

ΑΡΧΕΙΟΝ
ΤΟΥ
ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ
ΚΑΙ
ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΘΡΑΚΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'
ΤΟΜΟΣ 31^{ΟΣ}

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ 1939

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΖΑΠΠΑ 1948

(ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΕΝΙΣΧΥΣΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ)

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ COMMISSION INTERNATIONALE DES ARTS POPULAIRES ET TRADITIONS

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΡΓΥΡΟΥΝ ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ «ARTS, SCIENCES, LETTRES»
SOCIÉTÉ D'ÉDUCATION ET D'ENCOURAGEMENT ΤΟΥ 1964

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Ι. Α. ΡΟΣΣΟΛΑΤΟΥ
1965

ΑΡΧΕΙΟΝ

ΤΟΥ

ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ

ΚΑΙ

ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΘΡΑΚΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'

ΤΟΜΟΣ 31^{ΟΣ}

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ 1939

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΖΑΠΠΑ 1948

(ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΕΝΙΣΧΥΣΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ)

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ COMMISSION INTERNATIONALE DES ARTS POPULAIRES ET TRADITIONS

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΡΓΥΡΩΝ ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ «ARTS, SCIENCES, LETTRES»
SOCIÉTÉ D'ÉDUCATION ET D'ENCOURAGEMENT ΤΟΥ 1964

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Ι. Α. ΡΟΣΣΟΛΑΤΟΥ

1965

ΙΔΡΥΤΗΣ, ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ & ΕΚΔΟΤΗΣ
ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ : ΚΕΑΣ & ΝΑΞΟΥ 61 (ΠΛ. ΚΟΛΙΑΤΣΟΥ) Τ. 806 ΤΗΛΕΦ. 884-301

Τὸ «**ΑΡΧΕΙΟΝ** τοῦ **ΘΡΑΚΙΚΟῦ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟῦ** καὶ **ΓΛΩΣΣΙΚΟῦ ΘΗΣΑΥΡΟῦ**» ἀπὸ τοῦ 1953 (τόμος ΙΗ΄) ἀποτελεῖ ἐπίσημον ὄργανον τῆς **ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΘΡΑΚΙΚῶΝ ΜΕΛΕΤῶΝ**, ὑφ' ἧς καὶ ἐπιχορηγεῖται ἡ ἔκδοσις του.

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ 1965

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ

Τελειώνοντας τὸν 30ὸ τόμο εἶπα νὰ παύσω τὸ ἔργο μου. Γιατὶ εἶναι δύσκολο καὶ τραχὺ καὶ στὴν ἔκδοσή του καὶ στὴ διάθεσή του. Ἔλα ὅμως ποὺ δὲν ἀποτολμῶ νὰ πάρω τὴν ἀπόφαση. Παίρνοντας μιὰ τέτοια ἀπόφαση φοβᾶμαι πὼς μπορεῖ νὰ πάθω, γιατί ἡ συνήθεια τῆς δουλειᾶς εἶναι μιὰ πολλὴ μεγάλη συνήθεια, ποὺ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ κοπῆ. Ἴσως νὰ μοιάζῃ ὁ γράφων μὲ τὸν πότη, μὲ τὸν φαγά, μὲ τὸν μπεκρῆ, μὲ τὸν παίχτη, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ νάνθῃ στὴ στέρηση τοῦ πιοτοῦ, τοῦ φαγητοῦ, τοῦ παιχνιδιοῦ. Καὶ γὼ ἔμαθα νὰ ἐρευνῶ τὰ χαρτιά, νὰ σκαλίζω στὶς ἐρευνές μου, νὰ βρίσκω τὸ ποθούμενο. Καὶ ἡ Θράκη εἶναι ἄβυσσος! Τί πρῶτα καὶ τί ὕστερα. Κι' ὅταν ἐρευνῶ καὶ τοῦτο τὸ ἔργο τῆς διακοπῆς, γίνομαι ὠχρὸς ἀπὸ τὴ σκέψη, πὼς μπορῶ μόνος μου νὰ σταματήσω. Ἐρευνώντας ἀλήθεια, τί εὐτυχία εἶναι νὰ σωρεύῃς τόμο πὰ στὸν τόμο! Κἔχω 32 τόμους στὸ ἐνεργητικὸ μου, ποὺ ἀποτελοῦν ἄθλημα ἐκδοτικὸ, ποὺ ἐκεῖ μέσα θὰ σκαλίζουν οἱ μεταγενέστεροι γυρεύοντας νὰ βροῦν τὴ Θράκη, τὴν ἱστορία της καὶ τὸν λαογραφικὸ της πλοῦτο. Ἔτσι γυρίζω στὴ σκέψη σὰ λαίμαργος:— Ἐκτυπῶνω ἀκόμη τὸν 31 καὶ παύω κατόπι. Ἔτσι τὴν ἔπαθα καὶ μὲ τὸν τριακοστό. Σὰς ὁμολογῶ πὼς δὲ θὰ παύσω, καὶ καταπιάνομαι τὸν 31ο μὲ χρειαζούμενο ὑλικό, ποὺ πρέπει νὰ σωθῆ κι' αὐτὸ κι' ὁ Θεὸς βοηθός. Στὸ μεταξὺ οἱ τόμοι σωριάζονται, στοιβάζονται ὁ ἓνας πάνω στὸν ἄλλον ἀδιάθετοι. Τὸ σιὸκ αὐτὸ τῶν τόμων τὸ πρόσφερα δωρεὰν στὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας, ἀλλὰ γιὰ ἔλλειψη χώρου οἱ ὑπηρεσίες δὲν τὸ παρέλαβαν, ὅπως ζήτησα, προσφέροντάς το στὰ ἀνεγνωρισμένα πνευματικὰ σωματεῖα. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ Ὑπουργεῖο τοῦ Τύπου, ὅπου μὲ γράμμα μου τὸ πρόσφερα στὸν Ὑφ)γὸ κ. Μυλωνᾶ, ποὺ κἂν δὲ μᾶπάντησε καὶ μὲ περιφρόνησε ὡς ἀφιερωτῆ. Λοιπὸν ξεκινῶ γιὰ τὸν 31ο τόμο κι' ὁ Θεὸς βοηθός.

ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Ἀπρίλης 1965

ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ
Ο ΦΑΚΕΛΛΟΣ 434 ΠΕΡΙ ΘΡΑΚΗΣ ¹⁾
ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Θρακικός
Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος
Ἐν Ραιδεσῶ.
Ἀριθ. Πρωτ. 234

Τῆ 20ῆ Ἰουλίου 1880

Φιλεκπαιδευτικῇ
καὶ Φιλανθρωπικῇ Ἀδελφότητι
ἐν Κων)πόλει 1880
Ἀριθ. Πρωτ. 123
Ἡμερ. Ἰουλίου 21
Ἔτος 1880

Τῷ Φιλογενεστάτῳ Κυρίῳ

Κῶ Γ. Ζαρίφῃ, προέδρῳ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς καὶ Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος.
Εἰς Κων)πολιν.

Φιλογενέστατε Κύριε Πρόεδρε,

Μετ' ἄκρας εὐγνωμοσύνης διεξήλθομεν τὴν ὑπ' ἀριθμ. 234 καὶ ἡμερ. 14 Ἰουλίου ἐρίτιμον ἡμῶν ἐπιστολὴν ἀναγνωσθεῖσαν εἰς ἐπὶ τούτῳ συγληθεῖσαν ἔκτακτον Συνεδρίασιν τοῦ Διοικητικοῦ ἡμῶν Συμβουλίου. Βλέποντες ὅτι ἡ μεγάλη μας, ὑμῶν Ἀδελφότης ἐννοεῖ ἀληθῶς καὶ πρακτικῶς νὰ συντελέσῃ πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς παιδείας εἰς τὰς διαφόρους Ἐπαρχίας, τολμῶμεν ἵνα μετὰ πατριωτικῆς παρηρησίας ἀποκριθῶμεν εἰς ἐκεῖνα, ἐφ' ὧν ἐκζητεῖτε πληροφορίας.

Μὴ λαβόντες εἰσέτι, Ἀξιότιμε Κύριε Πρόεδρε, ἀπάσας τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας πρὸς σύνταξιν ἀκριβοῦς στατιστικῆς τῆς ἡμ. Ἐπαρχίας, τῆς ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἱεράρχου Ἡρακλείας ὑπαγομένης, ἐπιφυλαττόμεθα ἅμα τῇ λήψει αὐτῶν ν' ἀποστείλωμεν ὑμῖν αὐτήν, ἀρκούμενοι ἐπὶ τοῦ παρόντος σκιαγραφικῶς νὰ ἐξεικονίσωμεν τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ ἀμέσου ἀντιλήψεως χρήζοντα ἐπίκαιρα σημεῖα. Γνωστὸν ἡμῖν ὅτι μακρὰ δουλεία καὶ παντελής ἔλλειψις ἐποπτείας ἐπὶ τῶν ἀτυχῶν τούτων μερῶν ἐγένοντο δυστυχῶς παραίτια νὰ ἐκλείψῃ πᾶν αἴσθημα φιλομουσίας καὶ ἐθνικοῦ φρονήματος παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν κατοίκων. Κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη μικρὰ σημεῖα ἐξεγέρσεως ἐκ τῆς ἐπιβαρυνούσης ἡμᾶς ληθαργίας ἀνεφάνησαν, δοθεῖσης τῆς πρώτης ἀθήσεως ἀπὸ διαφόρων φιλοπροσόδων κεντρικῶν καὶ ἐ-

1) Ἀρχιμ. Ν. Βαφείδου καθηγ. Ἐκκλησιαστικαὶ Ἐπαρχίαι τῆς Θράκης καὶ ὁ φάκελλος 434 τῆς Βιβλιοθ. τῆς Βουλῆς Ἀρχ. Θρακ. Θεσ. τ. 20 σ. 81—120.

παρχιακῶν σωματείων συνεργούντων καί τινων ἑκασταχοῦ φιλομούσων. Ἄτυχῶς εἶτε ἐξ ἀβελτηρίας πολλῶν Κοινοτήτων εἶτε ἐκ φιλαργυρίας ἄλλων εὐπορουσῶν μὲν, προσπαθουσῶν δὲ δαπάναις τῶν ξένων σωματείων νὰ διατηρῶσι τὰς ἑαυτῶν σχολάς, εἶτε καὶ ἐκ τῆς ἀσκόπου πολλάκις καὶ ἐπιδεικτικῆς μᾶλλον διανομῆς βοηθειῶν πλείστων κεντρικῶν σωματείων δὲν ἐπῆλθεν ὠφέλεια ἀνάλογος τῶν δαπανηθέντων χρημάτων καὶ τῆς ἐπιθυμίας τῶν ταῦτα χορηγούντων μεγατίμων ὁμογενῶν. Διότι πολλαὶ μὲν Κοινοότητες, ἂν καὶ εὐποροῦσαι καὶ ἔχουσαι τακτικὰς προσόδους, προερχομένας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ προσκνημάτων καὶ ἄλλων παραπλησίον, δαπανᾶσαι ταύτας ἐφ' ἃ μὴ δεῖ, ἐπικαλοῦνται τὴν ἀρωγὴν τῶν ζαπλοῦτων ὁμογενῶν καὶ τῶν κεντρικῶν σωματείων ἐκμεταλλεόμεναι οὕτω τὴν φιλοπατρίαν αὐτῶν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι, ἡ Κοινότης Ἡρακλείας, ἣτις καίτοι ἔχουσα ὑπὲρ τὰς 300 λίρας τακτικὰς ἐντασίους προσόδους καὶ δυναμένη κατὰ συνέπειαν νὰ διατηρήσῃ ἀρκούντως καλῶς κατηρητισμένα τὰ ἐκπαιδευτήρια αὐτῆς, ἐπεκαλέσθη, ὡς πληροφορούμεθα, τὴν ὑμετέραν ὑποστήριξιν, πολλαὶ δέ, ἐν ᾧ, ἐὰν ὀλίγην πλειοτέραν ἐδείκνυον φιλομουσίαν ἠδύναντο κάλλιστα νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν, ἐπικαλοῦνται ἐπίσης ξένας προστασίας, οἷα ἐστὶν ἐπὶ παραδείγματι ἡ κοινότης Χώρας καὶ ἄλλαι. Πολλαὶ δὲ πραγματικῶς χρήζουσαι βοηθείας δὲν τολμῶσιν ἢ δὲν ἐπίστανται νὰ αἰτήσωσι συνδρομήν.

Πάντα ταῦτα συνέτεινον ὅπως καὶ ἡ προθυμία τῶν ζαπλοῦτων ὁμογενῶν μειωθῆ ὡς ἡ τῶν κεντρικῶν καὶ τῶν ἐπαρχιακῶν σωματείων ἐνέργεια ἐκλίπη, ὅποτε εὐτυχῶς ἡ σύστασις τῆς ἐθνοσωτηρίου διὰ τὰς δούλας κοινότητος Ἀδελφότης ὑμῶν ἐπίκουρον ἐχούσης καὶ τὸν ἐκ νέου τὰς μερίμνας του ἐπαναλαβόντα πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλ. Γραμμάτων ἐν Ἀθήναις Σύλλογον, ἀνεζωπύρησε τὸν σχεδὸν μαραθίνετα ζῆλον τῶν διαφόρων Κοινοτήτων καὶ τὴν νεκρωθεῖσαν προθυμίαν τῶν ἄλλων σωματείων.

Ὁ δ' ἡμ. Σύλλογος εὐθύς ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ προειδὼς τὸ ἀσκοπον τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν, ἔσπευσε νὰ συστήσῃ ἐγκαίρως τοῖς ἀρμοδίοις πᾶν ὅ,τι ἐνόμιζεν, ὅτι πρακτικῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς ἠθέλεν ὠφελήσῃ, διὸ καὶ ἐπανειλημμένως ὑπέδειξε τὴν σύστασιν διδασκαλείου μὲν ἐν Ραιδεστῷ, Παρθεναγωγείων δὲ εἰς τὰ κέντρα τῶν τμημάτων τῆς ἐπαρχίας· ἀλλ' ἡ φωνὴ αὐτοῦ τότε οὐδόλως ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν. Καὶ ἀνομολογοῦμεν μὲν καὶ αὐθις, ὅτι κατὰ τὸ δεκαετὲς διάστημα τῶν ἐργασιῶν ἡμῶν ἐτύχομεν τῆς ὑποστηρίξεως πολλῶν κεντρικῶν σωματείων καὶ ἀξιοτίμων ὁμογενῶν, ἀλλ' ἡ χορηγούμενη ἡμῖν ὑποστήριξις ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ μὴ δυνηθῶμεν νὰ φέρωμεν εἰς πέρας τὸν δὴν ἀρχικῶς προεθέμεθα σκοπὸν· διὸ καὶ ἠρκέσθημεν τότε ἀναλόγως τῶν ἡμετέρων προσόδων νὰ προαγάγωμεν εἰς Σχολαρχεῖον τὴν ἐνταῦθα Ἑλληνικὴν Σχολήν, νὰ ὑποβοηθήσωμεν τὴν συντήρησιν τοῦ Παρθεναγωγείου, νὰ φέρωμεν καὶ νὰ συντηρῶμεν ὑποτρόφους ἐκ τῶν μεγαλειτέρων χωρίων, ἰδίως τῶν Βουλγαροφώνων, ὅπως ἀκολούθως χρησιμεύσωσιν ὡς διδάσκαλοι, καὶ ὑποβο-

ἠθῶμεν τὴν δημοτικὴν παιδείουσιν συντηροῦντες μὲν εἰς ἐπικαίρους θέσεις δημοτικὰ σχολεῖα, χορηγοῦντες δὲ τὴν ὑποστήριξιν ἡμῶν εἰς ἄλλα.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὰ ἡ πολυχρόνιος πείρα μᾶς ἐδίδαξεν, ὅτι ἐκ τῶν προτέρων ἤδη ἦτο γνωστόν, ὅτι δηλ. καὶ τὰ μέτρα ταῦτα ὡς ἡμιτελῆ ἐλάχιστα ὠφελούσι· διὸ ἅμα ἀνηγγείλατε ἡμῖν ἐπισήμως τὴν σύστασιν τῆς ὑμ. Ἀδελφότητος, ἐσπεύσαμεν νὰ καθυποβάλωμεν ὑμῖν μετὰ παρρησίας ὅσα ἐνεκρίναμεν λυσιτελῆ εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην· καὶ πρῶτον μὲν τὴν σύστασιν διδασκαλείου ἐνταῦθα. Μετὰ δακρῶν δὲ χαρᾶς ἤδη βλέπομεν γενομένην κατ' ἀρχὴν δεκτὴν τὴν σύστασιν παρ' ἡμῖν διδασκαλείου· ἐπειδὴ δὲ ἐρωτώμεθα περὶ τῆς ἀπαιτουμένης πρὸς τοῦτο δαπάνης, σπεύδομεν νὰ καθυποβάλωμεν τὰ ἀκόλουθα:

Ὁ Σύλλογος ἡμῶν χορηγεῖ πρὸς τοῦτο τὸ ἑαυτοῦ κτίριον ὅμοιον τοῦ ὁποίου οὐδεμία τῶν κατὰ τὴν Θράκην κοινοτήτων κέκτηται· πλὴν τούτου καταβάλλει ἐτησίως ἑκατὸν λίρας, ὑπισχνεῖται νὰ ἀνεγείρῃ οἰκήματα πρὸς κατοικίαν τῶν ἐκ τῆς Ἐπαρχίας μαθητῶν, τὴν χορηγίαν τῶν πρὸς ἐκπαίδευσιν αὐτῶν χρειωδῶν, τὴν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον βιβλιοθήκην του, τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἐπιτροπὴν καὶ σὺν τούτοις ἀκάματον ἐνέργειαν.

Τὴν ἀρχικὴν δὲ πρὸς σύστασιν τοῦ Διδασκαλείου δαπάνην ὑπολογίζομεν, τὸ ἐφ' ἡμῖν, εἰς λίρ. ὀθωμ. 550 — 600 ἐτησίως, ὡς ἐφεξῆς:

Εἰς μισθοδοσίαν τριῶν καθηγητῶν, ὧν ὁ εἷς καὶ διευθυντῆς, διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων, τῆς Ἱστορίας, Μαθηματικῶν, Γεωγραφίας, τῶν Ἱερῶν, τῆς Γαλλικῆς, τῆς Ἀνθρωπολογίας καὶ Ζωολογίας καὶ ἐνὸς Καθηγητοῦ τῶν τεχνικῶν μαθημάτων ἦτοι Καλλιγραφίας Ἰχθυογραφίας, Γυμναστικῆς καὶ Μουσικῆς. λίρ. Ὄθωμανικὰς περίπου 350
 Μισθοδοσίαν δύο παιδονόμων 40
 Καύσιμον ὕλην καὶ λοιπὰ 30
 Βοήθειαν τῶν ἀπόρων ὑποτρόφων τῶν χωρίων 130

Περὶ τὸν νομίζομεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι εἰς τὰ ἐπιόντα ἔτη θὰ λάβωμεν ἀνάγκην καὶ καθηγητοῦ τῆς Φυσικῆς, τῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Παιδαγωγίας.

Ὅπως δὲ εὐκολύνῃ καὶ πρὸς εὔρεσιν καταλλήλου διευθυντοῦ κατέπεισε τὸν ἀκαμάτως ἐπὶ τριακονταετίαν ὄλην διδάξαντα εἰς διαφόρους Κοινοτήτας, ἦτοι Μαδύτου, Σάμου, Χᾶς - κιοῖ, Χαλκηδόνος, Χρυσουπόλεως καὶ ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὄλην ἐν Ραιδεστῷ, ἣδη δὲ ἐρησυχάζοντα καὶ μετ' ἄκρας φιλοπατρίας ἐργαζόμενον ἀντιπρόεδρον ἡμῶν κ. Κ. Γεωργιάδην γνωστὸν πολλοῖς τῶν λογίων τῆς Κων)πόλεως καὶ τοῖς Προεδρείοις τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Θρακικοῦ Συλλόγου ὅπως μὲ εὐλογοφανῆ μισθὸν ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν ἅμα συστῆ τὸ διδασκαλεῖον καὶ ὅστις προσεχῶς θέλει ἐλθεῖ, ἵνα καὶ προφορικῶς δῶ ὑμῖν πολλὰς πληροφορίας καὶ συνεννοηθῆ διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἐπειδὴ, Φιλογενέστατε Κύριε, ἡ Κοινότης ἡμῶν ἡ μόλις ὀκτὼ περιέχουσα χιλιάδας ψυχὰς συνετήρει μέχρι τοῦδε Ἑλλ. σχολὴν μετὰ δύο διδα-

σκάλων, δύο δημοτικὰς μετὰ πέντε καὶ Παρθεναγωγείον μετὰ τριῶν διδασκαλισσῶν, εἰς ἃ φοιτῶσιν ἐν ὄλῳ 600 περίπου παῖδες δαπανῶσα πρὸς τοῦτο ἔτησίως περὶ τὰς 600 λίρας, ὧν τὸ μὲν ἡμισυ μέρος προέρχεται ἐκ προσφορῶν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ εἰσιτηρίων, τὸ δ' ὑπόλοιπον ἐξ ἐκτάκτων συνδρομῶν καὶ ἐξ ἐπιχορηγήσεως τοῦ ἡμ. Συλλόγου. Συνιστάμενου ὅμως διδασκαλείου, ἀναγκαία καθίσταται ἢ ἐπὶ τὸ βέλτιον διαρρῦθμισις τοῦτε Παρθεναγωγείου διὰ τῆς προσθήκης ἀνωτέρας διδασκαλίσης πρὸς μόρφωσιν οἰονεὶ μικροῦ τινος διδασκαλείου τῶν θηλέων, καὶ ἢ τῆς μεγαλειτέρας Δημοτικῆς Σχολῆς, πρὸς μόρφωσιν μαθητῶν διὰ τὸ διδασκαλεῖον, καὶ σὺν τούτοις ἢ σύστασις νηπιαγωγείου πρὸς κατάρτισιν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν διὰ τὴν Δημοτικὴν καὶ τὸ Παρθεναγωγεῖον.

Διὰ τῆς συστάσεως δ' ἐν Ραιδεστῷ Διδασκαλείου καὶ τῆς ὑποδειχθείσης διοργανώσεως ἐν αὐτῇ τῶν ἄλλων ἐκπαιδευτηρίων τῆς, ἢ Ραιδεστός θέλει καταστή φυτόριον τῶν Ἑλληνικῶν Μουσῶν καθ' ἅπασαν τὴν Νοτιοανατολικὴν Θράκην καὶ φωταγωγοῦσα διὰ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς διὰ προσφύρων ὀργάνων διαδόσεως τῶν ἑλληνικῶν φῶτων θέλει συνδέσει τὰς ἐν αὐτῇ διεσπαρμένας ἐθνικὰς δυνάμεις καὶ ἀναδείξει ἐξ αὐτῶν ἔρκος καὶ σῶμα συμπαγὲς καὶ ἄρρηκτον· ἄλλ' ἢ κοινότης ἡμῶν φιλοτιμουμένη νὰ προσφέρῃ 100 λίρας εἰς συντήρησιν τοῦ Διδασκαλείου, δὲν θέλει δυνηθῆ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς συντήρησιν καὶ δόκιμον λειτουργίαν τῶν ἄλλων ἐκπαιδευτικῶν τῆς, οὐδ' ὀβολὸν δὲ νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὰς ἄλλας πολλαπλᾶς ὑποχρεώσεις τῆς.

Ταῦτα ἐν εἰλικρινείᾳ ἀνακοινοῦμεν τῷ Σεβαστῷ Προεδρεῖῳ τῆς ὑμετέρας Ἀδελφότητος, πεποιδότες εἰς τὴν πεφωτισμένην φιλοπατριάν τῶν μεγατίμων ἰδρυτῶν καὶ γενναιοφρόνων αὐτῆς μελῶν καὶ ἐλπίζοντες ὅτι ἀποφασίς οὕτω μεγαλόδωρος, ἀνταξία τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῆς προορισμοῦ, γιγνομένη ἐν τοιαύτῃ ἐπικαίρῳ τῆς Θράκης πόλει, ἔσεται ἔσαει περιφανὲς ἀγλαΐσμα καὶ ἀφθαρτον κλέος τῆς Μεγάλῃς ἡμῶν Ἀδελφότητος.

Φλεγόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ ζήλου τοῦ νὰ ἴδωμεν τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σωτηρίου τούτου προαγόμεθα νὰ παρακαλέσωμεν τὴν Ἑμ. Ἀδελφότητα, ἵνα, ἂν ἐγκρίνη λυσιτελές, συνεννοηθῆ περὶ τούτου καὶ μετὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλ. Γραμμάτων Συλλόγου, ὅστις πολλαχῶς εὐηργέτησε τὸν ἡμέτερον Σύλλογον καὶ εἰς ὃν διεβιάσαμεν ἀντίγραφον τῆς τε ὑμετέρας ἐπιστολῆς ὡς καὶ τῆς παρούσης ἡμῶν.

Νομίζοντες ὅτι διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀρκετὰ σαφῶς καὶ ἀπροκαλύπτως ἐξηγηθήμεν περὶ τῶν ἐνταῦθα, ἐν τούτοις καθήκον ἡμῶν ἡγούμεθα νὰ συστήσωμεν ὑμῖν καὶ τὰ ἐπικαίρα ἐκεῖνα τῆς ἐπαρχίας ἡμῶν μέρη, ἅτινα χρήζουσι τῆς ἀμέσου ἀντιλήψεως. Ταῦτα δ' εἰσίν:

Ὁ Μαλγαρᾶς καὶ ἢ Χαριούπολις, ἐν ἐκατέρῃ τῶν ὁποίων πόλεων ἀπαραίτητος καθίσταται ἢ σύστασις Παρθεναγωγείου εἰς ἣν ἐπίκουρος ἦλθε, τῇ ἡμ. συστάσει, ὃ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλ. Γραμμάτων Σύλλο-

γος, ἀναλαβὼν τὴν ἐτησίαν πληρωμὴν 450 δραχμ. εἰς ἑκάτερον τούτων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ εἰρημέναι Κοινότητες ὧν ἡ μὲν πρώτη μόλις διατηρεῖ Ἑλλ. καὶ Δημοτικὴν Σχολήν, ἡ δὲ δευτέρα μόλις ἐπαρκεῖ ἔνεκεν πενίας εἰς συντήρησιν δημοτικῆς καίπερ στερούμεναι πόρων, παροτρυνόμεναι ὅμως πάντι φιλοτίμως ἀνέλαβεν τὴν πληρωμὴν ἴσου ποσοῦ ἑκάτεραι πρὸς σύστασιν Παρθεναγωγείου, διὰ τοῦτο νομίζομεν πρέπον, ἵνα συστήσωμεν αὐτὰς εἰς τὴν εὐμενῆ προστασίαν ὑμῶν καὶ ἅμα παρακαλέσωμεν ὅπως ἡ ὑμ. Ἀδελφότης ἀναπληροῦσα τὸ διατεθειμένον ποσὸν τῶν 1800 δραχμῶν ἀναλάβῃ τὴν συμφωνίαν καὶ σύστασιν δύο διδασκαλισσῶν εἰς τὰς ἄνω ρηθείσας Κοινότητας.

Ἡ Μακρὰ Γέφυρα, ἣτις καίτοι ὀλιγάνθρωπος καὶ ἄπορος, φλεγομένη ὅμως ὑπὸ φιλομουσίας διατηρεῖ Ἑλληνικὴν καὶ Δημοτικὴν Σχολήν, ὡς καὶ Παρθεναγωγεῖον ἔπειδὴ δὲ ἔλλείπει πόρων ἠπειλεῖτο ἡ συντήρησις αὐτῶν, ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος, τῇ ἡμ. συστάσει, ἀνέλαβε νὰ χορηγῇ αὐτῇ 300 δραχ. ἐτησίως· λίαν συντελεστικὴ δ' ἦθελε φανῆ καὶ ἡ ὑμ. Ἀδελφότης, ἀν δι' ἡμῶν ἐχορήγῃ τῇ ἀξιεπαίνω ταύτῃ Κοινότητι εἴκοσι τοῦλάχιστον λίρας ἐτησίως. Ὑπάρχουσι προσέτι ἄξια ὑποστηρίξεως καὶ τινὰ Ἀλβανικὰ χωρία Ἑλληνικῶν ὅλως φρονημάτων ἐν τῇ περιφερείᾳ Κεσσάνης πλησίον ἀλλήλων καὶ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ὁποίων ἐπῆλθεν ἐπίκουρος ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος χορηγῶν ἐτησίως 750 δραχμάς.

Τὸ Βουλγαρόφωνον χωρίον Δουγαντοῦ κείμενον εἰς ἐπικαιρὸν θέσιν τῆς ἐπαρχίας Μαλαράρων καὶ τὸ ὁποῖον ὑποστηρικθὲν ἐπὶ τινὰ ἔτη ὑπὸ τοῦ ἡμ. Συλλόγου πάντοτε διετήρησεν ἑλληνοδημοτικὴν σχολὴν μεθ' ὅλας τὰς ὑπεναντίους συμβουλάς τῶν πολεμίων πρὸς ἐπικουρίαν τῆς δημοτικῆς αὐτοῦ σχολῆς ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος ὑπεσχέθη προσφορὰν ἐτησίαν 200 δραχμῶν. Τολμῶμεν νὰ ὑποδείξωμεν, ἐὰν νομίσητε καλόν, τὴν εἰς αὐτὸ ἀποστολὴν τριτοβαθμίου διδασκάλου, ἵνα οὕτω καὶ τὸ χωρίον τοῦτο ἐντελῶς ἐξηλληνισθῇ καὶ τὰ παρακείμενα Βουλγαρικὰ χωρία ἀποκλείνωσι πρὸς τὸ φρόνημα αὐτοῦ. Πλεῖστοι θεβαίως Κοινότητές εἰσιν ἄξιοι προστασίας, ἀλλ' ἔλλείπει προσφόρων κατὰ τε τὰ ἦθη καὶ τὴν παιδευσιν διδασκάλων κρινομεν περιττὸν νὰ μνημονεύσωμεν ἐπιστήσαντες τὴν προσοχὴν εἰς τὰ σπουδαιότερα μέρη τῆς ἀπεράντου ταύτης χώρας, μέχρις οὗ ἡ μεγάτιμος ὑμῶν Ἀδελφότης ἀποθανατίζουσα τὴν ἑαυτῆς ἀποστολὴν καταπλημμυρῆση διὰ μεμορφωμένων διδασκάλων τὰς ἀληθῶς ἀτυχεῖς ταύτας, ἀλλὰ καὶ πολυτίμους τοῦ Ἑλληνισμοῦ χώρας. Πρὸς τούτοις οὐκ ἀπὸ σκοποῦ ἠγοῦμεθα ἐπισυνάψαι ὧδε τὸν Κανονισμὸν τοῦ Συλλόγου ἡμῶν καὶ τὴν ἐπετηρίδα αὐτοῦ, ἐπιφυλαττόμενοι ὅπως προσεχῶς ἀποστείλωμεν τὰ ὁσονοῦπα ἐκδοθησόμενα πρακτικά, ἐν οἷς θὰ ἐμπεριέχωνται πολλαὶ σπουδαῖαι ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαί, νεωστὶ κατὰ τὴν ἡμ. ἐπαρχίαν ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ μετὰ πόνων καὶ μόχθων συλλεγεῖσαι.

Μεγάτιμε Κύριε Πρόεδρε, πεποιθότες εἰς τὰ ὑψηλὰ καὶ εὐγενῆ αἰσθητά, δι' ὧν περικοσμεῖσθε καὶ κατέστητε τὸ ἐθνικὸν ἀγλαῖσμα, ἐλπίζομεν

ὅτι θέλομεν τύχει τῆς πανσθενοῦς συνδρομῆς καὶ βοηθείας τῆς ὑμετέρας Ἀδελφότητος, ἵνα δυνηθῶμεν ἐπιτελέσαι, τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἀθορότως ἐν Θράκῃ τὸ μέγα ἔργον τῆς σωτηρίας καὶ ἀναβιώσεως ὁλοκλήρου Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἔσεται δ' ἔσαι εὐλογητὸν τὸ περιφανὲς ὑμῶν ὄνομα καὶ ἀπάντων τῶν ἀξιότιμων μελῶν τοῦ Προεδρείου τῆς Μεγάλης Ἀδελφότητος.

Ὁ Πρόεδρος
Γρ. Κ. Λαζίδης

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Μ. Δ. Μαργαριτώφ

Β'.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ
ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΡΑΙΔΕΣΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕ ΤΜΗΜΑΤΩΝ
Διαμέρισμα Ραιδεστοῦ

Θρακικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς

Ἐν Ραιδεστῷ τῇ 25 Ἰβρίου 1881

Σύλλογος

Ἐν Ραιδεστῷ

Ἀριθ. 1ου— (φύλλου)

Ἡ ΡΑΙΔΕΣΤΟΣ κατοικεῖται ὑπὸ 30.000 περίπου κατοίκων τούτων Ἀρμένιοι μὲν 15.000 Ὄθωμοιοὶ καὶ Ἕλληνες ἀνὰ 7.000 καὶ 1.000 Ἰουδαῖοι καὶ τινες Καθολικοί. Καὶ τὸν μὲν Ἀρμενίων, οἱ πλεῖστοί εἰσι γεωργοὶ καὶ χειρῶνακτες ὀλίγιστοι δὲ ἔμποροι τῶν δὲ Ὄθωμανῶν οἱ μὲν γεωργοὶ ὡς χειρῶνακτες, ὀλίγιστοι δὲ ἔμποροι τῶν δὲ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων οἱ πλεῖστοι ἔμποροι, ὀλίγιστοι δὲ γεωργοὶ καὶ χειρῶνακτες.

ΣΧΟΛΑΙ.— Ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότης ἔχει Πρότυπον Δημοτικὴν Σχολήν. Ἐνῶ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὑπῆρχε Σχολή, αὕτη μετετρέπη τὸ πρῶτον κατὰ τὸ παρελθὸν Σχολικὸν ἔτος εἰς Πρότυπον Δημοτικὴν Σχολὴν διηρημένην εἰς τέσσαρα Τμήματα εἰς ἃ ἐν ἰδιαιτέρᾳ αἰθούσῃ δι' ἕκαστον, τέσσαρες ἴδιοι παραδίδουσι διδάσκαλοι ὑπὲρ τοὺς 300 τὸ ὅλον μαθητὰς. Ἡ διδασκαλία κατὰ τὸ τελευταῖον τῶν Προτύπων Σχολῶν ἐγένετο σύστημα. Ἑλληνικὴν Σχολὴν διετήρει ἡ Κοινότης ἀπὸ τοῦ 1840 ἔτους ἕτις καὶ ἐλειτούργει κανονικώτατα τελειοποιηθεῖσα ἀρκούντως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ περιέχουσα τέσσαρας Τάξεις περὶ τοὺς 70 μαθητὰς ἐν οἷς πολλοὶ ἐκ τῶν περὶ Ραιδεστον Ἑλληνικῶν χωρίων, ἀλλ' ἔνεκα τῆς ἀνωμαλίας τῆς πολιτικῆς καταστάσεως ἐπὶ τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου μετατραπέισα πρὸ καὶ κατὰ τὴν Ρωσικὴν κατοχὴν εἰς στρατῶνα παρὰ τῶν ἀρχῶν διελύθησαν οἱ ἐν αὐτῇ διδασκόμενοι μαθηταὶ καὶ τινες μὲν μετέβησαν εἰς τὰς ἀνωτέρας Σχολὰς Κων)πόλεως οἱ πλεῖστοι δὲ ἐπεδόθησαν εἰς βιοποριστικὰ ἔργα, ὥστε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπῆρχε μία μόνον Τάξις Ἑλληνικῶν μαθημάτων διδασκομένη ὑπὸ τῶν τεσσάρων διδασκάλων τῆς Δημοτικῆς Σχολῆς κατὰ τὸ

ἔτος τοῦτο προσετέθη καὶ δευτέρα Ἑλληνικὴ Τάξις, διδασκομένη καὶ αὕτη ὑπὸ τῶν αὐτῶν διδασκάλων. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸ τέλος τοῦ Σχολικοῦ τούτου ἔτους καὶ Τρίτη Ἑλληνικὴ Τάξις καταρτισθήσεται, ἀνάγκη ἀπόλυτος συστάσεως ἰδιαίτερας Ἑλληνικῆς Σχολῆς ὑπὸ ἰδίου διδασκάλου. Τὸ πρὸς συντήρησιν αὐτῆς ποσὸν κατὰ τὸ παρελθὸν Σχολικὸν ἔτος, ἀνῆλθε περὶ τὰς 400 Ὄθωμανικὰς λίρας ἐξ ὧν αἱ μὲν παρὰ τῆς Κοινότητος αἱ δὲ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου κατεβλήθησαν Συλλόγου.

ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΝ.— Τὸ Παρθεναγωγεῖον συστηθὲν καὶ λειτουργοῦν ἀπὸ τοῦ 1854, κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος περιεῖχε μαθητρίας 185 διηρημένας εἰς τέσσαρας τάξεις ὑπὸ δύο διδασκαλίσας, τῆς δὲ ἀνωτάτης ὑπῆρχε καὶ ἰδιαίτερος διὰ τὰ Ἑλληνικὰ μαθήματα διδάσκαλος· κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἢ ἐν Κων)πόλει Φιλεκπαιδευτικῆ Ἀδελφότης κατέβαλε τὴν μισθοδοσίαν τῶν δύο διδασκαλισσῶν, τὴν δὲ λοιπὴν δαπάνην ἢ Κοινότης Παιδεστοῦ τῇ ἀρωγῇ καὶ τοῦ Συλλόγου ἡμῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἢ Ἀδελφότης Κων)πόλεως ἀνέλαβε τὴν μισθοδοσίαν μόνον τῆς διευθυντρίας.

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΝ.— Τοῦτο συστηθὲν τὸ πρῶτον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος λειτουργεῖ ὑπὸ δύο διδασκαλίσας, ἐν αὐτῷ διδάσκονται ὑπὲρ τὰ 160 νήπια· τὴν μισθοδοσίαν τῶν διδασκαλισσῶν ἐπίσης κατὰ τὸ παρελθὸν Σχολικὸν ἔτος κατέβαλεν ἢ ἐν Κων)πόλει Ἀδελφότης τὴν λοιπὴν δαπάνην ἢ Κοινότης τῇ ἀρωγῇ καὶ τοῦ Ἡμετέρου Συλλόγου· κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἢ ἐν Κων)πόλει Ἀδελφότης καταβάλλει ἐπίσης μόνον τὴν μισθοδοσίαν τῆς Διευθυντρίας.

ΕΝΟΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΕΡΑ ΣΥΤΝΟΙΚΙΑΣ.— Αὕτη συστηθεῖσα κατὰ τὸ 1870 καὶ λειτουργοῦσα ἔκτοτε κατὰ τὸ παρελθὸν Σχολικὸν ἔτος περιεῖχε περὶ τοὺς 80 μαθητὰς καὶ μαθητρίας ὑπὸ μιᾶς διδασκάλου ἐν μέρει Νηπιαγωγικῶς καὶ συνδιδασκτικῶς διδασκομένους· τὴν δαπάνην καταβάλλει ἐν γένει ἢ ἐνορία.

ΧΩΡΙΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ ΠΑΙΔΕΣΤΟΥ

ΠΑΝΙΔΟΝ.— Κώμη παράλιος κειμένη νοτίως Παιδεστοῦ καὶ ἀπέχουσα αὐτῆς μίαν ὥραν κατοικοῦσιν ἐν αὐτῇ περὶ τὰς 2.000 κάτοικοι, ὧν Ὄθωμανοὶ 200 καὶ λοιποὶ Ἕλληνες, καταγίνονται δὲ οἱ πλείστοι εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τινες εἰς τὴν ἀλιείαν καὶ ναυτιλίαν. Ἔχει Δημοτικὴν Σχολὴν· διδάσκονται δὲ ἐν αὐτῇ μαθητὰι μὲν ὑπὲρ τοὺς 100 μαθητρίαι δὲ περὶ τὰς 20 ὑπὸ ἓνα διδάσκαλον καὶ ἓνα βοηθὸν συνδιδασκτικῶς καὶ ἀλληλοδιδασκτικῶς πρὸς συντήρησιν δαπάνην καταβάλλουσιν οἱ κάτοικοι.

ΚΟΤΜΒΑΟΝ.— Κώμη παράλιος νοτίως τοῦ Πανίδου καὶ μίαν ἀπέχουσα αὐτοῦ ὥραν κατοικεῖται ὑπὸ 2.500 Ἑλλήνων οἵτινες καταγίνονται εἰς τὴν γεωργίαν τινὲς δὲ καὶ εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ ἀλιείαν. Ἔχει Δημοτικὴν σχολὴν διατηρουμένην ὑπὸ τῆς Κοινότητος μὲ μαθητὰς 150 καὶ 10 μαθητρί-

ας, ὑπὸ δύο διδασκάλους κατὰ τὴν συνδιδασκτικὴν μέθοδον.

ΝΕΟΧΩΡΙΟΝ.— Χωρίον μεσόγειον ὄρεινόν Ν.Δ. τοῦ Κομβίου, κατοικεῖται ὑπὸ 1.200 Ἑλλήνων οἵτινες εἰσιν γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι, οἱ πλεῖστοι δὲ ἀμπελοργοί· ἡ Δημοτικὴ αὐτοῦ Σχολὴ περιέχουσα μαθητὰς 76 διδασκομένους ὑπὸ ἑνὸς διδασκάλου κατὰ τὴν συνδιδασκτικὴν μέθοδον διατηρεῖται ἐν μέρει μὲν ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.

ΝΑ·Ι·Π - ΚΙΟ·Ι.— Κώμη μεσόγειος βορείως τοῦ Νεοχωρίου μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχουσα αὐτοῦ· κατοικεῖται ὑπὸ 1500 Ἑλλήνων ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν, διατηρεῖ Δημοτικὴν Σχολὴν περιλαμβάνουσαν καὶ μίαν Τάξιν Ἑλληνικῆς Σχολῆς μὲ μαθητὰς 65, ἡ διδασκαλία γίνεται κατὰ τὴν συνδιδασκτικὴν μέθοδον ὑπὸ ἑνὸς διδασκάλου.

ΣΧΟΛΑΡΙΟΝ.— Κομόπολις Ἑλληνικὴ Ν.Δ. τοῦ Ναίπ - κιοὶ καὶ μίαν ὥραν αὐτοῦ ἀπέχουσα τέσσαρας δὲ ἐκ Ραιδεστοῦ· ὁ πληθυσμὸς αὐτοῦ ἀνέρχεται εἰς 8.000 Ἑλληνας ποιμένας τὸ πλεῖστον, καὶ ἐν μέρει γεωργούς, ἡ Δημοτικὴ αὐτῆς σχολὴ περιλαμβάνει μαθητὰς 140 εἰς τέσσαρας διηρημένους τάξεις καὶ μίαν Ἑλληνικὴν ὑπὸ δύο διδασκάλων διδασκομένους συνδιδασκτικῶς. Ἔχει δὲ καὶ Παρθεναγωγεῖον, ὅπερ συστηθὲν πρὸ δύο ἐτῶν ἔχει μαθητριάς 80 ὑπὸ μιᾶς διδασκάλου κατὰ τὴν συνδιδασκτικὴν μέθοδον, τὴν δαπάνην δὲ καὶ τῶν δύο καταβάλλει ἡ Κοινότης.

ΤΣΑΝΑΚΤΣΗ.— Χωρίον δυτικῶς τοῦ Σχολαρίου μίαν ὥραν αὐτοῦ ἀπέχον, κατοικεῖται ὑπὸ 500 Ἑλλήνων ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν, ἡ Δημοτικὴ αὐτοῦ Σχολὴ περιλαμβάνουσα 30 μαθητὰς ὑπὸ ἑνὸς διδασκάλου συντηρεῖται δαπάνῃ τῆς Κοινότητος βοηθοῦντος καὶ τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.

ΣΙΜΙΤΑΗ.— Κώμη Ἑλληνικὴ νοτίως τοῦ Σχολαρίου καὶ μίαν ὥραν ἀπέχουσα αὐτοῦ, κατοικεῖται ὑπὸ 2.000 Ἑλλήνων ποιμένων τὸ πλεῖστον καὶ ἐν μέρει γεωργῶν· ἡ Δημοτικὴ αὐτῆς Σχολὴ περιλαμβάνουσα καὶ μίαν Ἑλληνικὴν Τάξιν συντηρεῖται ὑπὸ τῆς Κοινότητος· τὸ ὅλον τῶν μαθητῶν αὐτῆς ἀνέρχεται εἰς 80 συνδιδασκτικῶς ὑπὸ ἑνα διδάσκαλον διδασκομένους.

ΣΙΑΤΖΗ - ΚΙΟ·Ι.— Δυτικῶς τοῦ Σιμιτῆ δύο ὥρας αὐτοῦ ἀπέχον κατοικεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων 1500 ἀπάντων ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν. Ἔχει δημοτικὴν Σχολὴν μὲ 70 μαθητὰς περίπου ὑπὸ ἑνα διδάσκαλον συνδιδασκτικῶς διδασκομένους· ἡ Σχολὴ αὕτη συντηρεῖται ὑπὸ τῆς Κοινότητος τῇ ἀρωγῇ καὶ τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ «ΑΡΧΑΙΑ ΠΕΡΙΝΘΟΣ»

ΗΡΑΚΛΕΙΑ.— Ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνέρχεται εἰς 2.000, ὧν 200 Ὀθωμανοὶ οἱ δὲ λοιποὶ Ἕλληνες· ἀσχολοῦνται δὲ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ἐμπόριον ἰδίως δὲ εἰς τὴν γεωργίαν. Ἔχει Ἑλληνικὴν Σχολὴν μὲ μαθητὰς

20 ὑπὸ ἓνα διδάσκαλον Δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 125 ὑπὸ ἓνα διδάσκαλον ὡς καὶ Παρθεναγωγεῖον μὲ 75 μαθητρίας καὶ μίαν διδάσκαλον, συντηροῦνται δὲ ἅπασαι αἱ Σχολαὶ αὗται ὑπὸ τῆς Κοινότητος ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ ἐκεῖσε προσοδοφόρου προσκυνήματος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

ΣΟΥΛΤΑΝ - ΤΣΙΦΛΗΚΙ.— Χωρίον παρὰ τὴν Ἡράκλειαν κατοικεῖται ὑπὸ 250 Ἑλλήνων. Ἔχει μαθητὰς 20 διδασκομένους ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐν τῷ νάρθηκι τῆς Ἐκκλησίας. Πέριξ τῆς Ἡρακλείας ὑπάρχουσι καὶ τινα μικρὰ χωρία εἰς ἃ οὔτε Ἐκκλησία οὔτε Σχολεῖον ὑπάρχει.

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΤΣΟΡΛΟΥ

ΤΣΟΡΛΟΥ (Τυρολόη).— Κώμη μεσόγειος Β.Α. τῆς Ραιδεστοῦ καὶ περί τὰς 5 ὥρας αὐτῆς ἀπέχουσα· ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνέρχεται εἰς 6000, ὧν 1.000 μόνον Ὀθωμανοὶ καὶ 1000 Ἰουδαῖοι καὶ Ἀρμένιοι οἱ δὲ ἐπίλοιποι Ἕλληνες· καὶ οἱ μὲν Ὀθωμανοὶ εἰσιν γεωργοὶ καὶ τινες χειρῶνακτες οἱ δὲ Ἕλληνες γεωργοὶ ποιμένες ἔμποροι καὶ χειρῶνακτες. Ἔχει Ἑλληνικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 20 καὶ ἓνα διδάσκαλον. Δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 150 ὑπὸ δύο διδασκάλους καὶ Παρθεναγωγεῖον μὲ μαθητρίας 120 καὶ μίαν διδάσκαλον συντηροῦνται δὲ ἅπασαι ὑπὸ τῆς Κοινότητος.

ΚΕΡΜΕΝ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 500 Ἑλλήνων γεωργῶν καὶ ποιμένων ἢ Δημοτικὴ αὐτοῦ Σχολὴ ἔχουσα μαθητὰς περί τοὺς 30 ὑπὸ ἓνα διδάσκαλον συντηρεῖται δαπάνῃ τῆς Κοινότητος· περί αὐτὴν ὑπάρχουσι ἐγκατεστημένοι εἰς Ὀθωμανικὰς τινας ἐπαύλεις Ἕλληνες ὧν τινες βουλγαρόφωνοι, οἵτινες ὀλίγοι ὄντες ἀδυνατοῦσιν ὅπως συστήσωσι καὶ διατηρήσωσι Δημοτικὴν Σχολὴν.

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΧΑΡΙΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΧΑΡΙΟΥΠΟΛΙΣ.— Πόλις μεσόγειος κατοικουμένη ὑπὸ 1.500 Ἑλλήνων καὶ 1.000 Ὀθωμανῶν· ἐν ταύτῃ εἰσὶν ἐγκατεστημένοι πολλοὶ Ἡπειρώται ὁμογενεῖς ἔμποροι, συναρωγῇ τῶν ὁποίων διατηροῦνται τὰ ἐκεῖ Ἐκπαιδευτήρια· οἱ δὲ αὐτόχθονες ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν· ἡ Δημοτικὴ αὐτῆς σχολὴ ἔχει μαθητὰς 75 καὶ μίαν Ἑλληνικὴν Γάξιν, διδασκομένους ὑφ' ἐνὸς διδασκάλου· τὸ δὲ Παρθεναγωγεῖον τὸ πρῶτον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος συστήθην συνδρομῇ τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου εἶχε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος μαθητρίας περὶ τὰς 30 ὑπὸ μιᾶς διδασκάλου, ὧν ὁ ἀριθμὸς κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος ἠΐξισεν ἀρκούντως.

ΚΗΙΣΤΡΙΤΣΑ.— Κατοικεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων 1.000 συντηρούντων Δημοτικὴν σχολὴν περιλαμβάνουσαν μαθητὰς 80 ὑπὸ ἐνὸς διδασκάλου διδασκομένους καταγίνονται εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν.

ΧΑΣΚΙΟ·Ι.— Κατοικεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων 800 ἀσχολουμένων εἰς τὴν

γεωργίαν ἔχουσι Γραμματοδιδασκαλεῖον μὲ μαθητὰς 25.

ΦΑΡΑΣΛΗ.— Κατοικεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων 800 ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν ἔχουσι Γραμματοδιδασκαλεῖον μὲ μαθητὰς 25.

ΑΚΑΝΤΖΙΑΗ.— Κατοικεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων 1.000 γεωργῶν καὶ ποιμένων συντηρούντων Γραμματοδιδασκαλεῖον μόνον μὲ μαθητὰς 30.

Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσι τὰ χωρία Κασίμ Πασσᾶ, Τουράπετζα, Τατάρ - κιοῖ, Χιντιλῆ καὶ Λαχανᾶ κατοικούμενα ὑπὸ Ἑλλήνων, ὧν οἱ τῶν δύο τελευταίων Βουλγαρόφωνοι ὁ πληθυσμὸς ἐκάστου ἀνέρχεται ἀπὸ 300 - 500 κατοίκους· ἀσχολοῦνται δὲ εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν οὐδὲν δὲ συντηροῦσιν ἐκπαιδευτήριον δι' ἀπορίαν.

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΜΑΛΓΑΡΩΝ

ΜΑΛΓΑΡΑ.— Ἡ κωμόπολις Μαλγάρων ἔχει 6.500 κατοίκους ὧν Ἀρμένιοι 2.000, Ὄθωμοι 2.500 καὶ Ἕλληνες 2.000 γεωργοί, ποιμένες καὶ τινες χειρῶνακτες· οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν Ἀρμενίων καὶ Ἑλλήνων ἔμποροι. Ἔχει Ἑλληνικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 30 καὶ διδάσκαλον ἕνα· ἡ δὲ Δημοτικὴ αὐτῆς σχολὴ ἀριθμεῖ μαθητὰς 100 ὑπὸ ἐνὸς διδασκάλου διδασκομένους συνδιδασκτικῶς· τὸ δὲ Παρθεναγωγεῖον αὐτῶν συστηθὲν τὸ πρῶτον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπὸ μίαν διδάσκαλον τῇ ἐπιχορηγήσει τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου ἔχει 55 μαθητρίας, τὰ δύο δὲ ἄλλα Σχολεῖα αὐτῶν διατηρεῖ ἡ Κοινότης.

ΧΕΜΙΤ - ΚΙΟ·Ι.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.000 περίπου Ἑλλήνων καὶ ἔχει σχολὴν Δημοτικὴν μὲ μαθητὰς 30 ὑπὸ ἕνα διδάσκαλον.

ΚΑΡΤΑΙ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.500 Ἑλλήνων, ἡ δὲ Σχολὴ αὐτῶν περιέχει μαθητὰς 40 μὲ ἕνα διδάσκαλον.

ΣΟΥΛΑΤΑΝ - ΚΙΟ·Ι.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.500 Ἀλβανοφώνων. Ἔχει σχολὴν Δημοτικὴν μὲ μαθητὰς 35 καὶ ἕνα διδάσκαλον.

ΔΕΒΕΤΖΗ - ΚΙΟ·Ι.— Κατοικεῖται ὑπὸ 500 Ἑλλήνων ἔχει Δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 30 καὶ ἕνα διδάσκαλον.

ΑΛΜΑΛΗ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.200 Ἑλλήνων ἔχει Δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 40 καὶ ἕνα διδάσκαλον.

ΚΑΛΤΒΙΑ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.000 Ἑλλήνων. Ἔχει Σχολὴν Δημοτικὴν μὲ μαθητὰς 25 καὶ ἕνα διδάσκαλον.

Τὰ χωρία Πασσᾶ - κιοῖ, Χάσκιοῖ, Κιουρτζῆ, Δολοῦ - κιοῖ, Λαχουδέλι, Τεπερῆ - κιοῖ, Καρᾶ Βουνάο, Χατζῆ - κιοῖ, Γιλανῆ, Δεδέ - Κιοῖ, Γιουσούς - κιοῖ, Καρατζᾶ - Χαλῆ, κατοικούμενα ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ἔχοντα πληθυσμὸν ἀπὸ 300 - 1.000 κατοίκων διατηροῦσι Γραμματοδιδασκαλεῖον μὲ ὅλους ἀνικάνους διδασκάλους διδάσκοντας ἐν τοῖς νάρθηξι τῶν Ἐκκλησιῶν μαθηταὶ ἐν ἐκάστῳ τούτῳ ἀνὰ 15 - 30.

Ἐπίσης τὰ βουλγαρόφωνα χωρία Χάραλα γκιονοῦ, Δογαντζῆ, Γιαγλιᾶ

-κιονοῦ, Τεσλίμη, Πισμάν - κιοῖ, Λισγάρι, Καδηκάλι ἔχοντα πληθυσμὸν ἀνά 300 - 1.000 κατοίκων ἔχουσιν ὡσαύτως Γραμματοδιδασκαλεῖα ἐν οἷς διδάσκονται εἰς νάρθηκας Ἐκκλησιῶν τὴν Ἑλληνικὴν ἀνά 15 - 30 μαθηταί. Εἰς ἐν τῶν χωρίων τούτων Δογαντζῆ τοῦ ὁποίου ὁ πληθυσμὸς εἶναι μικρὸς ὁ Σύλλογος ἡμῶν διετήρει ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη Σχολὴν, ἐν ἣ ἑφοίτων περὶ τοὺς 50 μαθητὰς καὶ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος προσπάθει καταβάλλοντα πρὸς ἀνασύστασιν τῆς ἐν λόγῳ σχολῆς παρὰ τοῦ Ἡμετέρου Συλλόγου.

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΚΕΣΣΑΝΗΣ

Η ΠΟΛΙΣ ΚΕΣΣΑΝΗ κατοικεῖται ὑπὸ 4.000 Ἑλλήνων καὶ 3.000 Ὀθωμανῶν, οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων εἰσὶν ἔμποροί τινες δὲ ἀγωγεῖς καὶ χειρῶνακτες καὶ ὀλιγιστοὶ ποιμένες καὶ γεωργοί· τῶν δὲ Ὀθωμανῶν οἱ πάντες εἰσι γεωργοὶ καὶ ἀγωγεῖς. Ἔχει Ἑλληνοδημοτικὴν σχολὴν μὲ 2 διδασκάλους καὶ 220 μαθητὰς ὡς καὶ Παρθεναγωγεῖον μὲ 80 μαθητριάς ὑπὸ μίαν διδάσκαλον.

ΒΟΥΛΓΑΡΚΟΝ.— Ἐν αὐτῷ κατοικοῦσι περὶ τοὺς 2.500 Βούλγαροι οἵτινες ἔχουσι σχολὴν μὲ 100 μαθητὰς διδασκομένους τὴν Βουλγαρικὴν ἀπέχει μίαν ὥραν τῆς Κεσσάνης.

ΓΡΑΠΟΤΝΑ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.500 Ἑλλήνων οἵτινες συντηροῦσι Δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 105.

ΤΣΕΛΤΙΚΗ. (Τσελτίκι).— Κατοικεῖται ὑπὸ 600 Ἑλλήνων οἵτινες ἔχουσι Δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 40 ὑπὸ ἓνα διδάσκαλον.

ΚΑΡΛΙΤΣΗ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.000 Ἑλλήνων οἵτινες ἔχουσι δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 80.

ΠΑΣΑ·Ι·ΤΗ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.500 Ἑλλήνων συντηρούντων Σχολὴν Δημοτικὴν μὲ μαθητὰς 60.

ΜΠΕΕΝΤΙΚΗ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.200 Ἑλλήνων συντηρούντων Σχολὴν Δημοτικὴν μὲ μαθητὰς 90. Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσι καὶ τὰ Ἑλληνικὰ χωρία, Σιγλή, Μουζαλή, Μαῦρες, Καδῆ - κιοῖ, Μαχμουτ - κιοῖ, Βαρνίτσα, Φακίρμα, Καράτεπε, καὶ Μάλτεπε μὲ πληθυσμὸν 300 - 800 κατοίκων ἅτινα στεροῦνται Δημοτικῶν Σχολείων. Γραμματοδιδάσκαλοι δὲ ἢ ἱερεῖς διδάσκουσιν εἰς τὰ κελλία, ἢ εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν Ἐκκλησιῶν ἀνά 20 - 50 μαθητὰς.

Ἐπίσης ὑπάρχει καὶ τὸ Ἀλβανόφωνον χωρίον Παζάρδερε ὅπερ κατοικεῖται ὑπὸ 400 κατοίκων καὶ ἐν ᾧ ὁ Ἱερεὺς διδάσκει περὶ τοὺς 20 μαθητὰς.

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΕΞΑΜΙΛΛΙΟΥ

ΕΞΑΜΙΛΛΙΟΝ.— Τὸ χωρίον Ἐξαμίλλιον κατοικεῖται ὑπὸ 1.000 Ἑλλήνων συντηρούντων Δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 55.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΣΙ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 800 Ἑλλήνων συντηρούντων Δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 40.

Ἐπάρχουσι καὶ τὰ ἐξῆς Ἑλληνικά χωρία Κουροῦ Τσεσιέ, Καρᾶ Σαλή, Σαρῆ Δερέ, καὶ τὸ Βουλγαρικὸν Παργιαμίτσι, ἅτινα κατοικοῦνται ἀπὸ 100 - 500 κατοίκων καὶ εἰς ἃ διδάσκουσι Γραμματοδιδάσκαλοι εἰς τινα δὲ οἱ Ἱερεῖς.

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΜΑΚΡΑΣ ΓΕΦΤΡΑΣ (Οὐζούν κιοπροῦ)

Ἡ κωμόπολις Μοκρά Γέφυρα κατοικουμένη ὑπὸ 1.200 Ἑλλήνων καὶ Ὀθωμανῶν 2.500 συντηρεῖ Ἑλληνικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 20 ὑπὸ ἓνα διδάσκαλον. Δημοτικὴν μὲ μαθητὰς 80 ὑπὸ ἓνα διδάσκαλον τὸ δὲ Παρθενωγειὸν μὲ μαθητρίας 60 καὶ ὑπὸ μίαν διδάσκαλον ὑποστηρίζει καὶ ὁ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Σύλλογος μετὰ τοῦ ἡμετέρου· οἱ κάτοικοι δὲ αὐτῆς ἀσχολοῦνται εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ γεωργίαν.

ΙΒΡΙΚ ΤΕΠΕ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.500 Ἀλβανῶν οἵτινες συντηροῦσι Σχολὴν Δημοτικὴν μὲ μαθητὰς 80 ὑπὸ ἓνα διδάσκαλον καὶ Παρθενωγειὸν μὲ μαθητρίας 40 καὶ μίαν διδάσκαλον.

ΑΛΤΙΝΤΑΣ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.200 Ἀλβανῶν συντηρούντων Σχολὴν Δημοτικὴν μὲ μαθητὰς 60. Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσι καὶ τὰ ἐξῆς χωρία: Καδῆ - κιοῖ, Σουμπάς - κιοῖ, Δερέ - Κιοῖ, Καβατζῆρι, Κήρ - κιοῖ, Μαλκότς, Σαχίν - κιοῖ, Καρατζᾶ - χαλή, Δογάν - κιοῖ, Δερβενάκι, Ψαθάδες, καὶ Γιασίκ, ἅτινα οἰκούμενα ὑπὸ Ἑλλήνων 300 - 800 ἔχουσι Γραμματοδιδασκάλους ἢ Ἱερεῖς διδάσκοντας ἀνὰ 15 - 20 μαθητὰς εἰς κελλιὰ ἢ εἰς νάρθηκας Ἐκκλησιῶν.

Ἐν τῷ αὐτῷ διαμερίσματι ὑπάρχουσι τὰ ἐξῆς Ἑλληνικά χωρία. Μαλά - κιοῖ, Μαστανάρ, Χιρσίς - καδῆ - κιοῖ, Καραμτζίπ, Τσιφλίκακι, Λολοῦ - κιοῖ, Κουσιῆ, Δουαντζῆ, Καβακλή, Πασσᾶ Ἰμτζισῆ, Καράκλια, Ἐσκή - κιοῖ, Κερεμτζῆ, Ζαφλάκι, Γκζαλή, Κουρδοῦ - κιοῖ, ἅτινα κατοικούμενα ἀπὸ 100 - 600 κατοίκων στεροῦνται καὶ αὐτῶν τῶν Γραμματοδιδασκαλείων.

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΜΥΤΡΙΟΦΥΤΟΥ.

ΜΥΤΡΙΟΦΥΤΟΝ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 4.000 χριστιανῶν καὶ 500 Ὀθωμανῶν συντηρεῖ Σχολὴν Ἑλληνικὴν μὲ μαθητὰς 22· δημοτικὴν μὲ μαθητὰς 200 ὑπὸ δύο διδασκάλους· καταγίνονται εἰς τὴν ναυτιλίαν, ἐμπόριον καὶ γεωργίαν.

ΣΤΕΡΝΑ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 2.500 Ἑλλήνων οἵτινες συντηροῦσι Σχολὴν Δημοτικὴν μὲ δύο διδασκάλους καὶ 80 μαθητὰς.

ΗΡΑΚΛΕΙΤΣΑ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.500 Ἑλλήνων ἀσχολοιμένων εἰς τὴν ναυτιλίαν ἐμπόριον καὶ γεωργίαν συντηροῦσι Σχολὴν ἓν ἢ φοιτῶσιν ἄφρονά τε καὶ θήλεα 130 ὑπὸ ἓνα διδάσκαλον.

ΠΛΑΤΑΝΟΣ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.300 κατοίκων συντηρούντων Δη-

μοτικὴν Σχολὴν ἐν ἣ φοιτῶσι περὶ τὰ 100 ἄρρενά τε καὶ θήλεα ἀσχολοῦνται δὲ εἰς τὴν γεωργίαν.

ΚΑΛΑΜΗΤΣΙ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 600 Ἑλλήνων γεωργῶν συντηροῦσι Σχολεῖον ἐν ᾧ φοιτῶσιν ἄρρενά τε καὶ θήλεα περὶ τοὺς 40 ὑπὸ ἓνα διδάσκαλον.

ΛΟΥΠΙΔΑ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.000 Ἑλλήνων οἵτινες εἰσιν ἀμπελουργοὶ ἰδίως γεωργοὶ καὶ ἀγωγεῖς. Ἔχει σχολὴν μικτὴν ἐξ ἄρρένων καὶ θηλέων μὲ 60 μαθητὰς καὶ ἓνα διδάσκαλον.

ΓΕΝΗ - ΚΙΟ·Ι.— Κατοικεῖται ὑπὸ 500 Ἑλλήνων γεωργῶν συντηρούντων Σχολὴν ἐν ἣ φοιτῶσι περὶ τοὺς 25 μαθητὰς καὶ μαθητρίας.

ΓΙΟΛΤΖΗ - ΚΙΟ·Ι.— Κατοικεῖται ὑπὸ 300 Ἑλλήνων γεωργῶν οἵτινες δὲν ἔχουσι Σχολὴν.

ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΣ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 5.000 Ἑλλήνων καὶ 500 Ὀθωμανῶν ἀσχολουμένων εἰς τὸ ἐμπόριον γεωργίαν καὶ ναυτιλίαν. Συντηροῦσιν Ἑλληνικὴν Σχολὴν μὲ μαθητὰς 20. Δημοτικὴν Σχολὴν μὲ μαθητὰς 220 καὶ Παρθεναγωγεῖον μὲ μαθητρίας 200 τῇ ἀρωγῇ καὶ τῆς ἐν Κων)πόλει Φιλεκπ. Ἀδελφότητος. Ὑπάρχουσι περὶ αὐτῆς καὶ τινα χωρία ἅτινα ἔχουσι Ἰ'ραμματοδιδασκαλεῖα¹.

Υ.Γ.— Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος κατιδὼν τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην προσλήψεως καὶ ἰδίου διδασκάλου τῶν Ἑλληνικῶν Τάξεων διὰ τὴν ἐν Ραιδεστῷ πρότυπον δημοτικὴν Σχολὴν, προσέλαβεν ἐπ' ἐσχάτων μισθώσας ἐξ ἰδίων, ὡς τοιοῦτον, τὸν δεδοκιμασμένης ἰκανότητος Κύριον Κ. Γεωργιάδην. Ἐν Ραιδεστῷ τῇ 25 9)βρίου 1881.

Ὁ Πρόεδρος
Γρ. Η. Λαζίδης
Σφραγίς. Θρακικὸς
Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος
ἐν Ραιδεστῷ.
(τὰ λοιπὰ δυσδιάκριτα)

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Δ. Παπαδόπουλος

Γ'

Πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Σεβαστὴν Ἐκπαιδευτικὴν
καὶ Φιλανθρωπικὴν Ἀδελφότητα.

Φιλεκπαιδευτικὴ
καὶ Φιλανθρωπικὴ Ἀδελφότης 1880
Ἀριθ. Πρωτ. 1416
Ἡμερομηνία 2 Αὐγούστου ἔτος 1883
Ἐν Κων)πόλει.

Κύριε Πρόεδρε.

Κατὰ καθήκον σπεύδω νὰ υποβάλω ὑμῖν λεπτομεροῦ ἔκθεσιν τῆς ἐνεστῶ-

1) Πατρὶς τοῦ μακ. Ἀριστοτέλη Κουρτίδη λογοτέχνη, παιδαγωγοῦ καὶ καθηγητοῦ.

σης πνευματικῆς καταστάσεως οὐ μόνον τοῦ τμήματος Φερρών, ἀλλὰ καὶ ἀπάσης τῆς ἐν Θράκη Ἐπαρχίας Μαρωνείας. Ἄλλ' ὅπως γένομαι καταληπτός, τὸ δ' ἔργον ἀποβῆ ἀποτελεσματικὸν ἄς μοι ἐπιτρέψῃ ἡ Σεβαστὴ Ἐκπαιδευτικὴ καὶ Φιλανθρωπικὴ Ἀδελφότης ἵνα προτάξω ἀκριβῆ, ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, περιγραφὴν ὅλων τῶν χωρίων τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας, τοῦ ἐν αὐτοῖς πληθυσμοῦ, τῶν τάσεων αὐτῶν καὶ τῶν καταβαλλομένων προσπαθειῶν ὅπως ἡ παράλιος καὶ γειτνιαζούσα τῇ Καβάλα, καὶ διὰ τοῦτο πολυσήμαντος ἐπαρχία Μαρωνείας ἀποβῆ ὀριστικῶς κέντρον τῶν παμβουλγαρικῶν ἐνεργειῶν, ἐνομένου, κατὰ μικρὸν εἰς ἓν ὅλον συμπαγὲς τοῦ ἐν τῇ ἐν λόγῳ ἐπαρχία πυκνοῦ βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ ἐπαρχία Μαρωνείας ἐκκλησιαστικῶς συγκροτεῖται ἐκ τῶν δύο νήσων Θάσσου καὶ Σαμοθράκης καὶ ἐτέρων τεσσαράκοντα ἐννέα ἀριθ. 49, χωρίων, πόλεων καὶ κομποπόλεων, κειμένων ἐν Θράκῃ καὶ πολιτικῶς ὑπαγομένων εἰς διαφόρους Διοικήσεις, ὑποδιοικήσεις καὶ Μουδηρλίκια, λίαν ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχούσας, οἷον τὸ Μουτεσσαριφλίκιον Κιουμουλτζήνης, τὸ Καϊμακαμλίκιον Δαρὶ - δερέ, τὸ Καϊμακαμλίκιον Δεδέ - ἀγάτζ καὶ τὰ ὑπ' αὐτὸ Μουδηρλίκια Μάκρης, Φερρών καὶ τοῦ ἀρτισυστάτου Μουδηρλικίου ἐν τῷ Βουλγαρικῷ χωρίῳ Δουὰν - Ἀσσάρ, οὗτινος Μουδίρης διατελεῖ ὁ γνωστὸς ἐπὶ παμβουλγαριστικῷ φανατισμῷ Καλογιάννης Πέτκου Καλογιάννογλου.

Τὰ ἐν Θράκῃ χωρία τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας εἰσὶ 49, τὰ ἐξῆς:

Α'. ΤΑ ΤΠΟ ΤΟ ΜΟΤΤΕΣΑΡΙΦΛΙΚΙΟΝ ΚΙΟΤΜΟΤΑΤΖΗΝΗΣ

1) ΚΙΟΤΜΟΤΑΤΖΗΝΑ. Ἐδρα τοῦ Μουτεσαρίφου καὶ τοῦ Μητροπολίτου, συγκειμένη ἐξ οἰκογενειῶν χιλίων ἐξακοσίων περίπου Τουρκικῶν, Χριστιανικῶν, Ἰουδαϊκῶν καὶ ὀλίγων Ἀρμενίων περιλαμβάνει 650 - 700 οἰκογενείας χριστιανικάς, ἐν αἷς καὶ 100, ὡς ἔγγιστα Βουλγαρικά. Ἔχει Ἑλληνικὴν Σχολήν, δύο Παρθεναγωγεία, δύο Δημοτικὰ Σχολεῖα καὶ ἐν Νηπιαγωγείῳ ἰδρυθὲν δαπάνη τοῦ ἐξ Ἠπείρου Κωνσταντίνου Χ' Ζωΐδου καὶ δαπάνη τοῦ αὐτοῦ συντηρούμενον περιλαμβάνει: Ἑλλ. οἰκ. 550, Βουλγ. 100

2) ΚΑΛΑ·Ι·ΤΖΗ - ΔΕΡΕ Βουλγ. χωρίον » » » 170

3) ΧΙΡΚΑΣ. Ἑλληνικὸν χωρίον εἰς τὸ ὀποῖον ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλ. Γραμ. συστάσει καὶ ἐνεργεία τοῦ πρώην ἐν Δεδέ - ἀγάτζ Ἑλλ. Τ Προξένου Κυρίου Ἀλ. Ἀντωνιάδου ἐχορήγησεν εικοσάλιρον βοήθειαν

» 150

4) ΚΙΖΛΑΡ. Χωρίον Βουλγαρ. » » » 40

5) ΣΙΤΣΑΝΛΗ. Χωρίον Βουλγαρ. » » » 190

6) ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ. Χωρίον Βουλγαρ. » » » 100

7) ΓΙΑΣΟΟΥΤ. Χωρίον » » » 40

8) ΛΕΦΕΤΖΗΛΕΡ. Χωρίον Βουλγαρ. » » » 45

9) ΓΡΙΤΖΑΝ - ΑΣΣΑΡ. Χωρίον Ἑλληνικόν	»	100	
10) ΚΟΤΖΛΟΤΚΙΟ-Ι. Χωρίον	»		35
11) ΔΕΡΕΚΙΟ-Ι. Χωρίον Βουλγαρ.	»	»	» 30
12) ΠΛΑΤΚΙΟ-Ι. Ἐξ ἡμισείας Ἑλλ. & Βουλγ.	»	25	» 20
13) ΣΟΤΣΟΤΡΚΙΟ-Ι. Χωρίον Βουλγαρ.	»	»	» 35
14) ΚΙΡΣΑΡΤΖΙΑ. Βουλγαρ. χωρίον	»	»	» 20
15) ΦΑΤΗΡ - ΓΙΑΚΑΣ. Χωρίον Βουλγαρ.	»	»	» 20
16) ΚΙΡ - ΤΖΗΦΛΗΚΙ. Χωρίον	»	»	» 18
17) ΕΒΡΕΝ - ΚΙΟ-Ι. Τζιφλίκια			
18) ΔΕΝΙΖΛΕΡ. περιέχοντα ἐν ὄλοις			
19) ΟΡΤΑΚΤΖΗ. Βουλγ.	»	»	» 45

Ἑλλ. Οἰκ. 825 Βουλγ. 908

ΚΑ-Ι-ΜΑΚΑΜΑΙΚΙΟΝ ΔΑΡΙ - ΔΕΡΕ ΥΠΟ ΤΟ ΜΟΤΤΕΣΑΡΙΦΛΙΚΙΟΝ ΓΙΟΤΜΟΤΡΤΖΗΝΗΣ

20 ΔΑΡΙ - ΔΕΡΕ. Πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου Καζᾶ ἐπὶ τῆς Ροδόπης καὶ παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, μόνη αὕτη ἐκ τῶν λοιπῶν χωρίων τοῦ Καζᾶ περιλαμβάνει χριστιανικὰς Βουλγαρικὰς οἰκογενείας, μὴ ἀναγνωρίζουσας πρὸ πολλοῦ τὴν Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν καὶ ἀναφρανδὸν συντεταγμένην τῇ ἐξουρχίᾳ. Ἔχει Βουλγαρ. Οἰκογενείας

» » » 200
Ἑλλ. Οἰκ. 825 Βουλγ. 1108

ΤΜΗΜΑ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ ΥΠΟ ΤΟ ΜΟΤΤΕΣΑΡΙΦΛΙΚΙΟΝ ΓΙΟΤΜΟΤΡΤΖΗΝΗΣ

21) ΜΑΡΩΝΕΙΑ. Ἀρχαιοτάτη Ἑλληνικὴ πόλις πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Γιουμουρτζήνης, ἀπέχουσα ταύτης μὲν πέντε περίπου ὥρας, τοῦ Δεδὲ - ἀγάτζ ἑπτὰ, περίπου, ὥρας καὶ περὶ τὴν μίαν ὥραν τῆς θελάσσης. Ἡ κωμόπολις αὕτη ἤμαζε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν διὰ τοῦ ἐμπορίου τῶν καπνῶν, ὅπερ ἐνήργουν, οἱ δραστήριοι καὶ ἑλληνίστατοι κάτοικοι αὐτῆς· νῦν δὲ ἔνεκα τῶν πρὸ ἐξαετίας, περίπου ληστοπραξιῶν τοῦ διαβοήτου Πέτκα καὶ τοῦ Παππᾶ, μόλις περιλαμβάνει 300 - 350 οἰκογενείας ἐνῶ πρότερον εἶχε διπλάσιον, ὡς ἔγγιστα πληθυσμόν. Ἔχει Ἑλληνικὴν Σχολήν, Δημοτικὴν καὶ Παρθεναγωγεῖον.

Ἑλλ. οἰκ. 350

22) ΧΑΤΖΗΛΑΡΙ. Χωρίον Βουλγαρ.	»	»	»	70
23) ΚΟΥΣΛΑΝΑΗ. Χωρίον Βουλγαρ.	»	»	»	120
24) ΙΣΙΑΝΤΗΡΑΗ. Χωρίον Βουλγαρ.	»	»	»	168
25) ΚΑΡΑΓΑΤΖΚΙΟ·Ι·. Χωρίον Βουλγαρ.	»	»	»	65
26) ΚΑΡΑ - ΚΗΡΤΖΙΑΛΗ. Χωρίον Βουλγ.	»	»	»	60
27) ΣΟΦΟΥΛΑΡ. Χωρίον Βουλγαρ.	»	»	»	25
28) ΚΟΥΤΣΙΟΥΚΙΟ·Ι·. Χωρίον Έλλην.			140	

Έλλ. Οίκ. 1315 Βουλγ. 1616

Β'. ΤΑ ΤΥΠΟ ΤΟ ΚΑ·Ι·ΜΑΚΑΜΛΙΚΙΟΝ ΔΕΔΕ - ΑΓΑΤΖ

1) ΜΟΥΔΗΡΑΗΚΙΟΝ ΜΑΚΡΗΣ

29) ΜΑΚΡΗ. Κομόπολις και έδρα Μουδیره περιλαμβάνουσα 300 οικογενείας Χριστιανικάς και Όθωμανικάς. Έχει Δημοτικήν Σχολήν συντηρουμένην δαπάνη τής Κοινότητος και Νηπιαγωγείον διατηρούμενον τέως υπό τής Σεβ. Φιλεκπαιδευτικής και Φιλανθρ. Αδελφότητος.	Έλλ. Βουλγ.	150
30) ΠΟΝΤΑΜΟΣ. Βουλγ. χωρίον συντεταγμένον τή έξαρχία.		100
31) ΓΕΝΙ - ΚΙΟ·Ι·. Βουλγ. χωρίον τανυν εις δ έστάλησαν δια τής Μεγ. του Χριστου Έκκλησίας εκκλησιαστικά βιβλία		250
32) ΤΖΟΜΠΙΑΝΚΙΟ·Ι·. Βουλγ. χωρίον πρώην κυμαινόμενον νυν δε συντεταγμένον τή Μ. Έκκλησία.		100
33) ΦΕΡΡΑΙ (Φερετζίκι τουρκιστί). Πρώην έδρα Καϊμακαμλικίου περιλαμβάνοντος 68 χωρία δθωμαν. και χριστιανικά. Τανυν έδρα Μουδیره περιλαμβάνει δε οκτώ χωρία εξ ήμισείας Τουρκικά και Χριστιανικά. Η κομόπολις έχει 450 οικογενείας εν αις χριστιανικαι 130 τούτων δε Έλλην. Οίκ.	25	105
Έχει Έλληνοδημοτικήν Σχολήν συντηρουμένην πρό τριετίας δαπάνη τής Σεβ. Εκπαιδευτικής και Φιλανθρ. Αδελφότητος. Έν τή κομοπόλει ταύτη μέγιστος ο ανταγωνισμός μεταξύ ολιγαριθμοτάτου Έλληνικοϋ στοιχείου και του πολυαριθμου Βουλγαρικοϋ, οστις πολλάκις, ιδία δε κατά το 1880, προσεπάθησε δια ψευδων αναφορων να προσαρτήση την κομόπολιν εις την Βουλγαρικήν έξαρχίαν ως κατωτέρω γενήσεται λόγος.		
34) ΟΥΚΟΥΦΙ. Βουλγαρ. χωρίον συντεταγμένον τή Μεγ. Έκκλησία.		150
35) ΡΟΥΜΤΖΙΟΥΚΙ. Έλλην. χωρίον άνευ σχολείου		

ἀποτελεσματικοῦ καίτοι σχετικῶς πλούσιον.

200

36) ΜΠΑΛΗΚΙΟ·Ι. Τὸ Βουλγαρικὸν τοῦτο χωρίον πρὸ τῆς Ρωσικῆς κατοχῆς τοῦ 1878 περιελάμβανε 350 περίπου οἰκογενείας. Μόλις ἀριθμεῖ σήμερον περὶ τὰς 180 οἰκογενείας, διότι εἶχον μετοικήσει εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν, ὁπόθεν ἤρξαντο βαθμηδὸν ἐπανερχόμενοι. Ἔχει σχολὴν Βουλγαρικὴν καίτοι ἀναγνωρίζει τὴν Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν.

180

37) ΤΟΤΡΜΑΛΗΚΙΟ·Ι. Πρῶτερον εἶχε περὶ τὰς 250 οἰκογενείας, νῦν δὲ μόλις τὸ ἥμισυ διὰ τὸν ἀνωτέρω λόγον. Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τῇ προτάσει καὶ ἐπιμόνῳ θελήσει τοῦ φιλοπάτριδος καὶ φιλομούσου Ἀγίου Μαρωνείας Κυρίου Ἱερωνύμου, ἀπέστειλα τὸν δευτερότοκον υἱὸν μου Ἰωάννην Διδάσκαλον, ἀποσπάσας αὐτὸν ἐκ τῆς ἐργασίας του, ἀντὶ τοῦ εὐτελοῦς μισθοῦ 100 γρ. κατὰ μῆνα, διότι ἐπρόκειτο νὰ προσκαλέσῃ Βούλγαρον Διδάσκαλον ἐκ Ρωμυλίας. Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ἐχορηγήθησαν δωρεὰν δὲ τὰ διδακτικὰ βιβλία, ἐχαρίσθη δὲ καὶ ἡ Ἀρχιερατικὴ ἐπιχορήγησις.

Ἑλλ. οἰκ. 1690 Βουλγ. 2626

ΚΑ·Ι·ΜΑΚΑΜΑΙΚΙΟΝ ΔΕΔΕ - ΑΓΑΤΣ ΜΕΤΑ ΤΟΤ ΤΠ' ΑΤΤΟ ΜΟΤΑΙΡΑΙΚΙΟΥ ΔΟΤΑΝ - ΑΣΣΑΡ.

38) ΔΕΔΕ - ΑΓΑΤΖ. Ἀρτισύστατος κομόπολις ἐμπορικὴ παράλιος καὶ ὁ τελευταῖος τῶν ἐν τῇ Νοτιοδυτικῇ Θράκῃ Σιδηροδρόμων. Ἔχει τανῦν 450 - 500 νεοδημητούς οἰκοδομὰς καὶ περὶ τὰς 1500 - 2000 ψυχὰς. Οἰκογενείας δὲ μονίμως οἰκούσας ἐν Δεδὲ - ἀγάτζ περὶ τὰς 100 - 120 προερχομένας ἐκ διαφόρων μερῶν καὶ ἐθνικότητων, καὶ διαφόρων ἰδεῶν, ἠθῶν καὶ ἐθίμων. Τανῦν ὑπερισχύει ἐκεῖσε ὁ Ἑλληνισμός. Διότι οὐ μόνον ἐκ τῶν ὡς ἄνω εἴρηται οἰκογενειῶν τὰ 3)4 εἰσιν ὁμογενεῖς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐμπόριον ἐνεργεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων εἴτε ὡς ἐμπόρων ἢ ἐμποροῦπαλλήλων καὶ μεσιτῶν, εἴτε ὡς τεχνητῶν ἢ ἐργατῶν. Ἔχει νῦν ἢ ἐν Δεδὲ - ἀγάτζ Ἑλληνικὴ Κοινότης ἐκκλησίαν ξυλίνης οἰκοδομῆς, λιθόκτιστον Δημοτικὴν Σχολὴν, ἐν ἣ φοιτᾷσι περὶ τὰ 100 - 120 παῖδια, (ἐν οἷς καὶ 20 - 25 θήλεια), ἀνήγειρε δὲ καὶ ἕτερον εὐρὺ κτίριον λιθίνον προσωρισμένον διὰ Παρθεναγωγεῖον.

Ἡ Δημοτικὴ Σχολὴ λειτουργοῦσα πρὸ ἐτῶν ἔχει μαθητὰς ὑπὲρ τοὺς 30 δυναμένους ν' ἀκούσωσι τῆς ἀρχαίας

Ἑλληνικῆς γλώσσης. Εὐχῆς δ' ἂν εἴη ἔργον ἂν οἱ ἐκεῖσε ὁμογενεῖς κατήρτιζον πρῶτον τὴν Ἑλληνικὴν Σχολὴν καὶ ἀκολούθως τὸ Παρθεναγωγεῖον, ἐν ἧ νὰ ἐμορφοῦντο οἱ νέοι καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ ὡς ἐμποροῦπάλληλοι καὶ ὡς Διδάσκαλοι τῶν πολλῶν πέριξ χωριῶν, ἅτινα ἐστερημένα μέχρι τοῦδε Σχολείων καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀσυνειδίχιστα νὰ πληρώνωσιν ἐπαρκῆ μισθὸν δι' ἓνα ἱκανὸν Δημοδιδάσκαλον δυσκόλως θὰ ἴδωσι μορφωμένους Διδασκάλους.

Τὸ Δεδὲ - ἀγάτζ σπουδαῖον ἀποθήσεται κέντρον ἐμπορικῆς καὶ πνευματικῆς ἐργασίας, ἂν, ὡς ἐπανειλημμένως λέγεται, προαχθῆ εἰς Μουτσεσαριφλίκιον καὶ ἐνωθῆ ὁ Σιδηροδρόμος μετὰ τῶν σιδηροδρόμων τῆς Βουλγαρίας, ἂν ποτὲ πραγματοποιηθῶσι καὶ οὗτοι. Διὰ τοῦτο δὲ τολμῶ νὰ εἶπω ὅτι ἡ κατάρτισις Ἑλληνικῆς Σχολῆς εἶναι ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἀναγκαιότερα καὶ ἀποτελεσματικώτερα. Διότι ἀναλόγως τῶν παιδῶν μόλις τὸ ἐν ἔκτον εἰσιν αἱ θήλεις φοιτῶσι εἰς τὴν Δημοτικὴν Σχολὴν. Δεύτερον διότι τὰ πλεῖστα τῶν κορασίων ἀνήκοντα εἰς ἐνδεεστάτας οἰκογενεῖας, ἅμα φθάσωσι τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας τῶν ἀποσύρονται ἀπὸ τὴν Σχολὴν ὅπως βοηθῶσι τὰς μητέρας τῶν εἰς τὰς καθημερινὰς ἐργασίας, ὥστε μόλις 8 - 10 οἰκογένειαι εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀφήσωσι τὰ θυγάτρια αὐτῶν ἐπὶ πολλὴν χρόνον εἰς τὰ Σχολεῖα. Τρίτον δὲ διότι εἰς ἀρισύστατον πόλιν, ὅλως ἐμπορικὸν χαρακτῆρα ἔχουσαν, καὶ ἐπὶ τούτῳ συστάσαν, οἱ ἄρρενες παῖδες, ὡς πρωταγωνιστήσοντες ἀνάγκη καὶ πρῶτοι οὗτοι καὶ τελειότερον νὰ μορφωθῶσι. Διότι οὗτοι καὶ ὡς ὑπάλληλοι καὶ ὡς βιομήχανοι καὶ ὡς ἐργαστηριάρχαι καὶ ὡς Δημοδιδάσκαλοι τῶν πολλῶν πέριξ χωριῶν θὰ ἀποδείξωσιν ὅτι ἡ κωμόπολις Δεδὲ - ἀγάτζ εἶναι ὅλως Ἑλληνικὴ, καὶ κέντρον τοῦ τε ἐμπορίου καὶ τῶν ἰδεῶν ἀπάντων τῶν πέριξ χωριῶν, Σὺν τούτοις δὲν πρέπει νὰ μεινωσιν ἀπαρατήρητα καὶ τὰ ἐξῆς: α') ὅτι τὰ πέριξ Βουλγαρικὰ χωρία μάλιστα τὸ Δουὰν - Ἀσσάρ ἠγόρασαν τόπον δι' ἐκκλησίαν Βουλγαρικὴν, ὅτι καθημερινῶς συνοικίζονται εἰς Δεδὲ - ἀγάτζ Βουλγαρικαὶ οἰκογένειαι ἐκ τῶν πέριξ χωριῶν καὶ ὅτι μετ' ἐπιτάσεως λέγεται ὅτι, τὸ μόλις ἀπὸ τοῦ Δεδὲ - ἀγάτζ 1½ ἀπέχον Βουλγαρικὸν χωρίον.

Ἑλλ. οἰκ. 1690 Β. 2626

ΓΕΝΙΚΙΟ-Ι. Ἐκ 250 οἰκογενειῶν θὰ μετοικήσῃ ὅλον ἢ πλεῖστον μέρος εἰς Δεδὲ - ἀγάτζ, διότι εἰς Γενί-

κιοῖο ὑπάρχει μεγάλη ἔλλειψις ποσίμου ὕδατος καὶ διότι συμφέρει εἰς τοὺς Βουλγάρους νὰ ἔχωσιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μαρωνείας πανταχοῦ τὴν πλειοψηφίαν. β') Ὅτι καὶ αἱ ἄλλαι ἐθνικότητες, αἱ μὲν ἀκοδόμησαν Σχολεῖα, ὡς ἡ Ὀθωμανικὴ, αἱ δέ, καίτοι ὀλιγάριθμόταται, διανοοῦνται νὰ καταρτίσωσι τοιαῦτα μὲ Ἀδελφὰς τοῦ Ἑλέου καὶ Διδασκάλους τῆς τε Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς γλώσσης· δέλεαρ λίαν ἐπικίνδυνον δι' ἓνα ἀρτισύστατον καὶ ἐκ πολλῶν ἑτεροειδῶν στοιχείων συγκροτούμενον ἐμπορικὸν τόπον.

Ἑλλ. Οἰκ. 80

39) ΔΟΥΤΑΝ - ΑΣΣΑΡ. Χωρίον Βουλγαρικὸν καὶ ἐστία τῆς ἐν τῷ τμήματι τούτῳ Παμβουλγαριστικῆς Προπαγάνδας, πρὸ πολλοῦ συντεταγμένον τῇ Ἑξαρχίᾳ καὶ παντοῖα μηχανώμενον ὅπως ἀποσπάσῃ ἅπαντα τὰ Βουλγαρικὰ χωρία τῆς Ἐπαρχίας ἀπὸ τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ προσαρτήσῃ εἰς τὴν Ἑξαρχίαν. Ἔχει Σχολὴν μὲ Διδάσκαλον ἐκ Ρωμυλίας, ἱερέα ἐπίσης ἐκεῖθεν ἀπεσταλμένον. Εἶναι ἔδρα ἀρτισυστάτου Μουδιρλικίου μὲ Μουδιρὴν τὸν Καλλογιάννην Πέτρον Καλλογιάννογλου, ἀπηνῶς καταδιωχθέντα τῷ 1877 ὡς ἐξυπηρετοῦντα σχέδια παμβουλγαριστικά· ὁ Ἀδελφὸς αὐτοῦ Βούλτζι-ος εἶναι μέλος τοῦ ἐν Δεδὲ - ἀγάτζ Ἰδαρὲ Μεζλῆσιου ἢ οἰκογένεια Καλλογιάννη εἶχε καὶ πρότερον ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν Βουλγαρικῶν χωρίων, τὴν ἐπιρροὴν ταύτην ἔμπεδον καὶ ἰσχυρὰν ποιεῖ καὶ ὁ διορισμὸς του εἰς Μουδιρὴν. Τί γνωρίζει ὁ ὄχλος! ἢ τί θαναμάζει!

400

Ἑλλ. Οἰκ. 1770 Β. 3026

40) ΔΟΜΟΤΖ - ΔΕΡΕ τῶν αὐτῶν φρονημάτων καὶ φανατικώτατον ὡς καὶ τὸ Δουὰν - Ἀσσάρ.

180

41) ΛΗΤΖΙΑ. Χωρίον ἐξ ἡμισείας Βουλγαρικὸν καὶ Τουρκικὸν παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Τραϊανουπόλεως, εἰς γῆν παρποφορωτάτην καὶ εὐθετον διὰ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἔχει θερμὰ λουτρὰ εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν 21ην Μαΐου μεταβαίνουνσι πολλοὶ ἐξ Ἀδ)πόλεως καὶ τῶν λοιπῶν μερῶν. Τὸ χωρίον τοῦτο φανατικώτατον ὡς καὶ τὰ δύο προαναφερθέντα προσῆλθε πρὸς ἐνὸς καὶ ἡμίσεως περὶ τοῦ ἔτους εἰς τὴν Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ὡς ἐγκαίρως ἀνήγγελα τοῦτο ὡς καὶ τὸ περὶ Δερβέντ τῇ Σεβ. Ἀδελφότητι διὰ γράμματός μου τὸν πρὸ παρελθόντα Μάρτιον. Παντὸς ἐπαίνου ἀνωτέρα ἢ πατρικὴ συμπεριφορὰ

τοῦ Ἁγίου Μαρωνείας Κυρίου Ἱερωνύμου, ὅστις καὶ αὐτὸς ἐνεργῶν καὶ τοῖς φίλοις συνεργῶν προσεικύνισατο τοὺς χριστιανούς. 100

42) ΔΕΡΒΕΝΤ. Βουλγαρικὸν χωρίον λίαν φανατικὸν μόλις πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεως ἔτους προσελθὼν τῇ Μητρὶ Ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ γενικῆς ἀναφορᾶς του προσκαλεσάμενοι τὸν κανονικὸν Μητροπολιτὴν Κύριον Ἱερώνυμον, ὡς ἐγκαίρως ἀνήγγειλα τούτῳ τῇ Σεβ. Ἀδελφότητι δι' ἐπιστολῆς μου, κατὰ τὸν προπαρελθόντα Μάρτιον. 200

43) ΤΣΙΑΜΗΡΕΝ. Βουλγαρικὸν χωρίον συντεταγμένον τῇ ἑξαρχίᾳ. 50

44) ΤΕΧΤΑΤΖΗΚΙ. Βουλγαρικὸν χωρίον ὀρθοφρονοῦν καὶ ἡσυχον, παρὰ τὸ Καβατζῆκι. 60

45) ΜΑΡΧΑΜΛΗ. Ἀποικία τοῦ χωρίου Δουὰν - Ἀσσάρ καὶ τῶν αὐτῶν φρονημάτων πρὸ δύο ὡς ἔγγιστα ἐτῶν νῦν δὲ συντεταγμένον τῇ Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ. Ἐδωρήθησαν εἰς τὸ χωρίον τοῦτο παρὰ τῆς Σεβ. Ἀδελφότητος τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία ἅτινα κατὰ τὸν παρελθόντα Ἀπρίλιον ἐκόμισα ἐκ Κων)πόλεως καὶ ἔπεμψα αὐτοῖς ἅμα ὡς ἔφθασα εἰς Φέρρας. 50

46) ΤΕΚΕΣ. Χωρίον Βουλγαρικὸν ὀνομαζόμενον, μάλις πρὸ δωδεκαετίας συνοικισθὲν ἐξ ἀποίκων τοῦ Δουὰν - Ἀσσάρ, ἦτο πρότερον τῶν φρονημάτων Δουὰν - Ἀσσάρ, ἀλλὰ πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεως περιπου ἔτους, συνετάχθη τῇ Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ καὶ δι' αὐτῆς ἐξητήσατε τὴν ἄδειαν ὑπὲρ ἀνεγέρσεως Ναοῦ δι' ἀναφορᾶς παρ' ἐμοῦ συνταχθείσης, ὡς ἐγκαίρως ἀνήγγειλα τοῦτο τῇ Σεβ. Ἀδελφότητι κατὰ τὸν παρελθόντα Μάρτιον. 40

47) ΠΙΣΜΑΝΚΙΟ·Ι. Βουλγαρικὸν χωρίον ἔκπαιλαι ἡσυχον καὶ συντεταγμένον τῇ Μητρὶ Ἐκκλησίᾳ, ὑπάγεται εἰς τὴν Διοίκησιν Σουφλίου καὶ κεῖται παρὰ τὸ Ἑλληνικὸν χωρίον Καβατζῆκι. 150

48) ΠΑΣΜΑΚΤΣΗ. Χωρίον Ἑλληνικὸν μὲ Γραμματοδιδάσκαλον τὸν ἱερέα τοῦ χωρίου. 100

Ἑλλ. οἰκ. 1870 Β. 3856

49) ΚΑΒΑΤΖΗΚΙ. Ἑλληνικὸν χωρίον σπουδαιότατον διὰ τὴν θέσιν αὐτοῦ, τὸν πληθυσμὸν, τὸν καθαρὸν καὶ ἀμιγῆ Ἑλληνισμὸν καὶ διὰ τὸν Ἡρωϊσμὸν καὶ τὰ Ἑλληνικώτατα αἰσθήματα τῶν κατοίκων του· τὸ χωρίον τοῦτο ὀρεινὸν ὄν εἶναι ἀκατάλληλον διὰ τὴν γεωργίαν, οἱ κάτοικοι

καὶ φιλοπρονότατοι ἐνασχολοῦνται μὲν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, ἰδίως ὁμως ζῶσι διὰ τοῦ μικρομπορίου, ἀλλὰ μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου καὶ μᾶλλον πένονται. Ἐξασκεῖ πολλὴν τὴν ἐπιρροὴν εἰς τὰ παρακείμενα χωρία τὰ Βουλγαρικὰ καὶ συγκρατεῖ αὐτὰ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ καθήκοντος πρὸς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν. Ἔχει Δημοτικὴν Σχολὴν πρὸ τριῶν ὡς ἔγγιστα ἐτῶν λιθίνην ἐκ βάθρων ἀνεγερθεῖσαν τῇ ἐπιμόνῳ προτροπῇ τοῦ Ἁγίου Μαρωνείας, ὅστις τὴν προτροπὴν συνώδευσεν εὐγενῶς πάνυ διὰ συνδρομῆς δεκαλίρου, μολονότι οὔτε τὴν ἡμίσειαν ἐπιχορήγησίν του δὲν εἰσέπραξε. Πρῶτον δὲ διοργανώθη ἡ Δημοτικὴ Σχολὴ κατὰ τὸ ἀποτελεσματικώτερον σύστημα, παρὰ τοῦ Ἀγησιλάου Ν. Χατζοπούλου διδάξαντος δύο ὅλα ἔτη καὶ ἀποχωρήσαντος ἐκεῖθεν διότι ἐκ τῶν 40 λιρῶν τὰς ὁποίας τῷ εἶχον ἐγγράφως ὑποσχεθῆ τοῦ ἐπληρώσαν μόνον 30· τὰς δ' ἄλλας δέκα, μ' ὅλας τὰς πατρικὰς παραινέσεις τοῦ γενναίου καὶ φιλομούσου Ἁγίου Μαρωνείας τὰς ἔχασε, διότι δὲν τῷ ἐπέτρεψα νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Δικαστήριον, ὅπερ ἤθελε ψυχράνει τὸν μόλις ἐξεγειρόμενον ζῆλον τῶν χωρικῶν. Διότι οἱ χωρικοὶ θεωροῦσι τὸν διδάσκαλον ὡς καθῆκον ἔχοντα νὰ ὑφίσταται τὰ πάντα διὰ τὴν προκοπὴν τῶν χριστιανῶν, ὡς λέγουσι, καὶ ἀγνοοῦσιν ἢ τοῖς συμφέρει ν' ἀγνοῶσιν, ὅτι εἰς τὸν κόσμον τοῦτον δὲν ὑπάρχουσι δικαίωματα ἀνευ καθηκόντων ἢ Σεβαστῆ Ἀδελφότητος τὸ πρῶτον ἐδωρήσατο τὰ διδακτικὰ βιβλία, τὸ δεύτερον ἔτος ἔπεμψε δεκαλίρον

Ἑλλ. Οἶκ. 2220 Β. 3856

Δὲν ἔχω τὴν ἀξίωσιν ὅτι ἡ Στατιστικὴ εἶναι ἀκριβεστάτη. Διότι μ' ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον αὐτοπροσώπως νὰ ἴδω ὅλα τὰ χωρία καὶ τὰς κομπολῆεις τῆς ἐπαρχίας· κολακεύομαι ὁμως ὅτι εἶναι ἀκριβεστέρα τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων διότι τὰς πόλεις καὶ κομπολῆεις ἀπὸ Κιουμουλεζήνης κ.λ. ἐπεσκέφθην αὐτοπροσώπως, ὡς καὶ ὅλα τὰ χωρία τοῦ τμήματος Φερρῶν, Δεδεαγάτζ καὶ Μάκρης τινὰ μὲν μετὰ τοῦ Ἀρχιερέως, τὰ δὲ πλεῖστα μόνος μου καὶ διότι ἀπὸ τοῦ 1856 ἐνέκυμα ἰδίας εἰς τὴν ἔρευναν τῶν δύο ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν τὴν τοῦ Λιδυμοτείχου, ἔνθα διηύθυνον τὴν Ἑλλ. Σχολὴν ἐπὶ πενταετίαν καὶ τὴν ἐπαρχίαν Μαρωνείας, ἀπὸ τοῦ 1873, συστησάμενοι, διὰ τοῦ ἐν Αἴνῳ τότε ὑπάρχοντος Ἀναγνωστηρίου, τὴν πρώτην Δημοτικὴν Σχολὴν. Κατόπιν τούτων τῶν ἐπαρχιῶν ἐγνώρισα τὴν ἐπαρχίαν Αἴνου, ἧς τὴν Ἑλληνικὴν Σχολὴν ὄλην δεκαετίαν διηύθυνα καὶ ἐκ τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας τὰ τμήματα Κεσσάνης καὶ Οὐζοῦν. - Κιουπροῦ πέντε δὲ ἕτερα ἔτη ἔμεινα ἐν Πύρ-

γφ (BURGAS), Εὐξείνου Πόντου δύο μὲν ἔτη Διδάσκαλος τῆς ἐκεῖσε Ἑλληνικῆς Σχολῆς, δύο δὲ ἔτη Ἐμποροῦπάλληλος καὶ ἐν ἔτος προσωρινὸς Διευθυντῆς τοῦ ἐκεῖσε Ἑλλ. ὙΠροξενείου, κατὰ τὴν δυσχερῆ ἔποχὴν τοῦ 1868, ὡς ἐκ τοῦ ἐπισυνημμένου ἀντιγράφου, ἐγγράφου τῆς ἐν Κων)πόλει Βασιλικῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας, καταφαίνεται.

Ἡ ἐπαρχία Μαρωνείας ἐφαπτομένη πρὸς Νότον μὲν τοῦ Αἰγαίου πελάγους καθ' ἅπαν τὸ μῆκος αὐτῆς ἐκ δὲ τῶν τριῶν ἄλλων μερῶν, τῶν ἐπαρχιῶν Ἐάνθης, Αἴνου, Ἡρακλείας, Διδυμοτείχου καὶ Λητίτζης καὶ ἐν συγκρίσει περιέχουσα πολὺ καὶ συμπαγῆ Βουλγαρικὸν πληθυσμὸν οἰοεὶ συνεχόμενον διὰ τῆς Ροδόπης, ἐφ' ἧς κείνται τὰ πλεῖστα Βουλγαρικὰ χωρία τῶν ἐπαρχιῶν Διδυμοτείχου καὶ Λητίτζης, ἀποτελεῖ ὡς ἐκ τῆς κεντρικῆς ταύτης θέσεώς της σπουδαιότατον σημεῖον εἰς ὃ συγκεντροῦνται ἅπασαι αἱ προσπάθειαι τῆς Παμβουλγαριστικῆς προπαγάνδας, ἰδίᾳ δὲ τὸ Καϊμακαμλίκιον Δεδὲ - ἀγάτζ μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸ Μουδριολικίων Μάκρης, Δουὰν - Ἀσσάρ καὶ ἰδίως τοῦ τῶν Φερρῶν. Τρανῆ δὲ τούτου ἀπόδειξις ἢ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1880 χαλκευθεῖσα ἐν Φέρραις ὑπὸ τῶν προπαγανδιστῶν ἀναφορὰ, δι' ἧς παριστάνετο ἡ Κομποπολις Φερρῶν ὡς ζητοῦσα μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ Βουλγαρικῶν χωρίων, τὴν μετὰ τῆς Ἐξαρχίας ἔνωσίν της. Τὴν κίβδηλον ἐκείνην ἀναφορὰν διεβίβασα διὰ τῆς Νομαρχίας εἰς τὸ ἀρμόδιον Ὑπουργεῖον, ὅπερ ἀπέστειλε τὰς δεούσας παραστάσεις πρὸς τὴν Α.Θ. Παναγιότητα, ἧτις διὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὴν δραστηριότητος ἐνεργήσασα ἐματαίωσε τὰς τότε προσπαθείας τῆς προπαγάνδας. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἔπαυσεν ἐργαζομένη ἡ Βουλγαρικὴ σπεῖρα. Αἱ ἐνέργειαι τῶν Παμβουλγαριστῶν οὐδένα πλέον λανθάνουσι. Ἐργάζονται οὗτοι δι' ὅλων τῶν δυνατῶν μέσων ὅπως παρασύρουν ἅπαντα τὰ Βουλγαρικὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας καὶ ἐξ αὐτῶν συγκροτήσωσιν ἐπαρχίαν ἑξαρχικὴν ἐφαπτομένην τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ παρέχουσαν διέξοδον εἰς τὸν Βουλγαρικὸν πληθυσμὸν. Διὰ τοῦ μέσου δὲ τούτου φρονοῦσιν ὡς δυνατὴν τὴν κατὰ μικρὸν πραγματοποιήσασιν τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

Ἄν οἱ παμβουλγαρισταὶ κατάρθουν ἡμέραν τινὰ νὰ παρασύρουν εἰς τὸ μέρος των τὰ 38 Βουλγαρικὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας καὶ συγκροτήσωσιν ἐπαρχίαν ἑξαρχικὴν, εὐκόλως ἤθελον συμπαρασύρει καὶ τὰ 19 Βουλγαρικὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου καὶ τὰ 9 - 10 ἐπίσης Βουλγαρικὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Λητίτζης. Τούτου δὲ γινομένου τὸ κακὸν δὲν ἤθελε περιορισθῆ μέχρι τοῦ σημείου τούτου δηλαδὴ δὲν ἤθελε διαγραφῆ ἐκ τοῦ καταλόγου του ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον μόνη ἡ ἐπαρχία Μαρωνείας μένουσα μικροσκοπικὴ τις ἐπαρχία, ἔχουσα τῆδε κακεῖσε διεσπαρμένα τὰ 12 ἐν ὅλοις χωρία, πόλεις καὶ κομποπόλεις της· ἀλλὰ καὶ αἱ περὶ αὐτὴν ἐπαρχίαν Αἴνου, Ἡρακλείας, Διδυμοτείχου τῆς Λητίτζης θὰ εὐρίσκοντο εἰς διηνεκεῖς περισπασμούς. Διότι καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἴνου ὑπάρχουσι χωρία Βουλγαρικὰ καὶ οἰκογένεια Βουλγαρικὰ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς χωρίοις, καὶ ἐν τῇ τοῦ Ἁγίου

Ἡρακλείας, εἰς τὰ τμήματα Κεσσάνης, Οὐζούν - Κιουπροῦ καὶ Μαλγάρων, οἵτινες, ἐνθαρρυνόμενοι ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ὁμοφύλων των ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μαρωνείας δὲν ἤθελον βραδύνει καὶ οὗτοι νὰ ζητῶσι τὴν μετὰ τούτων ἔνωσίν των, ἢ νὰ συγκροτήσωσι μίαν ἄλλην ἐπισκοπὴν.

Ἐκ τοῦ τμήματος Φερρῶν ἀπεστάλησαν εἰς τὴν ἐν Φιλιππουπόλει Βουλγαρικὴν Σχολὴν πέντε Βουλγαρόπαιδες. Εἷς ἐκ τῆς κομποπόλεως Φερρῶν, Ἰωάννης Καραμανώλης, ἐκ τοῦ χωρίου Μπαλήκιοι καταγόμενος καὶ ἐν Φέρραις ἀποκατασταθεὶς πρὸ ἐτῶν. Εἷς ἕτερος ἐκ τοῦ Βουλγαρικοῦ χωρίου Τουρμπαλήκιοι, τρίτος Βουλγαρόπαις ἐκ τοῦ χωρίου Μπαλήκιοι καὶ δύο ἐκ Δουὰν Ἀσσάρ· τοὺς Βουλγαρόπαιδας τούτους ἐκπαιδεύσασα ἡ Βουλγαρικὴ Προπαγάνδα προπαρασκευάζει ἐγγῶρια Ὀργανα, ἅτινα διὰ τῶν συμπαθειῶν αὐτῶν θὰ ἐξυπηρετήσωσιν ἀποτελεσματικώτερον τοὺς σκοποὺς τῆς προπαγάνδας. Ἐκ τῆς ὅλης ἐπαρχίας Μαρωνείας νομίζω ὡς κέντρα τελεσφορώτατα τὴν Κιουμουλιτζήναν· τὸ Δεδεαγάτζ καὶ τὴν κομποπολιν Φερρῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐργάζονται ἀνετώτερον οἱ Βούλγαροι, ὡς μὴ ἔχοντες παρ' αὐτοῖς, ὡς συμβαίνει ἐν Δεδεαγάτζ, πολλοὺς καὶ ἱκανοὺς ὁμογενεῖς, δυναμένους νὰ ἐννοήσωσι τοὺς σκοποὺς των ν' ἀντεπεξέλθωσι πρὸς ματαίωσιν αὐτῶν. Αἱ ἀνάγκαι μεταβάλλονται ἀναλόγως τῶν περιστάσεων οἱ δὲ Βουλγαρισταὶ θέλουσι νὰ διαφύγωσι τὴν περιεργον ἔρευναν τῶν συνοίκων φύλων, ὡς ἐκ τούτου δὲ προτιμῶσι καὶ μέρη σχετικῶς ὡς ἀποκεντρότερα θεωρούμενα.

Ἐν Φέρραις ἐκ τῶν 130 χριστιανικῶν οἰκογενειῶν μόνον 25 εἰσιν Ἑλληνικαί, αἱ δὲ λοιπαὶ Βουλγαρικαί. Ἐκ τούτων δὲ τῶν 25 μόλις 5 — 6 οἰκογένειαι δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς εὐημεροῦσαι καὶ ὡς πρὸς τὸν τόπον πλούσιαι· αἱ Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι ἐνασχολοῦνται κυρίως εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν μπακαλικὴν, καὶ ὀλίγον εἰς τὴν γεωργίαν. Αἱ δὲ Βουλγαρικαὶ εἰς τὴν γεωργίαν, καὶ διὰ τὴν μέχρι γλισχρότητος οἰκονομίαν των ἐν γένει εὐποροῦσιν ὅλοι. Εἰς τὴν μίαν καὶ μόνην Ἐκκλησίαν, ἣτις ὑπάρχει ἐν Φέρραις, ἀπειράθησαν πολλάκις νὰ εἰσαγάγωσιν ἱερὰ τινὰ ἐκ τοῦ τμήματος Ἀχῆρ - Τσολεπῆ τῆς ἐπαρχίας Εἰάνθης, ἀλλ' ἐματαιώθησαν αἱ ἐνέργειαι αὐτῶν.

Ἐπεὶ δὲ 25 οἰκογένειαι ἀδυνατοῦσι νὰ διατηρήσωσιν Ἑλληνοδημοτικὴν Σχολὴν, ἡ Βουλγαρικὴ πλειονότης καταδοκεῖ νὰ συστήσῃ Βουλγαρικὴν Σχολὴν, ἐπεὶ δὲ οἱ Βούλγαροι πάντοτε ἐτήρησαν παθητικὴν θέσιν καὶ διὰ ταύτης παρηπόδισαν μέχρι τοῦδε τὴν ἀνέγερσιν Δημοτικῆς Σχολῆς καταλλήλου, μολοντί πολλὰς κατέβαλε προσπάθειας καθ' ὅλον τὸ διετὲς διάστημα ἡ Α. Σεβασμιότης ὁ Μητροπολίτης Μαρωνείας, ἐναπόκειται εἰς τὴν ἐμβριθῆ ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων παρὰ τῆς Σεβ. Ἀδελφότητος, ὥστε ν' ἀποφασισθῇ ἡ περαιτέρω διατήρησις ἢ μὴ τῆς ἐν Φέρραις Ἑλληνοδημοτικῆς Σχολῆς. Σινάμα δὲ δεόν ἵνα ληφθῇ ὑπ' ὄψει καὶ τὸ σταλησόμενον πρόσωπον, ὅπερ πρὸς τὴν ἱκανότητι πρὸς τὸ διδάσκειν νὰ ἔχη καὶ μικρὰν τινὰ, τοὐλάχιστον, γῶσιν τῶν ἰδεῶν καὶ ἀναγκῶν τοῦ τόπου, νὰ δύναται δὲ συνάμα μεθ' ὑπομονῆς νὰ ἐξυ-

πηρετῆ μετὰ θρησκευτικοῦ ζήλου τὰς ἀπαιτήσεις τῶν χωρικῶν ὡς πρὸς τε τὸ θρησκευμα καὶ τὴν διδασκαλίαν. Ἄν ἡ Σεβ. Ἀδελφότης ἤθελε κρίνει καλὸν ν' ἀποφασίσῃ τι περὶ Φερρῶν ἅς εὐδοκῆσῃ νὰ λάβῃ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον καὶ τὸν τρόπον τοῦ διδάσκειν καὶ καθόλου πολιτεύεσθαι ὁ εὐσεβάστως ὑποφαινόμενος δὲν πρόκειται νὰ προτείνω ἑμαυτὸν διότι ὡς οἰκογενειάρχης θὰ ὑποστῇ μαρτύριον. Εἰς ἓνα τόπον ἔβουλον ἰατρὸς δὲν ὑπάρχει, φιλοξενία οὐδόλως, καὶ ἀντίδρασις παντοεινὴ καὶ σπουδαία δὲν ἐλλείπει ἄλλως τε ἡ ἡλικία, πρὸ πάντων δὲ οἰκογενειακοὶ λόγοι, μὲ πειθαναγκάζουσι νὰ μένω διδάσκων ἐν τῇ Ἑλλ. Σχολῇ Αἴνου, ἔνθα ἔχω καὶ τὴν οἰκίαν μου καὶ ἐτησίαν μισθοδοσίαν ὀγδοήκοντα ὄθωμ. λιρῶν. Νομίζω καθήκον μου μόνον νὰ ὑποβάλλω ὅτι τριακονταετῆς συνεχῆς διαμονὴ εἰς τὰ κεντρικώτερα μέρη τῆς Θράκης καὶ ὑπερικοσαπενταετίς διδασκαλία μ' ἐδίδαξαν καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ τῆς Θράκης.

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Διδυμοτείχου σπουδαῖα κέντρα εἶναι αὐτὴ ἡ πόλις Διδυμοτείχου καὶ ὡς ἔδρα Μητροπολίτου καὶ ὡς ἔδρα τοῦ Μουτσαρίφου. Ἄλλοτε τὸ Διδυμοτείχον ἐπλούτει ἐκ τῆς μεταξοτροφίας. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1864 κατέπεσεν ὀλοσχερῶς. Μόλις δὲ καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου καὶ διὰ τῆς ἀόκνου ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Διδυμοτείχου Κυρίου Μεθοδίου διατηρεῖ Ἑλληνικὴν Σχολὴν καὶ Δημοτικὴν, ἔστιν ὅτι δὲ καὶ Παρεθναγωγεῖον. Ἄν δὲν μ' ἀπατᾷ ἡ μνήμη, ἡ Σεβαστὴ Ἐκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης χορηγεῖ εἰς τὸ Μεγάλον Δερβέντι τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου πεντηκοντάλιρον ἐτησίαν συνδρομήν. Τὸ χωρίον εἶναι καθαρῶς Βουλγαρικὸν πολλοὶ δὲ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου εἶναι ἀποκαταστημένοι ἐν Ρουμιλίᾳ· δὲν νομίζω δυνατόν, οἱ ὑποβαλόντες τῇ Σεβ. Ἐκπαιδευτικῇ καὶ Φιλανθρωπικῇ Ἀδελφότητι τοιαύτην πρότασιν, νὰ ἐπίστευσαν ποτὲ μὲ τὰ σωστά των, ὅτι εἰς ἱερὸς ὁμογενῆς ἢ καὶ ἄλλος ὁμογενῆς ἐκεῖσε ἀποκατεστημένος δύνανται νὰ μετατρέψωσι τὸν ροῦν τῶν πραγμάτων. Τὰ Βουλγαρικὰ χωρία θὰ ὄσι Βουλγαρικὰ καὶ μᾶλλον ἐπικίνδυνα ἐκπαιδευόμενα δαπάνη ἡμετέρα καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ὡς ἡ πείρα τρανῶς τοῦτο ἀπέδειξε. Διότι οἱ φανατικώτεροι καὶ ἀμειλιχτότεροι πολέμιοι τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπῆρξαν πάντοτε οἱ ἑλληνιστὶ ἐκπαιδευθέντες Βούλγαροι· πρὸς τί τάχα νὰ μὴ δίδωται ἡ βοήθεια αὕτη εἰς τὸ ὁμογενὲς καὶ πτωχὸν Διδυμοτείχον, ὅπερ πολὺ σημαίνει καὶ ὡς ἔδρα τοῦ Μητροπολίτου καὶ ὡς ἔδρα τοῦ Μουτσαρίφου; Διὰ τὰ χωρία Κοτζιά - Ξελοῦφη δὲν νομίζω ἄσκοπον τὴν βοήθειαν, διότι ἐκεῖ λαλεῖται ἡ Ἀλβανικὴ καὶ συμφέρον εἶναι νὰ τοὺς προσεταιρισθῶμεν ἡμεῖς. Διὰ τὴν ἐπαρχίαν Λητίτζης νομίζω κέντρον τὸ Ὀρτάκιο, ἔνθα ἐδρεῖται ὁ Μητροπολίτης καὶ ὁ Καϊμακάμης, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον χωρία τινὰ οἷον τὴν Πλαβοῦ κτλ.

Θὰ παρείχεται πολῦτιμος ὑπηρεσία εἰς τὴν Σεβ. Ἐκπαιδευτικὴν καὶ Φιλανθρωπικὴν Ἀδελφότητα ἂν πρόσωπόν τι πεπειραμένον καὶ τὰ μέρη ἀκριβῶς γινώσκον ἐπιφορτίζετο νὰ περιέλθῃ ἐκ νέου τὰς κυριωτέρας πόλεις καὶ

χωρία τῆς Νοτιοδυτικῆς Θράκης. Δηλαδή τῶν ἐπαρχιῶν Λητίτζης Διδυμοτείχου, Μαρωνείας καὶ Αἴνου καὶ ἐξ ἀντιλήψεως πέμψη ἀκριβῆ περιγραφὴν τῶν ἐν ἐκάστῳ χωρίῳ, πόλει καὶ ἰκωμοπόλει γενομένων, τῶν τάσεων καὶ τῶν πραγματικῶν αὐτῶν ἀναγκῶν καὶ εἰς μέρη ἔνθα πραγματικὴ ἀνάγκη δὲν ὑπῆρχε. Παρακαλῶ θεομῶς τὴν σεβαστὴν Ἐκπαιδευτικὴν καὶ Φιλανθρωπικὴν Ἀδελφότητα νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἐλλείψεις μου καὶ νὰ φανῇ ἐπιεικής, ἂν δὲν εὖρη λόγου τι ἄξιον ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐκθέσει.

Ἄν ἡ Σεβαστὴ Ἐκπαιδευτικὴ καὶ Φιλανθρωπικὴ Ἀδελφότης λαμβάνει ὑπ' ὄψει καὶ τὴν πολυετῆ ὑπηρεσίαν, τὴν ἐκλιπαρῶ νὰ διορίσῃ πού τὸν υἱόν μου Ἀγησίλαον Ν. Χατζόπουλον, ὅστις διήκουσε τὴν πρώτην καὶ δευτέραν Γυμνασιακὴν τάξιν τοῦ ἐν Πέτρᾳ Ἑλληνικοῦ Λυκείου καὶ λίαν ἐπιτυχῶς ἐδίδαξεν εἰς τὸ χωρίον Καβατζίκι ἐπὶ δύο ὁλόκληρα ἔτη, ὡς περὶ τούτου δύναται νὰ πληροφορηθῇ ἀπὸ τὸν καλὸν ἀγαθὸν Μητροπολίτην Μαρωνείας Κύριον Ἱερώνυμον παρὰ τοῦ ὁποίου ἄς εὐδοκήσῃ νὰ μάθῃ ἡ Σεβαστὴ Ἀδελρότης ἂν καὶ ὁ εὐσεβάστως ὑποφαινόμενος ἐξεπλήρωσα τὸ ἀνατεθειμένον μοι καθῆκον καὶ συνετέλεσα κατὰ τι ὡς πρὸς τὸν καθόλου ἱερὸν σκοπὸν, τὸ ἐπ' ἐμοί, σύννοια ἐμαυτῷ, ὅτι προσεπάθησα νὰ ἐκκληρώσω πιστῶς τὸ καθῆκον μου. Βραδύτερον θὰ ὑποβάλω ἔκθεσιν καὶ περὶ τῆς ἐπαρχίας Αἴνου, περὶ ἧς μοὶ ἔγραψε πρὸ τίνος καὶ ὁ ἐν Ἀρδ)πόλει Φιλεκπαίδ. Σύλλογος.

Τῆς ἡμ. εὐγενείας
Ἐν Αἴνῳ τῇ 3ῃ Αὐγούστου 1883.

Εὐπειθέστατος θεράπων
Νικόλαος Γ. Χατζόπουλος

Προσθεία τῆς Ἑλλάδος
Ἐν Κωνσταντινουπόλει

Πέραν, τὴν 15ην Ὀκτωβρίου 1868

Πρὸς τὸν Κύριον Νικόλαον Γ. Χατζόπουλον, διεθύνοντα προσωρινῶς τὸ ἐν Πύργῳ Ἐπιπροξενεῖον.

Ἀριθ. 2951, 2952

Ἐλάβομεν καὶ ἀνέγνωμεν μετ' ἐπίστασις τὰς ἀπὸ 4 καὶ 12 Ὀκτωβρίου ὑπ' ἀριθ. 265 καὶ 276 ἀναφορὰς ὑμῶν, τοῦ περιεχομένου τῶν ὁποίων θέλομεν ποιήσει τὴν δέουσαν χρῆσιν.

Σὰς ἐκφράζομεν ἐν τούτοις τὴν ἡμετέραν εὐαρέσκειαν, δι' ὃν δεικνύετε ζῆλον ὑπὲρ τῶν Ἐθνικῶν συμφερόντων, καὶ Σὰς παρακαλοῦμεν νὰ ἐξακολουθήτε πάντοτε ἐνεργοῦντες αὐτόθι ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας καὶ συνέσεως, ὡς καὶ μέχρι τοῦδε.

Ἀριθ. (3)

ὅ,τι ἀκριβῆς ἀντίγραφον

Ἐν Αἴνῳ τῇ 10ῃ Αὐγούστου 1883

Ἑλλην. Προξεν. Πρακτ.

Ἐν Αἴνῳ

(Σφραγίς)

Ὁ Πρόεδρος

(υ) Ι. Δεληγιάννης

Ὁ Προξενικ. Πράκτωρ τῆς Ἑλλάδος

Σ. Α. Πέπας

ΣΥΜΕΩΝ Α. ΜΑΝΑΣΣΕΙΔΗ, ΤΟΥ ΕΞ ΑΙΝΟΥ (1876)

ΣΥΛΛΟΓΗ ΖΩΝΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

1.— Συλλογή ζώντων μνημείων τοῦ ἀρχαίου ἐλληνισμοῦ ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Ἐν Χατζηγυρίῳ, Κεσσάνης. Ὑψη ἀδημοσίευτος.

Ἄρχεῖα τοῦ ἐν Κων)πόλει Φιλολ. Συλλόγου ἀριθ. 371 χειρογρ.

Περιεχόμενα: Κεμήλια ἐσθλά καὶ νέουσι χρήσιμα.

1. — Λεξιλόγια σελ. 3—69 460 λέξεις

2. — Στιχογράφα σελ. 70 — 94 ἀντιγραφή ἐκ τινος χειρογράφου, φέροντος χρονολογίαν 1644 ὄντος γεγραμμένου ὑπὸ τινος Χριστοδοῦλου Ἀναγνώστου τῆς μητροπόλεως Νικαίας ἐν Κίῳ.

Α' Στίχοι κατανυκτικοὶ κατ' ἀλφάβητον.

Β' Ἄλλοι στίχοι κατανυκτικοὶ καὶ ἀλφάβητον.

Γ' Ἄλλοι στίχοι.

Δ' Διάλογος χάροντος καὶ ἀνθρώπου κατ' ἀλφάβητον.

Ε' Ἄσμα τοῦ Ἁγίου Νικαίας.

ΣΤ' Σπανὸς καὶ ψῆλλος

Φράσεις σημαίνουσαι ὑπερβολὴν καὶ ἐξομοίωσιν.

Παροιμίαι.

Ἔθιμα Αἴνου, Ἰμβρου, Χατζηγυρίου (Κεσσάνης).

Μυθολογίαι

Δημοτικὰ ἄσματα.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

1.— Ὁ ἄνδρας μου στὰ χίβδαλα κι ἐγὼ στὰ χίβδαλίσματα.

Λέγεται διὰ τοὺς μὴδὲν μερμινῶντας καὶ θηρεύοντας πάντοτε τὰς διασκεδάσεις. (Αἴνου).

2.— Ἀπὸ σιγανὸν ποταμὸν νὰ φοβᾶσαι.

Ἐπιπέτου τοὺς ὑποκριτάς. (Αἴνου).

3.— Βαρεῖα ἢ καλογερικὴ.

Περὶ δυσκολίας ἐργασίας τινός. (Αἴνου).

4.— Γλυκάθηκε ἢ γριά στὰ σῦκα, ἔφαγε καὶ τὰ σικόπουλα.

Πρὸς τοὺς εὐχαριστηθέντας ἐκ πράξεως τινός καὶ ἐξακολουθοῦντας νὰ πράττωσιν αὐτήν. (Αἴνου).

5.— Δυὸ γαῖδάρ' ἐρίζονταν εἰς ξένον ἀχυρῶνα.

Διὰ τοὺς φιλονικούντας ἢ ἀντιποιουμένους τῶν ἀλλοτρίων. (Ἰμβρου).

6.— Δὲν μετροῦν μὲ τὴν πιθαμὴν σου

Δὲν γίνεται καθὼς θέλεις σύ. (Αἴνου).

7.— Δάγκασε τὴν πῆττα κι ἠῦρηκε τὸν ἄμιμον.

Διὰ τοὺς δυστυχήσαντας. (Ἰμβρου).

8.— Δὲν κλαίγω ὅτι ἔπαθα, ἀλλὰ τὰ τί θὰ πάθω!

Πρὸς τοὺς συμπεραίνοντας μέλλοντα βάσανα καὶ πάθη. (Αἴνου).

- 9.— Ἐχει ὁ καιρὸς γυρίσματα, ἔχει καὶ μεσανόχτια, καὶ τὰ ψαράκια τοῦ γιालοῦ πιάνονται μὲ τὰ δίχτυα.
Διὰ τοὺς προσμένοντας εὐκαιρον περιστάσιν, ἵνα ἐπιτύχωσι τοῦ ποδομένου. (Αἴνου).
- 10.— Ζῶρ (δύσκολον) τ' ἀμπέλι καὶ ζῶρ μπαμπὰ τὰ γράμματα.
(Ὅ,τι καὶ ἡ 3).
- 11.— Ζῆσε Μαΐ νὰ φᾶς τριφύλλι καὶ τὸν Αὔγουστο σταφύλι.
Διὰ τὴν μακρὰν προθεσίαν. (Αἴνου).
- 12.— Ἦρτ' ὁ θάτος ἀπὸ πέρα ἄπλωσε κέπιασε τόπο.
Διὰ τοὺς νεήλυδας ἐν Τενέδω.
- 13.— Ἡ πείνα χῶρες καταλύει καὶ κάστρα παραδίνει.
Ἡ πείνα ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς πολλὰ ἄτιμα ἔργα. (Ἰμβρου).
- 14.— Ἡ οὐρά του εἶναι μέσ' στὰ σκέλια του.
Δι' ἐκεῖνον, ὅστις ἔνεκα περιστάσεων ἐναντίον ὑποφέρει τι μεθ' ὑπομονῆς, εἰς τὸ ὅποιον ἐν ἄλλῃ εὐνοϊκῇ περιστάσει θὰ ἠναντιοῦτο. Τοῦτο δὲ μεταφορικῶς λέγεται ἐκ τῶν κυνῶν. Διότι ὁ κύων ἅμα ὡς ἴδη δυνατώτερον καὶ μάλιστα ἐν ξένῳ τόπῳ συστέλλεται καὶ βάλλῃ τὴν οὐρὰν του ἐντὸς τῶν σκελῶν του, προδίδων οὕτω τὴν δειλίαν καὶ ἀνανδρίαν του.
- 15.— Ἡ φύσις φύσει περπατεῖ κῆ γάτα στὸ ποντίκι.
Τὸ ἔμφυτον ἐνεργεῖ (Ἰμβρου).
- 16.— Γκουκιά τρῶς γκουκιά μαρτυρᾶς.
Ὅταν δὲν σκέπτεται τις καλῶς περὶ τίνος ὑποθέσεως ἀλλ' ἐξέφερον ἀπατηλὴν γνώμην. (Αἴνου).
17. Γκῶλο δέρνει γκῶλ' ἀφήνει πάλι κωλαρέσκος εἶναι.
Διὰ τοὺς μὴ διορθουμένους μεθ' ὅλας τὰς συμβουλὰς κ' ἐπιπλήξεις. (Αἴν.)
- 18.— Κιούληξε ὁ τέντζερις (ἐκύλιξε) κι ἠῦρε τὸ καπάκι.
Διὰ τοὺς πρὸς ἀλλήλους ὁμοιότητά τινων καὶ φιλίαν, περιφρονητικῶς διὰ τὰ κατάλληλα συνοικέσια. (Αἴνου).
- 19.— Κατσιβέλικο σπίτι καίγεται, καὶ γιὰ βιὸ ρωτᾶς;
Πρὸς τὸν ἐρωτῶντα περὶ τῆς καταστάσεως γνωστοῦ ὄντος (Αἴνου).
- 20.— Κόρακας κοράκου μάτια δὲν βγάζει.
Ὅτι ὁ μοχθηρὸς τὸν μοχθηρὸν κι' ὁ ὅμοιος τὸν ὅμοιον προστατεύει. (Αἴν.)
- 21.— Κατὰ πῆττα καὶ τὸ φκνᾶρι.
Ὅταν συμπεραίνομεν ἐκ τῶν παρόντων τὰ ἀπόντα. (Ἰμβρου).
- 22.— Κάτ' πολλὰ ψωμιά ἐδῶ κατὰ π' δοῦμε τὸν καιρό.
Πρὸς τοὺς ἀδιακρίτους καὶ ὀφελουμένους τῶν ξένων κόπων. (Ἰμβρου).
- 23.— Κάμε τῷ λαγῷ καλό, νὰ σοὶ φάγῃ τὰ ρεβίθια.
Πρὸς τοὺς ἀχαρίστους καὶ μοχθηροὺς. (Χατζηγύρου).
- 24.— Λούνεις με, χτενίζεις με, ξεῦρω ποιά ν' ἦ μάννα μου.
Πρὸς τοὺς περιποιουμένους τὰ ξένα ὅπως τοὺς ἐπιδικασθῶσι (Τενέδ.).
- 25.— Μὲ τὸ καλύτερόν σου κάθησαι καὶ νηστικὸς σήκου. Ἰνωμ.
Κακοῖς μὴ προσωμίλει ἀνδράσι ἀλλ' ἀεὶ τῶν ἀγαθῶν ἔχου. (Αἴνου).
- 26.— Ὅποιος θέλει νάγαπίση, θέλει νὰ χασομερήση.

- Πρέπει ἄσπρα νὰ ξοδιάσῃ, καὶ νὰ μὴ τὰ λογαριάσῃ.
 Δεῖται καὶ πόνου πολλοῦ καὶ χρόνου μακροῦ καὶ δαπάνης οὐ μικρᾶς.
 (Λουκ. ἐνύπνιον).
- 27.— Ὅποιος κἀθήται στεριᾶ καὶ πελὰ γυρεῦει.
 Διάβολος στὸν κῶλον του κοκκιὰ τοῦ μαγειρεῦει.
 Πρὸς τοὺς μὴ εὐχαριστημένους εἰς τὴν θέσιν των. (Ἰμβρου).
- 28.— Ὅποιος καῖ εἰς τὸν τσορβά (ζωμὸ) φυσᾶ καὶ τὸ γιαιούρτη.
 Ὅποιος καῖ εἰς τὴν κουρκούτη, φυσᾶ καὶ τὴν γιαιούρτη.
 Πρὸς τοὺς προφυλαττωμένους διὰ τὰ ἀβλαβή, ἐπειδὴ ἔπαθόν τι ἐκ τινος ἄλλου βλαβεροῦ. (Αἴνου).
- 29.— Ὁ γαΐδαρος ἐγγάριζε, καὶ δὸς τε τον κριθάρι,
 καὶ δὸς τον παραπολύ, νὰ μὴ γκαρίζῃ πάλι.
 Πρὸς τοὺς μὴ εἰδότας ὅ,τι λέγουσι. (Ἰμβρου).
- 30.— Ὅπου βάλλει σκοπὸ νὰ κάψῃ τ' ἄλωνα,
 ἄλωνιστὴς δὲν τὸν βρῖσκει. (Ἀποθνήσκει δηλ. πρὸ τῆς ἐποχῆς του).
 Τὸν μελετῶντα κακὰ προλαμβάνει ὁ θάνατος. (Ἰμβρου).
- 31.— Ὅπου διαλέγει τὰ πόδια λόγια παίρνει.
 Πρὸς τοὺς διαλέγοντας σύζυγο. (Αἴνου).
- 32.— Ὅταν λεβητοῦν μὴ φοβᾶσαι, καὶ ὅταν θροντᾶ μὴ τρομάξεις.
 Παραίνεις πρὸς τοὺς ἀθῶους.
- 33.— Οἱ πατέρες τρῶν ξυνὰ καὶ τὰ παιδιὰ μωδιάζουν.
 Διὰ τοὺς τιμωρουμένους ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δι' ἁμαρτίας γονέων (Αἴνου).
- 34.— Οὐλα τὰ παιδιὰ διαβαίνουν, κ' οἱ τουρλίτες ἀπομένουν.
 Διὰ τοὺς μένοντας πάντοτε ἀναχωρούντων τῶν ἄλλων. (Αἴνου).
- 35.— Ὅ,τι ἦ πῆττα καὶ τὸ φκνᾶρι.
 Πρὸς τοὺς ὁμοιάζοντας ἀλλήλους. (Αἴνου).
- 36.— Ὅποιος κάται κάτι χάνει, κὶ ὅποιος λυέται κάτι βρῖσκει.
 Πρὸς τοὺς μένοντας ἀργοί. (Ἰμβρου).
- 37.— Ὅποιος πίνει βερεσὲ δυὸ φορὲς μεθᾶ.
 Διὰ τοὺς ἀγοράζοντας ἐπὶ πιστώσει διότι οἱ πιστώσαντες ἀπατῶσι δῆθεν αὐτούς.
- 38.— Οὐλλῆ ἢ ἔννοια μου τ' ἀντροῦ μ' ὁ θάνατος.
 Πρὸς τοὺς μὴ φροντίζοντας περὶ σπουδαίας τινος ὑποθέσεως αὐτῶν. (Αἴν).
- 39.— Ὅποιος μαγειρεῦει ψέμματα τὸ ξεύρει ἢ γωνιὰ τ'.
 Πρὸς τὸν ψευδόμενον διότι (κᾶν τοὺς ἄλλους λάθῃ σεαυτῷ γε συνειδήσει. (Αἴνου).
- 40.— Προσκυνημένο κεφάλι σπαθὶ δὲν τὸ πιάνει.
 Νὰ ζητῶμεν πρέπει συγγνώμην. (Αἴνου).
- 41.— Πὸν δὲν ἀκούει τῷ γονιῷ, παρὰ γωνιᾶς καθίξει.
 Γνωμικὸν διὰ εὐπειθειαν πρὸς τοὺς πάσχοντας ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς γονεῖς παρακοῆς. (Ἰμβρου).
- 42.— Ρούφλες - τούφλες πάππ' Ἀμοιρούδη καὶ τὰ γράμματα π' μαθαίνεις.
 Πρὸς τοὺς εἰπόντας ἢ πράξαντας ἀνόητόν τι. (Αἴνου).

- 43.— Σάν δὲ θολώσης τὸ νερό, δὲν κατασταλάζει.
Σημαίνει ὅτι πρῶτον δεινοῦνται οἰκτρῶς τὰ πράγματα καὶ ἔπειτα ἄρχονται πάλι τοῦ φυσικοῦ των ροῦ. (Αἴνου).
- 44.— Σκόρδα στὰ μάτια σου καὶ κοτσάνια στὸ κῶλον σου.
Πρὸς τοὺς θανατόζοντας περὶ τινος ἵνα μὴ βασκάνουσι ταῦτα.
- 45.— Σάν ψοφήσ' ὁ μαῦρος μου, χορτάρ' ἄς μὴ φυτρώση.
— Γέα μυχθήτω πυρί.
Οὕτως εὖχονται οἱ φίλαντοι, ὅταν δὲν εὐρίσκονται εἰς θέσιν νὰ ὠφεληθῶσι ἐκ τινος εὐνοϊκοῦ τοῖς ἄλλοις.
- 46.— Σάν δὲν σέβαλαν μάγειρα μὴ πιάνης τὴ χουλιέρα.
Πρὸς τοὺς ἀναμύγνουμένους εἰς τὰ μὴ ἀμόξοντα αὐτοῖς. (Αἴνου)
- 47.— Σάν τέτοια - τέτοια λάχανα, σάν τέτοιες ρεπανίδες,
ἔχω στὸν κῆπον μου κέγῳ σαράντα πέντε ρίζες.
Πρὸς τοὺς μεγαλαυχοῦντας εἰς τι. (Αἴνου).
- 48.— Σάν δὲν ὁμοιάζομσταν δὲν συμπεθεριάζαμε.
(Ὅμοία τῆς ὑπ' ἀριθ. 18).
- 49.— Στραβά πορπατᾶς κάβουρα. Γλέπω τὴν προκοπὴ σοι.
Πρὸς τοὺς σκολιοὺς καὶ ἀδίκοις. (Αἴνου).
- 50.— Σάν τὸ μπουφο μὲ τὸ πουλι τὸν ἤρθε.
Πρὸς τοὺς ἐπιτυχάνοντάς τινος ἀνεπίστως καὶ ἀσκόπως ὡς ὁ βόας. Ὁ βόας δὲν ἐξέρχεται ζητῶν τροφήν, ἀλλὰ κάθεται ἐν τῇ τρώγλῃ ἔχων τὸ στόμα κεχυνός. Καθ' ἑκάστην δὲ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν ἀνά ἓν μικρὸν πτηνὸν, τὸ ὁποῖον καὶ χάπτει. (Αἴνου).
- 51.— Τὸ γαῖμα μὲ γαῖμα δὲν πλύνεται.
Ὅτι τοὺς ἀργιζομένους καταπραίνομεν διὰ τοῦ γλυκέος ὕφους. (Αἴνου).
- 52.— Τέτοια βάσανα ἔχ' ἡ ρόκα, ὅσω νὰ γεμίς' τὰδράχτι.
Μετὰ τὸ τέλος τῆς διηγῆσεως. (Αἴνου).
- 53.— Τὸ βαρεῖο τὸ λαφρεῖο τὸ σηκώνει. (Τὸ ἐλαφρὸν ὑπὸ τοῦ βαρέος).
Τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. (Παλ. Ἑβρ. Ζ' 7). Τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου.
- 54.— Τί πηδᾶς σάν τὸν ἀπίδαλον μέσ' στὸ μυτσί.
Πρὸς τοὺς ἀτακτοῦντας. (Ἰμβρου).
- 55.— Τὸ βλαττὶ πάντα βλαττὶ εἶναι.
Πρὸς τὰ καλῆς γενεᾶς καὶ ἀνατροφῆς τέκνα, τὰ διατηροῦντα τὴν εὐγένειαν καὶ μετὰ τὴν δυστυχίαν. (Αἴνου).
- 56.— Τὸ ἀγῶγι ξυπνᾷ τὸν ἀγωγιάτη.
Ὁ μισθὸς διεγείρει τὸ μίσθιον. Ἡ ἀμοιβὴ ποιεῖ τὸν ἐργάτην πρόθυμον εἰς τὸ ἔργον.
- 57.— Τὸ γουδι τὸ γουδοχέρι, καὶ τὸν κόπανο στὸ χέρι.
Πρὸς τοὺς μὴ διορθομένους.
- 58.— Τὰ μυαλά σου καὶ μιὰ λῦρα.
Πρὸς τοὺς ἀνοήτους.
- 59.— Φάτε μάτια μ' ψάρια καὶ κοιλιά μ' περιδρομο.
Πρὸς τοὺς ἐπιβλέποντας ταῖς γυναῖξί. (Αἴνου).

- 60.— Ὅποιος πέφτει στῆ θάλασσα τὰ φεΐδια ἀγκυλιάζεται.
Διὰ τοὺς ἀπελπισμένους καὶ καταφεύγοντας εἰς μέσα δι' ὧν οὐκ ἔλαψ.
(Αἴνου).
- 61.— Πρὸς χάριν τοῦ βασιλικοῦ πίνει γλάστρα τὸ νερόν.
Πρὸς τοὺς κοπιᾶζοντας πρὸς χάριν ἑτέρου τινός. (Αἴνου).
- 62.— Ὅπου σὲ φωνάζουν μὴν (ὀ)κνεύεσαι,
κι' ὅπου δὲν σὲ θέλουν, μὴ φαίνεσαι.
Γνωμικὸν Χατζηγηυρίου.
- 63.— Ὁ καθεὶς τὴν πῆτταν του, τὴν ἔχει γιὰ ψωμάκι.
Ἡ φιλαντία σκοτίζει τὸν νοῦν νὰ θεωρῆ τὸ πρᾶγμα του πολλοῦ λόγου
ἄξιον.
- 64.— Πέρασε καιρὸς ποὺ δέναν τὰ σκυλιὰ μὲ τὰ λουκάνικα.
Οἱ ἄνθρωποι ἐγένοντο εὐφρύτεροι.
- 65.— Πωλεῖ ἡμέραν καὶ ἀγοράζει νύχτα ἢ πωλεῖ ἥλιο καὶ ἀγοράζει λάδι.
Πρὸς τοὺς ἀργοῦντας τὴν ἡμέραν καὶ ἐργαζομένους τὴν νύχτα. (Αἴνου).
- 66.— Χαρὰ - χαρὰ παντρεύομαι κι' ἄλλοι στὸν ποὺ μὲ παίρνει.
Πρὸς τοὺς φαινομένους καλοὺς, ἀλλὰ πρᾶγματι ὄντως ὄλος τὸ ἐναντίον.
(Ἰμβρου).

ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ

Εἶμαι φίλος, εἶμαι λιγνὸς
στὴν τρύπα μπαίνω,
καὶ σύρεις μαλλιὰ
κι ἂν δὲν σύρω μαλλιὰ
δὲν κάνω δουλειά.

(Ἡ βελόνη μετὰ τῆς κλωστῆς)

Σύρνω ράμμα, τρίζ' ἢ Πόλη
καὶ θρονεῖ ἢ Σαλονίκη
καὶ φωνάζουν τὰ Τουρκάδια
σελαμέτι τὰ χαντζούδια.

(Ὁ ἀργαλειὸς)

Γούρνα μου πελεκητὴ
μαρμαρένια καὶ χουοτὴ (χυτὴ)
πάγ' ὁ γούργουλας νὰ πιῇ
μὴδ' ὁ γούργουλας χορταίνει
μὴδ' ἡ γούρνα ξεπληθαίνει.

(Ποτήριον τῆς Ἀγ. Κοινωνίας)

Ἔχω ἓνα σεντούκι
κ' ἔχει μέσα κάτι, κάτι
Σ' ἂν χαθῆ τὸ κάτι κάτι,
Τί ὠφελεῖ τὸ σεντουκάκι;

(Τὸ σῶμα μετὰ τῆς ψυχῆς)

Βίτι - βίτι ἀνεβαίνει
βίτι - βίτι κατεβαίνει
καὶ ψομί φαγὶ δὲν τρώγει
καὶ κοιλίτσα του γιομίζει.

(Ἡ ἄτρακτος)

Πέντε δέκα κουβανοῦν
τρανταδύο τὰ μετροῦν
φροκαλίτσα φροκαλεῖ
(Δάκτυλοι, ὀδόντες καὶ ἡ γλῶσσα)

Βούτυρο μιὰ κουταλιὰ
ἀρτύν' ὄλο τὸν κόσμο.

(Ὁ ἥλιος)

Περνᾷ τὸ σῶρδι - μύρδι (ὁ μῦς)
βρίσκει τὸ συμριδικὸ (λήκυθος)
στέκει καὶ διαλογεῖ:
Ποδαρέντι δὲν χωρέντι (χωροῦν)
κεφαλέντι δὲν χωρέντι
χερόντι δὲν χωρόντι
ἄρέντι χωρέντι
βούτηξέντι, ἀγλειφέντι
Κιοῦλο ἔφαγέν τι.

(μῦς καὶ λήκυθος)

*Αμαλλος μαλλί δὲν ἔχει
κῶλο ἔχει, οὐρά δὲν ἔχει
(Βάτραχος)

Τοῦ πάππου τὰ γένεια
στήν γῆν ἐμπηγμένα.
(Τὸ πράσον)

Γῆν νύχτα πέφτει
τὴν ἡμέρα σηκώνεται.
(ὁ μάνδαλος)

Τάκα - τούκα
τὴ ματσούκα
καὶ χτυπᾷ τὸ μαλλιαρό.
(Τὸ δοξάρι πού ξαίνουν τὸ βαμβάκι)
Πετεινὸς νυχᾶτος
νυχοποδαρᾶτος
στέκεται καὶ κρίνει
τὴ δικαιοσύνη.
(ὁ στατήρ)

Μαύρη τὴ βάζω
κόκκινη τὴ βγάζω
(ἄνθραξ)

Πανένιο πηγᾶδι, χορταρένιο νερό,
ξυλένιο σχοινί, πηλεύω ἀνασυρτάρι.
(Ἡ καπνοπήρα, ὁ καπνός, ἡ κα-
πνοσύριξ καὶ ἡ χοάνη)

Εἶναι ἓνα πράμα
κι ὅπου τὸ μπήγεις μπαίνει.
(ὄνομα)

τσομπάτο, μελλᾶτο
στὸν κῶλο πρεπάτο
(τάπης)

Τάρνακι μου τὸ τζούντζουλο
στήν τζουντζουλιὰ γυρίζει
Τρώγει χορτάρι θρέφεται
πίνει νερό, ψοφάει.
(Τὸ πῦρ ἐν τῇ τέφρᾳ)

Ἄπο κάτ' σ' ἓνα θρυμβάκι
κείτετ' ἓνα κιολαφάκι
καὶ ζητᾷ ψωμί κι' ἄλατι
καὶ σιδηρουσιὰ νὰ κάτση.
(Ὁ ἀμαντύτης)

Τέλι - τέλι κρέμεται
καὶ τέλι τυραγιέται
καὶ τὸ χρουσὸ τὸ ἄντερο
στήν κοπριά κυλιέται.
(Τὸ κέρασον)

Ροδοζάχαρι καὶ μέλι
ὅταν τὴν ἐβάζω μ' θαίνει
ὦχ! ἀλλοίμονο κι' ἄλλοι
τὴν ἐβγάζω καὶ δὲν βγαίνει.
(ἡ κάλτσα)

Ὅκτῶ τὴν φορτώνουν,
ἓνας ξεφορτώνει.
(μῆνες τῆς ἐγκύου γυναικὸς)
Δυὸ κερνοῦν, ὁ ἓνας πίνει
(τὸ θηλάζον βρέφος)

Μιὰ γριά καὶ μιὰ μαμὴ
ἓνας γέρος ταῖς γαμεῖ.
(Τὸ μέτρον, ἡ λεκάνη καὶ ὁ λου-
λᾶς τοῦ λαμπίκου.)

Ἔχω ἓνα βαρελοῦδι
κῆχει διὸ λογιῶ κρασοῦδι
(Τὸ ὄδον)

Ἔχω ἓνα σεντουκάκι
κῆχει δυὸ λογιῶ φαγάκι
(Τὸ ὄδον)

Σχίζω - μίζω τὸ δαδί
βγάζω νύφη καὶ γαμβρὸ
πεθερὰ καὶ πεθερὸ
καὶ σκαφίδ' γιὰ τὸ μωρό.
(Τὸ κάρυον)

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ

ΕΚ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 371 ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛ. ΚΩΝ)ΛΕΩΣ

Α'.

Ἄ, ἐπίρρημα παρακελευστικόν, κατ' ἀποκοπὴν ἐκ τοῦ ἄγε· καθὼς εἰς τὴν φράσιν: ἄ στον κόρακα = ἄγε εἰς κόρακας. (Αἶνω).

Ἄ α, ἐπίρρ. ἀρνήσ. προφέρ. μετ' ἰδιαζούσης προφορᾶς· λέξις τῶν ἀναγώγων εἶναι ἀναδίπλ. τοῦ ἀρνητικοῦ ἄ ἴδε οὔν. (Αἶνω).

Ἄ β δ ἔ λ λ α, (ἢ βδέλλα) καρφίον, ὁμοιάζον τὴν βδέλλαν μὲ ἄκρας σουβλερὰς καὶ ἐστραμμένας, χρησιμεῦον εἰς συνένωσιν λίθων ἢ καὶ ξύλων. (Αἶνω).

Ἄ γ ι ἀ! ἐπίρρ. θαυμ. βαβαί! (χωριοίς).

Ἄ γ κ ο ὄ σ α (ἢ) ὁ καύσων καὶ ἢ ἐξ αὐτοῦ ξενοχωρία (χωριοίς).

Ἄ γ κ ο υ σ ε ὑ ὠ, τὸ ἄλλως ξαφθῶν· καυσόμοι (χωριοίς).

ἄ γ ὄ σ· (ὁ) τρύπα εἰς τὸν τοῖχον διὰ τῆς ὁποίας τρέχουν τὰ νερὰ τῆς αἰλῆς ἐκ τοῦ ἀγωγός. (Αἶνω).

ἄ κ ρ ἄ τ ο ς (ὁ = ἄκρατος) ὁ καθαρός καὶ λευκὸς λίβανος. Ἐν Αἶνω λέγεται θηλυκὸς (Ἰμβρω).

ἄ κ ρ η τ ο ς, η, ον (ἄ, κραίνω) ἢ ἄκριτος (ἄ, κρίνω) ὁ σπανίως ὀμλῶν. (Χατζηγυρίφ).

ἄ κ ρ ι β ὀ ς ἦ, ὄν καὶ περιφρον. ἀκριβοῦς· ἀντιζῆλης, ἰσσα, ἰκον, ὁ φειδωλός, ἀνιλεύθερος (Αἶνω).

ἄ μ ε, προστακτ. ἄμετε τὸ πληθ. ἄγε, ἄγετε (χωριοίς).

ἄ μ π ο ρ ι ἄ (ἢ ἀμορβός;) τὸ καταπατηθὲν μέρος φράκτου ὑπὸ τῶν διαβατῶν· δίοδος (Χατζηγυρίφ).

ἄ ν α ξ ε π ε ρ ν ᾱ (ἀνά, ἐξ, ἐράω) ἀπρός. Μεταδίδει τὴν ὑγρασίαν ἢ τὸ χροῶμα εἰς τὸ ἐγγίσαν ἐπ' αὐτὸ ἕτερον πρᾶγμα· ἐξεράω; (Ἰμβρω).

ἄ ν η φ ο ρ ᾱ ς (ὁ ἀνά, φέρω) κατ' ἰδιωτισμὸν ἀντι ἀνηφοριᾶς = ἀνηφορεύς, ὡς βασιλιάς, ἐκ τοῦ βασιλεύς, ὁ φεγγίτης, φωταγωγός. Ἰμβρω).

Ἄ (ν) θ η (τὰ) πάθος ἐν τῷ στόματι τῶν νηπίων ὡς λευκαὶ φουσκαλίδες· τὸ ὁποῖον ἐὰν πάθῃ ἢ μήτηρ, τὸ ἀποφεύγει τὸ νήπιον. (Αἶνω).

ἄ ν τ ι (τὸ) τὰ χονδρὰ ξύλα τοῦ ἐργαλείου εἰς τὰ ὁποῖα περιτυλίσσον τὸ ὑφαινόμενον ὕφασμα. Κανὼν (τὸ πρῶτον) ἀντίον (τὸ β') (Αἶνω).

ἄ ν τ σ ο υ ρ α ς (ὁ) τὸ μεταξὺ δύο ἀμπέλων χανδάκιον ἐκ τοῦ ἀντι ὄρος = ἄνθορος. Ἰων. ἄνθορος. (Αἶνω).

ἄ ξ ἄ γ ι, ἴδε ἐξάγι.

ἄ ξ ἄ ρ μ ι (ἢ ἐξ, ἄρμα) τὸ τυρίον, ἀφοῦ ἐκβάλλουν τὸ βούτυρον. Μήπως εἶναι παραφθορὰ τοῦ ὀξερίας; (Ἰμβρω).

ἄ π ἰ δ α λ ο ς, ἢ ἀπήδαλος (ὁ) Σκωλῆρι τοῦ τυροῦ ἐκ τοῦ ἄ ἐπιτατ. καὶ πίαρ; Διότι προέρχεται ἐκ τῆς πιότητος ἢ ἐκ τοῦ πιδύω = ἀναβρύω; ἢ ἐκ τοῦ πηδῶ; παροιμ. Τί πηδᾶς σὰν τὸν ἀπίδαλον μέσ' στὸ μυτσί. Παροιμ. γὰρ τοὺς ἀτακτοῦντας.

ἄ π λ ο χ ω ρ ῶ (ἴσως προχωρῶ) εἰσέρχομαί που καὶ λαμβάνω ἐπίτηλον θέσιν (Αἶνω).

ἄ π λ ω τ α ρ ε ι ἄ (ἢ ἀπλώνω) ἢ

μακρὰ ράβδος τοῦ ἐργαλειοῦ διὰ τῆς ἐποίας τρέφουσι τὸν ἀντίον ἀντερειδων. (Αἶνω).

ἀποδιολόγι (τό, ἀπό, διά, λέγω) πᾶν ὅ,τι ἔμενεν ἀπὸ πολὺ πρᾶγμα, μὴ ἔχον ἀξίαν ὁποῖαν εἶχε τὸ ὄλον πρᾶγμα παροίμ. "Οποῖος διαλέγει, τἀποδιολόδια παίρνει διὰ τοὺς διαλέγοντας ἐπιμόνως τι ἐκ πολλῶν, λέγεται διὰ τοὺς διαλέγοντας σύζυγον ὑπόλειμμα (Αἶνω).

ἀποσβουλόνομα, εὐχρηστος ὁ ἐνεστώς ὁ παρακαίμ. ἀποσβουλωμένος καὶ ὁ ἀόρ. ἀποσβουλώθηκε, μένω ἐμβρόντητος. Ἐκ τοῦ ἀπεσβουλέω ἴδ. σβουλόνω (Αἶνω).

ἀποστολιάτικον (τῶ) σταφύλι ὠριμάζον κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων (Ἰουλ. 27) ὅθεν ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα (Αἶνω).

ἀποτσάμπι (τὸ ἀπό, τσαμπὶ = βότρυς) τὸ ἄλλ. τσαμπανάρα βότρυς μὲ ὀλίγας ράγας. Ἐπιφυλλίς. (Αἶνω).

ἀπώτερα (τὰ ἀπώθω;) ἄκλιτον. Μόνον ἐν τῇ φράσει: Παίρνω τἀπώτερα = ἀπωθῶ ἢ ἐρείδω τι ἵνα μὴ πέσῃ. (Αἶνω).

ἀρύζι (τὸ ἴσ. ἐρύσι, ὡς ἐκ τοῦ ἐρύω - τραβῶ). Τὸ μεταξὺ τῶν βοῶν διχαλωτὸν ξύλον τῆς ἀμάξης, ἐκ τοῦ ὁποῖου τὴν ἄκραν προσαρμόζεται ὁ ζυγός. Ρυμός. (Αἶνω).

Ἀριλάκης (ὁ) ὄνομ. κύρ. ἀντί Χαριλάκης ἐκ τοῦ Χαρίλαος ὡς Νικολάκης ἐκ τοῦ Νικόλαος. (Χατζηγυρίω).

ἀσπρωῖ τοῦδι (τὸ) τὸ ἄλλ. σπουργίτης καὶ τσιροπούλι, στρουθίον. (Αἶνω).

ἀτρηδόνες. Καὶ ἐν Τενέδω λύσσης· σπυριά τὰ ὁποῖα φύονται εἰς τὸν ἀφεδρῶνα ἔξ οὗ φαίνεται ὅτι ἐτυμολογεῖται καὶ ἡ λέξις ἢ εἶναι ἢ τερηδῶν. (Αἶνω).

ἄτ(υ)χος, η, ον (ἀ-τύχη) ἐκτὸς τοῦ ἀτυχῆς σημαίνει καὶ τὸ ἀπαισιος (Χατζηγυρίω).

αὐτός, ἡ, ὁ, ἀντων. ἀντικαταφαιτική ἢτις ἀντικαθιστᾶ τὸ πρόσωπον ἢ τὸ πρᾶγμα ἐν τῇ ὁμίλῃ, ἕως ὅτου ὁ ὁμιλῶν ἐνθυμηθῇ τὸ κύριον πρόσωπον ἢ πρᾶγμα ὡς: αὐτός = (ὁ αὐτός)... Ὁ Πέτρος ἦλθεν. Γιαυτῆ (ἢ αὐτῆ = ἡ αὐτῆ)... ἡ Ἑλένη κλαίει. Ταῦτο (τὸ αὐτὸ)... τὸ μῆλον ἐσάπισε. Ἀπαραλάκτως μεταχειρίζονται εἰς τὰ χωρία τὸ ὁ τέτοιος, ἡ τέτοια, τὸ τέτοιο. (Αἶνω).

ἄφρατα, ἐπίρρ. ποιότητος (ἄφραστος ἢ ἀφρός;) ἴδ. (Ἀχνάτα).

ἄφρίζω (ἀφρός) μεταφ. θυμῶνω ὑπερβολικῶς ἔξ οὗ καὶ ὄνομα ἄκλιτον.

ἄφριτης, προφέρ. ἠφρίτης ἔγεινε περιστρ. ἀντί: ἄφρισεν = ἐθύμωσεν ὑπερβολικά. (Αἶνω).

Ἄφφεντης καὶ (ὑποκ.) Ἄφφεντάκης (= αὐθέντης). Οὕτως προσφωνεῖται καὶ ἐπωνυμεῖται ὁ πατήρ ὑπὸ τῶν τέκνων του, ὅταν ἦ ἱερεὺς καὶ ἡ νύμφη τὸν ἀνδραδελφόν της. (χωρίσις).

ἄχοιβάδα (ἡ) εἶδος ἀπιδίου μεγάλου γλυκέος (Ἰμβρῶ).

ἄχαμνὸς ἡ, ὄν. Ὁ μὴ πηκτός ἐκ τοῦ χαῦνος. (Αἶνω) ὁ κακὸς (χωρίσις).

ἄχαμνύνω, τὸ ἄλλ. ξεσφίγω. Ἀνίημι, χαλάω-ῶ (Ἰμβρῶ - Τενέ-

δφ).

ἀχλαπίδα (ἢ ἀχλὰς = ἀχράς, ἄπιον). Εἶδος ἀπιδίου μεγάλου δροσεροῦ ἕτερον παρὰ τὴν ἀχοιδάδα. (Ἰμβροφ).

ἀχνάτα, ἐπίρρ. ποιότ. λευκά· συνήθως μετὰ τοῦ ἀφράτα: ἀχνάτα κι ἀφράτα = λευκά και καθαρά (Αἶνωφ).

ἀχναῖος, η, ον, (ἄ, ἐπιτ. κνάω = τριῖω· ἄχνα λευκός και καθαρός (Αἶνωφ).

ἀχόνη (ἀχάνη)· μόνον ἐν τῇ φράσει: ἀχόνη εἶσαι; λέγεται πρὸς τοὺς τρώγοντας πολὺ. (Αἶνωφ).

ἀχυρῖ (τὸ ἄχυρον) ὁ ἀχυρῶν ἔπομ. τὸ βουστάσιον. (Αἶνωφ και ἄλλ.)

ἀψίδα (ἢ) τὰ κυρτά ξύλα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὸν τροχὸν τῆς ἀμάξης, ἀψίς. (Αἶνωφ).

Β'.

βάζω (βάζω = ὀμιλῶ) ἀπρόσ. κάμνω ἤχον, κρότον, (Αἶνωφ). ἢ

Βαῖανή, (= βαῖνη) βάϊω, Βαῖτσα (ἢ) Βαῖάνης (= βαῖνος), Βαῖς (και ἐν Αἶνωφ Βαῖτσης (ὁ) ὄνομ. κύρια τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι παράγονται ἐκ τοῦ βαῖς = βάϊον. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο κατὰ τοὺς λεξικογράφους Αἰγυπτιακῆ λέξις οὔσα σημαίνει θάλλόν, ἤτοι κλωνάρι τρυφερόν (ἐλαίας, φοῖνικος κτλ.) ἄρα ἀντιστοιχοῦν μὲ τὰ ἑλλην. κύρια ὀνόματα, Θαλῆς, Θάλεια, Εὐθαλία, (Χατζηγυρίφ).

βάμματα, (τὰ - βάφω) ἀπαλοκλωσμένα μάλλινα κλωσταὶ χονδραὶ διαφόρων χρωμάτων διὰ κέντημα,

βαρειὰ και βαρειωμένη (ἢ) βάρος. Ἡ ἔγκυος. (Χατζηγυρίφ).

βαρταλαμίδι (τὸ) τὸ ἐν τοῖς κιβωτίοις προσκεκολλημένον παράρτημα ἐν εἶδει μικροῦ κιβωτίου. Ἐκ τοῦ Καρταλάμιου; (Αἶνωφ).

βασ(ι)λίinna (ἢ) ὄν. κύριον. (Βασίlinna = βασίλισσα). (Ἰμβροφ).

βασταγάρα (ἄ, βαστάζω), ἢ ἄλυσίδα ἢ ἄλλο τι τοιοῦτο, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κρέματαὶ ἢ κανδήλα, ἢ κρεμαστήρ. (Τενέδφ).

βέμηλι (ἢ ἐκ τοῦ ἔπηλις = ἔφηλις;) ἢ ἄλλ. (γ) ἢ ἡλερι, πάθος ἔβγαζον σπυριά. (Χατζηγ.).

βιρβητισιλιά (ἢ) κόπρος τῶν προβάτων και ἐρίφιον. Σπύραθος. (Ἰμβροφ Τενέδφ).

βλάρι (τὸ) ἴσ. φλάρι = φυλλάριον) ὀλόκληρον τόπι παντοῦ ὑφασμένον εἰς τὸν ἀργαλειόν, ἱστός (Αἶνωφ).

βλαστολόγι (τὸ βλαστός, λέγω). Κόψιμο τῶν περιττῶν βλασταρίων τῆς ἀμπέλου, διὰ νὰ μὴν ἐμποδίζουν τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου. Ὅθεν και ρ. βλαστολογῶ. βλαστολογία ἀμπέλου κλάσις (Αἶνωφ).

βλατι (τὸ βλάστη). Μεταξὺ τὸν πανίον. Ὀλοσηρικόν. Μεταφ. καλῆς γενεᾶς τέκνον. Ὅθεν λέγουσι διὰ τὰ τοιαῦτα τέκνα: Τὸ βλατι πάντα βλατι εἶναι παροιμία. (Αἶνωφ).

βόθειον (τὸ βοθηῶ). Σύμπραξις πολλῶν γυναικῶν εἰς τὸ νὰ γένωσσι τὰ βαμβάκια τινος, ἣτις και ὑποχρεοῦται νὰ φιλέυση αὐτὰς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς συμπράξεως. Αὕτη δὲ εἶναι ἀμοιβαία. Ὅθεν λέγουσι:

Σήμερον ἔχω βόθειον = (θὰ μὲ βοη-
θήσουν εἰς τὸ γνέσιμον). (Αἴνω).

β ο ὕ γ λ ω σ σ ο ν (τὸ βοῦς, γλῶσ-
σα) ὀψάρι τὸ ἄλλως γλῶσσα (Αἴνω).

β(ου)ν ἄ ρ ι, τὸ ὑποκορ. τοῦ βου-
νός· λόφος. (Ἰμβροφ).

β ρ ῶ σ ι (ἡ) βρωμα· ὁσμή, δυ-
σωδία. (Ἰμβροφ).

β ρ ο σ τ ῖ δ ι (τὸ βιβρώσκω) ἴδ.
ιδρωτήρι. (Αἴνω).

β ῶ κ ο ς (ὁ) βοῦς ἐπογ. εὐήθης.

Γ.

Γ α λ ι ἄ (ἡ) προφέρ. ἀγαλιά, ἡ
νυφίτσα ἐκ τοῦ Γαλή-ἡ (Λέσβω).

Γ ε ι α δ ῆ. Προστ. εἶα ἰδὲ (Αἴ-
νω).

Γ ε ι τ ο ν ε ὕ ω (γειτών) πηγαίνω
πρὸς ἐπίσκεψίν τινος, ἐπισκέπτομαι.
(Αἴνω).

Γ ρ ῆ ν ω. Ἰδ. Κζένω.

Γ ι α λ α μ ἄ ς (ὁ) οὐσιαστ. λευκὴ
πληγὴ τῶν χειλέων, προερχομένη ἐκ
τῆς καύσεως τοῦ ἡλίου καὶ τῆς δί-
ψης· εἰς τοῦτο δὲ ὑπόκεινται κυρίως
πάντες οἱ βοσκοὶ καὶ οἱ ἀγορδίατοι·
ὡς ἐπίθ. ὁ ἔχων τὴν πληγὴν γ ι α λ α-
μ ἄ ν ἐπομ. χωριάτης, ἀπολίτιστος
(ἰδὲ Ταγλάνης) μήπως παράγεται ἐκ
τοῦ λήμη καὶ αἰολικῶς γλάμα; (χω-
ρίοις).

γ ι ὠ ν ω, τὸ ἄλλως σκουριάζω ἰδὼ
-ῶ, (Αἴνω).

γ ι ω μ ἔ ν ο ς, παρακειμ. μετ. τοῦ
γιόνω.

γ ι ω μ ὁ ς (ὁ) ἐκ τοῦ γιόνω, ἡ
σκουριά ἰδὲ (Αἴνω).

γ κ α τ ζ ὀ λ ι (τὸ ὑποκ.) γκάτζος
(ὁ) ὁ ὄνος κάνθων, κανθήλιος (Χα-
τζηγυριφ).

γ κ ι ὀ ν ο μ α ι, ἐνοχλῶ, πειράζω,
κνῶμαι, (ἡ) πίνομαι (Αἴνω).

γ λ ι α ῖ ς (αἰ γλία ἢ ἰλύς;) Τὸ κατα-
πότι τοῦ κρασιοῦ καὶ τοῦ λαδιοῦ τρυ-
γία (τοῦ κρασιοῦ), ἀμόργη (τοῦ λα-
διοῦ) (Αἴνω).

γ ο ρ γ ῶ ν α (ἡ Ποργῶ) ἡ ἄλλως
φάρσα, μυθολογικὸς περωτὸς ἵππος
ὡς ὁ ἀρχαῖος πήγασος. (Αἴνω).

γ ο ρ γ ῶ ν ι (τὸ) ἡ ὄρνις τῆς Ἰν-
δίας (Διδυμοτείχω).

γ ο ὕ ρ ν α (ἡ) ἐκ τοῦ γρώνη· ὁ
τάφος. (Χατζηγυριφ).

γ ρ α ι τ σ ε λ ι ἄ (ἡ) ἀγριόκλημα,
κάμνον σταφύλια μὲ μικρὰς ράγας,
ἀγριάμπελος. Μήπως παρεφθάρη ἀ-
πὸ τοῦ ἡ λέξις; (Χατζηγυριφ).

γ ρ α ῖ ν τ σ ε λ ο ν (τὸ) ὁ καρπὸς
τῆς Γραιντσελιάς, ἀγριοσταφυλῖς.
(Χατζηγυριφ).

γ ρ α ῖ ν τ σ ο ς (ὁ Γραῖος) ὁ γέ-
ρων.

γ ρ ο ὕ θ α (ἡ) βροῦθα καὶ ροπα-
νίδα λαψάνη. (Τενέδω).

γ υ α λ ῖ κ α (ἡ) ἴδε χασικολόγος.
(Χατζηγυριφ).

γ υ ι ὀ καὶ γ υ ῶ κ α (ὃ γία =
ἀγρός· μεταφρ. μήτρα) κλητ. προσφ.
ἐκ μέρους τέκνου πρὸς μητέρα. Ἐκ
τοῦ γύω = κύω, κυοφορῶ, φῆ μῆτερ.
(Ἰμβροφ).

γ ω ν ι ἄ δ ι (τὸ γωνία) αἰ γωνία
τοῦ ἄρτου. Ὅταν ὁ πατήρ εἰς τὴν
τράπεζαν κόψη τὸν ἄρτον, δίδει τὴν
πρώτην γωνίαν αὐτοῦ εἰς ἕνα ἐκ τῶν
υἱῶν του, λέγων· νά, σένα τὸ γωνιά-
δι, νά γίνης παππᾶς (ἱερεὺς)· δίδων
δὲ τὴν τελευταίαν εἰς ἕτερον εὐχόμε-
νος αὐτῷ νά γένῃ ζευγάς (= ζευγω-
λάτης), πληθ. τὰ περισσεύματα τῶν
κλασμάτων (Αἴνω).

Δ.

Δεκωχτούρα (ή εἶδος πτηνοῦ στακτηροῦ ἔχοντος μέγεθος κορώνης τὸ ὁποῖον ἐκβάλλει κρωγμὸν ὡς νὰ λέγη δεκωχιά (18).

δερμόνι (τὸ - δέρμα) κόσκινου μέγα πλεγμένου με̄ χορδᾶς (Αἶνω).

δερμονίζω, κοσκινίζω διὰ τοῦ δερμονίου.

διθάζω (διά, βαίνω) ὀργώνω, ὀροτριάω-ῶ. (Χατζηγυρίφ).

διθατ(ι)κόν (τὸ διὰ βαίνω) πόνος εἰς τὴν πλευράν, πλευρίτις. (Χατζηγυρίφ).

διαλογῆ (ἡ δια, λέγω). Μόνον εἰς τὴν φράσιν: Δὲν σέβαλαν στὸ δι-αλόγι, ὅταν διαλέγη τις τι ἐκ τῶν πολλῶν. (Αἶνω).

διαγμίζω, βάλλω τι εἰς τὴν ἰ-διάζουσιν θέσιν του, διαρμόσσω

τὸ μέσον διαρμίζομαι = ἐνοχλοῦμαι εἰς τὴν τακτοποίησιν πολλῶν πραγμάτων καὶ ὁ παρακαίμ. ἐν χρήσει περιφραστικῶς ὡς τὸ ἔχω διαρμυσμένον. Τακτοποιῶ, κανονίζω (Αἶνω).

διάρμισμα (τὸ) ἐκ τοῦ διαρμίζομαι τακτοποίησις (Αἶνω).

διατόνι (τὸ διά-τόνος) ἡ με-σόδη (Ἰμβροφ).

διολάζω, ἐρευνῶ δι' ἔργου (Αἶνω).

δίφορος, η, ον, (δὺς φέρω) ὁ δὺς καρποφορῶν, δίφορος (Ἰμβροφ).

δρωτῆρι. Ἰδ. ἰδρωτῆρι.

Ε.

Ἐμπυον (τὸ) καὶ ἔμπυος καὶ ὁ ἔμπυος, ἡ λευκὴ ὕλη πληγῆς ἐν-πῦον. (Αἶνω).

ἐξάγε (τὸ) ἐξ ἄγω) προφέρω. ἄξάγι, ἡ μεγάλη χουλιάρα τῶν μυλωθρῶν διὰ τῆς ὁποίας ἀδειάζουν τὸ ἀ-λεῦρι καὶ τὴν ὁποίαν συνήθως μετα-χειρίζονται καὶ ὡς μέτρον.

ἐξάγιον. (Ἰμβροφ).

ἐπιγένυ (τὸ ἐπι-γένος προφέρω. ἄπιγένυ εἶδος κεφαλοδέσμου· ὠραία λέξις, ὅταν προσδιορισθῆ καὶ σχημα-τισθῆ τριτοκλίτως: τὸ ἐπιγένυ, ἡ ἐ-πίγενυ γεν. τοῦ ἐπιγένυτος. Ἰμβρος τὸ σφίγγον ἀπὸ κορυφῆς μέχρι καὶ κάτωθεν τῆς γένυος ἐν εἶδει χαλη-νοῦ.

ἐργατα (τὰ) οὔτω καὶ ἀχύρα-τα, ἀλόγατα, ἀντι ἔργα, ἄλογα ἄχυ-ρα. (Αἶνω).

ἐστία (ἡ) προφέρεται στία· τὸ πῦρ ἰδὲ φωτᾶ (χωρίσις Αἶνου).

εὐλογέμι (εὐλογοῦμαι) στε-φρανόνομαι συζεύγομαι (χωρίσις).

εὐλογημένον (τὸ) Κατ' εὐ-φημισμὸν, τὸ σπυρὶ τὸ ὁποῖον ἐβγαί-νει ὑπὸ μάλης, ὅταν ἀκούεται ἡ πα-νοῦκλα, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐξέρχεται ἐν κομμάτιον κρέατος στορογγύλον τὸ ὁ-ποῖον λέγεται ὅτι, προφυλάττει ἐκ τῆς πανούκλας πάντας τοὺς συγγε-νεῖς καὶ γείτονας τοῦ παθόντος, καὶ τὸ ὁποῖον εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον δι' ἐλαφροῦ πόνου προμηνύει τὴν νέαν ἐμφάνισιν τῆς πανούκλας ὁ ἀνθραξ;

(ἐ)φτάγλωσσοσ, η, ον, ὁ ἀ-θυρόστομος, ἀθυρόγλωσσοσ, τανύ-γλωσσοσ. (Αἶνω).

(ἐ)φτάκιλλον (τὸ ἐπτὰ-κύω) τὸ τουρκ. γεδὲ βερέν κλήμα τὸ ὁ-ποῖον καρποφορεῖ πολλάκις εἰς ἐν ἔ-τος. Σταφυλὴ ἐπιγεγεννημένη; (Αἶ-νω).

Ζ.

Ζαγλάνκις (ὁ ζᾶ, γλαννός) ἀπολίτευτος χωριάτης. Ἴδ. γιαλαμᾶς ἀγροΐκος σόλοικος (χωρ. Αἴνου).

Ζαμπούνα (ἡ σαμβύκη;) εἶδος εὐτελεστάτου προχείρου αὐλοῦ ἐκ καλάμου, ἔχοντος τὴν μίαν τρύπαν σκεπασμένην μὲ σιγαρόχαρτον καὶ πλησίον τούτου τρίτην τρύπαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὅταν ἐμφυσᾷ ὁ ἀλλῶν, ἀποτελεῖ ἤχον τραχὺν τὸ σιγαρόχαρτον. Παράγεται δὲ καὶ ρῆγμα τζαμπουνίζω μορμουρίζω. (Αἴνω).

Ζημνιαρόκαττα (ἡ ζημιαρὴ κάττα). Γάτα κάμνουσα ζημίας. Μετάφ. ἄνθρωπος ζημιώδης, φθορεύς. (Αἴνω).

Ζυγάλι (τὸ ζυγός) τὸ ταῖρι ἐν ταῖς παιδιαῖς καὶ προσφώνημα δὲ τῶν χωρικῶν νέων πρὸς ἴσους ἀγνώστους, (χωροῖς Αἴνου).

Θ.

Θείτσα (ἡ) Ἡ ἀδελφὴ τοῦ πατρὸς ἢ τῆς μητρός. Θεία. Καὶ μεταφ. ἐκάστη ξένη γυνὴ καὶ μάλιστα ἐργατικὴ. Καὶ τοῦ κάτω στρώματος, ὄθεν καὶ ἴσως πρέπει νὰ γράφηται θήτσα ὡς ἐκ τοῦ θῆσσα (-ττα θηλ. τοῦ θῆς) (Αἴνω).

Θῆτα (ἡ) ὅπως οἱ ἀρχαῖοι κωμικοὶ μεταχειρίζοντο μεταφ. τὴν σημασίαν τοῦ στοιχείου Δ. οὕτω καὶ οἱ σημερινοὶ ἀνάγωγοι τὴν τοῦ στοιχείου Θ. (Αἴνω).

Ι.

Ἰάτραινα, καὶ Ἰάτρια (ἡ) γυναῖκα ἰατρὸς (ἐκ τοῦ ἰατρίνη, ἰάτρια, (Αἴνω).

(ἰ)δρωτίδι (τὸ) ἐκ τοῦ ἰδρώς. Τὰ ἐκ τοῦ ἰδρωτός καὶ τοῦ καύσωνος ἐξανθήματα τοῦ σώματος, τὰ ἄλλως βρωτίδι ἰδρωᾶ (τὰ) (Αἴνω).

Ἰλαμος καὶ γίλαμος (ὁ) ἡ νερούλη λάσπη τῶν λιμνῶν καὶ ποταμῶν ἰλύς; βάρβορος. (Αἴνω).

Κ.

Καὶ καλὰ. Ἐπίρ. βεβαιωτ. σημαῖνον βεβαίωσιν καὶ ἐπιμονὴν εἰς τὴν ἰδέαν ὡς — αὐτὸς καὶ καλὰ εἶναι ὁ κλέπτῃς — ἐνῶ τῶ λέγω: δὲν ἔφαγα, αὐτὸς λέγει ἔφαγα καὶ καλὰ!

κακάνίζω. Γελῶ, ἐκ τοῦ ἤχου τοῦ γέλωτος: κα-κα-κα. Καὶ ὅταν τις θελήσῃ νὰ μιμηθῇ τὸν γελῶντα προσποιεῖται ὅτι γελᾷ φωνάζων: κα-κα-κα ἢ κῆ-κῆ-κῆ (τὸ κ ἔχει τὴν προφορὰν τὴν πρὸ τοῦ α, καὶ ο). Αἴνω).

κάκανον (τὸ) ὄθεν παράγεται καὶ τὸ ρῆμα κακάνίζω. Γέλως. (Αἴνω).

κακάρα (ἡ) φωτιά μὲ λαύραν. (Ἰμβρω).

κακάρα (ἡ) φωτιά μὲ λαύραν. (Ἰμβρω).

κακὰ (τὰ) λέξις νηπιακῆ, ἡ κόπρος καὶ πᾶν βδελυκτὸν κάκκη. (Αἴνω).

κακάρωνω (= κατακαρόνω) κτυπῶ τινα κατὰ κεφαλῆς (κῦρ) διὰ λίθου (κακαρόω;) Κόνδυλον ἐντριβῶ; (Αἴνω).

κακάρωμα (τὸ) ἐκ τοῦ κακαρόνω, κτύπημα κατὰ κεφαλῆς διὰ λίθου. (Αἴνου).

καλέβρα (ἡ) εἶδος χοροῦ. Καλαβὴ (ἡ) κάλαβρος καὶ κόλαβρος. Ἡ λέξις διεσώθη παρεφθαρμένη τι,

ἀλλ' ἄραγε οὕτως ἐχορεύετο καὶ τὸ πάλαι; (Χατζηγυρίφ).

καλεῖρα ἢ καλέβρα (ἢ) κάλοι ἢ χηλὸς εὐρος;) εἶδος ὑποδήματος εὐρουχώρου μὴ εἶναι παραφθορὰ τοῦ κολόβαθρον; (Χατζηγυρίφ).

καλογρηὰ (ἢ) καλόγνωμη· εἶδος θαλασσίου ὄστρακοδέριμου. Κολύβδαινα (Λέσβω).

καμμάρια (τὰ κάμπτω;) ἢ στέγη τῶν βοαμαξῶν ἐκ καμπύλων ράβδων καὶ ψιάθου· θόλος; ἢ Καμπάρι; (Αἶνω).

καμμύτσα (ἢ) καμμύ) τὸ γοργὸν κλείσιμον τοῦ ἐνὸς ὀφθαλμοῦ διὰ σημεῖον, νεῦμα. (Αἶνω).

καπρούλια (τὰ) τὰ ξύλα ἐπὶ τῶν ὁποίων κερφώνουν τὰς σανίδας τῆς στέγης τοῦ οἴκου. (Ἰμβρῶ).

καπυριάζω. Ψῆνω ἐκ δευτέρου (ξηροψήνω) ἐν τεμάχιον ἄρτου εἰς τὴν φωτιὰν τὸ ἄλλως καφαλίζω· (ἐκ τοῦ) καπυρίζω, καπυρώ. (Ἰμβρῶ). Καὶ λαϊκὸν φάρμακον.

κάρσογια (τὰ) τὰ ἄλλως βραχιόλια, ψέλλια. (Αἶνω).

Καρυοφύλλης (ὁ) ὄν. κύριον. (Χατζηγυρίφ).

κατσούλα (ἢ) κατὰ, οὐλὰς = πῆρα; ἢ κοτύλη;) τὸ ἄλλως κουκούλα (τοῦ Καπότου).

καυσία. Ἔτι δὲ ὀνομάζονται διὰ τὸ ὁμοίωμορον καὶ πολλὰ δεμάτια σησαμίδων στημένα μετὰ τὴν ρίζαν κάτω εἰς σχῆμα κουκούλας, διὰ τὰ ξηρανθοῦν εἰς τὸν ἥλιον καὶ ἔπειτα τινάζουν τὸ σησίμιον. Θημωνιά. (Χατζηγυρίφ).

καυκαλιὰ (ἢ) τὸ ράπισμα κό-

λαφος καυλόνω (καυλὸς) ὄργω (πρὸς συνουσίαν). (Αἶνω).

κεραμόπ(η)ττα (ἢ) κέραμος καὶ πῆττα ζυμωμένη εἰς πλάκα. Κεραμούς. (Ἰμβρῶ).

κεσίκι (τὸ τουρκ.) τυρὶ ἀπ' ὀξεινόγαλα, ὄξεριος, χωρ. Κεσσάνης καὶ Φερρών.

κζένο καὶ γζένω (ἐκ τοῦ ζέω) βράζω τι μετὰ νερὸν μόνον. Καὶ ἡ μετοχὴ ἐν χρήσει ὡς καρίδες γζεσμένες. Ζέννυμι (Αἶνω).

κλάπα· (ἢ) τὸ ἄλλως γούνα· κυπρίνος (σαζάνι) ἴσως καὶ ἄλλα ὀψάρια ἀλατισμένα καὶ σχισμένα ἀπὸ τὴν ράχιν καὶ ξηραμένα. (Αἶνω).

κλάπη (ἢ) κλάπη λατ.) ξύλινον ὑπόδημα, πέδικλον ξύλινον μετὰ δύο χηλὰς, αἵτινες ἔχουν ἀνὰ μίαν τρύπαν εἰς τὰς ἄκρας εἰς τὰς ὀποιᾶς, ἀφοῦ βάλουν τὸν πόδα τοῦ κτήνους ἀνάμεσα τῶν δύο χηλῶν, διαπεροῦν ἕνα ξύλον (τζιβί) διὰ τὰ μὴ ἐβγαίνει τὸ πόδι του· καλοπέδιλον; πέδη. (Ἰμβρῶ).

κλαπιάζω, βάλλω τὴν κλάπαν πεδικλόνω, πέδαις διαλαμβάνω. (Ἰμβρῶ).

κλάρα (ἢ) ὑποκορ.) κλαρὶ (τὸ κλάω;) ὁ κλάδος. (Αἶνω).

κλασίνα (ἢ) = τὸ ἄχυρον τῶν λοιπῶν γεννημάτων (ἐκτὸς τοῦ σίτου καὶ τῆς κριθῆς), ἴσως ἐκ τοῦ κλάω· διότι ἀλωνίζουσι αὐτὰ διὰ κυλίνδρου πετρίνου καὶ μεγάλου, ὅστις μόνον τὸν στάχυν σπάζων διαλύει. (Χατζηγυρίφ).

κλεῖφι, (τὸ τουρκ. κλιφ) ἐκ τοῦ κλείω. Θήκη. (Αἶνω).

κλυμνιά. (ἢ) Τὰ τέσσαρα ὄρ-

δια ξύλα τῆς βοαμάξης, τὰ ὁποῖα συμπίγγουν τὴν κλίνην (σεντούκι) καὶ ἐμποδίζουν τὴν μετατόπισιν ταύτης. Μήπως πρόκειται νὰ γραφῆται Κωλυμιά; ὡς ἐκ τοῦ κωλύμη; (Αἴνω).

κ ο θ ῶ ρ ι. (τὸ) Ἰδε τὸ ἐπόμενον.

κ α θ ω ρ ι ἄ ζ ο μ α ν. καλλωπιζόμενος παρευρίσκομαι εἰς μέρος τι, ὅπως ἐφελκύσω τὴν κλίσειν τινος· ἐκ τοῦ καθωραῖζομαι τροπή τοῦ α εἰς ο κατ' ἰδίωμα δωρικόν· λέγεται δὲ καὶ περιφρ. Βγαίνω σὺ καθῶρι. (Αἴνω).

κ ο ι μ ῖ ζ ω (φυτὰ) παραχώνω κλώνους κλήματος (ἢ δένδρου) διὰ νὰ κάμουν ρίζας καὶ ἔπειτα τοὺς μεταφυτεύσω ἄλλου. Προμοσχεύω. (Αἴνω).

κ ο ι μ ῖ ζ ω (κλήμα). Ὅταν τινος κλήματος (ἀναδενδράδες) παλαιώθεις ὁ κορμὸς σαπίση ἀνοίγουν ἐν αὐλάκι καὶ εἰς αὐτὸ πλαγιάζουν τὸν κορμὸν τοῦ κλήματος, ἀφοῦ τὸ κλαδέυσουν πρῶτον καὶ τὸν παραχώνωσιν ἀφήνοντες ἔξω νέαν κληματίδα διὰ τὸν νέον κορμὸν, ὃ δὲ παλαιὸς γίνεται ρίζα. Καὶ τοῦτο λέγεται κ ο ι μ ῖ ζ ω κ λ ῆ μ α. (Αἴνω).

κ ο κ (κ ο) ζ ἑ λ α. (ἢ) Καρπὸς δένδρου τινὸς ἢ θάμνου ὀλοστρόγγυλος μέξεχούσας ἀκίδας τινάς, ἔχων χρῶμα μελανερυθρὸν καὶ μέγεθος μεγαλύτερον τοῦ καρυδίου καὶ χρησιμεύων εἰς κατασκευὴν βαφῆς, ὡς καὶ τὰ κηρίδια. Μήπως εἶναι ἢ κοκκυγέα; (Αἴνω).

κ ὀ λ ν τ ρ α (ἄκλ.). Τῇ παραμονῇ τῶν Χριστουγέννων πρῶτ' αἰδιὰ μικρὰ περιερχόμενα εἰς τὰς οἰκίας κρᾶ-

ζουν: Κ ὀ λ ν τ ρ α καὶ τοῖς δίδονται δῶρα, ὡς, ὀβολοί, σταφίδες, σύκα (= κόλυθρα). Τὸ ὁποῖον ἐν Αἴνω λέγεται τοῦ Χ ρ ι σ τ ο ὕ ἡ μ ο ῖ ο ρ α. Τὸ πάλαι ἐτελεῖτο ἐορτὴ πρὸς τιμὴν τῆς κόρης (Περσεφόνης) Κόρεια ὀνομαζόμενα. (Χατζηγυρίφ).

κ ὀ λ ν τ ρ ο ν (τὸ) ὁ σπόρος ἀρωματικοῦ φυτοῦ Κορίαννον. Κόλιντρον ἐπίσης λέγεται καὶ ζαχαρωτὸν ἔχον ἐν ἑαυτῷ Κορίαννον· οὐδὲν παρᾶγεται ἐκ τούτου, ἴσως ἐκ τοῦ κυλινδρου (κύλινδρον)· διότι τὸ κολιαννον κυλιόμενον ἐν τῇ λοπάδι τοῦ ζαχαροπλάστου προσλαμβάνει ἐφ' ἑαυτὸ τὴν ζάχαριν. (Αἴνω).

κ ο λ ν τ σ ι ἄ ν ο ς (ὁ). Ἰδ. τὸ ἐπ.

κ ο λ ν φ ἄ ς (ὁ) ἀντὶ ἀκαλυφάς, ἂ, καλύπτω θαλασσινόν τι, τὸ ἄλλως κολντσιανός, ἀκαλύφη, κνίδη. (Τενέδφ).

κ ο μ π ο ὄ λ α (ἢ καμπύλη;) σωρὸς (πραγμ.) (Χατζηγυρίφ).

κ ο ν τ ὀ θ ω ρ ο ς, η, ον κοντὰ = πλησίον θεωρῶ ἢ ὀρῶν) ὁ μῦψ. (Αἴνω).

κ ο ν τ ο κ λ ἄ ρ ι α (τὰ κοντὸς κλάρα) τὸ ἄλλως χαμόκλαδα. Θάμνος. (Αἴνω).

κ ο ν τ ο χ ὠ ν ε ρ α (τὰ). Τὰ ἐκατέρωθεν τοῦ καθολικοῦ τῆς Ἐκκλησίας διάστυλον μέρος. Σωλέας; ἔμβολος. (Αἴνω).

κ ο π ὸ ς (ὁ κόπτω) ἴχνη (ποδῶν) (χωροῖς).

κ ο ρ δ α κ ι ἄ ζ ω (= κορδακίζω, χορδῆ) φαίνεται ὅτι ἐσημαιοῦται κυρίως τεντόνω· νῦν δὲ μεταφρ. ἀποθνήσκω. (Αἴνω).

κ ο ρ κ ἑ λ λ ι (τὸ ἀντὶ κορικέλλιον)

ὁ κίρκος καὶ κρίκος. (Αἶνω).

κορκιλλίζω. Ἀντὶ κρικιλλίζω. Κροταλίζω τὸν κρίκον τῆς θύρας διὰ νὰ μ' ἀνοίξουν. (Αἶνω).

κορομήλον (ὁ) καρπὸς τῆς κυπαρίσσου κυπαρισσόμηλον. (Αἶνω).

κουσκοῦσι (τὸ τουρκ.) εἶδος ζυμαρικοῦ μικροῦ στρογγύλου. (Αἶνω).

κοτσ(υ)λιά (ἡ) μεγεθ. κοτσούλα (ἡ κόττα, ὕλη;) ἡ κόπρος τῶν ὀρνίθων. (Αἶνω).

κοτσοτυφλιά — κοττοφυλιά (ἡ κόττα - τυφλός), πάθος τῶν ὀφθαλμῶν οἷτινες δὲν βλέπουν ἐν καιρῷ νυκτὸς πάρεξ ὀλίγον τριγύρω τοῦ λύχνου. Εἶναι δὲ μᾶλλον ἴδιον τῶν ὀρνίθων (κόττα), ὅθεν καὶ παράγεται ἡ λέξις. Νυκταλωπιά. (Αἶνω).

κούγιαβλος (ὁ) κοάλεμος; ἡ κόβαλος; Μόνον ἐν τῇ φράσει: Τί κάθεται σὰν τὸν κούγιαβλον; (Ἰμβρω).

κουπάνα (ἡ κύπη), ἡ σκάφη. (Χατζηγυρίω).

κούροκουδον (τὸ) Μετάφρ. ὁ ὑπέργηρος. (Αἶνω).

κοῦσπος (ὁ) ἴδ. τοῦμλος (Χατζηγυρίω).

κούτρα (ἡ) ἡ ἄκρα τοῦ ἄξωνος τῆς ἀμάξης, ὅπου ἐμπήγουν τὸ παραξόνιον (καρφίον) διὰ νὰ μὴν ἐβγαίνη ὁ τροχός, πόλος. (Αἶνω).

κούτσουρον (τὸ) κόθουρος; κόσσω = κόπτω, κορμός δένδρου ἢ χονδρὰ ρίζα δένδρου ἔχουσα κομμένας τὰς λοιπὰς λεπτὰς ρίζας. Μετάφρ.

ὁ ὑπέργηρος. (Αἶνω).

κοιττάρα (ἡ) ἐκ τοῦ κύτταρος. Ἰδ. τσάρχος. (Αἶνω).

κρασοψ(ι)χιά (ἡ) κρασίον - ψυχή), φρουγανισμένος καὶ περιβεβρεγμένος εἰς τὸ κρασίον ἄρτος Πασπαλισμένος δὲ καὶ με ζάχαρον εἶναι ἰατρικὸν εἰς τὸν πονόματον ἐπιτιθέμενον ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν. (Αἶνω).

κρατ(η)τήρι (τὸ). Καθ' ἑκάστην Μεγάλην Πέμπτην, ὅτε βάφουν τὰ αὐγά τοῦ Πάσχα, βάλλουν ἐν αὐτῶν κόκκινον ὀπισθεν τῶν ἱερῶν εἰκότων τὰ ὁποῖα ἀφήνουν ἐκεῖ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη. Μετὰ τὰ ὁποῖα μένει ἐν αὐτοῖς μόνος ὁ κροκόδ ἀπολιθωμένος. Ἐκ τούτων δὲ τρία ἢ πέντε διατρυποῦν καὶ κáμνοντες αὐτὰ ὀρμαθόν, κρεμοῦν εἰς τὸν τράχηλον τῆς ἐγκαστρομένης γυναικός, ἥτις κινδυνεῖει νὰποβάλη τὸ ἔμβρυον καὶ οὕτω δὲν ἀποβάλλει, ὡς λέγουν. Ταῦτα δὲ ὀνομάζονται κρατητήρια. (Αἶνω).

κρεβατίνα (ἡ κράββατος), ἢ ἄλλως ἐργαλειός· ὀνομάζεται δὲ οὕτω, διότι ὀμοιάζει κράββατον. Εἷς τινα μέρη λέγεται καὶ λάκκος, διότι ἐργαλοὶ τινες δὲν ἔχουν πόδας καὶ ἀντὶ ποδῶν ἀνοίγουν λάκκον καὶ ἐπὶ τοῦ χεῖλους αὐτοῦ τοποθετοῦν τὸν ἐργαλειόν. Ὅθεν καὶ ὀνομάσθη. Ἰστός. (Αἶνω).

κρίνω, ὀμιλῶ, λέγω προφῆρ. κραινω ὅπερ καὶ ὀρθότερον ἴσως. (χωροῖσι).

κρούει (ὁ ἴλιος) = ἀνατέλλει. (Χατζηγυρίω).

κυνόστομον (τὸ) ἴδε κηνό-

στομιον. (Ἰμβροφ).

ζωδούμυδος (ὁ) μαγηδανός, σέλινον. (Αἶνωφ).

ζωδωνιάζω (κωθωνίζω) = πίνω μὲ τὸν κώθωνα (θύλιον ποτηρι). Πρήσκομαι καὶ χάνω τὸ χροῶμα τοῦ προσώπου μου ἐκ τῆς πολυποσίας. (Αἶνωφ).

ζωθώνιασμα (τὸ) ἢ κατάστασις τοῦ κωθωνιασμένου ἴδι. προηγούμε.

ζωθώνασμένος παθητ. μετ. τοῦ κωθωνιάζω.

ζωλορρίζα (τὰ κῶλος ρίζα) κλωναράκια τὰ ὁποῖα φυτρώνουν εἰς τὴν ρίζαν μεγάλου δένδρου. Πυγόρριζα, παραφυλλίς, παραφυάς. (Αἶνωφ).

ζωλουράδι (τὸ κῶλος οὐρά) τὸ ὄροροπύγιον. (Ἰμβρος)'

ζωρυλὸς (ὁ κώρυκος;) ἢ γωρυτός; ἢ χωρῶ ὕλη;) λαγηνοειδὲς ἄγγειον διὰ βούτυρον, μέλι, λάδι. (Ἰμβρος).

Λ.

λακάνη (ἡ). Ἡ μεγάλη πῆλινος λεκάνη τοῦ λαμπίκου τῆς ρακῆς, διὰ τῆς ὁποίας διαπερᾶ ὁ σωλὴν ἀπὸ τὸν ὁποῖον τρέχει ἡ ρακὴ καὶ τὴν ὁποῖαν γεμίζουν νερὸν διὰ νὰ κρυώσῃ ἡ ρακὴ ὅταν διέροχεται, λεκάνη, δεξαμενὴ. (Αἶνωφ).

λακαρειὸ (τὸ) ἴδι. Ρακαρειό. λάκακος (ὁ) ὁ τάφος. Ἰδι. κρεβατίνα. (Αἶνωφ).

λάκακος (ὁ) λακερός; ὁ τράχηλος. (Φεροραί).

λαλοῦδι (τὸ - λαλῶ) σταφυλίτης. Ἐπιγλωτίς. (Αἶνωφ).

λαμνί (τὸ ἐλαύνω). Σωρός σιταρίου μετ' ἀχύρων, τὰ ὁποῖα δὲν ἐλίχρισαν εἰσέτι. (Χωροίς).

λαψάνα (ἡ) ἢ ἄλλως γρούβα λα(μ)ψάνη. (Ἰμβροφ).

λ(ε)βηντίζω Παροιμ. ὅταν λ(ε)βητοῦν μὴ φοβάσαι. Κι' ὅταν βροντᾶ μὴ τρομάξῃς. Παραίνεις πρὸς τοὺς ἀθώους κηρύττων τι εἰς τὴν ἀγορὰν ἢ εἰς τὰς ὁδοὺς πρὸς γινῶσιν τοῦ δημοσίου. Εἶναι δ' ἔργον τοῦ χωρικοῦ μεσίτου (τοῦ ἐν τοῖς χωροίς Θράκης τουρκ. Κεχαγιά). Οἱ ἀρχαῖοι Σπαρτιάται εἶχον ἐν εἴδει τιμπάνου ὀνομαζομένου λέβητος· ἀράγε δὲν ἐσχημάτιζον καὶ ρῆμα ἐξ αὐτοῦ: λεβητίζω = κρούω τὴν λέβητα; Βλ. παιδιὰν ἐλευθερωτῆς. (Ἰμβροφ).

λέχνω μελλ. λέξω ἐκ τοῦ ἐλέγχω. Μοὶ τὸ ἔλεξι, πού δὲν τὸν ἐπροσκάλεσα εἰς τὸν γάμον μου· φράσις. Τὸ κτυπῶ στὰ μοῦτρα του = ἐλέγχω.

λενέμαι (ἐλήλαμαι;) παρατ. λέμ(ου)να καὶ μέλλ. θὰ ληέμη καὶ πλέον οὐ περιέροχομαι ἔνθεν κἀκεῖθεν (Αἶνωφ).

λιγνεύει ἢ λυ-(ἡ ἡμέρα) βραδύζει· ἐκ τοῦ λιγνός ἢ λύγει (= σκότος) ὁπία γίνεται. (Φέροραί).

λίμα (ἡ λιμός;) ἢ λῆμα ἐκ τοῦ λαίμαρχία. (Αἶνωφ).

λίμα (ἡ ἐκ τοῦ Ἰταλ. LIMA; ἢ λιμός) ἡ ρίνη. (Αἶνωφ).

λιμάζω. Πεινῶ (εἰς ἄκρον ἐκ τοῦ λιμαίνω ἢ λιμώσσω. (Αἶνωφ).

λιμάρης - ισσα, ικον, (λιμός;) λαίμαργος. (Αἶνωφ).

λογάτη συνδ. συμπερ. Καὶ σύ, λογάτη (= λοιπόν) θὰ μὲ περιπαί-

ζης; Καί με τὸ τ-ά-δ-ά: Ταδὰ σὺ λογάτη θὰ γίνῃς κλέπτῃς; Μετὰ τοῦ ἐρωτηματικοῦ τί, σημαίνει βεβαίωσιν, ὡς αὐτὸς ἂν πηγαίῃ οὕτως θὰ προκόψῃ! Τί λογάτη! (= βέβαια, ἐννοεῖται).

λ(ο υ)φάζω (λωφάω) σιωπῶ. (Χατζηγυρίω).

λοχνάρι (τὸ) σπυρί. Μὴν εἶναι παραφθορὰ τοῦ Ἰονθονάριον τοῦ Εὐσταθίου; φῦμα. (Χατζηγυρίω).

λυθρίδι (τὸ) ριζάρι, ἐρυθρόδανον. (Αἶνω).

λυμπίζομαι, εὐχαριστοῦμαι εἷς τι, ἐμβαίνει εἷς τὴν καρδίαν μου. (Αἶνω).

λύσσης (αἰ - λύσσα). Ἰδε ἄτροηδόνες. (Τενέδω).

M.

μαγάρα (ἢ μάσσω;) ἢ κόπρος ἀνθρώπου ἐξ οὗ καὶ μαγαρίζω = μόλυνω. (Αἶνω).

μαγιά (ἢ) τὸ πρωτόγαλα, μετὰ τὸ ὅποιον πῆζουν τὸ τυρίον πυτιά. (Αἶνω).

μάγνα (ἢ ἀσθέν. ἢ μετὰ τὴν διάρρειαν αἱματώδης καὶ βλενώδης ὕλη. (Αἶνω).

μαγνάδι (τὸ) ὕφασμα λεπτὸν καὶ διαφανές. Ταραντινίδιον, ἀμόργιον. (Αἶνω).

μάγουλον καὶ μᾶγλον. Δὲν παράγεται ἐκ τοῦ μᾶλον κατ' ἐπέκτ. μάουλον καὶ προσθέσει τοῦ διγάμματος F μάγουλον, παρειά, μῆλον.

Μαδαρός (δ) ὄνομα βουνοῦ τῆς Ἰμβρου. Ἴσως διότι δὲν ἔχει δένδρα ἀλλ' οὔτε κλαδιά.

Μαλαματίνα (ἢ ὄν. κύρ. Χρυσή(ὡς ἐκ τοῦ μάλαμμα = χρυσός, ὡς ὑπάρχει καὶ τὸ ἄρσ. Χρυσάκης;) (Χατζηγυρίω).

Μαμμάνη. Ἰδ. Μαννάκα.

Μάνη - μάνη ἐπίρρ. χρων. (τὸ νὰ ἔχη τὴν προφορὰν ὅποιαν πρὸ τοῦ α· καὶ ο· ἐκ τοῦ μανάκις;) Τὸ γλήγωρα, τάχιστα. (Αἶνω).

μανία (ἢ) μανία;) χόλιασμα, μῆνις. (Αἶνω).

μανέψω τὸ σχολιάζω, μνηῶ (Αἶνω).

μάννα (ἢ) μήτηρ, μάννα. (Αἶνω).

μαννάκα (ἐν Ἰμβρῳ) μαννήτσα (ἐν χωρίοις Αἶνου) καὶ μαμμάνη (ἐν χωρίοις Κεσσάνη) ἢ μᾶμμη - μάννα, ἢ μαμμή.

Μᾶρ τὸ μήπως (κατ' ἀποβολὴν καὶ συναλοιφήν ἐκ τοῦ) διὰ γάρ; μήτε; μῶν; (Χατζηγυρίω).

μαργόνω (ναρκώω;) μαζόνω καὶ μένω ἀκίνητος ἀπὸ τὸ κρῦον, ναρκάω; (Ἰμβρῳ).

μαρτζέλλα (ἢ) φόλα. Εἶδος νομίσματος (ὀβολοῦ) φαλῖς. (Χατζηγυρίω).

ματοτσύνορον. Ἰδ. ὀμματοτσύνορον.

ματσόξυλον (τὸ μάτσι = φύλλον ζύμης, ξύλον) ἴδ. πλάστης. (Αἶνω).

μερίμ(η)σε προστακτ. φαντάσου ἐκ τοῦ μερμηρίζω, μερμέρισον. (Αἶνω).

μεσοδόκι (τὸ μέσος, δοκός) ἢ μεσόδη. (Τενέδω).

μεταπράτης (ὁ μετὰ, πιπράσκω) ὁ μεταπωλητής. (Αἶνω).

μ ἤ γ α ρ ι ς ἐκ τοῦ μὴ γὰρ ἴδ. μᾶρ
(Αἶνω) μήπως.

μ(ι)γ(ι)άδι (τὸ μίγνυμι) ἀντί μι-
γάδιον.

μ ί γ μ α ἐκ δύο ἢ καὶ πολλῶν εἰ-
δῶν δημητριακῶν καρπῶν. (Ἰμβρωφ).

μ(ι)τ(α)ρία (τὰ μίτος). Τὰ δύο
ξεύγη τῶν ράβδων, αἵτινες εἶναι πε-
ριπεπλεγμέναι μὲ κλωστὰς (μίτος)
διὰ τῶν ὁποίων διέρχεται τὸ στημόνι
τοῦ ὑφαινομένου ὑφάσμ. (Αἶνω).

μ ι τ (υ) λ ι (τὸ) καὶ (μεγεθ.) μί-
τ(ύ)λαρος (ὁ μτύλος), οὕτως ὀνο-
μάζουσι τοὺς πτωχοὺς αἱ εὐγενεῖς γυ-
ναῖκες τῆς Αἶνου καὶ γυναικίμουλοί
τινες ἄνδρες καὶ σημαίνει περιφρο-
νησιν.

μ ό δ ο ς (ὁ ἄκλ.) Δὲν εἶναι μόδες
νὰ ἔλθῃ — δὲν εἶναι δυνατόν νά...
(Χατζηγυρίφ).

μ ο ν ο μ μ ά τ η ς (ὁ) ἔχων ἔν ὀμ-
μάτι, μονόμματος, μονόφθαλμος.
(Ἰμβρωφ).

μ ο ρ τ ῆ (ἡ ἔν Αἶνω) παρασπόρι
(τὸ ἔν Ἰμβρωφ καὶ ἀντίσπορον (τὸ
Χατζηγυρ.) Τὸ μερτικὸν τὸ ὁποῖον
δίδει ὡς ἐνοίκιον ὁ γεωργὸς εἰς τὸν
ἰδιοκτήτην τοῦ ἀγροῦ. Μορτή.

μ ο σ κ ο β ο λ ῶ (μόσχος, βάλλω)
ἐβγάζω ἀπὸ ἐπάνω μου καλὴν μυρω-
διάν. Εὐωδιάζω. (Αἶνω).

μ ο σ κ ο θ υ μ ί α μ α (τὸ καὶ μο-
σκολίβανος (ὁ μόσχος, θυμιάμα, λί-
βανος) μίγμα κατασκευασμένον ἀπὸ
λίβανον, μοσχοκάρφια, κανέλαν, τρι-
αντάφυλλα καὶ ξάχαρι, τὰ ὁποῖα τρί-
βουν καὶ τὰ ζυμόνουσι μὲ ροδόσταμ-
μα καὶ χωρίζουσι ἔπειτα εἰς πηττάρια,
τὰ ὁποῖα ξηραίνουσι εἰς τὸν ἥλιον,
καὶ δι' αὐτοῦ θυμιάζουσι κατὰ τὰς

μεγάλας ἐσοτὰς τῆς Ἐκκλησίας μας.
(Αἶνω).

μ ο σ κ ο π α π α δ ι ά (ἡ) τὸ χα-
μαίμηλον. (Αἶνω).

μ ο σ κ ο π λ α σ μ έ ν η (ἡ), γυνή
κακῆς καὶ ἀτίμου διαγωγῆς. Ἰπὸ
τῶν ἀρχαίων ὠνομάζετο: πλύμα.
(Αἶνω).

μ ο υ λ ι ά ζ ω βάλλω τι εἰς ὑγρὸν,
ἵνα σταθῇ ἐπ' ὀλίγον καὶ μαλακώσῃ
μυθαίνω. (Αἶνω)'

(ο υ) λ ῶ ν ω (μυλαίνω;) σιωπῶ.
(Χατζηγυρίφ).

μ ο ύ ρ η (ἡ) καὶ μοῦτρα (τὰ) καὶ
μούτσουνον (τὸ) πρόσωπον. Αἶνω).

μ ο ὕ σ κ λ ο ν (τὸ) τὸ δαμάσκη-
νον. (Τενέδφ).

μ ο ὕ σ κ λ α ἐπίρρ. τρόπον στρα-
βωμα τῶν χειλέων καὶ καταίβασμα
τῶν ὀφρυδίων. Εἰς οὖς. θηλ. τὸ ἄλ-
λως στραβομούτσνιασμα. Ἰδὲ τὰ ἐπ.
μοῦσκλος, μουσκλόνω. Μύλλος.

μ ο υ σ κ λ ό ν ω. Συσπῶ τὰ ὀφρυ-
δια καὶ τὰ χεῖλη ἐκ δυσαρσεκείας.
Κατσουφιάζω ἐκ τοῦ μυλαίνω, σκυ-
θροπάζω. (Αἶνω).

μ ο ὕ σ κ λ ο ς, α, ον, ὅστις ἔχει τὴν
ιδιότητα τοῦ μουσκλόνειν ἐκ τοῦ μυ-
λός; (Αἶνω).

μ ο ὕ τ σ ο υ λ ο ς, η, ον, τὸ ἄλλως
μικροῦτσικος ἐκ τοῦ μικύλλος. (Χα-
τζηγυρίφ).

μ ο υ τ τ ε ὕ ω, γίνομαι μοῦττος
(πράγματι).

μ ο ὕ τ τ ο ς (ὁ) βουβός ἐκ τοῦ
μυττός, ἢ μύδος. (Χατζηγυρίφ).

μ π α μ π ά - χ α κ ῆ (τὸ τουργ. τὸ
δικαίωμα τοῦ πατρὸς). Τὰ χρήματα,
τὰ ὁποῖα δίδει πρὸ τοῦ γάμου εἰς τὸν
πενθερόν ὁ γαμβρός· καὶ οἱ ἀρχαῖοι

Ἕλληνες τὸ ἐσυνήθιζον ὀνομάζοντες αὐτό: Ἔδνα (τὰ) (χωρίσις).

Μπαμπούλα (ἡ) βαβύλος;) ὄνομα κύρ. (Ἰμβρῶ).

μπαμπούλα (ἡ) τὸ χονδρὸν χιόνι, νιφάς. (Αἶνω).

μπαμπούλος (ὁ) λέξις πρὸς προθερισμὸν τῶν μικρῶν παιδίων. Μορμώ. (Αἶνω).

μπάμπω (ἡ) καὶ μπομπάρι (τὸ) τὸ ἔντερον τοῦ χοίρου παραγεμισμένον μὲ ὀρύζι ἢ ἔρεικτόν, καὶ μὲ διάφορα μυρωδικὰ καὶ λοιπὰ ἐντόσθια τοῦ χοίρου. Χόρδευμα. (Χατζηγυρίφ).

μπλούδη (ἡ) ἡ κάμπη. (Χατζηγυρίφ).

μπομπάρι. Ἰδ. Μπάμπω. (Ἰμβρῶ).

μπομπήλι (τὸ) βῶλος κατ' ἀναδίπλ.;) σπυρὶ (σιταριοῦ κτλ.) κόκκος. (Χατζηγυρίφ).

μπομποῦκι (τὸ δόμβυξ;) τόματι τῶν δένδρων, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀνοίγουν. Ὄφθαλμός. Οἱ πόροι τοῦ σώματος, ὅπου φυτρῶνουν αἱ ψιλὰ τρίχες τοῦ σώματος. Ὅθεν ἡ φράσις: σηκόνεται τὸ μπομποῦκι μου = ἀνατριχιάζω = φρίσσω. (Αἶνω).

μποργού (ἡ τουρκ.) ἡ στενὴ τρύπα τοῦ νερόμυλου, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐβγαίνει μὲ ὀρμὴν τὸ νερόν, καὶ κτυπᾷ τὴν περωτὴν τοῦ μύλου, ἵνα γυρίζη. Σίφων (Ἰμβρῶ).

μπουμπούνα (ἡ) ἴδε φανός. (Αἶνω). Ἀριφανός.

μπουρλιάζω· ἀντὶ βουρλίζω. Κυρίως περνώ (ὀψάρια) εἰς τὸ βοῦρλον (καὶ βοῦλλον = ὁ σχοῖνος) μεταφ. κάμνω ὄρμαθόν. Ὄρμαθίζω.

(Αἶνω).

μπροῦλι (τὸ βοῦλλον) ὄρμαθιά· ὡς ἓνα μπροῦλι μαργαριτάρια = ὄρμαθός μεταφ. ὡς περιφρονητικὸν πρὸς τινα. Νά τὸ μπροῦλι ἔρχεται. (Αἶνω).

μπυζ(η-)ναίρα (ἡ βύζην = στενόχωρα ναίρω = βυζαίνω). Τὸ ὑπὸ μάλῃς μέρος τοῦ ἄνευ χειρῶν φουστάνιου καὶ κλειστοῦ εἰς τὸ στῆθος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον (μέρος) ἐκβάλλουν τὸν μαστὸν καὶ βυζαίνουν τὸ βρέφος. (Ἰδ. ἐνδυμασία τῶν παλαιῶν Ἰμβριῶν σ. 126 χειρόγραφ.)

μυρ(ι)χιά (ἡ). Δένδρον θαμνώδες ἄκαρπον μὲ φύλλα κυπαρισσοειδῆ, τὸ ὁποῖον φυτρῶνει παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν, ἐκ τοῦ Μυρική. Φαίνεται ἀπεδῶ παρεφθάρη καὶ τὸ ὄνομα τῆς Μαρίτσας (Ἐβρου), διότι εἶναι γεμάτη ἀπὸ τοιαῦτα δένδρα. (Αἶνω).

μ(υ)τσὶ (τὸ μύω;) τὸ τολομητόρι. Ἰδ. Τί πηδᾶς σὰν τὸν ἀπίδαλον, μέσ'· στὸ μυτσί· φράσις ἢ παροιμία λεγομένη πρὸς τοὺς ἀτακτοῦντας. (Ἰμβρῶ).

μωρομάννα (ἡ μωρόν = βρέφος μάννα), μήτηρ ἔχουσα τέκνον νήπιον. (Αἶνω).

N. — E.

νεκρομούχλη (ἡ) νεκρὸς μούχλα = εὐρώς, πάθος τοῦ στόματος, στομακάκη. (Τενέδφ).

νέσπος (ὁ) ἡ λέρα τοῦ μαλλίου τῶν προβάτων (ἐκ τοῦ οἴσυπος, οἴσπη. (Ἰμβρῶ).

νηνὶ (τὸ) λέξ. νηπ. ἐκ τοῦ νανίον. (Αἶνω).

νιανιὰ (τὰ)λεξ. νηπ. φαγητόν.
(Αἶνω).

νιῶσμα (τὸ) ἐκ τοῦ νοιόνω (ἐν-
νοῶ) — μαντεύω· ἢ ἐκ τοῦ αἰνιγμα.
(Αἶνω).

Ξαναγιόνω (ἐξ, ἀνά, νεόνω)
πάνω προζύμι. Ὅθεν καὶ Ξανάν(ι-
ω)μα, αὐτὸ τὸ προζύμι. Ζυμόω-ῶ.
(Αἶνω).

Ξαρίζω· καθαρίζω τὸ βουστάσι-
ον καὶ τοὺς βόας ἐξαλίζω. (Αἶνω).

Ξελακκιάζω (ἐκ λάκκος) δι-
ώχνω τινὰ ἀπὸ τῆν θέσιν του καὶ κυρ.
τὰς ὄρνιθας. (Αἶνω).

Ξεφυλλῶ Ὅδ. φυλλολογῶ.

Ξηραχαμνίζομαι (ξηρός -
ἀχαμνίζομαι) χασμουριούμαι - χασ-
μάομαι. (Αἶνω).

Ξ(ε)μίζω (ἴσ. Ξεμιτίζω ἐκ μί-
τος) πλέκω ἐπιδιορθῶνων χαλασμέ-
νην κάλτσαν. (Αἶνω).

Ο.

(ὀμ)ματοτσύνουρον (τὸ
ὄμμα σύνορον αἰ βλεφαρίδες. (Αἶ-
νω).

ὄνειρατον (τὸ) ἀντὶ ὄνειρον.
Ὅναρ. (Αἶνω).

ὄρθεις (αἰ) κατ' ἀποκ. ἀντὶ
ὄρνιθες (Τενέδω).

ὄρφανόν (τὸ) Ὅδ. φανός.
(Αἶνω). Βλ. ἀρिφανός.

οὐλιά (ἢ ἰλύς;) τὸ καταπάτι τοῦ
λαδιού. Ἀμόργη. (Ἅμβρω).

οὐλος, η, ον Ἰων. ἀντὶ ὄλος.
(Αἶνω).

οὐοῦ ἐπίρω. ἀρνήσ. λέξις τῶν ἀ-
ναγῶγων ἔχουσα ἰδιάζουσαν προφο-
ράν. (ἀναδίπλ. τοῦ οὐ οὐχὶ ἴδε ἄα.
(Αἶνω).

Π.

Παγκάριον (τὸ πάντα αἶ-
ρω;) τρεπομένου διαρκῶς τοῦ τ εἰς
κ). Ἡ μεγάλη τράπεζα τῆς ἐκκλησί-
ας ἐπὶ τῆς ὁποίας θέτουσι τὰς λαμπά-
δας καὶ τὰ ἐξαπτέρυγα, ἥτις χρησι-
μεύει καὶ ὡς σκευθῆκη διὰ τὰ πολύ-
τιμα σκεύη τῆς ἐκκλησίας. (Αἶνω).

πάνα (ἢ) ἐφαπλωματάκι τῶν
νηπίων ἐκ τοῦ πῆνη. (Αἶνω).

παργωνιάδα (τὰ παρὰ γω-
νιά) τὸ ποριὰ αἰ δύο γωνία τῆς ἐ-
στίας.

παραμιτίζω (παρὰ μίτος)
προφ. παραματίζω· περνῶ τὰς κλω-
στὰς (μίτους) τοῦ στημονίου εἰς τὰ
μιτάρια. Μετόω-ῶ.

παραστατὰ (τὰ παρα ἴστα-
μαι) τὰ πλαγινὰ ξύλα τῆς θύρας· πα-
ραστάδες. (Αἶνω).

παρατόνω (παρὰ τόνος) μαν-
δαλόω. (Ἅμβρω).

παραφαῦλα (ἢ) κομμάτι πα-
νίου συνηθέστερον ἐν τῇ φράσει: Τὸ
βγάζω παραφαῦλα. Κατὰ μεταγραμ.
ἐκ τοῦ παρὰ λαίφη (= κομμάτι πα-
νιού). (Αἶνω).

παραχούνη (ἢ) ἐστία. (Τε-
νέδω).

παρλακὸς τά, ὄν (παρὰ λά-
κος;) Ὁ κάμων ἀταξίας καὶ ἀνοη-
σίας, λακερός, παρτακλὸς Σαρ. Ἐκ-
κλησ. (Αἶνω).

παστιὰ (ἢ ἐπὶ ἢ ἐπάνω στιὰ =
λιθάραι; Τετράγωνον λιθόκτιστον
μέρος διὰ φωτιᾶν εἰς τὸ ὁποῖον ἐπα-
κουμβῶσι τὸν λέβητα· διὰ νὰ πλύνουν
φορέματα. (Ἅμβρω).

πατέκα (ἢ πατῶ) τὸ μονοπάτι
τρίδος, (χωρίσις).

π ά τ ο ς (δ) ὁ σφιγκτήρ (τοῦ πρωκτοῦ). (Αἶνω).

π έ ρ π ε ρ α (τὰ ἴσ. πρόπορτα) προγαμαία δωρεά, τὴν ὁποῖαν δίδει ὁ πενθερός εἰς τὸν γαμβρόν του. Πιθανὸν ἐκ τοῦ πέρπερος = κοῦφος, μάταιος, ξυπασμένος. Ἔδνα (τὰ) μεῖλια (τὰ) (Αἶνω).

π ή κ α (ἡ) πάθος (θυμοῦ, ὀργῆς) μνησικακία. (Αἶνω). Τὸ ἔχω πήκα.

π(η)λ ὀ ς (δ) τὸ χῶμα ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατασκευάζουν τὰς στάμνους. (Αἶνω).

π(η)λ ο υ ρ ε ἷ (τὸ) τὸ μέρος ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐβγάξουν οἱ πηλοουργοὶ τὸν πηλὸν (χῶμα) διὰ τὰς στάμνους. Ἐκ τοῦ πηλοουργεῖον; ἢ πηλορυχεῖον; (Αἶνω).

π ι κ ρ ι σ ἰ δ α (ἡ πικρὸς) πικραλίδα καὶ ραδίκι, πικρίζ. (Ἔμβρω).

π(ι)χ α ρ ἰ (τὸ, τὸ σανιδωτὸν καὶ θολοειδὲς μέρος τὸ ἄνωθεν τῆς ἐστίας. (Αἶνω).

π λ α κ ἰ (τὸ) ποῦμα, πλάξ ἐπὶ τῆς ὁποίας, ψήνουν ψωμί ἢ πῆττα. Ὅθεν ἢ πλασσόπηττα (ἢ πλάξ, πῆττα) καὶ κεραμόπηττα πλακούς, κεραμούς. (Τενέδρω).

π λ ά σ τ η ς (δ· πλάττω) ματσόξυλον, ἢ κυλινδροειδῆς ράβδος μετὴν ὁποῖαν πλάθουν τὰ φύλλα τῶν ζυμαρικῶν, πλάστης. (Χατζηγυρίω).

π λ ά τ (ι) κ α (τά· ἄνευ ἐνικοῦ) προσπληρωτέα· λέξεις τῶν πηλοργῶν ἐκ τοῦ πλάτος· διότι λέγουν καὶ πλατίνω μεταφ. προσπληρόνω· μάλιστα λέγουν: μοῦ τὰ πλάτινε σὰν πῆτταις προκαταβολή. (Αἶνω).

π λ α κ ὀ ς (δ· πλέκω) φράκτης πλεγμένος με βέργας. Ταρσός, ἔρκος.

(χωροίους).

π ν ι χ τ ὀ ν (τὸ αἶτ. πνίγω) τὸ μέρος τῆς στάμνου καὶ τῶν ὁμοίων ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀρχίζει ὁ τραχίλος αὐτῶν. (Αἶνω).

π ὄ ν τ α καὶ π ο ὔ ν τ α (ἡ) ἀσθένεια κρουολογήματος· ὄθεν καὶ ποντιάζω = ἀρρωστώ με πόνταν, πλευρίτες. (Αἶνω).

π ο π ο ν ή τ σ α (ἡ) παπαρούνα, μήκων περσεφόνιον. (Ἔμβρω).

π ο ρ π ὀ δ ἰ (τὸ) ἀντὶ περιπόδιον (πυρί, ποῦς) τὰ μάλλινα ὑφάσματα, μετὰ τὰ ὁποῖα περιτυλίσσουν τοὺς πόδας καὶ ἔπειτα βάλλουν τὰ τζαρούχια ἐν Αἶνω λέγονται ποδοπάνια. (Χατζηγυρίω).

π ο ρ π ο ὔ τ ι (τὸ) ἀντὶ περιπότιον· εἶδος βρακιοῦ μαλλίνου τῶν παλαιῶν Ἰμβρίων ἐκ τοῦ περιπέττω; μεταφ. περικαλύπτω.

π ο τ σ ι ν ά ρ ι (τὸ) πότος, ναρὸς = ρευστός· τὸ μακρὸν καὶ διατρυπημένον μέρος τοῦ προχύτου (ἱμπρίκι), ἀπὸ τὸ ὁποῖον χύνουν τὸ νερόν. Κρουνίσκος. (Αἶνω).

π ο υ δ α ρ ἰ ζ ῶ (πυδαρίζω; στρέφω τὸ ἀδράκτι διὰ τῶν ποδῶν μου (καὶ οὐχὶ διὰ τῶν δακτύλων τῆς χειρὸς ὡς ἀλλαχοῦ). (Ἔμβρω).

π ο υ λ ἰ τ σ α (ἡ πύλη) μικρὸν ἐρμάριον ἄνευ θυροφύλλων. (Χατζηγυρίω).

π ο ὔ μ α (τὸ) ἴδ. πλακί. (Ἔμβρω).

π ο ὔ ν τ α (ἡ) ἰδὲ πόντα. (Σμύρνη).

π ο ὔ τ σ α (ἡ ἐκ τοῦ πόσθη). (Αἶνω).

π ρ ά τ ρ ι α (ἡ πιπράσκω) πωλή-

τρια παλαιῶν καὶ νέων φορεμάτων καὶ κοσμημάτων περιφερομένη εἰς τὰς ὁδοὺς, πρᾶτρια. (Αἶνω).

π ρ ο ὕ γ γ ί ζ ω· ξυπάζω (πρό, ἐγγίζω) ἰδ. ξελακιάζω. (Λατζηγυρίω).

π υ ρ ῆ ν α (ἢ πυρήν) ἢ ζύμη τῶν ἐλαιῶν ἀφοῦ ἐβγάλουν τὸ λάδι. Ὁθεν ξηροπυράνα, ὁ κενόδοξος. (Ἰμβρω).

π ω ρ ι ᾶ (τά· πῶρος εἶδ. λίθου) αἱ δύο γωνίαι τῆς ἐστίας. (Ἰμβρω).

P.

Ρ α κ α ρ ε ι ὶ καὶ λακαρειὶ (τό· λάκος, ράκος, ἔργον;) πλυσταρειόν. Τὸ δωμάτιον ὅπου πλύνουν τὰ φορέματα. Πλυνός, πλυντάρ. (Αἶνω).

ρ α χ ῖ δ ι καὶ ρη-(τὸ) λόφος ἀπόκρημνος ἐκ τοῦ ραχᾶς ἢ ρηχίς (Σαμοθρ.).

ρ ῆ χ ν ω (ρῆγγυμι) ἢ ρίχνω (ρίπτω) ἀντὶ τοῦ ρίπτω καὶ βάλλω ὥστε εἰς τινὰς φράσεις, εἶναι μεταφρασις τοῦ ἀρχ. βάλλω, ρῆξε λάδι καὶ ξεῖδι εἰς τὴν σαλάταν· ρῆξε (= χῦσε) νερὸν γὰρ νὰ νιφθῶ. (Χατζηγυρίω).

ρ ο ν ι ᾶ ζ ω· βλέπω τινα ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν εὐρίσκων ἐπ' αὐτοῦ ἐλαττώματα. Ἐκ τοῦ ρινίζω· διότι καθὼς ὁ ρινίζων ἀφαιρεῖ διὰ τῆς ρίνης τὸν περιττὸν σίδηρον οὕτω καὶ ὁ ρονιάζων ἀφαιρεῖ διὰ λόγων ἀπὸ τινοστὰ περιττά. (Αἶνω).

ρ ὀ ν ι ο (τό· ἔτερογ.) ὁ ἔχων τὸ ἔργον τοῦ ρονιάζοντος ἰδ. ρονιάζω. (Αἶνω).

ρ ο υ κ ὸ ν ο μ α ι χ ὠνομαι, καὶ ἐν Αἶνω σι(ου)πῶνομαι. Εἰσδύνω. (Χατζηγυρίω).

ρ ὦ μ ν η (ἢ) στενὴ ὁδὸς (πόλεως) ρύμη. (Αἶνω).

ρ ω γ ο β ὺ ζ ι (τὸ ρῶξ, θυζιον) ὄργανον μὲ τὸ ὁποῖον θηλάζουν τὰ θρέφει, ὅταν αἱ μητέρες των δὲν ἔχουν γάλα· θήλαστρον. (Αἶνω).

Σ.

σ ᾶ ζ ι (τὸ) φυτὸν ἔνδρον, ὑψηλὸν μὲ μακρὰ καὶ στενὰ φύλλα, μὲ ἐν εἶδος αὐτοῦ πλέκουν ψάθας, ἢ ψιάθος. (Αἶνω).

σ ᾶ λ η ν (σαλεύω μεταφ.) ἐπίρ. τρόπου ὡς περιπατεῖ σάλην - σάλην = καμαρωτά. (Αἶνω).

σ α λ α γ ῶ· κάμνω ἦχον, ὀμιλῶ, σαλαγεῦω. (Χατζηγυρίω).

σ ᾶ λ ι α γ γ ο ς (ὁ σάλιον - σιάλος, ἄγγος;) ὁ κοιλίας. (Αἶνω).

σ α λ ι β ᾶ ρ ι α· (τά· σιάλος) πληγὴ λευκὴ εἰς τὰς γωνίας τῶν χειλέων, κολλητικὴ. Μεταφ. καὶ τὰ εἰς τὰς γωνίας τοῦ ράμφους νεογνῶν πτηνῶν τινῶν ἐξέχοντα κίτρινα σαρκίδια. (Αἶνω).

σ α μ α ν τ ο ὕ ρ α = (σημαίνω) ἰδ. φανός. (Τενέδω).

σ α ρ ῖ γ κ α λ ο ν (τὸ) ὁ κοιλίας. (Χατζηγυρίω).

σ α χ λ ὸ ς, ἢ, ὄν. Ὁ μὴ ξηρὸς ἢ σκληρὸς· ἐκ τοῦ σαχνός; ἢ σαῦλος; (Αἶνω).

σ θ ᾶ ρ α χ ν α (τά) παραφθ. τοῦ θράγχια. (Αἶνω).

σ θ ᾶ ρ α χ ν ο ς (ὁ) ὁ ἐφιάλτης. (Αἶνω).

σ θ ᾶ ρ ν α (ἢ) ἐργαλεῖον πλατὺ πλεγμένον μὲ λεπτὰς ράβδους, τὸ ὁποῖον σύρον εἰς τὸ σπαρθὲν χωράφιον, διὰ νὰ σκεπασθῇ ὁ σπόρος· ὄθεν

καὶ σβαρνίζω. Ἐλκυσθρον. (χωρίσις).

σβετζηνω παραφθ. τοῦ σφενδονίζω· ρίπτω μὲ ὀρμήν. (Αἶνω).

σβουλόνω (εἰς, βάλλω; ἢ ἐπεσβουλέω;) προξενῶ πόνον δριμύν διακτυπήματος. Ἴδε ἀποσβολόνομαι. (Αἶνω).

σηκόνω (σηκῶ) αἶρω. (Αἶνω).

σημαδιακόσ, ιά, ὄν (ὕβριστ.) ὁ ἔχων ἐλάττωμά τι σωματικόν. (Αἶνω).

σκαμάγκι (τὸ) τολούπα βαμπαιοῦ διὰ γνέσιμον. (Αἶνω).

σκευή ἢ προέρ. σκευή. Ἐργαλεῖον διασκεδαστικὸν τῶν παιδίων.

σκανδαλαμίδι (τὸ) ξυλαράκιον ἐκ τοῦ σκανδάλαμος. (Ἰμβρω).

σκαντζηλήθρα (ἡ). Ὁ σπινθήρ. Περίεργος εἶναι ἢ ἀρχαία κατάληξις -ηθρα (εθρα) εἰς τὰς νεοελληνικὰς λέξεις· οὕτω λέγομεν: Μολυβήθρα, δακτυλήθρα, κανκαλήθρα, σκαντζηλήθρα καὶ κολέθρα. Ὁπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι: καλονδήθρα κτλ. καὶ οὐδέτ. σκανδάλαθρον, δακτύληθρον κτλ. (Αἶνω).

σκευή σκιάζω, σκιάζομαι, (σκιά) φοβίζω, φοβοῦμαι. (Χωρίσις).

σκλάβος (ὁ). Εἶδος ἀγριοσελίνου καυστικοῦ τῆ γέυσει, ἔχοντος μεγαλύτερα φύλλα τοῦ σελίνου καὶ μαγκδανού, τὸ ὁποῖον φυτρώνει εἰς βαλτώδη μέρη τὸ ἵπποσέλινον. (Ἰμβρω).

σκάναλον (τὸ) σκανδαλαμίδι. (Ἰμβρω).

σκούζω (σκύζω;) ἐδγάζω φω-

νήν = φωνάζω, κραυγάζω (χωρίσις).

σκουντροῶ (συγκεντροῶ;) μεταβ. καὶ ἀμεταβ. συγκρούω τι, μετ' ἄλλου τινὸς καὶ συγκρούομαι. (Αἶνω).

σκουντοφλω (σκόντος, τυφλός). Ἐρευνῶ εἰς τὰ σκοτεινὰ χωρὶς φῶς. (Αἶνω).

σκ(υ)λιάζω (σκύλος) μετ. καὶ ἀμετ. ἐρεθίζω καὶ ἐρεθίζομαι. (Αἶνω).

σοφυλιάζω βάλλω τι ἀνάμεσα εἰς ἄλλα πράγματα ἴσα - ἴσα χωρὶς νὰ περισσεύῃ τόπος. (Αἶνω).

σμούχρα (συμμούχρα) μυχὸς ὄρα; ἐπίρρ. χρονικόν. Τὸ πρωῖνὸ καὶ ἔσπερινὸ λυκανγές. (Αἶνω).

σουρολάγηνον (τὸ) εἶδος λαγήνου μὲ στενὸν στόμα. (Ἰμβρω).

σουράρα (ἡ) μονοπάτι (τρούβος) τῶν προβάτων. (Χατζηγυρίφ).

σ(ου)σάμι (τὸ) σήσαμον (ὁ σπόρος).

σ(ου)σαμιά (ἡ) τὸ φυτὸν τοῦ σησάμου, σησάμη. Δεμάτι ἀπὸ σουσαμνιαῖς· σησαμίες. (Χατζηγ.).

σπαργανόνω μεταφ. τίκτω. (Φέροισ).

σπαργόνω, τριχόνομαι· διὰ τὰ βυζιά εἶναι γεμάτα γάλα καὶ πονοῦν, σπαργάω. (Αἶνω).

σπάργωμα (τὸ) τρίχωμα, σπάργη. (Αἶνω).

σπολλατάω (εἰς πολλὰ ἔτη) λέγω, σπολάτη = εὐγνωμονῶ. (Φέροισ).

σταυράδελφος. Γίνονται σταυράδελφοι δύο, ὅταν ἀλλάξωσι πρὸς ἀλλήλους τὰ ὑποκάμισά των, ἀ-

δελφοποίητος. (Αἶνω).

σταυρόνω ἀπαντῶ (τινα καθ' ὁδόν. (Αἶνω).

σταύρωσ(ι)ς(ῆ) τὸ μέρος, ὅπου διασταυροῦνται οἱ μίτοι τοῦ ὑφαινομένου ὑφράσματος.

στουπεῖ (τὸ) τὸ στουπεῖον. Ἐν τῇ φράσει: ἔγινε στουπεῖ, ἔγινε σκνίπα, = ἐμέθυσε πολύ. (Αἶνω).

στ(ουπ)πὸνω Κυρ. φράζω τρύπαν με σουπεῖον,, βύω. (Αἶνω).

στ(ου)πὸνομαῖ ἴδ. ρουκόνομα. (Αἶνω).

στράτα (ἢ STRATA Ἰταλ.), ἡ ὁδὸς ἔπομ.

στρατιώτης (ὁ στρατά,), ὁ διαβάτης, ὁδοῦρος. (Χατζηγ.).

σ(υ)μείρ(ι)σα (ἢ, σὺν μείρομα;) Τὸ σ προφέρεται ὡς σ: λέγονται σ(υ)μείρ(ι)σαι αἱ σύζυγοι ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ συζύγου, μᾶλλον συμμοίρισα τῆς αὐτῆς μοίρας, τύχης.

συντάβληστρον καὶ (ἐν Ἰμβρω) στράβληστρον (τὸ) σὺν, τρίβω; βάλλω; ἢ στρεβλωτήριον. Ἐύλον μακρὸν μὲ τὸ ὁποῖον τσακίζουν καὶ τρίβουν τὰ ἐν τῷ φούρῳ ξύλα ἢ κάρβουνα διὰ τὴν πυρώση ὁ φούρνος. Ἰσως σοδηρόβλαστρον (σίδ. βληστρίζω) σκάλεθρον. (Ἰμβρω).

συρ(ι)κιά (ἢ) εἶδος δένδρου ἀκανθώδους μὲ καρπὸν ἐλαιοειδῆ ἢ Κόνναρος;

σύρ(ι)κον (τὸ) καρπὸς τῆς συρκαῖς, τὸ κόνναρον; (Αἶνω).

σφενδεγόνα (ἢ παραφθορά τοῦ) σφενδόνα. (Ἰμβρω).

σπραχί (τό σώρακος;) Παγούρι: ἀγγεῖον πῆλινον ἢ μολύβδινον διὰ ρακίην. (Ἰμβρω).

Τ.

τερμινίζω (Καλλ. TERMINER) ἀπαγορεύω καὶ συμβουλεύω τινα δι' ἀπειλῶν. (Αἶνω).

ταμβλαπάσι (τὸ) ὕφασμα, τὸ ὁποῖον βάλλουν ἄνωθεν τῆς ἐστίας ἀπὸ τὴν μίαν ἕως τὴν ἄλλην γωνίαν διὰ τὴν ἐμποδίξῃ τὸ νὰ ἐξέροχηται ὁ καπνός. (Χωροῖς).

τὰ - δά. Ἰδε λογάτη.

τάδε - ποιός, ἀ, ὁ, γεν. ποιανοῦ, ανῆς, ἄντων. ὁ δεῖνας. (Αἶνω).

τάδε - ποῦ ἐπίρρ. τόπου, εἰς τὸ δεῖνα μέρος. (Αἶνω).

τάδες (ὁ, ἡ, τὸ) τάδε ἄντ. ὁ δεῖνας. (Αἶνω).

αχίνι καὶ (ἐν Αἶνω) τραχοῦνι (τὸ) ἡ νερούλη ζύμη τοῦ σησαμίου, φραγιτὸν τρωγόμενον κατὰ τὰς νητσισίμους ἡμέρας.

τετοιόνω (τέτοιος) ρῆμ. ἀντικαταστ. λεγόμενον ὑπὸ τοῦ ὁμιλοῦντος ἕως ὅτου ἐνθυμηθῇ τὸ κύριον ρῆμα τῆς ἐννοίας, ὡς καὶ τῆς ἄντ. τέτοιος. Ἰδ. αὐτός, (χωροῖς).

τετοιόνω ἐπὶ τὸ ἠθικότερον συνουσιάζομαι. (Αἶνω).

τζαμπουνίζω (Ἰδ. ζαμπούνα) = μορμορίζω. Τονθορίζω. (Αἶνω).

τί - λογάτη. Ἰδ. λογάτη.

τίνιας ἐπίρρ. ἐρωτ. τρόπου (ἐκ τοῦ τίς - τίνων - τίνως; μὲ τί τρόπον πῶς; (χωροῖς).

τοσσουνὸς καὶ οὐδ. τοσσουνά, τοσοῦτος (ἐκ τοῦ) τοσσηνος. (Αἶνω)

τουρλίτης (ὁ) εἶδος πτηνοῦ ἔχοντος εἰς τὴν κορυφὴν του λόφου ὀνομάσθη οὕτως ἐκ τοῦ κελαδήματος του: Τύρρρ. Οὐλα τὰ πουλά διαβαίνουν κοῖ τουρλίτης ἀπομένουν,

διὰ τοὺς μένοντας, ὅταν οἱ ἄλλοι ἀνεχώρησαν.

τουρτούρα (ἡ) εἶδος πτηνοῦ στακτηροῦ. (Χατζηγ.).

τρηχόνομαι (τραχώω = τραχύνω) ἴδ. σπαργόνω. (Αἶνω).

τρήχωμα (τὸ) τράχωμα· ἴδ. σπάργωμα. (Αἶνω).

τρόχαλος (ὁ) τοῖχος μὲ πέτρας μόνον καὶ χωρὶς λάσπην. Τρόχαλος, τρόχμαλος καὶ (τὰ) τρόχμαλα. (*Ἰμβρω).

τσαγανὸς (ὁ) σαγήνη; ὁ καρκίνος, (χωροῖς).

τσάκ - ἀλλῶ - κοντὰ ἐπίρρ. χρόν. καὶ τόπου = πανύστατα. (Χατζηγυρίω).

τσαμπανέρα (ἡ) ἴδ. ἀποτσάμπι. (*Ἰμβρω).

τσαπέλλα (ἡ· σκάπτω;) Τσαπί πλατὺ 2 - 3 πιθαμῶν, μὲ τὸ ὁποῖον σκάπτουν τὰ ἀμπέλια. Μὴ εἶναι μεταγγραμματ. καὶ παραφθορά του: μάκελλα; σκαπάνη. (Αἶνω).

τσάρχος· ὁ σὺς ἄρχω ἢ ἔρκος· κοιτάρα· τὸ σπιτάκι τοῦ χοίρου· συφρών. (Χατζηγ.).

τσουχὰς (ὁ) τὸ καρφίον, τὸ ὁποῖον βάλλουν εἰς τὰς ἄκρας τοῦ ἄξιονος τῆς ἀμάξης, ἵνα μὴ ἐβγαίνη ὁ τροχός, παραξόνιον, χιόνι. (Αἶνω).

τσέφλυον (τὸ) ἀντὶ τσέφυλον, τὸ σκληρὸν σκέπασμά τινων ὀπωρικῶν καὶ τοῦ αὐγοῦ. Κέλυφος; (Αἶνω).

τσιρτσῆς (ὁ) ἀχάτης, γελγοπάλης, ρωποπάλης. (Χατζηγ.).

τσιτσοσ (ὁ) σύσσιτος) τσατσά, προσφ. νεωτέρου ἀδελφοῦ πρὸς μεγαλύτερον ἀπφά, τέττα. (Αἶνω).

τσιτούδι (τό· σισύρα), ἡ ἐπιδερμὶς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα. Ὅθεν αἱ φράσεις: Τὰ τσιτούδια του φαίνονται, = φορεῖ ἐξεσχισμένα φορέματα ἔγινε τσιτούδι = ἐξεγυμνώθη. (Αἶνω).

τσιφνα (ἡ) πάθος τῶν ὀρνίθων ἐν τῷ στόματι προερχόμενον ἀπὸ τὴν πείναν καὶ (κυρίως) ἀπὸ τὴν δίψαν. Ἐκ τοῦ σίφλος ἢ σιφνός. (Αἶνω).

τσούκα (ἡ) ὕψωμα, λόφος. (Χατζηγ.).

τσούνα (ἡ) ἡ εἰς τὴν ἄκραν τοῦ ἀδραχιοῦ χαραματιὰ εἰς τὴν ὁποῖαν σκαλόνουν τὸ κλωθόμενον νῆμα ἢ μαλλίον. (Αἶνω).

τσύμ(μυ)λος (ὁ· σὺν μύλος), κοῦσπος· ἡ ξηρὰ ζύμη τοῦ σισάμου ἀροῦ ἔβγη τὸ λάδη, τὴν ὁποῖαν τρώγουν οἱ βόες καὶ τὰ ὄμοια. Ἴδε ταχίσι. (Αἶνω).

τσωλούφια (τά· ἔξω, ἔσω λόφος) αἱ παρὰ τοὺς κροτάφους λεπταὶ πλεξίδες τῶν γυναικῶν. (Αἶνω).

τωρινὸς (ὁ τῶρα). Οὕτως ὀνομάζονται (ἐν Αἶνω), οἱ μεταμφιεσταὶ τῶν μεγάλων ἀπόκρρω. Καὶ εὐφυῶς ὀνομάζονται διότι προσωρινοὶ εἶναι καὶ ὄχι παντοτεινοί. Ἐνίοτε δὲ φοροῦν καὶ κωδούνια καὶ διὰ τοῦτο (ἐν Σμύρῃ) λέγονται: κωδωνάτοι.

Τ.

(ὕ)δρογκευμένος. (Καιρὸς ὁ ὕδωρ, ἐν χέφ;) ἔτοιμος νὰ βρέξη. Ἐπομβρος. (*Ἰμβρω).

(ὕ)ποδένομαι· βάλλω τὰ τσαρούχια μου (ἐκ τοῦ) ὑποδέομαι. (Χατζηγυρίω).

Φ.

φ α λ ῖ ν α (ἢ) ὄνομ. κύρ. Φαλί-
νός τις Ἑλλήν ἀναφέρεται παρὰ Ξε-
νοφῶντι (Κύρ. Ἀνάβ. βιβλ. Β' κεφ.
α'), ὡς κῆρυξ τῶν Περσῶν καὶ εὖ-
νους Τισσαφέρνους. Ἰμβροῦ.

φ α ν ὸ ς (ὁ) σημαντούρα (ἢ) καὶ
(ἐν Αἴῳ) κανδηλ(αν)άφτης· τὸ ἐρ-
γαλεῖον τῆς κανδήλας τῶν εἰκόνων
εἰς τὸ ὅποιον περνοῦν τὴν θρουαλίδα,
ἐλλύχινον. (Χατζηγ.).

φ α ν ὸ ς (ὁ) ὄρφανὸ καὶ μπουμ-
πούνα (πεποιμ. ὡς ἐκ τῆς βοῆς τοῦ
πυρός), ἢ φωτιά, τὴν ὅποιαν ἀνά-
πτουν εἰς τὰς ὁδοὺς κατὰ τὴν πρῶ-
την Αὐγούστου, καὶ πηδοῦν ἄνωθεν
αὐτῆς τὰ παιδιά. Ἐν Ἰμβροῦ πηδῶν-
ντες λέγουσι: Αὐγουστε, Καλαῦγου-
στέ μου, ὡς με ἠῦρες νὰ μάφήσης.
Ἄλλοῦ διασκελίζουσι τὸν φανὸν διὰ
νὰ τινάξουσι τοὺς ψύλλους.

φ ά ρ σ α (ἢ) καὶ (τὸ ὑποκορ.)
φαρσί (τὸ) ἴδε γοργάνα. (Αἴῳ).

φ ω τ ῖ ζ ω (= φωτίζω) καὶ ἄορ.
φώτ(ι)σα βλέπω (λέγεται περιπεκτι-
κῶς). (Αἴῳ).

φ α φ λ α τ ἄ ς (ὁ) παφλάζω = με-
ταφ. φλυαρῶν) λῆρος, μωρολόγος.
(Αἴῳ).

φ ε γ γ α ρ ῖ ν α (ἢ) φεγγάρι) ὄν.
κύρ. Χατζηγ.).

φ λ ω ρ ο ὦ (ἢ) γαλ. FLEUR =
ἄνθος) ὄν. κύρ. Ἀνθή; (Ἰμβροῦ).

φ υ λ λ ο λ ο γ ῶ καὶ ξεφυλῶ (ἐκ,
φύλλου) ἀνακατόνω τὰ φύλλα βιβλί-
ου.

φ (υ λ) λ ο μ μ ἄ ρ ι (τό· φυλλοζυμῆ-
ριον ἴσως κατὰ τὴν ἀρχαίαν συγκο-
πήν. Καθὼς ἀπαντᾶται εἰς τὸν Ὅμη-
ρον τίποτε = τίποτε, γλακτοφάγων
= γαλακτοφάγων. Ἐβάλλειν = ὑ-

ποβάλλειν κτλ.) φύλλον ζύμης διὰ ζυ-
μιακὰ λάγανον. (Ἰμβροῦ).

φ υ ὸ γ κ ο ς (ὁ) φύω ὄγκος). Ὁ ἐ-
πὶ τοῦ ὀμφαλοῦ κόμπος τοῦ ζωναρι-
οῦ. (Αἴῳ).

φ (υ) τ ἄ (τὰ κλῶνος ἀμπέλου διὰ
φύτευμα, τὰ ὅποια πρῶτον προμο-
σχεοῦν καὶ ἔπειτα μεταφυτεύουσι. Ἰ-
δε κοιμίζω. (Αἴῳ).

φ ω τ ἄ (ἢ) ἀντὶ φωτιά· ὁ λύχνος.
Τὴν δὲ κυρίως φωτιᾶν (πῦρ) ὀνομά-
ζουσι στᾶ = στία = ἐστία. μεταφ.
σχοινοῦδι. (Ἰμβροῦ).

Χ.

χ α β ρ ο ὦ ζ ι (τὸ τουρ.) καθῆξι.
Περίεργοι εἶναι αἱ διὰ τὸ εὐφημιότε-
ρον ὀνομασίαι αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀποπά-
του: ἀνάγκη, ἀναγκαῖον χρεῖα καὶ
καθῆξι (= καθῆκον ἴσως· καθῆξι
= κατὰ, θᾶκος).

χ α β ρ ο ὦ χ α λ ο ν (τό· χαβρού-
ζι, χάχαλον = χηλή) κατὰ λέξ. χεῖ-
λος τοῦ χαβρουζιοῦ ἄχρ. Μεταφορι-
κῶς καὶ εὐχρηστον ὁ ἀχρεῖος καὶ ἀ-
θυρόστομος ἄνθρωπος. (Αἴῳ).

χ ἄ ν δ ρ α (ἢ) ὑάλινα μεγάλα
κουβολόγια προσίνου καὶ ἄλλου χρώ-
ματος τὰ λεγόμενα καὶ βασκαντού-
ραις (βασκαίνω), τὰ ὅποια κρεμνοῦν
εἰς τὰ νεογνὰ κτήνη, φαίνεται διὰ νὰ
μὴ βασκάνωνται, ἐνίοτε κρεμνοῦν εἰς
αὐτὰ καὶ τὸ ὄστρακον νεογνοῦ χελώ-
νης Εἰς δὲ τοὺς βόας κρεμοῦν σημεῖ-
ον ἡμισελήνου, κατεσκευασμένου ἐκ
δύο ὀδόντων Κάπρου προσαρμοσμέ-
νων πρὸς ἀλλήλους διὰ λευκοσιδή-
ρου. (Αἴῳ).

χ ἄ ν δ ρ ο ν (τὸ) ὑποκορ. τοῦ
χάνδρα. Ὁρμαθὸς τοιούτων χρησι-
μεῖται εἰς τοὺς ἀργοὺς ὡς κομβολό-
για. (Αἴῳ).

χ αν(ι)κ ο λ ό γ ο ς (δ· ἀχάνη, λέγω) γυαλίκα (= γυλιός ἐκ τοῦ γύω) κοφίνι, ἀχάνη. (Αἶνω).

χα ρ α κ τ ῆ ρ ι (τὸ) ἐργαλεῖον, μὲ τὸ ὁποῖον χαράζουν τὴν πέτραν τοῦ μύλου· γλυφεῖον, χαρακτηρίον. (Χατζηγυρίω).

χα ρ α ν ί, (τὸ) τουρκ. καζάνι· ἀγγεῖον μέγα χαλκοῦν, εἰς τὸ ὁποῖον ξεσταίνουν νερόν, διὰ νὰ πλύνουν τὰ φορέματα, λέβης. (Αἶνω).

χα ρ κ ι ά ς (ὁ) εἶδ. φυτ. ὡς ἡ μαγκούτα. (Ἰμβρω).

χα τ ύ λ ι α. (τὰ) Τὰ ξύλα, τὰ ὁποῖα βάλλουν μέσα εἰς τοὺς τοίχους διὰ νὰ δένωνται. (Αἶνω).

χα χ ά λ ι (τὸ) κατ' ἀναδιπλ. (χηλή). Ἐκτὸς τῶν ψαλιδασιῶν ποδῶν τοῦ καρκίνου κλπ. ὀνομάζονται προσέτι καὶ τὰ δύο σουβλερὰ ἄκρα τῆς γραφίδος. (Αἶνω).

χ η ν ό σ τ ο μ ο ν καὶ κυνόστομον (τὸ χών, κύων, στόμα)· ἡ ἀπὸ τῆς ἄκρας τοῦ ἀντίχειρος μέχρι τῆς τοῦ λιχανοῦ ἔκτασις, ἐκλαμβανόμενον ὡς μέτρον, ὡς καὶ τὸ πάλοι φαίνεται καὶ τὸ στόμα τοῦ χηνός καὶ τοῦ κυνός τόσῃν ἔκτασιν κατέχει ὅταν ἀνοιχθῆ, Λιχάς (ἢ) κυνόστομον. (Αἶνω).

χ λ ο υ μ π ό ν α (ἢ· χλουμός;) Κυρίως (ἀλλ' ἄχρηστον) τὸ ὄριμον ἀγγούρι, μεταφ. ὁ κίτρινος καὶ χλωμός ἀνθρώπος. (Αἶνω).

χ ο ρ (ι) κ ό ν (τὸ) νήπιον ἐκ τοῦ χόριον; (Ἰμβρω).

χ ο υ ν ι ά ζ ω, φωνάζω (ἐκ τοῦ) ἰαχάζω; ἢ ἰάχω; (χωροῖς).

χ (ο υ) ι α ρ ο χ τ υ π ῶ (χουλιάρι, κτυπῶ). Ἐπὶ τὸ περιφρονητικώτερον, τρώγω ἀρπακτικὰ καὶ γρήγορα

μιστυλλάομαι - ὦμαι; (Αἶνω).

χ ό χ λ ο ς (τὸ) βράσιμον καχλασμός. (Αἶνω).

χ ρ ο υ σ ι μ π α μ π ο ύ λ α (ἢ) ζωῦφιον μαῦρον, περωτόν καὶ χρυσολάμπον. (Ἰμβρω).

χ ω ρ (ι) σ ο χ ά ρ τ ι (τό· χωρίζω, χαρτίον). Γράμματα ἀρχιερατικῶν διαλαμβάνον τὴν διάξευξιν συζύγων. Διαζύγιον, βιβλίον ἀποστασίου. (Αἶνω).

Ψ.

ψ ά χ α λ ο ν (τὸ ἕτερογεν.). Ὁ λεπτός καὶ ὀλίγος κατὰ τὸ σῶμα. Γ' αλλ. DELICAT ἐκ τοῦ ψαφαρός ἢ ψαθυρός; (Αἶνω).

ψ ῆ μ α (τὸ) ἔψημα κρέας ψητόν ὀπτὸν (Χατζηγ.).

ψ η τ ά δ ι α (τὰ ἐψητός) σῦκα τὰ ὁποῖα ὀρμιάζουν καλῶς, καὶ στραγγίσουν καὶ ψηθοῦν ἀπὸ τὸν ἥλιον καὶ πέσουν ἐκ τῆς συκῆς μόνα των. (Λέσθω).

ψ ι α κ ῆ (ἢ) εἶδος φαρμακιοῦ. Ἄκόνιτος; Πικρὸς ψιακὴ φρ. κοινὴ σημαίνουσα ὑπερβολήν.

ψ ί χ α (ἢ ἐκ τοῦ ψίξι-ιχός) τὸ ἐντός τοῦ ἄρτου. (Αἶνω).

Ω.

ώ ρ ο ς (ὁ· ἀντὶ χωρικός ὡς ἐκ τοῦ ἰχώρ;) ἔμπυον. Ἰχώρ, πῦον. (Αἶνω), ὄμπυος.

ῶ μ μ ο ρ φ α ἄ μ μ ο ρ φ α (= εὔμορφα) ἐπίρρ. τρόπον, εὔπρεπῶς. Σεμνά - σεμνά. Σαρ. Ἐκκλ. (Αἶνω).

Σ η μ.: Ἐν τῇ παρουσίᾳ λεξιλογίᾳ, ὅπου σημειοῦμεν: χωροῖς σημαίνει τὰ χωρία Αἶνου καὶ Κεσσάνης ὅπου Χατζηγύριον 2 - 3 χωρία τῶν πέριξ αὐτοῦ.

Η ΘΡΑΚΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΟΙ ΣΛΑΥΟΙ

Ἡ Θρακικὴ γλῶσσα ξαίρουμε ὅτι ἐξέλιπε ὀλότελα μὲ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ στὴ Θράκῃ τὸν 4 — 6 αἰῶνα μ.Χ. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι παγκοίμως σχεδὸν ἄγνωστὴ καὶ πολὺ λίγο γνωστὴ στοὺς εἰδικούς γλωσσολόγους. Ὁ Ξενοφώντας μαρτυρεῖ ὅτι ἦταν ἀκατάληπτη στοὺς Ἕλληνας τῶν χρόνων του. Ἐκεῖνος συνεννοήθηκε μὲ τὸ Σεύθη, βασιλιὰ τῶν Ὀδρουσῶν Θρακῶν, μὲ διερμηγέα. Ὁ Ἡσύχιος μᾶς περισώζει μερικὲς θρακικὰς λέξεις, ὅπως καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι γραμματικοὶ καὶ συγγραφεῖς. Τὶς ἔμαθαν μὲ τὴν Θρακοελληνικὴ ἐπικοινωνία, μὲ τὶς ἐπιδρομὰς. Σώζονται καὶ τοπωνύμια καὶ κύρια ὀνόματα, ἀλλὰ μέλληνικες καταλήξεις καὶ βρίσκονται σ' ἐπιγραφὰς ποὺ βρέθηκαν ἀπειρεῖς. Διαπιστώνεται δὲ ὅτι ἡ Θρακικὴ γλῶσσα ἀνήκει στὴν Ἰαλιετικὴ ἢ Ἰνδογερμανικὴ ἢ Ἰνδοευρωπαϊκὴ ὁμοφυλίᾳ, ποὺ ἔχει στενωτάτη συγγένεια μὲ τὴν Ἑλληνικὴ. Αὐτὸ φαίνεται, λένε οἱ γλωσσολόγοι, ἀπὸ τὶς καταλήξεις. Δυστυχῶς δὲ σώζεται κείμενο μὲ συνεχῆ λόγον στὴ Θρακικὴ γλῶσσα, γιὰ νὰ γνωρίσουμε καὶ τὸ τυπικὸ καὶ τὴ σύνταξίν της. Γιὰ τὴ γλῶσσα τῶν Θρακῶν καὶ τὰ λείψανά της καὶ τὴ συγγένειά της μὲ τὶς Ἰνδοευρωπαϊκὰς γλῶσσας ἔχουν γραφῆ πολλὰ ἀπὸ ξένους γλωσσολόγους. Καὶ λένε: ὅτι ἡ Θρακικὴ γλῶσσα εἶναι αὐτὴ ἡ πανάρχαια Θρακοφρυγιαντικὴ, ποὺ ἔχει διαλεκτικὸς ιδιοτισμοὺς, ἀλλὰ δὲν ἔχει ἐξέλιξιν στοὺς τύπους καὶ τὴν ἔκφραση κατὰ τὴν ἀπαιτήσιν τοῦ καλοῦ λόγου, ποὺ ἀπαντᾷ σὲ φιλολογικὰ ἔργα, καὶ στεροῦνται οἱ ἀπολίτιστοι καὶ βάρβαροι Θραῖκες.

Ὁ Ἡρόδοτος πρῶτος μιλεῖ γιὰ τὴν συγγένειαν τῶν Θρακῶν πρὸς τοὺς Φρύγας. Τὰ λεγόμενά του (VII - 73) προσεῖλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν γλωσσολόγων, ποὺ κατέληξαν ὁμόφωνα στὸ συμπέρασμα τῆς μεγάλης συγγενείας τῆς Θρακιῆς πρὸς τὴν Φρυγιαντικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν Ἀρμενικὴν. Ἄλλοι προχωροῦν πρὸς τολμηρὰ καὶ βρίσκουν συγγένειαν στενὴν τῆς Θρακιῆς μὲ τὴν Λιθουανικὴν. Οἱ Σλαῦοι πάλιν γλωσσολόγοι ἀπὸ τὴν ταυτότητα μερικῶν ριζῶν, βγάζουν τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ Θραῖκες πρέπει νὰ ὑπαχθῶν στὰ Σκυθικὰ ἢ Σλαυικὰ φύλα. Ἀλλὰ μὲ τὴ σύμπτωση μᾶς πεντάδας ὀνομάτων φύλων ἢ τὴν ταυτότητα μερικῶν λέξεων εἶναι ὀρθὸ νὰ παίρνηται ὡς ἀσφαλὴς ἀπόδειξις, ὅτι ἡ Θρακικὴ γλῶσσα εἶναι σκυθικὴ ἢ σλαυικὴ;

Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ἡ γλωσσολογία στὰ τελευταῖα χρόνια ἔκαμε πολλὰς προόδους, γιὰ τὴν σύγκρισιν τῶν γλωσσῶν ὅχι μονάχα τὴ συγγένειάν τους καθώρισεν, καὶ πεθαμένες γλῶσσες ἐξήγησεν καὶ πολλὰς ἀλήθειαις ἱστορικὰς ἀποκάλυψε καὶ διέλυσε καὶ πλάνες ὅσο γιὰ τὴν συγγένειάν τους, μὲ τὴ βοήθειαν ἀπ' ἄλλες ἐπιστῆμες, ὅπως ἡ ἀρχαιολογία ἢ ἡ μυθολογία καὶ ἡ λαο-

γραφία, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς πέφτει σὲ ἀπιθανότητες καὶ παραδοξολογίες ὅσες φορὲς βγαίνει ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν καὶ τὸν ἴσιον δρόμον γιὰ νεωτερισμὸν ἢ σέρεται ἀπὸ ἕμμονες ἰδέες ἢ ἀπὸ πολιτικούς λόγους, ὅπως παθαίνουν οἱ Σλαῦοι. Τέτοια ἔγιναν πολλά. Ἐδῶ δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ φέρῃ παραδείγματα γιὰ νὰ ποδείξῃ τὴν ἀλήθειαν αὐτήν. Βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ Σλαῦοι σύγχρονοι γλωσσολόγοι τὸ ἐπιδιώκουν αὐτὸ γιὰ νὰ πομακρύνουν δηλ. τὴν Θρακικὴν γλῶσσαν ἀπὸ τὴν συγγενὴν τῆς Ἑλληνικῆς. Ἔτσι πολλὲς παραδοξολογίες καὶ ἀστειότητες δημιουργήθηκαν ἀπὸ τοὺς Σλαῦους γλωσσολόγους, πὸν φέρουν τὰ πιδ ἀπίθανα καὶ πιδ παράλογα ἐπιχειρήματα.

Ἡ γλῶσσα τῶν Θρακῶν, ὅπως καὶ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ τῶν Σκυθῶν καὶ ἄλλων Μικρασιατικῶν λαῶν πιθανώτατα δὲν γράφονταν. Αὐτὸ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὶς ἐπιγραφές, πὸν βρέθηκαν στὴν Θράκην, πὸν εἶναι ὅλες Ἑλληνικές. Τοῦτο γίνονταν, γιὰ τὸ οἱ Θραῖκες σάν πρωτογενεῖς ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν, τὸ κνήγι, ἕως ὅτου ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς μπῆκε στὴν χώρα τους καὶ σύγκαιρα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ γραφὴ, πὸν ἐμπόδισε ἀναμφιβόλως τὴν γραφὴν τῆς ἀκατέργαστης Θρακικῆς γλώσσας. Οἱ Θραῖκες δὲν εἶχαν φιλολογικὰ ἔργα, γι' αὐτὸ καὶ θεωροῦσαν περιττὴ τὴν γραφὴν τῆς γλώσσας τους. Γιὰ τὸ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας δὲ μνημονεύονταν Θραῖκες ποιητές. Οἱ παιᾶνες τους, τὰ θούριά τους, ἦταν ἡμιᾶγρια καὶ βάρβαρα καὶ δὲν ἄξιζαν νὰ γραφοῦν. Τὰ Ὀρφικά, Ἀργοναυτικά, Λιδικά, ὕμνοι θεῶν κλπ. εἶναι ποιημένα ἀπὸ Ἑλληνας ποιητὲς στὸν 2 καὶ 3 μ.Χ. αἰῶνα, ὅταν ὁ ἑλληνισμὸς ἀνθούσε στὴν Θράκην. Ἔτσι ὡς ἄγραφη γλῶσσα ἡ Θρακικὴ, ἐκτοπίσθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ἀντικαταστήθηκε.

Καὶ ἡ ἐκτόπιση ἄρχισε ἀπὸ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου καὶ Εὐξείνου μὲ τὶς πολυάριθμες ἑλληνικὲς ἀποικίες. Ἔτσι κατὰ τὸν Ξενοφῶντα ὁ βασιλεὺς Σεύθης καταλάβαινε τὰ Ἑλληνικά. «Συνίει δὲ αὐτὸς Ἑλληνιστὶ τὰ πλεῖστα» καὶ ἄλλοι βασιλιάδες τὰ μιλοῦσαν, γιὰ τὸ εἶχαν ἔλθει σ' ἐπιγαμίαν μ' ἑλληνίδες κεῖχαν στενὲς σχέσεις μ' ἑλληνας στρατηγούς καὶ μάλιστα Ἀθηναίους, πὸν ἦταν τὸ κοινωνικὸ ἀφρόγαλα τοῦ τότε ἀρχαίου κόσμου. Αὐτὸ εἶχε συμβῆ καὶ μὲ τοὺς Βουλγάρους, πὸν μιλοῦσαν κἔγραφαν ἑλληνικά ἀπὸ τὶς σχέσεις τους πρὸς τὸ Βυζάντιον ἢ τὶς ἐπιγαμίες μὲ ἡγεμονίδες τοῦ Βυζαντίου ἢ τὴν ἀνατροπὴν τους σ' αὐτό.

Στὰ 1912 βρέθηκε μιὰ ἐπιγραφὴ πάνω σὲ χρυσοῦ ἀβάκιον δακτυλίου, πὸν μαζὶ μᾶλλον κτερίσματα ἀποκαλύφθηκε σῆναν τύμβον τοῦ χωριοῦ Ἐξερροβὸν στὴν πεδιάδα τοῦ Ἐβρου. Αὐτὴ ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι Ἑλληνικὴ. Ἐποτέθηκε πὸς μπορεῖ νὰ νᾶναι καὶ σὲ Θρακικὴν γλῶσσαν, κἔγινε ἀγῶνας πὸς νὰ ἐρμηνευθῆ. Βούλγαροι καὶ ξένοι ἀγωνίσθηκαν νὰ τὴν ἐξηγήσουν ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἡ ἐπιγραφὴ καὶ λεξιλογικά, καὶ φωνητικά, καὶ τυπικὰ προσομοῦει καὶ φαίνεται ὅτι εἶναι συντεταγμένη στὴν ἑλληνικὴν, ὅπως τὴν μιλοῦσαν παρεφθαρμένα οἱ βαρβαρόφωνοι Θραῖκες «κατ' ἐπίδρασιν» τῆς ἰδικῆς των γλώσσας.

Ἡ ἐπιγραφή, ποῦ γέννησε τόσον Ὀμηρικὸ καθγά, κατέληξε νὰ ἐρμηνευθῆ λογῆς λογῶν. Ἐδῶ παραθέτω ἀπὸ τὶς πολλὰς μιὰ βουλγαρικὴ ἐρμηνεία καὶ μιὰ ἑλληνικὴ. Ἡ βουλγαρικὴ ὑποστηρίζει ὅτι εἶναι σὲ Θρακικὴ γλῶσσα: «Ἐγὼ ὁ Ρωλιστενέας (υἱὸς τοῦ Νερενέα τὴν προσφορὰν γεύομαι (δηλ. τοῦ παρακειμένου κατὰ τὴν πρόθεσιν δείπνω) ἢ Ἀραζεία τὴν Πατρίδα Τιλέζυπτα ἀνήρτησέ μοι τὰ χρυσᾶ κοσμήματα». Ἀλλὰ εἶναι βεβιασμένη ἢ ἐρμηνεία καὶ ἐτυμολογικὰ καὶ ἐρμηνευτικὰ. Ἡ ἑλληνικὴ ἐρμηνεία τοῦ Ἀποστολίδη ἔχει ὡς ἐξῆς: «(Ἐγὼ) ἢ Ρωλισθενείας τοῦ Νερένου (θυγάτηρ) Τιλαιαία, παρθένος (εἶμαι κτήτωρ τοῦ δακτυλίου) ἢ ἱερά (ἢ ἢ ἀκμάζουσα) Τιλέζυπτα, ἢ ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀράζου, ἠγάπησέ με ἐκ θαυμασμοῦ (ἢ εἶχεν ἀγαπήσει με)».

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἡ Θρακικὴ γλῶσσα μὲ τὴν Ἑλληνικὴν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ καλύτερα καὶ ἀσφαλέστερα καὶ πιθανώτερα, γιὰ τὴν Ἑλληνικὴν εἶναι πιὸ συγγενὴς μὲ τὴν Θρακικὴν παρὰ μὲ τὴν Λιθουανικὴν ἢ Σλαυικὴν ὅπως ἤθελαν πολλοί. Δυστυχῶς μέχρι σήμερα δὲν βρέθηκε καμιὰ ἄλλη Θρακικὴ ἐπιγραφή, ὥστε νὰ βεβαιωθοῦμε ὅτι ἡ Θρακικὴ γλῶσσα γράφονταν, ἕως ὅτου ἐκτοπίσθηκε καὶ ἀντικαταστήθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν.¹ Πάντως, ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἐρμηνεία τοῦ Ἀποστολίδη βεβαιώνεται ὅτι ἀπὸ τὰ καταληκτικὰ φαινόμενα, ποῦ εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ κάθε γλώσσας καὶ διαλέκτου, δὲν εἶναι ἡ Θρακικὴ γλῶσσα πολὺ διάφορη τῆς Ἑλληνικῆς.

Ἀθῆναι Ἰούνιος 16 — 65

ΤΙ ΕΓΙΝΕΤΟ ΟΣΑΚΙΣ ΕΚΤΙΖΕΤΟ ΝΕΟ ΣΠΙΤΙ

(Ἐνα κείμενο ἑκατὸ χρονῶν)

«Τὸ χωρίον Ἰντζέκιοσι μολοντί εὐρίσκετο εἰς τὰς δυτικὰς ὑπὸρειάς τοῦ Ἱεροῦ ὄρους τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, δὲν εἶχε πολλὰ πετρώδη στρώματα, διότι τὸ ἱερὸν ὄρος εἶναι χωματώδες, κεκαλυμμένον ὑπὸ δασωδῶν ἐκτάσεων ἐκ ποικίλων δένδρων, ἦτοι δρυῶν, φυλλερῶν, πτελεῶν, ὄξυῶν σφενδάμων, ἰτεῶν, πρίνων, λεπτοκαρυῶν καὶ ἄλλων. Διὰ τοῦτο ὅσοι ἔκτιζαν σπίτια, ἐξοικονομοῦσαν πέτρας διὰ τὰ θεμέλια καὶ τὸν βόρειον τοῖχον καὶ ἄνω τῶν θεμελίων μέχρις ἑνὸς μέτρου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας. Ἐπειτα ἐστήνοντο χονδροὶ στύλοι εἰς 4 γωνίας καὶ ἄλλοι λεπτότεροι εἰς τὰ διάμεσα διαστήματα καὶ συνεδέοντο ἀναμεταξύ των μὲ λεπτότερα δοκάρια. Εἰς τὸ μέσον δὲ τοῦ ἐδάφους ἐστήνετο ἕνας χονδρὸς στύλος, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ ἀκουμποῦσαν ὀριζόντια χονδρὰ ξύλα, τῶν ὁποίων τὸ ἕτερον ἄκρον ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν ἀκραίων στύλων τῶν πλευρῶν.

1) Πολλὰ ἐσφαλμένα ὥστε ὁ κ. Θεοδοζᾶς ἰσχυρίσθηκε πὸς τὸν ἐβεβαίωσεν ὁ διευθυντῆς μουσείου Φιλιππουπόλεως, ὅτι ὑπάρχουν ἄλλες ἑκατὸ ἐπιγραφὰς ποῦ τὶς ἀπεκρυπογράφησαν!! Ψέμμα Βουλγαρικόν. (Βλ. «Βῆμα» 1 Ἰουνίου 1965).

«Ἐπὶ τῶν ξύλων τούτων ἐκαρφώνοντο αἱ σανίδες, πού ἀπετέλουν τὸ πάτωμα εἰς ὕψος 3 - 3½ μέτρων ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Ἐπὶ τοῦ τοιούτου σκελετοῦ ἐστηρίζετο ἄλλος σκελετὸς διὰ νὰ ὑποβαστάζῃ τὴν στέγην εἰς ὕψος 3 μέτρων. Τῆς στέγης ἡ ράχις ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἐπίσης χονδρὰ ξύλα ὀριζοντίως τεθειμένα καὶ στηριζόμενα ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν ἔναντι ἀλλήλων. Ταῦτα συνδεόντο μὲ ἄλλα ξύλα λεπτότερα, τῶν ὁποίων τὸ ἓν ἄκρον ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ράχως, τὸ δὲ ἄλλο ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων ἐπικλινῶς. Καὶ ἐπὶ τούτων ἐκαρφώνοντο λεπταὶ σανίδες (τενεκέδες λεγόμεναι) καὶ ἐπὶ τούτων τὰ κεραμίδια.

«Τὴν ἐργασίαν ταύτην διηύθυνεν ὁ ἀρχιμάστορας (Κάλφας), ὁ ὁποῖος ἔκαμνε καὶ τὸ σχέδιον τῆς οἰκίας, οἱ δὲ λοιποὶ ἐλέγοντο μαστόροι. Ὅτε δὲ ἡ ἐργασία ἔφθανεν εἰς τὸ στήσιμον τῆς στέγης, ἐτίθετο καὶ τὸ λεγόμενον Ἄσκι. Ἡ λέξις εἶναι Τουρκικὴ καὶ σημαίνει Κρεμάστρα.

«Τυφούντο δύο κοντάρια ἐπὶ τῶν ἀντιθέτων πλευρῶν, καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν κονταρίων ἐδέοντο κλάδοι ἀειθαλῶν δένδρων ἐν εἶδει ἀνθοδεσμῶν. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἰστῶν ἐδένετο σχοινίον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκρεμῶντο τὰ δῶρα διὰ τὸν κάλφραν καὶ τοὺς μαστόρους τὰ ὁποῖα ἤρχιζαν νὰ στέλλωνται ἀπὸ τὸν νέον, πού ἔκτιζε τὸ σπίτι, ἀπὸ τὴν ἀρραβωνιαστικὴν του τὴν μέλλουσαν οἰκοκυρὰν καὶ ἀπὸ ἄλλα μέλη τῶν δύο οικογενειῶν καὶ ὄλων τῶν πλαγίων συγγενῶν καὶ φίλων.

«Ἡ διαδικασία δὲ τῶν δῶρων τούτων ἐγίνετο ὡς ἐξῆς: Ὁ μὲν νέος μέλλον οἰκοκύρης, μόλις ἐστήνετο τὸ Ἄσκι (σημεῖον ὅτι πλησιάζει τὸ τέλος τῆς οἰκοδομῆς) προσέφερε 3 — 4 πήχεις τσόχα, ἡ δὲ μέλλουσα οἰκοκυρὰ ἔνα ὑποκάμισο μεταξωτὸ κεντημένο. Συνωδεύοντο δὲ ταῦτα μὲ κἀνιστρον (πανέρι) ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτίθεντο πιατέλλα μὲ χαλβᾶ ὡς μεξὲς διὰ τὸ γαλόνη ρακῆς μὲ τὸ ὁποῖον συνωδεύετο τὸ δῶρον. Τότε ἓνας ὠρισμένος μαστορας, πού ἤξευρε καλὰ τὸ μάθημά του, ἀνέβαινεν ἐπὶ τῆς στέγης, πού ἦτο τὸ Ἄσκι, ἐλάμβανε τὴν τσόχα τοῦ γαμβροῦ καὶ ἐπιδεικνύων τρόπον τινὰ αὐτὴν ἤρχιζε στεντορία τῇ φωνῇ νὰ διαλαλῇ τὸ κομισθὲν δῶρον διὰ τῶν ἐξῆς: «Ἀλλὰχ μπὶν μερικιάτ βερσίν!!! Ὁ Θεὸς χίλια καλὰ νὰ δίνῃ».

«α' Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς. Ὅλα τὰ διαλαλούμενα τὰ ἔλεγεν εὐκρινῶς καὶ μὲ συρτὴν φωνήν, ὥστε νὰ δίδεται κάποια μουσικότης εἰς τὴν ἀπαγγελίαν. Καὶ ἔπειτα ἐξηκολούθει: «Α'. α'. α'. ὁ Θεὸς καὶ ἡ Παναγία νὰ εὐλογῇ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν τοῦ ἀφεντικοῦ μας, πού ἔστειλε σήμερον ἓνα μεγάλο δῶρον καὶ ἀκριβὸ εἰς τὸν κάλφραν μας μὲ ἓνα χρυσὸ φλωρί δεμένο. Ὁ Θεὸς καὶ ἡ Παναγία νὰ τὸν ἀξιῶσῃ νὰ πάγῃ νὰ προσκυνήσῃ τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφο».

«β' Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς: Εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους τὸ ὄνειρο ἐκάστου χριστιανοῦ καὶ ὡς μεγάλη εὐτυχία ἐθεωρεῖτο ἢ ἐπίσκεψις εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ (Χατζηλίκι) καὶ ἡ ἐπωνυμία «Χατζῆ» ἐθεωρεῖτο τίτλος τιμητικὸς. Διότι καὶ τὸ ταξιδιον τῶν προσκυνητῶν ἦτο κοπιῶδες μὲ τὰ μέσα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ πολυδάπανον καὶ δῶρα πολλὰ ἐκόμιζον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου, εἰς τοὺς

προϋχοντας, συγγενεῖς καὶ φίλους. Ἐθωροῦντο τρόπον τινὰ πρόσωπα μετέχοντα κάποιας ιερότητος. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν ἐπίστροφὴν των τοὺς ὑπεδέχοντο οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου μετὰ ψαλμοδιῶν καὶ ἑξαπτερυγίων μέχρι τοῦ Ναοῦ, ὅπου ἐψάλλετο δοξολογία εἰς τιμὴν των καὶ δεήσεις ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ εὐχαὶ ὑπὲρ διαφυλάξεως τῆς ὑγείας των. — Πέτρα νὰ πιάνη, ἀσῆμι νὰ γίνεται. Χῶμα νὰ πιάνη μάλαμα νὰ γίνεται. Ἐὰν ὁ στεῖλας τὸ δῶρον εἶχε πρόβατα, ἐξεφωνεῖτο ἡ εὐχή: «Ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἀξιῶσῃ νὰ ἴδῃ στὴν μάνδρα του χιλιάδες πρόβατα». Ἐὰν ἦτο γεωργὸς ἡ εὐχή: «Ἐνα νὰ σπέρνῃ, χίλια νὰ γένωνται».

«Ἐπειτα ἐλάμβανε τὸ ὑποκάμισο τὸ σταλὲν ὑπὸ τῆς μελλούσης οἰκοκυρᾶς τῆς κτιζομένης οἰκίας καὶ ἤρχιζε νὰ ἐξυμνῇ τὰς ἀρετὰς αὐτῆς, τῶν γονέων της καὶ νὰ περιγράφῃ τὸ σταλὲν ὑποκάμισον ὡς μεταξωτὸν καὶ κεντημένον μὲ χρυσάφι κλπ. κλπ. Ἀπὸ ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα ἐστέλλοντο συνεχῶς καὶ τὰ μανδύλια τῶν συγγενῶν καὶ φίλων τῶν δύο οἰκογενειῶν. Ὁ δὲ ἐκφωνητὴς κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ὡς ἔργον εἶχε νὰ ἐκφωνῇ εἰς ἐπήκοον πάντων τὸ μανδύλιον ἐκάστου, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἐπιφώνησιν ἐπιτλοφορεῖτο ὡς μεταξωτόν, τὸ δὲ εἰς τὴν ἄκραν δεμένον νόμισμα ὡς Κωνσταντινάτο φλωρί Ἡ εὐχὴ διὰ τὸν Ἅγιον Ἰάφρον ἦτο κοινὴ γιὰ ὅλους καὶ ἰδιαιτέρως δι' ἕκαστον ἀναλόγως τοῦ ἐπαγγέλματος ἐκάστου. Ἐὰν δὲ ὁ στέλλον τὸ μανδύλιον ἦτο νέος καὶ ἐλεύθερος ἐξεφωνεῖτο μετὰ τὰς ἄλλας εὐχὰς καὶ ἡ ἐξῆς: «Ὁ Θεὸς καὶ ἡ Παναγία νὰ τὸν ἀξιῶσῃ νὰ πάρῃ μιὰ κοπέλλα νᾶναι ἄσπρη καὶ παχειὰ σὰν τὴν μπαμπακιά. Νῶχη καὶ ξανθὰ μαλλιά, νὰ τὴν ἔχῃ τὸν χειμῶνα πού τὰ χιόνια τὰ πολλά. Ἄλλὰχ μπὴν μπερικιάτ βερσίν!!!».

«Κατὰ τὴν ἑβδομάδα, πού ἐστέλλοντο τὰ δῶρα, πού ἐνεγκωμιάζοντο ὑπὸ τοῦ ἐκφωνητοῦ, οἱ λοιποὶ μαστόροι ἀπετελείωναν τὴν διαίρεσιν τῆς οἰκίας εἰς δωμάτια κατὰ τὸ σχέδιον, ἔχριον τὰ τοιχώματα, πού ἐχώριζαν τὸ κάθε (δωμάτιον) διαμέρισμα, ἔπειτα τελευταῖον ἔθετον τὰ κεραμίδια τῆς στέγης καὶ ἀφοῦ ἐτελείωναν ὅλα παρεδίδετο ἡ οἰκία τελεία εἰς τὸν οἰκοκύριον πρὸς καθαρισμόν. Καὶ τὸ μὲν ἄνω τμήμα ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς κατοικία τῆς οἰκογενείας, τὸ δὲ ἰσόγειον ἢ κατώγειον λεγόμενον διηρεῖτο εἰς δύο, ἦτοι εἰς σταῦλον διὰ τὸ ἄλογον καὶ τοὺς βοῦς, καὶ τὸ ἕτερον ἐχρησίμευεν ὡς ἀποθήκη τῶν γεννημάτων καὶ ἄλλων χρειωδῶν. Οἱ δὲ μαστόροι μὲ τὸν κάλφον ἐπληρῶνοντο, ἐμοιράζοντο τὰ δῶρα, καὶ ὁ μὲν κάλφας ἐλάμβανε τὴν τσόχαν καὶ τὸ ὑποκάμισον, οἱ δὲ ἄλλοι τὰ μανδύλια καὶ ἀπήρχοντο...

† Γ. ΓΙΑΝΝΑΚΑΚΗΣ

Διδάσκαλος Θράκης

ΟΛΟΧΡΥΣΗ ΠΡΟΤΟΜΗ
ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΤΡΑΪ'ΑΝΟΥ
'Ανευρέθη εἰς Ἀγίαν Πέτραν Διδυμοτείχου
παρὰ τὴν ἀρχαίαν Πλωτινούπολιν

Πολύτιμο εὔρημα ἀνεκαλύφθη τυχαίως ἀπὸ τὴν φρουρὰ τοῦ Τάγμα-
τος Διδυμοτείχου, στὸν χώρο τῆς Ἀγίας Πέτρας, ὅπου ἤδη τοποθετεῖται μετ'
ἀσφαλείας ἡ ἀρχαία πόλις Πλωτινούπολις. Τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ στοργὴ
τῶν ὀπλιτῶν καὶ ἀξιωματικῶν τῆς φρουρᾶς καὶ ἡ χαρὰ τους γιὰ τὸ προγο-
νικὸ εὔρημα μᾶς κατασυγκινεῖ.

Ἐμφανίζει τὴν ὑψηλὴν πνευματικὴν στάθμην τοῦ στρατοῦ μας καὶ τὸν
ἀληθινὸν πατριωτισμὸν ποῦ τὸν διακατέχει.

Δὲν πρόκειται περὶ συνηθισμένου εὐρήματος—ὄστρακα, ἀγαλματίδια,
στήλες, νομίσματα—ποῦ τὰ θρακικὰ χρώματα διαφυλάσσουν καὶ προκαλοῦν
τὴν ἀρχαιολογικὴ καὶ ἱστορικὴν ἔρευνα τοῦ πολυῖστορητοῦ χώρου μας.

Πρόκειται περὶ χρυσῆς προτομῆς αὐτοκράτορος Ρωμαίου, ποῦ θὰ τὸν
ἐτίμησε ἡ Πλωτινούπολις ὡς εὐεργέτην της. Στὴ Μάκρην καὶ Μαρόνεια σώ-
ζονται στήλες μὲ ψηφίσματα πρὸς τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας γιὰ τὴς
εὐεργεσίες τους πρὸς τὴς θρακικὰς πόλεις, ποῦ τὴς ἄφησαν ἐλεύθερες — CI-
VITAS LIBERA. —

Ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Πλωτινούπολις, χτισμένη στὸν λόφο Ἀγία Πέ-
τρα, νοτίως τοῦ Γυμνασίου Διδυμοτείχου, καὶ δίπλα στὸν Ἐρυθροπόταμο,
πάνω στὰ θεμέλια ἄλλης ἀρχαίας θρακικῆς πόλεως, ἐπῆρε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴν
γυναῖκα τοῦ εὐεργέτη καὶ φιλέλληνα αὐτοκράτορα Τραϊανοῦ, Πλωτίνα ἢ
Πλωτίνη, μποροῦμε νὰ συμπεράνωμε ὅτι τὸ εὔρημα εἶναι ἀφιέρωμα τοῦ Δή-
μου «Πλατινουπολιτῶν» πρὸς τὸν Τραϊανὸ γιὰ νὰ τὸν τιμήσῃ, ὅπως ἐτίμησε
καὶ τὴν Αὐγούστα σύζυγό του Πλωτί-νη.

Τὸ εὔρημα εἶναι ἐξαιρετικὸ καὶ μοναδικὸ ὄχι μονάχα στὰ εὐρήματα τῆς
Θράκης, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Εἶναι προτομὴ — μπουστο — ὀλόχρυση — «ἄπειθος χρυσοῦς» — στὸ
ἥμισυ περίπου τοῦ φυσικοῦ μεγέθους (0,25 μ. ὕψους ἀπὸ τὸ στῆθος) θαυ-
μασίας τέχνης καὶ διατηρημένη ὑπέροχα σὰν νὰ εἶναι τώρα βγαλμένη ἀπὸ
τὸ καλούπι — μήτρα. — Ἡ σκαπάνη προσέκρουσε στὸν κρόταφο καὶ τὸ
κρανίον καὶ κάπως τὴν ἔβλαψε, ἀλλὰ ἡ βλάβη εὐκόλως ἐπανορθώμεται.
τὸ καλούπι — μήτρα. Ἡ σκαπάνη προσέκρουσε στὸν κρόταφο καὶ τὸ
βάρος της εἶναι 980 γραμμάρια χρυσοῦ 24 καρατιῶν.

Παριστάνει ρωμαῖο αὐτοκράτορα — τὸν Τραϊανὸ 98 - 117 μ.Χ. κατὰ

πᾶσαν πιθανότητα — με σγουρὸ μαλλί, γένειο, θώρακα φολιδατὸ ἢ ἀλυσιδωτὸ καὶ στὸ στήθος ἐξέχει τὸ γοργόνειο — ἢ Μέδουσα — ἐπιμελημένης παραστάσεως. Ἀπὸ τὰ μάτια λείπουν οἱ κόρες, ποὺ εἶχαν ἐνθέσει ἀπὸ ἄλλη ὕλη καὶ ἔπεσαν με τὸν καιρὸ στὰ χόματα καὶ χάθηκαν.

Τὸ βᾶθρο στὸ ὁποῖον ἐστηρίζετο ἡ προτομή λείπει. Φαίνονται ὁμως στὴν ράχη τῆς προτομῆς οἱ τύποι τῶν καρφιῶν ποὺ ἦταν καρφωμένοι σ' αὐτό. Τὸ γεγονός αὐτό, ὅτι δηλ. βρέθηκε ἡ προτομή δίχως τὸ στήριγμά της, τὸ ὅτι ὁ χῶρος ποὺ ἀνακαλύφθηκε δὲν ἔχει χαλάσματα καὶ ἐρείπια γιὰ νὰ πῆ κανεὶς ὅτι ἔπεσαν καὶ ἐσκέπασαν τὸ ἄγαλμα καὶ τὸ ὅτι ἡ προτομή ἦταν πολύτιμη — χρυσὸς ἐνὸς κιλοῦ περίπου — δίνει τὸ ἐνδόσιμο νὰ πιστέψουμε ὅτι ἡ προτομή ξηλώθηκε ἀπὸ τὸ βᾶθρο της καὶ τὸ ἱερὸ στὸ ὁποῖο ἦταν στημένη καὶ οἱ φρουροί, ἢ κάποιοι ἀρμόδιοι, τὴν ἐπῆραν καὶ τὴν ἔθαψαν ἐκεῖ ποὺ βρέθηκε σήμερα γιὰ νὰ τὴν διαφυλάξουν προφανοῦς ἀπὸ κάποια ἐπιδρομή.

Καὶ πόσες δὲν ἔγιναν αὐτοῦ ὡς τὸν 12ο αἰῶνα, ποὺ ἐσταδιοδρομήσεν ἡ Πλωτινούπολις με τὰ αὐτοκρατορικὰ προνόμια καὶ με ἕδρα Ἐπισκόπου!

Τὸ σπάνιο αὐτὸ καὶ μοναδικὸ — ὅπως ἐπιμένομε — εὔρημα τῆς Πλωτινιούπολεως πιστοποιεῖ ὅτι ἡ θέσις τοῦ Διδυμοτείχου «Ἁγία Πέτρα» εἶναι ἀναμφισβήτητα ὁ χῶρος τῆς Πλωτινιούπολεως, γιὰτι ἂν καὶ βρέθηκαν ἐπιγραφὰς — ἀρχιμανδρίτης Βαφείδης — καὶ νομίματα καὶ μέλη ἀρχαίων κτισμάτων — κιονόκρανα — ποὺ φυλάσσονται στὸ Γυμνάσιο Διδυμοτείχου, ὑπάρχει ἡ διαφωνία ὅτι ἡ Πλωτινούπολις ἦταν βορείως τοῦ Διδυμοτείχου ἢ στὸ Πύθιο, ἢ στὸ Οὐζούν - Κιοπρὸν τῆς Ἀνατ. Θράκης ἢ καὶ ἄλλοῦ.

Με τὸ εὔρημα ὁμως αὐτὸ πιστοποιεῖται ἄλλη μιὰ φορὰ ὅτι ἡ Ἁγία Πέτρα τοῦ Διδυμοτείχου — τὸ ὕψωμα νοτίως τοῦ Γυμνασίου ὡς τὴν Σιδηροδρομικὴ Γραμμὴ — εἶναι ὁ χῶρος ποὺ κατεῖχε ἡ Πλωτινούπολις καὶ πρὸ αὐτῆς ἄλλη ἀρχαιότερη με ἄγνωστο ὡς σήμερα ὄνομα καὶ τοῦτο, διότι τὰ εὔρηματα ὄστρακα, μωσαϊκὰ, μέλη ἀρχαίων κτισμάτων, νομίματα, στέγνες, κλίμακες ἀπὸ τὸ ὕψωμα πρὸς τὸν Ἐρυθροπόταμο — ἐμφανίζουν τὸν χῶρο με πανάρχαια ἱστορία καὶ ὄχι μονάχα ρωμαϊκὴ καὶ βυζαντινὴ.

Ἦταν λιμάνι πάνω στὸν Ἐβρο καὶ τὰ πλοῖα ἔφταναν ὡς ἐκεῖ καὶ βρέθηκαν κομμάτια ἀγγείων προϊστορικῶν καὶ τῶν κλασικῶν χρόνων.

Ἡ προτομή κατακάθαρη καὶ λάμπουσα, ἐθαυμάσθη καὶ οἱ στρατιωτικὲς ἀρχὲς εἰδοποίησαν σύντομα τὴν Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Θράκης — Κομοτινὴ — νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ ζητήματος τῆς παραλαβῆς της.

Ἔτσι τὴν Κυριακὴ — 6)6)65 — ὁ ἀναπληρωτὴς τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Θράκης κ. Κ. Τρεμόπουλος, γυμνασιάρχης Κομοτινῆς, ὁ ἔκτακτος ἐπιμελητὴς Ἀρχαιοτήτων Ἀλεξανδρουπόλεως κ. Ἄγγ. Ποιμενίδης καὶ ὁ τοῦ Διδυμοτείχου κ. Φυντάνης, καθὼς καὶ ὁ φύλαξ ἀρχαιοτήτων Κομοτινῆς, παρέλαβαν ἀπὸ τὴν στρατ. ἀρχὴ τοῦ Διδυμοτείχου τὸ πολύτιμο εὔρημα, παρισταμένον καὶ τοῦ Δημάρχου Διδυμοτείχου κ. Στ. Χ' Στεργίου.

Ἡ προτομή μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον Κομοτινῆς, ἀφοῦ ὑπεγράφησαν τὰ σχετικά Πρωτόκολλα παραδόσεως καὶ παραλαβῆς τῆς.

Τὸ εὔρημα θὰ μελετηθῆ, θὰ γίνουν σχετικὲς ἀνακρινώσεις, θὰ ἀναγγελθῆ ἀρμοδίως στὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο, θὰ χαρακτηρισθῆ καὶ θὰ ἐκτιμηθῆ γιὰ νὰ λάβουν τὴν σχετικὴ ἀμοιβὴ οἱ εὐρόντες καὶ παραδόσαντες τὸ ἀρχαιολογικὸν ἀντικείμενον, πρᾶγμα ποῦ στὴν περίπτωσή μας ἔγινε μὲ πᾶσαν φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν ἀπὸ μέρους τῆς στρατιωτικῆς ἀρχῆς τοῦ Διδυμοτείχου.

Ἄς σημειωθῆ ὅτι ἡ ἐκτίμησις τοῦ εὔρηματος γίνεται ἀπὸ μέρους ἀρμοδίων ἀρχαιολόγων καὶ ἐιδικῶν σὲ ποσὰ ἀσυγκρίτως ὑψηλὰ ἀπὸ ὅσα προσφέρουν οἱ ἀσυνείδητοι καὶ βρωμεροὶ ἀρχαιοκάπηλοι, ποῦ μὲ τὴν μαύρη ἀγορὰ τους, ξεγελοῦν τοὺς ἀφελεῖς καὶ χαραμίζουν τοὺς προγονικοὺς μας θησαυροὺς γιὰ νὰ στολίσουν ξένα μουσεῖα.

Τὸ 1) 2) τῆς πραγματικῆς ἀξίας τοῦ ἀντικειμένου λαμβάνουν ὅσοι παραδίδουν τὰ πολύτιμα αὐτὰ κειμήλια καὶ τὰ ἀντικείμενα, αὐτὰ εἶναι πάλι δικὰ τους ἐφόσον ἀνήκουν καὶ διαφυλάσσονται στὰ Ἐθνικὰ μουσεῖα καὶ εἶναι περιουσία τοῦ λαοῦ μας ἀπὸ προγονικὴ κληρονομία.

Σημειώνουμε ἀκόμα ὅτι τὸ εὔρημα αὐτὸ καθὼς καὶ ἄλλα ποῦ βρίσκονται σὲ διάφορα μουσεῖα τῆς χώρας μας, ἐπιστρέφονται στὸν τόπο ποῦ βρέθηκαν καὶ τοὺς ἀνήκουν, ὅταν ὑπάρξῃ ἀνάλογο Μουσεῖο. Ὁ κ. Δήμαρχος τοῦ Διδυμοτείχου, ποῦ παρακολούθησε τὴν παράδοσιν τῆς ὑπεροχῆς χρυσοῦς προτομῆς μὲ σφιγμένη καρδιά, ἄς φροντίσῃ νὰ ιδρυθῆ μουσεῖο στὴν πόλιν του, καὶ τὸ «χρυσὸ ἄγαλμα» θὰ ἐπιστρέψῃ.

Συμπέρασμα: Τὰ χρώματα τῆς θρακικῆς γῆς, κρύβουν πολύτιμα κειμήλια προγονικῆς ἱστορίας τοῦ χώρου. Κάθε λίγο καὶ λιγάκι ἀποκαλύπτονται καὶ ὅσα βρίσκουν οἱ καλοὶ πατριῶται, τὰ παραδίδουν στὴν Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Θράκης. Πολλὰ ὅμως φυγαδεύονται ἀπὸ τὶς συμμορίες τῶν ἀρχαιοκαπήλων ἢ καταστρέφονται ἀπὸ ἄγνοια τῶν κατοίκων.

Ἀνάγκη νὰ κινήθοῦν οἱ βουλευταὶ μας, οἱ Θράκες λόγιοι καὶ ἀξιωματοῦχοι καὶ οἱ Θρακικὲς Ἐστῖες, ὁ Τύπος καὶ κάθε ζωντανὸς πατριώτης, νὰ γίνουν α) Ἐφορεῖες ἀρχαιοτήτων στὴν Ἀλεξανδρούπολη, Διδυμοτείχο. β) Νὰ ιδρυθοῦν Μουσεία, γ) νὰ ἐνεργηθοῦν ἀνασκαφές, δ) νὰ περισυλλεχθοῦν τὰ δῶθε-κεῖθε ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα, ε) νὰ συγγραφοῦν μελέτες καὶ ὁδηγοὶ ἀρχαιοτήτων Θράκης, στ) νὰ ἀναπτυχθῆ ὁ τουρισμὸς μας καὶ ἄλλα σχετικά ἔργα. Καθῆκον ὑψιστο καὶ ἐθνικό.

Ὁ ἀρχαιολόγος

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΕΚΠΟΜΠΩΝ ΤΟΥ ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΟΥ
ΣΤΑΘΜΟΥ ΑΘΗΝΩΝ, ΤΩΝ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ¹

Ἡ Ἐταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν στὰ 1954 καὶ ἐξῆς εἶχεν ἐπιτύχει νὰ ἐκπέμπῃ ἕνα ἀρκετὸ διάστημα μὲ τὴν γνωστὴ χορωδία τοῦ κ. Παντ. Καβακοπούλου τὰ θρακικὰ τραγούδια ἀπὸ τὸν Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ Ἀθηνῶν. Ἡ ἐκπομπὴ αὐτὴ ἀπήγγησε βαθύτατα στὰ θρακικὰ αἰσθήματα καὶ συντηρήθηκε ἐπὶ μιὰ τριετία. Ἐκάμαμε ἐξῆντα - ἑβδομηῆντα ἐκπομπὲς ποὺ προλογίζονται ἀπὸ ἐμένα τὸν ἴδιο μὲ μιὰ εἰσαγωγὴ διαφωτιστικὴ γιὰ τὴν δημιουργία τῶν τραγουδιῶν, τὴν προέλευσίν τους, τίς περιοχὲς προελεύσεως, τὸ εἶδος τὸ μελωδικό τους, τοῦ ποιοῦ τῶν μελωδιῶν καὶ τὴ συγγενεία τους μὲ τὴ Βυζαντινὴ ψαλμωδία καὶ τὸ ὕφος τους τὸ ἐκκλησιαστικόν.

Οἱ πρόλογοι αὐτοὶ τῆς κάθε ἐκπομπῆς πρέπει νὰ περισωθοῦν. Ἀποτελοῦν μιὰ εἰσαγωγὴ σὲ κάθε ἐκπομπή, ποὺ θὰ παραμείνουν διαφωτιστικὲς παρατηρήσεις στὴν προέλευση τοῦ Θρακικοῦ τραγουδιοῦ, τὴν καλλιέργειά του, τὴν ἔκφρασή τους, τὸ μουσικὸ τους νόημα καὶ τὸ εἶδος τοῦ συναισθήματος ποὺ κατέχεται ὁ Θρακὴς τραγουδιστὴς ἢ ὄργανοπαίκτης ὄλων τῶν καιρῶν, ποὺ ἡ Θράκη ἔζησε μὲ τὸν Ἑλληνικὸ τῆς πληθυσμῷ, μὲ τὰ πνευματικὰ του καὶ καλλιτεχνικὰ προτερήματά του. Πρὸς τοῦτο, ἐσχημάτισα μιὰ σειρά ὄλων τῶν κειμένων καὶ τοὺς ἔδωσα τὸν τίτλο ποὺ τοὺς ἄρμοξε: «ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΕΚΠΟΜΠΩΝ» στὴν κάθε ἐκπομπή τους ἀπὸ τὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ τῶν Ἀθηνῶν. Αὐτὴ ἡ ἐργασία θὰ μᾶς δώσῃ ἕνα δημοσίευμα ἀναγκαῖο καὶ χρήσιμο καὶ ὠφέλιμο στὸ μέλλοντα ἱστορικὸ τοῦ λαϊκοῦ Θρακικοῦ τραγουδιοῦ.

Καμμιά ἐποχὴ δὲν μᾶς ἔδωσα μιὰν τέτοια ἐργασία ὡς τώρα. Τὴν δίδει ἡ ἐποχὴ μας μὲ τὴ σημερινὴ ἀναξωντάνεψη τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ.

1) Βλ. δημοσίευμα 40 Ἑτ. Θρ. Μελετῶν: Θρακικὸ τραγούδι—Βυζαντινὸ τροπάρι. Πολ. Παπαχριστοδούλου.

1. — ΤΟ ΘΡΑΚΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Τὸ τραγοῦδι τῆς Θράκης εἶναι συνυφασμένο ὅπως παντοῦ, μὲ τῆς ζωῆς τὶς ἔγνοιες καὶ τῆς ψυχῆς τὰ συναισθήματα. Οἱ Θραῖκες, λαὸς παλαιότατος, πάντα τραγοῦδησαν στὶς ἐκδηλώσεις τῆς ψυχῆς τους, κι' ἀπὸ τὸν παλαιὸν Ὀρφέα ὡς τὰ σήμερα ποτὲ δὲν ἔπαυσε νὰ ἤχῃ τὸ τραγοῦδι τους, πότε σὰν Βυζαντινὸς ψαλμὸς, πότε σὰν ἀναστάσιμο, πότε σὰν πένθιμο τροπάρι, πότε σὰ μοιρολόγι, πάντα ἐκφραστικὸ τῶν ἀναλόγων συναισθημάτων τῆς ψυχῆς των. Οἱ χαρές, οἱ γάμοι, τὰ βαφτίσια, οἱ βίξιτες εἶταν ὄρες πού ξεχειλίζε τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι¹.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς στὴν πάροδο τοῦ χρόνου τὰ νοικοκυρεμένα ἔθιμα τῆς Θράκης δὲν ἔμειναν ἀλώβητα καὶ ἀμείωτα. Μὲ τὴν εἴσοδο τῶν νέων συνηθειῶν παραμερίσθησαν πολλὰ καὶ κράτησε ἡ μόδα. Τὰ παλιὰ τραγοῦδια τὰ ἤξεραν ἄκρες μέσες ὅλοι στὴν πατρίδα μας Θράκη, μὰ στὰ χρόνια μας λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι πού τὰ ξέρουν καλά. Τὸ τραγοῦδι συνωδευότανε μὲ τὴ λύρα, τὴ λιούρα, ὅπως ἔλεγαν μὲ τρεῖς χορδές. Οἱ λύρες εἶταν δυὸ εἰδῶν: Ἡ καμπάδικη καὶ ἡ ταουσσάνικη δηλ. ἡ ἔλαφρά, ἡ λεπτόχη, ἡ λεπτοκαμωμένη καὶ ἡ βαρόχη, ἡ ἀδρή. Ὁ λυράρης ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὀργανοπαικτικὴν τὴν ἰκανότητα, ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ ἡ ζωντανὴ ἀνθολογία τῶν παλαιῶν τραγοιδιῶν. Ἡ βιοπάλη ὅμως μὲ τὸν καιρὸν ἀπέσπασε τὸ λυράρη καὶ τὸν ἀπεμάκρυνε ἀπὸ τὸ τραγοῦδι καὶ τὴ λύρα του. Ὅμως τὸ σπίτι του ἔμεινε πάντα μουσικὸ σχολεῖο καὶ πρῶτοι οἱ δικοὶ του κι' ἄλλοι κοντὰ τους μάθαιναν καὶ τὰ τραγοῦδια καὶ τὸ σκοπὸ τους. Τὶς γιορτές, τὶς Κυριακὰς πήγαιναν στὸ σπίτι του καὶ τὸν κατάφεραν νὰ παίξῃ γιὰ νὰ χορέψουν καὶ νὰ τραγουδήσουν τὰ κορίτσια τῆς γειτονιάς. Ἔτσι δίνονταν ἡ εὐκαιρία ν' ἀκούσῃ κανεὶς τὰ τραγοῦδια τοῦ τόπου του. Εἶναι εὐκόλο νὰ φαντασθοῦμε αὐτὴ τὴ σκηνή. Πλήθος ἀπὸ φαμίλιες διασκέδαζε, ὁ λυράρης στὸ μέσο καθισμένος παίζει τὴ λύρα του, κι' ὅλοι μαζί γύρω του τραγουδοῦν μὲ τόση ἀφοσίωση καὶ προσοχή, πού πολλὰς φορὲς συναρπάζονταν ἀπὸ τὸ νόημα τοῦ τραγοιδιοῦ καὶ τοῦ σκοποῦ τὴ γλύκα. Ξεχνώντας τόπο καὶ χρόνον ἀφίνουν ν' ἀκοῦς ἀναστενάγματα κι' ἐνθουσιασμοὺς καὶ νὰ βλέπῃς δάκρυα στὰ μάτια. Ἡ ψυχικὴ αὐτὴ μεταφορὰ εἶταν στιγμιαία, ἡ ἐπίγνωση ἔρχονταν γρήγορα, ἀλλὰ καὶ πάλι μὲ ἀνάλογες διακοπές, ξέσφιγγεν ἡ ψυχὴ. Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ φαντασθῇ κανεὶς Θρακικὸ φαγοπότι ὕστερ' ἀπ' τοὺς κόπους τῆς ἡμέρας, καὶ τ' ἀκολούθημα τοῦ γλεντιοῦ καὶ τοῦ χοροῦ καὶ τοῦ τραγοιδιοῦ μὲ τὴ συνοδεία τῆς λύρας. Τὰ παλιὰ τραγοῦδια τῆς Θράκης εἶταν μεγάλα καὶ δύσκολα τραγουδιούνταν ὡς τὸ τέλος. Τραγουδιούνταν μερικὲς στροφές, ἀρκετὲς γιὰ νὰ φανῇ ἡ ὑπόθεσις του καὶ τῶκοβαν γιὰ νὰ πιοῦν καὶ ν' ἀρχί-

1) Βλ. Ἀρχ. Θρακ. Θεσανροῦ, τόμ. Γ' Ἀναγνώστη Παρασκευοπούλου.

σουν ἄλλο. Πολὺ λίγα εἶναι κείνα ποὺ πᾶλεσαν ὀλόκληρα. Ἐνα τέτοιο εἶταν τὸ «βουλιούμαι νὰ ξενητευῶ». Τὸ τραγουδοῦσαν ὅταν ἔβγαζαν τὴ νύφη ἀπὸ τὸ σπίτι τὴν ὥρα τοῦ γάμου ἢ τὸ «Ἀναδιαβαίνει τὸ πουλι» τὸ Καλλιπολίτικο.

Ἔτσι πολὺ δύσκολα μποροῦσε νὰ βρῆ κανεὶς κείνους ποὺ τὰ ἤξεραν. Αὐτὴ εἶναι καὶ μὰ ἀπὸ τίς κύριες αἰτίες ποὺ πολλὰ ξεχάστηκαν καὶ δὲν σώθηκαν ὡς τὸν καιρὸ μας, γιατί ἔλειψαν κείνοι ποὺ τὰ τραγουδοῦσαν. Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὴ δυσκολία νὰ τὰ μαζέψουμε σήμερα. Δὲν ὑπάρχουν λαϊκοὶ τραγουδιστές. Τώρα μὲ τὴν προσφυγιά τῶν Θρακῶν ἀπὸ τὸ 1906 - 1922 δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ μαζέψουμε μερικὰ τραγούδια ὄχι μόνον τὸ στίχο τους, ἀλλὰ καὶ τὴ μουσικὴ τους — τοὺς σκοπούς. Ἔχουμε δημοσιέψει ἀρκετά. Ἡ ἀξία τους εἶναι ἱστορικὴ, γιατί σαυτὰ καθρεφτίζεται ἀπερίσπαστα ἡ ψυχὴ τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ καὶ τῆς χώρας, ποὺ λέγεται Θράκη. Μᾶς δείχνουν ἀκόμα καὶ κάτι ὑψηλὸ καὶ εὐγενικό: Τὴν ἐνότητα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ τὴν ὁμοιότητα τῶν ἰδανικῶν μας. Γιατὶ τὰ τραγούδια μας αὐτὰ τραγουδιούνταν καὶ στὴ Μικρὰ Ἀσία, τραγουδιούνται καὶ στὴν Κύπρο, καὶ στὴ Σπερεὰ καὶ στὸ Μωριά καὶ τὰ Νησιά καὶ παντοῦ στὸ Πανελλήνιο. Ὅλες αὐτὲς οἱ διεσπαρμένες ἀποικίες εἶχαν τὰ μάτια τους στὴν μητρόπολη. Τώρα πῶς τοπικὰ τραγούδια γίνηκαν πανελλήνια εἶναι ἄλλο θέμα. Καὶ ἡ ἀπάντηση δὲν εἶναι δύσκολη, ἀν σημειώσουμε ὅτι οἱ Ἕλληνες εἴμαστε λαὸς θαλασσινὸς καὶ ὅτι ἀγαποῦμε τὰ ταξείδια καὶ δὲν μποροῦμε νὰ μένουμε σ' ἕναν τόπο πολὺν καιρὸ. Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι μεταφέραμε τὰ τραγούδια μας ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, ἀπὸ στόμα σὲ στόμα καὶ τὸ μεταδίναμε ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεά.

2. — Ο ΚΛΕΙΔΩΝΑΣ ἢ Ο ΓΙΑΓΙΑΝΟΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Τὸ πανελλήνιο τοῦτο ἔθιμο τοῦ Κλείδωνα εἶναι παλαιότατο, διότι τὸ γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀμήρου. Στὴν ἐποχὴ αὐτὴ χρησιμοποιοῦσαν τὸ μαντικὸ τοῦτο μέσο γιὰ νὰ μαντέψουν τὰ μελλούμενα. Ὁ Ὀμηρος ἀναφέρει δυὸ τέτοιες περιπτώσεις. Ἡ λέξη φαίνεται παναρχαία ποὺ σημαίνει τὸν ἦχο ποὺ προαγγέλλει τὸ μέλλον, σὰν ἕνα εἶδος προφητείας μὲ λέξεις καὶ φράσεις, μὲ προφητικὴ σημασία. Τὸ ἔθιμο τοῦτο γίνονταν καὶ στὴ Ρωμαϊκὴ καὶ τὴν Βυζαντινὴ περίοδο καὶ ἡ λέξη σημαίνει «πρόσκληση δαιμόνων πονηρῶν».

Τὸ ἔθιμο εἶναι ἕνα ὑπόλειμμα παλαιότατο τῆς λατρείας τοῦ ἡλίου. Τίς φωτιές μὲ τὰ πηδήματα τοῦ λαοῦ οἱ Βυζαντινοὶ τίς ἀποκαλοῦν «ἦθη Ἑλληνικά καὶ Ἐθνικά». Ὁ ποιητὴς Ὀβίδιος μᾶς ἀναφέρει ὅτι οἱ Ρωμαῖοι πηδοῦσαν τίς φωτιές γιὰ νὰ καθαρισθοῦν, ὅπως καὶ σήμερα.

Τὸ ἔθιμο συνδέεται μὲ τὴν ἀρχαιότητα στενῶτατα, μόνον ποὺ ἔχασε τὸν χαρακτήρα τῆς γενικῆς μαντικῆς καὶ περιέσωσε μόνους τοὺς ἐρωτικούς χρησμούς. Ἔχουμε καὶ περιγραφὲς περιηγητῶν. Τέτοια μὲ περιγραφή σώζε-

ται ἀπὸ τὰ 1775 ἀπὸ ἓνα Γάλλο περιηγητή.

Τῆ Θεὰ Κλειδόνα σήμερα, τὴν ἔχει ἀντικαταστήσει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης πού ὁ λαὸς ἐπικαλεῖται τὴ χάρη του.

Τὸ ἀμίλητο νερὸ εἶναι τὸ πρῶτο μέρος τοῦ ἐθίμου. Τὸ φέρουν ἀπὸ τὸ πηγάδι τοῦ χωριοῦ τὰ κορίτσια μέσα σὲ μπακίρι. Τὴν ὥρα τῆς μεταφορᾶς δὲ μιλοῦν, παρ' ὄλο πού, παλλικάρια παραφυλάγοντας στὸ δρόμο, προσπαθοῦν νὰ κάμουν τὰ κορίτσια νὰ μιλήσουν μὲ πειράγματα, ὅποτε ἂν συμβῆ τοῦτο, ἢ μαντική τοῦ κλειδόνα ματαιώνεται ὁλότελα κατὰ τὸ λαό.

Τὴν ὥρα πού ἡ πομπὴ τῶν κοριτσιῶν πηγαίνει στὸ πηγάδι νὰ γεμίσει νερὸ τὰ μπακίρια, κι' ὅταν βγάξη τὸ νερό, κι' ὅταν ἐπιστρέφῃ, τὰ κορίτσια λένε ἀνάλογα τραγούδια πού τὰ τραγουδοῦν χορεύοντας γύρω στὸ πηγάδι:

Τοῦ Γιάγιαννου τοῦ σύνουρου, τοῦ Γιάννη τὸ βοτάνι
τρία λουλούδια μάλωναν ποῖδ θὰ πρωτοανοίξῃ
τῶνα μιλάει γιὰ νερὸ καὶ τᾶλλο γιὰ τὸ μῦρο,
τὸ τρίτο τὸ καλλίτερο μιλάει γιὰ τὴν ἀγάπη.

Αὕτῃ ἡ πομπὴ τοῦ Γιάγιαννου γίνεται κατὰ τὴ δύση τοῦ ἡλίου. Μετὰ τὸ χορὸ παίρνουν τὶς βρεγμένες ἀνθοδέσμες μέσα ἀπὸ τὸ μπακίρι, καμωμένες μὲ ἀπήγανο καὶ ἀρχίζου νὰ ἀλληλοκαταβρέχωνται καὶ νὰ ραντίζονται ἀναμεταξύ τους ὥσπου γίνονται μούσκεμα, ὅποτε καὶ ἀποχωροῦν ὁ καθένας στὸ σπίτι του γιὰ νὰ ἀλλάξουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν.

Γιάγιανος λοιπὸν εἶναι ὁ Κλειδόνας πού ὠνομάσθηκε ἔτσι σὲ πολλὰ μέρη τῆς Θράκης ἀπὸ τὸν ἀπήγανο, πού φυτεύεται στὰ σύνορα τῶν χωραφιῶν καὶ εἶναι τὸ βότανο τοῦ Ἁγιγιάννη. Στὴν παλαιὰ Στενίμαχο τῆς Β. Θράκης - Ἄν. Ρωμυλίας τὸν κλειδόνα τὸν ἔλεγαν Καλλινίτσα. Τὸ τραγούδι τους ἀρχίζε ὡς ἑξῆς:

Καλλινίτσα στολισμένη δώδεκα χρονῶ
δώδεκα χρονῶ τὴν πῆρε ὁ Γιαννίτσαρος,
πού στὰ μάρμαρα πατοῦσε καὶ κορνιάχιζε
μέσ' τὰ σύννεφα κρυβιόνταν κι' ἀστροδόξαζε.

Στὸ Διδυμότειχο γύρω ἐξακολουθεῖ νὰ γίνετα μὲ μεγάλη φροντίδα τὸ ἴδιο ἔθιμο μὲ τὸνομα Ἁγιόγιαννος πού εἶναι ὁ ἀμάραντος. Πηγαίνοντας τὰ κορίτσια πρὸς τὸ πηγάδι νὰ γεμίσουν τὰ μπακίρια μὲ τὰμίλητο νερὸ, χωρίζονται σὲ δύο ἡμιχώρια βάζοντας στὴ μέση τὰρχοντικά παιδιὰ πρωτοστέφανων γονέων νὰ κρατοῦν τὰ μπακίρια στὸ κεφάλι. Τραγουδοῦν δὲ πηγαίνοντας, τὸ ἑξῆς τραγούδι:

Ἁγιόγιαννέ μ' τὸ σύνουρο, τοῦ Γιάννη τὸ βοτάνι
Ἐσ' Ἁγιαγιάννη μ', βοήθαμε νὰ πλέξω τὸ γαϊτάνι
καὶ πλέγοντας καὶ λέγοντας καὶ ψιλοτραγουδιώντας,
στὴ μέση πλέγουν τὸ Χριστὸ στὴν ἄκρη τὸ Βαγγέλιο
καὶ στὸ καλὸ τὸ γύρισμα πλέγουν τὸν Ἁγιγιάννη.

Ἔτσι τραγουδώντας πηγαίνουν πρὸς τὸ πηγάδι, ὅπου γειμίζουν τὰ μπακίρια μὲ τὰμίλητο νερὸ καὶ χορεύουν γύρω στὸ πηγάδι. Ξεκινώντας γιὰ τὸ σπίτι πάντα τραγουδοῦν καὶ χορεύουν. Ὄταν φθάσουν στὸ σπίτι μὲ τέτοια πομπή, βοή καὶ τραγούδια, καταθέτουν τὸ μπακίρι στὴ ρίζα δένδρου ἢ τριανταφυλλιᾶς, ἢ στὸ χαγιάτι, καὶ τὸ σκεπάζουν μὲ κόκκινο πανὶ στὴν ἀστροφεγγιὰ ὡς τὸ ἄλλο πρῶτ' καὶ ἕως ὅτου τελειώσει στὴν ἐκκλησιὰ ἡ λειτουργία. Στὸ μπακίρι μέσα στὸ νερὸ ἀπιδώνει κάθε κορίτσι τὸ σημάδι του, δηλ. μιὰ μικρὴ ἀνθοδέσμη μὲ ἓνα ιδιαίτερο σημάδι δακτυλίδι, κουμπὶ κλπ., γιὰ ν' ἀναγνωρίξῃ ὅτι ἡ ἀνθοδέσμη εἶναι δική του.

Τὸ ἄλλο πρῶτ' μετὰ τὴν λειτουργία, ἡ πομπὴ τῶν κοριτσιῶν ξανασηματίζεται καὶ παραλαβαίνει τ' ἀρχοντικὸ κορίτσι ἀπὸ τὸ σπίτι του καὶ μὲ τραγούδια τὸ ὀδηγεῖ στὸ σπίτι ὅπου θὰ γίνῃ ὁ Κλείδονας. Ἡ πομπικὴ αὐτὴ παρέλαση εἶναι ὠραιότατη καὶ συνοδεύεται μὲ τραγούδια ποὺ τὰ τραγουδοῦν ἐναλλάξ τὰ ἡμιχώρια.

— Τρεῖς λυγερὲς τρεῖς ἔμορφες	καὶ βρίσκει ἓναν νιούτσιον
μάξευαν τὸν ἀμάραντο	κομμένο τὸ χεράκι
καὶ τὸ μελισσοδότανο	— Δὸς μου Ἄνθούλα τὸ τσεμπέρι
καὶ τῶμασαν τὰπόμασαν	Ἰσου
ἔκατσαν καὶ τὸ φούντωσαν.	νὰ δέσω τὸ χεράκι μου.
Καὶ δίψασε μιὰ λυγερὴ	— Στὸ σπίτι θὰ σὲ πάρουμε,
στὴν κρύα βρύσ' κατέβηκε	ξένε μου, νὰ σὲ γιάνουμε.

Φτάνοντας στὸ σπίτι, ὅπου εἶναι τὰ μπακίρια μὲ τὰ σημάδια ὅλη τὴ νύχτα στὴν ἀστροφεγγιὰ, καθίζουν γύρω τριγύρω καὶ βάζουν στὴ μέση τὸ πρωτοστέφανο κορίτσι μὲ τὸ μπακίρι καὶ τὸ ξεσκεπάζουν.

Τότε ἀρχίζει τὸ βγάλσιμο τῶν σημαδιῶν, ὡς ἐξῆς:

Οἱ γνωστὲς ποιητάρισσες ποὺ γνωρίζουν δίστιχα ἢ κάμνουν τὴν ὥρα ἐκείνη αὐτοσχέδια, τραγουδοῦν ἢ ἀπαγγέλλουν ἓνα τέτοιο δίστιχο. Τὴν ὥρα τῆς ἀπαγγελίας τὸ πρωτοστέφανο παίρνει μέσ' ἀπὸ τὸ μπακίρι ἓνα σημάδι καὶ τὸ ὑψώνει. Ὅποια τὸ ἀναγνωρίσει ὡς δικό της, μὲ καρδιοχτύπι, ἀπλώνει τὰ χέρια της φωνάζοντας: Δικό μου, δικό μου! Ἄν τὸ δίστιχο εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραία καὶ ἱκανοποιητικά, ξεσηκώνεται ἀλαλαγμὸς καὶ δέχεται τὰ συγχαρητήρια ὅλων τῶν κοριτσιῶν, ποὺ ἐπεδοκίμασαν τὸ τυχερὸ της. Αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται. Τότε τραγουδοῦν τὸ ἐξῆς τραγούδι:

Γιάννης τὴν Μάϊδω θέλει	— Ὁρμήνεψέ με Κάλλιο,
καὶ τὴν ἀγαπάει.	Κάλλιο κι' ἀδερφή μ'.
Κὴ Μάϊδω δὲν τὸν θέλει	— Νὰ σ' ὀρμηγέψω Γιάννη,
δὲν τὸν ἀγαπάει.	μὰ θὰ κριματισῶ
Στὴν ἀδερφή του πάει	καὶ θὰ κολαιπῶ.
καὶ στὴν κάλλιο του (τσάτσα του).	Βάλε γυναίκεια ροῦχα

φόρεσ' πρόσωπο
 Πάρε και τὴ ροκίτσα σ'
 καὶ ψιλόγενθε
 καὶ ψιλόγενθε,
 φώναξε τὰ κορίτσια
 καὶ δυὸ λάλησε
 καὶ τρεῖς φώναξε:
 — "Αἴντε αἴντε κορίτσια,
 λιανοκόριτσα
 θὰ πᾶμε γιὰ λουλούδια,
 γιὰ τριαντάφυλλα
 Κι' ἀρχίνησε κὴ Μάϊδω

ἔλο παίζοντας,
 ἔλο ρίχνοντας.
 — Μάϊδω, ἂν ἦταν Γιάννης
 τῆθελες νὰ κάνεις;
 — Ἐγὼ ἂν ἦταν Γιάννης
 τώρα σφάζουμαι
 τώρα κόβουμαι.
 — Μάϊδω, γὼ εἶμαι Γιάννης
 πῶς δὲ σφάζεσαι
 πῶς δὲν κόβεσαι;
 — "Ἄν εἶχα τὸ μαχαῖρι μ'
 τώρα σφάζουμαι...

Τὰ δίστιχα ποὺ αὐτοσχεδιάζουν κείνη τὴν ὥρα, ποὺ βγάζουν τὰ σημάδια ἀπὸ τὸ μπακίρι, τὰ λένε, μπεγίτια, ριζικάρια, κοττύματα, κλπ. Τέτοια ὑπάρχουν κατὰ χιλιάδες στὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Παραθέτω ἐδῶ δυὸ-τρία, ποὺ μοιάζουν σὰν ποιητικὰ σμαράγδια καὶ ρουμπίνια.

- "Αγαπημένο μου πουλί, πείσματα μὴ μοῦ κάνεις,
 τί ἔχω δύστυχη καρδιά, πεθαίνω καὶ μὲ χάνεις.
- Αὐτὸ τὸ ἄχ δὲν τῶξευρα ποτὲς νὰ τὸ φωνάξω
 καὶ τώρα ὥρα δὲν περνᾶ νὰ μὴν ἀναστενάξω.
- Μὴν ἀγαπήσης ἄνθρωπο δίχως νὰ σ'ἀγαπήσῃ
 κι ἂν δὲν ἰδῆς τὰ μάτια του νὰ τρέχουνε σὰ βροῦση.

Στὸ ξημέρωμα τῆς γιορτῆς τὸ βράδυ τραγουδοῦν καὶ χορεύουν μὲ τὸ ἐξῆς τραγούδι:

— Καὶ τὸν Ἀγιόγιαννο τὸ βράδυ, πεῖν' αὐτὸ ποὺ γίνεται σαυτῇ τῇ χώρᾳ τὴν τρανή;	Βγῆκ' ἢ Γιάννω, ὁ μασκαράς, βγῆκε καὶ τὸν φώναξε:
— Χρῆστος πάει στὴν πεθερὰ του ἢ πεθερὰ τ' τὸν χάριμε τὸν φίλεψε, τὸν κέρασε καὶ τὸν ξεπροβόδισε	— Ἐλα, ἔλα Χρῆστο μου, ἔλα ἀπόψε, ἔλα βράδυ ἔλα ταχειὰ τὸ βράδυ. Πῆγε ὁ Χρῆστος κεῖνο τὸ βράδυ κὴ Γιάννω τὸν μαχαίρωσε.

"Ὅταν στὴν τύχη ἑνὸς κοριτσοῦ, τὸ ριζικάρι του δίστιχο, δὲν εἶναι εὐνοϊκό, καὶ τὸ κορίτσι ἀποσυρθῆ λυπημένο, τότε τραγουδοῦν τὸ λυπητερὸ τραγούδι:

- Ἔνα καλὸ κοράσι σὲ πέτρα πάνω κάθεται
 κάθεται καὶ βρυχέται
 Τοῦ Ρῆγα γιὸς περνάει κι ὁ Ρῆγας μοναχὸς του.
- Τί κλαῖς, τί κλαῖς κοράσιο, τί κλαίγεις καὶ βρυχιέσαι
 καὶ μένα δὲν τὸ λέγεις καὶ δὲν τὸ μαρτυρᾷς;

— Τί νὰ σοῦ πῶ βρὲ Ρήγα, τί νὰ σὲ μαρτυρήσω,
τὸ δαχτυλίδι μ' μοῦπεσε στὸν πάτο τὸ γιοφύρι,
κι ὅποιος νὰ σκύψ' τὸ βγάλει, ἄντρα θὰ τὸν ἐκάνω.

Δηλαδή ὄχι αὐτὸν ποὺ θέλω κι ἀγαπῶ, ἀλλ' αὐτὸν ποὺ θὰ βγάλῃ τὸ δαχτυλίδι μου.

Στὸ τέλος τῆς γιορτῆς ἀφοῦ βγάλουν ὅλα τὰ ριζικάρια, τότε γυρίζουν στὴν πλατεῖα καὶ χορεύουν τραγουδώντας.

— Νάμουν πουλί (Δῆμο) νὰ πέταγα, ψηλὰ στὰ κορφοβούνια
νὰ πάω νὰ δῶ τὴ λεβεντιά, κι' αὐτοὶ ποὺ λεβεντεύουν
λεβέντεψαν καὶ μὲ τὸ γιὸ κι' ἐμὲ τὸ παλλικάρι
μὲ δυὸ μαντήλια στὸ λαιμό, μὲ τὸν ριζὰ στὸν ὄμο
μὲ δυὸ χεριὲς τριαντάφυλλα, στὸ φέσι του ραμμένα.

Αὐτὸ εἶναι τὸ ὠραῖο καὶ ποιητικὸ ἔθιμο τῆς Θράκης, ποὺ καθ' αὐτὸ σωσμένο ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, παραμένει ζωντανὸ στὸ Πανελλήνιο μὲ μικρὲς παραλλαγές στὰ διάφορα μέρη.

Εἶναι τὸ ἔθιμο τῶν κοριτσιῶν, ποὺ μὲ κάθε μέσο ζητοῦν νὰ μαντέψουν τὴν τύχη τους, τὴ μοῖρα τους, τὴν ἀποκατάστασή τους.

Ἀθήναι, 5.4.55

3.— ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΘΡΑΚΗ — ΠΑΛΙΑ ΘΕΣΜΙΑ

1. Στὴν Ἀνατολικὴ ἀχτὴ τῆς Θράκης, στὰ βουνὰ τῆς Στράντζας πρὸς τὴ Μαύρη Θάλασσα, σὲ δάση μέσα ἀπάτητα καὶ σπάνια σὲ βλάστηση, ἀλλὰ καὶ ἀραιοκατοικημένα, μέσα σὲ λαγκαδιὲς μέσα σὲ φαράγγια, μέσα σὲ εὐφορες πεδιάδες, ὑπῆρχαν τὰ ὑπολείμματα τῶν ἀρχαίων ἐξελληνισμένων Θρακῶν ἀπομονωμένα ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμον. Στὰ περισφιγμένα αὐτὰ σημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, χωρὶς εὐρεῖες εἰσόδους καὶ ἐξόδους ζοῦσαν οἱ πανάρχαιοι Θραῖες μὲ ὅλα τὰ θέσμά τους καὶ τὰ πανάρχαια ἥθη κέθιμά τους, καὶ τὴν πανάρχαια γλῶσσα τους. Ἐκεῖ ἀπομονωμένοι συντήρησαν ἔθιμα, ποὺ σήμερα ξενίζουσιν τὸν θεατὴ. Οἱ ἐκχριστιανισμένοι αὐτοὶ Ἕλληνες τοῦ παλιοῦ καιροῦ, ἀνέμειξαν μὲ τὴ Χριστιανικὴ Θρησκεία ἓνα ἔθιμο ἀγροτικὸ μεγάλης σημασίας. Τὰ ν α σ τ ε ν ἄ ρ ι α : Τὰ ναστενάρια εἶναι Διονυσιακὸ ἀπομεινάρι ποὺ γίνεται κάθε Μάη τοῦ Ἀγικωνσταντίνου. Τὸ ἔθιμο ἐπιδιώκει τὴν εὐκαρπία τῆς γῆς. Τὴν εὐετηρία, τὴν καλὴ σπορά, τὸν καλὸ θερισμὸ καὶ τὴν ἐξασφάλιση τοῦ ψωμοῦ τοῦ λαοῦ.

Ἐπιδιώκει τὴν ὑγεία τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζώων, τὴν ἀπαλλαγὴ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὶς ἀρρώστειες καὶ τὰλλα κακά. Τὴν προσέλκυση ἐπίσης τοῦ καλοῦ τὴν προσμένουν στὴν εἴσοδο τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ λοιπὸν κάνουν τὰ χρέη τους τὰ Χριστιανικά, κι ἀποτολμοῦν ἀνάβοντας φωτιά καὶ σχηματίζοντας καρβουνιὰ δυνατὴ, νὰ μποῦν καὶ νὰ χορέψουν μὲ τοὺς ἤχους τῶν λαϊκῶν ὀργάνων.

νων, πού είναι ὁ ἄσκαυλος, ἡ λύρα καὶ τὸ τύμπανο.

(Ἐδῶ μουσικὴ χοροῦ ἀναστενάρικου).

2. Ὁ λαὸς πιστεύει ὅτι ὁ Ἅγιωνσταντίνος εἶναι ὁ προστάτης τῶν Χριστιανῶν, ὅτι εἶναι ὁ θεμελιωτὴς τῆς θρησκείας, ὅτι ἡ δύναμή του μεταβιβαζομένη στοὺς ὀπαδοὺς τοῦ θιάσου του, ἤμπορεῖ νὰ καταδιώξῃ καὶ ν' ἀπομακρύνῃ τὸ κακὸ καὶ νὰ βοηθήσῃ τὸ καλόν. Τῇ μεταβίβαση αὐτῆ τῆς θελήσεως τῆς δυνάμεως τοῦ Ἁγίου, τὴν ἀποδέχονται ἄνθρωποι εὐαίσθητοι, πιστεύοντες καὶ ἀφοσιωμένοι στοὺς ἁγίους. Αὐτὴ ἡ εὐαίσθησις εἶναι κατάδηλη στὸ πρόσωπό τους, στίς νευρικές κινήσεις τους, στὸ εὐηρέθιστο τοῦ κορμιοῦ τους, στὴ συμμετοχὴ τους τὴν ψυχικὴ στίς ἐπιταγὰς τοῦ Ἁγίου. Δέχονται τίς ἐπιταγὰς μὲ τὴν προσευχὴν, καὶ μὲ τὸ χορό. Ὁ χορὸς εἶναι ἡ ἐξωτερικέουση αὐτῆς τῆς ἐπιδράσεως, τὸ ἴδρωμα, τὸ ρυθμικὸ χτύπημα τῶν ποδιῶν, τὸ ἄχ, καὶ ἴχ, πού βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα τὴν ὥρα τοῦ χοροῦ. Τότε εἶναι τὸ ἐγκάλεσμα. Ἐγκαλούμενοι χορεύουν ρυθμικά. Ὁ Ἅγιος μπαίνει στὸ εἶναί τους ὅπως πιστεύουν, ἐγκαθίσταται μέσα τους, τοὺς διευθύνει, καὶ χορεύει καὶ αὐτὸς ἀθέατος καὶ ἀόρατος, ἀλλὰ κατάδηλος στὰ κορμὰ καὶ στὰ πρόσωπα τῶν χορευτῶν, σὰν νὰ κάθεται στὸ στήθος τους καὶ νὰ τοὺς κυβερνᾷ. Ἔτσι τὸν νοιώθουν μέσα τους οἱ ἄγνοοί, ἀπλοὶ αὐτοὶ χορευτὲς, οἱ καλοὶ ἀγρότες καὶ χριστιανοὶ καταλαμβανόμενοι ἀπὸ τὸν ἅγιο.

(Ἐδῶ ἀναστενάρικος χορὸς).

3. Δὲν ἀρκεῖ στοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς νὰ ἐπιτελέσουν τοῦτο μόνο. Ἀποκτώντας τώρα δύναμη μεγάλη καὶ ἀναισθησία, ἀποτελοῦν τολμηρότερα ἔργα γιὰ νὰ δοκιμασθῇ ἡ πίστις των, γιὰ νὰ προκαλέσῃ ἡ πράξις τους τὴ λαϊκὴ ὑπερδιέγερση πρὸς τὸ θέλημα τοῦ ἁγίου.

Στὸ σταυροδρόμι ἐκεῖ ὑψώνει ἡ φωτιά, πού ἀνάβεται ἀπὸ τὰ παλιούρια τῶν ἁγιασμάτων, ὑψώνει τώρα τίς ψλόγες της. Ὁ ὀφθαλμῆλιος συδαυλιστής, συδαυλίζει τὴν πυρὰ καὶ ἐτοιμάζει τὸ ἀλῶνι τῆς Θρακιάς, πού τὸ πρόσταξε μὲ τὸ στόμα τοῦ ἀρχιναστενάρη:

Ἡ φωτιὰ ἀναψε, ἔνα ἀλῶνι κάρβουνων πού φλογίζον τὰ γύρω, συγυρίζεται. Ἀπὸ τὸ κονάκι μιὰ πομπὴ προχωρεῖ, εἶναι οἱ ἁγιόληπτοι μὲ τίς εἰκόνες τῶν παπουδων, πού τοὺς περιστοιχίζει ὁ λαὸς σχηματίζοντας γύρω τους κύκλιον χορό. Κορίτσια καὶ ἀγόρια γέροντες καὶ γραῖες, πιασιμένοι χορεύουν καὶ προχωροῦν.

(Ἐδῶ χορὸς πορείας).

Ἀκούονται τὰ ποδοχτυπήματα τῶν ἀναστεναρίων μὲ τίς εἰκόνες τίς ἀσημοστολισμένες ὑψηλά. Ἀκούονται τὰ ἄχ, καὶ ἔχ, καὶ ἴχ, τῶν εἰκονόληπτων. Ἔρχονται. Ὁ λαὸς τοὺς παρακολουθεῖ μ' εὐλάβεια, τοὺς παρακολουθεῖ μὲ δέος, μὲ πίστιν.

4. Ὁ λαὸς τοὺς τρογυρίζει στὸ σταυροδρόμι καὶ τοὺς θαυμάζει τώρα

καὶ ἱκανοποιεῖται βλέποντάς τους νὰ ὀρמוῦν ἀνυπόδουτοι μέσα στὴν φλογερὴ φωτιά, ποὺ τὴν διασχίζουν ἀπείραχτοι καὶ βγαίνουν πέρα σχηματίζοντας σταῖρο. Ἡ ἐπίδραση τῆς μουσικῆς τοὺς μεταρσιώνει καὶ ἡ φωτιά δοκιμάζεται μὲ τὸ ποδοπάτημα. Τὰ πόδια τολμηρὰ κι' ἀπείραχτα τὴν ἀδυνατίζουν, τὴν πατοῦν, τὴν ψυχουλιάζουν τὴν κάνουν στάχτη. Νικᾶ ἢ πίστη, νικᾶ ἢ δύναμη τῆς πίστεως. Νικᾶ ὁ ἅγιος θριαμβευτής. Σὲ εἴκοσι λεπτὰ τῆς ὥρας ἡ φωτιά ψυχομαγεῖ, γίνεται στάχτη καὶ σποδός, πεθαίνει. Ἐνῶ ὁ θρίαμβος τῆς πίστεως ὀρθώνεται μὲ τὸ ἥρωϊκὸ πνεῦμα τῶν ἀναστενάρηδων. Καὶ σὰν ἡ στάχτη — μαύρη καὶ θλιβερὴ καὶ ἡττημένη — ξεφυγήσει, τότε ἡ πομπὴ ξεκινᾶ γιὰ τὸ κονάκι, χορεύει κύκλια, ὁ λαὸς τραγουδώντας τὸ διθυραμβικὸ τραγούδι τοῦ νικητῆ. Τὰ ὄργανα μαίνονται, οἱ ἀναστενάρηδες θριαμβευτὲς ἐπιστρέφουν στὸ κονάκι νὰποθέσουν τὶς τίμιες εἰκόνες — τοὺς παποῦδες — στὸ εἰκονοστάσι, μέσα στὸ μυχρωμένο ἀπὸ τὰ θυμιάματα κονάκι. Ἡ ἀπόθεση, εἶναι μιὰ θαυμάσια Φειδιακὴ μετόπη, πᾶκόμα δὲν ζωγραφήθηκε, οὔτε ἔγινε θέμα γλυπτοῦ τοῦ γλύπτη. Κι ὁ λαὸς χορεύει καὶ τραγουδεῖ τὴ νίκη τῆς πίστεως καὶ μακρικτικὰ τραγούδια πολυχρονεῖ τοὺς ἁγίους τῆς πίστεως, ποὺ τὴν ὠργάνωσαν καὶ τὴν ἐστήριξαν στοὺς αἰῶνες.

(Ἐδῶ τραγούδι: Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς ὁ Μικροκωνσταντῖνος).

Ἀπὸ μικρὸς στὰ γράμματα κι ἀπὸ μικρὸς στὴν τέχνη.

Στὸ χρόνο μάθε τὸ σπαθί, στὸν δεύτερο δοξάρι
τὸν τρίτον ἐκανυήθηκε, κανένα δὲ φοβάται
μῆτε φτωχό, μῆτ' ἄρχοντα, μῆτε τὸν βασιλέα.

Ἀθῆναι 3)9)54

4. — ΘΡΑΚΙΚΑ ΝΑΝΟΤΡΙΣΜΑΤΑ

Εἰρουμε ἀπὸ τὸν μεγάλο πλοῦτο τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν μας ὅτι καὶ τὰ νανουρίσματα ἀποτελοῦν ξεχωριστὸ εἶδος στὴ λαϊκὴ ποίηση. Ποιὰ μάννα δὲν τραγουδεῖ τὸ μωρὸ τῆς; Ὅταν τελειώσῃ τὸ βύζαγμα τοῦ μωροῦ ἢ τὸ τάϊσμα καὶ εἶναι καιρὸς τὸ μωρὸ νὰ βυθισθῇ σὲ ἄλλους κόσμους, φέρνει πολλὰς δυσκολίες νὰποκοιμηθῇ. Ἡ μάννα του ἢ γιὰ τὴν του τότε, προσπαθεῖ νὰ τοῦ προσφέρῃ τὸν ὕπνο μὲ μέσα νανουριστικά. Ἄν τὸ παιδί εἶναι ὕπναρὸ ἀποκοιμιέται σὲ λίγο στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μάννας, ἂν εἶναι νευρικό, θέλει τεχνάσματα. Θέλει τραγούδι, θέλει νανάρισμα. Ὁ πλοῦτος αὐτῶν τῶν νανουρισμάτων εἶναι πολὺς. Ἡ λαϊκὴ μουσα εἶναι ἀφειδῆς σὲ τέτοιες ἐμπνεύσεις, ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν ὕπνο τοῦ μωροῦ. Ἐχομε πολλές συλλογὲς Θρακικὲς νανουρισμάτων. Στὸν II τόμο Θρακικῶν ὑπάρχει μιὰ μικρὴ συλλογὴ ἀπὸ διάφορα σημεῖα τῆς Θράκης. Ἐνα λέγει:

— Ἐλα Χριστέ μ' καὶ πάρε το καὶ στοῦ Μάη τὰ λειβαδάκια
Παναγιὰ μ' καὶ κοίμησέ το, νὰ τὸ δόσ' ἀγάς σταφύλι
νὰ τὸ πάη στοῦ Μάη τὰμπέλι κὴ ἀγάδαινα μαντηλι

κῆ μικρὴ ἀγαδοπούλα
δαχτυλίδι μὲ τὴ βούλα.
Κοιμήσέ το Παναγιὰ

νὰ σὲ κάνω μιὰ ποδιὰ¹
μιὰ ποδιὰ μεταξωτὴ
γύρω γύρω κνητητή.

Ἄλλὰ ἡ φαντασία τῶν νανουρισμάτων ὑπάρχει στὰ δίστιχα νανουρίσματα ἀφειδῆς, ποὺ εἶναι ἀμέτρητα. Σένα δίστιχο νὰ πῶς κλεῖ ἡ μητέρα τὴν πιὸ εὐγενικὰ ἔκφραση τῆς ἀγάπης της, τῶν ὄνειρων καὶ ἐλπίδων της γιὰ τὸ μωρό της:

Κοιμήσου ποὺ νὰ σὲ χαρῶ καὶ νὰ σὲ δῶ μεγάλο
καὶ νὰ σὲ δῶ γιὰρραβώνιασμα κι' ἀκόμα πιὸ μεγάλο.

Τὰ νανουρίσματα εἶναι ἢ πιὸ εὐγενικὴ μορφή καὶ στοργικὴ ἔκφραση τῶν μητρικῶν συναισθημάτων. Ἡ ἀτσιγγάνα κῆ βασίλισσα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἔκφράζονται, ὅταν θέλουν νὰ ἐκδηλώσουν τὴν ἀγάπη τους στὸ μωρό τους. Ἐνα Μαδυτιανὸ νανούρισμα λέγει:

— Κοιμήσου ποὺ νὰ σὲ χαρῶ,
ποὺ νὰ σὲ δῶ μεγάλο,
ποὺ νὰ σὲ δῶ στὰ γράμματα
καὶ δάσκαλο μεγάλο.
Νάνι νάνι τὸ μωρό μου
νὰ ξυπνᾷ τὸ μοναχό μου.

— Κοιμήσου καὶ παράγγειλα
στὴν Πόλη τὰ καλὰ σου,
στὴ Βενετιά τὰ ροῦχα σου
καὶ τὰ διαμαντικά σου
νὰ κοιμᾶται νὰ μὴ κιώνη,
νὰ ξυπνᾷ νὰ μεγαλώνη.

Ἡ ποιητάρισσα τῆς Θράκης βρίσκεται παντοῦ μέσα στὸ σπίτι. Εἶναι ἡ λαϊκὴ γυναίκα ποὺ πολλὰς φορὲς γεννοβολᾷ στὸν κάμπο, ὅταν ἀλωνίζουν ἢ θερίζουν, ὅταν ὀργώνουν ἢ βοτανίζουν.

Τὸ μωρό της τὸ πλημμυρίζει ἀπὸ πλούσια χάδια, τοῦ χαρίζει ὄραϊα ἐπίθετα, τοῦ συναρμολογεῖ ὠραίους στίχους, ὅπου συγκεντρώνει τὰ αἰσθηματὰ της εὐγενικὰ καὶ συναισθηματικά. Τότε γίνεται ποιητάρισσα νοιώθει νὰ μεταχειρίζεται τὸν δεκαπεντασύλλαβο, διαλέγει ἀρμονικὰ τὸ συνταίριασμά του καὶ σὰν ἀπὸ διαμάντια καὶ ρουμπίνια καταστρώνει ἔκφραστικὸ καὶ μουσικὸ τὸ στίχο του, ὅπως ἓνα περιδέραιο.

Κοιμοῦνται ὅλα τὰ πουλιὰ κοιμᾶται καὶ ἡ πουλία
κοιμᾶται τὸ πουλάκι μου στὴν ἀργυρὴ τὴν κούνια.
Κοιμᾶται τὸ μωράκι μου καὶ πῶς νὰ τὸ ξυπνήσω
νὰ πάρω διαμαντόπετρες, νὰ τὸ πετροβολήσω.

Μέσα στὰ εἶδη τῆς λαϊκῆς ποιήσεως δὲν ὑπάρχει ἄλλο εἶδος πιὸ συναισθηματικὸ ἀπὸ τὸ νανούρισμα. Εἶναι ἡ ποίηση τοῦ μωροῦ, εἶναι τὸ σιχούργημα, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸ γάλα τῆς μάννας, ποὺ χαρίζει τὸν ὕπνο τὸ μακάριο στὸ νήπιο.

Ἡ Θρακικὴ ποίηση εἶναι πλημμυρισμένη μὲ νανουρίσματα σὰν ἀγρὸς πλημμυρισμένος ἀπὸ χαμομήλι καὶ παπαροῦνες. Ὅπου νὰ σκύψης θὰ μπο-

1) Κιλίφι, ὅπου μπαίνει ἡ ἀναστενάριχη εἰκόνα πρὸς φύλαξη.

ρῆς νὰ μαδῆσης πλῆθος ἀπὸ ποιητικὰ διαμάντια, ἀπὸ νανουρίσματα, ποὺ εἶναι χαρὰ νὰ τὰ μελετᾷς.

Ἡ μουσικὴ τους εἶναι σιγανή, ἀποκομιστικὴ, μὰ ἔκφραστικὴ βαθυτάτων συναισθημάτων καὶ ὄνείρων μητρικῶν γιὰ τὸ μωρό, ποὺ βυζαίνει τὸ γάλα τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς λευτεριᾶς:

Ἔλα νύπνο, καὶ πάρε το καὶ πᾶν το στοὺς μπαξέδες
καὶ γέμισε τὸν κόρφο του λουλούδια μενεξέδες
πάνε το καὶ δῶ κι ἄλλοῦ καὶ στὴν Πόλη καὶ παντοῦ.
Νάνι τοῦ Ρήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλὲ τᾶγγόνι
ποὺ τᾶχει ἢ μαννούλα του χρυσὸ σπαστὸ κιδμώνει.

νανι - νανι - νανάκια του Μὴ χτυπάτε, μὴ βροντᾶτε
ὁ ὕπνος στὰ ματάκια του. τὸ παιδάκι μου κοιμᾶται.

Ἀθήναι 23.7.55

5. — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΧΟΡΕΤΤΙΚΑ

1. Στὶς Σαράντα Ἐκκλησίαις σχεδὸν ὅλα τὰ τραγοῦδια εἶναι χορευτικὰ. Τὰ τραγουδοῦσαν τὸν παλιὸ καιρὸ οἱ γυναῖκες κέχόρευαν στὰ γλέντια ἢ στὶς χαρές. Ἐνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ποὺ κατέγραψε ὁ πρῶτος συλλέκτης τῶν τραγουδιῶν τῆς πολιτείας αὐτῆς, ποὺ τώρα ὁ Ἑλληνικὸς τῆς πληθυσμὸς βρῖσκεται σκορπισμένους, ἀλλὰ τῶνομά της δεσπόζει τῆς Θεσσαλονίκης στὸ συνοικισμὸ πάνω ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο, εἶναι καὶ τὸ «Λωλαίνομαι μαννούλα μου». Τὸ ἐνθυμοῦμαι ἀπὸ μικρὸ παιδί, ὅταν τὸ τραγουδοῦσαν κέχόρευαν ἕνα συρτὸ χορὸ.

Εἶναι μιὰ ἐξομολόγησις ἑνὸς νέου στὴ μάννα του ποὺ τῆς λέγει:

—Λωλαίνομαι μαννούλα μου
γιὰ μιὰ γειτονοπούλα μου.
Σύρε μαννὲ μ' καὶ πέστης πο
κάτσε κουβέντιασέ της το.

Κὴ μάννα ἀπαντᾷ μάπλοϊκότητα:

—Μετὰ χαρᾶς σου, γιόκα μου,
θὰ πάρω καὶ τὴ ρόκα μου.

Τὸ τραγοῦδι ἐξελίσσεται ὁμαλά: Παίρνει τὴ ρόκα της καὶ πάει, βρῖσκει τὴν κόρη νὰ κεντᾷ.

—Καλὴ σου μέρα λυγερὴ —Σὰν ντρέπεται τί ἔρχεται
—Καλῶς τὴ μάννα τὴν καλή. στὴν πόρτα μου καὶ στέκεται;
—Κόρη μ', ὁ γιὸς μου σάγαπεῖ Πές του νὰ ἔρξη τὸ πρῶτ'
μὰ ντρέπεται νὰ σέ τὸ πῆ. νὰ πιοῦμε τὸ γκαβὲ μαζί.

Τὸ τραγοῦδι ἦταν πολὺ ἀγαπητὸ καὶ τραγουδιώτανε ἀκόμα καὶ σ' ἄρα ὀνειροπολήσαν τῆς κόρης ὑφάντρας, ποὺ καθισμένη στὸν ἀργαλειὸ πετοῦσε τὴ σαγίττα καὶ τραβοῦσε τὸ ξυλόχτενο, μὲ τὴ σκέψη πεταμένη στὸν πραγματευτὴ τῆς πολιτείας, ποὺ περνοῦσε ἀπὸ τοὺς μαχαλάδες τὴν πραγματείᾳ του

ταράσσοντας τις ψυχές τῶν κοριτσιῶν.

2. Στὸ χωριὸ τῶν ἀνασπενάρηδων δὲν τραγουδοῦν μονάχα τὰ ἀνασπενάρικα τραγούδια, μὰ λένε καὶ τραγούδια τῆς παλλικαριᾶς. Ὅταν τραγουδεῖ ὁ Κωστηλῆς, κρατᾷ μὲ τὰριστερό τῆ λύρα του κρεμάμενη παίζοντας τὰ δάχτυλά του, ἐνῶ μὲ τὸ δεξι σέρνει ἀπαλὰ στὶς τρεῖς χορδὲς ἐπάνω τὸ δοξάρι του. Κῆ λύρα μελωδεῖ. Τότε ἀνάβει τὸ χορευτικὸ τοῦτο τραγούδι κι ἀπὸ τραγούδι γίνεται συρτὸς χορὸς.

— Παλληκάρια μου Σερβενιώτικα	κι ὀλομόναχο
καὶ Βαρνιώτικα	Καὶ μὲ πάντρεφε πέρα στὴ Βλαχιά
Τί μὲ βλέπετε καὶ μαραίνεσθε;	καὶ Ταταριά.
Μένα ἢ μάννα μου μόν' μένα ἔχ'	

Τὸ τραγούδι ἔχει ὕφος ἡρωϊκὸ κι' ἀκριτικὸ ἀλλὰ εἶναι σύγκαιρα καὶ χορευτικὸ. Τὸ χορεύουν στὰ χορευτικὰ Κυριακάτικα ἀπόβραδα, ὅταν τὸν χειμῶνα ὁ ἥλιος μόλις μεσουρανήσει, πάει νὰ βασιλέψη. Ὁ Δημ. Ρέκλος μᾶς τὸ τραγούδησε στὴν Ἁγία Ἐλένη παίζοντας τὴν προγονικὴ του λύρα, ἀπὸ τὸν πατέρα του κληρονομιά καλλιτεχνική.

3. Τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης οἱ ὀργανοπαῖχτες ἦταν διαλεκτοί. Ἐπαιζαν στὰ κερπάπια, ἔπαιζαν στὶς ὀνομαστικὲς ἐορτές, ἔπαιζαν στὰ γλέντια, στοὺς γάμους. Οἱ ὀργανοπαῖχτες ἦταν συνήθως γύφτοι χριστιανοί, ποὺ ζοῦσαν ἀνάμεσα στοὺς Ἑλληνας. Τέτοιοι ὑπῆρχαν σκορπισμένοι μὰ ἡ καθ' αὐτὸ παραμονὴ τους ἦταν τὸ Λουλέ - Μπουργκάζ. Ἐκεῖ εἶχαν ὀλόκληρη παροικία, ποὺ καταγίνονταν μὲ οἰκιακὰ σκευὴ χρῆσιμα σὺν τὸ λαό. Σὰν καλλιτεχνικὴ φυλὴ καταγίνονταν καὶ μὲ τὰ ὄργανα. Κατεσκεύαζαν βιολιά, λαοῦτα, κλαρίνα, ποὺ τὰ ἔπαιζαν οἱ ἴδιοι σχηματίζοντας παρέες. Στὶς χαρὲς καὶ στὰ πανηγύρια συνήθως ἦταν ἀπαραίτητοι. Τέτοιοι ξακουστοὶ «τσαλγκιτζήδες» ὅπως τοὺς ἔλεγαν, ἀναδείχτηκαν πολλοὶ ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια, ὡς ποὺ ἡ ἐγκατάλειψη καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ τοὺς σκόρπισε σ'ἄλλα σημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, ὅπου δὲν ἔρχοῦν καὶ τὰ ὄργανά τους.

4. Ἐνα ἀπὸ τὰ παθητικὰ τραγούδια τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ποὺ καταγράψαμε εἶναι καὶ τὸ ἐξῆς. Ἀναφέρεται στὴν ἀρρώστεια τῆς κόρης μᾶς χήρας, ποὺ ψυχομαχοῦσε, ὅταν ἦρθαν οἱ συμπεθέροι. Τὸ τραγούδι εἶναι συγκινητικὸ.

— Χήρας κορίτσ' ἀρρώστησε	νὰ στρώσ' χαλὶ νὰ κάτσουν,
κἔπεσε νὰ πεθάνη.	βάλε μαννὲ μ' τὸ χέρι σου
Καὶ πάνω στὰ ψυχομάχια τῆς	μέσα στὴν ἔρμη τζέπη
ἦσαν οἱ συμπεθέροι.	κι ἄνοιξε τὸ σεντούκι μου
— Σὰν ἦρταν καλῶς ἦρτανε,	τὸ ἔρμο σέντουκό μου

Δίνει ὀρμήνιες τῆς μάννας τῆς νὰ προσφέρει ὅ,τι καλὸ ἔχει στοὺς συμπεθέρους καὶ νὰ τοὺς ποτίσῃ ὅ,τι καλὸ κρατᾷ στὰ βαρέλια τῆς πιωτό, καὶ

νὰ τοὺς στρώσῃ τὰ χαλιά της νὰ καθήσουν.

5. Ἐκεῖνος ποὺ μαζεύει τὰ τραγούδια ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ δὲν πρέπει μόνο ὁ ἴδιος νάχη τις ἱκανότητες αὐτές, ἀλλὰ πρέπει νὰ μπορῇ νὰ βροῖσῃ καὶ τὸν τραγουδιστὴ τὸν ἄξιο καὶ ἱκανὸ νὰ μεταδίνη τὸ τραγούδι ὅσο μπορεῖ πιὸ φυσικὸ, πιὸ χρωματισμένον καὶ πιὸ δουλεμένον στὸ λαρυγγί του.

Δὲν εἶναι τοῦ καθενὸς νὰ τραγουδᾷ οὔτε τοῦ καθενὸς νὰ γράφῃ τὰ λαϊκὰ τραγούδια. Χρειαζέται ἐπιλογὴ τοῦ τραγουδιστῆ καὶ ἱκανότητα στὴν καταγραφή. Ἐνας τέτοιος τραγουδιστὴς εἶναι ὁ Χρόνης Ἀηδονίδης, ποὺ ἔμαθε τὰ τραγούδια του ἀπὸ τὴ μητέρα του, ἀπὸ παιδί νὰ τὰ τραγουδᾷ. Τοῦ νέου αὐτοῦ τὸ τραγούδισμα ἔχει τὰ χαρίσματα τοῦ ἀριστοτέχνη λαϊκοῦ τραγουδιστῆ μὲ τοὺς λαρυγγισμοὺς καὶ τὰ τσακίσματα τῆς φωνῆς...

(Σόλο τραγουδιοῦ).

6. Ἐνα χορευτικὸ Θρακιώτικον τραγούδι εἶναι τὸ χαριτωμένον τραγούδι τῆς Καρωτῆς.

— Κόρη πιπέρι ἔσπερνε —

Τὸ τραγούδι τοῦτο ἀνήκει στὴ σειρὰ τῶν σκωπτικῶν τραγουδιῶν, ποὺ εἶναι πάμπολλα καὶ ἔχομε περισυλλέξει ὅχι ὀλίγα. Τέτοια τραγούδια ἢ χορῳδία τῶν Θρακικῶν Λαϊκῶν μελωδιῶν τραγουδήσῃε πολλὰ ἀπὸ τὸ σταθμὸ. Ὁ μακαρίτης Γεώργιος Βιζυηνὸς ἀπὸ τὰ τραγούδια ξεχώρησε μερικὰ καὶ τὰ ὠνόμασε βαλλίσματα, γιὰ τὸν μιμικὸ τρόπο τοῦ τραγουδίσματος μὲ κινήσεις τοῦ προσώπου καὶ τῶν χειρῶν. Τέτοια βαλλίσματα ἔχω περισυλλέξει καὶ ἐγὼ πολλὰ ποὺ τὰ δημοσίευσα στὸ Ἀρχεῖο Θράκης ὡς ἀξιόλογα λαϊκὰ τραγούδια. (Τόμος Β' Ἀρχ. Θρ. Θησ.).

Ἀθήναι, 7.4.55

6. — Ο ΜΑΗΣ ΣΤΟΤΣ ΘΡΑΚΙΚΟΤΣ ΚΑΜΠΟΤΣ

Ὁ Μάης ὁ μήνας τῶν λουλουδιῶν ἔφτασε. Παντοῦ στὴ γῆ ὅπου καλλιεργοῦν τὰ λουλούδια, ὅπου φυσικὰ ἢ γῆ εἶναι λουλουδισμένη μὲ τὰ ἀπλὰ καὶ ἀφθαστα κρίνα τοῦ ἀγροῦ καὶ τὰ ἄνθη ταῦτοφυῆ, ποὺ ὁ Θεὸς δὲν τὰ ἐφρόντισε καὶ δὲν τὰ φροντίζει καὶ χέρι ἀνθρώπινον καὶ δὲν τὰ παρακολουθεῖ ὁ νοῦς κῆ φροντίδα τοῦ ἀνθρώπου, παντοῦ ἢ πρωτομαγιά εἶναι ἡμέρα πανανθρώπινη τῶν λουλουδιῶν.

Τὰ λουλούδια τὴν ἡμέρα ταύτη χρειάζονται γιὰ νὰ γίνῃ τὸ στεφάνι τοῦ σπιτιοῦ. Ἡ συνήθεια αὕτη νὰ κρεμοῦμε στεφάνια στὴν ἐξώπορτα τῶν σπιτιῶν εἶναι παναρχαία καὶ ἀξιόλογη, γιὰτὶ δείχνει ἀφοσίωση στὰ περασμένα καὶ ἀγάπη στὰ ὠραῖα ἔθιμα. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ κορίτσια μαζεύουν λουλούδια ἀπὸ τὴν αἰθλή, περιπλέκουν ὁμορφα τὸ στεφάνι γύρω σὲνα σύρμα καὶ τὸ κρεμοῦν στὴν ἐξώπορτα. Ὅλη τὴ χρονιά κρέμεται ἐκεῖ νὰ ξεραθῇ ὀλότελα, ὅποτε τὸ ξεκρεμοῦν καὶ τὸ καῖνε.

Ἐνα λαϊκὸν τραγούδι λέγει:

—Μάη μ', με τὰ λουλούδια σου. Πιάστε κορίτσια στὸ χορὸ
 Μάη μ', με τὰ τραγούδια σου καὶ ὠριοτραγουδήστε,
 καὶ τὰ ὠραιοστέφανά σου. τὸ χορὸ καλὰ κρατήστε.

2. Τὸ Μάη ἀνοίγουν τὰ τριαντάφυλλα καὶ τῆς λογῆς λογιῶν λουλούδια σοτὺς κήπους. Ἀνθίζουν τὰ τριφύλλια στὰ λειβάδια, τὰ κουκιά ψωμῶν καὶ ἀρχίζει τ' ὠρίμασμα τῶν κερασιῶν. Οἱ κάμποι γεμίσουν ἀγριολούλουδα κοὶ παπαροῦνες κοκκινίζουν τὸν κάμπο. Ὁ λαὸς λέει: Ὁ Μάης μπαίνει μετὰ τὰ κουκιά καὶ βγαίνει μετὰ τὰ κεράσια.

Τὸ Μάη θερίζουν τὸ χορτάρι καὶ τὸ μαζεύουν. Τὰ κορίτσια βοηθοῦν στὶς ἔξω δουλιές. Τσαπίζουν καὶ βοτανίζουν. Τὰ παιδιά κάνουν ζαμποῦνες καὶ τίς λαλοῦν σὰν φλογέρες ἀνοίγοντας τρύπες. Ὅταν χαλάση ἡ ζαμποῦνα τὴν τρίβουν ἀνάμεσα στὶς φοῦχτες καὶ λένε:

Αἰλεὶ λάλει ζαμπούνιτσα, καὶ σὲ τρῶνε τὰ ψαράκια
 μὴ σὲ ρίξω μέσ' τὸ ρέμα καὶ σὲ κλαίει ἡ Μαριγῶ.

3. Τὸ Μάη ὁ κασικᾶς φέρνει τὰ κασίκια καὶ τὸ μεσημέρι στὸ χωριὸ καὶ τὰρμέγουν τρεῖς φορὲς τὴν ἡμέρα. Αὐτὸ κρατᾶ ὡς τὸν ἄλλον μῆνα. Τὸ Μάη δὲν γίνονται χαρὲς καὶ γάμοι.

Τὴν Πρωτομαγιά ὁ κόσμος σηκώνεται στὴ Θράκη χαράματα. Πηγαίνουν στὰ χωράφια καὶ κυλιοῦνται πάνω στὶς πρασινάδες γιὰ νὰ χοντραίνουν. Οἱ παραδερμένες, ποὺ θέλουν νὰ παντρευτοῦν, κυλιοῦνται ἀπάνω στὰ χορτάρια καὶ λένε:

— Φάγε Μάη, φάγε Μάη μ'.

Ἐότερα μαζεύουν λουλούδια, κάμνουν στεφάνια καὶ στολίζονται καὶ τραγουδώντας γυρίζουν στὸ χωριό. Τότες ἀκοῦς τὰ τραγούδια.

Καλῶς τονὰ τὸ Μάη τὸ χρυσομάη ποὺ μάγαποῦσαν ὅλοι.
 —Τούτη γῆς μετὰ τὸ χορτάρι Παίρνω τὸ πλεγματάκι μου
 —Ἐγὼ εἶμαι ἐνοῦ ψαρά ὁ γυιὸς καημὸ πᾶχ τ' ἀχειλάκι μου
 ποὺ μάγαπούσανε πολὺ καὶ πάγω νὰ ψαρέψω
 καὶ τοῦ ψαρά τὰ γγόνι μαῦρα μάτια νὰ διαλέξω.

Γυρίζοντας κρεμοῦν τὸ στεφάνι στὴν ἐξώπορτα, ὅπου τὰφίνουν ὡς τὴν ἐπόμενη πρωτομαγιά.

Τὴν ἡμέρα τούτη κάνουν μαγεῖες, μαγγανεῖες, γητιές, γιὰ νὰ στρέψουν τὸ κακὸ τῶν μαγισσῶν πρὸς ἄλλη κατεύθυνση. Τὰ μάγια ταῦτα τὰ λύνουν ἢ μετὰ τὸ καλὸ ἢ μετὰ τὸ κακὸ. Τὰ μάγια οὔτε τὰ ἐγγίζουν, οὔτε τὰ δρασκελίζουν παρὰ μένα σιδερένιο δοκράνι τὰ σηκώνουν καὶ τὰ πετοῦν ἔξω στὶς κουπριές. Φωνάζουν τότε τὸν παπὰ καὶ κάνει ξορκισμούς, χύνουν ἅγιασμό στὸν τόπο καὶ τὰ μάγια χαλνᾶνε.

4. Τοῦτο τὸ μῆνα δὲ γίνονται γάμοι καὶ χαρὲς. γιὰ τὸ τοῦτο τὸ μῆνα παντρεύονται τὰ γαϊδούρια μόνο, ποὺ ἄδετα περιφέρονται στοὺς κάμπους καὶ

βόσκουν. Τώρα ἀρχίζει τὸ σιτάρι καὶ ψωμώνει καὶ οἱ ἐλπίδες τῶν ἀγροτῶν μεγαλώνουν γιὰ τὴν καλὴ σοδειά. Δὲν χρειάζονται καὶ βροχὲς πάνω στὸ ψώωμα τῶν σπαρτῶν. Γι' αὐτὸ καὶ λένε: «Σὲ καταραμένον τόπο Μάη μῆνα βρέχει».

Τὴν ἡμέρα τῆς Πρωτομαγιάς ὅλα τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου μὲ βῆμα ταχυτικὸ βγαίνουν στὴν ἐξοχὴ καὶ τραγουδοῦν μὲ τὸ δάσκαλό τους σχολικὰ τραγούδια, κόβουν ἄνθη, κάνουν ἀνθοδέσμες καὶ γυρίζουν στὸ σχολεῖό τους. Στὴν ἐξώπορτά του κρεμοῦν μεγάλα στεφάνια μὲ ὠραῖα μαγιάτικα λουλούδια. Στὸν περίπατό τους συναντοῦν πεταλοῦδες πολύχρωμες, παρακολουθοῦν τὰ μαμούνια τῆς γῆς, τὰ σπαρτὰ ποὺ ὑψώνουν τὸ ἀνάστημά τους, τὰ ζῶα ποὺ βόσκουν στὴν ἐξοχὴ καὶ χαίρονται τὴν εὐτυχία τους καὶ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ γιορτάζουν τὴν ἐορτὴ τῶν λουλουδιῶν καὶ τραγουδοῦν τὸ δημοτικὸ τραγούδι:

—Δὲν ἦρθε Μάης κι ἄνοιξη,
λὲν ἀνθίζουν τὰ τριαντάφυλλα,
ἀνθίζουν τὰ τριαντάφυλλα
τὰ μοσχομυρισμένα.
Δὲν ἄσπρο τριαντάφυλλο φορῶ
κὶ θέλου νὰ τὸ βάψου,

κι ἂν θὰ τὸ βάλου στὴ βαφὴ
πολλὲς καρδιὲς θὰ κάψω.
Δὲν θὰ κάψου καὶ τὸν κουγιουμτζή
ποὺ κόν' τὰ δαχτυλίδια,
λὲν θὰ κάψω νιές, θὰ κάψω νιούσι
θὰ κάψω παλλικάρια.

5. Μὲ τέτοια τραγουδίσματα λαϊκὰ χαίρεται κέκφορᾶζει τὴ χαρὰ του ὁ λαὸς στὰ χωριὰ καὶ στὸν κάμπο, στὶς πολιτεῖες, στὰ σχολεῖα, στὰ σπίτια. Παιδιά, ἀγόρια καὶ κορίτσια, κοπέλλες καὶ παλλικάρια γριὲς καὶ γέροι, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ὅλοι αἰχμάλωποι τῆς ὁμορφιάς τοῦ κάμπου καὶ τῶν κήπων μὲ τὸ χαμομήλι στρωμένο, τοὺς κήπους λουλουδισμένους, ὅλοι τραγουδοῦν καὶ χορεύουν:

—Ἀπρίλη μὲ τὴν ἄνοιξη,
Μάη μὲ τὰ λουλούδια,
σφιχτοπιαστήτε στὸ χορὸ
κοπέλλες, παλλικάρια,
καὶ κυλιχτήτε ἀγκαλιαστὰ
Ἀθῆναι, 7.4.55

στὰ πράσινα χορτάρια.
Ἀπρίλη μὲ τὴν ἄνοιξη,
Μάη μὲ τὰ λουλούδια
μὲ γιορτερὰ τραγούδια.

7.— ΑΠΟ ΠΟΥ ΠΗΓΑΖΟΥΝ ΤΑ ΘΡΑΚΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ὅσο βυθίζεται κανεὶς στὴ μελέτη τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν, τόσο βεβαιώνεται ὅτι ἡ καλλίρροη πηγὴ τῶν εὐρίσκεται ὄχι στὴν ἐποχὴ τῆς δουλείας, ἀλλὰ σὲ παλαιότερη περίοδο τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Γνωρίζουμε ὅτι ἀπὸ τὴ Θράκη βγήκε ἡ μουσικὴ. Ἐκεῖ ἐπομένως ἐπέζησε ἡ παλιὰ τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ ἀκμὴ καὶ ἱστορία τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ. Τὰ Θρακικὰ τραγούδια ἔχουν ἀπὸ τὸ κατανυχτικὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς τῶν μυστηρίων καὶ τῆς θρησκείας. Εἶναι ἀπ' ἄλλον κόσμον καὶ κατάγονται ἀπὸ μουσι-

κές πηγές πανάρχαιες, πού δημιουργήθηκαν στὰ Θρακικά ἐδάφη, ὅπου καὶ ζῆσαν αἰῶνες. Ἐκεῖ στὴ Θράκη τὰ ἔθιμα καὶ τὰ θέσμιμα τὰ Θρακικά περισώθηκαν ἀκέραια ὅπως σώθηκε καὶ ἡ Θρακικὴ μουσικὴ, πού τὴν ζωντάνειψε ὁ Ὀρφέας.

(Τραγούδι).

Στὴ Θράκη λοιπὸν ἔζησε σὰσφάλεια ἡ πηγὴ τῶν μελωδιῶν τῆς Θράκης. Ποτὲ δὲν ἐσταμάτησε, ποτὲ δὲν ὑπέστη διάλειψη, ὅσο κι ἂν ἡ χώρα βαρβαροπατήθηκε. Ἡ παράδοση τίποτε δὲν ἀφῆκε νὰ χαθῆ κι ἀπὸ στόματος σὲ στόμα περισώθηκε τὸ τραγούδι αἰῶνες, χιλιετηρίδες. Ἔτσι τὸ Θρακικὸ τραγούδι ἔχει τὸ ὀπόκοσμο, τὸ καταφυχτικό, τὸ διθυραμβικό, τὸ σκαπτικό, τὸ μελαγχολικὸ κέκρωζαι τὰ παντοειδῆ συναισθήματα τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ. Ὁ Θρακικὸς λαὸς σώζει τὰ πανάρχαιά του ὄργανα. Σώζει τὴ λύρα τοῦ Ὀρφέα πού παίζοντας τὸν τρογυρίζουν οἱ φιλόμουσι Θράκες κι ἀποθαυμάζουν τὸ μεγαλεῖο του, ὅταν παίζει. Ὅμοια οἱ σημερινοὶ Θράκες περιτρογυρίζουν τὸ λυράρη τους ὅταν τοὺς παίζει τὰ σκαπτικά του τραγούδια καὶ γλυκαίνονται ἀκούοντας τοὺς καταφυχτικούς ἤχους τῶν χορδῶν του.

(Παίξιμο ὄργάνου).

Τὰ Θρακικὸ τραγούδι εἶναι σὰν τροπάρι παθητικό. Ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ θυγατέρα τῆς παναρχαίας μουσικῆς τοῦ Μουσαίου, θίγει τὸ λαὸ βαθεῖα καὶ ἂν θὰ συνοδεύονταν ἀπὸ ὄργανα, θὰ ἦταν ἀποσπάσματα Ὀρφικῶν τραγουδιῶν, τὰ τροπάριά μας. Στὶς βυζαντινὲς μελωδίες τὰ χρώματα ἐναλλάσσονται μὲ μιὰ εὐκολία. Τὸ χρωματικὸ μέλος διακόπτεται ἀπὸ τὸ ἐναρμόνιο καὶ τὸ ἐναρμόνιο καρυκεύεται ἀπὸ τὸ διατονικό. Τὶς μεταπτώσεις αὐτὲς τὶς βλέπει κανεὶς στὰ δοξαστικά, στοὺς πολυέλαιους, στὶς καταβασίες, στὰ χειρουδικά. Αὐτὲς οἱ μελωδίες ὑπῆρχαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότατη ὕμνωδία τῆς θρησκείας πού μεταδόθηκε αὐτούσια στὴ βυζαντινὴ θρησκευτικὴ ὕμνωδία. Τοῦτες τὶς μεταπτώσεις, πού τὶς σημειώνει ἡ βυζαντινὴ γραφὴ μὲ τὶς φθορὲς, τὶς ἔσωσε ἀλώβητες ἡ βυζαντινὴ ὕμνωδία κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὶς μετέδωκε καὶ στὸ λαϊκὸ τραγούδι ἢ μᾶλλον τὶς ἐπαναλαμβάνει ἀδιάκοπα καὶ τὶς παραδίνει διὰ μέσου τῶν αἰῶνων πλήρεις καὶ ζωντανὲς μὲ τὸ τραγούδι.

(Τραγούδι σὰν τροπάρι).

1. Σήμερα πρέπει τὴ μουσικὴ μας νὰ τὴν ἐξετάζουμε συγγενικά μὲ τὴν παναρχαία καὶ τὴν βυζαντινὴ. Τὰ λεγόμενα ὅτι κατάγεται ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ ἢ τὴν Ἀραβικὴ δὲν εἶναι ὀρθό. Καὶ μεῖς εἴμεθα ἀνατολικὸς λαὸς καὶ τὰ κοινὰ συστατικά τῆς μουσικῆς τῶν ἀνατολικῶν λαῶν εἶναι γνωστά. Ἄν κανεὶς ἤμπορεῖ νὰ σημειώσῃ ἐπίδραση τῆς μουσικῆς λαῶν τῆς μιᾶς ἐπὶ τῆς ἄλλης, χωρὶς δισταγμὸ πρέπει νὰ σημειώσῃ τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἡ μουσικὴ εἶναι παράδοση. Ἐμεῖς ὡς λαὸς δὲ σβήσαμε ποτέ,

ὅπως δὲν ἔσθῃσε καὶ ἡ μουσικὴ μας, καὶ ἡ γλῶσσα μας ποὺ ζεῖ καὶ βασιλεῦει ἀπὸ ἐποχῆς ἀμνημονεύτου μὲ τὰ χαρακτηριστικά της.

Αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικά ἔχουν καὶ τὰ λαϊκά μας τραγούδια ποὺ προέρχονται κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ περίοδο ὅτε οἱ μελωδοὶ συνέθεταν ὑμνωδίες τονισμένες πάνω στὰ λαϊκὰ τραγούδια, ποὺ ἦταν τοῦ λαοῦ δημιουργήματα.

(Ἐδῶ τραγούδι).

Στοὺς γάμους ἔχουμε τέτοια πανάρχαια τραγούδια, ποὺ ἔχουν τὴν ἀρχή τους σὲ μελωδίες παμπάλαιες, ποὺ τραγουδιοῦνται αἰῶνες πολλοὺς μὲ τὴ συνοδεία τῶν ὄργανοπαικτῶν, ὅπως τὸν καιρὸ τοῦ Ὁρφέα καὶ τοῦ Μουσαίου. Ὁ γάμος εἶναι τῆς φύσεως μυστήριο. Στὶς ἐορτὲς τὶς ἀγροτικὲς ὁ ἄνθρωπος μιμούμενος τὴ φύση ἀναπαριστᾷ τὴ συνουσία τῆς γῆς καὶ τοῦ σπόρου. Τέτοια ἀναπαράσταση ἔχουμε στὸ ἔθιμο τῶν Καλογήρων, τῆς Βιζύης, τοῦ Μπέη τοῦ Ὁρτάκιοι τῆς Θράκης.

Στὴν ἀναπαράσταση αὐτὴ ὁ λαὸς τραγουδεῖ τραγούδια ἀνάλογα, ποὺ ἐκφράζουν τὸ νόημα τοῦ γάμου καὶ εὔχονται καὶ τὴν καλοχρονιά, τὴν εὐφορία τῆς γῆς. Ὁ Μπέης — ὁ σπορέας — ὀργάνει τὴ γῆ, ρίχνει σπόρο καὶ εὔχεται τὴν καλοχρονιά καὶ ὅλοι φωνάζουν Ἀμήν, ἐνῶ τὰ ὄργανα παίζουν σκοποὺς χαρούμενους, ὅπως ὅταν συνοδεύουν τοὺς νεόνυμφους, ποὺ πρόκειται νὰ συνδεθοῦν, ἄλλοι πλέον μὲ τὸ μυστήριο τοῦ γάμου.

(Τραγούδι).

Αὐτὴ τὴ συγγένεια διὰ μέσου τῶν αἰῶνων περιέσωσε μέσα στὸ στόμα τοῦ Ὁρακικοῦ λαὸς περισσότερο δὲ στὰ ὄργανα τὰ λαϊκά, ὅπως τῶν ἀναστεναρῶν, ποὺ σώζοντας τὸ ἔθιμο τῶν ἀναστεναρῶν κρατοῦν καὶ τελοῦν ὅλες τὶς ἱεροτελεστίας μὲ χορὸ καὶ μουσικὴ, μὲ τραγούδι καὶ ὑμνωδίες τροπαρίων.

Ἔτσι ἂν ὑπάρχη θέμα συγγενίας τῆς ἀρχαίας μουσικῆς μὲ τὴ Βυζαντινὴ καὶ τῆς Βυζαντινῆς μὲ τὴ συγκαιριανὴ λαϊκὴ, καὶ τὰ τραγούδια της ποὺ τὰκοῦμε μὲ τόση στοργὴ καὶ συμπάθεια, πρέπει στὸ λαϊκὸ τραγούδι νὰ στραφῇ ὁ μουσικολόγος καὶ ὁ ἐρευνητής. Ἐμεῖς πάντως πιστεύουμε πὺς αὐτὴ ἡ συγγένεια ἀποδείχεται πασιφανέστατα ἀπὸ τὰ πράγματα.

2. Εἶναι ὁ μῆνας ὁ θεριστῆς, ὅπως τὸν λέει ὁ λαός. Οἱ χωρικοὶ πανοικεῖ ἀποδημοῦν στὰ χωράφια τους, ὅπου μὲ τὰ ἀκονισμένα δρεπάνια τους ἀκαταπόνητα σκύβουν καὶ θερίζουν τὰ πλούσια στάχυα τοῦ κάμπου. Τέτοιες σιγνὲς ὥραϊες δίνει κάθε πλούσιος κάμπος. Ἀλλὰ οἱ Θρακιάτικοι κάμποι εἶναι ἀπὸ τοὺς πλουσιωτέρους καὶ τὸ θέαμα τεράστιο ἐπιβλητικὸ καὶ ἱκανοποιητικό. Στὴ Θράκη τὰ στάχυα περνοῦν τ' ἀνθρώπινο μπόγι κι ὅταν ὁ ζέφυρος φυσήσῃ, τότε τὸ θρόισμα τῶν κάμπων εἶναι ἓνα τραγούδι ἀνείπωτο ὅπως πὸ τραγούδι τῶν πεύκων. Ὁ λαὸς σὲ τοῦτο πάνω τὸ θρόισμα γίνεται ποιητῆς

καὶ τραγουδεῖ:

Σὰν τὰ κορίτσια τάνθισμένα κοπέλλες πὰ ξαπλώνουν χεροβόλια
ἀνθοῦνε μπόγι τὰ ξανθὰ τὰ στάχνα θερίζοντάς τα ὅπως ὁ χάρος τις
στοὺς κάμπους λάμπουν ψωμομένα (ψυχές.

3. Ἐκεῖ στὸν ἥλιο, ποὺ φρυγανίζει, ὅλοι σκυφτοὶ χεροβολιάζουν τὰ
πυκνὰ στάχνα καὶ τὸ δρεπάνι κοφτερώτατο κόβει καὶ ξαπλώνει τὸν ξανθὸ
τῆς γῆς καρπὸ. Ὁ σπόρος ρίχτηκε στὰ σπλάχνα τῆς γῆς Ὀκτώβρη ὅταν ἡ
βροχὴ πότισε καὶ χόρτασε ἡ γῆς τὴ δίψα της. Ἀπὸ τὸν Ὀκτώβρη ὡς τὸν
Μάη ἔγινε τὸ θᾶμα. Ὁ σπόρος φύτρωσε, ἡ γῆ ἔσφιξε μὲ τὸ χιόνι καὶ ρίζωσε
τὴ φύτρα, τὸ χιόνι κράτησε θέρμη στὴ ρίζα καὶ ἀπόχτησε δυνάμεις μεγάλες
καὶ στὸ δυνάμωμα τοῦ ἡλίου ὕψωσε μπόγι τὸ στάχνα καὶ στὴν ὥρα του κάρ-
πισε καὶ ψώμωσε. Ὁ λαὸς μὲ καρδιοχτύπι παρακολουθεῖ. Ὑπερήφανα ἔσει-
σαν τὰ σπαρτὰ τις κεφαλές τους ὡς που ἔφτασεν ἡ ὥρα τοῦ θερισμοῦ. Οἱ
θεριστάδες τότε γυμνοὶ τὰ στήθια μὲ τὸ κεφάλι σκεπασμένο ρίχτηκαν στὴ
δουλειὰ τοῦ θερισμοῦ. Καὶ τὰ σπαρτὰ πέφτουν στὸ χαμὸ, σχηματίζονται μὲ
τις χειροβολιές τὰ δεμάτια καὶ μὲ τοῦτες οἱ θυμωνιές, καλύβες τοῦ ἰσημερι-
νοῦ ξανθὸς καὶ πελώριος. Εἶναι τὰ στάχνα ποὺ σὲ λίγο θὰ μποῦν στάλωνα
νὰ τὰ θρυμματίσουν οἱ δοκράνες, νάλωνιστοῦν, νὰ λιχνιστοῦν, καὶ νὰ μαζευτῆ
τὸ στάρι χωριστὰ ἀπὸ τὸ ἄγερο, καὶ νὰ ἱκανοποιηθῆ ὁ λαός.
(Τραγοῦδι).

4. Οἱ ἀποθήκες στὰ λαϊκὰ σπίτια ὀλάνοιχτες καθάρειες, κέτοιμες νὰ δε-
χτοῦν τὴν καινούργια σοδειά. Οἱ λαϊκὲς γυναῖκες τῆς Θράκης, δουλεῦτρες
ἀκούραστες καὶ καματερές πρῶτες στὴ δουλειὰ καταπιάνονται τὰ πάντα. Οἱ
ξανθομαλλοῦσες κόρες, σὰν ξανθὸς κοῦκλες τῶν ἐργοστασίων, κινοῦνται
πάνω - κάτω, δεξιὰ - ἄριστερα. Στὸ σπίτι καλοθέτουν, στάλωνα ὀδηγοῦν τὸ
ζευγάρι στάλωνισμα μαζεύουν καὶ τσουβαλιάζουν τὸ στάρι, φορτώνουν ἀμάξι
ὀδηγοῦν στὸ μακρὸ δρόμο τὰ στριφτοκέρατα πρὸς τὸ σπίτι καὶ φτάνοντας
θεμιάζουν στὴ μεγάλη ἀποθήκη τοὺς καρποὺς ὧν κόπων οὖς. Εἶναι τὸ δεξιὸ
χέρι τῆς μητέρας καὶ τοῦ ἀκούραστου πατέρα, ποὺ τις ἀκοῦν νὰ τραγουδοῦν
μὲ κατάνυξη τὰ λαϊκὰ τραγοῦδια.

Τὸ πουρνὸ δὲν τις προλαβαίνει τὸ χάραγμα τῆς ἡμέρας κίθταν ὁ ἥλιος
ἀσημώσει τις παρυφές τῶν βουνῶν, αὐτὲς ἔχουν ζυμώσει κέχουν φουρνίσει
τὸ ψωμὶ τῆς ἡμέρας τραγουδώντας.

—Μανὲ μ', ὁ πάχω τὸν καμὸ καὶ ἂν κοιμηθῶ καὶ νυπιαστῶ
τὸν ὕπνο δὲν κοιμοῦμαι ἕνα λεπτὸ κοιμοῦμαι

(Τραγοῦδι).

5. Ἡ βρύση τοῦ χωριοῦ εἶναι ἕνα διαρκὲς τραγοῦδι. Ἐκεῖ στὸ ἔμπαι
καὶ στὸ ἔβγα, ὅπου συναντῶνται τὰ ζῶα τοῦ χωριοῦ καὶ ἱκανοποιοῦν τὴ δίψα
τους στὰ κρυστάλλινα νερὰ τῆς βρύσης, ἐκεῖ τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ στέ-
κουν σὰν Μαγδαληνὲς μαντηλοφοροῦσες κρύβοντας τὰ ὄραϊα τους δροσερὰ

πρόσωπα. Σιγομιλοῦν καὶ δὲν χαχανίζουσιν. Εἶναι σεμνὰ κεῖλαβικά, τηροῦν χωρὶς παραβάσεις τῶν νόμων τοῦ σπιτιοῦ, τὴν εὐλάβεια, τὴ σεμνότητα τὴ σιωπὴ, τὰ λίγα λόγια. Χωρὶς νὰ τὸ διδάχτοῦν, συνηθίζουσιν λίγα ν' ἀκοῦν, λιγώτερα νὰ βλέπουν καὶ πὺδ λίγα νὰ μιλοῦν. Τοῦτο εἶναι ἀρχαία παράδοση τοῦ ἑλληνικοῦ σπιτιοῦ, πὺδ τὴν τηροῦν δίχως ἐξαιρέσεις. Ἐκεῖ στὴ βρῦση ἀνταμιώνοντας τὶς συνομήλικες πάνω στὴ δουλειά, ἀνταλλάσσουν δυὸ λόγια καὶ μὲ τὰ συνθηματικά τους λόγια συννενοοῦνται μὲ τὰ πευδαρχικά καὶ δουλευτάρικα ζῶα τοῦ σπιτιοῦ. Ἀπὸ τὰ χαράματα, μετὰ τὸ ψήσιμο τοῦ ψαμιοῦ, ξεκινοῦν γιὰ τάλωνια. Ἐκεῖ τραγουδοῦν σιγόφωνα καὶ δουλεύουν. Ὁ ζέφυρος κολπώνει τὴ μαντήλα τοῦ κεφαλιοῦ, πὺδ περισφίγγει τὸ φεγγαροπρόσωπο τῆς κοπέλλας.

(Τραγοῦδι).

6. Στὸ μικρὸ ὕψωμα τοῦ χωριοῦ ὑψώνει τὸ μικρὸ του ἀνάστημα τὸ καμπαναριὸ τοῦ Ἀγίου Ἡλία — ἀγῆλιὰ — μὲ τὴ μικρὴ καμπανοῦλα πὺδ συχνὰ καλεῖ τὸ λαὸ, ἀφίνοντας τὴ δουλειά, νὰ θυμηθῆ καὶ τὸ Θεό. Ἐκεῖ ἀναβαίνουν ὅλοι πὺδ περνοῦν ἀπὸ τὸ μεγάλο δρόμο. Σταματοῦν τὰ κάρα, ξεκουράζουσιν τὰ ζῶα καὶ προσκυνοῦν στὸ ἐξωκκλησάκι, ὅπου τρία μεγάλα θεόρατα κυπαρίσσια ὑψώνουν τὸ μπόγι τους καὶ σπαθίζουσιν τὸν οὐρανό. Ἐκεῖ ἀνεβαίνει καὶ ὁ πανύψηλος Παπαθανάσης μὲ τὰ χυτὰ μαλλιά στὸν ὄμο καὶ διαβάζει τὸν ἑσπερινὸ ἢ τὸν ὄρθρο. Ἀπολνᾶ σὰν κροῦνὸ μεγάλης βρῦσης τὴ φωνὴ του καὶ ψέλνει εὐχάριστα καὶ δέεται γιὰ τὸ ποίμνίό του.

Στὶς 20 Ἰουλίου ἑορτάζει ὁ προφήτης Ἡλίας. Τότε ἀφίνοντας ὁ λαὸς κάθε δουλειά, θυσιάζει ἕνα προῖνὸ νὰ παρακολουθήσῃ τὴ λειτουργία. Ὁ Παπαθανάσης τότε ὑπενθυμίζει στὸν κόσμον τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον, τὴν βοήθειαν στοὺς ἀσθενικοὺς, τὴ λατρεία καὶ πίστην στὸ Θεό. Καὶ ὁ λαὸς γονατίζει καὶ δέεται καὶ λησιμονεῖ τὰ πάθη τᾶνθρώπινα. Καὶ ὁμόφωνα μένα στόμα ψάλλουσιν τὸ τροπάρι τοῦ Προφήτη Ἡλία πὺδ, σὰν τὸν Ἀπόλλωνα, καξιδεύει στὸν οὐρανὸ μὲ τὸ ἄρμα του.

7. Ἡ γαλήνη τοῦ χωριοῦ, πὺδ οὔτε τὰ σκυλιὰ ὀλιχτοῦν, ἢ δουλειά τοῦ θερισμοῦ καὶ τῶν ἄλωνιῶν, τὸ πῆγαινε - ἔλα τῶν καλῶν χωρικῶν, σὰν μιὰ πορεία μερμηγγιῶν μεγάλη πὺδ σοδειάζει, τὸ τραγοῦδι τῶν κοριτσῶν, τὸ τραγοῦδι τῆς πηγῆς, τὸ παιγνίδι τῶν παιδιῶν πίσω ἀπὸ τὶς θυμωνιές πὺδ παίζουσιν τὸ κρυφτοῦλι, ὅλα μαζὶ ἀποτελοῦν μιὰν εἰκόνα τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ πὺδ ἀγωνίζεται εἰρηνικά νὰ γεμίσῃ τὶς ἀποθῆκες ἱκανοποιώντας τοὺς μεγάλους καὶ μικροὺς κόπους τῆς σπορᾶς καὶ τοῦ θερισμοῦ.

Εἶναι ὁ μῆγας ὁ θεριστής, πὺδ ὁ ἄνθρωπος θερίζει τοὺς καρποὺς τῶν κόπων του. Ἀθήναι, 18.3.55.

8.— ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΠΟΥ ΜΕΤΑΦΤΤΕΤΘΗΚΑΝ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Ἡ λαμπρότητα τῆς Θράκης δὲν κατηύγαζε μόνο στὰ περιγιάλια τῆς,

ἀλλὰ ἀντανακλούσε καὶ στάντικρονὰ περιγιάλια τῆς Προποντίδος, τῆς Κυζίκου. Ἐκεῖ στίς παραλίες αὐτὲς ἔφτανε ἡ Θρακικὴ φωνή. Τὸ Θρακικὰ περιγιάλια ἐξέπεμπαν πρὸς τάντικρονὰ τοὺς κρουνοὺς τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν, καὶ τὸ Θρακικὸ τραγούδι ἀπηχοῦσε στὴν ψυχὴ τῶν Περαμητῶν, ποὺ ἀνταποκρίνονταν στίς μελωδίες τῆς Θρακικῆς ψυχῆς.

Νά ἡ Πέραμος γαλήνια σὰν καθρέφτης, ἤρεμη σὰν τὴ Λεύκα, θερμὴ σὰν θερμοκήπιο χειμωνιάτικο. Ὁ λαὸς τρεῖς μῆνες τὸ χειμῶνα γλεντοῦσε τοὺς κόπους τοῦ καλοκαιριοῦ στὴν ξηρὰ ἢ στὴ θάλασσα.

Τὰ κελάρια γεμᾶτα, τὰ βαρέλια γεμᾶτα, τὰ ντουλάπια γεμᾶτα καὶ τὰ πουγγιά γεμᾶτα. Ἐσκούρασμα καὶ φαγοπότι καὶ γλέντι καὶ χορὸς καὶ τραγούδι. Τέσσαρες χιλιάδες ἄνθρωποι, σὰν μελισσοφωλιά, ὄργωναν τὴ γῆ, δούλευαν τὰμπέλια, ξηνητεύονταν στὴ θάλασσα καὶ τὸ χειμῶνα γλεντοῦσαν τὸ μεγάλο μῆνα τὸ μικρὸ καὶ τὸ Μάρτη.

Ἄπὸ τὴν Πόλη ἔρχονταν τὰ εὐχάριστα μηνύματα τῶν ξηνητεμένων, ποὺ δούλευαν καὶ ὁ νοῦς τους δεμένος ἔστρεφε πάντα στὸ πατρικὸ σπίτι, στὴ γῆ τῶν πατέρων.

2. Ἡ ἑλιά μὲ τὴ γκρίζα φυλλωσιὰ ὁμορφαίνει στὴ γραμμὴ, κι' ὁ κάμπος λάμπει σὰν ἀσῆμι στὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Τὰ δέντρο' ἀράδα ἀράδα γεμᾶτα ἄνθος καὶ ὁμορφιά. Τὰ ντουτλίκια μὲ τίς φυλλωσιὲς τοὺς πρασινίζουν. Τὰ κονκούλια θὰ φανοῦν σὲ λίγο γιὰ νὰ ριχτοῦν στὸ φαγητὸ τῶν φύλλων. Τὰ τσαρτάκια σὲ κίνηση. Μέσα στὰ μεγάλα δωμάτια ἀκούγεται ὁ ψίδυρος ποὺ ροκανίζουν τὰ φύλλα τὰ νεογέννητα. Οἱ κυράδες καὶ τὰ κορίτσια μπαινοβγαίνουν κι ἀνεβοκατεβαίνουν πάνω στὴ θρόψη τῶν μεταξοπουλιῶν, τὰ φροντίζουν μὲ χαρὰ καὶ τραγουδοῦν:

Τὸ καραβάκι μ' Σανταλένια μ' Μέσα εἶναι κι' ὁ Σανταλένια μ'
(χάιντε, (χάιντε,

τὸ καραβάκι ποῦρχεται μέσα εἶναι κι' ὁ ἀφέντης μου,
τὸ μέσ' ἀπὸ τὴν Πόλη μέσα εἶναι κι' ὁ καλὸς μου
Κλαίει ἡ καρδιά μ' καὶ δὲ μερώνει. τὰ ματάκια καὶ τὸ φῶς μου.

3. Ἡ Κύζικος καὶ τὰ περιγιάλια τῆς λαμποκοποῦν. Ἡ θάλασσα τραγιέται πλούσια καὶ ἡ παλαμίδα ψαρεύεται μὲ πλούσιο ἀμητό. Οἱ ψαράδες τραγουδοῦν καὶ θριαμβευτικὰ μπαίνουν στὸ λιμάνι τους, κομίζοντας σπαρταριστὴ τὴν παλαμίδα, ποὺ γίνεται θροφή τοῦ λαοῦ νὰ πίνη τὸ κρασί του. Καὶ λάμνοντας πρὸς τὸ λιμάνι ἀκούεται τὸ τραγούδι.

Στὴν Κερασιὰ βολάξαμε
πιάσαμε παλαμίδα
ἴσα χῶω.

Τότε στρώνεται ὁ κόσμος τῶν ψαράδων νὰ ετοιμάσῃ στὰ ψαροβάρελα τὴν παλαμίδα. Κόβει καὶ λιανίζει τὴν παλαμίδα, τὴν ἀλατίζει καὶ τὴν καλο-

θέτει στὰ βαρέλια. Στὴν Χριστουγεννιάτικη σαρακοστή θὰ μοσχοβολᾷ καὶ θᾶναι τοῦ τραπεζιοῦ τὸ καρίκευμα, ποὺ ἀνάβει τὸν οὐρανίσκο κέρεθίζει τὴ γλῶσσα, ὥστε νὰ τὴν σβῆνει τὸ μαῦρο τσουχτερὸ κρασί.

Καὶ τραγουδοῦν μὲ τὴν αὐγὴ στὰ γλέντια τους:

Ξημέρωσ' ἢ Ἀναπολή,	Πᾶν τὰ πουλάκια στὴ βοσκὴ
—κούνιε παραμᾶνα τὸ παιδί—	—κούνιε παραμᾶνα τὸ παιδί—
Κῆ πούλια πάει στὴ δύση.	κῆ ἀγαπῶ στὴ βρῦση
Κούνα το νὰ μὴν ξυπνήση.	κούνα το νὰ μὴν ξυπνήση.

4. Στὸ μῶλο ὁ λαὸς παρακολουθεῖ τὴν εἴσοδο τῆς Σκούνας τ' Ἀνέστη ποὺ εἶναι θρῦλλος, εἶναι ἡ περηφάνειά του:

Νὰ ἡ σκούνα τοῦ Στραβοῦ τ' Ἀνέστη
πάει βαλανίδι στὸ Τριέστη.

Σὰν ποντοπόροι οἱ Περαμαλῆδες διασχίζουν τὶς θάλασσες, περνοῦν τὰ θυμωμένα πελάγη τῆς Ἀσπρης θάλασσας. Πιάνουν τὴν Αἴνο, πιάνουν τὸν Πειραιᾶ, βγαίνουν στὸ Ἴόνιο καὶ νικητὲς ξαναγυρίζουν σένα τρίμηνο, κομίζοντες πλοῦτη.

Τὰ μεγάλα τους καρᾶβια ἐπιστρέφουν μὲ τὰ πούπουλα ὑψωμένα ποὺ τὰ κολπώνει ὁ ἄνεμος δεξιός. Οἱ θαλασσομάχοι μᾶς φέρνουνπραμάτιες καὶ πλοῦτη. Ὁ μοῦτσος τραγουδεῖ:

—Ἐγὼ μαι τοῦ ψαρᾶ ὁ γιὸς	μαῦρα μάτια νὰ γυρέψω.
ὁ ψάλτης κι ὁ γραμματικός.	Ρίχνω τὴν πρώτη καμακιά
Ποῦ πῆγα νὰ ψαρέψω	βόηθα Χριστέ καὶ Παναγιά.

Ἡ πολιτεία διασκεδάζει στὸν ἐρχομὸ τῶν ξενητεμένων. Τὰ γλέντια ἀπανωτὰ κεῦτυχισμένα. Εἶναι ἡ χαρὰ τῶν κόπων καὶ τῶν ἀγώνων.

5. Οἱ ξενητεμένοι νέοι μπαίνουν στὸ ζυγὸ τῆς παντρειάς. Πρέπει νὰ ἐπιτελέσουν τὸν προορισμὸ τους. Ἀρραβωνιάζονται στὸ πρῶτο ταξίδι καὶ μπαρκαρίζονται καὶ στὸ γυρισμὸ, ἀφοῦ πάλαιψαν μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως καὶ νίκησαν, βάνουν τὰ στέφανα καὶ φοροῦν τὸ δαχτυλίδι. Καὶ τοὺς στεφανοχαιρετοῦν. Ὁ γαμπρὸς τραγουδεῖ:

—Σάββατο θράδυ μὲ διῶξαν οἱ γονοὶ μου
ἀπὸ τὸ σπίτι μου καὶ ἀπὸ τὰ γονικά μου.
Παίρνω τὸ δρομὶ, παίρνω τὸ μονοπάτι
βρίσκω ἓνα δεντρί, βρίσκω νὰ κυπαρίσι.
—Δεῖξε μου δεντρί τόπο γιὰ νὰ πλαγιάσω.
—Νὰ οἱ κλῶνοι μου καὶ κρέμασ' τᾶρματά σου
νά, κῆ ρίζα μου καὶ δέσε τ' ἄλλογὸ σου
νά, κι ὁ ἥσκιος μου πέσε γλυκοκοιμήσου.

Εἶναι ἓνα τραγοῦδι ὠραῖο καὶ παιθητικὸ. Εἶναι τἀποχαιρετιστήριο τραγοῦδι τοῦ νέου πρὸς τοὺς ἐδικοὺς του, πρὸς τὸ πατρικὸ του σπίτι.

6. 'Ο λαός, πὸν τόσα παθήματα τοῦ δημιουργοῦνται στὰ θαλασσινὰ ταξίδια συχνὰ μαυροφορεῖ, συχνὰ κλαίει καὶ δέρνεται γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ ναύτη. Στρώνει κάτω τὰ ροῦχα του καὶ μοιρολογεῖ.

'Η ναυτικὴ ζωὴ εἶναι πικρὴ καὶ τὰ ταξίδια τρῶνε τοὺς ξενητεμένους. 'Ο ἴδιος ὁ λαὸς δημιουργεῖ τραγούδια πάνω στὰ παθήματά του.

Δημιουργεῖ καὶ τὰ προσαρμόζει στὸ σκοπὸ:

—'Ο γκεμιτζῆς ἀρρώστησε στοῦ карабиоῦ τὴν πλώρη.

Δὲν ἔχει μάννα νὰ τὸν δῆ, κύρη νὰ τόνε κλάψη.

οὔτε ἀδερφὸ οὔτ' ἀδερφὴ κερὶ νὰ τὸν ἀνάψη.

Τὸν κλαίει ἡ καπετάνισσα μὲ τὸν караβοκύρη.

—Σήκω καημένε γκεμιτζῆ, σήκω καημένε ναύτη

νὰ κουμπασάρης στὸν καιρὸ νὰ βγοῦμε σὲ λιμνιῶνα.

6. Οἱ Περαμιῶτες τώρα στὰ περιγιάλια τῆς Ἀττικῆς θυμοῦνται τὰ παλιὰ καὶ μοίρονται. Οἱ παλιοὶ πεθαίνουν, οἱ μέσοι τραγουδοῦν ἀκόμα σάν-αμνηση τῶν περασμένων καὶ νεώτεροι ἀδιαφοροῦν. 'Η κοσμοχλασιὰ ὅλα τὰ κοσκινίζει. Τὰ παλιὰ ξεχνιοῦνται. Τὰ νέα ἐπικρατοῦν. 'Ὡς ὅτου σβῆση ἡ ἀνάμνηση καὶ ὡς ὅτου ἡ Κόνα Μερόπη Χρυσοχέρη, πάψη νὰ βγάξη φωνὴ καὶ ρυθμικὰ νὰ σέρνη τὸ πόδι εἴτε στὸν χασάπικο, εἴτε στὸν συρτό, εἴτε στὸν πηδηχτὸ χορό. Μὲ τὸν καιρὸ καινούργια ἦθη καινούργιες συνήθειες. Τὰ παλιὰ θὰ γίνουιν στάχτη, ὡς ὅτου σβῆση καὶ τὸ τραγούδι:

—Κυρά μ' κι ἀρχοντοπούλα μ' τὰ μαλλιάκια σου νὰ διῶ,
σεῖσ' ἀρχόντισσα κυρά μου νὰ διῶ γιατί θὰ τρελλαθῶ.
ἔβγα στὸ παραθύρι

'Αθήναι, 24.2.54

9. — ΤΟ ΣΟΥΦΛΙ ΧΩΡΟΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΣ

1. Πάνω στὸν Ἐβρο σὲ μιὰ πλαγιὰ ἀνατολικὴ ἀπλώνεται τὸ Σουφλί, πὸν γιὰ τὴν προέλευση τοῦ ὀνόματός του καὶ τῶν κατοίκων του ἔχουν γραφῆ τόσα πολλὰ χωρὶς νὰ λυθῆ τὸ πρόβλημα αὐτό. Ἄλλοι λένε τοῦτο ἄλλοι λένε ἐκεῖνο. Ἐνα ὅμως εἶναι ἀσφαλές, πὸς οἱ Σουφλιῶτες εἶναι σπουδαῖοι καὶ καλοὶ πατριῶτες. Γιὰ τὸν πατριωτισμὸ τους ἔχουν ὑποστῆ πολλά, ἀλλὰ συντηροῦν τὴν ἀγνὴ Ἑλληνικότητά τους καὶ τὴν ὁμιλίαν τους στὸ βόρειο ἰδιῶμα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἦθη κῆθιμά τους, πὸν κάνουν τόση αἴσθησι στὸν περαστικό. Τὰ τραγούδια τους, πρὸ παντός καὶ χοροὶ τους εἶναι ἐξέχοντα φαινόμενα, πὸν προκαλοῦν τὸ θαυμασμὸ τοῦ ξένου.

Οἱ χοροὶ τους πρὸ παντός εἶναι ἐπιβλητικοὶ καὶ στὴν ἐμφάνισι μὲ τις τοπικὲς τους στολὲς καὶ στὸ ρυθμὸ τους. Ὅσοι εἶδαν Σουφλιώτικους χοροὺς συνοδειά μὲ τὸ τραγούδι τῶν χορευτῶν, δοκίμασαν ἀγαλλίασι καὶ συγκίνηση. Τὸ λαϊκὸ τους ὄργανο πὸν κυριαρχεῖ εἶναι ἡ γκάιντα. 'Ο ἄσκαυλος αὐτός στὰ χέρια καὶ τὸ φύσημα τοῦ γκαίτατζῆ εἶναι ἓνα ἀξέπεραστο μεγαλόρρη-

μα λαϊκῆς μουσικῆς. Τὸ ὄργανο αὐτὸ περιέρχεται ἀπὸ πατέρα σὲ γιό. Αὐτὸς σήμερα ποὺ διαιώνει τὸ παίξιμο τῆς γκαίντας, εἶναι ἕνας ἀπλὸς ἐργάτης, ἕνας καλλιτέχνης τοῦ ρυθμοῦ καὶ μουσικοῦ τόνου. Κάτω ἀπὸ τὴν μασχάλην του ἡ γκαίντα γίνεται θεία λύρα, θεῖος καὶ οὐράνιος τόνος, ὅπως μιὰ φορὰ τοῦ Ὁρφέα. Συγκινοῦνται οἱ ἄνθρωποι, συγκινοῦνται τᾶψυχα κιὸ ἄνθρωπος θέλοντας καὶ μὴ κινεῖ τὰ πόδια τους πρὸς τὸ ρυθμὸν. Τὶς Κυριακὲς ὁ γκαῖτατζῆς φοραίνοντας τὰ παλιὰ ἱστορικὰ ροῦχα του μὲ τὸ σαρίκι στὸ κεφάλι, — ἕνα ζουνάρι στριφογυρισμένο στὸ κεφάλι του σὲ κύκλους — περιέρχεται τὰ καφενεῖα. Ἐκεῖ σὰν παλιὸς ραφωδὸς ποίει καὶ τραγουδεῖ θαυμάσια, συγκινητικά, βακχικά, ρυθμικά, ποὺ ξεσηκώνει τὸ χορευτικὸ μένος τοῦ λαοῦ. Καὶ δίχως νὰ τὸ θέλῃ ὁ λαὸς πιάνεται στὸ χορὸν, ὅπου ἀναδείχονται οἱ ἀριστεῖς καὶ οἱ ἑξαρχοὶ τοῦ χοροῦ καὶ τοῦ ρυθμοῦ. Τότε οἱ πλατεῖες γίνονται χορευτικὲς κονίστρες ὅπου ἀναδείχονται οἱ καλλιστεῖς καὶ ἀριστεῖς τοῦ ρυθμοῦ.

2. Τὸ Σουφλί εἶναι καὶ ὁ τόπος τῆς μετάξης. Ἐκεῖ βρίσκονται τὰ μποτζελίκια, ἐκεῖ οἱ ἀπέραντοι μουραῖωνες ποὺ εἶναι ἕνα δάσος τοῦ πρασίνου. Στὸ Σουφλί καλλιεργεῖται ὁ κουκουλόσπορος, ἡ κάμπη δημιουργεῖ τὸ κάλυμμά της, γίνεται χρυσαλλίδα καὶ αὐτοφυλακίζεται πλέκοντας μὲ τὴν πολύτιμη κλωστή της τὸ κουκούλι. Φυλακισμένη πλέον ἀποθνήσκει, καὶ ἡ μεταξένια της αὐτὴ φυλακὴ γίνεται κλωστή στὴν ἀνέμη ποὺ ὑφαίνεται σὲ μεταξωτὸ πανί. Ἔτσι ἡ ὑφαντικὴ τῶν μεταξωτῶν της εἶναι μιὰ θεία τέχνη. Ἔτσι ὁ λαὸς δημιουργεῖ τὸ τραγούδι τῆς μετάξης καὶ τοῦ ἀργαλειοῦ, ποὺ εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα τῆς λαϊκῆς μούσας.

3. Ὁ γάμος στὸ Σουφλί εἶναι μιὰ συνεχῆς ἑορτὴ ἑπτὰ ἡμερῶν, ποὺ τὸ τραγούδι δὲν παύει καὶ ἡ γκαίντα διαρκῶς παίξει διεγερτικώτατα.

— Ἄδρανουπολίτη μ' καλόγερε
ποῦ τὴν ἠῦβρις τὴ λευκὴ μ' τὴ λυγε-
(ρή.

— Ἀπὸ τοῦ σιφὲρ ἄντε ἔρχουμαν
καὶ στὴν αὐλὴ της ξέψυχα

Τάποχαιρητηστῆριο τραγούδι τῆς

— Ἀκόμ' ἀπόψι εἴμ' ἐδῶ
ἔρ' αὔριο θὲ νὰ πηγαῖνω
ἀφίνω γειὰ στὴ γειτονιά
ἔρ' χαρὰ σῶλον τὸν κόσμον.

Ἀφίνω τσ' ἀντασίνες μου

κι αὐτὴ πότιζε τοῦ βασιλικοῦ της
κι κουρφουλουγοῦσι τοῦ βάλαμοῦς
ἔκοψι κι μένα κι μοῦδωκι
μοῦπε τρία λόγια κι μέκαψι
μέσα τὴν καρδίτσα μ' ζεμάτισι.

νύφης εἶναι συγκινητικώτατο.

στὴν ψάθα ποὺ κιττοῦσαν
ἀφίνω τὸν πατέρα μου
ἕνα μαντῆλι δάχρυα
ἀφίνω καὶ τὴ μάμμα μου
τρία γυαλιὰ φαρμάκι κλπ.

Τὰ τραγούδι' αὐτά, ποὺ ἄρχεψε νὰ τὰ ξεχνᾷ καὶ νὰ μὴ τὰ τραγουδῇ ἡμεῖς σιγὰ - σιγὰ τὰ μαζεύουμε, τὰ ταχτοποιοῦμε καταγράφοντάς τα, γιὰ νὰ μείνουν χτῆμα αἰώνιο τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

4. Τὸ Σουφλί μὲ τὰ παλαιὰ του σπίτια εἶναι μιὰ γραφικώτατη πολιτεία. Ψηλὰ ἡ ἐκκλησία καὶ τὰ σχολεῖα τᾶπλόχωρα, ὅπου οἱ φιλοπάτριδες δα-

σκάλου κάνουν τὸ χρέος τους. Ἀπὸ τὸν κ. Σεϊτανίδη ὡς τὸν κ. Γλύστρα. Ἑθνικοὶ ἀπόστολοι, ποὺ διδάσκουν τὴ γλῶσσα καὶ φροντίζουν τὰ παιδιὰ. Οἱ ἄνθρωποι μουστροφαεῖς καὶ πολιτισμένοι. Κρατοῦν γερὰ τὶς συνήθειές τους τὰ ἥθη κέθιμά τους. Ἀγαποῦν νὰ ντύνονται σὰν τὶς γαγιαδες τους, νὰ χορεύουν σὰν τοὺς παποῦδες, νὰκούν τὰ παλιὰ τραγούδια τους, νὰ τὰ τραγουδοῦν καὶ νὰ συγκινοῦνται μὲ τὴν γαίαντα.

Οἱ Σουφλιῶτες εἶναι ἥρωικός λαὸς ποὺ παλεύει νὰναστήσῃ τὸ παρελθόν, ποὺ συντηρεῖ τὸ ἔθιμον, ποὺ συντηρεῖ κάθε τι, ποὺ τὸν συνδέει μὲ τὸ παρελθόν... Κάτω τρέχει ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ, σὰ σαραντοποδαρούσα ποὺ κατεβαίνει πρὸς τὴν Ἀλεξανδρούπολη. Τὴ γραμμὴ τὴν παρακολουθεῖ ὁ Ἔβρος κατεβάζοντας τὰ νερά του τὰ πλούσια, ποὺ ποτίζουν τὸν πλούσιο κάμπου καὶ ξεχύνονται στὸ Αἰγαῖο, στὴν Αἶνο.

Ἀθήναι, 11.1.55

10.— ΤΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΕΓΑΛΕΙΟ ΤΗΣ ΡΟΔΟΠΗΣ

1. Ἡ Ροδόπη, τὸ ἕξαισιο μεγάλο βουνὸ τῆς Θράκης, ὅπου οἱ παλαιοὶ Θραῖκες εἶχαν τὰ ἐρείσματά τους καὶ σχημάτισαν ἀνάλογη τὴ ζωὴ καὶ τὸ πέρασμά τους μὲ τὸ κλίμα τοῦ τόπου, ὅπου γεννήθηκαν κέζησαν, πιάνει ὄλη τὴ δυτικὴ πλευρὰ τῆς χώρας αὐτῆς. Οἱ κάτοικοι τοῦ μεγάλου βουνοῦ αὐτοῦ λέγονται Ροδοπαῖοι. Σήμερα λέγονται Ροῦπτσι. Στὶς πλαγιές τὶς βορεινές αὐτοῦ τοῦ βουνοῦ ἀνθοῦσαν ὡς τὰ τελευταῖα τὰ περιφημὰ Ἑλληνικὰ χωριά καὶ τὰ περιφημότερα μοναστήρια. Τὰ ἕνδεκα μοναστήρια καὶ ἐρείσματα τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ χρησίμευαν καὶ ὡς πνευματικὰ καὶ ὡς πολεμικὰ φρούρια γιὰ νὰποκρούσουν τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς περιφέρειας αὐτῆς εἶχε πλούσιους λαογραφικοὺς θησαυρούς. Εἶχε παραδόσεις ἀρχαῖες, μεσαιωνικές, παραδόσεις τῆς δουλείας τῶν τετρακοσίων χρόνων. Ἡ Στενίμαχος εἶταν μιὰ ἀκρόπολη Ἑλληνικὴ, ποὺ ἔζησε πολλοὺς αἰῶνες. Στὰ 1906 μονάχα ἄλλαξεν ἡ περιοχὴ αὐτὴ, χάθηκεν ὁ ἑλληνικὸς τῆς χαρακτήρας μετανάστεψαν οἱ Ἕλληνες κίβλα ἔγιναν βουλγαρικά. Χάθηκε καὶ τὸ Ἑλληνικὸ τραγούδι — τὰ λαϊκὰ αὐτὸ δημιούργημα, ποὺ βάσταξε ὡς τὰ 1906. Ἐνα τραγούδι λέγει:

Στὰ χίλια ὀχτακόσια τὸ ἔτος εἰκοσιτρεῖς
τὸν Νοέμβριον τὸ μῆνα, ἡμέρες δεκατρεῖς
εἶναι μεγάλο θᾶμα σὲ ἕνα, δυὸ καὶ τρεῖς.

Τὸ τραγούδι τραγουδεῖ ταῦστηρὰ ἦθη τῆς ἐποχῆς, ποὺ μιὰ παρεκτροπή, δὲ μπορούσε παρὰ νὰναστατώσῃ τὴν κοινὴ γνώμη, ποὺ ξεθυμαίνει μένα λαϊκὸ τραγούδι μὲ ἡμερομηνίες καὶ δρώντα πρόσωπα.

2. Ἀπὸ ψηλὰ ἀπολαμβάνει κανεὶς τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θρακικοῦ κάμπου ποὺ δριζεται βορεινὰ ἀπὸ τὸν Αἶμο καὶ δυτικὰ ἀπὸ τὸν Ἔβρο, ποὺ κυλᾷ μεγαλόπρεπος καὶ κινκλώνει τὴν ξακουστὴ Φιλιππούπολη. Στους τρεῖς λόφους

της στηριγμένη μεγαλόπρεπα ἡ Φιλιπούπολη ξαπλώνεται στὸν κάμπο, πὸν τὸν παχαίνει τὸ πλούσιο ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ. Σαυτὴ τὴν πλούσια πολιτεία ὁ Ἑλληνισμὸς μεγαλοῦργησε 25 αἰῶνες. Ἡ Ἑλληνικὴ ζωὴ δημιουργήσε θρούλους, παραδόσεις, μύθους; ἱστορίες παραμυθένιες καὶ ἱστορία ἀληθινή.

Ὁ λαὸς τραγούδησε τὴν Ἑλληνικὴ λεβεντιά, τραγούδησε τὴ βαρειὰ δουλειά, τραγούδησε τὸν ἔρωτα, τὰ βουνά, τὰ λαγγάδια, τὴν ἐλευθερία. Ὡς τὰ 1906 οἱ Ἑλληνικὲς ἐκδηλώσεις ἐπικρατοῦσαν. Νά ἓνα τραγούδι γιὰ τὴ Φιλιπούπολη.

Ἄϊντε Φανοῦκα μ'
 νὰ πᾶμ' στὸ Κάστρο
 νὰ δγῆς τί πρᾶμα
 νὰ δγῆς τί θᾶμα:
 Ἄρνι χασάπη
 βόδι σαράφι
 μάγειρο γάτο
 σκυλλὶ γενᾶτο.

Ἄϊντε Φαινούκα μ'
 νὰ πᾶμ' στὸ Κάστρο
 νὰ δγῆς τί πρᾶμα
 νὰ δγῆς τί θᾶμα
 τζομπάνι λύκο
 δεσπότη μπίκο
 γκάργιες παππάδες
 ζάμπες ψαλτάδες.

Κάστρο ὠνόμαζαν οἱ Στενιμαχῖτες τὴν Φιλιπούπολη, ὅπου ὀργανωμένος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἶχε γεννήσει κατάπληξη στοὺς περιηγητὲς τῶν χρόνων τῆς δουλείας ὡς καὶ στὸν ποιητὴ Λαμαρτῖνο (1830).

Στὴ Φιλιπούπολη σῶζονταν καὶ τὸ τραγούδι «Τὰ καστρινὰ κορίτσια». Μὲ τὸ τραγούδι τοῦτο κοροϊδεοῦν οἱ Στενιμαχῖτες τὰ κορίτσια τῆς Φιλιππουπόλεως.

Τὰ κορίτσια ἀπὸ τὸ Κάστρο κάνανε ἀναφορὰ
 καὶ τὴ δίνουν στὸ Δεσπότη καὶ γυρεύουν παντρεία.
 Κι ὁ Δεσπότης τίς ἐλέγει: «Λάβετε ὑπομονὴ
 νὰ ρωτήξω, νὰ ξετάξω, ποῦναι οἱ καλοὶ γαμπροί.

3. Οἱ βιγκέρες εἶναι γνωστές. Ὡς τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Βουλγαρίας 1877 - 1879 καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, πὸν ἔγινε Ἡγεμονία, ἡ μόνη ψυχαγωγία τῶν Χριστιανῶν τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ τῆς Στενιμάχου εἴταν οἱ βιγκέρες δηλ. οἰκογενειακὲς βραδυνὲς συναναστροφές. Τὸ βράδυ τῆς ὀνομαστικῆς γιορτῆς τοῦ νοικοκύρη καὶ τῆς νοικοκυρᾶς καὶ τοῦ πρωτότοκου γιοῦ, συγγενικὲς καὶ πολὺ φιλικὲς οἰκογένειες μὲ τὸ φαναράκι στὸ χέρι πήγαιναν στὸν ἑορτάζοντα. Τὰ τραταμέντα — κεράσματα — ἦταν πλούσια ἀπὸ τὸ γλυκὸ ὡς τοὺς πικάντικους μεζέδες καὶ ποτά. Ἡ διασκέδαση ἄρχιζε μὲ τροπάρια καὶ κουβέντες καὶ κατέληγε μὲ τραγούδια πατριωτικά, κλέφτικα καὶ τῆς τάβλας καὶ χορευτικὰ καὶ διάφορα παιγνίδια, τὸ δαχτυλίδι, τὴν κολοκυθιά, τὸν βασιλιά. Τότε ἄκουγες τραγούδι σὰν αὐτό.

— Ἐμεῖς δὲν ἤρταμε ἐδῶ
 νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε,
 μόνο σᾶς ἀγαπήσαμε
 κῆρταμε νὰ σᾶς διοῦμε.

— Σῆκω καλὴ νοικοκυρά,
 γουργούρισε ἡ κοιλιά μας
 κέρνα μας τὸν σιχτιρ - καρφέ
 νὰ πᾶμε στὴ δουλειά μας.

Ἡ κόρη τοῦ Τζεβράνη, ἦταν ἓνα τραγούδι χλιοτραγουδίστο καὶ ἀγαπητό:

— Ἐνα βραδάκι θέλησα νὰ πάγω στὸ σεργιάνι
κι ἀπάντησα στὸ δρόμο μας τὴν κόρη τοῦ Τζεβράνη
ἦταν κοντὴ καὶ λυγερή, ξανθιά καὶ μαυρομμιάτα
κῆλαμπαν τὰ ματάκια της ὄλο χάρι γιομᾶτα.
σεινάμενη — κουνάμενη ἐδῶ κέκεϊ πατοῦσε
σὰν περδικούλα στέκονταν σὰν ἀετὸς πετοῦσε.

— Εὐχαριστῶ σε, Παναγιά, ποὺ μοῦλαχε στὴ στρατά
Καὶ τώρα κάνε ταῖρι μου αὐτὴ τὴ μαυρομμιάτα.

Αὐτὸς ὁ μοναδικὸς τρόπος τῆς βιγκέρας ἔφερεν οὐρανό τὸ λαό, τοῦ ἐπέτρεπε νὰ διασκεδάσῃ ὁμαδικῶς νὰ πιῇ, νὰ κάνῃ κέφι, νὰ τραγουδήσῃ, νὰ ξεχάσῃ τὰ βάσανά του, ποὺ μένουν στὴ θύμηση τῶν γερόντων καὶ νοσταλγικά.

Ἄθῆναι, 13.1.55

11.— ΘΡΑΚΙΚΕΣ ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ, ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥ ΛΑΪΚΕΣ

1. Τὰ τραγούδια αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὶς πανελλήνιες παραλογές, ποὺ ἀποτελοῦν ἓνα εἶδος τραγουδιῶν πολὺτιμων ἀνάμεσα στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Τὸ τραγούδι τῆς Ἀρετῆς εἶναι ἀξιόλογο τραγούδι, μιὰ παραλογὴ ὠραιότατη, ἄξια νὰ ζῆ μέσα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ.

— Ἐννιά ἀδέρφια ἦτανε κὴ Ἀρετὴ μονάχη, λέγει τὸ τραγούδι κι' ἐπῆγαν καὶ τὴν ἔκαμαν σπῆλαιο στὴν ἐρημιά, μάτι νὰ μὴν τὴν δῆ.

Κατὰ τύχη, ἐκεῖ ποὺ κνηγοῦσε, περνάει τὸ βασιλόπουλο, ἀπὸ τὸν τόπο τοῦτο. Τὸ φῶς του ἐθαμβώθηκε ἀπὸ τὴν ὁμορφιά της. Γυρίζει καὶ πάει στὸν βασιλιά τὸν πατέρα του μὲ δάκρυα φορτωμένο.

Ὁ βασιλιάς βλέπει τὸ βασιλόπουλο καὶ τὸ ρωτᾷ:

Γιατί ὑγιέ μ' στὴ συλλογὴ καὶ στὴν πολλὴ τὴν πίκρα;

— Τὴν Ἀρετὴ ἀπάντησα, λέγει τὸ βασιλόπουλο.

— Σώπα ὑγιέ μ' μὴν τὸ πολυλές, καὶ μὴ τὸ πολυπικραίνεις
κι' ἄς στείλουμε ἓνα προξενητὴ νὰ τήνε προξενέψῃ.

Ἡ Ἀρετὴ ὅμως μὲ τὰ ἔννιά ἀδέρφια της εἶχαν ἓνα μέγαν ὄρκο, νὰ μὴ μπῆ στὴν παντρεία. Τὸ τραγούδι προχωρεῖ μὲ μιὰ περιπέτεια.

— Πῆγαν τὴν προξενέψανε καὶ ἔδωκαν τὴ δούλα.

κῆκοψαν τὰ μαλλάκια της μὲ τὸν μαλλοκόφτη

κῆκοψε τὸ δαχτύλι της καὶ μὲ τὸ δαχτυλίδι

κῆκοψε τὰ βυζάνια της καὶ μὲ τὸ ρωγοβύζι

καὶ τὴν μάννα καὶ πατέρα της στὸ ζυγὸ τὶς ἔξεψε,

νὰ κουβαλοῦνε μάρμαρα ἀπ' τὸ μαρμαροβοῦνι.

Ἐφτασε κὴ ὥρα νὰ πάῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ σφάξῃ τὰδέρφια της. Σὰν τᾶκουσε ἡ Ἀρετὴ σηκώνεται καὶ πάῃ μοναχὴ της. Βρίσκει ἡ κόρη τὸ βασιλόπουλο:

— Γιὰ πές με, βασιλόπουλο, σὰν τί σημάδια μέχεις;

— Ἔχω τὰ μαλλάκια σου μὲ τὸν μαλλοκόφτη

ἔχω καὶ τὸ δακτύλι σου καὶ μὲ τὸ δαχτυλίδι

ἔχω καὶ θυζάκια σου καὶ μὲ τὸ ρωγοβύζι

Ἡ Ἀρετὴ ἀπαντᾷ τότε:

— Γιὰ δές με βασιλόπουλο, δακτύλι δὲν μὲ λείπει

γιὰ δές καὶ τὰ στηθάκια μου, στήθεια καὶ δὲν μὲ λείπουν,

ἄχ κὴ μάννα πού μανένθρεψε δὲ ξέρει τὰ στηθείά μου,

κιὸ κύρης πού μανένθρεψε, δὲ ξέρει τὰ μαλλιά μου

καὶ τὰ ἐννια ἀδέρφια μου δὲν ξέρουν τὰ δάχτυλά μου.

Ἐγὼ τὴν σκλάβα μ' σῆδωκα καὶ σὺ σκλάβος δικός μου.

2. Μιὰν ἄλλη παραλογὴ εἶναι τῆς νύφης πού κακοτύχησε. Τὸ τραγούδι εἶναι γνωστότατο καὶ δημοσιευμένο ἀπὸ τὸν Ν. Πολίτη. Μιὰ Θρακικὴ παραλλαγὴ τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ἡ ἑξῆς:

— Προξενιάδες ἦρτανε, πὸ μακρὴ, πὸ πέρα

νὰ πάρουνε τὴν Εὐγενιὰ στὰ μακρὰ στὰ ξένα.

Ὅταν τήνε προξένευαν τὸν καμποχὰ κομπόδενε.

Καὶ ὅταν τὸν ἐζρέμασε, τὸτ' ἦρθαν καὶ τὴν πῆραν.

Ἡ νύφη κακοτύχησε τόσο, πού ἀποφασίζει νὰ ἐπιστρέφει στὴ μάννα της. Κανεὶς δὲν τὴν ἀναγνωρίζει στὸ γυρισμό της. Ἡ ἀναγνώρισή της γίνεται γιατί ἡ κόρη ζητεῖ νὰ ξυφάνη τὸ πανί τ' ἀργαλειοῦ της, πού ἀπόμεινε ἀξύφαντο. Καὶ προτείνει:

— Ἔχτε πανί στὸν ἀργαλειὸ ἐγὼ νὰ τὰποσώσω;

— Ἦρθανε τόσες φάντριες καὶ σὺ θὰ τὸ ξεφάνης,

Ἄφοῦ καμὰ δὲν μπόρεσε σαῖτα νὰ περάση;

Στὸν ἀργαλειὸ ἐκάθισε, ὑφαίν' καὶ τραγουδάει,

«Ροῦχο μου, βαρὺ μου ροῦχο καὶ ὠργό μου καμποχὰ»

μ' ἐξῆντα δυὸ πατήματα μὲ σαράντα δυὸ καρούλια,

ὅταν σὲ κομπόδενε ἦρθαν μὲ προξενεύαν,

κι ὅταν σὲ κρέμασα μὲ πῆρανε στὴν ξενητεία!

Ἐδῶ γίνεται ἡ ἀναγνώριση. Τρέχουν οἱ δούλες καὶ τὸ λένε τῆς κυρᾶς τους. Καὶ ἐπαναλαμβάνουν τὸ τραγούδι. Κι ἡ μάννα φωνάζει ἀγκαλιαζοντάς τὴν:

— Αὐτὴ ναι ἡ Εὐγενίτσα μου, ἡ κόρη ἡ καλὴ μου

κὲκεῖ π' ἀγκαλιασθήκανε ἐβγήκε κὴ ψυχὴ τους.

Ἡ μάννα γίνκε λεμονιά κὴ κόρη κυπαρίσσι.

3. Στὶς Ἐπιβάτες τραγουδοῦσαν τὴν ἑξῆς παραλογὴ. Εἶναι ἓνα λυπητερὸ τραγούδι, πού σώσαμε καὶ τὴν μουσικὴ του. Τραγουδιέται ἀπὸ τὸ γαμπρὸ τὴν παραμονὴ τοῦ γάμου:

— Ἐνα Σάββατο βράδυ μὲ διώξαν οἱ γονοὶ μου,

φεύγω κλαίοντας με δάκρυα φορτωμένους
βρίσκω ένα δεντρί τα άνθη φορτωμένο.

— Δέξε μου δεντρί μ' έμένα και τ'άλογό μου.

— Νά ή ρίζα μου και δέσε τ'άλογό σου,
νά και τα κλωνιά μ' και βάλε τ'άρματά σου
νά κιό ίσκιος μου και πέσε άπατός σου
και αύριο πρωί τó δίκιο μου τó θέλω.

— Άκουσε Θεέ μ' και γής μήν ύπομένεις,
ώς και τó δεντρί τó δίκιο του τó θέλει.

Τó τραγούδι τούτο τó τραγουδοῦσαν σέ πολλά μέρη τής Θράκης με τόν ίδιο ήχο και ρυθμό.

4. Μιά παραλογή είναι και τó τραγούδι τής 'Ηρακλείας με μελωδία παθητικά σαν εκκλησιαστικό τροπάρι. Τó τραγούδι έχει πολλές παραλλαγές. Άκούσατε μιá άπ' αυτές.

— Έγώ είμαι όρφανό παιδι έχω και χήρα μάννα
κή μάννα μου με πούλησε σ' ένα καλό άφέντη,
νά μαρμαρώνω τις αυλές, νά ζωγραφίζω σκάλες,
κι άφέντης μου βουλήθηκε νά στήση μιá ταβέρνα.
Έμένα βάζει πρώτον να, νά σύρω τó ποτήρι,
άπ' τó πολύ τó κέρασμα και άπ' τó ψυχολόγι
κοντύλιξε τó χέρι μου κέπεσε τó ποτήρι,
ούτε σέ πέτρα θάρεσε ούτε και σέ λιθάρι
στής κόρης γónα θάρεσε κέγινε χίλια κομμάτια
κι άφέντης μου με κάκωσε, γυρεύει νά με πουλήση. κλπ.

4. Στη Θράκη, την πατρίδα τών μουσικών και τραγουδιστών τó τραγούδι ήτανε συνυφασμένο με τή Θρακική ψυχή. Τó τραγούδι άρχιζε με τó γλυκό νανούρισμα τής μητέρας. Όλη ή ζωή τού Θρακικού λαού χαρούμενη ή λυπητερή έγινε τραγούδι. Οι Θραάκες στή δουλειά, στήν άνάπαυση, στή διασκέδαση με τούς πόθους και τά όνειρα τού έθνους άποκρυσταλώθηκε σέ στίχους άπλοῦς και χαριτωμένους. Η μελωδία τών Θρακικών τραγουδιών είναι πάντοτε μελαγχολική και θλιβερή. Τραγούδια πού ιστοροῦν λύπες, τά τραγουδοῦν σέ ώρες πού είναι νά διασκεδάσουν και νά λησιμονήσουν τούς καημούς των.

5. Και τελειώνουμε με μιá παραλογή πάλι τής Άρετής.

— Μιά μάννα μιá καλή μάννα άπ' τις καλές τις μάννες
πού είχε τούς έννιά γιούς, τήν Άρετή μονάχη,
στά σκοτεινά τήν έλουγε, στά σκοτεινά τήν χτένιζε,
κέξω στήν άστροφεγγιά κάθεται και τήν πλένει.
Προξενητάδες έρχονται άπό τή Βαβυλώνα
ήρθανε και γυρεύουνε τήν Άρετή στά ξένα

ὄλα τὰδέρφια δὲν ἔστρεξαν, ὁ Κωνσταντῆς τὸ στρέγει:
 — Ἐλάτε νὰ δώσουμε τὴν Ἀρετὴ στὰ μακρὰ στὰ ξένα
 νᾶχμε γαμπρὸ στὴν ξενητεῖα νὰ τρέχη τὸνομά μας.
 Κι ἔδωσαν τὴν Ἀρετὴ στὰ μακρὰ στὰ ξένα:

Τί ἀκολουθεῖ εἶναι γνωστό. Ἀρρωστᾶ ἢ μάννα κιὸ ἀποθαμένος, πὸν τὴν ἔστειλε στὰ ξένα καλεῖται — ὁ Κωνσταντῆς — νὰ τήνε φέρη νὰ τὴν κυττάξῃ στὴν ἀρρώσθεια της. Ὁ Κωνσταντῆς τὴν φέρνει κέξαφανίζεται. Ἡ συνάντησι εἶναι τραγική. Ἡ Ἀρετὴ χτυπᾷ τὴν πόρτα τῆς κατὰμονης μάννας. Ἡ μάννα ὑποπτεύεται τὸ Χάρο.

— Φύγε Χάρε, ἀπ' ἐδῶ, πὸν πῆρες τοὺς ἐννιά μου γιοὺς
 κῆρθες νὰ πάρης κι ἐμένα.

Τὸ τραγοῦδι τελειώνει ὡς ἐξῆς:

— Τραβᾷ πίσ' ἀπὸ τὴν πόρτα της τοῦ μήλου τὸ λιθάρι
 ἀγκάλιασε τὴν Ἀρετὴ κοί δυὸ τους ξεψυχῆσαν.

Οἱ παραλογές εἶναι καλλιερρημένο εἶδος τραγοιδιῶν στὴ Θράκη, κιῶσα τραγοῦδια ἔχουμε, ἀν δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα, εἶναι ὄχι εὐκαταφρόνητα.
 Ἀθῆναι, 13.7.55

12.— ΣΑΜΑΚΟΒΙΑΝΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ Κ' Η ΚΟΝΑ ΑΝΝΑ ΒΡΕΤΤΟΥ

Ἡ Ἄννα Βρεττοῦ, ἡ συμπαθέστατη γριούλα τῆς Θράκης ἀπὸ τὸ Σαμακόβι ἔρχεται νὰ συμπληρώσῃ τὴν Εὐδοκία Κιάκη στὸ τραγοῦδι. Ἡ Κιάκη ἄρρωστη ποιὸς ξαίρει ἀν θὰ ξανατραγοιδῆσῃ. Ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ. Ὁμοῦς ὁ λόγος της θὰ μείνῃ ὡς ὀρισμὸς τοῦ δημοτικοῦ σκοποῦ, πὸν παραμένει ἀγνωστος ὁ μελοποιὸς καὶ πρωτοτραγοιδιστῆς.— Δάσκαλε, μᾶς εἶπε, «τὸ τραγοῦδ' δάσκαλο δὲ ἔχ', μᾶστορα δὲ ξαίρ'». Δηλ. ποιὸς μᾶς πρωτοτραγοιδῆσε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ τραγοῦδι, δὲν τὸ ξαίρουμε.

Ἡ Ἄννα Βρεττοῦ ἐρχόμενη ἀπὸ τὰ Σχοινιά τῆς Κομοτινῆς μᾶς ἔφερε τὰ χειρετίσματά της καὶ τὴ συνέχεια τῶν τραγοιδιῶν της.— Ἐγὼ θὰ σᾶς πῶ τὰ παρακάτω, δάσκαλε, ἀπὸ κεῖ πὸν στάθηκε ἡ Κόνα Βδοκία.

Καὶ τῶκαμε. Ἐφθασε λαχανιασμένη καὶ μᾶς ἐξέφρασε τὸν ἐνθουσιασμό της γιὰ τὰ τραγοῦδια μας.— Παιδί μου, εἶπε, τὰ τραγοῦδια μας εἶναι ὠραία. Τάκοῦμε κ' εὐφραϊνόμεσθε στὰ Σχοινιά. Ποιὸ ὠραία τὰ τραγοῦδάτε σεῖς ἀπ' ὅ,τι τὰ λέμε ἐμεῖς.— Καὶ τώρα τί θὰ μᾶς τραγοιδῆσεις;

— Τί νὰ σᾶς τραγοιδῆσω ἐγὼ, πὸν τῆς Κάκκας τὰ τραγοῦδια εἶναι τὰ καλύτερα, μόνο θὰ σᾶς πῶ... τὸ «Σῆνα στενὸ σοκάκι». Κι ἄνοιξε τὸ στόμα της καὶ χύθηκε λαγαρὴ ἢ φωνὴ μᾶς γυναικούλας, θᾶμα:

Σῆνα στενὸ σοκάκι, σὲ Κάστρο φοβερὸ
 γιᾶνα Κατερινάκι γίνεται φονικὸ
 Θὰ σὲ σκοτώσω σκύλα, σκύλα Κατερινιώ
 σὲ εἶδα ὅπου κοιμόσνα μὲ τὸν ζαμπιτιανό.

Κιό καταγραφέας πήρε τὸ χαρτί καὶ τὸ μολύβι καὶ τὸ κατέγραψε καὶ τὸ μαγνητόφωνο κινήθηκε καὶ ταινία ἄρχισε νὰ γυρίζει καὶ νὰ καταγράφη τὴ φωνὴ τῆς Ἄννας Βρεττοῦ, πού τὴν συνόδευε ἡ κόρη της, παντρεμένη μὲ παληκάρια μὰ καλοτραγουδίστρα. Καὶ σωστὰ καὶ παστρικά πήραμε τὴ φωνὴ της. Σὰν τὸ ξανάκουσε ἔχασε τὸ νοῦ της, ἡ κόνα Βρεττοῦ.

— Μῶρ' παιδιὰ εἶπε, τί θᾶμα ἔν αὐτό; Τὴ Θεοῦ τὰ θάματα, θαρρεῖς μίχραιναι μπροστὰ σαυτό τὸ θᾶμα νὰκούγω τὴ φωνὴ μου. Νῦν ἀπολύεις τὴν δούλην σου Δέσποτα.

2. Τώρα τί θὰ μᾶς τραγουδήσης Κόνα Βρεττοῦ;

— Νὰ σᾶς πῶ τὸ Κάστρο τῆς Βορριάς.

— Αὐτὸ μᾶς τὸ τραγούδησε ἡ Εὐδοκία Κιάκη.

— Δὲν πειράζει, ἄς τὰκούσουμε ξανά, ἔν μοιάζει.— Πῆς το Κόνα Ἄννα. Καὶ χύθηκε κουνουριστὴ ἡ φωνὴ της.

Καλὸν τὸ Κάστρο τῆς Βορριάς	νὰ πιοῦν οἱ διψασμένοι
Τρία κορίτσια Καστρινα	γιὰ νὰ πλυθοῦν οἱ ἄλλουστοι
κεῖνο παρακαλοῦνε:	κοὶ κακολερωμένοι.

— Ἀφίστε δράκοι τὸ νερὸ

Ἕνα τραγούδι, σὰν τροπάριο ἐκκλησιαστικὸ, σὰν μελωδία τῆς λειτουργίας, σὰν τὸ «Ἄξιον ἔστιν» σὲ ἦχο β'. Ἕνα τραγούδι, πού ἔρχεται ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων τοῦ Βυζαντίου.

3. Τὸ τραγούδι πού τραγουδεῖ τὴν Ἑλληνοπούλα πού κυνηγημένη καταφεύγει στὸν Ἅγι-γεώργη καὶ ζητᾷ ἔλεος ἀπὸ τὸν ἅγιο νὰ τήνε κρύψη, εἶναι κοινότατο στὴ Θράκη. Παντοῦ τὸ τραγουδοῦν. Ἡ κόνα Βρεττοῦ τὸ ξαίρει:

Ἕνα μικρὸ Τουρκόπουλο	ἕνα μικρὸ μῶρ' ἄμᾶν - ἄμᾶν
	ἄμᾶν - ἄμᾶν ἕνα μικρὸ Τουρκόπουλο

τὴ βασιλὲ παιδάκι	τὴ βασιλὲ παιδάκι
-------------------	-------------------

— Μῶρ' Μαργῆ κι ἀργιοπλεγμένη	Μῶρ' Μαργῆ κι ἀργιοπλεγμένη.
-------------------------------	------------------------------

μὰ ρωμοπούλ' ἀγάπησε

Δηλ. μὲ μαλλιά ἀργιοπλεγμένα καὶ φουσκοτά. Τὸ τραγούδησε καὶ καθιστὸ καὶ χορευτικὸ. Σὲ δυὸ σκοπούς.

Ἄσ' Ἅγι-Γιώργη μὲ τὸ φτάσιμο τοῦ Τουρκόπουλου πού τοῦ ὑπόσχεται πολλὰ ταξίματα, τοῦ φανερώνει τὴ ρωμοπούλα. Τὸ ρηγόπουλο γίνεται χριστιανὸς καὶ τὴν παντρεύεται.

4. Ἡ Κόνα Βρεττοῦ θυμᾶται καὶ κλαίει τοὺς διωγμοὺς τῶν Θρακῶν στὰ 1914. Θυμᾶται καὶ τὸ θλιβερὸ τραγούδι, πού τραγουδοῦσε στὴν Ἄνατολή, ὅπου ἐξόριστοι οἱ Σαμακοβιανοί, περνοῦσαν τὸ μαρτυρικὸ καιρὸ τῆς ἐξορίας. Τότε ὁ λαὸς αὐτὸς ἀποδεκατίσθη ἀπὸ τίς κακουχίες καὶ τὴ χολέρα.

— Θαρούσαμ' ἡ Ἄνατολή, πού εἶνταν πανηγύρι,
μὰ κείνη ἡ ἀφιλότιμη φαρμακεμένο φίδι.

Θαρούσαμ' ἡ Ἄνατολή εἶνταν, μπαχτσῆς μὲ χόρτα,

μὰ κείνη εἴνταν φυλακὴ μὲ σιδερένια πόρτα.
Δὲν πάγω στὴν Ἀνατολὴ γιὰτ' ἔπιασε χολέρα
πέντε χιλιάδες ἄνθρωποι πεθαίνουν τὴν ἡμέρα.

Τὸ μαγνητόφωνο κατέγραψε τὸ τραγούδι τῆς, σὰ μοιρολόγι, σὰν πα-
ράνοιο. Κιὸ καταγραφεῖας Καβακόπουλος τὸ κατέγραψε καὶ τῷπαιξε μὲ τὸ
βιολί του.— Αὐτὸ εἶναι, βεβαιώνει ἡ κόνα Βρεττοῦ.

5. Τώρα, δάσκαλε, θὰ σᾶς τραγουδήσω τό: «Παίζουν τὸ μῆλο παίζουν το».

Ἔνε ἓνα τραγούδι καθιστὸ τραπεζιοῦ. Ἐμεῖς πολὺ ἀγαπούσαμε τὰ τρα-
γούδια τοῦ τραπεζιοῦ, ποὺ εἶναι σὰν τροπάρια, γιὰτὶ ἀγαποῦμε καὶ τὰ τροπά-
ρια τῆς Λειτουργίας.

— Γιὰ τραγουδήσε νὰ δοῦμε, κόνα Ἄννα.

Παίζουν τὸ μῆλο παίζουντο καὶ ψιλοτραγουδοῦντο
νεβάζουν κατεβάζουν ντο πὰ στάργυρᾶ τραπέζια
ἀρχόντοι κάνται στὴ σειρᾶ, καὶ οἱ πραγματευτάδες
ἓνας παινᾶ τὰ ἄστρα ντου κι ἄλλος τὴν πραγματειᾶν ντου.

6. Ὁ ἀμοιβαῖος πόθος τῶν συνδεομένων μὲ αἴσθημα δυνατὸ νὰ συναν-
τηθοῦν ἔχει κι αὐτὸς στοῦ λαοῦ τὴν ψυχὴ ἀπήχηση. Καὶ ἡ κόνα Βρεττοῦ ξαί-
ρει τὸ τραγούδι του.

— Ἦθελα νὰρτῶ ἓνα βράδυ, μέπιασε ψιλὴ βροχὴ
τὸν Θεὸν παρακαλοῦσα γιὰ νὰ σεῦρω μοναχὴ.

— Ἄς ἐρχόσουν, καλέ μου, κι ἄς γινόσουνε παπὶ
ροῦχα εἶχα νὰ σᾶλλάξω, στρῶμα γιὰ νὰ κοιμηθῆς.

Καὶ κορμάκι νὰγκαλιάσης ὡς που νὰ βαρεθῆς.

7.— Κανένα χορευτικὸ, κόνα Βρεττοῦ δὲ θὰ μᾶς πῆς;

— Παιδί μ' νὰ σᾶς πῶ καὶ χορευτικὸ... Ἔνε χορευτικὸ καὶ σιγανό.

— Σαράντα μέρες μελετῶ	τὰ κορμάτα μ' συγχώρησε
νὰ πάγω στὸν πνευματικὸ	— Τὰ κορμάτα σ' ἔνε πολλὰ
κι ἀπάνω στίς σαράντα - δυὸ	καὶ δὲν σχωρνοῦνται μιὰ φορὰ
βρίσκω παπὰ πνευματικὸ.	Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ

— Σύρε παπάμ' καὶ φόρεσε οὔτε ψομί οὔτε φαγι κλπ.

Καὶ ἡ καταγραφή συνεχίζεται ὡς που νύχτωσε καὶ τᾶστέρια στὸν οὐρα-
νὸ σιγοπαίζουν καὶ λαμπυρίζουν.— Παιδιά πρέπει τώρα νὰ χωριστοῦμε. Θὰ
πάγω στὰγγόνια μου ποὺ μὲ γυρεύουν. Τοῦ παιδιοῦ μου τὰ παιδιά δυὸ φορὲς
παιδιά μ'.— Στὸ καλὸ καλὴ μας τραγουδίστρα τῆς Θράκης.

Ἀθῆναι, 16.12.54

13.— ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΤΑ ΘΡΑΚΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ὅποιοι θέλει νὰ γνωρίσῃ ἓνα λαό, μιὰ φυλὴ, μὲ τὰ ξεχωριστά τῆς χα-
ρακτηριστικὰ μέσα στὴν ὁλότητα ἑνὸς ἔθνους, πρέπει νὰ ἐξετάσῃ τὰ λαο-
γραφικὰ του στοιχεῖα. Οἱ Θράκες δὲν ξεχωρίζουν σὲ τίποτε ἀπὸ τὴν πανελ-

λήνιά μας όλότητα, παρά από μερικές ξεχωριστές ιδιότητες ψυχικές και ξεχωριστές έκδηλώσεις στη ζωή και τὰ ἔθμιά τους. Καί οἱ Θραῶνες εἶναι Ἑλληνηνες. Αὐτὸ τὸ δείχνει ἡ ἱστορία τους, τὸ δείχνουν τὰ θέσμιά τους, τὸ δείχνουν οἱ πράξεις και τὰ ἔργα τους ἀλλὰ και ἡ σκέψη τους πού εἶναι Ἑλληνική. Ἀλλὰ δὲν παύουν σὰν βορεινοὶ νὰ ἔχουν μερικά στοιχεῖα ξεχωριστά. Εἶναι φιλελεύθεροι, εὐθιτικοὶ ἀλλὰ συγκρατημένοι, σεμνοὶ και διστακτικοί, κι ἀγαποῦν χωρὶς ἰδιοτέλεια τὸ κοινὸ καλὸ κι ἀγαθὸ και τὴν ἀνεξαρτησία. Καί τὰ πνευματικά τους προϊόντα τὰ χαρακτηρίζει μιὰ εἰλικρίνεια, φαντασία δημιουργική και γλωσσική ἰκανότητα στὴν διατύπωση.

Τὰ τραγούδια τῶν Θρακῶν, τὸ διακηρύξαμε μὲ ὠμὴ εἰλικρίνεια, δὲν εἶναι και τόσο ἀξιόλογα, οὔτε κἄν ἀξιόλογα. Εἶναι ὅμως σημαντικά γιὰ τὴ παρεμβολὴ Θρακικῶν στίχων και Θρακικῶν λέξεων ἐκφραστικῶν και παραστατικῶν, πού τὰ κάνουν ζωηρὰ και ἐντυπωσιακά.

Τὸ τραγούδι τοῦ θανάτου τοῦ Διγενή, τὸ τραγούδι τῆς ἄλωσης τῆς Πόλης, εἶναι δυὸ χαρακτηρίστικά τραγούδια πού βεβαιώνουν αὐτὸ πού λέγω. Ὅποιος διαβάσει τίς δυὸ παραλλαγές ἀμέσως πείθεται ὅτι πραγματικά ἡ Θρακική ἐπίδραση στὸ πανελλήνιο δημοτικὸ τραγούδι εἶναι σημαντική και πὼς οἱ Θρακικὲς παραλλαγές δὲν εἶναι ἀσήμαντες ἀλλὰ και ἀξιοπρόσεχτες. Τὰ τραγούδια εἶναι παρμένα ἀπὸ τὸν θησαυρὸ τοῦ Πανελληνίου. Στὸ στόμα τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ πῆραν μορφὴ και γλωσσική και μελωδικὴ Θρακιώτικη. Τοῦτο ἔγινε μὲ τὰ θαλασσινὰ ταξίδια τῶν θαλασσινῶν τῆς Μανροθάλασσας και τοῦ Αἰγαίου. Τέτοια τραγούδια ἔχουν μαζευτῆ και καταγραφῆ στὴ Σωζούπολη και στὴν Αἶνο, τὴ Μάδυτο και Καλλιπολη. Τὰ τραγούδια εἶναι Μωραίτικα και Ἡπειρώτικα και Στερεοελλαδίτικα ἴσως, ἀλλὰ ὑπέστησαν τὴ Θρακικὴ ἐπίδραση.

Ἐνα τέτοιο τραγούδι καθαρὰ πανελλήνιο θὰ σᾶς μεταδώσουμε τώρα, ἀκριτικό:

Ἀλέξανδρος ὁ βασιλιᾶς κι ὁ Μικροκωνσταντῖνος
μαζέτρωγαν μαζέπιναν μαζί χαροκοπιούνταν
Ἀκοῦν λαλιὰ πού τὸ Θεό, λαλιὰ πού τὰ οὐράνια
«Θὰ πάρ' ὁ Τοῦρκος τὸ ψωμί, θὰ σέβη μέσ' τὴν Πόλη»
Ἀλέξανδρος δὲν πίστεψε Ἀλέξης δὲν πιστεύει
«Ντὰ βγοῦν τὰ ψάρια πτοῦν νταβά κι πετεινὸς στὴ βράση
τότε κι ὁ Τοῦρκος θὰ γινῆ ἀφέντης μέσ' τὴν Πόλη».
Τὸν λόγο δὲν ἀπόσουςι κι γίνηκε τὸ θᾶμα.
Πηδοῦν τὰ ψάρια στοὺς νιρὸ μισοτιγανισμένα
κι οὐ πετεινὸς ἐλάλησε κι ὁ Ἀλέξανδρος πιστεύει.

Τὸ τραγούδι εἶναι συμπληρωμένο μὲ νέα στοιχεῖα στὴ Θρακικὴ αὐτὴ παραλλαγή. Ἐχουν προστεθεῖ πρῶτα Ἀλέξανδρος ὁ βασιλιᾶς, και δεύτερο ὁ πετεινός.

Τὰ στοιχεῖα αὐτά, εἶναι Θρακικά καὶ παρενεβλήθησαν στὸ τραγουδίσμα του στὸ Διδυμοτεῖχο γύρω. Εἶναι τραγούδι τῆς Καρωτῆς. Ὅπως ἀκούσατε καὶ ἡ μελωδία του εἶναι ἰδιόρρυθμη καὶ ὑποβλητική. Καθαυτὸ Θρακική.

2. Ἐνα τραγούδι τοῦ γάμου μὲ τὸν τίτλο: «Σήμερα εἶναι Κυριακή», εἶναι ἀξιοπρόσεχτο στὴ μελωδία του καὶ στὸ στίχο.

— Νὲρ κάποιος θὰ γέν' καὶ ποιός θὰ νὲρ' Γιάννης θὰ στεφανώση
(γέν'. νὲρ' βάζει τὰ στέφανα χρυσά
νὲρ' κάποιος θὰ γένη σύντεκνος νὲρ' λαμπάδες ἀσημένιες.
νὲρ' καὶ ποιός θὰ στεφανώση Νὲρ' ἡ νύφη εἶναι πέρδικα
τοῦ τριαντάφυλλου μυρζίζει. νὲρ' γαμπρὸς χελιδονάκι.
— νὲρ' Γιάννης θὰ γένη σύντεκνος

Ἐπίσης τὸ τραγούδι: «Νῆλιος τρέμ' νὰ βασιλέψη».

— Νῆλιος τρέμ' νὰ βασιλέψη Στὸν Σαλιτ' παγγύρ' θὰ γένη
σὺ Ζωίτσα μου νὰλλάξης, κὶ κεῖ κόσμος κὶ πααίνει
κὶ νὰ βάνς τὰ μπουχασένια σ' — Σεῖς κὶ ἂν πᾶτε θὰ γυρίστε
κὶ τὰ δόλια τὰσημένα σ'. γὼ θὰ πάνου δὲ θὰ νέρτου.

Εἶναι τὸ τραγούδι τῆς νύφης πὺν θὰ πάγη, μὰ δὲ θὰ ξαναγυρίση στὸ πατρικό της σπίτι. Τὴ μελωδία του καταγράψαμε τώρα τελευταία ἀπὸ τὴν παπαδιά Ἀηδονίδη τῆς Καρωτῆς Διδυμοτεῖχου. Τὰ τραγούδι αὐτὰ εἶναι καθαυτὸ ντόπια. Εἶναι φτιαγμένα στὸν τόπο. Γι' αὐτὸ ὁ στίχος εἶναι κακοφτιαγμένος κὶ ἄρρυθμος κὴ μελωδία χαλαρή, ὄλλ' ἐκφραστικὴ τοῦ λαϊκοῦ συναισθήματος.

3. Τὰ τραγούδια τῆς τάβλας τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ εἶναι σημαντικά. Πάνω στὸ τραπέζι οἱ Θραῖκες τραγουδοῦν ὠραία τραγούδια, ὅπως εἶναι τὸ τραγούδι τοῦ Βλαχόπουλου: Ἄντάμα τρῶν καὶ πίνουνε, ἀντάμα τραγουδοῦνε. Ἡ ὅπως ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ.

— Ὁ Διγενῆς ψυχομαχεῖ καὶ τὰ θουνὰ τρομάζουν,
τρεῖς μέρες χαροπάλευε, ψυχὴ δὲν παραδίνει.

Ὅσ' ἄρχοντες τὰκούσανε παίρνουν δρόμο καὶ πάνε.

Κὶ ὁ Διγενῆς ἐλάλησε καὶ τῆς καλῆς του λέγει:

— Στρῶσε, καλὴ μου, τὰ χαλιὰ κὶ κέρασε τοὺς φίλους.

— Ἐγὼ κρασί σᾶς ἔβγαλα, κεράστε μοναχοί σας
καὶ στὸν καλὸ της γύρισε νὰκούση τί τὴν κρίνει.

Ἄκοῦν τὸ νιὸ πὺν βῶγγιζε κὶ βαρυσαναστενάζει

— Ὁ Χάροντας μὲ νίκησε καὶ παίρνει τὴν ψυχὴ μου.

Τὸ τραγούδι τοῦτο, σᾶλλη παραλλαγή, τραγουδιέται στὴν Κύπρο καὶ στὴν Κρήτη κεῖναι ὑποβλητικὴ ἡ μελωδία του. Ἐχει κάτι ἀπὸ τὴν ἡρωϊκὴ ἔξαρση. Χαίρεσαι νὰ τὰκοῦν. Οἱ Κύπριοι τὸ διετήρησαν ἀλώθητο Βυζαντινὸ τραγούδι. Ὅμοια καὶ οἱ Κρηῖτες. Οἱ Θραῖκες τὸ περιέσωσαν παρηλλαγμένο, σὰν νὰ τὸ διεσκεύασε τεχνίτης ποιητῆς καὶ μελωδὸς πανάρχαιος, μαθητῆς

τοῦ Ὁρφέα καὶ τοῦ Λίνου, πὸ τοῦδ' ἔκειτο ἑρμῆος ἕρως καὶ ρυθμὸς καὶ χρῶμα.

4. Σᾶς παραθέτομε ἀκόμα ἓνα τραγούδι ἀπὸ τὰπειράριθμα σκωπτικά, πὸ φυτρῶνον σὺν ἀγριολούλουδα στὸν Ἀπριλιάτικο κάμπο. Οἱ Ἐρῶες ἀρέσκονται στὸ σκῶμμα. Σκώπτουν καὶ εἰρωνεύονται τὰ πάντα. Σᾶς προσφέρω τό: «Τσιρτσιλιάγγος στὴν αὐλή».

Κὶ τσιρτσιλιάγγος στὴν αὐλή βγῆκε γιὰ νάγαπήση
 Τοὺν γλέπ' ἄλλοι κὶ γέλασι, κὶ κόττα καθαρίσι
 — Τεῖδες ἀλεποῦ κὶ γέλασις, κὶ κόττα καθαρίζεις;
 μήνα δὲν εἴμι εὔμουρφους, δὲν εἴμι νοικοκύρης,
 Ἐχου γιγαδάδα κουλουβὴ κὶ σκύλα γαστρομένη
 ἔχου κῆνα παλιάλουγου κὶ κείνους ψουριασμένον
 τὰ τρία πουδάρια εἶνι κουτσά, κὶ τᾶλλου δὲν πατάει
 τῶνα τοῦ μάτ' εἶνι γκαβό, κὶ τᾶλλου χιούτσ' δὲ γλέπει
 τῶνα τᾶφτι εἶνι κουφὸ κὶ τᾶλλου δὲν ἀκούει.

Αὐτὴ ἡ εὐκολία, πὸ μαυτὴν στολίζει τὸ σκῶμμα τοῦ ἐπιδέξια, ὁ ποιητὴς λαὸς, ἀναδείχνουν στὴ διάθεση τοῦ λαοῦ, τὸ τραγούδι, ὡς μιὰ σάτυρα ἱκανοποιητικὴ. Ἡ σάτυρα γίνεται ἀλληγορικὴ. Τσιρτσιλιάγγος εἶναι ὁ σπουργίτης. Κὶ ὁ φτωχὸς εἶναι σπουργίτης. Οὔτε σπέρνει, οὔτε θερίζει, μόνο ζεῖ, σὺν ζητιᾶνος μῆνα σπειρί. Ὁ ἔρωτας τοῦ σπουργίτη προκαλεῖ τὰ γέλοια, ὅπως καὶ τοῦ φτωχοῦ ὁ ἔρωτας προκαλεῖ σχόλια, εἰρωνικά. Ἰκανοποιητικώτατη εἶναι ἡ περιγραφὴ τῆς περιουσίας τοῦ φτωχοῦ. Ἐτσι ὁ λαὸς ξεσπᾶ σὲ γέλοια καὶ χαχανίζει ὀμηρικά.

Ἀθήναι, 9.8.54

14.— ΤΑ ΛΥΠΗΤΕΡΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΟΡΕΣΤΙΑΔΟΣ

1. Ἡ Ὀρεστιάδα ἢ τριπόταμη, ἢ ἄλλοτε ἀκμαία, ἢ ἄλλοτε δοξασμένη ἢ ἄλλοτε παινεμένη, τώρα σκεπάζεται μὲ μιὰ ἀχλίδα ταπεινώσεως. Ἡ ἱστορία τῆς βουίξει καὶ ἡ μυθολογία τῆς χάνεται στὰ βάθη τῶν αἰῶνων μῆνα ψίθυρο. Ὁ Ἐβρος καταφορίζοντας τὴν προσπερνᾷ ἱστορώντας τραγούδια λυπητερὰ τῶν περασμένων. Τίποτε δὲν ἔχει μείνει ἐξὸν ἀπὸ τὸν ξεπεσμό τῆς. Ἐκεῖ ἄλλοτε εἶταν σταυροδρόμι μεγάλο καὶ προπύργιο δεινὸ κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν, τώρα ἀσήμαντη, δὲν ἀκούεται. Ὅλα ἔχουν βουβαθῆ.

Σὲ κάτι δίστιχα τραγουδήθηκε:

— Τᾶηδόνια τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ πουλιά τῆς Δύσης
 κλαίγουν ἀργά, κλαίγουν ταχειά, κλαίγουν τὸ μεσημέρι
 κλαίγουν τὴν Ἀντριανούπολη τὴ πολυκουρσεμένη.

Τοῦτο τὸ τραγούδι συχνὰ στὶς νύχτες πὸ τὸ σκοτάδι πλακώνει τὰ πᾶντα καὶ τᾶστρα δὲν ἀνατέλλουν στὸν συγνεφιασμένον οὐρανὸ, συχνὰ τᾶκοῦς σὺν τοῦ γκιώνη τοὺς κρωγμούς.

Εἶναι ὁ θρῆνος πὸ γράφηκε στὰ χρόνια τοῦ ξεπεσμοῦ καὶ ἔκτοτε τὸν

τραγουδοῦν τὰ νυχτοπούλια, ἢ μαύρη νύχτα, κῆ λαχτάρα τοῦ λαοῦ. Ὅταν τάκοῦς θαρρεῖς καὶ θρῖσκειται στὸν μουχρωμένο νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας, ὅπου φέλνουν τὴν δεκαπενταύγουστη παράκληση τῆς Παναγίας.

2. Στὸν κάμπο τῆς Ρούμελης, πάνω σὲ τρεῖς λόφους στηριγμένη, ἀπλώνεται ζωσμένη ἀπὸ τὸν Ἐβρο ἡ πολιτεία τοῦ Φιλίππου. Εἶναι ἡ Εὐμολπιάδα ἢ μυθολογούμενη, πάνω στὴ ροῆ κι αὐτὴ τοῦ Ἐβρου, μιὰ πολιτεία μεγαλοδύναμη. Κι αὐτὴν τώρα τὴν περιζώνει μαῦρο σκοτάδι. Οἱ κοικουβάγιες κρῶζουν στὴ βαρειά νύχτα λυπητερά. Κλαῖνε κι αὐτὲς καὶ μοίρονται, πὺ ἡ σοφία τοῦ ἀνθρώπου ἐκδιώχθηκε τόσο βάρβαρα ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς μέσα. Ἡ ὑπερήφρανη ἱστορία τῆς κρύφθηκε μέσα στὰ βιβλία καὶ τὸ τραγούδι τοῦ λαοῦ ἔσθησε κι αὐτὸ κι ἀλησμονήθηκε. Κάποτε ὁ λαὸς τραγουδοῦσε κι' αὐτὴν:

— Θέλω νὰ πάγω στὴν Ἀραπιά, ἄσπρα πολλὰ δὲν ἔχω,

Ἄσπρα πολλὰ καζάντησα, καράβι πάγω νᾶβρω.

Βλέπω καράβι κέρχεται πὸ μέσα πὸ τὴν Πόλη
μὲ τετρακόσιες ἔμορφες καὶ χίλιες μαυρομίατες
κῆταν καὶ μιὰ Ἐμίρισσα, στὸν κόσμο ταῖρ' δὲν ἔχ'.

Κυρὰ ψιλή, κυρὰ λιγνή, κυρὰ καμαρωμένη.

Τοῦ Ρήγα γιὸς τὴν ἀγαπάει φίλημα τὴν γυρεύει.

— Ἐμορφος εἶσαι ρήγα μου, ἄσκημα λόγια λέγεις
σαυτὴ τὴ μαύρη θάλασσα τί φίλημα γυρεύεις;

Τὸ τραγούδι εἶναι συμβολικὸ καὶ τραγουδιότανε στὴ Φιλιππούπολη τὴν Εὐμολπιάδα τοῦ σκοτεινοῦ καιροῦ τῆς μυθολογίας, ὅπου ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ αἰῶνες ἔζησεν εὐτυχισμένα ὡς τὰ 1906 δημιουργώντας πολιτισμὸ κέκοιπολιτίζοντας τοὺς ἀνθρώπους.

3. Στὴ Ροδόπη ἐπάνω, σὲ πλαγιὰ πρὸς τὸν κάμπο τῆς Ρωμυλίας νὰ ἡ Στενίμαχος, ἕνα προπύργιο ἐθνικὸ. Ὁ λαὸς ζῆ ὠραῖα καὶ δημιουργικά. Οἱ ἐργάτες τῶν ἀμπελιῶν, οἱ ἐπαγγελματίες, οἱ ἔμποροι, οἱ βιομήχανοι, εὐτυχισμένοι ὅλοι δουλεύουν, ζοῦν, ἀπολαμβάνουν καὶ δοξάζουν τὸ Θεὸ γιὰ τὴν εὐτυχία τους. Γύρω τὰ Ἑλληνικὰ μοναστήρια τῆς Ροδόπης, τὰ Βυζαντινὰ αὐτὰ φρούρια, πὺ στὸς δύσκολους καιροὺς τῶν ἐπιδρομῶν, συγκρατοῦσαν τὴν ὁρμὴ καὶ τὴς βαρβαρότητες. Ὁ ἀτίθασος χαρακτήρας τῶν ἀνθρώπων, τὸ ἥρωϊκὸ τους πνεῦμα, τὰ ἀκριτικὰ τους τραγούδια, ἡ ἐλεύθερη σκέψη τους, ὅλ' αὐτὰ τοὺς ἔκαμαν παλλικάρια ἀτίθασα καὶ ἐκδικητικά. Ἦξαιραν νὰ μάχωνται καὶ νὰ προστατεύουν τὴν Ἑλληνικὴ ἀγνότητα τῆς πολιτείας, πὺ ὁ Σλαβισμὸς τὴν φθονοῦσε. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς εἶναι καὶ παλιὰ καὶ νέα κι ἀξιόλογα.

— Ὁ καπετάνιος Πέτρος μὲ δεκαοχτὸ παιδιά
ἔπιασε τὸ Θανάση τὸ γιὸ τοῦ Θωμαγιά
Πισθάγκωνα τοῦ δένουν τὰ χέρια μὲ λουριά
κι αὐτοὶ μὲ τὰ τουφέκια καὶ τὰ γυμνὰ σπαθιά.

Κι ὁ καπετάνιος Πέτρος ἀνόμα ἀπ' τὰ σκαλιὰ
— Βασιλικὴ φωνάζει, φέρε λίγο νερό,
νὰ πλύνουμε τὸ αἷμα ὅπ' τὸν ἀφεντικὸ

Ὁ καπετάνιος Πέτρος ἀπὸ τὸ λαὸ ἔρχεται τιμωρὸς τῶν κακῶν ἀφεντά-
δων τοῦ τόπου. Ἐνας τέτοιος εἶταν κι ὁ Θωμαγιᾶς, ἀπληστος καὶ σκληρὸς.

— Τὶς κάμαρες ἀνοίγουν ὅλες μὲ τὴ σειρὰ
ἀνοίγουν καὶ τὴν κάσσα γιομάτη μὲ φλουριά.
Σὰν πῆραν τὰ φλουριάκια καὶ τὰ διαμαντικά
δὲ βάσταξε ὁ Θανάσης, πέφτει καὶ μπαϊλντᾶ.

Ἡ ἥρωϊκὴ Στενίμαχος, μὲ τὸν ὑπερήφανό της λαὸ δὲν εἶναι πλέον Ἑλ-
ληνικὴ. Οἱ Στενιμαχιῶτες στὸ Κιλκίς καὶ γύρω τώρα τραγουδοῦν τὰ τρα-
γούδια τους καὶ δὲν τὰ λησμονοῦν. Ἐκεῖ δουλεύουν τὰ καινούργια ἀμπέλια
τους καὶ κάνουν τὰ κρασιά τους καὶ τὰ ποτὰ τους χωρὶς νὰ λησμονοῦν τὴν
παλιὰ τους ζωὴ. Ταῦστηρά τους ἦθη καὶ τὰ ἦθη κέθιμά τους.

4. Τὸ σατυρικὸ πνεῦμα τῶν Θρακῶν, πολλὰ φορὲς τὸ τονίσαμε, εἶναι
ἐκλεκτό. Σατυρικά τραγούδια ἔχουμε πολλὰ. Στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατί-
ας τραγουδοῦσαν:

— Ἐνας πασὰς μᾶς ἔρχεται, πασὰς μὲ τὰ νταβούλια
σέρνει μπροστὰ καὶ πίσω του εἰκοσιοχτῶ γαδούρια
Τᾶλογο, ποῦ τὸ ἔφερνε πετάει σὰν καραβίδα
τὸ ἓνα μάτι ἦταν τυφλὸ καὶ τᾶλλο σὰν σταφίδα
Μὲ τὸνα πόδι ἦταν κουτσὸ μὲ τᾶλλο δὲν πατοῦσε
ἦθελε νὰ τραβήξῃ μπρὸς κι ὅλο λοξὰ τραβοῦσε
Δώρια στὸν τόπο ἔφερνε ἔννια κιὰ ροβύθια
κι ἀπάνω στὰ γαιδούρια του πενήντα κολοκύνθια
νὰ φήσουμε τὰ ψέμματα, νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια.

Ἐνα σατυρικὸ εἶναι τὸ ἐξῆς, ποῦ κοροϊδεύουν οἱ Στενιμαχιῆτες τοὺς Φι-
λιππουπολίτες.

Ἄϊντε Φανούκα μ'
νὰ πᾶμε στὸ Κάστρο
νὰ δγῆς τί θᾶμμα,
νὰ δγῆς τί πρᾶμμα!
Ἄρνι χασάπη,
βόδι σαράφη,
μάγειρο γάτο,
σκυλὶ γενᾶτο,
Ἄϊντε Φανούκα μ'
νὰ πᾶμ' στὸ Κάστρο
νὰ δγῆς τί πρᾶμμα,
νὰ δγῆς τί θᾶμα

τζομπάνη λύκο,
Δεσπότη μπύκο,
γκάργιες παπάδες,
ζάμπες ψαλτάδες.
Ἄϊντε Φανούκα μ'
νὰ πᾶμ' στὸ Κάστρο
νὰ δγῆς τί πρᾶμμα,
νὰ δγῆς τί θᾶμα
θὰ βρῆς κορίτσια
ὄμ' τὰ τσακνίτσια
ὄμ' τᾶδεια φηκάρια
καὶ παλληκάρια.

5. Ἐπόθαν ἡ ἀγάπη μου, σκοτείνιασεν ὁ κόσμος.

Εἶναι τὸ τέλος τοῦ τραγουδιοῦ, πὸν ζεῖ ἀκόμα μέσα στὸ στόμα τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ καὶ τραγουδιέται στὴ Ροδόπη.

Ἄμπέλι χιλιοκούτσουρο ἐπῆγα νὰμπελώσω
καὶ δέκα ρυάκια καὶ νερά νὰ φέρω ναῦλακώσω.
Ὅσα πουλιά δίχως φωλιά νὰ χτίσουν τὶς φωλιές τους
νὰ ἔρχονται καὶ οἱ ἔμορφες μὲλες τὶς ὀμορφιές τους
Ἔρχεται μιά, ἔρχονται δύο, ἔρχονται τρεῖς καὶ πέντε
κι ἀκόμα κείνην πὰγαπῶ δὲν ἔρχεται στ' ἀμπέλι.
Ἄμπέλι μ' χιλιοκούτσουρο πὸν σέχω ἀμπελωμένο
μὲ τόσα ρυάκια καὶ νερά, πὸν σέχω αὐλακωμένο.
Καὶ σεῖς πουλιά δίχως φωλιά, πὸν χτίζτε τὶς φωλιές σας
ἀκόμα κείνην τὴν ξανθιά, πὸναι γλυκειὰ σὰ μέλι
ἀκόμα κείνη πὰγαπῶ δὲν εἶδατε στὰμπέλι;
— Τὰμπέλι μ' ἐξηράθηκε, πὸν πῆγα νὰμπελώσω
καὶ τὰ νερά τραβήχτηκαν ποῦφερα ναῦλακώσω
ὄσα πουλιά ποῦχουν φωλιές, χαλάσαν τὶς φωλιές τους
κι ὄσες στὸν κόσμο ὀμορφες, ἔχασαν τὶς δροσιές τους.
Ἐπόθανε ἡ ἀγάπη μου σκοτείνιασεν ὁ κόσμος.

Τὸ τραγοῦδι εἶναι Φιλιππουπολίτικο, ἀλλὰ τραγουδιόταν καὶ ὅλη τὴ Ροδόπη, ὅπου εἶναι γνωστότατο.

— Πανελλήνιο χαρακτῆρα ἔχει καὶ τὸ παρακάτω τραγοῦδι μὲ πολλὰ παραλλαγές. Αὐτὴ πὸν θὰκούσετε εἶναι ἡ πιὸ στρωτὴ ἀπ' ὅλες.

— Πέρασα ἀπ' τὸ γιοφύρι κεῖδα μιὰ ἀπ' τὸ παραθύρι, μὲ τὴ μάννα τῆς μαλώνει καὶ τὰ ροῦχα τῆς μαζώνει.	βρωμοῦν σκόρδα καὶ κρομμύδια καὶ τοῦ νιοῦ τὰ παιγνιδάκια εἶναι ρόϊδα μὲ φυλλάκια. Γέρος πέφτει μέσ' στὸ στρῶμα σὰν τὸ γάϊδαρο στὸ χῶμα, νέος πέφτει μέσ' τὸ στρῶμα, σὰν τὸ ζάχαρι στὸ στόμα. Ὅταν γέρος σὰγκαλιάζει ἡ καρδιά σ' ἀναγουλιάζει κι ὅταν νέος σὰγκαλιάζει στὰ τριαντάφυλλα σὲ βάζει.
— Μάννα μ', λέει, πάντρεψέ με, σπιτονοικοκύρεψέ με, γέρον ἄντρα μὴ μὲ δίνεις καὶ σὲ γέρο μὴ μὰφίνεις Δῶσε με σὲ παλληκάρη νὰ χαρῶ πὸν θὰ μὲ πάρη Ὅλα τὰ γεροντικά παιγνίδια	

Ἐθῆναι, 25.8.54

15.— Η ΜΕΛΩΔΙΑ ΤΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ

1. Ἐξετάζοντας τὸ δημοτικὸ Θρακικὸ τραγοῦδι, πὸν τὸ καταγράφουμε ὅπου τὸ βροῦμε, στὰ λόγια καὶ τὸ σκοπὸ, παρατηροῦμε πὸς ὁ Θρακικὸς λαὸς περισώζει πράγματι τὶς μελωδίες του σὰν κειμήλια πιστά, χωρὶς νὰ τὶς

παραβιάζει εισάγοντας κάτι νέο. Τις εὐλαβεῖται και τις σέβεται σάν δημιουργήματα πολυχρόνια. Τις σέβεται δὲ και ὁ λαὸς πού τις τραγουδεῖ και οἱ ὀργανοπαῖχτες πού τις παίζουν με τὰ λαλούμενά τους — τὰ τσαλγκιά, πού εἶναι τὰ ὄργανα. Ἔτσι ἀκοῦμε κι ἀκούγαμε σὲ παλιότερους καιρούς στοὺς γάμους και στὰ γλέντια και στὰ πανηγύρια. Ὡστε μπορούμε νὰ πούμε πὼς οἱ σκοποὶ μένουν οἴγουρα ἀθικτοὶ και ἀσφαλῶς φυλαγμένοι μεϋλάβεια θρησκευτική.

2. Δὲν συμβαίνει ὅμως τοῦτο και στὸ τραγούδι δηλ. τοὺς στίχους. Τὰ κείμενα τῶν τραγουδιῶν ὅπως σώζονται τώρα, παρατηροῦμε ὅτι εἶναι κατεστραμμένα. Φαίνεται ὅτι ἐλησημονήθηκαν και με τὴ λησημονιὰ ἔπαθαν συμφορές... Σαυτὸ ποιὸς νὰ φταίει; Φταίει ἀσφαλῶς τὸ σχολεῖο, ὄχι ἀπὸ σκόπιμη καταδίωξη τοῦ σημερινοῦ τραγουδιοῦ ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ περιφρόνηση πρὸς τὸ λαϊκὸ τραγούδι κ' ἐχτίμηση στὸ λόγο.

Ἡ παιδεία στὸ τέλος τοῦ ΙΘ' αἰῶνα και στίς ἀρχές ἀκόμα τοῦ εἰκοστοῦ καλλιέργησε τὸ μάθημα τῆς Ὡδικῆς στὸ σχολεῖο σὲ μεγάλο βαθμὸ. Ἡ μουσική ἦταν πρωτεῦν μάθημα. Τὰ παιδιὰ στὸ μάθημα διδάσκονταν τραγούδια λόγια πού προσαρμοζότανε σὲ ξένες μελωδίες. Τότε ἦταν ἀνάγκη σχολικῶν ἀσμάτων κι αὐτὰ οἱ διδάσκαλοι τὰ εὔρισκαν σὲ ξένες σχολικὲς συλλογές. Ἡ μουσική ἢ εὐρωπαϊκὴ καλλιεργόνταν συστηματικὰ τόσο, πού τὸ σχολικὸ τραγούδι ἐξετόπισε τὸ λαϊκὸ. Τὸ πάγκοινο τραγούδι «Ὁ Μάιος μᾶς ἔφτασε» εἶναι Γερμανικῆς προελεύσεως. Ξαίρω τέτοια τραγούδια πολλὰ πού τὰ ἐπεσήμανα ὡς λόγια, πού ὁ λαὸς τὰ λογάριζε λαϊκὰ και οἱ συλλογεῖς πρὸ ἐβδομηῆντα χρόνια τὰ κατέγραφαν ὡς λαϊκὰ.

Αὐτὰ σήμερα ἐμεῖς τὰ ξεκαθαρίζουμε και τὰ χωρίζουμε ὡς μὴ λαϊκὰ διότι και δὲν εἶναι τέτοια. Γυναῖκες 70 χρονῶν, πού μᾶς τραγουδοῦν τὰ λαϊκὰ τους τραγούδια, πολλὲς φορές μᾶς προσφέρουν τέτοια. Ἡ Ἄννα Βρετου μᾶς τραγούδησε τὸ «Εἰς ὄραϊον περιβόλι». Ὅταν τὴν ἐρωτήσαμε πού τόμαθε, μᾶς ἀπήντησε: Στὸ σχολεῖο!

3. Τὰ τραγούδια σήμερα εἶναι χωλὰ στὸ στίχο κέλλιπῃ, με μέτρο και ρυθμὸ κατεστραμμένο, σχεδὸν ὅλα. Εἶναι συμφυρμένα μᾶλλα τραγούδια, εἶναι ἀτελῆ. Τέτοια τραγούδια μᾶς δίνουν οἱ περισσότεροὶ τραγουδιστές. Τὰ τραγούδια αὐτὰ ἔχουν σβήσει στὴν ἀνάμνηση τοῦ λαοῦ σάν περιφρονημένα, και τώρα πού προσπαθοῦν οἱ παλιοὶ νὰ τὰ θυμηθοῦν, πιάνουν τὴν ἀρχή, χάνουν τὴ μέση, βάνουν ἀνάμεσα ξένα κομμάτια ἄλλων τραγουδιῶν και γίνεται ὁ συμφυρμός.

Χήρας κορίτσι ἀρρώστησε κἔπεσε νὰ πεθάνη
και πάνω στὰ ψυχομάχια της ἦσαν τὰ συμπεθέρια.
— Σάν ἦσαν κολωσύρτανε, στρῶστε χαλὶ νὰ κάτσουν
Βάλε μαννά μ' τὸ χέρι σου μέσα στὴν ἔρμη τσέπη
και νοῖξε τὸ σεντοῦκι μου τὸ ἐρμωσέντουκό μου
και βγάλε τὰ σεντόνια μου τὸ ἐρμωσέντονά μου
μαννὲ μ' κρασί στὸ μαστραπὰ και κέρνα τους κι' ἄς πίνουν.

Τὸ τραγούδι ἔχει τὴ μελωδία του ὠραία. Ὁ σκοπὸς του σώζεται σωστός, ἀλλὰ οἱ στίχοι εἶναι ἀνακατεμένοι καὶ δὲ μπορεῖ νὰ παρουσιασθῇ ἕνα τραγούδι ἄρτιο μᾶρχῃ, μέσῃ, τέλος.

4. Παίρνοντας στὸ μαγνητόφωνο τὶς Θρακικὲς μελωδίεσ γιὰ νὰ τὶς σώσουμε παντοτενιά, αἰσθανόμεθα μεγάλη χαρά, πὺ σιγὰ - σιγὰ ἀποκτοῦμε ταινιοθήκη Θρακικῶν τραγουδιῶν, αἰσθανόμεθα καὶ μεγάλη ἱκανοποίηση.

Εἴμαστε βέβαιοι πὺ τὸ Θρακικὸ τραγούδι θὰ μελετηθῇ ἐπιστημονικά καὶ θὰ χρησιμεύσῃ γιὰ ἐμπνεύσεισ καλλιτεχνικέσ. Ἔτσι κατορθώσαμε νὰ βγάλουμε τὴν πρώτη μελέτη πάνω στὰ Θρακικά τραγούδια καὶ νὰ τὰ ξεχωρίσουμε καὶ νὰ πῶμε ὅτι τὸ Θρακικὸ τραγούδι εἶναι Βυζαντινὸ τροπάρι.

Τὰ Θρακικά τραγούδια δὲν ὁμοιάζουν μὲ τὰ Κρητικά, τὰ Ἡπειρωτικά, τὰ Στερεοελλαδίτικα. Μοιάζουν μὲ τὰ Δωδεκανησιακά, πὺ κι αὐτὰ ξεχωρίζουν μὲ τὸ Βυζαντινὸ τους ὕφος. Ἔχουν πολλέσ ὁμοιότητεσ μὲ βυζαντινὰ τροπάρια καὶ ἐκκλησιαστικέσ μελωδίεσ. Τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῶν τραγουδιῶν τῆσ Θράκεσ δικαιολογεῖται κέξηγεῖται εὔκολα γιὰτὶ ἡ Θράκη κυκλώνει τὴν Πόλη κι ἀποτελεῖ τὸν προμαχῶνα τῆσ. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ κατάνυξη ξεχύνεται μέσ' ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ σκορπᾶ ὅλη τὴ Θράκη ἀπὸ τὸν Αἶμο ὡσ τὰ περιγιάλια τῆσ Προποντίδοσ καὶ τοῦ Αἰγαίου, ὅπου ἐκβάλλει ὁ Ἔβροσ.

Μελωδίεσ πὺ μπῆκαν ἀπὸ τὸ Μωριά μὲ τοὺσ ναυτικούς, κι ἂν παρέμειναν στὴ Θράκη, μὲ τὸν καιρὸ ἄλλαξαν κι ἀπόκτησαν τὴ Θρακικὴ θρησκευτικὴ κατάνυξη. Ἡ Αἶνοσ στὸ Αἰγαῖο, ἡ Ἀγχίαλοσ, ἡ Μεσέμβρια κὶ Σωζόπολη στὴ Μαύρη θάλασσα εἶναι οἱ πολιτείεσ, τὰ λιμάνια, ὅπου ἔμπαιναν ξένα τραγούδια. Τὰ τραγούδια τὰπορροφοῦσε ὁ βαθὺσ κάμπος τῆσ Θράκεσ, ὅπου τὰφομοίῳνε καὶ τὰ μετουσίῳνε ὁ Θρακικὸσ λαὸσ μὲ τὸ πνεῦμα τῆσ κατανύξεωσ τῆσ ἐκκλησιαστικῆσ. Ἔτσι παρουσιάζεται τὸ Θρακικὸ τραγούδι κυριευμένο ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸ τροπάρι.

5. Ἀπ' αὐτὴ τὴ Βυζαντινὴ κατάνυξη ἐπήγασε κὶ παρωδία ἐκκλησιαστικῶν τροπαριῶν. Πάνω στὸ γλέντι, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ τροπάρι, ἔφτανε ὁ λαὸσ στὴν παρωδία του. Ἐνα τροπάρι στὸ στόμα τοῦ λαοῦ εὔρισκε τὸν ποιητὴ, τὸ παρωδὸ, πὺ ἄλλαζε τὰ λόγια καὶ κρατοῦσε τὸ μέλοσ, τὴ μελωδία, καὶ τὸ ἔψαλλαν πάνω στὸ κέφι. Τέτοιεσ παρωδίεσ ἔχει ὁ λαὸσ πολλέσ. Στὴ Μάδυτο εἶναι γνωστὸ τὸ ἐξαποστειλάριο «τοῖσ μαθηταῖσ».

— Κι ὁ μεθυστὴσ ἐξῦπνησε τρίβει τοὺσ ὀφθαλμοὺσ του,
βλέπει κανάτεσ ἀδειανέσ, ποτήρια τσακισμένα.

— Νάταν ἡ θάλασσα κρασὶ καὶ τὸ καράβι κούπα
νάταν τὸ μάρμαρο τυρὶ καὶ μιὰ καθάρια πίττα.

Τοῦτο τραγουδιόνταν πάνω στὸ «τοῖσ μαθηταῖσ συνέλθῳμεν» πὺ ἔφερνε τὴ θυμηδιά στοὺσ διασκεδάζοντασ κι ἄναβε τὸ κέφι.

Μὲ τὴν περιουλλογὴ τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν συντελεῖται μιὰ ἐργα-

σία πολύτιμη πού ἡ ἀξία της θὰ ἐκτιμηθῆ, ὅταν δημοσιευθοῦν καὶ γίνουν κοινὸ κτῆμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἄθῆναι, 10.1.55

16.— ΤΑ ΦΩΤΑ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

1. Τὰ ποτάμια πάγωσαν. Οἱ μανιασμένοι βοριάδες πού κατεβαίνουν ἀκράτητοι ἀπὸ τὴ Μαυροθάλασσα καὶ σφυρίζουν γοερὰ καὶ μάχονται σὰν θηρία ἀνήμερα πρὸς ἄλλα στοιχεῖα, ὅλα τὰ παγώνουν, τὰ κρυσταλλώνουν. Ἡ γῆ σκεπασμένη μὲ χιόνια παγωμένα. Ἀπὸ τὰ σπίτια κρέμονται κρυσταλλοὶ παγωμένοι. Τὰ κεραμίδια χιονισμένα κρύβουν ἀπὸ κανένα φτωχὸ σπορογίτη, πού πεινασμένος ἀγωνίζεται νὰ θρῆ ἓνα σπειρὶ ὁ δυστυχησμένος καὶ φωνάζει χοροπηδώντας στὸ χιόνι. Καὶ μέσα σ' αὐτὴ τὴ μπόρα ἔφτασαν καὶ τὰ Φῶτα κι ὁ Φωτισμός.

Τὰ παιδιά μέσα στὸ Δωδεκαήμερο ταλανίζονται νὰ τραγουδοῦν τὰ κάλανδα. Εἶπαν τὰ Χριστουγεννιάτικα κάλανδα, εἶπαν τὰ πρωτοχρονιάτικα τώρα θὰ τραγουδήσουν καὶ τῶν Φώτων.

— Ἦλθανε τὰ Φῶτα κιὸ Φωτισμός,	θέλω νὰ βαπτίσω Θεοῦ παιδὶ
αὔριο τῆς Κεραῆς μας τῆς Παναγιάς.	νὰ τὸ θγάλω Δρόσο καὶ Λίβανο
Παναγιὰ Κονόμα καὶ στὰ κεριά	νάγιαστοῦν οἱ κάμποι καὶ τὰ νερά
καὶ στὰ θυματούργια καλάντισμα	νάγιστῆ κι ἀφέντης μὲ τὴν Κερά.
Ἄγιάννη ἀφέντη καὶ Πρόδρομε	

Εἶναι ἓνα κάλανδο πού τεχνικώτερο καὶ μουσικώτερο δὲν ἔχομε ἄλλο. Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πολὺ παλιά. Μοιάζει μὲ τὰ πολυτίμια «ὡς τῶν ἀποστόλων πρωτόθρονιοι καὶ τῆς Οἰκουμένης διδάσκαλοι». Ἡ μουσικὴ τῶν στίχων του εἶναι ξεχωριστὴ χάρις στὸ ὀξύτονο τέρμα τῶν στίχων του.

2. Τὰ παιδιά συγκεντρωμένα σὲ παρέες φτάνουν στὸ Παπαμανώλη τὸ σπίτι. Ὁ σεβάσμιος ἱερέας τοῦ χωριοῦ τοὺς ἀνοίγει τὴν πόρτα καὶ τοὺς δέχεται στὸν αὐλόγυρό του.— Τραγουδήστε παιδιά, τραγουδήστε. Καὶ τὰ παιδιά τραγουδοῦν:

— Σήμερα τὰ Φῶτα κιὸ Φωτισμός	μὲ τὰ θυματούργια στὰ δάχτυλα
καὶ χαρὲς μεγάλες στοὺς οὐρανοὺς.	πείγομαι καὶ θέλω καὶ προσκυνῶ.
Σήμερα κυρὰ μας ἡ Παναγιὰ	Αὔριο θάνέβω στὸν οὐρανὸ
ἀπ' τοὺς οὐρανοὺς ἐκατέβαινε	νάπολύσω βαῖλα κατὰ τὴ γῆ
σπάργανα κρατοῦσε, κερὶ ἀναφτε	νὰ καταπατήσω τὰ ζούζουλα
καὶ τὸν Ἄγιάννη παρακαλεῖ:	νὰ κατασυντρίψω τὰ εἶδωλα
— Ἄγιάννη ἀφέντη καὶ βαπτιστῆ,	καὶ ἔτη πολλὰ καὶ τοῦ χρόνου.
σὴμα νὰ βαπτίσῃς Θεοῦ παιδὶ	

Ὁ Παπαμανώλης ἀπὸ τὸ χαγιάτη μὲ τὴν παπαδιά ἀντάμα χαρούμενοι χαιρετοῦν τὰ παιδιά, τὰ χαϊδεύουν, ἐνῶ ἡ χαριτωμένη παπαδοπούλα μὲ τὰ μεταξτωὰ μαλλιά της κρεμασμένα σὲ πλεξοῦδες, τοὺς φέρνει στὸ δίσκο τὰ

δῶρα ὅπως καὶ τὴν πρωτοχρονιάτικη βραδυά.

— Καὶ τοῦ χρόνου παιδιά,

— Εἰς ἔτη πολλά, δέσποτα!

Τώρα τρέχουν πρὸς τὴν ἐξώθυρα σὰν σπουργίτια ἐνῶ τὸ χιόνι τριζεὶ κάτω ἀπὸ τὰ παπούτσια τους, ποὺ κάνουν γρούπ, γρούπ...

3. Στὸ σπίτι τοῦ Κοινοτάρχη, φέγγει πολὺ. Τὸ σπίτι συγυρισμένο καὶ καθαρὸ λάμπει. Ὁ πρὸνχοντας τοῦ χωριοῦ κάθεται στὸ παραθύρι καὶ χαίρεται τὸ χιόνι ποὺ στοιβάχτηκε μὰ πιθαμὴ στὴν ἀλλή. Ἐκεῖ στὸ χιόνι κεντοῦν τὰ πουλιά, ὠροῖα σχήματα. Ἐκεῖ στήνουν φιλονικεῖα γιὰ ἓνα ψίχουλο, γιὰ ἓνα σπειρί. Μπαίνουν στὸν αὐλόγυρο καὶ τρέχουν πρὸς τὸ χαγιατί. Ὁ Κοινοτάρχης τοὺς γενεὺι ἀπὸ τὸ παράθυρο, καὶ τὰ παιδιὰ ξαναρχίζουν ρυθμικά:

— Κάθουνταν ἡ Κερά μας ἡ Πανα-

(γιὰ

κάτω στὸν Γιόρδανο τὸν ποταμὸ
σπάρδαλα βαστάει, χρυσὰ κεριά
καὶ τὰ θυματούργια στὰ δάχτυλά
τὸν Ἀγιγιάννη περικαλεῖ.

— Ἀγιγιάννη ἀφέντη καὶ Προδόρο-

(με

γιὰ καρτερησέ με ὡς τὸ ταχὺ
γιὰ νάνεβ' ἐπάνω σέφτὰ οὐρανοὺς

καὶ σ' ἐφτὰ ἀγγέλοι

νὰ καρτερήσω τὸν Κύριο μ'

νὰ μὲ δώση λόγο καὶ θέλημα.

Τότε νὰ βαπτίσω Θεοῦ παιδι

τότε νὰ μυρώσω Κύριου μ' παιδι

γιὰ νὰ ρίξω τᾶστρο καὶ στὸ βουνὸ

νάγιασθοῦν οἱ θρύσες καὶ τὰ νερά

νάγιασθῆ κιὸ Γιόρδανος μὲ τὴν κερά,

νὰ κατασιγήσουν τὰ ζούζουλα

νὰ καταπλαντάξουν τὰ δαίμονα.

4. Τὸ προῖ κάτω ἡ θάλασσα ἀσῆμι. Ὁ ἥλιος ἔσχισε τὰ σύννεφα, τὰ κυνήγησε ὁ ἀέρας καὶ ὁ οὐρανὸς φάνηκε κατακάθαρος, γαλάζιος. Ὁ ἥλιος πύρωσε, ὁ ἀέρας σύχασε κι ὁ καιρὸς θερμάνθηκε. Τὸ πρόσταξε ὁ Θεός. Ὁ λαὸς πλημμύρισε τὴν ἐκκλησία καὶ περίσσεψε στὸν αὐλόγυρο. Ὁ Παπαμανώλης φορεμένος τὰ γιορτερά ἄμφια, σὰν τέλειωσε ἡ λειτουργία βγῆκε μεγαλόπρεπος ἀπὸ τὰ Βημόθυρα, ἐνῶ οἱ ψαλτάδες ψέλνουν. Ὁ λαὸς τώρα τὸν τριγύρισε. Ὁ αὐλόγυρος εἶναι ἓνα θέαμα μεγαλόπρεπο. Πάνω στὴν ὑψηλὴ πατωσιὰ ἀνεβασμένος ὁ Παπαμανώλης κάμνει τὸ μεγάλο ἁγιασμὸ τῶν Θεοφανείων. Διαβάζοντας τὶς εὐχὲς μὲ τὴ δυνατὴ του φωνὴ συγκλονίζει τὰ πλήθη. Σὲ μιά μεγάλη μπακίρα ἁγιασμένη, βουτᾶ τὴ φωτιστήρα του μὲ βασιλικὸ καμωμένη καὶ τελειώνοντας τὶς εὐχὲς ψάλλει:

«Ἐν Ἰορδάνη βαπτιζομένου σου Κύριε,

ἡ τῆς Τριάδος ἐφανερῶθης προσκύνησις.

Τοῦ γὰρ γεννήτορος ἡ φωνὴ προσεμαρτύρει σοι,

ἀγαπητόν σε υἱὸν ὀνομάζουσα.

Καὶ τὸ πνεῦμα ἐν εἶδει περιστερᾶς,

ἐβεβαίου τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές.

Ὁ ἐπιφανεὶς Χριστὲ ὁ Θεὸς καὶ τὸν

κόσμον φωτίσας δόξα σοι»...

Κ' οἱ ψαλτάδες τὸ ἐπαναλαμβάνουν, ἐνῶ ὁ Παπαμανώλης φωτίζει τὸ λαὸ σκορπώντας τὰ γίαιασμένο νερό. Καὶ ἐπαναλαμβάνει:

«Ἐν τοῖς ρεῖθροις σήμερον τοῦ Ἰορδάνου
γεγονός ὁ Κύριος τῷ Ἰωάννῃ ἐκβοᾷ
μὴ δειλιάσης βαπτίσει με.

Ἔλθες ἐφάνης τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτον».

Κι ὁ λαὸς συνωθῆται νὰ φωτισθῇ, καὶ νὰ πάρῃ ἀγιασμόν γιὰ τὸ σπίτι του, γιὰ τὰ ζῶα καὶ τὰ χωράφια του.

Τὰ Θεοφάνεια ἐκλείσαν τὸ Δωδεκαήμερο. Αὔριο εἶναι τ' Ἀγιγιάννη, τοῦ βαπτιστῆ τοῦ Κυρίου. Θὰ γιορτάσουν οἱ Γιάννηδες καὶ τὴν ἄλλῃ μέρα θὰ πιάσουν ὅλοι τὴ δουλειά. Τὰ παιδιά θὰ πᾶνε στὸ σχολεῖο, ὁ ἀγρότης θὰ σύρῃ στοὺς ἀγρούς, οἱ ἀμπελουργοὶ θὰ τσαπίσουν τὰ κλήματα καὶ θὰ κλαδέψουν, ὅλοι θὰ καταπιασθοῦν τὴ δουλειά τους. Καὶ τὸ χωριὸ τοῦ Παπαμανώλη θὰ κόβῃ ξύλα ἀπὸ τὸ δάσος γιὰ τὸ τζάκι, θὰ κάμῃ κάρβουνα, θάἀλέσῃ τὸ στάρι στὸ μύλο νᾶχῃ ψωμί, θάἀνάβῃ τὸ τζάκι γιὰ νὰ ζεσταίνεται καὶ θὰ περιμένει νὰ λυώσουν τὰ χιόνια, νὰ μικραίνουν αἱ νύχτες κι ὁ ἥλιος νὰ θερμάνῃ. Τώρα τὰ φωτισμένα χωράφια θὰ ὑψώσουν μπόγι γιὰ νὰ καρπίσουν τὸν θεριστή.

Ἀθήναι, 2.12.54

17.— Ο ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Ἡ πρωτοχρονιά στὴ Θράκη ξεποτυλίγεται μέσα στὸ Δωδεκαήμερο ὅπως σέλλῃ τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι ἡ πιὸ χαρούμενη ἡμέρα τοῦ ἔτους, γιὰτὶ μικροὶ μεγάλοι ἀνταλλάσσουν δῶρα, ἀνταλλάσσουν φιλιὰ, ἀνταλλάσσουν εὐχές, καὶ τρῶν καὶ πίνουν ὅπου κι ἂν κάνουν ἐπίσκεψη. Τὰ τραγούδια εἶναι στημένα ὀλημερῆς κι ὀλονυχτίς.

Τὴ χαρὰ ὅμως ποὺ ἀπολαμβάνουν οἱ μικροί, τὰ παιδιά, εἶναι ἀσύγκριτη. Σαῦτὰ στρέφεται ἡ χαρὰ τῶν γονέων κὴ φροντίδα. Σ' αὐτὰ οἱ ἀνάδοχοι — οἱ νουνοὶ φροντίζουν νὰ δώσουν τὰ δῶρα τους, τὰ «βαπτιστικά» εἶναι ἴσα μὲ τὰ δικά τους παιδιά καὶ τὰ θεωροῦν οἱ ἀνάδοχοι σὰν δικά τους καὶ δὲν τὰ ξεχωρίζουν. Γι' αὐτὸ ὑπάρχει κὴ συνήθεια νὰ ἐτοιμάσουν οἱ γονεῖς Πρωτοχρονιάτικη πῆττα. Τούτῃ τὴν πῆττα τὰ παιδιά θὰ τὴ μεταφέρουν μὲ χαρὰ καὶ πομπὴ στὸ σπίτι τοῦ νουνοῦ ὡς πρωτοχρονιάτικο δῶρο. Φτάνοντας προσφέρουν τὴν πῆττα ποὺ μπορεῖ νᾶναι καὶ μπακλαβάς καὶ μὲ μιὰ σύρβα, ποὺ κρατοῦν στὸ χέρι — ἓνα κλαδὶ ἀπὸ βαγιὰ — σουρβίζουν τοὺς νουνοὺς ἀπαγγέλλοντας ρυθμικά:

Σύρβα, σύρβα
γερό κορμί

γερό σταυρὶ
καὶ τοῦ χρόνου γοῦλ' γεροὶ
καὶ καλόκαρδοι

Ἄλλοῦ τὸ συμπληρώνουν καλύτερα:

Σούρβα, σούρβα γερὸ κορμί	σὰν ἀσῆμι σὰν κρानιά
γερὸ κορμί, γερὸ σταυροί	καὶ τοῦ χρόν' γοῦλ' γεροί,
	καὶ καλόζαργοι

Στὸ ἀνοιγμα τῆς πόρτας ψάλλουν τὸν Ἅγι Βασίλη:

Ἅγιο Βασίλης ἔρχεται Γεννάρης ξημερώνει

— Ἅγιο Βασίλη, πῶρεσαι καὶ ποῦθε νὰ πηγαίνης;

— Ἄπ' τὴ μάννα μ' ἔρχομαι καὶ στὸ σχολεῖο πηγαίνω.

Ἔτσι οἱ νουνοὶ ἀφοῦ φιλοδορῆσουν τοὺς βαπτιστικούς των, ἀφοῦ τοὺς φορτώσουν μὲ πολλοὺς ξηρὸς καρπούς, τοὺς ἀποστέλλουν μὲ δῶρα γιὰ τοὺς σπιτικούς. Αὐτὴ ἡ ἐπίσκεψις εἶναι ἡ πρώτη, πού γίνεται μετὰ τὴν ἐκκλησία. Καὶ εἶναι σὰν μιὰ ἱεροτελεστία μὲ τὸ τυπικὸ τῆς ἀπαράβατο.

Ἄλλὰ καὶ τὰ παιδιὰ ὅλα τοῦ λαοῦ, ὅπως καὶ τὰ Χριστούγεννα, γίνονται ὁμάδες στὸ πέσιμο τοῦ ἡλίου καὶ ξεκινοῦν στίς συνοικίες νὰ τραγουδήσουν τὰ πρωτοχρονιάτικα κάλανδα.

Μᾶς ἦρτε ἡ Πρωτοχρονιά	πὺρ καταντοῦνε βαρεττά;
σᾶς εὔχομαι χρόνια πολλά	Τὰ ὀλίγ' αὐτὰ ἀρκοῦνε
σᾶς εὔχομαι εὐτυχία	κι ἄλλοῦ τὰ καρτεροῦνε
καὶ τοῦ χρόνου μὲ υἰγεία	Κατεῦθυμῶ νὰ σᾶς εἰπῶ
Φίλοι μ' ἂν ἔχετε παιδιὰ	ποῦρθαμε στάφεντικὸ
κι ἂν λείπουνε στήν ξενιτειά	διὰ νὰ σᾶς καλαντίσω
εὔχομαι νὰ τὰ ἰδῆτε	καὶ νὰ σᾶς εὐχαριστήσω.
ὡς καθὼς ἐπιθυμῆτε.	Στοῦ παποῦ τὴν πόρτα
Εὐτυχὲς τὸ νέον ἔτος	κάθεται μιὰ κόττα
νὰ τὸ ἔχετε καὶ φρέτος	δὸς μου τὸ μπαξίσι μου
τί τὰ ζητοῦνε τὰ πολλὰ	νὰ πάγω σᾶλλη πόρτα.

Ὄταν τελειώσῃ τὸ τραγούδι οἱ σπιτικοὶ προσφέρουν τὰ παιδιὰ δῶρα πὺρ τὰ λένε σ ο υ ρ β α κ ἰ δ ι α. Τὰ παιδιὰ εὔχονται κι ἀποχωροῦν νὰ πᾶν σᾶλλη πόρτα.

Σᾶλλα μέρη τῆς Θράκης τραγουδοῦν τὰ κάλανδα ὄχι μόνο ἀπὸ βραδύς, ἀλλὰ καὶ τὸ πρωτὶ μετὰ τὴν ἐκκλησία. Πηγαίνοντας στὰ σπίτια τραγουδοῦν τὸν Ἄγιβασίλη, παίρνουν δῶρα φροῦτα, χρήματα κλπ. Τὰ δῶρα αὐτὰ τὰ μαζεῦουν ὅλα σ' ἓνα μέρος, καὶ τὰ μοιράζονται κατόπιν. Ὄταν ἔλθουν τὰ Θεοφάνεια — τὰ Φῶτα — ὁμάδες παιδιῶν μὲ σταυρὸ μέσα σῆνα δίσκο ἀνάμεσα σὲ λουλούδια γυρίζουν στὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ καὶ ψάλλουν ἔξω ἀπὸ τὰ κάγκελα τῆς αὐλῆς τὸ ἀπολυτίκιο «Ἐν Ἰορδάνῃ». Τότε βγαίνουν οἱ ἔνοικοι τοῦ σπιτιοῦ καὶ μευλάβεια χαιρετοῦν τὸ σταυρὸ καὶ προσφέρουν ὅ,τι ἔχουν. Τότε τὰ δῶρα πὺρ μαζεῦονται ὅλο τὸ δωδεκαήμερο τὰ συγκεντρῶνουν σῆνα σπῆτι καὶ διασκεδάζουν τὸ βράδυ τῶν Θεοφανείων. Τὸ γλέντι αὐτὸ εἶναι ἐξαιρετικὰ εὔθυμο. Τὴν ἄλλη μέρα ἀρχίζει ἡ δουλειὰ κι ἀνοίγουν τὰ σχολεῖα καὶ

ή μελέτη. Τὰ γλέντια παύουν.

Στὴν Κομοτινὴ τὰ Χριστούγεννα δὲν λένε κάλανδα, ἀλλὰ τὴν Πρωτοχρονιά ἀπὸ βραδύς γυρνοῦν μὲ τὰναμμένα φανάρια στολισμένα μὲ κορδέλλες χάρτινες καὶ ποικιλόχρωμες, μὲ βαπόρια καὶ τραγουδοῦν τὰ κάλανδα ἀπὸ ἓνα τυπωμένο βιβλίον. Τὰ παιδιά κρατοῦν σφυριά ξύλινα, βαμμένα μὲ λιγιῶ - λογιῶ χρώματα καὶ μαυτὰ χτυποῦν τὶς πόρτες καὶ μαζεῦουν στραγάλια, σῦ - κα, ξυλοκέρατα, πορτοκάλια, καρύδια. Ὅχι ὅμως καὶ χρήματα.

Ἡ ποίηση τῶν ἡμερῶν αὐτῶν στὴ Θράκη εἶναι χωρὶς σχήματα, εἶναι ἀληθινὴ, γεμάτη ἔξαρση καὶ ἁρμονία. Ἡ λαϊκὴ μούσα τραγουδεῖ τὸν ἄγιβασί - λη μὲ χαρτὶ καὶ καλαμάρι καὶ τὸν καλεῖ νὰ καθήσῃ καὶ νὰ τραγουδήσῃ μὲ τὸ λαὸ μαζί.

.. Ἐδῶ παραθέτουμε ἀπὸ πολλὰ ποῦ ἔχουμε τὸ τραγούδι τοῦ νοικοκύρη:

— Ἀφέντη μ' ἀφεντίτσι μου, χίλιες φορὲς ἀφέντη
Ἀφέντη μου στὴ τάβλα σου χρυσὴ καντήλα καίει
Ἄν βάλῃς λάδι καὶ κηρὶ φέγγει τὸν κόσμον ὄλον
φέγγει καὶ τὶς ἀρχόντισσες ποῦ κλώθουν τὸ χρυσάφι
ποῦ δερμονίζουν τὰ φλουριά καὶ κοσκινίζουν τὰστρα.
Κι ἀπὸ τὰ κοσκινίσματα κέρνα τὰ παλληκάρια.

Στὸ τραγούδισμα τῶν καλάνδων πολλὲς φορὲς μεσολαβοῦν καὶ διω - ξίματα. Δὲν ἀνοίγουν οἱ πόρτες παρ' ὅλα τὰ χτυπήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιά ξαίρουν νὰ ἐκδικοῦνται μὲ ὠραῖα σκωπτικὰ στιχορρηγήματα.

Ἐνα τέτοιο σκωπτικὸ λέγονταν στὸ Ὀρτάκιοι τῆς Θράκης:

— Ἐσένα πρέπει ἀφέντη μου σακκὶ καὶ δεκανίκι
νὰ σὲ τραβοῦνε τὰ σκυλιὰ καὶ πέντε δέκα λύκοι.

Γενικὰ τὰ Θρακικὰ κάλανδα εἶναι τὰ καλύτερα ἀνάμεσα στὰ Πανε - λλήνια. Μὲ τὴν ποιητικὴ τους ὁμορφιὰ ἀποτελοῦν ἄξια στολιδία τῆς νεοελλη - νικῆς λαϊκῆς μούσας σὸλο τὸ Πανελλήνιο. Ἡ περισυλλογὴ τους καὶ ἡ δη - μοσίευσις εἶναι ἔργο τῆς Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, ποῦ σᾶς ἐκπέμπει αὐτὲς τὶς μουσικὲς ἐκπομπές.

Ἀθῆναι, 25.11.54

18.— ΤΑ ΠΡΟΧΡΙΣΤΟΓΕΝΝΙΑΤΙΚΑ ΗΘΗ Κ' ΕΘΙΜΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

1. Στὴ Θράκη τὸ χιόνι πάνω στὸ χιόνι στοιβάχτηκε καὶ μένει ἄλυτο. Τὰ σπαρτὰ θερμαίνονται καὶ ριζώνουν γιὰ νὰποχτήσουν ρίζες βαθειές, ποῦ θὰ κρατοῦν ὑγρασία. Οἱ καλοὶ ἀγρότες τώρα συμμαζεμένοι στὰ σπίτια τους τρῶν, πίνουν καὶ θερμαίνονται στὸ τζάκι καὶ ἥσυχοι, γεμάτοι καλὲς ἐλπίδες προσμένουν τὸ πέρασμα τοῦ χειμῶνα. Εἶναι εὐτυχεῖς. Ἀπὸ τὸ θέρος καὶ τάλωνισμα ἔχουν ἐξασφαλίσει τροφὲς γιὰ τὰ καματερά τους ζῶα. Τὰ με - γάλα τους βουβάλια, οἱ ἀγελάδες ἔχουν τροφές. Μέσα στοὺς σταύλους θερ -

μασμένους ἀπὸ τὴν ἀναπνοή τους πού βγαίνει ἀπὸ τὰ ρουθούνια τους, εἶναι εὐχαριστημένα μασσοῦν καὶ συλλογίζονται. Τᾶλλογα κάποτε ξεμυτίζουν, σελώνονται κι ὁ καλὸς γεωργὸς καβάλα μαζί τους περιτρέχει τᾶπέραντα χωράφια τὰ χιονισμένα ἢ κάπου, κάπου πράσινα. Εἶναι ὁ καιρὸς τῆς ἀναμονῆς καὶ τῆς προσδοκίας.

2. Ὁ λαὸς τώρα διανύει τὴν σαρακοστή τῶν Χριστουγέννων. Τὰ παιδιά τρέχουν μὲ τὸ χτύπημα τῆς καμπάνας στὸ σχολεῖο. Τὰ σπουργίτια ζητοῦν ἓνα σπειρὶ κι ὁμοῦν κατὰ τὸ δειλινὸ μαζί μὲ τὶς ὄρνιθες νὰ κλέψουν ἓνα σπειρὶ. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀνοίγουν τὰ κελάρια καὶ οἱ νοικοκυρὲς παίρνουν τὰ ὄσπριά τους καὶ μαγειρεύουν, παίρνουν τὰ τουρσιά τους, τὰ πέτμέξια τους, τὰ κρεμμύδια οὐς καὶ ξεκρεμοῦν — χειμῶνα καιρὸ — τὶς κρεμασμένες σταφυλομπουρλιές καὶ τρῶνε σταφύλια παγωμένα καὶ τραγανά.

Ὁ ζαχαρὲς αὐτὸς εἶναι πού δίνει ἐγκαρδίωση στὸ λαὸ νὰ περάσῃ αὐτὴ τὴ μεγάλη νηστεία, πού ἀνοίγει στὸ λαὸ τὸ Χριστιανικὸ δρόμο νάντικρύση τὴ γέννηση τοῦ Σωτῆρος, τοῦ ἀγαπημένου παιδιοῦ πού ἦρθε στὸν κόσμον νὰ γέννησῃ τὸν Σωτῆρα, τοῦ ἀγαπημένου παιδιοῦ πού ἦρθε στὸν κόσμον νὰ σώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα.

3. Ὁ ἀγροτικὸς λαὸς διανύοντας τὸ μακρὸ διάστημα τῆς νηστείας ἀπέχει ἀπὸλα κι ἀφοσιώνεται στὴ δουλειά. Ἡ νηστεία τηρεῖται αὐστηρὰ κι ὁ ἓνας ἐπιβλέπει τὸν ἄλλον στὴν νηστεία του μὲ μάτι αὐστηρὸ, γιατί πιστεύει ὁ λαὸς ἀκράδαντα, ὅτι ἡ νηστεία ἐξαυλῶνει τὸν ἄνθρωπον, τὸν συγκρατεῖ ἀπὸ τάνομήματα, τὸν διδάσκει τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συμπόνια, τοῦ ἐμπνέει τὴν ἀγάπη τὴ Χριστιανική. Γι αὐτὸ καὶ προετοιμασμένοι ὅλοι οἱ χωρικοὶ — γέροντες, γρηῆς, νέες, παιδιά — προσέρχονται νὰ μεταλάβουν. Οἱ ἄνθρωποι ἑομολογοῦνται, μέρες πρὶν, ὁμολογοῦν στὸν ἐξομολογητὴ τὰ σφάλματά τους, τ' ἁμαρτήματα καὶ μὲ κατάνυξη σκύβουν τὸ κεφάλι κάτω ἀπὸ τὸ ἐπιτραχεῖλι τοῦ ἑομολόγου νὰ διαβαστοῦν, τὴν εὐχὴ πού τοὺς δίνει τὸ δικαίωμα νὰ μεταλάβουν — νὰ κοινωνήσουν.

Αὐτὸ τὸ χρέος τῶν χωρικῶν γίνεται πανηγυρικὸ, γίνεται συγκινητικὸ, πού χαρίζει στὸν ἀπλὸ χριστιανικὸ λαὸ τὴν εὐτυχία.

4. Οἱ νοικοκυρὲς τὶς παραμονὲς βοηθούμενες ἀπὸ τὶς θυγατέρες τους προετοιμάζουν γιὰ τὸ γιορτασμὸ τῶν Χριστουγέννων. Τὰ ἔθιμα εἶναι πολλὰ. Ἐρραψαν τὰ γιορτερὰ ροῦχα ἀπὸ τὸ πανὶ τῶν ἐργαλειῶν τους. Τώρα προετοιμάζουν τὶς πῆτες, τὰ σαραγλιά, τὶς τυρόπητες. Σφάζουν τὰ πουλερικά καὶ ἀκριβῶς τὴν παραμονὴ κόβουν τὸ γουροῦνι, πού ὀλόκληρη τὴ χρονιά θρέφεται τόσο, πού νὰ μὴ μπορεῖ νὰ σταθῇ στὰ πόδια του. Ἡ ὀμαδικὴ σφαγὴ τῶν γουρουνιῶν στὶς πολιτεῖες τῆς Θράκης, εἶναι ἓνα πανηγύρι. Τὰ χοιρινὰ κρέατα κάθε νοικοκύρης εἶναι σὲ θέση νὰ τὰ τακτοποιήσῃ καὶ νὰ τὰ καλοθέσῃ. Κόβει τὰ κομμάτια, χωρίζει τὶς μπριζόλες του, βγάζει τὸ πάχος, τὸ λαρδὶ τὸ κομματιάξῃ καὶ τὸ τοποθετεῖ σὲ πῆλινα κιοῦπια καὶ τάλατίξῃ. Τὸ λαρδὶ εἶ-

ναι ἢ πὶ σπουδαία θροφή τοῦ ἀγρότη, γιατί αὐτὴ τοῦ δίνει δύναμη νὰ ἐργάζεται. Κάνει καὶ καβουρμὰ γιὰ ὅλο τὸ χειμῶνα.

5. Ὅταν φθάσῃ ἡ παραμονὴ τὰ σπίτια λαμπροφορεμένα καθαρισμένα — λάμπουν στὴν πόρτα — εἶναι ἔτοιμοι γιὰ τὸ νυχτερινὸ τραπέζι. Ὅλοι θὰ πᾶν στὴν ἐκκλησιά, ἀλλάζοντας ἐσώρρουχα κὲξώρρουχα πρωτόβαλτα.

Μὲ τὸ χτύπημα τῆς καμπάνας ξυπνοῦν καὶ ξεκινοῦν Ἐκείνη τὴν βραδύς τὰ παιδιὰ διαλαλοῦν μὲ τὰ κάλανδα τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ. Τὸ ξεκίνημα τῶν παιδιῶν γιὰ νὰ τραγουδήσουν εἶναι ἐορταστικόν. Τὰ τριάγκλια στὰ χέρια καὶ οἱ ταλμπούκες κάτω ἀπὸ τὴν ἀμασχάλη. Φτάνοντας στὰ σπίτια χτυποῦν τὴν ἐξώθυρα. Κι ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν ἐξώθυρα τοῦ ἱερέα. Ὁ ἱερέας τοῦ χωριοῦ — πάντα σεβάσιμος ἄνθρωπος — ἀνοίγει τὴν πόρτα του, εὐλογεῖ τὰ παιδιὰ τραγουδοῦν:

—Κερά μου τὸν ὑγιόκα σου παπὰ νὰ τὸν ἐκάνεις
νὰ μπαίνει νὰ σὲ λειτουργάει, νὰ βγαίνει νὰ σὲ ψέλνῃ
νὰ τὸν ρωτοῦν οἱ ἄρχοντες. — Παπᾶ μου τί μυρίζεις;
—Ὅταν μέγερνα ἢ μάννα μου κι ὅταν μὲ κοιλοπόνα
μοσχότρωγε ἀπ' τὸ πρωτὶ, μόσχο τὸ μεσημέρι
καὶ τὸ ἡοβασίλεμμα ἀφρᾶτο παξιμάδι.

5. Ἐπάρχει συνήθεια τὸ βράδυ τῶν Χριστουγέννων νὰ παίζουν τὰ παιδιὰ φουντούκια στήνοντας μιὰ κεραμίδα ἢ καὶ μὲ καρύδια καὶ νὰ τραγουδοῦν συγχρόνως τὴν κόρη τοῦ σπιτιοῦ, τὴν νοικοκυρά, τὸ νοικοκύρη μὲ τραγούδια, ποὺ συγκινοῦν τὸ χριστιανικὸ λαόν, ἀλλὰ πρὸ παντὸς τραγουδοῦν τὴν Παναγία, ποὺ τὸ τραγούδι τὴν ἐμφανίζει πάσχουσαν καὶ κοιλοπονοῦσαν.

Κυρὰ Θεοτόκο ἐκοιλοπόνῃ
ἐκοιλοπόνα καὶ παρακάλειε
τοὺς Ἄγιους ὅλους τοὺς Ἀποστό-
(λους
τοὺς Ἀποστόλους καὶ Ἀρχαγγέλους
Ἄγιοπύστολοι καὶ Ἀρχάγγελοι

βοηθῆστε με σαυτὴ τὴν ὥρα
τὴ βλογημένη τὴ δοξασμένη
Ὡστε νὰ πάῃ μαμὴ νὰ φέρῃ
Χριστὸς γεννᾶται, σὰν ἥλιος φέγγει
σὰ νιὸ φεγγάρι τὸ παλληκάρι.

Ἐνα τραγούδι τῆς Αἴνου λέγει τὰ ἐξῆς:

Χριστοῦγεννα, Χριστοῦγεννα
τώρα Χριστὸς γεννιέται
γεννιέται κι ἀναστήνεται

στοὺς Οὐρανοὺς ἐπάνω
Ἄγγελοι τώρα χαίρονται
καὶ τὰ δαιμόνια κλαῖνε

Στὴν πατριδα μας Θράκη ζεῖ ἡ Θρακογεννιά, μιὰ ψυχὴ ἀκομιμάτιστη ἀπὸ τίς προαιώνιες καταβολές της. Πανάρχαια, Βυζαντινὴ, Νεοθρακικὴ. Ἡ παράδοση καὶ τὸ ἀγνὸ ἔθιμο μὲ τὸ καθολικὸ του γιόρτασμα στὸ χωριό, στὴν πόλη, στὸ καλύδι καὶ στὸ ἀρχοντικόν, μαλακώνει τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ξεκαθαρίζει. Τὴν κάμνει γνήσια, πανεθνικὴ, ἑλληνικὴ καὶ ἐνιαία, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν τὴν χαλᾶ, τὴν σκορπᾶ ἢ βιοπάλη κιὸ μόχθος τῆς ζωῆς.

Τέτοια ψυχὴ νοιώθουμε ὅλοι μας μέσα μας καὶ μὲ τέτοια ψυχὴ, γιορτάζουμε στὴ Θράκη. Ἀπὸ τέτοια ψυχὴ δημιουργοῦνται καὶ τὰ Χριστουγεννιάτικα κάλανδα καὶ τραγούδια τῆς.

Ἀθήναι 26.11.54

19.— ΚΑΛΑΝΔΑ ΘΡΑΚΙΚΑ

1. Σήμερα θὰ σᾶς ὀδηγήσω μένα φανάρι στὸ χέρι καὶ τὰ τουμπιλέκια στὴν ἀμασγάλη καὶ τὰ τριάγλια στὰ χέρια — μὲ τὸ σούρουπο — στὰ διάφορα σπίτια τοῦ χωριοῦ, ποὺ τὸ βλέπετε στὸ ἡλιοβασίλεμα καρφωμένο στὴν πλαγιὰ τοῦ βουνοῦ.

Ἐκεῖ βλέπετε ψηλὰ τὴν ἐκκλησιὰ μὲ τὸ μικρὸ τῆς τροῦλλο καὶ τὸ λαμπερὸ σταυρό. Παρέκει κείνο τὸ μεγάλο χτίριο μὲ τὰ μεγάλα παραθύρια εἶναι τὸ σεολειό, ποὺ τᾶχτισαν μὲ χρήματα τῶν χωρικῶν οἱ ἴδιοι οἱ χωρικοὶ δουλεύοντας καὶ προσωπικὰ ὁ καθένας. Ἀπὸ ἐκεῖ βγαίνει τὸ φῶς τὸ πνευματικό, ποὺ φωτίζει στὸ καλὸ τοὺς χωρικοὺς ποὺ μαθαίνουν «γράμματα σπουδάγματα τοῦ Θεοῦ τὰ πράγματα», κι ἀκόμα μαθαίνουν νὰ συντηροῦν τὰ ἥθη κἔθιμά τους. Κεῖ κάτω ποὺ φέγγει εἶναι ἡ πλατειούλα, ὅπου τὸ καφενεῖο τοῦ Δράκοντα. Ὁ καφετζῆς ὁ Δράκοντας εἶναι ὁ σοφὸς τοῦ χωριοῦ, ποὺ ὁ δάσκαλος τοῦδᾶκε τοῦτο τὸ ἀρχαῖο ὄνομα. Ἐκεῖ μαζεύονται καὶ συζητοῦν οἱ χωρικοὶ στὸ σούρουπο μὲ τὸ πέσιμο τοῦ ἡλιοῦ τὰ προβλήματα τῆς Κοινότητος γιὰ τὸ καλὸ τῶν χωρικῶν.

Μιὰ ὁμάδα παλλικάρια μὲ τὰ τύμπανα καὶ τὰ τριάγλια ξεκινᾶ γιὰ τὰ κάλανδα. Εἶναι ἡ παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων. Στὰ σπίτια οἱ νοικοκυρὲς ἀναφαν τὸ φῶς τοῦ σπιτιοῦ. Ἀπὸ νωρὸς πῆγαν στὸν ἑσπερινό, ποὺ διαβάσθηκαν τὰ ὠραῖα τροπάρια τοῦ ἑσπερινοῦ τῆς ἑορτῆς κι ἄκουσαν τὸ τροπάρει τῆς γεννήσεως. «Ἡ γέννησίς σου Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν...»

Στὰ σπίτια ὅλα ἔτοιμα. Ὁ βορριάς παγωμένος σφυρίζει, μὰ τὰ τζάκια καίουν καὶ πετοῦν σπινθῆρες τ ἀκούτσουρα, ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὴ σκεπὴ καὶ θερμαίνουν τοὺς ὀντάδες, ὅπου στρωμένα τὰ χράμια τὰ χειροποίητα κοὶ μπερντέδες κρεμασμένοι στὰ παράθυρα δίνουν μιὰ γιορταστικὴ ὄψη στὸ ἑσωτερικὸ τοῦ σπιτιοῦ. Τοῦ Παπαβασίλη τὸ σπίτι, τοῦ Ξανθοῦ παπὰ τοῦ χωριοῦ, ποὺ εἶναι μαζὶ καὶ διδάσκαλος, λάμπει κι αὐτό, ὅπως λάμπουν τὰ μάτια τῆς παπαδιᾶς καὶ τῆς παπαδοπούλας τῆς Ἀφρόδως. Στὴν αὐλὴ ἀκούεται βοῆ καὶ φωνὲς ἀνάκατες. Εἶναι τὰ παιδιὰ — τὰ παλλικάρια — ποὺ ἤρθαν νὰ τραγουδήσουν τὰ κάλανδα. Ἦρθαν πρῶτα στοῦ Παπαβασίλη. Αὐτὸν θὰ τιμήσουν πρῶτα, αὐτὸν θὰ εὐχρηθοῦν καὶ θὰ μακαρίσουν. Ὁ παπὰς εἶναι ἡ κολώνα τοῦ χωριοῦ, ποὺ δέεται στὸ Θεὸ γιὰ ὅλους. Αὐτὸς εἶναι ἡ κορυφὴ μέσα στὰ χωριά.

— Νὰ τὰ ποῦμε, νὰ τὰ ποῦμε, ἀκούονται ἐρωτήματα. Ὅμως δὲ προφταίνει ἡ παπαδιὰ νὰπαντήση κι ἀκούεται τὸ κάλανδο τοῦ παπὰ!

— Παπὰ μ' γιατί μοσκοβολᾶς; παπὰ μ' γιατί μοσκεύεις;

— Ἡ μάννα μ', ὅταν μὲκανε, κι ὅταν μὲ κοιλοπόνα
μοσχότρωγε ἀπ' τὸ πουρνό, μόσχο τὸ μεσημέρι
καὶ τὸ ἡλιοβασίλεμα ἀφράτο παξιμάδι.

Στὸ Θρακικὸ τοῦτο χωριὸ σώζεται καὶ τραγουδιέται τὸ ἐξῆς κάλανδο:

Χριστὸς γεννιέται, χαρὰ μεγάλη
χαρὰ στὸν κόσμον στὰ παλλικάρια
σαράντα μέρες σαράντα νύχτες
ἢ Παναγιά μας κοιλοπονοῦσε
μέσα στὰ χιόνια, μέσα στοὺς πάγους.
Ἄγια Μαρίνα κι ἄγια Κατερίνα
στὴν Πόλη πᾶνε μαμὲς νὰ φέρουν.
Ὅσο νὰ πᾶνε κι ὅσο νάρθοῦνε
ἢ Παναγιά μας ἐλευθερώθηκε.

Ὁ Παπαβασιλῆς ἀκούοντας εὐλαβητικὰ τὰ κάλαντα τοὺς βλόγησε, τοὺς
εὐχγήθηκε καὶ τοὺς φιλοδώρησε μὲ «λεγούδια», διάφορους ξηροὺς καρπούς.

Στὸ χωριὸ τοῦτο σώζεται τὸ κάλαντο τοῦ ἀφέντη, ἕνα ὠραῖο τραγούδι:

— Ἐσένα πρέπ' ἀφέντη μου, στίς λίρες νὰ καθήσης
μὲ τὸνα χέρι νὰ μετρᾶς καὶ τᾶλλο νὰ δανείζης.
Καὶ πάλι ξαναπρέπει σου καράβι νάρματώσης
καὶ τὰ σκοινιά τοῦ καραβιοῦ νὰ τὰ μαλαματώσης
καὶ πάλι ξαναπρέπει σου καρέκλα ἀσημένια,
γιὰ νὰ κουμπήσ' ἢ μέση σου ἢ μαργαριταρένια.
Καὶ πάλι ξαναπρέπει σου κορώνα στὸ κεφάλι
γιὰ νὰ σὲ τιμήσωσι μικροὶ καὶ οἱ μεγάλοι.

Τὰ παλλικάρια βγαίνοντας ἀπὸ τοῦ παπᾶ τὰρχοντικὸ ξεκίνησαν μέσα
στὸ σκοτάδι. Τὸ φῶς τοῦ φαναριοῦ δείχνει τὸ δρόμο. Πηγαίνουν κατὰῖσα
στὸ σπιτί τοῦ Κοινοτάρχη. Μπαίνοντας στὴν αὐλή του στέκονται στὸ χα-
γιατή του, ὅπου ἡ μεγάλη λάμπα τοῦ σπιτιοῦ χύνει τὸ φῶς τῆς πλούσιο κρε-
μασμένη ἀπὸ τὸ ταβάνι. Νά τὸ κάλανδο τοῦ Κοινοτάρχη:

Ἐδῶ στὰρχόντιον τις αὐλές, αὐλές μαρμαρωμένες
ἐδῶ ξαφνίζουν τὰ φλουριά, ξαφνίζουν τὸ λογάρι
στὸ ξάφνιασμα τοῦ λογαριοῦ ἀπεκοιμήθ' ἀφέντης.

— Φέρτε κανὶ ροδόσταμο, φέρτε κι ἀφράτο μῆλο

Ὡστε νὰ πῆ ἔχε γειά, σαράντα μίλια πῆρε
ὥστε νὰ πῆ στὸ καλό, ἄλλα σαράντα πέντε
μῆνα κλωνὶ βασιλικὸ ἐξύπνησ' ὁ ἀφέντης.

— Σὲ σένα πρέπει, ἀφέντη μου, νὰ γίνης καπετάνιος
νὰ κοσκινίξης τὰ φλουριά, νὰ δρεμονίξης τᾶστρα,
καὶ τὰποκοσκινίδια τους, δός τα τὰ παλλικάρια,

θέλουν νὰ φᾶν, θέλουν νὰ πιοῦν, θέλουν νὰ τραγουδήσουν

Καὶ μεῖς πολυχρονοῦμεν σε τὸν σπιτονοικοκύρη

νὰ ζήση χρόνια περισσὰ καὶ πάντα νὰ περάση

καὶ μὲ τὰ χίλια κῦστερα νὰσπρίση νὰ γεράση.

Ὁ Πρόεδρος καὶ Κοινοτάρχης τοὺς δώρισε χρήματα κὴ κόρη του τοὺς φόρτωσε ἀπὸ καρπούς, καρύδια, φουντούκια, σῦκα καὶ ὅ,τι καλό.

— Καὶ τοῦ χρόνου, καὶ εἰς ἔτη πολλά! Καὶ ξαναπιάνουν τραγούδι τῆς κόρης:

— Προξενητάδες βγήκανε πὸ μέσ' ἀπὸ τὴ Πόλη
ρωτοῦνε καὶ ξαναρωτοῦν πὸν νᾶβρουν τέτοια κόρη,

τέτοια ξανθὴ, τέτοια σγουρὴ, τέτοια δαχτυλοφύδα,

πῶχει τὸ μάτι σὰν ἐλιά, τὸ φρύδι σὰ δαχτάνι

πῶχει τὸ ματουτσάμπουρο σὰν τῆς ἐλιάς τὸ φύλλο.

Κεμεῖς πολυχρονοῦμεν το τᾶξιο κοράσι

νὰ ζήση χρόνια περισσὰ καὶ πάντα νὰ περάση

καὶ μὲ τὰ χίλια κῦστερα νὰσπρίση νὰ γεράση.

Καὶ τοῦ χρόνου κεῖς ἔτη πολλά.

Ἔτσι τριγυρίζοντας ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι λένε τὰ κάλανδα, πὸν εἶναι ὠραιοτάτα τραγούδια ὑμνητικὰ τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν τοῦ σπιτιοῦ.

Τὰ κάλανδα παντοῦ στὴ Θράκη τραγουδιοῦνται μὲ τὸν ἴδιο τρόπο: Στὴν κυρὰ λέγουν τὸ ἐξῆς κάλανδο:

— Πολλὰ εἶπαμε τοῦ ἀφέντη, ἄς ποῦμε καὶ τῆς κυρᾶς μας.

Κυρὰ Χρυσή, κυρὰ ἄργυρή, κυρὰ μαλαματένια,

σῆκω κυρὰ μ' καὶ ἄλλαξε καὶ βάλε τὰ χρυσὰ σου,

κι' ἄναψε τὴν καντήλα σου κι αἴντε στὴν ἐκκλησιά σου.

(Οἱ ἐκκλησιᾶς μας ψέλνουνε οἱ ἐκκλησιᾶς σημαίνουν)

Οἱ ἐκκλησιᾶς σημαίνουνε, οἱ ἐκκλησιᾶς μας ψέλνουν,

ἐσήμεριε κὴ Ἄγια - Σοφία μὲ δεκοχτὼ καμπάνες.

Γιὰ βάλε τὸ γεράκι σου στὴν ἄργυρή σου τσέπη

καὶ βγάλε κίτρινο φλουρί κι ἄς εἶν' καὶ κουρεμένο.

Στὴ μικρούλα τοῦ σπιτιοῦ — τὴ μικροκανακάρα — τραγουδοῦν τὸ ἐξῆς τραγούδι πολὺ ἐπαινετικὸ:

Κυρὰ μ' τὴ θυγατέρα σου, κυράμ' τὴν ἀκριβὴ σου

ἀπ' τὸ φλουρί δὲν φαίνεται κι ἀπὸ τὸ μαργαριτάρι

στὸ σύννεφο τὴν ἔκρυψες, νὰ μὴ τὴν ἀθασκαίνουν

τὴν εἶδαν κόσμοι κέφεξαν, παπάδες ἐθαμάξαν

τὴν εἶδε ἡ γραμματικὸς πέφτει λιγοθυμᾶει

τρία κανιὰ ροδόσταμο ὡς που νὰ ξελιγοθυμήση

κι ἄλλα τρία κρύο νερὸ νᾶρθ' ἡ ψυχὴ στὸν τόπο.

Ἔνα ἀπὸ τὰ ὠραιοτέρα Κάλανδα τῶν Χρυστουγέννων τῆς Πρωτοχρο-

νιας τοῦ Δωδεκαημέρου εἶναι τὸ κάλανδο τῶν Φώτων, ποὺ μοιάζει σὰν ἀπολυτίκιο. Εἶναι τεχνικώτατο καὶ μουσικώτατο, γιατί βαστᾶ ἀπὸ παλαιὰ χρόνια.

— Ἦρθανε τὰ Φῶτα κὶ Φωτισμὸς
 αὐριο τῆς κεραῆς μας τῆς Παναγιᾶς
 Παναγιὰ Κονόμα καὶ στὰ κεριά
 καὶ στὰ θυματούργια καλάντισμα.
 Ἄγι-Γιάννη ἀφέντη καὶ Πρόδρομε
 θέλω νὰ βαπτίσω Θεοῦ παιδί
 νὰ τὸ βγάλω Δρόσο καὶ Λίβανο
 νάγιασθοῦν οὐ κάμποι μὲ τὰ νερά
 νάγιασθῆ κι ἀφέντης μὲ τὴν κερά.
 — Σήμερα τὰ Φῶτα κι ὁ Φωτισμὸς
 καὶ χαρὸς μεγάλης στοὺς οὐρανοὺς.
 Σήμερα κυρά μας ἡ Παναγιὰ

ἀπ' τοὺς οὐρανοὺς ἐκατέβαινε
 σπάργανα κρατοῦσε, κερὶ ἀναφτε
 Καὶ τὸν Ἄγιο Γιάννη παρακαλεῖ
 — Ἄγιγιάν' ἀφέντη καὶ βαπτιστῆ
 σήκω νὰ βαπτίσῃς Κύριου παιδί
 μὲ τὰ θυματούργια στὰ δάχτυλα
 πείγομαι καὶ θέλω καὶ προσκυνῶ
 Ἄριο θάνέβω στὸν οὐρανό,
 νὰπολύσω βαῦλα κατὰ τὴ γῆ
 νὰ καταπατήσω τὰ ζουζουλα,
 νὰ κατασυντρίψω τὰ εἶδωλα
 Καὶ ἔτη πολλὰ καὶ τοῦ χρόνου.

Αὐτὰ εἶναι τὰ Θρακικὰ κάλανδα, ποὺ σώζονται στὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ τραγουδιοῦνται μὲ χάρη καὶ θρησκευτικὴ κατάνυξη.

Εἶναι κυρίως ἔθιμο λαϊκὸ ἀκατάλυτο καὶ συνυφασμένο μὲ τὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ μέσα στὸν κύκλο τῶν ἐορτῶν, τῆς γέννησης τοῦ Χριστοῦ, κι ὅλου τοῦ Δωδεκαημέρου. Ἄν καὶ εἶναι παραλλαγὲς τῶν καλάνδων ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἔχουν ὅμως μιὰ ξεχωριστὴ χάρη στὸ μέλος τους καὶ στὸ κείμενό τους.

Ἄθῆναι 4.9.54

20.— ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΕΘΙΜΑ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ἕνας πνευματικὸς κόσμος καὶ μουσικὸς εἶναι τὰ τραγούδια μας. Ὁ λαὸς μὲ στίχους δεκαπεντασύλλαβους ἐκφράζει τὰ συναισθήματά του καὶ μὲ ρυθμικοὺς πόδας καὶ σκοποὺς ἐρμηνεύει τοὺς στίχους ἀνάλογα μὲ τὰ συναισθήματά του καὶ τὶς μουσικὲς ἰκανότητές του. Οἱ χαρούμενοι στίχοι του γίνονται χαρούμενα χορευτικὰ τραγούδια, τὰ λυπηρὰ συναισθήματά του γίνονται μοιρολόγια, ποὺ ἕμνοῦν τὸ θάνατο τοῦ παλλικαριοῦ, ποὺ χάθηκε στὸ ταξίδι τῆς σκούνας τῶν Μαρμαρονησιῶν τῆς Προποντίδος στὴ φουρτουνιασμένη θάλασσα.

— Δὲν λαλεῖς, πουλί μ' ἀηδόνη, τὸ πρωτὶ μὲ τὴ δροσιά,
 γιὰ σ' ἀγάπη μου γλυκειά.

ἦ

— Ἐένε μ', σὰν θὲς νὰ παντρευτῆς γυναίκα γιὰ νὰ πάρῃς
 ἔλα ἔλα μὲ τὰ μένα
 νὰ σὲ πῶ ποιὰν εἶν' γιὰ σένα.

Τὰ τραγούδια αὐτὰ τραγουδοῦμενα χορεύονται.

— Τίνος νὰ εἰπῶ τὸ ντέρτι μου, τὸ ντέρτι τῆς καρδιάς μου;
 νὰ σᾶς τὸ πῶ ψηλὰ βουνά, ψηλὰ εἶστε δὲν τάκουῦτε,
 νὰ σᾶς τὸ πῶ ψηλὰ δεντρά, φυσαίει βορριάς, τὸ παίρνει
 νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ χαμόκλαδα; φυσαίει νοτιά, τὸ παίρνει.
 Ἐγείραν τὰ δεντρόφυλλα κι' ἀκούμπησαν στὸ χιόνι
 σὲ μελετάει τάχειλι μου, μέσα ἢ καρδιά μου λύνει.

2. Ὁ Κωστιανὸς στὸ Λαγκαδᾶ, ζώντας τὴ προσφυγικὴ ζωὴ σκόρπιος ἀναθυμῆται τὰ περασμένα. Μεταφέρεται στὸ παλιὸ χωριὸ του, ποῦ τώρα Βολγαροκρατεῖται, ἀναθυμῆται τὰ λαγγάδια, τὰ ποτάμια, τὶς πέστροφες, ἀναθυμῆται τὰ ζαρκάδια καὶ τὰ ἐλάφια, ποῦ τὸν συντρόφιαζαν, ἀναθυμῆται τοὺς λύκους καὶ μακαρίζει τοὺς μακαρίτες καὶ βαρυγομᾶ. Καὶ πάλι γυρίζει καὶ παρηγοριέται. Πιστεύει στοὺς ἁγίους του, αὐτοὺς ὑψώνει στὴν ἀγκαλιά του καὶ πυροβατεῖ καὶ δέχεται τὴν προσταγὴ τους καὶ πυροβατεῖ ἄφοβα καὶ νικᾷ τὴ φλόγα καὶ τὴ θρακιά τὴ ματωμένη. Τὸν κρατεῖ ἡ πίστη, τὸν ζωντανεῖ ἡ ἐλπίδα, τοῦ δίνει θάρρος καὶ παίρνοντας τὰ καματερά του ὀργώνει τὴ λίγη γῆ ποῦ τοῦδωκε ὁ προσφυγικὸς κλῆρος. Καὶ τραγουδεῖ:

— Θράκη μ' γλυκεῖα πατρίδα, γιατί φορεῖς τὰ μαῦρα;

3. Ἐδῶ στὸν κάμπο ποῦ βλέπετε, ἀπλώνεται τὸ ξακουσμένο χωριὸ ἢ Νέα Πέτρα. Ἐδῶ στὰ 1922 μετέφεραν αὐτοὶ οἱ τρισευτυχισμένοι ἄνθρωποι τὰ ὑπάρχοντά τους καὶ τὸ παλλάδιό τους, τὴ θαυματουργικὴ Παναγία. Ἄλλοι πῆγαν στὴ Μονοκκλησιὰ κοντὰ στὶς Σέρρες. Οἱ Πετρινοὶ εἶναι ἐργατικοί, ἔχουν τὰ ἔθιμά τους ἀπείραχτα εἶναι φιλήσυχοι χωρικοί, φιλόξενοι καὶ ἀγαθοὶ στὸ βᾶθος. Ἐχουν μεγάλη θρησκευτικότητα καὶ πνεῦμα μυστικό. Ἐχουν ἔθιμα ὠραῖα, ὅπως τὸ ἄνοιγμα τῶν κρασιῶν, τοὺς χοροὺς καὶ τὰ μάγια, τὰ φαντάσματα καὶ τὰστεῖα καὶ πειράγματά τους, τὴν ἀφελῆ ἔκφρασή τους.

Ἀκόμα οἱ γυναῖκες τους δουλεύουν τὰ πανικὰ μονάχες τους, ἀδραχτίζου, γλυοῦν, καλαμνιάζουν, μουσουριάζουν καὶ τραγουδοῦν:

— Μασούριαζε, καλάμνιαζε στὸ λάκκο γιὰ νὰ βάλ'
 καὶ τὴ σαῖτα πόρριχνε ἦταν μαλαματένια
 τὸ ἀργαλειὸ ἦταν σίδερο κὴ κόρη πεταλούδα.

Οἱ ἐπιτηδειότητές τους εἶναι ἀφθιστες καὶ σημαντικὲς ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ ἀγοράζουν τὸ φελεμένι καὶ τὸ βγάζουν πανί.

Τὰ ἔθιμά τους καὶ τώρα βαστοῦν ἀναλλοίωτα καὶ στὴν ἀγροτικὴ ζωὴ, ἀπὸ τὸργωμα καὶ τὴ σπορὰ ὡς τὸ θερισμό, ὅπως καὶ στὴν ἀμπελοργία καὶ τὸ κάμωμα τοῦ κρασιοῦ. Ἐνα ἀπὸ τὰ ὠραῖα ἔθιμα εἶναι καὶ τὸ ἄνοιγμα τῶν κρασιῶν. Αὐτὴ ἡ βακχικὴ γιορτὴ μᾶς μεταφέρει σὰρχαϊες Διονυσιακὲς νελετές. Τὸν ἀηδημήτην, ὁ παπὰς τοῦ χωριοῦ μένα ἀμάξι κῆνα βαρέλι ἐπάνω, γυρίζει ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι. Ἐχει μαζί του καὶ ἁγιασμὸ καὶ μένα κλωνὶ βασιλικὸ ἀγιάζει. Σὲ κάθε σπίτι ποῦ πηγαίνει, βγαίνει ὁ νοικοκύρης, τὸν

υποδέχεται και μαζί πηγαίνουν στο βαρέλι με τὸ κρασί (κρασοβάρελο). Ἐκεῖ διαβάζει μιὰν εὐχή, κάνει ἕνα σταυρὸ πάνω στὸ βαρέλι, ἀνοίγουν τὸν πύρο και τὸ κρασί ἀρχίζει νὰ τρέχει.

Τὸ πρῶτο πρῶτο κρασί πέφτει σὲ μιὰ μπακίρα τοῦ παπα, τέσσερες - πέντε ὀκάδες, και τοῦτο εἶναι ἀμοιβή του γιὰ τὴν εὐχή και τὸ φῶτισμα.

Ἄπο κείνη τὴν ὥρα ροφοῦν πάνω στὸ τραπέζι τὸ ὠραῖο κρασί, ποὺ τοὺς ἀνάβει τὴν ὄρεξη τοῦ τραγουδιοῦ και τραγουδοῦν τὸν «κακορρίζικο».

Πανάθεμα τὴ μάννα μου
 ποὺ μὲ δῶσε τέτοιον ἄντρα
 τὸ μωξιάρη, τὸ ζουλιάρη
 τὸν ἀνάποδο σαλιάρη
 Γοῦλοι πάνα στὸ χωράφι
 κείνος κάτω μὲς τὸ μπουῆσο
 και μετράει τὰ ἀβγά του
 πόσα παίρνει τὴν ἡμέρα,
 πέντε, πέντε τὴν ἡμέρα
 ἑκατὸ τὴν ἑβδομάδα
 Γοῦλοι πάνα στὸ παζάρι
 κείνος πάγει στὸ χωράφι
 ξέχασε τὸν εἰζγολέρη
 και τὴν φκέντρα πὰ στὸ σπίτι.
 Πάει νὰ βρῆ τὸν εἰζγολέρη
 ἔχασε τὸ ἄσπρο βῶδι
 πάει νὰ βρῆ τὸ ἄσπρο βῶδι

ἔχασε τὸ μαῦρο βῶδι.
 Στὸ δρομὶ δρομὶ ποὺ πηγαίνει
 βρίσκει ἕνα κούφιο δέντρο
 ἄλλα μούχλα χουχλουβάγες
 πόσα ἀβγά γεννᾶτε;
 Πῆρε πῆγε εἰς τὸ σπίτι
 βρίσκει τὴ γυναῖκα ντου
 μεθυσμένη ξερασμένη
 και στὸν πύρο κουμπισμένη
 και στὴν ψάθα ντυλιγμένη.
 —Μὴ μὲ δίνς μὲ τὸ ποτήρι
 θὰ μοῦ χαλάσης τὸ χατήρι
 βάρα με μὲς τὸ κεφάλι
 μὴ μὲ δίνς μὲ τὸ τσουκάλι
 μόν' δῶς με μὲ τὸ λαγῆνι
 ὅσο πιῶ κι ὅσ' ἀπομεινεί.

5. Οἱ κάτοικοι τῆς Νέας Πέτρας, σὰν μυστικοπαθεῖς ἔχουν προλήψεις ἀρκετές, ποὺ τὶς πιστεύουν ἀδιάσειστα. Πιστεύουν στὴ βασκανία και κάνουν γητειές. Ὁ δευτεροβυζαγμένος πιστεύουν ὅτι ἔχει ἰκανὸ μάτι νὰ βασκάνει ζῶα κι ἀνθρώπους. Ὁ δευτεροβυζαγμένος εἶναι κείνος, ποὺ τοῦ ἀπόκοψε τὸ θήλασμα ἢ μάννα του γιὰ τρεῖς τέσσαρες ἡμέρες και ξανάρχισε πάλι τὸ βύζαγμα. Γι' αὐτὸ φροντίζουν γιὰ τὰ ζῶα τους (τὰ πράματα) νὰ μὴ τὰ δῆ ὁ τέτοιος ἄνθρωπος και στίς ξεῦγλες τοῦ ἀλετριοῦ κρεμοῦν μαῦρες χάντρες και κουνούνια και φούντες γιὰ νὰ μὴ πιάνουν τὸ βασκανο μάτι τὰ βουβάλια. Παίρνουν γουρουνίσια δόντια, τὰ τροχίζουν και τὰ δίνουν σχῆμα φεγγαριοῦ. Κρεμοῦν στὰ κέρατα τοῦ βωδιοῦ χάντρες κῆνα χαμαγλί κι ἄλλα. Γιὰ τὸ ξαβάσκαμα τῶν ζῶων ποὺ εἶναι βασκαμένα ὑπάρχουν εἰδικές γυναῖκες οἱ γητεῦτρες, ποὺ κάνουν διάφορες γητειές. Τὸ πρῶτὸ τῆς Πρωτομαγιάς μαζεύουν ἀγριολούλουδα, τὰ βράζουν και μὲ τὸ νερὸ λούζονται γυναῖκες και ἄνδρες γιὰ νᾶναι γεροὶ και δροσεροὶ σὰν τὰ λουλούδια. Καὶ τραγουδοῦν και χορεύουν πηδηχτά.

Ὁ κάμπος ὁ Μαγιάτικος	— ἄς τις φάη τὸ μαῦρο φίδι
ὁ κάμπος μὲ τὰ λουλούδια	καὶ χορεύγουνε τσιτσιδες
τὴν παπαδίτσα, τὸν ἀμάραντο	καὶ μαγεύουνε τὰ ζᾶ
καὶ τὶς τσίτσιδες γυναῖκες,	καὶ τὰ πλούσια σπαρτὰ
ποὺ κυλιοῦνται στὰ γρασίδι	τοῦ φτωχογείτονα.

Οἱ Πετρινοὶ ἀγαποῦν τὰ ἐρωτικά τραγούδια καὶ δημιουργοῦν μερόνυχτα καινούρια. Ἐνα τέτοιο εἶναι αὐτὸ ποὺ συναρμολογήθηκε ἀπὸ δίστιχα διάφορα:

— Κάμνω χάξι νὰ σὲ βλέπω τὴν ἡμέρα μὰ φορὰ
 γιὰ νὰ παίρν' ὁ νοῦς ἀγέρα κῆ καρδιὰ παρηγοριά.
 Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω μάγαπᾶς ἢ μὲ γελᾶς
 ἢ μὲ ἔχεις νὰ γλεντίζης τὸν καιρὸ σου νὰ περνᾶς.
 Δὲ μπορῶ νὰ καταλάβω Τοῦρκα εἶσαι ἢ Ρωμιά
 ἢ Ἐγγλέξα ἢ Φραντσέξα πῶχεις τόσην ἔμορφιά.
 Κάνω χάξι νὰ σὲ βλέπω στὸ γκερτζέφι νὰ κεντᾶς
 νάκομποῦν τὰ δυὸ σου στήθια νὰ τὰ γλέπης καὶ γελᾶς.

Ἀθῆναι 13.11.54

21.— ΤΑ ΘΡΑΚΙΚΑ ΣΚΩΜΜΑΤΑ

1. Τὰ σκώμματα στὴ Θράκη εἶχαν πολλὴ πέραση παλαιότερα, γιατί ἀποτελοῦσαν ἕναν τρόπο διασκέδασεως. Οἱ λαϊκοὶ ποιητάρηδες δὲν παρέλειπαν συχὰ νὰ δημιουργοῦν τέτοια σκώμματα, νὰ τὰ συνθέτουν πάνω σὲ μουσικὰ κείμενα γνωστὰ καὶ νὰ τὰ τραγουδοῦν. Στὰ τραπέζια τῆς Αἴνου βρῖσκουμε πολλὰ τέτοια σκώμματα, ποὺ ἔχουν σκοπὸ πηδηχτὸ καὶ χρησιμεύουν γιὰ χορευτικὰ τραγούδια τοῦ πηδηχτοῦ χοροῦ.

Ἐνα τέτοιο εἶναι ἡ μεθυσμένη.

Ἐνας καλονοικοκύρης	— Δὲν σὲ εἶπα γὼ βρὲ ἄντρα
πῆρε πάγει στὸ χωράφι	σὺ σὰν θέλης νὰ μὲ γιάνης
καὶ ξεχνᾶ τῶνα τὸ βῶδι	στὸ κρασί νερὸ μὴ βάνης.
τὸ γαῖδοῦρι μὲ τὸ σπόρο	Μὴ μὲ δίνεις μὲ τ' καντήλα
τὸ γυνὶ καὶ τὸ λουρί.	μὲ χτυπάει στὴν παραντίδα,
Ἐέχασε καὶ τὴν ἀξάλη	μὴ μὲ δίνης μὲ τὸ τσάλι
γύρισε νὰ πὰ τὴν πάρη	καὶ μὲ χτυπάει στὸ κεφάλι,
βρῖσχνει τὴ γυναῖκα τ' μεθυσμένη	μὴ μὲ δίνεις μὲ τὴν τσότρα
καὶ στὴν ψάθα ντυλιγμένη	καὶ δὲν βρῖσχνω καὶ τὴν πόρτα,
καὶ τὴ σκούφια τῆς καμμένη.	δίνε μου μὲ τὸ λαγῆνι
— Τῆπαδες βρὲ σὺ γυναῖκα	ὅσο πιῶ κι' ὅσο ἀπομείνει.
κῆπεσες γιὰ νὰ πεθάνης;	

Τὸ τραγούδι εἶναι γεμάτο σκῶμμα. Θέλει νὰ πειράξῃ τὶς μεθροῦδες γυναῖκες, ποὺ στὴν πρώτην εὐκαιρία πίνουν κρασί, μεθοῦν καὶ γελοιοποιοῦν-

ται ἀπὸ τὰ καμώματά τους.

2. Ἐνα ἄλλο ὄραιοτάτο σκωπτικὸ τραγούδι στὴν ἴδια συλλογὴ εἶναι γιὰ τὶς γριές. Ἡ γυναίκα ὅσο καὶ νὰ γεράσῃ, δὲν ὁμολογεῖ τὰ χρόνια της καὶ δὲν παραιτεῖται ἀπὸ τὸ γάμο.

Μήνυσε ὁ βασιλῆς :

—Νὰ παντρεύωντ' οἱ γριές.

Κι ὅσες γριές τ'ἀκούσανε

κόκκινα φορέσανε

στὸ χορὸ καὶ τρέξανε.

Καὶ κεῖ ὅπου χορεύανε

πῆγε χάρος καὶ ρωτᾶ :

—Σὰν εἶστε μωρὰ παιδιὰ

ποῦ εἶναι τὰ δόντια σας

ποῦν τὰ δωδεκάρα σας;

—Ὦντας μᾶς γέννα μάννα μας

ἦταν χασοφεγγαριά

πέσαν καὶ τὰ δόντια μας

καὶ τὰ δωδεκάρα μας.

Καὶ μιὰ γριά μονοδοντοῦ

ἄντρα γύρευε ἦ...

—Κράτα με καὶ μένα δῶ

ἓνα γέρο κῆνα νιὸ

νᾶν ὁ νιὸς γιὰ τὸ χορὸ

καὶ ὁ γέρος γιὰ νερό.

Τὸ τραγούδι πολὺ ἀξιόλογο. Τὸ σκῶμμα του εἶναι πηγαῖο κι ὡς χορευτικὸ μὲ τὸ γοργὸ ρυθμὸ του, δίνει τόνο εὐχάριστο στοὺς χορούς, τὸν παλαιὸ καιρὸ στὴν Αἴνο. Τώρα ποῦ ἄραγε νὰ τραγουδιέται; Ἀκόμα δὲν τὸ βρήκαμε.

3. Στὶς Σαράντα Ἐκκλησίες τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου ἔχει συγκεντρωθῆ καλὸς κόσμος τῆς ἀκροπόλεως ἐκείνης τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ σήμερα τραγουδιῶνται ἀπὸ τοὺς γεροντότερους λαϊκὰ τραγούδια. Ἐνα τραγούδι εἶναι ποὺ ἱστορεῖ, πῶς ἡ μάννα ἔδερχε τὴν κόρη γιὰ τὸν ἀνόσιο ἔρωτά της.

—Πῆγα στὸν πέρα μαχαλὰ

κι ἄκουσα μιὰν ἀηδονολαλιά.

Μάννα τὴν κόρη ἔδερχε,

καὶ κόρ' στὴ μάννα ἔλεγε :

—Χτύπα με μάννα μ' δυνατὰ

καὶ λέγε τὰ λόγια σιγανὰ

νὰ μὴ τ'ἀκούσ' ἡ γειτονιά

καὶ πῆ πὼς ὁ Φράγκος μάγαπᾶ.

—Σὰν σ'ἀγαπᾶ τί σ'ἔστειλε;

—Χρυσὸ λεμόνι μ'ἔστειλε.

Στὸν παλιὸ τὸν καιρὸ, ὅταν τὰ κορίτσια ἦταν πολὺ σεμνά, ὅταν τὰ συντηρητικὰ ἔθιμα δὲν ἐπέτρεπαν ἐλευθεριάζουσες κινήσεις καὶ λόγια στὰ κορίτσια, ὅταν ἡ συμπεριφορὰ τοῦ κοριτσιοῦ παρακολουθοῦνταν κατὰ πόδας κῆνα χομόγελο ἢ μιὰ ὀμιλία μποροῦσε νὰ δημιουργήσῃ κακὸ μεγάλο, καὶ νὰ ἐκθέσῃ τὸ κορίτσι καὶ τὴν οἰκογένεια, χρησιμοποιούνταν καὶ τὸ ξύλο. Μιὰ τέτοια σκηνὴ μᾶς παρουσιάζει τὸ τραγούδι: Πῆγα στὸν πέρα μαχαλὰ.

4. Τὰ γειτονόπουλα πολλὰς φορὲς — κορίτσια κι ἀγόρια — ἀγαπιούνταν. Ἡ ἀγάπη δὲν εἶναι δύσκολο πρᾶγμα. Εἶναι ζήτημα ματιῶν. Ἀπὸ τὰ μάτια πιάνεται, ὅπως λέγει ὁ λαϊκὸς στίχος στὰ χεῖλη κατεβαίνει. Ἔτσι δυὸ γειτονόπουλα ἀγαπήθηκαν:

—Τρελλαίνομαι μαννούλα μου
γιὰ μιὰ γειτονοπούλα μου
τρελλαίνομαι τὴν ἀγαπῶ
καὶ ντρέπομαι νὰ τῆς τὸ πῶ.

—Σύρε μαννούλα μ' πέσ' τῆς το
κρυφὰ κουβέντιασέ τῆς το.

—Μετὰ χαρᾶς σου γνόκα μου
νὰ πάρω καὶ τὴ ρόκα μου.

Σύρνει πηγαίνει τὸ ταχὺ
βρίσκει τὴν κόρη μοναχὴ.

—Ὦρα καλὴ σου λυγερή.

—Καλῶς τὴ μάννα τὴ χρυσή.

—Κόρη μ' ὁ γιός μου σάγαπεῖ
μὰ ντρέπεται νὰ σέ τὸ πῆ.

—Σὰν μὰγαπᾶ καὶ ντρέπεται
στὸ σπίτι μας γιὰτ' ἔρχεται;

—Πέσ' τον νὰ ἔρθῃ τὸ ταχὺ
νὰ πιούμε τὸν καφέ μαζί.

Πέσ' του νὰ ἔρθῃ τὸ βραδὺ
νὰ κοιμηθοῦμε καὶ μαζί.

5. Ἡ δουλεύτρα κόρη δουλεύει. Καματεύει, ἀδραχτίζει, μὲ τὴν ρόκα τῆς κάμνει τὴν τουλούπα καὶ γεμίξει τὰδράχι. Ἔτσι τὴν συνέλαβε τὸ μάτι τοῦ παλλικαριοῦ. Κι ὁ ἔρωτας ἀναψε στὰ στήθη του καὶ τώρα τραγουδεῖ:

Μιὰ Παρασκευὴν ἡμέρα — πέρασα στὴν πόρτα σου
κεῖδα σε στὸ πανεθῦρι — κἔκανες τὴ ρόκα σου
κἔλαμπε τὸ πρόσωπό σ', — σὰ βενέτικος χαρὲς
καὶ τὸ καμαρόφρυδό σου, — βγάξ' ἀχτίνες λαμπερές.
Καὶ ποιὸς εἶδε τέτοιο νόρι — ἄσπρο σὰν τὸ γιασεμί
δὲν τὸ ἔλπιστα καημένος — νὰ τὸ δῶ τέτοιο κορμί
Νὰ πετάξω νᾶρθω πάνω — πὰ στὴ ρόκα σου πουλι
νὰ σὲ κόψω τὸ κλωνί σου — νὰ σ' ἀρπάξω τὸ σκουλι
καὶ τὰδράχι σου νὰ ρίξω — πὸ τὸ παναθῦρι σου,
καὶ στὰ χέρια μου νὰ πάρω — τὰργυρὸ σφοντύλι σου.

Τραγουδεῖ, καὶ τὸ τραγούδι του γίνεται καημὸς καὶ πάθος καὶ συγκλο-
νίζει τῆς κόρης τὴν καρδιά. Κι ὅταν στὸ χορὸ ἀνταμωθοῦν τὰ μάτια κοί μα-
τιᾶς σὰν ἀστραπὲς φωτίσουν, τότε μιλοῦν οἱ καρδιές. Καὶ σὰ μιλήσουν οἱ
καρδιές, τότε ὁ προξενητὴς παίρνοντας τὴν προσταγή, χτυπᾶ τὴν πόρτα τῆς
νύφης. Ἡ δουλειὰ εἶναι κι αὐτὴ μιὰν εὐχάριστη αἰτία γιὰ ἓνα γάμο, ὅπως
κι ὁ χορός.

Τὰ καλὰ κορίτσια ἐκτιμῶνται ἀπὸ τὴ δουλειά. Χρυσόχερα λένε
τὴν κόρη ποὺ ἐργάζεται καλὲς δουλειές κι ὠραῖα ἐργόχειρα. Τὰ κάλλη παρέρ-
χονται, τὰ ἔργα μένουν.

6. Τάστεϊα τοῦ λαοῦ εἶναι πάμπολλα. Καὶ ὁ λαὸς συχνὰ κάνει λαϊκὴ
ποίησι ἀστεία ποὺ προκαλεῖ τὰ γέλοια. Ἐνα ἀπλὸ τετράστιχο κρύβει μέσα
ἄμορφες ιδέες καὶ σκέψεις ποὺ δημιουργοῦν ἀτμόσφαιρα εὐχάριστη.

Παντρεύεται ὁ τσαγανὸς καὶ παίρνει ν' ἀχυβάδα

σὰν τᾶκουσε κι ὁ ἀστακὸς ἐβγήκε πατινάδα

κὴ ἀχελώνα στὴ χαρά τῆς

ιδρωσαν τὰ μηριά τῆς.

—“Όταν σὲ πρωταγάπησα εἶτανε ραμαζάνι
καὶ κόλλησε ἡ ἀγάπη μου, σὰν μέλι στὸ σαχάνι
—“Ὅσ’ ἄστρα ναι στὸν οὐρανὸ, τόσα παιδιὰ νὰ κάνης,
τόσες φορές νὰ παντρευτῆς καὶ χήρα νὰ πεθάνης.

Τέτοια τραγούδια καὶ σήμερα τραγουδᾷ ὁ λαός:

— Πέντε ποντικοὶ καὶ τέσσαρες νυφίτσες
γάμο κάνανε μὲ δυὸ κουκιὰ σιτάρι
καὶ τᾶλέθανε μέσα σὲ δυὸ σφεντύλια
ψείρα ζύμωνε καὶ κόνιδ’ ἀναδεύει
καὶ ψύλλος ὁ ψιλλὸς τὸ φουῖρνο συδαυλίζει
ἔπεσ’ ἓνα κάρβουνο στοῦ ψύλλου τὸ ποδάρι
— Τρέξε γιατροί, γιατροὶ καὶ γιατροσόφοι
τρέχει ὁ κοριὸς μὲ οὔλο του τᾶσκέρι
τρέχει καὶ ὁ γέγλεκας μὲ τὴν πλατειά του μύτη.

Τὰ τραγούδια αὐτὰ εἶναι τὸ ἄρτυμα τῆς ζωῆς.

22.— ΤΟ ΘΡΑΚΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ, ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΤΡΟΠΑΡΙ (1)

1. Σήμερα ἀγαπητοὶ Θραῖκες, θὰ σᾶς μεταδώσουμε τραγούδια ποὺ εἶναι πολὺ σημαντικά, κατανυκτικὰ καὶ ἀργόσυρτα. Ὁ τόνος τους, τὸ ποιόν τους, ἡ ἔκφρασή τους εἶναι ἐκκλησιαστικὴ. Νομίζεις πὼς ἀκοῦς τροπάρια ἐκκλησιαστικὰ ψαλλόμενα ἀπὸ τὸ στασιδί τοῦ ψάλτου, ἀπὸ μιὰ χορωδία Βυζαντινὴ μὲ αἴσθημα θρησκευτικὸ πολὺ καὶ κατάνυξη. Αὐτὴ ἡ ὁμοιότητα τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν πρὸς τὰ Βυζαντινὰ τροπάρια εἶναι καταπληκτικὴ.

— Ἐγὼ εἶμαι ὄρφανὸ παιδί ἔχω καὶ χήρα μάννα.

2. Πῶς ἐξηγεῖται αὐτὴ ἡ ἐξαιρετικὴ ὁμοιότητα μὲ τὸ τροπάρι; Ξέρουμε ὅτι στὴ Θράκη ὁ λαὸς γνωρίζει νὰ ψέλνῃ καὶ νὰ σιγοψιθυρίζῃ ὅλα τὰ τροπάρια μαζί μὲ τὸν ψάλτη. Ξέρουμε ἀκόμα πὼς στὴ Θράκη οἱ ψαλτάδες καὶ οἱ λαϊκοὶ τραγουδιστάδες προέρχονται ἀπὸ τὸ ἴδιο λαϊκὸ στρώμα. Ἀπὸ τὸ λαὸ χειροτονοῦνται οἱ παπάδες, κι ἀπὸ τὸ λαὸ ἀναδείχονται οἱ ψαλτάδες. Ἀκόμα καὶ οἱ δεσποτάδες κι αὐτοὶ ὅλοι προέρχονται ἀπὸ τὸ λαὸ καὶ δὲ ξέρουμε ἀπὸ τοὺς πλούσιους νὰ θέλησε ποτέ κανεὶς νᾶσπασθῆ τὸ κληρικὸ ἀξίωμα καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν ἐκκλησίαν. Ὅλοι οἱ ὑπηρετές αὐτοὶ τῆς ἐκκλησίας προέρχονται ἀπὸ τὸ λαὸ, ποὺ σιγοψιθυρίζει καὶ σιγοψάλλει τὰ τροπάρια σύγχρονα μὲ τοὺς ψαλτάδες. Τόση μάλιστα εἶναι ἡ ἀφοσίωση τοῦ λαοῦ στὴν ἐκκλησιαστικὴ ὕμνωδιαν καὶ μουσικὴν ὥστε μέσ’ ἀπὸ τὸ λαὸ βγαίνουν οἱ ψαλτάδες μὲ ἱκανότητες φωνητικὰς καὶ μουσικὰς, ποὺ νὰ συγκινοῦν τὸ λαὸ.

3. Στὴ Θράκη οὐδέποτε γλέντι ἄρχιζε μὲ τραγούδι. Πρῶτα ὁ λαὸς

1) Βλ. Θρακικὸ τραγούδι - Βυζαντινὸ τροπάρι, Πολ. Παπαχριστοδούλου Ἐταιρ. Θρακικῶν Μελετῶν δημοσίευμα ἀριθ. 40.

ἐφελνε. Μαζὶ ὅλοι ἐπαναλάμβαναν τὰ ἐκκλησιαστικά τῆς γιορτῆς τῆς ἡμέρας. Ἄρχιζαν «ἀπὸ Θεοῦ» ὕστερα πίνοντας δοκίμαζαν νὰ τραγουδήσουν. Καὶ τραγουδώντας ἀκουγες τὶς λαϊκὲς μελωδίαις νὰ ξεποτυλίγονται σὰν βυζαντινὰ τροπάρια, ἴδια κι ἀπαράλλαχτα, ὅπως τὰ ψιθύριζαν στὴν ἐκκλησιά. Τὸ τραγούδι ποὺ ἀκούσατε, πρὸ ὀλίγου εἶναι πρώτου ἤχου κι ἂν θέλαμε νὰ τὸ προσαρμώσουμε σὲ κάποιον τροπάρη, θὰ μπορούσαμε νὰ διαλέξουμε τὸ «Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου» τῆς προηγουμένης λειτουργίας, ποὺ εἶναι πασίγνωστο στὸ λαό.

Ἀπὸ τὴν Κιάκη Εὐδοξία Σαμμακοβιανή, τὴ νοικοκυρὰ τῶν Σχοινηῶν τῆς Κομοτινῆς, καταγράψαμε ἓνα ἀριστουργηματικὸ τραγούδι, ἓνα ἀρχαιοπρεπὲς μελωδῆμα, ποὺ συγκινεῖ ἀληθινά. Τὸ τραγούδι τοῦ Κάστρου τῆς Βορριάς. — Καλὸν τὸ Κάστρο τῆς Βορριάς.

Ἀγαπητοὶ Θραῖκες, ὅπως ἀκούσατε, εἶναι ἤχου δευτέρου καὶ θὰ μπορούσε εὐκόλα κανένας νὰ τὸ συσχετίσῃ πρὸς τὸ «ἄξιόν ἐστιν», τὸ ἀρχαῖον μέλος, ποὺ ὅλος ὁ λαὸς τὸ ξέρει καὶ ποὺ ψάλλεται καὶ στὴν ἀκολουθία τοῦ γάμου, ὅταν μπαίνουν οἱ νεόνυμφοι στὸ σωλὲα τῆς ἐκκλησίας. Ἄν συσχετίσουμε λοιπὸν τὰ δύο, θὰ βροῦμε ὅτι ἔχουν ὁμοιότητα, καὶ συγγένεια στὸ χρῶμα τους.

4. Πῶς γίνεται αὐτὸ τὸ ὠραῖο πρᾶγμα νὰ μπῆ τὸ τραγούδι στὰ ἐκκλησιαστικὰ μελωδῆματα ἢ τὸ ἐκκλησιαστικὸ μελωδῆμα στὸ λαϊκὸ τραγούδι;

Φαίνεται πολλὰς φορὲς οἱ δημιουργοὶ τῆς βυζαντινῆς μελωδίας νὰ ἦταν τραγουδιστές, ποὺ ἔπαιζαν καὶ ὄργανα, εἴτε οἱ δημιουργοὶ τοῦ τραγουδιοῦ νᾶταν ψαλτάδες. Καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὸ λαὸ βγαίνουν. Ἐνας τσαγγάρης ἔφτανε νὰ γίνῃ πρωτοψάλτης κι ἓνας πρματευτῆς παπάς. Ὁ τραγουδιστῆς κάνοντας μιὰ λαϊκὴ μελωδία δανεῖζονταν ἀπὸ ἓνα γνωστὸ τροπάρη, ὅπως κι ἓνας ψάλτης ψάλλοντας μπορούσε νὰ χρησιμοποιήσῃ μιὰ καλὴ μελωδία λαϊκὴ. Ἔτσι μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ πῶς μέσα στὰ λαϊκὰ τραγούδια βρίσκουμε ἐκκλησιαστικὲς μελωδίαις, κι ἀντίστοιχα, πῶς ἔχουν τροπάρια ἐκκλησιαστικά, αὐτούσιες θέσεις ἀπὸ λαϊκὰ τραγούδια.¹

Ἐδῶ τραγούδι: Ἄναδιαβαίνει τὸ πουλί. Καλλιπόλεως.

5. Αὐτὴ ἡ ἀλληλεπίδραση παρατηρεῖται σὲ μεγάλο βαθμὸ στὰ Θρακικὰ τραγούδια, ποὺ ἡ κατάνυξή τους καὶ τὸ χρῶμα τους καὶ ἡ μυστικοπάθειά τους εἶναι ξεχωριστή.

Στὶς συλλογὲς τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν ποὺ θὰ ἐκδώσουμε¹ ξεχωριστὸ κεφάλαιο θὰ καταλάβουν τὰ τραγούδια αὐτά, ποὺ εἶναι καὶ πολλά. Λένε πὼς τὰ τραγούδια μας εἶναι πολὺ συγγενικά μὲ τὰ τούρκικα. Αὐτὸ εἶναι ὄχι ἀληθινό. Τὰ τραγούδια μας εἶναι κατ' εὐθεῖαν ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων μας

1) Ἐκδόθηκε ὁ πρῶτος τόμος 83 λαϊκῶν μελωδιῶν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μουσικῶν κειμένων Θράκης, βλ. 21ον τόμ. Ἄρχ. Θρακ. Θεσσαροῦ.

τραγουδιῶν. Ἡ πηγὴ εἶναι μιὰ. Ἐκείνη, πού θεμέλιωσαν ὁ Ὁρφεὺς καὶ ὁ Μουσαῖος, πού δὲν εἶναι ἄλλοι ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς ποιητὰς καὶ μουσουργοὺς καὶ βάρδους τῆς μυθολογούμενης ἐποχῆς. (Βλ. Μουσικὰ κείμενα δημοτικῶν τραγουδιῶν τόμ. 21 Ἀρχ. Θρακ. Θησ.).

Παίζοντας τὴ λύρα τοὺς ἢ τὸν αὐλὸ συναδευμένα μὲ τὸ τύμπανο, δημιουργοῦσαν τὰ πλούσια σ' αἰσθημα λαϊκὰ τραγούδια, πού ἦταν μᾶλλον θρησκευτικά. Τραγούδι τοῦ ἀργαλειοῦ.

— Διάζεται κόρη διάζεται διάζεται τὸ βλατίν ντης
κι ὅλη ἡ χαρὰ δικήν ντης...

Ἡ Πηνελόπη ὕφαινε καὶ τραγουδοῦσε. Ἡ Κόνα Ἀμερσοῦδα σήμερα ὕφαινει καὶ τραγουδεῖ. Ὅ,τι ἔκαμνε ἡ παλιὰ βασίλισσα τῆς Ἰθάκης, τὸ κάνει καὶ ἡ λαϊκὴ νοικοκυρὰ τῆς σήμερον. Μὲ τὰ ἴδια συναισθήματα στὶς ἴδιες στιγμῆς. Ὁ ἀργαλειὸς εἶναι διέξοδος στὴ ζωὴ, πού τῆς χρειάζεται καὶ τὸ τραγούδι.

6. Μὲ ὅσα εἴπαμε κὴ χορῶδια σᾶς τραγούδησε, ἀντιληφθήκατε τί θησαυροὺς κρύβει ἡ Θρακικὴ ψυχὴ καὶ πῶς ξέρει νὰ ἐκφράζη τὰ συναισθήματά της μὲ τὴ μουσικὴ, ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, τὶς λειτουργίες, τὶς ὕμνωδιες, τοὺς θρήνους, τὰ μοιρολόγια καὶ τὰ κατανυκτικὰ τροπάρια. Ἀθήναι 12.7.54

23.— Η ΘΡΑΚΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΤΗΣ

1. Ἡ πέστροφα εἶναι ὁ βασιλεὺς τῶν ψαριῶν. Ἄν ποῦν ὅτι κάποιος ψάρι εἶναι ἀνώτερο κι ὅτι ἔχει οὐσία, νοστιμάδα, γεύση καλύτερη ἀπὸ τὴν πέστροφα, μὴν τὸ πιστεύετε. Οἱ πέστροφες ἀφθονοῦν στὴ Θράκη, ζοῦν σὲ δροσερὰ καὶ γάργαρα νερά, σὲ ρυάκια καὶ ποτάμια. Τὶς ψαρεύουν μὲ καμάκια, γι αὐτὸ καὶ τὸ τραγούδι:

Τὸ καμάκι τοῦ ψαριῶ
πέστροφα πού λαχταρᾷ

Μὰ τὶς ψαρεύουν καὶ μὲ δίχτυα τὴ νύχτα, μὲ πρσοὺς ἀναμμένους. Γιατὶ ἡ πέστροφα στὸ φῶς τοῦ πυρσοῦ καρφώνεται στὴ θέση της μέσα στὸ νερό, ὅπου τὸ καμάκι τὴν καμακώνει καὶ τὴν αἰχμαλωτίζει. Οἱ πέστροφες ὅταν αἰχμαλωτίζονται ψήνονται τυλιγμένες σὲ πλατεῖα φύλλα εἰδικά, τὰ βρούσλα, μέσα σὲ χόβολη. Ἔτσι γίνονται νοστιμώτατα τηγανιτὰ πού προκαλοῦν τὸ κρασί τὸ μαῦρο. Ζυγίζουν ὡς 150 δράμια ἢ 200. Πιὸ μεγάλες δὲ γίνονται. Τὸ κόκκαλό τους εἶναι πολὺ λεπτό. Καὶ στὸ σῶμα της ἔχει κόκκινα στίγματα σὰ μὲ πινέλο ζωγράφου ζωγραφισμένα. Οἱ βούλες αὐτὲς ἔγιναν μὲ μιὰ εὐχὴ τοῦ Χριστοῦ πού ἔφαγε πέστροφες, ὅταν μιὰ φορὰ φιλοξενήθηκε σὲ κάποιο ἀγροτικὸ καλύβι.

2. Ὅταν γίνεται γάμος στὰ χωριὰ τῆς Θράκης τὸ πιὸ συγγνητικὸ εἶναι τὸ πάρσιμο τῆς νύφης. Τὸ συγγενολόγι τοῦ γαμπροῦ πρὶν πάγη στὴ νύφη,

πηγαίνει νὰ παραλάβῃ τὸν κουμπάρο ἀπὸ τὸ σπίτι του. Προηγοῦνται τὰ ὄργανα, καὶ τοῦ κουμπάρου οἱ καλεσμένοι ἀνυπομονοῦν νὰ δοῦν τὴν πομπή που ἔρχεται μὲ χαρὸς καὶ ἀγαλλίαση. Ὁ γαμπρὸς κáνοντας μετάνοια φιλεῖ τὸ χέρι τοῦ κουμπάρου, τὸν παίρνουν ἀπὸ κεῖ καὶ ξεκινοῦν γιὰ τὴ νύφη. Προηγοῦνται τὰ ὄργανα, τὰ στέφανα σὲ πανέρι, οἱ λαμπάδες καὶ τᾶλλα δῶρα, λεβάντες, ποῦντρες. Ἀκολουθοῦν τὰ δῶρα τοῦ γαμπροῦ χτένια, ψαλίδια, κουφέττα. Ἔτσι μὲ τὰ ὄργανα μπροστὰ καταφθάνουν στὸ σπίτι τῆς νύφης καὶ ἀνεβαίνουν ἐπάνω, ὁ γαμπρὸς, οἱ συμπεθέροι, ὁ κουμπάρος. Ὁ γαμπρὸς κρατᾷ στὸ χέρι πολύχρωμο μαντήλι μὲ ρύζι, καραμέλλες, καὶ λεφτὰ καὶ μπαίνει στὴ γωνία περιτριγυρισμένη ἀπὸ ἐλεύθερες κορασίδες καὶ σκεπασμένη μὲ πέπλο, καμωμένο μὲ κομμάτια ἄχρου, μὲ κλωστὲς κένδια μέσα σταφίδες. Στὸ ἔμπα τοῦ γαμπροῦ δυὸ κορίτσια ἀνοίγουν τὸν πέπλο τὸν τεχνικό, ποὺ ἀφίνει νὰ φανῆ ἡ νύφη. Τότε ὁ γαμπρὸς κάνει τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ μὲ γεμάτο μαντήλι, τὸ πολύχρωμο στὸ πρόσωπο τῆς νύφης καὶ σκορπίζει τὸ ρύζι καὶ τὰ κουφέττα καὶ λεφτὰ μέσα σὺλο τὸ δωμάτιο. Τότε τραγουδοῦν τὸ τραγοῦδι:

Νυφάδα μ' νυφάδα μ'
καὶ τί πολὺ ἄργησες
καὶ τί καλὸν ποὺ διάλεξες
τὸν σιγανὸ καὶ ταπεινὸ,
τὸν ἄξιο τὸν περίφανο.

Τότε πλέον ἀναχωρεῖ ἡ πομπή γιὰ τὴν ἐκκλησία μὲ τὰ ὄργανα μπροστὰ.
Διώχνεις με μάννα μ' διώχνεις με ἀλήθεια προβοδάς με
νὰ πάγω νὰ ξενητευτῶ ἄλλοῦ νὰ κατοικήσω.

Ἡ ξενητεία μὲ χαίρεται κιὸ τόπος μου μὲ κραῖζει
μαχαίρι κόβει τὴν καρδιά τὰ σπλάχνα μου σπαράζει.

Ξένη ἐδῶ ξένη ἐκεῖ κι ὅπου νὰ πάγω ξένη
καὶ πὰ στὴ πέτρα νὰ σταθῶ καὶ κεῖ ξενητεμένη.

— Ἡ ξενητεία παιδάκι μου δὲν εἶναι μῆλο νὰ μοσκίσης
νὰ πᾶς καὶ σὺ νὰ μοσκιστῆς καὶ πίσω νὰ γυρίσης.

Ἡ ξενητεία κι ὁ θάνατος στὸ ζύγι ζυγισμένα,
ἡ ξενητεία παραβαρᾷ γιὰτ' ἔνε νειδιασμένα.

3. Στὴν Τρουλιά, τὴν πανάρχαια, χόρευαν πηδηχτὸ χορὸ τραγουδώντας τὴν ὥρα αὐτὴ τὸ παρακάτω τραγοῦδι:

Σαββατόβραδο μὲ διώχναν οἱ δικοί μου
ἀπ' τὸ σπίτι μου, Γιαρενοπούλα μου.

Τόπο δὲ βρήκα, χωριὸ νὰ κατοικήσω
μόν' ἓνα δεντρὶ τοῦ κάμπου κυπαρίσσι.

Κεῖνο μᾶλεγε κεῖνο μὲ συντυχαίνει.

— Ξένε μ' πέξεψε, ξένε μ' γιὰ δὲν πεζεύεις;

Νά οί κλώνοι μου, Γιαρενοπούλα μου,
 Νά οί κλώνοι μου καί σκάλω τάρματά σου
 νά κοί ρίζες μου καί δέσε τ'άλλογό σου
 νά κι ὁ ἥσκιος μου καί πλάγια ἡ ἀφεντιά σου.
 — Δέν εἶδα δεντρί, δεντρί νά συντυχαίνει
 μεῖς στόν τόπο μας τὰ δέντρα πελεκοῦν τα
 κάνοντα σκαμνιά, Γιαρενοπούλα μου
 κάνοντα σκαμνιά καί κάνται οἱ κυρίες.

Ἡ οἰκογένεια Γιαρένη, οἱ Δερεντεράδες, οἱ Τρουπατσίδες μετώκησαν στό Γαλάτσι τῆς Ρουμανίας στόν καιρὸ τῶν Κιρτσαλίδων, πού διαγοῦμιζαν τοὺς Ἕλληνες τῆς Θράκης.

4. Ἡ ἀντίχαρα στὴ Θράκη γίνεται τῆ Δευτέρα ἡμέρα τοῦ γάμου. Ἀρχίζει στὶς 8 καὶ τελειώνει τὸ πρωί. Οἱ προσκαλεσμένοι καὶ τοῦ κουμπάρου τὸ ταράφι συγκεντρώνονται στό σπίτι τοῦ γαμπροῦ, τὸν συγχαίρουν καὶ παραδίδονται στό χορὸ καὶ τὸ πιοτὸ ὡς τὸ πρωί. Οἱ συμπεθέροι καὶ ὁ κουμπάρος καθήμενοι ὀλόγυρα στό τζάκι στήνουν γλέντι, πίνουν, λένε ἀνέκδοτα, ἀστεία, παραμῦθια καὶ γελοῦν μακάρια. Οἱ νέοι κοὶ νέες πάλι ἀλλάζουν τὸ σκοπὸ τοῦ χοροῦ καὶ χορεύουν ὄλους τοὺς χορούς. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ χοροῦ κανονίζει τὸ σκοπὸ.

— Πῶς τὸ τρί, τὸ τρί,
 πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι
 πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι
 τοῦ διαβόλ' οἱ καλογέροι;

— Νάστινά, μωρὸ νάστινά
 νάστινά τὸ τρίβουνε
 καὶ τὸ κουπανίζουνε.

Στὸ χορὸ ὄλοι πρέπει νὰ συμμορφωθοῦν, ἀλλοιῶς τὸν ἀρνούμενον τὸν ρίχνουν ἀπὸ τὴ σάλα κάτω. Ἡ γιορτὴ λύνεται τῆ χαρραγῆ καὶ ἡ ἀντίχαρα τελειώνει μὲ τὶς εὐχές: νὰ ζήσετε πολυχρονεμένοι καὶ στερεωμένοι. Φεύγοντας τραγουδοῦν:

— Βρὲ Μανώλη Μανωλάκη, βρὲ καλὸ παιδί
 τί καλὴ γυναίκα πᾶχεις κι ὄμορφο παιδί.
 — Ποῦ τὴν εἶδες, πῶς τὴν ξαίρεις καὶ τὴν ἄρσες;
 — Μέσ' τὸν Γκιουλ - Μπαχτισὲ τὴν εἶδα πού σεργιάνιζε
 — Πές μου πές μου τί φοροῦσε νὰ σὲ μπιστευθῶ
 — Κιορκιουλὶ φουστάνι φόργε κι ἄσπρο λιμπαντέ
 καὶ γεροντάνι στό λαιμό της κεῖνο μέκαψε.
 Κι ὁ Μανώλης μεθυσμένος πάγ' τὴν ἔσφαξε
 Τὸ πρωὶ πρωὶ σηκώθη καὶ τὴν ἔκλαψε.

Σήκω πάπια μ' σήκω χήνα μ' σήκω κι ἄλλαξε
Τὰ χρυσᾶ σου ροῦχα βάλε και συργιάνιζε.

Ἔνας πηδηχτὸς χορὸς τοῦ γάμου εἶναι και τὸ ἐξῆς τραγοῦδι:

Ἄγορι πέτρα πελεκᾶ μὲ τῶνα του τὸ χέρι
στὸ Μάρμαρα και στὰ νησιά, τὰ Μάρμαρα τῆς Πόλης.
Κυρὰ Ξανθὴ τὸν κύτταξε στὸ Μάρμαρα και τὰ νησιά
τὸ πᾶν τὸ παραθύρι στὰ Μάρμαρα τῆς Πόλης.

— Ἄγορι μ' ποῦν τὸ χέρι σου στὰ Μάρμαρα τὰ Μάρμαρα
νὰ πελεκᾶς μὲ τῶνα στὰ Μάρμαρα τῆς Πόλης;

— Δώδεκα χῆρες φίλησα στὰ Μάρμαρα και τὰ νησιά
και δέκα παντρεμένες στὰ Μάρμαρα τῆς Πόλης
και δεκαπέντε λεύτερες στὰ Μάρμαρα τῆς Πόλης

Κι ἄς ἐφίλου την κυρὰ Ξανθὴ στὰ Μάρμαρα και τὰ νησιά
κι ἄς μὲ κόβαταν και τᾶλλο στὰ Μάρμαρα τῆς Πόλης.

Ἔτσι γλεντοῦν και χορεύουν τραγουδώντας στη Θράκη στίς ἡμέρες τῆς
χαρᾶς, τοῦ γάμου. Ὁ Θρακικὸς λαὸς συντηρεῖ τὰ θρησκευτικὰ του ἔθιμα μὲ
συγκίνηση, ὅπως οἱ πρόπαποί του κοὶ πρόγονοί του. Ὅλα τὰ κάνει μὲ τάξη
και συντηρητικότητα και σεβασμὸ πρὸς τὰ περασμένα και νοσταλγία, πὺ εἶ-
ναι ἀθεράπευτη. Ἔτσι κρατᾶ τὰ μελωδικὰ του τραγοῦδια, πὺ εἶναι ἀξιόλο-
γα και μελωδικά.

Ἀθῆναι, 20.11.54

24.— Ο ΑΡΧΗΛΥΤΡΑΡΗΣ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ ΤΗΣ ΜΥΘΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΟΡΦΕΑΣ

1. Ὁ ἀρχηλυτράρης τῶν Θρακῶν τῆς μυθικῆς ἐποχῆς εἶναι ὁ Ὀρφέας.
Ὁ Ὀρφέας λέγει ἡ μυθολογία, κεραυνώθηκε ἀπὸ τὸν Δία, γιατί δίδαξε στους
ἀνθρώπους στὰ μυστήρια λόγια, πὺ δὲν ἀκούσθηκαν πρωτῆτερα ἀπὸ κανέ-
ναν. Ἐπάρχει και μία ἄλλη παραλλαγή ἀπὸ τὰ λεγόμενα μυθολογήματα τὰ
Ὀρφικά. Ὁ Ὀρφέας λέγει ἀπέθανε σπαραγμένος ἀπὸ τίς μαινάδες τῆς Θρά-
κης. Ἀπὸ αὐτὸ βγήκε και ἡ παροιμία: «Εἶσαι πὺ ἄμουσος κι ἀπὸ τίς Θρα-
κιώτισσες», αὐτὲς πὺ τὸν κατεσπάραξαν. Ὁ περιηγητὴς Πανσανίας μᾶς
διηγεῖται: «Στους ποιητὲς και τους ἐπιφανεῖς στη μουσικὴ τέχνη των ἀνέ-
θεσαν εἰκόνες. Στὸ Θάμυρι εἰκόνα, ὅπου φαίνεται τυφλὸς νὰ ἐγγίξει τὴ σπα-
σμένη του λύρα. Στὸν Ὀρφέα τὸν Θρακὰ εἰκόνα, πὺ γύρω του θηρία ἀπὸ
λιθάρι και χαλκὸ, τὸν ἀκοῦν νὰ τραγοῦδῃ». Ὁ Ὀρφέας ξεπέρασε ὅλους
γιὰ τὴν ὁμορφιά τῶν τραγοῦδιῶν και ἀπόκτησε δύναμη μεγάλη.

Αὐτὸς βρῆκε τίς τελετὲς τῶν Θεῶν, τους καθαροὺς κακῶν ἔργων, κα-
θῶς και γιατρικὰ και ἀποτροπὴ τῆς ὀργῆς τῶν Θεῶν. Οἱ γυναῖκες τῶν Θρα-
κῶν τὸν ἐπιβουλεύθηκαν και ἀπεφάσισαν νὰ τὸν θανατώσουν, γιατί εἶχε κα-
ταπεῖσει τους ἄνδρες των νὰ τὸν ἀκολουθήσουν στίς περιηγήσεις του. Μὰ

δὲν τουλμοῦσαν νὰ προβοῦν στὸ θάνατό του. Ὅταν ὁμως μέθυσαν κάποτε, τὸν σπάραξαν ἀλύπητα.

2. Τὰ τραγούδια τοῦ Ὁρφέα στὴν ὁμορφιά ἔργονται μετὰ τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη, ἀλλὰ τὰ ὑπερβαίνουν γιατί εἶναι ἔπαινοι πρὸς τοὺς Θεούς. Τὸ μῆμα του στήθηκε στὸν Ὀλυμπο, ὅπου τὰ Δεῖθηθρα, μιὰ πανάρχαια πολιτεία. Κάποτε συνέβηκε μὲ τὴ θεία βούληση τὸ ἔξῃς: Ἐνας ποιμένας κοιμήθηκε κοντὰ στὸν τάφο τοῦ Ὁρφέα. Στὸν ὕπνο του ἄρχισε νὰ τραγουδῇ ἄσματά του καὶ νὰ φωνάζῃ γλυκὰ καὶ δυνατὰ. Οἱ γεωργοὶ καὶ ὄργωτες τῆς γῆς ἔκει κοντὰ, ἀφίνοντας ὁ καθένας τὴ δουλειά του, μαζεύθηκαν γύρω του γιὰ νὰ κούσουν τὰ τραγούδια του, πού τραγουδοῦσε κοιμισμένος. Ἀπὸ τὸ πολὺ σπρώξιμό τους ποῖός νὰ φτάσῃ ἐγγύτερα, ἀναποδογύρισαν τὴ στήλη, κέσπασε ἡ θήκη καὶ ἥλιος εἶδε ὅσα ἀπὸ τὰ κόκκαλα τοῦ Ὁρφέα σώθηκαν. Τότε ὁ Δίας ρίχνει βροχὴ μεγάλη καὶ ὁ ποταμὸς Σῦς, χεῖμαρος τοῦ Ὀλύμπου, ἔφερε κοσμοχαλασιά, σάρωσε σπίτια, ἔπνιξε ἀνθρώπους, καὶ τὰ ἱερὰ τῶν Θεῶν τὰ κρήμισε καὶ παρέσυρε τὰ ζῶα. Ἔτσι ἡ Δεῖθηθρα καταστράφηκε καὶ Μακεδόνες τοῦ Δίου, ἔφεραν στὴν πατρίδα του τὰ κόκκαλά του.

3. Οἱ ὕμνοι τοῦ Ὁρφέα εἶναι συντομώτατοι καὶ πολὺ ὀλίγοι. Τὸν Ἑλικῶνα οἱ Θραῖκες τὸν καθιέρωσαν στὶς Μοῦσες. Θραῖκες ἐπιμελήθηκαν τὴν ἀρχαία μουσική. Οἱ Θραῖκες ὑπῆρξαν οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ εἰσηγητὲς τῆς μουσικῆς καὶ τῆς λατρείας σ' ὅλο τὸ Πανελλήνιο. Στους Δελφοὺς παρίσταται ὁ Ὁρφέας νὰ κάθεται πάνω σ'ένα λόφο, κρατᾷ κιθάρα μὲ τὸ ἀριστερὸ χερί καὶ στὸ δεξιὸ χερί ἔχει κλώνους ἰτέας, ἀκουμπᾷ δὲ σ'ένα δέντρο. Βρίσκεται στὸ ἄλσος τῆς Περσεφόνης. Φορεῖ Ἑλληνικὴ φορεσιά καὶ ὄχι ἐσθῆτα Θρακική, οὔτε στὸ κεφάλι του ἔχει ἀλωπεκῆ. Ὁ Ὁρφέας εἶναι ὁ πατέρας τῶν μυστῶν ὅπως τῶν ἀναστενάρηδων ὁ ἀρχιἀναστενάρης, εἶναι ὁ μελωδικὸς σωτήρας τῶν ἀνθρώπων, βασιλιάς, ἀθάνατος πολυστεφανωμένος στὸν Ἄδη καὶ στὴ γῆ καὶ στὰ οὐράνια. Στὸ μέτωπο φέρει ἓνα ἄστρο καὶ βαδίζει ἀνάμεσα ἄστρον καὶ Θεῶν.

Ἡ λύρα του εἶναι ἐφτάχορδη. Κάθε χορδὴ ἀπηχεῖ μιὰ διάθεση τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς περιέχει τὸ νόμο μιᾶς ἐπιστήμης καὶ μιᾶς τέχνης, πού ὁ Ὁρφέας μετέδωκε στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ὁρφέας τραγούδησε, — σὰν σημερινὸ Θρακικὸ μοιρολόγι, — τὴν Εὐρυδίκη: «Ζωντανὴ μοῦ χάριζες τὴ μέθη τῆς εὐτυχίας πεθαμένη μώδηγησες στὴν ἀλήθεια. Ἀπὸ ἀγάπη ντύθηκα τὸ λινὸ ἔνδυμα ἀφιερωμένος στὴν ἀσκητικὴ ζωὴ. Μὲ τὴν ἀγάπη μπῆκα στὴ μαγεία, ἀπὸ ἀγάπη διέσχισα τὶς σπηλιὲς τῆς Σαμοθράκης, τὰ φρέατα τῶν Πυραμίδων καὶ τοὺς τάφους τῆς Αἰγύπτου. Ἀνέσκαψα τὸ θάνατο γιὰ νὰ ζητήσω σαυτὸν τὴ ζωὴ καὶ πέρα ἀπὸ τὴ ζωὴ εἶδα τοὺς προδρομοὺς τοῦ Ἄδου».

Ἔτσι οἱ Θραῖκες ἔψελναν σὰν προφήτη ἐκεῖνον πού σκότωσαν σὰν ἐγκληματία. Ἔτσι ὁ Ὁρφέας ὁ πρῶτος Θραῖκας τραγουδιστής, εἶναι ὁ πρωτοτραγουδιστής, πού τὸν ἀκολούθησαν ὁ Μουσαῖος, ὁ περιφανὴς ψάλτης Εὐ-

μολπος κιὸ γλυκὸς Θάμυρις, πού ἔγιναν εἰσηγητὲς τῆς δημόδους λατρείας τῶν Θεῶν μὲ τοὺς ὕμνους, πού τραγουδοῦσαν δῶ καὶ κεῖ οἱ λυράρηδες, οἱ ἀοιδοὶ κοὶ ραψωδοί.

Ἔτσι σήμερα οἱ σύγχρονοι λυράρηδες τῆς Θράκης τραγουδοῦν. Ὁ διάσημος Πάντος, ὁ Πεσκέφτης, ὁ Γκόρες εἶναι ὑπεράξιοι ἀπόγονοι τῶν πανάρχαιων τραγουδιστῶν.

Ὁ Πάντος παίζει τὴ λύρα του, μὲ τέχνη ἀφθαστη. Παίζει τὴ λύρα του, καὶ τραγουδεῖ, καὶ γύρω ὁ λαὸς τὸν ἀπολαμβάνει. Ὁ στίχος του εἶναι πρόχειρος. Σατυρίζει ἢ σκώπτει, ἐπαινεῖ ἢ μοιρολογεῖ, εἶναι ἀξιοθαύμαστος γιατί μ' εὐχέρεια γίνεται ποιητὴς καὶ χειρίζεται τὸν δεκαπεντασύλλαβο μὲ ἰκανότητα ρυθμική. Σύγκαιρα τραγουδεῖ τὸ στιχοῦργημά του καὶ τὸ προσαρμόζει στὸ σκοπό, καὶ τὰ δάχτυλά του κεντοῦν πάνω στὶς τρεῖς χορδὲς τῆς.

Τὸ δοξάρι ψαύει τὶς χορδὲς κῆ ψαύση γίνεται μελωδία, γίνεται συναπαρμὸς ψυχῶν. Ὁ Πάντος μὲ τὴ λύρα του γίνεται σκώπτης καὶ βωμολόχος. Ξεπερνᾷ τὰ ὄρια χωρὶς νὰ προκαλεῖ ἀντιπάθεια. Τὸ ἐναντίο γίνεται σαγηνευτὴς ψυχῶν, καὶ μὲ στόμα ἀνοικτὸ τοῦ ἀκροατηρίου του δημιουργεῖ τὸ κέφι καὶ τ' ἀκράτητο γέλιο. Ὁ Πεσκέφτης — αἰωνία του ἡ μνήμη — μὲ τὴ λύρα του σαράντα χρόνια γαλούχησε τὸ λαὸ μὲ τὰ δημιουργήματα τῆς καλλιτεχνικῆς του ψυχῆς. Τὸ Σαμακόβι, ὁ Ἄγιοστέφανος, ἡ Τρουλιά, τὸ Σκεπαστό, τὰ μέτρητα Θρακικὰ σμαράγδια δὲ θὰ λησμονήσουν ποτὲ τοὺς συγκαιρινοὺς Ὅρφεῖς των, ὅπως τοὺς παλινοὺς Λίνους καὶ Μουσαίους.

Τὸ ἄχ ὄντας τὸ πῶ ἢ θάλασσα στερεύει,
τὰ βουνὰ ραγίζονται κοὶ κάμποι κοκκινίζουν

ὦχ! ὦχ!

Τὴν ὑστερήθηκα τὴ νέα πάγαποῦσα... τὴ νέα πάγαποῦσα
Φρίξον οὐρανὸ καὶ θάλασσα ταράξου
στάσου ἥλιε, καὶ σὺ φεγγάρι χάσου
τὴν ὑστερήθηκα τὴ νέα πάγαποῦσα.
Δάση καὶ βουνὰ ποτὲ νὰ μὴν ἀνθίστε
πετάμενα πουλιὰ ποτὲ μὴν κελαιδήστε.

ὦχ! ὦχ!

Ἄθῆναι, 6.11.54

25.— ΤΗΠΑΡΚΤΑ ΚΙ ΑΝΤΗΠΑΡΚΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα πάντοτε ἐπίστευε στὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ στοιχεῖα, πού παρακολουθοῦν τὸν ἄνθρωπο. Τὰ ἐπισημαίνει καὶ τὰ παρακολουθεῖ κι ἀγωνίζεται νὰ ἡμερώσῃ τὰ κακὰ καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ τὰ γαθὰ μὲ πολλοὺς τρόπους. Κακὰ στοιχεῖα εἶναι γιὰ τὸν χωρικό οἱ ἀρρώστειες πού προσβάλλουν τὰ οἰκιακά τους καὶ χρήσιμα ἀγροτικὰ ζῶα, εἶναι ἡ ἀνομβρία, ἡ ἀναβροχιά πού ξηραίνει τὴ γῆ καὶ δὲν καρπίζει ἢ δὲν ὀργώνεται στὸ καιρὸ τῆς, εἶναι

τὰ μαμούδια τῆς γῆς, ἡ ἀκριδα, ἡ μύγα, τὰ ποντίκια, πού ἀφανίζουν τὴν ἀνθιση τῆς σπορᾶς. Εἶναι τόσα πολλὰ τὰ κακά! Ἔ, αὐτὰ τὰ κακὰ προσπαθεῖ μὲ συμβολικὲς συνήθειες νὰ τἀποδιώξῃ. Κάνει ἀγιασμούς, δεήσεις κάνει μάγια, κάνει ξόρκια, λέγει προσευχὲς καὶ νηστεύει, δέεται στὶς γιορτὲς τῶν ἁγίων, πού παρουσιάζει τὶς εἰκόνες τῶν. Κάνει τὰ πάντα. Οἱ ἀρχαῖοι μᾶς ἀφῆχαν τέτοιες κληρονομίες, πού ἡμεῖς τὶς μπάσαμε στὶς χριστιανικὲς ἐορτὲς καὶ τελετὲς, καὶ προσπαθοῦμε μὲ κάθε τρόπο νὰπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὸ κακὸ πού μᾶς ἔρχεται.

2. Στὴ Θρακίη, ἕναν τόπο πλημμυρισμένον ἀπὸ προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες μὲ κατοίκους θρησκόληπτους καὶ δεισιδαίμονες, τὰ ἔθιμα αὐτὰ ἔζησαν καὶ ζοῦν ἀκόμα. Ὁ Θραῖξ δουλεύοντας τὴ γῆ, συντηρώντας ζῶα μεγάλα καὶ μικρά, σπέρνοντας καὶ θερίζοντας γιὰ νὰ ζήσει, ἀγωνίζεται καὶ πρὸς τὰ ὑπαρκτὰ καὶ ἀνύπαρκτα στοιχεῖα τῆς φύσεως, πού ρίχνονται στὴν κατοικία τους, στὸ χωριό τους νὰ βλάψουν. Ὅταν πέση στὰ ζῶα ἀρρώστεια προσκαλοῦν τὸν ἱερέα, κληρονομοῦν μὲ μάγια καὶ ξορκίζουσι καὶ κάνουν ἀγιασμό, τὸ κακὸ νὰ φύγῃ. Τοῦτο γίνεται ὁμαδικὰ στὸ σταυροδρόμι τοῦ χωριοῦ, στὴν εἴσοδο κἄξοδό του, ἀπ' ὅπου οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῶα πηγαίνουν στὴ δουλειά τους.

Ἐκεῖ λοιπὸν στὸ σταυροδρόμι τελοῦν τὰ συνειθισμένα ἔθιμα γιὰ νὰποδιώξουν τὸ κακὸ. Τέτοιες συνήθειες ὑπῆρχαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, πού τὶς κληρονομήσαμε κἄμεις κἄξακολουθοῦμε καὶ συνεχίζουμε τὴν τέλεσή τους μὲ πίστη καὶ πεποίθησι γιὰ τὸ καλὸ ἀποτέλεσμα.

3. Ἔτσι τ' Ἀναστενάρια, τὰ Δημήτρια ἢ ὁ Μπέης,¹ καὶ τὰ τόσα ἄλλα ἔθιμα, πού ἔχουν θρησκευτικὴ ἢ διονυσιακὴ ἐπιφάνεια, εἶναι τελετὲς, πού θέλουσι νὰ προστατεύσουν τὸ χωριὸν ἀπὸ τὸ κακὸ, καὶ νὰ παρασύρουν τὸ ἀγαθὸ καὶ νὰποδιώξουν τὴ δυστυχία ἀπὸ τὸ λαόν. Οἱ χωρικοὶ — οἱ ἀναστενάρηδες λ.χ. κρατώντας τὶς εἰκόνες τῶν ἁγίων βγαίνουν στὸ σταυροδρόμι τραγουδώντας καὶ χορεύοντας. Τοὺς συνοδεύει ὁ παπάς, τοὺς κάνει ἀγιασμό, ἀποδιώχνει τὸ κακοποιὸ πνεῦμα μὲ τὸ χορὸ τῶν ἀναστενάρηδων καὶ ἐπιστρέφει στὸ κονάκι μὲ τὴν πεποίθησι τῆς νίκης.

Ὁ Μπέης ντύνεται καὶ μεταμορφώνεται σὲ βασιλιά, τὸν τρογουνοῦν τὰλλα μέλη τοῦ θιάσου γυναῖκες καὶ ἄντρες, περιτρέχουν τὸ χωριὸν ἔχοντας τὴν «Κουνουμιά» ἕνα πανέρι μὲ τοῦ Θεοῦ τὰγαθὰ πού χαρίζει στὸν ἄνθρωπο, καὶ φέρνουν τὴν ἀγάπην. Στὸ τέλος στὴν πλατεία ὀργάνουν τὸ χῶμα καὶ ρίχνουν σπόρον στὴ γῆς κεῖνται καλὴ χρονιά, καλὴ ἐσοδεῖα. Καὶ διαλύεται ὁ λαός, ἀφοῦ ἐκλέξει τὸ Μπέην τῆς ἐπόμενης χρονιάς, ἕναν ἀπὸ τοὺς πρῶτοντες, πού ἐμπνέει σεβασμὸν καὶ ἀγάπην. Ἐπιδιώκουν μὲ τὰ ἀγροτικὰ αὐτὰ ἔθιμα τὴν καλοχρονιά, τὴν εὐετηρία, τὸ ἀγαθόν.

4. Τὸ Λεύκασμα εἶναι τῶν γυναικῶν πανηγύρια. Διάζονται στὴ διάστρα, ἀφοῦ καλαμιάσουν καὶ μασουριάσουν, στήνουν τὸν ἀργαλειὸν καὶ ὑ-

1) Βλ. ἐργασία Πολ. Παπαχριστοδούλου.

φαίνουν. Καὶ σὰν ὕφανθῆ τὸ πανὶ ἑκατοστὲς πῆχες, τότε τὸ λευκαίνουον στὸ ποτάμι στὸ ρέμα πηγαίνοντας μὲ τραγούδια. Τὸ μουσκεύουν πρῶτα γιὰ νὰ μαζέψῃ, τὸ πατοῦν, τὸ χτυποῦν καὶ τὸ τραγουδοῦν:

Διὸ κοπελοῦδες κάθονται μέσα στὸ πατητῆρι
κλωτσοῦνε τὴν ἀνυφαντοῦ καὶ τὴν πετροβολοῦνε

ὄξω ἢ ἀνυφαντοῦ
ὄξω ἢ ἀνυφαντοῦ
δὲ σὲ φέρνω πιά πανὶ
δὲ μὲ τῶφαινες καλὰ
δὲ μὲ τῶφαινες καλὰ
κακὸ χρόνο νᾶχεις πιά.

Τὸ λεύκασμα τῶν πανιῶν καὶ ντολάπιασμα εἶναι δυὸ ἐπακόλουθα, σὰν ὕφανθῆ τὸ πανί. Ἐπῆρχαν στὴν Θράκη οἱ ντολαπιοσῆδες ποὺ παρελάμβαναν τὰ πανιὰ καὶ τὰ πηγαιναν στὰ μπέντια — νερὰ δυνατὰ ποὺ γυρίζουν νερόμυλους. Ἐκεῖ τὰ πανιὰ τὰ ἔρριχναν στὰ νερὰ στὸ ντουλάπι, τὰ μούσκευαν, τὰ χτυποῦσαν μὲ ξύλα καὶ τὰ στέγγωναν.

Τὰ πανιὰ ἀποχτοῦσαν μιὰ ἰσάδα, πικνότητα καὶ γίνονταν σφικτὰ καὶ δυνατὰ. Ὅσοτερα τὰ ἐπέστρεφαν στὴ νοικοκυρὰ ποὺ τὰ ὕφαινε, γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ. Ἐπῆρχαν καὶ οἱ χτενάδες τῶν ἀργαλειῶν. Τὰ χτένια χρειάζονται στὸν ἀργαλειὰ γιὰ νὰ χτυποῦν τὶς γλωστὲς νὰ κάθονται καλὰ. Γυρίζοντας ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ φώναζαν:—Χτένια παλιὰ καινούργια νὰ φτιάσοιμε: Διῶρθωναν τὰ παλιὰ καὶ πουλοῦσαν καινούργια.

Στὸ λεύκασμα τραγουδοῦσαν ἀκόμα:

Κάτω στὸ γιαλὸ κάτω στὸ περιγιαλί καὶ ἀνεσήκωσε τῆς κόρης τὴν ποδίτσα
κόρη ἔπλυνε τὸ χρυσομάντηλό της. καὶ ἀνεφάνηκαν τᾶσπρα της ποδάρια.
Καὶ στὸ ξέπλυμα ἡ κόρη ἀποκοιμήθη. Ἐφεξ' ὁ γιαλὸς, λάμπει τὸ περιγιαλί.
Φύσηξε βορριάς καὶ μιὰ ψιλὴ νοτίτσα

5. Στὴ Θράκη ἀγαποῦν πολὺ τὰ λουλούδια. Τὰ αγαποῦν, τὰ σποριάξουν, φυτεύουν τὸ σπόρο τους, φκιάνουν φυτῶριο, τὰ φυτεύουν ὁμορφα καὶ τὰ χαίρονται ὅταν ἀνθίσουν. Ζουμπούλια, σεμπόγια, λατίνια, λαλέδες, τριαντάφυλλα, δεκάδες εἰδῶν λουλούδια στολίζουν τὴν εἴσοδο τῶν σπιτιῶν. Ἡ αὐλὴ μοσχομυρίζει, ἡ αὐλὴ ὁμορφαίνει χρωματισμένη καὶ ὁμορφη τὸ δειλινὸ, ὅταν ὁ ἥλιος κατηφορίζει καὶ ἡ ζέστη λιγοστεύει. Γιὰ τὴν ἀλυγαριὰ τραγουδοῦσαν:

Ὅποιος μὲ δγεῖ καὶ δὲ μὲ πιάση τὴν ἀγάπη σου θὰ χάσῃ
τὴν ἀγάπη του θὰ χάσῃ, καὶ ἂν δὲν τὴν μυριστῆς
καὶ ὅποιος δὲ μὲ μυριστῆ θὰ τὴν ἀποχωριστῆς,
θὰ τὴν ἀποχωριστῆ. στὸ κεφάλι ἂ δὲν τὴν βάλλῃς
Τὴν ἀλυγαριὰ ἂ δὲ πιάσης στέφανο ποτὲ δὲν βάλλῃς.

Στὴν Καστανιὰ τὰ παιδιὰ βλέποντας τὴν κανκαλύτρα ἔλεγαν:

Κανκαλύτρα μυρισμένη

Ἄθῆναι, 1.11.54 ἀπ' τὸν ἄντρα χωρισμένη.

26.— Ο ΕΒΡΟΣ ΠΟΤΑΜΟΣ

Ὁ Ἐβρος σχηματισμένος πιά σὲ ποτάμι μεγάλο, κατεβαίνει τῆς Ροδόπης τὶς χαράδρες καὶ προχωρεῖ ἀνγατίζοντας πρὸς τὴν κοιλάδα, τὴ μεγάλη, τὴν ἀπέραντη κοιλάδα τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, ὅπου αἰῶνες ἄνθισεν ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἄλλαξε τὴ γλῶσσα τῶν παλαιῶν Θρακῶν καὶ τοὺς ἐξελλήνισε μὲ τὸν ὑπέρτατο πολιτισμὸ του.

Αὐτὸς ὁ Ἐβρος ποῦ ἔχει καὶ δεῦτερο ὄνομα — παρὰ ξένο ὄνομα Μαρίσα,¹ — κατηφορίζοντας τραγουδεῖ τραγούδια περιεργὰ καὶ ἱστορεῖ τὰ περασμένα:—«Ἐδῶ καὶ χιλιάδες χρόνια σχηματίσθηκε ἡ ροή μου. Ὅλα πέρασαν σὰν μιὰ ἡμέρα καὶ τώρα στρέφοντας πρὸς τὰ ὀπίσω, ἔχω νὰ ἱστορῶ τὰ πρὸ ἀπίθανα συμβάντα. Δὲν εἶναι μόνο ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰ κακά του, εἶναι καὶ οἱ δικές μου πλήμμιρες, ποῦ οὐδέποτε ἄφησαν τὸν ἄνθρωπο ἥσυχο νὰ δουλέψῃ τὴ γύρω γῆς καὶ νὰ χρησιμοποῖῃ τὰ νερά μου. Ἡ ροή μου χρησίμεψε γιὰ τὸ καλὸ καὶ γιὰ τὸ κακό.

«Οἱ γύρω μου πολιτεῖες ἡ Πανταλία, ἡ Ὀρεστιάδα, ἡ Εὐμολπιάδα, ἡ Αἶνος, ὅπου καὶ χάνομαι στὴ θάλασσα, εἶδαν πολλὰ κακά. Κάποτε τὸ ρεῦμα μου ἦταν δρόμος εὐεργετικὸς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὰ ἱστιοφόρα ποῦ κατέβαζεν ἀπὸ τὰ βάρη τῆς Θράκης στὸ Αἰγαῖο, τὰ προϊόντα τῶν ἀνθρώπων, κάποτε ἔπνιγε τὸ γύρω λαὸ καὶ παράσερνε τὰ τραχειλάτα βώδια σὰν καὶ σήμερα τὰ σπαρτά.

«Ὡς τόσο καὶ σήμερα εἶμαι ὁ Ἐβρος, ἀδάμαστος, ἡ ἥσυχος καταλυτῆς ἢ εὐεργέτης τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τοὺς παραπόταμούς μου τὸν Ἄρδα, τὸν Τούντζα, τὸν Ἐργίνη καὶ τοὺς ἀμέτρητους παραπόταμους αὐτῶν, κατεβαίνοντας, βυθίζομαι στὴ θάλασσα τὴ γαλανὴ τοῦ Δέλτα τοῦ Αἰγαίου».

2. Ἀπὸ τίς ἀκτὲς τίς Θρακικῆς, ἀπολαβαίνοντας τοῦ Αἰγαίου τὰ κάλλη, μπροστὰ στὰ μάτια σου ὀρθώνεται ἡ μεγάλη νῆσος Θάσος. Ἡ δασωτὴ Θάσος, ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος ὑμνώντας τὶς ὁμορφιές. Εἶναι τὸ θαυμαστὸ νησί, ποῦ στοὺς ἀρχαίους καιροὺς δημιούργησε ἕναν μεγάλο πολιτισμὸ καὶ σήμερα ἀποτελεῖ ἕνα μεγάλο ἀρχαιολογικὸ χῶρο. Εἶναι ἕνα νησί θαῦμα. Ὅχι δὲ μόνο ἡ ἱστορία τῆς λάμπει, ἀλλὰ καὶ ἡ σημερινὴ ζωὴ τῆς λάμπει, ποῦ συνεχίζεται ἀδιάσπαστη ἀπὸ τὴν πρὸ παλιὰ ζωὴ τοῦ μαγεμένου νησιοῦ. Ἡ λαογραφία τοῦ τόπου εἶναι ἐξαιρετικὴ. Οἱ ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ τῆς συμπαθέστατες καὶ ἐκφραστικῆς. Ἐνα τραγοῦδι τῆς μόνο, ἕνας χορὸς τῆς, ἕνα ἔθιμό τῆς, εἶναι ἀρκετὰ νάναδείξουν τὸ ἱστορικώτατο αὐτὸ νησί. Ἐκεῖ ἀκούσαμε ἕνα τραγοῦδι γιὰ μιὰ στιγμή, ποῦ τὸ καταγράψαμε:

— Τῆς λυγερῆς τὸ φόρεμα, τῆς νύφης τὸ φουστάνι
δέκα κορίτσια τῶρα βαν μὲ δεκαοχτῶ ραφτάδες
κῆνα κορίτσι παχουλὸ ράβει καὶ τραγουδαίει:

1) Τὸ ὄνομα (βλ. 31ον τόμον γλωσσάριο Αἴνου Μανασεΐδου ἱερέως) ἀπὸ τοὺς φουμένους στὶς ὄχθες τοῦ θάμνου· κ' ὄχι ἀπὸ τὸ μαρ - μαρμαίρω τοῦ Μ. Ἀποστολίδη.

«Ὅσα πλουμίδια, νύφη μου, ἔχει τὸ φόρεμά σου,
τόσα νᾶν' τὰ χρόνια σου καὶ τόσα τὰ καλά σου».

Ἐδῶ ἦρθα γιὰ νὰ μείνω
νὰ ριζώσω νὰ βλαστήσω
καὶ κλωνάρια νὰ γιομίσω

νᾶν' ἢ νύφη ζαχαντράκι
κιὸ γαμπρὸς χρυσὸ γεράκι.

3. Ἡ ὠραία νύφη τοῦ Αἰγαίου ἢ Ἀλεξανδρούπολη μὲ τοὺς ἴσιους δρόμους, τὶς ὠραίες δενδροφυτεῖες, καὶ τὰ ὠραῖα της σπίτια, ἢ πολιτεία ἐνὸς μόλις αἰῶνος, νάτη. Εἶναι τὸ Δεδὲ - Ἀγάτς, τὸ ἄσημο χωριὸ πού ἔγινε σημαντικό ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ὁ σιδηρόδρομος τὴν ἔνωσε μὲ τὸ Διδυμότειχο καὶ τὴν Ἀδριανούπολη. Ἡ Ἀλεξανδρούπολη ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσή της προχωρεῖ καὶ γίνεται ὁμορφώτερη κέλληνικώτερη. Ἐκεῖ ἢ Ἑλληνικὴ ζωὴ ξεποτυλίγεται μὲλες τὶς ἐκδηλώσεις της τὶς λαϊκῆς. Λίγο πέρα ἀπὸ τὸ ἀεροδρόμιο βρίσκεται ἢ ἀρχαία Βήρα, τὰ Φέρα ὅπως τήνε λέν, ὅπου ὑψώνεται ὁ ὠραῖος Βυζαντινὸς ναὸς, πού εἶναι ἓνα καλλιτέχνημα κῆνα πολύτιμο μνημεῖο. Ἐκεῖ εἶναι καὶ τὰ πολύτιμα νερά — τὰ ἱαματικὰ νερά — πού ἐπισκέπτονται οἱ πάσχοντες ἀπὸ ρευματισμούς. Τὸ λαϊκὸ τραγούδι στὴν πολιτεία αὐτὴ παίρνει καὶ δίνει.

4. Ὁ θαυμάσιος δρόμος — δρόμος γυαλι διαγράφεται ἀπὸ τὴ θάλασσα πρὸς τὴν Κομοτινὴ εὐχάριστος. Τὰ μεγάλα αὐτοκίνητα ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρούπολη πρὸς τὴν Κομοτινὴ καὶ ἀντίθετα, πάντα γεμάτα, κοί ταξιδευτῆς διανύοντας τὰ ἑβδομήντα χιλιόμετρα, μπαίνουν στὴν πρωτεύουσα τῆς Θράκης — τὴν Κομοτινὴ.

Ἡ Κομοτινὴ εἶναι τώρα μιὰ μεγαλόπολη ἐξελιγμένη. Ἐξωραϊζεται καὶ παίρνει μιὰ μορφή πολιτείας Ἑλληνοτουρκικῆς, ὅπου καὶ τὸ καμπαναριὸ καὶ τὸ τζαμί σπαθίζουσι τὸν οὐρανὸ μὲ τὴν ἴδια θρησκευτικότητά. Καθαρὴ νοικοκυρεμένη πόλις, ἀναπνέει μέσα στὴν πλούσια βλάστησή της, τὸν ἐλεύθερο ἀέρα καὶ αἰσθάνεται τὸν Ἑλληνικὸ παλμὸ τῆς ζωῆς. Ὁ Ραδιοφωνικὸς Σταθμὸς της τώρα διαλαλεῖ τὴν ἑλληνικότητά της, τραγούδια ἐκπεμπόμενα, τόσο συγκινοῦν τὸν Θρακικὸ κόσμον, ὥστε νὰ δεχώμεθα τὰ ἐπαινετικὰ γράμματα τῶν Θρακῶν, γιὰ τὸ ἀφάνταστο δῶρον, πού τοὺς ἐχάρισε τὸ Ἑλληνικὸ κράτος καὶ ἢ Ἐταιρεία Θρακ. Μελετῶν.

5. Βγαίνοντας ἀπὸ τὴν Κομοτινὴ κυκλικὰ ξανοίγουν σῆλες τὶς κατευθύνσεις δρόμοι πρὸς ὅλα τὰ κέντρα τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, ὅπου δρῶνουν τὴ γῆ, τὴν σπέρνουν καὶ τὴν θερίζουν, καὶ τῆς δίνουν τὴν εὐτυχία. Ὁ λαὸς δουλεύει καὶ στὴ δουλειὰ βρίσκει τὴν εὐτυχία καὶ τὴ χαρά, πού τοῦ φέρουν τὴν καλὴ διάθεση νὰ τραγουδήσῃ. Ἔτσι ὁ Γεώργιος Γκόρες, ἢ Κιάκη Εὐδοκία, ἢ Ἄννα Βρεττοῦ ἀπὸ τὰ σημεῖα ὅπου βρίσκονται ἐξακολουθοῦν νὰ τραγουδοῦν τὰ προγονικὰ τους τραγούδια, τὰ θάνατα Θρακικὰ τραγούδια. Ὁ ἓνας τὰ σκωπτικά του, ἢ ἄλλῃ τὸ Κάστρο τῆς Βορριάς κῆ τρίτῃ τὰ χορευτικὰ της.

Ἀθήναι, 8.1.55

27.— Η ΞΑΝΘΗ

Ἡ Ξάνθη κρεμασμένη στήν πλαγιά καί στίς ὑπώρειες βουνοῦ περιζώνεται ἀπό ἓνα πληθυσμὸ προσφυγικὸ τῆς Ἀνατ. Θράκης, πού στούς συνοικισμούς του ἔδωκε καί τὰ ὀνόματα τῶν χαμένων παλιῶν πατρίδων των.

Ἡ Ξάνθη ἀπὸ ἑβδομήντα χρόνια ἦταν ξακουσμένη γιὰ τὸν ἑλληνισμό της καί τὸ ἐμπόριο τοῦ καπνοῦ της. Ἐκεῖ σήμερα ὁ ἑλληνισμὸς ἀπαρτίζεται ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς Θράκης. Ἐκεῖ σμίξανε ὅλα τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα καί τώρα σφυρηλατεῖται μιὰ γενεὰ Θρακῶν πού δημιουργεῖ ἓνα μόνο γλωσσικὸ ἰδιώμα κοινό, καί δυναμώνει τὴν ἔμμονή στα ἦθη κέθιμά του καί τὰ παμπάλαιά του θέσμια, ὅσα συνταιριάζουν πρὸς τὴ σημερινή του πολιτισμένη διάθεση. Στὴ Ξάνθη σώθηκε καί τὸ τραγούδι τὸ Θρακικὸ καί σήμερα καλλιεργεῖται ἔντονα ἢ διάθεση πρὸς τὴ λαϊκὴ μουσα. Αὐτὸ τὸ εἰκάζουμε καί τὸ ἑξακριβώνουμε ἀπὸ τὴ μεγάλη διάθεση τοῦ λαοῦ νὰκούση τὰ λαϊκά μας τραγούδια ἀπὸ τὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ καὶ ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν δημ. τραγουδιῶν καί στα σχολεῖα μὲ τοὺς λαϊκοὺς χορούς.

2. Ἡ Θράκη — προχωρώντας πρὸς τὴν Κομοτινὴ — εἶναι κατάστικτη ἀπὸ συνοικισμοὺς προσφυγικούς. Τὸ αὐτοκίνητο σὲ ὀδηγεῖ μέσα ἀπὸ τὸν κάμπο. Δεξιὰ ἢ θάλασσα, ἀριστερὰ ἢ Ροδόπη καί ἀπὸ ἐδῶ καί κεῖ ὠραῖοι σφριγηλοὶ συνοικισμοὶ πού δουλεύουν τὴ γῆ ἐντατικά καί φυτεύουν τὸν καπνὸ. Ἀπ' ἄλλου ὑψώνεται ἓνα καμπαναριὸ καὶ ἀπὸ ἄλλου ξεφυτρώνει ἓνα τζαμί, πού σπαθίζει τὸν Θρακικὸ οὐρανό. Τὸ μεγαλύτερο χτίριο εἶναι ἢ τὸ σχολεῖο ἢ τοῦ συναυτηριανοῦ τὰ γραφεῖα καί οἱ ἀποθηῆκες ἢ ἡ ἐκκλησία. Ἡ Μπουροῦ τὸ Πόρτο - Λάγο εἶναι τὸ βύθισμα τῆς θάλασσας στὴν ξηρά, ὅπου σχηματίζεται κόλπος κατάλληλος γιὰ τὸ ψάρεμα, ἢ ἀρχαιοτάτη Βιστωνίς. Ἐκεῖ ὑπάρχει ἢ βιομηχανία τῶν ψαριῶν, πού ἀπὸ πολλὰ χρόνια θρῖσκότανε καί θρῖσκεται σὲ χέρια ἑλληνικά. Σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ σημεῖα πού συναντᾷς τοὺς συνοικισμοὺς, ἑξακριβώνεις τὴν ἀρμονικὴ συμβίωση Ἑλλήνων καί Τούρκων, πού ἀνέκαθεν ὡς δύο σύννοικοι λαοὶ περνοῦν ἀδελφωμένοι. Τώρα τὸ Ραδιόφωνο ἐκπέμπει καί γιὰ τοὺς δύο λαοὺς τραγούδια εὐχάριστα, πού προέρχονται ἀπὸ τὴ μουσικὴ τῶν δύο λαῶν, πού ἔχει μεγάλη ἀλληλεπίδραση στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων. Οἱ δύο λαοὶ ἀλληλοσυμπληρώνονται καί στὴ μουσικὴ. Ὁ ἀμανὲς εἶναι συμπαθέστατος ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, πού τὸν συνήθιζαν στίς παλιές τους πατρίδες. Ἀλλὰ καὶ Ἑλληνικὸς Συμρναϊκὸς ἀμανὲς εἶναι ἀνεκτὸς ἀπὸ τοὺς Τούρκους, γιὰτι καὶ αὐτὸς κατάγεται ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ.

3. Ἐδῶ σὺτὸν τὸν κάμπο ὑπάρχουν καὶ Ἑλληνες ἀγρότες τῆς Ἀνατολ. Ρωμυλίας. Εἶναι τῆς ἐπαρχίας Καβακλή οἱ Ἑλληνες, πού κατοικοῦσαν ἔντεκα χωριά ἑλληνικώτατα μὲ παμπάλαια ἑλληνοπρεπῆ ἔθιμα καί καθαρὸ γλωσσικὸ ἰδιώμα ἑλληνικόν. Αὐτοὶ οἱ πρόσφυγες ἀγαποῦν τὴ γῆ, χαίρονται τὴν καλλιέργειά της καί τὴν ἐκμετάλλευσή της. Καὶ ὅπως μιὰ φορὰ αἰῶνες δούλευαν οἱ πρόγονοὶ τους τὰ παλιά τους ἐδάφη, ἔτσι καί τώρα οἱ συγκαιριανοὶ δου-

λεύουν τὴ νέα τους πατρίδα. Ὁ λαογραφικὸς τους πλοῦτος εἶναι ἀμέτρητος. Τὰ τραγοῦδια τους ἀλογόριαστα, τὰ ἦθη κ' ἔθιμά τους ἀνεκτίμητα καὶ ἡ ἀγάπη τους σαυτὰ ἀφθαστη. Γιαυτὸ αὐτὸς ὁ Θρακικὸς λαὸς μένει ἀγνὸς ἑλληνικὸς ἀπὸ τὴν ὀμιλία τους ὡς τὴν ντυμασιά τους, ἀπὸ τὴ βάφτισή τους ὡς τὴν κηδεία τους. Πρὸ 50 χρόνια ἕνας δάσκαλός τους συνέλεξε καὶ κατέγραψε πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔθιμά τους. Εἶναι ὁ Μιλτιάδης Λουλουδόπουλος, πού, αἰωνία ἡ μνήμη του, οἱ παλαιοὶ μαθηταὶ του θὰ τὸν ἐνθυμοῦνται.¹

4. Διασχίζοντας κανεὶς τὸν κάμπο χαίρεται τὸν ὄργασμὸ τῶν συνοικισμῶν αὐτῶν, πὺ ἐγκατασταθέντες ἔδωσαν τὴν ὑπεροχὴ στὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο. Ἔτσι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Θράκης, πὺ συμποσοῦνται σὲ τριακόσιες πενήντα χιλιάδες, τὰ 670)ο εἶναι Ἑλληνες, κοὶ λοιποὶ ὡς ἑκατὸ χιλιάδες Τοῦρκοι καὶ ἄλλοι λίγοι Ἀτσίγγανοι κ' Ἑβραῖοι. Τώρα ὅλοι αὐτοὶ μέσα στὴν ἑλληνικὴ πατρίδα ζοῦν εἰρηνικά, δουλεύουν εἰρηνικά τὴ γῆ, ἐμπορεύονται καὶ εὐτυχοῦν. Μόνον ὁ ἀδάμαστος Ἑβρὸς φέρνει τὶς καταστροφές μὲ τὶς χειμωνιάτικες πλημμύρες, πὺ καταστρέφουν τοὺς παρόχθιους Θραῖες. Σ' αὐτὴ τὴν ἑλληνικώτατη χώρα ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἡ γῆ ξεπετὰ τὰ τεκμήρια τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ: Μιὰ ἐπιτύμβια πλάκα, ἀρχαῖα νομίσματα, ἐπιγραφές, ἀγάλματα κ' εἰσπρακτικὰ παλαιῶν ναῶν καὶ πόλεων. Ὅλα αὐτὰ βγαίνοντας στὸ φῶς, μᾶς διαφωτίζουν τὴν ἱστορίαν τῆς Θράκης ἀπ' ὅλες τῆς τὶς πλευρές. Ἔτσι κανενὸς ἄλλου λαοῦ σημάδια δὲν εὐρίσκουμε καὶ μάταια ἀγωνίζονται νὰ μᾶς ποῦν οἱ βορεινοὶ μας γείτονες, πὺς πέρασαν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὴν Θράκην ἀφίνοντας τὸν πολιτισμὸ τους τὸν ἀνύπαρκτον.

Κὲδῶ ὁ λαὸς τραγοῦδεὶ τὰ ἑλληνικά του τραγοῦδια καὶ χορεύει τοὺς ἐθνικοὺς του χορούς.

5. Σήμερα δημιουργεῖται μιὰ Θράκη πολιτισμένη, πνευματικὴ, βιομηχανικὴ, παραγωγικὴ, ἐμπορικὴ. Ὅλες οἱ δηλώσεις τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ συνεχίζονται, καὶ οἱ ἀνθρώποι συγχωνεύονται μὲ τὰ ἴδια ἔθιμα καὶ ἦθη. Ὁ λαὸς κρατιέται σφιχτὰ ἀπὸ τὸ παρελθόν, συνεχίζει τὸ παρὸν καὶ ἀποβλέπει πρὸς τὸ μέλλον κρατούμενος ἀπὸ τὶς παραδόσεις του.

Αὐτὲς τὶς παραδόσεις συγκρατεῖ ὁ λαὸς καὶ ἀγωνίζεται νὰ μὴ διακόψῃ τὸ παρελθόν μὲ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Καὶ αὐτὴ τὴ συγκράτηση τὴν πραγματοποιεῖ μὲ τὰ τραγοῦδια του, τὶς παραδόσεις του, τοὺς μύθους του καὶ τὰ παραμύθια του, πὺ εἶναι τὸ νῆμα τῆς συνεχείας τῆς ζωῆς τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ.

Ἀθήναι, 15.1.55

28.— Ο ΜΑ·Ι·ΣΤΡΟΣ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ

1. Μαῖστρος εἶναι τὸ γνωστὸ καινούργιο χωριὸ πὺ λίγα χρόνια καὶ τώρα ἔχει γίνει ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρούπολη σὲ μιὰ περίοπτη θέση. Οἱ κά-

1) Συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν Μιλτ. Λουλουδοπούλου.

τοικοί του κατέφυγαν και ἐγκατεστάθηκαν ἐκεῖ ἀπὸ τὴν ἀπέναντι ὄχθη τοῦ Ἑβρου, ἀπὸ τὴν παλιά τους πατρίδα τὸ Μαῖστρο. Ξεσηκώθηκαν κι αὐτοὶ στὰ χρόνια τῶν σκληρῶν ἐκείνων διωγμῶν, ὅταν εἶχαν ἀνάψει τὰ φυλετικὰ μίση ἀπὸ τὸ 1914 καὶ δῶθε καὶ βρῆκαν εὐκαιρία οἱ Τοῦρκοι.

Ὁ Μαῖστρος εἶτανε κοντὰ στὴν ἱστορικὴ Αἴνο, ἔχουν γι αὐτὸ τὸ ἴδιο γλωσσικὸ ἰδίωμα, τὰ ἴδια ἦθη κέθιμα, τὶς ἴδιες κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις καὶ γενικὰ τοὺς ἴδιους σχεδὸν τρόπους ζωῆς μὲ τοὺς Αἰνῖτες ποὺ δύσκολα τοὺς βρίσκει σήμερα κανένας. Ἡ ζωὴ τους εἶναι πολὺ ἀπλῆ. Ἡ γειτονιὰ τους μὲ τὴ γοητευτικὴ πρωτεύουσα τοῦ Ἑβρου, τὴν Ἀλεξανδρούπολη, ποὺ ὀλοένα βαδίζει πρὸς μιὰ ἀνώτερη πολιτισμένη ζωὴ, δὲν ἔχει καθόλου ἐπιδράσει στὴν ἀλλαγὴ τῶν βιοτικῶν τους συνθηκῶν. Παρουσιάζουν καὶ αὐτοὶ τὰ κοινὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ διακρίνει κανεὶς σὲ ὅλους τοὺς Θρακιῶτες τῆς Ἀνατ. Θράκης τὴν ἐργατικότητα, τὸ οικονομολογικὸ πνεῦμα, τὴ νοικοκυρωσύνη, τὴ συντηρητικότητα. Οἱ Μαῖστριανοὶ δὲ ξαίρουν σχεδὸν τίποτε ἀπὸ τὸ παρελθὸν τοῦ τόπου των. Κεῖνο ποὺ γνωρίζουν εἶναι ὁ ξεσηκωμὸς τους, οἱ διωγμοί, τὸ ξεσπίτωμα, τὰ βάσανα. Εἶναι τὸ κοινὸ παράπονο, ἡ ἀγιάτρευτη πληγὴ τοῦ δυστυχισμένου Θρακιώτη. Ἐνενηντα περίπου οἰκογένειες ἐγκατεστάθηκαν στὸ νέο Μαῖστρο, ὅπου μετέφεραν τοὺς παλιούς τρόπους τῆς ζωῆς των, μὲ τὶς ἀρχαῖες συνήθειές των, τὶς χαρές, τὶς λύπες, τὶς προλήψεις, τὰ τραγούδια, τὰ παραμύθια τους.

2. Στὸ Μαῖστρο οἱ ἀφελεῖς αὐτοὶ χωρικοὶ μετέφεραν τὰ ἔθιμά τους. Ἐνα ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἡ γιορτὴ τοῦ «γιαλοῦ» τῆς Μεταμόρφωσης.

Οἱ ξωμάχοι αὐτοὶ ἄνθρωποι τῆς δουλειᾶς μὲ τάλετρο, τὸ ζευγάρι καὶ τὰ ζωντανὰ παντοτεινὴ τους φροντίδα, βρίσκουν καὶ τὶς ἡμέρες τῆς ξενιοσιᾶς καὶ τοῦ γλεντιοῦ, τῆς ἀνάπαυσης καὶ τῆς χαρᾶς. Ἡ γιορτὴ τοῦ γιαλοῦ ὡς λένε τῆς Μεταμορφώσεως — εἶναι γιορτὴ θαλασσινή, σωστὸ προσκύνημα καὶ λατρεία τῆς πιροκαυματούσας θάλασσας, ποὺ ἄλλοτε τὴν ἐχαίρονταν στὸ μακρινὸ τους χωριό.

Ἄντρες, γυναῖκες παιδιὰ, νέοι καὶ γέροι κατέβαιναν τότε, ὅπως καὶ τώρα κατεβαίνουν στὴ θάλασσα νὰ πλυθοῦν, νὰ παίξουν, νὰ τραγουδήσουν, νὰ χορέψουν. Τοὺς ἀκοῦς νὰ μιλοῦν μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ καὶ διονυσιασμὸ, νὰ μιλοῦν γιὰ τὴν ἐξαιρετικὴ τους αὐτῆ γιορτῆ. Καὶ λένε γιὰ τὰ περασμένα:

— Τοῦ γιαλοῦ παίρναμι τὶς ἀραμπάδες, βάναμι πινδόνα καλὰ κόκκινα, ἄσπρα, τὰ δέναμι στὰ καμάργια τὰραμπά, σὰν πανεθύρια κι κινούσαμε γιὰ τὸ γιαλὸ καὶ τραγουδοῦσαμε:

Στ' ἀμάξι ποὺ νιθήκαμι τριχὸς νὰ μὴ γυρίσι
κι ἀραμπατζῆς ποὺ τὸ τραβᾷ χίλια χρόνια νὰ ζήση.

Πγαίναμι στοὺν κουρὶ κουντὰ στὴ θάλασσα, ὅπου εἶχε δέντρα. Νάβαμι φουτιές κι ἰκάναμι μαγειριό. Ἰκάναμι τὶς κούνιες ἱκεὶ κι πουλλὰ χορεύγαμι κι τραγουδοῦσαμε:

— Ἡ σημερινή μας ἢ γιορτὴ δὲν εἶναι πᾶσα μέρα
εἶναι τοῦ χρόνου μιὰ φορὰ μιὰ χρυσινὴ ἡμέρα.
χουρὶς τὴν εὐγενία σου δὲν ἔχει νοστιμάδες.

— Ἦρτα στὸν τόπου ποῦθελα, στὸν τόπου ποῦ γαποῦσα,
εἶδα καὶ τὴν ἀγάπη μου ποῦ τὴν ἱλαχταροῦσα.

Καὶ βάζοντας παλιὰ ροῦχα κοντὰ στὴ θάλασσα ἄντρες καὶ γυναῖκες κο-
λυμποῦν καὶ τραγουδοῦν:

— Τὴ θάλασσα τὴν ἀρμυρὴ νὰ τήνε κάνου μέλι
ποῦ τὴν ἀρμενίζουσι παλλικάρια σὰν ἀγγέλοι.

— Θάλασσα πικροθάλασσα κὶ πικροκυματοῦσα
ὄταν σὲ πρωταγάπησα μὴ τὰ πουλιὰ πιτοῦσα.

— Τῆς θάλασσας τὰ κύματα καὶ τοῦ γιालοῦ τὰ μούλια
ἀκόμα δὲν ἐχόρτασα τὰ νόστιμά σου λόγια.

Ἐκεῖ χύνουν σαράντα χουῖφτες νερὸ στὸ κεφάλι γιὰ τὴ ζάλη. Ὅποιος ἔ-
χει κεφαλόπονο περνᾷ. Τοῦ γιालοῦ τρώμε ψάρια, κεφάλια, σαζάνια.

3. Σοὺμπάτια ὀνομάζουν οἱ Μαϊστριανοὶ τὶς ἀποκριάτικες συγκεν-
τρώσεις. Στὰ σομπάτια πηγαίνουν καὶ τοὺ ροῦνοὶ οἱ μετεμφεσμένοι καὶ
παίζουν νταούλια καὶ τραγουδοῦν χορεύοντας.

— Ἡ ἀπομινή μας ἢ βραδιά νὰ γίνῃ ἄλλη τόση
νὰ τραγουδοῦν τὰ τέσσερα, ὥσπου νὰ ξημερώσῃ.

— Δὲν σείπα μαυρομάτα μου, νὰ μὴν ἀγαπηθοῦμι
γιατ' εἶν' τὰ σπῖτια μας κοντὰ κὶ θὰ φανερωθοῦμι.

— Στοῦ μαχαλᾶ σ' σκοτεινιάστηκα, δὲ νιώθω ποῦ νὰ πάγου,
γιὰ φέξι μι νὰ πορπατῶ γιὰ πάρι μι ἀπάνου.

Τὴ Μεγάλῃ Σαρακοστῇ συνηθίζουν τὸ παιγνίδι μὲ τῶνομα ὁ σφυρίδο-
νας. Παίζουν πολλοὶ πολλοὶ νέοι μαζὶ πιασμένοι ἀπὸ τὰ χέρια σὲ χορὸ. Κά-
νουν κινήσεις ὅλοι μαζὶ ἔμπρὸς καὶ πίσω τραγουδώντας κατὰ ἡμιχόρια.

— Σφυρίδονα, σφυρίδονα καλὸ σφυριδονάκι
τοῦ ρίζι μαγιμένου κὶ τᾶνθη φουρτουμένου
θὰ στείλω τοῦ πουλάκι μου τὰ κάλλη σου νὰ πάρῃ.

— Γιὰ στείλι του γιὰ στείλι του, ραβδιὲς θὰ τοῦ πατήσου.

Ἔτσι ὁρμοῦν οἱ μισοί, παίρνουν ἓνα ἀπὸ τὸ ἀπέναντι ἡμιχόριο καὶ τρα-
γουδοῦν:

— Νιπήραμι νιπήραμι νυφούλα στολισμένη

— Κὶ πουλι πρᾶμα πήρατι σαζάνι φουσκουμένου.

— Κὶ πουλι πρᾶμα πήραμι ἀμυγδαλιὰ ἀναμένη.

— Τὴν ἰπήραμι, ἰπήραμι πέρδικα στολισμένη.

Καὶ ὁρμοῦν πάλι οἱ μισοὶ παίρνουν ἓνα ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ συνεχίζουν
τὰ τραγούδια:

— Τί θέλεις Γιάννη μ' τώρα τρεῖς νύχτες;

— Πόρτα γυρεύου γιά νά πιάσου

— Τί τάξεις Γιάννη μ' γιά νά περάσης;

— Μνια λύτρα λάδι σέ κούφιου καρύδι.

— Κάνι τὸν τρόπον σου κῆλα κι πέρνα

— Ἄητὸ κι πλι δὲν εἶδα κι πόρτα νά περάσω.

4. Τὰ τραγούδια τοῦ Μαῖστρου εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα τῆς Θράκης πρὸ παντὸς τὰ τραγούδια τοῦ τραπεζιοῦ ἢ τῆς παρέας. Δυστυχῶς δὲν ἔχει καταγραφῆ ἢ μουσική τους, πού ἔχει κάτι τὸ μελαγχολικὸ ἀλλὰ σύγκαιρα καὶ τὸ ζωηρὸ καὶ τὸ χορευτικὸ γιά νά μείνουν ἀθάνατα ἀνάμεσα στᾶλλα μας Θρακικά τραγούδια.

Ἄθῆναι, 26.10.54

29.— Ο ΤΑΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΤΤΡΟΤΛΗ

(Ἡ ὀρχήστρα παίζει)

Μὲ γέλασανε τὰ βουνά, τῆς ἀνοιξης τᾶηδόνια
μὲ γέλασαν καὶ μοῦπανε πῶς χάρος δὲ μὲ παίρνει.

Βάνω φκιάνω τὰ σπίτια μου, τὰ μαρμαροφκιαγμένα
φτιάνω τίς πόρτες μάλαμα τὰ παράθυρ' ἀσημένια.

Στὸ παραθύρι ἐκάθησα τοὺς κάμπους ἀγναντεύω.

Βλέπω τὸ χάρο ποῦρχεται στὸ μαῦρο καβαλάρης
σέρνει τοὺς νιούς ἀπ' τὰ μαλλιά, τοὺς γέρους ἀπ' τὸ χέρι
καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα ἀπὸν' ἀπὸ τῆ σέλα.

Ἦρτε καὶ μένα ἢ ὦρα μου, τὸν κόσμον γιά νὰ φήσω
νά συνοδέψω μὲ αὐτοὺς πίσου νά μὴ γυρίσω.

Τραγουδεῖ ὁ Θυμῖγος μὲ τὸ φέσι, σὰν παπαρούνα κατακόκκινο καλουπιασμένο τῆς ὥρας μὲ φούντα ἱμπρισίμι, τὰ γεμενιά τουλουμπατζίδικα, γυαλιστερὰ καθρέφτης. Στὸ ζουνάρι ἔχει τὸ φηγάρι του καὶ τὸ ρολόγι του μὲ τὴν ἀλυσίδα ἀπὸ τὸ λαϊμό. Κάθεται στὸ καπηλειὸ καὶ μερακωμένος τραγουδεῖ κατεβάζοντας ἐπανατὰ τὰ ρακοπότηρα.

2. Καιρὸς τοῦ λιναριοῦ καὶ τοῦ καναβιοῦ. Ἄντρες καὶ γυναῖκες καὶ κορίτσια μὲ τίς πλεξοῦδες σὰν παλαμάρια, δουλεύουν τὸ λινάρι καὶ τὸ κανάβι. Εἶναι ὁ καιρὸς του. Τὸ λινάρι εἶναι τὸ πιὸ προσοδοφόρον σπαρτὸ στῆ Θράκη μετὰ τὸ σιτάρι καὶ τὸ καλαμπόκι. Τὸ ἄνθος εἶναι γαλάζιο κιὸ καρπὸς του ὁ λιναρόσπορος, πού τὸν πουλοῦν στὰ φαρμακεία σὰν φάρμακο μαλαχτικόν. Στὸ μάζεμα βγαίνει μὲ τίς ρίζες, δένεται σὲ χερόβουλους, πού στήνονται ὄρθιοι, ὅπως τὸ σησάμι στὸν ἥλιο νά ξεραθοῦν. Τότε ἀρχίζουν τοῦ λιναριοῦ τὰ πάθη. Τὸ χτυποῦν μὲ κόπανους γιά νά ξεπετάξῃ τὸν καρπὸ της, τὸ λιναρόσπορο. Τοὺς χειρόβολοὺς αὐτοὺς τοὺς λ ι μ ν ἄ ζ ο υ ν, δηλ. τοὺς βάζουν πλαγιαστά μέσα στὸ νερὸ στὶς λίμνες ἢ σὲ πρόχειρες δεξαμενὲς νά σταθοῦν κάμποσο γιά νά σαπίσῃ τὸ καλάμι τους καὶ νά μείνῃ καθαρὴ ἢ ἵνα τοῦ λιναριοῦ.

Σὰν ξεραθοῦν, ὁ μέλικας ψιλοκόβει τὰ χερόβολα καὶ τὰ κάνει σκουλούτια. Κῦστερα τὰ σκουλούτια τὰ γνέθουν σὲ νῆμα σύμφωνα μὲ τὴν παραγωγή τοῦ ὑφάσματος, ποὺ θέλουν νὰ βγάλουν. Ἔτσι οἱ λάκκοι, — τ' ἀργαλειὰ — ὑφαίνουν τὰ λινὰ ὑφάσματα, ποὺ φοροῦν χειμῶνα καλοκαίρι. Τὸ ἴδιο δουλεύουν καὶ τὸ κανάβι — φυτὸ ψηλὸ μὲ φύλλα ἀμπελιοῦ σχιστὰ μὲ κορμοστασιὰ κερένια...

3. Ἡ μασκαροδευτέρα ἢ ὅπως τὴν λέν καὶ Πιταροδευτέρα στὴ Θράκη, εἶναι ἡμέρα γέλοιου καὶ χαρᾶς. Ὁ παιδόκοσμος στὸ πόδι, οἱ νεαρὲς κοπέλλες στὸ παράθυρο. Περναῖν οἱ κωμικοὶ τοῦ τόπου. Περναῖ ἡ νύφη, ὁ ἀρκουδιάρης, ὁ κουρέας μὲ τὰ λαμπερὰ ξυράφια του, οἱ ἀχθυφόροι, ὁ γάμος τοῦ Κουτρούλη, οἱ Σεϊμένηδες, ἡ Μαύρη σκούφια καὶ τόσα ἄλλα πρόσωπα κωμικά. Ἡ μαύρη σκούφια εἶναι μιὰ ὀλιγόμελη παρέα μασκαράδων. Εἶναι ἡ γραιία καὶ ὁ σκουφοφόρος μὲ τὰ κουδούνια. Οἱ θεατὲς ξεραίνονται ἀπὸ τὰ γέλοια μὲ τὰ καμώματά τους. Τὸ Σαμάκοβο ξεπερνοῦσε μὲ τὴν πολυθρόνητη Νίκαια τὴ βασίλισσα τοῦ Καρναβαλιοῦ μὲ τοὺς πιτεράδες του. Ὁ Πεσκέφτης ὁ Μαλακὸς καὶ ὁ Θεοφίλος Μάδης εἶναι οἱ βασιλιάδες τοῦ γέλοιου καὶ τοῦ κωμικοῦ. Ὁ λαὸς διασκεδάζει.

4. Τέτοια μέρα γίνεται τοῦ Κουτρούλη ὁ γάμος. Ὁ Κουτρούλης εἶναι ὁ Κουτούλης ὁ Θανάσης. Κουτούλης γιατί εἶταν κουτός. Νά, πῶς μᾶς τὸν παριστάνει ἡ ἀφήγηση τῶν συγκαιρινῶν του. Εἶχε μέτριο μπόγι, ἀγαθὸ πρόσωπο κῆνα χαμόγελο διαρκὲς στὰ χεῖλη του.

— Βρὲ Κουτρούλη τί κάνεις;

— Καλά, καλά!

— Κουτρούλη, θὰ σάραβωνιάσου μ'.

— Ἀλήθεια;

— Σὲ βρήκαμε νύφη.

— Ἀλήθεια; Καὶ μὲ παίρνουσι ἐμένα;

— Νά, χαζέ, θὰ σὲ κάνουμε νύφη νὰ σὲ πάρουν τὰ παλληκάρια.

— Ἀλήθεια; καὶ σὰν κουτὸς τὸ πιστεῖει. Τὸν Κουτρούλη τοῦτον τὴν

Πιτεροδευτέρα τὸν παίρνουν τὰ καρναβάλια, τὸν ντύνουν νυφικά, τὸν βάφουν τὰ μάγουλά του κατακόκκινα γιὰ νὰ παραστήσουν τὴ γαμήλια πομπὴ καὶ νὰ παρελάσουν τοὺς κεντρικοὺς δρόμους. Ἡ ἐμφάνισή του κὴ ντυμασιά του τὸν παρουσιάζουν κωμικώτατα. Ἡ πελετὴ ἀρχίζει τὸ πρωὶ καὶ τελειώνει τὸ βράδυ στὸ πέσιμο τοῦ ἡλίου.

Στὴ διαδρομὴ τραγουδιῶνται τὰ κατάλληλα δίστιχα, ἐγκωμιαστικὰ τῆς ὁμορφιάς τῆς νύφης. Προηγοῦνται κιὸ γκαϊντατζῆς καὶ ὁ τυμπανοκρούστης. Ἀκολουθοῦν τὰ προικιὰ φορτωμένα στὸ γαῖδαρο ἀπὸ παλιὰ ράκη, τὰ δῶρα στὸ πανέρι καὶ τὸ ζεῦγος τοῦ Κουτρούλη μὲ τὸν παράγαμπρο μὲ μιὰ λεμονόκουπα στυμένη, ποὺ ξελυποθυμοῦν τὴ νύφη. Καὶ τραγουδοῦν:

— Αὐτὸ δὲν εἶναι ψέμα μόν' εἶν' ἀληθινὸ

χορεύγει τὸ πουλί μου καὶ γὰρ τὸ τραγουδᾷ.

Γύρισε διὲς τὸν οὐρανὸ πὲ μάτια δακρυσομένα
τρεῖς ἄγγελοι μὲ εἶπαν: Ἐχ' ὁ Θεὸς γιὰ σένα.

Ἐγγλέζικος καθρέφτης, καθάριο μάλαμα
μὴν παρατήσης μένανε καὶ πάρης ἄλλονα.

Ἔτσι τὸ χωριὸ καὶ πάντα καὶ τώρα γιορτάζει τὸ γάμο τοῦ Κουτρούλη.

5. Νά κοί Σεϊμένηδες. Ντυμένοι μὲ τὰ κάτασπρά τους ροῦχα. Σωστοὶ εὐζωνοὶ. Πορπατοῦν περήφανα μέσα στὰ κάτασπρά τους πτυχωτὰ φουστάνια. Φοροῦν καὶ τὰ κόκκινα φέσια τους, τὶς πολύχρωμες ἄσπρες περισκελίδες μάλλινες μέρτες χρωματιστές, στὴ ζώνη λογιῆς λογιῆς παλιὰ σπαθιά καὶ γαϊταγάνια ξομπλιασμένα. Κάνουν ἔτσι στὸ χωριὸ γύρους καὶ σὲ κάθε πλατεῖα στήνουν χορὸ καὶ κερνοῦν ποτὰ σὲ πίνινες τσότρες καὶ προσφέρουν μεγάλους σβώλους τυρί. Καὶ τραγουδοῦν τραγοῦδια.

— Σαράντα πέντε Κυριακές, δέκα ὄχτῳ Δευτέρες
δὲ γεῖδα τὴν ἀγάπη μου τώρα πεντέξη μέρες.

Ἄν δὲν τὴν διῶ καὶ σήμερα, στὰ ξένα μὲ τὴν πῆραν
τώρα ἂ φάγω καὶ ἂ πιῶ, ἂ παίξω, ἂ γελᾶσω

τώρα ποῦθρα τοὺς φίλους μου, ποῦθρα τοὺς ἐδικούς μου.

Καὶ χοροπηδοῦν ρυθμικὰ ἀλλάζοντας σκοπὸ.

— Τώρα κατάλαβα καὶ γῶ
πῶς χορεύουν τὰ παιδιὰ
πῶς χορεύουν τὰ παιδιὰ
σὰν κατσίκια σὰν τραγιά.

— Τώρα κατάλαβα καὶ γῶ
πῶς χορεύουν τὰ κορίτσια
πῶς χορεύουν τὰ κορίτσια

σὰν τὰ κουζιά, σὰν τὰ κατσίκια

— Τώρα κατάλαβα καὶ γῶ

πῶς χορεύουσι οἱ γέροι
σὰν τὶς παλιοκαλογέροι

— Τώρα κατάλαβα καὶ γῶ

πῶς χορεύουν οἱ γριές
σὰν τομάρια, σὰν προβιές.

Καὶ γελοῦν ὁμηρικὰ οἱ θεατὲς καὶ χειροκροτοῦν.

6. Τὰ ἔθιμα τῶν Θρακῶν, τὰ σκόματά τους καὶ τὰ πειράγματά τους εἶναι ἀμέτρητα καὶ ἄφθαστα. Τὰ χαρακτηρίζει μιὰ πηγαία ἔμπνευση καὶ ὁμοιάζουν καταπληκτικὰ μὲ τὰρχαῖα Διονυσιακὰ ἔθιμα, ποὺ γεννήθηκαν, ρίζωσαν κ'ἔζησαν αἰῶνες στὴ Θράκη. Καὶ συνεχίζονται ἀμείωτα ἕως τώρα, γιατί δὲν ἔπαυσαν νὰ γεννιῶνται οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Διόνυσου.

Ἄθῆναι 23.11.54

30.— ΒΑΛΛΙΣΜΑΤΑ ΘΡΑΚΙΚΑ

Στὴ σημερινὴ εἰσήγησι θεωρῶ χρὸς νὰ ἐξάρω τὴν ὑποστήριξι ποὺ ἡ Γεν. Διεύθυνσι τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ δίνει στὸ Θρακικὸ τραγοῦδι. Αὐτὴ ἢ πρόθυμη καὶ ἐγζάρδια προστασία τοῦ δημοτικοῦ γενικὰ τραγοῦδιοῦ, ἔδωκε στὴν προσπάθειά μας φτερά. Ἐνῶ τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι ἦταν νεκρὸ, ἀναστήθηκε, ἐνῶ ἦταν περιφρονημένο, πῆρε ὑπόληψη, στὴ συνείδησι τοῦ λαοῦ. Ὅλοι τώρα ἀνοίγουν τὰ ραδιόφωνα γιὰ ν' ἀκούσουν μιὰ λαϊκὴ μελωδία.

Βλέπω τώρα τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι νὰ συγκινῆ ὄχι μόνο τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ ἀλλὰ καὶ τὴ μορφωμένη μουσικῶς κοινωνία μας. Καὶ ἡ κοινωνία αὐτὴ προτιμᾷ ὄχι πλέον τὶς ἀπομιμήσεις δημοτικῶν τραγουδιῶν ἢ διασκευές, ἀλλὰ τὸ ἀγνὸ καὶ πηγαῖο τραγοῦδι μὲ λαϊκὰ ὄργανα. Τώρα ἔγινα καὶ ἐγὼ αἰσιόδοξος πὼς τὰ λαϊκὰ μας τραγοῦδια θὰ ἐπιβληθοῦν.

Ἄς εὐχαριστήσω στὴν σημερινή μου λοιπὸν ὀμιλία τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Ραδιοφωνίας καὶ ἅς εὐχηθῶ ἀμέριστη, ὅπως ἕως τώρα, τὴν ὑποστήριξή της στὸν ἀγῶνα μας γιὰ τὴν σωτηρία πρῶτα τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν, ἀλλὰ καὶ τὴ συντήρησή τους, μὴ καὶ βγαίνουν ἀπὸ τὸ χαμὸ καὶ τὴν ἀφάνεια, σὰν ἀπὸ κρουνοὺς πηγαίους τῶν Θρακικῶν μουσικῶν καλλιτεχνικῶν συναισθημάτων.

Σήμερα οἱ Θραῖκες ἀγάλλονται ἀκούοντας τὰ τραγοῦδια τους, οἱ ἄλλοι Ἕλληνες χαίρονται γιὰ τὴν ὁμορφιά τους καὶ οἱ μουσικοὶ ἀρχίζουν νὰ σκέπτονται πῶς θὰ ἐκμεταλλευθοῦν αὐτοὺς τοὺς θησαυροὺς.

Οἱ Θραῖκες ἐξαιρετικῶς ἀγαποῦν τὴ σκωπτικὴ ποίηση καὶ μελωδία καὶ ἀμιλλῶνται ποῖος νὰ δημιουργήσῃ τὸ καλύτερο καὶ ἐπιτυχέστερο σκῶμμα. Στὶς ὄρες τῶν διασκεδάσεων σκώπτουν τὴ γυναῖκα. Σ' αὐτὴν ρίχνουν τὰ σατυρικά καὶ σκωπτικὰ βέλη. Σκώπτουν τὴ φαγοῦ, τὴν ἀνυπρόκοπη, τὴν ἀκαμάτα. Ἐνα τραγοῦδι λέγει:

Εἶχα μιὰ γριά	τρώγω τὸ πολὺ φαγὶ
καῖχε πόνο στὴν κοιλία	κι' ὅταν μῆρθη πεῖνα
καὶ τῆς εἶπε ὁ γιατρός:	τρώγω καὶ μιὰ προβατίνα!
— Ἐχεις ὄρεξη νὰ τρῶς;	Τότες εἶπεν ὁ γιατρός:
— Ἐχω ὄρεξη ἀρκετὴ,	— Τὸν περιδρομο νὰ τρῶς.

Γιὰ τὴν ἀκαμάτρα γυναῖκα λέγει τὸ τραγοῦδι:

Τὴν Δευτέρα στὴν' καὶ πλένει	καὶ τὴν Πέφτη τὰ στραγγίζει
καὶ τὴν Τρίτη σαπουνίζει	τὴν Παρασκευὴ τ' ἀπλώνει
τὴν Τετράδη τὰ μουσκεύει,	τὸ Σαββάτο τὰ μαζώνει.

Ἔτσι προχωρεῖ τὸ σκῶμμα καὶ ρίχνει τὰ σκωπτικὰ βέλη του ὁ λαός, στὴ χήρα, τὴν μέθυση, τὴν ἀδιάφορη. Ἔτσι προχωρεῖ τὸ σκῶμμα ἔξυπνο, εὐχάριστο, καὶ ικανοποιεῖ τὸ λαό, πὺ γελᾷ Ὀμηρικὸ γέλοιο.

Ὁ ποιητὴς Γεώργιος Βιζυηνὸς συγκινημένος ἀπὸ τὴ λαϊκὴ αὐτὴ ἔμπνευση καὶ δημιουργία τέτοιων ἀριστουργημάτων, ἐμάζεψε μερικά, τὰ χάρηκε, τὰ περιέσσεσε καὶ τὰ ὠνόμασε βαλλίσματα, γιὰτὶ στὸ τραγοῦδισμὰ τους οἱ τραγουδιστὲς ἔκαμναν καὶ ἀνάλογες κινήσεις τῶν χειρῶν. τῶν ποδιῶν καὶ τοῦ προσώπου. Ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐμάζεψα πάμπολλα καὶ τὰ ἐδημοσίεψα στὸ Β' τόμο τοῦ Ἀρχείου Θράκης. Τέτοια τραγοῦδια εἶναι ἡ μυλωνοῦ, οἱ τρεῖς κοπέλλες, ἡ ποροκομμένη, ἡ πετυχημένη γυναῖκα, πὺ ἔχουν σκωπτικὸ νόημα καὶ μουσικὴ ἀνάλογη μὲ τὴ διάθεση τοῦ λαοῦ.

Ἀθῆναι 23.10.54

31. — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙ - ΓΙΩΡΓΗ ΜΑΙ·ΣΤΡΟΥ¹

Ὁ Μάγιστρος εἶναι ἓνα χωριὸ χτισμένο στὴν ἐπαρχία Ἀλεξανδρουπόλεως. Οἱ κάτοικοί του εἶναι φερμένοι ἀπὸ τὴν Ἀν. Θράκη. Ἀγαποῦν τὴ γῆ τους καὶ δουλεύοντας τῆς ἄλλαξαν τὴν ὄψη. Ἐγινε γῆ τῆς ἐπαγγελίας. Τώρα τὴν χαίρονται. Χαίρονται τὴν πλούσια βλάστησή της καὶ νέμονται τοὺς καρποὺς τῶν κόπων τους. Τώρα μὲ τὴ χαρὰ τῆς δουλειᾶς συντηροῦν καὶ τὰ ἔθιμά τους οἱ Μαϊστρινοί. Συντηροῦν καὶ διακονοῦν τοὺς χοροὺς καὶ τὰ τραγούδια τους τὰ πολυποίκιλα. Εἶναι σκωπτικοὶ καὶ πειραχτιῆδες. Τοὺς χοροὺς τῶν τοὺς χορεύουν μὲ τὴν γκαίντα, κι ἂν λείπη ὁ γκαϊντατζῆς, χορεύουν τραγουδώντας:

- Παπαδιά, στὸν ἀργαλειὸ τὰ πόδια της κυττάζει
καὶ τοὺν παπὰ τοὺν ἔλιγε παντούφλις νὰ νη πάρει.
- Ποῦ νὰ σὶ πάρη ὁ δαίμονας ποῦ μέσα ποῦ τὸ ρέμα
- Δὲν τοὺν ἐθέλου τοὺν παπὰ τοὺν τράγου μὲ τὰ γένεια
μὸν θέλου τοῦ βλαχόπουλο ποῦ παίζει τὴ φλογέρα.

2. Ὁ Μαϊστριανὸς τραγουδεῖ τὸν ἐρωτικὸ καημὸ ὁμορφα καὶ συμπαθητικά. Χαίρεσαι νὰ τὸν ἀκοῦς νὰ παίζει τὴ φωνή του.

- Φέτου τοῦ καλονκιράκι καὶ φλουρὶ νὰ τοῦ χαρίσου.
- κνηγοῦσα ἓνα πουλάκι Ποῦ νὰ τῶβρου τὸ φλουράκι
- κνηγοῦσα λαχταροῦσα ποῦμαι ἓνα φτουχὸ πιδάκι;
- νὰ τοῦ πιάσου δὲν μποροῦσα. Κατέβα κάτ' κι ἄνοιξε
- Ἐρριξα τὴν ξόβεργά μου τὴν πόρτα σ' τὴ γαρένια
- ἦρτι τοῦ πουλι κουντά μου ἔχου δυὸ λόγια νὰ σὶ πῶ
- ἔσκυφα νὰ τοῦ μιλῆσου κ' ἐκεῖνα ζαχαρένια.

Ὁ Μαϊστριανὸς τραγουδᾷ καὶ χορεύει πηδηχτὰ καὶ χαίρεται τὴν ξενιασιά. Τὰ τραγούδια του εἶναι ὑπολείμματα τραγουδιῶν. Τὰ περισσότερα κατεστραμμένα, μὰ πάντα ἔχουν καὶ σώζουν κάτι ἀπὸ τὴν παλιά τους ὁμορφιά. Συχνὰ ἀπαντᾷ κανεὶς στὰ Θρακικὰ τραγούδια τὸ τραγούδι τοῦ Ἁγιγιώργη ἢ τῆς Ρωμοπούλας, ποῦ τὸν παρακαλεῖ, φεύγοντας τὸν Τοῦρκο ποῦ τὴν ἀγάπησε, νὰ τῆνε κρύψει:

- Ἁγιγιώργη μου κρύψε, κρύψε μι καὶ μένα
γιὰ νὰ σάνάψω δυὸ κηριὰ κι δυὸ χρυσὲς λαμπάδεις.

Ἄνοιξανε τὰ μάγμαρα κι κρύψανε τὴν κόρη.

Μὰ καταφθάνει τὸ παλληκάρι στᾶλλογο καβάλλα καὶ παρακαλεῖ τὸν Ἅγιο:

- Ἁγιγιώργη μ' φανερέ, φαινέρωσε τὴν κόρη,
νὰ φέρου οὐκάδεις τὸ κηρὶ ἀμάξια τοῦ λιθάνι
κι μὶ τὰ βουβαλοτόμαρα νὰ κουβαλῶ τὸ λάδι.
Νὰ βαφτιστῶ στὴ χάρη σου νὰ θάλου τῶνομά σου.

1) Βλ. θέμα ἀριθ. 28.

Τὸ παλληκάρι ὃ Ἀγιγιώργης τὸ προσέχει, τ' ἀκούει δεόμενο κι ἀνοίγουν τὰ μάγαρα καὶ βγάλανε τὴν κόρη. Ἔτσι ἡ κόρη γίνεται αἰχμάλωτη τοῦ Τουρκόπουλου. Ἡ κόρη, ὅπως λέγει τὸ τραγούδι, ἔβγαλε μιὰ φωνὴ ἀπελπιστικὴ καὶ εἶπε:

— Ἀκοῦστε χῶρες καὶ χουριά, ἐκκλησιῆς καὶ μοναστήρια
ποιὸς ἄλλους κι ἄγιους δίγνουμος, μὰ σὰν τὸν Ἀγιγιώργη
νὰ φανερώνει τὶς Ρωμιὲς ἀπὰ σὲ Τούρκου χέρια.

Καὶ ἐπιλέγει:

Ἔτσι εἶναι μάτια μου, ἔτσι ὅπου ἀγαπᾶ καὶ χάσει
τοῦ φαίνεται νὰ τρελλαθῆ κι τὰ βουνὰ νὰ πιάση.

Τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ ὑπάρχουν πολλὲς παραλλαγές καὶ φαίνεται ὅτι ἦταν γενικὰ ἓνα ἀπὸ τὰ τραγούδια, ποὺ τραγουδιώτανε συχνά, καὶ καντοῦ τῆς Θράκης. Ἄλλως πε ὃ Ἀγιγιώργης παραμένει συμπαθὴς τῶν Θρακῶν.¹

3. Ἡ ἀπατημένη εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ καλύτερα τραγούδια τῶν Μαϊστριανῶν. Ἀπαγγελόμενο ἀπλᾶ πάλι κάνει ἐντύπωση μῶλα τὰ ψεγάδια του τὰ γλωσσικὰ καὶ τὴν ἰδιωματικὴ του καταγραφή.

— Στὴν παρακάτου γειτονιά στὴν παρακάτου ρύμη
ἐκεῖ κάντανε μιὰ γριά κάνταν κένας γέρους.

Κάνταν κένα κακὸ σκυλι κέν ἄμορφου κουρίτσι
κουρίτσι κρυφαγκάστρουτου κι κρυφαγκαστρουμένου
Στοῦ παραθύρι κάντανε τὶς μῆνες λουγαριάζει
τί μῆνα ἱγκαστρώθηκε, τί μῆνα θὰ τὸν κάνει
Νοέβρι, Δεκέβρι, Γιννάρι κι Φλεβάρη

Ἀπρίλι μὲ τὰ χόρτα σου κι Μάη μὲ τὰ λουλούδια

— Ὡχ Μάη, ἄς τὸν ἐμάγιθγῖς τοῦ νέου ποὺ μὶ γάπα
ὅπου μὶ γάπα, ἔλιγι: ἀγάπη δὲν ἀρνιέται
κι τὴν ἄπαρηθήκε σὰν καλαμιὰ στοὺν κάμπου.

Θιρίζουν, παίρνουν τὸν καρπὸ κὴ καλαμιὰ ἀπουμνίσκει
δίνουν φωτιά τὴν καλαμιὰ, μαυρολογᾶν οἱ κάμπους.

Ἔτσι καὶ γὼ καρδίτσα μου, μάρη σκουτινιασμένη
Κάνου νὰ τὸν κατιραστῶ, μὰ πάλι τὸν λυποῦμι
μὰ στὸν Θεγὸ τὸν ἔρριξα κι ὅ,τι ἂν τὸν μέλλ' ἄς πάθη.

Ἀπὸ ψηλὰ νὰ γκρεμιστῆ κι χαμηλὰ νὰ πέση
σὰν τοῦ γυαλι νὰ ραγιστῆ, σὰν τοῦ κηρι νὰ λυῶση
νὰ βγάλῃ ἐξῆντα δυὸ βγατὰ κι ξῆντα δυὸ γιαραδες
δέκα γιατροὶ νὰ πουλιμοῦν κι δέκα μαθητάδῖς
κι γὼ διαβάτρα νὰ γινῶ, ποὺ κεῖ γιὰ νὰ περάσω.

Τὸ τραγούδι εἶναι δραματικὸ στὴν ἔκφρασή του καὶ δίνει τὸ μέτρο τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου, ποὺ ἠμπορεῖ καὶ ἐκφράζει τὰ πιὸ δυνατὰ συναισθήματα τοῦ ἀνθρώπου.

1) Βλ. Ὁ ἀγιγιώργης τοῦ μητρο. Κορυτσᾶς Κουρίλα. Εὐλ. σειρὴς Ἀρχ. Θρ. Θεσ. τόμ.

4. Τὰ ἀποκριάτικα τραγούδια τοῦ Μαΐστρου εἶναι ἐντυπωσιακὰ καὶ χρησιμοποιοῦνται γιὰ χορό. Σᾶς δίνουμε ἕνα δείγμα, ἀγαπητοὶ Θεσσαλιῶτες γιὰ νὰ δοκιμάσετε τὴ σημασίαν τους.

Μιά καλή νοικοκυρά	ποὺ διουλιάζει μέσ' τὰμπάρι
εἶχι ἄντρα μυλουνά	βρίσκει τὸν φίλου ἕνα κβάρ'
ἄντρας τσ' πάγινι στοὺν μύλου	τοὺν ἀρχεύγει στοὺ κιφάλ'
κείν' κοιμούνταν μὴ τὸν φίλου.	— Μὴ τούνε χτυπᾶς τὸν φίλου
Φεύγει ἢ ἄντρα τσ' ἀποὺ τοῦ μύλου	κι δὲ φταίγει αὐτὸς οὐ φίλος
βαστᾶ ἕνα κομματί ξύλου	φταίγει τοῦ σπὶτ' ποῦνι στοὺ σουκάκι
Ποῦ νὰ τούν' κρύψ' τὸν φίλου	Ἔκλαιγ' τοῦ πιδί μας
τὸν μαζώνει ἕνα κβάρι	ἦρτι γιὰ νὰ τοῦ μερώση
καὶ τὸν βάνει μέσ' τὰμπάρι	ἕκατσι νὰ ξημερώση
Γιὰ δγιές ἢ διαβουλιμένους	

Τὸ τραγούδι εἶναι πάγκοινο ἀλλὰ πάντοτε εὐχάριστο καὶ τερπνὸ γιὰ τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὶς δικαιολογίες τῆς γυναίκας.

5. Ἄλλὰ καὶ τὰ τ ρ α π ε ζ ι κ ᾶ τραγούδια εἶναι πολὺ συχνά. Τὰ τραγουδοῦν πάνω στὸ τραπέζι καὶ συνήθως τὰ τραγουδοῦν ἕνας - ἕνας μὲ συνοδείαν τῆς λύρας ἢ τῆς γκάιντας. Εἶναι συνήθως τὰ τραγούδια δραματικὰ καὶ ἱστοροῦν ἐπεισόδια τραγικὰ τῆς ζωῆς τοῦ χωριοῦ.

Μνιὰ συννεφιασμένη μέρα καὶ μνιὰ σκοτεινὴ βραδυὰ
 γύρσε βάρκα ἄνου - κάτου ἱπνιγῆκαν δυὸ πιδιὰ
 ἕνας ἦντανε οὐ Νίκος τοῦ Θεόδωρου οὐ γιὸς
 τᾶλλου Ἄρμενάκι στήν οὐμουρφαδα ξακουστός.
 Ἡ μάννα του φωνάζει, τάζει λίρες καὶ φλουριά
 γιὰ νὰ βγάλουνι τοῦ Νίκου ἀποὺ τὰ βαθειὰ νερά.
 Τὰκούσανε στήν Πόλη οἶλοι λυπηθήκανε
 ὡς καὶ οἱ παρακώρες τὰ μαῦρα φορεθήκανε.

Τὸ τέλος τους εἶναι λυπητερό, ἔχει τσακίσματα, καὶ προκαλεῖ τὸ λυπηρὸ συναίσθημα.

6. Στὰ νυχτέρια, ποὺ μαζεῦονται οἱ γειτόνισσες καὶ ἐργάζονται σῆνα σπῖτι καὶ ἀφηγοῦνται ἀνέκδοτα καὶ παραμύθια, λένε καὶ τραγούδια. Ἐνα τραγούδι ἔχει θέμα τὴν κόρη τοῦ παπά.

Οὐ Γιάννης πάει στὸ βουνὸ νὰ μάση παλληκάρια
 ἔμασι κι ἀπομάζεφι τριακόσια παλληκάρια
 ἕκατὸ ἦταν Βούλγαροι, οἱ ἄλλοι Ἄρβανιτάδες
 — Ἄ-ντι νὰ πὰ πατήσουμι μέσ' τοῦ παπὰ τὸ σπῖτι.
 — Παπάμ' φαγιά, παπὰ μ' πιοντά, παπὰ μ' ἀρνιὰ ψημένα
 παπὰ μ' τὴ θυγατέρα σου φέρ' να, νὰ μᾶς κεράση.
 — Ἡ θυγατέρα μ' δὲν εἶνι δῶ, πάει στοὺ μοναστήρι.

Κομμάτια φκιάσαν τὸν παπὰ κι κόψανε τὰ γένεια,
 ἔκοψάν ντουν κι τὰ μαλλιά κέβανά ντου φέσι
 κι νάτηνε πὸ ἔρχετι σὰ γήλιος σὰ φιγγάρι
 μπῆκι καὶ τσ' καλημεράει κι λέγ' καλῶς ὠρίστε
 παίρνει ποτήρια κι κερνάει οὔλους μὲ τὴν ἀράδα,
 οὔλοι τν' ἀρίχνουν μάλαμα κι οὔλοι μαργαριτάρια
 οὐ Γιάννης οὐ διαβολουγιὸς διαμάντι δαχτυλίδι.

Τὸ τραγοῦδι παρ' ὅλα τὰ λυπηρὰ ἔχει καλὸ τέλος. Ὁ Γιάννης ἀρραβωνιάζεται, τὴν παπαδοπούλα καὶ δίνει αἴσιο τέλος στὴν ἀνταρσία του μὲ τὰ τόσα του παλληκάρια.

Ὅπως ἀκοῦσαμε τὰ τραγοῦδια τοῦ Μαῖστρου τῆς Θράκης εἶναι σημαντικά. Τραγουδιοῦνται ἀνοιχτόκαρδα καὶ εἶναι τῆς συναισθηματικότητος τοῦ λαοῦ ἐκφράσεις κ' ἐκδηλώσεις πὸ ἡ κατανόησή του δημιουργεῖ τοὺς χορούς.

Ἀπὸ τὰ Σχοινιά τῆς Κομοτινῆς, ὅπου ξαναστήθηκε καὶ ξαναζεῖ τὸ Σαμμακόδι τῆς Ἀνατολ. Θράκης, τὸ περισπούδαστο αὐτὸ χωριό, πὸ ἦταν ἓνα Ἐθνικὸ προπύργιο τῆς Ρωμιούνης, κατέφθασεν ἐδῶ στὰς Ἀθήνας ἡ κυρὰ Ἄννα Βρεττοῦ. ἤρθε νὰ ἐπισκεφθῆ τὴν κόρη της, νὰ αναπνεύσῃ ἀνάμεσα στ' ἀγγόνια της, νὰ χαϊδέψῃ πρόσωπα καὶ κεφάλια, καὶ νὰ κλάψῃ τυραγνισμένη γιὰ τὰ περασμένα.

Ἄνησχοῦσε νὰ γνωρίσῃ ἐδῶ τὸν κ. Καβακόπουλο, πὸ ἐκπέμπει τὰ ἑθραϊκὰ τραγοῦδια, πὸ τὰ λατρεύει καὶ τὰκούει μαγεμένη στὴν Κομοτινή. Μᾶς συνάντησε στὴ Νέα Φιλαδέλφεια, ὅπου πήγαμε νὰ τὴ γνωρίσουμε καὶ νὰ γνωρίσῃ τὸν διευθυντὴ τῶν ἑθραϊκῶν Λαϊκῶν Μελωδιῶν.

— Ἐσεῖς παιδιὰ μ', εἶπε, μᾶς τρελλάνατε κεῖ ἐπάνω μὲ τὰ τραγοῦδια μας. Ποιὸς σᾶς τὰ μαθαίνει; Ἐσεῖς τὰ τραγουδάτε καλύτερα ἀπὸ μᾶς.

— Ἐμεῖς καλά, σᾶς ἐκπέμπουμε τὰ ἑθραϊκὰ τραγοῦδια, μὰ σὺ, κυρὰ Βρεττοῦ, δὲ θὰ μᾶς τραγουδήσῃς, μερικὰ νὰ τὰκούσουμε, νὰ τὰ γράψουμε καὶ νὰ τὰ τραγουδήσουμε ὅσο εἶσαι ἐδῶ;

— Νὰ σᾶς τραγουδήσω παιδιὰ μ', ἀν καὶ ἡ ψυχὴ κὴ καρδιά μου εἶναι πληγωμένη. Γιὰ χατῆρι σας θὰ τραγουδήσω.

Στὸ φιλόξενο σπίτι καὶ συγγενικὸ της τὴν φιλοτιμοῦν καὶ τῆς ὑποδείχνουν τραγοῦδια πὸ νὰ μᾶς τραγουδήσῃ. Κι' αὐτὴ ἀνοίγει τὴ σουβλερὴ φωνὴ της, καὶ τὴν ὑψώνει μὲ ὁμορφιά. Εἶναι γερασμένη ἀλλὰ μαθημένη στοὺς σκοπούς:

— Σῆνα στενὸ σοκκάκι, σὲ κάστρο φοβερὸ
 γι' ἄνα Κατερινάκι γίνεται φονικό
 — Ἄ σὲ σκοτώσω σκύλα, σκύλα Κατερινιώ,
 σὲ εἶδα πὸ κοιμώσουν μὲ τὸν ζαμπιτιανό.

Ἀθήναι, 19.2.54

32.— ΤΟ ΠΟΙΟΝ ΤΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ

Ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν κόσμον τῶν Θρακῶν, πηγάζει καὶ τὸ τραγούδι. Τώρα πὺρ τὸ μελετοῦμε καὶ τὸ ἐξετάζουμε καὶ τὸ ἐξονυχίζουμε ἐξαγόμε πολλὰ συμπεράσματα ὑπὲρ αὐτοῦ. Δὲν ὑπάρχει λαός, φυλὴ, ἔθνος, πὺρ δὲν τραγουδεῖ. Ἀλλὰ ὑπάρχει διαφορὰ στὸ ποιὸν τῶν τραγουδιῶν πὺρ δημιουργεῖ καὶ τὸν τρόπον πὺρ τὸ τραγουδεῖ. Ὅταν ἀκούης ἓνα Μωραϊτικὸ ἢ Στερεολλαδικο τραγούδι, συνεπαίρνεσαι ἀπὸ τοὺς λαρυγγισμοὺς καὶ τὴν ποικιλία τῶν μεταπτώσεῶν των. Αἰχμαλωτίζεσαι ἀπὸ τὴν ἔξαρση καὶ τὸ πάθος τοῦ μέλους ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατέχονται οἱ τραγουδιστές, σὰν νὰ χύνονται οἱ λαρυγγισμοὶ ἀπὸ καταρράχτες καὶ θραύονται ὄχι μέσα στὰ νερά, ἀλλὰ θὰ ἔλεγεσ πάνω σὲ βράχια, ἀτσαλένια. Αὐτὴ ἡ χτυπητὴ σειρὰ ἀπὸ ἀνεβοκατεβάσματα φθόγγων μὲ δίγοργα καὶ τρίγοργα καὶ τετράγοργα, πὺρ θέλουν λαρύγγι ἀτσαλένιο, εἶναι ὁ χειμάρρος, πὺρ σὲ συνεπαίρνει. Τὸ τραγούδι τῶν Κυκλάδων καὶ τῶν Δωδεκανήσων εἶναι ἄλλο τελείως πρῶγμα. Ἐκεῖ δὲν ἔχει μάχες Τιτάνων καὶ Λαπθῆων. Ἐκεῖ στὰ νησιά ὑπάρχει ὁ τόνος ὁ ὁμαλός, ὁ πολιτισμένος, ὁ κατακτητικὸς, πὺρ ὄλα τὰ γλυκαίνει καὶ τὰ ἐκφράζει ὁμαλά, γλυκά, καὶ ἡμερα. Τὰ Κυκλαδῖτικα τραγούδια καὶ τὰ Δωδεκανησιακὰ εἶναι σὰν βελούδο στρωτά. Ἔχουν τσακίσματα, πὺρ θέλουν λυγίσματα φωνῆς μελωδικῆς. Δὲν ἔχουν καμμιὰ τραχύτητα καὶ πολύγοργα, εἶναι πανάρχαιες μελωδίες πὺρ καλλιεργοῦνται καὶ κάθε τόσο ἐκπέμπονται γλυκύτερες, μελωδικώτερες.

Οἱ Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες εἶναι κάτι παρόμοιο, ἀλλὰ τίς χαρακτηρίζει μιὰ ἐκκλησιαστικὴ κατάνυξη, μιὰ βυζαντινὴ ὕμνωδιακὴ συγκίνηση κ' ἐκφραστικότητα.

Ἄν θὰ θέλαμε νὰ ἐρωτήσουμε: — Ποῦ τέλος πάντων σώζονται τὰ ἀρχαῖὰ μοτίβα τοῦ τραγουδιοῦ, θὰ λέγαμε. Στὴ Θράκη. Ἄν ἡ Πόλη — ἡ βασιλεύουσα — εἶναι ἐστία τῆς Βυζαντινῆς παραδόσεως, ἡ Θράκη πὺρ τὴν περισφίγγει, δὲν μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι ὁ χώρος, ὅπου ὑπάρχει διάχυτη αὐτὴ ἡ παράδοση, ὅπως εἶναι διάχυτη σ' ὄλα τὰ εἶδη τῆς δημιουργίας τῆς Βυζαντινῆς. Οἱ Θρακὲς πὺρ ἀρχίζουν τὰ γλέντια τους πρῶτα μὲ τροπάρια, δὲ μπορεῖ νὰ μὴ τραγουδοῦν, ὅπως τραγουδοῦν καὶ ψάλλουν ὕμνωδίες. Τὸ ἠρωϊκὸ τραγούδι τῶν ἀναστενάρηδων εἶναι διθυραμβικὴ μελωδία ἐκκλησιαστικὴ. Κεντρίζει τὰ ἐσωτερικὰ χορευτικὰ καὶ ρυθμικὰ τοῦ ἀνθρώπου στοιχεῖα καὶ τὸν καλεῖ νὰ τραγουδεῖ τὸν ἅγιο μαζί καὶ νὰ χορεύει:

— Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρός, ὁ μικροκωνσταντῖνος, εἶναι ἓνα ἠρωϊκὸ τραγούδι, ἀλλ' ἔχει μέσα του τὴν ἐκκλησιαστικὴ μελωδία. Εἶναι πηδηχτὸ μαζὶ καὶ κατανυχτικὸ. Μὴ δὲν εἶναι ἓνα τέτοιο ἐκκλησιαστικὸ τό: «Ἡσαΐα χόρευε, ἡ Παρθένος ἔσχεν ἐν γαστρὶ», πὺρ, ὅταν ψάλλεται γίνεται κύκλιος χορὸς γύρω στὴν ἁγία Τράπεζα, ὅταν χειροτονεῖται ἱερέας, ἀρχιερέας ἢ διάκονος, ἢ ὅταν οἱ στεφανούμενοι νεόνυμφοι χορεύουν τὴν ὥρα τῆς ἀκολουθίας τοῦ γάμου;

Τὸ Θρακικὸ τραγούδι εἶναι ξεχωριστὸ πρᾶγμα, τὸ χαρακτηρίζει ὄχι πομπικὸς λαρυγγισμὸς, ὄχι ὁ πολεμικὸς οἶστρος τῆς μάχης, ὅπως τὸ Μωραϊτικὸ τραγούδι, ἀλλὰ ἡ ὁμαλότητα, ἡ κατάνυξη τὸ πάθος καὶ σὲ συνεπαίρνει τὸ ποιὸν του καὶ ἡ γλυκύτητά του, ποὺ τὴν δανεῖζεται ἢ ὁ λαὸς ἀπὸ τὴν ὕμνωδια, ἢ ὁ ἱεροψάλτης ἀπὸ τὸ λαό. Γι' αὐτὸ εἶπα καὶ ἄλλοτε πὼς τὸ Θρακικὸ τραγούδι εἶναι ἓνα βυζαντινὸ τροπάρει. (Βλ. μελέτημα Ε.Θ.Μ. ὑπ' ἀριθ. 40 Πολυδ. Παπαχριστοδοῦλου).

Ἀθῆναι 5.5.54

33.— Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ

Ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν, τὴν καταγραφή τους καὶ τὴν ἔκπομπή ἀπὸ τὸν Ἐθνικὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀποκομίζουμε καὶ τὴν ἐξῆς ὠφέλεια: Ἀπὸ τὴν κριτικὴ τῶν μελωδιῶν πολλὲς ξεχωρίζουν ἀπὸ τὶς ἀπλὲς λαϊκὲς μελωδίαι, ἀπὸ τὴν ἐπίδραση, ποὺ βλέπει ὁ παρατηρητὴς, τῆς ἀστικῆς τάξεως, ποὺ τὴν μελωδίαν τὴν πηγαιὰ τὴν παραλλάσσει καὶ τὴν ἀνακατεῦει τόσο, ὥστε ἡ ἀγνή λαϊκὴ μελωδία νὰ παίρνη τέτοια μεταβολή, ποὺ γίνεται ἀντιληπτὴ ἀπὸ τὸ μελετητὴ τῶν λαϊκῶν μελωδιῶν εὐκολώτατα, ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὸν ἀκροατὴ.

Στὰ ἀστικὰ κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ αὐτὸ γίνεται εὐκολώτερα. Τὸ σχολεῖδ ὅπου καλλιιεργεῖται ἡ μουσικὴ ὡς μέσο ἐκπαιδευτικὸ, εὐκόλα μιὰ λαϊκὴ μελωδία ὑψίσταται τὴν ἐπίδραση τοῦ σχολικοῦ τραγουδιοῦ. Ἡ λογία ἐπίδραση θίγει πολλὰς φορὰς τὶς βασικὰς ἀρετὰς τῆς λαϊκῆς μελωδίας σὲ τέτοιο βαθμὸ, ποὺ δὲν ἀναγνωρίζεις τὸ λαϊκὸ τραγούδι καὶ νομίζεις πὼς ἀκοῦς κάτι καινούργιο, ποὺ πηγάζει μὲς ἀπὸ τὴν ἀστικὴ κοινωνία καὶ ποὺ εἶναι δημιουργήματα της. Αὐτὴ ἡ λογία παράδοση μᾶς κατέστρεψε ἅπειρα λαϊκὰ τραγούδια. Οἱ συλλογεῖς συλλέγοντας τοὺς στίχους ἑνὸς τραγουδιοῦ συχνὰ ἀσυνείδητα παρενέβαλλαν στίχους δικούς των ἢ διώρθωναν στίχους χωλοῦς, νομίζοντας ὅτι ἔχουν τὸ δικαίωμα τῆς παρεμβολῆς γιὰ τὴν συμπλήρωση ἢ ἀποκατάσταση ἑνὸς στίχου. Τὸ ἴδιο καὶ χειρότερο ἔγινε μὲ τὴ μελωδίαν πολλῶν τραγουδιῶν, ποὺ ὑπέστη ἀνεπανόρθωτη βλάβη ἀπὸ τὴ μεταλλαγὴ τῆς μελωδίας, ὅπως εἶπα ἀσυνείδητα.

Αὐτὴ ἡ καταστροφὴ λαϊκῶν μελωδιῶν εἶναι κοινότατο πρᾶγμα σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ἔτσι σήμερον στὴν ἀστικὴ κοινωνία βρῖσκουμε λαϊκὰ μοτίβα πολλὰ νὰ τραγουδιοῦνται, ἀλλὰ τραγουδισμένα φαίνονται πολὺ ἀπομακρυσμένα ἀπὸ τὴν λαϊκὴ τους πρώτη μορφή, ποὺ εἶχε κατασταλάξει στὴ μνήμη καὶ στὸ αἶσθημα τοῦ λαοῦ, ποὺ ὁ ἴδιος δημιουργεῖ καὶ τοὺς στίχους καὶ τὸ μέλος. Ἀφίνω δὲ τὶς ἐπεξεργασίες τῶν συνθετῶν μας καὶ τῶν ἀναριθμητῶν διασκευαστῶν.

Ὁ Δ. Βογαζλῆς, λαογράφος τῆς Βορείου Θράκης εἶχε τὴν ἔμπνευση νὰ κάμῃ μιὰ συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν μὲ τὴ βοήθεια τοῦ κ. Βακαλό-

πουλου στη Φιλιππούπολη, πού δημοσιεύθηκε στὸν 11ον τόμο τῶν Θρακικῶν. Τὰ τραγούδια αὐτὰ 40 - 45 τὸν ἀριθμὸ εἶναι συλλεγμένα ἀπὸ τὸ στόμα ἀνθρώπων τῆς ἀστικῆς τάξεως, τῶν ἐμπόρων καὶ ἀρχόντων τῆς ἐποχῆς. Τὰ τραγουδοῦν γυναῖκες ἀρχόντισσες ὡς κειμήλια παλαιὰ τῆς λαϊκῆς μουσικῆς. Ὅπως ὁμως τραγουδήθηκαν καὶ καταγράφηκαν δείχνουν πόσο ἀπέχουν ἀπὸ τὴν πρώτη τους μορφή τὴν πηγαία, ὅταν ὁ λαὸς στὰ γλέντια του τὰ τραγουδοῦσε μὲ τὴ φυσικὴ ἐκείνη λαϊκὴ ἔκφραση. Στὸ στόμα τῶν ἀρχοντισσῶν τὰ τραγούδια αὐτὰ πῆραν τὴ σχολικὴ καὶ λογία ἔκφραση, πού τόσο ἐπιδροῦσε στὴν ἐποχὴ ἐκείνη μὲς ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ σχολείου.

Συνέβαινε δὲ καὶ τὸ ἑξῆς: Τραγούδια τοῦ σχολείου συμπαθητικά, συχνὰ τραγουδισμένα στὸ σχολεῖο, γίνονταν πολὺ λαϊκὰ μὲ τὸ συχνοτραγούδισμα καὶ ἔτσι, ἔμπαιναν καὶ αὐτὰ μέσα στὰ λαϊκὰ μὲ τὴ διάδοση πού ἔπαιρναν στὸ κάθε σπίτι. Τέτοια τραγούδια ἔχουμε στὴ Θράκη πάμπολα. Τὰ τραγούδια εἶναι χορευτικά, σατυρικά, σκωπτικά, κλέφτικα, ἱστορικά, καὶ ἀνάγονται στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα, ὅποτε ἡ Ἑλληνικὴ ζωὴ εἶχε μιὰ ἔντονη ἔκφραση καὶ δημιουργικότητα μὲ τὰ ἀδύτητάτα ἔθιμά της ἢ καὶ τὶς κοινωνικὲς παρεκτροπές της, πού τὶς ἀποθανάτιζε μὲ τὸ τραγούδι. Ἀπὸ τὴ συλλογὴ αὐτῆ, πού εἶναι ἀξιολογώτατη, ἡ χορωδία τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν μὲ τὸν Καβακόπουλο Παντελῆ θὰ σᾶς τραγουδήσῃ ἓνα τραγούδι τοῦ 19 αἰῶνα. Τὸ «Χαρήτε σεῖς οἱ νέοι».¹

Ἀθῆναι 11.5.54

34.— ΤΑ ΗΡΩ-Ι-ΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ἡ Θράκη γεωγραφικὰ θρῖσκεται στὸ περιβάλλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Στὴ Βυζαντινὴ περίοδο ἦταν τὸ προπύργιο τῆς βασιλευσούσης. Ὅλοι οἱ βάρβαροι λαοί, πού κατέβαιναν ἀπὸ βορρᾶ, γιὰ τὸ Βυζάντιο, τὴ Θράκη λεηλατοῦσαν γιὰ νὰ φθάσουν στὰ σύνορα τῆς πρωτεύουσας. Καὶ γιὰ νὰ ἀνακοπῆ ἡ δυνάμη τους οἱ Θρακῆς ὑφίσταντο τὰ πάνδεινα σ' αὐτὲς τὶς ἐπιδρομὲς ὅπως βεβαιώνει ἡ Ἱστορία. Ἀπὸ τὸν Αἴμο ὡς τὴν Προποντίδα στὴ Βυζαντινὴ περίοδο δόθηκαν χιλιάδες μάχες καὶ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων χάθηκαν. Ὅταν πάσθηκε ἡ Πόλις κιὸ Ἑλληνισμὸς ἔπεσε σὲ δουλεία, παντοῦ ἄλλοῦ ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν συνθηκολόγησε, ἀλλὰ μὲ τὰ ὄπλα στὸ χέρι ἀγωνίζότανε γιὰ τὴν ἐλευθερία, κατεφεύγοντας στὰ βουνά, ἐνῶ στὴ Θράκη δὲ μπόρεσε νὰ προβάλλῃ ἀντίσταση, οὔτε ἀρματωλοὶ καὶ κλέφτες δημιουργήθηκαν. Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης ζώντας δουλεῖα βαρεῖα ἀγωνίζονταν τοῦλάχιστον νὰ ἐπικρατῆ οικονομικῶς ἐργαζόμενος τὰ ἐπαγγέλματα ἐκεῖνα, πού τοῦ ἔδιδαν τὴ δυνάμη αὐτῆ. Ἔτσι βλέπουμε ὅτι, ἐνῶ ἡ πάλῃ κατὰ τῆς δουλείας δημιουρ-

1) Σήμερα στὸ Σουφλί ἓνας δάσκαλος νεόπιος πού ξέρει εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ, τὰ δημοτικὰ τραγούδια τὰ τραγουδᾷ μὲ... τετραφωνία ἢ διφωνία καταστρέφοντας τὸ πνεῦμα τῆς δημοτικῆς μουσικῆς. Ἄς μὴ τὸν κατονομάσω. Τὴ θεωρία μετέφερε καὶ στὴν Ἀμερικὴ.

γοῦσε καὶ ποίηση ἀρματολική, πού ὑμνοῦσε τοὺς ἀγῶνες τοῦ ἔθνους κατὰ τῆς τυραννίας, στὴ Θράκη δὲν ὑπῆρχαν παρόμοια δημοτικά τραγούδια. Ἐλάχιστα ὑπάρχουν μόνο. Τὰ τραγούδια τὰ ἀρματολικά καὶ ἡρωικά ἔρχονταν ἀπ' ἄλλου, μὲ τοὺς θαλασσινοὺς, πού ἐμάνθαναν στὰ ταξίδια τους καὶ τὰ τραγουδοῦσαν γυρίζοντας στὶς Μαυροθαλασσίτικες πατρίδες τους (Ἀγχιάλο, Σωζόπολη, Μεσέμβρια κι ὅλη τὴν παραλία), ἢ στὶς Αἰγαιοπελαγίτικες σὰν τὴν Αἴνο ἢ καὶ στῆς Προποντίδος (Μάδυτο, Καλλιόπολη, Ραιδεστό, Σηλύμβρια κλπ.). Ὡστε τὰ ἡρωικά τραγούδια μας εἶναι μᾶλλον πανελλήνια, πού μὲ τοὺς θαλασσινοὺς ἔφθναν στὴ Θράκη. Ὅσα δημιουργήθηκαν κατὰ καιροὺς εἶναι μᾶλλον ἀσήμαντα. Τέτοια εἶναι τοῦ Κωστή Ἰγνάτογλου, τοῦ Τσάνταλη, καὶ μερικά ἄλλα, πού ἐδημιουργήθηκαν λίγο μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἰγνάτογλου εἶναι κάτι σὰν τὸν Ρήγα. Ὑβρισμένος ἀπὸ ἕναν Ὀθωμανό, τὸν κατέσφαξε κέπηρε τὰ βουνά. Σχηματίζοντας ἕνα μικρὸ καπετανάτο, ἄρχισε ἐξοντωτικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν τυράννων. Οἱ κατακτητὲς τὸν ὠνόμασαν «Ὁ μικρὸς Μοσκός», δηλ. ὁ μικρὸς Ρῶσσος. Τὸ τραγούδι λέγει:

Πότε θὲ νᾶρτ' ἢ ἀνοιξη, νᾶρθῆ τὸ καλοκαίρι
 Κωστή, Κωστή μου Τσάνταλη,
 ὅπου ἀνθίζουν τὰ βουνά, καὶ πρασινίζει ὁ κάμπος,
 νὰ βγάλω τὰ ποδήματα, νὰ βάλω τὰ τσαρούχια,
 νὰ πάρω τὸ τουφέκι μου, νὰ βάλω τὸ σπαθί μου,
 νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, τῆς Στράντζας τὰ μπαλκάνια
 καὶ νὰ σουρίξω κλέφτικα, νὰ μαζωχτοῦν οἱ κλέφτες
 νὰ πιάσω Τούρκους ζωντανούς, στὴ σούγλα νὰ τοὺς ψήσω,
 νὰ διῶ Ἑλληνικὸ φυτὸ κῦστερα ἄς πεθάνω.

Τὰνδραγαθήματα τοῦ Ἰγνάτογλου τραγουδήθηκαν μὲ τρία - τέσσαρα τραγούδια. Ἐνα λέγει:

Ἰγνάτογλους ὁ Βοΐβοντας τοὺς Τούρκους θανατάνει,
 καὶ τοὺς Ρωμοὺς ἅμα ἀκούει πλαλεῖ καὶ τοὺς γλυτώνει.

Ὅλη ἡ παλληκαριά τοῦ Ἰγνάτογλου ἐξελίχθηκε στὰ βουνά τῆς Στράντζας, ὅπου ὑπῆρχαν λημέρια ἀξιόλογα. Οἱ Θράκες ἔχουν μικρὴ ἀνάμνηση τῶν ἀνδραγαθημάτων τῶν φιλελευθέρων παιδιῶν τῆς. Ἄν ἡ Θράκη δὲν ἤμπορεσε νὰ κρατήσῃ κλεφτοურγιά, κ' ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ πολὺ ὀλίγα ἀνδραγαθήματα κλέφτικα, ὅμως ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἄλλου εἶδους ἀνδραγαθήματα οικονομικά καὶ πνευματικά, πού μαυτὰ ὑπέσκαπτε στὰ χρόνια τῆς δουλείας τὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία, καὶ ἔκαμνε τοὺς κατακτητὰς ὑποχείριους.

Στὰ τραπέζικα — τῆς τάβλας — τραγούδια, ἔχουμε τὸ ἡρωικὸ πνεῦμα. Στὸ τραπέζι ἐπάνω πίνοντας οἱ Θράκες ἐνθυμοῦνται τέτοια τραγούδια καὶ τὰ τραγουδοῦν ἀργά, τσακιστά, παθητικά. Τέτοιο ἕνα εἶναι τὸ Βλαχόπουλο, πού λέγει:

Ἄντάμα τρῶν καὶ πίνουνε, κι ἀντάμα τραγουδοῦνε

μαζί ἔχουν τοὺς μαύρους των σένα σταῦλο δεμένους,
 Τοῦ Κώστα τρώγει σίδερα τοῦ Γιάννη τὰ λιθάρια
 καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τὰ δέντρα ξερριζώνει.

Μᾶς τὸ τραγούδησε ὁ Χρόνης Ἀηδονίδης, μὲ βαθὺ αἰσθημα ἥρωικό, ὅ-
 πως παιδὶ τᾶκουσε ἀπὸ τοὺς μεγάλους, στὸ Διδυμότειχο καὶ Καρωτή.
 Ἀθήναι, 14.5.54

35.— ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΑΙΝΟΥ

Ἡ Αἶνος εἶναι πανάρχαια Ἑλληνικὴ πολιτεία στὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ τῆς Θράκης. Πάντοτε ὑπῆρξεν Ἑλληνικὴ. Ἀπὸ τὰ 1922 εἶναι Τουρκοχωρὶ ἄσημο. Ἡ Αἶνος ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀμήρου πασίγνωστη ὡς ἐμπορικὴ καὶ πολιτισμένη πολιτεία, ἐδημιούργησεν πολιτισμό. Στὰ χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς ἀκμῆς ἤκμαζε κι αὐτή. Στὰ χρόνια ὅμως τῆς Τουρκοκρατίας ἔπεσε σὲ δουλεία, ἀλλὰ ὁ ναυτικός της λαὸς ταξιδεύοντας, καὶ κερδίζοντας δὲν τὴν ἄφησε νὰ ξεπέσει. Ἔτσι στὴν Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση τὴν βρῖσκουμε νᾶναι ἀκμαία, θαλασσομάχα, πλούσια καὶ πατριωτικὴ ἔστια, ὅπου ἡ ἑλληνικὴ ζωὴ ἔσφυζε. Μιὰ ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις της τὶς λαϊκῆς, ἦταν καὶ τὸ τραγούδι. Σήμερα σώζονται κάμποσα λαϊκὰ τραγούδια, ποῦναι καὶ θαλασσινὰ καὶ καμπίσια. Κυρίως εἶναι θαλασσινὰ, γιατί τὸ λιμάνι της πάντοτε εἶχε μεγάλη κίνηση, κι ἐλεύθερο μέσα στὸ Αἶγαῖο χρησίμευε στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, σὰν τροφοδότρα πηγὴ τῶν θαλασσομάχων, ποὺ ξεσηκώθηκαν νὰ δημιουργήσουν τροπαια πολεμικὰ μέσα στὶς ἑλληνικῆς θάλασσες.

Ἔτσι τὸ τραγούδι τὸ λαϊκὸ πάντα βρῆκε ἀπήχηση στὴ λαϊκὴ ψυχὴ καὶ ἡ Αἶνος ἔγινε τὸ σχολεῖο τῶν δημοτικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν, ἀπ' ὅπου ἐξεπέμποντο στὰ πέρατα τοῦ ἑλληνισμοῦ τὰ καλόγηρα σὰν τροπάρια Βυζαντινὰ τραγούδια της:

— Κάθονταν βασιλοπούλα	καὶ τρεμούλα στὸ κορμί.
στοῦ γιαλοῦ τὰ κάγκελα	Μοῦρθε γράμμα ἀπὸ τὴν Πόλη
— Νούρ τὸν γκεμιτζῆ φωνάζει.	καὶ φερμάν' τοῦ βασιλιὰ
— Ἔλα πάνω γκεμιτζῆ.	νὰ χαλάσουμε τὴ Σάμο,
— Ἄφ(ι)σέ με, βασιλοπούλα	καὶ τὴν ἔρημη Μωρηά.
κ' ἔχω ζάλη στὸ κεφάλι	

Ἡ ποίηση τῆς Αἶνου εἶναι ἀπλῆ ἐκφραστικὴ, λιτὴ καὶ ζωντανή.

— Δῶ στὸ μαχαλά μας μιὰ ψηλὴ λιγνή,
 ἔχει μαῦρα μάτια κι ἄγγελου κορμί,
 Μάννα της τὴν δέρνει, καὶ τὴν τυραγνεῖ
 — Πές μοι κόρη μ' πές μοι, ποῖός σέ φίλησε;
 Τοῦ παπᾶ ὁ Γιάννης ὁ Γραμματικός;
 — Μὴ μὲ δέρος νενέκα, γὼ θὰ σέ τὸ πῶ...

Στὴ συλλογὴ τοῦ Παπαμανασεΐδη, ποὺ δημοσιέψαμε στὸν Γ' τόμο τοῦ

«Ἀρχαίου Θράκης» βρίσκουμε παντοειδῆ τραγούδια μὲ τὴ μουσικὴ τους. Περιέχει τὰ τραγούδια σὲ πολλὰ μέτρα καὶ ποικίλα. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τραγουδοῦνται ἀπὸ τὸ λαὸ στὰ γλέντια, στοὺς γάμους, στὰ βαφτίσια, στὴν ἀγάπη. Νά, ἓνα τῆς ἀγάπης:

— Κόρην ἀγαπᾶς ξανθὴ καὶ μαυρομάτα,
δώδεκα χρονῶν, κιό ἥλιος δὲν τὴν εἶδε,
καὶ ἡ μάννα τῆς Κανέλλα τὴν φωνάζει
Κανελλόριζα τῆς Κανελλιᾶς τὸ ἄνθι
φούντα τῆς μηλιᾶς τὰ μῆλα φορτωμένη.

Πολὺ ἐκφραστικὸ εἶναι τὸ παράπονο τοῦ νεκροῦ:

— Μηλιά μου, ποῦσαι στὸν γκρημνὸ τὰ μῆλα φορτωμένη
τὰ μῆλα σου λιπίστικα, μὰ τὸν γκρημνὸ φοβοῦμαι.
— Καὶ σὰν φοβᾶσαι τὸν γκρημνὸ ἔλ' ἀπ' τὸ μονοπάτι
— Τὸ μονοπάτι μὲ ἔβγανε σὲ μιὰ ρημοκκλησίτσα,
γλέπω μνημόρια περισσά, πολλὰ μνημόρια ἀντάμα
κι' ἓνα μικρὸ παράμνημα ξέχωρα πὸ τὰ ἄλλα,
δὲν πρόσεξα τὸ πάτησα ἀπάνω στὸ κεφάλι.

Στὴν Αἶνο στὸν καιρὸ τῆς ἐπαναστάσεως διεδραματίσθηκαν πολλὰ ἐπαναστατικὰ γεγονότα. Ἐκεῖ γεννήθηκαν ὁ Ἀντώνιος Βιζβίζης καὶ ἐκεῖθε ἄρχισεν τὰ θαλασσινὰ του κατορθώματα. Κ' ἐνῶ ἔχουν περάσει στὴν ἱστορία, τὰ κατορθώματά του, δυστυχῶς ὡς τώρα, δὲν βρήκαμε τραγούδια νὰ ἱστοροῦν τὰ γεγονότα αὐτὰ καὶ νὰ τραγουδιοῦνται. Φαίνεται ὅτι στὴ Θράκη τὸ κλέφτικο καὶ πολεμικὸ τραγούδι δὲν ἔπιασε ποτέ.

Ὡς τόσο ἀπὸ τὴν ποικίλια τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Αἶνου θὰ ἀκούσετε τρία τραγούδια ἀπὸ τὸν «Αἰνίτικο χορὸ» ἀπὸ τὴ χορωδία τῶν θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν καὶ ὀργάνων μὲ τὴν διεύθυνσι τοῦ κ. Καβακοπούλου Παντελῆ.

1) Ἀλημονῶ καὶ χαίρομαι 2) Κόρην ἀγαπῶ 3) Ἡ Ματένια τρώγει ψάρι 4) Αἰνίτικος χορὸς.

Ἀθῆναι, 31.7.53

36.— ΠΑΛΙ ΤΑ ΚΑΛΑΝΤΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ὁ Χριστιανισμὸς, πὺν συνδέεται τόσο στενὰ μὲ τὸν ἐθνικὸ μας βίον, ἐδημιούργησε στὸν Ἑλληνικὸ λαὸ ἦθη καὶ ἔθιμα πὺν συγγενέουσι μὲ τὰ παλαιά, ἑορταστικά, ἔξοχα εὐχάριστα, καὶ συμπαθητικὰ θέσμά μας.

Ἡ κάθε γιορτὴ, πὺν ἐπαναλαμβάνεται κάθε χρόνον τακτικά, γὰ νὰ ἐνισχύεται ὁ σύνδεσμός μας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴ Θρησκείαν, καὶ μᾶς ἐπαναφέρει στὴν εὐχάριστη ὥραν τῆς ἐπαναλήψεώς της, συνδέθηκε μὲ τόσα εὐχάριστα ἔθιμα, ὥστε μ' αὐτὰ τὸ κάθε σπῖτι παίρνει τὴ γιορταστικὴ του μορφὴ, πὺν γεννᾷ τὴ χαρὰ. Ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα δημιούργησε παραδόσεις θλιβερὲς γὰ τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ ὡς τὴν ὥραν τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ Χρι-

στός πάσχει, σταυρώνεται, πεθαίνει στο σταυρό επάνω, ἀλλ' ἀνασταίνεται για νὰ μᾶς μεταδώσει τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἐλπίδα, μὲ τὴν Ἀνάσταση. Καὶ ἡ ψυχὴ μας ἀγάλλεται καὶ γιορτάζει σὰν τὴν ἀνοιξή. Ὁραῖα ἔθιμα δημιουργήθηκαν σ' ὅλο τὸν χριστιανικὸ κόσμο, μὰ περισσότερο στὸν Ἑλληνισμό, ποὺ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἑορτὴ τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ μεγάλη γιορτὴ τῶν Χριστιανῶν ποὺ πλημμυρᾷ τὴν ψυχὴ τῶν λαῶν ἀπὸ τὴν ἄδολη χαρὰ τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ λυτρωτοῦ τοῦ κόσμου. Ὅλα μέσα στὴ φύση παίρνουν μέρος στὴ γέννησή του. Ὁ οὐρανὸς ἀγάλλεται, ἡ φύση συγκλονίζεται, τὰστέρια συμμερίζονται τὴ χαρὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ κινοῦνται στὸ στερέωμα πὺ πολὺ λαμπερά. Τ' ἀστέρι τῶν μάγων φεγγολοᾷ καὶ δρασκελίζει τὸ στερέωμα για νὰ σταθῆ πάνω ἀπὸ τὴ φάτνη ὁδηγὸς τῶν μάγων.

Οἱ ἄνθρωποι ψάλλουν τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ ποὺ λάμπει μέσα στὴ φάτνη σὰν «ἥλιος» σὰ «φεγγάρι». Καὶ τὰνθρώπινα συναισθήματα ξεύρουμε πὼς πάντοτε ἐκφράζονται μὲ τραγούδια ἑορταστικὰ ἢ λυπηρὰ κατὰ τὴν ὥρα.

Γι' αὐτό, σ' αὐτὸ τὸ χαροποῖο γεγονός, ὁ ἄνθρωπος ἐδημιούργησε τὰ πὺ ἐκλεκτὰ ἔθιμα, για ν' ἀποδείξει τὴ χαρὰ ποὺ τὸν πλημμυρᾷ. Αὐτὴ ἡ πλημμυρισμένη χαρὰ ἐξοφλεῖται μὲ ξεσπάσματα λυρικά τῆς ψυχῆς, μ' ὠραῖες εὐχές, μ' ὠραῖα τροπάρια, μὲ ὠραιότατα τραγούδια, ποὺ τὰ ὀνομάζουμε κάλανδα. Τὰ κάλανδα εἶναι τραγούδια, ὁμαδικὰ ψαλλόμενα, ἀπὸ παιδιά καὶ μεγάλους, καὶ μὲ συνοδεία ὀργάνων. Τὸ περιεχόμενό τους εἶναι ἡ χαρὰ. Εἶναι τὸ τραγούδι τῶν γύρω μας καὶ τῶν συναισθημάτων μας.

Στὴ χριστιανικὴ κοινωνία, ἄλλοτε τὰ παλιὰ χρόνια, ὁ ἱερέας ἦταν ὁ πνευματικὸς ὁδηγὸς τοῦ ποιμνίου του. Αὐτὸς καθοδηγεῖ τὸ λαὸ μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ σὰν παλῆς προφήτης, εὐλογεῖ, βοηθεῖ, συμβουλεύει τὸ ποιμνίό του ποὺ τὸ παραστέκει μὲ αὐταπάρηση. Στὸν παπὰ προστρέχει ὁ λαὸς στὶς χαρὲς του καὶ στὶς στεναχώριες του, στὶς λύπες τους, στὶς ἀρρώστιες του. Αὐτὸς παρεμβαίνει στὴν ἐκκλησία καὶ δέεται «ὑπὲρ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ». Αὐτὸς βαπτίζει, μυρώνει, θάβει, δέεται για τοὺς πάντας. Σ' αὐτὸν στρέφεται ἡ σκέψη τοῦ λαοῦ καὶ σ' αὐτὸν πρῶτα τρέχει ἡ ὁμάδα, βαστῶντας τὸ φανάρι, μόλις δύση ὁ ἥλιος, τὸ τριάγκλι καὶ τὴ γκαῖντα, νὰ τραγουδήσει:

— Παπάμ' γιατί μοσκοβολᾷς, παπάμ' γιατί μοσκεύεις;
Καὶ κείνος ἀπαντᾷ:

— Ἡ μάναμ' ὅταν μῆκανε, κι ὅταν μὲ κοιλοπόνα,
μοσχότρωγε ἀπ' τὸ πουρνό, μόσχο τὸ μεσημέρι

Ἀλλὰ καὶ στὸν ἄρχοντα στρέφεται ὁ λαός, ὁ ἄρχοντας — ἡ παλιὰ δεκαδά — οἱ γέροντες εἶναι αὐτοὶ ποὺ φυλάνε τὰ θέσμιά μας γερά. Αὐτοὶ εἶναι ποὺ διαφεντεύουν τὸ λαό. Κι' ὁ λαὸς τοὺς τιμᾷ, τοὺς ἀγαπᾷ καὶ τοὺς σέβεται καὶ τοὺς καλανδίζει. Ἡ γνώμη του ἔχει κῆρος καὶ προκαλεῖ σέβας.

— Ἀφέντη μου, στὴν τάβλα σου χρυσὴ καντήλα φέγγει

δίχως ἄλῆσου (άλυσίδα) κρέμεται, δίχως τὸ λάδι καίει.

Ἔτσι μὲ τὴ σειρὰ τραγουδεῖ τὴν κυρά, τὴν ἀρραβωνιασμένη, τὸν ἀρραβωνιαστικό, τὸ παλληγάρι. Τὰ ἦθη κέθιμα τῶν Χριστουγέννων καὶ τὰ κάλαντα τῆς Θράκης εἶναι πανελλήνια.

Τὰ Θρακικά, ὅπως καὶ τοῦ κάθε τόπου, ἔχουν τὸ δικό τους χρῶμα. Αὐτὰ τὰ γιορταστικά κάλαντα ἀπόψε σ' ἀνάμνηση τῆς χαμένης μας πατρίδος Θράκης θὰ σᾶς τραγουδήσουμε.

Ὁ νοῦς ὅλων μας καὶ ἡ σκέψη μας, ἄς στραφῆ στὶς πατρίδες μας τὶς χαμένες, ὅπου σήμερα οὔτε ἡ γλῶσσα μας ἀκούεται, οὔτε οἱ καμπᾶνες μας ἠχοῦν, οὔτε οἱ ἐκκλησιᾶς μας γιορτάζουν φεγγοβολημένες Χριστουγεννιάτικα. Ὅλα αὐτὰ ὑπάρχουν ζωντανὰ μέσα στὴν ψυχὴ μας, πὺδ πρέπει νὰ δέεται γιὰ τὴ σωτηρία τῆς πολὺπαθῆς φυλῆς μας.

Ἡ χορωδία τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν Μελωδιῶν μὲ τὸν κ. Π. Καβακόπουλο θὰ σᾶς τραγουδήσῃ τὰ κάλαντα.

1) Κάλαντο Σουφλιώτικο 2) Κάλαντο Ὁρτάκιοϊ 3) Κάλαντο Ἀδριανοπολίτικο 4) Κάλαντο Αἰνίτικο 5) Κάλαντο Σαμψακοβιανὸν 6) Κάλαντο Μαδύτου.

Ἀθῆναι, 25.12.53

37.— ΘΡΑΚΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ - ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΤΡΟΠΑΡΙ

Φαίνεται ὅτι τὸ Θρακικὸ λαϊκὸ τραγούδι ἔχει μιὰ μεγάλη ὁμοιότητα καὶ συγγένεια μὲ τὸ ἐκκλησιαστικὸ τροπάρι — τὴ Βυζαντινὴ δηλαδὴ μελωδία. Ἡ Θράκη ἀπὸ τὸν Αἴμο ὡς τὴν Προποντίδα ἦταν ὁ προμαχῶνας τῆς βασιλευσύης στὰ βυζαντινὰ χρόνια. Ἡ ζωὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐξελλίσσονταν σύμφωνα μὲ τῆς πρωτεύουσῆς τὶς ἐκδηλώσεις. Ἐκεῖνο πὺδ ἐδημιουργοῦνταν μέσα στὴν Πόλη, εὐκολώτερα διαδίδονταν στὴ Θράκη, παρὰ ἄλλοῦ. Ἔτσι τὸ Βυζαντινὸ μουσικὸ πνεῦμα κυριαρχοῦσε παντοῦ στὴ χώρα αὐτὴ, καὶ ὁ λαὸς γνῶριζε τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ψαλμοὺς καὶ ἀνεμίγνυε τὸ τραγούδι μὲ τὴ μελωδία τὴν ἐκκλησιαστικὴν. Τραγούδια λαϊκὰ ἐδημιουργοῦνταν πάνω σὲ μελωδίες τροπαρίων καὶ τροπάρια ἐκκλησιαστικὰ πάνω σὲ μελωδίες τραγουδιῶν. Γνωρίζουμε ὅλοι ὅτι οἱ λαϊκοὶ μελωδοὶ ἦταν καὶ ἐκκλησιαστικοὶ μελωδοί. Γνωρίζαν νὰ συνθέτουν ἐκκλησιαστικὰς ὑμνωδίας, ἀλλὰ καὶ λαϊκὰς μελωδίας πάνω σὲ μοτίβα λαϊκὰ, γιὰ τὸ ὕφος τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τὸ ὕφος τοῦ τροπαρίου εἶχε πολλὰ κοινὰ γνωρίσματα. Οἱ ἄγνωστοι συνθέτες λαϊκῶν μελωδιῶν συνθέτοντας λ.χ. ἓνα τραγούδι τοῦ γάμου, δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ μὴ καταφύγουν κατὰ τὴ δημιουργία τους σὲ ἐκκλησιαστικὰς μελωδίας. Τὰ τόσα τροπάρια τοῦ γάμου ὅλα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴ λαϊκὴ διάθεση, ἔδιναν στὸ δημιουργὸ τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ, τὴν εὐκολία νὰ συνθέσῃ ἓνα τραγούδι ἀνάλογο μὲ τὴν περίστασι. Στὸν ἀποχωρισμὸ τῆς νύφης, τὸν παντοτεινὸ ἀπὸ τὸ πατρικὸ τῆς σπίτι, δημιούργησαν τραγούδια ὑπέροχα, πὺδ μὲ τὴν συγκίνηση πὺδ γεννοῦν,

γίνονταν άσπαστά από τὸ λαὸ ὄλο καὶ τραγουδιόνταν μὲ μεγάλο πάθος καὶ συγκίνηση. Ἔτσι τὰ τραγούδια τοῦ γάμου εἶναι ἀριστουργήματα λαϊκῆς τέχνης, πού συγκινοῦν ἰσάξια μὲ ἀντίστοιχα τροπάρια τῆς ἱεροτελεστίας τοῦ γάμου. Τὸ τραγούδι τῆς ἐξόδου τῆς νύφης ἀπὸ τὸ σπίτι, ὅπου εἶδε τὸ πρῶτο φῶς τοῦ ἡλίου, γιὰ τὴν ἐκκλησία, εἶναι συγκινητικώτατο. Εἶναι πραγματικὰ ἓνα καλλιτέχνημα:

— Ἄναδιαβαίνει τὸ πουλί, ἀναδιαβαίν' τ' ἀηδόνι...

Οἱ ἔπαινοι, πού δίδονται στὴ νύφη, εἶναι ἀριστουργηματικοί. Εἶναι δίστιχα ὠραία μὲ πλήρη ἔννοια, δίστιχα δεκαπεντασύλλαβα ὁμοιοκατάληκτα πού συνηθίζονται πολὺ στὶς Κυκλάδες, στὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ τὰ νησιά τῆς τοῦ Αἰγαίου:

— Ὅσες χαρὲς κι ἂν γύρισα δὲν εἶδα τέτοια νύφη
νᾶχη τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι ἄστῆθι.

Στὴ Θράκη κατὰ τὸν γάμο γίνονταν καὶ μιὰ ἱεροτελεστία τοῦ λουτροῦ καὶ τοῦ κινιάσματος. Ξαίρουμε πὼς τὴ νύφη τὴν πῆγαιναν στὸ λουτρό ἢ τῆς κίνιαζαν — τῆς ἔβαφαν μὲ κίνα — τὰ πέντε δάχτυλα. Ἐν ἀριστούργημα εἶναι τὸ τραγούδι τοῦτο, σωστὸ βυζαντινὸ τροπάρι.

— Βάλε κινὰ στὰ χέρια σου, στὰ πέντε δάχτυλά σου.

Ὁ Θρακικὸς λαὸς ἔχει ἐξαιρετικὴ ἀγάπη στὰ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια. Γνωρίζει ἀπ' ἔξω κι ἀνακατωτὰ ὄλες τὶς ἀκολουθίες. Γνωρίζει νὰ ἐλέγχει τοὺς ψαλτάδες, ἂν ἐκτελοῦν σωστὰ ἢ ὄχι τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα. Στὰ γλέντια του πάντοτε ἄρχιζε μὲ ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους, καὶ κατέληγε στὰ λαϊκὰ τραγούδια, πάντοτε μὲ τὸ ἴδιο ὕφος, μὲ τὴν ἴδια ἔμπνευση. Οἱ ψαλτάδες εἶναι παιδιὰ τοῦ λαοῦ, πού ἀπὸ μωρὰ συνηθίζουν τὴν ψαλμωδία καὶ τὸ τραγούδι. Ἐπομένως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ἀνακατώνουν τὸ τραγούδι, πού δημιουργοῦν, μὲ τὸ τροπάρι. Ἔτσι αὐτὴ ἡ ἀλληλεπίδραση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τροπαρίου μὲ τὸ λαϊκὸ τραγούδι, καταφαίνεται στὰ δημιουργήματα τοῦ ἀγνώστου ποιητῆ καὶ δημιουργοῦ λαϊκῶν μελωδιῶν. Εἶναι πολὺ θλιβερὸ πού δὲν ἔγινεν ἀκόμη περισυλλογὴ καὶ καταγραφὴ τῶν μελωδιῶν αὐτῶν σ' ὄλη τὴν ἔκτασή της.

Τώρα θ' ἀκούσετε τρεῖς λαϊκὲς μελωδίες τοῦ γάμου ἀπὸ τὴν περιφέρεια Καλλιπόλεως, Μαδύτου καὶ Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

— Ἄναδιαβαίνει τὸ πουλί... — Βάλε κινὰ στὰ χέρια σου... — Σ' ὄσες χαρὲς κι ἂν γύρισα... — Ἐγὼ εἶμαι ὄρφανὸ παιδί... — Δὸς μοι μαννέμ' τὸ χέρι σου.

Ἄθῆναι, 8.1.54

38.— ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

Τὸ Διδυμότειχον τῆς Θράκης εἶναι μιὰ ἀρχαία πολιτεία. Ἡ ἱστορία της μᾶς εἶναι ἄγνωστη καὶ γιὰ ὅσα λέγονται γι' αὐτὴν ὑπάρχουν διαφωνίες. Τὸ

Διδυμότειχον ὡς πόλις ἐδοκίμασε πολλὰ ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομεῖς, ἀλλὰ ὅσα κι ἂν ὑπέστη, ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς, ὅπως καὶ ὀλοκλήρου τῆς ἐπαρχίας, οὐδέποτε ἐξαφανίσθηκε. Γι αὐτὸ καὶ σώζονται τὰ ἦθη κι ἔθιμά τῆς ἀγνά, τὰ θέσμά τῆς ἑλληνικώτατα καὶ αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ λαοῦ τῆς ἀκατάλυτες ἀπὸ αἰῶνων. Ὁ λαὸς τῆς περιφερείας Διδυμοτείχου δὲν ἔπαυσε καὶ σήμερα ἀκόμη νὰ τελῇ παλιῆς συνήθειες, παλιὰ ἔθιμα καὶ νὰ ὁμιλῇ τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀγνή καὶ καθαρή.

Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας εἶναι τὸ λεγόμενον βόρειο ἰδίωμα, πού τὸ ἀκούει κανεὶς παντοῦ. Σ' ὅλα τὰ λαογραφικὰ κείμενά τους, τὰ παραμῦθια, τὶς παραδόσεις, τοὺς μύθους, σ' ὅλες τὶς παροιμίες καὶ τὰ λογοπαίγνια ἀκοῦς τὸ λαὸ νὰ ὁμιλῇ ἔτσι. Καὶ τὰ τραγούδια τους, καὶ στὸ Σουφλί, τραγουδιῶνται ἢ ἀπαγγέλλονται μὲ τοὺς ἰδιωματισμοὺς τοὺς γλωσσικούς τοῦ βορείου ἰδιώματος. Ὅπως λ.χ.:

Σαράντα μέρις σαράντα νύχτις	τις ἀποστόλοι, τὶς ἀρχαγγέλοι
κι' ἡ Παναγιά μας κοιλοπονοῦσι	Κι ὡς πού νὰ πᾶνι κι ὡς πού νὰ ἔρτινι
κοιλοπονοῦσι, παρακαλοῦσι	κι' ἡ Παναγιά μας ξιλιφτιρώθκι...

Τὰ τραγούδια τους ἔχουν ἓνα ἐξαιρετικὸ δούλεμα. Εἶναι πολὺ ἐκφραστικά. Ἄν δὲν ἔχουν ποιὸν θαυμάσιο, ἔχουν ἐκφραση ζωηρή, πού κλίνει πολὺ πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸ τροπᾶρι. Ξεχωρίζουν σὲ τ ρ α π ε ζ ι κ ᾶ δηλ. τραγούδια, πού τραγουδιοῦνται πάνω στὸ τραπέζι. Εἶναι ἀργόσυρτα κι ἀνάγονται σὲ παλληκαριές, ὅπως λ.χ. τὸ τραγούδι τοῦ Βλαχόπουλου. Ἐπίσης χ ο ρ ε υ τ ι κ ᾶ, πού εἶναι ἀξιόλογα γιὰ τὸ ρυθμὸ τους καὶ τοὺς λαρυγγισμοὺς τους. Πλέον ἀξιόλογα εἶναι τὰ σκωπτικά τους τραγούδια, πού ἡ μουσικὴ τὸν μὲ τὸ νόημα εἶναι συνυφασμένη μὲ θαυμάσιο τρόπο, ὥστε ἀκούοντάς τα αἰσθάνεται ὁ ἀκροατῆς εὐχαρίστηση καὶ ἱκανοποίηση.

Τὰ τραγούδια γενικὰ τῆς Δυτικῆς Θράκης πού εἶναι δική μας, ξεχωρίζουν ἀπὸ τὰ τραγούδια τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη τριγύρω στὴν Πόλη ἔχει ἄλλες ἐκδηλώσεις στὸ τραγούδι. Τὸ τραγούδι ἐκεῖ ἦτανε πιὸ δουλεμένο, πιὸ μελωδικό, πιὸ μαστορικό. Θαρρεῖς καὶ οἱ λαϊκοὶ μελωδοὶ κατάρτιζαν τὶς μελωδίες τους μὲ μιὰ συναισθηματικὴ καλλιεργημένη βαθειά. Τὰ τραγούδια τῆς Δυτικῆς Θράκης, ὅπως τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τοῦ Σουφλίου, ἔχουν μιὰ τραχύτητα ἀνάλογη μὲ τὴ λαϊκὴ ψυχὴ. Ἡ τραχύτητα αὐτὴ πηγάζει ἀπὸ τὶς συνθῆκες τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ, πού τοῦ δημιουργεῖ καταστάσεις ἀνάλογες. Ἐδῶ στὴν Ἀθήνα ζεῖ ἓνας ἱερέας ἀπὸ τὴν ἐπαρχία Διδυμοτείχου. Ὁ ἴδιος, ἡ παπαδιά του, τὰ παλληκάρια του, τραγουδοῦν ὠραῖα Διδυμοτιανὰ τραγούδια ὅλης τῆς ἐπαρχίας. Τὰ παιδιὰ του, ἂν καὶ μορφωμένα σὲ σχολεῖα, παραμένουν μνημένα ὅμως ἀπὸ τὴν μητέρα τους, καὶ τραγουδοῦν ὠραϊότατα τραγούδια λαϊκά. Τυχαίως πληροφορηθήκαμε τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἐδῶ. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀγνή οἰκογένεια καταγράψαμε αὐτὰ πού θ' ἀκούσετε παρακάτω. Εἶναι τραγούδια πού μοσχομυρίζουν κάμπο καὶ βουνό, χαρὰ καὶ εὐτυχία. Εἶναι γεμάτα ἀπὸ αἶσθημα κι' ἔχουν τὴ σφραγίδα τοῦ ἀγνοῦ λαϊκοῦ

δημιουργήματος, γεμάτου πάθος, χωρίς ψεγάδια κακόχηα ἢ παράφωνα. Ἐχουν τεχνικὰ ἀνεβοκατεβάσματα καὶ μεταπτώσεις ἁρμονικῆς.
Ἀθήναι, 22.1.54

39.— ΕΞ ΘΡΑΚΙΚΕΣ ΛΑΪΚΕΣ ΜΕΛΩΔΙΕΣ

Δὲν εἶναι πολλῆς ἡμέρας πού ἐξετύπωσα ἕξ Θρακικῆς λαϊκῆς μελωδίας, τὶς πρῶτες μελωδίας πού τραγούδησεν ἡ καλλιτέχνης Σισίκα Δημητριάδου, πρὶν δυὸ χρόνια ἀπὸ τὸν Ἀθηναϊκὸ Ἐθνικὸ Ραδιοφωνικὸ σταθμὸ.¹

Τὶς μελωδίας αὐτῆς κατέγραψε στὸ πιάνο ἡ κ. Μαρία Παπαστυροπούλου καὶ συνώδεψε τὴν καλλιτέχνην στὴν ἐκπομπή της. Ἡ ἐκπομπή αὐτὴ εἶχε καλὴ ἐπιτυχία καὶ ἀγαθὴ ἀπήχηση στοὺς ἀκροατὰς. Ἡ καλλιτέχνης τὶς μελωδίας αὐτῆς τὶς τραγούδησε καὶ στὴ Θεσσαλονίκη καὶ στὴν Κομοτινὴ καὶ ὁ Θρακικὸς λαὸς συγκινήθηκε περισσότερο ἐκεῖ, γιατί πρῶτη φορὰ ἄκουε τὰ τραγούδια τοῦ νὰ τραγουδιῶνται ἀπὸ μιὰ καλλιτέχνην. Τώρα τὰ τραγούδια αὐτὰ τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ καὶ ἄλλα πάμπολλα ἀνέλαβε καὶ κατέγραψε ὁ Παντ. Καρακόπουλος, πού διευθύνει τὴν χορωδία τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν. Ἡ χορωδία μὲ τὴν αὐστηρὴ προσήλωσιν, στὸ πνεῦμα τοῦ Θρακικοῦ τραγουδοῦ καὶ τοῦ διευθυντοῦ τῆς τὴν μουσικὴ σωστὴ ἀντίληψη, ἔμαθε καὶ ἐκτελεῖ τὰ ἴδια τραγούδια μὲ ὅλο τὸ σεβασμὸ πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ λαϊκὸ καὶ τὴν λαϊκὴ ἔκφραση. Τὰ τραγούδια ἐπῆραν μιὰ μορφὴ καθαυτὸ λαϊκὴ καὶ πηγαία. Νομίζεις ἀκούοντας ὅτι βρισκεσαι στὴ Θράκη καὶ ὅτι ἀκοῦς τὰ μουσικὰ ὄργανα τοῦ λαοῦ καὶ ὅτι Θρακικῆς τραγουδοῦν τὰ τραγούδια τοὺς σ' ἕνα βαθμὸ καλῦτερο πειθαρχίας μουσικῆς καὶ ἐκτελέσεως. Νομίζεις ὅτι βρισκεσαι σὲ χορὸ λαϊκὸ, ὅπου τὸ βῆμα καὶ ὁ ρυθμὸς τῶν ποδιῶν εἶναι ἕνα μὲ τὸ ρυθμὸ τῶν τραγουδιῶν στὴν ἔκφραση καὶ ἐρμηνεία. Καὶ ἀκόμα νομίζεις ὅτι καὶ τὸ ὕψος τὸ Θρακικὸ πρὸς παντὸς ζωντανεῖ ἀκέραιο καὶ ὅτι αὐτὸ ἐκφράζεται στὴν ἐντέλεια ἀπὸ ἐντόπιους Θρακικῆς.

Τὰ τραγούδια αὐτὰ σήμερα εἶναι κτῆμα ὄχι μόνο τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐτοιμάζονται δὲ καὶ πρὸς ἔκδοσιν σ' ἕνα μεγάλο καὶ κομψὸ τεῦχος, γιὰ νὰ παραδοθῶν, ὡς λαογραφικὰ προϊόντα στὴν πρώτη τοὺς μορφῇ, στὰ χέρια τοῦ πεπειραμένου τεχνίτη, πού θὰ τὰ ξαναπλάσῃ καὶ θὰ τὰ ἐπεξεργασθῇ τεχνικῶς. Τὰ τραγούδι' αὐτὰ εἶναι τὰ βασικὰ θέματα, πού θὰ συμπληρωθῶν ἀπὸ τὸν συνθέτη καὶ θ' ἀναπτυχθῶν γιὰ νὰ σχηματίσων τὸ ὄλκον τῆς καθαρῆς ἐθνικῆς λαϊκῆς τέχνης.

Γνωρίζουμε ὅτι ἔτσι ἐργάζονται ὅλοι οἱ λαοί, πού προηγούνται στὴ μουσικὴ τέχνη. Οἱ Νορβηγοὶ λ.χ. καὶ οἱ Ρῶσοι μὲ τοὺς μεγάλους τῶν μουσικῶν ἡγέτες, ἐδημιούργησαν τὶς μουσικῆς σχολῆς τῶν ἀπὸ τὶς ὁποῖες δημιουργήθησαν οἱ μεγάλοι τοὺς συνθέτες, πού εἶναι γνωστοὶ στὸν κόσμον ὅλο, καὶ καλλιεργοῦν νυχθημερὸν τὴν συνθετικὴν τοὺς δύναμιν γιὰ μεγάλα ἔργα ἐθνικά.

1.) Βλ. δημοσίευμα 27 Ἐτ. Θρ. Μελετῶν: ἕξ Θρακικῆς μελωδίας.

Ἡ φιλοδοξία μας νὰ ἐκπέμπουμε Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίεσ εἶναι ἀπώτερη καὶ μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι τὴν φαντάζεται κανένας. Μὲ τὴν συλλογὴ, καταγραφή καὶ μουσικὴ ἐπεξεργασία τῶν Θρακικῶν Λαϊκῶν μελωδιῶν, φιλοδοξοῦμε καὶ κάτι πολὺ σπουδαιότερο. Φιλοδοξοῦμε μὴ βάσῃ ἑλληνικῆς ἐθνικῆς Σχολῆς, ὅπου θὰ φυτρώσῃ καὶ θάναπτυχθῆ ἑθνικὴ λαϊκὴ τέχνη.

Τώρα ἡ χορωδία Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν μὲ τὸν Παντ. Καβακόπουλο, θὰ σᾶσ τραγουδήσῃ τέσσαρα διαλεχτὰ τραγούδια ἀπ' αὐτὰ ποὺ εἶναι ὄλου τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ δουλεμένα ἔτσι, ποὺ μὲ τὴ συνοδεία τῶν ὀργάνων νὰ δίνουν ἓνα μουσικὸ ἄρτιο μελωδῆμα. Εἶναι ἀπὸ τὰ τραγούδια ποὺ ἐτοιμάζεται ἢ ἐκτύπωσὴ τους μὲ τὴ δική μου ἐπιστάσις καὶ ἐπιμέλεια'.

Ἄθῆναι 18.1.54

40 — ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΟΡΤΑΚΙΟ-Ι· ΘΡΑΚΗΣ

Ἡ Λίτισα τῆς Δυτικῆς Θράκης εἶναι παλαιὰ πολιτεία ποὺ σήμερα λέγεται Ὁρτάκιοι. Τὸ Ὁρτάκιοι τὸ κατέχουν οἱ Βούλγαροι καὶ δὲν γνωρίζω πῶς τ' ὀνομάζουν, ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες τῆς περιφερείας μετανάστεψαν στὴν ὑπόλοιπη Θράκη μεταφέροντας τὰ ἔθιμά τους καὶ τὶς συνήθειές τους καὶ τὰ θέσμά τους σὰν ἀγρότες, καὶ τὰ προφορικὰ μνημεῖα τοῦ λόγου καὶ τὰ τραγούδια τους. Στὴν πολιτεία αὐτῇ, ποὺ οἱ ἀγρότες πλεόναζαν, ἐγένετο μὴ ἐσορτῆ λαϊκὴ θρησκευτικὴ μεγάλῃς σημασίας μὲ τὸνομα ὁ Μπέης ἢ ἀρχαιοπρεπῶς: Τ ἄ Δ η μ ἦ τ ρ ι α. Τὸ ἔθιμο τοῦτο εἶναι πανάρχαιο καὶ σχετίζεται μὲ τὴν ἀγροτικὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ, ποὺ σχετιζόταν μὲ τὴν εὐκαρπία, — τὴν καλοχρονιά — τὴν καλὴ ἐσοδεία. Εἶναι μὴ ἀναπαράστασις τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς γιορτάζοντας εὐχεται τὴν εὐετηρία λέγοντας: «Καλὰ μπερεκέτια». Γιὰ τὴν εσορτῆ χρειάζεται ὁ βασιλεὺς τῆς ἡμέρας, οἱ ἄρχοντες, ὁ Μπέης, ποὺ ἔχει τὴν ἐξουσία πάνω στὸ λαὸ ἐκείνη τὴν ἡμέρα καβαλλάρης. Ἡ διάρκεια τῆς γιορτῆς εἶναι ἓνα εἰκοσιτετράωρο καὶ λήγει, ἀφοῦ ἐκλεγῆ ὁ νέος ἄρχοντας, ποὺ θὰ προεδρεύσῃ γιὰ τὸν ἐπόμενον χρόνον.

Αὐτῇ ἢ ἀγροτικῇ εσορτῇ γίνονταν καὶ στὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, στὴν ἐπαρχία Βιζύης μὲ τοὺς «Καλόγηρους». Τὴν εσορτῆ περιέγραψε ὁ Γ. Βιζυηνὸς πρὸ ἑβδομηντα χρόνια. Τὴν περιγραφὴ αὐτῇ διεπίστωσε μεταβαίνοντας ὁ ἴδιος ἐκεῖ καὶ ὁ Ἄγγλος ἀρχαιολόγος καὶ θρησκευτιολόγος Ντῶκινς, καθηγητῆς στὴν Ὁξφόρδη. Τέτοιες εσορτὲς ὑπάρχουν καὶ γίνονται καὶ στὴ Σκύρο λ.χ. ποὺ δείχνει, ὅτι ἦταν πανελλήνιες καὶ ἀφοροῦν τὴν ἀγροτικὴ ζωὴ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Πῶς τώρα σώθηκαν ὅλα αὐτὰ τὰ ἔθιμα περισσότερο στὴ Θράκη, αὐτὸ τὸ ἐξηγοῦμε ἀπὸ τὴν ὀρεινὴ καὶ δασώδη διάπλασις τοῦ ἐδάφους της, ὅπου δὲν ἔμπορεῖ νὰ εἰσχωρήσῃ ἐπιδρομεύς. Ἔτσι ὁ λαὸς ὁ Θρακικὸς στὰ σημεῖα αὐτὰ τῆς πατρίδος του, ἔμεινεν ἀνενόχλητος ἀπὸ ξένα ἔθιμα καὶ διε-

1) Στὸν τόμ. 21 Ἄρχ. Θρ. Θησ. ἐκτυπώθηκε καὶ ὁ τόμος Α' τῶν μουσικῶν αὐτῶν κειμένων.

τήρησε τὰ πανάρχαια ἰδικά του ἄδικτα κι' ἀλόβητα, καὶ πανόμοια πρὸς τ' ἀρχαῖα. Τέτοια εἶναι καὶ τὰ Θρακικὰ ἀναστενάγια, χριστιανικὸ ἔθιμο μαζὶ καὶ ἔθνικόν, παλαιότατο, σχετιζόμενον μὲ τὸ Διόνυσσο, τὸ Θεὸ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἀγροῦ.

Ἔτσι αὐτὰ τ' ἀγροτικὰ ἔθιμα συνοδεύονται καὶ μὲ ἡρωϊκὰ τραγοῦδια, ποὺ ἔχουν ὕφος διθυραμβικὸ καὶ ἡρωϊκόν, καὶ εἶναι καὶ χορευτικὰ. Ἀναφέρονται κυρίως στὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο, τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου καὶ προστάτη τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Ὁ Θρακικὸς λαὸς τὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο τὸν θεωρεῖ προασπιστὴ τῆς θρησκείας, γιὰτὶ αὐτὸς εἶναι ποὺ ὑπεστήριξε τὴν ἐπικράτησίν της καὶ τὴν καθιέρωσε ἐπίσημο. Τὸν συνδέει ὡς ἅγιο καὶ τὴ μητέρα του Ἑλένη, ποὺ εὔρε τὸν τίμο σταυρό. Καὶ οἱ ζωγράφοι τοὺς ζωγραφίζουν μαζὶ ἔχοντας στὸ μέσο τὸ σταυρό, ποὺ ὕψωσαν στὴν Ἱερουσαλήμ. Ἔτσι τοὺς τραγουδεῖ καὶ μαζὶ χορεύει.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς ὁ Μικροκωνσταντῖνος
μικρὸν τὸν εἶχ' ἢ μάννα του μικρὸν τὸν ραβωνιάζει
μικρὸν τὸν ἦρθε μήνυμα στὸν πόλεμον νὰ πάγη
νύχτα σελώνει τᾶλλογο, νύχτα τὸ καλυθώνει
βάν' ἀσημένια πέταλα, μαλαματένιες λόθρες.

Ὅλες οἱ ἀγροτικὲς γιορτὲς γίνονται μὲ θρησκευτικὴ κατάνυξη καὶ καταλήγουν στοὺς γνωστοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνες μὲ ἔλλανοδίκες καὶ κριτές, κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἀρχαίων ὅπως τὸ πένταθλο: Τὸ πῆδημα, τὸ λιθάρι, τὸ δρόμο, τὴν πάλη τ' ἀκόντιο. Στὸ πάλαμα τοῦτο παλαιὰν πολλὰ ζεύγη παλαιστῶν. Ἡ πάλη ἐκφράζει συμβολικὰ τὶς φυσικὲς σχέσεις, ὅπως μᾶς τὸ λέει ὁ Ἡσίοδος στὴ Θεογονία, τῆς Δήμητρος, θεᾶς τῆς γεωργίας, καὶ τοῦ Ἰασίωνος, τοῦ μόνου θνητοῦ ἔραστοῦ της, μὲ τὸν ὁποῖον ἐγέννησε τὸν πλοῦτον. Ὅλα αὐτὰ συνοδεύονται ἀπὸ χορὸ σεμνόν, ἀλλὰ διθυραμβικόν. Τὸ μῆλο ἦταν τὸ σύμβολο τῆς ἐξουσίας, ποὺ μετὰ τὴν ἐκλογή του ἔπαιρνε ὁ νέος ἄρχοντας ἀπὸ τὸν παλαιόν. Ἡ Θράκη παρέμεινε ἢ Ἐστία τῶν παλαιῶν λατρειῶν, ὅλων τῶν συμβολικῶν ἐκφράσεων τῆς ψυχῆς, καὶ χώρα, ὅπου ἐσώθησαν οἱ ἀγροτικὲς θρησκευτικὲς λατρεῖες, τόσο ζωντανὲς καὶ ἐκφραστικὲς, ὥστε παρευρισκόμενος κανεὶς νομίζει, ὅτι ἀναζωντανεῖ τὸ προαιώνιο παρελθόν.
Ἀθῆναι 14.5.54

41. — Ο ΧΡΟΝΗΣ ΑΗΛΟΝΙΔΗΣ

Ἡ προσπάθειά μας νὰ μεταδίδουμε τὶς Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες σιγὰ σιγὰ ἐδημιούργησε δυὸ ἀγαθὰ. Πρῶτα ἐξύπνησε μέσα στὴν ψυχὴ τῶν Θρακῶν τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ λαϊκόν του τραγοῦδι, καὶ δεῦτερο τοὺς ἐκίνησε τὸ ἐνδιαφέρον νὰ ξανατραγουδήσουν καὶ πάλι τὰ μουσικὰ τους δημιουργήματα ποὺ εἶναι πηγαῖα, κατ' εὐθειᾶν Βυζαντινά.

Τώρα ἀρχίζουν οἱ Θρακικὲς ἀπὸ τὶς διάφορες περιοχὲς νὰ μᾶς προσκα-

λοῦν γιὰ νὰ καταγράψουμε καὶ τὰ δικά τους τραγούδια, τραγούδια γνήσια λαϊκά καὶ μὲ χρῶμα ντόπιο. Ἔτσι καταγράψαμε τὰ Μαδυτιανὰ, τὰ Διδυμοτειανὰ, τὰ Ὀρτακινὰ, τὰ Καλλιπολίτικα. Ἄνοιξαν τώρα οἱ κρουνοὶ τῶν λαϊκῶν μουσικῶν θησαυρῶν τῆς Θράκης σὰν ἀρτεσιανὰ φρέατα.

Ἄς δοῦμε τώρα γιὰτί δίνουμε ξεχωριστὴ προσοχὴ στὸ Θρακικὸ τραγούδι. Ἡ Θράκη βρίσκεται στὴν περιοχὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ περιοχὴ αὐτὴ ἔχει μεγάλη ἐπίδραση στὸν Θρακικὸ λαό. Ὁ λαὸς εἶναι πολὺ θρησκός, κατέχεται ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ κατάνυξη καὶ τὴν ὑποβλητικότητά τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς.

Ἔτσι τὰ τραγούδια του εἶναι ἀργά, εἶναι ἐκφραστικά, παραστατικά σὰν μπαλάντες, ὅπου ὁ τραγουδιστὴς ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μελωδίᾳ του καὶ καλλιφωνία, μεταχειρίζεται καὶ ἄλλα ἔντεχνα μέσα, τὴν ἠθοποιία, δηλαδὴ καὶ τὴν κίνηση τοῦ προσώπου καὶ τῶν χειρῶν καὶ τοῦ κορμοῦ ἀκόμα, γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸ συναίσθημά του πλήρως, πὺ πημμυρεῖ τὴν ψυχὴ του καὶ συνέχει τὴν διάθεσή του βαθύτατα.

Ὁ νέος Χρόνης Ἀηδονίδης τοῦ Διδυμοτείχου, πὺ τραγούδησε τὸ τραγούδι τοῦ Βλαχόπουλου στὴν περασμένη ἔκπομπή, θαρρεῖς καὶ ἀνέβηκε ἀπὸ τὸν ὑποβλητικὸ κόσμον τῶν παπούδων του. Τί μελωδία, τί τσακίσματα ἀλλὰ καὶ ἀπλότητα, κὶ ἔκφραση καὶ ποιόν! Τὰ διδάχτηκε ἀπὸ τὴ μάνα του.

Αὐτὴ τὴν ἔκφραση δὲν τὴν ἔχουν ὅλα τὰ ἑλληνικὰ τραγούδια. Τὴν ἄκουσα καὶ τὴν ἐσημείωσα μόνο στὰ Κυκλαδικὰ τραγούδια πὺ δὲ ξαίρω, γιὰτί διαφυλάττουν κὶ αὐτὰ κάποιον ἰδιαίτερον χαρακτηριστικόν, πὺ τόσο μοιάζει μὲ τὸ Θρακικόν.

Τὰ Θρακικὰ τραγούδια εἶναι ἕνας κόσμος ἄλλος. Εἶναι μιὰ ψυχικὴ ἔκφραση ἀπόκοσμη καὶ συγκινητικὴ — μάλιστα στὰ τραγούδια τῆς τάβλας πὺ φέρνει δάκρυα καὶ ἀνεβάζει κρημὸς στὰ χεῖλη.

Τὸ Θρακικὸ ἐπίσης σκῶμμα εἶναι κάτι ἐξαιρετό καὶ ἔχουμε συλλέξει σκαπτικά πολλὰ ἐξαιρετὰ τραγούδια. Εἶναι τοῦ Γεωργίου Βιζυηνοῦ τὰ βαλλίσματα, πὺ προκαλοῦν τὸ γέλιο ἐκτελούμενα μὲ τίς κινήσεις τῶν χειρῶν, τῶν ποδιῶν καὶ τίς ἐκφράσεις τοῦ προσώπου.

Σήμερον ἡ χορῶδία τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν, θὰ προσπαθήσῃ νὰ σᾶς μεταδώσῃ μερικὰ τραγούδια, πὺ πράγματι περιέχουν τὸ νόημα τῆς ὁμιλίας μου. Εἶναι μαζευμένα μὲ προσοχὴ καὶ καταγραμμένα, σωστὰ ὅπως τραγουδιοῦνται, κατανυκτικὰ καὶ συγκινητικά.

Ἄθῆναι 15.4.54

42. — ΤΑ ΔΙΣΤΙΧΑ

Τὰ ἐξαισία δίστιχα τῶν Κυκλαδιτῶν, οἱ Κρητικὲς μαντινάδες, τὰ περίφημα μεγίτια τῆς Σερίφου, τῶν Σποράδων τὰ τσακίσματα πάνον στὸ χορὸ ὑπάρχουν ὑπέροκα καὶ στὴ Θράκη. Αὐτὴ ἡ δημιουργικὴ δύναμη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι ἀφθαστη. Μόνον κατὰ τόπους ἔχουν μιὰ διαφορὰ τὰ δί-

στιχα αὐτὰ ἀνάλογη μὲ τὸ κλίμα καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς ζωῆς τῶν ἐλληνικῶν φύλων. Στὴ Θράκη συμβαίνει καὶ τὸ ἐξῆς ἀντίθετο ἀπ' ὅτι συμβαίνει λόγου χάρι στὴν Κρήτη. Στὴ Θράκη ὅταν τραγουδοῦν τὴ νύμφη στὴν ἐξοδὸ τῆς ἀπὸ τὸ πατρικὸ σπίτι γιὰ τὴν ἐκκλησία πρὶν ξεκινήσει ἡ πομπή, τῆς τραγουδοῦν ἐπαινους μὲ δίστιχα. Δίστιχο πάνω στὸ δίστιχο συναρμολογῶνται καὶ ὁ συλλογέας καταγράφοντάς τα βγάζει ἕνα τραγούδι λόγου χάρι: "Ὅσες χαρὲς κι ἂν γύρῃσῃ δὲν εἶδα τέτοια νύφη. Τὸ τραγούδι αὐτὸ ἐξεταζόμενο καὶ στὸ στίχο καὶ στὴ μελωδία μᾶς ὀδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ δίστιχα συναρμολογημένα μὲ τὸ πρῶτο πάνω στὴ μελωδία τοῦ πρώτου πάντοτε. "Ὅταν ἡ νύφη περνᾷ τὴν ἐξώπορτα καὶ γιὰ τελευταία φορὰ ἀντικρύζει τὸ πατρικὸ τῆς σπίτι, κλαίει μὲ θερμὰ δάκρυα καὶ προκαλεῖ δάκρυα καὶ στοὺς ἄλλους καὶ κάποτε κοπετοὺς καὶ θρήνους. Τότε ὁ τραγουδιστὴς τραγουδεῖ:

Ἀναδιαβαίνει τὸ πουλί, ἀναδιαβαίνει τ' ἀηδόνι.

Καὶ τοῦτο τὸ τραγούδι εἶναι ἀπὸ δίστιχα συναρμολογημένο, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι τὰ δίστιχα ἔχουν μιὰ ὑπόθεση: Τὸν ἀποχωρισμὸ καὶ μιὰ ἐσωτερικὴ ἐνότητα καὶ συγγένεια στὸ νόημα.

"Ὅταν κινιάζουν τὴ νύφη, ὅταν δηλαδὴ τῆς βάφουν τὰ νύχια τῆς μὲ κινὰ, τότε τὰ δίστιχα πολλαπλασιάζονται καὶ ἐκστομίζονται σὰν πολύτιμα πετράδια πὸ τ' ἀρπάζει μονομιᾶς ὁ τραγουδιστὴς καὶ τὰ μελωδεῖ παθητικὰ ἢ πένθιμα ἢ κατανυχτικά.

Βάλε κινὰ στὰ χέρια σου στὰ πέντε δάχτυλά σου

Τὸ ἕνα δίστιχο κοντὰ στὸ ἄλλο, σχηματίζουν σὰν μὲ ὄστρακα, ἕνα σφιχτοδεμένο τραγούδι λυπητερὸ πὸ τραγουδιέται σὰν πλήρες τραγούδι μ' ἀρχή, μέση, τέλος καὶ τὸ τραγούδι αὐτὸ γεννᾷ μιὰ λύπη ἢ μιὰ χαρὰ ἢ ἕνα συναίσθημα μικτό.

Σᾶς προσφέρουμε ἕνα τέτοιο τραγούδι γιὰ ν' ἀντιληφθῆτε τὴ θαυμάσια ἐνότητα σκέψεως, ὑποθέσεως καὶ ἐκτελέσεως.

— Δῶσε με, μάνναμ' τὴν εὐχὴ σ' τώρα στὰ κινιάσματά μου
καὶ νὰ φκηστῆς καὶ τὸ γαμπρό, πὸν θὰ σταθῆ κοντά μου.
Φχῆσου με μάνναμ' φχῆσου με καὶ δῶσ' μου τὴν εὐχὴ σου
καὶ πὲς πὼς δὲν μὲ γέννησες δὲν μᾶκανες παιδί σου.

Τραγουδάει ἡ νύφη κλαίγοντας κι ὁ λαὸς ἀπαντᾷ:

"Ἐλα Χριστὲ καὶ Παναγιὰ μὲ τὸ μονογενῆ σου
στ' ἀντρόγυνο πὸν θὰ γενῆ νὰ δώκῃς τὴν εὐχὴ σου.
Τώρα νύφη στολιζεται καὶ βάνει τὰ χρυσά τῆς
καὶ πάει νὰ πάρ' τὸ σταυραητὸ μέσα στὴν ἀγκαλιά τῆς.
Ἄνοιξε στόμα μ' ἄνοιξε καὶ γλῶσσα μου μελένια
καὶ πὲς τραγούδια τ' νύφη μας γλυκὰ καὶ ζαχαρένια
ν' ἀρχίσω πὸ τὴν κεφαλὴ νὰ πῶ γιὰ τὰ μαλλιά σου
νὰ πῶ καὶ γιὰ τὸ μπόγι σου καὶ γιὰ τὴν ὁμορφιά σου.
Ἐχει μαλλιά σὰ θάλασσα καὶ μπόγι σὰν τὸ κύμα
καὶ πρόσωπο σὰν Παναγιὰ πὸν ναι μὲσ' τ' ἅγιο Βῆμα.

Συνταιριασμένα δίστιχα, μὲ μιὰ ταυτότητα στὸ σκοπὸ ἀποκοτῶν ἐσωτερικῆ ἐνότητι καὶ γίνονται ἕνα ἔπαινος γιὰ τὴ νύφη ποὺ ξεπερνᾷ κάθε προσδοκία. Ὁ ἀποχωρισμὸς τῆς νύφης εἶναι ἕνα μοιρολόγι ἀξιολογώτατο γιὰ τὸ πατρικὸ της σπίτι.

Τέσσερες στῆλες το ὕσπιτιοῦ σ' ἀφήνω καλὴ νύχτα
καὶ πέστε τῆς μανούλας μου δὲν ἔρχομ' ἄλλη νύχτα.
Στὸ σπίτι δὲν ματέρχομαι, στὴ σκάλα δὲν πατάω
κι' ἂν ἔρχομαι καμμιὰ φορὰ θὰ βιάζωμαι νὰ πάγω.
Σ' ἀφήνω γειὰ σπιτάκι μου, γιὰτ' ὁ γαμπρὸς παντέχει,
παρηγόρα την τὴν μάννα μου, κι ἄλλο κορίτσ' δὲν ἔχει.
Ἀφήνω γειὰ στὴ μάννα μου σ' ὅλα τὰ κοριτσάκια
καὶ πάγω σ' ἄλλη γειτονιὰ νὰ κάμω γειτονάκια.

Τὸ τραγοῦδι ἐνωμένο κατὰ δίστιχο μὲ ὁμοιοκαταληξία ποὺ τὴ λάξεψαν οἱ κοπέλλες τῆς γειτονιάς, ἐκφράζει πονεμένα τὸν ἀποχωρισμὸ τοῦ σπιτιοῦ, ὅπου ἡ νύφη εἶδε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ πέρασε τὰ τόσα χρόνια τῆς παιδικῆς ἡλικίας της μέσα στὴν ἀγκαλιὰ καὶ τὴν θέρμη τῆς ψυχῆς τῶν γονέων της καὶ ἀδελφῶν της. Ὅτι εἶναι δίστιχα φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι τὸ καθένα περι-κλείει ἕνα πλήρες νόημα.

Μ' ἕνα λόγο λοιπὸν μπορούμε νὰ ποῦμε πῶς καὶ στὴ Θράκη τὸ δίστιχο βρῆκε πατρίδα θερμὴ γιὰ ν' ἀνθίση καὶ νὰ γεννοβολήση. Χιλιάδες δίστιχα εἶναι ὁ ἀψευδῆς μάρτυς πῶς ὁ Θρακικὸς λαὸς καλλιεργεῖ καὶ τώρα ἀκόμα τὸν καρπερὸ ἀγρὸ τῶν δίστιχων ποὺ σὰν τὶς παπαροῦνες ἢ τὸ χαμομήλι φυτρῶνουν ἀμέτρητα.

Ἀθῆναι 11.12.54

43. — Τ' ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΑ

Τ' ἀναστενάρια εἶναι ἕνα πολύτιμο λαϊκὸ Θρακικὸ ἔθιμο, ποὺ ἔχει τὴν ἀρχὴ του στὴν παλιὰ ἀρχαιότητα, ὅπως λ.χ. στὴ λατρεία τοῦ Διόνυσου μὲ τὴ θυσία ταύρου, τὴν χρησιμοποίησι τοῦ ἱαματικοῦ νεροῦ τῶν ἀγιασμάτων, τοῦ χοροῦ, τῆς φωτιᾶς, καὶ τῶν ὀργάνων. Οἱ ἀναστενάρηδες εἶναι ἕνας θίασος ἀπὸ χριστιανοὺς χωρικοὺς εὐσεβέστατους μάλιστα θρησκόληπτους. Τὰ ἀναστενάρια εἶναι καὶ ὁ ἐορτασμὸς τοῦ ἐθίμου σὲ τακτὴ ἡμέρα τὴν 21 - 23 Μαΐου τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, σύμφωνα μὲ τὸ χριστιανικὸ ἐορτολόγιο. Ὅλων τῶν ἀναστενάρηδων προεξάρχει ὁ ἀ ρ χ ι α ν α σ τ ε ν ἄ ρ η ς, ποὺ τὸν ἀκολουθοῦν πειθαρχημένοι οἱ ἀναστενάρηδες. Τὰ παλιὰ ἀναστενάρια τοῦ 11ου αἰῶνα εἶναι οἱ πρόγονοι τῶν σημερινῶν. Τᾶλεγαν ἀσθενάρια ἀ σ θ ε ν ἄ ρ ι α. Οἱ Βυζαντινοὶ χαρακτηρίζαν τοὺς ἀναστενάρηδες ὡς δαιμονικοὺς ἀνθρώπους καὶ α ἱ μ ω π ο ὺ ς δηλ. ψωραλέους, καὶ μὲ τὰ μάτια διάστροφα καὶ μ' ἀρρωστιαρικο ἐξωτερικὸ. Αὐτὰ ὅμως εἶναι χαρακτηρισμὸς τῶν φανατικῶν καλογήρων καὶ τοῦ κλήρου. Τῶνομά τους τὸ πῆραν ἀπὸ τοὺς ἀναστε-

ναγμούς, πού τους ξεφεύγουν τήν ώρα τοῦ χοροῦ μπροστά στους ἁγίους ἤ κι' ἀπό τὸ ἄχ των ἁγίων, ὅταν, κατὰ τήν παράδοση καιότανε μέσα στήν ἐκκλησία καὶ ξεφωνοῦσαν ζητώντας ἔλεος.

Οἱ ἀναστενάρηδες στίς πράξεις τους τίς ἡμέρες τῶν ἑορτῶν 21 - 23 Μαΐου καταλαμβάνονται ἀπό τους ἁγίους καὶ ἐγκαλοῦνται (δηλ. προστάζονται ἀπό αὐτούς) κι ἀποκτοῦν ἐγκαλεσμένοι τήν ἱκανότητα νά μπαίνουν στή φωτιά καὶ νά χορεύουν πολλήν ώρα, χωρίς νά παθαίνουν ἐγκαύματα, χωρίς νά καίεται μιὰ τρίχα τῶν ποδιῶν του.

Ἀπό τὸ στόμα τῶν ἀναστενάρηδων ἀκούει κανεὶς ἐρμηνεῖες ἀπλές τῶν πράξεῶν τους, πού δείχνουν τήν ἀπόλυτη πίστη στους ἁγίους προστάτες των. Αὐτοὶ τοὺς διατάσσουν — λένε — αὐτοὶ τοὺς δίνουν ἀντοχή καὶ ψυχικὴ δύναμη γιὰ νά τελέσουν τήν πυροβασία χωρίς νά καίονται.

Ἄλλοτε τ' ἀναστενάρια ἐγίνονταν στήν Ἀνατολικὴ γωνιά τῆς Ἀνατολικῆς πρὸς τήν Μαύρη Θάλασσα, στήν ἐπαρχία Ἀγαθουπόλεως καὶ Βιζύης. Τώρα μετὰ τήν ἀνταλλαγὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης, τελοῦνται σὲ τέσσερα σημεῖα τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ πρὸ παντός στο Λαγκαδᾶ καὶ Ἀγ. Ἐλένη Σερρών. Περιγραφή τοῦ τόπου αὐτῆς τῆς Θράκης ἔχουμε ἀπὸ τὸν Ἄν. Χουρμουζιάδη, πού παριστάνει στο βιβλίον του «τ' Ἀναστενάρια», ἔπως πράγματι εἶναι. Τὸ χῶρο κατὰ κλειστο μέσα σὲ δάση καὶ βουνά. Αὐτὴ ἢ ἀπομόνωση εἶναι πού περιέσωσε τὸ ἔθιμο, γιὰτι καμμιά ξένη ἐπικοινωνία δὲ μπόρεσε νά ἐπιδράσῃ καὶ στο ἔθιμο καὶ τοὺς κατοίκους. Μὲ τὴ μετανάστευση 1914 τὸ ἔθιμο παρ' ὀλίγο νά χαθῆ. Σήμερα χάρις σὲς προσπάθειές μας καὶ ἰδίως τίς φροντίδες τοῦ κ. Τανάγρα ἐπανελήφθη μὲ ἐπιτυχία. Οἱ χωρικοὶ αὐτοὶ πού ἀποτελοῦν τὸν θίασο, ἔχουν τίς εἰκόνες τῶν ἁγίων παμπάλαιες κι αὐτές, πού τίς βγάζουν ἀπὸ τὰ καλύμματα γιὰ τὸ τρίήμερο τῶν ἑορτῶν μόνο. Τίς ἔχουν τυλιγμένες σὲ πάνινες θήκες, πού λέγονται «ποδιές». Ὑπάρχουν λαϊκὲς παραδόσεις ἀπὸ πού προήλθε ἡ ποδιά. Τὰ εἰκονίσματα αὐτὰ εἶναι ἐπάργυρα μὲ διάφορα τεχνουργήματα, πού παριστάνουν τοὺς προστάτες ἁγίους. Οἱ φάσεις τοῦ ἔθιμου εἶναι οἱ ἑξῆς κατὰ τὸ ἄγραφο τυπικόν τους:

1) Ἡ μεταφορὰ τοῦ ταύρου — μπικαδιοῦ — ἀπὸ τὸ λιβάδι στὸν τόπον τῆς θυσίας, πού τὸν συνοδεύουν τὰ ὄργανα. Τοῦτο εἶναι παλαιὸ γνωστότατο ἔθιμο ἀπὸ τὴ λατρεία τοῦ Διονύσου.

2) Ὁ ἁγιασμός στο ἁγίασμα μὲ ἄρτοκλασία. Γιὰ τ' ἁγιάσματα ὁ λαὸς πιστεύει, πὼς τὸ νερὸ πού πηγάζει ἀπόρρυα κι' ἀνεβαίνει, εἶναι ἰαματικὸ καὶ θεραπεύει πολλὰ ἀσθένειες. Οἱ ἀναστενάρηδες πηγαίνοντας μὲ πομπὴ στ' ἁγίασμα, ἀγιάζουν τὰ νερά καὶ ραντίζονται. Ραντίζουν τοὺς ἀρρώστους, ὅπως στήν κολυμβήθρα τοῦ Σιλωάμ, ραντίζουν τὰ ζῶα καὶ τὰ σπίτια τους μὲ τὴν πίστη, ὅτι μέσα στο νερὸ, ὑπάρχει ἡ «ἐμπρομητικῆς ὑγείας καὶ νόσων ἀτελατικῆς» δύναμη.

3) Μετὰ τὸν ἁγιασμό γίνεται ἡ θυσία τοῦ ταύρου — μπικαδιοῦ — στὰ

θεμέλια τῆς ἐκκλησίας. Ὁ ἱερέας διαβάζει εὐχὴν. Εὐχὲς θυσίας ὑπάρχουν πολλές. Τεμαχίζεται κατόπιν τὸ κρέας καὶ μοιράζεται στοὺς χωρικούς. Τὸ δέγμα ἐπίσης τεμαχίζεται καὶ μοιράζεται. Τοῦτο εἶναι ἀρχαῖο ἔθιμο ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Διονύσου.

4) Ἡ ψυχικὴ κατάσταση τῶν ἀναστενάρηδων πρό, καὶ μετὰ τὴ θυσία, εἶναι ἐκστατικὴ καὶ γεμάτῃ ἀγωνία. Κάθονται σιωπηλοὶ καὶ σκεπτικοί. Πάντοτε προσβλέπουν τὰ εἰκονίσματα πού προσμένουν τὸ «ἐγκάλεσμα» τῶν ἀγίων. Τὸ ἐγκάλεσμα εἶναι «ἡ πνοὴ καὶ ἡ φωτιά», κατὰ τὴ λαϊκὴ ἔκφραση, τῶν ἀγίων, πού τοὺς προστάζει νὰ μοῦν στὴ φωτιά. Καὶ ἡ προσταγὴ ἔρχεται αἰφνίδια. Μὲ τὴν προσταγὴ ἀρχίζει ὁ χορὸς κ' εἶναι συγκλονιστικός. Κάνουν βήματα ἔμπρὸς καὶ πίσω. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ πάντοτε ρυθμικὰ σύμφωνα μὲ τὸν ἦχο τῶν ὀργάνων πού παίζουν. Ἰδρώνουν πολὺ καὶ δὲν αἰσθάνονται κόπωση. Ὁ κόπος κατ' αὐτοὺς εἶναι ἀπιστία, γιατί μαζί τους χορεύουν καὶ οἱ ἄγιοι, πού τοὺς κρατᾶν τοὺς ὄμους, τὴν καρδιά, καὶ τοὺς προστατεύουν καὶ δυναμώνουν.

5) Μὲ τὴν παύση τοῦ χοροῦ, γονατίζουν, θυματίζουν, κάνουν μετάνοιες. Ἐὰ τραγούδια τους εἶναι ὄχι τὰ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια ἀλλ' ἠρωϊκὰ τραγούδια ἀκριτικὰ γεμάτα ρυθμὸ, ὅπως καὶ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου. Μ' αὐτὰ ὑμνοῦν τὰ κατορθώματα τῶν ἀγίων. Ὁ Κωνσταντῖνος εἶναι ὁ προστάτης ὁ ἠρωϊκὸς τῶν Χριστιανῶν, ὁ θεμελιωτὴς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἔτσι ἐξηγοῦνται τὰ τραγούδια:

Κάτω στὸν Ἁγιθόδωρο στὸν Ἁγιοκωνσταντῖνο
δώδεκα δίπλες ὁ χορὸς καὶ δεκαχτὼ μπαλαίστρες.

6) Ἀκολουθεῖ ἡ πυροβασία, πού εἶναι, ὅπως λένε, ἡ ἀνάμνηση τῆς σωτηρίας τῶν ἀγίων εἰκόνων μέσ' ἀπὸ τὴν καιομένη ἐκκλησία, πού κάποτε συνδουλιστὴς ἀνάβει τὴν πυρὰ. Ἡ πυροβασία δείχνει τί κατορθώνει ἡ ἀληθινὴ πίστη. Μ' αὐτὴ τὴν παράδοση ξεκινοῦν σιὸ κατόρθωμα τοῦτο. Στὴν πυροβασία χορεύοντας σὲ μιὰ μεγάλη φωτιά πάνω ὅπου καίονται διακόσιες καὶ πλέον ὀκάδες ξύλα μαζί, «τὰ παλιούργια» ἀπὸ τὸ ἀγίασμα καὶ σχηματίζεται ἡ θρακιά, κατορθώνουν νὰ βγαίνουν οἱ ἀναστενάρηδες ἄθικτοι, δροσεροί, χωρὶς νὰ πειραχθῇ μιὰ τρίχα τῶν ποδιῶν τους.

Τοὺς δροσίζει ἡ Ἁγ. Ἐλένη, λένε, μὲ μιὰ ποτιστήρα.

α) Τὴ φωτιά τὴν ἀνάβει καὶ τὴ δαυλίζει καὶ τὴν συντηρεῖ εἰδικὸς ἀναστενάρης, πού ξαίρει ἀπὸ τὴν τέχνη αὐτῆ. Εἶναι τελετουργία τὸ ἀνάμμα ὅταν δοθῇ ἡ ἐντολὴ τοῦ Ἁγίου ἀπὸ τὸν ἀρχιαναστενάρη.

β) Ἡ πομπὴ ξεκινᾶ ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ ἀρχιαναστενάρη μὲ τὶς εἰκόνες στὰ χέρια καὶ προχωρεῖ πρὸς τὸ σταυροδρόμι, πού μπαίνει στὸ χωριό. Ἐκεῖ-θε μπαίνουν καὶ βγαίνουν τὰ κακὰ πνεύματα κ' οἱ ἀρρώστειες. Στὸ ἄλῶν ἐκεῖ, ἀνάβεται ἡ φωτιά, πού καίει σὲ 200 βαθμούς, ἱκανοὺς νάπανθρακώσουν τὸ κάθε τι καὶ κεῖ μέσα φθάνοντας ἡ πομπὴ μὲ τοὺς ἀγίους ὑψηλά, ρίχνονται

στη φωτιά, ἐνῶ ὁ λαὸς χορεύει γύρω τους. Ὁ χορὸς γίνεται σταυρωτός. Μιά μπαίνουν καὶ μιὰ βγαίνουν. Τὸ χορὸ τῆς φωτιᾶς συνοδεύουν τὰ μουσικὰ ὄργανα, ἢ λύρα ἢ γκάιντα, καὶ τὸ τύμπανο, ἀχώριστα ἀπὸ τὴ γιορτῆ. Μ' αὐτὰ ἐρμηνεύεται τὸ μουσικὸ θρησκευτικὸ αἶσθημα. Κι ὅταν ἡ φωτιά, κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους, γίνῃ στάχτη μαύρη, τότε καταπαύει ὁ χορὸς καὶ ἡ πομπὴ ἐπιστρέφει μὲ τὴν ἴδια τάξιν πού ἦλθε, πάλι στὸ κονάκι: δηλ. στὸ σπίτι τοῦ ἀρχιαναστενάρη μὲ τὶς εἰκόνες ὑψωμένες στὰ χέρια.

7) Οἱ ὄργανοπαῖκτες εἶναι καὶ αὐτοὶ μέλη τοῦ θιάσου, μυημένοι στὸ ἔθιμο. Παίζουν καὶ παίζοντας ἐρμηνεύουν τὰ συναισθήματα τῆς ψυχῆς των. Εἶναι οἱ διερμηνεῖς τῶν συναισθημάτων τοῦ λαοῦ. Πάσχουν καὶ αὐτοὶ καὶ τὸ πάθος τους γίνεται ρυθμὸς, γίνεται χορὸς, γίνεται διθύραμβος.

8) Τέλος ἀκολουθεῖ ἡ ἀπάθεια τῶν καιομένων ποδιῶν — ἡ ἀκαΐα — ὅπως λέγεται πού ἀποτελεῖ ἓνα φαινόμενο δυσερμήνευτο. Οἱ ψυχικὲς ἔρευνες δίδουν ἐξηγήσεις, πού εἶναι ἄλλο θέμα, θέμα μᾶλλον πού ἀνάγεται στὶς μελέτες τῶν ψυχικῶν ἐρευνῶν. Τὸ ἔθιμο αὐτὸ γίνεται κάθε χρόνον. Γίνεται μὲ θρησκευτικὴ κατάνυξι, γίνεται μὲ ἀληθινὴ πίστιν σ' ὅλα τὰ σημεῖα καὶ ἀκριβεία μὲ τὸ τυπικὸ του, πού οἱ αἰῶνες καθιέρωσαν ἄγραφο.

9) Στὴν ἐπιστροφή πού γίνεται μὲ τὴν ἴδια πομπή, σχηματίζεται χορὸς ἀπ' ὅλο τὸ λαό. Προηγεῖται ὁ ἀρχιαναστενάρης χορεύοντας καὶ φέρουν τρεῖς γύρους γύρω στὸ κονάκι ὅτε καὶ γίνεται ἡ ἀπόλυσι, ὅπως ἀκριβῶς σὲ μιὰ ἐκκλησιαστικὴ ἱεροτελεστία.

Τὴν ἀκαΐα τῶν ποδιῶν πάντοτε ἤλεγξαν ἰατροὶ παριστάμενοι καὶ κάθε φορὰ ἔχουνε τὴ μαρτυρίαν ἀξιολόγων ἐπιστημόνων, ὅπως τοῦ κ. Κωνσταντινίδη καὶ τοῦ κ. Βλαστοῦ ψυχιάτρων.

Αὐτὸ εἶναι περιληπτικῶς τὸ τελούμενον ἔθιμον τοῦ Λαγκαδᾶ στὶς 21 - 23 Μαΐου πού τόσοσ κόσμος ξένος τὸ παρακολουθεῖ μὲ περιέργεια καὶ θαυμασμό, καὶ μεῖς ἔχουμε νὰ τὸ διαφυλάξουμε ἀκέραιον, ὡς ἔθιμον ἐθνικὸν καὶ λαϊκόν.
'Αθῆναι 4.4.53

44. — ΜΟΥΣΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Ἡ Ἐταιρεία Θερακικῶν Μελετῶν ὡς ἓνα πολύτιμον σκοπὸν τῆς ἔθεσε καὶ τὴν τακτοποίησιν καὶ ἔκδοσιν τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Θεράκης, πού ὁ μακαρίτης Μόσχος Παπαχριστοδούλου περισυνέλεξε κατὰ καιροῦς. Τὰ τραγούδια αὐτὰ θραβευμένα ἀπὸ ἐπιτροπὴν τοῦ Θερακικοῦ Κέντρου ἄλλοτε, ἐκτυπώθηκαν ὡς μουσικὰ κείμενα.

2. Ἡ ἀξία των εἶναι συλλεκτικῶς ἱκανοποιητικὴ, γιατί ἀποδίδουν, ὡς ἐξηκριθώσαμε, πιστὰ ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, τὰ μουσικὰ κείμενα πού κατεγράφησαν σὲ δυὸ γράφες (Βυζαντινὴ καὶ Εὐρωπαϊκὴ). Τραγουδούμενα σήμερον βρίσκονται πολὺ κοντὰ πρὸς τὴν πραγματικὴ ἀλήθειαν.

3. Γιὰ τὴν ἐργασία αὐτὴν, πού μᾶς ἀφῆκεν ὁ Μόσχος Παπαχριστοδούλου ἔγραψε μεγάλη καὶ σημαντικὴ μελέτη ὁ γνωστός καθηγητὴς τῆς μουσι-

κῆς κ. Κ. Οἰκονόμου (Βλ. Θρακικά τόμ. Ε' σ. 221 - 231), με τὸ τίτλο «Δημῶδη ἄσματα Θράκης». Ἡ ἐργασία τοῦ Κ. Οἰκονόμου καὶ ἡ γνώμη τῆς βραβευτικῆς ἐπιτροπῆς ἀποτελεῖ ἀπόδειξη ὅτι δὲν εἶναι ἄμοιρη σημασίας ὄλη ἡ συλλεκτικὴ ἐργασία τοῦ μακαρίτη συλλογέως.

4. Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνη αὐτὴ ἡ ἐργασία. Μέσα στοὺς εἴκοσι τόμους τῶν Θρακικῶν ὑπάρχουν σκορπισμένα διάφορα ἄλλα κείμενα μουσικά. Ὑπάρχουν ἐπίσης τυπωμένα μέσα στὸ Ἀρχεῖον Θράκης στὸν Α', Β' καὶ Γ' τόμο τὰ τραγούδια τῆς Φιλιππουπόλεως συναθροισμένα ἀπὸ τὸν Ἀποστολίδη Μ. καὶ καταγραμμένα μουσικῶς ἀπὸ τὸν κ. Χρ. Ἐράστην σ' εὐρωπαϊκὴ παρασημαντικὴ καὶ στὸν ΙΑ' τοῦ Βογαζλῆ ὅπως στὰ Θρακικά ἄλλων. Ὅσο γιὰ τὴν πραγματικὴ τους ἀπόδοση καὶ ἀξία πολλὰ ἀπὸ τὰ τραγούδι' αὐτὰ εἶναι λογίας παραδόσεως. Πάντως ἡ συλλογὴ εἶναι μεγάλη καὶ ἀξιόλογη. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ μὴ χρησιμοποιηθῆ γιὰ τίς σημερινές μουσικῆς ἐκδηλώσεις τῶν Θρακῶν καὶ τὴν Πανελλήνιο προσπάθεια τῆς διαφυλάξεως τῶν μουσικῶν λαϊκῶν θησαυρῶν τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Θράκης.

5. Θέλοντας λοιπὸν νὰ ἐμφανίσουμε στὸ κοινὸ τὸ Θρακικὸ τραγούδι, (τοὺς σκοποὺς του δηλ.) σὲ μιὰ διάλεξή μας στὴ Στέγη Γραμμάτων, ἐπιχειρήσαμε ν' ἀποδώσουμε μερικὰ δείγματα τοῦ Θησαυροῦ μας αὐτοῦ με τὴ Δ)δα Σισίκα Δημητριάδου, Θρακιώτισσα καλλιτέχνη τῆς Λυρικῆς Σκηνῆς.

Γνωρίζουμε τὴ δυσκολία τῆς προσαρμογῆς τοῦ λυρικοῦ καλλιτεχνικοῦ ὕφους πρὸς τὴ λαϊκὴ ἐκτέλεση τῶν τραγουδιῶν. Γιὰ τοῦτο ζητήσαμε καὶ τὴν ἐπικουρίαν τοῦ μουσικολόγου κ. Παλασπυροπούλου καὶ ἐκτελεστοῦ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν μας καὶ τῆς συζύγου του κ. Μαρίας Παλασπυροπούλου ἐμπείρου πιανίστας, καὶ καθηγητριάς. Ἡ καλλιτέχνη ἐπέτυχε στὸ ἐγχείρημα. Τότε προχωρήσαμε με τὸν κ. Κ. Ρωμαῖο λαογράφο καὶ θερησιολόγο στὴν ἠχογράφησίν τους καὶ κατορθώσαμε νὰ πάρουμε φωνοληπτικά τὰ ἐξ αὐτὰ τραγούδια, ὅσο ἡ συνεργασία αὐτὴ τὰ παρουσίασε ἐντελέστερα.

Τὰ τραγούδια αὐτὰ ἐμφανίζουμε σήμερα ἀπὸ τὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ ὡς τὸ πρῶτο ἀποτέλεσμα τῆς προσπάθειάς μας ἐκείνης γιὰ νὰ γνωρίζουν οἱ εἰδικοὶ τὴν προσπάθειά μας καὶ ν' ἀντλήσουμε τὸ ἀπαραίτητο θάρρος, γιὰ τὴ συνέχιση τοῦ ἔργου ποὺ ὀρθώνεται μεγάλο μπροστὰ μας. Ἔτσι ἐργαζόμενοι ἐπιθυμοῦμε νὰ καταγράψουμε ὅσο ὕλικό — ἢ καὶ μέρος του — ἐκλεχτό, ἔχουμε στὰ χέρια μας ἢ πρόκειται νὰ συλλέξουμε ἀπὸ Θρακιῶτες καὶ Θρακιώτισσες προσεχῶς.

6. Τὰ Θρακικά τραγούδια γενικὰ ἢ μοιάζουν σὰν τροπάρια ἐκκλησιαστικά με βραδὺ καὶ ὠραῖο ρυθμὸ, ἢ εἶναι σατυρικά καὶ σκοπτικά ἢ ζωηρὰ χορευτικά, ποὺ χρησιμοποιοῦνται ὡς τραγούδια χοροῦ. Ὅλα εἶναι γεμάτα καλλιτεχνικὴ συγκίνηση. Ἡ ποικιλία αὐτὴ εἶναι γνώρισμα καὶ χαρακτηριστικὸ τῆς ψυχῆς τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, ποὺ εἶναι εὐθυμος, ζωηρὸς, πειρακτικὸς, σκοπτικὸς, δημοτικὸς καὶ συναισθηματικὸς.

7. Ἡ Δνὶς Σ. Δημητριάδου τὰ τραγούδησε συνοδευόμενη στὸ πιάνο ἀπὸ τὴ συνεργάτισσά μας κ. Μ. Παπασπυροπούλου.

Τὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης ποὺ καταγράφουμε στὴν Ἑταιρία Θρακικῶν Μελετῶν, εἶναι μία ἀστήρευτη πηγὴ ἐμπνεύσεως. Καὶ εἶναι ἀξιοθαύμαστα, γιὰτὶ οἱ διαβαθμίσεις τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους εἶναι ἀναρίθμητες μέσα σ' αὐτά. Θαυμάζει κανεὶς τὸ λαό, πῶς μὲ τόση εὐκολία μ' ἓνα δίστιχο, μ' ἓνα τετράστιχο, μὲ λίγες νότες κατορθώνει ν' ἀναπαραστήσῃ τὸ μέτρο καὶ τοῦ πόθου καὶ τοῦ πάθους ποὺ κατέχεται ὁ τραγουδιστής. Τὸ δίστιχο αὐτὸ πολ-λὲς φορὲς ἐπεκτείνεται σὲ τετράστιχο ἢ ὀχτάστιχο, ποὺ ἔχει ἀρχή, μέση, τέλος καὶ ἐκφράζει τὸν ἀγιάτρευτο πόθο τῆς κόρης νὰ παντρευτῆ τέλος πάντων, τελειώνοντας τὰ προικιά της.

Ἐνα τραγούδι τέτοιο εἶναι ὀριμητικὸ στὴν ἔκφραση:

Βαρέθηκα νινέ μου καὶ θὰ τὰ παρατήσω
μαντήλια νὰ κεντῶ, νὰ πᾶ νὰ παντρευτῶ.

Συνήθως ἡ πρώτη μορφή τῶν τραγουδιῶν τῆς ἀγάπης εἶναι τὰ δίστιχα, τὰ μεγίτια. ἢ κοτύματα, ὅπως τὰ λένε στὴ Θράκη, τὰ λιανοτράγουδα τῶν Κυκλάδων καὶ τῶν Σποράδων, ποὺ κατὰ χιλιάδες ἀφθονοῦν στὴ λαϊκὴ μας ποίηση. Αὐτὰ συνηθέστατα προσαρμόζονται στὰ γνωστὰ χορευτικὰ μοτίβα ποὺ τραγουδιοῦνται παντοῦ ἀπὸ τὸ λαό.

Ἐνα τέτοιο τραγούδι συναρμολογημένο ἀπὸ δίστιχα, μελωδικώτατο καὶ μὲ μιὰ ἐσωτερικὴ ἐνότητα εἶναι καὶ τό:

«Τί μὲ θωρεῖς καὶ κρύβεσαι».

Τὸ τραγούδι αὐτὸ ἀπέκτησε αὐτὴν τὴν ἐσωτερικὴ ἐνότητα καὶ μ' αὐτὴν δέθηκαν τὰ δίστιχα τῆς ἀγάπης μὲ τέτοια ὁμορφιά, ποὺ στὸν ἀκροατὴ δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωση ἑνὸς αὐτοτελοῦς τραγουδιοῦ μ' ἀρχή, μέση, τέλος.

Ὅπως ἀκούσατε ἡ θρακικὴ ποίηση τῆς ἀγάπης εἶναι ἀξιολογώτατη καὶ στὰ λόγια καὶ στὸ στίχο ἀλλὰ καὶ στὸ σκοπὸ. Ἡ μελωδία σὰν βυζαντινὴ μουσικὴ, σὰν τροπάρι, εἶναι καταλυτικὴ, εἶναι καὶ παθητικὴ. Ἡ ἀγάπη πολλὲς φορὲς παρουσιάζεται πολὺ φλογερὴ καὶ μὲ τὴν δίψα τῆς ἐκδικήσεως. Μεταξὺ τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν ἀνακαλύπτουμε καὶ ἓνα τραγικόν, ποὺ δὲν ἔχει τὸ ταῖρι του. Εἶναι τὸ τραγούδι τῆς μητροῦς ποὺ καταφλέγεται ἀπὸ τὸ μῖσος πρὸς τὸν πρόγονό της, ὅπως λέμε στὴ Θράκη.

Τὸν ἀγαποῦνα οἱ ὁμορφες, ἄντρα γιὰ νὰ τὸν πάρνα,
τὸν ἀγαπᾶ κι' ἡ μητροῦιά, μὰ δὲν τὸ φανερᾶνει.

Ὁ λαϊκὸς ποιητὴς ὡς ἐξῆς ἐκφράζει τὴ μεταμέλειά του, γιὰ τὴν ἀρνησὴ του νὰ παντρευτῆ τὴν κόρη π' ἀγαπᾶ:

Ὅντας μὲ μήνας ἡ ξανθὴ κι' ὄντας μὲ παρακάλει

τ' εἶχα καὶ δὲν τὴν ἔπαιρνα τ' εἶχα καὶ δὲν τὴν πῆρα;

Ἐπίσης ἓνα ἐκφραστικώτατο τραγούδι ἀγάπης ἀρχίζει ὡς ἐξῆς:

Ὅντας μὲ γέννας μάννα μου, γιὰτὶ δὲν μὲ τὸ εἶπες,

πῶς ἔχει ὁ κόσμος βάσανα καὶ ἡ ἀγάπη πίκρες.

Τὸ παλληκάρι, κλαίγοντας πηγαίνει στὴ μάννα του. Στέκεται τρελλὸ ἀπὸ ἀγάπη μπροστά της καὶ συνεπαρμένο, τραγουδεῖ καὶ τραγουδώντας τῆς λέγει:

— Μαννὲ μ', τὴν κόρη πού εἶδα φῆς στῆς Ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα,
ἄς τὴν ἐφίλου μιὰ βραδυὰ κι' ἄς βγῆ καὶ ἡ ψυχὴ μου!

Ἡ ἀγάπη ὀδηγεῖ στὴν ἀπελπισία. Εἶναι ἔτοιμος ὁ ἄγουρος πού πελεκᾷ πέτρα μὲ τ' ἓνα του χέρι νὰ δώση καὶ τὸ ἄλλο γιὰ τὴν ἀγάπη.

— Νᾶγουρε μ' ποῦν' τὸ χέρι σου καὶ πελεκᾷς μὲ τῶνα;

— Τί νὰ σὲ πῶ, κόρη ξανθὴ, τί νὰ σὲ μολογήσω,
πέντε μικρὲς ν' ἐφίλησα καὶ δέκα παντρεμένες
καὶ δέκα πέντε λεύτερες κι' ἐννιά ρεθωνιασμένες
νὰ φίλου καὶ τοῦ λόγου σου κι' ἄς μ' ἔκοφταν καὶ τ' ἄλλο,
στό γκρεμὸ ἄς μὲ γκρεμούσασι, στὴ θάλασσα ἄς πέφτα,
ἄς μ' ἔτρωγε ἡ θάλασσα, τῆς θάλασσας τὰ ψάρια.

Μὲ τέτοια τραγοῦδια τραγουδεῖ τὸν ἐρωτικὸ πόνου του ὁ Θρακικὸς λαός. Στὴν ἔκφραση τοῦ πόνου του μεταχειρίζεται τὶς πιὸ ἐναργεῖς ἐκφράσεις. Εἶναι δυνατὲς σὰν τὸ πάθος του τὸ ἐρωτικὸ. Εἶναι ποιητικὲς κι' ἁρμονικὲς, πού ὑψώνουν τὸ πάθος σὲ δραματικὸ παραλήρημα.

Ἄθῆνα 21.3.53

45. — ΠΩΣ ΕΚΠΕΜΠΟΝΤΑΙ ΤΑ ΘΡΑΚΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ὅσο ἐκπέμπουμε τὰ Θρακικὰ μας τραγοῦδια τόσο προκαλοῦν τὸ θαυμασμὸ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ. Τὰ γράμματα πού παίρνομε ἀπὸ τὴ Θράκη εἶναι πολὺ ἐγκαρδιωτικά. Ὁ λαὸς ἀκούει τὰ δημιουργήματα μ' εὐχαρίστηση, ἱκανοποίηση πὼς ἡ προγονικὴ του κληρονομία ἀναδημιουργεῖται. Πρὸ παντὸς χαιρετὰ γιατί τ' ἀκούει καλύτερα ἀπ' ὅσο τὰ γνωρίζει. Ἡ γρηὰ Κιάκη ἀπὸ τὰ Σχοινιά τῆς Κομοτινῆς μᾶς γράφει: «Τὰ τραγοῦδια πού σᾶς τραγοῦδησα τ' ἀκούω κι' εὐφραίνομαι. Τὰ λέτε καλύτερα ἀπὸ μένα, πού σᾶς τὰ εἶπα στὴ Ν. Φιλαδέλφεια πέρυσι». Ἡ κυρία Στρατοῦδη μᾶς γράφει ἀπὸ τὸ Ν. Καβακλή. — Ἄκουσα τὰ τραγοῦδια μας καὶ μοῦ ἔκαναν μεγάλη ἐντύπωση τόσο ἀνθρώποι μαζὶ νὰ τὰ λένε καλύτερα ἀπὸ μᾶς στό χωριὸ μας.

Ὁ Κοινοτάρχης Ἀγίας Ἐλένης Σερρῶν κ. Ρέκλος μᾶς εὐχαριστεῖ πού ἄκουσε τὰ τραγοῦδια του, πού καταγράψαμε, κ' ἔμεινε ἐνθουσιασμένος, πὼς τόσο μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἄθῆνα ἐκπέμπονται τόσο πραγματικὰ κι' ἀληθινὰ τὰ μελωδήματα τοῦ Κωστή τοῦ χωριοῦ του.

Δηλαδή ἀπὸ τὰ γράμματα πού παίρνομε, μαθαίνουμε ὅτι ἐκεῖνο, πού ἱκανοποιεῖ τοὺς Θράκες 1) εἶναι ἡ πιστὴ ἀπόδοση τῶν μελωδιῶν τῆς Θράκης, 2) ἡ διατήρηση τοῦ ὕφους καὶ τοῦ χρώματος τῶν τραγουδιῶν μας καὶ 3) ἡ ἀνύψωση τῆς μελωδίας των, μὲ τὴν ἐκτέλεση τιμιά καὶ μελετημένη, σὲ καλλιτεχνικὴ πανδαισία.

Ὅταν ὁ ἴδιος ὁ χωρικὸς τῆς Θράκης, πού μᾶς χαρίζει τὰ τραγοῦδια

του, μένει ικανοποιημένος και ἐπὶ πλέον θαυμάζει τὰ μελωδήματά του ὡς καλλιτεχνήματα και τὰ θαυμάζει πολύ, αὐτὸ εἶναι μιὰ ικανοποίηση μεγάλη. Ἔτσι λοιπὸν μετὰ διετεῖς κόπους μπαίνουμε πλέον στὸν καιρὸ τῆς ικανοποίησης ἀπὸ τὴ δουλειά μας. Οἱ Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες ἐξελίσσονται σὲ δημιουργήματα, πὺ σιγά-σιγά θὰ συγκινήσουν και τὸ μουσικὸ μας κόσμο. Σιγά-σιγά ἀπὸ τὸν κάμπο θὰ μποῦν στὴν πολιτεία, θὰ μποῦν στὸ ἐθνικὸ ἴδρυμα τῆς λαϊκῆς τέχνης, ὅπου δημιουργεῖται ἡ Ἐθνικὴ μουσικὴ τέχνη.

Ἔτσι, στὴ Νορβηγία κι' ἄλλου ἀπὸ τὰ λαϊκὰ ἀπλά θέματα ἰδρῦθηκαν οἱ μεγάλες σχολὲς μουσικῆς, ὅπου σήμερα ἀνθεῖ ἡ μεγάλη τέχνη τοῦ Γκρόγκ.

Ἡ χορωδία μας ἐξελίσσεται σὲ ἐντέλεια. Δύο χορῶν κόποι καρποφοροῦν. Τὸ ὕφος και τὸ χρῶμα τῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης διατηροῦνται και συντηροῦνται μὲ εὐλάβεια και συγκινοῦν τὶς πηγὲς ἀπ' ὅπου ἀντλοῦνται τὰ τραγούδια μας. Ἐνα τέτοιο ἔργο θέλει χρόνον νὰ καρποφορήσῃ κι' ὁ χρόνος ἄρχισε ν' ἀποδίδῃ ἀναζωπναιεύοντας τὰ τραγούδια μέσα στὸ στόμα τῆς χορωδίας ἀληθινὰ και γνήσια Θρακικά, ὄχι Μωραίτικα στὸ ὕφος, οὔτε Στερολλαδίτικα, ἀλλὰ Θρακικά.

Τὸ Φθινόπωρο, πὺ θὰ βγοῦν και σὲ βιβλίον θὰ γίνουν χτῆμα τῶν μουσικῶν μας, θὰ δεχθοῦν τὴν κριτικὴ και τὴν ἐπίκριση γιὰ νὰ βεβαιωθοῦν οἱ ἐλλείψεις και τὰ σφάλματά τους στὴν καταγραφή και τὴν προσαρμογὴ στὰ ὄργανα.

Οἱ ἀκροατὲς τοῦ Ραδιοφωνικοῦ μας Σταθμοῦ πῆραν μιὰ μικρὴ ἰδέα, γιὰ τὸ θρακικὸ τραγούδι πὺ κι' αὐτὸ ἀνήκει στὴν ἴδια πανελλήνια προέλευση τῶν δημοτικῶν μελωδιῶν, εἴτε, θαλασσινὲς, εἴτε βουνήσιες, εἴτε καμπίσιες εἶναι. Ὅμως ἀν και προέρχονται ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ, ἀπ' τὴν ἴδια μεγάλη ψυχικὴ διάθεση τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὸ τραγούδι, τὰ τοπικὰ τραγούδια ἔχουν πάντα κάτι τὸ ἰδιαίτερο, ἔχουν αὐτὸ πὺ καλλιεργεῖται μέσα στὸ στενὸ περιβάλλον τῆς κάθε ἑλληνικῆς ἐπαρχίας. Ἔτσι ξεχωρίζουμε τὶς μελωδίες τους ἀπὸ τὸ ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ, τὸ ἐλάχιστο, ἀλλὰ τὸ χτυπητό. Τὰ Μωραίτικα τραγούδια, πὺ εἶναι και τὰ πὺ διαδεδομένα και πανελλήνια, εἶναι παλληκαρίσια, πολεμοχαρῆ, τονωτικά τοῦ πατριωτικοῦ και στρατιωτικοῦ φρονήματος. Τὰ Στερολλαδίτικα, εἶναι κι' αὐτὰ γεμάτα φρόνημα και πίστη στὴ φυλὴ και τὴν ἀγάπη στὴν ἐλευθερία. Τὰ Νησιώτικα ἔχουν τὸ θαλασσινὸ στοιχεῖο, τὴν ξενιτειά, τοὺς πνιγμούς, τὰ μοιρολόγια. Τὰ Ποντιακὰ ἔχουν τὸ ἐξαιρετὸ ντόπιον τους χρῶμα πὺ τὰ ξεχωρίζει ὀλότελα. Καὶ τὰ Θρακικὰ εἶναι ὁμαλὰ ἔχουν μελωδίες παρῶξενες και ἀπόκοσμες. Εἶναι σὰν τροπάρια βυζαντινά. Ἔχουν θλίψη και κατάνυξη και δημιουργοῦν βαθὺ αἶσθημα. Ὁ Θραξ τραγουδιστὴς ἐργάζεται πάνω σὲ κλίμακες τῶν ἀρχαίων ἢ τῶν Βυζαντινῶν ἐκκλησιαστικῶν μελωδιῶν. Εἴτε χορευτικά εἶναι, εἴτε τοῦ γάμου και τοῦ τραπεζιοῦ, εἴτε κάλαντα,

εἴτε μοιρολόγια, ἔχουν ἓνα βαθὺ αἰσθημα ἀνεξήγητου πένθους. Μοιάζουν μὲ τροπάρια ἐκκλησιαστικά, μ' ἐπιτάφιους θρήνους. Τόση εἶναι πάνω τους ἡ ἐπίδραση τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Συνεχῶς ἐπαναλαμβάνουν τὴν ἴδια μουσικὴ φράση καὶ φαίνεται ὁ συνθέτης τους ἀνίκανος ν' ἀναπτύξη περισσότερο τὴ μουσικὴ του δημιουργία, ἐνῶ ἔχει κάποια παραγωγικὴ μουσικὴ ἰδιοφυία. Ὅταν ὅμως ξεχειλίση ἡ χαρὰ, καὶ τὸ πένθος δώσῃ τὴ θέση του στὸ γλέντι, τότε γίνονται πηδηχτά, ἐκφραστικὰ συναισθημάτων χαρᾶς. Γίνονται πειραχτικά καὶ σκωπτικά ὅταν μάλιστα τὰ συνοδεύει ὁ λυράρης, πού εἶναι καὶ ὁ δημιουργὸς μελωδιῶν καὶ μουσικῶν σκοπῶν καὶ σκωμμάτων.

Ἡ διάστρα πού διάζεται τὸ πανί της καὶ ὑφαίνει στὸν ἀργαλειὸ τραγουδεῖ τὸ πανί της αὐτὸ καὶ τὸ περιπλέκει μὲ τῆς ζωῆς τὰ καμώματα:

Διάζεται κόρη διάζεται
διάζεται τὸ βλαντίν της
κι' ὅλη ἡ χαρὰ δικήν της.

Ὅταν ἡ κοπέλλα ἰστορεῖ τὴν παραπλάνηση τῆς κόρης, γίνεται ἐκφραστικώτατο τὸ τραγούδι της κι' ὁ σκοπὸς της, παραστατικός.

Κίνησεν ἡ Παναγιώτα	Καὶ στὸ δρόμο πού πηγαίνει
γιὰ νὰ πάη στὰ γονικά της,	καὶ στὸ δρόμο πού διαβαίνει
τὴν μαλώνει ἡ πεθερά της.	τί κακόπαθε ἡ καὶ μένη...

Τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ μουσικὸ δημιούργημα, εἶναι καὶ τὸ σκωπτικὸ τραγούδι. Καὶ ἐκτοξεύει τὸ σκῶμμα δραστικώτατο ὁ Θραξ στὶς κατάλληλες ὥρες, ὅταν ἀνάβῃ ἡ διάθεση τοῦ γέλιου στὸ γλέντι καὶ τὸ πείραγμα γίνεται μέσο νὰ διοχετεύεται ἡ Θρακικὴ πειραχτικὴ ψυχικὴ διάθεση καὶ ἡ ποίηση ἐλεύθερη.

Ὁ Γεώργιος Βιζυηνὸς μελετητὴς κι' αὐτὸς τῶν τραγουδιῶν μας κάπου μᾶς περιέσωσε δυὸ τραγούδια σκωπτικά, πού τὰ ὀνομάζει μπαλάντες. Τί εἶναι αὐτὲς οἱ μπαλάντες; Ὁ ἴδιος κάπου σημειώνει: «Τὸ βάλισμα — ἡ μπαλάντα — εἶναι τραγούδι ἐπικόν, τραγούδι εἰς τὸ ὁποῖον δεσπόζει ὁ τόνος τῆς διαθέσεως καὶ ὁ ἀσματικὸς τίπος καὶ τὸν ὁποῖον διὰ τοῦτο ἀναλύει τὸ γεγονός ὅλος ὡς βαθὺ καὶ θερμὸν συναισθημα. Εἶναι βραχὺ ἀλλὰ πλήρες ζωῆς, εἶναι οὐσιωδῶς λυρικόν».

Τὰ βαλλίσματα εἶναι τὰ μόνα πού ἀπέμειναν ἀπὸ τὴν ὅλη ἀρχαία μελική. Ὁνομάσθησαν δὲ ἔτσι, γιατί τὰ ὑπορχήματα αὐτά, ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν Θρησκεία, δηλαδὴ κατέστησαν ζωηρότερα καὶ εἰς τὶς ὑποθέσεις καὶ τοὺς ρυθμούς.

Βαλλίζω θὰ πῆ ζωηρὰ χορεύω καὶ σημαίνει ἀκόμα χορεύω σειστά, τιναχτά. Αὐτοὶ πού τὰ χορεύουν ἀπομιμοῦνται ἐκεῖνα πού λένε τὰ κείμενα καὶ τὰ ἀπομιμοῦνται μὲ χειρονομίες, εἴτε μὲ κινήσεις φυσιολογικὰς, εἴτε καὶ μὲ μόνο τὸ χρωματισμὸ τῆς φωνῆς. Τὰ θρακικὰ βαλλίσματα ἔχουν γενικὰ χαρακτηριστῆρα σκωπτικὰ.

Αὐτὴ ἡ συνήθεια μάλιστα μεταδόθηκε καὶ στὴν ψαλτικὴ, πράγματι δὲ πολλοὶ ψαλτάδες ψάλλοντας κάμνουν καὶ κινήσεις τοῦ προσώπου, ἢ τῶν χειρῶν καὶ ὄλου τοῦ σώματος, γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὰ νοούμενα ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ τροπάριο, ἀκόμα δὲ καὶ τὸν τόνο τῆς φωνῆς ἢ τὸν ἐναλλασσόμενο χρωματισμὸ τῆς. Νὰ ἔνα βάλλισμα:

Εἶταν μιὰ γριὰ
κ' εἶχε πόνο στὴν κοιλιὰ
καὶ τῆς εἶπε ὁ γιατρός:
— Ἔχεις ὄρεξη νὰ τρῶς;
— Ἔχω ὄρεξη ἀρκετὴ

τρώγω καὶ πολὺ φαγὶ
κι' ὅταν μοῦρθη πεῖνα
τρώγω καὶ μιὰ προβατίνα.
Τότες εἶπεν ὁ γιατρός
— Τὸν περὶδρομο νὰ τρῶς!

Στὴν Ἀδριανούπολη τραγουδιόταν τὸ τραγούδι «οἱ Καρυῶτες».

Πέρασα ξεπέρασα
στῶν Καρυῶτων τὰ χωριά
Κ' εἶδα πῶς τὰ σπέρνανε
οἱ Καρυῶτες τὰ κουκιὰ
ἔτσι δὰ τὰ σπέρνουνε
οἱ Καρυῶτες τὰ κουκιὰ,
ἔτσι δὰ τὰ θγάζουνε
οἱ Καρυῶτες τὰ κουκιὰ,

εἶδα πῶς τ' ἀλωνίζαν
οἱ Καρυῶτες τὰ κουκιὰ,
ἔτσι δὰ ἀλωνίζαμε
οἱ Καρυῶτες τὰ κουκιὰ,
εἶδα πῶς τὰ τρώγαν
οἱ Καρυῶτες τὰ κουκιὰ
ἔτσι δὰ τὰ τρώγανε
οἱ Καρυῶτες τὰ κουκιὰ

Στὸ τραγούδιμα του ὁ χορὸς μιμεῖται τὶς κινήσεις τοῦ σπαρσίματος, τοῦ βγαλίσματος, τοῦ ἀλωνίσματος. Οἱ κινήσεις καθ'αυτὸ κωμικές, προκαλοῦσαν τὸ γέλοιο τῶν παρισταμένων.

Ἡ μίμηση αὐτὴ τῶν κινήσεων γίνονταν ἀκόμα καὶ στὴν ἐκκλησία γιὰ ἐκφραστικώτερη παράσταση κείνων πὸν νοοῦνται ἀπὸ τὰ λόγια τῶν ὑμνωδιῶν. Οἱ κινήσεις ἦταν τοῦ προσώπου, τῶν χειρῶν καὶ ὄλου τοῦ κορμιοῦ.

Ἐνα ἄλλο τραγούδι τῆς Ἀδριανουπόλεως ἦταν ἐκφραστικὸ κινήσεων.

Ὁ Μπαρμπαντώνης ἔλεγε κῆ ἄμνια ἢ Ἐλενίτσα

— Καμμιά φορὰ δὲν χόρεψαν τόσα πολλὰ κορίτσια.

— Ἐμεῖς Μπαρμπαντωνάκη μου, τὸ Μπέη θὰ τὸν ποῦμε
τώρα θὰ πᾶμε στὸ χορὸ καὶ ὕστερα θὰ ἀρθοῦμε.

Ἐνα ἀπὸ τὰ ἐκφραστικώτερα παρόμοια τραγούδια εἶναι τὸ ντουγούνι, — ὁ γάμος. (Βλ. μουσικὰ κείμενα τόμ. Α' τ. ἀρχ. Θράκης 205).

Γῆ ἀλεποῦ κάνει ντουγούνι
καὶ καλεῖ τὸ μελεγούνι
κάλεσε τὴν πλάση γούλη.
Πῆρα πάγω στὸ ντουγούνι
βρίσκω πῆττα στὸ πλαστῆρι
καὶ κρασί στὸ κρουντῆρι.
βρίσκω λύκο πὸν χορεῦει
κ' ἀλεποῦ πὸν συγκαθίζει
κ' ὁ σκαντζοχόριος ὁ Ρήγας

σύρνει τὸ χορὸ δαχτάνι
πεδῶ ὡς τὸ Γιαντζικλάρι
καὶ χορεῦνα τὰ κορίτσια
καὶ πηδοῦν σὰν κυπαρίσσια
καὶ χορεῦνα καὶ οἱ μπάμπες
καὶ μουγκρίζνα σὰ γελάδες
καὶ χορεῦνα οἱ παπποῦδες
καὶ μουγκρίζνα σὰν ἀρκοῦδες.

Ἐπάρχει παραλλαγὴ Σαρανταεκλησιώτικη καὶ Ἀδριανουπολίτικη γηματὴ νόημα καὶ στοχασμό. Ἐνα ἀπὸ τὰ ἐντελέστερα καὶ ἐκφραστικώτερα εἶναι καὶ τῆς Παναγιώτας.

Κίνησεν ἡ Παναγιώτα
γιὰ νὰ πάη στὰ γονικά της
τὴν μαλών' ἢ πεθερά της,
Καὶ στὸν δρόμο ποὺ πηγαίνει,
καὶ στὸν δρόμο ποὺ πηγαίνει
τί κακόπαθε ἢ καημένη.
Τρεῖς κλέφτες τὴν ἐπίασαν
ἕνας ἀπὸ τὸ χέρι

κι' ἄλλος θγάζει τὸ μαχαίρι
— Δός μας φιλι δός μας τοιμπι
δός μας καὶ μαῦρα μάτια
γιὰ σὲ κάνουμε κομμάτια.
— Οὔτε φιλι οὔτε τοιμπι
οὔτε καὶ μαῦρα μάτια
θέλτε κάντε με κομμάτια.

Ὅμοιο εἶναι τὸ ἐπόμενο:

Βαρέθηκα νινέ μου, μαντήλια νὰ κεντῶ,
τώρα θὰ παρατήσω νὰ πάω νὰ παντρευτῶ.
— Περίμενε, κόρη μου, τὴ φετεινὴ χρονιά
νὰ γίνουν τὰ σιτάρια καὶ τὰ γλυκὰ κρασιά
κι' ὕστερα σὲ παντρεύω στῆς Προύσας τὸ χωριὸ
νὰ πάρης πολληκάρι εἴκοσι δυὸ χρονῶ.

Ὁ Γ. Βιζυηνὸς περιέσωσε τὸ παρακάτω βάλλισμα:

Ἡ Ματένια τρώγει ψάρι
πίνει καὶ γλυκὸ κρασί
γιὰ νὰ κατεβάση γάλα
νὰ βυζάξη τὸ παιδί.

(Βλ. Γ' τόμ. Ἀρχ. Θρακ. Θεσ. σ. 122).

Μῆνα λόγο τὰ βαλλίσματα ἀποτελοῦν τὴν λυρική ἐκφραση τοῦ Θρακ. λαοῦ καὶ τὸ ἀπέραντο κέφι πρὸς τὸ σκῶμμα', ποὺ βασιλεὺς ἀνάμεσά του καὶ δημιουργοῦσε τόσα ἀριστουργήματα ποιητικά, ποὺ μένουν καὶ θὰ μείνουν ἀμίμητα καὶ ἀθάνατα.

Ἀθήναι 4.3.55.

46 — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Κατὰ χιλιάδας ἀριθμοῦνται τὰ Λαϊκὰ τραγοῦδια τῆς ἀγάπης ἀναμεσα στὰ Πανελλήνια τραγοῦδια, ποὺ ἔχουμε στὴ διάθεσή μας νὰ θαυμάσουμε. Ὅλες οἱ διαβαθμίσεις τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους, τῆς ἀγάπης, ὑπάρχουν μέσα σαυτὰ καὶ θαυμάζει κανεὶς τὸ λαό, πῶς μὲ τόση εὐκολία, μῆνα δίστιχο καὶ μιὰ γραμμὴ νότες, κατορθώνει νὰ ἐκφράζη, ὁ ποιητὴς λαός, τὸ μέτρο τῶν πόθων του καὶ τοῦ πάθους ποὺ κατέχεται, ἢ μῆνα ἐκφραστικώτατο συμπληρωμένο μ' ἀρχή, μέση καὶ τέλος, τραγοῦδι, μὲ τὸν τίτλον «τὴν ἀγαπῶ», νὰ ὑμῆ τὴν ἀγάπην του, ἢ νὰ τὴν καλοτυχῆ ἢ νὰ τὴν καταριέται ἢ νὰ τὴν παρακαλῆ ἢ νὰ τὴν ἐκλιπαρῆ.

Ἀπὸ τὰ σπάνια βέβαια αὐτὰ καλλιτεχνήματα τῆς ψυχῆς καὶ τὰ δημι-

ουργήματα τῆς ὥρας τοῦ πάθους, ἔχει νὰ μᾶς ἐπιδείξει ὄχι μόνο ἢ κάτω Ἑλλάδα καὶ τὰ Νησιά ἀλλὰ καὶ ἡ Θράκη.

Συνήθως ἡ πρώτη μορφή τῶν τραγουδιῶν τῆς ἀγάπης εἶναι τὰ δί-
στιχα, τὰ λιανοτράγουδα καὶ τὰ κοττύματα, ἢ τὰ μπεγίτια, πὸν κατὰ χιλιά-
δες ἀφθονοῦν στὴ λαϊκὴ μας ποίηση. Αὐτὰ συνήθως προσαρμύζονται στὰ
γνωστὰ λαϊκὰ χορευτικὰ μοτίβα μουσικῆς πὸν τραγουδιῶνται ἀπ' ὄλο τὸ λαὸ
καὶ παντοῦ. Ἡ κάθε μιὰ ἢ ὁ καθένας, σύμφωνα μὲ τὸ πάθος του, καὶ τὴν ποιη-
τικὴ του ἰκανότητα τῆς στιγμῆς συναρμολογεῖ ἓνα τραγούδι.

Συνήθως στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, ὁ λαὸς τὰ προσαρμύζει σὲ μιὰ γνωστὴ
μουσικὴ μελωδία καὶ τὰ τραγουδεῖ. Ὁ ἄγνωστος ὅμως ποιητῆς καὶ ὁ ὄργανο-
παίχτης ἐπεκτείνει τὸ τραγούδι του καὶ τὸ σκοπὸ — τὸ μέλος του σ' ἓνα
συναρμολογημένο τραγούδι μ' ἀρχή, μέση καὶ τέλος καὶ τὸ τραγουδεῖ καὶ τὸ
μεταδίνει στὸ λαὸ παίζοντας καὶ τῷ ὄργανό του. Οἱ τραγουδιστές, οἱ λυράρη-
δες, οἱ μελοποιοὶ αὐτοὶ τὰ πρῶτα τους αὐτὰ τραγούδια μὲ τὸ συχνοτραγου-
δισμα τὰ τελειοποιοῦν ὀλοένα, τὰ ὁμαλύνουν γλωσσικά, τὰ δουλεύουν, τὰ σμι-
λεύουν καὶ στὸ στίχο καὶ στὸ σκοπὸ τους καὶ μᾶς τὰ παραδίνουν μὲ τὸν
καρὸ διαμάντια ποιητικῆς ἐξάρσεως καὶ ὁμορφιάς ἀλλὰ καὶ μελωδίας.

Ἡ Θρακικὴ ποίηση τῆς ἀγάπης εἶναι ἀξιολογώτατη καὶ στὰ λόγια καὶ
στὸ στίχο καὶ στὸ σκοπὸ. Οἱ μελωδίες της εἶναι εὐχάριστες, ἐξελίσσονται
σὰν βυζαντινὸ τροπάριο μὲνάργεια καὶ τέλεια ἔκφραση. Ὅταν λ.χ. ὁ ποιη-
τῆς ἐκφράζει τὴ μεταμέλειά του, γιὰτὶ ἀρνήθηκε κι' ἀπέκρουσε τὴν προσ-
φορὰ τῆς κόρης, τραγουδεῖ μὲ τοὺς ἐξῆς στίχους:

«Ὅντας μὲ μήναγε ἢ ξανθὴ κι' ὄντας μὲ παρεκάλιε
τεῖχα καὶ δὲν τὴν ἔπαιρνα τεῖχα καὶ δὲν τὴν πῆρα;»

Καὶ ὁ σκοπὸς γίνεται πάθος φλογερὸ, πὸν τὸ τραγουδεῖ ὁ ποιητῆς μὲ συγ-
κίνηση. Ὁ ποιητῆς λαὸς δὲν διστάζει νὰ ἐκδηλώσῃ τὸ πάθος του μὲ κάθε τρόπο
καὶ βαθμὸ τοῦ συναισθήματος, πὸν τὸν κατέχει.

Ἀθῆναι 4.3.53

47 — «ΤΟ ΘΡΑΚΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΤΡΟΠΑΡΙ»

Τὰ Θρακικὰ τραγούδια ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἔχουν κι' ἐξαιρετικὴ κατανα-
κτικότητα. Εἶναι ἐκδηλωτικὰ τῆς θρησκευτικότητος τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ. Ἡ
κατάνυξη αὐτὴ ξεχύνεται μέσ' ἀπὸ μελωδίες λαϊκῆς, πὸν συλλαμβάνει ὁ τρα-
γουδιστῆς ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὶς θρησκευτικὰς ἐκκλησιαστικὰς μελωδίες, πὸν
τὶς παρακολουθεῖ καὶ τὶς συνεκτελεῖ μαζί μὲ τὸν ἱεροψάλτη στὴ λειτουργία.

Στὰ χωριὰ τῆς Θράκης πάντοτε ὁ λαὸς συμμετέχει στὴν ἐκτέλεση τῶν
τροπαρίων τῆς ἀκολουθίας. Τὰ γλέντια του τ' ἀρχίζει πάντοτε μὲ ὕμνους
ἐκκλησιαστικῆς πὸν τὶς ἀγαπᾷ καὶ τὶς ἐκτιμᾷ.

Οἱ γυναῖκες κι' οἱ γέροντες σιγοψιθυρίζουν στὴν ἐκκλησία τὰ τροπά-
ρια ἐκτελούμενα ἀπὸ τοὺς ψαλτάδες, πὸν συνήθως βγαίνουν κι' αὐτοὶ μέσ'

ἀπὸ τὸ λαό. Ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικά τροπάρια ἐπηρεασμένος ὁ λαϊκὸς τραγουδιστὴς συλλαμβάνει τὴ μελωδία του, τὴν διαλέγει, τὴν προσαρμόζει στὸ τραγούδι καὶ τὴν ἐκτελεῖ μπροστὰ στὸ λαό, παίζοντας τ' ὄργανό του, τὴ λύρα ἢ τὴ γκάϊντα.

Ἔτσι καταγράψαμε λ.χ. τὸ τραγούδι :

«Ἐγὼ εἶμαι ὄρφανὸ παιδί ἔχω καὶ χήρα μάννα,
ἢ μάννα μου μὲ στοίχισε σ' ἕναν καλὸν ἀφέντη,
ἀφέντης μου πρᾶματευτὴς κλπ.»

Τὸ τραγούδι αὐτὸ μὲ τὴ μελωδία του μοιάζει τὸ «Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου» τῆς Προηγιασμένης. Ἀπὸ κεῖ φαίνεται εἶναι παρμένο. Εἶναι αὐτόχρομα μιὰ μελωδία ἐκκλησιαστικὴ κατασκευαστικὴ, ποὺ δὲν ἔχει τίς δυνατότητες νὰ ἐξελιχθῇ μὲν σὲ ἄρτιο καὶ πλήρες μουσικὸ δημιούργημα, ἀλλ' ἔχει τίς ρίζες του στὴν ἐκκλησιαστικὴ μελωδία. Τὸ τραγούδι αὐτό, ὅπως θὰ τ' ἀκούσετε κατ' ἀντιπαροβολὴ πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸ τροπάριον, δημιουργεῖ τὴν ἴδια κατάνυξη καὶ πάθος τοῦ τροπαρίου, γιὰτ' εἶναι ὕφασμένο μὲ ὅμοια μουσικὰ στοιχεῖα μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς μελωδίας καὶ δημιουργίας.

Τὸ τραγούδι τῆς «Ἐφάντρας», ποὺ τόσο πανηγυρικὸ ἔχει τὸ χρωματισμὸ του, ἔχει καὶ τοῦτο, τὸ ἀντίστοιχο ἀναστάσιμο τῆς Πασχαλιᾶς τροπάρι σὲ ἦχο πλάγιον πρῶτον. Τὸ τροπάρι αὐτὸ εἶναι «Αἱ μυροφόροι γυναῖκες ὄρθρου βαθέος...» ποὺ ψαλλόμενον γεννᾷ ἐορταστικὴ διάθεση πασχαλινή. Ἡ ὑφάντρα ποὺ κάθεται στὸν ἀργαλειὸ καὶ πετᾷ τὴ σαγίττα καὶ χτυπᾷ ξυλόχτενο, στὴ δημιουργία της ἐπάνω δοκιμάζει πανηγυρικὴ διάθεση, καὶ τότε σιγοτραγουδεῖ:

«Διάζεται κόρη διάζεται
διάζεται τὸ βλαντίν ντης,
κι' ὄλ' ἢ χαρὰ δικὴν ντης.
Στοὺς οὐρανοὺς τὸ διάζεται
στοὺς κάμπους τὸ ξεφαίνει κλπ.»

Τώρα θ' ἀκούσετε τὰ δύο τροπάρια καὶ τὰ δύο λαϊκὰ τραγούδια.

Εἶναι τόση ἡ ὁμοιότητα τῆς μελωδίας τους, ὥστε δὲν γεννιέται καμμιά ἀμφιβολία ὅτι ὁ Βυζαντινὸς μουσουργὸς δανείσθηκε ἀπὸ λαϊκὸ μοτίβο ἢ ὅτι ὁ λαϊκὸς τραγουδιστὴς σάρωσε τὸ τραγούδι του πάνω σὲ μελωδία ἐκκλησιαστικὴ γνωστότατη καὶ σ' αὐτὸν καὶ σ' ὅλο τὸ λαό.

Ἀθήναι, 16—11—52

48 — ΤΑ ΧΟΡΕΤΤΙΚΑ ΘΡΑΚΙΩΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Στὸν κάμπο τῆς Θράκης ἀπὸ πλαισιότατους χρόνους, ὅπως σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ὁ χορὸς ἦταν τὸ ἀπαραίτητο τῆς Κυριακῆς ψυχικὸ ξεκούρασμα. Οἱ χωρικοὶ εἴτε γεωργοὶ κι' ἀγρότες, εἴτε ξυλοκόποι, εἴτε καρβουνοποιοί, εἴτε ἀμπελουργοί, πὸ ἀπομεσήμερον τῆς Κυριακῆς καὶ κάθε γιορ-

τῆς μαζευμένοι στην πλατεῖα τοῦ χωριοῦ θᾶστηναν χορό. Ἐκεῖ συγκεντρῶνταν τὰ παλληκάρια καὶ τὰ κορίτσια καὶ γίνονταν τὸ διάλεγμα τῆς νύφης καὶ τοῦ γαμβροῦ κι' ἄρχιζε τὸ αἶσθημα τῆς ἀγάπης. Ἐκεῖ στην πλατεῖα μὲ τὴν λιακάδα εἶτε μὲ τὸ χιόνι ἐμφανίζονταν κι' ὁ γκαϊτατζῆς ἢ ὁ λυράρης.

Ὁ Γκαϊτατζῆς ἦταν μουσόληπτος κι' ἔνθεος ἄνθρωπος. Αὐτὸς ἦταν ὁ μαέστρος τοῦ χοροῦ, «ἡ ψυχὴ» τῆς κινήσεως τοῦ χειροπιασμένου λαοῦ, ποὺ σχημάτιζε τὸν κύκλιο χορό. Παίζοντας τὸ ὄργανό του, σὰν εὐαίσθητος ἄνθρωπος πλημμυρισμένος μὲ πάθος ἀδιάκοπα κινότανε ρυθμικά. Πότε δεξιὰ πότε ἀριστερὰ σκύβοντας φυσοῦσε τὸν ἀσπὸ τῆς γκαϊντας, ἐνῶ ρυθμικά κινούσε τὰ δάχτυλα στὸν αὐλό της. Γινότανε ἔξαλλος, ἐνθουσιώδης, μεθυσμένος. Αὐτὸς ἄναβε τὸ μένος στὸ ρυθμὸ τῶν ποδιῶν ἴσα μὲ τὸ μουσικὸ συναίσθημα τῆς ψυχῆς του.

Ὁ χορὸς γινότανε κυκλοτερῆς δηλαδή κύκλιος. Τὸν πρόοδο ἀνελάμβαναν χορευτῆς ἄριστοι, ποὺ διακρινόνταν στὸ τεχνικὸ χόρευμα ὅλων τῶν λαϊκῶν χορῶν. Αὐτοὶ μετέδιδαν στοὺς ἄλλους τὸ βαθὺ συναίσθημα ποὺ τοὺς κατεῖχε μὲ τὶς ὁμορφες κινήσεις. Χορεύοντας μὲ πολλὰ ἐπιδέξια τσαλίμα ὁ πρόεδρος πηδοῦσε, ζυγίζοντας στὸ ἕνα πόδι, ἔβγαζε ἀναρθρες φωνῆς ἐνθουσιασμοῦ, γονάτιζε, λύγιζε τὸ κορμί του, ὠρθώνονταν, λύγιζε τὴ μέση του πρὸς τὰ πίσω, κάθονταν, ἀναπηδοῦσε εὐλύγιστα σὰν αἴλουρος, καὶ χτυποῦσε, τὸ χῶμα μὲ τὴν ἀπαλάμη. Πίσω στὸ χέρι δεμένος ὁ κύκλιος παρακολουθοῦσε πηγαίνοντας μπρὸς καὶ πίσω ρυθμικά. Τὸν πρῶτο, πρόοδο διαδέχονταν ὁ δεῦτερος ἀνεμαλλιάρης, ἐμπνευσμένος, ἀσίκης, τεχνίτης καὶ ἀφθαστος δημιουργὸς τοῦ ρυθμικοῦ βηματισμοῦ. Ἐπαναλάμβανε τὸ θαῦμα τοῦ ρυθμοῦ ἐπιδείχνοντας ὅλα τὰ χαρίσματά του στὸ ρυθμὸ καὶ στὴν κίνηση. Τὸ πάθος τοῦτο, τὴν ρυθμικὴ ἐντέλεια, τὴ χάρη τῶν κινήσεων, τοῦ τὴν μετέδινε ὁ Λυράρης ἢ ὁ Γκαϊτατζῆς μὲ τὶς δικές του κινήσεις, ποὺ εἶναι μιμητικὸ συμπλήρωμα τῶν ἤχων, ποὺ χύνει τὸ παμπάλαιό του ὄργανο, ὅταν γίνεται στὰ χέρια του ὁ ἐρμηνεὺς τῶν πλουσιῶν συναισθημάτων του.

Τῆς χήρας τὸ καλεμπερὶ
φωτιά νὰ πέση νὰ καῖ
τῆς χήρας ὁ χρυσοστειχρὸς
πλήγωσε ὅλες τὶς καρδιές.

Συχνὰ τὰ τραγούδια τοῦ λαοῦ τὰ χορευτικά, ἀντικαθιστοῦσαν τὰ ὄργανα. Ἔτσι ὁ χορὸς γινότανε καὶ μὲ τραγούδια τῶν κοριτσιῶν. Τέτοια τραγούδια ἔχομε πάμπολλα καὶ γιὰ ὅλους τοὺς χορούς. Συχνὰ ἐπίσης ἀντικαθιστοῦσαν τ' ἀπλὰ ὄργανα στὶς πολιτείες, ὅμιλοι μὲ μουσικὰ ὄργανα ποὺ στοὺς γάμους συνώδευαν σ' ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς χαρᾶς τοὺς νεονύμφους καὶ τοὺς χορούς καὶ τὰ τραγούδια. Εἶναι τὰ τσαλγκιά. Τὰ ὄργανα τὰ ἔπαιζαν καὶ τὰ κορίτσια, τὰ τραγουδοῦσαν καὶ πιάνονταν στὸ χορό. Οἱ χοροὶ

συνήθως ἦταν συρτοὶ καὶ πολὺ ὅμοιοι μὲ τοὺς πανελλήνιους ἀπλοὺς συρτοὺς χοροὺς.

Ἀθήναι, 20 — Νοεμβρίου 1952

49 — Ο ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ¹

Ὁ γάμος εἶναι ἡ μεγαλύτερη χαρὰ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ γι' αὐτὸ τὸν ὠνόμασαν στὴ Θράκη «Χαρά». Οἱ ἡμέρες τοῦ γάμου βαστοῦν μιὰ βδομάδα, ὅπως σῶλα τὰ μέρη τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γῆς. Τὰ ἔθιμα εἶναι πανομοιότυπα μὲ μικρὲς παραλλαγές καὶ στηρίζονται σὲ συνήθειες παλαιότατες, ἀνάλογα μὲ τὰ ἦθη κι' ἔθιμα, ποὺ ἀνεπτύχθηκαν μέσα στοὺς αἰῶνες κι' ἀνάλογα μὲ τὴ θέση τῆς γυναίκας στὴν κοινωνία. Γιατὶ εἶναι γνωστὰ τὰ ἔθιμα τῆς προίκας ποὺ προσφέρει ἡ νύφη καὶ τῆς ἐξαγορᾶς τῆς νύφης ἀπὸ τὸν γαμπρό. Ἐμεῖς οἱ Θράκες ἔχουμε περισυλλέξει πάνω ἀπὸ ἑκατὸν περιγραφὲς γάμου. Μέσα στὶς περιγραφὲς ὑπάρχουν πολλὲς ὁμοιότητες κι' ἐλάχιστες διαφορές. Μια ἐπισταμένη σύγκριση καταδειχνεὶ ὅτι ὁ γάμος, ἡ χαρὰ γίνεται κατὰ κοινωνικὲς τάξεις μὲ μιὰ διαφορὰ ἐλαχίστη. Τὸ στοιχεῖο ποὺ κυριαρχεῖ πάντως εἶναι ὁ ἀποχωρισμὸς (καὶ ἡ λύπη ποὺ προκαλεῖ) τῆς νύφης ἀπὸ τοὺς γονεῖς της, ἡ ὑποδοχὴ της στὰ πεθερικά της καὶ ἡ νέα της ζωὴ, ποὺ ἀρχίζει μὲ τὴν ὑποταγὴ της στὸν ἄνδρα, ποὺ τῆς δίνουν καὶ τῆς ἔδωσεν ἡ μοῖρα. Αὐτὸς ὁ ἀποχωρισμὸς τὸν παλαιότερο καιρὸ γινόταν δραματικὸς μὲ τὴ χαρὰ ποὺ γεννοῦσε γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς κόρης μὲ τὴν ἐξαγορὰ της ἢ τὸ μέτρομα τῆς προίκας.

Εἶναι πασίγνωστη, ὅλη ἡ τελετουργία τοῦ γάμου. Λίγο πολὺ μοιάζει. Λίγες λεπτομέρειες ἐμφανίζονται κατ' αὐτόν, στὸ κάθε μέρος, ἀλλὰ οἱ λεπτομέρειες αὐτὲς προέρχονται, ἀπὸ τὴ διαφορὰ τῶν συνθηθειῶν τοῦ γάμου ποὺ ἐπικρατοῦν.

Τὸ κυρίαρχο στοιχεῖο στὸ γάμο εἶναι τὸ διπλὸ συναίσθημα τῆς λύπης καὶ τῆς χαρᾶς. Ἡ νύφη παλεύει μὲ τὰ δυὸ συναισθήματα, τοῦ ἀποχωρισμοῦ μὲ τοὺς δικούς της, μὲ τὸ περιβάλλον της καὶ τὶς συνήθειές της τὶς κοριτσιότικες καὶ τὸ ἔμπισμα σὲ μιὰ νέα ζωὴ.

Τώρα πηγαίνει ἄλλοῦ, καὶ στὸ ἄγνωστο. Τί τὴν περιμένει; Μέσα ὅμως στὸ ἄγνωστο αὐτό, ἔρχεται ἡ ἀλλαγὴ τῆς ζωῆς, τὸ προσδοκώμενο ἀγαθό, ἡ τὴ γνωρίζουμε ἀπὸ τὴ λαογραφία κι' ἀπὸ χιλιάδες περιγραφές. Αὐτὰ τὰ μικτὰ γεγονότα γεννοῦν καὶ μικτὰ συναισθήματα, ποὺ προσπαθοῦν οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι νὰ ἐξωτερικέψουν. Κι' ἀρχίζει ἡ ἐβδομάδα τῆς χαρᾶς, ὅπως τὴ γνωρίζουμε ἀπὸ τὴ λαογραφία κι' ἀπὸ χιλιάδες περιγραφές. Αὐτὰ τὰ συναισθήματα τὰ ἐκφράζει ὁ λαὸς μὲ κάθε μέσο. Κλαίει καὶ δακρύζει, πηδᾷ καὶ χορεύει, τραγουδεῖ καὶ λυπητερὰ καὶ θλιμμένα, ἀλλὰ καὶ πολὺ χαρού-

1) Βλ. Θρακικὲς Ἠθογραφεῖς Δ' μέρος Πολ. Παπαχριστοδοῦλου διήγημα ἡ Χαρά.

μενα. Ἔτσι ὅλα γίνονται τραγούδι, γίνονται χορός, πότος καὶ φαγὶ καὶ λαλούμενα. Τὰ λαλούμενα στὴ Θράκη εἶναι τὰ «παιγνίδια» τὰ «τσαλγκιά» ὀρισμένα ὄργανα κοινὰ καὶ μὴ κοινὰ κατὰ τόπους, ποὺ συνοδεύουν ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς χαρᾶς, τῆς ἑορτῆς τοῦ γάμου.

Τὰ ὄργανα πρωτεύουν καὶ στὸ τραγούδι. Στὴ Θράκη στὰ μὲν χωριά πρωτεύει ἡ γκάιντα κι' ἡ λύρα, στὶς κωμοπόλεις καὶ τὶς πολιτεῖες οἱ συγκροτημένες παρέες ἀπ' ὀργανοπαίχτες, μὲ λαγοῦτο, τὸ οὔτ, τὸ βιολὶ καὶ τὸ ντέφι μὲ τὸ σαντούρι. Ἡ λαϊκὴ δημιουργικὴ δύναμη καὶ ἡ φαντασία ἔφαλε ὅλα τὰ συναισθήματα. Ἔτσι ἔχουμε τραγούδια τῆς νύφης, ποὺ τὴν παραστέκονται τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ σ' ὅλες τὶς ὥρες ὡς τὴν ἐκκλησιὰ καὶ τὸ στεφάνωμα καὶ τὴν ἀντίχαρα. Ἔχουμε τραγούδια ἀποχωρισμοῦ τῆς νύφης. Ἔχουμε τοῦ γαμβροῦ, τὰ τραγούδια τοῦ ξυρίσματος, τῆς παραλαβῆς τῆς νύφης, καὶ τὰ τραγούδια π' ἀκολουθοῦν μετὰ τὰ στεφανώματα ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ στὸ σπίτι καὶ τοῦ γλεντιοῦ π' ἀκολουθεῖ, ὡς καὶ τῆς ἀντίχαρας, ποὺ εἶναι ἡ κατακλιδα τῆς ὅλης χαρᾶς. Αὐτὰ περισυλλέγουν οἱ λαογράφοι καὶ καταγράφουν τὴ μουσικὴ τους, κι' ὅλα ἔχουν τὴν ἀξία τους.

Στὸ γάμο γρήγορες οἱ στιγμὲς ἐναλλάσσονται κι' ἀνάλογα ἐναλλάσσονται καὶ τὰ συναισθήματα τοῦ λαοῦ. Οἱ στιγμὲς εἶναι μοναδικές, γιὰ τοὺς νυμφευομένους. Διήνυσαν ἓνα μακρὸ διάστημα ἀρραβόνων κι' ἀγωνιοῦν νὰ φθάσουν, σὰν ἀρραβωνιασμένοι, στὸ τέρας τῶν ἀγώνων γιὰ τὴν ἔνωσή τους. Οἱ στιγμὲς αὐτὲς δημιουργοῦν συνήθειες πολλές, δημιουργοῦν ἔθιμα περιεργα καὶ συγκινητικά, ποὺ σ' ὅλη τὴ ζωὴ τ' ἀνθρώπου καὶ σ' ὅλους τοὺς λαοὺς ἐπαναλαμβάνονται κι' ἐπεκτείνονται. Γιὰ νὰ περάσει τὸ ζευγάρι ἀπὸ τὴν ἀμέριμνη ζωὴ τῶν νεονύμφων μὲ τὸ μυστήριο τοῦ γάμου καὶ τὰ στεφανώματα, εἶναι μιὰ δοκιμασία ἀληθινὰ δύσκολη, ποὺ ἐπιβραβεύεται μὲ τὴν ἔνωση δυὸ ψυχῶν, δυὸ σωμάτων.

Ἡ νύμφη δούλεψε νὰ ἐτοιμάσει τὴν προῖκά της. Κάθησε στὸν ἀργαλειό, ἔσυρε τὸ ξυλόχτενο, δοκίμασε χαρές, τραγούδησε τὰ ἔργα τῶν χειρῶν της, δημιούργησε ἐλπίδες χρυσές καὶ τέλος ἔφτασε στὴν ἑβδομάδα τῆς ἀγωνίας, ποὺ τελειώνει τὴν Κυριακὴ στὸν ἀυλόγυρο τῆς ἐκκλησιᾶς καὶ στὸ χαγιάτι τοῦ σπιτιοῦ.

Τὰ τσαλγκιά παίζουν, οἱ παραδερφές τῆς νύφης χοροῦν καὶ δημιουργοῦν τὰ τραγούδια τῆς στιγμῆς ἢ ἐπαναλαμβάνουν τὰ παλαιότερα ποὺ κληρονόμησαν ἀγγραφα μὲ τὴν παράδοση.

Οἱ σταθμοὶ τῆς ἑβδομάδος τῆς χαρᾶς εἶναι πολλοί. Οἱ προετοιμασίες τοῦ γάμου εἶναι ἀμέτρητες κι' ὡς ποὺ νὰ σταθοῦν κάτω ἀπὸ τὸν πολυέλαιο τῆς ἐκκλησίας, πέρασαν πολλὲς συγκινήσεις κι' ἐναλλαγές πικρίας καὶ χαρᾶς, ἢ νύφη κι' ὁ γαμπρός.

Τὰ τραγούδια — γιὰτὶ ὅλα τραγουδιοῦνται — εἶναι ποικίλα, εἶναι

ἐκφραστικά, εἶναι δραματικά καὶ λυπητερά, πὺν προκαλοῦν συγκίνηση καὶ συγκλονίζουν.

Τῆ νύφη τὴν τραγουδοῦν στὸ λουτρό, στὸ κίνιασμα, στὴν ἀποστολὴ τῆς προίκας καὶ τὸν ἐρχομὸ τῶν πανεριῶν. Τὰ «πανέρια» εἶναι ἓνα θαυμασιὸ ἔθιμο. Εἶναι ἡ ἀποστολὴ τῶν δώρων τῆς νύφης στὸ γαμπρὸ καὶ τοὺς συμπεθέρους, καὶ τοῦ γαμπροῦ στὴ νύφη καὶ τὰ πεθερικά του. Αὐτὰ τὰ πανέρια, γίνονται σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα χαρᾶς καὶ ξεποτυλίγονται σὰν μιὰ θαυμαστὴ μετόπη Φειδιακὴ μέσα σὲ ὕμνους καὶ τραγούδια, πὺν προκαλοῦν ῥῆγος...

Ἡ παραλαβὴ τῆς νύφης ἀπὸ τὸ σπίτι γιὰ τὴν ἐκκλησιὰ μὲ τὰ λαλήματα εἶναι πολὺ δραματικὴ ἀλλὰ καὶ πομπικὴ. Ἀνάλογα εἶναι καὶ τὰ τραγούδια. Ὅλοι τραγουδοῦν καὶ κλαῖνε στὸ σπίτι. Κλαῖνε ἀποχαιρετῶντας γιὰ πάντα τὴ νύμφη, καὶ τραγουδοῦν γιὰ τὴν παραδίδουν στὸ φυσικὸ προορισμὸ τῆς. Τὰ τραγούδια τοῦ γάμου ἐκφράζουν ὅλα τὰ συναισθήματα τῆς ὥρας:

— Ἀναδιαβαίνει τὸ πουλί, ἀναδιαβαίν' τὰηδόνι,
ἀφίνει γειὰ τὴ μάννα τῆς καὶ ὅλοι τὶς γειτόνοι.

— Δὲν εἶδανε τὰ μάτια μου τέτοια μαυρομματοῦσα,
τέτοια σιγανομίλητη καμαροπερπατοῦσα.

Στὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ τραγουδοῦν τὸ ἔξῃς:

— Πήγαμε στὴν ἐκκλησιὰ καὶ στὴν ἀγία Σοφία,
πὺν ὁ Χριστὸς κ' ἡ Παναγιά ἀνάβουν τὰ καντήλια.

Στὴν ὑποδοχὴ τῆς νύφης στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ λένε τραγουδιστά:

— Γιὰ ἔβγα μάννα τοῦ γαμπροῦ καὶ πεθερὰ τῆς νύφης,
νὰ ἰδῆς τὸ γυιὸ σου τὸ σταυραετό, τὴν πέρδικα πὺν σοῦ φέρνει.

Στὴν αὐτὴ τὴν εὐρύχωρη ὅταν στήνουν χορὸ, τραγουδοῦν ὅλοι. Ὁ ἀποχαιρετιστήριος χορὸς λέγεται τ ο ὕ ρ λ α κ' ἀποτελεῖ τὸ ἐπισφράγισμα τῆς χαρᾶς καὶ τὸ ὕστερον ξέσπασμά τῆς.

Ἀθήναι 27.5.53

50 — Οἱ ἀναστεναρικοὶ χοροὶ τῆς θρακῆς

Στ' ἀναστενάρια, πὺν εἶναι ἔθιμο μόνο θρακικὸ, ἀλλὰ καὶ πολὺτιμο στὸ τελετουργικὸ τους μέρος μὲ τὸν ἀγιασμὸ, τὴ θυσία καὶ τὸ πυροβάδισμα, ὅλα γίνονται μὲ τὸ χορὸ. Οἱ ἀναστεναρηδες, ἐγκαλεσμένοι ἀπὸ τοὺς ἀγίους, παίρνοντας στὰ χέρια τὶς εἰκόνες τῶν ἀγίων πὺν λατρεύουν, ἀρχίζουν καὶ χορεύουν. Θυμιατίζοντας ὁ ἀρχιαναστενάρης τὸ θυσιαζόμενο ζῶο — τὸ μπικάδι — τὸ θυμιατίζει περιφερόμενος γύρω του χορευτικά. Μπαίνοντας στὴν πυρὰ γιὰ τὸ πυροβάδισμα, κρατοῦν τὶς εἰκόνες — τὶς χάρες στὴν ἀγκαλιὰ καὶ χορεύουν. Ὅλα εἶναι χορὸς καὶ δῶ. Μὲ χορὸ ἀρχίζουν, μὲ χορὸ τελειώνουν. Αὐτὸς ὁ χορὸς εἶναι ἐπιβεβλημένος ἀπὸ τὸ ἔθιμο, εἶναι συνυφασμένος μὲ τὸ ἔθιμο.

Τὸ φαινόμενο τοῦτο τοῦ χοροῦ γίνεται καὶ στὴν Ἀμερικὴ στοὺς Φίτζι,

πὸ εἶναι κι' αὐτοὶ πυροβάτες καὶ γυμνοπόδαροι μπαίνουν στὴν πυρὰ. Καὶ μπαίνουν στὴν πυρὰ χορεύοντας καὶ χορεύουν ρυθμικὰ καὶ ὑποβλητικὰ. Οἱ χορευτὲς αὐτοὶ λέγονται Μπέγκα καὶ ζοῦν στὰ νησιά Φίτζι, ὅπου πηγαίνουν οἱ περιέργοι γὰ γνωρίσουν τὸ φαινόμενο τῆς πυροβασίας, ὅπου μανιῶδεις καὶ γεμᾶτοι ἀπὸ οἶστρο περιφρονοῦν τὴ φοβερὴ φωτιά.

Ὅταν τελοῦνται τ' ἀναστενάρια συμμετέχει κι' ὁ λαός, ὅπως τὸν παλιὸ καιρὸ, ὁ χορὸς στὸ δράμα, πὸ εἶναι ἔκφραση τῶν συναισθημάτων του. Ὁ λαὸς στὴν πυροβασία δημιουργεῖ κύκλιο χορὸ περὶ τοὺς ἀναστενάρηδες καὶ χορεύει μὲ τοὺς ἤχους τῶν ὀργάνων, τὴ λύρα, τὴ γκάϊντα, τὸ τύμπανο. Τὸ χορὸ τοῦτο τὸν προστάζει ὁ Ἅγιος, καὶ οἱ πιστοὶ συμμετέχουν γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἁγίων πὸν σέβονται.

Τὸ ἔθιμο τοῦ χοροῦ δὲν εἶναι μόνο θρακικὸ, οὔτε μόνο γίνεται στὴν τέλεση τῶν Ἀναστεναρίων. Εἶναι πανελληνίῳ. Στὴν ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὸ Χιλιομάδιο τῆς Κορινθίας λ.χ. μετὰ τὴ λειτουργία χορεύουν στὴν πλατεῖα μὲ τὸν παπᾶ, φορεμένον τ' ἄμφιά του, καὶ τραγουδεῖ ὁ λαὸς ἀνάλογο τραγοῦδι μὲ ἐπωδὸ «Χριστὲ κι' ἀληθινὲ μου». Τὸ ἴδιο γινότανε στὸν Πόντο. Κι' αὐτὸ μοῦ τὸ μετέδωσε ἓνας Πόντιος λαμπρὸς δεσπότης πὸν τὸ ἐνθυμεῖται πολὺ ζωηρὰ: «Ὁ χορὸς αὐτὸς χορεύονταν στὴν τέλεση τοῦ γάμου ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία».

Οἱ ἀναστενάρηδες τῆς Θράκης χορεύοντας τραγουδοῦν ἡρωικὰ τραγοῦδια ἀκριτικὰ καὶ τὰ λένε πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου. Ἐνα τέτοιο λέγει:

Ὁ Κωνσταντίνος ὁ μικρὸς ὁ Μικροκωνσταντῖνος
μικρὸν τὸν εἶχε ἢ μάννα του, μικρὸ ντὸν ραβωνίζει,
μικρὸν τὸν ἦρθε μύνημα στὸν πόλεμο νὰ πάη.
Νύχτα σελώνει τ' ἄλογο, νύχτα τὸ καλυγώνει,
βάν' ἀσημένια πέταλα, μαλαματένιες λόθρες.

Ὁ σκοπὸς τοῦ τραγοῦδιου εἶναι διθυραμβικὸς, γιορταστικὸς καὶ συνάμα καὶ χορευτικὸς καὶ τραγοῦδιέται σὲ κάθε κίνηση τῶν ἀναστεναρίων συνοδεία τῶν ὀργάνων. Τραγοῦδιέται καὶ στὴ θυσία τοῦ παύρου ἀκόμα καὶ στὸν ἁγιασμό.

Τὸ τραγοῦδι τοῦ χοροῦ τῆς φωτιᾶς, ὅσον διαρκεῖ τὸ προβάδισμα, τὸ λέγει ὁ λαὸς — ὁ κύκλιος χορὸς τοῦ λαοῦ — μὲ τὴν συνοδεία τῆς λύρας καὶ τῆς γκάϊντας. Εἶναι ὑποβλητικὸς καὶ θίγει ψυχικὰ καὶ τοὺς πυροβάτες καὶ τὸ λαὸ πὸν θεᾶται:

Κάτω στὸν Ἁγιοθόδωρο στὸν Ἀγικωνσταντῖνο
πανηγυρίζουν τὴ γιορτὴ τοῦ Ἀγικωνσταντίνου.
Δώδεκα δίπλες ὁ χορὸς, δεκαοχτὼ μπαλαίστρες
κι' ὁ λύκος ἄρπαξε παιδί, πο' μέσ' ἀπ' τὴς μπαλαίστρες.

Τὴ μουσικὴ αὐτὴ τὴν σώσαμε καταγραμμένη ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ.

Εἶναι πιστὴ καταγραφὴ κι' ἀληθινή. Ἡ χορωδία τοῦ κ. Καβακόπουλου τῶρα θὰ σᾶς τραγουδήσῃ δυὸ τραγούδια ἀναστενάργηδων καὶ τὰ ὄργανα τῆς χορωδίας θὰ σᾶς παίξουν τοὺς σκοποὺς καὶ χωρὶς τὰ λόγια. Ὁ κ. Καβακόπουλος μὲ πολλὴ προσπάθεια μετουσίωσε τὸ νόημα τῆς μουσικῆς καὶ τὸ μεταδίνει μὲ καλὴ καὶ πιστὴ ἀπόδοση, μὲ τὴ διαλεχτὴ λαϊκὴ χορωδία του.

ἘΑθῆναι, 2—1—53

51 — ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΝΤΕΗ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΡΑΚΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Τὸ Θρακικὸ δημοτικὸ τραγούδι, εἶπαμε κι' ἄλλοτε ὅτι τὸ χαρακτηρίζει μιὰ κατάνυξη ἐκκλησιαστικὴ κι' ἓνα πάθος σημαντικόν. Αὐτὸ τὸ πάθος χαρακτηρίζει τὰ περισσότερα τραγούδια τῆς Θράκης, ποὺ εἶναι σὰν πάθος μοιρολογιοῦ. Εἴτε ἀποχαιρετοῦν τὴ νύφη, εἴτε ὁ γαμπρὸς ὑποδέχεται σπιτί του τὰ συμπέθεριά του, ποὺ ἀποχαιρετοῦν τὴν κόρη τους, εἴτε ὀδηγοῦν στὴν ἐκκλησία τὴ νύφη, τὰ τραγούδια καὶ στὰ λόγια καὶ στὴ μουσικὴ εἶναι γεμάτα πάθος.

- Σήμερα μαῦρος οὐρανὸς σήμερα μαῦρη μέρα
ἀποχωρίζουν σήμερα τὴν κόρη ἀπ' τὴν μητέρα.
- Προσκύνα νύφη, φίλησε τῆς μάνας σου τὸ χέρι,
γιὰ νὰ σοῦ δώσει τὴν εὐχή, νὰ πᾶ νὰ κάνεις ταῖρι.
- Στὴν πόρτα δὲν ματάρχεσαι στὴν πόρτα δὲν πατάεις
κι' ἂν ἔρχεσαι καμιά φορά, θὰ βιάζεσαι νὰ πάεις.

Ὅταν ὁ λυράρης ἢ ὁ γκαϊντιατζῆς θέλει νὰ ἐκφράσῃ τὰ συναισθήματα τῆς στιγμῆς τοῦ ἀποχωρισμοῦ, ἐκφράζεται μὲ πάθος, ποὺ εἶναι συγκλονιστικόν, θαρρεῖ καὶ δανεῖζεται τὴ μελωδία του ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια, ποὺ εἶναι γεμάτα πένθος καὶ κατάνυξη. Αὐτὴ ἡ προσήλωση στὴν ἐκκλησιαστικὴ ὕμνωδια μὲ τοὺς κρουνοὺς τῆς τοῦ μουσικοῦ εἶναι φαινόμενο χτυπητὸ καὶ χαρακτηριστικόν, ποὺ μᾶς μεταδίνει τὴν ἴδια συγκίνηση μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ κατάνυξη, ὅταν ἀκοῦς νὰ ψάλλεται ἓνας πολυέλαιος, ἢ τ'ἀνοιξαντάρια ἢ ἓνας καλοφωνικὸς εἰρμὸς σὲ ὄρες γεμάτες ὑποβολὴ κάτω ἀπὸ τὸ ἀχνὸ φῶς τῆς καντήλας καὶ τὸ μισοσκόταδο ποὺ ἐμπνέει στὸν ἱεροψάλτη τὴν κατανυκτικὴ ἀπόδοση τοῦ κειμένου ποὺ ἐκτελεῖ.

Ὅταν μάλιστα ὁ ἱεροψάλτης εἶναι συναισθηματικὸς τύπος.

Τὸ πάθος τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, ποὺ ἐρμηνεύει τὸ βαθὺ συναισθηματικὸν τοῦ τραγουδιστῆ εἶναι διάχυτο μέσα στὰ Θρακικὰ τραγούδια, ὅπως στ' ἀναστενάργια τὰ ἠρωϊκὰ τραγούδια εἶναι διθυραμβικὰ καὶ νομίζεις πὺς ἀκοῦς τό: «Ὅτε κατῆλθες πρὸς τὸν θάνατον ἢ ζωὴ ἢ ἀθάνατος», ἔτσι καὶ στ' ἀποχαιρετιστήρια τραγούδια τῆς νύφης τὸ πάθος γίνεται καίμυς. Στὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης ὅμοια τὸ πάθος πλημμυρεῖ καὶ ξεχύνεται κι' ἀληθινὰ

αισθάνεσαι ν' ἀδειάζη ὁ χεῖμαρρος τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδιᾶς ἀπὸ τὴν συγκίνηση πού κατέχεται ὁ τραγουδιστής.

Στὴ Θράκη τὸ λαϊκὸ τραγούδι δὲν εἶναι ὅπως τὸ Ἑπειρωτικὸ ἢ τὸ Πελοποννησιακὸ καὶ τὸ Στερεολλαδίτικο. Στὴ Θράκη πάει ὁμαλό, ἴσο παθητικὸ καὶ συγκινητικὸ, σὺν ἀπλῷ ἐκκλησιαστικῷ τροπάρι τῆς παράκλησης: «Πάντων προστατεύεις ἀγαθὴ τῶν καταφευγόντων ἐν πίστει...», πού συγκινεῖ ἀναμφισβήτητα κάθε ψυχὴ γιὰ τὸ πάθος του.

— Μάνα μ' τὴν κόρη πού εἶδα ψὲς στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα
ἄχ κ' ἄς τὴν φιλοῦσα μιὰ φορὰ κ' ἄς βγῆ καὶ ἡ ψυχὴ μου.

— Σώπα ὑγιέ μου, ὑγιούτσικε μ' μονάκριβε μ' Γιαννάκη,
ἐγὼ σὲ κάνω νὰ τὴν δῆς, νὰ τὴν φιλήσης κούλας.

Τὸ πάθος τοῦ γιοῦ τὸν μαραζώνει, τὸν πληγώνει. Κι' ὅπως τὸ πάθος του εἶναι δριμύ, ἔτσι καὶ τὸ τραγούδι βγαίνει παθητικὸ κ' ἀνάλογο μὲ τὴ δριμύτητά του.

Αὐτὰ εἶναι τὰ δυὸ λαμπρὰ στοιχεῖα τῆς Θρακικῆς λαϊκῆς μουσικῆς. Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ἐπικρατοῦν στὸ ὕψος πού ἔχουμε μαζέψει καὶ πού φέρεται ἀκόμα ἀπὸ στόμα σὲ στόμα. Ἔτσι ἐξηγοῦμε γιὰ τὴν Θράκη ἀνεδείχθησαν ἀναορίθμητοι μουσικοὶ κάτοχοι τῆς βυζαντινῆς ὕμνωδίας. Ἡ Μάδυτος ἀνέδειξε ἀπὸ τὴν βυζαντινὴ περίοδο πολλούς, ἱεροψάλτες καὶ μουσικοδιδασκάλους, πού ποτισμένοι μὲ τὴν λαϊκὴ μουσικὴ ἐμπνεύσθησαν λαμπρὰ τροπάρια, μουσικά, πού ἀποτελοῦν ἐκλεκτὲς μελωδίες ἐκκλησιαστικῆς, ὅπως εἶναι τὰ χερουβικά, οἱ πολυέλαιοι καὶ τὰ δοξαστικά πού τὰ διακρίνει τὸ πάθος καὶ ἡ κατάνυξη.

Οἱ λαϊκοὶ τραγουδιστὲς καὶ οἱ ψαλτάδες εἶναι μέσ' ἀπὸ τὸ λαό. Ἔχουν τὴν ἴδια πηγὴ ἐμπνεύσεως τὴν ἴδια αἰσθηματικότητα. Καὶ τὸ τραγούδι τους εἶναι τὸ τραγούδι τοῦ γάμου.

— Ἀναδιαβαίνει τὸ πουλί, ἀναδιαβαίν' τ' ἀηδόνι
ἀφίνει γιὰ στὴ μάνα του καὶ ὅλοι τὶς γειτόνοι.

Στὴ Θράκη κάθε γλέντι ἢ διασκέδαση ἄρχιζε μὲ τροπάρια καὶ προχωροῦσε στὰ τραγούδια. Ἐπομένως ἡ ἐπίδραση τοῦ τροπαρίου στὸ τραγούδι καὶ τὰνάπαλιν εἶναι μεγάλη καὶ ἀμοιβαίως ἔχουν τὰ στοιχεῖα κοινὰ καὶ τοῦ πάθους καὶ τῆς κατανύξεως. Τὸ τραγούδι:

— Ἐγὼ εἶμαι ὄρφανὸ παιδὶ ἔχω καὶ χήρα μάνα,
εἶναι ἓνα τροπάρι κατανυχτικὸ καὶ παθητικὸ, ὅπως εἶναι τό: «Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου...»

Ἀθήναι, 1 — Ἰαν. 1955

52 — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΞΕΝΗΤΕΙΑΣ

Ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια πρὶν, εἶναι ὀνομαστοὶ αὐτοὶ πού ἄφησαν τὴ Θράκη,

γιὰ νὰ πᾶν στὶς πρὸ μακρυνὲς χῶρες. Ἡ ἀναχώρησή τους ἦταν ἕνας χωρισμὸς ὅμοιος μὲ τὸ θάνατο καὶ χειρότερος. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ λαὸς τραγούδησε τὸ παγκοσμίως γνωστὸ δίστιχο.

Παρηγοριὰ ἔχει ὁ θάνατος κ' ἀλημονιὰ ὁ χάρος,
κ' ὁ ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς παρηγοριὰ δὲν ἔχει.

Ἄλλὰ κάθε χρόνο, οἱ κεραμιδάρηδες λ.χ. ὁμαδικὰ ξεκινοῦσαν γιὰ τὴν ξενητεία. Ὅλη ἡ Θράκη κατὰ χιλιάδες ἔστειλε γιὰ ἕνα ἐξάμηνο τὰ παιδιά της στὴ Ρουμανία, κ' ἄλλοι γιὰ νὰ δουλεύουν στὰ κεραμιδαριά, ὅπου παρασκεύαζαν τὰ κεραμίδια, τὰ χρειαζόμενα στὰ μέρη ἐκεῖνα γιὰ τὸ χτίσιμο τῶν σπιτιῶν. Στὸν καιρὸ τοῦ ξενητεμοῦ — τοῦ ὁμαδικοῦ ξενητεμοῦ ὁ κόσμος τῶν ἀνθρώπων συναισθημάτων ξεπηδοῦσε σὰν ἡφαίστειο. Δάκρυα, ἐναγκαλισμοί, κλάματα, φιλήματα ὅλα μαζί κ' ἀνάκατα δημιουργοῦσαν μιὰ ὥρα περιπαθητικὴ, ὥρα τοῦ ἀποχωρισμοῦ. Καβαλλάρηδες καὶ πεζοὶ ξεκινοῦσαν ἀπὸ τὴν πλατεία πρὸς τὸ μεγάλο δρόμο. Οἱ ξενητεμένοι ἄφηναν κενὸ στὸ σπίτι. Τὸ κενὸ τὸ ἔβλεπαν, ὅταν γύριζαν ἀπὸ τὸν ἀποχωρισμὸ οἱ γυναῖκες στὸ σπίτι. Τότε ξεσποῦσε ὁ λαὸς καὶ δημιουργοῦσε τὸ τραγούδι. Τὸ σπίτι ἦταν ἔρημο.

Τὸ ἴδιο καὶ ἀπαράλλαχτο φαινόμενο ὑπάρχει στὴ ζωὴ τῶν νησιῶν, ποὺ οἱ σπογγαλιεῖς ἢ οἱ ψαράδες δημιουργοῦν στὸ ὁμαδικὸ ξεκίνημά τους. Ὁ χωρισμὸς, ποὺ δὲν ξέρουμε ἂν μπορῇ νὰ γίνῃ καὶ παντοτεινός, πικραίνει τὰ βάθη τῆς ψυχῆς καὶ γεννᾷ τὴ νοσταλγία τοῦ ξενητεμένου.

Ἡ σύζυγος στὸ σπίτι ἀφοῦ ξαποστείλῃ τὰ παιδιά στὸ σχολεῖο, ἀγωνίζεται ὀλομόναχη τώρα νὰ σιγυρίξῃ τὸ σπίτι. Στὸ σιγύρισμα πάνω τῆς ἔρχονται τὰ κλάμματα. Κλαίει καὶ ἀναστενάζει καὶ ὁ ἀναστεναγμὸς της γίνεται τραγούδι. Καὶ σὰν μοιρολόι τὸ δημιουργεῖ αὐτοστιγμῆς, τὸ προσαρμῶζει στὴ μουσικὴ καὶ τὸ σιγολέγει γιὰ νὰ ξεθυμάνῃ ἢ πίκρα της. Κάθεται στὸν ἀργαλειὸ καὶ ἀντὶ νὰ τραγουδήσῃ τὸ χαρούμενο τραγούδι τῆς ὑφάντρας, τραγουδεῖ λυπητερὰ σέρνοντας τὸ χτένι, τὸ ξυλότεχνο, καὶ πετώντας τὴ σαγίττα:

Καὶ τραγουδεῖ:

— Διασίδι πολυδιάσιδο, καλοῦ καιροῦ διασμένο
ὅταν σὲ μεσοκόπησα ἦρθαν μ' ἀρραβωνιάσαν.

Ἡ δημιουργεῖ τοῦ ξενητεμένου τὰ βάσανα ποὺ εἶναι ἀμέτρητα μὲ τὸ θλιβερότερο ὅλων τὴν ἀρρώστεια.

Τὸ μέλος τῶν τραγουδιῶν εἶναι ἀνάλογο μὲ τὸ πάθος τῆς ψυχῆς. Γι' αὐτὸ καὶ κατέχει τὸ γυναικισμὸ μὰ λαύρα, μιὰ φωτιά, ποὺ κατακαίει τὴν ψυχὴ τους:

«Λαύρα καὶ φωτιά ἔρημη ξενητεία

Ἄχ θάλασσα πλατεία πικρὴ ναι ἢ ξενητεία

Ἔτσι ἐξοφλεῖται αὐτὸ πὸ πάθος μ' ἕνα στίχο φοβερό.

Ἴδου δύο δείγματα λαϊκῶν τραγουδιῶν ξενητείας:

Καρδιά μου, δεκαοχτώ κλειδιά, γιατί είσαι κλειδωμένη,
άνοιξε, παίξε, γέλασε πώς είσαι μαθημένη.

— Μὰ πῶς ν' ἀνοίξω νὰ χαρῶ; Εἶναι τὰ κλειδιά παρμένα
καὶ κείνος ποὺ τὰ ἔπαρε εἶν' μακρὰ στὰ ξένα.

— Καρδιά μου ποῖος σὲ κλείδωσε καὶ τὰ κλειδιά παρμένα;

— 'Ο νιὸς ποὺ τήνε κλείδωσε, εἶν' μακρὰ στὰ ξένα.

Τὰ δίστιχα τῆς ξινητεῖας, εἶναι ἀξιολογώτατα. Τὰ χαρακτηρίζει τὸ πάθος, ἡ φραστικὴ δύναμη καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς ἐκφράσεως καὶ ἡ ποιητικὴ διάθεση.

Ἐφυγε ἡ ἀγάπη μου καὶ πὰ δὲν θὰ γελᾶσω

μήτε Σαββάτο θὰ λουστῶ, μήτε Κυριακὴ θ' ἀλλάξω.

Ἡ μουσικὴ τῶν τραγουδιῶν τῆς ξινητεῖας εἶναι ἀξιόλογη καὶ ὡς τέτοια ἀποτελοῦσε μέρος στὰ γλέντια καὶ στὰ συμπόσια. Ἡ Θράκη ἔχει νὰ μᾶς δώσει δείγματα μουσικῆς ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν.

Ἀθῆναι 14.4.53

53 — ΤΡΑΓΟΥΤΑΙΑ ΣΟΥΦΛΙΟΥ

Ὡς τώρα εἶχαμε ἐκπέμψει Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίεσ τῆς Βορείου καὶ Ἀνατολικῆς Θράκης. Τῆς Δυτικῆς Θράκης ἐκπέμψαμε τρία κάλανδα μόνον ποὺ ἀποτελοῦν ἀληθινὰ διαμάντια τῆς συλλογῆς τῶν Θρακικῶν μελωδιῶν.

Τὸ σημερινὸ μας πρόγραμμα προέρχεται ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Θράκη καὶ τὴν ἐπαρχία Σουφλίου, ποὺ ἀποτελεῖ ἐστία λαϊκῶν τεχνῶν καὶ παραδόσεων. Τὰ τραγούδια τοῦ Σουφλίου, τοῦ Ὁρτακιοῦ, τοῦ Διδυμοτείχου προέρχονται ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ. Ὁμοιάζουν ἐξαιρετικὰ καὶ στὴ μουσικὴ καὶ στὸ ἴδιωμα. Τὸ γλωσσικόν, δηλ. ποὺ ὅλη κείνη ἡ περιοχὴ ὁμιλεῖ: Τὸ Βόρειο γλωσσικὸ ἴδιωμα τῆς Θράκης:

Λὲν ἀνθίζουν τὰ ἀμὰν γιὲλ ἀμὰν.

θὰ κάφουν παλλικάρια.

Λὲν ἀνθίζουν τὰ τριαντάφυλλα

Λὲν ἄσπρου τριαντάφυλλου φορῶ

ἀνθίζουν τὰ τριαντάφυλλα

κὶ θέλου νὰ στὸ βάψου

τὰ μοσχομυρισμένα.

κι' ἂν θὰ τοῦ βάλου στὴ βαφὴ

Λὲν θὰ κάφουν νιὲς, θὰ κάφουν

πουλλὲς καρδιὲς θὰ κάφου κλπ.

(νιὸς)

Ἡ μουσικὴ τῶν τραγουδιῶν εἶναι ἰδιότυπη καὶ φέρνει τὴ σφραγίδα τῆς καλλιεργημένης μουσικῆς ἰδιοφυίας τοῦ ἑλληνικοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, ποὺ οὐδέποτε ἔπαυσε στὰ χρόνια τῆς δουλείας νὰ καλλιεργῇ τὸ τραγούδι. Στὸ γάμο, στὰ βαφτίσια, στοὺς χορούς, στίς διασκεδάσεις οὐδέποτε ἀφίνει τὸ λαϊκὸ ὄργανο, ἡ γκαῖντα σκορπᾶ τοὺς ρυθμικοὺς ἤχους τῆς, κινεῖ τὰ πόδια στὸ ρυθμὸ κι' ἀνάβει τὸ μένος τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ, ποὺ ἀγαπᾶ τὸ χορὸ καὶ σαυτὸν βρῖσκει τὸ ξέσπασμα τῶν συναισθημάτων των. Εὐτυχῶς στὴ Θράκη, τὰ παιδιὰ δὲν ἀποξενώνονται ἀπὸ τὴ λαϊκὴ μουσικὴ. Στὰ σχολεῖα, στίς ἐορ-

τές, στὰ πανηγύρια, στοὺς χοροὺς τὰ παιδιά, ὄχι μόνον μαθαίνουν νὰ τραγουδοῦν τὰ ἔθνικὰ μας τραγούδια, ἀλλὰ καὶ τὰ τραγουδοῦν ἔντεχνα χωρὶς οὔτε νὰ τὰ παραβλάπτουν, οὔτε νὰ τὰ διαστρέφουν.

Ἡ διαστροφή καὶ καταστροφή τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν, ποὺ συντελεῖται σήμερα τόσο γοργὰ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ λαό, ποὺ ἄρχισε ὄχι μόνον νὰ μὴ δημιουργεῖ ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ τραγουδῇ λαϊκὰ τραγούδια καὶ νὰ τὰ ἀνέχεται, εἶναι μιὰ μεγάλη ἀπώλεια δημιουργικῆ τῶν ψυχικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Σαυτὴ τὴ μοιραία καταστροφή τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, ποὺ συντελεῖται τόσο γοργὰ, εὐτυχῶς ἀντιδροῦν οἱ δάσκαλοι πάλι τῶν ἐπαρχιῶν ὅπου οἱ παραδόσεις, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά μας συντηροῦνται καὶ καταγράφονται μ' ἐπιμέλεια καὶ τραγουδιοῦνται ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τῶν σχολείων στὶς σχολικὲς γιορτές καὶ στὶς διασκεδάσεις καὶ ἐκδρομὲς τῶν σχολείων. Ὁ καθηγητὴς τῆς μουσικῆς στὸ Σουφλί κ. Βογιατζῆς καταγράφοντας μᾶς ἔστειλε τρία τραγούδια Σουφλιώτικα, ποὺ θ' ἀκούσετε ἀπὸ τὴ χορωδία τοῦ κ. Καβακοπούλου, τὰ ἐξῆς:

- 1.— Ἀραδιαστῆτε στὸ χορό.
- 2.— Λὲν ἦρθε Μάης καὶ ἄνοιξη.
- 3.— Τρεῖς ἀρχοντάδες.

Ἀθῆναι, 26 — 2 — 53

54 — ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΣΤΑ ΘΡΑΚΙΚΑ ΓΛΕΝΤΙΑ

Τὸ γλέντι στὴ Θράκη, τὸ «τζουμποῦσι» ποὺ συνήθως ἀκολουθοῦσε στὶς ὀνομασίες δηλ. τὶς ὀνομαστικὲς ἑορτές, εἶναι παροιμιῶδες. Ὁ ἑορτάζων, ἀφοῦ ἐδέχετο τὴν ἡμέρα τὸν χαιρετισμὸ φίλων καὶ συγγενῶν καὶ τὰ «χρόνια πολλά», τὸ βράδυ, ἐδέχετο τοὺς συγγενεῖς καὶ στενοὺς φίλους καὶ γλεντιέδες, ποὺ ἤμποροῦσαν ν' ἀνάψουν τὸ γλέντι μὲ τὶς ἀνάλογες διαδοχικὲς εἰσφορές τους στὴ μέθοδο τοῦ γλεντιοῦ. Ἦταν πολὺ εὐλόγο ἕνας λαός, ποὺ ἐργαζότανε μερόνυχτα, προσηλωμένος στὴ δουλειὰ καὶ δημιουργώντας ἐργασία καὶ προσφορά στὸ κοινωνικὸ σύνολο, νὰ ἐπιδίδεται συχνὰ μ' ἀχορτασιὰ στὸ φαγοπότι καὶ ἀπ' αὐτὸ στὸ γλέντι, στὸ χορὸ καὶ στὸ τραγούδι.

Ἡ ἀγροτικὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ ζωὴ, εἶναι πολὺ δύσκολη. Ὁ κάματος ὁ μέγας, ἡ καταπόνηση ἢ πολὺ μεγάλη γηράσκουν πρόωρα τοὺς ἀνθρώπους. Κι' αὐτοὶ οἱ κόποι ἤθελαν τὸ ἀντίδοτό τους. Ὅσοτερα ἀπὸ τὰ χειμωνιάτικα νυχτέρια τῆς δουλειᾶς, ποὺ βαστοῦσαν πέρα ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα, ἔπρεπε ν' ἀνασάνῃ ὁ δουλευτὴς. Τέτοιες εὐκαιρίες ἦταν οἱ «ὀνομασίες» οἱ ὀνομαστικὲς ἑορτές, τὰ βαφτίσια, καὶ οἱ γάμοι. Τότε «σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις» ὅπως ἔλεγαν προσέτρεχαν οἱ καλεσμένοι. Ἀνάμεσά τους ὑπῆρχαν οἱ χανεντέδες, ποὺ τραγουδοῦσαν τὰ σαρκιά καὶ τοὺς ἀμανέδες τοὺς Τούρκικους, χωρὶς νὰ παραλείπουν καὶ τὰ λαϊκὰ τραγούδια μας, ποὺ πλημμύριζαν τὸ λαϊκὸ αἶσθημα

ἀπὸ διάθεσι νὰ πιαστοῦν στὸ χορὸ. Ὁ χορὸς γινότανε ἓνα ξέσπασμα γενναῖο τοῦ κεφιοῦ ποὺ ἐπήγαξε ἀπὸ τὸ ποτῆρι τὸ γεμάτο, ποὺ τὸ κέναναν ἀχόρταγα.

Κι' ἄρχιζε τὸ σκοπτικὸ τραγούδι κι' ὁ χορὸς ἄναβε καὶ ξεθύμαινε ὁ καῖμός. Τότε στρέφονταν ὁ τραγουδιστῆς στὴ μνήμη του, ποὺ ἀνεβάξει παληοὺς σκοποὺς, παληὰ τραγούδια, παληοὺς μουσικοὺς καμηλοὺς καὶ μελωδίεσ λαϊκῆς ἑκατὸ χρόνων. Ξεθύμαινε ἡ ἀναμιμένη διάθεσή του κἄλεγε καὶ τραγουδοῦσε χορευτικά, ἀστεῖα, πειραχτικά, πολλὲς φορὲς καὶ τραγούδια τῆς καλῆς κοινωνικῆς τάξεως, ποὺ μύριζαν σχολικὴ ἐπίδραση, ἀλλὰ παρέμειναν μέσα στὴ λαϊκὴ ψυχικὴ διάθεση καὶ τραγουδιόνταν κι' αὐτὰ μὲ συγκίνηση.

Στὶς Σαράντα Ἐκκλησιῆς τραγουδοῦσαν λ.χ. τὸ τραγούδι:

Δύο πουλάκια εἴμασταν	καὶ πέρασ' ἕνας κνηγὸς
τὰ δυὸ ἀγαπημένα	καὶ σκότωσε τὸ ἕνα.

Ἐνα τραγούδι παθητικώτατο, ποὺ τὸ τραγούδησε ὁ λαὸς, στὸ θάνατο παλληκαριοῦ, ποὺ σκοτώθηκε σ' ἓνα ἐπεισόδιο ἐρωτικὸ καὶ συχνὰ τὸ ἐπαναλάμβανε στὰ γλέντια του, ὅταν ὁ πολὺς πότος δημιουργοῦσε κάποτε καὶ συναισθημα τῆς μελαγχολίας. Τέτοιον τραγούδι τραγουδιότανε κι ἀπὸ τοὺς Τούρκους τσαλγκιτζῆδες:

Πάντως τὰ γλέντια ἦταν ἡ εὐκαιρία νὰ τραγουδήσῃ ὁ λαὸς τὴν ιδέα τῆς Πατρίδας, τὸ θάνατο, τὸν ἐρωτικὸ καῖμό, τὴν ἀγάπη νὰ σύρῃ τὸ χορὸ, τὸ χασάπικο, τὸ συρτό, τὸν πηδηχτό, τὸ νυφικὸ κλπ.

Τὰ τραγούδια ἦταν ἓνα μέσο νὰ ἐκφράξῃ τοὺς κρυφοὺς πόνους καὶ τὰ μεράκια του. Ἦταν τὸ ξεθύμασμα τῆς ψυχῆς, ποὺ τὴν πλημμύριζαν καὶ τὴν ἐπίεξαν τὰ δεινὰ τῆς δουλείας. Κι' αὐτὸ γινότανε στὰ ὁμαδικὰ γλέντια, ὅπου εὔρισκεν ὁ λαὸς τὴν εὐκαιρία νὰ ξεσκάσῃ μέσα στὰ σπῆτια.

Τώρα ὁ κ. Καβακόπουλος θὰ σᾶς δώσῃ δείγμα πῶν τραγουδιῶν μὲ δύο τραγούδια γλεντιοῦ.

Κι' ἂν κλάψῃς, κι' ἂν μοιρολογήσῃς	Πολὸ κακὸ γένηκε γιὰ νὰ χαθῆ
δίκηο ἔχεις.	ὁ καλὸς ὁ νιός.

Ἀθῆναι, 26 — 2 — 53

55 — ΤΟ ΠΑΘΟΣ

Ἔως τώρα στὴν ἐμπομπὴ τῶν «Θρακικῶν Λαϊκῶν μελωδιῶν» ξεχωρίσαμε μὲ προσοχὴ σὲ εἶδη τὰ θρακικὰ λαϊκὰ τραγούδια καὶ τὰ ἐκπέμφαμε μὲ μελέτη καὶ προσοχὴ γιὰ νὰ λάβουν οἱ ἀκροατῆς τοῦ σταθμοῦ μιὰ ιδέα τῆς ποικιλίας, ποὺ τὰ χαρακτηρίζει στὸ ρυθμὸ, στὸ μέλος, στὴν ἐναλλαγὴ τῶν χρομμάτων, στὴν κατάνυξη καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν εὐκόλη μετάπτωση ἀπὸ μέλος σὲ μέλος, ἤτοι ἀπὸ τὸ διατονικὸ στὸ χρωματικὸ κι' ἀπὸ τοῦτο στὸ ἐναρμόνιο. Ἔτσι ἔχουμε μιὰ ιδέα γιὰ τὴν ποικιλία, τὴν ἀπλότητα, τὴν κατάνυξη, τὸ πάθος, τὴ μελαγχολία ποὺ τὰ στολίζει. Μιλήσαμε γιὰ τὸ Θρακικὸ

σκαοπτικὸ τραγοῦδι, γιὰ τὴν ὁμοιότητά του πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα καὶ τὶς ὑμνωδίες τὶς ἐκκλησιαστικῆς, καὶ ἡ χορωδία κατ' ἀντιπαβολὴ τραγοῦδῆσε θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες, ποὺ συνεκίνησαν τὸ ἀκροατήριον.

Τῶν θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν εἶναι ἀπέραντο τὸ πλῆθος, ὅπως ἀπέραντη καὶ ἡ σημασία τῶν μοτίβων, ποὺ ξεκινᾷ ὁ λαὸς μ' αὐτά, κάνει μερικὰ πετάγματα γιὰ ν' ἀνυψωθῆ καὶ ξαναπέφτει πάλι χωρὶς νὰ ἴσχυρῆ νὰ δημιουργήσῃ κάτι τὸ σπουδαιότερον. Τὰ ταπεινά του ὅμως αὐτὰ δημιουργήματα εἶναι ἀξιολογώτατα. Προκαλοῦν εὐχαρίστηση, γεννοῦν τὴν καλλιτεχνικὴ ἡδονή, δημιουργοῦν τὴν ἐντύπωση ὅτι στὰ χέρια τοῦ καλλιτέχνη μποροῦν νὰ ἐμπνεύσουν τὸ δημιουργὸ νὰ προχωρήσῃ πρὸ πέρα. Τέτοια τραγοῦδια ποὺ ἀποπνέουν τὸ μουσικὸ ἄρωμα τῆς λαϊκῆς ἐμπνεύσεως ἔχουμε ὄχι ὀλίγα. Τὰ τραγοῦδια αὐτὰ ὄχι μόνον τὰ χαρακτηρίζει ἀγνή λαϊκὴ ἐμπνευση, ὄχι μόνον μᾶς ἐμβάλουν σὲ σκέψη τραγουδοῦμενα, ἀλλὰ στὸν μελετητὴ γεννοῦν ἀναμφίβολα ἐμπνεύσεις ἐπεκτατικῆς τῆς μουσικῆς αὐτῆς. Καὶ ἴσως κάποτε ὠθήσουν τὸν καλλιτέχνη, ποὺ μελετᾷ καὶ θυθίζεται στοὺς λαϊκοὺς μουσικοὺς στοχασμοὺς, στὴν εὐρεση τῆς πηγῆς τῆς ἐμπνεύσεως.

Στὴ θράκη τὸ γεωγραφικὸ περιβάλλον εἶναι γεμάτο μυστικοπάθεια, εἶναι κατάνυξη, εἶναι πλημμυρισμένο πάθος. Ὁ θρακὴς λυράρης ἢ ὁ γκαϊντατζῆς ἢ ὁ τραγουδιστής, ποὺ γυρίζει ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι, καὶ ἐφράζεται σ' ὦρα χαρᾶς μὲ τὸ δικό του τρόπο, τραγουδεῖ μὲ πάθος, πίνοντας τὸ κεραστικὸ ποτήρι, καὶ μὲ κατάνυξη. Εἴτε τραγουδεῖ τὸ τραγοῦδι τοῦ γάμου, εἴτε τ' ἀποχωρισμοῦ τὸ πένθιμο ψυχικὸ ξέσπασμα, εἴτε τὸ σκαοπτικὸ τραγοῦδι τῆς ἀποκορῆς, στὸ τραγοῦδι του δίνει τὸ ἰδιαιτέρον χαρακτηριστικὸ τοῦ θρακικοῦ τραγουδιοῦ, τὸ πάθος καὶ ξέσπασμα τῆς ψυχῆς, ποὺ εἶναι μὴ συγκίνηση θρησκευτικὴ, ποὺ δὲν ἀφίνει ἀνέπαφη καμμιὰ ψυχή. Αὐτὸ τὸ ἐξαιρετικὸ εὐθιχτο στοιχεῖο τοῦ θρακικοῦ τραγουδιοῦ, ποὺ ἐξέχει στὶς θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες, καὶ ποὺ ἀποτελεῖ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν του θὰ προσπαθήσουμε νὰ σᾶς μεταδώσουμε στὴν ἀποψινὴ μας ἐκπομπὴ μὲ τὰ ἐξῆς τρία διαλεχτὰ τραγοῦδια ἀπὸ τρεῖς διάφορες πηγές.

1.— Ὅντας μὲγέννας μάννα μου.

2.— Ὁ Γιάννης ὁ ξενητεμένος.

3.— Ἀναδιαβαίνει τὸ πουλί.

Ἀθῆναι 12 — 3 — 53

56 — ΕΚΦΡΑΣΗ ΣΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Ἡ δεκαπενθήμερη ἐκπομπὴ τῶν θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν ἐγέννησε στοὺς ἀκροατὲς τῆς θράκης ἓνα αἶσθημα ἀνακουφίσεως, διότι τέλος πάντων τακτικὰ ἐπέπονται καὶ τὰ θρακικὰ τραγοῦδια ἀπὸ τὸ ραδιοφωνικὸ σταθμὸ Ἀθηνῶν γιὰ ν' ἀκούωνται ὡς τὰ πέρατα τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ συγ-

κινούσιν τὸ Θρακικὸ λαό. Τοῦτο μᾶς τὸ τονίζουσι γράμματα, πού ἔρχονται πρὸς τὸν ὁμιλοῦντα. Ἄπὸ τὸ Διδυμότειον, ἀπὸ τὴν Ὀρετσιαῖδα, ἀπὸ τὸ Σουφλί καὶ τὴν Εἰάνθη μᾶς πληροφοροῦν ὅτι μὲ συγκίνησι ἀναμένουν ν' ἀκούσουν τις Θρακικὰς λαϊκὰς μελωδίας καὶ μὲ ὑπερφάνεια ἀκούν οἱ Θραῖκες τὰ τραγούδια τους, ὅπως Ἡπειῶτες, οἱ Κρητικοί, οἱ Δωδεκανήσιοι καὶ λοιποὶ Στερεοελλαῖτες καὶ νησιῶτες.

Καὶ τὰ Θρακικὰ τραγούδια δὲν εἶναι κατώτερα ἀπὸ τὰ τραγούδια ἄλλης ἑλληνικῆς γῆς. Τὰ γνωρίσματά τους, ὅπως εἶπαμε καὶ ἄλλοτε εἶναι ἡ ἀπλότης τους, ἡ λιτότης τους, τὸ ὑπερβολικὸν τους πάθος, ἡ κατάνυξίς τους, ἡ ὁμοιότης πολλῶν μὲ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια. Τὰ χαρακτηρίζει τὸ σκῶμμα, ἡ ὑπερβολικὴ ἐκφραστικότης καὶ ἱκανότης γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ συναισθήματος τῆς στιγμῆς ἢ τῆς ὥρας, εἴτε εἶναι γάμος, εἴτε τραπέζι, εἴτε ξενύχτι γλεντιοῦ. Οἱ Θραῖκες στὰ τραγούδια τους εἶναι πολὺ ἐκφραστικοί. Μὲ τὰ λεπτότερα μουσικὰ μέσα ἐκφράζουν τὰ λεπτότερα συναισθήματά τους. Στους ἀπέραντους κάμπους τῆς Θράκης εἶναι ὁμαλὴ ἡ Θρακικὴ μελωδία, εἶναι σφιχτοδεμένη, εἶναι δουλεμένη. Τὰ τραγούδια δὲν τραγουδοῦνται μονόφωνα ἀλλὰ ὁμαδικὰ πάντα τὰ τραγουδοῦν οἱ πολλοί, ὁ λαός, οὗτ' ἔχουν ἀνασφίδητα τσακίσματα καὶ λαρυγγισμούς. Εἶναι μελωδίες, πού ὁ λαός πολὺφωνος τὰ τραγουδεῖ σὰν ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια, εἴτε ὑποδέχεται τὸν ξενητεμένον, εἴτε συνοδεύει τὴ νύφη στὸ ἐξόδιό της γιὰ τὴν ἐκκλησία καὶ τὰ στεφανώματα, εἴτε στήνει τὸ χορὸ, πού τὸν σέρνει ἡ νύφη. Εἶναι οἱ Θρακικὰς λαϊκὰς μελωδίας ἐξομαλυσμένα μουσικὰ κείμενα, ὅπως εἶναι ἐξομαλυσμένα τὰ ὑπέροχα τραγούδια τους καὶ γλωσσικὰ καὶ ρυθμικά. Δὲν ὑπάρχουν χασμωδίες καὶ παραπατήματα, δὲν ὑπάρχουν αὐτοσχεδιασμοί. Εἶναι κατασταλλάγματα πολλῆς δουλειᾶς καὶ φροντίδας. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν ἐκτέλεσίν τους δημιουργοῦν τὴν καλλιτεχνικὴν τέρψη, τὴν ἡδονὴν τοῦ πηγαίου τραγουδιοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ δουλεμένου. Ἄπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ βγαίνουν ἄρτια, ὅπως βγαίνει ἄρτιος γλωσσικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ τὸ Θρακικὸ παραμῦθι, τὸ ἀνέκδοτο, ὁ μῦθος καὶ κάθε προφορικὸ πνευματικὸν προϊόν. Ξαίρουμε ὅτι οἱ Θραῖκες ἀφηγοῦνται ἐξαίσια παραμῦθια, ὄχι μόνον μυθογραφικῶς ἀλλὰ καὶ καλλιτεχνικῶς. Ὁ λόγος τοῦ Θρακικοῦ παραμυθιοῦ εἶναι ἐκφραστικός, ὁμαλός, ἄρτιος, ἀψευγάδιαστος. Ἔτσι εἶναι ἐξομαλυσμένα τὰ Θρακικὰ τραγούδια καὶ οἱ Θρακικὰς λαϊκὰς μελωδίας ἀψευγάδιαστες. Στίχοι καὶ μελωδία ἀμιλλῶνται στὴν ἀριότητα καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν ἐμφάνισιν. Στὴν προσηχῆ ἔκδοσιν τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν ἐλπίζουμε νὰ καταφανῆ αὐτὴ ἡ ἐξαιρετικὴ καλλιέργεια τοῦ Θρακικοῦ τραγουδιοῦ μέσα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, πού κάθε λα-κὸ καὶ λαογραφικὸν προϊόν τὸ βγάξει ἄρτιον - ἀρτιώτατον στὶς καλλιτεχνικὰς ψυχικὰς ἐκδηλώσεις του. (Βλ. Ἄρχ. Θράκης Τόμ. 21.).

57 — ΦΙΛΙΠΠΟΤΠΟΛΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Πολλὲς ἀπὸ τὶς Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίαι τραγουδιότανε στὴ Θράκη πρὶν ἀπὸ ἑκατὸν πενήντα χρόνια. Τραγουδιότανε δὲ στὶς νυχτερινὲς οἰκογενειακὲς συναναστροφές, στὶς βιγγέρες, στοὺς γάμους καὶ στὰ συμπόσια. Τὰ τραγούδια αὐτὰ σώθηκαν ὡς τὰ σήμερα στὸ στόμα τῶν ἀπογόνων τῶν παλαιῶν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων οἰκογενειῶν, ὅταν, κυρίως χόρευαν στοὺς γάμους ἢ στὰ σπιτικά γλέντια.

Καὶ σήμερα ἀκόμα μερικὰ τραγούδια μας ἀπ' αὐτὰ στὴ Βόρειο Θράκη (Φιλιπούπολη, Στενίμαχο, Βάρνα, Πύργο, κλπ.) τὰ τραγουδοῦν καὶ γρη῏ς Βουλγάρες πού στὴ νεότητά τους τᾶμαθαν ἀπὸ Ἑλληνίδες.

Τόσο πολὺ ἦταν διαδεδομένα στὸν καιρὸ πού ἐπικρατοῦσε ὁ Ἑλληνισμὸς στὶς Πολιτεῖαι, πού ἀνέφερα. Γιὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ χρόνου πού συντέθησαν τὰ τραγούδια αὐτὰ ἔχουμε τὸνομα τοῦ τραγουδιστῆ, τὴν ἡλικία καὶ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου καὶ τὸνομα αὐτοῦ, πού τώρα μᾶς τὸ μετέδωσαν καὶ τὸ καταγράψαμε.

Τὴν παρασημαντικὴ τοῦ μέλους κατέγραψεν ὁ Χρη῏τος Ἐράστης τοῦ Ὠδεῖου τῆς Βιέννης, τὴ δὲ συλλογὴ τῶν τραγουδιῶν καὶ καταγραφή τοῦ τραγουδιοῦ κατήρτισεν ὁ Μυρτίλος Ἀποστολίδης στὴ Φιλιπούπολη.

Ἄπὸ τὰ τραγούδια ἄλλα εἶναι ἐπιχώρια, ἄλλα Θρακικὰ καθαρὰ, καὶ ἄλλα Πανελλήνια. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ τραγουδοῦνται καὶ πολλὰ ἀπὸ κείνα, πού εἶναι καταγραμμμένα σὲ λυρικὲς ἀνθολογίαι. Καθὼς «Εἰς τὸ ρεῦμα τῆς ζωῆς μου» τοῦ Θεοκείδη Θρακὸς ποιητῆς, καὶ ἡ «Φαρμακομένη» τοῦ Σολωμοῦ κλπ.

Τὰ δημοτικὰ καθαρὰ τραγούδια δημιουργήματα καὶ συνθέματα τοῦ λαοῦ μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν Βορειοθρακικῶν, ἄρχισαν νὰ παραμελοῦνται. Τὸ αἶσθημα τὸ μουσικὸ ἀνεπτύχθηκε ἀρκετὰ ἀφ' ὅτου ἀπὸ τὸ 1879 εἰσῆχθηκε ἡ φωνητικὴ καὶ ὄργανικὴ μουσικὴ στὰ σχολεῖα τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων, καὶ οἱ μουσικοὶ σύλλογοι δημιουργοῦσαν ὄρχηστρες καὶ χορωδίας ἐφήβων καὶ παιδιῶν καὶ μουσικοὺς Συλλόγους.

Ἐπί τὰ παλαιότερα τραγούδια ὑπεχώρησαν μὲ τὸν καιρὸ καὶ ἔμειναν κτῆμα μόνον τῶν γερόντων καὶ τῶν γυναικῶν, πού καταγινόμενες μὲ τὰ οἰκιακά, εἴτε στὸ χορὸ, εἴτε στὴ δουλειά, εἴτε στὸν ἀργαλειό, τὰ τραγουδοῦσαν ἀνεπηρέαστες ἀπὸ τὴν σχολικὴ μουσική.

Ἡ συλλογὴ τῶν τραγουδιῶν Φιλιππουπόλεως πού δημοσιέψαμε στὸν πρῶτο τόμο τοῦ Ἀρχείου Θράκης, περιλαμβάνει σαράντα ἕξ (46) μουσικὲς μελωδίαι, πού τὶς συνοδεοῦν 46 λαϊκὰ τραγούδια μὲ διάφορο ρυθμὸ καὶ μέτρο καὶ μὲ σημειώσεις τῶν λεπτομερειῶν τῆς δημιουργίας, τῆς χρονολογίας τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ τραγουδιστῆ, πού τὸ τραγουδοῦσε καὶ ἀπὸ τὸ στόμα του καταγράφηκε ἀπὸ τὸν συλλογέα.

Ἡ συλλογὴ ἔχει πολλὰ χαρακτηριστικὰ τραγούδια ὅπως λ.χ. «Ὁ Τοῦρ-

κος μὲ γυρεύει» «Ἡ Θεωνίτσα» «Νὰ σ' ἀγαπῶ βαρέθηκα» «Τὸ θᾶμα τάγι-
γεώρῃ» πού εἶναι καθαρὸ δημοτικὸ καὶ πανελλήνιο.

Στὴν Φιλιππούπολη ὑπῆρχε, ἐκλεχτὴ παροιμία Ἑπειρωτῶν, πού μὲ τὴ
σειρὰ τους ἔφεραν τραγούδια ἡπειρώτικα, καὶ πού δὲν ἔμεναν ἀλώβητα μὲ
τὸν καιρὸ' κ' αὐτά. Ἔνα τέτοιο εἶναι τὸ τραγούδι τοῦ Ἀλῆ Πασά.

Νᾶταν οἱ κάμποι θάλασσα καὶ τὰ βουνὰ ποτάμια
νὰ πνίγονταν οἱ ἴαταροι πού φέραν τὰ φιομάνια.

Ἡ συλλογὴ περιλαμβάνει καὶ μερικὲς παραλλαγές ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῶν
τραγουδιῶν τῆς Θράκης τοῦ Μόσχου Παπαχριστοδούλου ὅπως τό :

— Τρελλαίνομαι μαννούλα μου
γιὰ μιὰ γειτονοπούλα μου
Σύρε μαννάμ' καὶ πέστης πο
κάτσε κουβέντιασέ της το.

Περιλαμβάνει ἀκόμα κ' ἀπὸ τὰ σκωπτικὰ Θρακικὰ τραγούδια, ὅπως τό :

— Κυρὰ Μαριώρα ἄντρα σ' πείνασε
— Μὰ σὰν πείνασε καὶ τί,
κ' ὁ χορὸς καλὰ κρατεῖ.

Καὶ τό: Πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι.

Περιέχει καὶ δίστιχα ἐρωτικά :

Γιὰ μαύρα μάτια γάνοιμαι γιὰ γαλανὰ πεθαίνω
γιὰ φρύδια τσατμαλίδικα σχίζω τὴ γῆ καὶ μπαίνω.

Ἐπάρχουν καὶ κλέφτικα ὅπως ὁ Λιαῖκος, τὸ Ἀρκάδι, ὁ Κίτσος κ.λ.π.
Ἐνῶ εἶναι γνωστὸν ὅτι στὴ Θράκη ὁ κλέφτικος βίος ἐλάχιστα ἐκαρποφόρη-
σε, ἐπειδὴ ὅλη ἡ Θράκη γειτνίαζε μὲ τὴν Πόλη.

Γενικὰ ἡ συλλογὴ εἶναι ἀξιόλογη. Καὶ τώρα ἡ χορωδία τῶν Θρακικῶν
λαϊκῶν τραγουδιῶν θὰ σᾶς τραγουδήσῃ τρία χαρακτηριστικὰ τραγούδια βο-
ρειοθρακικὰ ἀπὸ τὴ συλλογὴ αὐτῆ, πού ἔχει σημαντικὴ ἀξία μέσα στὰ λαο-
γραφικά μας μουσικὰ κείμενα.

Ἀθῆναι, 9 — 4 — 53

58. — ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ ΣΤΟ ΛΑΪΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ Ἡ ΓΛΥΚΥΤΗΤΑ

Ἀπὸ τίς ἐκπομπές τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν καταδειχίνεται
ὅτι τὸ Θρακικὸ λαϊκὸ τραγούδι, εἶναι ἀξιόλογο, εἶναι καλοδουλεμένο καὶ ἱ-
κανοποιεῖ τὸν ἀκροατὴν. Καταδειχίνεται ἀκόμα ὅτι εἶναι πραγματικὸ νεοελ-
ληνικὸ δημοτικὸ τραγούδι μὲ ὅλα τὰ χαρίσματα καὶ πῆν πῶς λίγη ἐξωτερικὴ
ἐπίδραση.

Ζαίρουμε ἄλλωστε ὅτι οὐδέποτε ἡ μουσικὴ τοῦ γνήσιου καὶ πραγματι-
κοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ ἤμπορεῖ νὰ μεταβληθῇ, τόσο ὥστε ν' ἀποκτήσῃ

αὐτὴ ἀντίθετο περιεχόμενο ἀπὸ τὸ δικό του.

Ὁ νεοῦλλην τραγουδιστὴς παραλλάσσοντας κάτι στὴ μουσικὴ τοῦ τραγουδιοῦ, παραλλάσσει δὴ καὶ κεῖ μερικὰ φθογγόσημα στὴ βασικὴ πάντοτε φράση, γιὰ κάποια περισσότερη γλυκύτητα, ὅπως λέγει. Ἐπομένως οἱ παραλλαγές του αὐτὲς εἶναι ἡ ἀδυναμία τοῦ Νεοῦλληνο λαϊκοῦ τραγουδιστῆ καὶ δὲν μεταβάλλουν ὁλότελα τὴν βασικὴ τοῦ κειμένου καὶ τὴ μουσικὴ κατάσταση. Αὐτὸ συμβαίνει καὶ στὴν ἐκτέλεση τῶν βυζαντινῶν ἐκκλησιαστικῶν ᾠμάτων τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἱεροφάτιες ἐκτελῶντας τὰ μουσικὰ τροπάρια ὁ καθένας κάτι παραλλάσσει στὸ βασικὸ κείμενο σύμφωνα μὲ τὸ μουσικὸ του αἴσθημα καὶ τῆς φωνῆς του τὶς ἱκανότητες γιὰ περισσότερη «γλυκύτητα». Καὶ ὅταν ἐκτελεῖ διάφορα ποιητικὰ κείμενα, προσπαθεῖ νὰ ἐκλέξῃ τέτοια ἀνάλογη θυμικῆς διαθέσεως, ἔτσι πού τὸ γενικὸ περιεχόμενο ἀπὸ αἰσθητικῆς ἀπόψεως τῶν ποιητικῶν αὐτῶν κειμένων, νὰ μὴ ἔρχεται σ' ἀντίθεση μὲ τὸ γενικὸ περιεχόμενο ἐπίσης ἀπὸ αἰσθητικῆς ἀπόψεως τῆς αὐτῆς μουσικῆς.

Ὁ Νεοῦλληνας λαϊκὸς τραγουδιστὴς προχωρεῖ, ἐπαναλαμβάνοντας καὶ παραλλάσσοντας. Δηλαδή ἀδυνατεῖ μὲν νὰ συγκρατήσῃ συνεχῶς ἀμετάβλητη τὴν μουσικὴ του φράση, ἀλλὰ ὄντας γεμᾶτος ἀπὸ μουσικὴ παραγωγικότητα, μεταβάλλει τὴν Α κίνηση σὲ Α' τονούμενη κίνηση, χωρὶς ὅμως μὲ τὴν παραλλαγὴ αὐτὴ νὰ ἀλλάξῃ καὶ τὴ βασικὴ θυμικὴ διάθεση γενικά. Ἀλλὰ ἡ προσθήκη ἐνὸς ἢ δύο φθογγόσημων ἢ ἡ μικρὴ γενικὰ παραλλαγή, δὲν μεταβάλλουν ὁλότελα καὶ τὴν ὅλη ἀτμόσφαιρα τοῦ τραγουδιοῦ τῆς μελωδίας. Κι' αὐτὸ γίνεται γιὰτὶ πρόκειται γιὰ προσθηκὲς ἀπλὲς μελισματικές, γιὰτὶ καὶ ἡ μουσικὴ σκέψη καὶ αἴσθηση τοῦ Νεοῦλληνο λαϊκοῦ τραγουδιστῆ εἶναι καθαρὰ γραμμικὴ. Δηλαδή βάσει τοῦ τραγουδιοῦ του, τῆς ἐργασίας του εἶναι ἡ γραμμὴ, ἡ κίνηση, οἱ πολλὲς νότες, τὸ πλῆθος καὶ ὅχι ἕνας φθόγγος, ἢ τὸ μουμιποιημένο μοτίβο του.

Τὰ δημῶδη ᾠματα τῆς Θράκης, οἱ Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίαι, ὅπως τὰ ἔχουμε δημοσιέψῃ στὴ συλλογὴ τοῦ Μ. Παπαχριστοδοῦλου, μᾶς ἀφίνουν τὰ ἐξῆς συμπεράσματα, ὅτι εἶναι ἐπανάληψη καὶ παραλλαγὴ μιᾶς βασικῆς μουσικῆς φράσεως Α, ὅτι στρέφονται γύρω σὲ κλίμακες ἀρχαῖαι ἑλληνικὲς ἢ Βυζαντινὲς (τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς τὶς κλίμακες) ἢ στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ρυθμικὰ σχήματα σ' ὅλη τους τὴ μελισματικὴ γραμμὴ, τὸ πλούσιο μέλος, τὰ ἐπιφωνήματα, τὶς παρεμβολές, τὶς ἐπαναλήψεις, καὶ τὶς ἀποκοπὲς λέξεων στὸ κείμενο, τὸν στενὸ τόνο τῆς φωνῆς, τὰ μικρότερα τοῦ ἡμιτονίου διαστήματα, σχετικὰ πάντοτε μὲ τὴν τεχνικὴ καὶ τὴ μουσικὴ σκέψη καὶ αἴσθηση τῶν Νεοῦλλήνων τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος. Μᾶς δίνουν ἐπίσης ἐξ αἰτίας τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Θράκης, καὶ μερικὰ Σλαβικῆς ἢ καὶ Εὐρωπαϊκῆς ὕφης τραγούδια, οὐδέποτε δὲ Τουρκικῆς. Αὐτὰ συμπεραίνουμε ἐξετάζοντας βαθύτερα τὰ Θρακικὰ τραγούδια, πού τόσην ἔχουν χάρη καὶ καλ-

λιέργεια. Τώρα ἡ χωρωδία τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν μὲ τὸν κ. Π. Καβακόπουλο θὰ μᾶς τραγουδήσῃ τρεῖς μελωδίες, ποὺ ν' ἀποδείχνουν καταφανέστατα τὰ ὅσα εἶπα γιὰ τοὺς Θράκες λαϊκοὺς μελωδοῦς, τὸ ἔργο τους, καὶ τὴν ἐντέλειά του.

1.— Αὐτὰ τὰ μαῦρα ποὺ φορεῖς.

Τὸ τραγούδι τοῦτο ἔχει τὸ χαρακτηριστικόν, ὅτι ἡ παραστατικὴ του μουσικὴ ἔκφραση ἀνταποκρίνεται στὴν ἔκφραση τοῦ νοήματος τοῦ στίγου ποὺ εἶναι τόσο ἔντονος καὶ ζωηρός.

2'— Μαῦρα μου χελιδόνια καὶ ἄσπρα μου πουλιά.

Στὸ τραγούδι τοῦτο ὑπάρχει τὸ ὑψηλὸ πάθος, ποὺ πλημμυρεῖ τὴν ψυχὴν τοῦ τραγουδιστῆ καὶ δημιουργοῦ, καὶ συμπληρῶνεται μὲ στοιχεῖα ἀνάλογα μουσικὰ-τοῦ ἔντονου πάθους.

3.— Ἐγὼ εἶμαι ὄρφανὸ παιδί ἔχω καὶ χήρα μάνα.

Τοῦτο τὸ τραγούδι εἶναι σωστὴ ἐκκλησιαστικὴ μελωδία, κατασκευαστικὴ, συγκινητικὴ ποὺ θαρρεῖ καὶ σὲ μεταφέρει στὸ εἰκονοστάσιον μπροστὰ τῆς ἐκκλησίας. Εἶναι αὐτούσιον τὸ «Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου» τῆς Προηγιασμένης. Ἡ ὅλη συγκίνηση πηγάζει ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα στοιχεῖα ποὺ παρεμβάλλει ὁ ἐκτελεστὴς γιὰ τὴν «γλυκύτητα» ποὺ ἐπιδιώκει.

Ἀθῆναι, 23 — 4 — 53

59 — Ο ΘΡΑΚΙΚΟΣ ΧΟΡΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Οἱ Θράκες ἐχόρευαν κι' ἐγόρευαν πολὺ. Στὸν κάμπο τῆς Θράκης ἀπὸ τοὺς πρὸ παλαιοῦς χρόνους, ὅπως μαθαίνουμε ἀπὸ τὴν Κύρου Ἀνάβαση, ἐχόρευεν ὁ Θρακικὸς Λαός. Στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἦταν ὁ χορὸς τὸ ἀπαραίτητο ψυχικὸ ξεκούρασμα, ὅταν τῆς Κυριακῆς οἱ χωρικοὶ εἴτε γεωργοί, εἴτε ξυλοκόποι, εἴτε καρβουνιάρηδες, εἴτε ἀμπειουργοί, μαζεμένοι στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ, ἐχόρευαν. Στὸ καφενεῖο τῆς πλατείας οἱ γέροντες κουτσόπιναν καὶ συζητοῦσαν τὰ ζητήματα τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ ἔλυναν τὰ γενικὰ προβλήματα ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦσαν μὲ καλοσύνη καὶ πειθαρχία.

Ἄλλοι οἱ λαοί' οἱ νέες καὶ νέοι, ἐργάτες ἀκούραστοι ὅλης τῆς ἐβδομάδος, γέμιζαν τὴν πλατεῖα, κουβέντιαζαν ντυμένοι μὲ τὰ πρὸ καλά ρούχα καὶ μὲ τ' ἀσημένια καὶ χρυσᾶ στολίδια, κέριχναν κι' ἀπὸ καμμιὰ ἐρωτικὴ ματιὰ συναμταξύ τους.

Ἐκεῖ στὴν πλατεῖα στὰ χειμωνιάτικα ἀπογεύματα εἴτε μὲ τὴν λιπαράδα εἴτε μὲ τὸ χιόνι ἐμφανίζονταν κι' ὁ γκαϊπατζῆς ἢ ὁ λυράρης. Ὁ γκαϊπατζῆς ἦταν σπουδαῖος ἄνθρωπος τὴν ὥρα αὐτῆ. Ἐνέπνεε, ἐρρῶθμιζε τὸν παλμὸ τοῦ χοροῦ, γιατί κι' ὁ ἴδιος παίζοντας ἐκινεῖτο ρυθμικὰ πότε δεξιά, πότε ἀριστερά, πότε σκυφτός, πότε καμαρωτός, ἔξαλλος καὶ γεμάτος ἐνθουσιασμὸ καὶ οἶστρο.

Ὁ χορὸς γινότανε κύκλιος — δηλ. κυκλοτερής. — Τὸν πρόβοδο φαστοῦσε ὁ δυνατὸς χορευτὴς κι' ἀκολουθοῦσαν οἱ νέοι κι' οἱ νέες σάν μιὰ ἀλυσίδα ἀτέλειωτη. Γύρω τους ὁ κόσμος σχημάτιζε ἕνα τεῖχος. Μαννάδες, γιαγιάδες, μεστωμένοι ἄντρες ποὺ καμάρωναν τὰ παιδιά τους, μὲ τὴ διαίσθηση τῆς πείρας, προσπαθοῦσαν νὰ μαντεῦσουν ποιὰν θὰ πάρη ὁ κάθε νηὸς και ποιά ταιριάζει στὸν καθένα.

Ὁ πρόβοδος ἦταν ὁ προηγούμενος τοῦ χοροῦ ποὺ ἄλλαζε κάθε λίγο. Αὐτὸς ἔδινε τόνο στὸ χορὸ καὶ προκαλοῦσε μὲ τὰ τσαλίμια του τὸν ἐνθουσιασμό. Ὁ πρόβοδος ἀγωνιζότανε νὰ ἐπιδείξη τὰ χαρίσματά του τὰ χορευτικά, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταδώσῃ στοὺς ἄλλους τὸ βαθὺ συναίσθημα ποὺ τὸν κατεῖχε. Κροστῆ τὰ χέρια του, τὰ τρία δάκτυλά του, βγάζει φωνὲς ἄναρθρες ἢ στεναγμοῦ ἐπιφωνήματα ἄχ! ἔχ! ἰχ! ὦχ!. Πηδᾶ καὶ πηδώντας χτυπᾶ μὲ τὸ δεξιὸ του χέρι τ' ἀριστερὸ πόδι, γονατίζει, λυγίζει τὴ μέση του, κάθεται, ξανακάθεται κι' ἀναπηδᾶ ἔτσι, ποὺ λὲς καὶ τὸ κορμί του ἔγινε αἴλουρου ἢ γατιοῦ εὐλίγιστο σῶμα. Εἶναι ὁ ἐνθουσιασμοὸς ποὺ τὸν κατέλαβε. Καὶ πάλι μολακώνει, κινεῖ τὰ πόδια μὲ ρυθμὸ τώρα ἥσυχο, κι' ὁ κύκλος προχωρεῖ μπρός, στρέφεται πίσω καὶ ρυθμικὰ παρακολουθεῖ τ' ἀνάλαφρα τῆς γκαίντας μουσικὰ κομίσματα. Καὶ πάλι ἀνάβει καὶ πάλι παίρνει δύναμη, ὅταν κι' ἡ γκαίντα ἀλλάζει ρυθμὸ καὶ μένος κι' ἀνάβρασμα ψυχικὸ τοῦ γκαίτατζη.

Τώρα ὁ χορὸς ἀλλάσσει, ὁ πρόβοδος ἰδρωμένος ἀφήνει τόπο σ' ἄλλον. Ἐπαναλαμβάνεται τὸ θαῦμα τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελωδίας ὡς ποὺ νὰ ἐπιδείξῃ τὸ παλλικάρι ὅλα τὰ χαρίσματα τῆς σβελτωσύνης του.

Ὅταν τὸ χειμῶνα ἐπέστρεφαν οἱ ξενητεμένοι, τὰ γλέντια ἦταν ἀδιάκοπα. Τότες ὁ χορὸς γινότανε τὸ καθημερινὸ στὰ σπίτια γλέντι. Στὶς πολιτεῖες διασκέδαζαν μερόνυχτα καὶ οἱ χοροὶ βαστοῦσαν ὡς τὰ ξημερώματα στὶς ὀνομαστικὲς εορτὲς ἢ στὰ γλέντια καὶ φαγοπότια τὰ νυχτερινά. Τότε ἔχορευαν καὶ μὲ τὸ τραγούδι, μόνο ποὺ τὸ τραγουδοῦσε ὅλος ὁ κύκλιος χορὸς.

Τέτοια γλυκὴ τραγούδια ἔχουμε περισυλλέξει πολλὰ καὶ νόστιμα.

Τώρα θ' ἀκούσετε τέσσερα τραγούδια ἀπὸ τὰ χορευτικά μας ἀπὸ τὴ χορὸφδία τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν μὲ τὸν κ. Καβακόπουλο.

- 1.— Κίνησεν ἡ Παναγιώτα.
- 2.— Ἀραδιαστεῖτε στοῦ χοροῦ.
- 3.— Μαλαματένιος ἀργαλειὸς
- 4.— Ὅργανικὸς χορὸς.

60. — ΤΟ ΒΟΡΕΙΟΘΡΑΚΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Στὸν 11ο τόμο τῶν Θρακικῶν ἐδημοσιεύθησαν ἀπὸ χειρόγραφη συλλογὴ Δημοτικῶν τραγουδιῶν καταρτισμένη ἀπὸ τὰ 1887 ἕως 1900, μερικὰ τραγούδια τῆς Βορ. Θράκης.

Ἡ συλλογὴ αὐτὴ περιλαμβάνει καὶ τραγούδια τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ τῆς Στενιμάχου τοῦ περασμένου αἰῶνος. Τὰ τραγουδοῦσαν γέροι καὶ γριεὲς σήμερα λησιμονημένους, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιά τους, πὺν τὰ θυμοῦνται σὲ γεροντική τῶρα ἡλικία καὶ τὰ ψιθυρίζουν. Τέτοια μιὰ συλλογὴ δημοσίευσα τοῦ Μυρτίλου Ἀποστολίδη καθηγητὴ στὸν Δ' τόμο τοῦ Ἀρχείου Θράκης.

Ἡ συλλογὴ εἶναι πλουσία. Περιέχει 46 τραγούδια καὶ πλέον, καὶ ἐξεπέψαμε ἀπὸ αὐτὰ σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἐκποιπές μας. Τὰ τραγοῦδια τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Βογαζλῆ ἐλάχιστα, (τοῦ 11ου τόμου) μᾶς δίνουν μιὰ ἰδέα τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Στενιμάχου συμπληρώνουν τὴ συλλογὴ τοῦ Ἀποστολίδου. Τραγουδιόνταν δὲ στίς δυὸ γειτονικὲς πλατεῖες, τῆς Βορείου Θράκης, Φιλιππούπολη καὶ Στενίμαχο, ἕως τὴν καταστροφὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ στὰ 1906, πὺν κατασραφηκε ὁμαδικὰ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, καὶ ἐκδιώχθηκε ἀπὸ κεῖ. Ἡ ἱστορικὴ προέλευση τῶν τοπικῶν τραγουδιῶν τῆς συλλογῆς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὰ σχόλια τοῦ κ. Βογαζλῆ καὶ τοῦ Ἀποστολίδου. Ξαίρουμε δηλαδὴ πότε καὶ γιατί ἔγιναν καὶ τραγουδήθηκαν. Τέτοια σχολιασμένα τραγούδια εἶναι: 1) Ἡ Μαντίτσα μὲ τὸ μουσικὸ τῆς κείμενο. 2) Ὁ Κουρσάρος: Ὁ Καπετάνιος ὁ Πέτρος μὲ δεκαοχτὼ παιδιά ἔπιασε τὸν Θανάση, τὸ γυιὸ τοῦ Θωμαγαῖα. 3) Τῆς Λέγκως τὰ Καμιώματα. Τοῦτο σατυρίζει μιὰ παρεκτροπὴ κοινωνικὴ, τὸν καιρὸ πὺν τὰ ἦθη εἶταν αὐστηρότατα. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐπιμένει τραγουδώντας νὰ στηλιτεύη μὲ τὶς ἡμερομηνίες καὶ τὰ δρωῖντα πρόσωπα.

Στὰ χίλια ὀχτακόσια τὸ ἔτος, εἰκοσιτρεῖς
τὸ Νοέμβριο τὸ μῆνα, ἡμέρες δεκατρεῖς
ἦνκε μεγάλο θᾶμα σὲ ἓνα δυὸ καὶ τρεῖς.

Μανόλογλους καὶ Σταύρης κ' ἢ Λέγκω ἦνκαν τρεῖς.

Ἡ μουσικὴ τοῦ τραγουδιοῦ ἔχει κάτι τ' ἀφηγηματικὸ.

4) Ἡ Μανιώ ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ τραγούδια τῆς συλλογῆς, πὺν ὁ σκοπὸς του εὐχάριστος καὶ σκαπτικὸς.

Μανιώ μου τὰ σκαρπίνια σου ποιδὸς τᾶχει χωρισμένα;
Μανιώ μου τὰ φουστάνια σου ποιδὸς τᾶχει χωρισμένα;

5) Ἡ Καλλινίτσα. Τοῦτο τὸ τραγουδοῦσε ὁ Βασίλης Μίλτσος Στενιμαχίτης, πὺν τῶρα βρῖσκεται στὴ Θεσσαλονίκη. Ἀπ' αὐτὸν περισώθηκε ἡ μελωδία. Ἀναφέρεται στὴ γιορτὴ τοῦ Ἀγιγιάννη, τοῦ Πανελλήνιου αὐτοῦ ἐθῆμου. πὺν ὡς τὰ 1906 γιορτάζονταν κατὰ τὸν παμπάλαιο τρόπο καὶ στὴ Στενίμαχο.

Καλλινίτσα στολισμένη δώδεκα χρονῶ,
δώδεκα χρονῶ τὴν πῆρε ὁ Γιαννίσαρος,
μέσ' στὰ σύννεφα κρυβούνταν κ' ἀστροδόξαζε,
πὺν στὰ μάρμαρα πατοῦσε καὶ κορνιάχιτσε,

Περιγραφή αὐτῆς τῆς πομπῆς τῆς Καλλινίτσας Στενιμάχου, μᾶς δίνει ὁ μα-

καρίτης Βλ. Σκορδέλλης Στενμαχίτης μὲ τὸν τίτλο «Ὁ κλειδονισμὸς ἐν Στενμάχῳ» ὅπως γιορτάζονταν στίς 23 Ἰουνίου σ' ὄλο τὸ Πανελλήνιο.

6) Τὸ «Ἀκοῦς κουμπάρα μου», εἶναι σκωπτικό. Ἄπο πίσω ἀπὸ τὰ Καλίβια.

—Τ' ἀκοῦς κουμπάρα μου;	μὰ εἶναι τὰ ἔξοδα βαρειά,
Ἔχω μιὰν ἀγαπητικιά,	κουμπαρούλα μου γλυκειά.
κουμπαρούλα μου γλυκειά.	Πέντε καρμπόβολα ἔχει τὸ φέσι
Ὅλοι μὲ λένε νὰ τὴν ἐπάρω	καὶ πενήντα ἢ φορεσιά,
Τ' ἀκοῦς κουμπάρα μου;	—Κουμπαρούλα Θανασιά. κλπ.

7) Ἐνα τραγοῦδι ἀπὸ τὰ τραγοῦδια τοῦ γάμου μὲ τὸνομα: Τώρα δοξάζω τὸ Θεό, εἶναι ἀξιόλογο:

Τώρα δοξάζω τὸ Θεό,	ποὺ πιάνω χέρι δροσερό
τὸν ἄη Νικόλα φχαριστῶ,	ἓνα χεράκι τρυφερό κλπ.

Τῶπαιζαν οἱ λαλητάδες τραγουδώντας το. Τραγουδοῦσε μαζὶ κι' ὁ γαμπρὸς ποὺ κατὰ τὰ ἦθη μόνο μετὰ τὰ στεφανώματα μπορῶσε νὰ βγῆ στοὺς δρόμους.

Καλοὶ χρόνοι, καλοὶ καιροί.

Τώρα ἡ χορωδία Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν τοῦ Καβακόπουλου, θὰ μᾶς τραγουδήσῃ τρία τραγοῦδια ἀπὸ τὰ Στενμαχίτικα αὐτὰ δημιουργήματα, ποὺ δείχνουν ὅτι δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ μᾶς ὁ καιρὸς, ποὺ ὁ λαὸς δημιουργοῦσε λαϊκὰ τραγοῦδια καὶ μὲ θέματα ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ πάσης φύσεως.

Ἄθῆναι, 23 — 7 — 53

61.— ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΛΛΙΠΟΛΙΤΙΚΑ

Ὁ Παπαλουῆζος ἀπὸ τὴν Καλίπολη, παμπάλαιος δάσκαλος καὶ παπᾶς τῆς Καλλιπόλεως, μᾶς ἔχει δώσει πολλὰ καὶ καλὰ λαογραφικὰ κείμενα. Σὲ μιὰ μελέτη του γιὰ τὸ γάμο στὴν Καλίπολη καὶ τὰ γύρω χωριά, μᾶς ἔδωσε καὶ κείμενα μουσικά. Βρίσκονται στὸν ΣΤ' τόμο τῶν Θρακικῶν. Ὁ Ἕλληνισμὸς τῆς περιοχῆς αὐτῆς τῆς Θράκης ἦταν γηγενὴς ἀπὸ αἰῶνες. Ἄν καὶ τὸν τυράννησαν οἱ Τοῦρκοι πολὺ, γιὰτὶ ἀπὸ κεῖ ἀποβιβάστηκε ὁ Σουλεϊμάν στὴ Θράκη γιὰ πρώτη φορὰ, ὅμως μέσα στοὺς αἰῶνες κράτησαν οἱ Ἕλληνες τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά τους αἰωνόβια καὶ τὰ κράτησαν ἀλώβητα καὶ ἀγνά. Στὴ μελέτη του αὐτὴ γιὰ τὸ χωριὸ του Ταῦφύρι, πάνω στὴ Θρακικὴ Χερσόνησο, ποὺ οἱ κάτοικοι του ἦταν φιλόθηρκοι, φιλόμουσοι καὶ πολὺ φιλοπρόοδοι, περιεσώθηκαν ἦθη ἀγνά τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ σ' ὄλες τὶς ἐκδηλώσεις του.

Τὰ τραγοῦδια τοῦ γάμου λχ. εἶναι διαμάντια ἀληθινά. Ὅταν ἡ νύφη ἐγκαταλείπῃ τὸ πατρικὸ της σπίτι τραγουδιέται πό:

Ἄναδιαβαίνει τὸ πουλὶ ἀναδιαβαίν' τὰηδόνι.

Εἶναι ἓνα διαμάντι παθητικὸ σὰν τροπάρι κατανυχτικό. Ἐνας ἄγνος στίς ὁμορφιεὲς τῆς νύφης ἄφθαστος:

Σᾶν πέριδικα πατεῖς στῆ γῆ, σᾶν χελιδόνι τρέχεις
καὶ τὰ σημεῖα τοῦρανοῦ ἀπάνω σου τὰ ἔχεις.

Ὅμοια τὸ τραγοῦδι ποῦ πηγαίνει ἡ νύφη στὴν ἐκκλησιὰ καὶ τὴν ὑποδέχεται ἡ πεθερὰ στὸ σπίτι τῆς-τάρχοντικῆς τῆς, τραγουδιέται μὲ ἐκκλησιαστικὴ κατάνυξη. Εἶναι μελωδίες σιγκινητικῆς, ποῦ πηγάζουν ἀπὸ τὸ βαθθὸ λαϊκὸ αἶσθημα, τὸ ἀνεξάντλητο σὲ παραλλαγῆς μουσικῆς.

Ὅταν σὲγέννα ἡ μάννα σου, ὁ ἥλιος ἐκαπέβη
καὶ σοῦδακε τὴν ὁμορφιά καὶ πάλι μετανέβη.

Στοὺς χοροὺς τοῦ γάμου τραγουδοῦν σεμνὰ τραγοῦδια καὶ χαρούμενα.

Σῶσους γάμους κιᾶν ἐπήγα Νᾶν ἡ νύφη τὸ παγώνι
τέτοια γῆ χαρὰ δὲν εἶδα κι' ὁ γαμπρὸς τὸ χελιδόνι.

Ἡ μελωδία του εἶναι εὐχάριστη καὶ γλυκύτατη. Ἀλλὰ καὶ στὶς ἀποκριῆς ὁ λαὸς πάντα τραγουδοῦσε, ὅταν τὸ συγγενολόγι ὄλο μαζεῦονταν στοῦ πατιοῦ τὸ σπίτι. Τὸ τραγοῦδι ἀπαραιτήτως ἦταν κατανυκτικὸ, ὅπως τὰ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια, ποῦ τᾶψαλλαν κατὰ κανόνα πρὶν τραγουδήσουν. Ἐφαλλαν λχ. «Τῆς μετανόιας ἀνοιξον τὴν πύλην ζωοδότα» «Τῆς σωτηρίας εὐθνον», «Τὰ πλήθη τῶν πεπραγμένων μοι δεινῶν» κλπ. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ τραγοῦδια ποῦ ἀκολουθοῦσαν ἦταν σᾶν τροπάρια κατανυκτικά. Ἐνα ὠραῖο τραγοῦδι εἶναι τό:

Εἶχα δέντρο στὴν αὐλή μου καὶ τὴ Τρίτη τὸ κλαδεύω
ὡς παρηγοριά δική μου Τὴν Τετάρτη βγάξει φύλλα
Τὴ δευτέρα, τὸ φυτεύω καὶ τὴν Πέφτ' ἀνθεῖ πὰ μῆλα.

Ἡ περιοχὴ αὐτὴ τῆς Θράκης εἶναι πλουσία σὲ καλλιτεχνικῆς ἐκδηλώσεις καὶ τὸ τραγοῦδι ἀνθισε ἀειθαλῆς καὶ καλλίροο κι' ἐκφραστικὸ. Ἡ σωτηρία τοῦ μέλους τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν εἶναι ἔργο τοῦ Παπαλουτζῆ, ποῦ μᾶς χάρισε τὴν εὐτυχία νὰ μᾶς μπάση στὸ ἀνθηρὸ περιβόλι τῆς ἐπαρχίας Καλλιπόλεως, ποῦ τώρα δὲν τῆς ἀπέμεινε ἐλληνικὸς πληθυσμὸς. Τὸ σκόρπισμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἐξαφάνισε τὰ μουσικὰ μας κειμήλια ποῦ λησμονοῦνται καὶ χάνονται κῆπασαν νὰ τραγουδιοῦνται πλέον.

Ἡ χορωδία τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν θὰ τραγουδήση τώρα τρία Καλλιπολιτικὰ τραγοῦδια ἀπὸ τὰ καλύτερα μὲ τὴν Διεύθυνση τοῦ Παντελῆ Καβακοπούλου.

1). Εἶχα δέντρο στὴν αὐλή μου.

2). Ἀναδιαβαίνει τὸ πουλί.

3) Σῶσους γάμους κι' ἄν ἐπήγα.

Ἀθῆναι, 5 — 6 — 53

62 — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΣΑΜΟΚΟΒΙΟΥ ΑΝΑΤ. ΘΡΑΚΗΣ

Ἡ κωμόπολις τοῦ Σαμοκοβιοῦ βρίσκεται πάνω στὰ βουνὰ τῆς Στράντζας. Ἀνθοῦσε ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς ὡς τὰ 1922, ὅταν πλέον μὲ τὴν ἐκκένωση

τῆς Θράκης ὁ λαὸς τῆς μετανάστευσε ὅλος ἐνπεῦθεν τοῦ Ἐβρου καὶ βρίσκειται σκορπισμένος σὲ συνοικισμούς. Αὐτὸ εἶναι πολὺ λυπηρόν, γιατί ὁ διασκορπισμὸς τοῦ λαοῦ προκαλεῖ στὴν ἀπώλεια τῶν ἠθῶν καὶ ἔθιμων καὶ εὐκολύνει τὴν ἀφομοίωσίν του ἀπὸ τὸν ἐπικρατέστερο. Σήμερα, δὲ γνωρίζω ἂν σκόρπιοι οἱ Σαμκοβιανοὶ συντηροῦν τὰ ἔθιμα. Ἐκεῖ κάπου στὴ Δυτικὴ Θράκη ὑπάρχουν ἀκόμα συντηρημένα τὰ ἐπικρατέστερα ἔθιμά τους στὴ συνείδησίν τους. Ἀνὰ τὰ τηροῦν ὅμως.

Οἱ Σαμκοβιανοὶ εἶχαν συνήθεια νὰ τελοῦν τοὺς Σειμένηδες καὶ τοὺς Πιτεράδες, δυὸ ὠραῖες ἀποκριάτικες γιορτὲς, μεταμφιεσμένοι. Οἱ γιορτὲς αὐτὲς, πού τις ἔχω περιγράψει πρὸ χρόνων, εἶναι θαυμάσιες τόσο γιὰ τὰ τελούμενα καὶ δρώμενα, ὅσο καὶ γιὰ τις «σκευές, τις στολές δηλαδὴ πού φοροῦσαν στὴν τέλεσίν τους». Ἀξίζει νὰ περισωθοῦν τὰ ἔθιμα αὐτὰ καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνωνται κάθε χρονιά, ὅπως ἐτελοῦντο ἕως τὰ 1922.

Στὶς γιορτὲς αὐτὲς ἀνεδείχονταν οἱ στιχοῦργοι καὶ ποιητάρηδες τοῦ λαοῦ. Ἐνας μὲ τὸνομα Πιερσέφτης ἀνεδείχθηκε περιώνυμος γιὰ τὰ δεικτικά του σκώμματα, πού προκαλοῦσαν τὰ ὀμηρικὰ γέλοια τοῦ λαοῦ. Ἐνας ἄλλος μὲ τὸνομα Πάντος, αὐτὸς τὸν ὑπερέβαλε. Σήμερα ζεῖ κοντὰ στὴ Κομοτινὴ ὁ Γεώργιος Γκόρες, πού παίξει λύρα καὶ τραγουδεῖ τὰ Σαμκοβιανὰ καὶ σατυρίζει τὰ πάντα. Τὰ πειράγματά του εἶναι καὶ βωμολοχίες. Τὴ λύρα του τὴν παίξει θαυμάσια καὶ τὸ σκώμμα του πηγάζει πηγαῖο ἀπὸ τις ἐμπνεύσεις τῆς στιγμῆς.

Τὸ Σταθί, τὸ Σταθί,
δὲν εἶχε τόπο νὰ σταθῆ
καὶ σὰ γκαζάντησε

ἕνα λουντρί καρβούν'
εἶπε ἂ κάνω τις τσορματζήδες
γουλνοὺς σουργκούν.

Στὰ σκώμματά τους χρησιμοποιοῦν καὶ λέξεις κακόηχες, ἀλλὰ μόνο τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς, ὅταν ἐπιτρέπεται ἐλεύθερη σκέψη, κ' ἐλεύθερη ἔκφραση.

Τὰ τραγούδια τους, τὰ περιέσωσεν ὁ τραγουδιστὴς καὶ λυράρης Φτουχίδης, πού ἀπέθανε στὴν Ἀθήνα πρὸ δέκα χρόνια νεώτατος. Τὰ τραγούδια του αὐτὰ κατέγραψεν ὁ Μόσχος Παπαχριστοδοῦλου. Μερικὰ τὰ ἔσωσεν ἡ κ. Μερλιέ στὸ μουσικὸ τῆς ἀρχεῖο σὲ πλάκες. Ἡ καταγραφή τους ἀπὸ τὸ Μόσχο Παπαχριστοδοῦλου ἔγινε πιστὴ, ἐπιμελὴς καὶ ἀκριβὴς.

Τὰ τραγούδια αὐτὰ κυρίως τοῦ γάμου εἶναι σὰν τροπάρια ἐκκλησιαστικά. Ἄλλοτε μιλήσαμε γιὰ τὴ σχέση τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ μὲ τὰ ἐκκλησιαστικά τροπάρια. Εἶναι γνωστὸ πὼς στὴ Θράκη, ὅταν ἀρχίζαν τὰ γλέντια, πρῶτα ἔψαλλεν ὁ λαὸς τροπάρια ἐκκλησιαστικά κ' ὕστερα, πίνοντας προχωροῦσε στὸ τραγούδι. Αὐτὴ ἡ σχέση τῶν δύο εἰδῶν τῶν λαϊκῶν μελωδιῶν, δημιουργοῦσε καὶ τὴ συγγένεια τῶν μελωδιῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ

1) Βλ. σχετικὸ δημοσίευμα Ἐτ. Θρ. Μελετῶν: Οἱ Πιτεράδες.

λαϊκῶν. Τὰ τραγούδια αὐτὰ τραγουδισμένα συγκινοῦν καὶ διεγείρουν τὰ ψυχικὰ συναισθήματα τοῦ ἀκροατοῦ. Ἄπ' ὅσα ἔχουμε μαζεμένα διαλέγοντας σᾶς προσφέρουμε τώρα μὲ τὴν χορωδία τῶν «Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν» μερικὰ μὲ τὴ διεύθυνση τοῦ κ. Παντελῆ Καβακοπούλου.

Εἶναι σπὸ εἶδος τους σπάνιες μελωδίες, ἐκφραστικές, εὐχάριστες καὶ ἀπλές, ἀλλὰ καὶ μὲ πολὺ μουσικὸ αἶσθημα καὶ λεπτὴ διάθεση.

Ἄθῆναι, 16.4.53

63 — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΑΡΑΝΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Τραγούδια Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἔχουμε πολλὰ ὅλης τῆς περιφέρειας. Ἡ περιφέρεια αὐτὴ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ὑπῆρξεν ἀκρόπολις τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἑλληνισμὸς ἀγνὸς καὶ προοδευτικὸς ἐπλεόναζε μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ ἄλλων ξένων Ἐθνῶν καὶ ὑπερεῖχε. Ἐπλεόναζε καὶ ἐπικρατοῦσε καὶ οἰκονομικῶς ἀλλ' ἀνθοῦσε καὶ πνευματικῶς.

Οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἀγρότες, ἀμπελοργοί, ἔμποροι, τεχνίτες, ἐπαγγελματίες, βιομήχανοι. Ἀγαποῦσαν τὴν πατρικὴ τους γῆ, ἐλάτρευαν τὰ θέσμιά τους καὶ διατηροῦσαν τὰ ἥθη καὶ ἔθιμά τους, ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα συντηροῦσαν σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ τῆς Ἑλληνικῆς γῆς. Μέσα στὰ παρθένα δάση τῆς περιοχῆς, οἱ ξυλοκόποι, οἱ καρβουνάδες, οἱ ἀσβεστάδες, οἱ θαλασσινοὶ Μαυροθαλασσίτες συντηροῦσαν τὶς συνίθειές τους.

Συντηροῦσαν τὰ παραμύθια τους καὶ θαυμάσιοι ἀφηγητὲς ἤξαιραν πολὺ μυθολογία καὶ εἶχαν ἀφηγηματικὴ δύναμη καὶ τὸ χάρισμα τοῦ λόγου. Γι' αὐτὸ σήμερα συντηροῦμε ἕναν ὄγκο παραμυθιῶν μὲ θαυμαστὸ μυθολογικὸ περιεχόμενον, ἀλλὰ καὶ θαυμαστὸ χάρισμα τοῦ λόγου. Ἄπ' αὐτοὺς ἀναδείχτηκεν ὁ Γ. Βιζυηνὸς μεγάλος διηγηματογράφος, ἄν καὶ ἀπὸ καρβουνασβεστάδων φύτρα. Ὁ παποῦς του ἀφηγότανε λαμπρὰ παραμύθια.

Ἔτσι σώθηκε καὶ τὸ τραγούδι τὸ παλιὸ καὶ δημιουργότανε καὶ καινούργιο τραγούδι μέσα στὸ λαό. Ὅσα τραγούδια συντηρήθηκαν εἶναι πολὺ ὠραῖα, καλοδουλεμένα καὶ ἐξωμαλυσμένα, δηλαδὴ ἄρτια στὴ γλωσσικὴ τους μορφὴ, καὶ στὸ στίχο.

Ξανθιά, πὲ τὰ ξανθιά μαλλιά καὶ πὲ τὰ μαῦρα σ' μάτια
γιὰ ρίξε μ' τὰ μαλλάκια σου, πὲ πὰν τὸ παραθύρι,
γιὰ κάρτα σκάλα ν' ἀνεβῶ νάρτω νὰ σὲ φιλήσω
στὰ χεῖλη καὶ στὸ μάγουλο καὶ στὸ δαχτυλοφρύδι.

Τὰ σύγχρονα ἱστορικὰ τῆς Θράκης γεγονότα - τόσο λυπηρὰ - δὲν ἔμειναν ἀτραγούδιστα.

Θράκη μου γλυκεῖα πατρίδα γιατί φορᾶς τὰ μαῦρα;
γιατί μ' ἀφίστε στὴν Τουρκία καὶ στὴ σκλαβιά, στὴ λαύρα.
Ἡ Βύζα καὶ τὸ Σκεπαστό, Σκοπὸς καὶ οἱ Σοφίδες
κάθε διαβάτη ἐρωτοῦν: Τὰ τέκνα μας μὴν εἶδες;

Καὶ οἱ Σαράντα Ἐκκλησιῆς τὰ τέκνα της φωνάζει
καὶ γιὰ τὴ νεολαία της κλαίει κι' ἀνασπενάζει.

Οἱ Σαράντα Ἐκκλησιῆς εἶναι τώρα μιὰ Τουρκόπολη ἐπαρχιακή.

Ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῶν ἀναρίθμητων τραγουδιῶν, ποὺ ἔχουμε, σχηματίσαμε καὶ πολλὲς λαϊκὲς μελωδίες, ποὺ σώθηκαν στὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Οἱ μελωδίες εἶναι παθητικὲς, χορευτικὲς, κατανυχτικὲς, σκωπτικὲς, ἐκφραστικὲς ὅλες τῶν πλούσιων συναισθημάτων τοῦ λαοῦ.

Κλαίει ὁ Θράκας τὸ χωρισμό του στὸ γάμο.

— Σαββατόβραδο μὲ διώξαν οἱ γονοὶ μου,

Ρωμιοπούλα μου Γιαρενοπούλα μου,

Παίρνω τὸ δρομὶ, τὸ δρομὶ τὸ μονοπάτι,

βρίσκω νὰ δεντρί τοῦ κάμπου κυπαρίσι.

Πέ μου μπρὲ δεντρί, τὸ ποῦ θὰ μείνω ἀπόψε,

— Νὰ ὁ κορμός μου καὶ δέσε τ' ἄλογό σου. κλπ.

Ὁ μουσικὸς ρυθμὸς του εἶναι λυπητερός κι' ἀνάλογος μὲ τὸν καημὸ τῆς ξενητείας, καὶ τοῦ ζωντανοῦ χωρισμοῦ.

Τὸ σκῶμμα εἶναι ἄφθονο καὶ δηκτικόν:

Μιὰ μπάμπω μπαμπώγρια

λαχανομαγέρευε

λάχανο καὶ λομποτή

καὶ τσουνκίδα πρυφερή.

Δίν' τὸν τέτζερη προποδιά

πάν' πὲ πίσω τὰ νταβλιά.

Φάτε κούλκοι λάχανο

πιῆτε κάπες τὸ ζουμί.

Τώρα γὰ θὰ παντρευτῶ

πάρω γέρο, πάρω νιό.

Πάρω γέρο, πάρω νιό

πάρω δώδεκα χρονῶ.

Στέλνω γέρο στὴ δουλειά

καὶ τὸ νιό στὴν ἀγκαλιά,

καὶ τὸ δώδεκα χρονῶ

γιὰ νὰ φέρνει κρύο νερό.

Τὸ τραγούδι τοῦτο, τὴν εἶχε πέραση καὶ χάρη στὸ τραγούδιμα του, ποὺ τὸ μιμήθηκαν καὶ Τοῦρκοι, ποὺ τ' ἀκοῦμε στὸ φωνογράφο πανόμοιο τούρικα. Μιὰ ὄραία μελωδία εἶναι τὸ τραγούδι: «Τὸ ξένο κορίτσι».

Ἀπὸ ξένο μέρος κι' ἀπὸ μακρονὸ Χρυσὸ στεφάνι, χρυσὴ κορδέλλα

ἦρθ' ἓνα κορίτσι δώδεκα χρονῶ περιπλεγμένη στὴν κεφαλή.

Ἐξαίρετο εἶναι στὴ μελωδία του τὸ τραγούδι: «Θεὲ μεγαλοδύναμε».

Τώρα πὰ βουνὰ ἀνθοῦν

κοὶ κάμποι πρασινίζουν.

Εἶναι μιὰ προσευχὴ μέσ' ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ βγαλμένη.

Γενικὰ τὰ τραγούδια κοὶ μελωδίες τῆς ἐπαρχίας Σαράντα Ἐκκλησιῶν, εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα. Ὁ συλλογεὺς Μόσχος Παπαχριστοδοῦλου κατώρθωσε νὰ τὰ καταγράψῃ σωστὰ καὶ νὰ τὰ σώσῃ ἀπὸ τὸ χαμό. Σήμερα γυρεύοντας νὰ βροῦμε ἓνα τραγουδιστὴ νὰ μᾶς ἐπαναλάβῃ ἓνα ἀπὸ τὰ τραγούδια, δὲν τὸ κατορθώνουμε, ἢ μὲ πολὺ κόπο, τὸν βρίσκουμε κάπου, νὰ

ντρέπεται νὰ μᾶς ἀνοίξη τὸ στόμα καὶ ν' ἀφίση τὴ φωνὴ ἐλεύθερη νὰ τραγουδήσῃ.

Ἀθήναι, 11 — 4 — 53

64 — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἡ Ἀδριανούπολη, πρωτεύουσα ἄλλοτε τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς ὅλης Θράκης ὑπῆρξε παμπάλαιη πολιτεία, ἀκμαία καὶ ἱστορική. Σήμερα δὲν ἔχει Ἑλληνας. Οἱ Ἕλληνες μετανάστευσαν ἐντεῦθεν τοῦ Ἑβρου καὶ στὰ 1922 σκορπίσθησαν. Τὰ ὑπολείμματα ἔκτισαν τὴν Νέαν Ὁρσειάδα πάνω στὸν Ἑβρο. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς Ἀδριανουπόλεως ἦταν πολλοί, ἀκραιφνεῖς Θραῖκες, μὲ πολλὴν δραστηριότητα, οἰκονομικὴ ἀκμὴ καὶ πνευματικὴν ἀνθηση. Ὁ λαὸς αὐτὸς εἶχε ξεχωριστὰ χαρακτηριστικὰ καὶ ἐκδηλώσεις ψυχικὲς πλούσιες καὶ παρ' ὅλη τὴν πνευματικὴ ἀνθησὴν του διετήρησε ἀνεπηρέαστος τὰ θέσμά του. Καὶ συντήρησε ἀλώβητες τὶς συνήθειές του τὶς λαϊκῆς. Τὸ σχολεῖο ὅσο καὶ ἂν ἐπέδρασε στὴν πνευματικότητα τοῦ λαοῦ, ἐν τούτοις δὲν καταπολεμοῦσε τὰ λαϊκὰ του δημιουργήματα καὶ ἀφηγήματά του λ.χ. τὰ παραμῦθια του, τὶς παροιμίες του, τὰ γνωμικά του, τὰ τραγούδια του καὶ τὶς μελωδίες του, τὶς παμπάλαιες. Κυρίως στὰ προάστεια τῆς μεγάλης πολιτείας, ὅπου ὁ ἄγνός Θρακικὸς Ἑλληνισμὸς μακριὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ «ἄστεως», τοῦ «κάστρου», τραβοῦσε τὸ δρόμο του ἀπαράλλαχτα, ὅπως οἱ πρόγονοὶ του.

Ἡ Ἀγγλίδα λαίδη Μονταγγιού στὰ 1717 ταξιδεύοντας στὴν Τουρκία παρέμεινε στὴν Ἀδριανούπολη κάμποσο καὶ συναναστράφηκε τὶς Ἑλληνίδες μὲ συγκίνηση καὶ ἱκανοποίηση.

Αὐτὴ σὲ ἐπιστολὲς τῆς ἀφηγεῖται πὼς ἡ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων ἦταν ἡ ἴδια κ' ἀπαράλλαχτη ἡ ζωὴ ἢ Ὀμηρικὴ. «Τότε, κατάλαβα τὴν ὀμηρικὴν ζωὴ, πὸν διάβασα στὴν Ὀδύσσεια. Τότε ἐνοιώσα τὸν οἰκογενειακὸ ὀμηρικὸ βίον, πὸν ἐδιάβασα στὰ ὀμηρικὰ ἔπη, βλέποντας τὶς Ἀδριανουπολίτισες νὰ ζοῦν στὰ σπίτια τους μέσα, νὰ ἐργάζωνται μαζὶ μὲ τὶς ντάντες καὶ δούλες, νὰ ὑφαίνουν καὶ ὑφαίνοντας νὰ τραγουδοῦν τὰ λαϊκὰ τραγούδια».

Τὸ λαϊκὸ τραγούδι εἶταν συνυφασμένο μὲ τᾶλλα ἔθιμα μὲ τὴ δουλειὰ τὸ γλέντι, τὸ αἶσθημα καὶ τὸ πάθος τὸ ἐρωτικὸ, πῆν ξενητεία. Αἰῶνες πέρασαν, ἱστορικὰ γεγονότα διεδραματίσθησαν θλιβερώτατα, οἱ γενεές, ὅπως οἱ γενεές τῶν φύλων, ἦλθαν καὶ παρήλθαν, ὅμως τὸ Θρακικὸ τραγούδι παρέμεινε ἀναλλοίωτο στὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Χωρὶς ἐπίδρασι ξένη, σώθηκε αὐτόουσιο. Τέτοια τραγούδια ἔχουμε ἀκόμα ἀπὸ τοὺς καταθλιπτικὸς αἰῶνες τῆς δουλείας.

Ἡ Ἀδριανούπολη ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Τούρκων στὰ 1361. Στὰ 1353 ἡ πολιτεία κουρσέφθηκε πάλι ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ λαὸς δὲν ἔμεινε ἀπα-

θῆς, ἀλλὰ τραγούδησε τὸ γεγονός μετὰ τὸ ἐξῆς τραγούδι - θρήνον.

Τ' ἀηδόνια τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ πουλιά τῆς Δύσης
κλαίγουν ἀργά, κλαίγουν ταχιά, κλαίγουν τὸ μεσημέρι,
κλαίγουν τὴν Ἀντριανούπολη τὴν πολυκουρσεμένη,
ὅπου τήνε κουρσέψανε τὶς πρεῖς γιωρτές τοῦ χρόνου
τῶν Χριστουγέννων γιὰ κηρί, καὶ τοῦ Βαγιοῦ γιὰ βάρια
καὶ τῆς Λαμπρῆς τὴν Κυριακὴ γιὰ τὸ Χριστὸς Ἀνάστη.

Τὸ τραγούδι εἶναι σύγχρονο μετὰ τὰ γεγονότα καὶ μᾶς δείχνει τὴ λαϊκὴ ψυχὴ καὶ τὸ λαϊκὸ αἶσθημα καὶ τὴν ποιητικὴ διάθεσίν του, ποὺ πάντα τραγούδησε τὰ σύγχρονα γεγονότα, ποὺ τὸν συγκινοῦν, σ' ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ποὺ κατέρρεε ἢ καὶ ἀναστήνονταν πάλι. Γιατὶ ὁ Ἑλληνισμὸς μοιάζει με ἄσκό, ποὺ βυθίζεται ἀλλὰ δὲν καταποντίζεται.

Μερικὰ Ἀδριανουπολίτικα τραγούδια κατέγραψε ὁ Ἀστέριος Ζήκος, ἕνας παλιὸς καλὸς διδάσκαλος πρὶν ἀπὸ ἑβδομήντα χρόνια, ἔχοντας μέσα του ἔμφυτη τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ τραγούδι καὶ τὸ ὄργανο, καὶ τὸν πόθο τὸν ἀκαταγώνιστο νὰ δῆ τὴν ἀνάστασιν τῆς Πατρίδος του. Ἔτσι σώζονται μερικὰ ψίχουλα ἀπὸ τὶς Ἀδριανουπολίτικες μελωδίαις, ποὺ μᾶς δίνουν δείγμα τῆς λαϊκῆς μούσας, τοῦ τόπου, ὅπου ἀνθῆσεν ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ πάλι, καὶ πολυπληθέστατος ἔγραψε τὴν ἱστορίαν του μετὰ παντὸς εἶδους πνευματικὰ ἔργα, μετὰ κάθε μέσο ἑκφραστικὸ ἀπὸ τὸ διανοούμενον ἕως τὸν χειρόνακτα καὶ τὸν δουλευτὴ τῆς γῆς.

Ἀθήναι, 12 — 4 — 54

65 — ΘΡΑΚΙΚΕΣ ΛΑ·Ι·ΚΕΣ ΜΕΛΩΔΙΕΣ ΤΟΥ ΣΚΟΠΟΥ ΑΝ. ΘΡΑΚΗΣ

Ὁ Σκοπὸς ἢ τὸ Σκοπὸ ἦταν μιὰ κομόπολις στὶς Σαράντα Ἐκκλησίαις πέρα, τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Μιὰ κομόπολις δυνατὴ, ἕνας κοινοτικὸς ὀργανισμὸς πλούσιος. Ἡ ἐργατικότης τῶν κατοίκων τὴν κατέστησε τὸν 19ον αἰῶνα πλούσια καὶ οἰκονομικὰ ἀλλὰ καὶ πνευματικὰ. Ὅπου οἰκονομικὴ ἀνθῆσις, ἐκεῖ ἀκολουθεῖ καὶ πνευματικὴ ἀνθῆσις τῶν Ἑλληνικῶν κοινοτήτων τῆς Θράκης, σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες. Ὅτις βλέπουμε ἐκκλησίαις ὑπέρολαμπρες μετὰ ξυλογλυφήματα, καὶ σχολεῖα καλλιμάρμαρα καὶ φανταχτερά, μετὰ δασκάλους διαπρεπεῖς, σοφοὺς καὶ κοινωνικοὺς.

Στὸ Σκοπὸ ἀνθοῦσεν ἡ κοινωνία. Ἐνας πολιτισμὸς ἀνθηρὸς ἔλαμπε σ' ὅλες του τὶς ἐκδηλώσεις. Ἡ ἐπικοινωνία μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μετὰ τὴν Εὐρώπην ἔμπαζε καινούργιες ἀρχὲς καὶ συνήθειαι στὸ ντύσιμο καὶ τὴν συμπεριφορὰ. Ἀλλὰ χωρὶς ὅλα αὐτὰ νὰ ἐκτοπίζουν καὶ τὰ φερόσιμα τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ σ' ὅλες του τὶς ἐκδηλώσεις. Τὸ βλέπουμε αὐτὸ σὲ φωτογραφίες ἑκατὸν ἐτῶν, ποὺ σώζονται, ὅπου διαγωνίζεται τὸ ροῦχο ἢ τὸ γλέ-

ντι ἢ ὁ χορός. Οἱ λαϊκὲς ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ βίου εἶναι σὲ ἀσκή. Τὸ τραγούδι, οἱ χοροί, τὰ γλέντια, οἱ δευσδαμμονίες, οἱ προλήψεις, ὅλα ἀνέπαφα μένουν στὸ κύλισμα τοῦ χρόνου. Οἱ ντυμασιὲς οἱ ἀρχοντικὲς τοῦ παληοῦ καιροῦ, ἀχάλαστες ἀπὸ τὸν καιρὸ βασιλεύουν ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια ὡς τὰ 1922, ὅταν ὁ Ἑλληνισμὸς μετανάστεψε.

Ὁ λαὸς δὲν χάνει τὴν ἐξυπνάδα του καὶ τὴν πνευματικὴ ἐτοιμότητα. Ὅπου κι' ἂν στάθηκε διετήρησε τὸ σκῶμμα τῆς ὥρας, τὸ πείραγμα τῆς στιγμῆς, τὴν ἔμμετρη διαιώνιση τῶν συναισθημάτων τοῦ λαοῦ, τὸ παραμῦθι, ποὺ τρέφει τὴν παιδικὴ ψυχὴ, τὸ μῦθο, τὸ ἀνέκδοτο, τὴν παροιμία κι' ὅλα τὰ εἶδη τοῦ προφορικοῦ λόγου τὰ διατηρεῖ ἀνθηρά. Ὅλ' αὐτὰ γιὰ νὰ ποικίλουν τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἡ ζωὴ τους, χαρὰ καὶ λύπη γεμάτη, ἔχει θαυμάσιες ἐκδηλώσεις πνευματικῆς. Ἔτσι ἀνθούσε ὁ προφορικὸς λόγος τοῦ ἀνέκδοτου, ὁ παροιμιώδης διδακτικὸς μῦθος, ἡ παροιμία, ἡ λαϊκὴ σοφία κρυσταλλωμένη σὲ μιὰ ἔκφραση τριῶν λέξεων τῆς πείρας τοῦ λαοῦ. Τὸ Σκοπὸ ἦταν ἕνας ἀνθόκηπος πνευματικὸς, ποὺ μασχομύριζε θαυμαστά. Τὸ λαϊκὸ τραγούδι ἔτρεχε θαρρεῖς, μέσ' ἀπὸ γάργαρη πηγὴ. Τὶ μουσικότητα, τὶ ἀρμονία, τὶ περιεχόμενο! Ὁ λαϊκὸς ποιητὴς ἀπαγγέλλει:

Τρεῖς χρόνους τὴν ἐδούλευα,	Δῶσε μ' κυράμ' τὴ ρόγα μου,
τὴν λάτρευα.	τὴ ρογίτσα μου
Στίς τέσσερις τὴν λέγω:	δῶσε μ' τὴ δούλεψή μου.
— Τὴ ρογίτσα μου γυρεύω,	

Ὁ λαϊκὸς τραγουδιστὴς συνθέτει σύμφωνα μὲ τὸ αἶσθημα τῆς λαϊκῆς ψυχῆς του καὶ συνθέτει μελωδίες ἐκφραστικῆς τῶν συναισθημάτων τοῦ λαοῦ δημιουργοῦ:

— Σ' ἕνα δενδρὶ ἀκούμπησα,	καὶ τὸ δενδρὶ ξεράθηκε
νὰ πῶ τὰ βάσανά μου,	ἀπὸ τὰ δάκρυά μου.

Εἶναι ἡ ἔκφραση τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους τοῦ ἀνικανοποίητου στὴ ζωὴ, τῆς ἐποχῆς, ὅταν τὰ ἦθη ἦταν ἀδστηρά.

Στοὺς διωγμοὺς τῶν Θρακῶν τὰ τελευταῖα χρόνια, ποὺ οἱ Νεότουρκοι διέπραξαν, ἔχουμε ὀλόκληρα χιλιάστιχα χρονικά, ποὺ σὲ στίχους λαϊκούς, ὁ ἀγνωστος ποιητὴς ἱστορεῖ:

Πάρα πολλὰ υπέφερον ἐφέτος πάλ' ἡ Θράκη
πολλὰ χωριὰ ποτίσθηκαν ὀκάδες τὸ φαρμάκι.

Στὸ τραγούδι τοῦ ἀντρειωμένου Θανάση, τραγουδεῖ ὁ λαϊκὸς βάρδος.

— Νὰ σοῦ τραγουδήσω θέλω, θαυμαστὴ παλλικαριά,
τὸν ἀντρειωμένο Θανάση πῶς ἐβγήκεν στὸν πασᾶ.
Λέγοντας καὶ τραγουδώντας, βγήκε πάνω στὸν πασᾶ
μὲ ἐξήντα δυὸ ὀκάδες ἄλυσίδα στὴν ἀγκαλιά.

Ἄθῆναι, 12.5.54

66. — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Κατὰ χιλιάδες ἀριθμοῦνται τὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης ἀνάμεσα στὰ πανελλήνια τραγούδια, πού ἔχουμε στὴ διάθεσή μας νὰ θαυμάσουμε. Ὅλες οἱ διαβαθμίσεις τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτὰ καὶ θαυμάζει κανεὶς τὸ λαό, πῶς μὲ τόση εὐκολία μ' ἓνα δίστιχο, μὲ μιὰ μόνη γραμμὴ ἀπὸ νότες κατορθώνει νὰ ἐκφράζη τὸ μέτρο τοῦ πόθου καὶ τοῦ πάθους πού κατέχεται ἢ μ' ἓνα ἐκφραστικώτατα συμπληρωμένο μ' ἀρχή, μέση καὶ τέλος τραγούδι, ὑμνεῖ τὴν ἀγάπην του, ἢ τὴν καταριέται ἢ τὴν καλοτυχεῖ ἢ τὴν παρακαλεῖ.

Ἀπὸ τὰ σπάνια βέβαια αὐτὰ καλλιτεχνήματα τῆς ψυχῆς, καὶ τὰ δημο-ουρηγήματα τῆς ὥρας ἔχει νὰ μᾶς ἐπιδείξη ὄχι μόνο ἡ κάτω Ἑλλάδα, ἀλλὰ πρὸ παντὸς τὰ νησιά καὶ μάλιστα ἡ Θράκη.

Συνήθως ἡ πρώτη μορφή τοῦ τραγουδιοῦ τῆς ἀγάπης εἶναι τὰ δίστιχα, τὰ μεγέτια τὰ λιανοτράγουδα, τὰ κοτύματα, πού ἀφθονοῦν κατὰ χιλιάδες στὴ λαϊκὴ μας ποίηση. Αὐτὰ συνήθως προσαρμόζονται καὶ συνταιριάζονται στὰ γνωστὰ χορευτικὰ μοτίβα μουσικῆς, πού τραγουδιοῦνται παντοῦ κ' ἀπὸ ὄλο τὸ λαό.

Ἡ κάθε μιὰ ἢ ὁ καθένας συαρμολογεῖ σύμφωνα μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ πάθους του καὶ τὴν ποιητικὴν του ἔμπνευση καὶ φραστικὴν ἰκανότητα τῆς στιγμῆς δίστιχα — συνήθως στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰ παράλια τῆς Θράκης — καὶ τὰ προσαρμόζει σὲ γνωστὴ μουσικὴ καὶ τὰ τραγουδεῖ. Ἀλλὰ οἱ γνωστοὶ ποιητὲς ἐπεκτείνουν τὸ τραγούδι τους καὶ τὸ μέλος — τὸ σκοπὸ — σ' ἓνα συναρμολογημένο τραγούδι, μ' ἀρχή, μέση, τέλος καὶ τὸ τραγουδοῦν καὶ τὸ μεταδίνουν στὸ λαό, παίζοντας καὶ τ' ὄργανό τους. Οἱ τραγουδιστὲς αὐτοὶ — οἱ λυράρηδες ἢ οἱ ἀσκαυλιστὲς — οἱ γκαϊντιατζῆδες, τὰ πρῶτα τους αὐτὰ τραγούδια μὲ τὸ συχνοτραγουδίσμα τοὺς δίνουν γλωσσικὴ τελειότητα δηλαδὴ τὰ ἐξομαλύνουν γλωσσικά, τὰ δουλεύουν καὶ τὰ σμιλεύουν μπορῶ νὰ πῶ καὶ τὸ στίχο καὶ τὸ σκοπὸ τους καὶ μᾶς παρουσιάζουν μὲ τὸν καιρὸ διαμάντια ποιητικῆς ἐξάρσεως καὶ πάθους καὶ μέλους μουσικοῦ.

Ἡ Θρακικὴ ποίηση τῆς ἀγάπης εἶναι ἀξιολογώτατη, καὶ στὸ στίχο καὶ τὰ λόγια καὶ τὸ σκοπὸ. Ἡ μελωδία τους εὐχάριστη, ἐξελίσσεται σὰν βυζαντινὸ τροπάριο μ' ἐνάργεια κ' ἔκφραση μουσικὴ τέλεια. Ὅταν λ.χ. ὁ ποιητὴς ἐκφράζη τὴν μεταμέλειά του γιὰ τὴν ἄρνησή του καὶ τὴν ἀπόκρουση τοῦ θησαυροῦ ποὶ τὸν πρόσφεραν, εἶναι ἀφθαστος.

Ὅντας μὴ μήναγε ἢ ξανθὴ κ' ὄντας μὲ παρεκάλιε
τεῖχα καὶ δὲν τὴν ἔπαιρνα τεῖχα καὶ δὲν τὴν πῆρα;

Καὶ τὸ τραγουδεῖ μὲ πάθος φλογερό. Ἡ λαχτάρα τοῦ πάθους ἐκφράζεται ἐξαίσια μὲ τὸ ἐξῆς δίστιχο:

«Μανέμ' τὴν κόρη πούεῖδα ψὲς στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα
κ' ἄς τὴν ἐφίλου μιὰ βραδυὰ κ' ἄς βγῆ καὶ ἡ ψυχὴ μου».

Ἀθῆναι 7.3.54

67. — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΜΑΔΥΤΟΥ

Ἡ Μάδυτος βρίσκεται ἐπάνω στὴ Θρακικὴ ἀκτὴ τοῦ Ἑλλησπόντου. Σήμερα ζεῖ ἡ πολιτεία ὡς Τουρκόπολη χωρὶς Ἑλληνας πλέον. Οἱ Ἑλληνες τῆς πολιτείας αὐτῆς εἶναι, ὅπως ὅλοι οἱ Ἑλληνες τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, σκορπισμένοι στὴν Μακεδονία καὶ τὴν παλαιὰ Ἑλλάδα σὲ συνοικισμούς. Τὸ κέντρο τους βρίσκεται σήμερα στὴν Χαλκιδική, στὸ δρόμο πάνω, ποῦ συνδέει τὴ Θεσσαλονίκη μὲ τὴν Καβάλλα. Μαδύτιοι βρίσκονται καὶ στὴν Ἀθήνα, στὴ Νέα Μάδυτο παραπλεύρως τῆς Νέας Φιλαδελφείας, ὅπως βρίσκονται καὶ στὴ Θεσσαλονίκη. Τὸ πῶς μεγάλο ἀγαθὸ τους εἶναι, ὅτι συντηροῦν ἀλώβητα τὰ ἥθη καὶ ἔθιμά τους καὶ τόσον ἀγνά, ὅπως τὰ συντηροῦσαν στὴν χαμένη τους πατρίδα στὰ στενά τοῦ Ἑλλησπόντου.

Οἱ Μαδυτιανοὶ ἐδῶ εἰς τὴν Ἀθήνα βγάζουν κι' ἐφημερίδα, ὅπου δημοσιεύουν πολλὰ λαογραφικὰ τῆς πατρίδος των. Μ' αὐτὴν ἐπικοινωνοῦν οἱ Μαδυτιανοὶ καὶ συντηροῦν τὶς παραδόσεις των.

Ἡ Μάδυτος στὴ Θράκη ἦταν ἡ πολιτεία τῶν ψαλτάδων, τῶν παπάδων καὶ δεσποτῶν. Ὁ ἀποθανὼν μητροπολίτης Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, ἐκεῖ γεννήθηκε. Ἐκεῖ ἤκμασεν ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ὁ λαὸς ὅλος ἤξερε νὰ ἐκτελεῖ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια μὲ τὴν παλαιοβυζαντινὴν παράδοση, ὅπως καλλιεργοῦσε καὶ τὶς λαϊκὰς μελωδίας τῶν τραγουδιῶν του, ποῦ τὰ τραγουδοῦσε παντοῦ, ἀπὸ τὰ βαπτίσια καὶ τὸ γάμο ὡς τὸ θάνατο μοιρολογώντας.

Τόπος θαλασσινὸς εἶχε νὰ κάμῃ μὲ τὴ θάλασσα. Ξαπέστελνε ξενιτεμένους παντοῦ τῆς γῆς. Σὰν ταξιδευτὲς οἱ Μαδυτιανοὶ μετέφερναν τὰ τραγούδια τους στὰ ξένα καὶ εἰσδέχονταν ἄλλα, ποῦ τᾶκουαν στὰ λιμάνια τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Μαύρης θάλασσας. Ἔτσι ἡ δημοτικὴ τους ποίηση εἶναι καλλιεργημένη καὶ γλωσσικὰ ἐξομαλισμένη καὶ ἡ μελωδία τῶν τραγουδιῶν τους καλοδουλεμένη μέσα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ.

Καὶ σήμερα οἱ Μαδυτιανοί, ὅπου κι' ἂν βρίσκονται, τραγουδοῦν τὰ ὠραῖα τους τραγούδια. Τὰ τραγούδια τους ἔχουν πολλὰ χαρίσματα. Εἶναι μακρόσυρτα, σὰν ἐκκλησιαστικὰς μελωδίας, εἶναι χορευτικὰ, εἶναι θρηνητικὰ, εἶναι σατυρικὰ, εἶναι πειραχτικὰ καὶ συμπαθῆ.

Μαδυτιανὰ τραγούδια ἔχουμε μαζευμένα ἀρκετά. Τραγουδοῦμενα δημιουργοῦν ἓνα αἶσθημα εὐχάριστο καὶ συγκινητικὸ. Ἡ ποίησή τους, οἱ στίχοι τους εἶναι ἰδιωματικοὶ σὲ βόρειο ἰδίωμα θρακικόν. Ἡ μελωδία τους εἶναι ὁμαλὴ, καταληπτὴ κι' εὐχάριστη. Κυρίως διακρίνονται τὰ τραγούδια τοῦ γάμου.

Ὅλοι οἱ νέοι ἀλλάξανε κι' ὅλοι λαμπροφορέσαν
 μὰ γὼ ὁ νιὸς δὲν ἄλλαξα καὶ δὲν λαμπροφόρεσα.
 μόν' μιὰ λαμπρὴ, μιὰ Κυριακὴ μιὰ πῖσημον ἡμέρα
 παίρνω τὰ ρουχαλᾶκια μου καὶ στὸ λουτρὸ πηγαίνω

καὶ βρίσκω τὸ λουτρὸ σθηστό, τὶς βρῦσες στειρωμένες
 φυσῶ κι' ἀνάβω τὸ λουτρό, κλαίγω γεμίζω γούενες
 καὶ λούνομαι, χτενίζομαι, σκοπίζομαι καὶ βγαίνω.
 Θωρῶ ζερβιά, θωρῶ δεξιά, θωρῶ ἀπίνω κάτω.
 Θωρῶ καμάρι τοῦ λουτροῦ καὶ τῆς Πανώριας Κόρη,
 νὰ τῆς μιλήσω ντρέπομαι, νὰ τῆς τὸ πῶ φοβοῦμαι,
 νὰ τὴν εἰπῶ χρυσὸ πουλι κι' αὐτὸ πετᾶ καὶ φεύγει
 νὰ τὴν εἰπῶ ἄστρο το' αὐγῆς καὶ κεῖνο βασιλεῦει
 κ.λ.π.

Τὸ τραγοῦδι πού τραγουδοῦσαν στὸ κί ν ι α σ μ α εἶναι πολὺ συμπαθη-
 τικὸ ἀλλὰ καὶ ἡ μουσικὴ του ὑπέροχη:

«Βγάλε τὸ δαχτυλίδι σου πού εἶναι διαμαντένιο
 καὶ βάλε τὸ χεράκι σου σὲ τάσι ἀσημένιο.
 Βάλε κινὰ στὰ χέρια σου στὰ πέντε δάχτυλά σου
 νὰ πάρης καὶ τὸν Τσελεμπή μέσα στ' ἀρχοντικά σου.
 κ.λ.π.

Ἄλλὰ κι' ὁ ἔπαινος τῆς νύφης εἶναι ἀφθαστος.

Ἵσες χαρὲς κι' ἂν γύρισα δὲν εἶδα τέτοια νύφη,
 νᾶχη τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι ἀστήθι.

Τὰ Μαδυτιανὰ τραγοῦδια εἶναι σωστὰ τροπάρια. Εἶπα καὶ ἄλλοτε πὼς
 τὰ δημοτικὰ μας τραγοῦδια ἔχουν πολλὴν ὁμοίότητα μὲ τὰ τροπάρια, μὰ στὴ
 Μάδυτο τὴν πολιτεία τῶν ψαλτάδων καὶ δεσποτάδων, τὸ πρᾶγμα εἶναι κα-
 ταφανέστατο.

ἸΑθῆναι 6.4.54

68. — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΣΗΛΥΒΡΙΑΣ ΑΝΑΤ. ΘΡΑΚΗΣ

Ἡ Σηλυβρία εἶναι ἀρχαία πολιτεία ἐπὶ τῆς Προποντίδος. Γειτονεῦει
 μὲ τὴν Πόλη καὶ ὀρθώνεται πάνω στὸ δρόμο της παραθαλασσίως. Τὴν γνω-
 ρίζουμε ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴ περίοδο. Στὰ πικρὰ χρόνια τῆς δουλείας μᾶς
 τὴν ἐνθυμίζουσι οἱ περιηγητὲς, ὅσοι ταξιδεύουσι γιὰ τὴν βασιλείουσα. Τέ-
 τοιες πληροφορίες ἔχουμε πολλὰ ἀπὸ περιηγητὲς πού πέρασαν ἀπὸ τὴ Ση-
 λυβρία καὶ τὴν γνώρισαν παραμένοντας ἐκεῖ μερικὲς ἡμέρες. Ὅτι εἶναι παν-
 αρχαία τὸ δεικνύει ἡ κατάληξι - βρία - πού εἶναι ἀρχαία Θρακικὴ κατάλη-
 ξη. Τὸ δεικνύουσι καὶ οἱ πολλὰς ἀρχαιότητές της.

Στὰ Βυζαντινὰ χρόνια ἦταν προπύργιο τῆς βασιλευσύης. Στὸν καιρὸ
 τῆς Τουρκοκρατίας ὁ Ἑλληνισμὸς της συνεχῶς ἤκμαζε καὶ τὸ ἐμπόριό της
 ἀνθούσε στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ εὐημερία ἦταν γενικὴ. Μετὰ τὴν
 ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Σηλυβρίας ἔζησε πάντα
 μὲ ὄνειρα καὶ ἐλπίδες.

ἸΑκούσατε, σιγήσατε, σταθῆτε, φηγκρισθῆτε
 νὰ σᾶς εἰπῶ μινὰ φηλογὴ, μινὰ συντυχιὰ μεγάλη

εἶδα καράβια στὸ γυαλὸ κι' ἀμάξια ἀπάν' στὸν κάμπο,
 ἀμάξια, σιδερόμαξα, σιδεροτρεχουλάτα,
 μαλαματένιος ὀδηγὸς καὶ συρματένιες ζεῦγλες,
 ἐξέψανε τὸν Κωνσταντὴ μ' ἓνα ἄγριο βουβάλι
 σίδερο κάνουν κούβανο, νὰ κάνουνε τὴν Πόλη.

(Βλ. Θρακικά 11 σελ. 243).

Εἶπα καὶ ἄλλοτε πὼς ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, πολὺ συναισθηματικὸς, τὶς λύ-
 πες καὶ τὶς χαρὲς του πάντοτε τὶς ἐκφράζει ζωηρὰ μὲ τὴν σχετικὴ μελωδία,
 μὲ τὸ τραγούδι. Ὁ Θρηῖνος τῆς Ἀδριανουπόλεως εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ θρηῖνο,
 φέρνει ἐλπίδα. Αὐτὴ ἢ ἐλπίδα ξαναχαρίζει στὸ λαὸ διάθεση. Καὶ τότε τρα-
 γουδαίει. Νανουρίζει τὸ μωρὸ στὴ κούνια, ὑμνεῖ τὴν ἀγάπη, τραγουδεῖ τὸν
 πόνο, τραγουδεῖ τὰ βαπτίσια καὶ τὸν γάμο σὲ ποικίλους τόνους καὶ μυρο-
 λογᾶ στὸν θάνατο. Ὁ κουρσάρος πεθαίνοντας κλαίει περὶ φάνα:

Δὲν ἦμνα νιός, δὲν ἦμνα παλικάρι,
 μὴ δὲν ἐπολέμησα τὴν νύχτα μὲ φεγγάρι
 μ' ἐπτάπηχο κοντάρι;

ἦ

Μέσα τὸ σπίτι καίεται, ὄξω ἢ αὐλὴ μας κλαίει
 καὶ τὰ σκαλοπατάκια μας τόνα μὲ τᾶλλο λέει:

— Γιὰ δὲς τονα πὼς κοίτεται ἐπάνω στὸ κιλίμι.

Τὰ ἐπιθανάτια δίστιχα εἶναι σπαρακτικά:

'Αγάλια κόσμε τὸ σταυρὸ καὶ σιγανὰ παπάδες,
 ν' ἀφίσει γειὰ στίς γειτονιὲς καὶ γειὰ στοὺς μαχαλάδες.

Τὰ κλέφτικα τραγούδια τῆς Σηλυβρίας, ὅλα ἀναφέρονται στὰ διαρκῆ
 ἐπαναστατικὰ γεγονότα τῆς Ρούμελης καὶ τοῦ Μωριά, γιατί στὴ Θράκη δὲν
 ἤμποροῦσε ὁ λαὸς νὰ σηκώσῃ κεφάλι, οὔτε νὰ ὑψώσῃ τ' ἄρματα τόσο γειτο-
 νικά μὲ τὴν πρωτεύουσα. Ἀλλὰ τὸ μένος τῶν ἀνθρώπων βράζει καὶ τὰ πολε-
 μικά τραγούδια τραγουδιοῦνται καὶ τὸ τουφέκι βροντᾷ στὴν Ἀνάσταση τοῦ
 Πάσχα καὶ ὑπενθυμίζει, πὼς οἱ γκισούρηδες κρυφοχαίρονται τὸ τουφέκι
 ἔστω καὶ γιὰ τὶς γιορτές. Ἐνα τραγούδι λέει:

Μανώλη τ' ἄρματά σου δὲν εἶναι γιὰ φωτιά.
 Μόν' εἶναι γιὰ καμπάνα μέσ' στὴν Ἀγιά Σοφιά.

Τὸ τουφέκι τὸ χαίρονται καὶ τὰ κορίτσια. Ἐνα τραγούδι τραγουδεῖ τὴ
 γειναικειὰ πολεμικὴ λεβεντιά ποὺ μυστικὰ μετεῖχε καὶ στὴν ἀπελευθερωτικὴ
 προσπάθεια τῶν Θρακῶν.

Ποιὸς εἶδε ψάρι στὸ βουνὸ καὶ θάλασσα σπαρμένη
 ποιὸς εἶδε κόρη ἀνύπαντρη στοὺς κλέφτες χαιδεμένη
 ὅλοι τριάντα ἔρριχναν κι αὐτὴ τριάντα πέντε.

Ταράζονταν τὰ ρούχα της, κρεμόνταν τὰ μαλλιά της,
 κοὶ κλέφτες τὴν ἐλέγανε — χαρὰ στὴ λεβεντιά της.

Ἐνα μόνο ὀκτάστιχο δεικνύει τὸ σκωπτικὸ πνεῦμα τῆς Σηλυβρίας:

Ἡ κερὰ ἢ Ζαμπετούλα
 μὲ τὴν ἄσπρη τὴν πλεξούδα
 ἑκατὸ χρονῶ γριά,
 μᾶς γυρεύει παντρεία,

κι ὁ γαμπρὸς ἀπὸ τὴ λύπη
 τρέχει αἷμα ἀπὸ τὴ μύτη.
 Ἐκατὸ χρονῶ γριά
 νὰ γυρεύει παντρεία.

Ὁ λαὸς ἔχει γνώμη καὶ σκέψη καὶ φιλοσοφεῖ, καὶ φιλοσοφώντας σχηματίζει καὶ τὰ γνωμικά του, ἐκ τῆς πείρας τῆς ζωῆς.

Ἔσεῖς οἱ νέοι ἔτσι εἰστε;

Μάη μὴ στεφανωθῆς.

Ὅταν τὸν καρπὸ παρεῖτε
 τὸν δένδρο παραιτεῖτε.

Πρώτη μέρα μὴ δουλέψης
 Σάββατο μὴ στολιστῆς.

Μάη μῆνα μὴ φυτέψεις

Ὅποιος τὴ νύχτα περπατεῖ γιὰ χάνει γιὰ κερδαίνει
 γιὰ μαῦρα μάτια κνηγᾶ γιὰ σκοτωμὸ γυρεύει.

Τραγουδᾶ καὶ θρησκευτικὰ τραγούδια ὡς τὸ ὄνειρο τῆς Παναγίας, τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ἢ Παναγία καὶ οἱ ψυχῆς εἶναι θέματα τραγουδιῶν. Ἄλλα καὶ πολλὰ Ἀκριτικά τραγούδια ἔχουμε περισυλλέξει.

Δὲ σῆλεγα Γιαννάκη μου μὲ Τούρκους νὰ μὴ σμίξης
 μὲ Τούρκους ὀλομέθυστους ὅπου σὲ ἐσκοτώσανε;

ἔχει καὶ παραλογὲς ὅπως τὸ γνωστὸ τραγούδι τῆς Ἀρετῆς. Γενικὰ τὰ τραγούδια τῆς Σηλυβρίας ἔχουν λαμπρὰ μελωδία. Ἡ μελωδία αὐτὴ εἶναι σεμνὴ καὶ λιτὴ καὶ γεννᾶ τὴν καλλιτεχνικὴ συγκίνηση, ὅταν τραγουδιέται ἢ ὁμαδικά, ἢ σὲ μονωδίες ἀπὸ τὰ κορίτσια τοῦ λαοῦ. Τὸ Θρακικὸ τραγούδι τῆς Σηλυβρίας ἔχει καὶ τὴν μικρὴ ἐπίδραση τοῦ σχολείου, ὅπου τὰ παιδιά εἶχαν τὸ μάθημα τῆς ὠδικῆς ὡς μάθημα κύριο ὅπως καὶ τὴν καλλιγραφία καὶ τὴν ἰχνογραφία.

Ἀθήναι 11.5.54

69. — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΑΒΑΚΛΗ ΑΝ. ΡΩΜΤΛΙΑΣ

Σ' ἀπόσταση δεκατεσσάρων ὥρῶν ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη βρίσκεται τὸ Καβακλή. Τὸ Καβακλή εἶναι σήμερα Βουλγαρικόν. Ἀπὸ τὸ διωγμὸ τοῦ 1906 τῶν Ἑλλήνων τῆς Βορ. Θράκης, ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς περιφερείας πέρασε τὰ Ἑλληνικὰ σύνορα καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴ Θράκη, τὴ Δυτικὴ καὶ στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία. Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς περιφερείας ἦταν ὡς δέκα χιλ. συμπαγῆς μόνο στὸ Καβακλή. Τὸ Καβακλή εἶχε γύρω του ἕνδεκα ἐπίσης ἀμιγῆ Ἑλληνικὰ χωριά ἀποικισμένα ἐκεῖ ἀπὸ πολὺ παλιὰ χρόνια.¹

Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς περιφερείας αὐτῆς ἦταν μιὰ ὄσση θαιμαστή. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ὠμιλοῦνταν ὀλοκάθαρη καὶ χωρὶς καμμιά ξενικὴ ἐπίδραση. Τὰ Ἑλληνικὰ ἦθῃ κῆθιμα διατηροῦνταν ἀλώβητα καὶ ἀμιγῆ. Τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐνδυμασίας καὶ ρουχισμοῦ ἦταν Ἑλληνικῶ-

1) Βλ. δημοσίευμα ἀριθ. 102, Ἑταιρείας Θρακ. Μελετῶν; Μικρὸ καὶ μεγάλο Βογαλιόν.

τατα. Τὸ ὅλον εἴκοσι δύο χιλιάδες Ἕλληνες ζοῦσαν μιὰ ζωὴ ἀγροτική, πὺ αἰῶνες συνεχίζονταν ἕως τὸ 1906. Ὁ λαὸς αὐτὸς διατηροῦσε τὰ θέσμίᾳ του, τὶς πνευματικὲς του ἐκδηλώσεις ἀπείραχτες μέσα στοὺς αἰῶνες. Κι' ὅταν ὁ λαὸς αὐτὸς ἀναγκάστηκε νὰ μεταναστέψῃ στὴν Ἑλλάδα, συναπεκόμισε καὶ τὸν ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ ἀλλὰ καὶ καλλιτεχνικὸ του θησαυρὸ αὐτούσιον.

Σήμερα ἂν τοὺς ἐπισκεφθῆς, ὅπου καὶ ἂν βρίσκονται, θὰ τοὺς εὔρης νὰ συντηροῦν τὰ πνευματικὰ τους προϊόντα πλούσια.

Συντηροῦν τὰ παραμῦθια τους, τὶς παροιμίες τους, ὅμοια ὅπως καὶ πρὸ σαράντα πέντε χρόνια στὸν τόπο τους, στὴν γενέτειρά τους. Τὰ ναουρίσματα τους καὶ τώρα, ὅπως καὶ πάντα τὰ σιγοτραγουδοῦν, ὅταν κουνοῦν στὴν κούνια τὰ μωρὰ τους.

Ἡ μάννα κάμνει τὸ παιδί, καλὰ τὸ καρδιοκάμνει.

Ὅπισω στὴ θύρα τῶκαμνε, τὸν Θεὸ παρακαλοῦσε:

— Κύριε, νὰ γένη βασιληᾶς. Κύριε μ', νὰ γένη Ρήγας.

Νὰ γένη ἀρχοντόπουλο μὲ τὶς πολλὲς χιλιάδες.

Ὅλα τὰ εἶδη τοῦ τραγουδιοῦ καλλιεργεῖ ὁ λαὸς αὐτὸς, πὺ δουλεῦει τὴ γῆ, συντηρεῖ τὴν πίστη του καὶ ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα. Ἡ ἀγάπη, ὁ πόνος ὁ ἀγιάτρευτος, τὸ πατριωτικὸ πάθος, ὁ χάρος, ὁ θάνατος, ἡ ξενητεία, ὅλα γίνονται θέματα τοῦ τραγουδιοῦ. Ὁ λαὸς ὅλα τὰ τραγουδεῖ, τὰ προσαρμόζει στὸ μέλος, τὰ χαίρεται καὶ ἱκανοποιεῖ τὰ συναισθήματά του ἔχοντας τοὺς ποιητάριδες του.

Εἶτε μοσεῖ, εἶτε καταριέται, εἶτε ἀρνιέται, εἶτε ὄνειρεῦεται, ἐκφράζεται ἐναργέστατα καὶ μουσικώτατα.

— Ἀέρα μ', πούθεν ἔρχεσαι, ἀέρα μ', πὺ πααίνεις;

— Κι' ἀπὸ τὰ ξένα ἔρχομαι καὶ στὰ δικὰ μ' πααίνω.

— Τὰ ξένα εἶναι βαρετά, βαρύτερ' ἀπ' τὸ χάρο.

Ὁ χάρος παίρνει καὶ ξεγνοιάζ', ἡ ξενητεία μαυρίζει.

Μαύρισεν ἡ καρδοῦλα μου καὶ μοιάζει τοῦ ἀράπη.

Ἡ λαϊκὴ ποίηση τοῦ λαοῦ αὐτοῦ δὲν ἀφῆκε θέμα πὺ δὲν τραγούδησε.

Οἱ συλλογὲς τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, πὺ ἔκαμε ὁ μακαρίτης Μιλτιάδης Λουλουδόπουλος, διδάσκαλος στὰ 1903 ἐκεῖ, εἶναι πλούσιες καὶ ἀξιόλογες.

Δυστυχῶς, οἱ σκοποὶ τῶν τραγουδιῶν δὲν καταγράφηκαν καὶ δὲν ἔχουμε πολλὲς μελωδίες, πὺ τραγουδιότανε τότε. Σήμερα, ἐπειδὴ τὰ ἦθη κέθιμα, τὰ τραγούδια κοῖ σκοποὶ παραμένουν οἱ ἴδιοι καὶ τραγουδοῦνται ἀνέπαφοι, ὅπως καὶ τότε, καταγράψαμε μερικοὺς. Καὶ θὰ τοὺς τραγουδήσῃ ἡ χορωδία τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν μὲ τὸν Παντελεῆ Καβακόπουλο. Εἶναι ἀπὸ τὰ λιγοστὰ τραγούδια, πὺ κράτησαν αἰῶνες καὶ δὲ λησμονήθηκαν καὶ δὲν ἀφωμοιώθηκαν. Ἡ συγκεντρωμένη τῶν Καβακλιωτῶν ἀποκατάσταση, δὲν ἀφῆκε νὰ χαθοῦν οἱ ταπεινοὶ αὐτοὶ θησαυροί, πὺ ἐκφράζουν τὸ μουσικὸ συναισθημα μῆς Ἑλληνικῆς περιφερείας.

Ἀθήναι 18.3.54

70.— ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΒΙΖΥΗΣ, ΚΑΙ ΑΓΑΘΟΤΠΟΛΕΩΣ ΑΝ. ΘΡΑΚΗΣ

Ἡ Βιζύη ἢ Βιζὼ εἶναι ἡ ἔνδοξη μεγάλη πατρίδα τοῦ Γεωργίου Βιζυνοῦ, παλαιὰ καὶ Βυζαντινὴ καὶ σύγχρονη πολιτεία, ὅπου ἀνθίσειν ἡ ποίησις καὶ ἡ λαϊκὴ μοῦσα τραγοῦδησε τὰ συναισθήματα τοῦ λαοῦ.

Ἡ Βιζύη ἦταν παμπάλαιη πόλις τοῦ βασιλείου τῶν Θρακῶν, τῶν Ὀδρουσῶν. Οἱ Ὀδρούσες εἶναι πού ἀνέπτυξαν σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας κῆκαμαν δεκτοὺς τοὺς ἀποίκους των καὶ συνῆψαν ἐμπορικὰς σχέσεις καὶ δέχτηκαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Στὸν καιρὸ τῶν Βυζαντινῶν, ἐξελληνισμένοι καὶ ἐχριστιανισμένοι προάσπιζαν τὴν βασιλεύουσαν καὶ ἦταν τὸ προπύργιόν της. Ἐκεῖ διεσταυρώθηκαν τὰ ξίφη τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων καὶ ἐποτίσθηκε μὲ ἄφθονον αἷμα ἑλληνικὸ ἡ γῆ τῶν πατέρων μας. Ἐκεῖ σώθηκαν οἱ παραδόσεις, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά μας, ἡ μουσικὴ μας, τὰ τραγοῦδια μας. Ὡς χθὲς ἀκόμα ἡ ἑλληνικὴ μελωδία τραγουδιώτανε μαζί μὲ τ' ἀναστενάγια καὶ τοὺς καλόγερους ἐκεῖ. Καὶ σήμερα, ἀφοῦ μετανάστεψαν καταδιωγμένοι εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, εὐρίσκονται σκόρπιοι. Ἐκεῖ ὁ τόπος εἶναι ὄνειρο, τὰ ποτάμια ἀμέτρητα, τὰ δάση ἀπάτητα. Ἐκεῖ ἐσώθηκεν ἡ λύρα καὶ ὁ ἄσκαυλος καὶ τὸ ἱερὸ τύμπανο. Ἡ Μαύρη Θάλασσα λυσομανᾷ στὰ παράλια της καὶ ξερνᾷ τὰ ναυάγια της. Καὶ τὸ μοιρολόγι καὶ τὸ τραγοῦδι ὑψώνεται παθητικόν. Ἡ Βιζὼ ἔχει τίς Βυζαντινὰς ἀρχαιοτήτες της, τὸ ναὸ τῆς Σοφίας — ἓνα ἀριστούργημα — καὶ ἡ πεδιάδα τοὺς τύμβους, ὅπου σκάβοντας κάθε τόσο φέρνει ἡ σκαπάνη στὸ φῶς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ὁ Ἑλληνισμὸς ἕως τὰ 1922 ἔζησεν ἐκεῖ καὶ ἐπεκράτησε καὶ ἐδημιούργησε μὲ τίς δεξιότητές του τὴν ἐπικρατήσιν του, ὡς τὰ 1922. Ἐκτοτε περνώντας τὰ παμπάλαια γεφύρια τοῦ Ἐβρου, σκορπίσθηκε σ' ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Τώρα τοὺς βλέπεις τοὺς Ἕλληνας αὐτοὺς νὰ τραγουδοῦν στὴν Νέα Ἀγαθοῦπολη, στὸ Νέο Βασιλικόν, στὴ Ν. Ἀρχιῆλο, στὸ Νέο Σκεπαστό καὶ ἄλλου, τὰ τραγοῦδια τους. Τοὺς βλέπεις νὰ χορεύουν τοὺς χοροὺς τους καὶ νὰ τηροῦν τὰ ἔθιμά τους, ὡσὰν νὰ εἶναι προσωρινὰ σταθμευόμενοι, γιὰ νὰ ξεκινήσουν καὶ πάλι ὀπίσω γιὰ τίς πατρίδες των.

Στὶς διασκεδάσεις τους διασώζουν τοὺς χοροὺς καὶ τὰ τραγοῦδια, πού εἶναι τροφή εὐθυμίας. Εἶναι βέβαια τὰ τραγοῦδια κοινὰ πανελλήνια τραγοῦδια τῆς ἀνθολογίας μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ σχολείου ἢ ἐρωτικὰ πασιγνωστα. Τὰ τραγοῦδια ὅμως τοῦ γάμου εἶναι πολὺ ὁμορφα καὶ ἀξιόλογα, ὅπως καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, πού μετεδώσαμε μιὰ δυὸ φορές. Ὁ παραθαλάσσιος Θραῶξ, σὰν ταξιδιώτης πού ταξίδευε τὰ 3)4 τῆς χρονιάς ἀπὸ λιμάνι σὲ λιμάνι, ἔχει μεγαλύτερον πλοῦτον σὲ τραγοῦδια καὶ ὁμορφιά. Αὐτὸς μετέδιδε τὰ δικά του καὶ παραλάμβανε ἀπ' ἄλλου νέα, πού τ' ἀφομοίωε καὶ τὰ βελτίωε κατὰ τὸ δικό του τρόπο καὶ τὸ αἶσθημα.

Ἀνοιχτόκαρδοι οἱ Θραῶκες, ὅ,τι τραγουδοῦν εἶναι ὁμαλὸ ἐγκάρδιον, καὶ εἰλικρινέστατον. Ἐνα τραγοῦδι θαλασσινὸ λέγει:

Καράβι τῆς Μονεμβασιᾶς, καράβι τῆς Ἀνάπλης
καὶ τὸν καραβοκύρη του Παρασκευᾶ τὸν λένε.

Κάλλιο νὰ τῶθρиск' ἢ νοτιὰ παρὰ νὰ τοῦρθ' ἢ μπόρα,
παρὰ πὺ πῆγε κι' ἄραξε στὴ Χιὸ μέσ' τὸ λιμάνι.

Μὲ τὰ ταξίδια, πὺ γνώρισαν πολιτεῖες, τοῦ Μωρηᾶ, ἔφεραν στὴ Θράκη τραγούδια ξένα, πὺ τὰ τραγουδοῦσαν καὶ τ' ἀγαποῦσαν. Ὅμοιο εἶναι τὸ τραγούδι τοῦ Βορηᾶ:

Ὁ κύρ Βορηᾶς καυκίστηκε φουρτούνα γιὰ νὰ κάνη.

Στὸ τραγούδι μὲ θαυμαστὴ τέχνη περιγράφει ὁ λαὸς ἓνα ἀπὸ τὰ δυστυχήματα τῆς θάλασσας, δραματικώτατο. Γενικὰ τὸ τραγούδι τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἔχει εἰδικὰ χαρακτηριστικά.

Ἀθῆναι 27.3.54

71. — ΤΑ ΘΑΛΑΣΣΙΝΑ ΘΡΑΚΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1. Ὅπως μελετοῦμε τὰ λαϊκὰ τραγούδια, βρίσκουμε ὅτι τὰ θαλασσινὰ μας τραγούδια ὑπῆρχαν κυρίως στὴ Μαύρη θάλασσα.

Ἡ Ἀγγιάλο, ἡ Σωζούπολη, ἡ Μεσέμβρια, ἡ Ἀγαθούπολη, ὁ Βασιλικός, ἦταν οἱ μεγάλες ἐστίες τοῦ θαλασσινοῦ τραγουδιοῦ. Ἐκεῖ ἔσφυζεν ἡ ζωὴ τῶν θαλασσινῶν, τῶν ναυτικῶν μας, πὺ τρυγοῦσαν τὴ Μαύρη θάλασσα. Ἐκεῖ ἔφεραν οἱ ταξιδευτὲς ὠραῖα τραγούδια πανελλήνια, ἀλλὰ τοὺς ἔδιναν μὲ τὸ συχνοτραγούδισμα, τὸ ντόπιο χροῶμα τῆς Θράκης καὶ τὸ γλωσσικὸ τῆς ἰδίωμα ἀκόμα.

Ἐπῆρχαν τραγούδια καὶ στὴν Προποντίδα κι' ἀπὸ τὶς δυὸ πλευρὲς καὶ τὰ Μαρμαρόνησα, πὺ οἱ ναυτικοὶ τῶν παραλίων πόλεων καὶ χωριῶν, ζώντας μὲ τὴ θάλασσα τὴ πνίχτρα, τραγουδοῦσαν τὴ σκληρὴ τους ζωὴ.

Στὴν Κερασιά βολάξαμε

πιάσαμε κολιαρούδια

ἐλι-γιαμόλε-γιάσα

ἴσα χάωω.

2. Οἱ θαλασσινοὶ μας, πὺ γνωρίζουν τὰ θαλασσινὰ μυστικά, σὰν θαλασσογεννημένοι, μὲ τοὺς ἀφροὺς τῆς θάλασσας ἀλατίζουν τὸ κορμί τους, μερόνυχτα δουλεύουν σκληρὰ, γίνονται κέρμηγευτὲς τῶν θαλασσινῶν συναισθημάτων.

Ὁ βουτηχτὴς εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραῖα δημιουργήματά των:

Οἱ ἄρχοντες κιὸ βασιλεῖς κιὸ Κωνσταντὴς ἐτρώγαν.

Καυχῆστηκαν οἱ ἄρχοντες κιὸ βασιλεῖς τοὺς λέγει:

— Ποιὸς εἶν' ἄξιός καὶ δυνατὸς τὴ θάλασσα νὰ περάσῃ;

— Καυχῆστηκε κιὸ Κωνσταντὴς κι' αὐτὸ τὸ λόγο λέγει:

— Ἐγὼ εἶμαι ἄξιός καὶ δυνατὸς τὴ θάλασσα νὰ περάσω.

Εἶναι γνωστό, πὺς ἐπαθλό του θὰ ἦταν ἡ κόρη τοῦ βασιλιά, ἀλλὰ ὁ Κωνσταντὴς ἐπνίγηκε καὶ μαζί του κιὸ πόθος του.

3. Τὰ Αἰγαιοπελαγίτικα τραγούδια ἔφταναν μπαίνοντας τὰ μπογάζια τῆς Ἑλλης καὶ τοῦ Βόσπορου, στὰ λιμάνια τὰ Μαυροθαλασσίτικα. Ἐκεῖ τραγουδιότανε, δουλευότανε μέσα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ κῆπαιρναν τὸ θρακικὸ χρώμα.

Τρίτη, Τετράδι μιὰ βραδεῖα
βγαίνει ὁ Μιαούλης στὰ πανιά
σὰν Πέφτη ξημερώνει
τ' Ἀμάθου ἀνταμώνει.
Καὶ τὸν ρωτᾷει κ' αὐτὸν:
Ποῦ εἶναι ἡ ἀρμάδα τῶν Τουρκῶν.
— Στὴ Χίο ἀραγμένη
στοῦ Τσανταρλή τὰ μέρη.

— Ὅρκο θὰ κάμω στὸ σταυρὸ
πρῶτο καράβι πὸν θὰ βρῶ
ἢ μπρίκι ἢ φιργάδα
ἢ ὅλη τὴν ἀρμάδα
Καὶ μιὰ φιργάδα φοβερὴ
ἦτανε τοῦ Μεμενταλή
σὰν πάπια κολυμπᾷει
ντὸ στόλο κυνηγᾷει.

Καὶ οἱ γραικοὶ τὴν τριγυροῦν κλπ.

Εἶναι πολὺ παραστατικὸ τραγούδι πὸν μὲ τὴν καρδιά τους τὸ τραγουδοῦσαν σὰν κατόρθωμα σπουδαῖο τοῦ Μιαούλη οἱ Μαυροθαλασσίτες.

4. Τοῦ Ρήγα γιὸς κατέβαινε μὲ δυὸ μὲ τρεῖς φεργάδες
ἀκούει τὴν κόρ' πὸν τραγουδεῖ καὶ φαίνει τὸ πανί της.
— Κόρη μου, δός με φίλημα καὶ πάρε μιὰ φιργάδα.

Εἶναι ἡ λαχτάρα τοῦ θαλασσινοῦ, πὸν θαλασσοδεριμένος μῆνες δώδεκα μακρὰ ἀπὸ τὸ σπίτι του, τὴ γυναῖκα του, λαχταρισμένος νὰ χαρῆ τοῦ σπιτιοῦ τὴ γαλήνη καὶ τὴν ὁμορφιά, προσφέρει γιὰ ἓνα φίλημα τὴ φιργάδα του.

5. Ἐνα ἀπὸ τὰ θαλασσινὰ τραγούδια ἀναφέρεται στὴν ψαριανὴ φιργάδα πὸν καυχῆστηκε πὸς δὲν φοβᾶται τὸ βορριά τῆς Μαυροθάλασσης.

— Δὲ σὲ φοβοῦμαι, κύρ Βοριά, ἂν πάρης κι ἂν δὲν πάρης
ἔχω καράβι σίδερο, τιμόνιο ἀσημένιο
ἔχω πανιά μεταξωτά, ξάρτια ἱμπρισιμένα
ἔχω καὶ ναῦτες διαλεχτοὺς ὅλο παλλικαράκια
ἔχω κῆνα μουτσόπουλο, πὸν τοὺς καιροὺς γνωρίζει.
— Τί εἶδες βρὲ ναυτόπουλο καὶ κατεβαίνεις;
— Εἶδα τὴ Νιάδα πῶστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη
εἶδα τὸν οὐρανὸ θολό, τὴν πούλια βουρκομένη
καὶ τ' Ἄϊ - Παύλου τὰ βουνὰ τὰ εἶδα χιονισμένα.

Εἶναι γνωστὴ ἡ τύχη τοῦ καραβιοῦ.

Γιόμισε ἡ θάλασσα πανιά, τὸ κῆμα παλλικάρια
καὶ τὸ μικρὸ μουτσόπουλο, ἐβγῆκε πὰ στὴν πλάκα
πικρὴ φωνίτσα ἔβγαλε, ὅσο κι ἂν ἠμποροῦσε:

— Πάνε φωνή μ', στὴ μάννα μου, τὴν πικροκαταροῦσα
πὸν καταριούνταν κῆλεγε τέτοιες πικρὲς κατάρες:

— Παιδί μ' τὰ ψάρια νὰ σὲ φᾶν, παιδί μ' τὰ σαφριδάκια
καὶ τὰ ξανθὰ σου τὰ μαλλιά στ' ἄλμπουρο τυλιγμένα.

6. Ἡ θαλασσινὴ ποίηση στὴ Θράκη εἶναι ὀλίγη. Στὰ τραγούδια πὸν

ἔχουμε, αὐτὸ ξεκαθαρίζουμε: ὅτι στὰ θαλασσινὰ τραγοῦδια μας δὲ βρίσκει κανεὶς καθ' αὐτὸ ὑποθέσεις Θρακικὲς ἢ γεγονότα Θρακικά, ποὺ συγκίνησαν τὸ Θρακικὸ λαὸ τόσο, ὥστε νάναπτύξη καὶ τὴ θαλασσινὴ του ποίηση ἀνάλογα. Ἡ θαλασσινὴ μας ποίηση εἶναι τραγοῦδια φερόμενα ἀπ' ἄλλου, ἀπὸ τὰ ταξίδια τὰ θαλασσινά, καὶ ἦταν καλλιεργημένη μὲ τὴ Θρακικὴ διάθεση καὶ τὸ Θρακικὸ θαλασσινὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα.

Θρακικὸ θαλασσινὸ τραγοῦδι καθαυτὸ εἶναι τὸ ἐξῆς ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο.

Πότε νὰ πάθουν οἱ Νοτιῆς
καὶ νάρθουνε τρεχᾶτα
τῆς Μπερμπεριᾶς μαντάτα;
Καὶ φύσηξε ντελθοριᾶς
κῆφερε μιά γαλιώτα,
— γειά σου μῶρ' Παναγιώτα.
Κῆφερε σκλάβους ἄμορφους

σκλάβους καμαρωμένους
καλὰ βαλαντωμένους.
— Σκλάβοι γιατί δὲ χαίρεστε;
στὸν τόπο σας θὰ πάτε.
— Γιὰ λύστε μας κι ἀφήστε μας
καὶ δόστε μας νὰ πιοῦμε
νὰ διῆτε, ἂν γελοῦμε.

Ἄθῆναι 14.8.54

Η ΘΡΑΚΗ ΑΠΟ ΤΩΝ ΜΥΘΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΠΕΡΣΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ.¹⁾

Ἐὰν ἀναδιφήσωμεν τὰς σελίδας τῆς Ἱστορίας δὲν θὰ εὕρωμεν ἄλλην χώραν ποῦ νὰ ἔχη ὑποστῆ τόσοσ πολλὰς ἐπιδρομάς, τόσας λεηλασίας καὶ τόσας περιπετείας ὅσας ὑπέστη ἡ Θράκη, τοῦτο δὲ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐξαιρετικὴν τοποθεσίαν της. Αὕτη εὕρισκομένη μεταξὺ δύο θαλασσῶν καὶ δύο ἡπείρων ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ γέφυραν μεταβάσεως ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὰνάπαλιν.

Πολλοὶ κατακτηταὶ παρουσιάσθησαν εἰς τὴν Θράκην καὶ πολλοὶ ἄγριοι ἀγῶνες καὶ μάχαι διεξήχθησαν εἰς αὐτήν, διότι ἐκεῖ εὕρσκεται ἡ περιμάχης τοῦ Κωνσταντινίου πόλις, ἡ ὁποία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἀκόμη χρόνων ἐπέσυρε τὰ ζηλότυπα βλέμματα τῶν λαῶν, ἐκεῖ ἐπίσης εὕρσκεται καὶ τὸ τοῦ Ἑλλησπόντου στενόν, τὸ ὁποῖον λόγῳ τῆς σημαντικωτάτης θέσεώς του ὡς μεταίχιμον μεταξὺ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας καὶ ὡς μοναδικὸν μέρος διαβάσεως ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου εἰς τὸν Εὐξείνιον, ἀπετέλεσε διὰ μέσου τῶν αἰῶνων δέλεαρ ἐπιθυμητὸν δι' ὅλους τοὺς λαοὺς παλαιοὺς καὶ συγχρόνους. Οἱ Πέρσαι, οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Μακεδόνες, οἱ Βυζαντινοί, οἱ Λατίνοι, οἱ Βενετοὶ καὶ οἱ Γενουήνσιοι καὶ τελευταῖοι οἱ Τούρκοι ἐκυριάρχησαν τοῦ περιφήμου στενοῦ, σήμερον δὲ ἀποτελεῖ τὸ μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, ἐπιθυμούντων τὴν κατοχὴν του. Ἰδιαιτέρως μάλιστα οἱ προαιώνιοι ἀπαιτῆται τῆς ἐξαιρετικῆς ταύτης τοποθεσίας, οἱ Σλαῦοι, διηνεκῶς ἐγείρουσιν μετὰ θρασύτητος τὰς παραλόγους ἀξιώσεις των ὅχι μόνον ἐπὶ τοῦ στενοῦ τούτου καθὼς καὶ εἰς τὸ τοῦ Βισπόρου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὀλοκλήρου τῆς Θράκης.

Ἡ Θράκη ὁμως ὀλοκλήρου ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς ἀκόμη χρόνους μέχρι σήμερον οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ εἶναι ἑλληνικὴ, αἱ δὲ διεκδικήσεις τῶν Σλαύων διὰ τὴν κατοχὴν της καὶ παράλογοι εἶναι οὔτε καὶ ἱστορικῶς, οὔτε ἐθνολογικῶς, οὔτε εἰς κανένα ἄλλον λόγον στηρίζονται, παρὰ μόνον εἰς σκοποὺς κατακτητικούς, ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ κυριαρχήσουν αὐτοὶ μόνοι τοῦ γαλανοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Μεσογείου, θαλασσῶν ἀπὸ αἰῶνων ἑλληνικῶν, καὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν τούτων, διὰ νὰ κυριαρχήσουν αὐτοὶ μόνοι ἐπὶ τῶν τριῶν, τοῦλάχιστον ἡπείρων τῆς ὑψηλίου.

Ἄλλ' ἡ Θράκη, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, εἶναι χώρα κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὴ ἀπὸ τοὺς παναρχαίους ἀκόμη χρόνους καὶ διὰ μέσου τῶν αἰῶνων παρέμεινε πάντοτε ἑλληνικὴ καὶ ὑπῆρξεν ἀναπόσπαστον μέρος ἑλληνικῆς γῆς. Καὶ διὰ μὲν τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένην Θράκην ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οἱ λογαριασμοὶ μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐσχάτως κατήν-

1) Βλ. Θρακικὰ Ἀβδηρα, τοῦ ἰδίου Γ. Εὐσταθίου, ἀρ. 111

τησαν θρασύτατοι με τὸς φρόνους καὶ τὰς λεηλασίας κατὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμογενῶν μας καθὼς καὶ με τὰς διεκδικήσεις των ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς Κύπρου (καὶ τοῦτο χάρις εἰς τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς) δὲν ἐξωφλήθησαν εἰσέτι.¹

Ἡμεῖς ὅμως, πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον, πρέπει νὰ εἴπωμεν τὸ τοῦ Θεοκρίτου: «Θαρσεῖν χρὴ, φίλε Βάττε, ταχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον
χῶ Ζεὺς, ἄλλοκα μὲν ἕει, ἄλλοκα δ' αἰθρία πέλει».

Εἰδύλλ. 4.

καθὼς ἐπίσης καὶ τοὺς στίχους τοῦ Θρήνου:

«Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴν πολυδακρῦζεις
πάλι με χρόνους με καιροὺς πάλι δικὰ μας θάναι».

Διὰ δὲ τὴν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατεχομένην Θράκην, δηλαδὴ τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν τὴν ὁποίαν οὗτοι ἤρπασαν ὀριστικῶς κατὰ τὸ ἔτος 1906, δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι, διὰ νὰ ἐκλειψῇ ἅπαξ διὰ παντὸς ὁ φόβος νέων σλαυϊκῶν ἐπιδρομῶν, φυσικὸν ὄριον μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας πρέπει νὰ εἶναι ὁ Αἴμος. Οἱ Βούλγαροι, οὐδέποτε μετασχόντες εἰς τὴν δημιουργίαν πολιτισμοῦ, ἀλλὰ χρησιμεύσαντες μόνον ὡς ἐμπόδιον αὐτοῦ, ἐπιχειροῦν ἀπὸ αἰῶνων ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς Θράκης διὰ νὰ ἐξέλθουν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ἀπαραίτητον ὄθεν φυσικὸν σύνορόν μας με αὐτοὺς πρέπει νὰ εἶναι ὁ Αἴμος.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν λόγων ἀμύνης ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι λόγοι. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀνεχθῶμεν ἡμεῖς ὥστε τὰ Ἄβδηρα, ἢ πατρὶς τοῦ Δημοκρίτου καὶ τοῦ Πρωταγόρου, ἢ Μαρώνεια με τῆς ὁποίας τὸν οἶνον ἐμέθυσεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὸν Κύκλωπα, ἢ Αἶνος, τὸ Βυζάντιον, προσέτι δὲ καὶ αἱ πόλεις αἱ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου κτισθεῖσαι, μέρη κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικά, νὰ γίνουν ἔρμαια τῆς βουλγαρικῆς βουλμίας; Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ λησμονήσωμεν τοὺς ἀπὸ τοὺς μυθικοὺς ἀκόμη χρόνους ἤρωας καὶ βασιλεῖς τῆς Θράκης, τὸν Πείροον, τὸν Ρῆσον καὶ πλείστους ἄλλους τοὺς ὁποίους μνημονεῖ ὁ Ὅμηρος εἰς τὴν Ἰλιάδα του καὶ οἱ ὁποῖοι μετέσχον τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου;

Ἄλλὰ ἀκόμη πλὴν τούτου πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀνεχώμεθα τὴν ἀηδῆ βουλγαρικὴν προπαγάνδαν καὶ ἰδίως μερικὸς Σλαῦους φιλόλογους νὰ ἰσχυρίζονται ὅτι καὶ οἱ πατέρες ἀκόμη τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς καὶ ποιήσεως ὁ Ὀρφεύς, ὁ Θάμυρις, ὁ Μουσαῖος, ὁ Εὐμόλπος «οἱ Θραῖκες ἀοιδοί» ὅτι εἶναι σλαυϊκῆς καταγωγῆς, καὶ μάλιστα μερικοὶ τυχοδιώκται θρασύτατοι Βούλγαροι, νὰ φθάνουν εἰς τὸ σημεῖον ὥστε νὰ δημοσιεύουν εἰς βουλγαρικὴν

1) Ἡ συγγραφή τοῦ παρόντος ἔργου ἐπερατώθη περὶ τὰ μέσα τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1957. Ἐκτοτε μέχρι σήμερον (1965) σημαντικὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα διεδραματίσθησαν, ὁ συγγραφεὺς ὅμως δὲν ἠθέλησε νὰ προσαρμόσῃ τὸ κείμενον με τὰ μεταγενεστέρως συντελεσθέντα, ἀφέθη δὲ τοῦτο ὡς ἀρχικῶς διευκρινισθὲν με τὰς γνώμας καὶ τὰς προβλέψεις αὐτοῦ.

γλῶσσαν συλλογὴν ὀρφικῶν ἀσμάτων, ζώντων δῆθεν εἰς τὰ στόματα τῶν Βουλγάρων χωρικῶν τῆς Θράκης;¹

Ἐν πρῶγμα καὶ μόνον πρέπει διαρκῶς νὰ μᾶς ἀπασχολῇ: Ἡ βαθεῖα συναίσθησις ὅτι πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς ἀνατολὰς περικυκλούμεθα ὑπὸ προαιωνίων ἐχθρῶν, καὶ πρὸ πάντων ὅτι τεραστία σλαβικὴ μᾶζα παρίσταται ἀπειλητικὴ ἔχι μακρὰν ἡμῶν, διαρκῶς καταδοκοῦσα τὴν εἰσβολὴν εἰς τὰ πατρικά μας ἐδάφη.

Πρέπει λοιπὸν νὰ γνωρίζωμεν καλῶς ὅτι τώρα ποῦ ἡ ἑλληνικὴ πατρις μας κατόπιν τόσων γεγονότων καὶ περιπετειῶν, ἐστερήθη σημαντικωτάτου τμήματος τοῦ Θρακικοῦ ἐδάφους, ἡμεῖς, ἀνάγκη ἀναπόδραστος παρίσταται διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ μόχθου μας νὰ καταστήσωμεν καὶ πάλιν τὴν Πατρίδα μας τοιαύτην, ὥστε νὰ εἶναι «σεβαστὴ εἰς τοὺς φίλους καὶ τρομερὰ εἰς τοὺς ἐχθρούς» τῆς διὰ νὰ δυνηθοῦν συντόμως τὰ ἑλληνικώτατα ταῦτα ἐδάφη νὰ ἐπανέλθουν καὶ πάλιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος.

ΚΕΦ. Α' ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Πολλαὶ ἐκδοχαὶ ὑπάρχουν περὶ τοῦ πόθεν ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ἡ Θράκη. Εἶναι ὅμως ἐντελῶς ἀγνωστον ἂν ἡ λέξις «Θράκη» εἶναι καθαρῶς Θρακικὴ, φρυγικὴ ἢ πελασγικὴ, ἢ ἐντελῶς ξένη. Θὰ παραθέσωμεν ὅμως ἡμεῖς ἐδῶ μὲ βάσιν πάντοτε τὰς πηγὰς καὶ τὰ ἄλλα νεώτερα συγγράμματα τὰ σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀναφερόμενα, μερικᾶς ἐκ τῶν ἐκδοχῶν τούτων.

Καὶ ἐν πρώτοις σύμφωνα μὲ ἓνα ἀπόσπασμα τοῦ Ἀνδρῶνος τοῦ Ἀλικαρνασέως, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Βυζαντινὸς Τζέτζης, ὁ Ὁκεανός, νυμφευθεὶς τὴν Πομφολύγην καὶ τὴν Παρθενόπην, ἐκ μὲν τῆς πρώτης ἀπέκτησε δύο θυγατέρας, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Διθύην, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Θράκην. (Τζέτζης, Σχόλια εἰς Λυκόφρονα στ. 894) Ἀπὸ τὴν Θράκην ταύτην τὴν θυγατέρα τοῦ Ὁκεανοῦ ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα ἡ ὁμώνυμος χώρα Θράκη, πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν ὅτι τότε ἀκόμη ἦτο ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Θράκη ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ τέταρτον μέρος τῆς γῆς λόγῳ τῆς μεγάλης ἐκτάσεώς της.

Ὁ Ἀρριανὸς λέγει ἐπίσης εἰς ἓνα ἀπόσπασμά του ὅτι ἡ Θράκη ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπὸ μίαν νύμφην Θράκην καλουμένην, προηγουμένως ὅμως —λέγει— ἡ χώρα αὕτη ὠνομάζετο Πέρικη. «Ὁ δ' αὐτὸς Ἀρριανὸς καὶ Θράκην τινὰ ἱστορεῖ νύμφην σοφὴν ἀμφὶ ἐπιδάς τε καὶ φάρμακα καὶ οἶαν ἐλκύσασθαι τῶν παθημάτων φαρμάκοις, τὰ δ' ἐργάσασθαι... καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς Θράκης δοκεῖ ὠνομάσθαι ἡ Θράκη, Πέρικη ποτὲ καλουμένη.» (Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, εἰς Διον. 140)

1) Βλέπε: Ἱστορία τοῦ Ἑλλήν. Ἔθνους Παπαρηγοπούλου, ἔκδ. Ἐλευθεροῦδ. Τόμ. Α' Παράρτ. σελ. 420 καὶ «Ἀρχ. Θρακ. Θεσσαροῦ κλπ.» Παπαχριστοδοῦλου Π. Τόμ. 15, Ν. Μοσχοπούλου «Ἡ Ἑλλήν. Θράκη» σελ. 16—17 καὶ ἀλλαχοῦ.

Ὁ Ὅμηρος εἰς τὰ δύο ἀθάνατα ἔργα του ἀποκαλεῖ αὐτὴν μὲ τὸν Ἴωνικὸν τύπον Θ ρ ἦ κ η, μεταχειρίζεται δὲ καὶ τὸν τύπον Θ ρ ἦ ι ξ (Ὅμ. Ἰλ. Β' 595) καθὼς καὶ τὸ συνηρημένον Θ ρ ἦ ξ (Ω 234 καὶ ἀλλαχοῦ).

Ἐπάρχει ὡσαύτως ἡ ἀξιοσημείωτος πληροφορία τοῦ λεξικογράφου τοῦ ἔκτου μ.Χ. αἰῶνος Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ὄνομα τοῦτο ἔλαβεν ἡ Θράκη «ἀπὸ Θρακὸς βασιλέως τοῦ πάλαι ἐν αὐτῇ τελευτήσαντος, ἡ ἀπὸ νύμφης Τιτανίδος ἀφ' ἧς καὶ Κρόνου Δόλογοι». (Στεφ. Βυζ. «περὶ δῆμων καὶ κοινοτήτων» σελ. 312 - 313). Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ Δόλογοι ἦσαν εἰς ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων λαῶν τῆς Θράκης. Ἡ Θράκη ὡσαύτως ἐκαλεῖτο καὶ Ἀ ρ ί α, ἴσως ἀπὸ τὸν θεὸν τοῦ πολέμου Ἄρην τοῦ ὁποίου κατοικία ἦτο ἡ Θράκη (Ὅμ. Ἰλ. Ν. 301 καὶ Ὀδ. Θ 361) ἴσως ὁμως καὶ διότι οἱ Θραῖκες ἀνῆκον εἰς τὴν Ἀρίαν ὁμοφυλίαν.

Ὁ Ἰουδαῖος ιστοριογράφος Ἰώσηπος τοῦ πρώτου μ.Χ. αἰῶνος λέγει ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο προῆλθεν ἀπὸ τὸν Θύραν, ἓνα ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ υἱοὺς τοῦ Νῶε «Θύρης δὲ Θεῖρας μὲν ἐκάλεσεν, ὧν ἦρξεν, Ἑλληνας δὲ Θραῖκας αὐτοὺς μετωνόμασαν». (Ἰωσ. Ἀρχαιολ. Βιβλ. Α' κεφ. στ') ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἐκδοχὴ μᾶλλον ἀπίθανος φαίνεται ὅτι εἶναι.

Νεώτερος συγγραφεὺς, ὁ Τσέχος TOMASCHEK: ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ καλύτερον περὶ τῶν ἀρχαίων Θρακῶν βιβλίον «DIE ALTEN THRAKER παραβάλλει τὴν λέξιν Θράκη μὲ τὸ ἰνδογερμανικὸν (ἢ ἰνδοευρωπαϊκὸν) B H E R ἢ D H R E τὸ ὁποῖον σημαίνει κρατεῖν, στηρίζειν, ἄλλοι δὲ πάλιν λέγουσιν ὅτι ἡ λέξις εἶναι σημιτικὴ T H R A G H καὶ σημαίνει πόρος, σημαίνει δηλαδή τὴν ἀπὸ τῆς Ἀσίας διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Βοσπόρου χωρισθεῖσαν χώραν, ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη μολονότι συμβιβάζεται μὲ τὴν ἔννοιαν πού τῆς ἔδιδον οἱ ἀρχαῖοι, δὲν φαίνεται πιθανὴ καὶ αὐτὴ. (Βλέπε: Ἀδ. Ἀδαμαντίου, «Θρακικά» 1928 σελ. 375).

Ὁ ἱστορικὸς Καρολίδης λέγει ὅτι «τὸ ὄνομα Θραῖξ - Θράκη ἐζήτησαν μερικοὶ νὰ τὸ συσχετίσουν μὲ τὸ ἑλληνικὸν θ ρ έ ω, θ ρ ῶ, θ ρ ὕ λ ο ς. Μάλιστα δὲ πρὸς τὸ θ ρ ἦ σ κ ο ς ἀπὸ τὸ ὁποῖον προέρχεται καὶ τὸ θ ρ η σ κ ε ὕ ω. Εἶναι ὁμως γνωστὸν ὅτι ἡ λέξις θ ρ η σ κ ε ἰ α εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας δὲν σημαίνει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον σημαίνει καὶ εἰς ἡμᾶς, δηλαδή ἰδέαν καὶ γνώσιν τοῦ θεοῦ μὲ δόγματα πίστεως καὶ ἠθικὰ παραγγέλματα ἐν εἶδη θεῶν ἐντολῶν (τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας τὸ ἐτέλει ἡ θρησκευτικὴ ποιήσις) ἀλλὰ σημαίνει λατρείαν τοῦ θεοῦ μὲ ὕμνους, θυσίας καὶ τελετὰς ἢ καὶ μὲ ὀργασμοὺς γινομένων. Γίνεται ὅθεν πιθανὸν ὅτι τὸ Θράκη — Θραῖκες ἐδόθη ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας εἰς πολλὰ καὶ διάφορα ἴδια καθ' ἑαυτὰ φέροντα ὀνόματα θρακικὰ ἔθνη, καὶ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπὸ ἠθικὴν ἔννοιαν μετέπεσεν εἰς φυλετικὴν». (Π. Καρολίδου, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους Παπαρρηγοπούλου, σελ. μὴ' εἰς τὴν πρώτην ὑποσημείωσιν).

Ἡ δὲ καθ' ὅλα τελεία ἐγκυκλοπαιδεία τῶν PAUL WISSOVA: REAL

ENCYCLOPADIE DES KLASSISCHENS ALTERTUMS: ὑπὸ πολλῶν συνεργατῶν γραφείσης (1937, τόμ. II σελ. 394) τὰς ἀρίστας τῶν πληροφοριῶν μᾶς παρέχει ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ἀναφέρουσα πάσας τὰς ὑπαρχούσας περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ὀνόματος τούτου ἐκδοχάς.

Ὅπωςδήποτε ὁμως καὶ ἂν ἔχη τὸ ζήτημα, πολλοὶ σκόπελοι παρουσιάζονται εἰς τὸν θέλοντα νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Θράκης καθὼς καὶ περὶ τοῦ πόθεν προῆλθε τὸ ὄνομα αὐτῆς.

ΚΕΦ. Β' ΤΑ ὄΡΙΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ ΔΙΑ ΜΕΣΟΤ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

Α' ΤΑ ὄΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΘΡΑΚΗΣ

Τὰ ὄρια τῆς ἀρχαίας Θράκης ποικίλουν μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων. Θράκην ὅταν ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι — ὅταν βεβαίως αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις ἦσαν ἀκόμη πολὺ ἀτελεῖς — ἐννοοῦσαν μίαν ὁλόκληρον ἥπειρον, ἀποτελοῦσαν τὸ ἓν τέταρτον περιῖπου τῆς γῆς, κειμένην εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Λιθύνην, περιλαμβάνουσαν δὲ ὅλην τὴν πρὸς βορρᾶν καὶ βορειοανατολικῶς τῆς Ἑλλάδος κειμένην ἕκτασιν μέχρι τοῦ Ὠκεανοῦ.

Ὁ Ὅμηρος θεωρεῖ τὴν Θράκην πρὸς νότον μὲν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ¹ καὶ τοῦ βορείου μέρους τοῦ Αἰγαίου πελάγους τὸ ὁποῖον ἀποκαλεῖ «Θρηϊκίον πόντον» (Ψ 230) τὰ πρὸς βορρᾶν ὁμως καὶ πρὸς δυσμὰς ὄρια τῆς Θράκης δὲν ὀρίζονται παρ' αὐτοῦ ἀκριβῶς, ὡς ἀνατολικά δὲ ὄρια ὀρίζει τὸν Ἑλλήσποντον (ΙΛ, Β' 845) λέγων ὅτι κατὰ κουν Θραῶες «ἄσους ἀγάρρους Ἑλλήσποντος ἐντὸς ἐέργει» δηλαδὴ ἄσους ὁ ὀρητικὰ ρεῦματα ἔχων Ἑλλήσποντος ἐντὸς περικλείει.²

Παρὰ τὸν μὴ ἀκριβῆ καθορισμὸν τῶν βορείων συνόρων τῆς Θράκης ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, ἂν καὶ οὐδαμοῦ οὗτος ὀμιλεῖ περὶ τοῦ Ἰστρου ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὡς βόρειον σύνορον αὐτῆς, ὁμως ἐκ τῶν κατωτέρω παρατιθεμένων στίχων διαφαίνεται ὅτι δὲν ἀγνοεῖ αὐτόν.

1) Ἄν καὶ τοῦτο δὲν ἐξάγεται ἐκ τῶν χωρίων τοῦ Ποιητοῦ εἰ μὴ μόνον ἀπὸ τὸν GATTERER, ABHANDLUNG VON THRAKIEN NACH HERODOT UND THUCYDIDES κλπ. Γοτίγγη, 1800 σελ. 20.

2) Ὁ Βλάσιος Σκορδέλης εἰς τὸ περὶ Θράκης βιβλίον του προσθέτει καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἀρχετὰ πρὸς δυσμὰς ὁμως ἐπεκτείνει τοὺς Θραῶας τούτους (δηλαδὴ ἄσους περιέκλειεν ὁ Ἑλλήσποντος), διότι λέγει περὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Θρακῶν τούτων Πειρώου τοῦ Ἰμβρασιδίου, ὅτι «Αἰνόθεν εἰληλούθη» δηλαδὴ ὅτι εἶχεν ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Αἶνον. (Ἰλ. Δ' 20). Θραῶας ἐπίσης ὀνομάζει ἐκεῖνους οἱ ὁποῖοι ἦλθον εἰς ἐπικουρίαν τῶν Τρώων μαζὶ μὲ τὸν βασιλέα τῶν Ρῆσον, δὲν ὀρίζει ὁμως τὸν τόπον ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἦλθον, ἐκτὸς ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐπειδὴ τὸν Πείρωον τὸν ἀποκαλεῖ Ἰμβρασιδῆν, εἶχεν οὗτος ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Ἰμβρον, τὸν δὲ Ρῆσον τὸν ὁποῖον ἀποκαλεῖ «παῖς Ἡιονῆος» ὅτι εἶχεν ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Ἡίονα (ἀγνωστον ὁμως εἰς αὐτὸν πόλιν).

«... αὐτὸς δὲ πάλιν τρέπεν ὄσσε φαεινὸν
νόσφιν ἔφ' ἱπποπόλων Θρηκῶν καθορώμενος αἶαν
Μυσῶν τ' ἀγχεμάχων καὶ ἀγαυῶν Ἰππημολγῶν
γαλακτοφάγων, Ἀβίων τε, δικαιοτάτων ἀνθρώπων». (Ἰλ. Ν. 3-5).

Ὅταν δηλαδή ὁ Ζεὺς, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὰ τοῦ πολέμου μεταξὺ Τρώων καὶ Ἀχαιῶν, ἔφερε πλέον κοντὰ εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα τὸν Ἑκτορα καὶ τοὺς Τρῳάς, αὐτοὺς μὲν τοὺς ἄφησε νὰ πολεμοῦν ἐκεῖ ἀδιακόπως, ὁ ἴδιος δὲ ἐγύρισε τὰ λαμπερά του μάτια καὶ ἐκύτταζε τὴν γῆν τῶν καβαλλάρηδων Θρηκῶν καὶ τῶν πάντοτε ἐκ τοῦ πλησίον μαχομένων πολεμιστῶν Μυσῶν καὶ τῶν λαμπρῶν γαλακτοφάγων Ἰππημολγῶν καὶ τῶν Ἀβίων οἱ ὁποῖοι εἶναι δικαιοτάτοι ἄνδρες. Οἱ Μυσοὶ ἦσαν λαὸς Θρακικὸς ὀρθῶς δὲ ὁ Στράβων λέγει (VII, κεφ. Γ' 295, παρ. 2 ἔκδ. Κοραῆ 1817) ὅτι περὶ τῶν ἐν Θράκῃ Μυσῶν πρόκειται, οἱ ὁποῖοι κατῴκουν εἰς τὰς δύο ὄχθας τοῦ Ἰστρου.

Ἐκ πάντων τούτων δυνάμεθα νὰ υποθέσωμεν ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐκτείνει τὰ βόρεια ὄρια τῆς Θράκης μέχρι καὶ πέραν τοῦ Ἰστρου, εἰς ἐκατέραν τῶν ὄχθων τοῦ ὁποῖου κατῴκουν πάντες οἱ ἀνωτέρω ἀναφερόμενοι λαοί. (Περὶ τῶν Μυσῶν - Μοισῶν βλέπε καὶ ὀλίγον κατωτέρω).

Ἀναφέροντες ὁμως τὰ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου καθοριζόμενα ὄρια τῆς Θράκης, καλὸν θεωροῦμεν νὰ κάμωμεν καὶ μίαν μικρὰν παρέκβασιν ἀναγράφοντες καὶ μερικὰς ἄλλας πληροφορίας τοῦ ποιητοῦ περὶ τῆς Θράκης, καὶ ταχέως θὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα μας.

Τὴν Μακεδονίαν ἐν πρώτοις δὲν τὴν μνημονεύει¹, ὡς μέρη δὲ τῆς Θράκης ἀναφέρονται παρ' αὐτοῦ ἡ Πιερία, ἡ Ἠμαθία, ἡ Παιονία, «μέρη ἐρατεινὰ» δηλαδή χαριτωμένα, ὄρη δὲ αὐτῆς εἶναι ὁ Ὀλυμπος (Ἰλ. Ε' 225, Β' 30, Ε' 404, Ὀδ. α' 27, ζ' 240, λ' 315 καὶ ἀλλαχοῦ) ὁ Ἄθως (Ἰλ. Ε' 229) καὶ τὰ Θρακικὰ ὄρη, τὰ ὁποῖα αὐτὸς ἀποκαλεῖ «Θρητικῶν ὄρεα νιφόνετα» δηλαδή χιονοσκεπασμένα. Ὅλα αὐτὰ μᾶς τὰ περιγράφει εἰς τὸ Ε' τῆς Ἰλιάδος, ὅταν ἡ θεὰ Ἥρα θέλουσα νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν Δία χάριν τῶν Ἑλλήνων,

1) Ἡ Μακεδονία ὄχι μόνον κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ἀκόμη δὲ καὶ κατὰ τοὺς πρώτους μ.Χ. αἰῶνας περιλαμβάνεται ἐντὸς τῶν θρακικῶν ὄριων τῶν ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου διαγραφόμενων, καθὼς μαρτυροῦν οἱ ἀρχαῖοι Ἑκαταῖος, Σκύλαξ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι Πομπόνιος Μέλας, καὶ Πλίνιος. (Βλέπε, Ἄδ. Ἀδαμαντίου, «Αἱ γεωγραφικαὶ περιπέτειαι τοῦ ὀνόματος Θράκη» «Θρακικὰ» Τόμ. Α' τεύχη Γ' καὶ Δ' σελ. 378).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων συγγραφέων ὁ Ἑκαταῖος «μὲν οὖν τῆς Θράκης» ἐθεώρει καὶ τὴν Μακεδονίαν (βλ.: Ἡρ. Βασιάδου, «Θρακικὸς, ἦτοι περὶ ἀρχαίας Θράκης καὶ τῶν λαῶν αὐτῆς» λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1872) διότι πολλὰὶ χῶραι αὐτῆς κατεῖχοντο ὑπὸ Θρακῶν, πρῶγμα τὸ ὁποῖον ἱστορεῖ καὶ ὁ Στράβων εἰς τὸ Ζ' βιβλίον του σελ. 329 λέγων: «Κατεῖχον δὲ τὴν χῶραν ταύτην (τὴν Ἠμαθίαν) Ἡπειρωτῶν τινες καὶ Ἰλλυριῶν, τὸ δὲ πλεῖστον Βοττιαῖοι καὶ Θρακῶν. Ἐκ τῶν Θρακῶν δὲ Πίερεις μὲν ἐνέμοντο τὴν Πιερίαν καὶ τὰ περὶ τὸν Ὀλυμπόν, Παιονες δὲ τὰ περὶ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν καὶ τὴν καλουμένην διὰ τοῦτο Ἀμφαξίτιν, Ἡδῶνες δὲ καὶ Βισάλται τὴν λοιπὴν μέχρι Στρυμόνος».

ἀφ' οὗ κατέβη ἀπὸ τὰς κορυφὰς τοῦ Ὀλύμπου, ἐπέρασεν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη μεταβαίνουσα εἰς τὸ παρὰ τὴν Τροίαν ὄρος Ἴδη, ὅπου εὗρισκετο ὁ Ζεὺς:

«Ἥρη δ' αἶψασι λίπεν ῥίον Ὀλύμπιο
Πιερίην ἐπιβάσα καὶ Ἡμαθίην ἐρατεινὴν
σεύατ' ἐφ' ἵπποπόλων Θρηκῶν ὄρεα νιφόνετα
ἀκροτάτας κορυφάς, οὐδὲ χθόνα μάρπτε ποδοῖν
ἐξ Ἀθώω δ' ἐπὶ πόντον ἐβήσατο κυμαίνοντα».

(Ἰλ. Ε' 225 - 229)

Ἐκ τῶν λαῶν τῆς Θράκης, ἐκτὸς τῶν παρὰ τὸν Ἑλλησποντον οἰκούντων γνωρίζει καὶ τοὺς Κίκονας. (Ἰλ. Β' 846 καὶ Ὀδ. ι' 39 καὶ ἐξ.). Τούτους γνωρίζει καλῶς, διότι λέγει ὅτι ἐξετείνοντο καὶ εἰς τὸ ἐσώτερον τῆς χώρας.

«... Κίκονες Κικόνεσι γεγόνευν
οἱ σφι γείτονες ἦσαν ἅμα πλέονες καὶ ἀρείους
ἦπειρον νέοντες, ἐπιστάμενοι μὲν ἐφ' ἵππων
ἀνδράσι μάρνασθαι καὶ ὄθι χρεὶν πεζὸν ἔοντα».

(Ὀδ. ι' 47 - 50).

Γνωρίζει ὠσαύτως καὶ τοὺς Παίονας, συμμάχους τῶν Τρώων, τοὺς ὁποίους χαρακτηρίζει ὡς «ἀγκυλοτόξους» (Ἰλ. Β' 848, Κ' 428) δηλ. καμπυλοτόξους καὶ «δολιχεγχείας» (Φ' 155) ἤτοι μακρὸν δόρυ ἔχοντας.

Γνωρίζει ὠσαύτως καὶ τοὺς ἐκ Θράκης εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἀπωκήμενους Μυσοὺς, (Ἰλ. Β' 858, Κ' 430, Ε' 512) ἀλλὰ καὶ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι παρήμεναι εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἰστρου καὶ δὲν μετενάστευσαν εἰς τὴν Ἀσίαν Μυσοὺς, (Ν' 3 - 5) καὶ περὶ τῶν ὁποίων ὠμίλησαμεν ἀνωτέρω. Οὗτοι, δηλ. οἱ ἐν Θράκῃ παραμείναντες ἀργότερον ὠνομάσθησαν Μοισοί.

Ἐκ τῶν ποταμῶν τῆς Θράκης μνημονεύει τὸν Ἀξιόν, τὸν ὁποῖον ἀποκαλεῖ τεθρὺν ῥέοντα» (Ἰλ. Β' 849), τοῦ Ἐβρου ὅμως δὲν κάμνει μνεῖαν οὐδὲ τοῦ Στρυμόνος.

Ἡ Θράκη μνημονεύεται παρ' αὐτοῦ ὡς χώρα εὐφορος «ἐριβῶλαξ» (Τ' 485) καὶ κτηνοτρόφος «μήτηρ μήλων» (Ἰλ. Λ' 222) ἀλλὰ καὶ ἵπποτρόφος «Θρηκῆς ἵπποπόλοι» (Ε' 228, Κ' 436, Ν. 4 καὶ ἀλλαχοῦ). Ἐπίσης μνημονεύεται παρ' αὐτοῦ καὶ ὡς χώρα πολύοιτος, διότι καθ' ἑκάστην ἡμέραν οἱ Ἀχαιοὶ μὲ τὰ πλοῖα τῶν μετέφερον οἶνον ἀπὸ τὴν Θράκην εἰς τὴν Τροίαν. «Τὸν (δηλ. τὸν οἶνον) νῆες Ἀχαιῶν ἡμάτια Θρηκῆθεν ἐπ' εὐρέα πόντον ἄγουσιν». (Ἰλ. Ι' 72 καὶ Ὀδ. ι' 194 - 196).

Πόλεις τῆς Θράκης ὀλίγας μόνον ὀνομάζει, δηλαδὴ τὴν Αἶνον (Ἰλ. Δ' 520) τὴν Αἰσύμην (Θ' 304), τὴν Ἀμυδῶνα Β' 849 καὶ Π' 288), τὴν Σηστόν (836), τὴν Ἰσμαρον (Ὀδ. ι' 40 καὶ 198). Τὰς παρακαμμένας ἐπίσης εἰς τὴν Θράκην νήσους πολὺ καλῶς τὰς γνωρίζει, τὴν Ἰμβρον (Ἰλ. Ε' 281,

Ν' 33, Ω' 753), τὴν Λῆμον ('Ιλ. Η' 467, Λ' 593), Θ' 230 καὶ ἀλλαχοῦ) καθὼς καὶ τὴν Σαμοθράκην, ('Ιλ. Ν' 12, Ω' 753 καὶ ἄλλ.) εἶναι δὲ περιέργον ὅτι τὴν Θάσον καθόλου δὲν τὴν μνημονεύει.

Καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν Θρακῶν ὁ Ὅμηρος φαίνεται ὅτι δὲν τὸν ἀγνοεῖ, ὅτι δηλαδὴ οὗτοι ἦσαν οἱ εἰσηγηταὶ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως εἰς τοὺς Ἕλληνας, διότι ἀναγνωρίζει τὴν ἱκανότητα τῶν Θρακῶν ἀοιδῶν νὰ ἀντιμετρηθοῦν πρὸς τὰς Μούσας. Τοῦτο δυνάμεθα νὰ εἰκόσωμεν ἀπὸ ὅσα περὶ τοῦ Θρακῶς ἀοιδοῦ Θαμύριος λέγει, ὅτι δηλ. ὁ Θαμύρις εἰς μουσικὸν ἀγῶνα μετὰ τῶν Μουσῶν, ἐνικήθη ὑπ' αὐτῶν, καὶ αὐταὶ ἐξοργισθεῖσαι διὰ τὴν τολμῆν, τὸν ἀπεστέρησαν καὶ τῆς ὁράσεως καὶ τῆς μουσικῆς τέχνης.

«...ἔνθα τε Μοῦσαι

ἀντόμενοι Θαμυριν τὸν Θρηῖκα παῦσαν ἀοιδῆς

Οἰχάλιθην ἰόντα παρ' Εὐρύτου Οἰχάλιῆος.

Στεῦτο γὰρ εὐχόμενος νικησέμεν, εἶπερ ἂν αὐταὶ

Μοῦσαι ἀοίδοιεν, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο.

Αἱ δὲ χολοσάμεναι πηρὸν θέσαν, αὐτὰρ ἀοιδὴν

θεσπεσίην ἀφέλοντο, καὶ ἐκλέλαθον κίθαρουστήν».

('Ιλ. Β' 595 - 600).

Ἄλλὰ καὶ θρακικὴν τινὰ τέχνην μνημονεύει ὁ Ὅμηρος καὶ θαυμάζει μάλιστα αὐτήν, ὡς δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ὅταν ὁμιλῇ εἰς τὸ Ν' 577 Ψ' 808, Ω' 234, καὶ Ὀδ. ι' 201 καὶ ἐξ. διὰ τὸ «θρηῖκιον ξίφος» «ξίφει θρηῖκιῳ μεγάλῳ» μεγάλην δηλ. ρομφαίαν καθὼς καὶ φάσγανον θρακικὸν μέγα καὶ πλατύ, «τῷ μὲν ἐγὼ δώσω τόδε φάσγανον ἀργυροῆλον καλὸν Θρηῖκιον...»

(Ψ' 807)

Προσέτι ὁ Ὅμηρος ὁμιλεῖ καὶ δι' ἓνα βαρῦτιμον κύπελλον τὸ ὁποῖον οἱ Θρακῆς ἔδωσαν εἰς τὸν Πρίαμον ὡς δῶρον:

«ἐκ δὲ δέπας περικαλλές, ὃ οἱ Θρηῖκες πόρον ἄνδρες

ἐξεσίην ἔλθοντι, μέγα κτέρας...»

('Ιλ. Ω' 234, βλέπε καὶ Ὀδ. ι' 201 καὶ ἐφ.)

Καὶ ἤδη ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ θέμα μας συνεχίζοντες τὴν τοποθέτησιν τῶν ὄριων τῆς Θρακῆς καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀρχαίους συγγραφεῖς, τοὺς μεταγενεστέρους ἀπὸ τὸν Ὅμηρον.

Ὁ πατὴρ τῆς Ἱστορίας ὁ Ἡρόδοτος, θεωρεῖ ὅτι ἡ Θρακὴ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ὄρος Δύσωρον (V: 17 καὶ ἀλλαχοῦ) τὸ ὁποῖον σήμερον λέγεται Μπόζ - δάγ καὶ εὐρίσκεται νοτιώτερον τῆς Ροδόπης. Λέγει δηλαδὴ ὅτι ἀπ' οὗ ὑπερβῆ τις τὸ ὄρος τὸ καλούμενον Δύσωρον, εὐρίσκεται εἰς τὴν Μακεδονίαν. «Μετὰ δὲ τὸ μέταλλον (= μεταλλεῖον) Δύσωρον καλεόμενον ὄρος ὑπερβάντα, εἶναι ἐν Μακεδονίᾳ». Ἐὰν ὁμοῦς θεωρήσωμεν τοὺς Παίονας ὡς καθαρῶς θρακικὸν λαὸν — ἐν ᾧ εἰς τὴν πραγματικότητα οὗτοι ἦσαν μίγμα Θρακῶν καὶ Ἰλλυριῶν — τότε εὐλόγως δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους

τοῦ Ἡροδότου τὰ σύνορα τῆς Θράκης ἐξετείνοντο καὶ μέχρι τῆς χώρας τῶν Ἰλλυριῶν. Τὰ πρὸς βορρᾶν ὄρια τῆς τὰ ἐπεκτείνει μέχρι τοῦ Ἰστρου καὶ τῶν ἐκβολῶν του, ὁ ὁποῖος ἐχώριζε τὴν Σκυθίαν ἀπὸ τὴν Θράκην. (IV: 99). Πρὸς ἀνατολὰς ἔχει τὸν Εὐξείνιον, πρὸς νότον τὴν Προποντίδα καὶ τὸ Αἰγαῖον.

Λόγω τῆς μεγάλης ἐκτάσεώς της ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει καὶ τὰ ἐξῆς σημαντικὰ διὰ τὸν πληθυσμὸν τῆς Θράκης. «Θρητικῶν δὲ γένος μέγιστόν ἐστι μετὰ γε Ἰνδούς πάντων ἀνθρώπων. Εἰ δὲ ὑπ' ἑνὸς ἄρχοιτο ἢ φρονέοι κατὰ τωῦτό, ἄμαχόν τ' ἂν εἴη καὶ πολλῶ κράτιστον πάντων ἐθνῶν κατὰ γνώμην τὴν ἐμὴν». (V, 3). Θεωρεῖ δηλαδὴ τὸ ἔθνος τῶν Θρακῶν ὡς τὸ μέγιστον καὶ ἀκατανίκητον ἐξ ὅλων τῶν ἐθνῶν μετὰ τοὺς Ἰνδούς, ἐὰν βεβαίως ἐκυβερνᾶτο ὑφ' ἑνὸς καὶ ἦτο ἡνωμένον. Ἄλλ' ἡ ἔνωσις αὕτη εἶναι ἀκατόρθωτος καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῆ ποτε. Τούτου ἕνεκα οἱ Θραῖκες εἶναι ἀσθενεῖς.

Τὸ ὅτι οἱ Θραῖκες ἦσαν πολυάριθμοι τὸ ἐπιβεβαιώνει καὶ ὁ πολὺ μεταγενέστερος τοῦ Ἡροδότου Πausanias, μὲ τὴν διαφορὰν — λέγει — ὅτι οἱ Κελτοὶ εἶναι περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Θραῖκας ἀντὶ τῶν Ἰνδιῶν, πού λέγει ὁ Ἡρόδοτος. «Θρακῶν δὲ πάντων οὐδένας εἰσι πλείους ἀνθρώπων ὅτι μὴ Κελτοῖς». (1, 9, 5).

Ὁ μεγαλύτερος ἱστορικὸς τῆς ἀρχαιότητος ὁ Θουκυδίδης, θρακικῆς καταγωγῆς, ὁ ὁποῖος εἶχε κτήματα καὶ ἔζησεν εἰς τὴν Θράκην, βεβαίως θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ καθορίσῃ ἐπακριβῶς τὰ ὄρια ὀλοκλήρου τῆς Θράκης, ἐν τούτοις δὲν τὸ πράττει. Πολὺ ὀλίγας (καὶ αὐτὰς σποραδικῶς) σχετικὰς πληροφορίας μᾶς παρέχει. Ἐν τούτοις ὅμως ἀκριβεῖς πληροφορίας μᾶς δίδει περὶ τοῦ μεγάλου βασιλείου τῶν Ὀδρουσῶν τῆς ἐποχῆς του. Λέγει δηλαδὴ ὅτι τοῦτο κεῖται μετὰ τὸ Αἶμου, τῆς Προποντίδος, τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ. (B' 95 - 102). Περὶ τοῦ βασιλείου τούτου τῶν Ὀδρουσῶν θὰ ὁμιλήσωμεν διεξοδικῶς ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

Μὲ τὴν πάροδον ὅμως τῶν αἰῶνων ἡ συγκεχυμένη καὶ ἀόριστος ἔκτασις τῆς Θράκης ἀρχίζει νὰ καθορίζεται σαφέστερον, καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Φιλίππου ὀριστικὸν πλεόν ὄριον αὐτῆς ἔγινεν ὁ Νέστος ποταμός, ἐπὶ δὲ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων Θράκη ἐλέγετο μόνον ἢ πρὸς νότον τοῦ Αἶμου χώρα, ἐν ᾗ ἢ πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ ἐλέγετο Μοισία.

Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων τὸ «θέμα» τῆς Θράκης περιελάμβανεν ἐν μόνον μέρος τῆς σημερινῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἐν ᾗ ἢ σημερινῆ Ἀντικὴ Θράκη περιελαμβάνετο εἰς τὸ θέμα τῆς Μακεδονίας, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἀδριανούπολιν (τῆς ὁποίας τὸ ἀρχαῖον θρακικὸν ὄνομα ἦτο Οὐσζουδάμα) καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Βασίλειος ὁ Α' ὁ ἀρχηγέτης τῆς Μακεδονικῆς Δυναστείας ἐπωνομάσθη ΜΑΚΕΔΩΝ, ἂν καὶ ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ἢ ὁποία ἀνῆκε μὲν τότε εἰς τὸ θέμα τῆς Μακεδονίας, ἦτο ὅμως Θρακικὴ πόλις.

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας μέχρι τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ὄριον τῆς Θράκης ἦτο ὁ Νέστος.

Β'. ΤΑ ΣΗΜΕΡΙΝΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Σήμερον ὄριον τῆς Θράκης εἶναι πάλιν ὁ Νέστος, διαιρεῖται δὲ αὕτη εἰς τὴν ἑλληνικὴν Θράκην περιλαμβάνουσαν τοὺς νομοὺς Ξάνθης, Ροδόπης καὶ Ἐβρου, τὴν τουρκικὴν Θράκην περιλαμβάνουσαν τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ τέλος τὴν βουλγαρικὴν Θράκην περιλαμβάνουσαν τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν μέχρι τοῦ Αἴμου.

Ἄλλ' ὀλόκληρος ἡ Θράκη ἀνέκαθεν, πλὴν μικρῶν διαλειμμάτων, ὑπῆρξεν ἑλληνική. Τὰ βόρεια σύνορα τῆς Θράκης ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων ὁ Αἴμος μέχρι τοῦ Εὐξείνου, τὰ δὲ ἀνατολικά ὁ Βόσπορος. Δὲν πρέπει νὰ ἀπελιζώμεθα, οὔτε νὰ χανώμεθα εἰς ἀσυναρτήτους θεωρίας. Τὰ πάτρια ἐδάφη π ρ έ π ε ι νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα, ὅπως ἐπανῆλθεν ἤδη ἡ Δωδεκάνησος, ταχέως δὲ θὰ ἐπανέλθῃ καὶ ἡ μαρτυρικὴ Κύπρος. (Βλ. τὴν πρώτην ὑποσημείωσιν τῆς Εἰσαγωγῆς μας, σ. 210).

Οἱ ἔχθροί τοῦ γένους θὰ λάβουν καὶ πάλιν πικρὸν μάθημα, ὅταν ἔλθῃ ὁ καιρὸς «τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου». Ἄς μὴ λησμονῶμεν ὅτι αἱ Ἀθῆναι εἶναι πρωτεύουσα προσωρινή (βλ.: Ἰωνος Δραγούμη, «Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς» σ. 167) ὀριστικὴ δὲ πρωτεύουσα πρέπει καὶ πάλιν νὰ γίνῃ «ἡ βασιλεὺς τῶν πόλεων» ἢ δὲ διακοπεῖσα λειτουργία κάτω ἀπὸ τοὺς ὑψηλοὺς τροῦλλους τῆς «Μεγάλῃς Ἐκκλησίᾳ» πρέπει νὰ συνεχισθῇ. Ἄς ἔχωμεν ἀκόμη ὑπ' ὄψει μας τοὺς προφητικoὺς στίχους τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἀλεξάνδρου Παπαδοπούλου:

«Θ' ἀληθεύσουνε ὄνειρα ἅγια
τὰ ψηλὰ θ' ἀντηχήσουν βουνὰ
καὶ μὲ μύρτα βαρεῖὰ Ὠσαννὰ
θὰ λυθοῦνε τὰ μάγια»¹

ΚΕΦ. Γ' ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ

Κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἐθνολόγων καὶ τῶν ἱστορικῶν, οἱ Θραῖκες, οἱ Ἑλληνας καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ εἶναι οἱ ἀρχαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἑλληνικῆς καὶ κακῶς Βαλκανικῆς λεγομένης χερσονήσου, ἀνήκουν δὲ καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι λαοὶ εἰς τὴν Ἀρίαν ἢ ἄλλως Ἰνδοευρωπαϊκὴν (ἢ καὶ ἄλλως Ἰνδογερμανικὴν) λεγομένην ὀμοφυλίαν. Περισσότεροι ὁμως δεσμοὶ συνδέουν τοὺς Θραῖκας μὲ τοὺς Ἑλληνας, καθ' ὅτι ἤλθον εἰς ἐπικοινωνίαν κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς λεγομένους ἀκόμη χρόνους. Οἱ Θραῖκες ἦσαν διεσκορπισμένοι ἀπὸ τοῦ Δουνάθεως μέχρι τοῦ Ὀλύμπου, καὶ μάλιστα μέχρι τῆς Φωκίδος, ἢ δὲ Δαυλῆς ἐθεωρεῖτο παλαιὰ

1) «Θρακικά» Τόμ. Γ' παράφτ. σελ. 232.

πρωτεύουσα τῶν Θρακῶν βασιλείων, λείψανα δὲ τῶν Θρακῶν τούτων διεσώθησαν καὶ μέχρι τῶν ἱστορικῶν ἀκόμη χρόνων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀκόμη ἐπεξετάθησαν οἱ Θραῖκες (Εὐμόλπος κλπ.) κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους, τὸ βεβαίω δὲ καὶ ὁ Στράβων λέγων: «Τὴν μὲν γὰρ Ἀττικὴν οἱ μετὰ Εὐμόλπου Θραῖκες ἔσχον, τῆς δὲ Φωκίδος τὴν Δαυλίδα Τηρεὺς κλπ.» (Στράβ. Ζ' 321, ἔκδ. Κοραῆ 1817).

Γενῶνται ὁμως τὸ ζήτημα: Πόθεν, δηλαδὴ ἀπὸ ποῖον μέρος τῆς γῆς ἐξεκίνησαν οἱ πανάρχαιο οὗτοι Θραῖκες; Ἀρχικῶς πόθεν ἐξεκίνησαν, καὶ κατόπιν ἔφθασαν εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν οἰκισθεῖσαν χώραν; Δυσχερὴς εἶναι ἡ ἀπάντησις, διότι καὶ αἱ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων προερχόμεναι γενικῶς περὶ Θράκης πληροφορίες καὶ ἀτελεῖς εἶναι καὶ πολλάκις ἀλληλοσυγκρουόμεναι, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἀκόμη δύσκολον εἶναι νὰ ὀρίσῃ τις ἀκριβῶς ἀπὸ ποῦ ἦλθον, διότι καὶ οἱ νεώτεροι ἀκόμη οἱ σχετικῶς διαπραγματευόμενοι τὸ ζήτημα δὲν συμφωνοῦν μεταξὺ τῶν. Καὶ ἄλλοι μὲν λέγουσιν ὅτι ἦλθον ἀπὸ τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν, ἄλλοι δὲ ἀπὸ τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην, μάλιστα μερικοὶ ὀρίζουσιν ὅτι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὰς εὐρείας ἐκτάσεις τῆς σημερινῆς νοτίου Ρωσίας. Πάντως ὁμως ἡ γνώμη ὅτι ἀνήκον εἰς τὴν Ἀριαν φυλὴν, εἶναι ἀδιαφιλονίκητος.

Ἐὰν δὲ πιθανώτερα εἶναι ἡ γνώμη ὅτι ἀπὸ τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην ἐξεκίνησαν οἱ Ἄριοι λαοί, τότε καὶ οἱ Θραῖκες καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῶν Ἕλληνες καὶ Ἰλλυριοί, κατῆλθον εἰς τὴν σημερινὴν χερσόνησον τοῦ Αἴμου ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, μάλιστα δὲ μαζὶ μὲ αὐτοὺς κατῆλθον καὶ οἱ συγγενεῖς τῶν Θρακῶν Φρύγες, Λυδοὶ καὶ Ἀρμένιοι (ἴσως ἀκόμη καὶ κατὰ περιόδους κατερχόμενοι) κατὰ πρῶτον ὁμως κατῆλθον εἰς τὴν Θράκην, καὶ κατόπιν διὰ μέσου τῶν στενῶν τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ἐπάρχει ὁμως καὶ ἡ ἀντίθετος γνώμη, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὅτι οἱ πρῶτοι Θραῖκες ὄχι ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Ἀσίαν διὰ τῶν ἰδίων στενῶν ἐπέρασαν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἄλλ' εἴτε ἐκ τῆς Εὐρώπης ἐπέρασαν οἱ Θρακικοὶ λαοὶ οὗτοι εἰς τὴν Ἀσίαν, εἴτε κατὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην, ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν συγγένειαν τῶν Θρακῶν μετὰ τῶν Φρυγῶν καὶ τῶν ἄλλων προαναφερθέντων λαῶν, τὴν μαρτυρεῖ καὶ ἡ στενωτέρα συγγένεια τῆς θρακικῆς μετὰ τῆς φρυγικῆς γλώσσης. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς πολλὰς ὁμωνυμίας ταύτας τὰς παρετήρησεν ὁ Στράβων, λέγων: «πολλοὶ δ' ὁμωνυμίας Θραῖσι καὶ Τρωσίν (φρυγικοῦ λαοῦ οἶον Σκαιοὶ Θραῖκές τινες καὶ Σκαιὸς ποταμὸς καὶ Σκαιὸν τεῖχος καὶ ἐν Τροίᾳ Σκαιαὶ πόλεις. Ξάνθιοι Θραῖκες, Ξάνθος ποταμὸς ἐν Τροίᾳ. Ἄρισθος ὁ ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἑβρον, Ἀρίσθη ἐν Τροίᾳ. Ρῆσος δὲ καὶ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν, ἔστι δὲ καὶ τῷ Ἀσίῳ ὁμώνυμος ἕτερος παρὰ τῷ ποιητῇ (Ὀμήρῳ) Ἄσιος» (Στράβ. Π' Ι, 21 ἔκδ. Κοραῆ).

Ἡμεῖς δὲν θὰ ὑπεισέλθωμεν εἰς τὴν ἐξονύχισιν τοῦ δαιδαλώδους τούτου ζητήματος καθὼς καὶ εἰς τοὺς ἐλιγμούς καὶ τὰς ἀντιφάσεις τῶν σοφῶν περὶ

τῆς καταγωγῆς τῶν προϊστορικῶν Θρακῶν, ἀλλὰ θὰ ἀφήσωμεν τὴν συζήτησιν εἰς τοὺς εἰδικοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα.

Δὲν ἦσαν ὅμως ἄμοιροι πολιτισμοῦ οἱ πρῶτοι οὗτοι Θραῖκες, οἱ κατελθόντες εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου. Τοῦναντίον μάλιστα.

Κατὰ τὴν προμηκωναϊκὴν ἐποχὴν οἱ Θραῖκες ἐθεωροῦντο ὑπέρτεροι τῶν Ἑλλήνων ὡς πρὸς τὸν πολιτισμόν, διότι ἀπὸ τοὺς Θραῖκας παρέλαβον οἱ Ἑλληνας τὴν λατρείαν τῶν Μουσῶν καὶ πολλὰ ἄλλα θρησκευτικὰ νόμιμα, ἀπὸ αὐτοὺς ἐπίσης ἔμαθον τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς καὶ τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς πολεμικῆς τέχνης. Εἶναι ἡ μακρυνὴ ἐποχὴ τοῦ Ὁρφέως, τοῦ ὁποίου ἡ μυστικοπαθὴς ποίησις καὶ ἡ συναρπαστικὴ μουσικὴ κατεκλήλει ὄχι μόνον τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τὰ δένδρα, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ πτηνὰ ἀκόμη, «ὡς θῆρας καὶ δένδρα καὶ ἔρπετὰ καὶ πετεηνὰ φωνῇ χειρῶν κοίμησεν ἁρμονίῃ»

(κατ' ἐπίγραμμα εὐρεθὲν ἐν Βερόῃ, νῦν Στάρα-Ζαγορά τῆς Ἀν. Αἰωνυλίας, βλέπε: («Θρακικά» τόμ. 23 σελ. 22). Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ Ὁρφέως ὑπῆρξαν κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐκείνην ἐποχὴν καὶ ἄλλοι Θραῖκες, ὡς ὁ Θάμυρις, ὁ Εὐμόλπος, ὁ Μουσαῖος, οἱ λεγόμενοι Θραῖκες ἀοιδοί». Ἡ ὑπαρξις τῶν ἀοιδῶν τούτων μαρτυρεῖ ὄχι μόνον τὴν ἀνωτέραν μουσικὴν μόρφωσιν τῶν Θρακῶν κατὰ τὴν πρῶτην τῶν ἐπικοινωνιῶν μὲ τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ καὶ τὴν βαθεῖαν ἐπίδρασιν τῶν ἐπὶ τῆς ποιήσεως, τῆς θρησκείας καὶ τῆς λατρείας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ἀργότερον ὅμως ὁ πολιτισμὸς οὗτος τῶν Θρακῶν συνεχωνεύθη μὲ τὸν Ἑλληνικόν, ὁ ὁποῖος ἑλληνικὸς ἀνεδείχθη πολὺ ὑπέρτερος τοῦ θρακικοῦ τοιοῦτου, διὰ λόγους τοὺς ὁποίους εἰς ἄλλο μέρος τοῦ παρόντος βιβλίου θὰ ἐξηγήσωμεν. Κατὰ δὲ τὸν ἑβδομον αἰῶνα π. Χ. διὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν αἱ ὁποῖαι ιδρύθησαν εἰς τὰ παραλία τῆς Θράκης, ἤρχισεν ὁ πολιτισμὸς οὗτος νὰ μεταδίδεται εἰς αὐτήν, ὑπὸ νέαν καὶ καθαρῶς πλέον ἑλληνικὴν μορφήν. Κατὰ δὲ τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν, ὅποτε εἰς τὰ θρακικὰ παραλία ὄχι μόνον τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Προποντίδος, ἀλλὰ καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου εἶχον ἀκμάσει πόλεις ἑλληνικαί, ὅπου ἤνθισαν τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι, καὶ ἀνεφάνησαν ἄνδρες οἱ ὁποῖοι κατέπληξαν τὸν κόσμον μὲ τὴν σοφίαν των (Δημόκριτος καὶ ἄλλοι) καὶ συνέβησαν ἱστορικὰ γεγονότα ἀλληλένδετα καὶ ἀναπόσπαστα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, τότε καὶ ὁ πολιτισμὸς ἐκεῖνος ἔλαμψεν ἐν Θράκῃ καὶ ἠκτινοβόλησεν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πλέον ἐκείνων παραλίῶν, καὶ ἤρχισε νὰ μεταδίδεται καὶ εἰς τὴν ἐνδοχώραν τῆς Θράκης.

ΚΕΦ. Δ' Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ

Ποίαν γλῶσσαν ὠμίλουν οἱ Θραῖκες; Τὸ βέβαιον καὶ ἐξηκριτωμένον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν οἱ Θραῖκες ὠμίλουν γλῶσσαν ἰδικήν των, ἀκατάληπτον ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας. Ὁ Ξενοφῶν, μετὰ τὴν κάθοδον τῶν μυρῶν τῷ 400 π.Χ., συνεννοεῖτο μὲ τὸν βασιλέα τῶν Ὀδρουσῶν Σεύθην διὰ διερμη-

νέως. «παρῆν δὲ» λέγει ὁ Ξενοφῶν, «καὶ Σεύθης... καὶ ἐν ἐπικόῳ εἰστήκει (=εὐρίσκειτο εἰς τόσην ἀπόστασιν ὥστε νὰ ἀκούη) Ἔχων διερμηνέα». (Ξεν. Ἀνάβ. VII, 6,8).

Ἐδῶ ὅμως προκύπτει τὸ ζήτημα, πῶς ἐνῶ — καθὼς καὶ ἐν σελ. ἀναφέρομεν — κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους οἱ Θραῖκες καὶ οἱ Ἕλληνες (Ἑλληνοπελασγοὶ καὶ Θρακοπελασγοὶ) ἂν καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν ἰδίαν ὁμοφυλίαν, οἱ δὲ ἀρχαιότατοι Θραῖκες αἰοδοί, Εὐμόλπος, Μουσαῖος, Θάμυρις, Ὀρφεύς, οἱ τόσον ἐπιδράσαντες εἰς τὴν ποίησιν, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων τούτων (Ἑλληνοπελασγῶν), πῶς συνεννοοῦντο μεταξὺ τῶν; Διότι ἐὰν ὀμίλουν πρὸς αὐτοὺς εἰς γλῶσσαν ξένην καὶ ἀκατάληπτον εἰς αὐτοὺς, εἶναι προφανὲς ὅτι καμμίαν πνευματικὴν ἐπίδρασιν δὲν θὰ εἶχον ἐπ' αὐτῶν. Δὲν συμβαίνει ὅμως τοῦτο, συνεπῶς ἡ γλῶσσα ἦτο ἡ ἴδια ἢ τοῦλάχιστον καταληπτὴ ἀπὸ αὐτοῦς. Τώρα ὅμως, κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ε' αἰῶνος π.Χ. διατὶ ἡ γλῶσσα τῶν Θρακῶν εἶναι ἀκατάληπτος ἀπὸ τοῦς Ἕλληνας, καὶ παρίσταται ἀνάγκη διερμηνέως διὰ νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τὸν Ξενοφῶντα; Πῶς συμβαίνει τοῦτο;

Τοῦτο συμβαίνει διότι οἱ Θραῖκες ἂν καὶ ἦσαν ὁμόφυλοι καὶ ὁμόγλωσσοι κατ' ἀρχάς, δὲν παρηκολούθησαν κατόπιν τὴν πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐπίδοσιν, οὔτε προσηρομόσθησαν διὰ τοῦ χρόνου πρὸς τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν τῶν ὑπερέτερων ἤδη Ἑλλήνων. Ποία ὅμως εἶναι ἡ βασικὴ αἰτία ἕνεκα τῆς ὁποίας αἱ πρῶται πηγαὶ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς αἱ διὰ τῶν Θρακῶν εἰς τοὺς νοτιωτέρους Ἕλληνας (Πελασγοὺς) μεταδοθεῖσαι, κατόπιν ἐστείρευσαν, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ πολιτισμὸς ἐκεῖνος τῶν προϊστορικῶν Θρακῶν, διὰ ποῖον λόγον ἤρχισε νὰ μαραινέται; Ποῦ ὀφείλεται ἡ κατάρπτωσις αὐτῆ; Πρῶτῃ αἰτία τῆς καταπτώσεως ταύτης εἶναι ἡ ἐπιδρομὴ τοῦ Αἰγυπτίου βασιλέως Σεσώστριος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Ἡρόδοτον «στρατιὴν πολλὴν λαβῶν, ἤλαυνε διὰ τῆς ἠπείρου, πᾶν ἔθνος τὸ ἐμποδῶν καταστρεφόμενος... ἐς δ' ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην διαβάς, τοὺς τε Σκύθας καὶ τοὺς Θορήκας κατεστρέψατο». (Β' 102)'

Ἄλλὰ τὴν ἐπιδρομὴν ταύτην τοῦ Σεσώστριος καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατα-

1) Τὴν κατὰ τῆς Θράκης ἐπιδρομὴν τοῦ Αἰγυπτίου τούτου βασιλέως τὴν ἀναφέρει καὶ ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὸν Σεσώστριν τὸν ἀποκαλεῖ Σεσῶσιν «ὁμοίως δὲ καὶ τὴν λοιπὴν Ἀσίαν ἅπασαν ὑπήκοον ἐποίησατο, καὶ Κυκλάδων τῶν νήσων τὰς πλείους. Διαβάς δὲ καὶ διεξιὼν ἅπασαν τὴν Θράκην, ἐκινδύνευσεν ἀποβαλεῖν τὴν δύναμιν, διὰ σπάνιν τροφῆς καὶ τόπων δυσχωρίας. Διόπερ ὄρια τῆς στρατείας ποιησάμενος ἐν τῇ Θράκῃ, στήλας κατεσκεύασεν ἐν πολλοῖς τόποις τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατακτηθέντων. Αὗται δὲ τὴν ἐπιγραφὴν εἶχον αἰγυπτίους γράμμασι, τοῖς ἱεροῖς λεγομένοις. «Τήνδε τὴν χώραν ὅπλοις κατεστρέψατο τοῖς ἑαυτοῦ, βασιλεὺς βασιλέων καὶ δεσπότης δεσποτῶν Σεσῶσως». Τὴν δὲ στήλην κατεσκεύασεν ἔχουσαν αἰδοῖον ἐν μὲν ἐν τοῖς μαχίμοις ἔθνεσιν, ἀνδρός, ἐν δὲ τοῖς ἀγενέσι καὶ δευλοῖς, γυναικός, ἀπὸ τοῦ κυριωτέρου μέρους τὴν διάθεσιν τῆς ἐκάστου ψυχῆς φανερωτάτην τοῖς ἐπιγενομένοις ἔσεσθαι νομίζων». (1, 54) (1)

στροφήν τῆς Θράκης, ἠκολούθησε καὶ δευτέρα τῆς χώρας καταστροφή, προξενηθεῖσα ὑπὸ διαφόρων μικρασιατικῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι συγκρουσθέντες μεταξὺ των λόγω τῆς μεγάλης αἰγυπτιακῆς ἐπιδρομῆς, ἀναστατωθέντες καὶ πιεσθέντες, ἠναγκάσθησαν νὰ ὀρμήσουν πρὸς τὰ μικρασιατικά παράλια τοῦ Αἰγαίου, καὶ νὰ κατακτῆσωσι ταῦτα. Κατόπιν ἐστράφησαν καὶ κατὰ τῆς Θράκης, καὶ διὰ τῶν στενωπῶν τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου ἐπέρασαν καὶ εἰσῆλθον εἰς αὐτήν, ἐπέφεραν δὲ καὶ αὐτοὶ φοβερὰν καταστροφήν. Οἱ λαοὶ οὗτοι ἦσαν οἱ Τεῦκροὶ καὶ οἱ Μυσοὶ καὶ ἄλλοι μικρασιατικοὶ λαοί, οἱ ἐπενεγκόντες τὴν δευτέραν καταστροφήν τῆς πολυπαθοῦς ταύτης χώρας. Καὶ οἱ μὲν Τεῦκροὶ ἦσαν ἄποικοι ἐκ Κρήτης ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, οἱ δὲ Μυσοὶ ἀρχικῶς κατῴκουν εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς Θράκης (τὸν Δούναβιν) κατόπιν ὅμως μετηνάστευσαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἔγιναν μάλιστα ἀμφότεροὶ οἱ λαοὶ οὗτοι καὶ σύμμαχοι τῶν Τρώων κατὰ τὸν δεκαετῆ Τρωϊκὸν πόλεμον. Πολλοὶ ὅμως ἐκ τῶν Μυσῶν τούτων τοῦ Δουνάβεως δὲν ἠθέλησαν νὰ μεταναστεύσουν καὶ ἔμειναν εἰς τὴν ἀρχικὴν των κοιτίδα, καὶ ἔλαβον (ἐπὶ Ρωμαιοκρατίας) τὸ ὄνομα Μοισοὶ καὶ ἡ χώρα των ὠνομάσθη Μοισία (MOESIA)¹. Οἱ λαοὶ λοιπὸν οὗτοι, ἀπ' οὗ κατέστρεψαν τὴν Θράκην, ἐπροχώρησαν καὶ νοτιώτερον μέχρι τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ, ἀκόμη δὲ ἔφθασαν καὶ μέχρι τοῦ Ἴονίου πελάγους, καθὼς μαρτυρεῖ τοῦτο ὁ Ἡρόδοτος. (Ζ' 20).

Καὶ τρίτη ὅμως ἐπιδρομὴ κατὰ τῆς Θράκης ἐπηκολούθησεν, ἡ τῶν Γετοθρακῶν. Οὗτοι ἐκ τοῦ βορρᾶ ὀρμήσαντες εἰσῆλθον εἰς τὴν Θράκην πολὺ ὕστερον ἀπὸ τὰ Τρωϊκά, καὶ τὰ πάντα κατέστρεψαν. Μόνον τοὺς Δίους Θρακᾶς ὁ Ὅμηρος δὲν τοὺς μνημονεῖ, μολονότι ἄλλους λαοὺς τοὺς ἀποκαλεῖ «δίους» (= θεῖους, θεϊκοὺς) ὡς λ.χ. «δίοι Πελασγοί», «δίοι Ἀχαιοί» ('Ὀδ. γ' 116 καὶ ἀλλαχοῦ). Διὰ δὲ τοὺς Σάτρας ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι οὗτοι οὐδέποτε εἰς οὐδένα ὑπετάγησαν, ἀλλὰ μέχρι τῶν χρόνων του ἔμειναν ἐλεύθεροὶ, διότι κατῴκουν εἰς ὑψηλὰ ὄρη ἀποτελούμενα ἀπὸ διάφορα δάση καὶ σκεπασμένα μὲ χιόνας, καὶ ὅτι εἰς τὰ πολεμικὰ εἶναι ἐπιτηδειότατοι. Ἐχουσι τὸ μαντεῖον τοῦ Διονύσου ἐπὶ ὑψηλοτάτων ὄρεων, ἐκ τῶν Σατρῶν δὲ οἱ Βησσοὶ ἐπιμελοῦνται διὰ τὸν ναόν, χρησιμοδοτεῖ δὲ μία πρόμαντις, καθὼς καὶ εἰς τοὺς Δελφοὺς, καὶ οἱ χρησμοὶ αὐτῆς εἶναι ἐπίσης διαφοροῦμενοι. «Σάτραι δὲ οὐδενὸς τῶν ἀνθρώπων ὑπήκοοι ἐγένοντο, ὅσον ἡμεῖς ἴδμεν, ἀλλὰ διατελοῦσι μέχρις ἐμεῦ αἰεὶ ἐόντες ἐλεύθεροὶ, μῦνοι Θρησκίων. Οἰκέουσι γὰρ ὄρεα ὑψηλά, ἴδησί τε παντίοισι καὶ χιόνι συνηρεφέα, καὶ εἰσὶ τὰ πολέμια ἄκροὶ, οὗτοι οἱ τοῦ Διονύσου τὸ μαντήϊον εἰσὶ κεκτημένοι. Τὸ δὲ μαντήϊον τοῦτο ἔστι μὲν ἐπὶ ὄρεων τῶν ὑψηλοτάτων, Βησσοὶ δὲ τῶν Σατρῶν εἰσὶ οἱ προφητεύοντες τοῦ ἱεροῦ, πρόμαντις δὲ ἡ χρέωσα κατὰ περ ἐν Δελφοῖσι, καὶ οὐδενὸς ποικιλώτερον». (Ζ' 111).

¹ Ἀρχετὰς πληροφορίας ἐδώσαμεν περὶ τῶν κατὰ τῆς Θράκης ἐπιδρο-

μῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπέφεραν τὴν πνευματικὴν καὶ γλωσσικὴν καθυστέρησίν των, καὶ ἤδη ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ θέμα μας περὶ τῆς γλώσσης τῶν Θρακῶν.

Ἐξ αἰτίας λοιπὸν τῶν φοβερῶν τούτων ἐπιδρομῶν καὶ ἡ θρακικὴ γλῶσσα ὑστέρησε, καὶ ἔμεινε εἰς τὴν ἀρχικὴν τῆς ἀκαλλιέργητον μορφῆν, μὲ τὴν πάροδον δὲ τοῦ χρόνου ἢ μικρὰ ἴσως κατ' ἀρχὰς διαφορὰ, ἐμεγάλωνε. Ἄλλως τε τὴν διαλεκτικὴν αὐτὴν διαφορὰν, ἴσως δὲ καὶ πολὺ μεγαλύτεραν, τὴν εἶχον καὶ τὰ ἑλληνικὰ φύλα μεταξὺ των. Λέν εἶναι δὲ πρωτοφανές, ἡ ἰδία γλῶσσα νὰ ἔχη τὸσον πολλὰς διαφορὰς, ὥστε νὰ μὴ ἐννοοῦν οἱ νότιοι λ.χ. τοὺς βορείους. Ἀκόμη καὶ σήμερον συμβαίνει τοιοῦτόν τι, καὶ μάλιστα εἰς πολλοὺς λαοὺς. Αὕτη εἶναι λοιπὸν ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποῖαν ἡ γλῶσσα τῶν Θρακῶν δὲν ἦτο καταληπτὴ ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα. Τὴν ἀτεχνον δὲ αὐτὴν θρακικὴν γλῶσσαν πού δὲν τὴν ἠγνόουν οἱ περὶ τὸν Ξενοφῶντα, ἀκόμη καὶ ὁ προγενέστερος Ἡρόδοτος τὴν ἐξέλαβεν ὡς βαρβαρικὴν. (1, 57).

Ἄς ἐξετάσωμεν ὅμως ὀλίγον διεξοδικώτερον τὰ περὶ τῆς γλώσσης τῶν Θρακῶν'.

Οἱ ἀρχαιότατοι πρόγονοι τῶν Ἑλλήνων, τῶν ἀρχαίων Θρακῶν καὶ τῶν Ἰλλυριῶν, (ἀκόμη δὲ καὶ τῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ κατοικούντων Φρυγῶν, Ἀρμενίων καὶ ἄλλων λαῶν οἱ ὁποῖοι κατῴκουν ἐπὶ τοῦ Καυκάσου) κατὰ τοὺς πολὺ παλαιοὺς χρόνους συνέζων, καὶ ὡς ἐκ τούτου διέπλασαν μίαν γλῶσσαν, ἀνεπτυξάν δὲ καὶ κάποιον πολιτισμόν. Ποῖος ὅμως εἶναι ὁ χρόνος τῆς συμβιώσεως αὐτῶν ἀκριβῶς, τοῦτο δὲν εἶναι γνωστόν, καθὼς ἐπίσης ἀγνωστος εἶναι καὶ ἡ ἀρχικὴ αὐτῶν κοιτίς, διότι ποῦ ἀρχικῶς κατῴκουν καὶ ἀπὸ ποῦ ἀρχικῶς ἐξεκίνησαν οἱ λαοὶ οὗτοι, δὲν εἶναι ἀπολύτως γνωστόν. Καθὼς ὅμως καὶ εἰς τὰ προηγούμενα ἐλέχθη, ἐπαρκῶς ἄλλοι μὲν φρονοῦσιν ὅτι ἀρχικὴ αὐτῶν κοιτίς ἦτο ἡ κεντρικὴ Ἀσία, ἄλλοι δὲ παραδέχονται ὡς τοιαύτην τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην.

Ὁ πρῶτος ἐκεῖνος λαὸς ἀσφαλῶς ἦτο ὑποδιηρημένος εἰς διάφορα φύλα. Ἐκ τούτων τὸ θρακικόν, τὸ Ἰλλυρικόν καὶ τὸ ἑλληνικόν, εἴτε θρακοπελασγοὶ εἴτε Ἑλληνοπελασγοὶ ὀνομάζονται οὗτοι, ἐγκατεστάθησαν μετὰ τὴν πρώτην συμβίωσίν των καὶ μετὰ τὴν ἐκκίνησιν ἐκ τῆς ἀρχικῆς κοιτίδος των εἰς τὴν σημερινὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον, ὠμίλουν τὴν ἰδίαν ἢ μετὰ μικρῶν διαλεκτικῶν διαφορῶν γλῶσσαν, καθ' ὅτι ἀπετέλουν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁμοφυλίαν. Τῆς θρακικῆς γλώσσης ὅμως, περὶ τῆς ὁποίας ἐνταῦθα διαπραγματευόμεθα, δὲν ἔχομεν δυστυχῶς δείγματα συνεχοῦς λόγου, διότι αὕτη — ὡς θὰ ἴδωμεν — δὲν περιεσώθη πλὴν ὀλίγων λέξεων.

Οἱ ἀρχαῖοι ἤδη, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ὠμίλησαν περὶ τῆς συγγενείας τῶν Θρακῶν μὲ τοὺς Φρύγας — συνεπῶς καὶ περὶ τῆς γλωσσικῆς συγγενείας των, καθὼς καὶ πρὸς τοὺς ἀποίκους αὐτῶν Ἀρμένιους, ὁ δ' Εὐδόξος ὁ Κνίδιος παρετήρησε τοῦτο λέγων: «Ἀρμένιοι δὲ τὸ μὲν γένος ἐκ Φρυγίας, καὶ τῆ φωνῆ πολλὰ φρυγίζουσι». Καὶ νεώτεροι ἐπίσης γλωσσολόγοι ὡς ὁ KRE-

1) Βλέπε δημ. Ν. Ἀνδριώτη ἀριθ. 20 Ἐτ. Θρακ. Μελ.: Ἡ γλῶσσα τῶν Θρακῶν.

TSCHMER (EINLEITUNG IN DIE GESICHTE SPRACHE, Γοτίγγη 1896 σελ. 172 καὶ 191) ἐπεβεβαίωσαν τὴν γλωσσικὴν ταύτην συγγενειαν. Προκειμένου δὲ περὶ τοῦ γλωσσικοῦ θρακικοῦ ὕλικου, μόνον ὅμως ἐκείνου τὸ ὁποῖον διεσώθη, τοῦτο εὐρίσκει τις παρὰ THOMASCHEK, (DIE ALTEN THRAKER, τόμ. 2 DIE SPRACHRESTE PERSONEN UND ORTSMANEN: WIEN (1893 - 94), παρὰ KRETSCMER (EINLEITUNG κλπ. σελ. 210) παρὰ DUMONT, MELANGES D' ARCHEOLOGIE ET D' EPIGRAPHIE, PARIS σελ. 542 καὶ ἔ. καὶ ἀλλαχοῦ).

Ὁ ἡμέτερος ἱστορικὸς Καρολίδης εἰς τὸ ἔργον του «Παγκόσμιος Ἱστορία» (4ος τόμ. σελ. 220, ἔκδ. Νέας Ἑλλ. Ἡοῦς καθὼς καὶ εἰς τὴν «Ἐισαγωγὴν» του εἰς τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» τοῦ Παπαρρηγοπούλου (ἔκδ. Ἐλευθερουδάκη σελ. νζ') παραθέτει ἀρμενικὰς λέξεις καὶ τὰς ἀντιστοίχους αὐτῶν ἑλληνικὰς ἐκ τῶν ὁποίων σαφῶς καταφαίνεται ἡ γλωσσικὴ ὁμοιότης μὲ τὴν ἑλληνικὴν καὶ συνεπῶς, κατὰ τὰ προηγουμένως λεχθέντα, καὶ μὲ τὴν ἐκλιπούσαν πλέον θρακικὴν γλῶσσαν. Ἴδου μερικαὶ ἐξ αὐτῶν:

Ἀρμενικὴ	ARNUM	—	λαμβάνω,	ἑλλ.ν.	ἄρνυμα
»	ALAM	—	ἄλέθω	»	ἄλέθω
»	AIS	—	αἶξ	»	αἶξ
»	ZMELIN	—		»	σμίλη
»	FARM	—	ἄμνός,	γεν.	ἄρνός, ἄρνιον
»	AROR	—	ἄροτρον		

Ἄλλὰ καὶ ἐκτὸς τῶν ἀρμενικῶν τούτων λέξεων εἰς τὸ ἴδιον ἔργον του (σελ. 226 καὶ Ἐισαγ. σελ. ξα') παραθέτει καὶ μερικὰς φρυγικὰς ἐπιγραφὰς ἐκ τῶν ὁποίων μία, ἡ πρώτη:

«Ἐν Ἀττις ἀρχαῖος ἀκεναγαβὸς Μίδαϊ Βανακταὶ λαβαλταῖ ἔδαεζ», ἐξηγηθεὶς δὲ ὁ ἴδιος ἱστορικὸς τὰς λέξεις τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὡς κάτωθι: «ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιγραφῇ εὐρίσκομεν τὸ γνωστὸν ἐν Φρυγίᾳ καὶ Λυδίᾳ ὄνομα Ἐν Ἀττις ἀρχαῖος, ἐξηγητέον (δὲ) πάντως (ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀρχός καὶ ἐκ τοῦ ἀρμενικοῦ A P K H A T) ἡγεμόν. Τὸ ἀκεναγαβὸς εἶναι δοτικὴ τοῦ φρυγικοῦ ὀνόματος μετὰ τοῦ ι προσγεγραμμένου. Βανακταὶ εἶναι προφανῶς δοτικὴ τοῦ φρυγικοῦ τύπου τοῦ ἀναξ, ἀρχαῖον FANAZ. Τὸ ἐπόμενον λαβαλταῖ εἶναι ὡσαύτως δοτικὴ ἐπιθέτου τιμητικοῦ. Ἐδαεζ = ἐποίησε, ἐκ τῆς ἀρίας ρίζης DA (Βακτρ. DA — ποιῶ, ἑλλ.ν. δαιδάλω, ἐν τῇ ἐν Καπαδοκίᾳ σήμερον λαλουμένη ἑλληνικῇ ἄζω = ποιῶ».

Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν αὐτὴν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι πρόκειται περὶ μνημείου ἢ τάφου, καὶ κατὰ τὰ προειρημένα ἢ ἐπιγραφὴ αὕτη πρέπει νὰ λέγη: «Ὁ (ἀκολουθεῖ τιμητικὸς τίτλος) ἡγεμῆν Ἐν Ἀττι τῷ (ἀκολουθεῖ πάλιν τιμητικὸς τίτλος) ἀνακτι Μίδαε ἐποίησε»¹.

1) Ὁ Κ. Κουφτίδης εἰς τὸ βιβλίον του «Ἱστορία τῆς Θράκης» σελ. 295 λέγει ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται εὐρίσκονται παρὰ RAMSET, PHRYGIAN INSCRIPTIONS OF THE ROMAN PERIOD κλπ. (1887 σ. 381)

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα ὄθεν, ἡ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Θρακῶν ἀπαρτίζει μετὰ τῆς τῶν Φρυγῶν (συγγενῶν μὲ τοὺς Θρακᾶς) μίαν γλωσσικὴν ὁμοφυλίαν τὴν «θρακοφρυγικὴν». Ἡ δὲ θρακικὴ γλῶσσα ὠμιλεῖτο ὄχι μόνον εἰς τὴν κυρίως Θράκην, ἀλλὰ καὶ βορείως αὐτῆς εἰς τὴν σημερινὴν παλαιὰν Βουλγαρίαν, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Δακίαν (σημερινὴν Ρουμανίαν), ἡ ὁποία κατεῖχετο ὑπὸ διαφόρων Θρακικῶν φυλῶν. Ἐπίσης ὠμιλεῖτο καὶ ἐν Βιθυνίᾳ τῆς Μ. Ἀσίας, οἱ κάτοικοι τῆς ὁποίας ἦσαν κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἄποικοι τῶν Θρακῶν. «Θρηήκες... διαβάντες ἐς τὴν Ἀσίην ἐκλήθησαν Βιθυνοί». (Ζ' 75).

Κατὰ τὸ τέλος ὅμως τοῦ β' μ.Χ. αἰῶνος ἡ γλῶσσα τῶν Θρακῶν ἐξέλιπε τελείως, δὲν ἐσώζοντο δὲ ἐκ τῆς θρακικῆς γλώσσης, ἐξελληνισθεῖσης πλέον πρὸ πολλοῦ, παρὰ μόνον μεμονωμένοι λέξεις τινές, ἰδίως ὀνόματα βασιλέων, τόπων, χωρῶν, καθὼς καὶ πόλεων (πλὴν τῶν φερουσῶν καθαρῶς ἑλληνικὰ ὀνόματα καθὼς, Αἶνος, Μαρώνεια, Ἀβδηρα, Δικαία, Ἀκόντισμα, Οἰσύμη, Πέρινθος, Ἀμφίπολις, Ἡράκλεια, Πακτύη, Ἀνθηδών, Δρυῖς, Ἐλική κλπ.). Θὰ παραθέσωμεν ἐδῶ μερικὰς θρακικὰς λέξεις δηλοῦσας ὀνομασίας πόλεων καὶ βασιλέων, αἱ ὁποῖαι παρέμειναν καὶ μετὰ τὸν τέλειον ἐξελληνισμόν τῆς Θράκης:

α) Μερικὰ ὀνόματα πόλεων ἔχουσῶν τὴν κατάληξιν - ησκος ἢ ισκος. (Βλ. καὶ Βλασ. Σκορδέλη, «Θρακικαὶ μελέται» (Λειψία, 1877, σελ. 31) ὡς: Δορίσκος, (Ἡρόδ. V, 98 καὶ VII, 59), εἰς τὴν σημερινὴν κομόπολιν Φέρρα παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἐβρου, Δραβῆσκος ἢ Δραβισκός (Θουκ. 1, 108 καὶ IV, 102 καὶ Στράβ. VII, 331), παρὰ τὴν σημερινὴν Δράμαν, Βορμίσκος ἢ Βρομίσκος (Θουκ. IV, 103).

Ἄλλαι πόλεις τῆς Θράκης μὲ τὴν κατάληξιν - βρία, ἡ ὁποία ἐσήμαινε πόλις, (μᾶλλον ὅμως δὲν εἶναι κατάληξις ἀλλὰ καθαρῶς θρακικὴ λέξις, τιθεμένη ὡς δευτέρον συνθετικὸν εἰς ὀνόματα θρακικῶν πόλεων. Τὸ βεβαίω δὲ καὶ ὁ Στράβων (Ζ' 319) ὡς καὶ ὀλίγον κατωτέρω θὰ ἴδωμεν λέγων: «τῆς δὲ πόλεως βρίας καλουμένης θρακιστί» (καὶ ἡ ὁποία λέξις βρία οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὴν βουλγαρικὴν λέξιν GRAD, ἐν ᾧ οἱ Βούλγαροι προσπαθοῦν νὰ παρουσιάσουν ὡς σλαυικὰ τὰ πάντα) οἷον: Μεσημ(α)βρία (Ἡρόδ. IV, 99 καὶ Στράβ. VII, 319) ἡ ὁποία πρότερον ἐλέγετο Μεναμβρία, δηλαδὴ πόλις τοῦ Μένα, Πολτυομβρία (Στράβ. αὐτόθι καὶ Στέφ. Βυζάντ. ἐν λ.) πόλις τοῦ Πόλυτος, ἡ ἀργότερον ὀνομασθεῖσα Αἶνος, Σηλυμβρία (Ξεν. Ἑλλ. I. I. 21 πόλις τοῦ Σήλυος¹ καὶ ἄλλαι.

Ἄλλαι πόλεις μὲ τὰς καταλήξεις - ιζα ἢ -ζος καὶ - δίζα ἢ - δίζος. Τυρόδιζα, (Ἡρόδ. VII, 25) καὶ Στέφ. Βυζάντ. ἐν λ.) Ταρπόδιζος (Ὀδοιπ. Ἀτ.

1) Πρὸς καὶ παρὰ Στράβωνι (Ζ' 319) τὰ κάτωθι «Εἶτα Μεσημβρία, Μεγαρέων ἄποικος, πρότερον δὲ Μενεβρία, οἷον Μενάπολις, τοῦ κτίσαντος Μένα καλουμένου, τῆς δὲ πόλεως βρίας καλουμένης θρακιστί. Ὡς καὶ ἡ Σήλυος πόλις Σηλυβρία προσαγόρευται. Ἡ τε Αἶνος Πολτυομβρία ποτὲ ὠνομάζετο».

220) Οὐδιζός και Οὐστουδιζός (και Οὐστουδιζος), σημερ. χωρίον Χανσά παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, Βουρτουδιζος ἢ Βουρτουδιζός (τὸ σημερ. Μπαμπά - Ἐσκῆ) κ.ἄ.

Μὲ τὴν κατάληξιν - παρα, ἢ ὅποια σημαίνει στενόν, πόρος, πέρασμα μᾶλλον ὁμως εἶναι λέξεις και αὐτὴ και ὄχι κατάληξις, ὡς Βησσαπάρα, (πόλις τῶν Βέσσων Θρακῶν ἢ Βησσῶν, κειμένη παρὰ τὸ πέρασμα τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου, και εἶναι τὸ σημερινὸν Τατάρ - Παζαρτζικ τῆς Βουλγαρίας, Δρουζιπάρα (πόλις τῶν Ὀδρυσῶν, οἱ ὅποιοι μεταξὺ των ἐκαλοῦντο Δρουσοὶ ἢ Δρουζοὶ) (Πτολ. 3, 11, 13 και Ὀδοιπ. Ἄντων. 230 (παρὰ τὸ τουρκικὸν χωρίον Καριστιράν) ¹.

Ἐπάρχουν ὡσαύτως και αἱ λέξεις ἢ καταλήξεις -δάμα, ὡς Οὐσκουδάμα, ἢ σημερινὴ Ἀδριανούπολις, και -λέβα ὡς Ἀβρολέβα, πόλις τῆς Θράκης (παρὰ Στέφ. Βυζαντ.) και πλείσται ἄλλαι μὲ διάφορα θρακικὰ ὀνόματα.

Και τώρα μερικὰ ὀνόματα Θρακῶν βασιλέων: Κετρίπορις, Ραισκούπορις, ἢ δὲ κατάληξις -πόρις πιθανὸν νὰ ἐσήμαινεν υἱός, πρὸβλ. και τὸ λατινικὸν PUER=παῖς, υἱός) Τήρης, Σπαράδοκος, Ἀμάδοκος, Σιτάλκης, Ροιμητάλκης, Σεύθης, Κότυς. Βασιλεῖς δὲ μὲ τὸ ὄνομα Κότυς ὑπῆρξαν πολλοὶ ἐν Θράκῃ ἕνας μάλιστα ἐξ αὐτῶν ὁ Κότυς ὁ Ε' ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν καλυτέρων ποιητῶν, ὁ μόνος ἐστεμμένος ποιητῆς τῆς ἀρχαιότητος. Ἐπίσης και τὰ ὀνόματα Ἀβρούπολις, Ἀβρούζελμις, Αὔλουζελμις, Αὔλουζένης, Διζάλτεμις κλπ. εἶναι λέξεις καθαρῶς θρακικαί.

Ἐπάρχουν ὁμως και πολλοὶ μεμονωμένοι λέξεις, καθὼς ἢ λέξις «ζαλμός» ἢ ὅποια σημαίνει δορὰ, δέρμα, ἐκ τῶν Θρακῶν δὲ βασιλέων ἕνας ἐλέγετο Εὐρύζελμις και κατ' ἄλλην γραφὴν Ἐβρύζελμις και Ἐβρύτεμις, ἀλλὰ και ἕνας νομοθέτης τῶν Θρακῶν ἐλέγετο Ζάμολξις ἢ Ζάλμοξις, ὅλα δὲ αὐτὰ τὰ ὀνόματα εἶναι σχετικὰ μὲ τὸ ζαλμός. Σχετικῶς μὲ τὴν λέξιν ζαλμός ὁ Πορφύριος εἰς τὸν βίον Πυθαγόρα 13 λέγει: «ἦν δὲ τῷ Πυθαγόρᾳ και ἕτερον μειράκιον, ὃ ἐκ Θράκης ἐκτῆσατο, ᾧ Ζάμολξις ἦν ὄνομα, ἐπεὶ γεννηθέντι αὐτῷ δορὰ ἀρκτου ἐπεβλήθη. Τὴν γὰρ δορὰν οἱ Θραῖκες ζ α λ μ ὄ ν καλοῦσι». Τὸ θέμα τῆς λέξεως εἶναι -ζαλμ και -ζελμ ἐξ οὗ και Ζάλμοξις, Εὐρύζελμις.

Ἄλλαι θρακικαὶ λέξεις ποῦ διεσώθησαν εἶναι «πέλτη» ἢ γνωστὴ ἐλαφρὰ ἀσπίς, «σκάρακη» θρακιστὶ ἀργύρια, «κολλαβορισμός» θρακικὸν ὄρημα ἐνόπλιον, «πιτύη» ὁ θησαυρός, και ἄλλαι ².

Πλὴν ὁμως τῶν ἀνωτέρω λέξεων και μερικῶν ἄλλων αἱ ὅποια διεσώθη-

1) Βλέπε και ἡμερολόγιον ὁ «Φάρος» ἐκδοθὲν ἐν Θεσ)κη τῷ 1939, ὅπου ἐδημοσιεύθη και σχετικὸν ἄρθρον τοῦ λογιῶου Θρακῶς Ἀχ. Σαμοθράκη μὲ τὸν τίτλον, «ἢ θρακικὴ κατάληξις - πάρα».

2) Δὲν κρίνομεν ἄσκοπον οὔτε ἄσχετον μὲ τὰ ἀνωτέρω νὰ προσθέσωμεν ἐδῶ και τὴν λέξιν ἀ γ ο υ ρ ο ς. Ὁ Εὐστάθιος εἰς τὰ προλεγόμενά του (1788, 56) λέγει: «Τοῦς ἐφήβους... Ἀρχαίοι κούρους καλοῦσι, Θραῖκες δὲ ἀ γ ο ὑ ρ ο υ ς», ἐξ οὗ ἢ λέξις ἀ γ ὀ ρ ι ο ν. (Βλέπε: Κοραῆς εἰς Πτωχοπροδορ. Α' 112).

σαν, ἡ θρακικὴ γλῶσσα, καθὼς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, εἶχεν ἐντελῶς ἐξελληνισθῆ κατὰ τὸν β' μ.Χ. αἰῶνα, καὶ οὐδεμία λέξις ἢ ἴχνος καταλήξεως συναντᾶται πλέον ἀπὸ τὴν παλαιὰν ἐκείνην γλῶσσαν τῶν Θρακῶν.

Προκύπτει ὁμως καὶ ἓνα ἄλλο ζήτημα: Ἐγράφετο ἡ γλῶσσα τῶν Θρακῶν; Πιθανῶς δὲν ἐγράφετο. Ἐπιγραφαὶ εὐρεθεῖσαι ἐν Θράκῃ εἶναι γραμμῆναι εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ μὲ ἑλληνικὰ γράμματα, καὶ πολὺ ὀλίγα μὲ λατινικά¹. Μία μόνον ἐπιγραφή, περὶ τῆς ὁποίας κατωτέρω θὰ γίνῃ εὐρὺς λόγος, εἶναι γραμμῆναι εἰς τὴν θρακικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ μὲ ἑλληνικοὺς χαρακτῆρας. Τὸ φαινόμενον δὲ νὰ ὁμιλῆται ἄλλη γλῶσσα καὶ νὰ γράφεται μὲ τὰ γράμματα ἄλλης γλώσσης, καθ' ἡμᾶς παρατηρεῖται καὶ σήμερον. Πρόχειρον παραδειγμα ἔχομεν τὴν τουρκικὴν, ἡ ὁποία σήμερον γράφεται μὲ λατινικοὺς χαρακτῆρας.

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφή εὐρεθεῖσα ἐν Θράκῃ τῷ 1912 εἰς τὸ νῦν βουλγαρικὸν χωρίον Ἐζέροβο (μεταξὺ Φιλιππουπόλεως καὶ Χασκόβου) εἶναι γραμμῆναι μὲ ἑλληνικὰ γράμματα, ὑποτίθεται δὲ ὅτι ἐγράφη εἰς τὴν θρακικὴν γλῶσσαν. Λέγομεν δὲ «ὑποτίθεται» διότι ἐπ' αὐτοῦ προέκυψαν καὶ ἀμφιβολίαι. Εἶναι ὁ λεγόμενος «χρυσοῦς δακτύλιος τοῦ Ἐζέροβο» ἀναγόμενος εἰς τὸ πρῶτον ἴσως δὲ καὶ εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Ε' μ.Χ. αἰῶνος. Τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης πιστὸν ἀντίγραφον παραθέτει ὁ Μ. Ἀποστολίδης, δεινὸς μελετητῆς τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης, εἰς τὰ «Θρακικά» Γ. Γ' σελ. 197) ἔχον οὕτω: ΡΟΛΙΣΤΕΝΕΑΣ - ΕΡΕΝΕΑΤΙΑ - ΤΕΑΝΙΣΚΟΑ - ΡΑΙΕΑΔΟΜ - ΕΝΤΙΛΕΖΤ - ΠΤΑΜΙΗΕ - ΡΑΖ - ΗΛΤΑ - ΡΑΙΕΑΔΟΜ² ἔξακριβῶνει, ἀναγινώσκει δὲ καὶ ἐρμηνεύει ὁ ἴδιος τὴν ἐπιγραφὴν ὑπὸ δύο τύπους, ὡς ἀναμνηστικὴν καὶ ὡς ἀναθηματικὴν. Ἡ ἀναμνηστικὴ ἐρμηνεία: «(Ἐγὼ) ἡ Ρωλισθενείας (ἡ) τοῦ Νερένου (θυγάτηρ) Τιλταταία, παρθένος (εἶμαι κτήτωρ τοῦ δακτυλίου τούτου). Ἡ ἱερὰ (ἡ ἀμμάζουσα) Τιλέζυπτα, ἡ ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀράζου, ἡγάπησέ με (ἡ εἶχεν ἀγαπήσει ἐκ θαυμασμοῦ). Ἡ δὲ ἀναθηματικὴ εἰς θεὸν ἐρμηνεία ἔχει οὕτω: «(Ἐγὼ) ἡ Ρωλισθενείας (ἡ) τοῦ Νερένου (θυγάτηρ) Τιλταταία, παρθένος (ἀνέθηκα τοῦτον ἐδῶ τὸν δακτύλιον, (διότι) ἡ ἱερὰ (ἡ ἀμμάζουσα) Τιλέζυπτα, ἡ ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀράζου ἡγάπησέ με ἐκ θαυμασμοῦ (ἡ εἶχεν ἀγαπήσει).

Κατωτέρω ὁ ἴδιος ἐρμηνευτῆς παραθέτει καὶ ἄλλας ἐρμηνείας ὡς τοῦ Βουλγάρου καθηγητοῦ D. DETSCHEW καθὼς καὶ τοῦ γλωσσολόγου KRETSCHMER καὶ ἄλλων ξένων, οἱ ὁποῖοι ἀναγινώσκουν καὶ ἐρμηνεύουν κατὰ τὸν ἰδικὸν τῶν τρόπων ἕκαστος τὴν ἐν λόγῳ ἐπιγραφὴν. Ἐδῶ ὁμως πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὁ Ἀποστολίδης φρονεῖ ὅτι ἡ ἐπιγραφή εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐγράφη καὶ ὄχι εἰς τὴν Θρακικὴν.

1) Αἱ μὲ λατινικὰ γράμματα γραμμῆναι ἀνήκουν εἰς ἀποθανόντας ἐν Θράκῃ ὀξωματικοὺς τῶν λεγεόνων καὶ εἰς ἄλλους ἐπιφανεῖς Ρωμαίους.

2) Βλ. ὑπ' ἀρ. 20 δημοσίευμα Ἐτ. Θρ. Μελετῶν τοῦ Ν. Ἀνδριώτη καθ. Πανεπ. Θεσ)κης τῆς Γλωσσολογίας.

Ἐπίσης ὁ Κ. Κουρτίδης, Θράξ καὶ αὐτὸς ἱστοριοδίφης, παραθέτει καὶ αὐτὸς εἰς τὸν ἴδιον τόμον (σελ. 72—83) τὴν ἐπιγραφὴν «χαραγμένην μὲ ἑλληνικοὺς χαρακτῆρας ἀραδιασμένους τὸν ἕνα πλησίον τοῦ ἄλλου χωρὶς νὰ εἶναι χωρισμένοι εἰς λέξεις» ὡς ἐξῆς: «ΡολιστενεασνερενατιλτεανησκοαραζεαδομεαντιλεζυπταμἩιεραζζηλτα» καὶ ἐκτὸς τῶν ἐρμηνειῶν τοῦ Ἀποστολίδου, τοῦ DETSCHEW καὶ τοῦ KRETSCHEMER, παραθέτει καὶ αὐτὸς τὴν ἰδικήν του ἀνάγνωσιν καὶ ἐρμηνείαν τῆς περιφήμου ἐπιγραφῆς. Θεωρεῖ ὅμως ὁ Κουρτίδης — κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ἀποστολίδην — τὴν ἐπιγραφὴν, «καθ' ὀλοκληρίαν θρακικὴν» καὶ θεωρεῖ «ὄλας τὰς λέξεις θρακικὰς».

Εἰς μέγα μῆκος θὰ ἦγεν ἡμᾶς ὁ λόγος, ἐὰν παρεθέταμεν ἐδῶ ὄλας τὰς ἐρμηνείας τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην. Προσθετέον ὅμως ἐδῶ ὅτι ὁ HIRT (INDOGERMANISCHE FORSCHUNGEN XXXVII 209 ἐν PAULI ENCYCLOPÄDIE σελ. 418 Τόμ. II) λέγει ὅτι αἱ λέξεις τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι γραμμέναι εἰς δύο ἑξαμέτρους, συνεπῶς, ἐκτὸς τῆς ἑλληνικῆς γραφῆς ἔχομεν καὶ ἑλληνικὸν μέτρον.

Πολλοὶ ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες καὶ πολυμαθεῖς ἄνδρες ἡμέτεροι καὶ ξένοι, ἠσχολήθησαν μὲ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐρμηνείαν τῆς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς, ἢ ἰδική μας ὅμως ταπεινὴ γνώμη, ἢ ὅποια πιθανὸν νὰ εἶναι καὶ ἐσφαλμένη, εἶναι ὅτι ὄλαι αἱ μέχρι τοῦδε γενόμεναι ἐρμηνεῖαι δὲν εἶναι ἐπιτυχεῖς, μολονότι ὑπὸ σοφῶν ἀνθρώπων αἱ πλείσται ἐγένοντο, νομίζομεν δὲ ὅτι ἡ ἐρμηνεία τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης θὰ παραμείνῃ ἐπὶ πολὺ ἀκόμη σκοτεινὴ, μέχρις ὅτου ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ἀνακαλύψῃ καὶ ἄλλας παρομοίας ἐπιγραφάς, ἐκ τῆς συγκρίσεως μετὰ τῶν ὁποίων θὰ λυθῇ τὸ αἴνιγμα εἰς ποίαν γλῶσσαν ἐγράφη, καὶ πῶς δέον νὰ ἐρμηνευθῇ ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφὴ. (Βλέπε καὶ Στ. Κυριακίδου «Περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Θράκης» ἐκδ. ΙΜΧΑ ἀρ. 36 καὶ Ν.Π. Ἀνδριώτη, καθηγητοῦ Γλωσσολογίας, «Ἡ γλῶσσα τῆς Θράκης». Ἐτ. Θρ. Μελ. 1953).

Ἐξεθέσαμεν ἐδῶ ὅσον τὸ δυνατὸν συντομώτερον τὰ περὶ τῆς γλώσσης τῶν Θρακῶν, τὰ δὲ περισσότερα καὶ ἀκριβέστερα ἀνήκουν εἰς τοὺς εἰδικούς.

ΚΕΦ. Ε' Ἡ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ

Ἡ θρησκεία τῶν Θρακῶν ἐν γένει καθὼς καὶ ἡ λατρεία τῶν Θεῶν, ἦτο ἡ αὐτὴ ἢ περίπου ἡ αὐτὴ μὲ τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων, τοῦτο δὲ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων δεικνύει καὶ τὴν κοινὴν προέλευσιν των. Κατὰ τοὺς διηρικτοὺς μάλιστα χρόνους ἡ θρησκεία τῶν δύο λαῶν ἦτο κοινὴ, ἀμφότεροι δὲ οἱ λαοὶ εἶχον τοὺς ἰδίους θεοὺς. Τόσον πολὺ δὲ ἐταυτίζετο ἡ θρησκεία των, ὥστε κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου, κατὰ σκανδαλώδη μάλιστα τρόπον, ἐπήγαινον ἄλλοι μὲν μὲ τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων ἄλλοι δὲ μὲ τὸ μέρος τῶν Τρώων, συγγενῶν μὲ τοὺς Θρακὰς. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν θεῶν, ὁ Ζεὺς, δὲν δεικνύει καμμίαν προτίμησιν, οὔτε ὑπὲρ τῶν Τρώων οὔτε ὑπὲρ τῶν Ἀχαιῶν διότι ἀμφότεροι οἱ λαοὶ οὗτοι ἦσαν ἰδιοὶ του, τὸν ἐλάτρευον ἀμφότεροι καὶ ἐθυσίαζον εἰς αὐτόν. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπεσχέθη διὰ

κλίσεως τῆς κεφαλῆς εἰς τὴν θεὰν Θέτιδα ὅτι θὰ δοξάσῃ τὸν Ἀχιλλέα (Α' 530) διὰ τοῦτο δίδει τὴν νίκην ἄλλοτε μὲν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἄλλοτε δὲ εἰς τοὺς Τρῶας. Οἱ ἄλλοι ὅμως θεοὶ — καὶ ἐδῶ εἶναι τὸ σκάνδαλον — κηρύσσονται ἄλλοι μὲν ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς στρατοπέδου, ἄλλοι δὲ ὑπὲρ τοῦ ἄλλου. Ἡ Ἥρα καὶ ἡ Ἀθηνᾶ φανερὰ ὑποστηρίζουν τοὺς Ἕλληνας, ὁ Ἀπόλλων εἶναι φίλος τῶν Τρῶων, ὁ δὲ Ποσειδῶν ἀμειλικτος ἐχθρὸς αὐτῶν. Ὁ Ἄρης βοηθεῖ τοὺς Τρῶας, εἰς μίαν μάλιστα μάχην μεταμορφώνεται εἰς τὸν βασιλέα τῶν Θρακῶν Ἀκάμαντα, καὶ παροτρύνει τοὺς υἱοὺς τοῦ Πριάμου κατὰ τῶν Ἀχαιῶν, (Ε' 460—470) εἰς δὲ τὸ Φ' τῆς Ἰλιάδος ὄλοι σχεδὸν οἱ θεοὶ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν μάχην. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ἦσαν κοινοὶ οἱ θεοὶ τῶν δύο ἀντιπάλων. Ἡ Ἐκάβη θυσιάζει εἰς τὴν Ἀθηνᾶν καίπερ ἐχθρικῶς διακεκλιμένη πρὸς τοὺς Τρῶας, οἱ δὲ Ἕλληνες επικαλοῦνται τὴν βοήθειαν τῶν θεῶν τῶν φιλικῶς διακεκλιμένων πρὸς τὴν πόλιν τοῦ Πριάμου.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει ὅτι οἱ Θραῖκες ἐτίμων μόνον τὸν Ἄρην, τὸν Δίονυσον καὶ τὴν Ἄρτεμιν, οἱ δὲ βασιλεῖς αὐτῶν ἐσέβοντο καὶ τὸν Ἑρμῆν. «θεοὺς δὲ μούρους τοῦσδε, Ἄρεα καὶ Δίονυσον καὶ Ἄρτεμιν. Οἱ δὲ βασιλεῖς αὐτῶν πάρεξ τῶν ἄλλων πολητέων, σέβονται Ἑρμῆν μάλιστα θεῶν, καὶ ὀμνύουσι μούρον τοῦτον καὶ λέγουσι γεγονέναι ἀπὸ Ἑρμῆος ἐουτούς» (Ε' 7). Αἱ πληροφορίαι ὅμως αὗται τοῦ Ἡροδότου δὲν σημαίνουν ὅτι οἱ Θραῖκες δὲν ἐθεώρουν καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς τῶν Ἑλλήνων ὡς ἰδικούς των, διότι ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω θεῶν οἱ Θραῖκες ἐτίμων τὸν Δία, τὴν Ἥραν, τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν Ἀθηνᾶν, τὴν Ἀφροδίτην, τὸν Πᾶνα, τὸν Ἀσκληπιὸν καθὼς καὶ μερικὸς ἄλλους θεοὺς, τοὺς ὁποίους ὅμως πολὺ ἀργότερον κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους παρέλαβον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν καὶ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον'.

Καὶ ἤδη ἅς ὁμιλήσωμεν δι' ἕνα ἕκαστον τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερομένων θεῶν, ἀνατρέχοντες ὅμως πλὴν τοῦ Ἡροδότου καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας πηγὰς. Καὶ πρῶτον περὶ τοῦ Ἄρεως. Ἐπόμενον εἶναι οἱ Θραῖκες—πολεμικὸς λαὸς — νὰ τιμοῦν τὸν Ἄρην, τὸν θεὸν τοῦ πολέμου. Ὁ Ἄρης εἶναι υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, θεὸς τοῦ πολέμου καὶ τῆς πεισματώδους μάχης, τὸ σύμβολον τῆς ἀκαθέκτου καὶ ἀγρίας ρώμης, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν, τῆς ὁποίας εἶναι παντοτεινὸς ἐχθρὸς, κατὰ τὸν Ὅμηρον ὅμως εἰς τὰς πρὸς ταύτην μάχας πρέπει πάντοτε νὰ νικάται. «Ἡ δὲ Παλλὰς ἔκαμε νὰ ἐμπηχθῆ τὸ δόρυ (τοῦ Διομήδους) εἰς τὸ ἄκρον τῆς λαγόνος τοῦ Ἄρεως. Ἐκεῖ λοιπὸν ἐπιτυχῶν αὐτόν, τὸν ἐπλήγωσε... καὶ τότε ἐκραύγασεν ὁ ἰσχυρὸς

1) Ἀρκητὰ πλήρης μελέτη περὶ τῶν Θρακῶν ἐν γένει καθὼς καὶ περὶ τῆς θρησκείας των ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν REALENCYCLOPÆDIE τῶν PAULT - VISSOVA (Τόμ. II ἐκδ. 1936). Καὶ τὰ μὲν ἄλλα κεφάλαια ἔγραψαν εἰδικοί Γερμανοὶ ἐπιστήμονες, τὸ περὶ θρησκείας ὅμως κεφάλαιον ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου καθηγητοῦ Καζάρωφ, ὁ ὁποῖος κυρίως ἀποβλέπει νὰ παραστήσῃ τὴν θρησκείαν τῶν Θρακῶν ἄσχετον πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων. (Βλέπε καὶ Ἀρχεῖον Θρακ. Θησαυροῦ Πολυδ. Παπαχριστοδοῦλον» Τόμ. 15ος σελ. 5 καὶ 6).

Ἄρης, ὅσον κραυγάζουσιν ἐν καιρῷ πολέμου ἑννέα ἢ δέκα χιλιάδες ἄνδρες, ὅταν μάχωνται. Τρόμος κατέλαβε τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Τρῶας φοβηθέντας, τόσον πολὺ ἐκραύγασεν ὁ Ἄρης ὁ μὴ χορταίνων τὸν πόλεμον». (Ἰλ. Ε' 860). Ὁμοίως εἰς τὸ Φ' τῆς Ἰλιάδος κατὰ τὴν μάχην κατὰ τὴν ὁποίαν λαμβάνουν μέρος καὶ οἱ θεοὶ μαχόμενοι μεταξύ των, ὁ τρομερὸς Ἄρης κτυπᾶται μὲ μαῦρον λίθον ἀπὸ τὴν Ἀθηναῖν εἰς τὸν αὐχένα, καὶ κακῶς ἔχων ὁ θεὸς τοῦ πολέμου ἀπέρχεται ἐκ τῆς μάχης. Ἀνεφέραμεν ἐδῶ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀθηναῖς, μ' ὅλα ταῦτα ὅμως οἱ Θραῖκες καὶ τὸν Ἄρην ἐτίμων, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα ἐσέβοντο καὶ τὴν Ἀθηναῖν.

Ἡ συνήθης διατριβὴ τοῦ Ἄρεως εἶναι μεταξύ τῶν πολεμικῶν Θρακῶν, μᾶς τὸ λέγει δὲ αὐτὸ πάλιν ὁ Ὅμηρος λέγων: «ὅπως δὲ πηγαίνει εἰς τὸν πόλεμον ὁ ἀνθρωποφόνος Ἄρης, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ καὶ ἀτρομήτου υἱοῦ τοῦ Φόβου, ὅταν ἐκ τῆς Θράκης ἐκστρατεύσῃσι κατὰ τῶν Ἐφύρων ἢ κατὰ τῶν μεγαλοψύχων Φλεγυῶν κλπ. (Ἰλ. Ν' 301).

Εἰς τὸ Θ' τῆς Ὀδυσσεΐας (361) ἡ Θράκη μνημονεύεται ὡς πατρίς τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου, κατὰ δὲ τὸν Εὐριπίδην ἡ Θράκη ἦτο (Ἄρεως οἰκητήριον). Ὁ Τζέτζης (εἰς Κασσάνδ. Λυκόφρ.) λέγει ὅτι «θεὸς δὲ τῆς θρακικῆς ὁ Ἄρης, ὅτι πολεμικὸν τὸ παλαιὸν οἱ Θραῖκες». Τὸ ὄνομά του ὅμως ὅπως παραδόξως εὐρίσκεται μόνον εἰς δύο ἐπιγραφὰς εὐρεθείσας εἰς τὴν Θράκην καὶ μνημονευόμενας ἀπὸ τὸν Καζάρωφ. (Βλέπε: Μ. Ἀποστολίδου, «περὶ θρησκείας τῶν Θρακῶν» «Θρακικά» Τόμ. Ε' σελ. 53). Κατ' ἐξοχὴν ὅμως θρακικὸς θεὸς εἶναι ὁ Διόνυσος.

Τοῦ Διονύσου ἡ λατρεία ἐν Θράκῃ πιθανολογεῖται ἀπὸ τοὺς παναρχαίους πελασγικοὺς χρόνους. Εἶναι ὁ θεὸς τοῦ οἴνου καὶ τῆς γονιμότητος. Τίσις τοῦ Διὸς καὶ τῆς Σεμέλης, ἀνετράφη ὑπὸ τῶν νυμφῶν ἐπάνω εἰς τὸ δροσερὸν ὄρος Νῦσα, ἴσως φανταστικόν τινα τόπον, ἢ ἀρχαιοτάτη ὅμως ὑπὲρ αὐτῆς μαρτυρία εἶναι ἡ θρακικὴ Νῦσα, ὄρος τῆς Θράκης ἢ ὄρεινός τις λειμῶν. Ὁ Ὅμηρος γνωρίζει τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου ἐν Θράκῃ, ἀναφέρων ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς χώρας τῶν Ἡδωνῶν Λυκοῦργος, μὴ ἀνεχόμενος τὸν μέθυσον τοῦτον θεόν, τὸν ἀναγκάζει νὰ φύγῃ εἰς τὴν θάλασσαν εἰς τὴν θεὰν Θέτιδα λέγων: «διότι οὐδὲ ὁ ἰσχυρὸς Λυκοῦργος, ὁ υἱὸς τοῦ Δρύαντος, δὲν ἔζησε πολὺ, διότι ἐφιλονείκησε μὲ τοὺς ἐπουρανίους θεοὺς. Ὅταν κάποτε ἐδίωξε τὰς τροφούς τοῦ ἐνθουσιῶντος Διονύσου εἰς τὸ θεῖον ὄρος τῆς Νύσης, αὐταὶ δὲ ὄλαι ὁμοῦ ἔρριψαν κάτω τοὺς θύρσους κτυπώμεναι μὲ τὸ βούνευρον ἀπὸ τὸν ἀνδροφόνον Λυκοῦργον, ὁ Διόνυσος φοβηθεὶς ἐβυθίσθη εἰς τὸ κύμα τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκεῖ ἡ Θέτις ὑπεδέχθη αὐτὸν εἰς τοὺς κόλπους της, διότι μέγας φόβος τὸν κατέλαβεν ἀπὸ τὰς ἀπειλάς ἐνὸς ἀνδρός». (Ἰλ. Ζ' 103 καὶ ἐφ. καὶ 132 καὶ ἐφ.).

Περιώνυμον ἦτο καὶ τὸ μαντεῖον τοῦ Διονύσου τὸ ὁποῖον ἔκειτο εἰς τὰς ὑψηλοτάτας κορυφὰς τῆς Ροδόπης, τὸ μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἱστορικοῦ. Τὸ μαντεῖον τοῦτο ἐπεσκέφη ὁ Μέγας Ἀλέξαν-

δρος καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου. (Σουετώνιος, AUGUSTUS 14 καὶ ἄλλ.). Ὁ Κράσσος ὅμως διὰ λόγους πολιτικῆς φιλίας πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς Ὀδρύσας, τὸ ἀφῆρεσεν ἀπὸ τοὺς Βησσοὺς καὶ τὸ ἔδωσεν εἰς αὐτούς, σημειωτέον ὅμως ὅτι καὶ οἱ Ὀδρύσαι πολὺ ἐτίμων τὸν Θεὸν τοῦτον. (Δίων Κάσσ. 51, 25).

Εἰς τὰ Ἄβδηρα ὑπῆρχε καὶ ναὸς τοῦ Διονύσου, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἐτελοῦντο καὶ ἀγῶνες, τὰ «Διονύσια» καὶ εἰς τὸ ἱερόν του ἀνεγράφοντο τὰ ψηφίσματα τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου. (Βλέπε: Σπ. Σακελλαριάδου, «Πόλεις καὶ θέσμια Θράκης» σελ. 259 καὶ ἔξ.).

Ἐπειδὴ δὲ ὄχι μόνον τὰ παράλια, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρος ἡ θρακικὴ χώρα εἶναι εὐφορος καὶ εὐδοκιμεῖ πολὺ ἢ ἄμπελος, διὰ τοῦτο καὶ ἐπλάσθη ὁ μῦθος τοῦ Διονύσου. ὅτι αὐτὸς εἰσήγαγε τὴν ἄμπελον εἰς τὴν Θράκην καὶ αὐτὸς ἐδώρισεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ κάλλιστον τῶν δωρημάτων, τὸν οἶνον. (Βλέπε καὶ Ἀθήν. 44, 56).

Ἐνας ἄλλος θεὸς τῶν Θρακῶν (καὶ τῶν Φρυγῶν ἐκ τῶν ὁποίων μετεδόθη εἰς τοὺς Θρακᾶς) καὶ ὁ ὁποῖος ἀφομοιώθη μὲ τὸν Διόνυσον, ἦτο ὁ Σαβάζιος. Ὁ Ἡσύχιος (Τόμ. Δ' σελ. 1) λέγει περὶ αὐτοῦ: «Σαβάζιος, ἐπώνυμον Διονύσου, οἱ δέ, υἱὸν Διονύσου, καὶ Σάβον ἐνίοτε καλοῦσιν αὐτόν. Φρυξ δὲ ὁ Σαβάζιος». Ὁ KRETSCHMER θεωρεῖ ὡς πατρίδα τοῦ Σαβαζίου τὴν Θράκην (EINLEIT κλπ. σελ. 197 ἔκδ. Βόννης) ὁ LENORMANT ὅμως — περὶ τοῦ ὁποίου λέγεται ὅτι ἔγραψε τὴν καλυτέραν μελέτην περὶ τοῦ Σαβαζίου — φρονεῖ τὸ ἀντίθετον, θεωρεῖ δηλαδὴ πατρίδα του τὴν Φρυγίαν. Ἡ λατρεία τοῦ Σαβαζίου εἰσήχθη καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν Ε' π.Χ. αἰῶνα, γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι οἱ Ἕλληνες τὰς ὀργανιστικὰς τελετὰς τοῦ Διονύσου παρέλαβον ἀπὸ τοὺς Θρακᾶς καὶ τοὺς Φρύγας, καθὼς καὶ τὰς ἑορτὰς, ἐπίσης ὀργανιστικὰς, τοῦ Σαβαζίου. Αἱ πρὸς τιμὴν του ἑορταὶ ἐλέγοντο «Σαβάζια» εἰσήχθησαν δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ ξένοι ἐλάμβανον μέρος εἰς αὐτάς.

Ἐπὶ τῶν βράχων τῶν Φιλίππων παρίσταται ὁ Σαβάζιος (Διόνυσος) μὲ κέρατα ταύρου, διότι ἐπιστεύετο ὅτι πρῶτος αὐτὸς ἔξενξε βοῦς πρὸς καλλιέργειαν τῆς γῆς καθὼς — πλὴν ἄλλων — μᾶς πληροφορεῖ ὁ Διόδωρος. (VI, 4). Περὶ τοῦ ὅτι δὲν ἐταυτίσθη ὁ Σαβάζιος μὲ τὸν Διόνυσον ἔχομεν καὶ μίαν ἄλλην μαρτυρίαν, τὴν κάτωθι: «Διόνυσος καὶ Σαβάζιος εἰς Θεὸς ἐστὶ... τὸ δὲ εὐάζειν οἱ βάρβαροι καὶ σαβάζειν, καὶ τῶν Ἑλλήνων τινὲς ἀκολουθοῦντες τὸν εὐασμόν, σεβάζειν φησὶν» (Ἡρακλειώτου FRAGM. HIST. GRAEC. Τόμος 3ος σελ. 11). Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ Διονύσου καὶ μὲ τὸν θεὸν Ἀπόλλωνα εἶχε ταυτίσθῃ ὁ Σαβάζιος, μὲ τὸν Πλούτωνα καὶ μὲ ἄλλους θεοὺς, ἀνάγλυφον δὲ τοῦ Σαβαζίου ἐπὶ χρυσοῦς πλακῶς εὐρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Κοπεγχάγης.

Διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Θρακῶν λατρευομένην θεὰν Ἀρτεμιν, πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ἦτο μία ἀπὸ τὰς προσφιλεστέρας εἰς αὐτοὺς θεότητας.

Ἡ Ἄρτεμις ἦτο θυγάτηρ τοῦ Διός, καὶ τῆς Λητοῦς καὶ ἀδελφὴ τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ ὁ μὲν Ἀπόλλων ἦτο θεὸς τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ Ἄρτεμις τῆς σελήνης. Περὶ πλέον ἡ Ἄρτεμις ἦτο θεὰ τοῦ κυνηγίου, μὲ τὸ ὅποιον ἰδιαιτέρως ἠσχολοῦντο οἱ Θραῶκες. Εἶναι τὸ σύμβολον τῆς ἀχράντου παρθενίας καὶ ἐξέχει διὰ τὴν παρθενικὴν καλλονὴν της. Μένει ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὄρεων, οἷα εἶναι τὰ τῆς Θράκης, κοντὰ εἰς τὰ θηρία, μετὰ δὲ τὸ πέρας τῶν κόπων τοῦ κυνηγίου καθαρίζει καὶ χορεύει. (Ἔμν. εἰς Ἀπόλλ. 199 καὶ ἀλλαχοῦ).

Εἰς τὸν Ἡρόδοτον ὀφείλομεν μίαν παράδοξον πληροφορίαν ὅτι αἱ γυναῖκες τῆς Θράκης καὶ τῆς Παιονίας, ὅταν ἐθυσίαζον εἰς τὴν βασίλισσαν θεὰν Ἄρτεμιν, ποτὲ δὲν προσέφερον τὰς θυσίας χωρὶς ἄχρα. «Τὰς Θρηῖσσας καὶ τὰς Παιονίδας γυναῖκας, ἐπεὰν θύωσι τῇ Ἀρτέμει τῇ βασιλεῖ, οὐκ ἄνευ πυρῶν καλάμης ἐρδούσας τὰ ἱερά.» (Δ'. 32)

Μὲ τὴν Ἄρτεμιν (ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν Ἐκάτην καὶ τὴν Περσεφόνην) συνεταυτίσθη ἡ Θρακικὴ θεότης Βενδὶς ἢ Βένδις, λατρευομένη μέσα εἰς βαθεὰ σπήλαια τῆς Θράκης, αἱ δὲ ἐορταί της ἦσαν χαρακτηῆρος δογμαστικῶν, ὁμοιάζουσαι μὲ τὰς ἐορτὰς τοῦ Σαβαζίου. Εἰς τὴν Σαμοθράκην ὑπῆρχε σπήλαιον ἀφιερωμένον εἰς αὐτὴν ὀνομαζόμενον Ζήρινθος. (Τζέτζ. Σχόλ. εἰς Λυκόφρ. 77) ἐκεῖ δὲ ἐταυτίζετο μὲ τὴν Ἀξιόκερσαν, δηλαδὴ μὲ τὴν Περσεφόνην τῶν μυστηρίων τῆς Σαμοθράκης. Ἡ λατρεία τῆς Βενδίδος (γράφεται καὶ Βενδίδος) εἰσῆχθη καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐτιμήθη δι' ἰδιαιτέρου ἱεροῦ, τοῦ «Βενδιδείου» ὑπὸ τῶν ἐν Πειραιεὶ κατοικοῦντων Θρακῶν, κατὰ δὲ τὴν 19 ἢ 20 τοῦ μηνὸς Θαργηλιῶνος ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν της τὰ «Βενδιδεῖα» θεαματικωτάτη ἐορτὴ μὲ πομπὰς καὶ τὴν ἐσπέραν μὲ λαμπαδηφορίας ἐφίππων. (Στράβ. Χ'. 3,16 καὶ Πλάτ. Πολ. 237—328) Πρὸς ἀπόλαυσιν τοῦ θεάματος τούτου κατεπίσθη καὶ ὁ Σωκράτης νὰ δειπνήσῃ εἰς τὸν Πειραιᾶ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ρήτορος Ἀυσίου, τοῦ Πολεμάρχου. (Πλάτ. ἐνθ' ἀνωτέρω). Ἐκ τῆς Θράκης ἡ λατρεία τῆς θεᾶς διεδόθη καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ εἰς τὰς ἐν Χερσονήσῳ ἑλληνικὰς πόλεις, ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀμφίπολιν καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὸν Πειραιᾶ. Εἰς τὴν Ἀθήναιον πρὸς τιμὴν της ἐγίνοντο καὶ ἀνθρωποθυσίαι, εἰς δὲ τὴν Θράκην καὶ θυσίαι νεανίδων. Εἰς τοὺς βράχους τῶν Φιλίππων ἔνθα παρίστατο ὁ Σαβάσιος, παρίστατο καὶ ἡ Βενδὶς κρατοῦσα δύο λόγχας μὲ συμβολικὸν χαρακτηῆρα. Εἰς τὴν Ἀμφίπολιν ἡ Βενδὶς παρίστατο ὡς Ταυροπόλος Ἄρτεμις, εἰς μερικὰ δὲ νομίσματα τῆς πόλεως ταύτης παρίστατο καθημένη ἐπὶ ταύρου. Ἐκτὸς τῆς Θράκης ἡ Βενδὶς ἐλατρεύετο καὶ εἰς τὴν Βιθυνίαν, ὅπου καὶ εἰς ἐκ τῶν μηνῶν ὀνομάσθη Βενδιαῖος ἢ Βενδιδαιῖος, καὶ τέλος εἰς τὸ χωρίον Ἀμόριον, τὸ ὅποιον κεῖται μεταξὺ Σουφλίου τῆς Δυτ. Θράκης καὶ Διδυμοτείχου εὐρέθη ὀρειχάλκινον ἀνάθημα τῆς Βενδίδος, τὸ ὅποιον εἶναι ἐντελῶς πρωτογόνου καὶ μᾶλλον πρωτοθρακικῆς τέχνης. (Γρ. Π. Εὐθυμίου, «Θρακικὰ εὐρύματα καὶ ἀνασκαφές» Ἀρχ. Θρακ. Θεσσαυροῦ Π. Παπαχριστοδοῦλου, Τόμ. 16 σ. 113).

Ὁ Ἐρμῆς εἶναι ὁ ἄγγελος τῶν θεῶν, διὰ τοῦτο λέγεται καὶ διάκτο-

ρος. Σύμβολα ἔχει τὰ χρυσᾶ πέδιλα καὶ τὴν θαυματουργὸν ράβδον. Προστατεύει τὸ ἐμπόριον, καὶ εἶναι συνετὸς καὶ πανοῦργος. Εἶναι ὁ θεὸς τῶν Θρακῶν βασιλέων καὶ οὐχὶ τῶν πολιτῶν. Εἰς τὸ ὄνομά του οἱ βασιλεῖς ὀρκίζονται, καὶ ἀπὸ αὐτὸν καυχῶνται ὅτι κατάγονται, μᾶς τὸ βεβαιώνει δὲ τοῦτο καὶ ὁ Ἡρόδοτος. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερομένων θεῶν, ἐλατρεύοντο εἰς τὴν Θράκην καὶ ἄλλοι θεοί, περὶ τῶν ὁποίων κατατέρω:

Ὁ Ζεὺς, ὁ ὕψιστος τῶν θεῶν, τοῦ ὁποίου ἡ λατρεία ἦτο πολὺ διαδεδομένη εἰς τὴν Θράκην, λ.χ. εἰς τὴν Αἴνον ὅπου ὠνομάζετο Ἀγοραῖος, διότι εἰς τὸν βωμὸν του ὠρκίζοντο ὅτι ἡ ἀγοραπωλησία ἦτο ἄδολος. (Στοβ. Ἀνθ. 2, 44, 22). Ἐπίσης καὶ εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς θρακικῆς Χερσονήσου ὑπῆρχε βωμὸς τοῦ Διὸς Ὀρίου, δηλαδὴ προστάτου τῶν ὀρίων καὶ τῶν ὄροσῆμων. (Δημοσθ. περὶ Ἀλονήσου Ζ' 39). Ὁ βωμὸς οὗτος ἦτο περικαλλής, εἶχε καὶ τετραστίχον ἐπίγραμμα, ἔκειτο δὲ μεταξὺ Πτελεοῦ καὶ Λευκῆς ἀκτῆς. Εἰς τὸ Βυζάντιον ὑπῆρχε βωμὸς τοῦ Ἰπλείου Διὸς, εἰς τὸ μέρος τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο Ζεῦξιππος κατὰ τὸν Ἡσύχιον. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θράκης συναντᾶται ἡ λατρεία τοῦ Διὸς, ὡς λ.χ. εἰς τὴν Φιλιππούπολιν, τὸ μανθάνομεν δὲ αὐτὸ ἀπὸ ἐπιγραφάς. (Ὅρα: DUMONT - HOMOLLE σ. 334 ἀριθ. 34). Εἰς ἄλλα δὲ μνημεῖα εὐρίσκεται μὲ τὴν παράξενον προσωνυμίαν Ζεῦσελοῦρος ἦτοι κεραυνὸς ἀετοφόρος, G. SEURE, REVUES DES ETUDES GRECQUES' 1913, σελ. 229). Εἰς νομίσματα δὲ ἑλληνικὰ φέρεται κρατῶν ἀετὸν διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ τὸν κεραυνὸν διὰ τῆς ἀριστερᾶς, εἶναι ὁ Ζεὺς ὁ κεραυνοβόλος. (Αὐτόθι: 26, 255 καὶ ἐπ.).

Ἡ Ἥρα εἰς τὰ ὁμηρικὰ ἔπη παρίσταται ὡς ἐχθρὰ τῶν Τρώων, διότι ἐνόμιζεν ὅτι παραμελεῖται ἡ λατρεία της εἰς τὴν Τροίαν, συναθροίζει δὲ διὰ τοῦτο τὸν στρατὸν τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τῶν Τρώων. (Ὅμ. Ἰλ. Δ' 26 καὶ ἐξ. Θ' 205 καὶ ἐξ.) καὶ βοηθεῖ αὐτοὺς μαζὶ μὲ τὸν Ποσειδῶνα καὶ τὴν Ἀθηνᾶν. (Ε' 767 καὶ ἐξ. καὶ Υ' 133).

Εἰς τὴν Θράκην ἡ λατρεία της ἦτο πολὺ διαδεδομένη. Γύρω ἀπὸ τὴν Φιλιππούπολιν ἀνευρέθη ἀνάγλυφον φέρον τὴν ἐπιγραφὴν ΗΡΑΡΤΑΚΗΝΗ (βλέπε, Βλ. Σκορδέλη, Θρακικαὶ μελέται, Λειψία, 1877, σελ. 29) πιθανότατα δὲ ἡ θεὰ φέρει τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τῆς Ἀρτακίας, χώρας τῆς Θράκης Δίων Κασσ. LI, 27) κειμένης μεταξὺ τοῦ Ἐβρου καὶ τοῦ Αἴμου περὶ τὸν Ἀρτισκόν, τοῦ ὁποίου ὅμως ὁ Ἡρόδοτος ἀμφισβητεῖ τὴν ἀκριβῆ τοποθεσίαν. (Ἡρ. IV, 92).

Θρακικοὶ τινες λαοί, καὶ συγκεκριμένως οἱ Κεβρήνιοι καὶ οἱ Σκαιβοίαι, ἦσαν τόσοσ ἀμαθεῖς καὶ πνευματικῶς κατώτεροι, ὥστε ἐπίστευον καὶ εἰς πράγματα ἀδύνατα. Ὁ Πολύαινος (VII, 22) ἀναφέρει διὰ τὴν ἄγνοιάν των τὰ κάτωθι, σχετιζόμενα μὲ τὴν θεὰν Ἥραν. «Παρὰ Κεβρηνίοις καὶ Σκαιβοαῖς νόμος τῆς Ἥρας, τοὺς ἱερεῖς ἡγεμόνας ἔχειν. Ἦν δὲ αὐτοῖς ἱερεὺς καὶ ἡγεμὼν Κόσιγγας. Οἱ Θράκες οὐκ ἐπειθάρχουν. Ὁ Κόσιγγας κλίμακας πολλὰς καὶ μεγάλας ξυλίνας ἤγειρεν, συνθεῖς ἄλλας ἐπ' ἄλλαις, καὶ

λόγος ἦν ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσεται, κατερῶν πρὸς τὴν Ἥραν τῶν Θρακῶν ὡς ἀπειθούντων. Οἱ δὲ οἶα δὴ Θραῖκες ἀνόητοι καὶ ἄλογοι, δέισαντες τὴν εἰς οὐρανὸν τοῦ ἡγεμόνος ἀνάβασιν, ἰκέτευσαν καὶ ὤμοσαν ἢ μὴν ὑπακούσεται πᾶσιν αὐτοῦ τοῖς προστάγμασιν».

Διὰ τοὺς ἄλλους θεοὺς τὰ περισσότερα εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, ἡμεῖς ὅμως ἐδῶ θὰ ἀναφέρωμεν μόνον τὰ ἀφορῶντα αὐτοὺς καὶ τὴν Θράκην, καὶ ἐν πρώτοις διὰ τὸν Ἀπόλλωνα.

Ὁ Ἀπόλλων, θεὸς τοῦ φωτός καὶ τῆς πηγῆς αὐτοῦ, τοῦ ἡλίου, (πρὸβλ. Φοῖβος = ὁ φωτεινός) εὐρύτατα ἐλατρεύετο εἰς τὴν Θράκην ἀπὸ τὴν πελασγικὴν ἀκόμη ἐποχὴν. Ὁ Ὅμηρος τὸν γνωρίζει ὡς ὑπερασπιστὴν τῶν συγγενῶν τῶν Θρακῶν, τῶν Τρώων, προσέτι δὲ τὸν θεωρεῖ καὶ ὡς προστάτην τῆς Θρακικῆς πόλεως Ἰσμάρου, ὅπου ὑπῆρχεν ἄλλος ἀφιερωμένον εἰς αὐτόν, εἰς τὸ ὅποιον κατόκει ὁ ἱερεὺς Μάρων μετὰ τῆς οἰκογενείας του, καὶ ὁ ὁποῖος ἐφιλοξένησε τὸν Ὀδυσσεῖα ἐπιστρέφοντα μετὰ τὴν ἄλλασιν τῆς Τροίας εἰς τὴν πατρίδα του. (Ὀδύσσ. ι'. 197).

Ἡ εὐρεῖα ὅμως διὰδοσις τοῦ Θεοῦ τοῦ φωτός ὀφείλεται εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας, εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν λ.χ. τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὑπῆρχε καὶ ναὸς τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ κολοσσὸς εἰκοσάπηχυς, ἔργον τοῦ Καλάμιδος, ἀρπαγὴς ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου Μάρκου Λευκούλου, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνέθεσεν εἰς τὸ Καπιτώλιον. (Στράβ. Ζ'. 319). Ἐξ ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν Βησσαπάραν (Τατάρ - Παζαρτζίκ) καταφαίνεται ὡσαύτως ἡ ἐκεῖ λατρεία τοῦ Θεοῦ. (DUMONT, INSCRIPTIONS ET MONUMENTS, - HOMOLLE, MELANCES σελ. 218). Εἰς νομίσματα τῆς Μαρωνείας εἰκονίζεται ὁ ἵππος καὶ τὸ ἡλιοτρόπιον, ἐμβλήματα τοῦ Ἀπόλλωνος, (HEAD - Ββορώνου, σελ. 326) εἰς δὲ τὰ Ἀβδηρα, ἀρχαίαν ἀποικίαν τῶν Τητῶν, ὑπῆρχε καὶ μαντεῖον αὐτοῦ. (Τζέτζη, εἰς Κασσάνδ. Λυκόφρ. 442).

Ἄλλοι θεοὶ λατρευόμενοι εἰς τὴν Θράκην ἦσαν:

Ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ ὁποία ἐτιμᾶτο ἰδίως εἰς τὰ Ἀβδηρα καὶ ὠνομάζετο Ἑπταπυργία, διότι ὁ ναὸς τῆς εὕρισκετο εἰς τοὺς Πύργους τῆς πόλεως, ἐπίσης ἐτιμᾶτο εἰς τὸν Βόσπορον καὶ εἰς τὴν Βισάνθην (Ραιδεστόν) (BULL. DE CORR. HELL. 47).

Ἡ Ἀφροδίτη, ἡ ὁποία εἶχε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν Μορφὴ (Σχόλ. εἰς Λυκόφρ. Τόμ. Β'. 958 σελ. 892), εἶχε ναὸν εἰς τὴν Ζήρυνθον κοντὰ εἰς τὴν Αἶνον, καὶ ὠνομάζετο Ζηρυνθία ἢ Θρακικὴ Ἀφροδίτη, Ζηρυνθία ὅμως ὠνομάζετο καὶ ἡ Βενδῖς. Κοντὰ εἰς τὴν παρὰ τὴν Αἶνον Ζήρυνθον προσεφέροντο εἰς τὴν Ἀφροδίτην καὶ θυσίαι κυνῶν, εἶναι δὲ ἐντελῶς ἄσχετος ἡ Ζήρυνθος αὕτη μὲ τὸ ἐν Σαμοθράκῃ Ζηρύνθιον ἄντρον. (Βλέπε: σελ. 65). Ἐπίσης εἶχε καὶ ναὸν εἰς τὸ Βυζάντιον, τὸν ὅποιον ὅμως κατὰ τὸν χρονολόγον Μαλάλαν, ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος τὸν μετέβαλεν εἰς ἄμαξοστάσιον (!) (Μαλάλα, χρονολογ. σελ. 280 ἔκδ. DINDORF).

Ὁ Ἀσκληπιὸς μετὰ τῶν συμβοηθῶν του Ἑγείας καὶ Τελεσφόρου,

έτιμᾶτο ἐν Θράκῃ ὡς Θεὸς τῆς ἰατρικῆς, ὑπῆρχον δὲ ὄχι μόνον ἀσκληπιεῖα, ἀλλὰ καὶ ἀνάγλυφα εὐρέθησαν παριστῶντα αὐτόν, ὡς τὸ τῆς Φιλιππουλόλεως. (Μ. Ἀποστολίδου, «Θρακικὰ» Τόμ. Ε'. σελ. 53).

Ὁ Ἡρακλῆς ἐλατρεύετο ὡσαύτως ἐν Θράκῃ (αὐτόθι, σελ. 53) καθὼς καὶ ἡ Κυβέλη, ὅπως καὶ μία ἄλλη Θρακικὴ θεοτῆς ἡ Κοτυτιώ, (ἢ Κότυς) τῆς ὁποίας αἱ θορυβώδεις ἐορταὶ ὀνομάζοντο Κοτυττία. (Στράβ. Ζ'. 470). Ἡ ὀργανιστικὴ τῆς λατρείας ἀπὸ τὴν Θράκην εἰσήχθη καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κόρινθον, τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Χίον. Οἱ ἱερεῖς τῆς ὀνομάζοντο Βάπται, διότι κατὰ τὴν μύθισιν τῶν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐμβαπτισθοῦν ἐντὸς ὕδατος. Αἱ τελεταὶ τῶν Βαπτῶν ἦσαν περιθόητοι διὰ τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν ἀνηθικότητά των, κατὰ δὲ τὴν ἐορτὴν τῶν Κοιτιτίων, οἱ ἄνδρες ἐχόρευον ἐνδεδυμένοι γυναικεῖα φορέματα ὑπὸ τοὺς ἦχους ὀργανιστικῆς μουσικῆς. Χοροί, τυμπανικροσφαίαι καὶ πᾶν εἶδος ἀκολασίας ἦσαν τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς λατρείας τῆς Κοτυτιῶς. Φαίνεται ὅτι Βάπτης ἦτο καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, καὶ τοῦτο ἐξηγεῖρε τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. (Βλέπε: Στράβ. Χ'. 470 καὶ Ἀχ. Σαμοθράκη «Ἱστορία τῆς Θράκης» σελ. 116).

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων καὶ ὁ ποταμὸς Ἐβρος ἐλατρεύθη ἐν Θράκῃ ὡς θεὸς καὶ ἰδίως εἰς τὰς παρ' αὐτὸν μεγάλας πόλεις Φιλιππούπολιν, Ἀδριανούπολιν, Πλωτινούπολιν καὶ Τραϊανούπολιν. Μία ἀναθηματικὴ πλάξ εὐρεθεῖσα εἰς τὸ παρὰ τὸ Σουφλίον χωρίον Κορνοφωλέα φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «ΚΤΡΙΩ ΕΒΡΩ» (βλέπε: Κ. Κουρτίδου, «Ἱστορία τῆς Θράκης» σελ. 376 καθὼς καὶ «Θρακικὰ») ἢ δὲ λέξις ΚΤΡΙΩ εἶναι συνήθης εἰς τὰ Θρακικὰ μνημεῖα, καὶ συνδέεται μὲ τὰ ὀνόματα τῶν μεγάλων θεῶν ὡς «Κυρίω Δί», «Κυρίω Ἡρᾷ» «Κυρίω Ἀπόλλωνι.»

Ἄλλ' ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀνωτέρω θεῶν ἐλατρεύετο καὶ ἓνας ἄλλος θεὸς ἀπὸ τοὺς Θρακῆς, πολὺ προσφιλεῖς εἰς αὐτούς. Εἶναι ὁ «Ἡρωστῆς Θράκης». Ἐλατρεύετο κυρίως ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν, εἶναι δὲ ἓνας ἱππεύς, τὸν ὁποῖον ὅμως ἀργότερον καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἀκόμη τῆς Θράκης τὸν ἐλάτρευσαν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, μᾶλλον ὅμως μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἀνάγλυφα αὐτοῦ εὐρίσκονται πολλὰ εἰς τὴν Θράκην. Γενικῶς ὁ ἱππεὺς αὐτὸς τρέχει πρὸς τὰ δεξιὰ, κρατεῖ ἓνα δόρυ χονδροειδὲς καὶ κτυπᾷ ἓνα φανταστικὸν ζῶον. Φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «ΚΤΡΙΩΙ ΗΡΩΙ» ἢ μόνον «ΚΤΡΙΩΙ». Διὰ τοὺς ἀρχαίους Θρακῆς καὶ ἰδίως διὰ τοὺς γεωργικούς πληθυσμούς ἐθεωρεῖτο καὶ ἱατρὸς ὄχι μόνον τοῦ ἑαυτοῦ των καὶ τῆς οἰκογενείας των, ἀκόμη δὲ καὶ τῶν ζώων των.¹ Καὶ οἱ μὲν μεγάλοι θεοὶ εἰς τὰ διάφορα ἀνάγλυφα φέρονται μὲ τὰ ὀνόματά των, ἐνῶ ὁ Θραξ οὗτος Ἡρωστῆς

1) Περὶ τοῦ «Θρακὸς ἱππέως» ἐδημοσιεύθησαν μελέται εἰς τὸν ΣΤ' τόμον τοῦ «Ἀρχείου τοῦ θρακικοῦ λαογρ. καὶ γλωσ. θησαυροῦ» τοῦ κ. Πολ. Παπαχριστοδοῦλου, καθὼς καὶ εἰς τὰ «Θρακικὰ» τόμ. Ε' σελ. 224 - 244, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν «Ἱστορίαν τῆς Θράκης» τοῦ Κ. Κουρτίδου καθὼς καὶ εἰς τὴν τοιαύτην τοῦ Ἀχιλ. Σαμοθράκη σελ. 118

φέρεται μὲ ἀόριστον ἐπωνυμίαν, ἀπλῶς φέρεται ὡς «Θοῤῥῆξ Ἡρώς». Συναντᾶται εἰς ὄλην τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Φρυγίαν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἄλλαχοῦ. Ποῖος ὅμως ἦτο ὁ ἦρος οὗτος; Ἴσως νεκρὸς τις ἠρωοποιηθεὶς, ἢμπορεῖ ὅμως νὰ ἦτο καὶ μία θεότης. Ὁ συγγραφεὺς τῆς παρούσης μελέτης ὅταν ἀκόμη ἦτο παιδίον, ὠδηγήθη ὑπὸ τῆς σεβαστῆς μητρὸς του εἰς τὴν παρὰ τὸ Σουφλίον κειμένην μονὴν τῆς Λαδιάς. Ἐκεῖ εἶδε ἐντετειχισμένην μαρμαρίνην πλάκα παριστάνουσαν τὸν ἄνω ἰππέα, τὸν ὁποῖον αὐτὸς θεβαίως ἐξέλαβεν ὡς τὸν Ἅγιον Γεώργιον. Βραδύτερον ἔμαθεν ὅτι ἡ πλάξ αὕτη καθὼς καὶ ἄλλα Θρακικὰ μνημεῖα ἀνηράγησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων μετὰ τὸ 1913. Ἀσφαλῶς ἐκεῖ κάπου θὰ εὐρίσκετο καὶ πανάρχαιος Θρακικὸς συνοικισμὸς, σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ τοποθεσία ἐκείνη εἶναι ὄχυρωτάτη.

Κατόπιν ὅλων τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων περὶ τῆς Θρησκείας τῶν ἀρχαίων Θρακῶν, συναγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι ἀσύστατα ὅσα ἔγραψεν ὁ Βούλγαρος καθηγητὴς Καζάρωφ εἰς τὸ ἱστοριογεωγραφικὸν λεξικὸν τῶν Πάουλυ - Βίσσοβα ὅτι ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Θρακῶν ἦτο ἐντελῶς ἄσχετος καὶ ξένη ἀπὸ τὴν θρησκείαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. (Βλέπε καὶ σελ. τοῦ παρόντος καθὼς καὶ εἰς τὸ Λεξικὸν Ἡλίου ἐν λέξει «Θράκη» ἄρθρον τοῦ Ν. Μοσχοπούλου).

ΣΤ'. ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΘΡΑΚΩΝ

Δὲν ἔχομεν ἀρκετὰς πληροφορίες ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς περὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν ἀρχαίων Θρακῶν, διότι δυστυχῶς τὰ ἔργα τῶν γραφάντων περὶ τῆς Θράκης καὶ τῶν Θρακῶν, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἐθίμων αὐτῶν ἀπωλέσθησαν, περιοριζόμεθα δὲ σήμερον μόνον εἰς τὰς πληροφορίες τοῦ πατρὸς τῆς Ἱστορίας Ἡροδότου, ὁ ὁποῖος ἐπεσκέφθη τὴν Θράκην, ἂν ὄχι καὶ τὰ μεσόγεια αὐτῆς, τοῦλάχιστον ὅλα τὰ παράλια τῆς, ὅπου εὐρίσκοντο ἑλληνικαὶ ἀκμάζουσαι ἀποικίαι εἰς τὸ Αἰγαῖον, τὴν Προποντίδα, τὸν Βόσπορον καὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἐκεῖ συνέλεξεν ὅσας πληροφορίες ἠδυνήθη. Ἐκτὸς ὅμως τῶν πληροφοριῶν ποὺ μᾶς παρέχει ὁ Ἡρόδοτος, (V, 3—9) καὶ ὁ Ξενοφῶν ἐπίσης, ὅταν μὲ τοὺς μυρίους τοῦ ἦλθεν εἰς τὴν Θράκην τῷ 400 π.Χ., ἀρκετὰς πληροφορίες μᾶς παρέχει ἰδίως, εἰς τὸ Ζ'. βιβλίον τῆς «Κύρου Ἀναβάσεως» του (εἰς παραγρ. 3,4,5,6,7). Θὰ εἶχομεν δὲ πολὺ περισσότερας πληροφορίες περὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων καὶ γενικώτερον περὶ ὁλοκλήρου τῆς Θράκης καὶ τῶν Θρακῶν, ἐὰν ἐσώζοντο καὶ τὰ βιβλία καὶ τῶν γραφάντων περὶ αὐτῶν, ὅπως τὰ «Θρακικὰ» τοῦ Μενδησίου Θρασύλλου, ἢ «Θρακῶν πολιτεία» Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικῆ, τὰ «Θρακικὰ» τοῦ Κλειτωνύμου τὰ «Περὶ Θρακίων πολισμάτων» τοῦ Κυμαίου Ἐφύρου, τὰ «Γετικὰ» τοῦ Ναξίου Κρίτωνος καὶ ἄλλα. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀπολεσθέντων καὶ ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ξενοφάνης καὶ ὁ πολὺ μεταγενέστερος ἀπὸ αὐτοὺς Θουκυδίδης, ἀρκετὰς πληροφορίες μᾶς παρέχουν περὶ αὐτῶν, κα-

θῶς καὶ οἱ Ῥωμαῖοι Πλίνιος, Πομπώνιος Μέλας, Μαρκελῖνος, προσέτι δὲ καὶ ὁ ποιητὴς Ὀβίδιος εἰς τὰς περὶ Γετῶν καὶ Δακῶν πληροφορίας του, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο τότε (κατὰ τὸν 1ον μ.Χ. αἰῶνα) ἐξόριστος εἰς τοὺς Τόμους τῆς Μοισίας, (σημερινὴν Κωνσταντῖζαν).

Ἡμεῖς ὅμως ἐδῶ περιγράφοντες τὰ Θρακικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, θὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν ἰδίαν σειρὰν μὲ τὴν ὁποίαν μᾶς τὰ διηγείται ὁ πατὴρ τῆς Ἱστορίας, καὶ πολλάκις μάλιστα αὐτολεξεί, καὶ τοῦτο τὸ πράττομεν διότι κανεὶς ἄλλος δὲν δύναται νὰ περιγράψῃ τόπους καὶ νὰ ἀφηγηθῆ καταστάσεις καὶ γεγονότα καλύτερον ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον. Ὅπως ὅμως μᾶς τὰ περιγράφει ὁ Ἡρόδοτος, φαίνεται ὅτι τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν Θρακῶν κατὰ πολὺ διέφερον ἀπὸ τὰ τοιαῦτα τῶν Ἑλλήνων τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς, τὰ ὁποῖα μάλιστα οὗτοι ἐθεώρουν ὡς βάρβαρα.

Εἰς τὸ Ε΄ βιβλίον του (κεφ. 3) μᾶς λέγει ὅτι «πολλοὶ λαοὶ κατώκουν εἰς τὴν Θράκην, καὶ πολλὰ ὀνόματα εἶχον μεταξὺ τῶν χωριστὰ ὁ κάθε Θρακικὸς λαός, εἰς ὅλα ὅμως τὰ πράγματα μετεχειρίζοντο τοὺς ἰδίους νόμους, (= συνηθείας, ἔθιμα) ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Γέτας καὶ τοὺς Τραυσούς». (Οὐνόματα δ' ἔχουσι πολλὰ κατὰ χώρας ἕκαστοι, νόμοισι δὲ οὗτοι παραπλησίοισι πάντες χρεόνται κατὰ πάντα, πλὴν Γετέων καὶ Τραυσῶν καὶ τῶν κατώπερθε Κρηστωναίων οἰκεόντων). Ἀλλὰ ποῖοι ἦσαν καὶ ποῖα εἶχον ἔθιμα οἱ Γέται οὗτοι πού δὲν ὁμοίαζον μὲ τὰ ἔθιμα τῶν ἄλλων Θρακῶν;

Οἱ Γέται ἦσαν λαὸς Θρακικὸς καὶ κατ' ἀρχὰς κατώκουν μεταξὺ τοῦ Αἴμου καὶ τοῦ Δουνάβεως, βραδύτερον ὅμως (340 π.Χ.) ἐκδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Τριβαλλῶν Θρακῶν, ἐπέρασαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην αὐτοῦ. Τοὺς Γέτας ὁ Ἡρόδοτος τοὺς χαρακτηρίζει ὡς ἀνδρειοτάτους καὶ δικαιοτάτους ἐκ τῶν Θρακῶν, (Δ΄ 93), τὰ ἔθιμά των ὅμως ἦσαν πολὺ παράδοξα, μάλιστα ἐν ἑξ αὐτῶν ἦτο καὶ ὑπερβολικὰ ἀπάνθρωπον.

«Αὐτοὶ πιστεύουν — λέγει ὁ Ἡρόδοτος (Δ΄ 94) — εἰς τὸν τοπικὸν θεὸν τῶν Ζάμολξιν ἢ Ζάλμοξιν (Βλέπε ἄνωτ.) ἢ καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν Γετῶν Γεβελέξιν, νομίζουσι δὲ τοὺς ἑαυτοὺς τῶν ἀθανάτων, καὶ μάλιστα ὁ ἀποθνήσκων μεταβαίνει κατ' εὐθείαν εἰς τὸν Ζάμολξιν κάθε δὲ πέντε ἔτη, στέλλουσι εἰς αὐτὸν ἕνα ἀγγελιαφόρον ζῶντα, ἐκλεγόμενον διὰ κλήρου κατὰ τὸν ἐξῆς ἀπάνθρωπον τρόπον: Ἄλλοι μὲν ἐκράτουσι τρία ἀκόντια ὄρθια, ἄλλοι δὲ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας τοῦ ἐκλεγέντος, τὸν ἐκίνουσι καὶ κατόπιν τὸν ἔρριπτον ἐπὶ τῶν ἀκοντίων. Καὶ ἐὰν διεπερῶτο ὑπὸ τῶν ἀκοντίων, ἐφρόνουσι ὅτι ἦτο εὐάρεστος εἰς τὸν θεόν, εἰ δὲ μή, ἠτιῶντο αὐτὸν ὅτι εἶναι κακὸς ἄνθρωπος καὶ δι' αὐτὸ δὲν τὸν δέχεται ὁ θεός. Ἐπειτα ἐκλέγουσι ἄλλον. Καὶ ἐν ὅσῳ ἀκόμη ζῆ ὁ δεύτερος ἐκλεγείς, τοῦ δίδουσι τὰς πρὸς τὸν θεὸν παραγγελίας των. Ἐπίσης καὶ δι' ἕνα ἄλλο ἔθιμον τῶν Γετῶν μᾶς ὁμιλεῖ ὁ Ἡρόδοτος: Ὅσάκις ἦστραπτε καὶ ἐβρόντα, οἱ Γέται ἐτόξευον πρὸς τὸν οὐρανόν, ἀπειλοῦντες τὸν θεόν των, διότι ἐπίστευον ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος

θεὸς ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἰδικόν των. (Δ' 94). Κατωτέρω δέ, (Δ' 95 καὶ 96) μᾶς δίδει ὁ Ἡρόδοτος πολλὰς πληροφορίας περὶ τοῦ θεοῦ τούτου τῶν Γετῶν, καὶ ἰδίως περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ του βίου.

Κατὰ τὴν γέννησιν ἑνὸς παιδίου ἢ κατὰ τὸν θάνατόν τινος, μᾶς λέγει ὁ ἴδιος ἱστορικός, ὅτι οἱ Θραῖκες ἔπραττον ὡς ἐξῆς: «Οἱ δὲ Τραῦσοί, (λαὸς τῆς Ν.Δ. Θράκης κατοικῶν εἰς τὰς ὑπωρεῖας τῆς Ροδόπης καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Τραίου ποταμοῦ νῦν Ἄκ - σοῦ) κατὰ μὲν πάντα τὰ ἄλλα (τὰ ἤθη καὶ ἔθιμά των δηλαδή) τὰ ἴδια μὲ ὅλους τοὺς Θραῖκας πράττουσι. Ὅταν ἄμως γεννᾶται ἢ ἀποθνήσκει τις κάμνουν ὡς ἐξῆς: Ὅταν μὲν γεννᾶται, καθήμενοι πέριξ τοῦ παιδίου οἱ συγγενεῖς, μοιρολογοῦν δι' ὅσα κακὰ ἔχει νὰ ὑποστῇ ἀπὸ τὴν γέννησίν του καὶ ἔπειτα, καὶ νὰ ἀπαριθμοῦν ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πάθη. Ὅταν δὲ ἀποθνήσκει τις, παίζοντες καὶ χαίροντες τὸν θάπτουν εἰς τὴν γῆν, καὶ ἀπαριθμοῦν πάλιν τὰ κακὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπαλλαγεῖς εὐρίσκειται εἰς πλήρη εὐδαιμονίαν.

Ἄλλὰ καὶ ἀνθρωποθυσίας ἔκαμνον οἱ Θραῖκες, καὶ περὶ αὐτῶν ὁ μέγας τῆς ἀρχαιότητος ἐθνολόγος μᾶς πληροφορεῖ κατὰ ποῖον τρόπον ἐγένοντο αἱ θυσίαι αὐταὶ καὶ ποῖοι καὶ χάριν ποίων ἐθυσιάζοντο. Πρόκειται περὶ τῆς σφαγῆς γυναικῶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ θανόντος συζύγου των. Μᾶς λέγει λοιπόν: «Ἐκαστος ἔχει γυναῖκας πολλὰς, ὅταν δὲ ἀποθάνῃ τις, μεγάλη ἔρις ἀναφύεται μεταξὺ τῶν γυναικῶν, καὶ μεγάλως φροντίζουν οἱ φίλοι του διὰ νὰ γίνῃ γνωστὸν ποῖαν ἐξ ὄλων τῶν γυναικῶν ἡγάπα περισσότερον. Ἐκείνη δὲ ὑπὲρ τῆς ὁποίας θὰ γίνῃ ἡ κρίσις, καὶ τῆς ἀποδοθῆ τοιαύτη τιμὴ, ἐπαινεῖται μεγάλως ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἔπειτα δὲ ὁ πλησιέστερος συγγενῆς τῆς τὴν σφάζει καὶ τὴν ἐνταφιάζει μὲ τὸν ἄνδρα τῆς. Αἱ δὲ ἄλλαι γυναῖκες νομίζουν τὸν ἑαυτὸν των δυστυχεστάτον, διότι δι' αὐτὰς τοῦτο εἶναι ὀνειδιστικόν». (Ε' 5).

Τοιαῦτα ὅμως ἀνθρωποθυσίαι δὲν ἐγίνοντο μόνον εἰς τὴν Θράκην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα τῶν προϊστορικῶν χρόνων, καὶ ὡς παράδειγμα φέρομεν τὴν θυσίαν τῆς Ἰφιγενείας εἰς τὴν Αὐλίδα, καθὼς καὶ τὴν σφαγὴν νέων Τρώων πολεμιστῶν ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ φίλου του Πατρόκλου ἐπάνω εἰς τὴν πυρὰν του. «Γ' εἰά χαρὰ, Πατροκλέ μου, καὶ στοῦ Ἄδῃ τὰ παλάτια... δώδεκα σοῦ ἔσφαξα νέους πολεμιστὰς υἱοὺς Τρώων, πῶν ὅλους μαζί τοὺς τρώγει ἡ φωτιά». (Ἰλ. Ψ' καὶ ἐφ.).

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν πολυγαμίαν τῶν Θρακῶν τὴν ὁποῖαν μᾶς τὴν βεβαιώνει ὁ Ἡρόδοτος, ἀνωτέρω ὁμιλῶν περὶ τῶν Τραυσῶν ὅτι ἕκαστος ἐξ αὐτῶν ἔχει γυναῖκας πολλὰς, ἔχομεν ἐκτὸς τοῦ Ἡροδότου καὶ ἄλλας μαρτυρίας καὶ δὴ τοῦ Ἀρριανοῦ (FR. 37) λέγοντος ὅτι συνήθεια ἦτο εἰς τοὺς Θραῖκας νὰ ἔχουν γυναῖκας πολλὰς μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἠμποροῦν νὰ ἀποκτήσουν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα παιδιά. «Ἔθος ἦν Θραξὶ πολλὰς ἔχειν γυναῖκας, ὡς ἂν ἐκ πολλῶν πολλοὺς ἔχοιεν παῖδας, καὶ τὸ ἔθος αὐτοῖς γενέσθαι ἀπὸ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Δολόγκου, ᾧ παῖδες πολλοὶ ἐκ πολλῶν γυναι-

κῶν ἐγένοντο». Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι μόνον οἱ ἐπίσημοι καὶ οἱ πλούσιοι Θραῦκες ἠδύνατο νὰ πράττουν τοῦτο, διότι οἱ πτωχότεροι δὲν ἠμποροῦσαν νὰ διαθρέψουν πολλὰς γυναῖκας. Τὴν πολυγαμίαν τῶν Θρακῶν τὴν βεβαιώνει καὶ ὁ κωμικὸς Μένανδρος (παρὰ Στράβωνι Ζ' 297 ἔκδ. Κοραῆ!).

«Πάντες οἱ Θραῦκες, μάλιστα δ' οἱ Γέται
 οὐ σφόδρα ἐγκρατεῖς ἐσμέν.
 Γαμεῖ γὰρ ἡμῶν οὐδὲ εἷς, εἰ μὴ δέκ' ἢ
 ἔνδεκα γυναῖκας, δώδεκά τε ἢ πλείους τινές.
 Ἄν δὲ τέτταρας ἢ πέντε γεγαμηκῶς τύχη
 καταστρέφη τις, ἀνυμέναιος, ἄθλιος,
 ἀνυμφος οὗτος ἐπικαλεῖτ' ἐν τοῖς ἐκεῖ».

Δηλαδή ὁ Θραῦξ ὁ ὁποῖος ἐνυμφεῖτο ὀλιγοτέρας τῶν πέντε γυναικῶν, ἐθεωρεῖτο ἀνάξιος, ἄθλιος, ἀνυμέναιος. Ἄλλὰ καὶ ὁ Εὐριπίδης ὁμιλεῖ περὶ τῆς πολυγαμίας τῶν Θρακῶν, εἰσάγων τὴν Ἀνδρομάχην λέγουσαν εἰς τὴν θυγατέρα της Ἐρμόνην ὅτι εἰς τὴν Θράκην «τὸ λέχος δίδωσι πολλαῖς, εἰς ἀνὴρ κινούμενος». Ὁ δὲ Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς ἀναβιβάζει τὸν ἀριθμὸν τῶν γυναικῶν εἰς τριάκοντα! «γαμεῖ ἕκαστος τρεῖς καὶ τέσσαρας, εἰσὶ δὲ οἱ καὶ τριάκοντα κλπ.».

Ὁ λόγος δὲ διὰ τὸν ὁποῖον οἱ Θραῦκες ἐλάμβανον πολλὰς γυναῖκας εἶναι διότι ἐξ αὐτῶν ἤθελον νὰ ἀποκτήσουν πολλὰ τέκνα. Ἄλλὰ διὰ ποῖον σκοπὸν ἐπεθύμουν τὴν ἀπόκτησιν πολλῶν τέκνων; Διότι ἐπώλουν τὰ ἐκ τῆς πολυγαμίας ἀποκτώμενα τέκνα, οἱ δὲ ἀγορασταὶ μετέφερον αὐτὰ εἰς ἄλλους τόπους. «Πωλέουσι τὰ τέκνα — λέγει ὁ Ἡρόδοτος — ἐπ' ἐξαγωγῆ». Δὲν ἐπώλουν ὅμως οἱ Θραῦκες τὰ ἄρρενα, ἀλλὰ καὶ τὰ θήλεα, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχε πλῆθος τοιούτων Θρακῶν δούλων, τὰς ὁποίας μάλιστα οἱ Ἀθηναῖοι μετεχειρίζοντο καὶ ὡς παλλακίδας, διότι τοῦτο ἐπετρέπετο ὑπὸ τῶν ἀθηναϊκῶν νόμων. Ἄλλὰ ἀπὸ τὰς τοιαύτας δούλας - παλλακίδας, ἐγεννήθησαν ἐπιφανεῖς Ἀθηναῖοι, ὡς λ.χ. ὁ Θεμιστοκλῆς, τοῦ ὁποίου ἡ μήτηρ ἦτο Θραῦσσα ὀνομαζομένη Ἀθρότονον. Ἐκαυχᾶτο μάλιστα ὅτι ἐγέννησε τὸν μέγαν Θεμιστοκλέα. Ἐνα ἐπίγραμμα σωζόμενον παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ (βίος Θεμιστ. I) λέγει:

«Ἀθρότονον, Θρήισσα γυνὴ γένος, ἀλλὰ τεκέσθαι
 τὸν μέγαν Ἑλλησι, φημί, Θεμιστοκλέα».

Ὁ διάσημος ὡσαύτως στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Τιμόθεος, ἦτο υἱὸς τοῦ Κόνωνος καὶ μᾶς Θράσσης ἐταίρας, ἡ ὁποία ὅμως κατόπιν ἐγένετο σεμνὴ καθ' ὅλα. Διότι πολλὰ τοιαῦτα μετέβαλλον τοὺς τρόπους, καὶ ἐγίνοντο σάφρωνες καὶ πολὺ καλύτεραι ἀπὸ τὰς σεμννομένας διὰ τὴν διαγωγὴν τῶν. Σκωπτόμενος ὁ Τιμόθεος ὅτι τοιαύτην εἶχε μητέρα, ἔλεγεν: «Ἀπ' ἐναντίας, ἐγὼ τὴν εὐγνωμονῶ, διότι ἐξ αἰτίας της εἶμαι υἱὸς τοῦ Κόνωνος». (Ἀθηναῖος, 13, 38). Καὶ ὁ κωνικὸς Ἀντισθένης ἐπίσης κατήγετο ἀπὸ μητέρα Θραῦσσαν, (Σουῖδ. Τόμ. Α', μέρ. Α'. σελ. 487) καθὼς καὶ ἄλλοι πολλοί.

Καὶ προχωρῶν ὁ Ἡρόδοτος μᾶς λέγει περὶ τῶν θυγατέρων τῶν Θρα-

κῶν τὰ ἀκόλουθα: «Τὰς δὲ θυγατέρας των δὲν τὰς φυλάσσουν, ἀλλὰ τὰς ἀφίηθαι νὰ ἔχουν σχέσεις μὲ ὄσους ἀνδρας αὐταὶ θέλουν, τὰς γυναῖκας των ὅμως τὰς φυλάσσουν προσεκτικῶς, καὶ τὰς ἀγοράζουσι ἀντὶ πολλῶν χρημάτων ἀπὸ τοὺς γονεῖς των. Κατὰ ταῦτα οἱ ἀρχαῖοι Θρᾶκες νυμφευόμενοι δὲν ἐλάμβανον προῖκα, ἀλλ' ἔδιδον, τὰ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου λεγόμενα «ἔδνα». Ἀργότερον ὅμως, (Ε'. αἰών) ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ καὶ παρ' αὐτοῖς τὸ ἀντίθετον σύστημα, νὰ λαμβάνη δηλαδὴ προῖκα ὁ ἀνὴρ καὶ ὄχι νὰ δίδῃ, σύστημα διατηρούμενον μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Εἰς τοὺς ἀρχαίους Θρᾶκας ἐθεωρεῖτο εὐγενὲς νὰ στίζωσι τὸ σῶμα, νὰ χαράττωσι δηλαδὴ μὲ αἰχμηρὰ ἐργαλεῖα ἐπὶ τοῦ σώματος διάφορα ποικίλλματα, τὰ ὁποῖα ἐγίνοντο ἀνεξίτηλα, διότι συγχρόνως μετεχειρίζοντο καὶ ἴλην τινὰ καθιστῶσαν τὰ στίγματα ταῦτα διὰ βίου ἀνεξίτηλα. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι δέρμα κατεστιγμένον μαρτυρεῖ εὐγενῆ καταγωγὴν, ἄστικτον δὲ ἀγενεῖαν. «Τὸ μὲν ἐστίχθαι εὐγενὲς κέκριται, τὸ δ' ἄστικτον ἀγενές». (Ε'. 6). Ὁ Στράβων ἀποκαλεῖ τοὺς Θρᾶκας καταστίκτους ὅπως οἱ Ἰάποδες καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ (VII, 315 ἐκδ. Κοραῆ), ὁ δὲ Δίων ὁ Χρυσόστομος λέγει ὅτι αἱ ἐλεύθεροι Θρᾶσαι εἶχον τὸ σῶμα γεμᾶτον ἀπὸ στίγματα, καὶ ὅσον ποικιλώτερα ἦσαν αὐτὰ, τόσον εὐγενέστεραι ἐθεωροῦντο, καὶ ἐνομίζοντο ὅτι κατήγοντο ἀπὸ εὐγενεστέραν καταγωγὴν. (II, σελ. 231). Κατὰ τὸν ἐλεγειακὸν Φανοκλῆν αἱ Βιστωνίδες γυναῖκες αἱ φονεύσασαι τὸν Ὀρφέα (αἱ μαινάδες), ἐτιμωρήθησαν παρὰ τῶν ἀνδρῶν των μὲ στίξιν τοῦ σώματός των, διὰ νὰ μὴ λησμονῶσι τὸ συγγερόν ἐγκλημά των, τοῦ φόνου τοῦ μεγάλου αἰοῦ.

«οἱ ἀλόχους ἔστιζον, ἴν' ἐν χοροῖ σήματ' ἔχουσαι
κυνάεα, συγγεροῦ μὴ λελάθοντο φόνου».

Ἀλλὰ καὶ ὁ Πλούταρχος θεβαιοὶ τὴν στίξιν τοῦ σώματος τῶν Θρᾶσῶν. «Οὐδὲ Θρᾶκας ἐπαινοῦμεν ὅτι στίξουσιν ἄχρι τοῦ νῦν, τιμωροῦντες τῷ Ὀρφεί τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας». (Ἠθικά, περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ βραδέως τιμωρουμένων XII).

Καὶ τὸ ἐξῆς ἄξιον πολλῆς παρατηρήσεως προσθέτει ὁ Ἡρόδοτος εἰς τὸ ἴδιον κεφάλαιον, (Ε'. 6) λέγει δηλαδὴ ὅτι τὸ νὰ κἀθηταὶ τις ἀργὸς εἶναι ἐντιμότερον, τὸ νὰ καλλιεργῇ δὲ τὴν γῆν ἀτιμότερον, «ἀργὸν εἶναι κάλλιστον, γῆς δὲ ἐργάτην ἀτιμότερον». Σύμφωναν λοιπὸν μὲ τὰς πληροφορίας αὐτὰς τοῦ Ἡροδότου βλέπομεν ὅτι οἱ Θρᾶκες ἀπέφευγον τὴν γεωργίαν καὶ τὸν ἥσυχον βίον. Ἀλλὰ διατί; Τὸ εἶπομεν καὶ ἀλλαχοῦ. Οἱ Θρᾶκες ἦσαν λαὸς πολεμικός, καὶ οἱ πολεμιστὰ δὲ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν γεωργίαν καὶ μὲ τὰ ἥσυχά ἐπαγγέλματα. Ἐπάγγελμά των ἦτο ὁ πόλεμος, καὶ ὁσάκις δὲν ὑπῆρχεν ἐξωτερικὸς ἐχθρὸς νὰ τοὺς ἀπειλῇ, ἐπολέμου συνεχῶς καὶ διηνεκῶς μεταξὺ των, ἢ ἐπήγαινον ὡς μισθοφόροι εἰς διαφόρους ἄλλους στρατοὺς, καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ἐκτὸς ὅμως τοῦ πολέμου, καὶ ἡ ληστεία ἐθεωρεῖτο ἀπὸ τοὺς Θρᾶκας ὡς ἐντιμὸν ἐπάγγελμα, καὶ μεγάλη ἦτο ἡ πρὸς τὴν ληστεϊαν ροπὴ παρ' αὐ-

τοῖς. Χάριν τῆς ληστείας, κατὰ τὰς ἐκάστοτε ἐκστρατείας ἠκολούθουν τὸν στρατὸν καὶ ὡς ἄμισθοι ἐθελονταί, μὲ μοναδικὸν σκοπὸν τὴν ληστείαν καὶ τὴν διαρπαγὴν, μᾶς τὸ βεβαιῶνουν δὲ αὐτὸ οἱ δύο μεγάλοι τῆς ἀρχαιότητος ἱστορικοὶ ὁ Θουκυδίδης κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Θρακῆος βασιλέως Σιττάλκου ἐναντίον τῆς Μακεδονίας (II, 96, 2) καὶ ὁ Ξενοφῶν ὁ ὁποῖος βεβαιοῖ ὅτι πολλάκις οἱ Θραῖκες ἐπετίθεντο καὶ ἐναντίον τῶν ἐλληνικῶν ἐν Θράκῃ ἀποικῶν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἀποικοὶ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου διὰ τὰ προφυλαχθῶσιν ἀπὸ τὰς ληστρικὰς τῶν Θρακῶν ἐπιδρομὰς, ἠναγκάσθησαν νὰ κτίσουν τεῖχος ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου ἄκρου τῆς Χερσονήσου. (Ἑλλ. 3, 2, 8 καὶ Ἄν. I. 9).

Ὁ πόλεμος καὶ ἡ ληστεία ἦσαν τὰ μόνα ἀξιοπρεπῆ διὰ τοὺς Θραῖκας ἐπαγγέλματα (Ἡρόδ. V, 3) καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον οὐδέποτε ἐσκέφθησαν νὰ ἰδρῦσουν μονίμους πόλεις. Μόνιμοι πόλεις παρ' αὐτοῖς ἦσαν μόνον αἱ ἔδραι τῶν βασιλέων, ὡς ἡ Οὐσκοιδάμα (Ἀδριανούπολις), ἡ Βιζύη καὶ τὰ Κύπελα (Ἰψαλα) οἱ δὲ περισσότεροι ἐπρωτίμων τὸν νομαδικὸν βίον. Οἱ δὲ Θραῖκες οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἔζων μόνον ἀπὸ τὴν πειρατείαν καὶ τὴν ληστείαν, ληστεύοντες ὅσα πλοῖα ἤθελον ἐξωκεῖλει εἰς τὰς θρακώδεις αὐτῶν ἀκτάς. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ναυαγίων ἐπέπιπτον καὶ ἐναντίον ἀλλήλων καὶ ἐφρονέοντο μεταξὺ των, διὰ τοῦτο διένεμαν τὴν παραλίαν καὶ τὴν ἐχώρισαν μὲ στήλας, ὥστε νὰ φαίνεται ποῖον τμημα ἀνήκει εἰς ἕκαστον. Ἡ λεία φαίνεται ὅτι ἦτο ἀφθονος, καὶ διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ξενοφῶν, ὅτι οἱ περὶ αὐτὸν εἶρον ἐκεῖ πολλὰς κλίνας, πολλὰ κιβώτια, βιβλία γραμμένα καὶ πολλὰ ἄλλα, «ὅσα ἐν ξυλίνοις τεύχεσιν ναύκληροὶ ἄγουσιν». (Ἄν. VII, 5, 13 καὶ ἐφ.).

Ἄλλὰ καὶ οἱ ἐμφύλιοι ληστρικοὶ πόλεμοι ἦσαν συνεχεῖς παρὰ τοῖς Θραῖξί, καὶ εἰς αὐτὸ ὀφείλεται ὅτι δὲν εἶχον μεγάλας πόλεις καὶ ὅτι οὐδέποτε ἠδυνήθησαν νὰ ἀποτελέσουν ἐν ἰσχυρὸν κράτος. Πολλὰ φυλαὶ τῶν Θρακῶν ἀναφέρονται ὡς ληστρικόταται, ἀλλ' ὑπερέβαινον πάντας ἕνας ἄλλος Θρακικὸς ἐπίσης λαός, οἱ Βέσσοι ἢ Βεσσοί, κατοικοῦντες περὶ τὸν Αἴμον. Οὗτοι, καθὼς μᾶς λέγει ὁ Στράβων (VII, 318), καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ληστῶν λησταὶ ἀπεκαλοῦντο.

Ἄλλ' ὄχι μόνον ὁ Ἡρόδοτος ἀλλὰ καὶ ὁ Ξενοφῶν περιγράφει ἕθιμά τινα τῶν Θρακῶν εἰς τὸ Στ' καὶ ἰδίως εἰς τὸ Ζ'. βιβλίον τῆς «Κύρου Ἀναβάσεως» του. Περιγράφει κατ' ἀρχάς, ἐξ ἰδίας μάλιστα ἀντιλήψεως, ἕνα χορὸν τῶν Θρακῶν, καὶ ἔπειτα ἐν δεῖπνον παρατεθὲν πρὸς τιμὴν τοῦ ὑπὸ τοῦ Θρακῆος βασιλέως Σεύθου. Παραθέτομεν τὴν περιγραφὴν τοῦ χοροῦ κατὰ πρῶτον, καὶ ἔπειτα τοῦ δεῖπνου. Περὶ τοῦ χοροῦ πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι οἱ Θραῖκες ἐχόρευον συνήθως μᾶζι μὲ τὰ ὄπλα των, οἱ δὲ χοροὶ των ὁμοίᾳζον μὲ μονομαχίαν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Λέγει λοιπὸν ὁ Ξενοφῶν:

«Ἐσηκώθησαν πρῶτον μὲν οἱ Θραῖκες καὶ ἐχόρευσαν ὀπλισμένοι, ἐν ᾧ ἔπαιξε αὐλός, καὶ ἐπήδων ἐλαφρὰ καὶ ὑψηλὰ καὶ μετεχειρίζοντο καὶ τὰ ξί-

φη των. Εἰς τὸ τέλος δὲ ὁ εἷς ἐκτύπησε τὸν ἄλλον, καὶ ὅλοι ἐνόμισαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπληρώθη, ὁ δὲ κτυπηθεὶς ἔπεσε μὲ κάποιαν τέχνην, ἐνῶ οἱ Παφλαγόνες (οἱ ὅποιοι ἔτυχε νὰ εὐρίσκωνται ἐκεῖ) ἐξεφώνησαν ἀπὸ τὸν τρόπον των. Καὶ ὁ μὲν νικητῆς, ἀφ' οὗ ἐσκύλευσε τὰ ὄπλα τοῦ ἄλλου, ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ κύκλου τοῦ χοροῦ τραγουδῶν τὸν σιτάλκαν (ἄσμα τὸ ὅποιον ἐξύμνει τὸν βασιλέα τῶν Θρακῶν Σιτάλκαν). Οἱ δὲ ἄλλοι Θραῖκες ἐξήγαγον τὸν νικηθέντα ὡς νεκρόν. Αὐτὸς ὅμως δὲν εἶχε πάθει τίποτε». (Ξεν. 'Αν. Στ'. 1, 5, 6).

Ὁ χορὸς αὐτός, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὸς χορὸς τῶν Θρακῶν, ἐκαλεῖτο «κολαβρισμός» «Κολαβρισμός, Θρακίον ὄρχημα, ἦν δὲ καὶ τοῦτο ἐνόπλιον». (Πολυδεύκ. Ὀνομ. Δ'. 100).

Καὶ ἀφ' οὗ ἔγινε λόγος περὶ ἐνόπλου χοροῦ τῶν Θρακῶν, καλὸν θεωροῦμεν νὰ κάμωμεν μίαν μικρὰν — σχετικὴν ὅμως μὲ τὸ θέμα μας παρέκβασιν περὶ τοῦ ὄπλισμοῦ τῶν Θρακῶν καὶ περὶ τῶν στρατιωτικῶν αὐτῶν δυνάμεων — καὶ κατόπιν ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ξενοφῶντος διὰ τὰ Θρακικὰ συμπόσια.

Ὁ ὄπλισμός τῶν Θρακῶν κατὰ τὴν ὀμηρικὴν ἐποχὴν δὲν διέφερεν ἀπὸ τὸν ὄπλισμὸν τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ὅμηρος ἐπαινεῖ τὰ ξίφη των ἀλλὰ καὶ τὰ φάσγανά των (πλατείας μαχαίρας) λέγων διὰ τὰ φάσγανα: «φάσγανον ἀργηρόηλον καλὸν θρηϊκιον» (βλέπε καὶ σελ.) ('Ἰλ. Ψ'. 707 - 708 καὶ Ν'. 58). Τὰ ἀκόντια των ἦσαν μακρὰ «Θρηϊκες ἀκρόκομοι δόλιχ' ἔγχεα ἔχοντες». ('Ἰλ. Δ'. 533). Μία Θρακικὴ φυλὴ, οἱ Δῖοι, ὠνομάσθησαν «μαχαιοφόροι» διότι ἔφερον μακρὰς μαχαίρας καὶ μεγάλας. (Θουκ. 11, 96). Ἡ μάχαιρα δὲ παρὰ τοῖς Θραξί, καθὼς μᾶς πληροφοροεῖ ὁ Φώτιος, ἐκαλεῖτο καὶ «σκάλη». Οἱ Θραῖκες ἐπίσης ὡς ἐπιθετικὸν ὄπλον εἶχον ἐν χρήσει καὶ τὰς «ρομφαίας» μεγάλα ξίφη. Σπουδαῖον ἀμυντικὸν ὄπλον ἦτο ἡ «πέλτη» μικρὰ καὶ ἐλαφρὰ ἀσπίς, ἡ ὅποια μάλιστα εἰσήχθη καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλήσι ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ἰφικράτους εἰς τοὺς ἐλαφρῶς ὄπλισμένους στρατιώτας. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι οἱ Θραῖκες ἔφερον καὶ ἐγχειρίδια μικρὰ, (VII, 75) εἶχον δὲ ἐν χρήσει καὶ τὸ τόξον, ἐφημίζοντο μάλιστα ὡς δεινοὶ τοξόται.

Περὶ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῶν Θρακῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Στράβωνος (57 π.Χ. - 19 μ.Χ.), ἔχομεν παρὰ τοῦ ἰδίου (βιβλ. Ζ'.) τὴν πληροφορίαν ὅτι ὀλόκληρος ἡ Θράκη ἀπετελεῖτο ἐξ 22 ἐθνῶν, καὶ ἂν καὶ καταπεπονημένη ἠδύνατο νὰ στείλῃ 15 χιλιάδας ἵπεις καὶ 200 χιλιάδας πεζοῦς. «Ἔστι δ' ἡ Θράκη σύμπασα ἐκ δυοῖν καὶ εἰκοσιν ἐθνῶν συνεστῶσα, δύνатаι δὲ στέλλειν, καίπερ οὕσα περισσῶς ἐκπεπονημένη μυρίους καὶ πεντακισχίλους ἵπτεας, πεζῶν δ' εἰκοσι μυριάδας». Σκεπτόμεθα λοιπὸν ὅτι, ἂν καὶ καταπονημένη ἡ Θράκη ἠδύνατο νὰ στείλῃ τόσον πολὺν στρατὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, πόσον ἄρᾳ γε θὰ ἠμποροῦσε νὰ στείλῃ ὅταν ἤκμαζεν; Καὶ τώρα ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ δειπνοῦ.

Τὸ δειπνον τὸ ὅποιον παρέθεσεν ὁ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν Σεύθης ὅταν ἐδεξιῶθη τὸν Ξενοφῶντα, διεξήχθη ὡς ἐξῆς:

«Ἄφ' οὗ δὲ εἰσῆλθον ἐκ τῶν Θρακῶν οἱ πλέον ἐπίσημοι ἐκ τῶν παρόντων, καὶ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ οἱ πρέσβεις ὅσοι ἦσαν παρόντες ἀπὸ τὴν πόλιν, ἐκάθησαν κυκλοτερῶς εἰς τὸ δεῖπνον, ἔπειτα δὲ τρίποδες (σκαμνάκια) ἐφέρθησαν εἰς ὄλους, αὐτοὶ δὲ (οἱ τρίποδες) ἦσαν γεμῆτοι ἀπὸ κρέατα τεμαχισμένα, ἐπίσης ὑπῆρχον καὶ ἄρτοι ξνζυμοὶ μεγάλοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν περασμένοι μαζὶ μὲ τὰ κρέατα εἰς ὄβελους. Οἱ δὲ τρίποδες ἐτοποθετοῦντο πάντοτε πρὸ τῶν ξένων, διότι τιαυτή ἦτο ἡ συνήθεια. Καὶ πρῶτος τὸ ἐξῆς ἔκαμεν ὁ Σεύθης: Λαμβάνων τοὺς ἄρτους οἱ ὅποιοι ἦσαν κοντά του, τοὺς ἔσπαζεν εἰς μικρὰ τεμάχια, καὶ ἔρριπτεν εἰς ὅποιον ἐφαινετο εἰς αὐτὸν καλόν, καὶ τὰ κρέατα ὡσαύτως, ἀφ' οὗ ἄφησε διὰ τὸν ἑαυτὸν του μόνον ὅσα ἐχρειάζοντο. Καὶ οἱ ἄλλοι δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἔπραττον πρὸς ἐκείνους, μπροστὰ εἰς τοὺς ὁποίους ἔκειντο οἱ τρίποδες, (Ξεν. Κύρ. Ἄν. VII, 3, 21 καὶ ἐξ.).

Ὁ Ξενοφῶν ἐκάθητο κοντὰ εἰς τὸν Σεύθην ὡς τιμώμενος ὑπ' αὐτοῦ, εἶχε δηλαδὴ τὴν πλέον τιμητικὴν θέσιν. Μάλιστα δὲ ὁ Ξενοφῶν διηγεῖται καὶ κάποιο χαριτωμένον ἐπεισόδιον τὸ ὅποιον συνέβη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δεῖπνου, σχετικὸν μὲ ἓνα μεγάλον φαγᾶν, τὸν Ἀρύσταν. Τὸ παραθέτομεν, ἂν καὶ δὲν εἶναι πολὺ σχετικὸν μὲ τὸ θέμα μας.

«Κάποιος δὲ Ἀρχάς, Ἀρύστας κατὰ τὸ ὄνομα, τρομερὸς φαγαῖς, τὸ μὲν νὰ τοῦ ρίπτουν τεμάχια τὸ ἄφησε νὰ πάη στὸ καλὸ, αὐτὸς δὲ ἀφ' οὗ ἔλαβεν εἰς τὰ χέρια του ἓνα ἄρτον «ὄσον τριχοίνικον» (δηλαδὴ 945 δραμίων σημερινῶν!!) καὶ πολλὰ κρέατα, καὶ ἀφ' οὗ ἔθεσεν αὐτὰ ἐπάνω εἰς τὰ γόνατά του, ἐδείπνει. Κρέατα δὲ (= ποτήρια ἐκ κέρατος) γεμῆτα μὲ οἶνον περιέφερον, καὶ ὅλοι τὰ ἐδέχοντο. Ὁ δὲ Ἀρύστας, ὅταν ἦλθεν εἰς αὐτὸν ὁ οἰνοχόος ὁ φέρων τὸ κέρας, ἰδὼν τὸν Ξενοφῶντα ὅτι δὲν ἐδείπνει πλέον, «εἰς ἐκεῖνον, εἶπε, δῶσε, διότι κάθεται ἀργός, ἐγὼ δὲ δὲν εὐκαιρῶ ἀκόμη». Ἀκούσας δὲ ὁ Σεύθης τὴν φωνήν, ἠρώτησε τὸν οἰνοχόον τί λέγει. Ὁ δὲ οἰνοχόος εἶπε (τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀρύστα) διότι ἐγνώριζε τὰ ἑλληνικά, καὶ τότε μὲν λοιπὸν μέγας γέλωσ ἐγένετο». (Ξεν. Κύρ. Ἄν. VII, 3, 23 - 25).

Ὅταν δὲ ἤρχισεν ἡ οἰνοποσία, — εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι οἱ Θρακῆς ἔπινον πολὺν οἶνον — (ἀλλὰ καὶ ὁ Θρακικὸς οἶνος ἦτο ἐξαίρετος), ἤρχισεν ἡ προσφορά τῶν δώρων πρὸς τὸν Σεύθην. Καὶ ἓνας Θραξ προσέφερεν ὀλόλευκον ἵππον, ἄλλος ἱμάτια διὰ τὴν γυναῖκα τοῦ Σεύθου. Ἄλλ' ὁ Ξενοφῶν, ὡς καθήμενος εἰς τὸν πλησιέστατον πρὸς τὸν Σεύθην δίφρον καὶ μὴ ἔχων τί νὰ προσφέρῃ, λαβὼν τὸ κέρας, προσέφερε τὸν ἑαυτὸν του καὶ τοὺς ἐταίρους του, ἵνα μαζὶ μὲ αὐτοὺς ἀνακτήσῃ ὁ Σεύθης τὴν πατρῶαν χώραν. Ἐγερωθεὶς δὲ τότε ὁ Σεύθης «συνεξέπτε τῶ Ξενοφῶντι». Καὶ ἐξακολουθεῖ τὴν διήγησιν τοῦ ὁ Ξενοφῶν:

«Μετὰ δὲ ταῦτα εἰσῆλθον μὲ κέρατα μὲ τὰ ὅποια δίδονται εἰς τὸ στρατόπεδον τὰ σημεῖα, καὶ μὲ σάλπιγγας καμωμένας μὲ βόρειον δέρμα (ἴσως αἱ σημεριναὶ «γκαῖδα») σαλιζόντες ὡσάν μὲ μάγαδιν (= μουσικὸν ὄργανον).

Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σεύθης ἀφ' οὗ ἐσηκώθη, ἐξέβαλλε πολεμικὰς κραυγὰς, καὶ ἐπηδοῦσεν ὡσάν βέλος, προφυλαττόμενος, μὲ μεγάλην εὐκίνησιαν». (Ξεινοφ. Κύρ. Ἄν. VII, 3, 32 - 33).

Ἐκλείετο δὲ τὸ συμπόσιον ὑπὸ τῶν γελοτοποιῶν, οἱ ὅποιοι μὲ τὰς παιδιὰς τῶν διεσκέδαζον τοὺς συνδαιτημόνας, «εἰσήσαν δὲ καὶ γελοτοποιοί». (Αὐτόθι, 32 - 33). Ἡ δὲ οἰνοποσία ἂν καὶ ἦτο συνεχῆς, οὐδεὶς ἐφαίνετο μεθύων, διότι ἀντεῖχον ἐκ συνηθείας εἰς τὸν οἶνον. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ Θρακικὰ συμπόσια. Ἀπὸ τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην μανθάνωμεν (XXI, 12, 3) διὰ τὰ βασιλικὰ δεῖπνα τῶν Γετῶν, ἀλλὰ περὶ αὐτῶν θὰ διαπραγματευθῶμεν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

Ἡ ἐνδυμασία τῶν Θρακῶν: Εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἡ ἐνδυμασία εἶναι ἀνάλογος μὲ τὸ κλίμα τοῦ τόπου. Καὶ ἐὰν μὲν τὸ κλίμα εἶναι ψυχρὸν, ἡ ἐνδυμασία εἶναι χονδρὴ καὶ βαρεία, τοῦναντίον δὲ συμβαίνει ὅταν τὸ κλίμα εἶναι θερμὸν. Οἱ Θραῖκες ὄθεν, ἐφ' ὅσον κατώκουν εἰς μέρη ὄρεινά καὶ ψυχρά, κατ' ἀνάγκην ἔπρεπε καὶ ἡ ἐνδυμασία τῶν νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἠμποροῦν νὰ ἀμύνωνται κατὰ τοῦ ψυχροῦ χειμῶνος τοῦ τόπου τῶν. Ὅταν ὁ Στράβων ὁμιλεῖ διὰ τοὺς Θεσσαλοὺς ὅτι ἦσαν «βαθυστολοῦντες» (= ἐνδεδυμένοι μὲ πολλὰ καὶ χονδρὰ φορέματα «διὰ τὸ πάντων εἶναι Ἑλλήνων βορειοτάτους, καὶ ψυχροτάτους νέμεσθαι τόπους», (IA', 530) τότε τί ἐνδυμασίαν ἔπρεπε νὰ φοροῦν οἱ Θραῖκες, οἱ ὅποιοι κατώκουν εἰς πολὺ βορειοτέρους καὶ συνεπῶς εἰς πολὺ ψυχροτέρους τόπους;

Εἰς ἓνα ἀγγεῖον τὸ ὁποῖον εὐρέθη εἰς τὴν Γέλαν τῆς Σικελίας, καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι γνήσιον ἀπτικὸν ἔργον κατασκευασθὲν εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ 450 π.Χ. εὐρίσκεται δὲ σήμερον εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βερολίνου, παριστάνεται ὁ Θραῖξ Ὀρφεὺς ἐπάνω εἰς ὑψηλὸν βράχον, πιθανῶς τὸ Παγγαῖον ὄρος ἢ κάποιον ἄλλο, ψάλλει μὲ τὴν λύραν του καὶ περιστοιχίζεται ἀπὸ τέσσαρας Θραῖκας. Οἱ τέσσαρες Θραῖκες μὲ ἔκστασιν ἀκούουν τὸ ᾄσμα τοῦ θεοῦ αἰδοῦ, ἀλλ' ἡμᾶς ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ ἐνδυμασία πὺν φοροῦν ὁ Ὀρφεὺς καὶ οἱ περιστοιχίζοντες αὐτὸν Θραῖκες. Καὶ ὁ μὲν Ὀρφεὺς φορεῖ τὸ ἱμάτιον, τὸ ὁποῖον ὅμως καλύπτει μόνον τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματός του καὶ ἀφήνει γυμνὸν τὸν κορμὸν, σημειωτέον δὲ ὅτι μὲ αὐτὴν τὴν περιβολὴν ἡ ἑλληνικὴ τέχνη ἀπεικόνιζε ὄχι μόνον τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων ἀλλὰ καὶ θνητοὺς ἀκόμη. Οἱ ἀκροαταὶ του ὅμως δὲν φοροῦν τὸ ἴδιον φόρεμα. Αὐτοὶ φοροῦν μακρὸν περιβλήμα (= ἐπανωφόριον) μὲ διάφορα ποικίλα ὑφαντὰ ἢ κεντητά, εἰς δὲ τὴν κεφαλὴν φέρουν ἓνα περίεργον κάλυμμα, τὰ δὲ περιβλήματα καθὼς καὶ τὰ καλύμματα τῆς κεφαλῆς εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς ἐνδυμασίας τῶν ἱστορικῶν Θρακῶν.

Τὰ καλύμματα τῆς κεφαλῆς ἦσαν αἱ «ἀλωπεκαῖ» δηλαδὴ δέρματα ἀλωπέκων ὄχι ὅμως χωρὶς καμμίαν τέχνην καμωμένα, ἀλλὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον κάπως τεχνικῶς κατεσκευασμένα. Τὰ ἐφοροῦσαν δὲ οἱ Θραῖκες κατὰ ἓνα τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἡ κεφαλὴ τοῦ ζώου νὰ κεῖται ἐπάνω εἰς τὸ μέτω-

πον, ἡ δὲ οὐρὰ νὰ πίπτῃ ἐπάνω εἰς τὸν τράχηλον. Εἶχον ὁμοῦ καὶ δύο περισσευμένα τεμάχια «παρωτίδας» τὰ ὁποῖα ἐσκέπαζον τὰ ὦτα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ μεγάλου ψύχους, καὶ ἐπροστάτευον αὐτὰ ἀπὸ τὸν βαρύτερον χειμῶνα τῆς πατρίδος των. Τὸ κάλυμμα αὐτό, ἡ ἀλωπεκῆ, εἰς τὸ ἐπάνω μέρος της, ἔφερε καὶ μίαν ἀπόφυσιν (= θηλειάν) μὲ ἀνάλογον ἄνοιγμα, ὥστε νὰ ἤμποροῦν νὰ τὴν κρεμοῦν. Τὸ μακρὸν φόρεμα, τὸ ἐπανωφόριον, τὸ ὁποῖον εἰκονίζεται ἐπὶ τοῦ ἀγγείου, τὸ γνωρίζομεν καὶ ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς Ἱστορίας καθὼς καὶ ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα.

Ἀμφότεροι οἱ ἱστορικοὶ ὀνομάζουσι τὸ ἐπανωφόριον αὐτὸ μὲ τὸ ξενικὸν ὄνομα ζειρά, καὶ ὁ μὲν Ξενοφῶν (Ἀνάβ. Ζ'. δ, 3) δίδωσι μίαν εἰκόνα τῆς δομῆς τοῦ ψύχους, μᾶς ὁμιλεῖ συγχρόνως καὶ περὶ τῆς ζειράς. «Ἦν δὲ χιών πολλή καὶ ψύχος, οὕτως ὥστε τὸ ὕδωρ δ' ἐφέροντο ἐπὶ τὸ δεῖπνον ἐπήγνυτο, καὶ ὁ οἶνος ὃ ἐν τοῖς ἀγγείοις, καὶ τῶν Ἑλλήνων πολλῶν αἱ ρίνες ἀπεκαίοντο καὶ τὰ ὦτα, καὶ τότε δῆλον ἐγένετο, οὗ ἕνεκα οἱ Θραῖκες τὰς ἀλωπεκίδας ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φοροῦσι καὶ τοῖς ὠσὶ, καὶ χιτῶνας οὐ μόνον περὶ τοῖς στέροισι ἀλλὰ καὶ περὶ τοῖς μηροῖς, καὶ ζειράς μέχρι ποδῶν... ἀλλ' οὐ χλαμύδας». Τὰ ἴδια περιίπου σημειώνει περὶ τῆς ἐνδυμασίας τῶν Θρακῶν καὶ ὁ Ἡρόδοτος (Ζ'. 75). «Οἱ δὲ Θραῖκες ἐξεστράτευον ἔχοντες εἰς μὲν τὰς κεφαλὰς των ἀλωπεκᾶς, περὶ δὲ τὸ σῶμα χιτῶνας, καὶ ἄνωθεν αὐτῶν ἐπανωφῶρια ποικιλόστικτα, περὶ δὲ τοὺς πόδας καὶ τὰς κνήμας εἶχον πέδιλα ἀπὸ δέρμα ἐλάφου, καὶ πρὸς τούτοις ἀκόντια, μικρὰς ἀσπίδας καὶ ἐγχειρίδια μικρά». Καθὼς βλέπομεν λοιπὸν, καὶ οἱ δύο ἱστορικοὶ βεβαιοῦν ὅτι κάτωθεν τοῦ μακροῦ καὶ χονδροῦ ἐπανωφορίου, τῆς ζειράς, οἱ Θραῖκες ἐφοροῦσαν καὶ χιτῶνας κοντοὺς μέχρι τῶν μηρῶν, εἰς δὲ τοὺς πόδας ἔφερον ὑποδήματα καμωμένα ἀπὸ δέρμα νεβρῶν τῆς ἐλάφου. Αὐτὴ ἦτο ἡ ἀμφίεσις τῶν ἱστορικῶν Θρακῶν, ἐν ᾗ εἰς τὸ ὑπὸ περιγραφὴν ἀγγεῖον ὁ μυθικὸς Ὀρφεὺς παριστάνεται — ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη — φέρων μόνον τὸ ἱμάτιον, καλύπτον δὲ μόνον τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος.¹

Ἐἴπομεν ἀνωτέρω λοιπὸν ὅτι εἰς τὴν Θράκην ἴσχυεν ὁ θεσμὸς τῆς πολυγαμίας, οἱ δὲ Θραῖκες, ἐλάμβανον πολλὰς γυναῖκας, συνεπῶς ἀπέκταν καὶ πολλὰ τέκνα, τὰ ὁποῖα ὁμοῦ ἐπῶλον, καὶ ὡς ἐκ τούτου μεγάλως ἡσκειτο ἐν Θράκῃ ἡ δουλεμπορία, καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ Θράκη κατέστη μίαν ἀνεξάντλητον πηγὴν δούλων, εἰς τοιοῦτον μάλιστα βαθμὸν ἡσκειτο ἐν Θράκῃ ἡ δουλεμπορία, ὥστε τὸ ὄνομα Θραῖξ καὶ Θραῖσσα νὰ σημαίνῃ «δοῦλος».

Ἐκτὸς τοῦ Ἡροδότου (V, 6) καὶ ὁ Ξενοφῶν βεβαιώνει ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ συνήθους ἦτο ἡ ἐξαγωγή ἀνδραπόδων ἀπὸ τὴν Θράκην. (Κύρ. Ἀν. VII, 7, 53) καθὼς δὲ βεβαιώνουν ἄλλοι συγγραφεῖς, πολλὰς φορὰς οἱ

1) Λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς ἐνδυμασίας τῶν Θρακῶν τῶν εἰκονιζομένων ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ ἀττικοῦ ἀγγείου, δύναται νὰ εἴρῃ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸν Α' τόμον τεύχους Α' καὶ Β' τῶν «Θρακικῶν» (1928) εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ Χρ. Τσοῦντα «ἀπεικόνισις Θρακῶν εἰς ἐν ἀγγεῖον» ὅπου εὐρίσκειται καὶ ἡ σχετικὴ εἰκὼν.

Θρᾶκες ἀντὶ χρημάτων ἀντήλασσον τὰ ἀνδράποδα μὲ ἄλλας, καὶ σχετικῶς ὁ Πολυδεύκης λέγει: «τῶν Θρακῶν οἱ μεσόγειοι ἄλῶν ἀντικατηλλάσσοντο τοὺς οἰκέτας» (VII, 14), ὁ Σουΐδας λέγει ὅτι ἡ λέξις ἀλώνητος ἐσήμαινε δούλος, ἀνδράποδον, καὶ προσθέτει «οἱ Θρᾶκες ἀνδράποδα ἄλῶν ἀπεδίδοντο» καὶ ὁ Ἡσύχιος (ἐν λ.) λέγει ἀλώνητοι ἐκαλοῦντο οἱ οἰκέται τοὺς ὁποίους «ἄλλας λαμβάνοντες οἱ Θρᾶκες ἀνδράποδα ἐδίδουσαν» καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ κωμικὸς Μένανδρος εἰς ἐν ἀπόσπασμά του λέγει ὅτι «Θρᾶξ εὐγενὴς εἶ, πρὸς ἄλλας ἠγορασμένος». (Μενανδρ. 4, 208). Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ τοιαύτη ἀνταλλαγὴ ἀνδραπόδων μὲ ἄλλας ἐγένετο κυρίως εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καὶ ἰδίως μεταξὺ Ἀγγιάλου καὶ Μεσημβρίας, διότι ἐκεῖ ὑπῆρχον καὶ ἀλυκαί.

Ἄλλ' ἡ συνθήθεια τῆς πωλήσεως τῶν τέκνων ὡς δούλων δὲν ἀνῆκε, μόνον εἰς τοὺς Θρᾶκας. Καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀκόμη, πρὸ τοῦ Σόλωνος, ἐπέτρεπον νὰ παλοῦν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα των, ἐὰν δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἐξοφλήσουν τὰ χρεῖα των πρὸς τοὺς δανειστάς των. Ἀκόμη καὶ τὰς θυγατέρας των ἔδιδον, ἐὰν αὐταὶ πρὶν ἔλθουν εἰς γάμον ἀφήνοντο νὰ διαφθαροῦν. «Πολλοὶ δὲ καὶ παῖδας ἰδίους ἠναγκάζοντο πωλεῖν, οὐδεὶς γὰρ νόμος ἐκάλυεν... ἔτι δὲ οὔτε θυγατέρα πωλεῖν οὔτ' ἀδελφάς, πλὴν ἂν μὴ λάβῃ παρθένον ἀνδρὶ συγγεγεννημένην». (Πλουτάρχ. Σόλων, 44).

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς ὁμιλοῦν περὶ τῆς ὀμότητος τὴν ὁποίαν ἐδείκνυον οἱ Θρᾶκες. Ὁ Θουκυδίδης εἰς τὸ Ζ' βιβλίον του (παρ. 29) λέγει ὅτι οἱ Θρᾶκες ἦσαν πολὺ αἰμοχαρεῖς, δὲν ἔκαμνον διάκρισιν οὔτε ἡλικίας, οὔτε γένους, ἐφόνεον τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκες αἰχμαλώτους, καὶ τὰ ὑποζύγια ἀκόμη τὰ ἐφόνεον, τὰς δὲ οἰκίας καὶ τοὺς ναοὺς κατέστρεφον. Εἰς τὴν Μυκαλησσὸν τῆς Βοιωτίας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐπετέθησαν ἐναντίον ἐνὸς διδασκαλείου, καὶ κατέσφαξαν ἅλα τὰ παιδιὰ. (Αὐτόθι, παρ. 29). Ἄλλὰ καὶ ὁ Ξενοφῶν μᾶς ὁμιλεῖ περὶ τῆς ὀμότητός των. Ὁ βασιλεὺς Σεύθης μόνος του ἠκόντιζε τοὺς συλλαμβανόμενους αἰχμαλώτους ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του Θρᾶκας. (Κύρ. Ἀνάβ. VII, 4, 6). Οἱ Λατῖνοι Λίβιος καὶ Σέξτος Ροῦφος ὁμιλοῦν ἐπίσης περὶ τῆς ὀμότητος τῶν Θρακῶν, καὶ μάλιστα ὁ δεῦτερος ἐξ αὐτῶν λέγει ὅτι αἰμοχαρέστατοι ἐξ ὅλων τῶν Θρακῶν ἦσαν οἱ Σκορδίσκοι, οἱ ὁποῖοι ἔπινον τὸ αἷμα τῶν αἰχμαλώτων των ἐντὸς τῶν κρανίων των (!!!) (SEXTI RUFII, IX). Ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ὁμιλεῖ περὶ τῆς ὀμότητος τοῦ βασιλέως τῶν Θρακῶν Διηγύλιος, λέγων τὰ ἐξῆς: «Ὁ Διηγύλις δέ, ὁ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν ἦρχεν εἰς τοὺς ὑποτεταγμένους εἰς αὐτόν, θεωρῶν αὐτοὺς ὄχι φίλους καὶ συμμάχους, ἀλλ' ὡς ἀργυρώνητα ἀνδράποδα καὶ ἐχθροὺς αἰχμαλώτους, καὶ ὡμῶς ἐδέσποζεν ἐπ' αὐτῶν. Διότι πολλοὺς μὲν καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐκ τῶν Θρακῶν ἐφόνευε κατόπιν κακώσεων, εἰς πολλοὺς δὲ ἐφέρετο ὑβριστικῶς, καὶ ἐν μέθῃ διατελῶν ἐπίσης ὑβριστικῶς προσέβαλλε. Δὲν ὑπῆρχεν οὔτε ὠραίότης οὔτε γυναικὸς οὔτε παιδὸς ἄθικτος ὑπ' αὐτοῦ, οὔτε κτήματα χωρὶς νὰ

ἀφαιρεθοῦν ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ ὄλην τὴν δυναστείαν του τὴν ἐγέμιζε μὲ παρανομίας. Ἐκυρίευσε δὲ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τὰς πλησιοχώρους καὶ ἐκ τῶν συλλαμβανομένων ἄλλους μὲν μὲ σωματικὰς κακώσεις, ἄλλους δὲ μὲ φοβερὰς καὶ παρηλλαγμένας κακοποιήσεις ἐτιμῶρει. Ἀφ' οὗ δὲ ἐκυρίευσε τὴν Λυσιμάχειαν ἢ ὅποια ἦτο ὑπὸ τὸν Ἀτταλον (τὸν Β'. 159 π.Χ.) τὴν μὲν πόλιν ἔκαυσε, ἀπὸ δὲ τοὺς αἰχμαλώτους ἀφ' οὗ ἐδιάλεξε τοὺς ἀξιολογητάτους, ἔκαμε χρῆσιν τῶν ἰδίων ἢ καὶ παρηλλαγμένων τιμωριῶν. Διότι ἀποκόπτων ἀπὸ τοὺς παῖδας τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας καὶ τὰς κεφαλὰς ἐκρέμαζεν αὐτὰς εἰς τοὺς τραχήλους τῶν γονέων των (!) Ἀπὸ δὲ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἀπὸ ἄλλους δὲ ἀφ' οὗ ἔκοπτε τὰ χέρια, διεμέλιζε τὰ σώματα ἀπὸ τὴν ράχιν, ἐνίοτε δὲ καὶ τὰ πέρα - πέρα διαχωριζόμενα μέλη εἰς τὰς ἄκρας τῶν λογχῶν ἔφερεν. Ἀπὸ ἓν μόνον πρᾶγμα δύναται τις νὰ συμπεράνη τὴν ὑπερβολὴν τῆς ὀμότητος. Ἐν ᾧ ἐλάμβανε γυναῖκα διὰ τὸν ἑαυτὸν του εἰς γάμον, σύμφωνα μὲ ἓνα παλαιὸν Θρακικὸν ἔθιμον, κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν συνέλαβον οἱ Θραῖκες δύο νεανίσκους Ἑλληνας. Τούτους ἀμφοτέρους ἀφ' οὗ ἔστεφάνωσε ὅπως στεφάνωνουν τὰ πρὸς θυσίαν ἀγόμενα ζῶα, τὸν μὲν νεώτερον ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀφ' οὗ ἐτέντωνε διὰ τῶν ὑπηρετῶν του μὲ σκοπὸν νὰ τὸν κόψη εἰς τὸ μέσον, ἀνεφώνησεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ μεταχειρίζωνται ὅμοια ἱερὰ διὰ τοὺς ἰδιώτας καὶ διὰ τοὺς βασιλεῖς. Ἐπειδὴ δὲ ἔκλαιεν ὁ μεγαλύτερος καὶ ἐδείκνυεν ὅτι ἡγάπα τὸν ἀδελφόν του καὶ ἔθεσε τὸν ἑαυτὸν του κάτω ἀπὸ τὸν σίδηρον, διέταξε τοὺς ὑπηρετάς του νὰ τὸν τετνώσουν καὶ αὐτὸν ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Διπλασιάζων δὲ τὴν ὀμότητά του καὶ μὲ ἓνα κτύπημα εἰς κάθε ἓναν ἀπὸ τοὺς δύο, ἐπέτευχε νὰ τοὺς κόψη. Ἐκεῖνοι δὲ οἱ ὅποιοι τὸν ἔβλεπον, ἔψαλλον διὰ τὸ κατόρθωμά του πολεμικὸν ἐμβατήριον. (!) Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα παράνομα ἔπραξε». (Διόδ. Σικ. 33, 37).

Ἐπίσης ὁ Διόδωρος προσθέτει καὶ τὰς ἐξῆς: «Τοὺς δὲ Θραῖκας αἰχμαλώτους καὶ τοὺς ὀμήρους τοὺς ὁποίους ὁ Ἀτταλος ἀπὸ φιλάνθρωπιαν ἀπέλυσε, ὅλους τοὺς ἐφόνευσε ἀπανθρωπότετα, καὶ ἐξ αὐτῶν ἄλλοι μὲν εἶχον τὰ σώματα διαμελισμένα κατὰ πολλοὺς τρόπους, ἄλλων δὲ εἶχον ἀφαιρεθῆ αἱ κεφαλαὶ καὶ αἱ χεῖρες. Καὶ ἐξ αὐτῶν ἄλλοι μὲν ἐπάνω εἰς σκόλοπας (= παλούκια) ἄλλοι δὲ ἐπάνω εἰς δένδρα εἶχον ἀναρτηθῆ». Εἰς δὲ τὰς γυναῖκας — ἔξακολουθεῖ ὁ Διόδωρος — πολὺ περισσότερον αἰσχροῦ καὶ ὑβριστικῶς συμπεριεφέρθη ὁ ὦμος βασιλεὺς. (Αὐτόθι, 33, 18).

Οἱ Θραῖκες ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἀναξιόπιστοι καὶ ἐπίορκοι. Ὁ ἱστορικὸς Ἐφορος (FRAGM. HIST. GRAEC. τόμ. 1, σελ. 241, FR. 30) μνημονεύει τὸ ἐξῆς περιστατικόν: Μίαν φορὰν οἱ Θραῖκες ἔκαμαν μὲ τοὺς Βοιωτοὺς ἐπίσημον ἀνακωχὴν μὲ σπονδάς. Κατόπιν τούτου οἱ Βοιωτοὶ ἐστρατοπέδευσαν κατὰ τὴν νύκτα χωρὶς νὰ λάβουν προφυλακτικὰ μέτρα, διότι ἐγνώριζον ὅτι εἶχε συναρτηθῆ ἀνακωχὴ καὶ ἐπίστευον ὅτι δὲν θὰ τοὺς βλάβουν οἱ Θραῖκες. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τῆς νυκτός, οἱ

Θρᾶκες ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ ἔνεκα τούτου οἱ Βοιωτοὶ ἐκάκιζον αὐτοὺς ὅτι παρέβησαν τὰς σπονδάς. Οἱ Θρᾶκες ὅμως ἔλεγον ὅτι καθόλου δὲν παρέβησαν τὰ συμπεφωνημένα, διότι — ἔλεγον — αὐτοὶ ἔκαμαν σπονδάς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας, καὶ συνεπῶς αἱ σπονδαὶ ἴσχυον μόνον διὰ τὴν ἡμέραν. Ἐπειδὴ δὲ αὐτοὶ ἐπετέθησαν κατὰ τὴν νύκτα καὶ ὄχι κατὰ τὴν ἡμέραν ἦσαν ἐν πλήρει τάξει μὲ τούς δοθέντας ὄρκους, διότι δὲν συνεφωνήθη ἢ ἀνακωχὴ νὰ περιλαμβάνη καὶ τὰς νύκτας. (!) Ἐνεκα τοῦ συμβάντος τούτου ἔμεινεν ἡ παροιμία «Θρακία παρεύρεσις» δηλαδὴ Θρακικὸ κόλπο.

Ὡσαύτως σύμφωνα μὲ ἐν ἀπόσπασμα τοῦ Μενάνδρου (FRAG. HIST. GRAEC. τόμ. Δ'. Μενάνδρ. Ἐφεσ. 8) ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἑλλησι καὶ μία ἄλλη παροιμία «Θρᾶκες ὄρκια οὐκ ἐπίστανται» δηλαδὴ οἱ Θρᾶκες δὲν τηροῦν τοὺς ὄρκους των, καὶ ὡς ἐκ τούτου μεγίστην δυσπιστίαν ἐδείκνυον πάντοτε οἱ Ἕλληνες πρὸς τοὺς Θρᾶκας. Παράδειγμα δὲ τῆς δυσπιστίας τῶν Ἑλλήνων παραθέτομεν τὸ ἑξῆς: Ὅταν οἱ μῦριοι τοῦ Ξενοφῶντος ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὸ Βυζάντιον, παρουσιάσθη ὁ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν Σεύθης, καὶ ἐπρότεινεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτι τοὺς ἤθελεν ἐπὶ μισθῷ διὰ νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ ἀνακτήσῃ τὸ πατρικόν του βασίλειον τὸ ὁποῖον εἶχε στερηθῆ, καὶ ὑπέσχετο μάλιστα ὅτι δὲν θ' ἀπιστήσῃ, προσέθετε δὲ ὅτι τοὺς Ἀθηναίους τοὺς ἐθεώρει συγγενεῖς καὶ φίλους του. Οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν τὰ προτεινόμενα, καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Σεύθου, δυσπιστοῦντες ὅμως τὸν παρεκάλεσαν νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς κανένα ἐκ τῶν Θρακῶν νὰ εἰσέρχεται ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Μάλιστα οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπέδευσαν ἐντὸς τῆς χώρας τῶν Θυνῶν Θρακῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐχθροὶ τοῦ Σεύθου, καὶ οἱ ὁποῖοι καὶ πολεμικώτατοι ἦσαν καὶ τὰς ἐπιθέσεις των τὰς ἔκαμνον τὴν νύκτα, ὅπερ καὶ ἔπραξαν, ἐκινδύνευσε μάλιστα σοβαρῶς καὶ ἴδιος ὁ Ξενοφῶν. (Κύρ. Ἀνάβ. VII, 3, 1).

Ἐν τέλει πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι οἱ Θρᾶκες συνήθιζον καὶ τὴν χειρὰ ψίαν, τὴν ὁποίαν ἄλλως τε συνήθιζον καὶ οἱ Ἕλληνες ὡς ὄρκον πίστεως. «Καὶ δεξιὰς δόντες καὶ λαβόντες — λέγει ὁ Ξενοφῶν — ἀπῆλαυνον» (αὐτόθι, VII, 3, 1).

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ Θρακικὰ ἔθιμα ὅπως ἀνωτέρω τὰ περιεγράψαμεν. Τὰ παράδοξα ὅμως αὐτὰ ἔθιμα τῶν Θρακῶν καὶ ἴδιως ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀνωτέρω εἶδομεν περιγραφόμενα ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ ἱστορούμενα καὶ τὰ πλεόν βάρβαρα ἀκόμη, ἀφοροῦν ὅλους γενικῶς τοὺς Θρᾶκας; Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι τὰ πλεόν βάρβαρα ἔθιμα ἀφοροῦν μόνον ἐκείνους τοὺς Θρᾶκας οἱ ὁποῖοι κατώκουν πέραν τοῦ Αἴμου μέχρι τοῦ Ἰστρου εἰς τὴν σημερινὴν δηλαδὴ παλαιὰν Βουλγαρίαν, καὶ ὄχι τοὺς νοτίους Θρᾶκας, οἱ ὁποῖοι πολὺ ἔνωρις ἐδέχθησαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων. Διότι πῶς εἶναι δυνατόν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ Πιερία ἀπὸ τῶν παναρχαίων ἀκόμη χρόνων χώρα Θρακικὴ (μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Φιλίππου τοῦ Β'.

ὁπότε ὑπήχθη εἰς τὴν Μακεδονίαν) ἡ πατρις τοῦ Ὀρφέως καὶ τῶν Μουσῶν, ἢ ἀκόμη περισσότερον πῶς εἶναι δυνατόν νὰ δεχθῶμεν ὅτι οἱ Θραῖκες τῶν παραλίων μερῶν τοῦ Αἰγαίου, τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου, τελείως ἐξελληνισθέντες καὶ δεχθέντες τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν εἶχον τοιαῦτα ἄρ-
 βαρα ἔθιμα ὅσα τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἱστορούμενα, ὡς ἡ ροπή πρὸς τὴν λη-
 στείαν, τὸ μῖσος πρὸς τὴν γεωργίαν καὶ τὰ εἰρηνικὰ ἔργα, ἡ ταφή τῆς γυναι-
 κὸς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου, ἅφ' οὗ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι Θραῖκες ὑπῆρξαν
 προηγουμένως οἱ διδάσκαλοι τῶν Ἑλλήνων καὶ οἱ φορεῖς τοῦ πολιτισμοῦ των;
 Τοῦτο βεβαίως ἀποκλείεται ὅτι συνέβαινεν εἰς τοὺς νοτίους Θραῖκας κατὰ
 τοὺς ἱστορικοὺς τοῦλάχιστον χρόνους.

Ἄλλὰ μόνον οἱ Θραῖκες εἶχον τὰ ἔθιμα ταῦτα; Ὁ ἴδιος ὁ Θουκυδίδης
 μαρτυρεῖ (Α'. 5 καὶ 6) ὅτι ἡ ληστεία καὶ ἡ πειρατεία ἐξησκούντο καὶ μετα-
 ξὺ τῶν Ἑλλήνων ὄχι μόνον κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἀλλὰ καὶ ἐπὶ
 τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀκόμη, ὡς λ.χ. ὑπὸ τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν, τῶν Αἰτωλῶν καὶ
 τῶν Ἀκαρνανῶν Ὁ ἴδιος ἐπίσης ὁ Θουκυδίδης προσθέτει ὅτι «καθὼς καὶ οἱ
 παλαιοὶ ποιηταὶ τὸ ἀναφέρουν, παντοῦ οἱ Ἕλληνες ἐρωτοῦσαν τοὺς νεωστὶ
 ἀποβιβαζομένους ξένους ἐὰν ἦσαν λησταὶ ἢ ὄχι, διότι οὔτε ὑπὸ τῶν διενερ-
 γούντων τὴν ληστοπειρατείαν ἐκρύπτετο τοῦτο, οὔτε ὑπὸ τῶν ἐρωτάντων ἐ-
 θεωρεῖτο ἐπινειδίστον».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'. ΤΥΜΒΟΙ (TUMULI)

Παναρχαία συνήθεια ὑπῆρχεν εἰς τοὺς Θραῖκας νὰ θάπτωσι τοὺς βα-
 σιλεῖς των καὶ τοὺς ἄλλους ἐπισήμους νεκροὺς των, εἴτε θάπτοντες τοὺς νε-
 κροὺς των, εἴτε καίοντες αὐτούς, ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου των νὰ ἀνεγείρωσι λό-
 φους τεχνητοὺς, τοὺς ὁποίους κατεσκεύαζον μὲ χῶμα ριπτόμενον ἐπὶ τοῦ τά-
 φου τοῦ νεκροῦ. Οἱ λόφοι οὗτοι ἢ μᾶλλον οἱ γήλοφοι οὗτοι εἶναι γνωστοὶ ὑ-
 πὸ τὸ ὄνομα τύμβοι (τοῦμπαι) ἢ ἄλλως χῶματα, καὶ λατινιστὶ TUMULI.
 Τὴν διὰ συσσωρεύσεως χῶματος κατασκευὴν τοιούτων γηλόφων μᾶς τὴν βε-
 βαιώνει πλὴν ἄλλων καὶ ὁ Ἡρόδοτος λέγων τὰ ἐξῆς: «Ἡ ταφή τῶν π λ ο υ-
 σ ί ω ν γίνεται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἔχουσι τὸν
 νεκρὸν ἐκτεθειμένον. Σφάζουσι διάφορα ζῷα, καὶ ἅφ' οὗ πρῶτον κλαύσωσιν,
 εὐχοῦνται. Ἐπειτα θάπτουν τὸν νεκρὸν εἴτε καύσαντες εἴτε ὄχι. Ἄφ' οὗ δὲ
 ρ ί ψ α ν τ ε ς χ ῶ μ α σ χ η μ α τ ῖ σ ω σ ι σ ω ρ ὄ ν, συγκροτοῦσι διαφό-
 ρους ἀγῶνας εἰς τοὺς ὁποίους τὰ μεγαλύτερα βραβεῖα τίθενται διὰ τοὺς νι-
 κῶντας εἰς μονομαχίαν. Οὕτω γίνονται αἱ ταφαὶ εἰς τοὺς Θραῖκας». (Ε'. 8).
 Τοιοῦτοι τύμβοι πολλοὶ μὲν κείνται εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Βουλγαρίας κατεχομένην
 Θράκην, ἢ ὁποία καὶ χώρα τῶν τύμβων δύναται νὰ ἐπικληθῇ, ἰδίως εἰς τὸ
 μέρος ἐκεῖνο τὸ ἀνήκον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς τὸ κράτος τῶν Ὀδρουσῶν.

Ἐκ τῶν νεωτέρων, ὁ ἡμέτερος Βλάσιος Σκορδέλης («Θρακικαὶ μελέ-
 ται» Λειψία, 1877, σελ. 45), λέγει ὅτι πλείστα τοιαῦτα χῶματα εἶναι διε-

σπαρμένα εἰς τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Ἑβρου, καὶ μόνον περὶ τὴν Φιλιπούπολιν ἀριθμοῦνται περὶ τὰ ἑκατόν¹. Ὁ Ἡρακλῆς Βασιιάδης («Λόγος Θρακικὸς» ἦτοι περὶ τῆς ἀρχαίας Θράκης, Κων)πολις 1872 σελ. 24) λέγει περὶ τῶν χωμάτων τούτων τὰ ἐξῆς: «Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Ἡρόδοτος (Ε'. 8) αἰ δ' ἀνασκαφαὶ τῶν χωμάτων, μυρρίων ὄσων ἐν Θράκη ὄντων, πολλὰ διδάξουσιν ἡμᾶς περὶ τῆς ἀρχαίας τῶν Θρακῶν ἱστορίας, μάλιστα δὲ ἡ αὐτοψία τῶν κρανίων, ἃν πού εὐρεθῶσιν, καὶ ἡ ἀντιπαράθεσις αὐτῶν πρὸς τὰ νῦν, δεῖξουσιν ὅτι οὐδ' οἱ Θρακῆες οὗτοι τοῦ Γετοθρακικοῦ κλάδου κοινόν τι τοῖς τοῦ Βόλγα εἶχον, ὡς οὐδ' ἡ γλωσσολογία αὐτῶν κλπ.». Ὁ Γεώργιος Λαμπουσιιάδης εἰς τὰς «Θρακικὰς μελέτας» του (Ἀδριανούπολις, 1911, σελ. 90) ἐπισκεφθεὶς πεζοπορῶν ἀπασαν τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην προσθέτει ὅτι «πλὴν τῶν ἐν Φιλιππουπόλει καὶ ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Σόφιας ἧτις κυριολεκτικῶς γέμει τοιούτων, ὑπάρχουσι καὶ περὶ τὴν Βιζύην, (ἀρχαίαν πρωτεύουσαν τῶν Ὀδρουσῶν) 32 γήλοφοι ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ὑψηλότερος Γκιόζ - τεπές καλούμενος ἔχει ὀρίζοντα ἀπέραντον ὁ δ' ἐπ' αὐτοῦ ἰστάμενος κατοπτεῖται τὸν τε Εὐξείνιον Πόντον καὶ τὴν Προποντίδα. Ἔτεροι 4 ὑπάρχουσι παρὰ τὸ χωρίον Ἀχμέτ - Βέη, ἄλλοι 4 Ν.Α. τοῦ χωρίου Τοπτσέ - κιοῖ, 6 πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου Σατῆ - κιοῖ, καὶ ἕτεροι 3 παρὰ τῇ ἀρχαίᾳ Καραβιζύη². Ὡσαύτως προσθέτει ὁ Λαμπουσιιάδης καὶ τὰ κατωτέρω: «Ἔτερον δὲ γῶμα παρὰ Σαράντα Ἐκκλησίας ἀνασκαφέν πρό τινων ἐτῶν, ἐπεβεβαίωσε πληρέστερα τὴν γνώμην τοῦ Ἡροδότου, διότι ἐν αὐτῷ εὐρέθησαν τὰ ὀστᾶ ἀρχαίου πολεμιστοῦ, χρυσοῦν κράνος, θώραξ καὶ ἕτερα ὄπλα ἐπιμελῶς ἐξεργασμένα, πρὸς δὲ καὶ ὁ σκελετὸς τοῦ πελεμικοῦ αὐτοῦ ἵππου». (Αὐτόθι, σελ. 90).

Ὁ Βλάσιος Σκορδέλης πλὴν τῶν ἀνωτέρω παρὰ τὴν Φιλιπούπολιν ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερθέντων χωμάτων, προσθέτει καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἐνὸς τούτων, παρὰ τῇ πόλει Τατάρ - Παζαρτζίκ (ἀρχαία Βισσαπάρα) ἔνθα νῦν ὁ τοῦ σιδηροδρόμου σταθμὸς, ἰσοπεδοθέντος τῷ 1872, εὐρέθησαν ἐν αὐτῷ πλείστα ἀγγεῖα, ἔτι δὲ καὶ ἀγάλματα κακότεχνα, ἰστάμενά τε καὶ καθήμενα, ἐπίσης πῆλινα, πρὸς τούτοις εἰς ἀετὸς ἐκ λίθου λευκοῦ (μαρμάρου). Ἐν τούτων (στάμνος) εἶχε σχῆμα γυναικός, ἧς αἱ χεῖρες κρατοῦσι τὴν ὀσφύν, ἀπετέλουν τὰς λαβὰς τοῦ ἀγγείου. Ἐν αὐτῷ εὐρέθησαν προσέτι κέρατα ἔχοντα μῆκος μὲν 0,85 μ. περιφέρειαν δὲ 0,40, ἅπερ ἐνθυμίζουσιν ἡμῖν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου περὶ τούτων λεγόμενα». (Αὐτόθι, σελ. 45)³.

Ἐκ τῶν ξένων ὁ ALBERT DUMONT, (RAPPORT SUR UN

1) Βλ. Μυστίλου Ἀποστολίδη «περὶ Τύμβων καὶ χωμάτων», ὄραϊαν μελέτην εἰς Ἐπιτύμβιον Χρήστου Τσουῖντα, παράστημα ΣΤ' τ. Ἀρχ. Θράκης.

2) Εὐρίσκειται εἰς τὴν Θυριάδα Ἀκρον (σημ. Νιάδα) εἰς τὰ Θρακικὰ παράλια τοῦ Εὐξείνιου Πόντου.

3) Καὶ πράγματι ὁ Ἡρόδοτος λέγει, ἴσως ἔχων ὑπερβολικὰς πληροφορίας ὅτι εὐπάρχοισι δὲ εἰς αὐτὰ τὰ μέρη (εἰς τὴν Θράκην) καὶ λέοντες (!) πολλοὶ καὶ βόες ἄγριοι, τῶν ὁποίων τὰ κέρατα εἶναι ὑπερμεγέθη καὶ μεταφέρονται εἰς τὴν Ἑλλάδα» (Ζ' 126).

VOTAGE ARCHEOLOGIQUE EN THRACE σελ. 458 κ.ο.) γράφει ὅτι τὰ χῶματα ταῦτα εἶναι πολυάριθμα καὶ τὸ ὕψος αὐτῶν ἀνέρχεται ἀπὸ δέκα μέχρι τριάκοντα ποδῶν. Προσθέτει ὅτι τὸ σχῆμα τῶν χωμάτων τούτων εἶναι ὅμοιον μὲ τὸ τοῦ Μαραθῶνος, ὅτι πολλὰ ἐβλάβησαν ὑπὸ τῆς ὁδοῦ τὴν ὁποίαν διήνοιξεν ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις (τῷ 1871) προσθέτει δὲ ὅτι εὐρέθησαν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ὠραῖα ἑλληνικὰ λείψανα, ἀγγεῖα καὶ ἐνώτια ρωμαϊκῆς ἐποχῆς καὶ ὅτι εἰς πολλὰ χωρία τῆς Θράκης τὰ χῶματα ταῦτα εὐρίσκονται εἰς τὸ μέσον τῶν σημερινῶν νεκροταφείων. Κατὰ τὴν γνώμην μας ὄθεν μέγα δίκαιον εἶχεν ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος λέγων ὅτι οἱ τύμβοι οὗτοι περιλείουσι «τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας».

Ὁ G. SEURE δίδει λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν τύμβων τῆς χώρας τῶν Βυσσῶν καὶ ἐν γένει τῶν ἀρχαίων Θρακικῶν εὐρημάτων τῶν περιλειομένων εἰς τοὺς τύμβους καὶ τάφους. (BCH, τόμ. 25, 30, 40).

Ἐπάρχει μία γνώμη ὅτι πολλοὶ τύμβοι δὲν ἐνέχουσι πάντοτε τάφους. Οἱ τοιοῦτοι εἶναι μεγάλοι καὶ πεπλατυσμένοι εὐρισκόμενοι εἰς τὴν Βοιωτίαν, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ πιθανὸν ἐν Θράκῃ, οἱ ὁποῖοι ὅμως ἐχρησίμευσαν ὡς πρόχειρα ὀχρωματικὰ ἔργα, φρούρια, καὶ συνοικισμοὶ ἀκόμη καὶ καταυλισμοί, ἅπαντες προϊστορικοὶ τῆς νεολιθικῆς καὶ χαλκῆς ἐποχῆς.

Ἐπάρχει καὶ μία ἄλλη γνώμη ὅτι οἱ τύμβοι οὗτοι εἴτε ἐν Θράκῃ εἴτε ἀλλαχοῦ, ἐχρησίμευσαν ὡς «φρουκτωρία» δηλαδὴ τρόπον τινὰ ὡς ὀπτικοὶ τηλεγράφοι, διὰ πυρῶν ἀναπτομένων ἐπὶ τῶν κορυφῶν αὐτῶν πρὸς μετάδοσιν εἰδήσεων. Ὡς φρουκτωρία ἐχρησιμοποιήθησαν καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς πλὴν τῶν τύμβων καὶ κορυφαί τῶν ὄρεων καὶ ἄλλων μεγάλων ὑψώματων, ἐνδέχεται δὲ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους οἱ αὐτοκράτορες νὰ ἐλάμβανον γνώσιν τῶν ὑπὸ βορρᾶ καὶ Μ. Ἀσίας εἰσβολῶν τῶν βαρβάρων, μεταδιδόμενων τῶν εἰδήσεων τῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν πρωτεύουσαν διὰ τῶν τοιούτων ἐπὶ τῶν τύμβων ἀναπτομένων πυρῶν. Εἶναι δὲ προφανές ὅτι διαρκῆς μόνιμος φρουρὰ θὰ ἔμενεν ἐπὶ τῶν κορυφῶν αὐτῶν, καθῆκον ἔχουσα νὰ μεταδίδη τὴν εἰδησιν τῆς εἰσβολῆς ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ὑψώματος καθὼς καὶ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς γιγλόφου εἰς τὸν ἕτερον, μέχρι τῆς πρωτευούσης. Τοιοῦτοτρόπως παρεσκευάζοντο οἱ αὐτοκράτορες εἴτε πρὸς ἐπίθεσιν εἴτε πρὸς ἄμυναν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν τῇ ὑπαίθρῳ εὐρισκόμενοι γεωργικοὶ πληθυσμοί, βλέποντες τὰς πυρὰς ταύτας ἀνημμένας, ἐγκαίρως κατέφευγον εἰς τὰς πλησιεστέρας ὀχυρὰς πόλεις. (Βλέπε καὶ Σαμοθρ. Ἱστορ. τῆς Θράκης σελ. 132).

ΚΕΦ. Η΄. ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΕΝ ΘΡΑΚΗ

Εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν, τὴν Θράκην ἐκυβέρνηον οἱ βασιλεῖς τῶν διαφόρων φύλων αὐτῆς, οἱ ὁποῖοι ἤσζουν ἀπόλυτον δεσποτείαν ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν κυβερνωμένων λαῶν. Τὸ πολίτευμα ὄθεν τῆς Θράκης ἀπὸ τῶν μυθικῶν ἀκόμη χρόνων μέχρι τῆς πλήρους ὑποταγῆς τῆς Θράκης εἰς τοὺς Ῥωμαίους (46 μ.Χ.) ἦτο ἡ βασιλεία καὶ μάλιστα ἡ ἀπόλυτος μοναρχία. Τοῦτο ὅμως

συνέβαινε μόνον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Θράκης, διότι εἰς τὰ παράλια μέρη αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τῆς Προποντίδος, τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τὰ ὁποῖα πολὺ ἐνωρὶς εἶχον πλαισιωθῆ ἀπὸ ἐλληνικὰς ἀποικίας, ἢ πολιτειακῆ των μορφῆ ἦτο ὁμοία μὲ τὴν τῶν μητροπόλεων των, ἴσχυε δηλαδὴ ἐκεῖ ἢ δημοκρατικὴ μορφῆ καὶ δημοκρατικῶς (ἴσως καὶ μὲ ἐλαφρὰς τινὰς μεταβολὰς) ἐπολιτεῦντο αἱ ἀποικίαι αὐταί.

Καὶ διὰ μὲν τοὺς βασιλεῖς τῆς Θράκης τοὺς μοναρχικῶς πολιτευομένους, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαλάβωμεν ἐδῶ ποῖοι ἦσαν καὶ ποῦ ἐβασίλευον, διότι ἦσαν πολλοί, καὶ διότι ἡ χρονολογικὴ τοποθέτησις ἐνὸς ἐκάστου, καθὼς καὶ τὰ ὑφ' ἐνὸς ἐκάστου πραχθέντα ἐξ αὐτῶν, θὰ ὑπερέβαινε τὸν σκοπὸν τῆς παρουσίας μελέτης ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ ἀναγραφή τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης καὶ οὐχὶ ἡ ἀναγραφή τῆς σειρᾶς καὶ τῶν πράξεων ἐνὸς ἐκάστου τῶν βασιλέων αὐτῆς. Εἰς τὴν μυθικὴν ἐποχὴν τὴν Θράκην ἐκυβέρνησαν πολλοὶ βασιλεῖς, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν, ἐπιφανέστατοι ὅμως ὄλων ἦσαν οἱ Ὀδρῦσαι βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι ἂν καὶ λίαν ἐνωρὶς ἐδέχθησαν τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμὸν, παρὰ ταῦτα ὅμως ὁ τρόπος τῆς διακυβερνήσεως τῶν λαῶν των (ὅπως καὶ τῶν βασιλέων τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Θράκης) ἦτο ἀπολυταρχικός, ὡς θὰ ἴδωμεν.

Εἰς τὰ προηγούμενα εἶδομεν ὅτι οἱ Θρακῆς βασιλεῖς ὠρκίζοντο εἰς τὸν Ἑρμῆν, τὸν ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἐτίμων, ἐκαυχῶντο μάλιστα ὅτι καὶ ἀπὸ αὐτὸν κατήγοντο, καθὼς μᾶς τὸ βεβαιώνει ὁ Ἡρόδοτος (Ε'. 7, βλέπε καὶ σελ. τοῦ παρόντος...). Ἡ βασιλεία ἐν Θράκῃ ἀπὸ τῶν Ὀμηρικῶν ἀκόμη χρόνων ἦτο διαδοχικὴ, περιερχομένη πάντοτε εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τοῦ θανόντος βασιλέως, τὴν διαδοχὴν δὲ ταύτην τὴν βλέπομεν ἐφαρμοζομένην καὶ ἐν Ἑλλάδι. Παρ' Ὀμήρῳ φέρεται ὁ μνηστὴρ Ἀντίνοος ὅτι τὸ ὁμολογεῖ πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Ὀδυσσεῶς Τηλέμαχον, λέγων: «ἂν καὶ αὐτὸ βέβαια (δηλαδὴ ἡ βασιλεία) σ ο ὕ ἂ ν ἡ κ ε ι ἀ π ὸ τ ἧ ν π α τ ρ ι κ ἧ ν γ ε ν ε ἄ ν σ ο υ». (Ὀδύσ. Α'. 387).

Οἱ βασιλεῖς εἶχον εἰς χεῖρας των ὄχι μόνον τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν, ἀλλὰ καὶ ἠμποροῦσαν νὰ διαθέτουν σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικήν των θέλησιν ὄχι μόνον τὰς προσόδους τοῦ κράτους των, ἀλλὰ καὶ πόλεις ὀλοκλήρους ἀκόμη. Παράδειγμα ἔχομεν τὸν Σεύθην τὸν Β'. ὁ ὁποῖος προσεφέρθη νὰ δώσῃ εἰς τὸν Ξενοφῶντα τὴν πόλιν Βησσάνθην (Ραιδεστόν) καθὼς καὶ ἄλλα μέρη τοῦ βασιλείου του. (Ἀνάβ. Ζ'. 6, 43). Ἐκ τούτου βλέπομεν ὅτι ὁ βασιλεὺς, ὄχι μόνον ἦρχε τῶν ὑπηκόων του, ἀλλὰ καὶ ἦτο ἀπόλυτος ἰδιοκτῆτης τοῦ τόπου τὸν ὁποῖον ἐξουσίαζεν.

Μετὰ τὴν ἔξοδον ὅμως τῶν Θρακῶν ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐπιδράσεως ἀπὸ τὰς ἀποικίας, βλέπομεν τὴν ὀργάνωσιν τῶν Θρακικῶν λαῶν εἰς κ ὠ μ α ς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κ ω μ ἄ ρ χ ο υ, διατηρουμένου πάντοτε — ἐννοεῖται — τοῦ θεσμοῦ τῆς βασιλείας. Δύο δὲ ἐπιγραφαὶ τῆς Φιλιππουπόλεως εἰς τὰς ὁποίας ἀναφέρεται ἡ κωμαρχία τῆς Σαρδικῆς (Σόφιας) ἔ-

χουν ὡς ἐξῆς: «ΚΥΤΡΙΑ, ΗΡΑ, Η ΚΩΜΑΡΧΙΑ ΕΥΧΗΝ»
καὶ ἡ δευτέρα: «ΚΥΤΡΙΩ, ΔΙ·Ι· Η ΚΩΜΑΡΧΙΑ ΕΥΧΗΝ»
(DUMONT - HOMOLLE, MELANGES κλπ. σελίς 316). Ἐκ τῶν ἐπι-
γραφῶν τούτων καταφαίνεται ὅτι ὁ θεσμός τῶν κομῶν εἰσέδυσεν ἐκ τῶν ἀ-
ποικιῶν καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θράκης.

Περισσότερον ὅμως καὶ καλύτερον ὠργανωμένον τὸ σύστημα τῶν κο-
μῶν καὶ κομαρχιῶν ἦτο εἰς τὰς παραλίους ἑλληνικὰς ἀποικίας τῆς Θράκης.
Ἡ κόμη ἔπαυσε πλέον νὰ εἶναι ἓνα ἀνοργάνωτον καὶ ἀπομεμονωμένον μέρος
(σημειωτέον ὅτι πολλὰ φῦλα τῆς βορειοτέρας, πέραν τοῦ Αἴμου Θράκης, ἐ-
ζοῦσαν καὶ ὡς νομάδες) ἀλλὰ ἤρχισαν σιγὰ - σιγὰ νὰ συνενώνωνται αἱ κῶ-
μαι εἰς ομάδας, καὶ νὰ ἀποτελοῦν τοιοῦτοτρόπως ἓνα νέον εἶδος κομαρχίας,
ἡ ὁποία ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς κυριωτέρας κόμης καὶ διοικεῖτο ἀπὸ τὸν κομάρ-
χην. Ἀπὸ τὴν ἔνωσιν περισσοτέρων γειτονικῶν κομῶν καὶ κομαρχιῶν αἱ ὁ-
ποῖαι εἶχον ἓνα κοινὸν γενάρχην ἢ εἶχον τὰς ἰδίας τοπογραφικὰς συνθήκας
προῆλθε καὶ τὸ σύστημα τῆς κατὰ «φ υ λ ἄ ρ» συνενώσεως, ἡ ὁποία ἀπετέλει
μίαν πολιτικὴν ἐνότητα μὲ ἐπὶ κεφαλῆς ἓνα ἀνώτερον λειτουργόν, τὸν «φ ὑ-
λ α ρ χ ο ν» τοῦ ὁποίου τὸ λειτούργημα ἦτο ἀνάλογον πρὸς τὸ τοῦ κομάρχου.
Εἰς Θρακικὰς ἐπιγραφὰς συναντῶμεν τοὺς φύλαρχους, ὡς ἡ κάτωθι ἐπιγρα-
φὴ εὐρεθεῖσα εἰς Ὀρτάκιοι¹ τῆς Θράκης:

«ΑΓΑΘΗΤΥΧΗ

ΑΙΛΙΟΣ ΦΙΡΜΕΝΟΣ ΦΥΛΑΡΧΗ-
ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ ΑΝΕ-
ΘΗΚΕΝ».

Ἐδῶ ἡ λέξις φυλαρχήσας εἶναι ταυτόσημος μὲ τὸ φύλαρχος. (Βλέπε
σχετικῶς «Θρακικὴ ἐπετηρίς» 1897, σελ. 299). Τὸ σύστημα τῶν φυλαρχιῶν
τὸ συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν Πέρινθον, ὅπου σημειοῦνται ἑννέα τοιῦλάχιστον
φυλαί, ὡς σημειώσωμεν προσέτι ὅτι εἰς τὴν Πέρινθον ἤμαζεν ἀκραιφνῆς
ἑλληνικὸς πολιτισμός. (G. SEURE, REVUE ARCH. 1912, σελ. 256).

Εἰς Θράκην, εἰς τὰς ἀποικίας δηλαδή, ἐμφανίζεται καὶ τὸ κατ' ἐξοχὴν
ἑλληνικὸν σύστημα τῆς συνενώσεως διαφόρων κομῶν καὶ πόλεων εἰς μίαν
συνομοσπονδίαν καλουμένην «τ ἄ κ ο ι ν ἄ» ὁμοίαν μὲ τὰς ἐν Ἑλλάδι ἀμφι-
κτυονίας ἢ συμπολιτείας, διὰ τῶν ὁποίων μετὰ τῶν θρησκευτικῶν σκοπῶν
συνεσφίγγοντο καὶ αἱ πολιτικαὶ σχέσεις τῶν μετεχόντων εἰς αὐτὰ περιοίκων
λαῶν. Εἰς νομίσματα τῆς Φιλιππουπόλεως συναντῶμεν τὰς λέξεις, «τ ὀ κ ο ι-
ν ὸ ν τ ῶ ν Θ ρ α κ ῶ ν» (HEAD - Σβορώνου Α'. σελ. 262) ἀλλὰ καὶ εἰς
μίαν ἐπιγραφὴν πάλιν τῆς Φιλιππουπόλεως συναντῶμεν «τ ὀ κ ο ι ν ὸ ν τ ῶ ν
ἐ π ἰ Θ ρ ἄ κ η ς Ἑ λ λ ῆ ν ω ν». (DUMONT ἀρ. 37, HOMOLLE: Σελ.
334). Ἐπίσης εἰς ἓνα ψήφισμα εὐρισκόμενον παρὰ DITEMBERGER, STL-

1) Τὸ ἑλληνικώτατον Ὀρτάκιοι (Λιτίτσα) τὸ κατέχουν σήμερα οἱ Βούλγαροι χα-
ρισθὲν εἰς αὐτοὺς διὰ τὸν φιλοβουλγαρισμὸν του ἀπὸ τὸν Γουίλσον, πρόεδρον τῶν Ἑν.
Πολιτειῶν κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον.

LOGAE κλπ. βλέπομεν «τὸ κοινὸν τῶν Σηλυμβριανῶν» εἰς ἓνα ἄλλο δὲ ψήφισμα βλέπομεν ὡσαύτως «τὸ κοινὸν τῆς Πενταπόλεως» (C.I. G ἀριθ. 2055 β'), καθὼς καὶ ἄλλα ἄλλαχοῦ «κοινά».

Πάντα τ' ἀνωτέρω ψηφίσματα καὶ ἐπιγραφαὶ περιτρώως ἀποδεικνύουσι πόσον ἡ χώρα αὕτη εἶναι στενῶς συνδεδεμένη μετὰ τὸν Ἑλληνισμόν, ὡσαύτως δὲ ἀποδεικνύουσιν ὅτι τὸ πολίτευμα τῶν ἀποικιῶν (ἐξαιρέσει τοῦ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ τῆς ἄχανοῦς Θράκης θεσμοῦ τῆς βασιλείας) ἦτο καθαρῶς ἑλληνικόν, καθ' ὅτι πλὴν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθειῶν ἀρχῶν, ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι ἀρχαὶ ὡς ὁ δῆμος, ἡ βουλὴ ἢ ἡ γερουσία, οἱ νομοφύλακες, οἱ ἀγορονόμοι, οἱ ἱεροποιοί, οἱ πολιτάρχαι, οἱ ὀρφανισταί, οἱ ταμίαι, οἱ ἐπιμεληταί, οἱ στρατηγοὶ κλπ. ἀρχαὶ αἱ ὁποιαὶ εὗρισκοντο εἰς πᾶσαν δημοκρατικὴν πόλιν τῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς Ἀθήνας.¹

ΚΕΦ. Θ'. ΔΙΕΙΣΔΥΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΡΑΚΗΝ

Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς διεισέδυσεν εἰς τὴν Θράκην κυρίως διὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Διὰ τῶν ἀποικιῶν τούτων καὶ διὰ τῶν κληρουσιῶν, μετωχευέθη εἰς τὴν Θράκην ἀγνὸν ἑλληνικὸν αἷμα καὶ γνησιώτατος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, κυρίως κατὰ τὸν Στ'. π.Χ. αἰῶνα. Διὰ τῶν ἑλληνικῶν τούτων ἀποικιῶν αἱ ὁποιαὶ ἐπλαισίωσαν τὰ παραλία τοῦ Αἰγαίου, τοῦ Ἑλλησπόντου, τῆς Προποντίδος, τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ αἱ ὁποιαὶ κατρκήθησαν ὑπὸ Ἑλλήνων ἀποίκων, ἐξεπολιτίσθη καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θράκης καὶ ἐπετελέσθη τοιοῦτοτρόπως εἰς συνεχῆ καὶ λαμπρὸς ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καθ' ὅλην τὴν Θράκην.

Τὰ παραλία τῆς Θράκης, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, ἀπώκησαν Ἕλληνες ἐξ ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γῆς καὶ ἴδρυσαν σειρὰν πόλεων, ἐκ τῶν ὁποίων σημαντικώτεραι ἦσαν ἡ Ἀμφίπολις μετὰ τοῦ ἐπινείου αὐτῆς Ἡϊόνος κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ, πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς καὶ κατὰ σειρὰν τὰ Ἄβδηρα, ἡ Δίκαια, ἡ Μαρωνεία, ἡ Μεσημβρία, ἡ Αἶνος, καὶ ἄλλας μὲν ἐξ αὐτῶν ἐκτίζον οἱ ἀποικοὶ ὑπὸ μορφὴν νέων πόλεων, ἐνίοτε ὅμως ἔκαμινον τὰς ἀποικίας των καὶ ἐπὶ τῶν παλαιότερον κειμένων παραλίων Θρακικῶν πόλεων. Ἐπὶ τῆς Προποντίδος ἴδρυσαν ὡσαύτως ἀποικίας τὴν Πέρινθον καὶ τὴν Σηλυμβριαν, ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου ἐκτίσθη ἡ ἀποικία τῶν Μεγάρων τὸ Βυζάντιον² καὶ ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἀπὸ Ν. πρὸς Β. ἑτέρα Με-

1) Ὁ ἐπιθυμῶν νὰ ἔχη περισσοτέρας πληροφορίας περὶ τοῦ πολιτεύματος, τῶν θεσμίων, καὶ ἐν γένει περὶ πασῶν τῶν ἐν Θράκῃ ἀρχῶν, ἀς ἀνατρέξῃ εἰς τὸ ὅλως ἐξαιρετικὸν βιβλίον τοῦ Ἀρεοπαγίτου Σπήλιου Σακελλαριάδου, ἐπιγραφόμενον «Πόλεις καὶ θέσμια τῆς Θράκης καὶ Ἰωνίας». Τόμ. Α' 1929 Ἀθήνα.

2) Κατὰ τὸν Σκύμμον τὸν Χιον τὸ Βυζάντιον ἦτο ἀποικία τῶν Μεγαρέων ποὺ ἐπλευσαν ἐκεῖ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν των Βύζαντα, ἐκτίσαν τὴν πόλιν καὶ ἐκ τοῦ Βύζαντος ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ πόλις. Κατὰ τὸν καθηγητὴν τῆς Ἱστορίας ὅμως Καρολίδη, τὸ Βυ-

σαμβρία, Κάλλατις, Ἀπολλωνία, Ἀγχιάλος, ἐπὶ δὲ τοῦ Δέλτα τοῦ Δουνάβεως αἱ πόλεις Ἰστρος καὶ Τύρας. Ἀπασαὶ αἱ ἀνωτέρω εἶπομεν, ἀπετέλεσαν πλαίσιον λαμπροῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ περὶ τὴν Θράκην, οὐσιώδης δὲ παράλειψις θὰ ἦτο ἐὰν δὲν ἀνεφέραμεν καὶ τὰς ἐπὶ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου λίαν σπουδαίας καὶ προηγμένας ἑλληνικὰς πόλεις, τὴν Ἀγοράν, τὴν Καρδίαν, τὴν Ἐλαιοῦντα, τὴν Καλλίπολιν, τὴν Σηστὸν καὶ τὴν Μάδυτον. Ἐπὶ τοῦ στρατηγοῦ μάλιστα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τοῦ Λυσιμάχου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε καὶ βασιλεὺς τῆς Θράκης καὶ εἶχε τὴν ἔδραν του εἰς τὴν Λυσιμάχειαν παρὰ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Χερσονήσου, καὶ τοῦ ὁποῖου τὸ κράτος ἐξετείνετο ἀκόμη καὶ μέχρι τοῦ Ἰστρου, δὲν ἔμεινε μέρος τῆς Θράκης τὸ ὁποῖον νὰ μὴ εἶχεν ἐξελληνισθῆ καὶ ἐκπολιτισθῆ, μόνον δὲ ἀπρόσιτα καὶ ὄρεινά μέρη αὐτῆς ἔμειναν στάσιμα. Ἀλλὰ ὁ ἐξ Ἑλλήνων ἀποικισμὸς εἰς τὴν Θράκην δὲν ἐσταμάτησεν οὐδὲ κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν, καθὼς ἐπὶ Ἀντιπάτρου, ὁ ὁποῖος ἐνίσχυσε τὸν Ἑλληνισμὸν τῆς Θράκης μὲ 20.000 γνησίους Ἀθηναίους, (Πλούταρχ. Κίμων 28 καὶ Διόδ. Σικ. 18, 18, 4). Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅθεν δύναται νὰ ὑπάρξῃ περὶ τοῦ πλήρους καὶ τελείου ἐξελληνισμοῦ καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τῆς Θράκης ὑπὸ τῶν ἀποικισμῶν τούτων.

Ἄλλ' ἄς ἐξετάσωμεν κάπως καλύτερον καὶ διεξοδικώτερον τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὸ ἔσ ω τ ε ρ ι κ ὸ ν τῆς Θράκης¹.

Διὰ τῶν ἀποικιῶν, ὡς ἐλέχθη, αἱ ὁποῖαι ἐγκαθίσταντο εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης δι' εὐνόητα πλεονεκτήματα, ἅπασα ἢ παραθαλάσσιος Θράκη ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου εἶχεν ἐξελληνισθῆ καὶ συνάμα ἐκπολιτισθῆ, μεταδοθέντος τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ εἰς τοὺς γηγενεῖς Θράκας τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὰ παράλια αὐτά, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου μετεδίδετο καὶ εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὰ ἐνδότερα, συνεχῶς ὁμως καὶ ἀδιακόπως, ἀνεκόπτετο δὲ ἢ εἰσχώρησις λόγῳ ἀνυπερβλήτων ἐμποδίων, ὡς λ.χ. μεγάλων ὄροσειρῶν, αἱ ὁποῖαι φυσικῶ καὶ τῷ λόγῳ, παρεκάλυον τὴν ἐπικοινωνίαν πρὸς τὰ μεσογειότερα. Συγκεκριμένως δὲ ὄχι μόνον εἰς τὸν βορείως τοῦ Αἴμου Θρακικὸν χῶρον ἀλλὰ καὶ νοτίως αὐτοῦ ἠμποροῦσε νὰ δημιουργηθῆ κοινωνικὸς, οἰκονομικὸς καὶ πνευματικὸς βίος καὶ πολιτισμὸς εἰς τὰς κοιλάδας καὶ εἰς τὰ πεδινὰ μέρη, πολὺ δὲ δυσκολώτερον εἰς τοὺς ὄρεινους ὄγκους, ὡς λ.χ. εἰς τὰς κορυφὰς τῆς Ροδόπης, εἰς τὸν Δούνακα, εἰς τὸν Αἴμον καὶ ἀλλαχοῦ, ὅπου τὰ ὑψόμετρα (εἰς τὰς ὑψηλοτέρας κορυφὰς των) ἐγγίζουσ ἐνίοτε καὶ τὰ 2500 μέτρα, θὰ ἐθεωρεῖτο ἴσως ὑπερβολικὸν ἐὰν ἐλέγομεν ὅτι ἐκεῖ ἐπάνω ὄχι κοινωνικὴ ζωὴ καὶ πολιτισμὸς, ἀλλ' ἴσως καὶ ἀνθρωπίνῃ ὑπαρξίς δὲν θὰ ἦδύνατο νὰ

ζάντιον ἦτο ἀρχαιότατον ἴδρυμα τῶν Θρακοπελασγῶν, τὸ ὁποῖον οἱ ἀποικοὶ τῶν Μεγάρων εὐρεῖαν μόνον καὶ ἐξελλήνισαν, τὸ δὲ ὄνομά του λέγει ὁ καθηγητῆς, εἶναι θρακικῆς καταγωγῆς καὶ δὲν προῆλθεν ἀπὸ τὸν Βύζαντα, ὁ ὁποῖος εἶναι μυθολογικὸν πρόσωπον κλπ. (βλέπε: Ἱστορ. τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους Παπαρηγοπούλου, Εἰσαγωγή Καρολίδου, σελ. μη', ἐκδ. Ἐλευθερουδάκη, 1925).

1) Ὁ πλήρης ἐξελληνισμὸς καὶ ἐκχριστιανισμὸς συνετελέσθη τὸν 3ον αἰ. μ.Χ.

ὑπάρξει, ἰδίως κατὰ τοὺς φοβεροὺς χειμερινούς μῆνας τοῦ ἔτους, γνωστοὶ δὲ εἶναι οἱ βαρεῖς καὶ δορυμῆτοι χειμῶνες τῆς Θράκης, γνωστοί, λέγομεν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ ποιητάς.

Παρ' ὅλα ὅμως τὰ ἐμπόδια ταῦτα, οἱ Ἕλληνες ἄποικοι εἴτε ὡς ἔμποροι εἴτε ὑπὸ ἄλλας ἰδιότητος (πρέσβεις κλπ.) ἤρχισαν νὰ εἰσχωροῦν καὶ εἰς τὰ πλέον ὄρεινά μέρη τῆς ἀπεράντου Θρακικῆς χώρας, μεταλαμπαδεύοντες τὰ ἑλληνικὰ φῶτα καὶ τὸν πολιτισμὸν, ἰδίως ὅμως εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῶν μερῶν τούτων καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτοὺς ἐπισήμους, οἱ ὅποιοι βαθμηδὸν ἤρχισαν νὰ συναγωνίζωνται μεταξύ των ποῖος πρῶτος θὰ ἐξελληνισθῆ καὶ θὰ ἐκπολιτισθῆ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχον ἰδικὴν των γραφὴν οἱ Θράκες ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἀνεφέραμεν, οὕτω δὲ ἐπιγραφὰὶ καὶ ἀφιερῶματα ἡγεμόνων Θρακῶν εἰς μνημεῖα ἐγράφησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ὡς τοῦτο καταφαίνεται ἐκ πολλῶν ἐπιγραφῶν αἱ ὁποῖαι ἀνεκαλύφθησαν μεταγενεστέρως. Εἰς τὰ νομίσματα ἐπίσης οἱ τύποι καὶ τὰ στοιχεῖα ἦσαν ἑλληνικά, πρόχειρον δὲ παράδειγμα ἀναφέρομεν τὰ νομίσματα τὰ εὐρεθέντα εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ὀδρουσῶν Βιζύην. Φέρουν δὲ τὰ νομίσματα ταῦτα ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἐπιφανοῦς Θρακῆς βασιλέως καὶ συγχρόνως ἐξόχου ποιητοῦ Κότυος τοῦ Ε', ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἡ Βιζύη κατέστη σπουδαῖον πνευματικὸν κέντρον καὶ ἐντευκτήριον Ἑλλήνων καὶ Λατίνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ὡς θὰ ἴδωμεν παρακατιόντες. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς ὄψεως φέρουν τὰ νομίσματα ταῦτα τὴν ἐπιγραφὴν «ΒΑΣΙΑΕΤΣ ΚΟΤΥΣ» ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας παρίσταται ἡ Νίκη κρατοῦσα στέφανον μαζὶ μὲ ἐτέραν ἐπιγραφὴν «ΒΑΣΙΑΕΩΣ ΡΑΙΣΚΟΥΠΟΡΙΔΟΣ» (HEAD - Σβορώνου, Νομισμ. Τόμ. Β'. σελ. 360). Ἀλλὰ καὶ ἑλληνικαὶ ἐπιγραφὰὶ ἐκτὸς τῶν νομισμάτων ἀνευρέθησαν καὶ εἰς τὰ βορειότερα ἀκρόμῃ τῆς Θράκης πέραν τοῦ Αἴμου μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰστρου, ἐκ τῶν ὁποίων φανερωτάτη καθίσταται ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς ὀλόκληρον τὴν Θράκην, ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους μέχρι τῶν βορειοτάτων ὄριων αὐτῆς, τοῦ Ἰστρου. Τὴν ἑλληνικὴν ταύτην ἐπίδρασιν, τὸν ἑλληνικὸν τοῦτον πολιτισμὸν καὶ γενικώτερον τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα τῆς Θράκης, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀλλοιωσῆ οὐδὲ αὐτὴ ἡ βραδύτερον ἐπελθοῦσα ρωμαϊκὴ κατάκτησις.

Ἄλλ' ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ κάμωμεν μίαν κάπως μακρὰν παρέκβασιν καὶ διεξοδικώτερον νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ τὸν Θράκα τοῦτον βασιλέα, τὸν Κότυν τὸν Ε'. ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ γλυκύτερος ἐστεμμένος ποιητὴς τῆς ἀρχαιότητος, μὲ τὸν σκοπὸν ὅπως δι' ἐνὸς καὶ μόνου παραδείγματος καταδείξωμεν ὅτι πρᾶγματι κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ἐποχὴν τὰ γράμματα, ἡ ποίησις καὶ ὁ πολιτισμὸς ἦνθησαν εἰς ὠρισμένα μέρη τῆς Θράκης τόσον, ὅσον καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη, προσέτι δὲ διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος καταδείξωμεν τὴν κάπως καθυστέρησιν τῆς διεισδύσεως ταύτης εἰς τὰ ἀπομεμονωμένα καὶ ὄρεινά μέρη, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ φυσικὸν ἄλλωστε. Ἡ πεπολιτισμένη ζωὴ τοῦ Κότυος, ἀλλὰ καὶ ὁ βίαιος θάνατός του, θὰ μᾶς δώσουν παράδειγμα

ικανὸν νὰ μᾶς πείσῃ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἀνωτέρω.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ροιμητάλκου τοῦ Α΄, βασιλεύσαντος ἀπὸ τοῦ 11 π.Χ. μέχρι τοῦ 12 μ.Χ. ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῶν Ὀδρουσῶν ὁ Κότυς ὁ Ε΄. γλυκὺς ποιητής, θεωρούμενος μάλιστα ὡς εἷς ἐκ τῶν καλυτέρων Ἑλλήνων ποιητῶν, ἐκ τῶν ποιημάτων ὅμως τοῦ ὁποίου οὐδὲν δυστυχῶς περιεσώθη σήμερον. Κατὰ τὰς πληροφορίας δὲ τοῦ Ὀβιδίου καὶ τοῦ Τακίτου, συνέγραψεν ἀρκετὰ ἔμμετρα συγγράμματα, μέγα δὲ δυστύχημα θεωρεῖται, διὰ τὴν Θρακικὴν τοῦλάχιστον ἱστορίαν, ἢ μὴ περισώσῃς οὐδενὸς ἐξ αὐτῶν. Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος Θραξ βασιλεὺς θεωρούμενος παρὰ τινων, κατ' ἄλλην διαδοχικὴν σειρὰν ὡς Κότυς ὁ Δ΄, ἐπιτιποροεῖτο καὶ μέγας, ἐβασίλευσε δὲ ἀπὸ τοῦ 12 μέχρι τοῦ 19 μ.Χ. Ἐπῆρξε φίλος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, μετέφερε τὴν ἔδραν του ἀπὸ τὴν Οὐσκούδαμαν (Ἀδριανούπολιν) εἰς τὴν Βιζύην, ὅπου, λέγεται, ὄτι ἴδρυσεν βιβλιοθήκην πλήρη ἑλληνικῶν συγγραμμάτων. Ἀλλ' ὁ Κότυς δὲν ἦτο μόνον ἑλληνομαθὴς καὶ μορφωμένος ποιητής, ὑπῆρξεν ἀνδρείος καὶ γενναῖος βασιλεὺς.

Ὁ Κότυς ἐνυμφεῦθη τὴν Ἀντωνίαν Τρυφαιναιαν, ἑλληνίδα τὸ γένος, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Πολέμωνος καὶ τῆς Πυθοδορίδος, ἢ ὁποία Ἀντωνία ἦτο ἐγγονὴ τοῦ πρώτου Ἰπάτου τῆς Ρώμης Μάρκου Ἀντωνίου. Ὠνομάσθη δὲ οὕτω διὰ νὰ τιμηθῇ τὸ ὄνομα τῆς Ἀντωνίας, τῆς μητρὸς τοῦ στρατηγοῦ Γερμανικοῦ (15 π.Χ. - 19 μ.Χ.) ὅστις ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορος Τιβερίου, τοῦ διαδεχθέντος τὸν Αὔγουστον, καὶ εἶχεν υἱοθετηθῆ παρ' αὐτοῦ, ἀνακηρυχθεὶς μάλιστα καὶ διάδοχος τοῦ θρόνου, ἀλλὰ λόγῳ ξηλοτυπίας τοῦ φθονεροῦ αὐτοκράτορος καὶ θείου του Τιβερίου, οὐδέποτε ἀνῆλθεν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν θρόνον, ἐστάλη μάλιστα παρ' αὐτοῦ (πρὸς ἀπομάχρυνσίν του ἀπὸ τὴν Ρώμην) εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν (εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῷ 19 μ.Χ.). Τῆς Ἀντωνίας Τρυφαινης σώζονται καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα μετὰ τοῦ υἱοῦ της Πολέμωνος (κοπέντα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της Κότυος) φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν «ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΤΡΥΦΑΙΝΗΣ - ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΟΛΕΜΩΝΟΣ» ἢ μόνον «ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΤΡΥΦΑΙΝΑ» (HEAD — Σβορώνου, Νομισμ. Τόμ. Β΄. σελ. 13).

Ἡ Ἀντωνία εἶχε καὶ ἀδελφόν, τὸν Ζήωνα, τὸν ὁποῖον ὁ Γερμανικός, εὐρισκόμενος ἐν Ἀσίᾳ, ἀνεκήρυξε βασιλέα τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας (Τακίτου ANNALES, 2, 56) καὶ τοιουτοτρόπως ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Θράκης ἐπὶ Κότυος τοῦ Ε΄. συνεδέετο μὲ στενοὺς συγγενικοὺς δεσμοὺς ὄχι μόνον μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν τῆς Ρώμης, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς βασιλικὰς οἰκογενεῖας τοῦ Πόντου καὶ τῆς Ἀρμενίας. Ὁ Κότυς ἐκ τῆς Ἀντωνίας ἀπέκτησε τρεῖς υἱούς, τὸν ἀνωτέρω ἀναφερθέντα Πολέμονα, τὸν Ροιμητάλκην, καὶ τρίτον τὸν ὁμώνυμον τοῦ πατρὸς του Κότυν.

Καθὼς μᾶς ἀναφέρει ὁ Τάκτος (ANNALES, βιβλ. Β΄.) ὁ Αὔγουστος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ροιμητάλκου τοῦ Α΄ ἐπισυμβάντα τῷ 12 μ.Χ. διὰ πολιτικοὺς λόγους, διένειμε τὸ βασίλειον τῆς Θράκης (τῶν Ὀδρουσῶν) τὸ ὁ-

ποῖον ζῶν ὁ Ροιμητάλκης ἐξουσίαζεν ὀλόκληρον μόνος του, μεταξὺ Ραισκοπορίδος τοῦ Γ' ἀδελφοῦ τοῦ Ροιμητάλκου καὶ τοῦ Κότους τοῦ Ε'. υἱοῦ του, τὸ διένειμε δηλαδὴ μεταξὺ θείου καὶ ἀνεψιοῦ. Καὶ ἄγονοι μὲν καὶ βραχῶδεις καὶ ἄγρια ὄρειναι χῶραι ἐδόθησαν εἰς τὸν Ραισκοπούριον, αἱ παραλιακαὶ ὁμως καὶ εὐφοροὶ ἀπὸ τοῦ Στρυμόνος μέχρι τοῦ Ἰστρου ἐδόθησαν εἰς τὸν Κότυν, καὶ ὅπως μᾶς λέγει ὁ Τάκιτος (αὐτόθι, βιβλ. Β'. 64) ὅσον διέφερεν ἡ φύσις τῶν χωρῶν εἰς τὰς ὁποίας ἐβασίλευον, τόσον διέφερε καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν δύο τούτων βασιλέων, γνωστοῦ ἄλλωστε ὄντος ὅτι εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν χαρακτήρων καὶ τῆς ψυχικῆς διαθέσεως μεγάλως συντελεῖ καὶ ἡ φύσις τῆς χώρας, τὸ κλίμα, τὸ ὄρεινόν ἢ πεδινόν τοῦ ἐδάφους καὶ ἄλλοι ἀκόμη παράγοντες. Καὶ ὁ μὲν Κότυς ἀντιπροσωπεύει τὴν πεδινὴν Θράκην ὡς χαρακτηριστὴρ γλυκὺς, λεπτὸς, πρᾶος καὶ πεπολιτισμένος, ὁ δὲ Ραισκοπούρις τὴν ὄρεινὴν τοιαύτην, ὡς σκληρὸς, βίαιος, φθονερός, θηριώδης καὶ ἄπληστος.

Τὰ ἀνάκτορα τοῦ φιλομούσου βασιλέως ὑπῆρξαν τὸ ἐντευκτῆριον ὄλων τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων ποιητῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μὲ ἐπιγράμματα δὲ καὶ μὲ ἐλεγεία ἐτιμῆθη ὁ ἐστεμμένος ποιητής. Ὁ Ἀντίπατρος λ.χ. ὁ Θεσσαλονικεὺς, ἐπιγραμματοποιὸς ζήσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πρώτου μ.Χ. αἰῶνος καὶ δὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Αὐγούστου καὶ μετ' αὐτόν, ἐξύμνησε τὰς ἀρετὰς τοῦ βασιλέως Κότους μὲ τὸ κάτωθι ἐλεγείον:

«Ζηνὶ καὶ Ἀπόλλωνι καὶ Ἄρει τέκνον ἀνάκτων,
εἶκελον, εὐκταίη μητρὸς εὐτοκίη
πάντα τοι ἐκ Μοιρέων βασιλήϊα, πάντα τέλεια
ἦλθεν. Ἐποιήθης ἔργον αἰδοπόλων
Ζεὺς σκῆπτρον βασιλείον, Ἄρης δόρυ, καλλοσύνην δὲ
Φοῖβος ἔχει. Παρὰ σοὶ δ' ἀθρόα πάντα Κότυ.»

Τὴν ποιητικὴν ἀξίαν τοῦ βασιλέως - ποιητοῦ εἶχεν ἀναγνωρίσει καὶ ὁ διάσημος Ρωμαῖος ποιητὴς Ὀβίδιος. Ὁ Ὀβίδιος, ὡς γνωστόν, ὅταν εἶχε πέσει εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου ἐξωρίσθη τῷ 8 μ.Χ. εἰς τοὺς Τόμους, πόλιν κειμένην παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δουνάβεως ποταμοῦ εἰς τὸν Εὐξείνιον (τὴν σημερινὴν Κωνσταντιζαν), διὰ ποιητικωτάτης καὶ ἐμπνευσμένης ἐπιστολῆς (Ὀβιδίου, EPIST. EX PONTO, βιβλ. Β' ἐπιστ. 9) ἐζήτησε τὴν μεσολάβησιν τοῦ Κότους διὰ νὰ ἀνακληθῆ ἡ ἐξορία του εἰς τοὺς Τόμους καὶ νὰ ἐπιτραπῆ νὰ περάσῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του εἰς τὴν Θράκην. Μεταξὺ ἄλλων ἔγραφεν εἰς τὸ ἀριστουργηματικὸν ποίημά του καὶ τὰ ἐξῆς: «ᾧ Κότυ, ἀπόγονε εὐγενῶν βασιλέων, τοῦ ὁποίου ἡ εὐγενὴς καταγωγὴ φθάνει μέχρι τοῦ ἐνδόξου Εὐμόλπου. Ἐὰν γνωρίζῃς ὅτι φθίνω εἰς μίαν χώραν γείτονα τῆς ἰδικῆς σου, εἰσάκουσον, ᾧ ἀριστε τῶν βασιλέων, τὴν φωνὴν ἢ ὁποία σὲ ἱκετεύει, καὶ ἀφ' οὗ δύνασαι, γίνε τὸ στήριγμα ἑνὸς ἐξορίστου... ᾧ Κότυ, ἄξιε υἱὲ ἐνδόξου πατρός, βοήθησον ἕνα δυστυχῆ ἐξόριστον εἰς τὴν χώραν τῆς ὁποίας βασιλεύεις κλπ.»

Ἐπίσης ὁ Ὀβίδιος, ἀναγνωρίζων τὴν ποιητικὴν ἀξίαν τοῦ Κότους, λέ-

γει καὶ τὰ ἐξῆς: «Νὰ προσθέσω ἀκόμη ὅτι ἡ σπουδὴ τῶν ὠραίων τεχνῶν προαῖνει τὰ ἦθη καὶ ἀπαλύνει τὴν σκληρότητα; Ἐξ ὅλων τῶν βασιλέων οὐδεὶς πλείοτερον σοῦ ἐκαλλιέργησε τὰς γλυκείας ταύτας σπουδάς, καὶ οὐδεὶς ἀφείρωσε περισσότερον χρόνον δι' αὐτάς. Οἱ στίχοι σου τὸ ἀποδεικνύουν. Ἀφαίρесе τὸ ὄνομά σου ἀπὸ τοὺς στίχους αὐτούς, καὶ θὰ ὠραιοποιήσῃς ὅτι αὐτοὶ δὲν ἠμποροῦν νὰ εἶναι ἔργον ἐνὸς Θρακῆ. Ὁχι! Ὁ Ὀρφεὺς δὲν εἶναι ὁ μόνος ποιητὴς τῆς χώρας αὐτῆς; καὶ ἡ χώρα τῶν Βιστόνων ὑπερηφανεύεται διὰ τὸ πνεῦμα σου... Ὡς ποιητὴς ἀπλώνω πρὸς ποιητὴν τὰς ἰκετιδὰς μου χεῖρας, καὶ ζητῶ ἄσπλον καὶ προστασίαν εἰς τὴν χώραν σου». (Αὐτόθι, βιβλ. Β'. 9). Ὁ εὐγενὴς ὅμως καὶ μεγαλόψυχος Κότυς ζήτημα εἶναι ἂν ἀπήντησεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἐξορίστου ποιητοῦ, φοβούμενος τὴν τρομερὰν ὀργὴν τοῦ πανισχύρου αυτοκράτορος πρὸς τὸν Ὀβίδιον, καὶ οὐδεμίαν ἔκαμε μεσολάβησιν διὰ τὸν ἀτυχῆ ἐξόριστον.

Ὁ Τάκιτος ἱστορεῖ (αὐτόθι, 2, 9) ὅτι ἐν ὄσῳ ἔζη ἀκόμη ὁ Αὐγουστος οἱ δύο βασιλεῖς Ραισκούπορις καὶ Κότυς, ἂν καὶ ἦσαν ἀντιθέτων χαρακτήρων, ἐν τούτοις ἀμφοτέροι ἐζῶν ἐν ἀρμονίᾳ, ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὸν Ραισκούποριν, ἡ ἀρμονία αὕτη ἦτο ἀναγκαστικὴ καὶ φαινομενικὴ, διότι οὗτος πάντοτε ἐσκέπτετο νὰ σφετερισθῇ τὰς κτήσεις τοῦ ἀνεψιοῦ του, ὑπέκρυπτεν ὅμως τὰς σκέψεις του αὐτὰς φοβούμενος τὸν αυτοκράτορα. Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως τοῦ Αὐγούστου (14 μ.Χ. ὁ Ραισκούπορις ἀπέρριψε τὸ προσωπεῖον καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν τοῦ ἀνεψιοῦ του. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν αυτοκράτορα Αὐγουστον Τιβέριος, (14 — 37 μ.Χ.) ἄνθρωπος κακὸς καὶ φθονερός, προτιμῶν ὅμως τὴν εἰρήνην ἀντὶ τοῦ πολέμου, συνεβούλευσε τοὺς δύο βασιλεῖς νὰ συμφιλιωθῶσι. Καὶ ὁ μὲν Κότυς πεισθεὶς ἀπέλυσε τὰ στρατεύματά του, ὁ δόλιος ὅμως Ραισκούπορις προσεκάλεσεν εἰς συνέντευξιν τὸν ἀφελῆ Κότυν, μὲ σκοπὸν νὰ συνεννοηθῶσι περὶ τῆς συνδιαλλαγῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἄλλωστε ἦτο σύμφωνον καὶ μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ αυτοκράτορος. Ὁ Κότυς μὴ ὑποπευόμενος, ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν καὶ μετέβη εἰς τὸ ὄρισθὲν μέρος τῆς συναντήσεως. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τοῦ πρὸς τιμὴν του δῆθεν δοθέντος συμποσίου, καὶ ἐν ὄσῳ ἐπροχώρει ὁ πότος, δοθέντος σημείου, συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἐκρατήθη σιδηροδέσμιος, συγχρόνως δὲ τὰ στρατεύματα τοῦ δολίου βασιλέως ἐπροχώρουν καταλαμβάνοντα τὴν χώραν τοῦ ἀτυχοῦς αἰχμαλώτου. Διὰ νὰ δικαιολογήσῃ δὲ τὴν αἰσχρὰν καὶ ἄτιμον αὐτὴν συμπεριφορὰν τοῦ ὁ Ραισκούπορις, ψευδῶς ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Τιβέριον ὅτι ἀνεκάλυψε δῆθεν συναμοσίαν κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ αυτοκράτορος, δικαιολογῶν τοιοῦτοτρόπως τὴν σύλληψιν τοῦ ἀθῶου Κότυος. Ὁ Τιβέριος ἔστειλεν ἐπιστολὴν εἰς τὸν Ραισκούποριν νὰ ἀπολύσῃ τὸν Κότυν, καὶ ὁ ἴδιος νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν Ρώμην καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὴν κατὰ τοῦ Κότυος κατηγορίαν. Ὁ Ραισκούπορις ὅμως φοβούμενος μήπως ἀποκαλυφθῇ τὸ ἔγκλημά του, τὸ ἀπετελείωσεν. Ἐφόνευσεν τὸν Κότυν καὶ διέδωκεν ὅτι ἠτύχησεν. Τοιοῦτον ἦτο τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ ἀβροῦ καὶ γλυκεῶς ἐκεῖνου

Θρακός ποιητοῦ καὶ βασιλέως, ἐπισυμβάν τῷ 19 μ.Χ.

Ἡ μακρὰ αὕτη περὶ τοῦ Κότυος παρέκβασις πληρέστατα μᾶς ἀποδεικνύει ὅτι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἤκμαζον ἐν Θράκῃ ὄχι μόνον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πρώτου μ.Χ. αἰῶνος ὁπότε ἔζη ὁ Κοτυς, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἐνωρίτερον, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Φιλίππου Β'. ὡς θὰ ἴδωμεν. Ἡ Θράκη οὐδεμίαν διαφορὰν παρουσίαζεν ὡς πρὸς τὸν πολιτισμὸν ἀπὸ τὰ ἄλλα τῆς Ἑλλάδος μέρη, οἱ Θραῖκες εἶχον ἐντελῶς πλέον ἐξελληνισθῆ, οἱ δὲ εὐπωρότεροι ἐξ αὐτῶν ἐφιλοτιμοῦντο νὰ στέλλουν τὰ τέκνα τῶν δι' ἀνωτέρας σπουδᾶς εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ οἰκτεῖον κεφάλαιον, ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς ἀκόμη, Θραῖκες δὲ νεαροὶ ἦσαν οἱ φονεῖς τοῦ σκληροῦ καὶ αὐταρχικοῦ βασιλέως Κότυος τοῦ Α'. (τῆς δολοφονίας ταύτης γενομένης περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτος 350 π.Χ.), οἱ δολοφόνοι οὗτοι ἦσαν ὄχι ἄνθρωποι τυχαῖοι, ἀλλ' ἦσαν μαθηταὶ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Πλάτωνος, δὲν ἐκινουῦντο δὲ ἀπὸ ἐλατήρια ταπεινά, ἀλλ' ἐμάχοντο ὑπὲρ τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν καὶ κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας.

Ἄλλ' οὔτε καὶ διὰ τὸν Ραισκοῦποριν παραδεχόμεθα ὅτι ἦτο ἐντελῶς ἀπολίτιστος καὶ βάρβαρος, ἀλλὰ πιστεύομεν ὅτι ὠθεῖτο εἰς τὰς πράξεις του ἀπὸ ἐλατήρια συμφεροντολογικά. Τὰ ὑπὸ τοῦ Ραισκοῦπόριδος διαπραχθέντα διαπράττονται — δυστυχῶς — καὶ σήμερον ἀκόμη, ὑπὸ ἀτόμων καὶ λαῶν ἀσυγκρίτως προηγμένων καὶ πεπολιτισμένων ἀπὸ τὴν τότε ἐποχὴν, ἐγκλήματα φοβερά, τὰ ὅποια καὶ οἱ ἴδιοι οἱ διαπράττοντες καλῶς γνωρίζουν ὅτι εἶναι βάρβαρα, βίαια καὶ ἀσυγχώρητα¹.

ΚΕΦ. Γ'. ΟΝΟΜΑΣΤΟΙ ΑΝΔΡΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΘΡΑΚΗΝ

Ἐκ τῶν πολλῶν σημαντικῶν ἀνδρῶν τῶν ἐκ Θράκης καταγομένων ἦτο τῶν φιλοσόφων Λευκίππου καὶ Δημοκρίτου ἀπὸ τὰ Ἀβδηρα, τοῦ σοφιστοῦ Πρωταγόρου ὡσαύτως ἀπὸ τὰ Ἀβδηρα τοῦ ἱατροῦ Ἡροδίκου ἀπὸ τὴν Σηλύμβριαν, τοῦ γλύπτου Παιωνίου ἀπὸ τὴν Μένδην (ὄχι ἀπὸ τὴν Μένδην τῆς Χαλκιδικῆς ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Θρακικὴν Μένδην), τοῦ γραμματικοῦ Διονυσίου ἀπὸ τὸ Βυζάντιον, τοῦ Ἀριστοφάνους τοῦ Βυζαντίου ὁ ὁποῖος διέτριβεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τοῦ Εὐμένους τοῦ Καρδιανοῦ καὶ πλήθους ἄλλων ἀναφανέντων κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς καὶ ἑλληνιστικοὺς χρόνους, καὶ ἐκτὸς τῶν ἀναφανέντων κατὰ τοὺς μυθικοὺς χρόνους ὡς τοῦ Ὀρφέως, Θαμύριος, Μουσαίου, Εὐμόλπου κλπ., θὰ κάμωμεν μνεῖαν μόνον τῶν ἐπιφανεστάτων ἐξ αὐτῶν, τοῦ Δημοκρίτου δηλονότι καὶ τοῦ Πρωταγόρου, καὶ μάλιστα κάπως διεξοδικῶς².

1) Περὶ τοῦ Κότυος τοῦ Ε' βλέπε καὶ «Θρακικά» Τόμ. Α', τεύχ. Α' καὶ Β', σελ. 90, καθὼς καὶ εἰς τὸ Ἄρχ. Θράκης Πολ. Παπαχριστοδοῦλου, Τόμ. 7-12, εἰς τὸ «λεξικὸν Σαμοθράκης».

2) Περὶ τῶν ἐξ Ἀβδήρων διασήμων ἀνδρῶν ἦτο τῶν φιλοσόφων Λευκίππου καὶ Δημοκρίτου, τοῦ σοφιστοῦ Πρωταγόρου, τοῦ ἱστορικοῦ καὶ φιλοσόφου Ἐγκαταίου, τοῦ

Ο ΑΒΔΗΡΙΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ
ΚΑΙ Η ΠΕΡΙ ΑΤΟΜΩΝ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ
Α'. Ο ΠΟΛΥΠΛΑΝΗΤΟΣ ΒΙΟΣ ΤΟΥ

Ὁ μέγας τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφος, ὁ ὁποῖος ἐπενόησε τὴν γενικῶς σήμερον εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἐπικρατοῦσαν περὶ ἀτόμων θεωρίαν, ὁ ὡς ὑλιστῆς καὶ ἄθεος θεωρηθεὶς Δημόκριτος ἐγεννήθη εἰς τὰ Ἀβδηρα τῆς Θράκης μεταξὺ τῶν ἐτῶν 470 - 460 π.Χ. Τὰ Ἀβδηρα ἤμαζον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ κατὰ τὴν μόρφωσιν, ἐνεφάνησαν ἐκεῖ πολλοὶ σοφοὶ ἄνδρες, ἀλλ' ἐπιφανέστατος πάντων ὑπῆρξεν ὁ Δημόκριτος, τοῦ ὁποῖου τὸ ἐπιστημονικὸν μεγαλεῖον, ἡ συγγραφικὴ δεινότης καὶ ἡ πολυμάθειά του ἦσαν κάτι τί τὸ ἀνυπέροβητον. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον ἐδόξασε τὴν Δημόκριτον ὄχι μόνον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀλλ' ἰδίως κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν, εἶναι ἡ ἐντελῶς ἀνατρέπουσα τὰς θεωρίας τῶν προκατόχων τοῦ φιλοσόφου, εἶναι ἡ ἀνὰ τὸν κόσμον σήμερον γνωστὴ περὶ ἀτόμων θεωρία του.

Ὁ Λαέρτιος βεβαιώνει ὅτι ἦτο Ἀβδηρίτης, προσθέτει ὅμως καὶ τὸ ἐξῆς: «ὡς ἔνιοι Μιλήσιος» τοῦτο ὅμως εἶναι ἀνακριβέστατον, ἦτο γνήσιος Ἀβδηρίτης. Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεώς του πρέπει νὰ εἶναι τὸ 460 π.Χ. καὶ τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τὰς πληροφορίας τοῦ Λαερτίου (ΙΧ, 41), ὅτι ἦτο κατὰ 40 ἔτη νεώτερος ἀπὸ τὸν Ἀναξαγόραν, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη τῷ 500 π.Χ. Ἡ πληροφορία ὅμως αὕτη δὲν φαίνεται νὰ εἶναι τόσον ἀκριβής, διότι ἄλλοι παραδέχονται ὡς ἔτος τῆς γεννήσεώς του τὸ 470 ἢ περίπου, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης, ὁ ὁποῖος πάντοτε μετὰ σεβασμοῦ ἐκφράζεται διὰ τὸν Δημόκριτον, βεβαιώνει ὅτι ὁ Δημόκριτος ἦτο συνομήλικος μὲ τὸν Σωκράτην¹. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του δὲν ἔχομεν ἀκριβεῖς πληροφορίας, λέγεται δὲ ὅτι ἔζησεν 100 ἢ καὶ περισσότερα ἔτη² καὶ ἐτάφη εἰς τὴν πατρίδα του τὰ Ἀβδηρα δημοσίᾳ δαπάνῃ.

Ὁ πατέρας του ὠνομάζετο Ἠγησίστρατος, κατ' ἄλλους Ἀθηνόκριτος καὶ κατ' ἄλλους Δαμάσιππος, ἄγνωστον δὲ εἶναι πῶς ὠνομάζετο ἡ μητέρα του. Ἀνῆκεν ὅμως εἰς γένος ἐπιφανές, καὶ σύμφωνα μὲ μίαν εἶδησιν ἡ ὁποία ἀμφισβητεῖται, ἡ οἰκογένειά του ἐφιλοξένησε τὸν Ξέρξην ὅταν ἐπανάρχετο ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, λέγεται ἐπίσης ὅτι καὶ ὅταν μετέβαινε κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐφιλοξενήθη καὶ τότε εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πατρὸς τοῦ Δημοκρίτου, καὶ ὅτι ὁ Ξέρξης, θαυμάσας τὴν εὐφυΐαν τοῦ μικροῦ Δημοκρίτου, ἄφησε Μάγους τινὰς³ οἱ ὁποῖοι ἐδίδαξαν εἰς αὐτὸν τὴν θεολογίαν καὶ τὴν ἀστρολογίαν (=

φιλοσόφου Ἀναξαγόρου, βλέπε: Γ. Εὔσταθίου, «τὰ ἀρχαῖα Ἀβδηρα» Τόμ. 29 τοῦ «Θρακ. λαογρ. καὶ γλωσθ. θησαυροῦ» (1963). Πολ. Παπαχριστοδοῦλου.

1) Βλέπε καὶ Διογ. Λαερτ. ΙΧ, 41, «ἐνιαυτῷ πρεσβύτερος ἢ Σωκράτους».

2) αὐτόθι ΙΧ, 41—43.

3) αὐτόθι 1,34.

ἀστρονομίαν). Ἡ εἶδησις ὁμως αὕτη εἶναι πολὺ ἀμφισβητήσιμος, διότι ἐπλάσθη ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων.

Διδάσκαλός του ὑπῆρξεν ὁ ὡσαύτως Ἀβδηρίτης Λαύκιππος¹, ἐγνώρισεν ὁμως καὶ τῶν ἄλλων φιλοσόφων τὰς δοξασίας, τοῦ Παρμενίδου, τοῦ Ζήνωνος, τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ Ἀναξαγόρου. Προσωπικῶς ἐγνώρισε καὶ τὸν συμπατριώτην του Πρωταγόραν, καὶ ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν ἐπῆνει, ἄλλους δὲ ὄχι².

Πατρίς του, ὅπως καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, ἦσαν τὰ Ἀβδηρα τῆς Θράκης, τὰ ὁποῖα ἤμαζον τότε. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ Ἕλληνες ἔλεγον ὅτι οἱ Ἀβδηρίται ἦσαν διαβόητοι διὰ τὴν ἀπειροκαλλίαν των. Πῶς ὁμως συμβιβάζεται ἡ θουλλομένη ἀπειροκαλλία τῶν κατοίκων τῆς πόλεως τῶν Ἀβδηρῶν μὲ τὸ ὅτι τὰ Ἀβδηρα ὑπῆρξαν ἡ πατρίς ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν, θαυμαζομένων ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καὶ πρὸ πάντων τοῦ διασήμου τῆς ἀρχαιότητος φιλοσόφου, τοῦ ἀτομικοῦ Δημοκρίτου; Ὁ Γαληνὸς ὁμιλεῖ περὶ συχνῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ νοσημάτων³ καταστρεφόντων τὰς πνευματικὰς τῶν κατοίκων δυνάμεις. Καὶ ὁμως τὰ Ἀβδηρα ὑπῆρξαν ἡ πατρίς, ἐκτὸς τοῦ Δημοκρίτου, καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ὡς τοῦ διδασκάλου τοῦ Δημοκρίτου φιλοσόφου Λευκίππου καθὼς καὶ τοῦ σοφιστοῦ Πρωταγόρου, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Πλάτων ἔγραψεν ἰδιαίτερον διάλογον. Ἐπίσης ἀπὸ τὰ Ἀβδηρα κατήγοντο ὁ μαθητὴς τοῦ Δημοκρίτου Ἀνάξαρχος, ὁ ἱστορικὸς Ἐκαταῖος καὶ ἄλλοι σπουδαῖοι ἄνδρες, τοὺς ὁποίους θαυμάζει ἡ ἀρχαιότης⁴.

Ὁ Δημοκρίτος ἦτο πολὺ φιλομαθής. Τόσον μεγάλη ἦτο ἡ φιλομάθειά του καὶ ἡ κλίσις του πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ὥστε ἔλεγεν ὅτι προτιμᾷ νὰ εὔρη μίαν περὶ τοῦ κόσμου αἰτιολογίαν, παρὰ νὰ γίνῃ βασιλεὺς τῶν Περσῶν. Τὴν πατρικὴν του περιουσίαν τὴν διενεμήθη μὲ τοὺς ἀδελφούς του, καὶ οἱ μὲν δύο ἀδελφοὶ του ἔλαβον καὶ κτήματα καὶ χρήματα, ὁ Δημοκρίτος ὁμως ἔλαβεν εἰς τὸ μεριδίον του μόνον χρήματα. (Αἰλιανοῦ, Ποικίλη ἱστορία, Δ'. 29 «τὴν παρὰ Δαμασίππου τοῦ πατρὸς οὐσίαν εἰς τρία μέρη νεμηθεῖσαν τοῖς ἀδελφοῖς τοῖς τρισί, τὰργύρια μόνον λαβὼν ἐφόδιον τῆς ὁδοῦ, τὰ λοιπὰ τοῖς ἀδελφοῖς εἴασε»). Τὸ εἰς χρῆμα ὁμως μεριδίον του ἦτο πολὺ ἰκανοποιητικόν, ὑπὲρ τὰ 100 τάλαντα κατὰ τὸν Δημήτριον τὸν Φαληρέα⁵. Μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ ἐπεχείρησε μακρὰς περιηγήσεις ἀνὰ τὸν γνωστὸν τότε κόσμον, διὰ νὰ κορέσῃ τὴν φιλομάθειάν του. Περιηγήθη τὴν Μι-

1) Περὶ τοῦ Λευκίππου βλέπε, Γ' Εὔσταθίου, «τὰ ἀρχαῖα Ἀβδηρα» Ἀρχ. Θράκης. Πολ. Παπαχριστοδούλου, τόμ. 29, 1963.

2) Διογ. Λαέρτ. IX, 41.

3) αὐτόθι, τόμ. 29.

4) αὐτόθι, τὸ κεφ. «Ἐπιφανεῖς ἄνδρες ἀπὸ τὰ Ἀβδηρα».

5) Ὡς γνωστὸν τὸ τάλαντον εἶχεν 6000 ἀπτικὰς δραχμὰς, μία δὲ ἀρχαία δραχμὴ εἶχεν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν 8 χρυσῶν δραχμῶν. Ἐὰν λοιπὸν ὑπολογίσωμεν μίαν χρυσῆν δραχμὴν πρὸς 20 σημερινὰς δραχμὰς, θὰ εὔρωμεν ὅτι τὸ εἰς χρήματα μεριδίον τοῦ Δημοκρίτου ἦτο ὑπὲρ τὰ 96 ἑκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν!

κράν Ἀσίαν, τὴν Βαβυλῶνα, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Αἰθιοπίαν, τὰς Ἰνδίας, τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα καὶ τέλος τὰς Ἀθήνας. Κανείς ἄλλος δὲν ἐταξίδευσεν τόσον πολὺ καὶ τόσον μακρὰν.

Ἀπὸ τὰς περιηγήσεις του αὐτὰς ἀπέκτησε τόσον πολλὰς γνώσεις καὶ ἐγνώρισε τόσον πολλὰ ἐπιφανῆ πρόσωπα, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος καυχᾶται διὰ τοῦτο. Εἰς ἓνα ἀπόσπασμα ἐκ τῶν ἔργων του λέγει: «Ἐγὼ δὲ τῶν κατ' ἐμαυτὸν ἀνθρώπων γῆν πλείστην ἐπεπλανησάμην ἱστορέων τὰ μάλιστα, καὶ ἀέρας τε καὶ γαίης πλείστας εἶδον, καὶ λογίων ἀνθρώπων πλείστων ἐσήκουσα κλπ». (παρὰ Κλήμ. Ἀλέξ. Στρωμ. Α'. 69). Ὅταν ὅμως ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, φαίνεται ὅτι ἐκεῖ δὲν ἐξετιμήθη ὅσον ἔπρεπε. Ἐν ᾧ διὰ τὸν σοφιστὴν Πρωταγόραν, ὅταν ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἐγίνε τόσος θόρυβος, (ὄρα καὶ τὸν σχετικὸν διάλογον τοῦ Πλάτωνος) διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Δημοκρίτου οὔτε εἶδῃσιν ἔλαβον οἱ Ἀθηναῖοι. Ὁ Δημόκριτος εἰς τὰς Ἀθήνας ἔμεινεν ἄγνωστος, καὶ ἐγνώρισε μὲν τὸν Σωκράτην, ἠγνοήθη ὅμως παρ' αὐτοῦ. (Διογ. Λαερτ. ΙΧ, 36). Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους φιλοσόφους ἠγνοήθη, τὸ μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος μετὰ τινος πικρίας λέγων: «ἦλθον εἰς Ἀθήνας καὶ οὐ τις με ἔγνωκε».

Ἐκ τῶν περιηγήσεων αὐτῶν ὁ Δημόκριτος ἀπέκτησε τόσον πολλὰς γνώσεις καὶ ἐγνώρισε τόσον πολλὰ πράγματα, ὅσοι εἶναι καὶ οἱ κλάδοι τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως. Εἶχε γνώσεις μαθηματικὰς, φυσικὰς, ἠθικὰς, μουσικὰς, ποιητικὰς, ἰατρικὰς, γεωπονικὰς, ζωγραφικὰς, γραμματικὰς, πολεμικὰς κλπ. καὶ τοῦτο καταφαίνεται ἀπὸ τὸν μεγάλον ἀριθμὸν τῶν συγγραμμάτων του, ὡς θὰ ἴδωμεν. Καὶ ὅμως, ἂν καὶ τοσαύτας γνώσεις εἶχεν ὁ Δημόκριτος, ὁ Πλάτων οὐδαμῶς τῶν συγγραμμάτων του τὸν ἀναφέρει. Κάνει λόγον δι' ἄλλους φιλοσόφους πολὺ κατωτέρους ἀπὸ τὸν Δημόκριτον, ἐν ᾧ διὰ τὸν Ἀβδηρίτην φιλόσοφον δὲν λέγει τίποτε. Αἱ κακαὶ γλῶσσαι λέγουσι ὅτι ὁ Πλάτων ἐξήλευε τὸν Δημόκριτον, τὸ πιθανώτερον ὅμως εἶναι ὅτι δὲν κάνει λόγον περὶ αὐτοῦ διότι ὁ Δημόκριτος ἦτο ὑλιστής, ἀντίθετος δηλαδὴ πρὸς τὰς «ιδέας» τοῦ Πλάτωνος. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι παρατήρησαν τὴν παράλειψιν ταύτην τοῦ Πλάτωνος, ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ HIRZEL καὶ ὁ NATORP λέγουσι ὅτι ὁ Πλάτων κάνει μόνον ὑπαινιγμούς πρὸς τὸν Δημόκριτον χωρὶς νὰ τὸν μνημονεύη.

Ἀφ' οὗ ἐτελείωσε πλέον τὰς περιηγήσεις του ὁ Δημόκριτος, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἀφ' οὗ κατηνάλωσεν εἰς τὰ ταξείδιά του ὅλην τὴν περιουσίαν. Εἰς τὴν πατρίδα του τότε ἔζη πολὺ πτωχικὰ, ὁ δὲ Ἀντισθένης λέγει ὅτι τὸν ἔτρεφεν ὁ ἀδελφός του Δάμασος. (Λαέρτ. ΙΧ, 39). Εἰς τὰ Ἀβδηρα ὅμως ὑπῆρχε κάποιος νόμος κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἤξιούτο ταφῆς ἕκείνος ὁ ὁποῖος εἶχε καταναλώσει τὴν πατρικὴν περιουσίαν. Ὁ Δημόκριτος τότε ἐδιάβασεν εἰς τοὺς συμπολίτας του τὸ περιώνυμον σύγγραμμά του, τὸν «Μικρὸν Διάκοσμον». Οἱ συμπολίται του τὸν ἐθαύμασαν, τοῦ ἔδωσαν μάλιστα καὶ ὡς τιμητικὸν βραβεῖον ἓν μέγα χρηματικὸν ποσόν. (Αὐτόθι, ΙΧ, 39).

Ὁ Αἰλιανὸς εἰς τὰς «Ποικίλας ἱστορίας» του λέγει ὅτι, ὅταν ὁ Ἴππο-

κράτης ἐπεσκέφθη τὰ Ἄβδηρα, ἐπεσκέφθη καὶ τὸν Δημοκρίτον, καὶ κατὰ τὴν πρώτην συνάντησίν των τὸν ἐξέλαβεν ὡς μαινόμενον. Ὅταν ὅμως ἤρχισεν νὰ ὀμιλῇ ὁ Δημοκρίτος, τὸν ἐθαύμασεν ὑπερβολικὰ, καὶ συνεδέθη μετ' αὐτοῦ διὰ στενῆς φιλίας. (Λεπτομερείας περὶ τῆς συναντήσεως τοῦ Ἴπποκράτους καὶ τοῦ Δημοκρίτου, βλέπε: Γ. Εύσταθίου, Τὰ ἀρχαῖα Ἄβδηρα, τὸ κεφ. «Ἡ συνάντησις τοῦ ἱατροῦ Ἴπποκράτους καὶ τοῦ φιλοσόφου Δημοκρίτου εἰς τὰ Ἄβδηρα». Ἀρχ. Θράκης Παπαχριστοδοῦλου Πολ. τόμ. 29).

Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του ὁ Δημοκρίτος τὸ ἐπέρασεν εἰς τὴν πατρίδα του, τιμώμενος καὶ θαυμαζόμενος παρὰ τῶν συμπολιτῶν του. Ἀπέθανεν εἰς βαθύτατον γῆρας καὶ πρὸς τιμὴν του οἱ Ἄβδηρῖται τοῦ ἀνήγειραν ἀνδριάντας, ἔκοψαν μάλιστα καὶ νομίσματα.

Ὁ Δημοκρίτος κατὰ τὸν πλοῦτον τῶν γνώσεων καὶ κατὰ τὴν ἀγχίνουαν καὶ κατὰ τὴν λογικὴν τῶν διανοημάτων του ἀκολουθίαν, ὑπερτερεῖ πάντων τῶν προγενεστέρων του φιλοσόφων, ὁ δὲ πανεπιστήμων Ἀριστοτέλης συχνάκις μνημονεύει τὰς γνώμας τοῦ Δημοκρίτου καὶ ἐκφράζεται περὶ αὐτοῦ μετὰ μεγάλου σεβασμοῦ.

Περὶ τῆς φιλοσοφικῆς καὶ λογοτεχνικῆς ἀξίας του, περὶ τῶν πολυπληθῶν συγγραμμάτων του καθὼς καὶ περὶ τῆς θαυμαστῆς περὶ «ἀτόμων» θεωρίας του θὰ διαπραγματευθῶμεν εἰς τὰ ἐπόμενα.

Β'. Ο ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ ΑΠΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗΣ ΑΠΟΨΕΩΣ ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟΣ ΤΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΟΦΟΥ ΑΒΔΗΡΙΤΟΥ¹

Ὅπως ἦτο πολυμαθέστατος ὁ Δημοκρίτος τοιουτοτρόπως ἦτο καὶ πολυγραφώτατος. Ἡ ἰωνικὴ πεζογραφικὴ λογοτεχνία ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν πρώτην ἀνάπτυξιν τοῦ πεζοῦ ἀττικοῦ λόγου, ἐξακολουθεῖ νὰ ρίπτῃ ζωνρὰν ἀκτινοβολίαν. Ὅλα δὲ τὰ συγγράμματα τοῦ Δημοκρίτου εἶναι γραμμένα εἰς τὴν ἰωνικὴν διάλεκτον καὶ εἰς πεζὸν λόγον, ἢ ὁποῖα διάλεκτος ὠμιλεῖτο τότε εἰς τὴν πατρίδα του τὰ Ἄβδηρα.

Ὁ δξύνουος φιλόσοφος ἦτο καὶ ἄριστος συγγραφεύς, οἱ δὲ ἀρχαῖοι ἐκθειάζουν τὸ ὕφος του καὶ τὴν γλαφυρότητά του. Ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος τὸν ὀνομάζει γονιμώτατον φιλόσοφον συγγραφέα, ὁ Κικέρων παραβάλλει αὐτὸν πρὸς τὸν Πλάτωνα διὰ τὴν ποιητικὴν του φράσιν, καὶ ἐξυμνεῖ τὴν σαφήνειάν του, ὁ δὲ Πλούταρχος θαυμάζει τῆς λέξεως τὸ θεῖον καὶ τὸ μεγαλοπρεπές. Τὰ συγγράμματά του βραδύτερον ὁ κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἀκμάσας

1) Μεταξὺ τῶν εἰς τὸ θρακικὸν Πάνθειον εὐρισκομένων θρακικῶν φυσιογνωμιῶν ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουν οἱ δύο οἱτοὶ Ἄβδηρῖται σοφοί, ὁ Δημοκρίτος δηλαδὴ καὶ ὁ Πρωταγόρας, οὔτος δὲ εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον καὶ ἡμεῖς θὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου αὐτῶν. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ἀλλ' ἰδιαιτέρως ἡμεῖς οἱ Θραῖκες πρέπει νὰ καυχώμεθα διὰ τοὺς σοφοὺς συμπατριώτας μας.

πλατωνικὸς Θράσυλλος τὰ διήρσεεν εἰς 15 τετραλογίας (ὅπως διήρσεε καὶ τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος) ὡς ἐξῆς: εἰς δύο τετραλογίας τὰ ἠθικά του συγγραμματα, εἰς τέσσαρας τετραλογίας τὰ φυσικά, εἰς δύο τὰ ἀσύντακτα, εἰς τρεῖς τὰ μαθηματικά, δύο τὰ μουσικά καὶ δύο τὰ τεχνικά, ἤτοι τὸ ὅλον ἐξήκοντα συγγράμματα. Ὁ Διογένης ὁμοίως ὁ Λαέρτιος, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀναγράφει τοὺς τίτλους ὄλων τῶν συγγραμμάτων του ἕνα πρὸς ἕνα, ἀναφέρει καὶ ἄλλα ἑννέα συγγράμματα τοῦ σοφοῦ τούτου ἀνδρὸς μὴ περιληφθέντα εἰς τὰς τετραλογίας τοῦ Θρασύλλου.

Κατὰ κακὴν ὁμοίως τύχην ἀπασαι αἱ βαρύτιμοι αὐταὶ συγγραφαὶ ἀπολέσθησαν, καὶ μόνον μερικὰ ἀποσπάσματα διεσώθησαν, τὰ ὁποῖα ὁμοίως εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ ἠμπορέσῃ τις νὰ ἐννοήσῃ τὸ βάθος τῆς διανοίας τοῦ φιλοσόφου. Κάθε διασωθὲν ἀπόφθεγμα τοῦ Δημοκρίτου εἶναι καὶ ἕνας βαρύτιμος ἀδάμας. Εἶναι δὲ λυπηρὸν ὅτι ἀπολέσθη καὶ ὁ «Μέγας Διάκοσμος» τὸ ἐπιφανέστατον τῶν ἔργων του, ὅπου συνωψίζετο τὸ περὶ φύσεως σύστημά του. Ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος λέγει ὅτι ἐξετιμήθη τὸ σύγγραμμά του αὐτὸ ἀντι 500 ταλάντων, δηλαδὴ τρία ἑκατομμύρια δραχμᾶς ἀττικᾶς. Ὡνομάσθη δὲ Μέγας, διότι ἔγραφε καὶ «Μικρὸν Διάκοσμον»¹.

Ἄλλο ἔργον του ἐκτὸς τῶν δύο Διακόσμων εἶναι τὸ περὶ «εὐθυμίας» (δηλαδὴ περὶ ἰσορροπίας τῆς ψυχῆς) τὸ κυριώτερον ἐκ τῶν ἠθικῶν ἔργων του, ἀλλὰ καὶ αἱ «Διαθῆκαι» του ὁσαύτως ἐπραγματεύοντο περὶ ἠθικῆς. Εἰς τὸ «περὶ ἀνθρώπου φύσιος» ἐπραγματεύετο περὶ φυσικῆς. Περὶ γλωσσικῶν καὶ γραμματολογικῶν ζητημάτων ἐπραγματεύετο εἰς τὰς συγγραφάς του «περὶ Ὁμήρου» περὶ ὀρθοπέιης καὶ γλωσσέων «περὶ ρημάτων» καθὼς εἰς τὸ «Ὀνομαστικόν» του. Εἰς τὰ γνήσια συγγράμματά του ὁμοίως ἀργότερον προσετέθησαν καὶ πολλὰ ὑποβολιμαῖα ἐκ τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα εἶναι τοῦ Δημοκρίτου τοῦ Μυσταγωγοῦ ἢ Ψευδοδημοκρίτου ἢ Βώλου καταγομένου ἀπὸ τὴν Μένδην τῆς Αἰγύπτου. Εἰς τὰ ὑποβολιμαῖα αὐτὰ ἔργα ἀνήκουσι καὶ δύο ἐπιστολαὶ καὶ τὰ βιβλία «περὶ συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν» «Φυσικὰ καὶ μυστικά» «Γεωργικὰ» «Χειρὸκμητα». (Περὶ τούτων βλέπε: CHRIST, ἐν λ. Δημόκριτος σελ. 910).

Ἐλέχθη ἤδη ἀνωτέρω ὅτι ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἔργα τοῦ Δημοκρίτου οὐτε ἓν διεσώθη πλήρες εἰς ἡμᾶς. Σώζονται μόνον 230 ἀποσπάσματα ἠθικά, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ ἀποφθέγματα, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Δημοκρίτος ἐξετάζει πάντα σχεδὸν τὰ ἠθικά προβλήματα. Πλήρη συλλογὴν τῶν περιωθέντων ἀποφθεγμάτων ἐξέδωκεν ὁ DIELS.

Ὁ Πλούταρχος, ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ὁ Κικέρων καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασεὺς ὁμοίως περὶ τῆς συγγραφικῆς καὶ λογοτεχνικῆς δεινότητός

1) Διὰ τὸν Μέγαν Διάκοσμον ὁμοίως ὑπάρχουν καὶ ἀντιρροήσεις, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι ἔργον τοῦ Δημοκρίτου ἀλλὰ τοῦ διδασκάλου του Λευκίππου, κατὰ τὸν Θεόφραστον. (Διογ. Λαέρτ. IX, 46). Οἱ περισσότεροι ὁμοίως παραδέχονται ὅτι εἶναι ἔργον τοῦ Δημοκρίτου.

του, τώρα δὲ θὰ τὸν ἐξετάσωμεν καὶ ὡς φιλόσοφον, προηγουμένως ὁμως πρέπει νὰ κάμωμεν λόγον περὶ τῆς ἀτομικῆς σχολῆς καὶ τῶν ὁπαδῶν της.

Γ'. Η ΑΤΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ — ΟΙ ΟΠΑΔΟΙ ΤΗΣ

Εἰσηγητὴς τῆς θεωρίας τῶν ἀτόμων κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν δὲν εἶναι ὁ Δημόκριτος ἀλλὰ ὁ διδάσκαλός του Λεύκιππος. Ὁ Λεύκιππος ἦτο καὶ αὐτὸς Ἀβδηρίτης (κατ' ἄλλους Μήλιος) ὁ δὲ Δημόκριτος ἦτο μαθητὴς του. Ὁ Ἀριστοτέλης ὁμως εἰς τὰ «Μεταφυσικά» του (Α' 4, 485) λέγει ὅτι ὁ Δημόκριτος ἦτο ἑταῖρος, δηλαδὴ φίλος τοῦ Λευκίππου. «Λεύκιππος δὲ καὶ ὁ ἑταῖρος αὐτοῦ Δημόκριτος, στοιχεῖα μὲ τὸ πλήρες καὶ τὸ κενὸν εἶναι φασὶ κλπ.». Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ὁ Λεύκιππος εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς θεωρίας τῶν ἀτόμων, ἡ πληρεστέρα ὁμως ἀνάπτυξις καὶ ἡ ἀκριβεστέρα διατύπωσις τῆς θεωρίας αὐτῆς ὀφείλεται εἰς τὸν Δημόκριτον. Ὁ Ἐπίκουρος μάλιστα ἐντελῶς ἀμφισβητεῖ τὴν ὑπαρξίν τοῦ Λευκίππου. (Περὶ τοῦ Λευκίππου βλέπε Γ. Εὔσταθ. «Τὰ ἀρχαῖα Ἀβδηρα». Ἀρχ. Θράκης Παπαχριστ. τόμ. 29, 1963).

Ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων λέγεται ὅτι ὁ Δημόκριτος τὸ σύστημά του τὸ παρέλαβεν ἀπὸ ἓνα παλαιότατον Φοῖνικα φιλόσοφον ὀνομαζόμενον Μῶχον. (Σέξ. Ἐμπειρ. πρὸς Μαθ. Θ' 363 κ.ά.). Ἀντέγραψε λέγουν τὸν Φοῖνικα φιλόσοφον, καὶ παρουσίασεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς ἰδικὴν του σοφίαν τὴν περὶ ἀτόμων θεωρίαν. Αὐτὸ ὁμως εἶναι ψευδέστατον, διότι ἕαν τις ἐκ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβε τὴν περὶ ἀτόμων θεωρίαν ἀπὸ ἄλλου, αὐτὸς δὲν θὰ ἦτο ὁ Δημόκριτος ἀλλὰ ὁ Λεύκιππος, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι αὐτὸς εἶναι κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν τῶν ἀρχαίων ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἀτομολογίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἡ περὶ ἀτόμων θεωρία βασίζεται καὶ εἰς προγενεστέραν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, χωρὶς νὰ ὑποστῇ καμμίαν ἐπίδρασιν ἔξωθεν.

Οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἀτομικῆς σχολῆς εἶναι πολλοί, διατρέπει ὁμως μεταξὺ αὐτῶν ὁ Μητροδώρος ὁ Χίος, ὁ ὁποῖος ἦτο μαθητὴς τοῦ Δημοκρίτου καὶ μάλιστα ὁ κυριώτερος μετὰ τὸν Δημόκριτον ἀτομιστής. Τὸν Μητροδώρον ἠκολούθησεν ὁ Ναυσιφάνης, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ ἠδονικοῦ Ἐπικούρου. Ἄλλος ὁπαδὸς τῆς θεωρίας τῶν ἀτόμων ἦτο ὁ Ἀναξάρχος ὁ Ἀβδηρίτης, μαθητὴς τοῦ Μητροδώρου, ὁ ὁποῖος ἠκολούθησε τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν ἐκστρατείαν του. Ἀποφαίνεται ὅτι σκοπὸς τοῦ βίου εἶναι ἡ εὐδαιμονία, καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη εὐδαιμονικός. Εἶναι πολυθρόλιτος ἢ μαρτυρία ὅτι ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Ἦλθεν εἰς διαφονίαν μὲ τὴν τύραννον τῆς Κύπρου Νικοκρέοντα, ὁ ὁποῖος τὸν ἔβαλε μέσα εἰς ἓνα ἰγδίον καὶ τὸν ἐκοπάνισε. Ἐκεῖνος ὁμως ἀφροντιστῶν διὰ τὴν τιμωρίαν, ἔλεγε: «Πρίσσε (— κοπάνιζε) τὸν Ἀναξάρχου θύλακον, Ἀναξάρχον οὐ πίσισεις». (Διογ. Λαέρτ. Θ'. 58 καὶ Γ. Εὔστ. Ἀρχ. Ἀβδηρα, Θησ. τόμ. 29).

Ὅλοι οἱ προγενέστεροι τοῦ Δημοκρίτου φιλόσοφοι ἠσχολήθησαν μὲ ζητήματα κοσμολογικά. Ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας ἰωνικῆς σχολῆς ὁ μὲν Θαλῆς ὁ Μιλήσιος ἔλεγε ὅτι ἀρχὴ τοῦ κόσμου εἶναι τὸ ὕδωρ, ὁ Ἀναξίμανδρος τὸ ἄ-

πειρον, ὃ δὲ Ἀναξίμανης ἔλεγεν ὅτι ἀρχὴ τοῦ κόσμου εἶναι ὁ ἀήρ. Οἱ Πυθαγόρειοι ὑπελάμβανον ὡς ἀρχὴν τοῦ κόσμου τοὺς ἀριθμούς, ὁ Ἐλεάτης Ξενοφάνης ἦτο ἐνιστής, ἀποδεχόμενος μετὰ τοῦ Παρμενίδου τὸ «ἐν καὶ πᾶν», ὁ σκοτεινὸς φιλόσοφος Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος εἶπεν ὅτι ἀρχὴ τοῦ κόσμου εἶναι τὸ πῦρ, ὁ Ἐμπεδοκλῆς παραδέχεται τὰ τέσσαρα ριζώματα πῦρ — ἀήρ — ὕδωρ — γῆ, καὶ ὁ Ἀναξαγόρας τὸν νοῦν. Ὁ Λεύκιππος ὅμως καὶ ὁ Δημόκριτος εἶναι οἱ ἰδρυταὶ τῆς ἀτομικῆς θεωρίας κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ κόσμος ἔγινεν ἀπὸ τὰ «ἄτομα». Ἀλλὰ τί εἶναι τὰ ἄτομα;

Δ' ΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ

Ὁ σοφὸς Δημόκριτος ἐδόξαζεν ὅτι ἡ ὕλη εἶναι ἀγέννητος, προαιωνία καὶ ἀθάνατος. Ἐμελέτησεν ὅμως καὶ τὰ φαινόμενα τῆς φθορᾶς, τὴν ὁποίαν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀρηθῇ τις. Ἀλλ' ἡ φθορὰ εἶναι κάτι τι τὸ σύμφωνον μετὰ τὴν ἀθανασίαν τῆς ὕλης, διότι δὲν ἐκμηδενίζεται τελείως ἡ ὕλη, ἀλλὰ πάσχει μίαν μεταβολήν, μίαν «ἀλλὰ γήν». Διὰ νὰ γίνῃ ὅμως ἡ ἀλλαγὴ αὐτῆ, χρειάζεται «κίνησις» πρέπει δηλαδή νὰ γίνῃ κίνησις ἐντὸς ἑνὸς συνόλου. Ἀλλὰ διὰ νὰ κινήθῃ κάτι τί, χρειάζεται νὰ ἴμφορῇ νὰ κινήθῃ, ὄχι βέβαια μέσα εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ μέσα εἰς κάτι ἄλλο, ὅποτε φυσικὸν εἶναι νὰ τὸ σταματήσῃ αὐτὸ τὸ κάτι ἄλλο μετὰ τὸν ἰδανικὸν του ὄγκον. Ἄρα πρέπει νὰ κινήθῃ κάποιον ἄλλου, μέσα εἰς τὸ ὅποιον τίποτε δὲν ὑπάρχει, δηλαδή μέσα εἰς τὸ μηδέν, καὶ μετὰ ἄλλους λόγους, ὅπως τὸ ὀνομάζει τὸ μηδέν αὐτὸ ὁ Δημόκριτος — μέσα εἰς τὸ «κενόν». Τὸ κενὸν λοιπὸν αὐτὸ δοξάζει ὁ Δημόκριτος ὅτι ὑπάρχει, καθὼς καὶ ἡ ὕλη, τὴν ὁποίαν ἀποκαλεῖ τὸ «πλήρες» ἢ καὶ τὸ «ὄν». Ἀρχὴ λοιπὸν τῶν ὄντων κατὰ τὸν Δημόκριτον, τὰ ἀπαραίτητα δηλαδή στοιχεῖα τὰ ὁποῖα χρειάζονται ὅλα ὅσα ὑπάρχουν εἰς τὸν κόσμον, εἶναι τὸ «ὄν» καὶ τὸ «μη ὄν». (τὸ πλήρες καὶ τὸ κενόν.)

Ὁ Δημόκριτος λοιπὸν ἐδίδασκεν ὅτι τὸ ὄν (ἡ ὕλη, τὸ σύμπαν) εἶναι αἰώνιον, ἀφθαρτον καὶ ἀναλλοίωτον. Οἱ Ἐλεῆται ἐκτὸς τῶν ἄλλων θεωριῶν τῶν, ἔλεγον ὅτι τὸ ὄν εἶναι ἀπλοῦν, ὁ Δημόκριτος ὅμως ἔλεγεν ὅτι τὸ ὄν εἶναι πολλαπλοῦν καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ θεμέλιον ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ θεωρία του. Τὸ πολλαπλοῦν αὐτὸ ὄν, ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ, αἰώνια, ἀφθαρτα καὶ ἀναλλοίωτα μικρὰ-μικρὰ σωματίδια, τὰ ὁποῖα δὲν ὑποπίπτουν εἰς τὴν κατ' αἴσθησιν ἀντίληψίν μας, ἀλλὰ εἶναι μόνον νοητὰ καὶ ὀνομάζονται «ἄτομα» δηλαδή ἄτμητα, καὶ ἀκριβέστερον ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δὲν ἴμφοροῦν νὰ χωρισθοῦν εἰς ἄλλα μικρότερα. Τὰ ἄτομα λοιπὸν αὐτά, τὰ ἀγέννητα, ἀφθαρτα, ἄπειρα καὶ ἀναλλοίωτα, ἔχουν μίαν σχέσιν πρὸς ἄλληλα, καὶ ἡ σχέσις αὐτῆ εἶναι ἡ κίνησις. Διὰ νὰ γίνῃ ὅμως ἡ κίνησις, καθὼς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, χρειάζεται καὶ χῶρος κενός. Ἀπὸ τὴν ἔνωσιν δὲ καὶ ἀπὸ τὴν κίνησιν τῶν ἀτόμων μέσα εἰς τὸν κενὸν χῶρον, γίνεται μία «δίνη» καὶ ἀπὸ τὴν κίνησιν αὐτὴν γίνονται οἱ κόσμοι. Περὶ τῆς γενέσεως δὲ τοῦ ἰδικοῦ μας κόσμου,

θὰ ὁμιλήσωμεν κατατέρω, ἀφ' οὔ προσθέσωμεν μερικὰς ἀκόμη λέξεις διὰ τὴν καλυτέραν κατανόησιν τῆς Δημοκριτείου θεωρίας.

Κατὰ τὸν Δημόκριτον, ἔχουν καὶ μερικὰς διαφορὰς τὰ ἄτομα μεταξὺ των. Διαφέρουν «ρουσμῶ καὶ διαφυγῇ καὶ τροπῇ» δηλαδὴ διαφέρουν κατὰ τὸ σχῆμα, κατὰ τὴν τάξιν καὶ κατὰ τὴν θέσιν. Καὶ κατὰ μὲν τὸ σχῆμα διαφέρουν (Ἀριστοτέλους Μεταφ. Α'. 385 β'.) ὅπως διαφέρει τὸ κεφαλαῖον γράμμα Α ἀπὸ τοῦ Ν, κατὰ τὴν τάξιν διαφέρουν ὅπως τὸ ΑΝ τοῦ ΝΑ καὶ κατὰ τὴν θέσιν ὅπως τὸ Ζ τοῦ Ν.

Πῶς λοιπὸν ἐσχηματίσθη ὁ ἰδικὸς μας κόσμος; Κατὰ τὸν Δημόκριτον τὰ ἄτομα ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω διαφορῶν, διαφέρουν καὶ κατὰ τὸ μέγεθος, διότι δὲν εἶναι μαθηματικαὶ στιγμαί, ἀλλὰ σώματα. Ἐπακολούθημα δὲ τοῦ μεγέθους εἶναι τὸ βάρος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ μέγεθος. Τὰ ἄτομα αὐτὰ στροβιλίζονται μέσα εἰς τὸν ἄπειρον κενὸν χῶρον καὶ πίπτουν, ἀλλὰ δὲν πίπτουν ὅλα μὲ ἴσῃν ταχύτητα. Τὰ μεγαλύτερα καὶ βαρύτερα πίπτουν πρὸς τὰ κάτω ταχύτερον, καὶ διὰ τοῦτο συγκρούονται. Μὲ τὴν σύγκρουσιν ὁμως αὐτὴν παράγεται ἡ ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσα δίνη (δίνηςις) ὅποτε τὰ μὲν ἐλαφρότερα ἀπωθῶνται πρὸς τὰ ἄνω (καὶ ἐξ αὐτῶν ἐσχηματίσθη ὁ ἄηρ, τὸ πῦρ καὶ πάντα τὰ οὐράνια σώματα) τὰ δὲ βαρύτερα πρὸς τὰ κάτω (καὶ ἐξ αὐτῶν ἐσχηματίσθη ἡ Γῆ.) Τὰ ἄτομα αὐτὰ ὅλως μηχανικῶς καὶ ποικιλοτρόπως συμπλεκόμενα σχηματίζουν κόσμους διαφόρους, οἵτινες εἶναι ὅμοιοι καὶ ἀνόμοιοι, γεννῶνται καὶ φθείρονται. Εἰς ἐκ τῶν ἀείρων τούτων κόσμων εἶναι καὶ ὁ ἡμέτερος.

Ἡ ἀτομικὴ θεωρία τοῦ Θρακῆς φιλοσόφου ἐθαυμάσθη καὶ παρὰ τῶν ἀρχαίων καὶ παρὰ τῶν νεωτέρων. Ἐκ τῶν ἀρχαίων ὁ Ἐπίκουρος καὶ ἔπειτα ὁ Λουκρήτιος ἠκολούθησαν αὐτήν. Ἐπειδὴ ὁμως διὰ τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος ἡ φιλοσοφία ἔλαβε νέας κατευθύνσεις, ἡ θαυμασία αὕτη θεωρία ἔμεινεν εἰς τὴν ἀφάνειαν ἐπὶ δύο περίπου χιλιετηρίδας. Οἱ νεώτεροι ὁμως Βάκων καὶ Π. Γκασένδι τὴν ἀνέσυσσαν ἀπὸ τὴν ἀφάνειαν αὐτήν, καὶ σήμερον ἐπικρατεῖ εἰς ἀπάσας γενικῶς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Αἱ νεώτεραι θεωρίαι περὶ τῆς κατασκευῆς τῶν κόσμων κατὰ τίποτε σχεδὸν δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὰς θεωρίας τοῦ Δημοκρίτου. Εἰς τὰς ἡμέρας μας δὲ τὸ ἄτομον διασπασθὲν ἐφάνερωσε μίαν τεραστίαν δύναμιν, τὴν ἀτομικὴν ἐνέργειαν. Καὶ εἰρηρικὴ μὲν χρῆσις τῆς δυνάμεως αὐτῆς συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας, διὰ πολεμικοὺς ὁμως σκοποὺς μεταχειριζομένη, συντελεῖ —δυστυχῶς— εἰς τὴν καταστροφὴν ἴσως καὶ ὁλοκλήρου τοῦ πλανήτου μας.

Ε'. ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΥ

Κατὰ τὸν Δημόκριτον ὅλα τὰ ἐνῶργανα καθὼς καὶ ὁ ἄνθρωπος προήλθον ἐκ τῆς πηλώδους γῆς, ὅχι ὁμως διεσπαρμένα κατὰ μέλη, ἀλλ' ὁλόκληρα καὶ αὐτοτελῆ. Τὸν ἄνθρωπον τὸν ἐθεώρει ἄξιον ἰδιαίτερας προσοχῆς, τὸν

ἐθαύμαζε διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ὠνόμαζε «μικρὸν κόσμον». Κατὰ Δημόκριτον ὁ ἄνθρωπος σύγκεται ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, καὶ ὅπως ὅλα τὰ ὄντα, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ ψυχὴ σύγκεται ἀπὸ ἄτομα. Τὰ ψυχικὰ ὁμῶς ἄτομα εἶναι πολὺ τιμώτερα ἢ τὰ τοῦ σώματος. Ἡ ψυχὴ παρέχει εἰς τὰ σώματα τὴν κίνησιν, τὰ δὲ σώματα ἄνευ τῆς ψυχῆς δὲν θὰ ἐκινουῦντο. Καὶ ἐπειδὴ τὸ εὐκίνητότατον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι τὸ σφαιροειδές, σφαιροειδές δὲ εἶναι καὶ τὸ πῦρ, διὰ τοῦτο παραδέχεται ὅτι ἡ ψυχὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ θερμὰ ἄτομα σφαιροειδῆ, διακεχυμένα καθ' ὅλον τὸ σῶμα. Μεταξὺ δύο σωματικῶν ἀτόμων ὑπάρχει καὶ ἓνα ψυχικόν, καὶ τοιουτοτρόπως τὰ ψυχικὰ αὐτὰ ἄτομα πανταχοῦ τοῦ σώματος εὐρισκόμενα, κινουσι τὸ σῶμα. Δὲν παράγουσιν ὁμῶς πανταχοῦ τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν. Εἰς τὸν ἐγκέφαλον γεννῶσι τὴν νόησιν, εἰς τὴν καρδίαν τὴν ὀργὴν καὶ εἰς τὸ ἥπαρ τὴν ἐπιθυμίαν.¹

Τὰ ψυχικὰ ἄτομα ἐπειδὴ εἶναι λεπτότατα, θὰ ἐξήρχοντο ἐκ τοῦ σώματος ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἡ ἀναπνοή. Διὰ τῆς ἀναπνοῆς ὄχι μόνον ἐμποδίζεται ἡ ἔξοδος τῶν ὑπαρχόντων ψυχικῶν ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ νέα ἄτομα ψυχικὰ εἰσάγονται ἔξωθεν καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀναπνοὴ εἶναι ὁ ὅρος τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν παύσῃ ἡ λειτουργία τῆς ἀναπνοῆς, πᾶσα ἀντίστασις ἔξωθεν πρὸς ἔξοδον ψυχικῶν ἀτόμων αἴρεται, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀποθνήσκει. Τὰ ψυχικὰ ἄτομα ἀποχωρισθέντα ἅπαξ τοῦ σώματος δὲν ἐπανέρχονται πλέον, ἀλλ' οὔτε καὶ καθ' ἑαυτὰ ὑπάρχουν. Ὡστε σῶμα καὶ ψυχὴ κατὰ τὸν Δημόκριτον δὲν διαφέρουν οὐσιωδῶς. Ἀπένεμεν ὁμῶς πολὺ μεγαλυτέραν ἀξίαν εἰς τὴν ψυχὴν παρὰ εἰς τὸ σῶμα, διότι ἡ ψυχὴ εἶναι τὸ εὐγενέστατον εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἶναι δὲ καὶ ἡ αἰτία τῆς γνώσεως. Εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς ψυχῆς, τὰ ὁποῖα εἶναι θεῖα ἀγαθὰ, ἀντιτάσσονται τὰ ἀγαθὰ τοῦ σώματος, τὰ ὁποῖα εἶναι πολὺ κατώτερα καὶ διὰ τοῦτο συμβουλεύει νὰ φροντίζωμεν περὶ πῆς ψυχῆς μᾶλλον παρὰ περὶ τοῦ σώματος. Ἡ εὐγένεια τοῦ ζώου εὐρίσκεται εἰς τὸ κάλλος τοῦ σώματος, τοῦ ἀνθρώπου ὁμῶς ἡ εὐγένεια εὐρίσκεται εἰς τὴν ψυχὴν, τὸ βεβαίως δὲ ὁ ἴδιος λέγων εἰς κάποιο ἀπόσπασμά του «κτινέων μὲν ἡ εὐγένεια, ἡ τοῦ σκῆνεος (τοῦ σώματος) εὐσθένεια, ἀνθρώπου δὲ ἡ τοῦ ἡθεος εὐτροπία.» Ἀπὸ τὴν ὀρθὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς ἐξαρτᾶται ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου.

ΣΤ'. Η ΓΝΩΣΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΥ

Ὁ Δημόκριτος ἐταύτιζε τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν, ἀντιθέτως πρὸς τὸν Ἀναξαγόραν, ὁ ὁποῖος διεχώριζε τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὸν νοῦν. Ἄλλ' ἂν καὶ

1) Εἰς τὰ ἀποσπάσματα 6, 15 καὶ 17 τοῦ Δημοκρατείου βιβλίου «περὶ ἀνθρώπου φύσεως» χαρακτηρίζονται ὁ μὲν ἐγκέφαλος «Φύλαξ διανοῆς» ἡ δὲ καρδία «βασιλεὺς ὀργῆς τιθηνός» καὶ τὸ ἥπαρ «ἐπιθυμίας αἴτιον».

ἐταύτιζεν ὁ Δημόκριτος τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν, παρεδέχετο ὅμως ὅτι ἡ νόησις παρέχει εἰς ἡμᾶς τὴν ἀληθῆ τῶν ὄντων γνῶσιν, ἐν ᾧ ἡ ἀντίληψις ἢ ὁποῖα γίνεται μὲ τὰς αἰσθήσεις πολλάκις μᾶς ἀπαντᾷ. Τὴν γνῶσιν ἢ ὁποῖα ἐπιδιώκεται μὲ τὰς αἰσθήσεις τὴν θεωρεῖ ἐπισηφαλῆ καὶ ἀναξιόπιστον, ὡς «γνώμην σκοτίνην,» ἐν ᾧ ἐκείνην τὴν ὁποῖαν ἐπιζητοῦμεν διὰ τῆς νοήσεως τὴν θεωρεῖ ὡς «γνώμην γνησίην.» Ὁ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς εἰς τὸ «πρὸς Μαθηματικούς» (Ζ'. 138) βιβλίον του ἀναφέρει ὅτι ὁ Δημόκριτος ἔλεγε σχετικῶς ἐπὶ λέξει τὰ ἐξῆς: «γνώμης δὲ δύο εἰσὶν ἰδέαι, ἡ μὲν γνησίη, ἡ δὲ σκοτίνη. Καὶ σκοτίνης μὲν ξύμπαντα τάδε: ὄψις, ἀκοή, ὄσμή, γεῦσις, ψαῦσις. ἡ δὲ γνησίη, ἀποκεκριμένη ταύτης.»

Ἡ κατ' αἴσθησιν ἀντίληψις τῶν ἐκτὸς τῆς ψυχῆς εὐρισκομένων ἀντικειμένων, γίνεται διὰ τῶν «ἀπορροῶν.» Ἄλλὰ τί εἶναι ἀπορροαί; Ἡ ἐπαφή τῆς ψυχῆς μας πρὸς τὰ εἶδωλα τὰ ὅποια ἀπορρέουν ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα τὰ ὅποια εὐρίσκονται ἐκτὸς ἡμῶν. Ἀπὸ τὰ ἐκτὸς ἡμῶν ἀντικείμενα ἐξέρχονται ἀπορροαί, κάθε μία ἀπὸ τὰς ὁποίας ἔχει τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ σώματος ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀπορρέει. Εἶναι δὲ αἱ ἀπορροαὶ ὁμοιώματα τῶν σωμάτων τὰ ὅποια ὁ Δημόκριτος ὀνομάζει «δείκνυλα» δηλαδὴ εἶδωλα. Αὐτὰ τὰ εἶδωλα σχηματίζουν ἀπομιμήματα τῶν σωμάτων τὰ ὅποια διὰ τῶν πόρων τοῦ σώματός μας ἔρχονται εἰς ἐπαφήν μὲ τὰ ψυχικὰ μας ἄτομα, καὶ τοιουτοτρόπως λαμβάνομεν γνῶσιν τῶν ἀντικειμένων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἡ αἴσθησις ὅμως αὐτὴ δὲν ἔχει πάντοτε τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν, διότι δὲν εἶναι πάντοτε οἱ ἴδιοι οἱ ὄροι τῆς γενέσεως τῆς αἰσθήσεως. Ἐὰν τὰ ἀποτυπώματα τῶν εἰδώλων φέρονται χωρὶς κανένα ἐμπόδιον μὲ ἀέρα λεπτὸν καὶ ὁμαλόν, σχηματίζουν σαφεῖς εἰκόνας τῶν πραγμάτων, ἄλλως γινώσκονται αἰσθήσεις ἀσαφεῖς.

Ἡ νόησις εἶναι καὶ αὐτὴ προϊόν τῆς ἐπαφῆς, γενομένη διὰ τῆς ἐπαφῆς ὁμοίων ἀτόμων τῆς ψυχῆς καὶ τῶν εἰδώλων. Ἡ διαφορὰ ὅμως μεταξὺ αἰσθήσεως καὶ νόησεως εἶναι ὅτι ἡ νόησις ἀπαιτεῖ μεγαλύτεραν ἡρεμίαν τῆς ψυχῆς, θεωρεῖται δὲ ἡ νόησις πολὺ ἀνατέρα τῆς αἰσθήσεως διότι αὐτὴ παρέχει τὴν γνησίαν γνῶσιν (γνώμη γνησίη) ἐν ᾧ ἡ αἴσθησις σκοτεινὴν (γνώμη σκοτίνη). Ἐκφράσεις τινὲς τοῦ φιλοσόφου ἔδωσαν ἀφορισμὸν ὅπως θεωρηθῆ ὁ αὐτός ὡς σκεπτικός, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι ὁ φιλόσοφος δὲν ἀμφιβάλλει ὅπως ἀμφέβαλλον οἱ σκεπτικοί, ἀλλὰ ἐκφράζει μόνον μερικὰς μεμψιμοιρίας διὰ τὸ περιορισμένον τῶν γνώσεων. Ἄλλως τε τὸ φιλοσόφημα τοῦ Δημοκρίτου εἶναι κάπως δογματικόν, ἐν ᾧ ὁ ἴδιος ἦτο πολέμιος τοῦ σκεπτικισμοῦ.

Ζ'. ΑΙ ΠΕΡΙ ΗΘΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΥ

Αἱ ἠθικαὶ θεωρίαι τοῦ Δημοκρίτου δὲν εὐρίσκονται εἰς σπενὴν συνά-

φειαν μὲ τὰς ὄντολογικὰς θεωρίας του, καὶ τοῦτο διότι αἱ ἠθικαὶ θεωρίαι τοῦ Δημοκρίτου περιῆλθον εἰς ἡμᾶς μόνον εἰς μεμονωμένας ρήτρας καὶ ἀποσπάσματα, τὰ ὅποια ὅμως εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ μᾶς δώσουν μίαν ἰδέαν, ἔστω καὶ ἀμυδρὰν περὶ τῆς μεγάλης ἀξίας τῆς ἠθικῆς τοῦ Δημοκρίτου. Ἡ ἠθικὴ τοῦ σοφοῦ Ἀβδηρίτου εἶναι πολλοῦ λόγου ἀξία, διότι ζητεῖ τὴν ρύθμισιν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν σύμφωνα μὲ τὰ ἀξιώματα καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς πλέον ἀγνάς καὶ καθαρὰς τῆς ἀρχαιότητος. Αἱ ἠθικαὶ θεωρίαι του, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, εὐρίσκονται μόνον εἰς γνωμικὰ καὶ ἀποφθέγματα, γλαφυρώτατα ὅμως, διότι ὁ Δημόκριτος δὲν ἦτο μόνον ὀξύνους φιλόσοφος, ἀλλ' ἦτο καὶ ἄριστος συγγραφεύς. Ὁ Δημόκριτος τὸν πνευματικὸν βίον τὸν θεωρεῖ ὅτι ἔχει πολὺ μεγαλυτέραν ἀξίαν ἀπὸ τὸν κατ' αἰσθησιν βίον. Ὁ ὕψιστος σκοπὸς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἔλεγεν ὅτι εὐρίσκεται εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, τὴν ὁποίαν ὅταν ἀναζητῇ τις εὐρίσκει ὅτι δὲν κατοικεῖ οὔτε εἰς τὰ βουκλήματα, οὔτε εἰς τὸν πλοῦτον, οὔτε εἰς τὸν χρυσόν, ἀλλὰ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἴδιον ὅμως συμβαίνει καὶ διὰ τὴν κακοδαιμονίαν, «εὐδαιμονίη ψυχῆς καὶ κακοδαιμονίη, οὐκ ἐν βουκλήμασιν οἰκέοι, οὐδὲ ἐν χρυσῷ, ψυχὴ δ' οἰκητήριον δαίμονος.» (ἀπόσπ. 10—11) Ἡ ἀληθὴς εὐδαιμονία εὐρίσκεται εἰς τὴν σύμμετρον εὐθυμίαν καὶ φαιδρότητα τῆς ψυχῆς. Ταύτην τὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς τὴν ὀνομάζει ὁ Δημόκριτος «εὐεστῶ» «εὐθυμίην» «ἀθαμβίην» (ἀταραξίαν) «εὐδαιμονίην». Τὴν περπνότητα δηλαδὴ τοῦ βίου δὲν τὴν ἐξαρετᾶ ἀπὸ τὴν κτήσιν ὑλικῶν ἀγαθῶν, οὔτε ἀπὸ παχυλᾶς ἡδονᾶς καὶ ἀπολαύσεως τοῦ βίου, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῆς ψυχῆς, δηλαδὴ τὴν φρόνησιν, τὴν εὐβουλίαν, τὴν διάπραξιν τοῦ ὀρθοῦ, τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἐπιστήμην. «σοφίη ἀθαμβος (ἀτάραχος) ἀξίη πάντων, τιμιωτάτη οὖσα.» (ἀπόσπ. 34)

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους παρανοήσαντες τὴν διδασκαλίαν τοῦ Δημοκρίτου, ἐνόμιζον ὅτι ὁ Δημόκριτος ἐννοεῖ τὴν εὐθυμίαν ἢ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴν κατ' αἰσθησιν ἡδονήν. Ὁ Διογένης ὅμως ὁ Λαέρτιος μᾶς ἐξηγεῖ ὅτι ὁ Δημόκριτος εὐθυμίαν ἐννοεῖ ἐκείνην «οὐ τὴν αὐτὴν οὖσαν τῇ ἡδονῇ, ὡς ἔνιοι παρακούσαντες ἐδέξαντο, ἀλλὰ καθ' ἣν ἡ ψυχὴ γαληνῶς καὶ εὐσταθῶς διάγει, ὑπὸ μηδενὸς ταραττομένη φόβου ἢ δεισιδαιμονίας ἢ ἄλλου τινὸς πάθους. (Διογ. Λαέρτ. 12—45)

Κατὰ τὸν σοφὸν Ἀβδηρίτην ὁ ἀνθρώπος πρέπει νὰ ἔχη ὀλιγωτέρας λύπας καὶ περισσοτέρας χαράς, τοῦτο δὲ τὸ κατορθώνει ὅταν ἐπιδιώκῃ τὴν ἀνωτέραν ἡδονήν. Ἐκαστος πρέπει νὰ τηρῇ τὸ μέτρον, τὸ ὁποῖον συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐπικρατῇ ἢ σωφροσύνη. Εἰς κάθε πρᾶγμα ἄριστον εἶναι τὸ μέτρον, ἢ δὲ ὑπερβολὴ καὶ ἢ ἔλλειψις εἶναι κακόν. Τὸ νικᾶν αὐτὸς ἑαυτὸν, πασῶν τῶν νικῶν πρώτη τε καὶ ἀρίστη. Εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου συντελοῦν καὶ ἄλλαι ἀρεταί, διότι συντελοῦν εἰς τὴν «εὐθυμίην.» Εἶναι δὲ αὗται ἢ φιλοπονία, ἢ δραστηριότης καὶ ἢ πόλμη. Ἡ ἀνδρεία τὰς βλάβας πῶν ἀν-

θρώπων τὰς κάμνει μικροτέρας, προσπορίζει δὲ τὰς νίκας, ἀπὸ τὰς ὁποίας μεγαλυτέρα εἶναι ἡ νίκη τῶν παθῶν.

Ἐκ τούτου, ἐκ τῆς ἀνωτέρω δηλαδὴ ρηθείης παρανοήσεως τῶν διδασκαλιῶν του, προῆλθε καὶ ἡ παράδοσις ὅτι ὁ Δημόκριτος ἐπειδὴ κατεγέλα πάντα τὰ ἀνθρώπινα, ὠνομάσθη «Γελασίνοσ» ἀντιθέτως πρὸς τὸν Ἐφέσιον Ἡράκλειτον, ὁ ὁποῖος ἔκλαιε διὰ πάντα, καὶ ὠνομάσθη ἐκ τούτου «Κλαυσίνος.» Ὁ Αἰλιανὸς εἰς τὰς «Ποικίλας ἱστορίας» του ἀναφέρει περὶ τούτων. «Κατεγέλα δὲ πάντων ὁ Δημόκριτος καὶ ἔλεγεν αὐτοὺς μαίνεσθαι. Ὅθεν καὶ Γελασίνον ἐκάλουν αὐτὸν οἱ πολῖται. (Δ'. 20) Προφανῶς τὸ ἐπίθετον τοῦτο τοῦ γελῶντος φιλοσόφου προῆλθεν ἐκ τοῦ ἥθους τῶν κατὰ τοὺς μεταγενεστέροισ χρόνοις ἀναγινωσκομένων ἀποφθεγμάτων του.

Ἄλλ' ἄς ὁμιλήσωμεν ὀλίγον διεξοδικώτερον περὶ τῶν ἠθικῶν θεωριῶν τοῦ Δημοκρίτου. Κατὰ τὸν Δημοκρίτον ὁ πλοῦτος, τὸν ὁποῖον πολλοὶ ἀνθρώποι ὑπεριτιμῶσι, δὲν θεραπεύει πάσας τὰς ἐπιθυμίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὅθεν ὁ πλούσιος δὲν εἶναι ἀληθῶς πλούσιος ὅταν ἔχη ἀνάγκην περισσοτέρων τῶν ὧσων ἔχει. Ὁ ἐνθυμούμενος πάντοτε ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι βραχεῖα, ἀρκεῖται εἰς τὰ ὀλίγα καὶ ἀναγκαῖα, ὁ δὲ ἐπιπόλαιος κατέχεται ὑπὸ ἀπληστίας ἢ ὁποῖα εἶναι χειροτέρα ἀπὸ τὴν πενίαν. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἐπιθυμεῖ πολλὰ πράγματα θεωρεῖ καὶ τὰ ὀλίγα πολλὰ, ἐκεῖνος ὁμοῦς ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ τὰ περισσώτερα, ἀποβάλλει καὶ τὸ παρὸν.

Ἐκτός ἀπὸ τὴν αὐτάρκειαν πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ διάκρισις τῶν ἐπιθυμιῶν. Διὰ τὰς ἡδονὰς λέγει ὅτι ὁ ἀνθρώπος πρέπει νὰ ζητῇ ἐκεῖνας αἱ ὁποῖαι προάγουν τὴν «εὐδαιμόνιαν» δηλαδὴ τὴν εὐτυχίαν, καὶ νὰ ἀπέχη ἀπὸ τὰς ἄλλας ἡδονὰς. Ἡ ἡδονὴ ἢ ὁποῖα προέρχεται ἀπὸ τὴν καλλιτεχνίαν εἶναι σταθερά, καθὼς καὶ ἐκεῖνη ἢ ὁποῖα προέρχεται ἀπὸ τὴν γνῶσιν.

Τὴν εὐτυχίαν τῆς δημιουργεῖ κυρίως ψυχὴ χαρωπὴ καὶ ἐν πτωχείᾳ ἀκόμη. Ἡ δυστυχία προέρχεται ἀπὸ ψυχὴν δυσηρεστημένην, ἔστω καὶ εἰς τὸν πλοῦτον εὐρισκομένην «εὐτυχὴς ὁ ἐπὶ μετρίαισι χρήμασι εὐθυμεόμενος, δυστυχὴς δὲ ὁ ἐπὶ πολλοῖσι δυσθυμεόμενος.» (Ἀπόσπ. ἠθικ. 14)

Τὸ κάλλος τοῦ σώματος εἶναι πλεονέκτημα τῶν ζώων, ἐὰν δὲν τὸ ἐξυψώνη ὁ νοῦς. «σώματος κάλλος ζωῶδες, ἢν μὴ νοῦς ὑπῆ». (ἀπόσπ. ἠθικ. 109)

Ἄλλα καὶ αἱ περὶ κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων ἐκφράσεις αὐτοῦ ἀποπνεύουσι τὸ αὐτὸ μῦρον καὶ φέρουσι τὸν ἴδιον σεμνὸν χαρακτήρα.

Περὶ φιλίας ὁ Δημόκριτος ἔχει ἐπίσης πολὺν σεμνὸν γνώμας. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει οὔτε ἓνα χρηστὸν φίλον, εἶναι ἀνάξιος νὰ ζῆ. «Ζῆν οὐκ ἀξιός, ὅτω μὴδὲ εἷς ἔστι χρηστὸς φίλος». (ἀπόσπ. ἠθικ. 162). Ἐπίσης ἡ φιλία ἀνδρὸς συνετοῦ, εἶναι προτιμωτέρα τῆς φιλίας ὄλων τῶν ἀσυνέτων.

Ἡ ζωὴ πρέπει νὰ ἔχη καὶ ἑορτάς. Ζωὴ χωρὶς ἑορτάς εἶναι μακρὰ ὁδὸς χωρὶς πανδοχεῖα. «Βίος ἀνεόρταστος, μακρὰ ὁδὸς ἀπανδόκευτος» (ἀπ. ἠθ. 32).

Ὅμοίως συνιστᾷ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας οὐχὶ ἔνεκεν φόβου ἢ δεισι-

δαμονίας, ἀλλὰ διότι ἡ ἁμαρτία αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἀξία ἀποστροφῆς. «μη διὰ φόβον, ἀλλὰ διὰ τὸ δέον, χρεὸν ἀπέχεσθαι τῶν ἁμαρτημάτων».

Περὶ τοῦ γάμου ὁμοῦ δὲν εἶχε καὶ τόσην ὑψηλὴν ἰδέαν. Προτίμησιν εἶχεν εἰς τὸν ἄγαμον βίον, παρὰ εἰς τὸν ἔγγαμον, «διὰ τὰς πολλὰς ἐξ αὐτοῦ ἀηδίας τε καὶ ἀφοκίας (= ἀπομακρύνσεις, ἀποσπάσεις) ἀπὸ τῶν ἀναγκαιοτέρων». (ἀπόσπ. 179 καὶ παρὰ Κλήμ. Ἀλεξ' Στρωμ. 503, 5). Λαμβάνει πρὸ ὀφθαλμῶν μᾶλλον τὸ κατ' αἴσθησιν μέρος τοῦ γάμου παρὰ τὸ ἠθικόν. Ἀποστρέφεται τὴν συνουσίαν θεωρῶν αὐτὴν ὡς μικρὰν ἀποπληξίαν. «ἐννουσίη ἀποπληξίη σμικρῆ. Ἐξέσσυται γὰρ ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, πληγῇ τινι μεριζόμενος (= διότι ἐξορμᾷ ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, ὡσάν διὰ κτυπήματος τινος ἀποχωριζόμενος). (παρὰ Στοβαίω, καὶ παρὰ Κλήμ. Ἀλεξ. σελίς 327 P.) δι' ὃ καὶ περὶ τοῦ γυναικείου φύλου δὲν ἐνθουσιάζεται. Δὲν θέλει νὰ ἔχη τέκνα, διότι, -λέγει- ἡ κτῆσις τέκνων ἀπομακρύνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὰ ὑψηλά, καὶ διὰ τοῦτο συνιστᾷ τὴν υἰοθεσίαν.

Η'. ΑΙ ΠΕΡΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΓΝΩΜΑΙ ΤΟΥΤ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΥ

Περὶ πολιτείας ὁ Δημόκριτος ἔχει τὰς ἐξῆς γνώμας:

Κατ' ἀρχὰς ἀναγνωρίζει τὴν ἀνάγκην αὐτῆς. Ὁ σοφὸς θεβαίως δύναται πανταχοῦ νὰ ζήσῃ. Ὁ ἰκανὸς χαρακτήρ ἔχει πατρίδα ὅλον τὸν κόσμον. «ἀνδρὶ σοφῷ πᾶσα γῆ βατή. Ψυχῆς γὰρ ἀγαθῆς πατρὶς ὁ ξύμπας κόσμος». (ἀπόσπ. 225). Παρὰ ταῦτα ὁμοῦ καὶ τὴν πολιτείαν καὶ τὴν εὐπραγίαν τῶν κοινῶν θεωρεῖ ἀπαραίτητα διὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν πολιτῶν. Οὐδὲν λαμπρότερον καὶ ὠφελιμότερον καλῆς πολιτείας, διότι ταύτης σωζομένης πάντα σώζονται, καὶ ταύτης καταστρεφομένης πάντα καταστρέφονται, ἡ δὲ ἀπορία τοῦ συνόλου εἶναι πολὺ χαλεπωτέρα ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν ἑνὸς ἐκάστου. Ἀρίστη πολιτεία κατὰ τὸν Δημόκριτον εἶναι ἡ δημοκρατία, καὶ διὰ τοῦτο προτιμᾷ νὰ ζῆ πτωχὸς καὶ ἐν δημοκρατίᾳ, παρὰ ἔχων τὰ πάντα ἄφθονα καὶ εὐρισκόμενος μέσα εἰς τοὺς ἰσχυροτάτους. Ἀπαραίτητα διὰ τὴν ὁμαλότητα τῶν πολιτειῶν θεωρεῖ κατὰ πρῶτον μὲν τὴν σύμπνοιαν τῶν πολιτῶν, ἔπειτα δὲ τὸ σέβας καὶ τὴν εὐπειθειαν πρὸς τοὺς κειμένους νόμους καὶ πᾶς καθεστηκυίας ἀρχάς, διότι ὁ νόμος εἶναι εὐεργέτης τῶν ἀνθρώπων. Ἀπαιτεῖ ὁ Δημόκριτος νὰ ἐκλέγωνται καὶ νὰ ἄρχωσιν οἱ ἀριστοὶ, καὶ οἱ ἄρχοντες ὅταν σφάλλωνται πρέπει νὰ τιμωρῶνται, διότι ἐξελέγησαν ὅπως ἄρχωσι καλῶς. «τὰ κατὰ τὴν πόλιν χρεὸν τῶν λοιπῶν μέγιστα ἠγάθεσθαι ὅπως αὐξῆται εὖ..... πάλιν γὰρ εὖ ἀγομένη, μεγίστη ὄρθωσις ἐστὶ, καὶ ἐν τούτῳ πάντα ἔνι, καὶ τούτου σωζομένου πάντα σώζεται, καὶ τούτου φθειρομένου πάντα φθίρεται». (ἀπόσπ. 212).

Θ'. ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥΤ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΥ

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς παρουσίας μελέτης μας εἶπομεν ὅτι ὁ Δημόκριτος ἐθε-

ωρεῖτο ὡς ὕλιστής καὶ ἄθεος, τώρα δὲ ἄς ἐξετάσωμεν κάπως καλύτερον κατὰ πόσον τοῦ ἀνήκει ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτός. Ὁ ἄκρατος ὕλισμὸς τῆς σχολῆς τῶν ἀτομικῶν βεβαίως δὲν παραδέχεται θείαν τινὰ δύναμιν κυβερνώσαν τὸν κόσμον. Τὴν θέσιν τῶν θεῶν κατὰ τὴν ἀτομικὴν θεωρίαν ἤμποροῦσαν νὰ κατέχουν τὰ ἄτομα, καὶ μάλιστα τὰ πυρώδη ψυχικὰ ἄτομα, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Δημόκριτος ἐνόμιζε τοὺς θεοὺς ὡς πλάσματα τῆς φαντασίας τῶν ἀνθρώπων. Κατ' αὐτὸν οἱ θεοὶ ἦσαν σύμβολα φυσικῶν καὶ ἠθικῶν ἐννοιῶν, λ.χ. ἡ Παλλὰς ἐσήμαινε τὴν φρόνησιν, εἰς πὰς τοιαύτας δὲ ἐννοίας ἤλθον οἱ ἄνθρωποι ἐνεκα τῆς μεγίστης ἐντυπώσεως τὴν ὁποίαν ἔκαμνον εἰς αὐτοὺς ἔκτακτα φυσικὰ φαινόμενα, προξενοῦντα φόβον εἰς αὐτοὺς καθὼς καταγιγίδες, κομῆται, ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, καὶ τὰ ὅμοια. Οἱ παλαιότεροι πῶν ἀνθρώπων βλέποντες τὰ φυσικὰ αὐτὰ φαινόμενα ἐφοβοῦντο, καὶ μάλιστα ἐνόμιζον ὅτι αἰτία πού προξενεῖ αὐτὰ τὰ φαινόμενα εἶναι οἱ θεοί. Ὁ φόβος ἔπλασε τοὺς θεοὺς τοῦ πλήθους. Ὁ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς εἰς τὸ πρὸς «Μαθηματικούς» 9ον βιβλίον του (24) λέγει τὰ ἐξῆς: «Ὁρῶντες φησί, οἱ παλαιοὶ πῶν ἀνθρώπων τὰ ἐν τοῖς μετεώροις, καθάπερ βροντὰς καὶ ἀστραπὰς, κεραυνούς τε καὶ ἄστρον συνόδους, ἡλίου τε καὶ σελήνης ἐκλείψεις, ἐδεματοῦντο (=ἐφοβοῦντο) θεοὺς οἰόμενοι τούτων αἰτίους εἶναι».

Μεθ' ὅλα ὅμως ταῦτα ὁ Δημόκριτος ἐφρόνει ὅτι τὰ περὶ θεοφανειῶν καὶ διοσημειῶν λεγόμενα καὶ πιστευόμενα, δὲν εἶναι ὅλα ἐντελῶς ἀποκνήματα τῆς φαντασίας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἐφρόνει ὅτι ὁ πέρειξ μας ἀπὸ εἶναι γεμῆτος ἀπὸ εἰδῶλα μεγάλα καὶ ὑπαρμεγέθη, ἀλλὰ καὶ δυσκόλως φθειρόμενα, ἀφίνουσι φωνάς, ἐπομένως πολὺ ὑπέρτερα τοῦ ἀνθρώπου, ὅχι δὲ μόνον ὑπέρτερα κατὰ τὸ μέγεθος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν δύναμιν καθὼς καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς. Τὰ εἰδῶλα αὐτὰ ἐμφανίζονται καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς τὰ ἄλογα ζῶα. Αὐτὰ τὰ εἰδῶλα οἱ ἀτομικοὶ τὰ ὀνομάζον *δεῖκελα*. Εἶναι δὲ πραγματικὰ ὄντα, γεννηθέντα ἀπὸ ἄτομα ψυχικὰ, καὶ γίνονται ὀρατὰ καὶ ἀκουστὰ καὶ ἀπὸ μακρινὰς ἀποστάσεις, θεωροῦνται δὲ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὡς θεοὶ ἢ δαίμονες, καὶ ἄλλα μὲν ἐκ τῶν ὄντων τούτων εἶναι ἀγαθοποιὰ καὶ ἄλλα κακοποιὰ, καὶ ἠῦχετο ὁ Δημόκριτος νὰ τύχη ἀγαθὰ εἰδῶλα.

Διαφέρουν ὅμως, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἀπὸ τοὺς κοινούς ἀνθρώπους καὶ κατὰ τὴν μακροβιότητα καὶ κατὰ τὸ ὑπερφυῆς τοῦ μεγέθους, εἶναι δύσφθαρτα ὅχι ὅμως καὶ ἐντελῶς ἀφθαρτα. Τὰ εἰδῶλα (αἱ ἀπορροαὶ) — ὁμιλήσαμεν ἤδη περὶ αὐτῶν — τὰ ἐκπεμπόμενα ἐκ τῶν ἐναερίων τούτων ὄντων, ἐμφανίζονται εἰς τοὺς ἀνθρώπους εἴτε εἰς τὰ ὄνειρα, εἴτε εἰς τοὺς χρησμούς, εἴτε εἰς τὰ μαντεία, εἴτε εἰς ἄλλας διοσημείας. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ εἰδῶλα προέρχονται καὶ τὰ προφητικὰ ὄνειρα (καθὼς καὶ τὰ κοινὰ) καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ βασκανεῖα προέρχεται ἐκ τῶν εἰδώλων τῶν περὶ ἡμᾶς ὄντων καὶ γινομένων. Ὁ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς εἰς τὸ «πρὸς Μαθηματικούς» (Θ' 19) καθὼς καὶ ὁ Πλούταρχος εἰς τὰ «συμποσιακὰ προβλήματα» του (V'. 10, 2) ὁμιλοῦν περὶ τῶν εἰδώλων αὐτῶν.

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω νομίζομεν, ὅτι ὁ Δημόκριτος δὲν παραδέχεται μὲν τελείαν ἀνυπαρξίαν θεῶν, δὲν ἀκολουθεῖ ὅμως κατὰ πάντα τὰς θρησκευτικὰς τοῦ ἔθνους του πεποιθήσεις.

Γ'. ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ ΑΚΟΜΗ ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΥ

Θὰ προσθέσωμεν ὑπὸ μορφὴν ἐπιλόγου ὀλίγα τινὰ ἀκόμη περὶ τοῦ Θρακῶς φιλοσόφου.

Ὁ Δημόκριτος ὑπῆρξε νοῦς καθολικός, εἰς τὴν φιλοσοφίαν του ἔκλεισεν ὅλας τὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς του, καὶ διὰ τοῦτο ἤμπορεῖ νὰ παραβληθῇ μὲ τὸν Ἀριστοτέλην, ἃν καὶ ὁ Δημόκριτος δὲν ἦτο κατώτερος οὐδενὸς ἐκ τῶν σοφῶν τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς νεωτέρους συγκρινόμενος ἐν πολλοῖς εἶναι ὑπέρτερος αὐτῶν, οὐδενὸς ὅμως κατώτερος. Ἀναφέραμεν ἤδη ὅτι εἰς τὰ πολυάριθμα συγγράμματά του ἀναφέρεται εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Τὰ μαθηματικά, ἡ ἀστρονομία, ἡ γεωγραφία, ἡ ἰατρικὴ, ἡ βιολογία, ἡ φυσικὴ, ἡ θεωρία τῆς γνώσεως, ἡ ἠθικὴ, ἡ φιλολογία, ἡ τέχνη καὶ πᾶσαι αἱ σύγχρονοι ἐπιστῆμαι ἠρευνήθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ Δημόκριτος ἦτο ἕνας καταπληκτικὸς πανεπιστήμων, καὶ τὸ σπουδαιότερον ὅλον εἶναι ὅτι κατῴρθωσε νὰ συγχωνεύσῃ ὅλα τὰ πορίσματα τῆς ἐρεῦνης του ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος εἰς μίαν ἐνιαίαν κοσμοθεωρίαν.

Ἡ θεωρία τῶν ἀτόμων τοῦ Δημοκρίτου, μολοντί ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας λησμονηθεῖσα, (βλέπε καὶ σελ....) ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν τῆς νεωτέρας ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἀπὸ τοῦ PETER GASSENDI ἀκόμη, (1592 - 1655) εἰσήχθη ἡ θεωρία τῶν ἀτόμων εἰς τὴν νεωτέραν φυσικὴν. Καθὼς δὲ ἔχομεν εἶπει εἰς τὰ προηγούμενα ὁ Δημόκριτος παραδέχεται τὰ ἄτομα καὶ τὸν κενὸν χῶρον, ἡ νεωτέρα φυσικὴ ὅμως ἀντὶ τοῦ κενοῦ χώρου παραδέχεται τὸν χῶρον τοῦτον πλήρη αἰθέρος. Ἀλλὰ ὄχι μόνον ἡ φυσικὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ σημερινὴ χημεία βασίζεται ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ὑποθέσεως, τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς ἀτομικῆς θεωρίας, τοῦ Δημοκρίτου εἰς τὰς ἡμέρας μας, μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας, εἶναι καταπληκτικὰ καὶ συγκλονίζουσι ὀλόκληρον, ἴσως δὲ καὶ τὸν μέλλοντα κόσμον.

Β'. Ο ΑΒΔΗΡΙΤΗΣ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ Α'. Ο ΕΠΙΦΑΝΕΣΤΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΟΦΙΣΤΩΝ

Ἐνα ἀπόγευμα τῆς ἀνοίξεως τοῦ 432 π.Χ.¹ κάποια κίνησις ζωηρότερα τοῦ συνήθους εἶχε σημειωθῆ εἰς τοὺς δρόμους τῶν Ἀθηνῶν. Πολλοὶ ἔσπευδον εἰς τὸν δῆμον Μελίτης καὶ οἱ περίεργοι ἐρωτοῦσαν νὰ μάθουν τί συμβαίνει, καὶ εἰς τί ἄρᾳ γε νὰ ὀφείλεται ἡ κίνησις αὐτή. Ὅλοι ἔσπευδον πρὸς τὰ

1) Τοῦτο ἀμφισβητεῖται. Ἡ ἐπικρατεστέρα ὅμως γνώμη εἶναι ὅτι ἦτο τὸ ἔτος 432 π.Χ. (CROSCHEL, PLATONIS PROTAGORAS, 1882).

ἐκεῖ καὶ ἰδίως οἱ νεαρότεροι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ μάλιστα πρὸς τὸ ἀρχοντόσπιτον τοῦ πλουσιωτάτου Καλλίου, διὰ νὰ ἰδοῦν κάποιον ἐπίσημον ὁ ὁποῖος μόλις πρὸ ὀλίγου εἶχε φθάσει. Τί συνέβαινε; Μόλις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀφιχθῆ εἰς τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος ὁ διάσημος σοφιστὴς Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο ὁ ἄνθρωπος τῆς ἡμέρας, καὶ ὅλη ἡ Ἑλλὰς ὠμίλει δι' αὐτόν. Ὁ Πρωταγόρας τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐθεωρεῖτο σοφώτερος τῶν ἄλλων σοφῶν, ἢ φήμη εἶχε προτρέξει τῆς ἀφίξεώς του, κατέλυσε δὲ εἰς τὸ ἀρχοντόσπιτον τοῦ Καλλίου καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος τῆς πρὸς τὰ ἐκεῖ συρροῆς τοῦ πλήθους αὐτοῦ.

Ὅλοι μας γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμῖς τοῦ Ε'. π.Χ. αἰῶνος, τὴν ἐποχὴν δηλαδὴ τὴν ὁποῖαν ἡ Ἱστορία ὠνόμασε «χρυσοῦν αἰῶνα τοῦ Περικλέους» οὐδεμία ἄλλη πόλις τῆς Ἑλλάδος εἶχεν ἀκμάσει τόσον πολὺ ὅσον αἱ Ἀθῆναι, ἢ πόλις τῆς Παλλάδος, τῆς θεᾶς τῆς σοφίας. Τὰ γράμματα, αἱ τέχναι, αἱ ἐπιστῆμαι, εἰς κανὲν ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου δὲν ἐκαλλιεργήθησαν τόσον πολὺ, ὅσον εἰς τὸ κλεινὸν ἄστυ, τὸ ὁποῖον ὕμνησε καὶ ὁ ποιητὴς Πίνδαρος, ἀλλὰ καὶ ἡ ποίησις, ἡ μουσικὴ, τὸ θέατρον, ἢ φιλοσοφία καθὼς καὶ πᾶσα ἄλλη πνευματικὴ ἐκδήλωσις, εἶχον φθάσει εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἀκμῆς των. Οἱ σοφώτεροι τῶν Ἑλλήνων γηγενεῖς καὶ ξένοι, ἰδίως δὲ οἱ ξένοι ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ἑλληνικῆς γῆς συνέρχοντο τότε εἰς τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι εἶχον καταστῆ τὸ μέγιστον καὶ σπουδαιότατον πνευματικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος καθὼς καὶ τοῦ κόσμου ὁλοκλήρου. Ἄλλ' ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν διήγησίν μας.

Ἡ ἐξαιρετικὴ λοιπὸν κίνησις κατὰ τὸ ἐσπέρας ἐκεῖνο ὠφείλετο εἰς τὴν ἄφιξιν τοῦ Πρωταγόρου ὁ ὁποῖος — ὅπως εἶπομεν — ἐθεωρεῖτο καὶ ἦτο πράγματι μεγάλος σοφός. Κατέλυσε εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Καλλίου, ἢ ὁποῖα ἦτο τὸ ἐντευκτήριον τῶν σοφῶν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς¹. Ὁ Καλλίας ἦτο Ἀθηναῖος καὶ μόλις εἶχε κληρονομήσει τὸν πλουσιώτατον πατέρα του Ἴππόνικον. Κατήγετο ἀπὸ ἱερατικὸν γένος, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀρχὴ ἐφθανε μέχρι τῶν μυθικῶν χρόνων, μέχρι δηλαδὴ τοῦ Τριτολέμου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ἀνέλαβε τὴν διαχείρισιν τῆς πατρικῆς του περιουσίας, εἶχε δὲ τὴν φιλοδοξίαν νὰ φιλοξενῇ ὅλους τοὺς ἐπιφανεῖς ξένους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ἰδίως τοὺς διαπρεπεστεροὺς σοφιστὰς. Ὡς ἐκ τούτου ὁ κομικὸς Εὐπολις ἔσκαψεν εἰς τοὺς «Κόλακας» του τὸν Καλλίαν διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων σοφιστῶν. (Ἀθῆν. XI, 506). Ὁ υἱὸς τοῦ Ἴππόνικου ὄχι μόνον τοὺς κορυφαίους σοφιστὰς ἐδέχετο, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτούς! Ὁ Πλάτων εἰς τὴν Ἀπολογία τοῦ διδασκάλου του λέγει ὅτι ὁ Καλλίας ἐδαπάνησε διὰ τοὺς σοφιστὰς περισσότερα χρήματα παρὰ ὅσα ὅλοι οἱ ἄλλοι μαζί. (Πλάτ. Ἀπολ. 20 Α'). Τὸ ἴδιον μᾶς τὸ βεβαιώνει καὶ ὁ Ξενοφῶν. (Ξενοφ. Συμπ. 1, 5). Ἐκεῖ λοιπὸν κατέλυσε ὁ Πρωταγόρας ὡς φιλοξενούμενος τοῦ Καλλίου.

1) «Καταλύει δ' ὡς ἐγὼ ἤκουσα, παρὰ Καλλία τῷ Ἴππόνικου». (Πλάτ. Πρωτ. 11, Ε' 311).

Μόλις τρεῖς ἡμέρας εἶχε παραμείνει ὁ Πρωταγόρας εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Καλλίου, (Πλάτ. Πρωτ. 309 D) καὶ ἀμέσως ὅλοι οἱ νέοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὅσοι ἐξ αὐτῶν ἤθελον νὰ μορφωθοῦν ὡς ἤρμοζεν εἰς ἀνθρώπους τυχόντας ἐλευθερίου ἀγωγῆς καὶ ἐπόθουν νὰ ἀκούσουν τὴν διδασκαλίαν του, ἔτρεχον νὰ τὸν συναντήσουν, δίδοντες καὶ ὀλόκληρον τὴν περιουσίαν των ἀκόμη, ἀρκεῖ νὰ τοὺς ἐδέχετο ὡς μαθητὰς του. Ὁ νεαρὸς λ.χ. Ἴπποκράτης, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀπολλοδώρου, καθὼς μᾶς διηγεῖται ὁ Πλάτων εἰς τὸν «Πρωταγόραν» του, ἐπιθυμῶν νὰ ἀκούσῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Πρωταγόρου, ἦτο πρόθυμος νὰ δώσῃ ὄχι μόνον τὴν ἰδικήν του περιουσίαν, ἀλλὰ καὶ χρήματα τῶν φίλων του ἀκόμη, ἐὰν δὲν ἐπῆρκει αὕτη διὰ τὴν ἀμοιβὴν τοῦ διασήμου σοφιστοῦ. «Ὡς ἂν τῶν ἐμῶν ἐπιλιπομι οὐδέν, οὔτε τῶν φίλων» (Πλάτ. Πρωτ. 11, 310 E') καὶ «ἔτοιμος ἀναλίσκειν τὰ τε σαυτοῦ καὶ τὰ τῶν φίλων χρήματα». (Αὐτόθι, 313 B').

Γενᾶται ὅμως τὸ ἐρώτημα, ποιοὶ ἦσαν τέλος πάντων αὐτοὶ οἱ σοφισταὶ καὶ τί ἐδίδασκον, ὥστε μὲ τόσον μεγάλον ζῆλον οἱ νέοι νὰ θέλουν νὰ ἀκούσουν τὴν διδασκαλίαν των;

Β'. ΟΙ ΣΟΦΙΣΤΑΙ

Σήμερον ἡ λέξις σοφιστῆς ἔχει κακὴν σημασίαν. Ὅταν δηλαδὴ λέγωμεν κάποιον ὅτι εἶναι σοφιστῆς, ἐννοοῦμεν τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἰδικὰς του ἐσωτερικὰς πεποιθήσεις, ἀλλ' ἐπιδιώκει μὲ διάφορα σοφίσματα νὰ ἀγωνίζεται κατὰ τῶν ἀντιλεγόντων. Ἐκεῖνον δηλαδὴ ὁ ὁποῖος προβάλλει σοφιστικὰ ἐπιχειρήματα, ἧτοι συλλογισμοὺς οἱ ὁποῖοι εἶναι ἐσφαλμένοι, ἀλλ' ἐπιτήδες λέγονται διὰ νὰ ἐξαπατηθῇ ὁ ἀντίπαλος.

Εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὅμως ἡ λέξις σοφιστῆς δὲν εἶχε κακὴν σημασίαν ὅπως ἔχει σήμερον, μάλιστα ἀρχαιότερον ἡ λέξις σοφιστῆς ἐσήμαινε τὸν σοφὸν ἄνθρωπον, τὸν εἰδικόν, τὸν ἐπιτήδειον, ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ὑπερεῖχε τῶν ἄλλων εἴτε διὰ τὴν ὑπέροχον νοημοσύνην του, εἴτε διὰ τὴν πρακτικὴν ἐμπειρίαν του, εἴτε δι' ἔξοχον μάθησιν. Οὐδεμία διαφορὰ ὑπῆρχε μεταξὺ σοφοῦ καὶ σοφιστοῦ, τὸ ὄνομα δὲ σοφιστῆς — κατ' ἀρχὰς τοῦλάχιστον — ἦτο ἄξιον μεγάλης τιμῆς. Ἡ λέξις σοφιστῆς προήρχετο ἀπὸ τὴν λέξιν «σοφία» κατὰ δὲ τὸν Σουΐδαν ἡ λέξις σοφία ἐσήμαινε οἰανδήποτε μάθησιν. Σοφιστῆς ὅθεν εἶναι συνώνυμον τοῦ σοφός, ἐπινοητικός, συνετός, ἐπιτήδειος, ὁ ἐπιστήμων.

Οἱ σοφισταὶ ἀνεφάνησαν μετὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους, ὅταν οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς διανοητικῆς αὐτῶν ὑπεροχῆς, νικήσαντες τοὺς βαρβάρους, δὲν ἐτράπησαν εἰς ἡδονάς, ἀλλὰ κατελήφθησαν ἀπὸ ζωηρᾶς ἐπιθυμίας ὅπως εὐρύνωσι τὸν κύκλον τῶν γνώσεών των. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ σοφισταὶ συνετέλεσαν μὲν — ἀργότερον — εἰς τὴν διαφθορὰν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ὠφέλησαν συγχρόνως, διότι ἐγιναν εὐρεταὶ πολλῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἀκόμη δὲ καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν ὑπερτάτην βαθμίδα τῆς τελειότητος ἀνήγαγον, ἡ δὲ σοφιστικὴ θάσιν εἶχε κυρίως τὰς διδασκαλίας τοῦ

Πρωταγόρου περὶ τῶν ὁποίων κατωτέρω θὰ ὁμιλήσωμεν.

Ἐπῆρξαν ὁμοῦ καὶ πολλοὶ οἱ ὁποῖοι σφοδρῶς ἐπέκρινον τοὺς σοφιστὰς διὰ τὰς διδασκαλίας των. Κυριώτερος ἀντίπαλος αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁ Σωκράτης, καθὼς καὶ ὁ Πλάτων ὁ μαθητὴς του, ὁ ὁποῖος εἰς τοὺς διαλόγους του (καὶ ἰδίως εἰς Σοφιστ. 221 καὶ ἐφ. καθὼς καὶ εἰς τὴν Πολιτ. VII, 493) κάμνει δυσμενεῖς κρίσεις δι' αὐτούς, λέγων ὅτι οἱ σοφισταὶ εἶναι ἕμιμοι θηρευταὶ πλουσίων νέων, ἕμπειροι περὶ ψυχῆς μαθημάτων, ἀκόμη δὲ καὶ γυμνασταὶ ρητορικῶν γυμνασμάτων, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης δίδει τὸν ἐξῆς ὀρισμὸν δι' αὐτούς: «ἔστι γὰρ ἡ σοφιστικὴ φαινομένη σοφία, οὕσα δ' οὐ, καὶ ὁ σοφιστὴς χρηματιστὴς ἀπὸ φαινομένης σοφίας, ἀλλ' οὐκ οὕσης». (Μεταφ. IV, 1004 β'.) εἶναι δηλαδὴ ἡ σοφιστικὴ φαινομενικὴ σοφία καὶ ὄχι πραγματικὴ, ὁ δὲ σοφιστὴς εἶναι ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ κερδίξῃ χρήματα ἀπὸ φαινομενικὴν σοφίαν, ἡ ὁποία δὲν εἶναι πραγματικὴ. Προσέτι δὲ καὶ ὁ Ξενοφῶν λέγει ὅτι κοῖ σοφισταὶ ἐπὶ τὸ ἐξαπατᾶν λέγουσι καὶ γράφουσιν ἐπὶ τῷ ἑαυτῶν κέρδει, καὶ οὐδένα οὐδὲν ὠφελοῦσι κλπ.». Πρέπει ὁμοῦ νὰ σημειώσωμεν ὅτι ὑπῆρξαν καὶ πολλοὶ ἀπολογηταὶ τῶν σοφιστῶν, ὡς λ.χ. ὁ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους (1394 - 1871) ἔξοχος τῆς Ἑλλάδος ἱστορικὸς G. GROUVE (*Ἀγγλος) εἰς τὸ περιφημὸν ἔργον του (HISTORY OF GREECE) (σ. 474 - 594) προσεπάθησε νὰ ἐξαλείψῃ τὴν συνήθη ἀντίθεσιν τοῦ Σωκράτους πρὸς τοὺς σοφιστὰς, καὶ πλείστα ἔγραψεν ὑπὲρ αὐτῶν.

Γ'. Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΟΥ

Πρῶτος ὠνόμασεν ἑαυτὸν σοφιστὴν, τοῦτέστι διδάσκαλον τῆς σοφίας καὶ ἀρετῆς, (Πλάτ. Πρωτ. 317 β'. καὶ 349 α'.) ὁ Πρωταγόρας, γεννηθεὶς εἰς τὰ Ἄβδηρα τῆς Θράκης κατὰ τὸ 480 π.Χ. ἢ καὶ ὀλίγον ἐνωρίτερον¹. Ὁ πατὴρ του ἐλέγετο Ἀρτέμων ἢ κατ' ἄλλους Μαιάνδριος, ὡς λέγει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος εἰς τοὺς «βίους τῶν φιλοσόφων» του. (VIII, 50).

Ὁ Πρωταγόρας δίκαιον εἶναι νὰ συμπεριληφθῇ μεταξὺ τῶν σφωτάτων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος, ὁ ἴδιος ὁμοῦ ἀπεκάλει τὸν ἑαυτὸν του «σοφιστὴν» «καὶ ὁμολογῶ τε σοφιστὴς εἶναι καὶ παιδεύειν ἀνθρώπους». (Πλάτ. Πρωτ. VII, Β'. 317).

Κατὰ τινὰ μυθώδη παράδοσιν ὁ ἔξοχος οὗτος ἀνὴρ ἦτο κατ' ἀρχὰς ἀχθοφόρος, ἐπενόησε μάλιστα καὶ τὴν ἀχθοφορικὴν τύλην, δηλαδὴ τὸ σάγμα τὸ ὁποῖον φέρουσιν οἱ ἀχθοφόροι διὰ νὰ καταστῆ τὸ θάρος τοῦ φορτίου ἐλα-

1) Ὁ Πρωταγόρας ἦτο γνήσιος Ἀβδηρίτης, ἐλέγετο ὁμοῦ καὶ ἐνομιζετο ὡς Τήσιος, καὶ τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τὸν καμικὸν Εὐπολιν ὁ ὁποῖος εἰς τοὺς «Κόλακας» του λέγει: «ἔνδοθι μὲν ἔστι Πρωταγόρας ὁ Τήσιος»

Τοῦτο ὁμοῦ εὐκόλως δύναται νὰ ἐξηγηθῆ, διότι τὰ Ἄβδηρα ἦσαν ἀποικία τῶν Τητίων. Τὴν ἐξ Ἀβδηρῶν καταγωγὴν του τὴν βεβαιοῦσιν ὁ Πλάτων (εἰς τὴν Πολιτ. X, 600, εἰς τὸν «Πρωτ.» 309, ὁ Στέφ. ὁ Βυζάντιος ἐν λ. Ἄβδηρα, ὁ Σέξτ. ὁ Ἐμπεϊρ. ὁ Κλήμ. ὁ Ἀλεξ. ὁ Κοϊντιλιανὸς καὶ ἄλλοι πολλοί.

φρότερον. Ἐπειτα ἔγινε γραφεὺς τοῦ Δημοκρίτου, καὶ τέλος διδάσκαλος γραμμάτων εἰς μίαν κώμην. Ὁ Λαέρτιος διηγεῖται (VIII, 50) ὅτι ὁ Δημοκρίτος τὸν ἐθαύμασε διότι τὸν εἶδε νὰ δένη μετ' ἐπιτηδειότητος ἐν δέμα ξύλων. «Καὶ πρῶτος τὴν ἀχθοφορικὴν τύλην, ἐφ' ἧς τὰ φορτία βαστάζουσιν, εὔρεν, ὡς φησὶν Ἀριστοτέλης ἐν τῷ περὶ παιδείας. Φορμοφόρος (= ἀχθοφόρος, φέρων ξύλα) γὰρ ἦν, ὡς καὶ Ἐπίκουρός που φησί. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἤρθη πρὸς Δημοκρίτον, ξύλα δεδεκῶς ὀφθεῖς». Τὸ διήγημα τοῦτο θέλει νὰ μᾶς δείξῃ τὴν ἀσυνήθη νοημοσύνην τοῦ ἀνδρός, καθ' ὅτι ἀπὸ τοιαῦτα μικρὰ πράγματα ὀρμηθεῖς, διέπρεψε μετὰξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, παρὰ πάντων θεωρηθεῖς σοφός.

Ἐκ τῶν εἰδήσεων τούτων δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ 20 ἴσως καὶ περισσότερα ἔτη. Ὁ Πρωταγόρας, ὡς εἶπομεν, ἐγεννήθη τι ὁ Πρωταγόρας θὰ εἶχεν ἔλθει εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Δημοκρίτον, ἀμφίβολον ὅμως εἶναι ὅτι ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Δημοκρίτου, διότι τοῦτο ἀντιμάχεται πρὸς τὴν χρονολογίαν, διότι ὁ Δημοκρίτος ἦτο νεώτερος τοῦ Πρωταγόρου τῷ 480 ἴσως καὶ πρότερον ἀκόμη, ὁ δὲ Δημοκρίτος τῷ 460 π.Χ. Ἀλλὰ καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Πρωταγόρου δὲν φέρει κοινὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα νὰ δείχνουν ὀπωσδήποτε σχέσιν μαθητοῦ πρὸς διδάσκαλον, πάντως ὅμως ἡ θεωρία τοῦ Δημοκρίτου ὁ ὁποῖα εἶχε βάσιν τὸν ὕλισμόν, ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς διανοίας τοῦ Πρωταγόρου.

Τὸ ὅτι ὁ Πρωταγόρας ἦτο σοφὸς ἄνθρωπος τὸ παραδέχεται καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σωκράτης, ὁ ὁποῖος εἰς τὸν «Πρωταγόραν» τοῦ Πλάτωνος τὸν ἀποκαλεῖ, ἔστω καὶ μετὰ τινος ἐλαφροῦς εἰρωνείας, ὡς τὸν «σοφώτατον» ἐξ ὅλων τῶν συγχρόνων του, διηγούμενος εἰς κάποιον φίλον του ὅτι συνεζήτησε μὲ τὸν Πρωταγόραν, «ἀλλ' ἢ σοφῶ τινι ἡμῖν, ὦ Σώκρατες, ἐντυχὼν πάρει; — Σοφωτάτῳ μὲν οὖν δήπου τῶν γε νῦν, εἴ σοι δοκεῖ Πρωταγόρας σοφώτατος εἶναι». (Πλάτ. Πρωτ. 309 Β'). Ὁ Λαέρτιος λέγει ἀκόμη ὅτι ὁ Πρωταγόρας προσηγορεύετο «σοφία» (VIII, 50) «διήκουσε δὲ Πρωταγόρας Δημοκρίτου, ἐκαλεῖτο τε σοφία, ὡς φησὶ Φαβωρίνος ἐν παντοδαπῇ ἱστορίᾳ».

Ἀπὸ τὸ τριακοστὸν ἀκόμη ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ Πρωταγόρας περιήρχετο τὰς ἑλληνικὰς πόλεις διδάσκων ἐπὶ μισθῷ καὶ ἀποκτῶν δόξαν καὶ χρήματα, ὅσα δὲν ἀπέκτησεν ὁ Φειδίας καὶ δέκα ἄλλοι ἀνδριαντοποιοί. (Πλάτ. Μέν. 91).

Δ'. Αἱ θεωρίαι τοῦ Πρωταγόρου¹

Ὁ Ἀβδηρίτης σοφιστὴς δὲν ἐδέχετο ἀλήθειαν ἐξ ἀντικειμένου καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγε τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο «πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δὲ μὴ ὄντων ὡς οὐκ ἔστι». Δηλαδή: Ὅλων τῶν πραγμάτων μέτρον εἶναι ὁ ἄνθρωπος, δι' ἐκεῖνα μὲν τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν ὅτι ὑ-

1) Βλέπε καὶ Ἀβδηρα «Ἀρχ. Θρακ. Θησαυροῦ» Πολ. Παπαχριστοδοῦλου τόμ. 29ος.

πάρχουν, δι' ἐκεῖνα δὲ τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχουν, ὅτι δὲν ὑπάρχουν. (Διογ. Λαέρτ. Πρωταγ. 3, 51). Ἡ γνῶσις ὄλων τῶν πραγμάτων εἶναι ὑποκειμενική, καὶ ὄχι ἀντικειμενική.

Κατὰ τὰς διδασκαλίας τοῦ Πρωταγόρου ἀλήθειαι γενικῶς ἰσχύουσαι δὲν ὑπάρχουν, διότι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον φαίνεται ἀληθὲς εἰς ἐμέ, εἶναι δυνατόν νὰ φανῆ ψευδὲς εἰς ἕνα ἄλλον. Διὰ τοῦτο δι' ἕκαστον πρᾶγμα εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχουν δύο ἐντελῶς ἀντίθετοι γνῶμαι, δύνανται ὁμως καὶ αἱ δύο νὰ εἶναι ἐξ ἴσου ἀληθεῖς. Τοῦ πράγματος τούτου, τῆς ὑπάρξεως δηλαδὴ δύο γνωμῶν δι' ἕκαστον πρᾶγμα, τῆς ἰδίας γνώμης ἀποδεικνυομένης διὰ λογικῶν ἐπιχειρημάτων καὶ ὡς ἀληθοῦς καὶ ὡς ἀναληθοῦς, ἔκαμαν ἀργότερον μεγάλην κατάρχησιν οἱ μεταγενέστεροι σοφισταί, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν καὶ τανάπαλιν. Οὗτοι βεβαίως τοιαῦτα διδάσκοντες, εἶναι προφανὲς ὅτι ἔβλαψαν τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Πρωταγόρας ἠρνεῖτο τὴν ὑπαρξιν ψυχῆς καὶ θεῶν, διότι ἴσως νὰ εἶχον ἐπιδράσει ἐπ' αὐτοῦ αἱ ὕλιστικαὶ θεωρίαι τοῦ Δημοκρίτου, ἀν καὶ ὁ Δημόκριτος δὲν ἀπηνεῖτο τελείως τὴν ὑπαρξιν ψυχῆς καὶ θεῶν. Τὰς περὶ θεῶν θεωρίας του ἀνέπτυξεν ὁ Πρωταγόρας εἰς ἕνα βιβλίον του ἐπιγραφόμενον περὶ θεῶν, τὸ ὁποῖον ἀνέγνωσε εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Εὐριπίδου, καὶ τὸ ὁποῖον ἤρχιζεν ὡς ἐξῆς: «Περὶ μὲν θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι εἶθ' ὡς εἰσὶ, εἶθ' ὡς οὐκ εἰσι. Πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἰδέναι, ἢ τε ἀδηλόγητος καὶ βραχὺς ὢν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου». Ἦτοι: Περὶ μὲν τῶν θεῶν δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω, εἴτε ὅτι ὑπάρχουν, εἴτε ὅτι δὲν ὑπάρχουν. Διότι πολλὰ εἶναι τὰ ἐμποδίζοντα τὴν γνῶσιν τούτου, καὶ ἡ ἔλλειψις ἀποδείξεων ἀπ' ἑνός, ἀλλὰ καὶ ἡ βραχύτης τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀπ' ἑτέρου.

Διὰ τὴν ἀσέβειαν αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι κατεδίωξαν τὸν ἄθεον σοφιστὴν, καὶ συλλέξαντες τὰ συγγράμματά του, τὰ ἔκαυσαν εἰς τὴν ἀγορᾶν. Τούτου ἕνεκα ἔφυγεν ὁ Πρωταγόρας ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, καὶ πλέων εἰς τὴν Σικελίαν κατεποντίσθη μαζί με τὸ πλοῖον του, εἰς ἠλικίαν ἐνενήκοντα, καὶ κατ' ἄλλους ἑβδομήκοντα ἔτων. (Αὐτόθι, 3, 51).

Τὰς περὶ κοινωνίας καὶ πολιτείας δοξασίας τοῦ Πρωταγόρου εὐρίσκομεν εἰς τὸν ὠραῖον μῦθον τὸν ὁποῖον διηγεῖται οὗτος εἰς τὸν ὁμώνυμον διάλογον τοῦ Πλάτωνος. (Πρωταγ. 320 C καὶ ἐφεξ.). Τὸν μῦθον τοῦτον κάλλιστον ὄντα, παραθέτομεν ἐν περιλήψει: «Ὅταν ἦλθεν ὁ εἰμαρμένος χρόνος ὅπως ὅλα τὰ γένη τῶν ζώων ἐξέλθωσιν εἰς τὸ φῶς, κατὰ τὴν διανομὴν τῶν ἰδιοτήτων αἱ ὁποῖαι θὰ ἔκαμνον τὰ ζῶα καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἰκανοὺς διὰ τὴν ζωὴν, ἀπὸ ἀπρονοησίαν τοῦ Ἐπιμηθέως, ἀδελφοῦ τοῦ Προμηθέως, ὁ ἀνθρώπος ἔμεινε γυμνός, ἀοπλος καὶ ἄνευ στρωμνῆς, ἐν ᾧ τὰ λοιπὰ ζῶα εἶχον ὅλα τὰ ἐφόδια διὰ τὴν ζωὴν. Τὰς ἐλλείψεις αὐτὰς ἐθεράπευσεν ὁ Προμηθεύς, κλέψας τὸ πῦρ τοῦ Ἡφαίστου καὶ τὴν ἐντεχνον σοφίαν τῆς Ἀθηναῖς, καὶ δώσας αὐτὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ ἀνθρώποι τότε μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ πυρὸς ἔγιναν εὐτυχέστεροι, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔστεροῦντο τῆς τέχνης τοῦ διοικεῖν καὶ κυ-

θερνῶν τὰς πόλεις, (δηλαδή τῆς πολιτικῆς τέχνης) κατώκουν διεσπαρμένοι καὶ κατεστρέφοντο ὑπὸ τῶν θηρίων, διότι ἦσαν ἀσθενέστεροι ἀπὸ αὐτά. Ὁθεν ἔκτισαν πόλεις, ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐδόλως ὠφέλησεν αὐτοὺς, διότι ἔνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ πάλιν διεσκορπίζοντο. Τέλος εὐσπλαγχνισθεὶς ὁ Ζεὺς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἔστειλε τὸν Ἑρμῆν διὰ νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν δικαιοσύνην «τὴν αἰδῶ καὶ τὴν δίκην» ὡς τὴν ἀποκαλεῖ ὁ σοφὸς Ἀβδηρίτης. Οὕτως ἤρχισαν καὶ πάλιν οἱ ἄνθρωποι νὰ ζῶσι πλέον εἰς τὰς πόλεις, συνδεδεμένοι πλέον διὰ πολιτικῆς κοινωνίας, ἀφ' οὗ συμμετέσχον πάντες τῆς αἰδοῦς καὶ τῆς δικαιοσύνης».

Διὰ τοῦ μύθου τούτου ὁ Πρωταγόρας δέχεται πρὸς ὑπαρξιν πολιτικῆς κοινωνίας ἀπαραίτητον τὴν ὑπαρξιν τῶν ἀνωτέρω ἀρετῶν, τῆς αἰδοῦς δηλαδή καὶ τῆς δικαιοσύνης. Αἱ ἀρεταὶ αὗται εἶναι κοινὸν κτῆμα ὄλων τῶν μετεχόντων τῆς πολιτείας ἀνθρώπων, δὲν εἶναι δέ, ὅπως λ.χ. αἱ τεχνικαὶ γνώσεις, κτῆμα μόνον τῶν ἐδικῶν, μόνον τῶν ὀλίγων. Εἰς τὰ πολιτικὰ ζητήματα πρέπει νὰ εἶναι σεβαστὴ ὄλων τῶν πολιτῶν ἡ γνώμη. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ μύθου τούτου.

Ῥασαύτως κατὰ τὸν ἔξ Ἀβδήρων σοφιστὴν ἡ πολιτικὴ ἀρετὴ δὲν εἶναι ἔμφυτος εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀλλ' εἶναι διδακτικὴ, δύναται δηλαδή νὰ διδαχθῆ, τὸ δὲ διδακτικὸν τῆς ἀρετῆς ἢ μὴ, ἐγράφη εἰς ἰδιαιτέρον βιβλίον τοῦ Πρωταγόρου ἐπιγραφόμενον «περὶ ἀρετῶν» ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν. Πολιτικὴ ἀρετὴ εἶναι ἡ τέχνη τοῦ κυβερνῶν τὰ τοῦ οἴκου καὶ τῆς πόλεως, ὅθεν εὐκόλον εἶναι εἰς ἡμᾶς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι διὰ τοῦ μύθου τούτου ὁ Πρωταγόρας θέλει νὰ ἀποδείξῃ ὅτι δικαίως οἱ νέοι τῶν Ἀθηνῶν ἐπεζήτουν τὴν διδασκαλίαν του, θέλοντες νὰ μάθουν νὰ κυβερνῶσι καλῶς ὄχι μόνον τὰ τοῦ οἴκου ζητήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς πολιτείας, ὡς λ.χ. ὁ προηγουμένως ἀναφερθεὶς Ἴπποκράτης ὁ Ἀπολλοδώρου.

Ε'. ΣΤΙΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΟΥ

Ὅπως ὁ Δημόκριτος τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Πρωταγόρας ἦτο πολυγραφώτατος καὶ ἀριστος συγγραφεὺς καὶ λογοτέχνης. Ἡ γλαφυρότης του, ἡ σαφὴς ἔκφρασις τῶν διανοημάτων του, ἡ εὐχέρεια περὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν καταλλήλων λέξεων καὶ ἡ καλλιπέεια, ἦσαν ἀρεταὶ του. Ἄλλως τε, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, ἦτο εἷς ἐκ τῶν σπουδαιότερων καλλιεργητῶν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, τοῦτο δὲ καθὼς καὶ τὴν ὀρθοπέειάν του τὸ ὁμολογεῖ καὶ ὁ Πλάτων (Φαῖδρ. 47). Συνέγραψε πολλὰ βιβλία, τῶν ὁποίων ὅμως μόνον αἱ ἐπιγραφαὶ διεσώθησαν ὑπὸ τοῦ Διογένηος τοῦ Λαερτίου, ὅστις τὰ ἀπαριθμεῖ μὲ τὴν ἐξῆς σειρᾶν: περὶ πάλης, περὶ μαθημάτων, τέχνη ἐριστικῶν, περὶ πολιτείας, περὶ φιλοτιμίας, περὶ ἀρετῶν, περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ καταστάσεως, περὶ τῶν ἐν Ἄδου, περὶ τῶν οὐκ ὀρθῶς τοῖς ἀνθρώποις πρασσομένων, προστακτικὸς, περὶ μισθοῦ, ἀντιλογιῶν δύο. Καὶ αὐτὰ μὲν εἶναι τὰ βιβλία τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Λαερτίου, ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὰ ὑπῆρχον καὶ ἄλλα, κύριον

ὅμως σύγγραμμά του ἦτο τὸ ἐπιγραφόμενον «'Αλήθεια ἢ καταβάλλοντες» καὶ τὸ ὁποῖον ἤρχιζε μὲ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν «πάντων χρημάτων μέτρον ἀνθρώπος κλπ.».

Σπουδαῖον ἐπίσης ἔργον τοῦ Πρωταγόρου εἶναι τὸ ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Λαερτίου μνημονευθὲν «'Αντιλογιῶν δύο» καὶ προφανῶς τὸ ἔργον αὐτὸ ἤρχιζε μὲ τὸ Πρωταγόρειον ἀξίωμα «δύο λόγους εἶναι περὶ παντὸς πράγματος, ἀντικειμένους ἀλλήλοις» (Αὐτόθι, 3, 51) δηλαδὴ εἰς κάθε λόγον ἀντίκειται ἕτερος. Διὰ τοῦ βιβλίου τούτου ὁ Πρωταγόρας καθὼς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν σοφισταὶ μεγάλην ἐπίδρασιν ἐξήκησαν ἰδίως ἐπὶ τῆς ἀθηναϊκῆς νεολαίας κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Ε'. π.Χ. αἰῶνος. Ἔλεγον ὅτι ἐδίδασκον μίαν μόρφωσιν συγχρονισμένην μὲ τὴν ἐποχὴν των, καὶ ὄχι τὴν μόρφωσιν τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον οἱ παλαιότεροι. Ἡ διδασκαλία των ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν πρακτικῶν πολιτικῶν σκοπῶν, ἤθελον δηλαδὴ διὰ τῆς διδασκαλίας των νὰ κάμουν τοὺς νέους — ἐκείνους βέβαια οἱ ὁποῖοι ἐπεδίωκον πολιτικούς σκοποὺς — νὰ τοὺς κάμουν νὰ ἠμποροῦν νὰ πείθουν τὰς λαϊκὰς μάζας. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας τὰ πάντα ἐκρίνοντο καὶ ἀπεφασίζοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἔπρεπε λοιπὸν οἱ νέοι αὐτοὶ νὰ ἠμποροῦν νὰ πείθουν τὸν λαόν, καὶ νὰ τὸν κάμουν νὰ παραδεχθῆ τὰς ἀπόψεις των. Ὁ πολιτικὸς ἀγὼν τότε ἐγένετο μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων μερίδων, καὶ ἐλάμβανε χαρακτῆρα ἀντιλογικόν, ὅ,τι δηλαδὴ ἐπρότεινεν ἢ μία μερίς, ἔπρεπεν νὰ τὸ ἀναιρέσῃ ἢ ἄλλη διὰ τῆς ἀντιλογίας. Κυρίως ἠγόρευον οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων — ὅπως γίνεται καὶ σήμερον — καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἢ τέχνῃ τῆς ἀντιλογίας ἦτο ἐπιβεβλημένη εἰς τὸν ἀγορευόντα. Τὴν τέχνην λοιπὸν αὐτὴν τὴν ρητορικὴν καὶ ἰδίως τὴν ἀντιλογικὴν ἐδίδασκον οἱ σοφισταί, οὐχὶ ὁμοῦς ἀνευ μισθοῦ, ὡς ἔπραττεν ὁ Σωκράτης. Οὗτοι ἐδίδασκον ἔναντι ἀδράς ἀμοιβῆς. Νεώτεροί τινες ἐρευνηταὶ καὶ μάλιστα μεγάλη αὐτῶν μερίς, παραδέχονται τὴν ἐπίδρασιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Πρωταγόρου καὶ τῶν παλαιότερων σοφιστῶν εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἀντιλογιῶν καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς δημηγορίας τοῦ μεγάλου Ἀθηναίου ἱστορικοῦ Θουκυδίδου. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Θραῦξ σοφὸς ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπὶ τῶν μεγαλυτέρων ἀκόμη πνευμάτων τοῦ Ε'. π.Χ. αἰῶνος.

Εἰς τὸ σύγγραμμά του «περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ καταστάσεως» ἐξετίθεντο τὰ αἷτια τῆς δημιουργίας τοῦ συγχρόνου του ἐπὶ Περικλέους πολιτισμοῦ, ἐξητάζετο δὲ ὁ πολιτισμὸς οὗτος μόνον ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιστημονικῶν ἀρχῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἐτίθεντο κατὰ μέρος τὰ μυθολογικὰ πλάσματα.

Ὡμιλήσαμεν ἤδη περὶ τοῦ συγγράματός του «περὶ ἀρετῶν». Εἰς αὐτὸ ἐξετάζετο ἂν ἢ ἀρετὴ εἶναι ἔμφυτος ἢ διδακτὴ, εἰς δὲ τὸν «Πρωταγόραν» τοῦ Πλάτωνος βλέπομεν τὴν μεγάλην συζήτησιν τὴν ὁποίαν εἶχον περὶ τοῦ διακτοῦ ἢ μὴ τῆς ἀρετῆς μεταξὺ τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πρωταγόρου.

Διὰ τὸ «περὶ θεῶν» καθὼς καὶ διὰ τὰς περὶ θεῶν ἀντιλήψεις του ὠμιλήσαμεν παραπάνω ἢ τύχη ὅμως δὲν ἠθέλησε νὰ περισωθῆ κανὲν ἀπὸ τὰ συγ-

γράμματα τοῦ ὀνομαστοῦ Ἀβδηρίτου καθ' ὅτι ἅπαντα ἀπωλέσθησαν, περιεσώθησαν δὲ μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα.

Ὁ βαθύνους σοφιστῆς καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐκαλλιέργησε καὶ τὰ μέγιστα ὠφέλησεν αὐτήν. Ἐν πρώτοις μεγάλας ὑπηρεσίας προσέφερεν εἰς τὴν γραμματικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔκαμε σπουδαιότατα βήματα, διότι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πρωταγόρου ἐγράφετο μὲν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὀρθῶς, αἱ γραμματικαὶ ὁμῶς γνώσεις ἦσαν ὀλίγαι. Πρῶτος αὐτὸς διέστειλε τὰ ὀνόματα εἰς τρία, εἰς ἄρρενα «θήλεα καὶ σκεύη». Τοῦτο μᾶς τὸ θεβαιώνει ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν «Ρητορικὴν» του λέγων: (Ρητορ. τέχνη, Γ', 63). Σκευὴ δὲ ὠνόμαζεν ὁ Πρωταγόρας ἐκεῖνα τὰ ὀνόματα τὰ ὁποῖα ἡμεῖς σήμερον ὀνομάζομεν οὐδέτερα. Ὡσαύτως διέστειλε τέσσαρας ἐγκλίσεις τῶν ρημάτων, τὰς ὁποίας ὠνόμασε «πυθμένας λόγων» ἦτοι τὴν εὐχολὴν (εὐκτικὴν) τὴν ἐρώτησιν, τὴν ἀπόκρισιν καὶ τὴν ἐντολὴν (προστακτικὴν). Ἄλλοι λέγουσιν ὅτι ἐπὶ τὰς ἐγκλίσεις διέστειλε τῶν ρημάτων, καὶ τὰς ὁποίας μνημονεύει ὁ Λαέρτιος (Δ. Λαέρτ. Πρωτ. 4, 53).

Εἰς μέγα μῆκος θὰ ἦγεν ἡμᾶς ὁ λόγος ἐὰν ἀνεγράφομεν ἐδῶ ὀλόκληρον τὸν βίον καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἐξ Ἀβδήρων σοφοῦ. Τοῦτο ἄλλως τε δὲν εἶναι ὁ σκοπὸς μας. Σκοπὸς ἰδικὸς μας ἦτο εἰς τὰ δύο αὐτὰ κεφάλαια περὶ τοῦ Δημοκρίτου καὶ τοῦ Πρωταγόρου νὰ τονίσωμεν τὴν πνευματικὴν εἰσφορὰν τῶν δύο τούτων μεγάλων Ἑρακῶν. Περὶ τοῦ Πρωταγόρου μόνον ἀκόμη ὀλίγα θὰ προσθέσωμεν. Πολιτικοί, ποιηταί, ἱστορικοί, ρήτορες, καλλιτέχναι, εἶχον ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὸν Πρωταγόραν. Διάσημοι ἄνδρες τῆς ἀρχαιότητος ἠσχολήθησαν μὲ αὐτόν. Ὁ Πλάτων, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸν δμώνυμον διάλογον, εἰς τὸν ὁποῖον περιγράφει τὴν κίνησιν τῶν Ἀθηναίων διὰ νὰ λάβουν μαθήματα ἀπὸ αὐτόν, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον διάλογον συζητεῖ, ἔστω καὶ μετὰ τινος ἐλαφροῦς εἰρωνείας, τὰς περὶ παιδείας καὶ ἀρετῆς γνώμας τοῦ σοφιστοῦ. Ὡσαύτως εἰς τὸν «Θεαίτητον» ὁ Πλάτων ἀντικρούει τὰς γνωσιολογικὰς θεωρίας τοῦ Ἀβδηρίτου, εἰς τὸν «Εὐθύδημον» ἔχει ὑπ' ὄψιν του τὰ ἐριστικά του τεχνάσματα, καὶ τέλος εἰς τὴν «Πολιτείαν» ἔχει ὡσαύτως ὑπ' ὄψιν του τὰς περὶ δικαίου καὶ πολιτείας γνώμας τοῦ Πρωταγόρου. Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ Πλάτωνος καὶ ἄλλοι διάσημοι ἄνδρες τῆς ἀρχαιότητος ἠσχολήθησαν μὲ αὐτόν. Ὁ Ὀλύμπιος Περικλῆς, ὁ Εὐρυπίδης, ὁ Σωκράτης, ὁ πλουσιώτατος φίλος τῶν γραμμάτων Καλλίας καὶ ἄλλοι, ἐπεζήτουν τὴν μετ' αὐτοῦ συναναστροφὴν, εἰς ἅπαντα δὲ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον ἡ ἐκτίμησις του ἦτο μεγάλη.

Ζ'. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Βασικὸς σκοπὸς τῆς συγγραφῆς τῆς παρούσης πραγματείας εἶναι νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ ἑλληνικὸς τῆς Ἑλλάδος ἀρχίζει ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων ἀκόμη. Ἀπὸ τοὺς μυθικοὺς ἀκόμη χρόνους ὁ Ὀρφεύς, ὁ πρῶτος ἐκπρόσωπος τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ὁ εἰσηγητὴς τῆς θρησκείας καὶ τῶν λατρευτικῶν τύπων εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶναι Ἐραξ. Ἡ μαγικὴ του λύ-

ρα ἢ ὁποῖα πρὸ τριῶν καὶ πλέον χιλιάδων ἐτῶν ἀντήχει εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἐβρου καθὼς καὶ εἰς τὰς καταπρασίνους φάραγγας τῆς Ροδόπης, εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐξημερώνη ὄχι μόνον τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ζῶα, ἀλλὰ καὶ τὰ δένδρα ἀκόμη ἔκαμνε νὰ κύπτουν τὰς κορυφάς των διὰ νὰ ἀκούσουν τὴν θεῖαν μουσικὴν. Λέγεται μάλιστα ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη ὁ προσεκτικὸς ἀκροατὴς ἀκούει νὰ ἀντηγῆ ἡ θεϊκὴ λύρα, εἰς δὲ τὰ ὕψη καὶ τὰς ὑπωρείας τῆς Ροδόπης ἀκούει τοὺς στεναγμούς του διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀγαπημένης του Εὐρυδίκης. Ὁ κιθαρωδὸς Λῖνος, πού ἐδίδαξεν εἰς τὸν Ἡρακλέα τὴν μουσικὴν, ὁ Εὐμόλπος, ὁ Μουσαῖος, ὁ Θάμυρις, ἦσαν Θραῖκες, εἰς δὲ τὴν Ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν μεταξὺ τῶν ἄλλων ἡρώων τῆς Ἑλλάδος ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ὀρφεύς. Ἡ ἐπιμῆξία καὶ ἡ ἐπικοινωνία τῶν Θρακῶν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἦτο συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπος, καὶ τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, ἡ δίαιτα, αἱ θρησκευτικαὶ τελεταί, μεγάλην ὁμοιότητα εἶχον μὲ τὰς τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. Ἡ Θράκη οὐδέποτε ἀπώλεσε τὸν ἑλληνικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα.

ΠΡΟΣΕΧΩΣ: «Ἡ Θράκη κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους κλπ.»

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	Σελ.
Εἰσαγωγή	209
Ὄνόματα Θρακῆς	211
Ὅρια Θρακῆς	213
Σημερινὰ ὄρια τῆς	218
Καταγωγή Θρακῶν	218
Γλῶσσα Θρακῶν	220
Θρησκεία Θρακῶν	228
Ἡθὴ κῆθιμα ἀρχαίων Θρακῶν	236
Τύμβοι (TUMULI)	249
Πολίτευμα Θρακῆς	251
Διεῖσδυσις Ἑλλην. Πολιτισμοῦ	254
Ὄνομαστοὶ ἄνδρες	260
Ἀβδηρίτης Δημόκριτος	261
Ὁ Δημόκριτος ἀπὸ λογοτεχνικῆς ἀπόψεως	264
Ἀτομικὴ Σχολή	266
Ἀρχαὶ ἀτομικῆς θεωρίας	267
Ψυχολογία Δημοκρίτου	268
Γνωστολογία Δημοκρίτου	269
Ἠθικῆς θεωρίαι Δημοκρίτου	270
Θεολογία Δημοκρίτου	273
Πρωταγόρας Ἀβδηρίτης	275
Σοφισταὶ	277
Βίος Πρωταγόρου	278
Συγγράμματα Πρωταγόρου	281
Ἐπίλογος	283

Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ

ΘΡΟΣ ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ¹⁾

Ἡ Ἐταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν ἔχει προσθέσει ἐσχάτως τρεῖς νέους τομεῖς λαογραφικοῦ τῆς ἐνδιαφέροντος:

- 1) Τὴν δημιουργίαν Ἀρχείου τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης.
- 2) Τὴν ἐκπομπὴν Θρακικῶν μελωδιῶν. 3) τὴν ἔκδοσιν τῶν μελωδιῶν τούτων ἢ ἐκλογῆς των.

Ἐκ τούτων τὸ πρῶτον ἔργον ὀφείλεται εἰς παρακινήσεις μου καὶ συνεπῶς μοῦ ἐπιβάλλει τὴν συνεχῆ εὐθύνην μου τόσον διὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ Ἀρχείου ὅσον καὶ διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔκδοσιν τῆς σχεδιαζομένης Ἐκλογῆς Δημοτικῶν Τραγουδιῶν τῆς Θράκης. Τὰ δύο ἄλλα ἔργα ὀφείλονται ὄχι μόνον εἰς τὴν πρωτοβουλίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ζωηρὰν ὀργάνωσιν καὶ τὸν ἀσθῆστον ἐνθουσιασμὸν τοῦ σημερινοῦ Προέδρου τῆς Ἐταιρείας κ. Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου. Ἡ γνώμη μου σχετικῶς πρὸς ἕνα ἕκαστον ἐκ τῶν ὡς ἄνω τριῶν τομέων ἔχει ὡς ἑξῆς:

1) Τὸ παλαιότερον σύστημα συλλογῆς καὶ ἐκδόσεως περὶ ὁρισμένων ἐκλογῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν εἶναι ἀνεπαρκὲς πλέον. Ἐχαρακτηρίζετο ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμὸν ἐρασιτεχνῶν ἢ καὶ εἰδικῶν, ποὺ κατήρτιζαν συλλογὴν τραγουδιῶν καὶ τὴν ἐδημοσίευσαν αὐτοτελῶς ἢ μέσα εἰς τόμους περιοδικῶν, ἄλλοτε συνοδεύοντες τὰ κείμενα μὲ παρατηρήσεις των καὶ ἄλλοτε ὄχι. Τὸ ἔργον τοῦτο δύναται νὰ συνεχίζεται καὶ εἰς τὸ μέλλον. Κάθε χώρα ὅμως χρειάζεται καὶ ἕνα ὑπεύθυνον τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς, καὶ τοιαῦτα ἤδη ἐκδίδονται ἢ ἐτοιμάζονται ἀπὸ διαφόρους χώρας, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Παράλληλως καὶ κάθε μεγάλη περιοχὴ μιᾶς χώρας ἔχει ἀνάγκη τῆς ἰδικῆς τῆς συλλογῆς, ἢ ὅποια θὰ ἀντικατοπτρίζῃ τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά, ποὺ τυχὸν ἔχει ἢ λαϊκὴ τῆς ποίησις ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχον τῶν ἄλλων περιοχῶν τοῦ αὐτοῦ ἔθνους. Οὕτω ἔχομεν τραγούδια Σερβικὰ ἢ Κροατικὰ, ἐντὸς τῆς Γιουγκοσλαβίας, ἢ τραγούδια τῆς Νέας Ἀγγλίας ἢ τοῦ Κεντάκι, ἐντὸς τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν. Εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ διαφοραὶ γλώσσης καὶ λαϊκῆς ποιήσεως διαφέρουν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον.

Προκειμένου περὶ Θράκης, τὸ ἔργον τοῦτο, διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν κειμένων καὶ διὰ τὴν σύνθεσιν μελετῶν περὶ χαρακτῆρος τῶν τραγουδιῶν, θὰ

1) Ἐπιτόμημα τοῦ κ. Κ. Ρωμαίου, Συντάκτου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ καὶ λαογραφικοῦ ἀρχείου Ἀκαδημίας, περὶ τῆς ἐκδόσεως Ἐκλογῆς Δημοτικῶν Τραγουδιῶν τῆς Θράκης, τῆς ἐκδόσεως τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν, τῶν Ραδιοφ. ἐκπομπῶν κλπ.

τὸ δημιουργήσῃ μόνον ἓνα ὑπεύθυνον Ἀρχεῖον ὄλων τῶν δημοσιευμένων καὶ ἀνεκδότων ἀσμάτων. Ὄταν προηγηθῇ ἡ δακτυλογράφησις των, τότε δωρεὰν προσφερόμενος θὰ συνεχίσω καὶ θὰ ἀποπερατώσω τὴν ἐπιστημονικὴν κατὰ τάξιν ὄλων τῶν παραλλαγῶν εἰς τὸ κάθε τραγούδι, ὅπου αὐταὶ ἀνήκουν. Ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ὅτι τότε μὲ μιὰ ματιὰ θὰ δύναται νὰ γνωρίζῃ κανεὶς ἀμέσως ἀπὸ ποῖα μέρη τῆς Θράκης μαρτυρεῖται κάθε τραγούδι, καὶ θὰ ἠμπορεῖ νὰ παρακολουθήσῃ καὶ νὰ μελετήσῃ ποίας, καὶ διατί οὕτω, μορφὰς ἔχει ὑποστῆ ἐντὸς τῆς Θράκης τὸ κάθε τραγούδι. Οὕτω μελέται θὰ δύνανται συντεθεῖν περισσότεραι, ὁ ἀληθινὸς χαρακτήρ τοῦ Θρακικοῦ τραγουδιοῦ νὰ ἐξακριβωθῇ ἀποτελεσματικώτερα, καὶ κυρίως θὰ εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ μία χρηστικὴ ἔκδοσις τῶν καλύτερων Θρακικῶν παραλλαγῶν, αἱ ὁποῖαι ὅμως θὰ πρέπει νὰ συνοδεύωνται μὲ ἀναγραφὴν τῶν παραπομπῶν καὶ δι' ὅλας τὰς ἄλλας παραλλαγὰς τοῦ αὐτοῦ τραγουδιοῦ, καθὼς καὶ μὲ συντόμους παρατηρήσεις καὶ παραπομπὰς εἰς ὅλας τὰς προηγηθείσας ἐπιστημονικὰς μελέτας. Ἐάν κατορθωθῇ ἡ ἔκδοσις τοῦ τόμου τούτου, τότε ἡ Ἐταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν θὰ δύναται νὰ καυχήθῃ ὅτι προσέφερε πολυτιμωτάτην βοήθειαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ ὅτι εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἐκδόσεως μᾶς ἐπιστημονικῆς Ἐκλογῆς τῶν ἀσμάτων μεγάλων περιοχῶν ἔχη προηγηθῇ ὄλων τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν περιοχῶν.

Παραλλήλως τὸ ὑπὸ κατάρτισιν χειρόγραφον τοῦτο Ἀρχεῖον τῆς, παραμένον εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Ἐταιρείας, θὰ εἶναι μόνιμον καὶ πολύτιμον καταφύγιον παντός ἐπιστήμονος ποῦ θὰ ἐνδιαφερθῇ διὰ τὰ δημοτικὰ ἄσματα τῆς Θράκης αὐτῆς καθ' ἑαυτῆς ἢ διὰ τὴν σχέσιν Ἑλληνικῶν καὶ βαλκανικῶν ἀσμάτων, κυριώτερος κρῖκος τῶν ὁποίων εἶναι φυσικὸν νὰ παραμένουν αἱ παραλλαγὰὶ Μακεδονίας καὶ Θράκης. Ἐάν ἡ ὑπὸ κατάρτισιν ἔκδοσις τῆς ἐκλογῆς ταύτης τῶν Θρακικῶν ἀσμάτων περατωθῇ ἐντὸς διετίας, δὲν εἶναι καθόλου ἀργά. Ἡ ἔκδοσις τῶν Γερμανικῶν ἀσμάτων ἐτοιμάζεται ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν. Ὁμοίως καὶ ἡ ἔκδοσις τῶν Ἑλληνικῶν ἐτοιμάζεται ἀπὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον καὶ οὐδεὶς γνωρίζει πότε θὰ κατορθωθῇ ἡ ἔκδοσις των. Ὡς πρὸς τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἐκλογῆς τῶν Δημοτικῶν Τραγουδιῶν τῆς Θράκης ἢ ταχύτης, εἰς τὸ πρῶτον στάδιον τῆς προπαρασκευῆς, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ταχύτητα καὶ τὴν πιστότητα μὲ τὴν ὁποῖαν θὰ περατωθῇ προηγουμένως ἡ δακτυλογράφησις τοῦ ὅλου ὕλικου.

2) Τὸ δεύτερον μέρος ἀφορᾷ τὰς γινομένας ἐκπομπὰς τῶν Θρακικῶν μελωδιῶν ἐκ τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ. Ἡ μεγάλη χρησιμότης των εἶναι προφανής, διότι μόνον ἔτσι ἡ Ἑλλὰς γνωρίζει τὴν ἀξίαν τῶν Θρακικῶν μελωδιῶν, ἐνῶ παραλλήλως οἱ ἀκροαταὶ Θράκης θὰ τὰς ἀγαποῦν ὀλοῦν καὶ περισσότερον. Ἐάν γίνῃ Ραδιοφωνικὸς Σταθμὸς ἐν Κομοτινῇ, θὰ πρέπει αἱ αὐταὶ ἐκπομπὰὶ νὰ ἐπαναλαμβάνωνται πῶς συχνὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ. Ὅπως θὰ πρέπει νὰ συνεχισθῇ μὲ σύστημα καὶ μὲ τὴν βοήθειαν εἰδικευμένου τεχνικοῦ ἢ ἀποθησαύρισις ὄλων αὐτῶν τῶν ἐκπομπῶν εἰς φωνοληπτικὰς ταινίας, διὰ

νὰ δημιουργηθῆ καὶ νὰ ὑπάρχη ὡς κτῆμα τῆς Ἑταιρείας ἓνα πλήρες Ἀρχεῖον Ὀρακτικῶν Μελωδιῶν, παράλληλον πρὸς τὸ χειρόγραφον Ἀρχεῖον τῶν κειμένων τῶν τραγουδιῶν.

Μὲ τὴν συστηματικὴν ὀργάνωσιν τοῦ Ἀρχείου ταινιῶν, ἔορται διαλέξεις καὶ πᾶσα ἄλλη ἐκδήλωσις τῆς Ἑταιρείας εἴτε ἐδῶ εἴτε ἐν Ὀράκῃ θὰ δύναται νὰ συνοδεύεται εὐκόλως, ἀνεξόδως καὶ ἐπαξίως ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν ἐτοιμῶν μελωδιῶν. Ὅταν δὲ εὐρεθῆ εἰς τὸ μέλλον εἰδικὸς Ὀρθῆ μουσικολόγος, θὰ ἔχη εἰς τὴν διάθεσίν του πολύτιμον καὶ δυσεύρετον ἴσως μουσικὸν ὑλικόν. Ἐνα ὅμως πρᾶγμα ποῦ νομίζω ὅτι θὰ πρέπει ἀκόμη νὰ ἀπασχολήσῃ τὴν Ἑταιρείαν εἶναι ἡ δυνατότης τῆς ἐκτυπώσεως τῶν καλυτέρων λαϊκῶν Ὀρακτικῶν μελωδιῶν εἰς φωνογραφικοὺς δίσκους προοριζομένους διὰ τὸ ἐμπόριον. Θὰ πωληθοῦν μᾶλλον εὐκόλα, καὶ ἐδῶ καὶ εἰς Ὀράκας τοῦ Ἐξωτερικοῦ, νοσταλγοὺς τῆς μουσικῆς τῆς γενετικῆς των. Ἡ διάδοσις λαϊκῶν μελωδιῶν μὲ φωνογραφικοὺς δίσκους τοῦ ἐμπορίου ἐπιχειρεῖται ἀπὸ ἐτῶν ἀπὸ τὸ Μουσικὸν Τμῆμα τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κογκρέσσου ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἀποδίδει οἰκονομικῶς σημαντικά. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ εἶχεν ἐπιχειρηθῆ παρόμοιον τι καὶ ἀπὸ τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημαίς ἢ ἄλλην λαογραφικὴν ὀργάνωσιν.

3) Τὸ τρίτον μέρος ἀφορᾷ τὴν δημοσίευσιν τῆς μουσικῆς Ὀρακτικῶν μελωδιῶν. Ἡ τοιαύτη ἔκδοσις εἶναι καὶ ἀναγκαία καὶ σπουδαιότατη. Ἐχουν προηγηθῆ ἔκδοσις μουσικαὶ δι' ἄλλα τμήματα τῆς Ἑλλάδος, π.χ. διὰ τὴν Ἠπειρον, Πελοπόννησον, Κρήτην καὶ Δωδεκάνησον. Διὰ τὴν Ὀράκην ἐνιαία ἔκδοσις δὲν ὑπάρχει ἀκόμη. Οἱ γείτονές μας ἔχουν κάμει σημαντικὰς προόδους. Τὸ 1951 ἐξεδόθη ὀγκώδης τόμος τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν Σερβίας - Κροατίας ἀπὸ τὸν παγκοσμίως γνωστὸν Ὀγγρον μουσικολόγον BELA BARTOK. Συνεπῶς ἡ ἐτοιμαζομένη ἔκδοσις τῶν Ὀρακτικῶν μελωδιῶν εἶναι ἔργον ἐθνικῶς σημαντικόν. Δυστυχῶς δὲν εἶμαι εἰδικὸς μουσικὸς διὰ νὰ ἠμπορῶ νὰ κρίνω τὴν ἐργασίαν, αἱ πληροφορίες μου ὅμως εἶναι, ὅτι ἀρχικῶς ἡ μουσικὴ καταγραφή ἐξετελέσθη εὐσυνειδήτως ἀπὸ Ὀράκας μουσικοὺς, ἰδιαιτέρως ἀσχοληθέντας μὲ τὴν Λαϊκὴν μουσικὴν καὶ ὅτι τώρα ἔχουν γίνεαι νέαι ἀξιόλογοι προσθήκαι ὡς πρὸς τὰ συνοδεύοντα πολυειδῆ ὄργανα.

Ἄλλως τε καὶ μόνον ἡ ἐνιαία συγκέντρωσις καὶ ἔκδοσις τῶν μελωδιῶν τούτων θὰ εἶναι ἀξιόλογον ἔργον τῆς Ἑταιρείας καὶ θὰ ἐνισχύσῃ εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ ἀποτελεσματικὴν μελέτην Ὀρακτικῆς Λαϊκῆς μουσικῆς. Ἐὰν εἰς τὴν αὐτὴν ἔκδοσιν ἦτο δυνατόν νὰ προηγηθῆ ἓνα κεφάλαιον εἰδικοῦ τινὸς καὶ κορυφαίου Ἑλληνος μουσικοσυνθέτου, ὅπου οὗτος νὰ μελετήσῃ ἐπισταμένως καὶ νὰ μᾶς περιγράψῃ μὲ σχετικὰς λεπτομερείας τὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματα, καὶ τὴν ἀξίαν τῆς Ὀρακτικῆς μουσικῆς, τότε τὸ βιβλίον τοῦτο θὰ ἦτο πράγματι πολύτιμον. Διότι δὲν θὰ παρουσιάσῃ μόνον ἔκδοσιν τοῦ μουσικοῦ ὑλικοῦ, ἀλλὰ καὶ σύνθετον ἀντίκρουσμα τοῦ ἰδίου ὑλικοῦ.

Χρειαίεται ὅμως καὶ μιὰ ἄλλη εἰσαγωγή, ποῦ νὰ ἐπιχειρῆ νὰ ἀξιολογῇ

τὰ τραγούδια τῆς Θράκης ὄχι ἀπὸ μουσικῆς ἀλλὰ ἀπὸ ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς πλευρᾶς, καὶ νὰ θέλῃ νὰ ἀναζητήσῃ ὠρισμένα πλεονεκτήματα ποῦ ἡ τοιαύτη μουσικὴ μελωδία ἀποκτᾷ καὶ παρέχει εἰς τὸν Θρακικὸν λαόν. Τὴν τοιαύτην προσπάθειαν, ἂν δὲν ὑπάρξῃ ἄλλος ἀναδείκτης τῆς εὐχαρίστως θὰ ἠμποροῦσα νὰ ἀναλάβω.

Μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι μὲ τὸ σημερινό μου ὑπόμνημα διευκολύνω τὸ ἔργον τῆς ἀγαπητῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν.

Διατελῶ μετὰ πάσης τιμῆς
Κ. Ρωμαίος

† ΑΡΧΙΜ. Ν. ΒΑΦΕΙΔΟΥ

ΦΑΚΕΛΛΟΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ 434

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ Σουφλίον εἶναι πόλις τοῦ Νομοῦ Ἐβρου καὶ ἔδρα τῆς ὁμωνύμου πολιτικῆς Ἐπαρχίας, καὶ τοῦ ὁμωνύμου, ἐπίσης, Δήμου. Ἐκτισμένον ἐπὶ ἐπικλινοῦς ἐδάφους καὶ εὐφροωτάτης πεδιάδος τῆς κοιλάδος τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου, ἀπέχει ἀπὸ τῆς ἔχθης αὐτοῦ πλέον τοῦ χ)τρου. Καὶ κείται βορειοανατολικῶς μὲν τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως 70 χιλιόμετρα, νοτιοδυτικῶς δὲ τοῦ Διδυμοτείχου 29. (Ἴδὲ καὶ ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τοῦ Ἡλίου).

Ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται, ἀνέκαθεν, ὑπὸ τὴν Μητρόπολιν Διδυμοτείχου. Μόνον, δέ, ἅπαξ καὶ προσωρινῶς, εἶχεν ἀναδειχθῆ Μητρόπολις, ἐπὶ δεκαετίαν, 1924—1934, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Ὁ Δῆμος Σουφλίου, πλὴν τῆς πόλεως ταύτης, ἀπηρετίζετο, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1949, καὶ ἐκ τῶν συνοικισμῶν Γιαννούλη, Σιδηροῦ, Γαβοιᾶ καὶ Κτῆμα, καὶ εἶχε 7435 κατοίκους. Ἡ ἐπαρχία Σουφλίου περιελάμβανε, τότε, τὸν ὁμώνυμον Δῆμον καὶ τὰς Κοινότητας Ἀρδανίου, Δαδιᾶς, Κορνοφωλιᾶς, Λαγγινᾶ, Λευκίμης, Λυκόφης, Πέπλου, Τριφυλλίου, Τυχίου καὶ Φυλακτοῦ. Οἱ δὲ κάτοικοί της ἀνῆρχοντο εἰς 22.892 ψυχάς. (αὐτόθι).

Διὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς θρακικῆς ταύτης πόλεως, ἐθεώρησα σκόπιμον, νὰ παράσχω μίαν ἐνδιαφέρουσαν συμβολήν. Κατέστρωσα μερικὰ σημειώματα ἐκ προχείρων πηγῶν καὶ βοηθημάτων. Ἔχω ὑπ' ὄψιν τὸν φάκελλον 434 τῆς Βιβλιοθήκης τῆς βουλῆς περὶ Θράκης. Εἰς αὐτὸν εἶχον βασισθῆ, ἐκτὸς ἄλλων, διὰ τὴν πραγματείαν μου: «Ἐκκλησιαστικαὶ Ἐπαρχίαι τῆς Θράκης καὶ ὁ φάκελλος 434 τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς περὶ Θράκης» (Ἀρχεῖον Θράκης, τόμοι 18ος, 19ος καὶ 20ός, τῶν ἐτῶν 1953, 1954 καὶ 1955). Ἐπίσης, εἰς τὴν πραγματείαν μου: «Σχολεῖα καὶ Διδάσκαλοι Διδυμοτείχου» (αὐτόθι, τόμος 17ος, 1952). Ἀκόμη, καὶ εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 2 βιβλίον τοῦ «Συλλόγου ὠφελίμων Βιβλίων» Στ. Ψάλτη, τὸ ὁποῖον ἔχει τὸν τίτλον: «Ἡ Θράκη καὶ ἡ Δύναμις τοῦ ἐν αὐτῇ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, Μέρος Α', Ἀθῆναι 1919». Προσέτρεξα, τέλος, καὶ ἀλλαχοῦ, ὄχι, ὅμως, πανταχοῦ, διότι ὁ σκοπός μου ἦτο μερικός καὶ ὄχι γενικός. Διὸ δὲν ἀνεδίφησα καὶ τὰ ποικίλα τετράδια καὶ ἄφθονα σημειώματά μου περὶ Διδυμοτείχου. Διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ ἀπηρείτο πολὺς πρὸς τοῦτο καιρὸς, δὲν θὰ ὠφελεῖτο περισσότερον τὸ περὶ Σουφλίου θέμα μου. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐλπίζω, ὅτι ἡ παρούσα συμβολή μου, εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Σουφλίου, δὲν θὰ θεωρηθῆ εὐκαταφρόνητος.

ΣΤΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΟΥ ΣΟΥΦΛΙΟΥ

ΔΙΑΦΟΡΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΜΙΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΟΥ ΤΟΥ 1859

Ἡ Μητρόπολις Διδυμοτείχου περιελάμβανε, κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, 63 χωρία, καὶ 7.486 στέφανα, μὲ 37.480 ψυχάς.

Η ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝΒΕΤ τοῦ 1877.

Ἀνεγράφεον 66 χωρία καὶ 46.740 κατοίκους. Παραθέτω τὰς ἐξῆς στατιστικὰς πληροφορίας, αἱ ὁποῖαι μᾶς ἐνδιαφέρουν:

Τὸ Σουφλίον μετὰ τῶν κομοπόλεων καὶ χωρίων τῆς περιοχῆς του, καὶ ἀριθμὸς Ἑλλήνων κατοίκων αὐτῶν:

1) Σουφλί	4680	2) Κορυοφωλιά	1260
3) Μάνδρα	2640	4) Καρᾶ Μπεργλί	672
5) Δαδιά	546	6) Κιουπλή	1770
7) Μπασκλίσε	450	8) Γιάννουρεν	1164
9) Κούτρουτζε	668	10) Μικρὸ Δερβέντι	378
11) Μέγα Δερβέντι	2172		

Ἐκ τῶν 66 χωρίων 13 ἦσαν βουλγαρόφωνα καὶ ἀνεγνώριζον τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον μέχρι τοῦ 1877. Μετὰ ταῦτα, ὅμως (ὡς ἀναφέρει ἡ ἐκθεσις) ἀπεσπᾶσθησαν τοῦ Πατριαρχείου. Διότι ἄλλη ἐκθεσις, νεωτέρα καὶ λεπτομερεστέρα, δὲν περιλαμβάνει τὰ 13 ἐκεῖνα χωρία, τὰ ὁποῖα ἦσαν τὰ ἐξῆς: 1) Ντοντουμάργενι, 2) Βουλγάργενι (κιοϊ), 3) Καρᾶ Κιλισέ, 4) Χατζαλή, 5) Καγιατζίκ, 6) Μπᾶς Κιλισέ, 7) Γιαννουρέν, 8) Κουτρουτζέ, 9) Ἄνω Σουανλή, 10) Μικρὸ Δερβέντι, 11) Γιουτζέ Βουνάρ, 12) Μέγα Δερβέντι, καὶ 13) Κάτω Σουανλή.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΦΑΚΕΛΛΟΥ 434 ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΑΥΤΩΝ

Ὁ Φάκελλος 434 περιέχει 44 διάφορα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα συνετάχθησαν μετὰ τῶν ἐτῶν 1877 καὶ 1884. Εἶναι μικρὰ καὶ μεγάλα Ἐκθέσεις καὶ Στατιστικαί, Σημειώσεις καὶ Παρατηρήσεις. Ἀναγράφουσι πόλεις, κομπούλεις καὶ χωρία τῆς Θράκης. Τὸν πληθυσμὸν αὐτῶν, γενικῶς, ἢ μερικῶς, εἰς οἰκογενείας, στέφανα, καὶ ψυχάς. Ἐθνότητας καὶ γλώσσας. Δήμους καὶ Κοινοτήτας. Ἐκκλησίας καὶ ἱερεῖς. Διδασκάλους καὶ μισθοῦς. Μαθητὰς καὶ μαθητριάς. Μαθήματα, βιβλία καὶ προγράμματα. Πόρους καὶ δαπάνας κλπ.

ΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟΝ 40, ΑΠΟ ΜΑΡΤΙΟΥ 1877

1) Σουφλί. Κομόπολις Ἑλληνική. 1200 οἰκογενεαί. Δύο Ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα, ἕκαστον μὲ 2 τμήματα, συνδιδασκτικὸν καὶ ἀλληλοδιδασκτικόν. Τρεῖς διδάσκαλοι, μὲ μισθὸν 10 χιλιάδων γροσίων ἕκαστος. Μαθηταὶ 304. Μαθήτριάς 36 (σύνολον 340).

2) Κι ο υ π λ ῖ. Χωρίον ἑλληνικόν. 300 οἰκογένεια. Σχολή Ἀλληλοδιδασκτική (Συνδιδ. καὶ Ἀλληλοδιδ.). Μαθηταὶ 63. Μαθήτριαι 7 (Σύνολον 70). Μία διδασκάλισσα. Μισθὸς 1800 γρόσια. Ἐκ τῆς Ἐκκλησίας.

3) Κο ρ ν ο φ ω λ έ α. Χωρίον ἑλληνικόν. 270 οἰκογένεια. Σχολή Ἀλληλοδιδασκτική με 2 τμήματα (συνδιδ. καὶ ἀλληλοδιδ.). Εἷς διδάσκαλος. Μισθὸς 2.800 γρόσια. Μαθηταὶ 37. Μαθήτριαι 3 (σύνολον 40).

4) Γ ι ά ν ν ε ρ ι. (Εἶναι, φαίνεται, τὸ σημερινὸν Γιαννούλη). Χωρίον βουλγαρικόν (βουλγαρόφωνον). 200 οἰκογένεια. Ἐν Γραμματοδιδασκαλεῖον εἰς βουλγαρικὴν γλῶσσαν. Εἷς διδάσκαλος. Μισθὸς 1000 γρόσια. Μαθηταὶ 20.

5) Κ α γ ι α τ ζ ῖ κ (σημερινὸν Κυριακή). Χωρίον βουλγαρο(όφωνον). 180 οἰκογένεια. Ἐν Γραμματοδιδασκαλεῖον. Εἷς διδάσκαλος, με 500 γρόσια. Μαθηταὶ 35.

6) Κ α ρ α κ λ ῆ σ ε. (Ἀργότερον ὠνομάσθη Μαυροκλήσιον). Χωρίον βουλγαρο(όφωνον). 90 οἰκογένεια. Ἐν Γραμματοδιδασκαλεῖον. Εἷς διδάσκαλος με 100 γρόσια. Μαθηταὶ 7.

7) Π ά σ κ λ η σ ε (σημερινὸν Πρωτοκλήσιον). Χωρίον βουλγαρο(όφωνον). 60 οἰκογένεια. Ἐν Γραμματοδιδασκαλεῖον. Εἷς διδάσκαλος. 650 γρόσια. Μαθηταὶ 10.

8) Δ α δ ι ά. Χωρίον ἑλληνικόν. 130 οἰκογένεια. Ἄνευ σχολῆς.

9) Μ ά ν δ ρ α. Χωρίον ἑλληνικόν. 50 οἰκογένεια. Ἄνευ σχολῆς.

Χ ρ ῆ σ ι ς β ι β λ ῖ ω ν. Χρηστομάθεια, Α' τόμος. Γεροστάθης. Πρακτικῆς Ἠθικῆς Ἱστορίδια. Ἠθικαὶ ὁμιλίαι. Ἱερὰ Ἱστορία Γενναδίου. Ἑλλ. Χρηστού. Χαρίση Πουλίου. Μέλισσα τοῦ αὐτοῦ. Παιδικὰ διηγήματα. Καθήκοντα παιδ. Γραμμ. Σακελλ. Μικρὰ Κατήχησις Βερνάρδου καὶ Κοραῆ Ἱερ. Ἱστορ. Γενναδίου προσευχητ. Καί, ἐν συντόμῳ, τὰ ἐγκεκριμένα πρὸς χρῆσιν τῶν ἀλληλοδιδασκ. σχολείων.

Π ό ρ ο ι σ χ ο λ ε ῖ ω ν. Ἀντλοῦνται (οἱ πόροι τοῦ Σουφλίου) ἀπὸ τὰ ἐνοίκια τῶν κτημάτων τῶν (2) ἐκκλησιῶν, συνιστάμενα (!) ἐκ 2 ἐργαστηρίων, ὧν τὸ εἰσόδημα ἀνέρχεται ὑπὲρ τὰς 10 χιλιάδας γροσίων κατ' ἔτος. Ἀλλά, δυστυχῶς, ἐφέτος, τὰ χωράφια, μέρος τῶν κατοίκων τῆς κομποπόλεως (Σουφλίου) θέλει, ἀφ' οὗ ἀποσπάσει αὐτὰ ἀπὸ τὴν κυριότητα τῶν ἐκκλησιῶν, νὰ τὰ ἀφήσῃ χέρσα, πρὸς βοσκὴν ζώων. Θεωρητέα δὲ ταῦτα ὡς τὸ κύριον εἰσόδημα διότι εἶναι τὰ 3)5 τοῦ ὅλου. Ὡς ἐκ τούτου δέ, καὶ ὡς ἐκ τῆς οἰκονομικῆς καχεξίας, ἐπαπειλεῖται ἡ διάλυσις τινος τῶν σχολείων μας. Τὰ δὲ σχολεῖα τῶν πέριξ διατηροῦνται ἐκ τοῦ περισσεύματος τῶν ἐκκλησιῶν ἐκάστου χωρίου, εἰς ἃ οὔτε αὔξησις, οὔτε ἐλάττωσις ἐπαισθητὴ γίνεται.

ΤΑ ΕΝ ΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΙΔΑΣΚΟΜΕΝΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Α' τ ά ξ ι ς. Γνωμικά. Σχολαστικοί. Νεκρικοὶ διάλογοι. Ἐνύπνιον. Λουκία-

νοῦ. Καὶ τοῦ Χρυσσοστόμου περὶ προσευχῆς. Γραμματ. Γεναδ., μέχρι ρημάτων. Γεωγραφ. Σακελλαρ. Ἑλλάς καὶ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία. Ἀριθμητικὴ Γεράκη, μέχρι συμμιγ. ἀριθμῶν. Ἱερὰ Ἱστορία Πανταζῆ. Τεχνολογία καὶ Καλλιγραφία.

- Β' τάξις.** Κύρου Παιδεία. Βιβλ. Α' κεφ. δ' καὶ ε' Βιβλ. Η' κεφ. α' μέχρι στ' Βιβλ. Γ', κεφ. α'. Γραμματ. Γενναδίου μέχρι συνθέσεως. Γεωγρ. Σακελλ. Ἡ Εὐρώπη. Ἀριθμ. Γεράκη, μέχρι μεθόδων. Γενικῆς Ἱστορίας ἢ Ἀρχαία Πανταζῆ. Ἱερὰ Πανταζῆ, Ν. Διαθήκη, Τεχνολογία, Ὁρθογραφία καὶ Καλλιγραφία.
- Γ' τάξις.** Πλουτάρχου, Περὶ παίδων ἀγωγῆς. Ἐκ τῶν Παραλλήλων βίων ὁ Θεμιστοκλῆς. Ἰσοκράτους, πρὸς Δημόνικον καὶ πρὸς Φίλιππον. Γραμματικὴ μέχρι τέλους. Πρακτικὴ Ἀριθμητικὴ μέχρι τέλους. Γεωγραφία Σακελλαρίου, Αἱ Ἥπειροι, ἐκ τῆς Εὐρώπης. Γενικῆς Ἱστορίας Πανταζῆ, ἢ Μέση καὶ ἡ Νέα. Γεωμετρία μικρὰ Γεράκη. Κατήχησις Δαυβέρεως. Συντακτικὸν Παπανικολάου. Σύνταξις, Τεχνολογία, Ὁρθογραφία κλπ.

ΙΔΙΑΙΤΕΡΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ

Ἀμφότερα τὰ σχολεῖα τῆς κομοπόλεως (Σουφλίου), κτίρια μόνιμα ὄντα καὶ κτήματα τῆς κοινότητος, φέρουσι τὴν ἐπωνυμίαν «ἄνω καὶ κάτω σχολή», ὡς ἐκ τῆς θέσεως, ἐν ἧ ἐκάστη εἶναι. Οἱ διδάσκαλοι, τρεῖς τὸν ἀριθμόν, οἱ μὲν δύο ἔχουσι σπουδάσει εἰς τὴν πατρίδα των, ὁ δὲ τρίτος εἰς Ἀθήνας... Διὰ μικροῦξοδα δὲν χορηγεῖται οὔτε παρᾶς (SIK!).

Σημείωσις. Τὰ ἐντὸς παρενθέσεων σημειοῦνται, συνήθως, ἕπ' ἐμοῦ.

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 39 ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΤΟΥ 1877.

Συμπίπτει, σχεδόν, πρὸς τὸ προηγηθὲν 40. Ἐκτὸς ἄλλων, λ.χ. περὶ Διδυμοτείχου κλπ., ἀναγράφει περὶ Σουφλίου καὶ τινων χωρίων.

Σουφλίον. Ἐν ἑλληνικὸν σχολεῖον μικτόν. Μαθηταὶ 198. Μαθητρίαι 22 (σύνολον 200). Ἐν ἀλληλοδιδασκτικὸν (ἀριθμὸς μαθητῶν συγκεχυμένος). Εἷς διδάσκαλος. Μισθὸς 2500 γρόσια. Μαθήματα: Ἀνάγνωσις, γραφὴ καὶ τὰ τέσσαρα πάθη (πράξεις) τῆς Ἀριθμητικῆς.

Πόροι σχολείων (γνωστοὶ ἐκ τοῦ προηγουμένου ἐγγράφου).

Μανδριτσα. Ἐν σχολεῖον, εἰς δύο τμήματα συνδιδασκαλίας καὶ ἀλληλοδιδασκαλίας. Μαθηταὶ 80. Μαθήματα καὶ βιβλία, ὅσα καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα.

Κιουπλί, Κορνοφωλέα, Μπασκλήσε, Καρκακλήσε, Καγιατζίκ, Γιάννουρεν. (Ὅπως καὶ εἰς τὸ προηγουμένον ἐγγράφον). Ὑπάρχει, μόνον, ἡ ἐξῆς παρατήρησις, ὅτι: Εἰς τὰ σχολεῖα τῶν 5 τελευταίων χωρίων, (δηλαδὴ ἐκτὸς τοῦ Κιουπλίου), ἡ διδασκαλία γίνεται κατὰ τὸ ἀρχαῖον σύστημα τῶν Γραμματοδιδασκάλων.

Μαθήματα: Ἀνάγνωσις, μόνον, καὶ Γραφή.

Βιβλία: Ὀκτώηχος, Ψαλτήριον, Ἀπόστολος.

Πόροι: Ἐκ τῆς ἐκκλησίας.

Τὸ ἔγγραφο ν, ἐν συνεχείᾳ, ἀναγράφει τὰ ἐξῆς: «Ἐν πολλοῖς ἄλλοις, καθίσταται ἀπόλυτος ἀνάγκη τῆς συστάσεως σχολείων, καί, ἰδίως, ἐν τοῖς χωρίοις Δαδιᾶ, Μάνδρα, Καδικιοῦ, Μεγάλω καὶ Μικρῷ Δερεβέντι, ὧν τὰ μὲν δύο πρῶτα κατοικοῦνται ἀπὸ τριακοσίας, περίπου, ἑλληνικᾶς οἰκογενείας, τὰ δὲ δύο τελευταῖα ἀπὸ τριακοσίας, ἐπίσης, βουλγαρικᾶς, μὴ σχισματικᾶς. (εἶναι δηλαδὴ βουλγαρόφωνα). Διὰ τὴν ἔλλειψιν ὁμῶς, πόρων, καθίσταται ἀδύνατος ἡ σύστασις σχολείων ἐν αὐτοῖς».

ΤΟ ΤΙΠ' ΑΡΙΘ. 9 ΕΓΓΡΑΦΟΝ (μετὰ τὸ 1878)

Εἶναι «Κατάλογος χωρίων, κωμοπόλεων, ἐπαρχίας Λιδυμοτείχου, μετὰ καταλόγου πλουσιωτέρων καὶ ἰσχυροτέρων οἰκογενειῶν. Καὶ κατάλογος σχολείων, τὰ ὅποια διατηρεῖ ἡ Φιλελευθερικὴ Ἀδελφότης Κωνσταντινουπόλεως» Ἐξ ὠρισμένων φράσεων καὶ πληροφοριῶν του, ἐξάγεται ἀσφαλῶς, ὅτι συνετάχθη εὐθὺς μετὰ τὴν λήξιν τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1878. Ὁ κατάλογος οὗτος, ἐκτὸς τοῦ Λιδυμοτείχου καὶ τοῦ Σουφλίου, ἀναφέρει 62 χωρία, ἑλληνικὰ καὶ βουλγαρικὰ, ὡς ὀνομάζει, δηλαδὴ βουλγαρόφωνα. Παραθέτω πληροφορίας τοῦ καταλόγου περὶ Σουφλίου καὶ ὠρισμένων χωρίων, τὰ ὅποια ἀνήκον, τότε, πολιτικῶς εἰς αὐτό, κατὰ σειράν.

1) Σουφλίον. Ἑλληνικόν. 980 οἰκογένειαι. 2 ἐκκλησίαι. Ἐν ἑλληνικόν σχολεῖον, με ἐγκύκλια μαθήματα καὶ ἓνα Ἑλληνοδιδάσκαλον, με μισθὸν ἐτήσιον 500 γροσίων (!). Δύο ἀλληλοδιδασκτικά, με δύο ἀλληλοδιδάκτας (ὁμωνύμους), Μόσχον καὶ Μόσχον, καὶ μισθοὺς 300 γροσίων.

2) Μάνδρα. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένειαι 44. Σχολεῖον 5 μαθητῶν τοῦ Ἀλφαθηταρίου.

3) Κορνοφωλέα. Ἑλληνικόν. Οἰκογένειαι 300. Μία ἐκκλησία. Ἐν σχολεῖον συλλαβισμοῦ καὶ ἀναγνώσεως. Εἰς τὰ ὑπερθεν ὑψώματα, ὑπάρχει Μοναστήριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς ἐν Ἄθῃ Ἱερᾶς Μονῆς τῶν Ἰθίων.

4) Δαδιᾶ. Ἑλληνικόν. Οἰκογένειαι 91. Μία ἐκκλησία. Μία σχολὴ συλλαβισμοῦ (τὸ χωρίον, οἱ χωρικοὶ) μετηνάστευσεν (ἐνεκα τοῦ πολέμου). Ὑπάρχει (τώρα δὲν ὑπάρχει) Μοναστήριον τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου. (Πρῶτινων ἐτῶν ἀνεκτίσθη).

5) Κούτρουτζε. Βουλγαρικόν. Μετηνάστευσεν.

6) Γιάνναρεν. Βουλγαρικόν. Μετηνάστευσεν.

7) Πάσκλησε. Βουλγαρικόν. Οἰκογένειαι 75. Μία ἐκκλησία. Ἐνευ σχολῆς. Μετηνάστευσε. Τὸ πλεῖστον, ὅμως, ἐπανῆλθεν.

8) Καγιατζίκ. (σημερινὸν Κυριακή). Βουλγαρικόν. Οἰκογένειαι 55

Μία ἐκκλησία. Ἄνευ σχολῆς. Ἔχει 10 ἕως 15 οἰκίας Οὐνιτῶν, μὲ ἰδιαιτέραν ἐκκλησίαν. Μετηνάστευσε. Τὸ πλεῖστον ἐπανῆλθεν.

9) Μέγα Δερβεντ. (νῦν Μέγα Δέρειον). Βουλγαρικόν. Οἰκογένεια 200. Μία ἐκκλησία. Ἄνευ σχολῆς. Μετηνάστευσε. Τὸ πλεῖστον ἐπαλινώστησε.

10) Μικρὸν Δερβεντ. (νῦν Μικρὸν Δέρειον). Βουλγαρικόν. Οἰκογένεια 75. Ἐκκλησία μία. Ἄνευ σχολῆς. Μετηνάστευσε. Τὸ πλεῖστον ἐπανῆλθε.

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 25 ΕΓΓΡΑΦΟΝ

Εἶναι ἀχρονολόγητον. Ἐκ τοῦ περιεχομένου, ἐξάγεται, ὅτι συνετάχθη τὸ 1878, ἢ 1879. Εἶναι τεμάχιον ἱερημερίδος «Νεολόγος» καὶ περιέχει συνέχειαν δημοσιεύματος, μὲ τὸν τίτλον: «Ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀδριανουπόλεως». Μεταξὺ ἄλλων καὶ μὲ τὴν ἐπιγραφὴν: «ἐπαρχία Διδυμοτείχου». γράφει ὀλίγας λέξεις καὶ δι' αὐτήν. Ὀνομάζει, ὅμως, τὸ Σουφλίον χωρίον, καίτοι ὁ πληθισμὸς του ὀνόμαζοτο, ὡς ἀναγράφεται, εἰς πεντακισχιλίας ψυχάς. Καὶ ἦτο ἀμιγῆς, ἑλληνικὸς. Ὅτι, πρὸς τούτοις, εἶχε δύο δημοτικὰ σχολεῖα καὶ μιὰ ἑλληνικὴ. Τὸ ἔγγραφο (ἢ ἔκθεσις) ζητεῖ νὰ ἰδρουθῇ νηπιαγωγεῖον, μετὰ τμήματος παρθεναγωγείου.

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 38 ΕΓΓΡΑΦΟΝ

Συνετάχθη μετὰ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, καὶ περιέχει:

1) Σουφλίον. Πόλις. Κάτοικοι Ἕλληνες. Οἰκογένεια 1200. Δύο Ἐκκλησίαι. Ἐννέα Ἱερεῖς. Μία ἑλληνικὴ σχολή, καὶ δύο δημοτικά.

2) Μάνδρα. Χωρίον. Ἕλληνες. Οἰκογένεια 44. Μία Ἐκκλησία. Εἷς Ἱερεὺς. Ἄνευ σχολῆς.

3) Κορνοφωλέα. Κομόπολις. Ἕλληνες. Οἰκογένεια 340. Μία Ἐκκλησία. Τρεῖς Ἱερεῖς. Σχολὴ συλλαβισμοῦ.

4) Λαδιά. Χωρίον. Ἕλληνες. Οἰκογένεια 92. Μία Ἐκκλησία. Δύο Ἱερεῖς. Σχολὴ συλλαβισμοῦ.

5) Πάσκλησε. Χωρίον. Βουλγαρικόν. Οἰκογένεια 75. Μία Ἐκκλησία. Εἷς Ἱερεὺς. Ἄνευ σχολῆς.

6) Καγιατζίκ. Χωρίον. Βουλγαρικόν. Οἰκογένεια 50. Μία Ἐκκλησία. Εἷς Ἱερεὺς. Ἄνευ σχολῆς.

7) Μέγα Δερβεντι. Κομόπολις. Βουλγαρικὴ. Οἰκογένεια 280. Μία Ἐκκλησία. Ἄνευ σχολῆς.

8) Μικρὸν Δερβεντι. Χωρίον. Βουλγαρικόν. Οἰκογένεια 64. Μία Ἐκκλησία. Εἷς Ἱερεὺς. Ἄνευ σχολῆς.

ΜΕΡΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ

Ἀναφέρονται 2 πόλεις, τὸ Διδυμότειχον καὶ τὸ Σουφλίον, ὡς ἔχουσαι

κατοίκους ἄνω τῶν χιλίων. 13 κωμοπόλεις, ὡς ἔχουσαι ἄνω τῶν 100 οἰκογενειῶν (τινὲς καὶ ὀλιγωτέρας). Τὰ δὲ ὑπόλοιπα εἶναι χωρία. Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῶν κατοίκων εἶναι μετρία, ἕνεκα τῶν συνεπειῶν τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου. Τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον Σουφλίου ἔχει 50 μαθητάς, τὰ δὲ δημοτικὰ 300. Ἰδρύεται μεγάλη καὶ ὠραία λιθόκτιστος δημοτικὴ σχολή (κτίριον)· Ἐκ Σουφλίου διδάσκονται ἐν Ἀθήναις 10 ιδιοσυντήρητοί μαθηταί, μία δὲ μαθήτρια εἶναι ὑπότροφος εἰς τὰ Ζαρίφεια Φιλιππουπόλεως. Οἱ μαθηταὶ ἀκολουθοῦν τὸ πατρικὸν ἐπάγγελμα. Φιλογενῆ πρόσωπα νὰ σχηματίσουν ἐπιτροπὰς, καὶ νὰ ἐργασθῶν διὰ τὸν σκοπὸν τῆς (Φιλεκπαιδευτικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει) Ἀδελφότητος, εἶναι ἐν μὲν Διδυμοτείχῳ... ἐν δὲ τῷ Σουφλίῳ οἱ κύριοι Χατζῆ· Ἀπόστολος Δασόλας, Δημήτριος Χαραμπάρας, Γρηγόριος Παπάζογλου καὶ Σταμάτης Παπαδόπουλος. Αἱ κωμοπόλεις... (τοῦ Διδυμοτείχου) καὶ τὸ Μέγα Δερεβέντι ἔχουν ἀπόλυτον ἀνάγκην ἑλληνοφώνων διδασκάλων, διότι οἱ κάτοικοι δὲν δύνανται νὰ μισθώσωσι τοιοῦτους, ἕνεκα τῆς πτωχεύσεως αὐτῶν, ἐπισυμβάσης ὡς ἐκ τοῦ... πολέμου, πῶν μεταναστεύσεων καὶ τῆς παλινοστήσεως. Τῶν πλείστων χωρίων τὰ τέκνα, ἄρρενα καὶ θήλεια, βόσκουσι κτήνη, ἢ καλλιεργοῦσι, μετὰ τῶν γονέων αὐτῶν, χωράφια καὶ ἀμπελῶνας. Τὰ ἐν χρήσει βιβλία τῶν σχολείων εἶναι, ὡς ἐπὶ τῆ πλείστον ἀρχαίας μεθόδου. Μέτρα σκόπιμα, καὶ συντελεστικά πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς Ἀδελφότητος, θεωρῶ (γράφει ὁ γράψας, ἀλλὰ μὴ ὑπογράφας τὴν ἔκθεσιν — ἴσως πρόκειται περὶ ἀντιγράφου), νὰ ἀποσπεύλῃ (ἢ Ἀδελφότης) διδασκάλους, μισθουμένους τὸ πλεῖστον ὑπ' αὐτῆς εἰς τὰς κεντρικωτέρας κωμοπόλεις, καὶ βιβλία δωρεάν, νέου συστήματος, διὰ τοὺς ἀπόρους μαθητάς. Καί, εἷς τινὰς τῶν κωμοπόλεων, καὶ διδασκάλισσας, ἵνα, οὕτω, μεταδοθῇ ἡ Ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις καὶ εἰς τὰς κωμοπόλεις ταύτας, ὡς καὶ εἰς τὰ περὶχωρα αὐτῶν, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν πῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἀδελφότητος. Πατριαρχικῆ ἐπινεύσει, ἀποστέλλονται, ὅσον οὔπω, δύο παῖδες, εἷς ἐκ Διδυμοτείχου, καὶ ἕτερος ἐκ Σουφλίου, διὰ νὰ ἐκπαιδευθῶσιν εἰς τὴν ἐν Χάλκῃ Ἱερατικὴν Σχολήν.

ΤΟ ΤΠ' ΑΡΙΘ. 10 ΕΠΓΡΑΦΟΝ.

Εἶναι ἀχρονολόγητον. Τὸ κατέταξα, ἴνταῦθα, ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ.

1) Σ ο υ φ λ ῖ. Οἰκογένεια 1350. Μία Ἑλληνικὴ Σχολή. Εἷς διδάσκαλος καὶ 20 μαθηταί. Δύο δημοτικὰ μὲ 2 διδασκάλους καὶ 200 μαθητάς. Ἐν παρθεναγωγείῳ μὲ μίαν διδασκάλισσαν καὶ 45 μαθητρίδας καὶ ἐν νηπιαγωγείῳ μὲ 100 μαθητάς.

2) Μ ά ν δ ρ α. Οἰκογένεια 55. Γραμματοδιδασκαλεῖον μὲ 12 μαθητάς. Πόροι ἐκ τῆς Ἐκκλησίας.

3) Κ ο ρ ν ο φ ω λ έ α. Οἰκογένεια 320. Συννιστᾶται ἐν δημοτικὸν σχο-

λείον μὲ ἓνα διδάσκαλον καὶ 40 μαθητάς. Πόροι ἐκ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἀδελφότητος.

4) Δαδιά. Οἰκογένειαι 130. Ἐν δημοτικὸν μὲ ἓνα διδάσκαλον καὶ 130 μαθητάς. Ἐν νηπιαγωγεῖον μὲ 30 μαθητρίαις. Πόροι ἐκ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἀδελφότητος.

Βουλγαρικὰ χωρία.

5) Κούτρουτζε. Οἰκογένειαι 40. Ἐν Γραμματοδιδασκαλεῖον.

6) Γιάννουρεν. Οἰκογένειαι 50.

7) Πάσκλησε. Οἰκογένειαι 51. Ἐν Γραμματοδιδασκαλεῖον ἑλλην.

8) Καβουτζίκ. Οἰκογένειαι 60.

9) Μέγα Δερβέντι. Οἰκογένειαι 300. Ἐν Γραμματοδιδασκαλεῖον βουλγαρικόν. Ἡ ὑπὸ τῆς Ἀδελφότητος διατηρουμένη, σχολὴ διελύθη, δυστυχῶς, ἐφέτος.

10) Μικρὸν Δερβέντι. Οἰκογένειαι 100.

Ῥωμανικὰ χωρία.

Ἐπιλογιζομένου καὶ τοῦ Διδυμοτείχου, ἀνέρχονται εἰς 15, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ Κούτρουτζε, μὲ 20 οἰκογενείαις (ἐκτὸς τῶν βουλγαρικῶν, ὡς ἄνωθεν).

Οἱ πλουσιώτεροι καὶ ἰσχυρότεροι τῶν κατοίκων.

Μάνδρας: ὁ Χατζῆ Τριαντάφυλλος, ὁ Μάσχος Δεμιρτζῆς καὶ ὁ Δημήτριος.

Κορνοφωλέας: ὁ Χρ. Ἀναγνώστης, ὁ Ἀθανασάκης Γιαζυτζῆς, ὁ Πολυχρόνης καὶ ὁ Γιαννάκος.

ΤΟ ΤΠ' ΑΡΙΘ. 31 ΕΓΓΡΑΦΟΝ.

Εἶναι ὅμοιον, σχεδόν, πρὸς τὸ προηγούμενον.

1) Σουφλί. Ἐν Ἑλληνικόν. Εἷς διδάσκαλος. 20 μαθηταί. Παρθενωγωγεῖον. Μία διδασκάλισσα. 45 μαθήτριάι. Ἐν νηπιαγωγεῖον. 100 μαθηταί.

2) Κορνοφωλέα. Ἐν δημοτικόν. Εἷς διδάσκαλος. 40 μαθηταί.

3) Δαδιά. Ἐν δημοτικόν. Εἷς διδάσκαλος. 15 μαθηταί.

ΤΟ ΤΠ' ΑΡΙΘ. 37 ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΤΗΣ 17ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1884.

Εἶναι ἔκθεσις, δημοσιευθεῖσα, μετὰ σχετικοῦ καταλόγου, εἰς τὴν ἔφημερίδα «Ἀυγή» τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν 21)9) Ἀπριλίου 1884. Γράφει τὰ ἑξῆς:

1ον) Οἱ πρόκριτοι Σουφλίου ζητοῦν, διὰ τοῦ Μητροπολίτου Διδυμοτείχου, ἀπὸ τὴν Φιλανθρωπικὴν Ἐκπαιδευτικὴν Ἀδελφότητα, νὰ ἀποστείλῃ διὰ τὸ προσεχές (σχολικόν) ἔτος (1884—1885) δύο καλοὺς διδασκάλους πρὸς διοργάνωσιν τῆς ἀστικῆς σχολῆς, χορηγοῦσα τὴν μισθοδοσίαν των, διότι «ἡ κοινότης ἔχει ἀνάγκην ἐφέτος κτιρίου διὰ νὰ ἐγκαθιδρυθοῦν

αἱ ἐκ τοῦ παρθεναγωγείου μαθητρίαι» (δηλαδή θὰ ἔχη καὶ ἕκτακτα ἔξοδα). Οἱ μόνοι πόροι τῆς κοινότητος ἀνέρχονται εἰς 160 λίρας Τουρκίας. Ὑπάρχουν δὲ 500 μαθηταί. Ἐάν, ὅμως, ἐνισχυθῇ ἡ ἐκπαίδευσις, οἱ μαθηταὶ θὰ ἀνέλθουν εἰς 700 Ἡ ἐφορία ἀνεγνώρισε τὸ Νηπιαγωγεῖον. Σκέπτεται δέ, προσεχῶς, νὰ ἐκδώσῃ λαγεῖον «διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ κτιρίου πρὸς ἐγκατάστασιν τοῦ Παρθεναγωγείου καὶ τοῦ Νηπιαγωγείου».

2) Οἱ σὺν Κιουπλίω, ἐλλείπει πόρωι, θὰ ἀναγκασθοῦν νὰ κλείσουν, τὸ προσεχὲς ἔτος, τὴν μίαν σχολήν, ὥστε, εἶναι ἀνάγκη, νὰ βοηθήσῃ ἡ Ἀδελφότης καὶ αὐτούς.

3) Ἐν Κορνοφωλέᾳ ἡ διδασκαλία εἶναι εὐχάριστος. Ἄλλ' εἶναι ἀνάγκη, νὰ ἐφαρμοσθῇ μέτρον τι εἰς τὰς κοινότητας ταύτας, καὶ ἄλλων πέριξ χωρίων, καὶ δὴ, τοῦ Σουφλίου. Ἦτοι αἱ ἐτήσια ἐξετάσεις, ἀντὶ κατὰ Ἰούλιον, ὡς συνήθως, νὰ γίνωνται, τοῦντεῦθεν, κατὰ Μάϊον, διότι κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον, πάντες οἱ μαθηταὶ ἀποσύρονται ἕνεκα τῆς βομβυκοτροφίας. διὰ νὰ ἐπανέλθουν, περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου, εἰς τὴν σχολήν.

4) Ναϊπης τις (Τουρκὸς δικαστικὸς ὑπάλληλος), περιεχομένος βουλγαρικά τινα χωρία, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ γράμμα ἀγνώστου προελεύσεως, προτρέπει τοὺς χριστιανούς, νὰ σφραγίσουν αὐτό. Ζητήσαντες δὲ οὗτοι νὰ μάθουν τὸ περιεχόμενον, εἶδον, ὅτι, ὀπισθεν, ὑπάρχει καὶ μετάφρασις ἑλληνιστὶ τοῦ περιεχομένου. Τὸ ἔγγραφο ἀναφέρει, ὅτι οἱ ἐπίτροποι τῶν Ἐκκλησιῶν δὲν πρέπει νὰ ἀναγνωρίζουν, εἰς τὸ ἔξῃς, τὸν Ἀρχιερέα, ἀλλὰ τὸν Ἱεροδικαστὴν (μωαμεθανὸν κριτὴν, τὸν Καδῆν). Καὶ ὅστις θέλει νὰ λάβῃ ἄδειαν γάμου, νὰ ἀπευθίνεται εἰς αὐτόν, καὶ τὰ ὅμοια. Οἱ χριστιανοὶ τοῦ Μικροῦ καὶ τοῦ Μεγάλου Δερβεντίου, ὡς καὶ τοῦ Καγιατζίκ, ἠρνήθησαν. Τὰ ἴδια, πρότερον, ἐλέγοντο καὶ ἐν Ζαλουφίω, ἀλλ' οἱ Ζαλουφιῶται ἠρνήθησαν ἐπίσης. (Ἐπὶ τὰς ἀνεπισήμους ἐκείνας τουρκικὰς ἐνεργείας ὑπεκρίπτοντο, φαίνεται, βουλγαρικὰ δολοπλοκία!).

ΑΛΛΗ ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ 1884.

Δημοσιευθεῖσα εἰς τὴν «Ἀνατολικὴν Ἐπιθεώρησιν τῶν Ἀθηνῶν», ἡσχολεῖτο μὲ τὴν ἐπαρχίαν Διδυμοτείχου. Ἀναφέρει 53 χωρία τὰ ὁποῖα ἐχώριζε κατὰ «Καζάδες» (ὑποδιοικήσεις), ὡς ἔξῃς: 26 τοῦ καζᾶ Διδυμοτείχου, 10 τοῦ Οὐζούν Κιουπριοῦ, 7 τῆς Ἀδριανουπόλεως, 3 τῆς Χάρφας, 2 τοῦ Ὁρτάκιοι, καὶ 5 τοῦ καζᾶ Σουφλίου. Διὰ τὸ Σουφλίον καὶ τὰ 5 χωρία ταῦτα γράφει:

1) Σουφλί: Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 1350. Μία ἀστικὴ σχολή. 460 μαθηταί. 5 διδάσκαλοι. 220 λίραι δάπαναι. Ἐν παρθεναγωγείον. Μία διδασκάλισσα. 200 μαθητρίαι. Δαπάναι 50 λίραι. Ἐν νηπιαγωγείον. Μία διδασκάλισσα. Δαπάναι 40 λίραι.

2) Κορνοφωλέα Οἰκογένειαι 320. Ἐν νηπιαγωγείον. Εἷς διδά-

σκαλος. Μαθηταὶ 80. Δαπάναι 45 λίραι.

3) Δαδιά. Οικογένειαι 130. Ἐν νηπιαγωγείον. Εἰς διδάσκαλος, 50 μαθηταί. Δαπάναι 15 λίραι.

4) Δοάνζα Οικογένειαι 90. Ἐν νηπιαγωγείοι. Εἰς διδάσκαλος, 45 μαθηταί. Δαπάναι 15 λίραι.

5) Κιουπλί. Οικογένειαι 400. Μία ἀστική σχολή. Εἰς διδάσκαλος, 150 μαθηταί. Δαπάναι 45 λίραι.

ΔΥΟ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ 1899 καὶ 1900.

Ἐδημοσιεύθησαν, ἐν συνεχείᾳ, εἰς τὴν ἑφημερίδα «Ἀγών» τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκτὸς ἄλλων, ἀναφέρουν, μεταξὺ 40 ἑλληνικῶν χωρίων τοῦ Διδυμοτείχου, ὡς «ὀνομαστότερον τὸ Σουφλίον, μὲ 9000 καθαρωτάτους Ἑλληνας». (Ἡ δευτέρα ἀναγράφει 10.000 Ἑλληναςῆ. Ὅτι οἱ κάτοικοι Σουφλίου κατὰγονται ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ Σουφλίου. Ὅτι αἱ γυναῖκες των φέρουν ἐνδυμασίαν ἀλβανικὴν, τὴν συνήθη ἐν Σαλαμῖνι. Οἱ δὲ ἄνδρες ἔχουν ἐνδύματα κνανᾶ, ὅπως καὶ οἱ χωρικοὶ πᾶν πέριξ ἑλληνικωτάτων χωρίων Κορνοφωλιᾶς, Δαδιᾶς, Κιουπλίου καὶ Βαλζικίου (!). Ἡ γλῶσσα τῶν Σουφλιωτῶν εἶναι καθαρωτάτη καὶ ἀρχαϊκὴ, ὁμοία πρὸς τὴν τῶν χωρίων τοῦ Ὀλύμπου.

1) Σουφλίον. Μία ἀστική σχολή (σχολαρχεῖον) Ἐν δημοτικόν. Ἐν παρθεναγωγείον. Μαθηταί, ἐν συνόλῳ 800. (Ἀργότερον) μία ἔκθεσις τοῦ Γάλλου (HARLES VELLAY, ἐν τῷ βιβλίῳ του, L' IRREDENTISME HELLENIQUE (:ελ. 95) ἀναβιδάζει τοὺς μαθητάς τοῦ Σουφλίου εἰς 880.

2) Κιουπλί. Οικογένειαι 400. Μία ἀστική. Μαθηταὶ 150. Διδάσκαλοι 2. Ἐν παρθεναγωγείον. Μαθήτριάι 200. Διδασκάλισσαι 2.

3) Δαδιά. Οικογένειαι 150. Μία σχολή. Εἰς διδάσκαλος. Μαθηταὶ 60.

4) Κορνοφωλιᾶ. Οικογένειαι 350. Μία σχολή. 2 διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ 80.

ΜΙΑ ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ 1901.

Ἐδημοσιεύθη καὶ αὕτη εἰς τὸν «Ἀγῶνα». Ἀναγράφει δὲ «Ἡμιγυμνάσιον ἐν Σουφλίῳ» (θὰ ὑπονοῆ, ἴσως, σχολαρχεῖον ἐνισχυμένον).

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ 1905.

Μία στατιστικὴ ἔκθεσις, κατὰ Καζάδες, δημοσιευθεῖσα εἰς παράρτημα τοῦ BULLETIN D' ORIENT, ὑπ' ἀριθ. 84 τῆς 5ης Αὐγούστου 1905, ἀναγράφει, διὰ τὴν ἐκπαίδυσειν τοῦ Καζᾶ (ὑποδιοικήσεως) Σουφλίου, τοὺς ἐξῆς γενικοὺς ἀριθμούς: 10 σχολεῖα, 14 διδάσκαλοι, 867 μαθηταί, 524 μαθήτριάι. Σύνολον μαθητῶν καὶ μαθητριάων 1390. Διὰ δὲ τὰ βουλγαρικὰ σχολεῖα τοῦ καζᾶ Σουφλίου, σημειώνει: 6 σχολεῖα, 6 διδάσκαλοι, 159 μαθηταί, 40 μαθήτριάι. Σύνολον μαθηταὶ καὶ μαθήτριάι 199.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΟΥ 1906.

Ἐδημοσιεύθη, 10 Φεβρουαρίου 1906, ἐν τῷ BULLETIN D' ORIENT, καὶ ἀνεδημοσιεύθη ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 360 «Ἀγῶνι». Ἀνέγραψε, δέ, διὰ τὸν Καζῶν Σουφλίου, τὴν ἐξῆς ἐθνολογικὴν κατάστασιν: 17.880 Ἕλληνες, 32.140 Τοῦρκοι, 5.380 Βούλγαροι, 30 Ἀρμένιοι καὶ 20 Ἰουδαῖοι.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ 1907

Δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» τῆς 31ης Μαρτίου 1907, ἀνέγραψε: Σουφλίον. Οἰκογένειαι 1500. Κιουπλί 500, καὶ Κορυμφωλιὰ 300.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΟΥ 1912.

Ὁ μνημονευθεὶς CARLES VELLAT, εἰς τὸ βιβλίον του L' IRREDENTISME HELLENIQUE, ἐκδοθὲν τῷ 1912, ὀλίγον πρὸ τοῦ βαλκανικοῦ πολέμου, ἀναγράφει γενικοὺς στατιστικοὺς ἀριθμοὺς περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ καζῶ Σουφλίου. Τῶν μὲν Ἑλλήνων: 13 σχολεῖα, 23 διδασκάλους καὶ 1492 μαθητὰς (καὶ μαθητρίας). Τῶν δὲ Βουλγάρων: 6 σχολεῖα, 7 διδασκάλους καὶ 253 μαθητὰς (καὶ μαθητρίας).

ΣΤΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΑΠΟ ΤΟΥ 1859 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1912.

Εἰς συγκεντρωτικὸς στατιστικὸς πίναξ, ἀπὸ τοῦ 1859 μέχρι τοῦ 1912 μᾶς πληροφορεῖ: Ὅτι ὁ καζῶ Σουφλίου, ἐκτὸς τῆς πόλεως αὐτῆς, εἶχε τὰς κάτωθι κομπούλαις καὶ χωρίαις: «Καραβουνάρ, Δογαντζή, Κιουπλή, Ἀχούρια, (θὰ εἶναι τὸ Ἀχριὰν μπουνάρ, τὸ ἀρχαῖον καὶ ἤδη πάλιν καλούμενον Ἀγριάνη), Δαδιά, Καβατζίκ, Πασμακλή, Κορνοφωλιά».

ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ ΣΟΥΦΛΙΟΥ.

Ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Σουφλίου, ἰδρῦθη ἐν αὐτῷ κατ' ἀρχάς, Ἡμυμνάσιον, τὸ ὁποῖον, βαθμηδόν, συνεπληρώθη. Ἐκεῖ ἐδίδαξα καὶ ἐγώ, ἐπὶ δύο σχολικὰ ἔτη (1927—1929), μετατεθεὶς ἀπὸ τοῦ Γυμνασίου Διδυμοτείχου, ἔνθα καὶ ἀναμετετέτην, μετὰ ταῦτα.

Ἡ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΣΟΥΦΛΙΟΥ.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1924, ὅποτε ἐγὼ ἤμην ἀκόμη Πρωτοσύγκελλος καὶ Καθηγητὴς ἐν Διδυμοτείχῳ, δι' ἀποφάσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὑπ' ἀριθ. 3987, ἰδρῦθη, ὡς προσωρινὴ ἡ Μητροπολις Σουφλίου. Ἐξελέγησαν, κατὰ σειράν, δύο Μητροπολίται. Πρῶτος ὁ ἀπὸ Μητροπόλεως Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν, Νεόφυτος Κοτζαμάνης, διὰ μεταθέσεως (1924—1926). Δεύτερος, δέ, καὶ τελευταῖος ὁ ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως Ἰκαρίας Ἰωακείμ Καβύρης (1926—1934).

Τὴν Μητροπολιτικὴν περιφέρειαν Σουφλίου, μὲ ἔδραν τὴν πόλιν ταύτην, ἀπετέλεσαν, ἐκτὸς παλαιότερων πέριξ αὐτῆς κωμοπόλεων καὶ χωριῶν τῆς, καὶ ἄλλαι κωμοπόλεις καὶ χωριά τῶν ἐπαρχιῶν Διδυμοτείχου καὶ Ἀλεξανδρουπόλεως. Ἀργότερον, κατηργήθη ἡ τέως μεγάλη Μητρόπολις Ἀδριανουπόλεως. Μετ' ὀλίγον, δέ, τὸ ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἐδάφει ὑπολειφθὲν τμημά τῆς, δηλαδή ἡ περιφέρεια τῆς σχηματισθείσης νέας ἐπαρχίας Ἀδριανουπόλεως καὶ Ὁρεσιάδος (Παλαιᾶς καὶ Νέας), συνεχωνεύθη μετὰ τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου. Τότε εἰς τὰ ἐν ἀρχῇ παραχωρηθέντα ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου χωρία Κορνοφωλεά, Δαδιά, Γιαννούλη, Κυριακὴ καὶ Μικρὸν Δέρειον, προσετέθησαν καὶ τὰ ἐξῆς χωρία τῆς ἰδίας ἐπαρχίας: Κισσάριον (παλαιὸν τουρκικὸν χωρίον Χισὰρ μπεϊλή), Λάβαρα (παλαιὸν Σαλτί), Μάνδρα, Πρωτοκκλησίον (παλαιὸν Μπάσκλησε), Μαυροκκλησίον (Καράκλησε) καὶ Ἀγριάνη (Ἀγριὰν μουνάο).

Ἡ ΚΑΤΑΡΓΗΣΙΣ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΣΟΥΦΛΙΟΥ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μητροπολίτου Ἀλεξανδρουπόλεως Γεοργασίου, τὸν διεδέχθη, τῷ 1934, ὁ Μητροπολίτης Σουφλίου Ἰωακείμ, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀλεξανδρούπολιν. Ἡ δὲ προσωρινὴ Μητρόπολις Σουφλίου κατηργήθη, διαλυθεῖσα εἰς τὰ ἐξ ὧν εἶχε σχηματισθῆ. Δηλαδή τὸ Σουφλίον καὶ ὅλαι αἱ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία, τὰ ὁποῖα εἶχον παραχωρηθῆ παρὰ τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου ἐπεστράφησαν πάλιν εἰς αὐτήν, ἐκτὸς ἐλαγίστων, τὰ ὁποῖα ἐζήτησε καὶ ἀνέλαβεν, ἐκ πῶν ὑστέρων, ὁ Μητροπολίτης Ἀλεξανδρουπόλεως, πρὸς μικρὰν ἐνίσχυσιν τῆς ἐπαρχίας του. Ἐπίσης, ἐπεστράφησαν εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀλεξανδρουπόλεως, ὡς ἦτο φυσικόν, ὅσαι κωμοπόλεις καὶ χωρία εἶχον παραχωρηθῆ προηγουμένως ὑπ' αὐτῆς εἰς τὴν προσωρινὴν καὶ θνησιγενῆ Μητρόπολιν Σουφλίου.

ΕΚ ΤΗΣ ΥΠΟ ΤΟΥ Κ. JIRECEK ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Ἡ μετανάστευσις καὶ ἐγκαθίδρυσις τῶν Βουλγάρων ἐν Μοισία ἐγένετο κατὰ τὸ 679 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγονάτου. Πρὸ ταύτης ἀποδέχεται ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ φανατισμῷ αὐτοῦ ὅτι ἡ χερσόνησος τοῦ Αἴμου ὅλη πλὴν τῶν παραλίων πόλεων καὶ τῶν ἀπροσίτων ὄρεινῶν χωρῶν ἀπὸ τῆς 4 μάλιστα ἑκατονταετηρίδος κατωκείτο ὑπὸ Σλαύων. Ἀπὸ τοῦ Ταινάρου μέχρι τῆς Δαλματίας καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰστρου οὐδεμία χώρα ὑπῆρχεν ἄνευ Σλαυικῶν ἀποικιῶν.

Οἱ Βούλγαροι ἔθνος Ταταρικὸν ἐλθόντες ἐκ τῶν παρὰ τὸν Βόλγαν χωρῶν ἀποκατεστάθησαν κατ' ἀρχὰς πέραν τοῦ Ἰστρου ἐν τῇ σημερινῇ DOBRUDZA καὶ ἐν τοῖς παραλίαις τοῦ Πόντου. Οἱ Βούλγαροι ἔζων ἐν πολυγαμίᾳ ἢ ἕκαστος εἶχε τοιλάχιστον ἀνὰ δύο γυναῖκας. Ὡς προῖκα ἐλάμβανεν ἢ νύμφη χρυσόν, ἄργυρον, βοῦς, ἵππους καὶ τὰ τοιαῦτα. Οἱ ἡγεμόνες συνήθως ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν ὀλόκληρον χαρέμιον. Περὶ δὲ τῆς ἐνδυμασίας ἀναφέρεται ὅτι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ὡς αἱ Μωαμεθανοὶ ἐκάλυπτον τὸ πρόσωπον. Οἱ ἄνδρες ἔκειρον μέχρι χρωτὸς τὴν κόμην καὶ ἐκάλυπτοντο κατ' Ἀσιατικὸν ἔθος μὲ τίραν (σαρίκι). Κατὰ Σουΐδαν ἡ ἐνδυμασία τῶν Βουλγάρων ἦτο Ἀβαρικὴ. Οἱ νεκροὶ τῶν προκρίτων κατὰ τὰς διηγήσεις τῶν Ἀράβων ἢ ἐκαίοντο μετὰ τῆς ἀκολουθίας αὐτῶν ἢ ἐθάπτοντο ἐντὸς τύμβου ἐν ᾧ ἐνεκλείοντο καὶ οἱ ὑπῆρται καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ νεκροῦ καὶ ἐκεῖ ἀπεπνίγοντο.

Ἡ ἐθιμοτυπία τῆς αὐτῆς εἶχεν ἀσιατικὸν χαρακτῆρα. Ὁ ἡγεμὼν ἔτρωγεν ἐν ἰδιαιτέρᾳ τραπέζῃ μὴ παρευρισκομένης οὐδὲ τῆς συζύγου αὐτοῦ. Οἱ αὐλικοὶ ἔτρωγον περὶ τὸν ἡγεμόνα εἰς ὠρισμένην ἀπόστασιν καθήμενοι ἢ ἐπὶ ἐδρῶν ἢ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ὡς ποτήρια μετεχειρίζοντο καὶ ἀνθρώπινα κρανία. Ἡ ἀριστερὰ ἦτο ἡ τιμητικὴ θέσις.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀραβοῦ MASSUDI (+956) οἱ Βούλγαροι δὲν εἶχον οὔτε χρυσᾶ οὔτε ἀργυρᾶ νομίσματα καὶ ἡ συναλλαγή ἐγένετο διὰ βοῶν καὶ προβάτων. Ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐπώλουν Σλαύους παῖδας καὶ κοράσια εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς σκλάβους.

Ἡ ἀρχαία Βουλγαρικὴ πολιτεία ἦτο ἀριστοκρατικὴ. Ὁ ἡγεμὼν ὠνο-

1) Οἱ Βούλγαροι ἀπὸ ἐγκατεστάθησαν στὸ Δούναβη — στὴ Μοισία στὰ 680 μ.Χ. — ἔγιναν ὄχι φιλικὸς λαὸς τῶν Βυζαντινῶν, ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς γείτονας. Εἶναι γνωστὰ στὴν ἱστορία, ὅσα ἔπαθε ἡ Ἑλλην. Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἀπ' αὐτούς. Δὲν εἶναι ὁμοῦ γνωστὴ στὸν Ἑλληνικὸ λαὸ ἡ ἱστορία τους αὐτῆ. Στὴ μελέτη αὐτῆ, δίνουμε στὸν Ἑσθονικὸ κόσμο καὶ τὸν Ἑλληνικὸ λαὸ τὴν ἱστορία του. Πρέπει νὰ τὴ γνωρίζουμε καλὰ καὶ νὰ τὴν ἐνθυμούμεθα. Εἶναι ἕνα φάρμακο γιὰ τὴν ἄγνοια τῆς προελεύσεως τῶν βοσείων γειτόνων μας. Εἶναι ἕνα τεμάχιο ἀπὸ τὴν ἱστορία τῶν Βουλγάρων τοῦ Κ. JIRECEK, ποὺ τόσο τοὺς ὠφέλησε γράφοντας συμπαθῶς καὶ μεροληπτικῶς ὑπὲρ αὐτῶν.

μάζετο με τὸ ἐγγώριον ὄνομα Χάν. Μετὰ τὸν ἡγεμόνα κατείχε τὴν ὑπερτάτην ἰσχὴν βουλὴ ἐξ ἑξ εὐγενῶν οἵτινες ὠνομάζοντο βουιάδες, βολιάδες, ἐξ οὗ τινες θέλουσι νὰ ἐτυμολογήσωσι τὸ σλαβικὸν BOLJARIN, BOLERIN (εὐγενής), λέξεις μόνον παρὰ τοῖς Ρώσοις καὶ Βουλγάροις συνήθης διαδοθεῖσα ἐξ αὐτῶν εἰς τοὺς Ρωμοῦνους καὶ εἰς τοὺς Ἀλβανούς.

Οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ σαφῶς διαστέλλουσι τοὺς Σλαύους ἀπὸ τῶν Βουλγάρων ὡς ἔθνη διάφορα. Ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου κατὰ τὴν 8 ἑκατονταετηρίδα ἀναγινώσκουμεν ὅτι ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων μεταξὺ τῶν συμβούλων αὐτοῦ εἶχε καὶ ἄνδρας γνωρίζοντας τὴν Ἑλληνικὴν, τὴν Βουλγαρικὴν καὶ τὴν Σλαβικὴν γλῶσσαν. Καὶ ὁ ἀρχαῖος Ρῶσος συγγραφεὺς Νέστωρ διαστέλλων τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τῶν Σλαύων συγκαταλέγει αὐτοὺς πρὸς τοὺς Χαζάρους, Μαγυάρους καὶ Ἀβάρους λέγων: «Ὅταν τὸ ἔθνος τῶν Σλοβένων ἔζη παρὰ τὸν Ἰστρον ἦλθον ἐκ τῆς Σκυθίας, δηλ. ἐκ τῆς χώρας τῶν Χαζάρων οἱ Βούλγαροι καὶ ἐγκατεστάθησαν κατὰ μῆκος τοῦ Ἰστροῦ καὶ ἐτυράνουν τοὺς Σλοβένους».

Ἡ ἀποκατάστασις τῶν Βουλγάρων ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Ἀσπαρούχ ἐν τῇ μεταξὺ τοῦ Ἰστροῦ καὶ τοῦ Αἴμου χώρᾳ προσέθηκεν ἔτι ἓνα νέον ἐπικίνδυνον ἐχθρὸν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Ἡ Μοισία ἀπολέσθη διὰ παντός. Ἴνα σώσῃ τὴν Θράκην ἠναγκάσθη ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τινι συνθήκῃ μετὰ τῶν Βουλγάρων νὰ πληρώσῃ φόρον εἰς αὐτοὺς καὶ νὰ ἀπόσχῃ τῶν ἀξιώσεων αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Μοισίας. Διὰ τοῦτο ἡ ἀπειλουμένη Θράκη προήχθη εἰς ἐπαρχίαν (θέμα) καὶ ἔλαβεν ἰδίαν στρατιωτικὴν διοίκησιν.

Ἡ ἱστορία τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τῆς μεταναστεύσεως εἰς Μοισίαν μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ (679 - 864) ἀποτελεῖ σειρὰν αἱματηρῶν ἀγῶνων γνωστῶν ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν Φράγκων. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ὁ Πινόμητος, ὁ τελευταῖος ἐκ τῆς δυναστείας τοῦ Ἡρακλείου, ἠρνήθη τὸν φόρον· ὁ Ἀσπαρούχ ὀργισθεὶς ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος ἀλλ' ἠττήθη. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀσπαρούχ Τερβέλης (700 - 720) συνεμάχησε μετὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐβοήθησε τὸν ἐκπρωτον αὐτοκράτορα πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ θρόνου. Διὸ ὁ Ἰουστινιανὸς ἔδωκεν αὐτῷ πολλὰ δῶρα ὡς καὶ τὸν τίτλον τοῦ Καίσαρος.

Μετὰ Λέοντα τὸν Ἰσαυρον ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Ε' (741 - 775) ὁ Κοπρώνυμος. Τοὺς Βουλγάρους ἐπολέμησε πεισματωδῶς ἐπιχειρήσας κατὰ τοῦ ἡγεμόνος Κορμισοῦ ὀκτῶ μεγάλας νικηφόρους ἐκστρατείας πρὸς ὑποταγὴν τῆς Βουλγαρίας. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκστρατείαν (775) ὁ πονηρὸς ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Κερῖγος ἐδήλωσε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ὅτι ἐπιθυμεῖ κρύφα νὰ καταλίπῃ τὸ κράτος του καὶ νὰ καταφύγῃ πρὸς αὐτὸν ἐξῆται ὁμως τὴν συμβουλὴν του εἰς ποῖα πρόσωπα νὰ ἐμπιστευθῇ τὸ σχέδιόν του. Ὁ αὐτοκράτωρ μὴ ἐννοήσας τὸν δόλον ἀνεκοίνωσεν αὐτῷ τὰ ὀνόματα τῶν Βουλγάρων τῶν ἐν τῷ κρυπτῷ φίλων τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Κερίγος συνέλαβεν ἀμέσως καὶ ἐφόνευσεν αὐτούς. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐλυπήθη καθ' ὑπερβολὴν διὰ τὸ γεγονός καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος κατέλιπε τὸν πολυκίνητον αὐτοῦ βίον.

Ὁ Κερίγος κατέφυγε (777) πράγματι, ἄγνωστον διὰ ποίαν αἰτίαν, πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα Δ' καὶ βαπτισθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνεξεύχθη ἡγεμονίδα τινὰ ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου καὶ ἀνηγορεύθη πατριίκιος. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Κάρδαμος ἀνενέωσε τὸν ἀγῶνα πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς. Τετράκις ἐνίκησε τοὺς στρατοὺς τοῦ ἀνηλικίου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου ΣΤ' ἀνθ' οὗ ἐκυβέερνα ἡ μήτηρ ἡ ὠραία Ἀθηναία Εἰρήνη καὶ ἠνάγκασε τοὺς Ρωμαίους νὰ πληρώσωσιν ἑτήσιον φόρον. (791 - 797).

Κατὰ τὸ 802 ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ ἰσχυρότατος τῶν Βουλγάρων ἡγεμόνων, ὁ ὀμότατος Κροῦμος. Πρὸ αὐτοῦ ἡ Βουλγαρία περιειάμβανε τὴν παρὰ τὸν Ἰστρον χώραν καὶ τὴν Βλαχίαν, δηλ. ἐξετείνεται ἀπὸ τοῦ Αἴμου μέχρι τῶν Καρπαθίων. Ὁ Κροῦμος ὑπέταξε καὶ μέγα μέρος τῆς Οὐγγαρίας καὶ τὰς Βυζαντινὰς ἐπαρχίας μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Νικηφόρου ἐνεφανίσθησαν (809) οἱ Βούλγαροι ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Στρυμῶνος καὶ κατέλαβον μετὰ φοβερὰν σφαγὴν τὴν Σόφιαν, ἣτις μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχε μείνη εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Νικηφόρος μετὰ διετεῖς παρασκευὰς ἐπὶ κεφαλῆς πολυαρίθμου στρατοῦ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἐληλάτησεν αὐτὴν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, ἐπυρπόλησε τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Κρούμου καὶ ἀπέρριψε πάσας τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις αὐτοῦ. Ἀλλὰ μετὰ τινος ἡμέρας (26 Ἰουλίου 811) εὗρέθη πολιορκημένος. Ὁλόκληρος ὁ Βυζαντινὸς στρατὸς κατεστράφη μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Γνωστὸν δ' ὅτι τὸ κρανίον τοῦ Νικηφόρου μετεχειρίζετο ὁ βάρβαρος ἡγεμὼν ὡς ποτήριον. Μετὰ τὴν μάχην εἰσέβαλεν ὁ Κροῦμος εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν, ἐδήλωσεν ὅλην τὴν χώραν καὶ ἀπήγαγε τοὺς κατοικοὺς αἰχμαλώτους. Ἐν ἔτει 812 κατέλαβεν ὁ Κροῦμος τὴν Μεσημβρίαν καὶ τὴν Δεβελτόν. Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἠττήθη ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Ραγκαβὲς παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν. Ὁ στρατηγὸς Λέων ὁ Ἀρμένιος ἤρπασε τὸν θρόνον ἀπὸ τοῦ ταπεινωθέντος αὐτοκράτορος· ὁ δὲ νικηφόρος Κροῦμ ἐστρατοπέδευσε μετ' ὀλίγον πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῶν Βλαχερνῶν παρὰ τὸ χρυσοῦν κέρας μέχρι τῆς Χρυσῆς Πύλης παρὰ τὴν παραλίαν. Μυστηριώδεις τελεταὶ προηγήθησαν τῆς πολιορκίας. Ὁ Κροῦμος, ὡς διηγεῖται Συμεὼν ὁ λογοθέτης, προσήνεγκε κατὰ τὸ βάρβαρον αὐτοῦ ἔθος θυσίας σφάξας πρὸ τῆς Χρυσῆς Πύλης ἀνθρώπους καὶ βοῦς... Ἐπειδὴ ὁμως κατενόησεν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀπήτησεν ὡς ὄρον τῆς εἰρήνης ἑτήσιον φόρον καὶ ὠρισμένον ἀριθμὸν ὠραίων παρθένων. Ἐν τινι προσωπικῇ συνεντεύξει μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος παρ' ὀλίγον νὰ φρονευθῆ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διὰ δόλου. Πνέων ἐκδίκησιν ἠρήμωσεν ὅλα τὰ περὶχώρα μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ κατέλαβε τὴν ὑπὸ τοῦ λιμοῦ πιεζομένην Ἀδριανούπολιν. Ἀναρίθμητοι αἰχμάλωτοι ἤχθησαν ἀπὸ τῆς

Θράκης εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἰστρου Βουλγαρίαν μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ μετὰ ταῦτα αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὁ Μακεδών.

Κατὰ τὸ ἔτος 814 κατετροπώθη ὁ Κροῦμος ὑπὸ τοῦ Λέοντος ἐν νυκτερινῇ μάχῃ παρὰ τὴν Μεσημβρίαν. Τὸ πεδῖον τῆς μάχης ὅπερ ὠνομάσθη λόφος τοῦ Λέοντος εἰδείκνυον πολὺ μετὰ ταῦτα οἱ Βούλγαροι ὡς ἀποτρόπαιον. Ἐνῶ δὲ ὁ Κροῦμος ἠτοιμάζετο νὰ ἐπέλθῃ καὶ πάλιν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ πολυαριθμοῦ στρατοῦ ἐκ Βουλγάρων, Ἀράβων καὶ ἐξ ὅλης τῆς Σκλαβηνίας, ἀπέθανεν αἰφνιδίως ἐξ αἰμορραγίας, ὡς ὁ Ἀτίλλας, 13 Ἀπριλίου 815. Ἐκ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὁ Ὁμορτὰγ (820) συνῆψε 30ετῆ εἰρήνην μετὰ τοῦ Λέοντος. Ἐν ἔτει 823 ὑπεστήριξε τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Β' κατὰ τοῦ στασιάσαντος στρατηγοῦ Θωμᾶ, ὅστις ἠττήθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καταφυγὼν δ' εἰς Ἀδριανούπολιν συνελήφθη ἐκεῖ καὶ ἀνεσκολοπίσθη.

Ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Βόριδος (852 - 888) εἰσήχθη ὁ Χριστιανισμὸς παρὰ τοῖς Βουλγάροις καὶ τοῖς Σλαύοις ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Κωνσταντίνου (Κυρίλλου) καὶ Μεθοδίου καταγομένων ἐκ Θεσσαλονίκης. Ὁ πατὴρ αὐτῶν Λέων πλούσιος καὶ ἐπιφανὴς ἀνὴρ ἦτο δρουγγάριος ἦτοι στρατηγὸς ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ὅτι δὲ κατήγοντο ἐκ τινος Σλαυικῆς οἰκογενείας εἶναι πολὺ πιθανόν. Μετὰ τινὰ πόλεμον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Γ' ὁ Βόρις ἐπρότεινεν εἰρήνην καὶ ἐπωφελήθη τὴν περίστασιν ταύτην ὅπως δεχθῆ τὸν Χριστιανισμὸν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου. Ἐν τῷ τόπῳ δὲ τῶν περὶ τῆς εἰρήνης διαπραγματεύσεων ἐβαπτίσθη. Ἀνάδοχος δ' ἐγένετο ὁ Μιχαὴλ. Ὁ Βόρις ὡς Χριστιανὸς ὠνομάσθη Μιχαὴλ. Παρεχωρήθη δὲ εἰς αὐτὸν ἡ χώρα ἢ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Αἴμου μέχρι τῆς παραλίου πόλεως Δεβελτοῦ (σλαβιστὶ Ζαγορὰ κατὰ τὸ 864 ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 865).

Συμεὼν (893 - 927) ὁ υἱὸς τοῦ Βόριδος εἶναι ὁ σπουδαιότατος ἡγεμὼν τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους. Διὰ τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων ἔφερε τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς. Ἡ προσθήκη τοῦ τίτλου τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἡ ἴδρυσις Βουλγαρικοῦ Πατριαρχείου, δι' ὧν ἐξίσωσε τὸν θρόνον αὐτοῦ πρὸς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦσαν τὰ πρῶτα θήματα πρὸς ἴδρυσιν νέας γραικοσλαβικῆς αὐτοκρατορίας ἐπὶ τῶν ἐρείπιων τῆς μοναρχίας Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου.

Ὅτε ὁ Συμεὼν ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὅλη ἡ Ἀνατολικὴ Εὐρώπη εἶχεν ὑπερπληρωθῆ σλαβικῶν ἀποικιῶν. Οἱ πλησιέστεροι γείτονες τοῦ ἥδη ὑπὸ τοῦ Βόριδος πολὺ ἐπεκταθέντος Βουλγαρικοῦ κράτους, ἦσαν οἱ Σέρβοι εἰς τῆσσας χαλαρῶς συνδεδεμένας ἡγεμονίας διηρημένοι. Πρὸς τοὺς Σέρβους ἐγεινίαζον πρὸς βορρᾶν οἱ Κροάται τὴν αὐτὴν σχεδὸν γλῶσσαν ὁμιλοῦντες· εἰς τούτους ἀνῆκον καὶ οἱ Βόσνιοι· βορειότερον οἱ Βοεμοί, οἱ Πολωνοὶ καὶ οἱ πέραν τῶν Καρπαθίων Ρῶσοι.

Ὁ Συμεὼν ἔλυσε τὴν μετὰ τῶν Βυζαντινῶν εἰρήνην καὶ ἀνέλαβε πει-

σματώδη κατὰ τῶν Βυζαντινῶν πόλεμον διαρκέσαντα 30 ἔτη, καθ' ὃν ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ φιλόσοφος ἐκάλεσε πρὸς βοήθειαν τοὺς Μαγυάρους οὓς οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ὀνομάζουσι Τούρκους. Καταστρεπτικὴ ὑπῆρξεν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς ἰδίως ἢ τὴν 20 Αὐγούστου 917 παρὰ τὸν Ἀχελῶον πλησίον τῆς Μεσημβρίας γενομένη μάχη, μεθ' ἣν ἅπανα ἡ χερσονήσος ἦτο ἀνοικτὴ εἰς τὸν νικητὴν. Τὰ ὄρια τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους ἐξετείνοντο τότε ἀπὸ τῆς Μεσημβρίας παρὰ τὸν Πόντον διὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως μέχρι τῆς Ροδόπης. Ἐν Μακεδονίᾳ διετήρουν οἱ Ἕλληνες ἀκόμη τὰ παράλια πρὸς Νότον ἐξετείνοντο τὰ ὄρια ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Καλαμᾶ ἀπέναντι τῆς Κερκύρας ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν. Τὰ Ἀλβανικὰ παράλια ἐξουσίαζεν ὁ Συμεὼν ἐξαιρουμένων τινῶν παραλίων τόπων ἀπὸ Κερκύρας μέχρι τοῦ Δρινοῦ. Πέραν δὲ τοῦ Ἰστρου φαίνεται ὅτι πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Μαγυάρων, ἡ Βλαχία καὶ ἴσως καὶ μέρος τῆς Οὐγγαρίας καὶ Τρανσυλβανίας ἀνήκον εἰς τὸ Βουλγαρικὸν κράτος.

Ὁ διάδοχος τοῦ Συμεὼν Πέτρος (927 - 968) δὲν ἦτο πολεμιστὴς καὶ πολιτικός, ἀλλ' ἀνὴρ ἡσυχος καὶ εἰρηνικός. Διὸ ἐπ' αὐτοῦ παρήκμασε τὸ Βουλγαρικὸν κράτος καὶ ἐνῶ ἐπὶ τοῦ Συμεὼν οἱ Βούλγαροι ἠτοιμάζοντο νὰ καταλάβωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐπὶ τοῦ Πέτρου ἤρχισαν οἱ Βυζαντινοὶ νὰ ἐξουσιάζωσι τὴν Βουλγαρίαν. Ὁ Πέτρος ἔλαβε σύζυγον τὴν Μαρίαν ἐγγονὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ. Διὰ ταύτης τῆς πρώτης Βυζαντινῆς Τσαρίνας, ἤρξατο ἡ Βυζαντινὴ ἐκείνη ἐπιρροὴ ἐπὶ τῆς Βουλγαρικῆς αὐλῆς ἣτις κατὰ τὰς μεταγενεστέρas ἑκατονταετηρίδας ἀπέβη τοσοῦτον ὄλεθρον. Ἡ νέα Βουλγαρικὴ πολιτικὴ ἐπεδίωξε στενήν φιλίαν μετὰ τοῦ Βυζαντίου. Διὸ αἱ μετὰ τῆς Ρώμης σχέσεις ἔπαυσαν. Ἀνεγνωρίσθη δ' ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ὄχι μόνον ὁ ὑπὸ τοῦ Συμεὼν εἰσαχθεὶς τίτλος τοῦ Τσάρου ἀλλὰ καὶ ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ὡς αὐτοκέφαλος. Πρὸς τοῦτοις οἱ Βυζαντινοὶ ἐπλήρωνον ἐτήσιον φόρον εἰς τοὺς Βουλγάρους. Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ μετὰ τῶν Ἑλλήνων φιλία τοῦ Πέτρου ἀπῆρσεν εἰς τοὺς στρατηγούς καὶ συμπολεμιστάς τοῦ Συμεὼν. Διὸ ὁ Βογιάρος Σισμάν μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐστασίασε καὶ ἠττηθεὶς ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῆ εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας (963) ὅς κατάρθωσε νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν καὶ οὕτω προέκυψεν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἀλβανίᾳ νέον Βουλγαρικὸν κράτος ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Τσάρου Σισμάν. Ἐκτοτε ὑπῆρχον δύο Βουλγαρικὰ κράτη ἐν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἐν πρὸς νότον καὶ δυσμᾶς.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνεφάνη ἡ αἵρεσις τῶν Βογομίλων ὑπὸ τοῦ ἱερέως Βογομίλου, συγγενῆς πρὸς τὴν αἵρεσιν τῶν Παυλικιάνων¹⁾ καὶ τὴν δυαδικὴν θρησκείαν τῶν Περσῶν, δηλ. ὅτι ὑπάρχουσι δύο θεότητες ὁ Θεὸς τοῦ καλοῦ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ κακοῦ.

Ἐν ἔτει 963 ἀνῆλθεν εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν θρόνον ὁ στρατηγὸς Νι-

1) Βλ. Ἀναστασίου καθ. Πανεπ. Θεσ)κης: Οἱ Παυλικιάνοι Ἐπ. Θεολ. Μελετῶν.

κηφόρος Φωκάς ὅστις διὰ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου ἀπὸ τῶν Ἀράβων ἀποκατέστησε πάλιν τὴν Βυζαντινὴν ἐπιρροὴν ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσῃ. Ἀπ' αὐτοῦ ἄρχεται σειρὰ ἡγεμόνων οἵτινες μετὰ μεγάλου σθένους διηύθυναν τὰς τύχας τοῦ κράτους τῶν Ρωμαίων. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἠσθάνθη τοῦτο καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Πέτρου ἐξασθενηθεῖσα Βουλγαρικὴ πολιτεία. Ὁ Νικηφόρος δὲν ἐπεδίωκεν ἄλλο εἰμὴ τὴν παντελῆ ὑποταγὴν τῶν Βουλγάρων. Ἀφορμὴν πρὸς ἐχθροπραξίας ἔδωκαν αἱ διὰ τῆς Βουλγαρικῆς χώρας ἐπιχειρηθεῖσαι εἰς τὰς Βυζαντινὰς ἐπαρχίας ληστρικαὶ ἐκστρατεῖαι τῶν Μαγνάρων δι' ἃς ὁ Νικηφόρος ἐζήτει ἰκανοποίησιν. Συνέβη δ' ὥστε ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον ὁ αὐτοκράτωρ ἐπανελθὼν ἐκ Συρίας ἐπανηγύριζεν ἐν θριάμβῳ τὴν κατάληψιν τῆς Ταρσοῦ (965) νὰ ἔλθωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν Βούλγαροι πρέσβεις ζητοῦντες τὸν φόρον. Ὁ Νικηφόρος ὄχι μόνον ἀπέρριψε τὴν ἀπαίτησιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διέταξε νὰ τοὺς ραπίσωσιν ἀμέσως δὲ κατέλαβε τὰ παρὰ τὰ σύνορα φρούρια καὶ φοβούμενος νὰ πατήσῃ τὰ στενὰ ἅτινα ὑπῆρξαν ἤδη ὁ τάφος πολλῶν στρατιῶν ἀπεφάσισεν ἐν πρώτοις νὰ ζητήσῃ τὴν συμμαχίαν τῶν Ρώσων. Πρεσβεῖα λοιπὸν μετὰ μεγάλων δώρων ἐστάλη πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν Ρώσων Σβιατοσλαῦον.

Ὁ Σβιατοσλαῦος εἰσέβαλε πράγματι μετὰ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν εἰς τὴν Βουλγαρίαν κατ' Αὐγούστον τοῦ 967. Οἱ Βούλγαροι ἀντέστησαν ἀσθενῶς. Ἡ Βουλγαρία κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ρώσων. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ Νικηφόρος μετέβαλε γνώμην φοβούμενος τὴν γειτονίαν καὶ τὴν προσέγγισιν τῶν Ρώσων. Διὸ συνῆψεν εἰρήνην μετὰ τοῦ Πέτρου καὶ ὑπεσχέθη αὐτῷ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ρώσους ἐκ τῆς Βουλγαρίας. Ἡ συμμαχία ἐξησφαλίσθη διὰ τοῦ ἀμοιβαίου γάμου δύο Βουλγάρων ἡγεμονίδων μετὰ Βυζαντινῶν ἡγεμονοπαίδων. Ὁ Πέτρος ἀπέθανε 30 Ἰανουαρίου 969. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Βόρις Β' συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Σβιατοσλαύου ὅστις μετ' ἐπιτυχεῖς μάχας διέβη τὸν Αἶμον καὶ μετὰ φοβερὰν αἱματοχυσίαν κατέλαβε τὴν Φιλιππούπολιν (970).

Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐβασίλευεν ἀπὸ τῆς 10 Δεκεμβρίου 969 ὁ πολεμικὸς Ἀρμένιος Ἰωάννης Τσιμισκῆς ὅστις διὰ τῆς δολοφονίας τοῦ Νικηφόρου ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Αἱ περὶ εἰρήνης πρεσβεῖαι ἀπεπέμφθησαν ὑπὸ τοῦ Σβιατοσλαύου. Ὁ ἡγεμὼν τῶν Ρώσων ἐνισχύσας τὸν στρατὸν αὐτοῦ διὰ Βουλγάρων, Μαγνάρων καὶ Πετσενέγων μισθοφόρων καὶ διαβάς τὸν Αἶμον συνῆψε πρὸς τοὺς Ἕλληνας μάχην περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν, ἐν ἣ ἄμφότεροι Ρῶσοι καὶ Ἕλληνες διημισηθήτουν ἐπίσης τὴν νίκην.

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 971 ἐξεστράτευσεν ὁ Τσιμισκῆς κατὰ τῶν Ρώσων, διέβη τὰ στενὰ τοῦ Αἶμου, ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τοὺς Ρώσους καὶ ἐπολιόρκησε τὸ Δορύστολον (Σιλίστρια). Μετὰ τρίμηνον πολιορκίαν ἠναγκάσθη ὁ Σβιατοσλαῦος νὰ προτείνῃ εἰρήνην καὶ νὰ καταλίπῃ τὴν Βουλγαρίαν μεταβληθεῖσαν εἰς Βυζαντινὴν ἐπαρχίαν. Οὕτω τὸ Βουλγαρικὸν κράτος ὑπετάγη εἰς τοὺς Ἕλληνας. Μόνον εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς δυναστείας καὶ μοναρχί-

ας τοῦ Συμεῶν διετηρήθη ἡ δυναστεία τῶν Σισμανιδῶν.

Τὸ δυτικὸν Βουλγαρικὸν κράτος ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἀλβανίᾳ ἦτο ἔργον γενναίου τινὸς Βογιάρου στασιάσαντος κατὰ τὸ ἔτος 963 κατὰ τοῦ Πέτρου. Ὁ οἶκος οὗτος κατήγετο ἐκ Τυρνόβου καὶ συνίστατο ἐκ τοῦ Σισμᾶν καὶ τῶν τεσσάρων υἱῶν του, Δαυίδ, Μωϋσῆ, Ἀαρὼν καὶ Σαμουήλ. Σισμᾶν Α΄ ἀνεκηρύχθη Τσάρος. Ἐκ τῶν υἱῶν του ὁ διάδοχος Δαυίδ ὑπὸ νομάδων βλάχων ἐφρονεύθη μεταξὺ Καστορίας καὶ Πρέσπας ἐν τῇ θέσει ἣτις ἐκαλεῖτο Καλαὶ Δρυῖς. Ὁ Μωϋσῆς ἔπεσεν ἐν τινι ἐφόδῳ κατὰ τῶν Σεργῶν ὁ δὲ Ἀαρὼν ἐφρονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ νεωτάτου τῶν ἀδελφῶν Σαμουήλ ὡς προδότης ἐνεκα τῶν συμπαθειῶν αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Οὕτω δ' ἔμεινε μόνος ὁ Σαμουήλ ὅστις ἀναγορευθεὶς Τσάρος ἐπὶ 40 ἔτη (976 - 1014) διηύθυνε τὰς τύχας τοῦ ἔθνους του. Κέντρον τοῦ κράτους τοῦ Σαμουήλ ἦτο ἡ Μακεδονία. Πρωτεύουσα δὲ ἡ Πρέσπα καὶ ἀκολούθως ἡ Ἀχρίς. Τὸ στέμμα ἔλαβεν ὁ Σαμουήλ ἐκ τῆς Ρώμης ὡς καὶ ὁ Συμεῶν καὶ ὁ Πέτρος.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ ἔτος 976 (10 Ἰανουαρίου) ἀπέθανεν ὁ Τσιμισκῆς. Δύο νεανίαι ἐκ τῆς δυναστείας Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα οἱ ἀδελφοὶ Βασίλειος Β΄ καὶ Κωνσταντῖνος Η΄ ὑπῆρξαν οἱ διάδοχοι αὐτοῦ. Πανταχοῦ δ' ἐξεργάγησαν ἐπαναστάσεις. Ὁ στρατηγὸς Βάρδας Σκληρὸς συμμαχήσας μετὰ τῶν Ἀράβων ἀνηγορεύθη ἐν Ἀσίᾳ αὐτοκράτωρ. Ὡσαύτως ἐπανέστησαν καὶ οἱ πρὸ ὀλίγου ὑποταγέντες Βούλγαροι ἐν Μοισίᾳ. Μετὰ βραχὺν δὲ χρόνον περιῆλθον πᾶσαι αἱ παρὰ τὸν Ἰστρὸν πόλεις ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σαμουήλ, ὅστις ἀνέλαβεν ἤδη τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἐθνικοῦ ἐχθροῦ ὅπως ἐπανορθώσῃ τὸ κράτος τοῦ Συμεῶν. Οἱ ἐν Βυζαντίῳ διαμένοντες ἡγεμόνες Βόρις Β΄ καὶ Ρωμανὸς κατώρθωσαν νὰ δραπετεύσωσιν, ἀλλὰ μόνον ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν ἔφθασεν εἰς Βουλγαρίαν, ἐνῶ ὁ Βόρις ἐφρονεύθη ἐν τινι δάσει ὑπὸ τινος Βουλγάρου ὑπολαβόντος αὐτὸν ὡς Ἕλληνα ἐνεκα τῆς Ἑλληνικῆς ἐνδυμασίας. Ὁ δὲ Ρωμανὸς ἐλθὼν πρὸς τὸν Σαμουήλ διωρίσθη διοικητῆς Σκοπειῶν.

Ἐνῶ οἱ Βυζαντινοὶ ἐπολέμουν ἐν Ἀνατολῇ κατὰ τοῦ Βάρδα Σκληροῦ, ὁ Σαμουήλ ἐληλάτει τὴν Θράκην καὶ τὰ περὶχωρα τῆς Θεσσαλονίκης εἰσβαλὼν μάλιστα καὶ ἐρημώσας καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ξένη τὸ σλαβικὸν στοιχεῖον εὐρίσκετο ἀκόμη ἐν πλήρει δυνάμει. Ἐκπορθήσας τὴν Λάρισαν μετώκισε τοὺς κατοίκους εἰς Βουλγαρίαν. Ὡραίαν δὲ τινα Ἑλληνίδα περιελθοῦσαν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν ἔλαβε σύζυγον. Τὰ λείψανα τοῦ Ἀγίου Ἀχιλλεῖου μετηνέχθησαν εἰς Πρέσπαν.

Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἀντάξιος τοῦ Σαμουήλ ἀντίπαλος. Ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος Β΄ ὅστις 25ετῆς νεανίας ἤρchiσε νὰ πολεμῇ τοὺς Βουλγάρους, ἐπεδίωξε τὴν ἐντελῆ ὑποταγὴν αὐτῶν. Ἀξιοσημείωτος δ' εἶναι ἡ ἐπιμονὴ μεθ' ἧς ἐξηκολούθησε τὸν καταστρεπτικὸν τοῦτον ἀγῶνα μέχρις ὅτου ὡς γέρον μετὰ 40ετείς αἰματοχυσίας ἔφθασεν εἰς τὸ τέρας τῶν πόθων αὐ-

τοῦ. Μοναχικῶς ὑπῆρξεν ὁ βίος αὐτοῦ. Ἐξῆσεν ἄνευ γυναικός. Οἶνος καὶ κρέας οὐδέποτε ὑπῆρχον ἐν τῇ τραπέζῃ του.

Ἐν ἔτει 981 ἐξεστράτευσεν ὁ Βασιλεὺς Β' κατὰ τῆς Σόφιας, ἀλλ' ἠττήθη καὶ μόλις ἐσώθη εἰς Φιλιππούπολιν 15 ἔτη παρηλθόν ἀκολούθως ἐν εἰρήνῃ. Ἐνῶ δὲ ὁ Βασιλεὺς ἦτο ἀπασχολημένος εἰς τὰς ἐν Ἀσία ἐπαναστάσεις, προσέτι κατὰ τῶν Ρώσων ἐν Χερσῶνι καὶ Κριμαίᾳ, κατὰ τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἀράβων καὶ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ὀθωνος Β', ὁ Σαμουὴλ ἐξηκολούθει τὰς κατακτήσεις καὶ ἐν τῷ μεταξὺ κατέλαβε τὸ Δυρράχιον καὶ τὰ παρῶν τῶν Ἀδρια.

Ἐν ἔτει 996 ἐξεργάγη ὁ δεύτερος πόλεμος. Ὁ Σαμουὴλ ἐνίκησε παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην τὸν στρατηγὸν Γρηγόριον Ταρονίτην ἐκ γενετῆς Ἀρμένιον καὶ εἰσέβαλεν ἔπειτα διὰ τῶν Τεμπῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Νικηφόρος οὐρανὸς παρακολουθήσας αὐτὸν ἠναγκάσθη νὰ στρατοπεδεύσῃ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ πλημμυρήσαντος Σπερχειοῦ μεταξὺ Ὀθρουοῦ καὶ Οἴτης. Οἱ Βούλγαροι διὰ τῶν Θερμοπυλῶν δρομαίως ἐπιστρέψαντες ἐστρατοπέδευσαν ἀπέναντι αὐτοῦ παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην. Ἐν τινι νυκτὶ καθ' ἣν οἱ Βούλγαροι θεωροῦντες ἑαυτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ ἐκοιμῶντο ἠσύχως, ἀνεκάλυψαν οἱ Ἕλληνες πόρον καὶ διέβησαν τὸν ποταμὸν. Ἡ νυκτερινὴ σφαγὴ ἐτελείωσε δι' ὀλοσχεροῦς καταστροφῆς τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Ὁ Σαμουὴλ τὸ πρῶτον ἦδη ἠττηθεὶς μόλις κατώρθωσε νὰ φύγῃ διὰ τῆς Πίνδου εἰς τὸν ἐν τῇ νήσῳ Πύργον αὐτοῦ ἐν Πρέσπᾳ. Ἐκτοτε ἡ τύχῃ τοῦ πολέμου ἐστράφη κατὰ τοῦ Σαμουὴλ. Οἱ Βούλγαροι πάντοτε ἠτῶντο. Καταστρεπτικωτάτῃ δ' ὑπῆρξεν ἡ ἦττα αὐτῶν ἐν τοῖς στενοῖς τοῦ Κλειδίου παρὰ τὴν Στρωμνίταν (1014) ἔνθα κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Βασιλεὺς 15.000 αἰχμαλώτους τυφλώσας καὶ καταλιπὼν ἐν ἐκάστῃ ἑκοτοντάδι ἓνα μονόφθαλμον ὡς ὁδηγὸν ἔστειλεν οὕτως ἔχοντας πρὸς τὸν Σαμουὴλ εἰς Πρίλαπον. Τούτους ἰδὼν ὁ Σαμουὴλ τοσοῦτον συνεικινήθη ὥστε ἔπεσε λιπόθυμος. Συνελθὼν ἐζήτησε ὕδωρ, ἀλλὰ μόλις πῶν κατελήφθη ὑπὸ καρδιακῶν σπασμῶν καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀπέθανε 15 Σεπτεμβρίῳ 1014. Μόνον τέσσαρα ἀκόμη ἔτη ἐπέζησε τὸ Βουλγαρικὸν κράτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαμουὴλ. Ὁ Γαβριὴλ Ρωμανὸς (Σλαβιστὴ RADO MIR) υἱὸς τοῦ Σαμουὴλ διαδεχθεὶς τὸν πατέρα ἐφονεύθη πολιορκῶν τὰ Βοδενὰ ὑπὸ τοῦ ἐξαδέλφου αὐτοῦ Ἰωάννου Βλαδισλαύου υἱοῦ τοῦ Ἀαράν. Ὁ θηριώδης δὲν ἠρκέσθη εἰς τοῦτο τὸ θῦμα μόνον, ἀλλ' ἔσφαξε καὶ τὴν σύζυγον τοῦ Γαβριὴλ καὶ ἐτύφλωσε τὸν πρεσβύτερον αὐτοῦ υἱὸν καὶ μάλιστα προσκαλέσας εἰς Ἀχρίδα τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Ἰωάννην Βλαδίμηρον ἡγεμόνα τῶν Σέρβων, ἐφόνευσεν (22 Μαΐου 1015). Ὁ Βλαδίμηρος βραδύτερον κατετάχθη εἰς τὴν τάξιν τῶν Ἀγίων καὶ ἐτάφη ἐν Ἐλθασανίῳ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Βλαδμήρου. Παρὰ τοῖς ἐκεῖ Ἀλβανοῖς εἶναι μέχρι σήμερον τὸ ὄνομα αὐτοῦ γνωστὸν (Ἀκολουθεία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βλαδμήρου).

Ὁ Ἰωάννης Βλαδισλαῦος ἔπεσε πολιορκῶν τὸ Δυρράχιον (1018). Μετ'

αὐτὸν ἡ Βουλγαρία ὑπετάγη ὀλοσχερῶς. Ἦδη δὲ τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Ἰστρίας μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ ἀπὸ τοῦ Δράου μέχρι τῆς Κύπρου. Πρὸς τούτοις ὁ ἡγεμὼν τῆς Σερβίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Κροατῶν ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος.

Ἡ Βουλγαρία μετεβλήθη εἰς Ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, ἀλλ' ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία διετήρησε τὴν αὐτονομίαν της μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ ἀνώτατος ἐκκλησιαστικὸς ἄρχων δὲν ἔπρεπε τοῦ λοιποῦ νὰ ὀνομασθῇ πατριάρχης ἀλλ' ἀρχιεπίσκοπος αὐτοκέφαλος τῶν Βουλγάρων ἐδρεύων ἐν Ἀχρίδι. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη εἰς ἣν ὑπήγοντο πολλαὶ ἐπαρχίαι τῆς Ἡπείρου, τῆς Ἀλβανίας, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας προϊόντος τοῦ χρόνου ἐξελληνίσθη ὀλοσχερῶς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου (1025) ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν αὐτοῦ διαδόχων ἤρξαντο αἱ εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ Θράκην καταστρεπτικαὶ ἐπιδρομαὶ τῶν Πετσενέγων καὶ Κουμάνων καὶ αὐτοὶ οἱ Βούλγαροι ἐν ἔτει 1040 ἐπανέζησαν καὶ ἐπανάλαβον τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (1041) ἡ ἐπανάστασις κατεβλήθη. Ἡ Βουλγαρία ἔμεινεν ὑποτελὴς μέχρι τοῦ ἔτους 1186 ὅτε ἔνεκα τῶν καταπιέσεων καὶ τῶν προσθέτων ἀναγκαστικῶν φόρων οὗς ἐπέβαλεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος Ἄγγελος, ὅπως τελέσῃ λαμπρότερον τοὺς μετὰ τῆς Μαργαρίτας θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Βέλα Γ' γάμους αὐτοῦ ἐπανεστήσαν οἱ Βούλγαροι. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐπαναστάσεως ἐτέθησαν οἱ δύο ἀδελφοὶ Πέτρος καὶ Ἀσέν ἀπόγονοι τοῦ ἀρχαίου Βουλγαρικοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου. Κατ' ἀρχὰς ἐνικῶντο οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τοῦ γενναίου στρατηγοῦ Βρανᾶ. Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς οὗτος ἐστασίασεν ἐν Ἀδριανουπόλει ἀνακηρύξας ἑαυτὸν αὐτοκράτορα. Ἔνεκα δὲ τοῦ ἐντεῦθεν ἐκραγέντος ἐμφυλίου πολέμου ἐξησφαλίσθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Βουλγαρίας μεταξὺ Αἴμου καὶ Ἰστρου. Οἱ Σέρβοι ἦσαν φυσικοὶ σύμμαχοι τῶν Βουλγάρων καὶ ἐνῶ οὗτοι κατέστρεφον Μακεδονικὰ καὶ Ἀλβανικὰ φρούρια, οἱ Βούλγαροι ἐπολέμουν ἠνωμένοι μετὰ τῶν Βλάχων καὶ Κουμάνων ἐν Θράκῃ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ἀπὸ Φιλιππουπόλεως μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Ἐν τινι ἐκστρατείᾳ κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐξεθρονίσθη ὁ Ἰσαάκιος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου Γ' καὶ ἐτυφλώθη (1195). Ὁ Ἀλέξιος Γ' προέτεινεν εἰρήνην ἣτις ὅμως δὲν ἐγένετο ἔνεκα τῶν ὑπερβολικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Ἀσέν διὸ ἐξηκολούθησεν ὁ πόλεμος. Βουλγαρικὰ καὶ Κουμανικὰ στίφη ἐνεφανίσθησαν μάλιστα πρὸ τῶν Σερρῶν καὶ κατετρόπωσαν ἐκεῖ Ἑλληνικόν τι στράτευμα. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐδολοφονήθη ὁ Ἀσέν ὑπὸ τοῦ βογιάρου Ἰβάνκο. Τὴν κυβέρνησιν ἀνέλαβεν ὁ Πέτρος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Καλοϊωάννου· ἀλλ' ὁ πρῶτος μετ' ὀλίγον ἐδολοφονήθη (1197). Ἐμείνε δὲ μόνος ἡγεμὼν ὁ Καλοϊωάννης (1197 - 1208), ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων. Οὗτος μετὰ τῶν Κουμάνων μεθ' ὧν διετέλει ἐν στενῇ φιλίᾳ λαβῶν καὶ σύζυγον Κουμάναν ἐποίει συχνὰς ἐπιδρομὰς εἰς Θράκην καὶ Μακεδονίαν. Με-

τὰ πολλοὺς δ' ἀγῶνας ἠναγκάσθησαν οἱ Βυζαντινοὶ νὰ συνάψωσιν εἰρήνην ἀφοῦ μάλιστα ὁ Καλοῖωάννης μετ' ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν κατέλαβε τὴν Βάρναν. Ὅλοι αἱ χῶραι ὅς ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε καταλάβῃ ἔμειναν εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Τὸ κράτος του ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Βελιγραδίου μέχρι τοῦ Κάτω Ἐβρου καὶ μέχρι τῆς Ἀγαθουπόλεως παρὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον, ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰστρου μέχρι τοῦ Στρυμῶνος καὶ τοῦ Ἄνω Ἀξιοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Βυζαντινὴ αὐτὴ ἤρνετο ὅπως ἀπονεύμῃ εἰς τὸν Καλοῖωάννην τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος, ἀπετάθη πρὸς τὸν Πάπαν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει νὰ ὑπαγάγῃ τὴν Βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν Παπικὴν.

Ἐν ἔτει 1204 τὸ Βυζαντινὸν κράτος ὑπέκλυεν εἰς τοὺς Φράγκους. Ὁ πρῶτος Λατίνος αὐτοκράτωρ ἀπεποιήθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν Καλοῖωάννην ὡς ἄρχοντα τῆς Βουλγαρίας διὰ τοῦτο ἐπῆλθε ρῆξις μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Φράγκων, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος Γ' ἔστειλε τὸν καρδινάλιον Λέοντα μὲ τὸ βασιλικὸν διάδημα. Ἐπὶ τοῦ καρδινάλιου ἐχειροτονήθη ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βασίλειος πρωθιεράρχης Βουλγαρίας καὶ οὕτως ἠνώθη ἡ Βουλγαρικὴ μετὰ τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τοὺς αἱματηροὺς πολέμους μεταξὺ Λατίνων καὶ Βουλγάρων¹ ἀφορμὴ ὑπῆρξαν οἱ Ἕλληνες οἵτινες πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Φράγκων προσεκάλεσαν πρὸς βοήθειαν τὸν Καλοῖωάννην. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐνόησαν οἱ Ἕλληνες ὅτι ἀπὸ τῶν Βουλγάρων ἐκινδύνουν ἢ ἐλευθερία καὶ ὁ ἐθνισμὸς αὐτῶν, διὸ ἤρξαντο νὰ προτιμῶσι τοὺς Φράγκους. Ὁ Καλοῖωάννης μετὰ τῶν Κουμάνων ἐπροχώρησε λεηλατῶν μέχρι τῆς Προποντίδος. Χιλιάδες Ἕλληνες αἰχμάλωτοι ἀπωκίσθησαν εἰς τὰ παρὰ τὸν Ἰστρον χωρία. Ταῦτα δὲ ἔκαμνεν ὁ Καλοῖωάννης ἐκδικούμενος, ὡς ἔλεγε, τὰ ἀνοσιουργήματα τοῦ Βασιλείου Β'. Ἡ Θράκη ἦτο σχεδὸν ἅπασα εἰς χεῖρας αὐτοῦ μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τοῦ Διδυμοτείχου ἔνθα ἤρχεν ὁ Ἕλλην Θεόδωρος Βρανᾶς ὑποτελῆς τῶν Φράγκων. Ὁ Καλοῖωάννης ὄν οἱ Βυζαντινοὶ ἕνεκα τῆς ὀμότητος αὐτοῦ ὀνομάζουσι Σκυλοῖωάννην ἐδολοφονήθη πολιορκῶν τὴν Θεσσαλονίκην 1207. Ἰωάννης Ἀσὲν Β' υἱὸς τοῦ Α' ὁ μέγιστος τῶν Ἀσενιδῶν (1218 - 1241) ἐπεξέτεινε τὰ ὄρια τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους, ἂν καὶ παρέλαβεν αὐτὸ ἐν ἀνωμάλῳ καταστάσει. Ἐπ' αὐτοῦ ἀνῆλθε τὸ Βουλγαρικὸν κράτος εἰς τὴν ὑψίστην αὐτοῦ ἀκμὴν. Τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατινικὸν κράτος διετέλει τότε ἐν ἐλεεινῇ καταστάσει, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου τὰ Ἕλληνικὰ κράτη τῆς Νικαίας καὶ τῆς Ἠπείρου ἀπέσπων ἀπ' αὐτοῦ χώρας. Τὸ κράτος τῆς Ἠπείρου κατέστη ἰσχυρὸν ἐπὶ Θεοδώρου ἀδελφοῦ τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ κράτους Μιχαὴλ Α'. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ὁ Θεόδωρος κατέλαβε τὴν Ἀχρίδα, Πρίλαπον, Πελαγονίαν, ὑπέταξε τοὺς Ἀλβανούς, ἐκυρίευσεν τὸ Δυρράχιον, τὴν Κέρκυραν καὶ μάλιστα καὶ αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην (1222), διὰ προδοσίας δὲ ἀπέσπασεν ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Βατάτση τὴν Ἀδριανουπόλιν. Τὸ

1) Βλ. ἱστορίημα: Ἡ κατὰ τῶν Λατίνων Ἑλληνοβουλγαρικὴ Συμμαχία ἐν Θράκῃ 1204—1206 Ἀλεξ. Κραντονέλλη διατριβὴ ἐπὶ διδακτορικῳ.

κράτος τοῦ Θεοδώρου ἐξετείνεται ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν, ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Ἑβρον. Ὁ Ἀσὲν συνῆψε μετὰ τοῦ Θεοδώρου συμμαχίαν δούς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Μαρίαν σύζυγον εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Θεοδώρου Μανουήλ. Ἀλλ' ἡ φιλία δὲν διήρκεσε πολὺ. Ὁ Θεόδωρος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θράκην, ἠττήθη ὁμως παρὰ τὸν Ἑβρον καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἐτυφλώθη (1230). Ὁ Ἀσὲν ἔνεκα τῆς προσηνείας του κατώρθωσε νὰ ἐλκύσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοὺς κατοικοὺς τῆς χώρας. Ἄνευ δὲ πολέμου περιῆλθον εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἡ Ἀδριανούπολις καὶ σχεδὸν ὅλη ἡ Μακεδονία καὶ Ἀλβανία μέχρι τοῦ Δυρραχίου. Τὸ κράτος τοῦ Ἀσὲν προσήγγιζε καὶ τὰς τρεῖς θαλάσσας. Ἐκτὸς τῆς Βουλγαρίας τοῦ Ἰστρου περιελάμβανε τὸ Βρανίτσεβον, τὸ Βελιγράδιον, Νίσσαν, Κιοστενδίλ, Θράκην μετὰ τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὅλην τὴν Μακεδονίαν, δηλ. τὰς περιοχὰς τῶν Σερρών, Σκοπείων, Πριλάπου, Δεβὸλ καὶ Ἀχρίδος, προσέει τὴν Ἀλβανίαν μετὰ τοῦ Ἐλβασανίου μέχρι τοῦ Δυρραχίου. Ὁ Ἀσὲν συνεμάχησε μετὰ τοῦ Βατάτση πρὸς κατάλυσιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατινικοῦ κράτους, ἀνεγνωρίσθη δὲ ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων Πατριαρχείων ἢ ἀνεξαρτησία τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἡ συμμαχία δὲν διήρκεσε πολὺ. Καὶ τότε ὁ Ἀσὲν ἐστράφη πάλιν πρὸς τὸν Πάπαν.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰωάννου Ἀσὲν Κολομάν ἢ Καλιμάν (1241 - 1246) καὶ Μιχαήλ Ἀσὲν (1246 - 1257) παρήκμασε τὸ Βουλγαρικὸν κράτος ἀπολέσαν ὅλας τὰς Θρακικὰς καὶ Μακεδονικὰς ἐπαρχίας κατακτηθείσας ὑπὸ τοῦ Βατάτση καὶ τοῦ δεσπότη τῆς Ἠπείρου. Μετὰ ταῦτα συνέβησαν ἐμφύλιοι πόλεμοι περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου. Οἱ δὲ ἀγῶνες μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Βυζαντινῶν ἐξηκολούθησαν καὶ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων. Ὁ φιλόδοξος καὶ πολεμικὸς Κάρολος Α' ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ ὁποίου εὔρον καταφύγιον ὁ διωχθεὶς ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Λατίνος Αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος Β' ὡς καὶ ὁ τυφλὸς Ἰωάννης Δ' Λάσκαρις ἠτοιμάζετο πρὸς κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀνασύστασιν τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Μετὰ τούτου συνεμάχησαν καὶ οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Βούλγαροι κατὰ τῶν Βυζαντινῶν.

Ἐνῶ δὲ παρήκμαζον οἱ Βούλγαροι, ἀνυψοῦντο οἱ Σέρβοι οἵτινες ἐπωφελοῦμενοι τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὰς ἔριδας τῆς Βυζαντινῆς αὐτῆς ὡς καὶ τοὺς συχνοὺς πρὸς τοὺς Ὀσμάνους πολέμους, ἵδρυσαν μέγα κράτος μάλιστα ἐπὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Στεφάνου Λουσάν (1331 - 1355), ὅπερ ἀπέβη ἡ πρώτη δύναμις ἐν Χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου. Οἱ Σέρβοι πλείον τῶν ἄλλων τῆς Χερσονήσου ἐθνῶν ἀντέστησαν κατὰ τῶν Τούρκων. Ἡ Βουλγαρία ὑπετάγη πρώτη. Ἡ Σόφια κατελήφθη 1382 ὅτε ὁ βασιλεὺς Σισμάν ἐγένετο φόρου ὑποτελής. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1393 ὑπετάγη ὀλόσχερῶς ἡ Βουλγαρία. Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς Σισμάν κατέθηκε τὸ στέμμα εἰς τοὺς πόδας τοῦ Βαγιαζήτ, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος ἐξώμοσεν.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ, Ιατροῦ

ΧΩΡΙΟΝ ΒΑΪΡΙΟΝ (ΜΠΑΪΡΚΙΟΪ) ΘΡΑΚΗΣ

Τὸ Βαΐριον ἦτο μικρὰ κομόπολις τῆς Θρακιτικῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμούς, οἱ ὅποιοι πηγάζουν ἀπὸ βουνὰ τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὰ σύνορα Βαΐριου - Ἀγγελοχωρίου - Βαΐριου Περγαζίου, Βαΐριου Ταῦφυρίου καὶ ἐκβάλλουσι εἰς μικρὸν ὄρμον τοῦ Ἑλλησπόντου (Καράκουβα) ἀπέναντι τοῦ Καραπεργαζίου τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς (Ἀκριβῶς εἰς τὸν ὄρμον αὐτὸν κατετροπώθη ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων διὰ δόλου ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου).

Τὸ Βαΐριον κεῖται πρὸς Ν τῆς Καλλιπόλεως καὶ πρὸς Δ τῆς Λαμψακοῦ εἰς ὕψωμα καὶ ἀπέχει περὶ τὰς 2 ὥρας τῆς Καλλιπόλεως καὶ περὶ τὰς 6 ὥρας ἀπὸ τὴν Μάδυτον. Ἀπὸ τοὺς Αἰγὸς ποταμούς ἀπέχει περὶ τὰ 20' λεπτά τὸ Βαΐριον καθὼς καὶ τὸ χωρίον Γαλατᾶς. Δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν σήμερον ποῖον ἐκ τῶν δύο χωρίων τὸ Βαΐριον ἢ ὁ Γαλατᾶς (μᾶλλον) εἶναι ἡ ἀρχαία ὁμώνυμος Πολίχνη. Ἡ τοποθεσία τοῦ Βαΐριου εἶναι μαγευτικὴ δεσπάζει τοῦ Ἑλλησπόντου ἔχουσα πρὸς Β τὴν Καλλίπολιν καὶ εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀριζήσαντος ὅπου τελειώνει ὁ Ἑλλησπόντος καὶ ἀνοίγει ἡ θάλασσα, φαίνεται ἡ Προποντίς. Πρὸς νότον τοὺς Αἰγὸς ποταμούς πρὸς Ἀνατολὰς τὴν Λάμψακον, τὸν Ἑλλησπόντον καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, πρὸς Δ τὸ Ταῦφύριον καὶ τὸν κόλπον τοῦ Σάροου;

Διοικητικῶς ὑπήγετο εἰς τὸν Μουτσαφιρην Καλλιπόλεως καὶ εἰς τὸν Νομὸν (Βιλαέτιον) Ἀδριανουπόλεως.

Ἐκκλησιαστικῶς ὑπήγετο εἰς τὸν Μητροπολίτην Καλλιπόλεως καὶ Μάδυτου - Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Τὸ Μουτσαφιρλίκιον ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸν Νομὸν καὶ τὸ Βιλαέτιον μὲ τὴν Γεν. Διοίκησιν. Σήμερον ἀπὸ τοῦ 1913 τὸ Μουτσαφιρλίκιον μετωνομάσθη εἰς Βιλαέτιον μεταφερθέντων τῶν Βιλαετίων.

Ἐκκλησίαι. Ἐντὸς τοῦ χωρίου μία ἐκκλησία ὁ Ἅγιος Νικόλαος ἀρκετὰ μεγάλη.

Μοναστήρια. Ὁ Ἅγιος Χαράλαμπος μὲ ὄφραιοτάτην μεγάλην ἐκκλησίαν καὶ μὲ μέγα οἶκημα διὰ μοναχούς. Εἶχε πολλὰ κτήματα, κήπους, ἀμπελῶνας καὶ ἀγρούς καὶ ἄφθονα νερά. Ἀπεῖχε περὶ τὰ 10' λεπτά τοῦ χωρίου.

Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Μικρὰ ἐκκλησία περὶ τὰ 20' λεπτά ἀπέχουσα τοῦ χωρίου, μὲ κήπους καὶ ἀμπελῶνας εἰς τὸ ὕψος τῆς πεδιάδος τὴν ὁποίαν διασχίζουν οἱ Αἰγὸς ποταμοί, μὲ πελωρίους πλατάνους

καὶ πολλὰ καὶ διάφορα ὀπωροφόρα δένδρα, καὶ θεὰ μαγευτικὴ πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ Μικρὰν Ἀσίαν.

Ἁγιάσματα: Τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τῆς Μεταμορφώσεως, τῶν Ἁγίων Θεοδώρων τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, Ἁγίου Ἀντωνίου, Ἁγίας Παρασκευῆς, Ἁγίου Εὐστρατίου, Ἁγίου Δημητρίου, Ἁγίου Βαρθολωμαίου, Ἁγίας Κυριακῆς, Ἁγίας Αἰκατερίνης καὶ ἄλλα.

Οἱ τοποθεσίαι τοῦ Μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Χαρολάμπους, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ τοῦ Ἁγιάσματος τῆς Ἁγίας Κυριακῆς εἶναι μαγευτικῆς κείνται καὶ τὰ 3 εἰς τὸ ὕψος τῆς πεδιάδος τὴν ὁποίαν διασχίζουν οἱ Αἰγὸς ποταμοὶ καὶ ἔχουσι θεὰν πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ.

Ἱερεῖς 1907 - 1912. 4 ἱερεῖς, Παπαγιαννάκης, Παπανικολάκης, Παπασοφριανός, καὶ Παπακωνσταντῆς.

Σχολεῖα. Πλήρες Δημοτικὸν σχολεῖον, πλησίον τῆς ἐκκλησίας καὶ μὲ ἰδιαίτερον οἶκημα διὰ τοὺς διδασκάλους. Ἡ διδασκαλία ἦτο τελεία ἰσοδυναμοῦσα μὲ τὴν Ε' καὶ ΣΤ' Ἀστικῆς σχολῆς. Εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Βαῖριου ἐδίδαξεν ὁ ἀείμνηστος Ἄνθιμος Μαζαράκης, ὅστις κατόπιν μετεκπαιδευθεὶς ἐδίδαξεν Παιδαγωγικὰ εἰς τὸ Διδασκαλεῖον τῆς Πατριαρχικῆς Μεγάλης τοῦ Γένους σχολῆς. Πόροι τοῦ σχολείου ἐκ δίσκων τῆς ἐκκλησίας.

Διδάσκαλοι 1908 - 12. Βαρσάμης Γιάγκος ἐκ Πλαγιαρίου, Νικόλαος Καλλιωντζῆς ἐκ Νεοχωρίου, Χριστοδουλίδης (Δαλαδάλας) καὶ Ἐμμ. Τζανάκης καὶ ἄλλοι.

Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης ὁ Ἅγιος Νικόλαος Βαῖριου, ἐδρεύουσα ἐν Κων)πόλει (Βλάχα), τῆς ὁποίας ἰδρυταὶ καὶ δωρηταὶ ὑπῆρξαν Σοφριανὸς Καρυπίδης (Κάλφας τοῦ Ἰφκαρίου), Κυριακὸς Παναγιωτίδης Κροῖντας, διαμένων εἰς Κων)πολιν Δημήτριος Χριστοφορίδης (Σαρχὸς) διαμένων εἰς Ν. Μάδυτον Ἀθηνῶν, Νικόλαος Πεγλεβάνης καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Πρῶτος Πρόεδρος ἐχημάτισεν ὁ ἀείμνηστος Κων)τίνος Καλλιωντζῆς καὶ Γ. Γραμματεὺς ὁ Κοσ Κ. Κυριαζόπουλος καὶ εἶτα ὁ Παρασκευᾶς Ἀθανασιάδης ἢ Ταυῆς ἱατρὸς διαμένων ἐν Ἀθήναις. Μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον λόγῳ ἐπιστρατεύσεως καὶ κατατάξεως τῶν μελῶν καὶ ἐκτοπίσεως τοῦ χωρίου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐπῆλθεν ἡ καταστροφή τοῦ χωρίου, ἡ ἐγκατάλειψις του καὶ φυγὴ τῶν κατοίκων. Ἡ ἀδελφότης διελύθη καὶ τὸ ὄραϊον καὶ δραστήριον σωματεῖον ἔπαυσε νὰ προάγῃ τὸ πολιτιστικὸν του ἔργον.

Οἰκογένεια: 1908 - 12. Ἀλεξανδρῆς Γεώργιος, Ἀλεξανδρῆς Βασίλειος, Ἀλεξανδρίδης Χαρολάμπους, Ἀλεξανδρίδης Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρίδης. Θεοδοσίου Ντικόζη διαμένονσα εἰς Νέα Κων)πολιν Καρραμπουρνὸν Θεσσαλονίκῃ. Κωστῆ Βαϊρλῆ Θεσσαλονίκῃ. Γεώργιος Βαϊρλῆς Τρύφων Βαϊρλῆς, Χατζάρα Γεώργιος Χατζάρα ἐπισημηγὸς διαμένων εἰς Ἀθήνας. Νι-

κόλαος Σαραντίδης, Κώστας Σαραντίδης καὶ ἄλλοι. Μακρίδου Ἰωακείμ Μακρίδης. Λαδᾶ Θωμᾶς Λαδᾶς. Σιδερό (Κων)τίνος Σιδεράς. Βογιατζῆ Ράλλης Βογιατζῆς. Κακλαμάνου Βασίλειος Κακλαμάνης. Χριστοφορίδης (Σαρχός) Δημήτριος καὶ ἄλλοι.

Ἐξετοπίσθησαν κατὰ τὸν Α' Παγκόσμιον Πόλεμον καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς διαφόρους πόλεις Πάνορμον, Βαλόνκ - Κεσέρ, Μαγνησία, Κιρκαγάτς, Μαγνησία καὶ εἰς ἄλλας πόλεις, ὅπου ἔμενον ὡς πρόσφυγες ἐπὶ 21)2 ἔτη καὶ ἐπέστρεψαν τὸ 1918 - 19 καὶ εὗρον τὰ πάντα κατεστραμμένα καὶ τὰ ἀνήγειραν ἐκ νέου καὶ τὸ 1922 κατόπιν τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς ἐγένετο καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν τῆς Θράκης καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὰς πετρώδεις ἐκτάσεις τῆς Πρεβέζης, ὅπου παρέμειναν ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ μὴ ἔχοντες γῆν νὰ καλλιεργήσουν μόνοι των μετέβησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἄλλοι εἰς Θράκην μὲ μεγάλες περιπέτειες λόγῳ τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου, περιορισμοῦς κλπ.

Σήμερον τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Ἄνωδρον τοῦ Νομοῦ Πέλλης. Ἄλλοι ἔχουν ἐγκατασταθῆ ἀπὸ τὸ 1912 λόγῳ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων καὶ ἄλλοι ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἐλευθεράς, Πράβιον καὶ Δράμαν. Ὁρισμένα οἰκογένεια ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἀθήνας, Θεσ)νίκην, Πράβιον, Λαγκαδᾶ, Ἀστακόν, Πτολεμαῖδα, Ἄργος, Θάσον καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας.

Πληθυσμὸς Βαϊρίου. Εἶχε περὶ τὰς 600 οἰκίας καὶ πληθυσμὸν περὶ τοὺς 1600 κατοίκους γεωργούς, κτηνοτρόφους, κτίστας.

Προϊόντα. Σίτος, κριθή, ἀραβόσιτος, βάμβαξ, σισάμι, γλυκάνισον, κρυσιά.

Τοποθεσία. Τὸ Βαῖριον ἔχει τὴν καλύτεραν τοποθεσίαν ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου. Εὐρίσκεται ἐπὶ ὑψώματος καὶ δεσπόζει τοῦ Ἑλλησπόντου. **Μύλοι.** Ἐξωθεν τοῦ χωρίου ἀκριβῶς ὑπῆρχον ἕξ (6) ἀνεμόμυλοι ἀλέθοντες δημητριακά. Τοποθεσία ἔχουσα πρὸς Β τὴν Καλλίπολιν καὶ πρὸς Ἀνατολὰς τὴν Λάμψακον καὶ Ἑλλησποντον καὶ Μικρὰν Ἀσίαν πρὸς Ν.Α. τοὺς Αἰγὸς ποταμούς πρὸς Δ. τὸ Τάθη.

Τοπωνύμια. Ἀμπέλια, Μέλαγκας, Καστανιές εἰς ὑψηλότερα μέρη τοῦ χωρίου δεσπόζοντα τοῦ Ἑλλησπόντου. Κιεβένια πρὸς Ν. τοῦ χωρίου τοποθεσία ἔχουσα θέαν πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Αἰγὸς ποταμοῦ καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ πρὸς τὸν Γαλατᾶν.

Ντουμουσι Γιάρια τοποθεσία μὲ ὑψηλὰ θοινὰ καὶ μεγάλες χαράδρες περὶ τὰ σύνορα Βαϊρίου, Ἀγγελοχωρίου ὅθεν πηγάζουν οἱ Αἰγὸς ποταμοί.

Ἄγιος Χαράλαμπος, Ἄγιος Ἰωάννης, Ἄγία Κυριακή. Τοποθεσίαι κατάρτυτοι μὲ ὑψηλὰ δέντρα Πλατάνους, Πεῦκες, ὀπωροφόρα δέντρα, καὶ ἔχουσαι θέαν πρὸς τὴν πεδιάδα τὴν ὁποίαν διασχίζουν οἱ Αἰγὸς ποταμοὶ καὶ πρὸς τὸν Ἑλλησποντον καὶ Μικρὰν Ἀσίαν.

Παληοκκληῖσι, Κεραμίδα, Στραφλί, Ρέσι, όπου υπάρχουν ἐρείπια Ἐκκλησιῶν, λόφοι καὶ ἐρείπια χωρίων κατεστραμμένων. Δὲν ἐμάθαμε εἰς ποίαν ἐποχὴν ἀνήκον.

Εἰς τὴν περιοχὴν ἀνευρίσκοντο ἄλλοτε νομίσματα ἀρχαῖα καὶ ἀγγεῖα. Οὐδεμία ὅμως ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα ἐγένετο.

Κάμποι. Μπαλόσι λουκμισά, ἀρὶκ Βελί, Σοβάτι, Σαρᾶ γέρ καὶ ἄλλοι. Τζουμαλκιανά, Κουζλουδερέ, Κζουτουργιανά, Μέλαγκας, Γαλατιανά, Καλιοντζή καὶ ἄλλα, ρέμα Κεμάλ Τσιφλίγια.

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

Τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ὑπῆρχεν τὸ ἐξῆς ἔθιμον: 1) Οἱ νεαροὶ μεμνηστευμένοι ἀποτελοῦσαν ομάδας. Διασκέδαζον τὴν ἡμέραν δίδοντες γεύματα εἰς τὰς οἰκίας τῶν μνηστῶν των δι' ἰδίων δαπανῶν μεταβαίνοντες ἀπὸ τὴν μίαν οἰκίαν εἰς τὴν ἄλλην. 2) Αἱ ἄλλαι τάξεις, οἱ γεωργοί, οἱ κτίστες οἱ κτηνοτρόφοι ἐπίσης ἀποτελοῦσαν ομάδας καὶ διασκέδαζαν τὴν νύκτα μεταβαίνοντες ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τοῦ ἄλλου τὴν οἰκίαν μὲ τὰς συζύγους των καὶ ἔτρωγον καὶ ἔπινον καὶ ἐχόρευαν καὶ τραγουδοῦσαν. Τὸ τραπέζι ἦτο συνεχῶς ἐστρωμένον μὲ ἀφθονίαν τροφίμων (συγκεκριμένα ὄρνιθες βραστές), κρέας μὲ πατάτες, πηγιές, ντολμάδες, γλυκά, κανταύφια, μολτεμέδες, σουρωτά, μπακλαβάδες, τυριά, κατίκι, φρούτα, ξηροὺς καρπούς, σταφύλια, (κλιμαστάρες) καὶ ἄλλα.

Ἀπόκρεω. Οἱ μεμνηστευμένοι ἔπρεπε νὰ στείλωσι εἰς τὴν νύκην δύο εἰδῶν χαλβᾶ, ὁ εἷς σκληρὸς ὅπως τὸ σημερινὸ μαντολάτο, ποσότης ἕνα ταῖλι ἕως 4 - 6 ὀκάδες καὶ ὁ ἄλλος ἦτο μὲ σισάμι λεπτότερος μὲ ὅλην εἰς τὸ κέντρον. Τὴν Κυριακὴν τῆς Τυροφάγου τὸ ἑσπέρας ἀφοῦ ἔτρωγον οἱ συγγενεῖς ὅλοι μαζί ἐκαλοῦντο εἰς τὰ σπίτια μὲ τοὺς μεμνηστευμένους καὶ ἐγένετο τὸ κόψιμο τοῦ χαλβᾶ τὰ μεσάνυχτα ὡς ἐξῆς:

Ὁ γαμπρὸς διὰ σχοινίου ἐκρέμα τὸν χαλβᾶ ἀπὸ τὴν ὄροφην καὶ ὁ χαλβᾶς ἦτο εἰς ὕψος 1 μέτρον ἀπὸ τοῦ πατώματος καὶ ἔδιδε μίαν δυνατὴν στροφὴν εἰς τὸν χαλβᾶν καὶ ἐνῶ ὁ χαλβᾶς ἐγύριζεν πολλοὶ προσεπάθουν διὰ τῶν ὀδόντων των νὰ δαγκάσωσι τὸν χαλβᾶν, ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἦτο ἐπικίνδυνον καὶ στὸ δεῦτερον γύρισμα τὸν ἔσπαζεν διὰ τῆς γροθιᾶς του ὁ γαμπρὸς καὶ κατόπιν διενέμετο εἰς τοὺς παρόντας. Τὴν Καθαρὰν Δευτέραν ἐδίδοντο γεύματα εἰς τὰς οἰκίας τῶν κοριτσιῶν καὶ ἐκόπτετο ὁ δεῦτερος χαλβᾶς καὶ διενέμετο εἰς τοὺς παρόντας καὶ εἰς τοὺς γνωστούς.

Ὁ χορὸς καὶ τὸ πλύσιμον εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς. Ἐγένετο ἀκριβῶς ὅπως τὰ περιγράφει ὁ Ὅμηρος εἰς τὴν Ὀδύσειαν. Ἀνέφερα τὸν τρόπον εἰς τὸν ἀείμνηστον καθηγητὴν μου Μ. Αὐθεντόπουλον τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς, καὶ τόσον ἠὲ χαριστήθη, ὥστε ἔτσι μᾶς εἶπεν: — Ἴδου κύριοι, ὅτι ὁ Ὅμηρος ζῆ μέσα εἰς τὰς ἑλληνικὰς Κοινοτήτας.

Γάμος. Διάρκεια 15 ἡμερῶν. Ἡ κλήσις ἐγίνετο διὰ τοῦ κουμπάρου καὶ τοῦ γαμπροῦ φέροντος φιάλην οἴνου καὶ μεταβαίνοντος ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν. Ἡ προῖκα ἦτο κατατεθημένη καὶ ἀνηρητημένη ἐντὸς τῶν δωμάτων μία ἐβδομάδα καὶ ἔπειτα μετεφέρετο διὰ τελετῆς καὶ μουσικῆς, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμπροῦ. Ἡ νύφη ἐστολίζετο δι' ἄσμάτων καὶ ὁ γαμβρὸς ἐξυριζετο καθήμενος ἐπὶ μαξιλαρίου τοποθετημένου ἐντὸς ταιψιοῦ παρουσία νέων τραγουδούντων μετὰ μουσικῆς. Ἡ παραλαβὴ τῆς νύφης ἐγίνετο διὰ τοῦ κουμπάρου καὶ τοῦ γαμπροῦ. Ὁ κουμπάρος κρατῶν τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῦ γαμπροῦ ἔκαμνε τρεῖς φορὲς τὸν σταυρὸν εἰς τὴν νύμφην καὶ κατόπιν μετέβαινον μετὰ μουσικῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἴσταντο εἰς τὸν νάρθηκα καὶ τοὺς παρελάμβανε ὁ ἱερεὺς ψάλλοντας τὸ «Ἄξιον ἐστίν» καὶ τοὺς μετέφερεν διὰ τῆς χειρὸς του ἐντὸς τοῦ ναοῦ καὶ ἐτελείτο τὸ μυστήριον τοῦ γάμου.

Στὸ τέλος προσεφέροντο τὰ δῶρα μετὰ τῶν εὐχῶν, καὶ κατόπιν ἐσήκωναν τὸν ἀνάδοχον καὶ ἠῤῥοντο «πάντα ἄξιος». Τότε ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ τάξη γεῦμα. Μετὰ ἐπέστρεφον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμπροῦ προπορευομένης τῆς μουσικῆς καὶ τῶν νέων μετὰ τραγουδιῶν. Τότε καθ' ὁδὸν νέοι ἠμπόδιζον τὴν δίοδον καὶ ὁ γαμπρὸς ἔπρεπε νὰ τάξη γεῦμα καὶ ἀρνιά καὶ οὕτω ἐγίνετο ἐλευθέρα ἡ δίοδος. Εἰς τὸ σπῆτι ἐξακολουθοῦσε τὸ γλέντι καὶ διαρκοῦσε 3 ἡμέρας εἰσέτι καὶ ἐδίδοντο γεύματα μετὰξὺ συγγενῶν ἐπὶ 15 εἰσέτι ἡμέρας.

Ἡ νεόφυμος. Τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου ἠγόραζεν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν δάφνην (Βάϊα), τὴν ὅποιαν εἶχεν ὁ ἱερεὺς εὐλογῆσει καὶ περιήροχετο τὸ χωριὸν καὶ ἐμοίραζεν εἰς πάντας καὶ εἰς τὰς οἰκίας τεμάχια δάφνης.

Ἑορταὶ 8 Μαΐου. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Μεγάλῃ πανηγυρῆς, ἤρχοντο ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Χερσονήσου, ἐσφάζοντο ἀρνιά ἔξωθεν τῆς ἐκκλησίας κατόπιν εὐλογίας τῶν ἱερέων πού ἐλάμβανον ἀμοιβὴν τὴν κεφαλὴν. Ἐδίδοντο χοροὶ, ἐτελοῦντο ἀγωνίσματα διάφορα, πάλη, ἄλμα εἰς μῆκος καὶ ὕψος, σφαιροβολίαι καὶ λοιπά. Οἱ παλαισταὶ ἠλοῖφοντο δι' ἐλαίου. Οἱ Γαλατιανοὶ ἀπεκάλουν ἑαυτοὺς Σπαρτιάτας οἱ Βαίρινοὶ Ἀθηναίους.

Ἡ μουσταλευριά. Ἐγίνετο δύο εἰδῶν ἢ δι' ἀμύλου (σιτάρι ἐντὸς ὕδατος παρέμεινεν ἐντὸς πιθαριοῦ ἀρχετὸν καιρὸν καὶ κατόπιν τὸ κουπάνιζαν καὶ γίνονταν ὁ λεγόμενος νισαστῆς) ἢ διὰ γιοτζῆ σίτου κεκαμένου καὶ θρασμένου διὰ γάλακτος. Διενέμετο εἰς μνήμην τῶν νεκρῶν μετὰ τὸν τρυγητὸν ἐντὸς τοῦ μνημείου πού ὀρίζει ἡ ἐκκλησία καὶ ἐστολίζοντο διὰ κόκκων ροδιῶν καὶ καρυδιῶν. Κατὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν δὲν ἐγίνοντο χοροὶ παρὰ μόνον διάφορα παιγνίδια εἰς ἐκάστην γειτονίαν καὶ ἐλάμβανον μέρος μικροὶ καὶ μεγάλοι.

Τοποθεσίαι. Αἱ τρεῖς τοποθεσίαι τοῦ χωριοῦ ἦσαν: 1) Ἁγιος Χαράλαμπος, 2) Ἁγία Κυριακή, 3) Ἁγιος Ἰωάννης.

Πληθυσμός. Τὸ Βαίριον καὶ ὅλα τὰ χωριά τῆς Χερσονήσου τῆς Καλ-

λιπόλεως εἶχον ἀμιγῆ Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν, οὐδεμία ὑπῆρχεν Τουρκικὴ οἰκογένεια. Γλῶσσα ὠμιλεῖτο ἡ Ἑλληνικὴ. Τουρκικὰ αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παῖδιά δὲν ὠμιλοῦσαν, μόνον οἱ ἄνδρες οἱ εὐρισκόμενοι εἰς σχέσεις μετὰ τῶν Τούρκων δι' ἐργασίας, ἐμάνθανον ὀλίγα παρεφθαρμένα τουρκικά. Μετὰ τὸ Σύνταγμα εἰσήχθη ἡ Τουρκικὴ γλῶσσα εἰς τὰ σχολεῖα καὶ ἡ στρατιωτικὴ θητεία εἰς τοὺς χριστιανούς. Τὰ σχολεῖα ἐλειτούργουν ἄριστα καὶ συνετηροῦντο μόνον διὰ τῶν δίσκων καὶ ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐκκλησιῶν. Διδάσκαλοι κατὰ τὰ ἔτη 1906 - 1912 ἐξημερίσθησαν ὁ Γιάγκος Πλαγιαρίου, ὁ Νικόλαος Καλλιωντζίης ἐκ Νεοχωρίου, ὁ Γ. Χριστουδουλίδης (Δαλαντάλη) καὶ ὁ Τσουνάκης, τοῦ ὁποῦ οὗ ἡ διδασκαλία ἦτο ἀρίστη. Τὸ μάθημα τῆς γεωγραφίας ἐδιδάσκετο τότε διὰ νοερῶν ταξειδίων καὶ ἐκτελέσεως χάρτου.

Οἱ σχολικοὶ ἄγῶνες, οἱ Ἑλλησπόντιοι, τοῦ 1909 - 10 εἰς τοὺς ὁποίους ἔλαβον μέρος τὰ σχολεῖα τῆς Καλλιπόλεως, Βαϊρίου, Ἀγγελοχωρίου, Πλαγιαρίου καὶ ἄλλων σχολείων τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, ἀπετέλεσαν μέγα σχολικὸν γεγονός διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Τὰ βασάνα, αἱ ταιλαιπωρίαι καὶ οἱ διωγμοὶ τῶν κατοίκων τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, ἤρχισαν ἀπὸ τὸ 1911, ὅταν ἤρχισεν ὁ Ἰταλοτουρκικὸς πόλεμος καὶ ἐβομβαρδίσθησαν τὰ στενά τῶν Δαρδανελίων. Πολλοὶ οἰκογένειαι καὶ νέοι ἵνα μὴ ἐπιστρατευθῶσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἔφυγον καὶ ἐγκατεστάθησαν πρὸ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων εἰς Ἑλλάδα. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ὑπέφερον πολὺ ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἀπὸ τὰ Ἀραβικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα λόγῳ τοῦ βαρέως χειμῶνος κατέστρεψαν τὰ ἀμπέλια καὶ τὰ ὀπωροφόρα δέντρα διὰ νὰ θερμανθῶσιν καὶ διήρπασαν τὰ ζῶα των, οἱ δὲ Βούλγαροι εἶχον φθάσει μέχρι Πλαγιαρίου. Μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους μετηνάστευσαν πλείστοι οἰκογένειαι εἰς Ἐλευθεράς, Πράβιον, Θάσον, Κομοτινὴν, Δράμα, Σέρρας, καὶ κατὰ τὴν κατάληψιν τῶν μερῶν αὐτῶν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων πολλοὶ ἀπῆχθησαν ὡς ὄμηροι καὶ ἀπέθανον ἀπὸ κακουχίας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Βουλγαρίας, ὡς ὁ Παρασκευᾶς Κροίντας, ὁ Νίκος Πεγλεβάνης καὶ ἄλλοι). Πολλὰ παῖδιά κατετάγησαν εἰς τὴν Ἐθνικὴν ἄμυναν καὶ ἐπολέμησαν κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ κατὰ τὸν Α'. παγκόσμιον πόλεμον.

Εἰς τὴν μάχην τῆς Δοϊράνης ἔπεσαν ἐνδόξως ὁ Νικόλαος Ἰωάννου Καραγιάννης καὶ ἄλλοι. Κατὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον ἐξετοπίσθησαν ὅλα τὰ ἑλληνικὰ χωρία τῆς Χερσ. Καλλιπόλεως καθὼς καὶ τὸ Βαϊρίον. Τὴν 4ην Μαΐου 1915 μὲ τὴν αἰτιολογίαν δῆθεν ὅτι ἐτροφοδότησαν τὰ ὑποβρύχια τῶν συμμάχων καὶ ὅτι διενήργουν κατασκοπεῖαν εἰς βάρος τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων, κατὰ διαταγὴν τῶν Γερμανῶν στρατηγῶν Φὸν - Ντέρ Γκόλτς Πασᾶ καὶ Αἰμᾶν Πασᾶ, διετάχθησαν οἱ Τούρκοι νὰ ἐκδιώξωσι ὅλους τοὺς Ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὴν 4ην Μαΐου 1915 ἀπόγευμα οἱ Τούρκοι ὑπὸ τὸ πρόσχημα δῆθεν ὅτι ἀνεζήτησαν φυγοστράτους, διέταξαν τὸν πληθυσμὸν τοῦ Βαϊρίου νὰ ἐξέλθῃ καὶ νὰ συγκεντρωθῇ

ἔξω τοῦ χωρίου διὰ νὰ ἐνεργήσωσι ἔρουναν...

Ἐπὶ τὸν μόνον γυναικόπαιδα καὶ γέροντες διότι οἱ ἄρρενες ἀπὸ 19 - 46 ἐτῶν ἦσαν ἐπιστρατευμένοι ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τοὺς ἔδωσαν 2 ὥρας ἄδειαν νὰ λάβωσιν ὅ,τι δύνανται καὶ μετὰ τοὺς μετέφεραν εἰς τὸν ὄρμον Καράκουβα παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν Αἰγῶς ποταμῶν (ὅπου κατεστράφη ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου) καὶ τοὺς ἐπεβίβασαν ἐπὶ ἀτμοπλοίου καὶ τοὺς μετέφεραν εἰς Πάνορμον. Μόλις ἀπεβιβάσθησαν ἐκ τοῦ ἀτμοπλοίου, ὑποβρύχιον συμμαχικὸν τὸ ὁποῖον παρηκολούθει, τὸ ἀνετίναξεν καὶ τὸ ἐβύθησεν. Ἐκ τῆς Πανόρμου σιδηροδρομικῶς μετεφέρθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μ. Ἀσίας, ἄλλοι εἰς Βαλοῦκ - Κεσέρ, Μαγνησία, Ἀξάριον, καὶ ἄλλας πόλεις καὶ χωρία.

Εἶναι οἱ πρῶτοι πρόσφυγες. Ἀναλογισθῆτε τὴν τραγωδίαν τῶν γυναικοπαίδων δίχως ἄνδρας. Ἡ μητέρα στὴν Μαγνησία, τὸ παιδί στὸ Ἀκσάρ (Ἀξάρ), ἢ γιὰ τὴν Βαλικ - Κεσέρ, διότι ὁ σιδηρόδρομος διερχόμενος ἄφινε 1 - 2 ὀχήματα εἰς ἐκάστην πόλιν. Γυναῖκες καὶ παιδιά εἰργάσθησαν μὲ θάρρος καὶ καρτερία σκληρὰ ἐπὶ 3 ἔτη καὶ ἐπέζησαν κατόπιν διωγμῶν, βασάνων, χολέρας, πανώλους καὶ ἐξανθηματικῶν καὶ μετὰ τὴν λήξιν τοῦ Α'. Παγκοσμίου πολέμου τὴν 15 Νοεμβρίου 1918 ἐπέστρεψαν οἱ ἐπιζήσαντες εἰς Βαίριον καὶ εὗρον τὰ πάντα ἐρείπια.

Ἐκτισαν τὰς οἰκίας των, τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ σχολεῖον των καὶ τὸ 1922 μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν ἐγένετο ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν διὰ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὰς πετρώδεις ἐκτάσεις τῆς Πρεβέζης. Καίτοι ἡ Χερσόν. Καλλιπόλεως ἀντεπροσωπεύετο διὰ 3 Βουλευτῶν τοῦ 1920 - 22 (Ἀν. Μπακάμπασης, Φίλανδρος καὶ Θεμ. Χρυσοβέργης)¹. Εἰς τὴν φιλελευθέραν ὑπὸ τοῦ Δαγλῆ παράταξιν, δὲν ἐφρόντισαν διὰ τὴν καλὴν ἐκκένωσιν τῆς Χερσονήσου, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ πανικῶν πού ἐπεκράτησε, ἐλάχιστα πράγματα κατώρθωσαν νὰ παραλάβωσι. Ἐγκατέλειψαν ζῶα, αἰγοπρόβατα καὶ πλείστα ἄλλα χρήσιμα. Τὸ μεγαλύτερον καιὸν ἦτο ὅμως ὅτι τοὺς μετέφεραν εἰς τὰς πετρώδεις ἐκτάσεις τῆς Πρεβέζης.

Ἄνθρωποι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, κτίσται, ἐργατικοὶ μετὰ 6 μῆνας ἐτελείωσαν τὰ ἀποθέματά των καὶ ἤρχισαν νὰ ζητοῦν ἐργασίαν καὶ γῆν πρὸς καλλιέργειαν καὶ μόνοι των ἤρχισαν νὰ μεταβαίνουν εἰς Μακεδονίαν πρὸς ἀναζήτησιν γῆς καλλιεργησίμου, ὑφιστάμενοι ἀποκλεισμὸν καὶ περιορισμὸν ἐπὶ 40 ἡμέρας καὶ πλέον λόγῳ τοῦ ἐξανθηματικῶν τύφου τοῦ ἐμφανισθέντος εἰς Θεσσαλονίκην καὶ Μακεδονίαν. Ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ Ἄνυδρον (Νεδήρ) καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Μακεδονίας. Δὲν ἐφρόντισαν νὰ τοὺς μεταφέρουν ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Χερσονήσου Καλλιπόλεως εἰς ὄρισμένον μέρος, ἵνα ἀποτελέσωσι συμπαγῆ πληθυσμὸν, πού θὰ ἦτο πρὸς ὄφελος καὶ αὐτῶν καὶ

1) Καὶ οἱ τρεῖς δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν ζωὴν.

τῶν ἐκλογέων των, καὶ κατὰ τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς δὲν θὰ ἀπετύγγανον.

Ὁ περισσότερος πληθυσμὸς τῆς Χερσονήσου Καλλιπόλεως ἐγκατεστάθη εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Νομοῦ Πέλλης. Τὸ Βαΐριον εἰς Ἄνυδρον, τὸ Ἄγγελοχώριον εἰς Καλὴν καὶ Ν. Καλλίπολιν τοῦ νομοῦ Πέλλης, καὶ Νέα Καλλίπολιν Θεσσαλονίκης Καραμπουρνοῦ, ἢ Νέαν Καλλίπολιν Πειραιῶς καὶ ἄλλαχοῦ.

Ἐπάρχουσιν οἰκογένειαι ἐκ Βαΐρίου ἐγκατεστημέναι καὶ εἰς Ἀθήνας, εἰς Χαλάνδρι, εἰς Νέαν Καλλίπολιν Πειραιῶς, εἰς Ἄργος, εἰς Ἀσταζόν, εἰς Πρέβεζαν, Πτολεμαῖδα, Κοζάνη, Ἐλευθεράς, Θεσσαλονίκην, Βόλον, Πράβιον, Κομοτινή, Πολύγυρον, Δοξάτον, Κιλκίς, Γιαννιτσά, Θάσον, Νέαν Καλλίπολιν Θεσσαλονίκης, Ἔδεσσα, Σκύδρα καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ Κων/πολιν. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ εὐρίσκεται σήμερον εἰς τὸ χωρίον Ἄνυδρον (Νεδερ) τοῦ νομοῦ Πέλλης.

Ἀπὸ τὰς (400) τετρακοσίας οἰκογενείας ποῦ εἶχε τὸ Βαΐριον, οἱ περὶ τὰς 2000 κατοίκων εἶναι ἐγκατεστημένοι εἰς τὸ Ἄνυδρον, (350 οἰκογένειαι), αἱ ὑπόλοιποι οἰκογένειαι εἶναι διεσπαρμέναι εἰς τὰς διαφόρους πόλεις καὶ χωρῖα τῆς Ἑλλάδος τὰς ὁποίας ἀνέφερα ἀνωτέρω. Εἰς τὸ χωρίον Ἄνυδρον δι' ἰδίων δαπανῶν ἔκτισαν ἐκκλησίαν (Ἅγιος Νικόλαος), ἔδωσαν θεατρικὰς παραστάσεις καὶ ἔκτισαν τὸ σχολεῖον των. Καίτοι εἰς τὸ σχολεῖον φοιτῶσι περὶ τοὺς 150 καὶ πλέον μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι, ἔχουσι μόνον μίαν διδασκάλισσαν. Ἐργάζονται σκληρά, ἀλλ' ὁ κλῆρος εἶναι ἀνεπαρκὴς 25 - 30 στρέμματα γῆς καὶ σήμερον ἐκάστη οἰκογένεια ἀπὸ τὸ 1922 - 1956 ἔχει ἀπὸ 3 - 5 παιδιὰ καὶ ὁ κλῆρος διενεμήθη μεταξὺ τῶν τέκνων καὶ ἀδυνατοῦν πολλοὶ νὰ ζήσουν καὶ τρέπονται πρὸς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πρὸς ἀνεύρεσιν ἐργασίας.

Σημ.— Οἱ πληροφορίες αὐτὰς καὶ οὕτω ἀτελῶς γραμμέναι, ἀποτελοῦν χρήσιμες εἰδήσεις καὶ πολῦτιμες, καὶ συγχρόνως ἀποτελοῦν μνημεῖον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλότατης Πατρίδος μας.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Ἐμφαίνουσα τὰς οἰκογενεῖας αἱ ὁποῖαι διαμένουσι μονίμως ἐν τῇ Κοινότητι Ἀνόδρου καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν ἐκάστης.

Ὄνοματεπώνυμον	Μέλη	Ὄνοματεπώνυμον	Μέλη
Ἀρχ. οἰκογενεῖας	Οἰκογενεῖας	Ἀρχ. οἰκογενεῖας	Οἰκογενεῖας
1 Ἅγιου Ἐλισάβετ	6	55 Θεολόγου Εἰρήνη	1
2 Ἅγιος Εὐστράτιος	7	56 Θωμᾶς Ἰωάννης	8
3 Ἅγιος Γεώργιος	8	57 Κόκκινος Δημήτριος	5
4 Ἅγιος Ἐλευθέριος	5	58 Κόκκινος Νικόλαος	2
5 Ἀδαλῆς Γρηγόριος	3	59 Κοκκίνου Ζαφειρῶ	1
6 Ἄνθος Γεώργιος	7	60 Κρυσταλᾶς Γεώργιος	4
7 Ἀφεντούλης Ἄνδρέας	2	61 Κρυσταλᾶ Βικτωρία	2
8 Ἀσπροντίνης Ἐμμανουήλ	3	62 Κρυσταλᾶ Παναγιώτα	1
9 Ἀσπροντίνης Ἀναστάσιος	6	63 Κυρακάσης Ζαφειρίου	5
10 Ἀλπιάνης Παναγιώτης	8	64 Καριτᾶς Γεώργιος	5
11 Ἀλπιάνης Εὐστάθιος	5	65 Καρσιοφύλλης Ἀναστάσιος	5
12 Ἀλεξανδρῆς Βασίλειος	5	66 Κοντὸς Χαράλαμπος Ἄνδρ.	2
13 Ἀλεξανδρῆ Κυριακίτσα	2	67 Κοντὸς Μηνᾶς	5
14 Ἀδάμ Δημήτριος	2	68 Κοντὸς Χαράλαμπος Δημ.	3
15 Ἀργυρόπουλος Ἀργύριος	5	69 Κοντὸς Σπύρος	7
16 Ἀναγνωστάκη Σμαραγδῆ	1	70 Κοντὸς Στυλιανὸς	4
17 Αὐγερινῶ Μαγδαλινῆ	1	71 Καλομοίρης Ἀχιλλεὺς	6
18 Ἀσπροντίνη Λεμονιά	1	72 Καλομοίρης Εὐγένιος	4
19 Ἀντωνιάδης Μιχαήλ	3	73 Καλομοίρη Στυλιανῆ	1
20 Βέργος Θεοδόσιος	6	74 Καραγεωργίου Ἰωάννης	4
21 Βέργος Ἰωακείμ	3	75 Καραγεωργίου Σουλτάνα	3
22 Βέργος Παναγιώτης	2	76 Καραγεωργίου Γεώργιος	2
23 Βέργος Ἰγνάτιος	6	77 Κακλαμᾶνος Ἀλέξανδρος	8
24 Βουτσᾶς Χαράλαμπος	5	78 Κουκουνᾶς Ἀθανάσιος	5
25 Βεζυρόπουλος Φώτιος	5	79 Κουτλήρης Χαράλαμπος	3
26 Βοσκοπούλου Ἰωάννης	5	80 Κουτλήρη Παναγιώτα	1
27 Γαϊτάνης Γεώργιος	7	81 Κουτσουμπέλια Ἐλισάβετ	4
28 Γαϊτάνης Ἐμμανουήλ	3	82 Καραθανάσης Κων)νος	9
29 Γαϊτάνης Δημήτριος	5	93 Μπουκινᾶς Φώτιος	5
30 Γαϊτάνης Ἀπόστολος	4	84 Καζούκης Δημήτριος	2
31 Γιακουμῆς Χαρίσης	2	85 Καμερινὸς Νικόλαος	2
32 Γιακουμῆς Νικόλαος	5	86 Λασκαρίδης Ἰωάννης	2
33 Γεωργαλᾶς Ἀργύριος	4	87 Μακρίδης Ἰωακείμ	3
34 Γιαλαμπούνης Ἀθανάσιος	4	88 Μόρφου Στυλιανὸς	5
35 Γιαλαμπούνης Τριαντάφυλλος	3	89 Μακρῶνης Χαράλαμπος	3
36 Γιαλαμπούνης Δ. Νικόλαος	5	90 Μακρῶνη Ἀργυρῆ	4
37 Γιαλαμπούνης Χ. Νικόλαος	3	91 Μυλωνᾶς Δρακοῦλης	8
38 Δαυμαλᾶς Ἀθανάσιος	7	92 Μυλωνᾶς Χαράλαμπος	6
39 Δίγκου Φώτιος	3	93 Μπουκινᾶς Φώτιος	5
40 Δροσινὸς Ἰωακείμ	5	94 Μονχταμπέρη Ἐλένη	1
41 Δροσινῶ Θεοδώρα	2	95 Μακρογιάννη Μαρία	1
42 Δροσινὸς Ἀνδρέας	5	96 Μωραΐτης Χρυσόστομος	3
43 Δροσινῶ Ἐλένη	4	97 Μωραΐτης Λάμπρος	2
44 Δήμου Ἄννα	2	98 Μακρίδου Τριανταφυλλιά	1
45 Δογραμματοῦνης Κων)νος	5	99 Πίσκου Δημήτριος	2
46 Δεληανδρέου Μαρία	4	100 Παντακίδης Χρήστος	3
47 Δεληανδρέου Ἀντώνιος	4	101 Παντακίδης Διαμαντῆς	6
48 Δεληανδρέου Ἀνδρέας	5	102 Παντακίδης Κων)νος	6
49 Διγκόζη Ζαφειρῶ	6	103 Παπαδόπουλος Στυλιανὸς	5
50 Διγκόζη Θεοδόσιος	4	104 Παπαδόπουλος Βασίλειος	3
51 Δούκας Ἐμμανουήλ	2	105 Παπάξογλου Ἰωάννης	4
52 Δούκας Σουλτάνα	1	106 Παπάξογλου Ἰωακείμ	6
53 Δούκας Ἰωάννης	9	107 Παπάξογλου Λάμπρος	5
54 Δασκαλίδης Φώτιος	5	108 Παπαδόπουλος Κων)νος	3

109	Παρίσογλου Μαριάνθη	2	132	Τσακπίνη Μαρία	5
110	Παντακίδης 'Ιωάννης	3	133	Τσακπίνης Δημήτριος	7
111	Παντακίδης Θεόδωρος	3	134	Τσαζήσης Γεώργιος	2
112	Σαραντίδου Μαρία	3	135	'Ισαβδάρης 'Αθανάσιος	6
113	Σταθαράς Εδσρατίος	8	136	Τσαβδάρης Νικόλαος	5
114	Σπαθά Αικατερίνη	4	137	Τσεζάηολης 'Αθανάσιος	4
115	Συρόπουλος 'Αθανάσιος	5	138	Τσεζάηολης Εδάγγελος	2
116	Σεραφείμ Αικατερίνη	1	139	Ταψής 'Εμμανουήλ	6
117	Σπαθάς 'Απόστολος	6	140	Ταψής Γεώργιος	2
118	Σαντορινού Σουλτάνα	2	141	Ταψής 'Αθανάσιος	2
119	Τερόπουλος Χρυσόστομος	4	142	Ταψής Νικόλαος	6
120	Τερόπουλος Κυριάκος	3	143	Τσιγγένη 'Ελισάβετ	6
121	Τσομπάνογλου Εδαγγελία	2	144	Τσιγγένη 'Αθανασία	1
122	Τσομπάνογλου Νικόλαος	2	145	Φιλλουκατζή Φωτεινή	6
123	Τσομπάνογλου Παναγιώτης	5	146	Φερεκίδης Κων)νος	4
124	Τσομπάνογλου Κων)νος	6	147	Χρυσάφης Νικόλαος	4
125	Τριανταφύλλου Μιχαήλ	4	148	Χρυσάφης 'Απόστολος	4
126	Τσινάρη Βαίτσα	2	149	Χριστοφόρου Χριστόφορος	3
127	Τσινάρης Χαράλαμπος	6	150	Χατσάρα Μαρία	1
128	Τσακπίνης 'Ιωάννης	5	151	Ψαρά Γεωργία	5
129	Τσακπίνης Μιλτιάδης	8			
130	Τσακπίνης Λάσκαρης	6			
131	Τσακπίνης Βασίλειος	4			
				Έν συνόλω άτομα	605

Έν 'Ανόδρω 6 Δεκεμβρίου 1963

Σφραγίς Νομαρχία Πέλλης
Κοινότης 'Ανόδρου

'Ο Πρόεδρος τής Κοινότητος
'Υπογραφή δυσαναγνώστος

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΚΑΤΑ ΠΟΛΕΙΣ

Ό νο μα τε π ώ ν υ μ ο ν	'Ανδρέας Καρπās, ('Αθήνα)
Δημήτριος Τζαφαέρλης Κωνλέρη	Μαρία Παπάζογλου (Κοινότης
Χαράλαμπος Γεωγάλας	Μανδάρε Γιαννιτσών)
'Ιωάννης Παπαδασιλείου	Νικόλαος 'Αγγουρέας (Γιαννιτσά)
Κων)ντινος Παέρλη(Θεσσαλονίκη)	Μηνάς Παπαζογλου
'Αριστοτέλης Παπαδόπουλος	Νικόλαος Καραπατζάκη
Κωνσταντίνα Δήμου	Ζαχαρία Καραμπατζάκη
Στυλιανός 'Ασποδίνης	Κωνσταντίνος Ζωφιανός
Δημήτριος Θεολόγου Ζωάνης ('Ε-	Βασίλειος Παπακωνσταντίνου
δεσσα)	Νικόλαος Πούρτογλου
Δημήτριος Δογραματζής	Χηντάς Κωνσταντίνος
'Αργύριος Παπαδόπουλος (Βόλος)	Ψύλος 'Αθανάσιος
Παναγ. Παπααφεντούλης (Πρέβε-	Ψύλος Στέλιος
ζα - 'Αγιος Παντοκράτωρ)	'Ιωάννης Καραπάτογλου
'Αθαν. Ταψής (Χαλάνδρι - 'Αθη-	Ψύλος Σωτήριος
νών)	Τασία Παπακωνσταντίνου
Εδσρατίος	Παναγής Δογραμτζής
Νικόλαος Σαραντίδης (Χαλάνδρι)	Χρήστος Δελή - Μανταζής
Παναγιώτης Βουτσās ('Αθήνα)	'Ιωακείμ Παπα - 'Ιωάννου
Κων)τινος Πουινιάς ('Αθήνα)	Θεμιστοκλής Τσοπάνογλου
'Απόστολος Κουρνιαζός, ('Αθήνα)	Ζαχαρίας Κουρνοίζος
Χατζηχριστίδης Βουτσās και Χα-	Χρήστος Δελημανταζής
ρουλιάς ('Αθήνα)	Κωνσταντίνος Δέλος
Παρασκευās 'Αθανασιάδης Τάψη,	Κυρτουνίδης 'Αλέξανδρος (Πτολε-
('Αθήνα)	μαίς)

Κυρτουνίδης Μιχαήλ
 Κυρτουνίδης Εὐάγγελος
 Ἰωάννης Λαμπῆς
 Χαράλαμπος Σεραμείμης
 Νικόλαος Ἀργ. Κατσιτελιγιώργη
 Κωνσταντῖνος Γασχᾶς
 Ἰωάννης Κυπριώτης
 Δημήτριος Κυπριώτης
 Διονύσιος Νιόσκονης
 Στέλιος Ἀσανακίνης
 Ἀθανάσιος Ἀσανάκης
 Φώτιος Σηκόντας
 Συμεώνης Ζηκόντας
 Δημήτριος Μαυροδήμος (Καβάλα)
 Θεοχάρης Μαυροδῆς
 Χρυσούλα Δοξάκη
 Ἀργύριος Δοξάκης
 Τσηλεπῆς Ἰωάννης
 Ἰωάννης Δελικωνσταντῆς
 Χρῆστος Δοξάκης
 Στυλιανὸς Σταυράκης
 Εὐστράτιος Σταυράκης
 Φωτεινὴ Μαυροδῆ
 Χαράλαμπος Χαζαρίδης (Πράβι -
 Καβάλας)
 Βασίλειος Καπέλος
 Παναγιώτης Μουτζενίδης
 Ἀλέξανδρος Μπετζελίδης

Σωτήριος Κυριζάνης
 Εὐστράτιος Τιροφύρης
 Χρῆστος Προφύρης
 Παντελῆς Διγχοζῆς (Κρομήστρα)
 Ἀναγνώστης Καλαμήτσης
 Αἰκατερίνη Κατεφεῖ
 Μαρία Χατζέλου
 Σταῦρος Καραθανάσης (Πουρνιός)
 Χαράλαμπος Τσουρνῆς
 Χαράλαμπος Νικελέριος (Πράβι -
 Καβάλας)
 Ἰωάννης Στυλιανὸς
 Ἀναγνώστης Τασλαμόγλου
 Ἰωάννης Μεγάλος (Σοχῶ)
 Ζαχαρίδης Ζαχαρίου
 Ἄγγελος Ἀγγελῆς
 Γρηγόριος Σταυράκης
 Νικόλαος Καρθᾶς
 Σταῦρος Χατζῆ - Ἰωάννου (Σέρραι)
 Νικολέτα Τανποζῖν
 Ἰωάννης Γιαννακάκης Κον Καλοὶ
 Γεώργιος Καρπᾶς, (Ἀραβυσοὶ)
 Παναγιώτης Παλάσης (Ἀραβῆσω)
 Γαβριήλης Πιχλαβάνης (Γιαννι-
 τσᾶ)
 Παρουναῖς Ἀργύρης (Γιαννιτσᾶ)
 Ἀπόστολος Κατήφης (Γιαννιτσᾶ)
 Κων)ίτνος Καριοφύλης (Γιαννιτσᾶ)

ΧΑΡΙΤΩΝΟΣ ΜΙΣΑΗΛΙΔΗ, Δημοσιογράφου

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΦΑΝΑΡΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Α'.

Τί ώραϊο πράγμα πού είναι οί άναμνήσεις άπ' την Πατρίδα! Πόσο μαλακώνουν οί πόνοι σας, όταν σās μιλοῦν για τὸ χωριό σας! Χρόνια περιμένα, ν' ακούσω κάτι για τὸ Φανάρι. Ἐγραψαν πολλοί, για τὴν ἔδρα τοῦ θρησκευτικοῦ μας Ἀρχηγοῦ. Ὅμως για τὸ Φανάρι, τῶν τελευταίων χρόνων, δὲν ἄκουσα νὰ μās μιλοῦν: Για τὴν ζωὴ του, για τοὺς ἄρχοντές του, τὰ ἀρχοντικά του σπίτια, για τὰ δρομάκια του για τὴ λέσχη «Μνημοσύνη», για τὰ θέατρα του, τίς συγκεντρώσεις του, τὴν μουσικὴ του κίνηση, για τοὺς δημοσιογράφους του καὶ για τοὺς ποιητὰς του. Για τὸ Φανάρι αὐτό, ὅπου γεννήθηκα καὶ τόσο ἀγάπησα, γράφω κάτι ἀπ' τὴν ἱστορία του, χωρὶς ἀξιώσεις.

Δὲν φαντάζομαι νὰ ὑπάρχη Ἑλληνας, πού νὰ μὴν ἄκουσε για τὸ Φανάρι, τὴν ἱστορικὴ αὐτὴν συνοικία τῆς Πόλης, ἀντίκρου στὸ Πικριδίου. Ἡ ὄνομασία κατὰ μερικοὺς ἐκ τοῦ τουρκικοῦ «Φενὰ γιέρ», πού σημαίνει ἔλειονὸ μέρος, ἐπειδὴ παλαιότερα ἔρριχναν ἐκεῖ τὰ σκουπίδια τῶν πέριξ συνοικιῶν. Ἴσως ἐπειδὴ ἡ τοποθεσία εἶναι ὑγρὴ. Κατ' ἄλλους, ἀπὸ ἓνα φανάρι πού ἦταν στημένο στὴν ἀποβάθρα.

Διωγμένους ἀπὸ τὸ κέντρο τῆς Πόλης, μετὰ τὴν ἄλωση, οἱ ἀρχοντικὲς οἰκογένειες κατέφυγαν στὸ Φανάρι καὶ ἔχτισαν τὰ μεγάρά τους, πού πολλὰ σώζονται καὶ σήμερα. Μὲ τὰ προνόμια, πού ἔδωσε ὁ κατακτητὴς στοὺς Ρωμηοὺς καὶ τίς μεγάλες θέσεις πού κατεῖχαν ὡς διερμηνεῖς, σὲ διάφορες ἐμπιστευτικὲς θέσεις, τὸ Φανάρι ἄρχισε νὰ γίνεταί κέντρο διπλωματικῆς κινήσεως τοῦ Δοβλετίου. Σ' αὐτὰ τὰ μεγάρα, συζητοῦσαν, για τίς ὑποθέσεις τοῦ Τουρκικοῦ κράτους. Σ' αὐτὰ ἦσαν οἱ ξακουστὲς πρεσβεῖες, ἡ πιὸ δὲ ὄνομαστικὴ τὸ Βλάχ - Σεράϊ.

Τὸ Πατριαρχεῖο, μετὰ τὴν ἄλωση, μεταφέρθηκε στὸ ναὸ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, κατόπιν στὸ Ναὸ τῆς Παμμακαρίστου. Τὸ βρῖσκουμε στὰ 1601 στὸ Ναὸ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, τῆς Ευλόπορτας. Καὶ κατόπι στὸ Φανάρι, στὴν μονὴ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου.

Οἱ μεγάλες Φαναριώτικες οἰκογένειες, ἀρχίζουν καὶ διαρρέουν, πρὸς τὴ Βλαχία, τὴ Ρωσσίαν καὶ τὴν Πελοπόννησο, εὐθὺς μετὰ τὸν ἀπαχθονισμό τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ὅμως μέσα σὲ λίγα χρόνια, ἄλλες ἀρχοντικὲς οἰκογένειες ἀπὸ τὸν Πόντο, τὴ Μικρασία καὶ τὴν Θράκη, ἐγκαθίστανται στὸ Φανάρι. Ἔτσι τὸ Φανάρι, πολλὰ πράγματα πού χάνει ἀπ' τὴν παλιά του αἴγλη, τὰ ξαναβρίσκει.

Ὁ δραστήριος Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ', μεταφέρει τὴ Μ. τοῦ Γένους Σχολή, ἀπὸ ἓνα παλιὸ ξύλινο σπίτι, ποῦ ἦταν ἀντίκρου στὸ Πατριαρχεῖο, σ' ἓνα μεγαλοπρεπὲς κτίριο, στὸ ὑψηλότερο μέρος τοῦ Φαναριοῦ. Τὸ σχέδιό ἀφείλεται στὸν Ἀρχιεπίσκοπο Δημάδη. Στὴν κορυφὴ τοῦ κτιρίου, ὑπάρχει καὶ ἀστεροσκοπεῖο. Ἐκεῖ ἔκαμνε τὶς ἀστρονομικὲς του παρατηρήσεις ὁ Ἄν. Σπαθάρης. Ὅποιος ἔρχεται ἀπὸ τὴ θάλασσα, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν προσέξῃ αὐτὸ τὸν κολοσσό. Ἐδῶ ἐδίδαξαν οἱ Ἀμαξόπουλος, Σαλτέλης, Βοῦρος, Χλωρός, Ἀριστοκλῆς, Παπακωνσταντίνου, Αὐθεντόπουλος, Οἰκονομίδης, Μακρίδης, Βαλαβάνης καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἐργάται τοῦ πνεύματος. Τὸ Πατριαρχικὸ τυπογραφεῖο, ποῦ ἰδρύθηκε στὰ 1627 ἀπὸ τὸν Κύριλλο Λούκαρι, ἀνακαινίζεται. Τὸ διευθύνει ὁ Α. Μωϋσιάδης. Καθηγηταί, ἐπιστήμονες, δημοσιογράφοι, ὁ Πασπαλῆς, ὁ Σπαθάρης, ὁ Κέπετζης, ἰδρύουν τὴν λέσχη «Μνημοσύνη». Αὐτὴ ἡ λέσχη ἦταν γιὰ τοὺς Φαναριώτας, ἓνα εἶδος Ἀκαδημίας. Ἄπ' ἐκεῖ ἔβγαίνε κάθε καλὴ ἔμπνευσις καὶ ἀγάπη, γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὸν πολιτισμό. Ἡ λέσχη «Μνημοσύνη», ἔφερε τοὺς Φαναριώτας σ' ἐπαφὴ μὲ τὸν κόσμον τῆς ἐρεῦνης, τῶν ὑψηλῶν συλλογισμῶν καὶ τῆς τέχνης. Ἦταν ἓνας προβολεὺς δυνατός, ποῦ σκόρπιζε τὸ φῶς τῆς σοφίας, ὡς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας. Ἐδῶ συγκεντρώνεται, ὅ,τι ἐκλεκτὸ ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμός. Ὁ τελευταῖος τῆς Πρόεδρος, ὁ Παντελάκης Κοσμίδης, βουλευτῆς Κων)πόλεως, ὅταν μικρὸς ἦρθε στὴν Πόλη, ὠμιλοῦσε μόνον τὴν Τουρκικὴ. Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου μαθαίνει τὰ ἑλληνικὰ καὶ ἀπὸ ὑπαλληλίσκος σ' ἓνα τούρκικο δικηγορικὸ γραφεῖο, γίνεται ἓνας δεινὸς ρήτορας. Τὸ Πανεπιστήμιό του ἦταν ἡ «Μνημοσύνη», ὅπου ἐσύχναζε κάθε βράδυ, γιὰ ν' ἀκούῃ τοὺς ἄλλους, ὥσπου ἔφθασε ἡ βραδυά, νὰ τὸν ἀκούσουν καὶ αὐτοὶ οἱ ἄλλοι ἀπὸ τὴν ἔδρα τοῦ Προέδρου! Ἦμουν τότε μικρὸς καὶ μὲ πῆρε μαζί του ὁ πατέρας μου γιὰ συντροφιά. Ἀξέχαστος θὰ μοῦ μείνῃ ἐκεῖνος ὁ λόγος του. Ἦσαν τὰ ἀρμονικώτερα ἑλληνικὰ, ποῦ ἄκουσα.

Ὅλοι ἐργάζονται γιὰ τὴν δόξα τοῦ Φαναριοῦ. Οἱ δημοσιογράφοι Εὐαγγελινὸς Μισαηλίδης, μὲ τὴν ἐφημερίδα του «Ἀνατολήν», ὁ Καλλιφρον, μὲ τὸν «Ἀνατολικὸν Ἀστέρα», ὁ Νικολαΐδης, μὲ τὴν «Κων)πολιν» καὶ ἀργότερα ὁ Κ. Π. Σπανοῦδης, μὲ τὴν «Πρόοδόν» του καὶ ὁ Α. Καλωταῖος, μὲ τὴν «Πρωίαν» του, δίδουν τὸν τόνο τῆς προκοπῆς. Οἱ Φαναριῶτες ἰατροὶ Μιχαηλίδης, Γεωργιάδης, Ζηνόβιος, Μελαχροινός, Σπανοῦδης, τιμοῦν τὴν ἑλληνικὴ ἐπιστήμη. Ὁ τελευταῖος, ὡς τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους, ἔκαμνε τὶς ἐπισκέψεις του μὲ ὑψηλὸ καπέλο. Οἱ νεώτεροι Γ. Παλαμῆδης καὶ Ν. Βασιλειάδης, μᾶμμοι, ἔχουν μεγάλη τουρκικὴ πελατεία. Ὁ συνταγὲς τους ἐκτελοῦνται στὰ Φαναριώτικα φαρμακεία, τοῦ ἀρχιμυρειψοῦ τοῦ Πατριαρχείου Θωμάδη, τοῦ Νικολαΐδη, τοῦ Βασιλειάδη, τοῦ Αἰμιλιάδη καὶ τοῦ Βολοβῆνη. Τὸ «Ἰωακείμιον Παρθεναγωγεῖον», στέλνει στὰ βάθη τῆς Ἀνατολῆς, φωτισμένες δασκάλες, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἀγιοταφικὸ Παρθεναγωγεῖο (τὸ Κολέτσιο)

βγάζει μανάδες αὐστηρές. Σ' αὐτὸ διδάσκουν γυναῖκες ἐξαιρετικές, ὅπως ἡ Ζαφειρῶ Σπετσιώτη, ἡ Ἰωαννίδου, μητέρα τῆς Σοφίας Σπανοῦδη καὶ ἡ Ἀσπασία Ι. Λαζαρίδου, πὺν ἐδίδαξε ἐπὶ 40 χρόνια.

Τὸ Φανάρι ὄλο καὶ προοδεύει. Ὁ Χαμίτ, δὲν φέρνει καμμιά ἀντίδραση στὶς προσπάθειες τῶν Φαναριωτῶν. Δέχεται ἡγεμονικὰ τὸν Ἰωακείμ τὸν Γ'· κατὰ τὴν δευτέρα του Πατριαρχεία. Ἡ εὐμένεια αὐτῆ τοῦ Χαμίτ, ἐπιτρέπει στοὺς διανοούμενους, νὰ ἐργάζονται γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Ἀδελφότητες, σύλλογοι διάφοροι, μουσικοί, δραματικοί, ἰδρύνονται μὲ μίαν ἀπλῆ δῆλωσι στὸ Ἐπιτελεῖο τῆς Παιδείας. Ὁ Μουσικὸς Σύλλογος «Ὁρφεὺς» διοργανώνει συναυλίες, μὲ τὸ περίφημο κόρο του. Τὸ διευθύνει ὁ διάσημος μουσικὸς R. RICCI, πὺν ἐτόνισε καὶ τὸν ὕμνο τοῦ Ὁρφεὺς τοῦ Ραγκαβῆ. Ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ Ἀπόστολος Μισσηλίδης, ἄλλος ΤΑΜΑΝΙΟ, δίνει τὴν εὐτυχία στοὺς Φαναριώτες.

Τὸ Φανάρι ζοῦρενε τὰ βράδνα. Τὴν ἡμέρα ἡσυχία. Ὅλοι κατέβαιναν στὶς δουλειές των, στὴν Πόλη καὶ στὸν Γαλατᾶ. Διαλέξεις, συναυλίες, παραστάσεις, χοροί, στὴν νυκτερινὴ διάταξη. Ὅμιλοι ἐρασιμῶλων, μέσα στὰ στενὰ σοκάκια, ὕμνοῦσαν τὰ κάλλη τῆς Δουλοτινείας των. Ἐκεῖνο πὺν ξεκούραζε πολὺ τοὺς Φαναριώτας, ἦταν ἡ μουσική. Τὰ προγράμματα τῶν συναυλιῶν, εἶχαν ὀνόματα μεγάλων συνθετῶν. Ἡ κόρη τοῦ Σπαθάρη, Αἰμιλία Παπαδημητρίου, ἡ κόρη τοῦ ἱατροῦ Γεωργιάδη, ἡ Ἑλένη Π. Κερίσογλου, ἡ Ἀργυρῶ Ἀντωνιάδου, ἡ κόρη τοῦ Ἰωαννίδη, Σοφία Σπανοῦδη, ὄλες δυνατές στὸ πιάνο, ἐρμηνεύουν Ἰταλοὺς καὶ Γερμανοὺς μουσικοὺς.

Ἀλησμόνητες ἀργότερα καὶ οἱ συναυλίες, πὺν ἔδιδε ἡ «Μανδολινάτα Φαναρίου» ὑπὸ τὴν διεύθυνσι τοῦ Στεφάνου Στάγγαλη. Ὁ Πλαζιώτης αὐτὸς μουσικὸς πέθανε λησμονημένος σ' ἓνα σπιτάκι τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς. Ἡ Πλάκα, πὺν τὸν γέννησε δὲν τὸν ἐκλαψε τόσο, ὅσο οἱ Φαναριώτες.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Ἡ διάδοσις τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς ἦταν τεραστία, ἄλλο τόσον καὶ τῆς Βυζαντινῆς. Ὅταν ἰδρῦθηκε ἀπὸ τὸν Ἀπ. Μισσηλίδη, ὁ «Ὁρφεὺς» στὰ 1889, προτάσει τοῦ Γ. Παπαδοπούλου, Μ. Πρωτεκδικίου, ἐγένετο καὶ παρὰρτημα τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς. Τὴν «πάτριον» ἐδίδαξαν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη, ὁ Γ. Ραιδεστινός, ὁ Θ. Φωκαεὺς, καὶ ὁ γηραιὸς μουσικὸς Κιλτζανίδης.

Ἐπὶ πατριαρχείας Κωνσταντίνου τοῦ Ε'. ἰδρῦθηκε καὶ στεγάσθηκε στὴ Μ. τοῦ Γ. Σχολή, ὁ «Ἐκκλησιαστικὸς Μουσικὸς Σύλλογος» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀκούραστου Γ. Παπαδοπούλου, ὁ ὁποῖος συνέγραψε στὰ 1890 καὶ ἱστορία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς. Στὴ Σχολή αὐτῆ ἐδίδαξε καὶ ὁ μουσικὸς Θεόδωρος Θωϊδης, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ συγκαταλεχθῆ μεταξὺ τῶν κορυφαίων τῆς πατρίου. Τὰ συγγράμματά του, εἶναι πλεῖστα καὶ ἀκατάληπτα γιὰ πολλοὺς μουσικοὺς. Φθογγόσημα, Πυθαγόρας, πέντε καὶ δεκάχορδον,

δίσημα, τρίσημα, κλάσματα, ἡμιόλια. Ὁ Θωΐδης ἐξέδιδε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν «Μουσικὸν Κόσμον». Πέθανε στὰ 1936, στὴ Νέα Φιλαδέλφεια. Ἐνας ἀπὸ τοὺς πιὸ δυνατοὺς δασκάλους τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς ἦταν ὁ Κ. Ψάχος, πὺ ἀργότερα ἐγκατεστάθηκε στὰς Ἀθήνας.

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

Ὅσο οἱ Φαναριῶτες ἦσαν προχωρημένοι στὰ γράμματα καὶ τὴ μουσική, ἀδιαφόρησαν γιὰ τὸν ἀθλητισμό. Ἴσως ἐπειδὴ δὲν εἶχαν κατάλληλα γῆπεδα. Μόλις στὰ 1907 ἰδρύθηκε ὁ ποδοσφαιρικὸς ὄμιλος «Κόροιβος» ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δὲν ἐπέζησε. Εἶχε καὶ μερικὰ ὄργανα στὴ «Μαράσειο Σχολή».

ΘΕΑΤΡΟ

Ἡ θεατρικὴ ζωὴ στὸ Φανάρι ἦταν ζωηρή. Τὰ πρωτεῖα τὰ εἶχε ὁ «Δραματικὸς Σύλλογος». Ὅμιλοι ἐρασιτεχνῶν ἔδιδαν παραστάσεις στὰ μεγάλα σπίτια τοῦ Φαναριοῦ, πὺ θρίζονται πρὸς τὴν παραλία. Μιὰ ἐρασιτεχνικὴ παράσταση, δόθηκε κάποτε σ' ἓνα μεγάλο ξύλινο σπίτι. Ἐχρησιμοποίησαν ὡς σκηνὴ ἓνα μεγάλο κοιτῶνα, πὺ εἶχαν τὰ ἀρχοντικά. Μὲ τὸν πολὺ συνωστισμό, μερικοὶ πὺ πῆραν τὴν πρώτη θέσι, τιμῆς ἔνεκεν, βρέθηκαν, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν, ὅταν ἔπεσε ἡ αὐλαία, μέσα στὴ σκηνή, γιὰ νὰ δεχθοῦν τὰ χειροκροτήματα μαζί μὲ τοὺς ἠθοποιούς. Τὴν καλλίτερη σκηνή, εἶχε τὸ θέατρο τῆς Λέσχης «Μνημοσύνη». Ἡθοποιοὶ καὶ σκηνοθέτες πάντα ὑπῆρχαν στὸ Φανάρι. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἐρασιτέχνες, ἔπαιζαν καὶ μεγάλοι θίασοι, ὅπως τῆς Αἰκατερίνης Βερώνη, τοῦ Χαλκιοπούλου, τοῦ Ἀλεξιάδη, τοῦ Παντόπουλου, τοῦ Ταβουλάρη. Τὸ κωμειδύλλιο ἦταν γνωστό, ἀπὸ τὸ 1885. Τὸ θέατρο τῆς Λέσχης Μνημοσύνης, τὸ γκρέμισαν στὰ μέσα τοῦ Ἐυρωπαϊκοῦ πολέμου, ἐπειδὴ ἦταν ξύλινο καὶ παλαιό. Στὴ θέση του ἰδρύθηκε ἓνα ναυπηγεῖον. Τὸ θεατράκι αὐτὸ εἶδε δόξες. Τὸ κοινὸ ἦταν πολὺ αὐστηρό. Οἱ ἠθοποιοὶ ἔτρεμαν στὸ ἀνοιγμα τῆς αὐλαίας. Τὰ χειροκροτήματα ἦσαν ἀκριβά. Ἀλλὴ Κέρκυρα ἐκεῖ. Πολλοὶ ἠθοποιοὶ μὲ συγκίνηση θυμοῦνται τὴν σκηνὴ τῆς «Μνημοσύνης» χωρὶς νὰ ξεχνοῦν τὸ κρὺ πὺ τράβηξαν. Οἱ ὑποβολεῖς πάντα δυσφοροῦσαν, ἐπειδὴ ἡ μισὴ σκηνὴ εὐρίσκετο στὴ θάλασσα.

Μὲ τὸ γκρέμισμα τῆς λέσχης, ἔσβησαν καὶ τὰ Φαναριώτικα μεγάλεῖα. Χάθηκε ὁ κόσμος ἐκεῖνος, πὺ ἔτρεχε πίσω ἀπ' τὸν ὑπηρετὴ μὲ τὸ μεγάλο τὸ φανάρι, διαταγῆ τῆς ἀστυνομίας, στοὺς χοροὺς καὶ στὶς βεγγέρες. Ἡ ζωὴ ἄρχισε νὰ μαραίνεται. Τὴν μακαριότητά της τὴν ἐτάραζεν ὁ «μπεχτοῆς» μὲ τὴν σομπανίκα του, χτυπῶντας τὰ μεσάνυχτα τὴν ὥρα. Ἄν καὶ εἶχε ἡ Μ. Σχολὴ ὠρολόγιο, πολλοὶ ὅμως ἐκανόνιζαν τὴν ὥρα τους ἀλατοῦρα. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν νυχτοφυλάκων, πὺ ἦσαν καὶ πυροσβέστες, ἦταν ὁ περίφημος Χαμοῆς, πὺ κάποτε φοίτησε καὶ στὴ Μ. Σχολή. Ἐφθασε στὸ ἀξίωμα αὐτὸ χάρις στὴν μανία του, νὰ τρέχη στὶς φωτιές τῆς Πόλης. Ἦταν πολὺ

αὐστηρός. Εἶχαν οἱ πυροσβέστες καὶ ὑπαρχηγὸν τὸν ἀλησμόνητο Γιαβέρην. Ἦσαν ψευδώνυμα καὶ τῶν δύο. Ἡ συμβολή τους, στὶς ἀποκηράτικες ἐορτές, δὲν ἦταν κατώτερη, ἀπὸ τῶν Φουστανελλάδων. Τὸ «ἐγιαμὸ» τῶν πυροσβεστῶν, ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Φαναριώτικης ἀποκηρᾶς. Ἐνα μικροσκοπικὸ βαρελάκι κρεμασμένο σὲ τρία μονόξυλα, τὸ σήκωναν μὲ μεγάλη δυσκολία στοὺς ὄμους των, ὑπερηφανευόμενοι γιὰ τὴν δύναμί τους. Ὅταν ἔφθαναν στὸ σπίτι τοῦ Παναγίδη, τοὺς κερνοῦσαν κρασί, ἐπειδὴ κοιράστηκαν πολὺ νὰ ἀνέβουν τὰ σκαλάκια τῆς Μ. Σχολῆς.

!*

Μὲ τὸν πόλεμο ἔχασαν οἱ Φαναριῶτες κάθε διάθεση. Τὸ μόνον ποὺ τοὺς ξεκούραζε ἦσαν οἱ ἀναμνήσεις ἀπὸ τοὺς χοροὺς τῶν «Ἐννέα Μουσῶν» στὶς μεγαλοπρεπεῖς αἰθουσες τοῦ Κίλμπουρνοῦ. Τὴν παραμονὴ τοῦ χοροῦ ὁ παιδόκοσμος, ἐστρημώνετο, γιὰ νὰ θαυμάσῃ τὴ DECORATION, τῆς κεντρικῆς αἰθούσης. Ἐνα πελώριο ἄστρο, περιστρέφετο, σκορπιζοντας κομφετί. Προσωπιδοφόροι καὶ μὴ πήγαιναν τὴν βραδυὰ τοῦ χοροῦ μὲ τ' ἀμάξια, σὲ βαθμὸ, νὰ δυσχεραίνεται ἡ κυκλοφορία. Μὲ περισσότερη ἐπισημότητα ἐδίδοντο οἱ χοροὶ τῆς Δέσσης «Μνημοσύνης». Φράκα, σμόκιν, ἔξωμες ἀμφιέσεις. Ἀνάμεσα σὲ ἀμάξια ἔβλεπε κανεὶς καὶ καμμιά «σέδια» ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔβγαινε κάποια λεπτὴ ἀρχόντισσα, ἐπειδὴ στὶς ἀνηφορίες, δὲν ἀνέβαιναν τροχοφόρα. Καὶ ἔτσι δὲν ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ κρουολογήσῃ ἡ ὡραία Φαναριώτισσα. Μὲ τὸν τελευταῖο χορὸ τῶν Ἀπόκρεω, τελείωνε καὶ τὸ γλέντι τῆς Φαναριώτισσας. Οἱ Φαναριώτισσες ἦσαν ξακουστὲς γιὰ τὴν πάστρα τους. Οἱ «σακάδες» δὲν πρόφθαιναν νὰ τοὺς φέρουν τὸ νερό, μὲ τοὺς δερμάτινους «κουρμπάδες». Ἀλλὰ πῶς νὰ ξεχάσουμε καὶ τὴν κυρὰ Φωτίκα, ποὺ πίσω ἀπ' τοὺς μεπερτέδες της λογάριαζε πόσες φανέλλες ἔπλυνε ἢ ὄμορφη Λουτσίκια!

Τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου, ἦταν ἡ μέρα τῶν χαμινῶν. Γύριζαν τὸν Ὁβραῖο, μὲ φωνὲς καὶ πρόχειρους στίχους:

Ὁ Ὁβραῖος φορεῖ φτερό,
τὸ κεφάλι του ξερό!
Ἔχουμε τὴν ἔννοια του,
φτύνουμε τὰ γένεια του.
Ἔχουμε καὶ τὴν εὐχή του,
καίουμε καὶ τὴν ψυχὴ του.

Πρὸς τὸ βράδυ, ἔστηναν τὸ ἀνδρεῖκελό του, σὲ μιὰ κεντρικὴ πλατεῖα. Ἄναβαν φωτιά καὶ τὸ ἔκαιαν. Αὐτὸ ὅμως τὸ ἀπηγόρευσε ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ', ὡς βάρβαρον καὶ πρὸς ἀποφυγὴν παραπόνων, ἐκ μέρους τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἑβραῖοι γυρολόγοι, κάθε Μ. Παρασκευή, γιὰ πείσμα, πουλοῦσαν τὴν ἡμέρα ἐκεῖνη, μόνον βελόνες καὶ καρφίτσες!

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωακείμ τοῦ Γ', μαραίνεται ἡ Φαναριώτικη ζωὴ. Πᾶνε οἱ μεγαλοπρεπεῖς τελετὲς τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς. Πᾶνε τὰ μεγαλεῖα τοῦ Ἐσπερινοῦ τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ Πατριάρχης ὑποβασταζόμενος ἀπὸ τοὺς

πρέσβεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρωσσίας καὶ ἀκολουθούντων τῶν πρέσβειων τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Σερβίας, κατήρχετο στὸν Πατριαρχικὸν Ναόν. Ἦταν τὸ πλῆθος τόσο κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, ὥστε οἱ δρόμοι του ἀν καὶ φαρδεῖς, ἐν συγκρίσει μὲ ἄλλους δρόμους τῆς Πόλης, ἐφαίνοντο στενοί. Τὴν παραμονὴ τοῦ Πάσχα, εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Φαναριοῦ, ὅπου ἦ ἀποβάθρα, οἱ διάφοροι σαλιμπάγγοι, ἔστηναν τὶς σκηνές τους. Τὰ γαιδουράκια καὶ οἱ κούνιες, ἔδιναν εἰκόνα εὐθυμου πανηγυριοῦ, μαζί μὲ τὰ περίεργα τέρατα τῆς Ἀφρικῆς. Ὅσοι πῆγαιναν στὸ Πατριαρχεῖο, ἔπρεπε νὰ περάσουν μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀνθρωποθάλασσα. Ὁ Πατριάρχης, μετὰ τὸν Ἑσπερινό, μοίραζε κόκκινα καὶ χρυσὰ αὐγά. Ἀλλὰ καὶ οἱ δρόμοι πρὸς τὸ Ἀγιοταφικὸ Μετόχι, δὲν ὑστεροῦσαν σὲ κίνηση. Ὅσοι πρέσβεις καὶ πρόξενoi, ἄλλοι ἐπίσημοι καὶ ἀντιπρόσωποι Σωματείων ἐπεσκέπτοντο τὸν Πατριάρχη, ἔπρεπε νὰ φιλήσουν καὶ τὸ χέρι τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Παναγίου Τάφου. Κι' αὐτὸς ἐμοίραζε κόκκινα αὐγά.

Μεγάλῃ κίνησι εἶχε καὶ ὁ αὐλόγυρος τοῦ Ἀγιοταφικοῦ Μετοχίου. Ἐκεῖ μέσα ἐλεύθερα τὰ παιδιὰ τοῦ λαοῦ, ἄδειαζαν τὶς πιστόλες τους, τὰ τρομπόνια καὶ τὸ μικρὸ κανονάκι, γιὰ νὰ ἀναγγεῖλουν τὴ μεγάλη ἐορτή. Δὲν ἔλειπαν καὶ οἱ μάγκες τοῦ Γαλατᾶ. Οἱ Τοῦρκοι ἀστυνομικοί, δὲν εἶχαν δικαίωμα νὰ εἰσέλθουν στὴν αὐλὴ καὶ νὰ συλλάβουν κανένα, ἐπειδὴ τὸ Μετόχι εἶχε προνόμια. Τότε τὸ ἔπαιρναν ἐπάνω τους οἱ πυροβοληταὶ καὶ πυροβολοῦσαν εἰς ὑγείαν τῶν ἀστυνομικῶν! Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀστυνομικοί, ἔστελναν μυστικούς, πὺν σημείωναν μὲ κίμωλία τὴν ράχη τῶν γενναίων πιστολάδων. Μόλις ἔβγαιναν ἔξω ἀπὸ τὴν ἐλευθέρω ζώνη συνελαμβάνοντο καὶ ἴσια στὸ «καροκόλι». Φαντασθῆτε ὅτι οἱ Τοῦρκοι, μόνον μερικὲς παρατηρήσεις τοὺς ἔκαμναν! Ἀλλὰ δὲν ἔπαυσαν καὶ οἱ Κεχαγιάδες μας νὰ ἐπεμβαίνουν ὑπὲρ τῶν μικρῶν Φαναριωτῶν καὶ ἔτσι τὰ πράγματα δὲν ἔπαιρναν κακὴ τροπὴ. Οἱ Κεχαγιάδες ἦσαν οἱ σύνδεσμοι μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων. Ἦσαν ἐπίλεκτα μέλη τῆς συνοικίας. Ἐνας ἀπὸ τοὺς τελευταίους Φαναριῶτες Κεχαγιάδες, ἦταν ὁ Νίκος Ἀχουζαρίδης, πὺν κατέφυγε καὶ αὐτὸς εἰς τὰς Ἀθήνας, μετὰ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ.

Ὅλη αὐτὴ τὴν ζωὴ τοῦ Φαναριοῦ τὴν διέκοπτε κάποτε ἡ ἐκλογὴ Πατριάρχου. Τότε ὅλοι οἱ Μητροπολίται, τρέχανε ἐπάνω - κάτω, νύχτα - μέρα, ποῖόν νὰ ἐκλέξουν Πατριάρχη. Μιὰ περίεργη κίνηση ἄρχιζε τότε γιὰ τοὺς Φαναριῶτες. Ἄλλες βουλευτικὲς ἐκλογὲς ἐκεῖ. Ἔβραζε τὸ καζάνι, τὸ καρακαζάνι. Ὁ Μέγας Καπουκεχαγιάς σὲ κίνησι. Ὁ Μ. Λογοθέτης, ὁ Μ. Πριμκήριος, ὁ Μ. Πρωτοσύγγελος, ὁ Μ. Ἐκκλησιάρχης. Ὁ Μ. Λαμπαδάριος. Ὁ Μ. Χρονογράφος. Ὁ Μ. Πρωτέκδικος, ὁ μέγας μὲ τὸν μέγαν, σταματοῦσαν κυριολεκτικῶς κάθε κοσμικὴ κίνηση στὸ Φανάρι. Ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι, νῆες, γρηές, γέροι κι' ἐγγόνια, καταπιάνονταν μὲ τὴν ἐκλογὴ τοῦ Πατριάρχου. Ἐπρεπε νὰ ἐκλεγῆ ὁ καλλίτερος μεταξὺ τῶν Μητροπολιτῶν.

“Ολοι ἦσαν καλοί, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐθύνη, ποὺ εἶχε τὸ Φανάρι, ἀπέναντι τοῦ Γένους ἦταν μεγάλη. Μιὰ ἀτυχῆς ἐκλογή, ἦταν ἀτύχημα ἔθνικό.

ΤΟ ΜΟΥΧΛΙΟ

Τὸ Φανάρι ἔχει ὡς συμπλήρωμά του, τὸ Μουχλιό, μὲ ἀρχαῖο Βυζαντινὸ ναό, τῆς Παναγίας, τῶν Μογγολίων. Ἴσως ἡ λέξις ἀπὸ τὰ μάγουλα τῆς εἰκόνας. Ἔχει ἀστικήν Σχολήν, ποὺ τὴν διηύθυνε ὁ περιφημὸς Ἰάκωβος Ἀγγελίδης, πατέρας τοῦ ἐνταῦθα ἱατροῦ Σωτ. Ἀγγελίδη. Κοντὰ στὴν Ἐκκλησία βρῖσκονται τὰ σπίτια, τοῦ Χαριτωνίδη, τοῦ Μεζίκη, πραγματικά μέγαρα. Τὸ Μουχλιό, εἶχε καὶ Μανδολινάτα, ποὺ τὴν ἴδρυσαν ὁ Κάμφωνας μὲ τὸ Μαστοράκη.

Γιὰ νὰ πάγη κανεὶς συντομώτερα στὸ Μουχλιό, ἔπρεπε νὰ ἀνεβῆ τὰ ποιητικά ἀλλὰ καὶ πολὺ κουραστικά σκαλάκια τοῦ Μετοchioῦ. Ἀπὸ τὸ «Ἰωακείμιον», ὅπου τὸ σπίτι τοῦ Πρωτοψάλτου τῶν Πατριαρχείων, Ἰακώβου Ναυπλιώτη, μπαίνουμε μέσα σὲ στενά, ὀλοκάθαρα καὶ συμπαθητικά δρομάκια. Ὅταν βγοῦμε στὸν κεντρικὸ δρόμο, ἐκεῖ ποὺ ἐκάθηντο οἱ οἰκογένειες τοῦ Φράγκου καὶ τοῦ Χατζηπέτρου, βλέπουμε στὸ τέρμα, ὅπου τὸ σπίτι τοῦ δημοσιογράφου Νικολαΐδη, βλέπουμε τὴν μονὴν τοῦ Βλαχσαράϊ, ἡ ὁποία γιὰ ἓνα διάστημα ἐχρησίμευσε καὶ ὡς Πατριαρχεῖον. Προχωρῶντας, μπαίνουμε στὸ καθ' αὐτὸ Φανάρι. Εἶναι ὁ δρόμος τοῦ Μετοchioῦ, ὅπου ζοῦσε ὁ σοφὸς Μητροπολίτης Βρυέννιος. Ἐκεῖ ἀκριβῶς ποὺ τελειώνει ὁ αὐλόγυρος τοῦ Μετοchioῦ, ἐκάθητο ὁ ἱατρὸς Ἄλ. Σπανοῦδης.

Ὁ δρόμος αὐτὸς εἶναι πληχτικός, ἀλλὰ καὶ ποιητικός, μὲ τὰ μεγάλα πλατάνια τῆς Ἐκκλησίας. Κάτω ἀπ' αὐτὰ μάζευε ὁ Ψάχος, τοὺς μαθητὰς του, κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας, γιὰ νὰ τοὺς διδάσκη τὴν βυζαντινὴν μουσική. Ὅσο προχωροῦμε φθάνουμε σὲ μιὰ μικρὴ πλατεία, τὸ Διπλοφάναρο, ἀπ' ὅπου φαίνονται τὰ σκαλάκια τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς. Σ' αὐτὴ τὴν πλατεία ἦταν καὶ τὸ σπίτι τοῦ καθηγητοῦ τῆς Μ. Σχολῆς Β. Μυστακίδη. Ἀντίκρου στὴν πλατεία πρὸς τὴ θάλασσα, εἶναι ἓνα στενὸ δρομάκι μὲ σκαλάκια, ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου τὸ σπίτι τοῦ Α. Βαπορίδη. Ὁ δρόμος αὐτὸς μᾶς βγάζει στὴν κεντρικὴ λεωφόρο. Στὸν ἴσιο αὐτὸν δρόμο, βρῖσκεται καὶ ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἀπὸ διωτὸ χυτοσίδηρο καὶ μ' ἀρηλὸ κωδωνοστάσιο. Ἀντίκρου στὴν Ἐκκλησία καὶ κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο ἦταν ἡ δημοτικὴ Σχολὴ τῶν Βουλγάρων. Ὁ πληθυσμὸς στὸ Φανάρι ἦταν ἀμιγῆς. Ἡ ἀνέγερσις Βουλγαρικῆς ἐκκλησίας καὶ ἐνὸς οἰκῆματος διὰ τοὺς ἱερεῖς, ποὺ ἐχρησίμευε καὶ ὡς δημοτικὸν σχολεῖον, ὀφείλεται εἰς λόγους πολιτικούς. Οἰκογένειες Βουλγαρικῆς δὲν ὑπῆρχαν στὸ Φανάρι. Τὰ παιδιὰ τοῦ δημοτικοῦ Σχολεῖου, προήρχοντο ἀπὸ διεσπαρμένες βουλγαρικῆς οἰκογένειες τῶν πέριξ συνοικιῶν. Στὸν κεντρικὸ αὐτὸ δρόμο, βλέπουμε τὰ περὶ παλιὰ ἀρχοντικά σπίτια, ὅσα σώθηκαν, ἀπὸ τὴ μεγάλη πυρκαϊὰ τοῦ 1877. Τί σπίτια ἐκεῖνα! Κάτι αἰ-

θουσεσ, ἔπως τῆσ Ἀρχαιολογικῆσ Ἐταιρείασ. Προχωρῶντασ βλέπουμε τὰ ναυπηγεῖα τοῦ Κουρτζῆ. Ρυμουκὰ καὶ ἀτμάκατοι καθειλκύνοντο ἐκεῖ πρὸ τοῦ 1885, ἐνῶ εἰσ τὸν Πειραιᾶ μόλισ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καθειλκύνθηκε τὸ πρῶτο ρυμουκλό! Ἐκεῖ πλησίον εἶναι καὶ τὸ ἀγίασμα τῆσ Ἀγ. Μαρῖνασ καὶ παραπλεύρως τὸ σπίτι τοῦ ἡγεμόνοσ τῆσ Βλαχίασ Γκίκα. Στὴν ἴδια σειρὰ ζοῦσε ὁ Ρακτιβάν καὶ ὁ διάσημοσ γιατρόσ Μιχαηλίδησ. Λίγο παρακάτω εἶναι καὶ ἡ θυζαντινὴ πόρτα τοῦ Φαναριοῦ, δυστυχῶσ γκρεμισμένη. Ἀριστερὰ μασ ἀρχίζουन τὰ διάφορα καφενεῖα, μὲ τὸ περίφημο καζίνο Κιλμπουρνοῦ, ποῦ κήκε στὸν πρῶτο εὐρωπαϊκὸ πόλεμο. Ἡ κεντρικὴ του αἵθουσα, ἦταν μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν αἴθουσα τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσοῦ». Τὸ καζίνο αὐτό, ἦταν ἀληθινὸ στολίδι τοῦ Κερατίου Κόλπου, μὲ ἐπίπλωσι πολυτελέστατη. Ἦταν τὸ πειὸ συμπαθητικὸ ἐντευκτήριο τῶν Φαναριωτῶν.

**

Μετὰ τὴν πόρτα τοῦ Φαναριοῦ, βλέπουμε τὴν πύλη τοῦ Πετριῦ (Πετρη Καποῦ). Ἐκεῖ ἓνα στενὸ δρομάκι, μᾶσ βγάζει πρὸσ τὴν θάλασσα. Εἶναι τὸ «σουργιὸν σοκάκ», δηλαδὴ δρόμοσ τῆσ ἐξορίασ. Ἀπ' ἐκεῖ πέρασαν τὸν Γρηγόριο τὸν Ε'. γιὰ νὰ τὸν ρίξουн στὴν θάλασσα οἱ δῆμοί του. Ὁ δρόμοσ τοῦ Πετρη Καποῦ, μέσα ἀπὸ τὸ κάστρο, εἶναι ὁ πειὸ στενοσ τοῦ Φαναριοῦ. Τὰ σπίτια, ὄλα, ξύλινα. Σ' αὐτὸ τὸ στενὸ δρομάκι βλέπουμε τὸ πελώριο κτίριο τῆσ Ἀστικῆσ Σχολῆσ Μαρασλῆ. Καὶ στὴν δυτικὴ του πλευρὰ βλέπουμε τὸ Πατριαρχικὸ Τυπογραφεῖο. Ἀντίκρου στὸ τυπογραφεῖο εἶναι ὁ πυροσβεστικὸσ σταθμόσ. Ἀπ' ἐδῶ ἀρχίζει ὁ περίβολοσ τῶν Πατριαρχείων μ' ἓνα μικρὸ κήπο, ὅπου παλαιότερα εὐρίσκετο ἡ Μ. τοῦ Γένουσ Σχολή. Καὶ τώρα μπαῖνουμε στὸν κεντρικὸ δρόμο τοῦ Φαναριοῦ. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ὠραῖα καταστήματα, μὲ κομπῆσ προθηῆκεσ. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ ξεχωρίζει τὸ διβλιοπωλεῖο τῶν Ἀδελφῶν Καλλιφρόνων. Εἶχε καὶ ἓνα σαράφικο τῶν ἀδελφῶν Λαμπίκη. Ἀνεβαίνοντασ τὸν ἀνήφορο, ἀπὸ τὸ φαρμακεῖο τοῦ ἀρχιμυρεψοῦ τῶν Πατριαρχείων Θωμάδη, ὅπου τὸ μέγαρον Ἡρακλείασ, συναντοῦμε ἓνα παλὸ φαναριώτικο σπίτι, ὅπου ἔμενε ἡ οἰκογένεια τοῦ πρεσβευτοῦ Λαγουδάκη.

Παραπλεύρως στὴν γωνία, τὸ σπίτι τοῦ Μακρίδη μπέη. Ὅσο προχωροῦμε βρίσκουμε τὲ τζαμί τοῦ Διάκου τῶν Πατριαρχείων ποῦ τούρκεψε. Ἐκεῖ κοντὰ ζοῦσε καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ εἰσαγγελέωσ Ἡρακλῆ Παπαδοπούλου. Στὸ τέλος τοῦ ἀνήφορου, στὰ «τέσσερα σπίτια» κατοικοῦσε ἡ οἰκογένεια τοῦ πρώην ὑφυπεργοῦ Παπαδάτου. Παράλληλοσ εἶναι ἓνασ ἄλλοσ δρόμοσ, ὅπου τὸ σπίτι τοῦ Μαρμπειντζῆ, καὶ παραπλεύρως τοῦ Θαλῆ Ἀντωνιάδη. Ἀντίκρου στοῦ Ἀντωνιάδη τὸ καφενεῖο τοῦ «Φώτη». Σωστὴ γερουσία. Ἀνεβαίνοντασ τὸν ἀνήφορο, συναντοῦμε στὸ τέλος τὸ σπίτι τοῦ Εὐαγγελينوῦ Μισσηλίδη. Ἀριστερότερα κατοικοῦσε ἡ οἰκογένεια τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Μ. Κύρκου.

Μέσα στὸ Φανάρι ἦταν ἓνα μόνο τούρκικο σπίτι τοῦ Ἰσмайλ Ἐρέντη. Τὰ παιδιὰ του ὄλα ἤξευραν ἑλληνικὰ καὶ ἔπαιζαν μὲ τὰ Φαναριωτάκια. Ὁ-

λοι οἱ Φαναριῶτες τὸν ἐκτιμοῦσαν. Ἐκεῖ ἀντίκρου κατοικοῦσε καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ ἐνταῦθα ψυχιάτρου Μ. Γαϊτανάκη καὶ παλαιότερα ἡ οἰκογένεια Κ. Σπανοῦδη.

Ἦταν μιὰ ἐποχή, πού ὁ φανατισμὸς ἦταν θρησκευτικὴ ὑποχρέωσις. ὅμως οἱ Τοῦρκοι τῶν γύρω συνοικιῶν, οὐδέποτε ἤρχοντο σὲ προστριβὲς μὲ τοὺς Φαναριῶτες. Μόνον τὰ Τουρκάκια μακρυνῶν συνοικιῶν εἶχαν κάποτε τσακωμὸς μὲ τὰ Φαναριωτάκια. Τότε ἄρχιζε ὁ πετροπόλεμος. Ἀφορμὴ ἀσήμαντη. Ἐνας χαρταετὸς (οὐτσουρμάς). Τρέχανε τὰ δικὰ μας, νὰ τὸν γυρέψουν. Τὰ Τουρκάκια δὲν τὸν ἔδιναν. Καὶ τότε πιάνονταν στὰ χέρια. Τὰ Φαναριωτάκια, ὅταν τᾶφερναν σκοῦρα, τὸ ἔβαζαν στὰ πόδια, ἐπειδὴ οἱ ἀντίπαλοί των ἦταν περισσότεροι. Καὶ τὸ κυνηγητὸ σταματοῦσε στὸν περίβολο τοῦ Ἀγιοταφιτικοῦ Μετοχίου. Ὅσα ὅμως Τουρκάκια, εἶχαν τὸ θάρρος νὰ εἰσέλθουν στὴν ἀπηγορευμένη ζώνη, συνελαμβάνοντο ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ Ἀστυνομία καὶ ἔτρωγαν μερικὲς ξυλιές γιὰ τὴν ἀταξία τους! Τί χρόνια ἐκεῖνα!

Φανάρι πειὰ δὲν ὑπάρχει. Πᾶνε οἱ μαγικὲς ἐκεῖνες βραδυὲς τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιάς, ὅτε ἔβγαιναν στοὺς δρόμους τὰ μικρὰ παιδάκια μὲ τὰ πολύχρωμα φαναράκια, μὲ τὰ φωταγωγημένα καραβάκια καὶ τ' ἀστράκια, γιὰ νὰ ποῦν τὰ κάλλαντα. Μὲ κιθάρες, καὶ μὲ τρίγωνα, διαλαλοῦσαν τὸν ἔρχομὸ τοῦ Ἀἰ Βασίλη. Τότε ἔβγαينه ἡ Φαναριώτισσα κυρὰ κι' ἀνοίγε τὸ πουργάκι της, τὸ μαργαριταρένιο. Ὅλα τὰ ἀρχοντόσπιτα τώρα εἶναι κλειστά. Οἱ περισσότερες Φαναριώτικες οἰκογένειες, ἐγκατεστάθησαν στὸ Πέτρον καὶ ἄλλες στὴν Ἑλλάδα. Τὰ σπίτια τὰ κατέλαβαν Τοῦρκοι πρόσφυγες καὶ μόνον κάπου, κάπου, ὅταν χτυποῦν τὰ πολλὰ σήμαντρα τοῦ Πατριαρχείου, μᾶς θυμίζουσι ὅτι δὲν ἔσβυσε γιὰ πάντα ἡ Φαναριώτικη ζωὴ.

ΣΤΥΝΟΙΚΙΕΣ

Ἐνα παρακλάδι τοῦ Φαναριοῦ ἦταν καὶ ἡ Εὐλόπορτα ἢ Λόντζα. Ἐτυμολογικῶς ἐκ τοῦ Λουσία. Ἐκεῖ βρίσκεται καὶ τὸ πασίγνωστον ἀγίασμα τῶν Βλαχερνῶν. Ἡ λέξις ἐκ τοῦ βλύζω καὶ χῶρος. Λοντζιανοί, ὅπως ὁ Ν. Λαμπαδάριος, ὁ Δ. Τερλιξίδης, ὁ Βαξεβάνογλου, ἴδρυσαν στὰ 1879, τὴν ἀδελφότητα «Ἐννέα Μοῦσαι». Τὸ Σωματεῖον αὐτὸ μὲ Πρόεδρον, πολλὰς φορὰς τὸν Μανουὴλ Γεδεών, ἔδωσε ζουμεροὺς καρπούς. Ἡ Εὐλόπορτα μὲ τὰ λαμπρὰ της ἐκπαιδευτήρια, συντελοῦσε στὴν διαπαιδαγώγησι τῶν Ἑλλήνων τῶν γύρω συνοικιῶν. Πρῶτος διευθυντὴς τῶν Διδακτηρίων Εὐλόπορτας ἦταν ὁ Γεώργ. Κωνσταντινίδης, ὁ ὁποῖος ἀργότερα ἐδίδαξε στὴν Μ. τοῦ Γένους Σχολή. Στὴν Εὐλόπορτα ὑπῆρχε καὶ μία ἱερατικὴ Σχολή, τῆς ὁποίας τὸ κτίριον περιῆλθε στὴν κυριότητα τοῦ Λεων. Ζαορίφη κατὰ τὸ 1880, μετὰ τὸ σταμάτημα τῶν μαθημάτων.

Ἡ Εὐλόπορτα ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς πειρὸ συμπαθητικὰς κοινότητες τῆς Πόλης. Ὅλοι οἱ Λοντζιανοί, ἦσαν εὐθυμοὶ καὶ ζοῦσαν ἀρχονικά. Εἰς τὰ 1910

ιδρύθηκε ἀπὸ τὸν Μ. Μαραντίδη καὶ μία μανδολινάτα, πὸ τὴν ἐκράτησέ πολύ. Πολλὲς καλὲς οἰκογένειες, ὅπως τοῦ Ἀθανασιάδη, τοῦ Μιχαηλίδη, τοῦ Φιλιππίδη, ἔδιναν ἓνα τόνο προκοπῆς στὸ προάστειον αὐτό. Ἡ Ξυλόπορτα ἤκμασε κυρίως κατὰ τὴν ἐποχὴ, πὸ ἦταν ἐκεῖ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, στὸ ναὸ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου. Στὴν συνοικία αὐτὴ ἔμενε καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Δ. Καραμάνου ἐκ τῶν ἀγωνιστῶν τῆς Ἑλλ. ἐπαναστάσεως.

ΤΟ ΤΖΟΤΜΠΑΛΗ

Ἐκεῖ πὸ τελειώνει τὸ Φανάρι, μετὰ τὴν πόρτα τῆς Ἀγίας (Ἀγία Καποῦ) ἀρχίζει ἡ συνοικία Τζιβαλίου. Τὴν συνοικία αὐτὴ τὴν σκεπάζουν τὰ φτερά τοῦ Φαναριώτικου ἀετοῦ. Ἀντίκρου στὴν Ἐκκλησία τοῦ Ἀγ. Νικολάου, ἔχει καὶ ἓνα παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγ. Χαραλάμπους. Ἐδῶ θρῖσκονται δύο - τρία παλαιὰ φαναριώτικα σπίτια Πίσω ἀπὸ αὐτά, πρὸς τὴν παραλία, εἶναι τὰ Ζαφειροπούλεια Ἐκπαιδευτήρια, ὅπου ἐδίδασκε ὁ περίφημος Θεόδωρος Πανίδης θεῖος τοῦ ἐνταῦθα ἀστρονόμου, Σταύρου Πλακίδη.

Στὸ Τζουμπαλή, ιδρύθηκε κατὰ τὸ 1910, ἓνας Γυμναστικὸς Σὺλλογος «Ἀχιλλεύς», πὸ εἶχε καὶ μιὰ πολυτελῆ φαναράρα, πὸ τὴν διηύθυνε ὁ ἐξάδελφος τοῦ μουσοργοῦ Ξύνδα, Ἀνδρέας Ξύνδας. Πολλὲς καλὲς οἰκογένειες ἐκάθηντο ἐκεῖ. Τοῦ Παυλάκη Φενερλῆ πασᾶ, ἱατροῦ. Τοῦ Μαϊνώφ, τοῦ Βούτα, τοῦ Ἀβρααμίδη, τοῦ Τζαζόπουλου. Ἡ συνοικία αὐτὴ, δυστυχῶς, μαράθηκε, μετὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμο. Στὸ σπίτι τοῦ Φενερλῆ πασᾶ, ἦταν ἄλλοτε ἡ Σερβικὴ πρεσβεΐα. Τὸ πρῶτο σπίτι πρὸς τὸ Φανάρι μετὰ τὴν πύλη τῆς Παναγίας, ἦταν τοῦ ἱατροῦ Γ. Παλαμῆδους. Ὀλίγον παρακάτω ζοῦσε ὁ Ρωμύλος Σπαθάρης καὶ παραπλεύρως ὁ καθηγητὴς τῆς Μ. Σχολῆς Κ. Ζαχαριάδης. Στὴν πύλη Γενῆ Καποῦ, ἀπὸ μέσα φαίνεται στὸ κάστρο, ἡ ἐπιγραφή «Πύργος Θεοφίλου».

Β'. ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ ΠΟΙΗΤΕΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΓΡΑΦΟΙ

Τὸ Φανάρι ἔχει νὰ ἐπιδείξει ἀρκετὴ ποιητικὴ ἐργασία. Οἱ περισσότεροι Φαναριῶτες ἀρχαΐζουν. Εὐθρῖσκονται ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν Πατριαρχείων. Παρουσιάζονται καὶ μερικοί, πὸ μεταχειρίζονται τὴν δημοτικὴ, τὴν δημοτικὴ ἐκείνη, πὸ ἔβγαινε ἀπὸ τὴν ζωὴ τῶν λαϊκῶν τάξεων καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ ἐργαστήρια τῶν φιλολόγων. Ἡ γλῶσσα τοῦ Βαλαωρίτη, ἐπεβλήθη εἰς ὀλίγους. Μόλις κατὰ τὸ 1885, οἱ φιλολογικοὶ κύκλοι τοῦ Φαναρίου, ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ λογιοτατισμοῦ. Στὰ 1880 ὁ Παράσχος γράφει:

Τὸ γάλα πὸν ἐβύζαξα,
στῆς μάνας μου τὰ στήθια,
πὸν τὴν καρδιά μου πλάκωσε
καὶ φήλωσε τὸ νοῦ μου,
δὲν τὸ πούλω γιὰ σκοτεινὴ,
ἀμφίβολη ἀλήθεια.

Ὁ Παράσχος ξεγᾶ τὸν Παράσχον, ποὺ ἔγραφε στὰ 1860, «Θέλω ψυχὴν ἡμίθανῆ, ψυχὴν καταβληθεῖσαν». Βέβαια δὲν ἦταν δυνατὸ, αὐτὴ ἡ στρόφη του, νὰ μὴν ἐπιρεάσῃ τοὺς Φαναριώτας.

Πόσο πειὸ εὐχάριστη εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ Πλουτάρχου! «Καὶ πρὸς ἅπασιν, ἡ περὶ τοὺς νόμους αὐτοῦ καὶ τὴν πολιτείαν πραγματεία, διαφόρους ἔσχεν ἱστορίας», ἀπὸ αὐτὴν τῶν ποιητῶν μας, ποὺ ἔγραφαν, ὕστερα ἀπὸ 1700 σχεδὸν χρόνια! Ἄλλὰ καὶ ἡ γλῶσσα τῆς σημερινῆς μας νομοθεσίας, μήπως ξεχωρίζει ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῶν ἐγκυκλίων τοῦ Οἴκουμεν. Πατριαρχείου κατὰ τὸ 1790, ὅπως καὶ μιὰ ἐγκύκλιος τοῦ Πρωτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κατὰ τὸ 1937, ἐγκύκλιον, ποὺ ἔπρεπε διαβάζοντάς την, νὰ πάρετε τὴν ἀναπνοὴ ὕστερα ἀπὸ δέκα λεπτά, ἐπειδὴ τόσα ἐχρειάζοντο γιὰ νὰ εὔρετε μιὰ τελεία! «Ἀπὸ τοῦ μεγάλου τούτου ἱστορικοῦ σταθμοῦ τῆς ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου, ἐκ τῶν κόλπων...».

Ὁ Παπαρηγόπουλος εἶναι ἀπὸ τοὺς πρώτους Κωνσταντινουπολίτας, ποὺ ἀφίνει κατὰ τὸ 1840, τὴ στριφνὴ γλῶσσα τῶν συγγραφέων. Ἄν καὶ δὲν ἐπαιδεύθηκε στὴν Πόλη, ἀλλὰ στὴν Ὀδησσό, ὅμως κατώρθωσε νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὸ πατριαρχικὸ βλέμμα, ποὺ ἔφθανε τότε στὰ πέρατα τῆς Μαύρης Θαλάσσης. Γράφων τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἀνοίγει τὸν δρόμο στοὺς σημερινούς ἀρθρογράφους. Ἄν καὶ δὲν ἦταν ποιητής, εἶναι μουσικώτερος, ἀπὸ πολλοὺς σημερινούς ποιητάς. Δὲν ἔχω ὑπ' ὄψιν μου κανένα ἔργο του φιλολογικὸ, μπορῶ ὅμως νὰ πῶ ὅτι ὁ ἱστορικός μας αὐτὸς θὰ ἐπεβάλλετο, γιὰ πολλὰ χρόνια στὴν φιλολογικὴ μας ζωὴ. Ἀντιθέτως ὁ Α. Γούδας ἂν καὶ σύγχρονός του, ἐν τούτοις δὲν μπόρεσε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν «πεπατημένην» τῶν Φαναριωτῶν. Αὐτὴ ἡ «πεπατημένη» ἦταν δόγμα. Τὸ Φανάρι κρατοῦσε τὰ σκῆπτρα ἀκόμη τῆς φιλολογικῆς μας κινήσεως.

Ὁ Σολωμὸς προκαλοῦσε τὸν ἐθνικὸ ἐνθουσιασμὸ τῶν Φαναριωτῶν. Ὅμως στὸ γλωσσικὸ συναγερισμὸ, ἐκάφευαν. Ὅταν ἀκόμα καὶ σήμερα «ἐν μέσαις Ἀθήναις» πολλοὶ μεταχειρίζονται τὴν πέννα τῆς συντεχνίας τῶν «μακαρονάδων», φαντασθῆτε πόσο δύσκολο ἦταν γιὰ τοὺς Φαναριώτας ποιητάς, νὰ ἀπαλλαγοῦν, ἀπὸ τὴν ἄγρια ματιὰ τοῦ Πατριαρχικοῦ Δικεφάλου Ἄετοῦ.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΡΙΖΟΣ ΡΑΓΚΑΒΗΣ

Γεννήθηκε στὸ Φανάρι, στὰ 1809. Πέθανε στὰς Ἀθήνας στὸ 1892. Μὲ τὸν ὕμνο τοῦ Ὁρφέως, ἀνεβαίνει στὰ πειὸ ὑψηλὰ στρώματα τῆς ποιητικῆς φαντασίας. «... τὰ ὕδατα τῆς Κασταλίας, μηδέποτε παύει ἀπόφως ἠχῶν. Ἡ βλάστησις τούτου γενναίου ἐδάφους...». Γιὰ τὸν Φαναριώτη αὐτὸ ποιητὴ, ποὺ ἐγκαταστάθηκε στὰς Ἀθήνας, φέροντας μαζί του τὸν Βοσπορίτικο ἀέρα, ἄλλοι κατάλληλοι ὠμίλησαν. Ἴσως νὰ μὴ συγκινῆ τὴν σημερινὴ γενεά, ὅμως

για τὴν ἐποχὴ του, ἦταν ἓνας ποιητὴς ἀπὸ τοὺς πειὸ ἐμπνευσμένους. Ὁ Ραγκαβῆς ἐξέδιδε στὰς Ἀθήνας τὴν «Πανδώραν» καὶ τὴν «Εὐνομίαν». (Βλέπε Φαναριώτας παρακάτω δημοσιογράφους).

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΥΤΣΟΣ

Ἀπὸ τὴν παλιὰ οἰκογένεια τῶν Σούτσων.

«Εἰς τὸν ὠραῖον Βόσπορον, εἰς τῆς τρουφῆς τὰ στήθη,
ἢ ποίησις τῆς Νέας μας Ἑλλάδος ἐγεννήθη».

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΑΝΕΛΛΟΣ

«ὦ λιγυρὸν καὶ κοπτερὸν σπαθί μου,
καὶ σὺ τουφέκι φλογερὸν πουλί μου».

ΚΩΣΤΑΚΗΣ ΜΟΤΣΟΤΡΟΣ ΠΑΣΑΣ

Ὁ Φαναριώτης ποιητὴς, μετέφρασε σὲ στίχους ἰαμβικούς τὴν «Θείαν Κωμωδίαν» τοῦ Δάντη. «Ἐπ' ἄκρας ὄχθης ὑψηλῆς, συγκειμένης ἐκ πετρῶν ἀπορρώγων, μεγάλων κύκλων ἀφίγμεθ' εἰς σωρείαν ἀλγεινότεραν».

ΗΛΙΑΣ ΤΑΝΤΑΛΙΔΗΣ

Γεννήθηκε στὸ Μουχλιὸ στὰ 1818.

«Ἦρτε καὶ μὲ γεννόςπειρε, ἐπὰ μὲς' τὸ Φανάρι,
τῆς Πόλης νᾶμαι δάσκαλος, τῆς Κρήτης παλληκάρι».

Ὁ Τανταλίδης στὰ «Παίγνια του» καὶ τὴν «Κυράτσα» του, μᾶς φανερῶνει μὲ τὸ παραπάνω, τὸ Φαναριώτικο χιοῦμορ.

Ποιὰ ἐθάρρεψε πὼς εἶμαι,
καμμιά τάχα τιποτένια;
'Εγὼ εἶμ' ἢ Κρουσταλένια,
συνυφάδα τῆς Μαριώρας,
ποῦχ' ἢ Φρόσω τοῦ Μμίκου,
παρακόρη τῆς δευτέρας,
παρακόρη τοῦ Κυζίκου.

Τὸν Τανταλίδη τὸν ὕμνησαν τόσοι, ὥστε ὁ ὕμνος μου νὰ φαίνεται τω-
νωμένος, χωρὶς τὴν βοήθεια τοῦ πενταγράμμου.

ΙΑΚΩΒΟΣ ΡΙΖΟΣ ΝΕΡΟΤΑΟΣ

Γεννήθηκε στὸ Φανάρι καὶ πέθανε στὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ 1894.

«Ἐγέρασα στ' ἀρχοντικά,
ποτέ μου τέτοιους δούλους,
δὲν εἶδα τόσο ὀκνηροὺς
αὐθάδεις, ἐπιβούλους».

ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΠΑΘΑΡΗΣ

Γεννήθηκε στὴ Χάλκη, στὰ 1837. Σπούδασε στὸ Βερολίνο. Ἔγινε κα-

θηγητῆς τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς. Πέθανε στὸ Φανάρι στὸ 1901. Τὸ σπιτί του ἦταν ἀντίκρου στὴ Μ. Σχολή, πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης. Στὰ ποιήματά του, χρησιμοποιεῖ γλῶσσα ἀρχαΐζουσα:

Ἐκεῖ ἐσπειροῦντο εἰς σμήνη πυκνά,
Μορφαὶ σκοτειναὶ κ' εἰδεχθεῖς.
Καὶ σφῦραι καὶ πρίξεις θυρία ρικνὰ
καὶ πᾶς τερατώδης ἰχθύς. (Δάντης)

Τὸ τραγούδι του, σὲ γλῶσσα ποὺ ἀρχίζει νὰ ἐπιβάλλεται (1890):

Κ' ἐκεῖ στ' ἀντίκρου περιγιαλί,
π' ἀφρίζει ρέμα δροσερό,
ὠμορφονιά ἀγάλι, ἀγάλι,
τραγούδι λέγει θλιβερό.

Στίχους ἔγραφε καὶ ἡ κόρη του Αἰμιλία. Ἄλλὰ καὶ ἡ γυναίκα του Φωτεινὴ ἔγραφε εὐθύμα καὶ πολὺ τολμηρὰ ποιήματα, καθὼς ἄκουσα ἀπὸ τὸν Μ. Γεδεών. Μιὰ ἐξήγησι γιὰ τὸν τόπο τῆς γεννήσεώς του. Ἐπάρχουν πολλὲς περιπτώσεις, ποὺ Φαναριῶτες, γεννήθησαν στὰ προάστεια τῆς Πόλης.

ΑΒΡΟΤΕΛΗΣ ΕΛΕΤΘΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐφημιζετο γιὰ τὰ ποιήματά του. Σημειῶνω ἓνα ποῦ μοῦ τὸ εἶπε ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Τζαννῆς Παπαδόπουλος καὶ ἐδημοσιεύθηκε στὴν Ἐφημερίδα «Ἐθνος», ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ὀνομαστικῆς ἐορτῆς τοῦ Ἄν. Σπαθάρη:

«Ἐγὼ σοῦ φέρνω τῆς καρδιᾶς, τ' ἀμάραντο λουλουδι,
ἓνα φυλλάκι πράσινο θρεμμένο σὰν λεχοῦδι.
Μέσα στὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς μου, στὴ μέση τῆς καρδιᾶς μου,
τὸ φύλλο τῆς ἀγάπης σου τὸ φύλλο τῆς χαρᾶς μου!»

ΝΙΚΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

Γεννήθηκε στὰ 1867 καὶ πέθανε στὰς Ἀθήνας τὸ 1947. Ὁ Βασιλειάδης εἶναι ἀπὸ τοὺς πρώτους, ἐν ὅχι ὁ πρῶτος Φαναριώτης, ποὺ παίρνει τὸ σφυρί, καὶ σπᾶνει τὶς πόρτες καὶ τὰ παράθυρα, στοῦ σχολαστικοῦ σπιτιοῦ τῆς Πόλης γιὰ νὰ μπῆ μέσα σ' αὐτὸ ἀέρας καθαρὸς. Ξετινάζει ὅλους ἐκείνους ποὺ κάθονταν γύρω σ' ἓνα τραπέζι, κουνώντας ρυθμικὰ τὰ κουρασμένα κεφάλια τους, γιὰ νὰ ψάλλουν «ἐν χορῶ» — Ἄνδρα μοι ἔννεπε Μοῦσα πολύτροπον —...».

Μπαίνοντας σ' ἐκεῖνο τὸ μουχλιασμένο σπιτί, βλέπει μιὰ αἶθουσα γεμάτη καπνοὺς καὶ σκόνης ἱερές. Δὲν ἦταν εὐκόλο γιὰ τὸν Βασιλειάδη, νὰ γκρεμίση ἓνα τέτοιο κάστρο. Σιγὰ - σιγὰ βρῖσκει βοηθοὺς. Ὁ Ν. Βασιλειάδης εἶναι ἀπὸ τοὺς πρώτους μαζί μὲ τὸν Γιώργο τὸν Ἀποστολίδη, ποὺ γίνονται μέλη τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τῆς Πόλης, ἐνῶ δὲν ἦσαν Φιλόλο-

γοι. Ἄν ἔβγαιναν ἀπὸ τὰ μνήματα, οἱ πρῶτοι ἰδρυτὲς τοῦ Συλλόγου, θὰ ἔσταναν παρευθὺς στὸν Ἄδην, τοὺς ἀσεβεῖς διαδόχους, πὺν ἐπέτρεψαν τὴν εἴσοδο στοὺς δύο αὐτοὺς νεωτεριστάς. Ὁ Βασιλειάδης μὲ τὸ βιβλίον του «Βι-κόνες» μᾶς φανερώνει μιὰ πολυμέρεια ζηλευτή. Κάμνει ἐντύπωσι ἢ μουσι-κότης τοῦ λόγου του. Τὸ αὐτὶ σὰς τὸ χαϊδεύει, μπορῶ νὰ πῶ μιὰ ἀριμονία Δαντικὴ. Δροσερός, σᾶς κρατᾶ κοντὰ στὸ βιβλίον του, γιὰ νὰ σᾶς περνᾶ κά-τω ἀπὸ «ἄρκα» μὲ γλανσήνιες: «Εἶναι ἀποσήμερο Κυριακὴ. Ἡ ἀγορὰ τοῦ Γαλατᾶ δὲν ἔχει τὴν καθημερινὴ ἀνθρωποπλημμύρα καὶ τὴν κίνησι ἐπάνω εἰς τὴ γέφυρα. Ἐκίνησαν. Μὰ στὴν παραλία εἶναι τὰ ἴδια τὰ καράβια, σὲ γρομμὴ ἀραδιασμένα, μὲ τὰ ὑψηλὰ κατάρτια. Τὶ ὠραία ἡμέρα Ἀπριλίη!

— Τράβα ἀγάλια, ἀγάλια καϊκισῆ μου!»

«Χοντρή κυρτωμένη ράχη, ὑψώνει τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καμήλας, Δεδέ - μπουρνοῦ καὶ ρίχνεται στὴν ἀγκαλιὰ τῆς θάλασσας, πέρα ἀπὸ τὸ Κουρί. Οἱ γραμμὲς τοῦ βουνοῦ τῆς Βιθυνίας, σβύνουν σὲ χρώματα θαμπὰ ἀνάμεσα στὴν Γιάλοβα καὶ στὴν Κίο. Καὶ τέσσερα χωριά, σὰν τέσσαρα ἀδελφία, πλένουν τὰ πόδια τους, στὴν ὁμορφὴ ἀκρογιαλιά! Τὸ Κουρί, τὸ Τσινάρι, ἢ Ἅγια Κυριακὴ καὶ τὸ Κατερλί.

«Ἄέρας τραμουντάνα! Ὅσο ἄφριζε ἢ θάλασσα καὶ τὸ καῖκι ἔπερνε νε-ρὸ, ὅσο βουβούνιζε ἀγέρας στὸ κατάρτι καὶ στὸ πανὶ καὶ φεύγανε θεριὰ τὰ κύματα, τόσο τραγοῦδαγα ἐγὼ! Φθάσαμε πὺν λὲς σὲ μιὰ ὠρα κ' ἕνα κάρτο. Βόϊξε ὄλο τὸ χωριό!»

Ὁ Βασιλειάδης μ' ἐνδιαφέρει σὰν ποιητής. Δυστυχῶς δὲ μπόρεσα νὰ εὔρω ποιήματά του. Κάποτε πὺν πηγαίναμε μαζύ, σιγὰ - σιγὰ τραγουδοῦσε:

«Σὰν ἔβγη τὸ βράδυ, τ' ἀστέρι τ' ὠχρό,
γνωρίζεις Νινέττα μου, πὺς καρτερῶ».

Ἔχω ἕνα χειρόγραφο του, μὲ ἐπικεφαλίδα DOCTEUR N. BASILI- ADES - SCOUFA 10 - ERACLITOU - ATHENES. Μετάφρασις ἐκ τῆς Γερμανικῆς τοῦ Ἰμνου τοῦ Ἀπόλλωνος, πὺν βρέθηκε στοὺς Δελφούς καὶ με-λοποιήθηκε ἀπὸ τὸν HARTVEELD. Τραγουδήθηκε σὲ μιὰ συναυλία τῆς Πό-λης, κατὰ τὴν ἀνακομὴ τοῦ μεγάλου πολέμου.

«Γιὰ Σέ, τοῦ Δία τὸ παιδί, τίς κόρδες θὰ τεντώσω τῆς κιθάρας μου καὶ στὸ χρυσὸ θρόνι Σου γύρω θ' ἀντηχῆ, ὁ ὕμνος μου, ὁ ἀτέλειωτος παιάν. Τὸ ἄρμα σου ἀχτινοβόλο ἄς γυρνᾶ αἰώνια. ὦ σὺ Ἑλλάς αἰώνια! Ἡλιε, Ἡλιε, Ἡλιε! ὁ Πύθιος ἐκέρδισε τὸ μανικὸ τρίποδι πὺν τὸ φύλαγαν οἱ δράκοι οἱ κακοί. Καὶ μὲ τὴ λόγη του ἐσπάραξε τὴν Ἰδρα, δράκο τρομερό, π' ὠρομῶ-σε σὰν τὸν ἄνεμο καὶ τὸ κορμί του ἐγύριζε σὰν φίδι κέπεσε νεκρὴ».

Ὁ Βασιλειάδης γιὰ τίς ἀξιόλογες κριτικὲς του, περὶ Θεάτρου, ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Δραματικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φι-λολογικοῦ Συλλόγου. Ὁ Βασιλειάδης, ὡς τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς του ἐξακο-λουθοῦσε νὰ κάμνη τὸν μᾶμμο, γιὰτὶ αὐτὴ ἦταν ἢ θέλησις τοῦ πατέρα του. Νὰ

τὸν δὴ γιαιτρὸ καὶ ὄχι φιλόλογο. Καὶ ἀντὶ ὁ Βασιλειάδης νὰ ἀνεβοκαταβαί-
νη τὰ σκαλάκια τῆς Ἀκαδημίας μας, ἀνεβοκατέβαινε, σὲ μεγάλη ἡλικία, τὰ
σκαλάκια τοῦ Μαιευτηρίου. Γιὰ τὸ ἔργον τοῦ Βασιλειάδη, πλατύτατα ὠμίλη-
σε, ὁ ποιητὴς τῆς Πόλης Ὁμηρος Μπεκές, στὴν αἴθουσα τοῦ «Παρνασοῦ»
στὰ 1949.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ Ε. ΜΙΣΑΗΛΙΔΗΣ

Γεννήθηκε στὸ Φανάρι στὰ 1855 καὶ πέθανε ἐκεῖ στὰ 1923. Ἐξῆλθε
ἀπὸ τὸ λύκειο Πεταλίδη. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατέρα του, διηύθυνε τὴν
ἐφημερίδα «Ἀνατολή». Ἡ «Πικραμένη Μάνα» ἔμμετρο διήγημά του, ἐπι-
νέθηκε ἀπὸ τὸν Πατριάρχην Ἰωακείμ τὸν Γ'. Τὰ χορήματα ποὺ εἰσεπράχθη-
σαν ἀπὸ αὐτὸ τὸ βιβλίον, διετέθησαν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν τοῦ Φαναρίου. Στὸ
ποίημά του αὐτὸ δείχνει, τὸν πόνον του γιὰ τὶς φτωχικὰς μᾶζες.

Σ' αὐτὸν τὸν κόσμον τί ἀπομένει,
βάσανα πίκρες μαῦροι καῖμοι.
Περνοῦν τὰ νειάτα κ' ἡ δημορφία μας
καὶ σβύνουν δλα σὰν τὸ κερί.

Ταξεῖδι πολυτένακτο καὶ κυματο-
(δαρμένο
μέσα σὲ μαύρη καταχνιά,
Μὲ κύματα νὰ πολεμᾷς
ποὺ δὲ θωρεῖς λιμάνι
ἀνέμοι νὰ σὲ δέρονουν.

Χαράζει κι' ὁ αὐγερινός,
νὰ τρεμοσβύν' ἀρχίζει
ἐγειρ' ἡ ποῦλια ἢ πλουμιστὴ
πᾶν' τὰ χρυσᾶ τ' ἀστέρια.

Στίχους του, βρίσκουμε στὸ ἔμμετρο σατυρικὸ περιοδικὸ του: «Κουκου-
ρῖκος».

ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΟΣ ΑΦΘΟΝΙΔΗΣ

Γεννήθηκε στὸ Φανάρι στὰ 1826 καὶ πέθανε στὴ Χάλκη, στὰ 1895. Ἀ-
πὸ τοὺς πειρὸ διαπρεπεῖς κληρικούς. Ἦταν τυφλὸς στὸ τέλος τῆς ζωῆς του,
ἐν τούτοις δὲν ἔπαυσε νὰ ἐργάζεται γιὰ τὴν ἐλληνικὴ λογοτεχνία. Στὰ 1883,
ἐφεῦρε ἓνα μουσικὸ ὄργανον, ποὺ τὸ ὠνόμασε «Ψαλτήριον». Ὁ Ἀφθονίδης
ἦταν νεωτεριστὴς. Στὸ σπίτι του μέσα ἤθελε πάντα τὸ φῶς, πρᾶγμα ποὺ δὲν
ἄρξεε στοὺς συναδέλφους του, ἐπειδὴ αὐτοί, ἦσαν ἱκανοποιημένοι μὲ τὸ καν-
δήλι. Ἡ γλῶσσα του, γλῶσσα τοῦ λαοῦ. Ἡ μουσικὴ ἦταν τὸ ξεκούρασμα τῆς
ψυχῆς του. Τῆ «Μουσμουλιά» του, ποὺ καὶ σήμερον ἀκόμη τὴν τραγουδοῦμε
μ' εὐθυμία, τὴν ἐτόνισε ὁ ἴδιος.

Ἄν ἤθελες μὲ τὰ σωστά σου,
νὰ μάθης πόσο σ' ἀγαπῶ.
Ἄν σοῦ τὸ ἔλεγ' ἢ καρδιά σου
προτοῦ ἐγὼ νὰ σοῦ τὸ πῶ.
Μὰ ἢ καρδιά σου εἶναι λίθος,
δὲν πάσχει, μηδὲ συμπονεῖ,
δὲν φθάνει στ' ἄπονόν σου στήθος
τοῦ ξρωτός μου ἢ φωνή.

Πρὶν μάθης τ' ὄμιλλον, χί, γιώτα,
γιατ' ἢ κακία σου, ἢ νενέ,
δὲν σ' ἔμαθε νὰ λέγης πρῶτα,
νὰ λὲς νῖ ἄλφα γιώτα ναί.
Στὸν τόπον ποὺ σὲ πρωτοεῖδα,
θὲ νὰ φυτέψω μουσμουλιά,
γιὰ νὰ κρεμάσω τὴν ἐλπίδα
ποὺ ἔχω μέσα στὴν καρδιά.

Στὸν ἥσκιο της θὲ νὰ κοιμοῦμαι,
τὴν μυρωδιά της νὰ ρουφῶ,
καὶ ὅταν φῶς μου, σὲ θυμοῦμαι
θὰ τρώγω μούσμουλο σπιφό.

Οἱ στίχοι αὐτοὶ ἔχουν φαναριώτικο χιούμορ. Νά καὶ ἓνα ἐπίγραμμα τοῦ Ἀφθονίδη γιὰ τὴν Μ. τοῦ Γένους Σχολή:

«Ἔστησ' ἐδῶ ὁ λαμπρὸς σταυραετός, τὴ μεγάλη του φωλιὰ
καὶ ἄγρυπνο ἴματι ἴψηλά ρίχνει,
γιατὶ ἀπ' ἐκεῖ πέφτει τὸ μάνα καὶ τρέφονται τόσα παιδιά».

Σ' αὐτὸ του τὸ ἐπίγραμμα ὁ Ἀφθονίδης, μᾶς δείχνει τὴν ἀγάπη του γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ λαοῦ. Ὅπως αὐτὸς ἔτσι καὶ ἓνας ἀνεπιφύς του, ὁ Σπύρος Γεωργιάδης, πού βρίσκεται στὴν Θεσσαλονίκη, ἦσαν δεινοὶ καθαρισταί.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΒΑΝΙΕΡΗΣ

Ὁ ποιητής, πού ἔψαλλε περισσότερο τὸν ἔρωτα. Πέθανε στὸ Φανάρι κατὰ τὸ 1917. Τὸ «σπλαχωμένο περιστέρι» τὸ ἔγραψε γιὰ τὴν Ἑλένη Γεωργιάδη, ἱατροῦ.

«Δὲν θέλω πλεὶς τὰ χάρδια σου, δὲν θέλω τὴ ἴμιλιά σου,
ἀφοῦ λατρεῖάν κι' ἄλλοθεν, δέχεται ἡ εὐμορφιά σου».

Ποίημα γραφὲν χάριν τοῦ Σταύρου Κυριακίδη, κοσμητορὸς τῆς λέσχης «Μνημοσύνης». Μοῦ τὸ εἶπε ὁ Μ. Γεδεών:

Κοσμήτωρ εἶμαι ὁ κλεινὸς
τῆς λέσχης θιασώτης,
τῆς λέσχης «Μνημοσύνης»
μέχρι παραφροσύνης.

Ἀπὸ τῆ Φαναριώτισσα κυράτσα ἰδοὺ τὰ ἐξῆς:

Σουρλουλοῦ καὶ μουρλουλοῦ,
κερὰ μὲ τὰ σγουρά σου,
Δομνίτσα, μὲ τίς γοῦνες σου
καὶ τὰ μεταξωτά σου.

Ἄφισε τώρα τὰ «μπονζοῦρ»
τὰ ψευτογαλλικά σου
καὶ ἔλα στὰ καλά σου.

Γ'. ΜΟΥΣΙΚΟΣΤΗΘΕΤΕΣ ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ

Ἡ μουσικὴ ἦταν πολὺ διαδεδομένη στοὺς Φαναριώτες. Πολλὰ σπίτια στὴν ἐποχὴ πού τὸ πιάνο ἦταν πολὺτιμο ἀπόκτημα, τὸ εἶχαν. Ἐνδιαφέρον εἶναι νὰ μάθουμε πόσους μουσικοσυνθέτας ἔβγαλε τὸ Φανάρι. Καὶ αὐτοὺς πού θὰ ἀναφέρω, εἶναι ἐν συγκρίσει μὲ τὸν πληθυσμὸ τοῦ Φαναρίου — εἶχε 20 περίπου χιλ. κατοίκους — πολλοί, ὅταν πόλεις μὲ ἓνα ἑκατομμύριο, δὲν παρουσίασαν κανέναν! Γι' αὐτὸ τὸ Φανάρι, πρέπει νὰ σεμνύνεται καὶ πρὸ παντὸς σ' ἓνα καθεστῶς σκοτεινὸ, πού κάθε προοδευτικὴ προσπάθεια τὴν θεωροῦσε ὑποπτὴ ἢ Σουλτανικὴ ἀστυνομία.

ΠΕΤΡΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

Μουσικὸς ἀρτίως μορφώσεως. Οἱ συνθέσεις του ἔκαμναν ἐντύπωσι. Ἐσπούδασε στὴ Βιέννη. Ἦταν γυιὸς τοῦ καθηγητοῦ τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, Κωνστ. Ζαχαριάδη. Γεννήθηκε στὰ 1865, στὸ Φανάρι. Σὲ πολλές συναυλίες ἐξετελοῦντο ἔργα του, ὅπως τὸ «Andante avec variations τὸ «Ein Vallerin». Ἡ δεινὴ κλειδοκυμβαλίστρια Ζηνοβία Κωνσταντινίδου, μὲ τὴν κόρη της, ἐρμήνευσαν μὲ ἐπιτυχία τὰ ἔργα τοῦ Ζαχαριάδη. Ὡς διευθυντῆς ὀρχήστρας ἦταν ἀπὸ τοὺς ἀριωτέρους.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε. ΜΙΣΑΗΛΙΔΗΣ

Ἐτόνιζε πολλὰς φορές καὶ μέσα στὸ καίκι, πηγαίνοντας διὰ θαλάσσης στὸ σπίτι του. Τὰ ἔργα του τὰ διακρίνει μιά ἀπαλότης, καὶ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἰταλικῆς Σχολῆς.

Ὡραία μουσικὴ βρῖσκεται στὰ κωμειδύλλια τοῦ ἀδελφοῦ του Χριστοφόρου. «Ὁ Γαμβρὸς τῆς Τυρινῆς» καὶ ἡ «Πρωταπριλιά». Ἄλλοι μουσικώτεροι ἀπὸ μένα φαντάζομαι ὅτι κάποτε θὰ τὸν κρίνουν. Τὰ ἔργα του ἀνεβιβάσθησαν ἐπιτυχῶς, ἀπὸ διαφόρους θιάσους. Ὁ Γ. Μισαηλίδης ἐτόνισε «ἐν τετραφώνῳ» καὶ πολλοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους. Γεννήθηκε στὸ Φανάρι στὰ 1870 καὶ πέθανε στὸ Νηχώρι, τοῦ Βοσπόρου, στὰ 1943. Στίχοι του βρῖσκονται στὸ σατυρικὸ περιοδικὸ «Κουκουρῦκος».

Δ'. ΦΑΝΑΡΙΩΤΙΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ

Ὁμολογῶ ὅτι κουράστημα πολὺ, ζητῶντας πληροφορίας, γιὰ παλιὰς Φαναριώτικες οἰκογένειες. Δύσκολη δουλειά! Ἐκείνες ποὺ δὲν τις ἀναφέρω καὶ εἶναι ἀρκετές, πιστεύω κάποιος ἄλλος Φαναριώτης νὰ τις καταγράψῃ καὶ ἄς εἶναι βέβαιος ὅτι, ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος θὰ τὸν εὐγνωμονῇ.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΓΕΔΕΩΝ

Ὁ Ἰωάννης Γεδεὼν κατήγετο ἀπὸ τὴ Λέρο. Γεννήθηκε στὰ 1812. Στὸ Φανάρι ἐγκαταστάθηκε στὰ 1828. Σπούδασε στὸ Ἀγιοταφίτικο Σχολεῖο. Ἦταν μαθητῆς τοῦ ἀρχιτέκτονος Σουλτάν Μαχμούτ (;) Χ' Νικολῆ κάλφα. Στὸ τέλος ἔγινε καὶ αὐτὸς ἀρχιτέκτων. Ἀπὸ τὰ παιδιά του ὁ Δημήτριος ἔγινε μηχανικός, ὁ δὲ Μανουὴλ, βυζαντινολόγος. Ὁ Μανουὴλ, ἐνυμφεύθηκε τὴν Εὐγενίαν Λαγουδάκη, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀπέκτησε δύο κόρες, τὴ Σοφία καὶ τὴν Ἰσαβέλλα. Ἡ Σοφία εἶναι ὑφηγήτρια τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἡ δὲ Ἰσαβέλλα μουσικός.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟΥΔΙΤΗ

Παλαιὰ οἰκογένεια. Ἀπὸ τὸν Μανουὴλ Στουδίτη, γραμματέα τῶν

Πατριαρχείων γεννήθηκαν ὁ Ἄγγελος, ὁ Κλεάνθης καὶ δύο κόρες ἡ Βιργινία καὶ ἡ Ἀγλαΐα. Ὁ Κλεάνθης ἦταν τὸ πῶ ἐξαιρετικὸ παιδί τῆς γειτονιάς, ἦταν καὶ ἐξαιρετικῶς βιολιστής. Τὸ σπίτι τους ἦταν στὸν παραλιακὸ δρόμο, κοντὰ στὴ Βουλγαρικὴ ἐκκλησία. Συμπεραίνω, ὅτι ὁ Μανουὴλ Στουδίτης γεννήθηκε κατὰ τὸ 1840.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΛΑΓΟΥΔΑΚΗ

Ὁ γιὰτρὸς Λαγουδάκης ἔκαμε πέντε παιδιά. Τὰ τρία κορίτσια. Ὁ μεγαλύτερος Γεώργιος ἐχρημάτισε πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος σὲ διάφορες πρωτεύουσες. Ὁ μικρότερος Μίνως, ἐγκατεστάθηκε στὴν Θεσσαλονίκη. Ἀπὸ τίς κόρες ἡ Εὐγενία ὑπανδρεύθηκε τὸν Μ. Γεδεών, ἡ δὲ Ἰουστίνη, διευθύντρια τοῦ Ἰωακειμίου Παρθεναγωγείου ὑπανδρεύθηκε τὸν ἰατρὸ Τσαράγγελο, τοῦ νομοῦ Ἀττικοβοιωτίας.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ

Ὁ ἰατρὸς Θεόδωρος Γεωργιάδης, κατήγετο ἀπὸ τὸ Αἴγιο. Τὸ πραγματικὸ του ἐπίθετο εἶναι Ραχιώτης. Τὸ ἄλλαξε, ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι, ἔβλεπαν μὲ κακὸ μάτι, ἐκείνους ποὺ ἤρχοντο ἀπ' τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Γεωργιάδης ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ ἔφερε ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο, μέσῳ Πατρῶν, στὴν Πόλη, τὸν Μασσαוניσμό. Ἰδιαιτέρως τὸν ἀγαποῦσαν οἱ Ἰσραηλίται. Τὸν ἔκαμαν καὶ ἐπίτιμο Πρόεδρο τοῦ ἑβραϊκοῦ νοσοκομείου «Ραχάϊμ».

Τὰ παιδιά τοῦ Γεωργιάδη, ἐμορφώθηκαν μὲ τὴ μεγαλύτερη ἐπιμέλεια. Στὸ σπίτι του συνεκεντρῶντο ἡ ἀφρόκρεμα τοῦ Φαναριοῦ. Ἡ μουσικὴ ἦταν ἡ εὐγενέστερη ἐνασχόλησις τῶν παιδιῶν του. Στὸ σπίτι του ὑπῆρχε ἓνα γαλλικὸ πιάνο «ERARD» ἀπὸ τὰ σπανιώτερα. Τὸ ἀγόρασε ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τοῦ Δολμᾶ Μπαχτσέ. Ἦταν δῶρο τοῦ Χεβίδη τῆς Αἰγύπτου, πρὸς τὴν κόρη τοῦ Σουλτάνου, ἡ ὁποία πέθανε ἀπὸ φθίση.

Ὁ εἷς ἐκ τῶν γιαιῶν του, ὁ γιὰτρὸς Γεώργιος, διηύθυνε καθὼς ἐπληροφόρηθηκα, μία κλινικὴ στὸ Ἀσβεστοχώρι πῆς Μακεδονίας. Ὁ Θ. Γεωργιάδης, ἐργάστηκε πάρα πολὺ ὑπὲρ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ἡ φιλανθρωπικὴ του δράσις, ξεπερνοῦσε τὰ ὄρια τοῦ Φαναριοῦ. Ἐσκέπτετο πάρα πολὺ καὶ τοὺς ἄλλοεθνεῖς. Δὲν ὑπῆρχε Τοῦρκος βαρκάρης, ποὺ νὰ μὴν εὐχεταὶ ὑπὲρ τῆς υγείας τοῦ φιλανθρώπου Φαναριώτη. Ὅλοι οἱ βαρκάρηδες τοῦ Κερατίου τὸν ἤξευραν, ἐπειδὴ τὸ σπίτι του ἦταν παραλιακὸ καὶ ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα. Τὸ ἐνθυμοῦμαι. Ὁ Γεωργιάδης, εἰς τοὺς ἀρχαῖζοντας φιλολογικὸς κύκλους τοῦ Φαναρίου, ἔκαμε ἐντύπωσι μὲ τὴν «Τρικυμία» του. Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἐγράφηκε κατὰ περιέργου τρόπο ἀπὸ τὴν κόρη του Νίνα. Κάποτε ὁ Γεωργιάδης ἀρρώστησε, μὲ μεγάλο πυρετό. Μέσα στὸ παραλήρημά του, ἄρχισε νὰ μιᾶ γιὰ τρικυμίες. Εὐθὺς ἔτρεξαν μὲ χαρτί καὶ μολύβι νὰ γράφουν τὰ ὅσα ἔλεγε. «Ἐξῆλθες καὶ αὐθις, ὦ κατάρατος καὶ ἀμείλικτος κόρη τῆς κολάσεως,

ἀνηλεής, τὴν ὄψιν ἐξοφωμένην, τὰς σιδηρὰς θύρας καὶ τοὺς πιλῶνας, τοῦ αἰωνίου κολαστηρίου σου, τῆς ἀπροσίτου καὶ φοβερᾶς εἰρκτῆς — Οἷχτο βιαίως φοβερὸν ἐπαφίονσα τρόμον! καὶ ὅμως μένεις καὶ μένονσα καταστρέφεις. Σὺ δὲ μελανόκομη, ζοφοειδής, ὄρφνία, κελαινὴ τῶν δαιμόνων σκιά. Ὁ λιτωῖδης χρυσοχαίτης Ἀπόλλων, ὁ εὐρυφάρετρος καὶ ἀγλαόμορφος... ἐξουθενώσῃ σε, ἐν βραχεῖ χρόνῳ».

Ὁ Γεωργιάδης πέθανε κατὰ τὸ 1901, σὲ βαθύτατο γῆρας.

Ἡ κόρη του Ἑλένη, ἐργάσθηκε ὡς καθηγήτρια εἰς τὸ Ὀδεῖον Λότνερ. Ὑπανδρεύθηκε τὸν δημοσιογράφον Παναγὸν Κεσίσογλου. Ὑπηρετήσε ὡς ἀδελφὴ τοῦ Ἐρυσθροῦ, κατὰ τὴν Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία. Κατὰ τὸ 1920, ὅταν στὸν συνοικισμό τῶν Ποντίων, στὴ Μακεδονία, πέθαιναν κατὰ χιλιάδας ἀπὸ τὸν ἔξανθυματικό, περιποιεῖτο μόνη τῆς 3.000 ἀσθενεῖς.

Γι' αὐτὸ καὶ βραβεύθηκε, ἀπ' τὴν Ἀκαδημία μὲ τὸ χρυσοῦν βραβεῖο ἀνδρείας. Ἐπίσης μὲ τὸν Σταυρὸ τοῦ Παναγίου Τάφου καὶ μὲ τὸ διασυμμαχικὸ παράσημο τοῦ Ἐρυσθροῦ Σταυροῦ. Ἡ μικρότερη Νίνα, ἔφυγε στὴν Ἀμερικὴ.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΒΡΥΕΝΝΙΩΝ

Ἀπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Βρυέννιον, ποὺ γεννήθηκε στὰ Ταταῦλα στὰ 1835 γεννῶνται ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Ἰωάννης. Ὁ Ἀλέξανδρος γεννήθηκε στὰ 1875 καὶ πέθανε στὰς Ἀθήνας τὸ 1923. Ἐχρημάτισε ἐπὶ πολλὰ ἔτη γραμματεὺς τῆς Πατριαρχικῆς Αὐλῆς. Ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον γεννῶνται ἑννέα παιδιά, ἕξ ἀγόρια ὁ Στέφανος, ὁ Ἄγγελος, ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ Χρῆστος, ὁ Ἐμμανουὴλ καὶ ὁ Χαρίλαος.

Ἀπὸ τὸν Ἰωάννην γεννῶνται τρία παιδιά, δύο ἀγόρια ὁ Ἐμμανουὴλ καὶ Δημοσθένης. Τὸ σπίτι τους στὸ Φανάρι, ἦταν ἀκριβῶς ἀντικρυ στὴν Μεγάλη Πόρτα, τοῦ Ἁγιοταφτικοῦ Μετοχίου. Οἱ περισσότεροι ἐγκατεστάθηκαν στὰς Ἀθήνας.

Οἱ Ταταυλιανοὶ πιθανὸν νὰ διεκδικήσουν τοὺς Βρυεννίους ἐπειδὴ καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ γεννήθηκε στὰ Ταταῦλα καὶ ὁ Ἀλέξανδρος. Ὅμως τέτοιες παλιᾶς οἰκογένειες, ποὺ τὴ μεταβυζαντινὴ ἐποχὴ, εἶχαν μεγάλες θέσεις στὸ Δοβλέτι, εἶχαν καὶ τοὺς ἐχθροὺς των. Συνέβαινε λοιπὸν νὰ μετακινῶνται, διὰ νὰ ἀποφεύγουν τὶς ἀστυνομικὰς ἐπιτηρήσεις καὶ πρὸ παντὸς στὴν ἐποχὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Τότε πολλοὶ Φαναριῶτες ἀναγκάστηκαν νὰ τὸ ἐγκαταλείψουν. Τὸ ἴδιο συνέβη καὶ στὰ χρόνια μας. Ἀναγκαστήκαμε μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Σμύρνης, νὰ μετοικήσουμε στὸ Σταυροδρόμι, ὅπου ἦταν ἡ ζωὴ ἀσφαλέστερη.

ΠΑΛΙΑ ΦΑΝΑΡΙΩΤΙΚΑ ΣΠΙΤΙΑ

Τὰ καθ' αὐτὸ Φαναριώτικα σπίτια — ὅλα πέτρινα — γυιαβίρια —

ἀρχίζουν μετὰ τὴν πύλη Φαναρίου καὶ κρατοῦν ὡς τὴν πύλη τῆς Ἁγίας (Ἁγιά - καποῦ). Ἀριστερὰ μετὰ τὸ ζυθοπωλεῖο τῆς «Μυτιλήνης», ζοῦσε ἡ οἰκογένεια Κοντογιάννη. Ὀλίγον παρακάτω παρουσιάζεται ἕνα κενόν, ὅπου εἶναι κτισμένα μερικὰ ξύλινα σπίτια, ἐκεῖ πού ἐκάθητο ἡ οἰκογένεια Βαρούτη. Ὅσο προχωροῦμε καὶ πρὶν τελειώσῃ τὸ κάστρο, ἐκεῖ ὅπου ἡ πύλη Πετρίου, ἐκάθητο ἡ οἰκογένεια Γεδεών. Προχωρῶντας μετὰ τὰ λιμάνια, ἐξακολουθοῦν τὰ Φαναριώτικα σπίτια. Εἰς τὸ πρῶτο ἐκάθητο ἡ οἰκογένεια τοῦ ἱατροῦ Τσιραγγέλου. Ὀλίγον παρακάτω βλέπουμε μερικὰ ξύλινα σπίτια μετὰ τὴν λέσχη «Μνημοσύνη». Παραπλευρῶς ἀκριβῶς τῆς λέσχης ἐκάθητο ἡ μόνη Ἰσραηλιτικὴ οἰκογένεια στὸ Φανάρι τοῦ ἱατροῦ Ραφαήλ Δαλμέδικου. Στὸ σπίτι τοῦ Δαλμέδικου ὄλοι ὠμιλοῦσαν τὴν ἑλληνικὴ. Κατήγετο ἀπὸ τὰ Χανιά καὶ τὸν ἀγαποῦσαν οἱ Φαναριῶτες. Ἦταν φίλος μας οἰκογενειακός. Ἐδῶ εἶνε μιὰ πόρτα στὸ κάστρο, τὸ Γενί-καποῦ. Ἀμέσως ἀρχίζουν Φαναριώτικα σπίτια. Σ ἕνα ἀπ' αὐτὰ ἐκάθητο ἡ οἰκογένεια τοῦ καθηγητοῦ τῆς Μ. Σχολῆς Κ. Ζαχαριάδη. Παραπλευρῶς ἐκάθητο ἡ οἰκογένεια τοῦ Ρωμύλου Σπαθάρη, ἀξιωματικοῦ τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ. Ἐσπούδασε τὰ στρατιωτικὰ εἰς τὸ ἔξωτερικό. Ἀκόμη μερικὰ Φαναριώτικα καὶ φθάνουμε στὴν πύλη τῆς Ἁγίας «Ἁγιά καποῦ», ὅπου ἦταν τὸ σπίτι τοῦ ἱατροῦ Παλαμῆδους θεῖου τοῦ ἐνταῦθα ψυχιάτρου κ. Β. Παλαμῆδους.

Ε'. ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΙ

Οἱ Φαναριῶτες τὴν πρόοδό τους, τὴν οὐδεύουν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στοὺς δημοσιογράφους των. Οἱ δημοσιογράφοι ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἐχειρίζοντο τὴν πέννα, ὄχι πρὸς ἐξυτηρέτησιν ἀτομικῶν συμφερόντων, ἀλλὰ γιὰ τὸ κοινωνικὸ σύνολο. Βέβαια, ὑπῆρχαν καὶ μερικοί, οἱ ὅποιοι ἐστραβώθηκαν ἀπὸ τὴν λάμψη τοῦ χρυσοῦ, διὰ νὰ ὑποστηρίξουν μία ρωσικὴ ἢ μία ἀγγλικὴ ἄποψιν. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον μοῦ κάμνει ἐντύπωση, ὅτι καὶ εἰς τὸ κεφάλαιο τῆς δημοσιογραφίας, οἱ Φαναριῶτες ἔρχονται πρῶτοι στὸν ἀριθμὸ, τῶν ἐκδοτῶν ἐφημερίδων. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Φαναριώτας ἐξέδωκαν ἐφημερίδες καὶ σταὺς Ἀθήνας.

ΚΩΣΤΑΚΗΣ ΜΟΥΣΟΥΡΟΣ

Γεννήθηκε στὰ 1807 καὶ πέθανε στὸ Μ. Ρεῦμα, στὰ 1891. Εἶναι ὁ πρῶτος πού ἔθεσε τίς βάσεις τῆς Κωνσταντινουπολιτικῆς δημοσιογραφίας. Ἐξέδωκε τὸν «Ὄθωμανικὸν Μηνύτορα» καὶ τὸν «Τηλέγραφο τοῦ Βοσπόρου».

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΟΥΤΣΟΣ

Ἀπὸ τὴν ξακουστὴ οἰκογένεια πῶν Σούτσων. Ἐξέδωκε τὰ φύλλα: «Ἡλιος», «Ἀναγέννησις», «Ἑλλάς», «Ἐνωσις».

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΤΤΣΟΣ

Ἐγκατεστάθηκε καὶ πέθανε στὴ Σμύρνη στὰ 1863. Ἐξέδιδε τὴν «Πλάστιγγα».

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΡΑΓΚΑΒΗΣ

Μαζὺ μὲ τὸν Παπαρηγόπουλο καὶ ἄλλους λογίους ἐξέδωκε τὸν «Ἐραμιστὴν» Ἑθνοπαϊκὴ Ἐπιθεώρησι. Κατὰ τὸ 1849 ἐξέδωκε τὴν περιφημὴ «Πανδώρα» καὶ στὰ 1862 τὴν ἡμερησίαν «Εὐνομία».

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Στὰ 1868 ἴδρυσε τὴν «Κωνσταντινούπολιν». Ἡ ἐφημερίδα αὐτὴ πέρασε πολλὰς τρικυμίες. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις, ποὺ τὸν κατεδίωκε συχνά, ἐν τούτοις τὸν παρασημοφόρησε μὲ τὸ «Μετξηδιέ». Ἐπίσης ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις μὲ τὸν Σταυρὸν τοῦ Σωτήρος. Στὰ μελανοδοχεῖα τῆς ἐφημερίδος του, βούτηξαν τὴν πέννα τους, ὁ Βλάσιος Γαβριηλίδης, ὁ Πολυκράτης, ὁ Γ. Οἰκονομίδης, ὁ Παλαιολόγος, ὁ Ἄγγελος Σημηριώτης.

Ὁ Νικολαΐδης ἐξέδιδε καὶ μιὰ τουρκικὴ ἐφημερίδα τὴν «Σερβέτ», ποὺ κατόπι ἀνέλαβε ὁ Ταχίρ βέης. Πρὶν ἀπὸ τὴν «Κωνσταντινούπολιν», ἐξέδωκε τὴν «Ἐπτάλοφο», τὴ «Θράκη» καὶ τὴν «Αὐγή».

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΛΛΙΦΩΝ

Δημοσιογράφος λαμπρὸς καὶ καθηγητὴς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς. Εἶχε τὰ γραφεῖα του στὸν ἴσιον δρόμον τοῦ Φαναριοῦ, κοντὰ στὴ χαμηλὴ τὴ βρύση. Τὸ Τυπογραφεῖο του, τὸ εἶχε ἕνα διάστημα, στὸ Σιναϊτικὸ Μετόχι. Ἡ «Αὐγή» εἶναι ἡ πρώτη του ἐφημερίδα στὰ 1860. Ὁ «Ἀνατολικὸς Ἀστήρ» ποὺ ἐκδόθηκε στὰ 1861, ἐκράτησε ἐπὶ μιὰ τριακονταετία. Στὰ 1866, ἐκδίδει τὸ «Φιλολογικὸ Δελτίο» ποὺ τὸ θεωρῶ πολύτιμον, γιὰ ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ Ἑπουργεῖο Παιδείας. Οἱ συνεργάτες του, ἦσαν οἱ κορυφαῖοι τῶν γραμμάτων. Ἦταν φοβερὰ ἀντιμαρξιστοὶ. Οἱ στήλες τῆς ἐφημερίδος του, ἦσαν γεμάτες ἀπὸ ἄρθρα κατὰ τῶν φραμασσωμένων.

Ι. ΡΑΠΤΑΡΧΗΣ

Τὸ σπίτι ὅπου γεννήθηκε ἦταν πλάι στὴ Βουλγαρικὴ ἐκκλησία. Στὰ 1868, ἐξέδωκε τὴν «Ἐπτάλοφο». Σ' αὐτὴν εἶναι δημοσιευμένα ποιήματα τοῦ Στεφάνου Σκουλούδη. Τὴν ἐφημερίδα του ἀργότερα τὴν παρεχώρησε στὸν Δ. Νικολαΐδην, τὸν ἐκδότὴ τῆς «Κωνσταντινουπόλεως». Στὴν «Ἐπτάλοφο» ἔγραφε καὶ ὁ Βλ. Γαβριηλίδης.

ΒΛΑΣΙΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

Γεννήθηκε στὰ 1848. Τὸ πατρικὸ του σπίτι ἦταν κοντὰ στὴν πύλη τῆς Ἀγίας (Ἀγία καποῦ) τελευταία πόρτα τοῦ Φαναριοῦ. Τὸ Γαβριηλίδην τὸν διεκδικοῦν καὶ τὰ Ψωμαδιά. Ὅταν τελείωσε τὴ Μεγάλην τοῦ Γένους

1) Βλέπε δημοσίεμά μου τῆς Ἐτ. Θεσκ. Μελετῶν ἀριθ. 105, Βλ. Γαβριηλίδης.

Σχολή, άρχισε νά γράφη σέ διάφορα φιλολογικά φύλλα. Έκαμνε έντύπωσι τò ύφος του. Τήν έφημερίδα του «Όμόνοια» πού ήταν ή πρώτη του προσπάθεια, τήν άφίνει και εκδίδει στά 1877, τήν ήμερησία «Μεταρρόθμισιν». Σ' αúτην έγραφε διάφορα άρθρα ό Μ. Γεδεών. Ό Γαβριηλίδης έγραψε κατά του Σουλτανικού καθεστώτος μέ δριμύτητα, ώστε τά Τουρκικά δικαστήρια νά τόν καταδικάσουν σέ θάνατο. Στάς 'Αθήνας όπου κατέφυγε, εκδίδει τόν «Ραμπταγá» και κατόπιν τò «Μή χάνεσαι». Η «'Ακρόπολις» του, ήταν τò φύλλο, πού τόν φέρνει πρòς τή δόξα. Ό Γαβριηλίδης δέν ήταν άνθρωπος τών συμβιβασμών και τών σκοτεινών συνδυασμών. Ήταν ψυχή άριστοκρατική. Άδιαφορούσε για τόν εαυτό του, μπροστά στό συμφέρον τής όλότητας. Πολλές φορές του πρότειναν μεγάλα ποσά. Τά ήρνεϊτο, για νά πεθάνη φτωχός. Δέν λογάριαζε κανέναν. Κάποτε καταφέρθηκε εναντίον τών Μ. Δυνάμεων. Τότε ό 'Ιωακείμ ό Γ' του έστειλε ένα γραμμα, εις τò όποιον του έγραφε: ότι «βλάπτει πολú ή τοιαύτη του όρμή». Ό διορατικός αυτός δημοσιογράφος δέν έδίστασε νά ψέξη και τών άγαπητό του Βενιζέλο, για τήν πολιτική του στά ζητήματα τής 'Ανατολής. Στά θρανία της εκάθησαν και οι Β. 'Ηλιάδης και Π. Παλαιολόγος.

Ι. Α. ΤΑΝΤΑΛΙΔΗΣ

'Εξέδωκε στά 1882, τήν εβδομαδιαία έφημερίδα «Κόσμος». 'Αρχήτερα ήταν άρχισυντάκτης τής «Βυζαντίδος». Στόν «Κόσμο» έγραψε και άριετá ποιήματά του.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Π. ΣΠΑΝΟΥΔΗΣ

Μιά δημοσιογραφική δόξα! Έχειρίζετο τήν δημοσιογραφική πέννα, κάτω άπό τήν σπάθη τής Σουλτανικής λογοκρισίας, μέ μεγάλη μαεστρία. Έκει έχει άξία ό δημοσιογράφος και όχι σέ άκρατη έλευθεροτυπία. Έπρεπε νά γράψη, για νά φωτίση, εκείνους πού εύρίσκοντο μέσα στό σκότος, μέ τóση διπλωματικότητα, ώστε νά μήν κινήση τίς ύπόνοιες του αúστηρου λογοκριτού. Μελάνη και χαρτί οι καλλίτεροι του σύντροφοι.

Η «Πρόδος» του, όπου έγραφα χρονογραφήματα ύπό τò ψευδώνυμο Χαρμής, ήταν ένα άπό τά σπουδαιότερα φύλλα τής Πόλεως. Σ' αúτην έγραφε και ό Δογάνης. Ό Σπανούδης πέθανε στάς 'Αθήνας στό διάστημα του Έλληνογερμανικού πολέμου. Ό Σπανούδης μαζί μέ τόν Καλωταίον εξέδωκαν στάς 'Αθήνας τόν «Έθνικόν 'Αγώνα», πού δέν εκράτησε και πολú. Ό Σπανούδης εργάστηκε ένδικιάτα, σαν βαθύς Φαναριώτης.

'Αναδημοσιεύω άρθρο του, εις τήν Έφημερίδα του «Πρόδοσ», τής 8 Μαρτίου 1922, όπου φαίνεται ή άφοσίωσις του πρòς τò κόμμα του Βενιζέλου. Όπως ό Σπανούδης έτσι και σχεδόν όλοι οι Κωνσταντινουπολίτες, ήσαν φανατικοί Βενιζελικοί, επειδή έβλεπαν στό πρόσωπο του Βενιζέλου τόν άνθρωπο πού δίδει ένδικά κέρδη. Αν τò ίδιο έκαμνε ό Γούναρης, τότε θά ήσαν Γουναρικοί! 'Ιδου τò άρθρο του:

«ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ»

Τρίτη 8 Μαρτίου 1922

ΟΙ ΑΛΥΤΡΩΤΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΥΧΗΝ ΤΩΝ

«Ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βουλὴν ὁ κ. Γούναρης κατάκοπος ἀπὸ τὸν τριήμερον ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον κατέβαλεν ἡμέρας καὶ νύκτας διὰ νὰ ἀγρεύσῃ μερικὰς ψήφους. Καὶ ἐμφανισθεὶς καὶ διακοινώσας πρόγραμμα, κατὰ τύπους μὲν νέον κατ' οὐσίαν δὲ παμπάλαιον καὶ χωρὶς καμμίαν ἀξίαν, ἐξελιπάρησε ψῆφον ἐμπιστοσύνης ἐπισείων τὸ φάσμα τοῦ ἐθνικοῦ κινδύνου, τὸν ὁποῖον ἐν τούτοις αὐτὸς ἐδημιούργησε καὶ ἡ παρουσία του εἰς τὴν ἀρχὴν τεραστίως ἠὔξησε καὶ ἀπειλητικώτατον κατέστησε. Ἡ ψῆφος τοῦ ἐδόθη. Ἄλλὰ πῶς καὶ ὑπὸ ποίας συνθήκας. Ὡς ψῆφος ἐμπιστοσύνης; Ὡς ψῆφος ἀνοχῆς; Ἡ μᾶλλον ὡς ψῆφος ἀποδοκιμασίας, πολὺ χειροτέρα ἀκόμη ἐκείνης, ἢ ὅποια τοῦ ἐδόθη κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν τῆς Βουλῆς;

«Τὸ ἐσπέρας ἐκεῖ μετὰ τῆς κλασικῆς ἐλαφρότητος καὶ ἀνεπαρκείας ἀγόρευσίν του ὁ κ. Γούναρης ζητήσας ψῆφον ἐμπιστοσύνης καὶ λαβὼν μόνον 156 ψήφων, ἐνῶ εἰς 161 ἀνῆλθεν ὁ ἐναντίον αὐτοῦ ἀριθμὸς ψήφων ἔσπευσε νὰ παραιτηθῇ. Ἔχανε τὴν ἀρχὴν φαινομενικῶς μὲν διὰ 5 ψήφους, πράγματι ὅμως διότι ὑφ' ἃς συνθήκας, ἐπιστρέφων μετὰ πεντάμηνον ἀπουσίαν, ἐξήτησε ψῆφον ἐμπιστοσύνης, ἔπρεπε νὰ τύχῃ αὐτῆς ὄχι μὲ τὴν τυπικῶς ἀριθμητικὴν πλειοψηφίαν, ἀλλὰ μὲ μίαν καταπληκτικὴν ἐκδηλωσιν διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ κατευθύνων τὰ ἐθνικὰ ζητήματα ἀπολαβεὶ πραγματικῶς τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ ἔχει τὸ κύρος τοῦ νὰ χειρισθῇ ἐν ὀνόματι τοῦ Ἔθνους τὴν διαχείρισιν τῶν τυχῶν του. Τὸ ἐσπέρας τοῦ Σαββάτου ἐνεφανίσθη καὶ πάλιν ὁ κ. Γούναρης ζητῶν ψῆφον ἐμπιστοσύνης. Καὶ ὑπετίθετο ὅτι, ἀφοῦ ἀπετόλμησε τοῦτο μετὰ τὴν μεσολαβήσασαν κρίσιν, πάντως θὰ κατώρθωνεν τοῦτο μετὰ τὴν μεσολαβήσασαν κρίσιν, ἐπίσης θὰ κατώρθωνεν ἐν τῷ μεταξὺ νὰ ἐξασφαλίσῃ, ἀδιάφορον διὰ ποίων μέσων, τὴν ἀναγκαίαν διὰ τὴν περιστάσιν πλειοψηφίαν. Ἐν τούτοις οὔτε οἱ ἐξωραϊσμοί, οὔτε αἱ συναλλαγαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐξευτελιστικώτατα προέβη προσεπόρισαν εἰς αὐτὸν κάτι καλλίτερον. Διότι παρὰ τὰς ἀπεγνωσμένας του περὶ τοῦ ἐπιχειρημαμένου ἐθνικοῦ κινδύνου ἐκκλήσεις, μόλις κατώρθωσε νὰ λάβῃ ψήφους 164, δηλονότι οὐκ ἄπο περισσοτέρας τῶν κατὰ τὴν πρώτην ψηφοφορίαν.

«Κατεψήφησαν δὲ οἱ παρόντες Βενιζελικοὶ 86 τὸν ἀριθμὸν καὶ ἀπεχώρησαν 53 ἄλλοι, ἐνῶ οἱ ἀνεξάρητοι καὶ ἄλλοι τινες μετ' αὐτῶν ἔδωσαν ΨΗΦΟΝ ΑΝΟΧΗΣ. Ἄλλ' οἱ Βενιζελικοὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησίν των ἀποτελοῦν ἄθροισμα 150 ψήφων καὶ συνεπῶς καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ληφθῇ ὑπ' ὄψει ἡ ψῆφος τῆς ἀνοχῆς τῶν ἀνεξαρτήτων ὁ κ. Γούναρης λαβὼν 164 ψήφους μόλις ἐπέπλευσε διὰ ψήφων 14 ἀπέναντι τῶν ἐναντίον αὐτοῦ ἐκδηλωθεισῶν 150. Σημειωτέον δὲ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ὅτι μὲ τὰς 164 ψήφους, εἰς τὰς ὁποίας

προσθετόν και τὰς 10 τῶν ὑπουργῶν, μὲ 174 ἐπομένως, ὁ κ. Γούναρης οὐτε τὸ ἥμισυ τῶν ψήφων τῆς Βουλῆς δὲν διέθεσεν, ἀφοῦ αὐταὶ ἀνέρονται εἰς 369. Κατ' οὐσίαν ἐπομένως και τὴν φορὰν αὐτὴν ὁ κ. Γούναρης ἀπεδοκιμάσθη. Καὶ θὰ ἀποδοκιμασθῆ ἀπὸ τὸ Πανελλήνιον ἀκόμη ὅταν γνωσθῆ ὅτι ὁ ἐλάχιστος ἀριθμὸς τῶν ἐπὶ πλέον ψήφων τὰς ὁποίας ἔλαβε προέρχεται ἀπὸ τοὺς Τούρκους βουλευτάς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος ἐστήριξε τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐθνικῆς του πολιτικῆς. Ἐπὶ αὐτὰς τὰς θλιβεράς, τὰς ἀπείρως ἀπελπιστικὰς συνθήκας παρουσιάζετο ὁ κ. Γούναρης και πάλιν Κυβερνήτης τῆς χώρας και μὲ τὴν σαθερὰν ἢ μᾶλλον τὴν ἀνῦπαρκτον πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην ἐννοεῖ νὰ προασπίσῃ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα και νὰ ἐπιβληθῆ ἐπὶ τῶν Συμμάχων. Ναναγὸς και καρωδοτσικισμένος μὲ σκάφος κομματικῶς πανταχόθεν διαρρέον, πολιτικῶς ἐν καταστάσει ἀποσυνθέσεως πῶς νὰ διεκδικήσῃ τὴν πρὸς αὐτὸν πεποιθήσιν; Καὶ ποῦ νὰ στηρίξουν οἱ Ἕλληνες τὰς ἐλπίδας πων. Καὶ τί πλέον νὰ ἐπίσουν ἀπὸ αὐτὸν οἱ ἀλύτρωτοι; Καὶ εἰς ποίαν συνεννόησιν νὰ προέλθουν μαζῆ του οἱ Σύμμαχοι;

«Ὁ κ. Γούναρης ἐπίστευσε φαίνεται ὅτι μὲ τὰς συνειθισμένας μικροπολιτικὰς μεθόδους θὰ ἠδύνατο νὰ κατισχύσῃ και τῶν σημερινῶν περιστάσεων. Ἐλησιμόνησε τί γίνεται περίξ του και δὲν ἠμπορεῖ σήμερον νὰ ἐπικρατήσῃ μία Κυβέρνησις, πολὺν δὲ ὀλιγώτερον νὰ διαπραγματευθῆ εἰρήνην, ἢ νὰ διεξαγάγῃ νέον πόλεμον. Ἡ δὲ ὄψιμος φρόνησις τῶν βουλευτῶν, οἱ ὁποιοὶ ὑπερεψήφισαν αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ και τὸ κοινοβουλευτικῶς καταρρακωθὲν γόητρόν του. Ἐπομένως ἡ Κυβέρνησις, τὴν ὁποίαν ἐσχημάτισε εἶναι τελείως σαθερὰ και μοιραίως θὰ ἐκλείψῃ συντομώτατα, διότι δὲν ἔχει οὐδὲ τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα ἐφόδια τῆς ζωῆς.

Δυστυχῶς ὅλα αὐτὰ καταλογίζονται ἀκεραίως εἰς βάρος τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ. Ὁ ὁποῖος συναισθάνεται πλέον ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὅτι οὐδὲν ἔχει και πρέπει νὰ ἐλπίζῃ ἀπὸ Κυβερνήτας ὡς τὸν κ. Γούναρην και ὅτι ἐγκαταλείφθη εἰς τὴν τύχην του. Καὶ εἶναι καιρὸς πλέον νὰ ἀντιληφθῆ καλὰ τὴν πραγματικότητα και συναισθανόμενος ποῦ εὐρίσκεται νὰ καταβάλῃ πᾶσαν προσπάθειαν και πᾶσαν θυσίαν διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν θέσιν του. Ἡ θέσις αὐτὴ σήμερον κινδυνεύει εἰς τὰ ἔσχατα. Ὁ Πατριάρχης και Ἐθνάρχης τὰ εἶπε προχθὲς εἰς τὸν Σύλλογον ἀνοικτὰ και χωρὶς ἐπιφύλαξιν. Ὁ κίνδυνος εἶναι πολὺ μεγαλύτερος παρ' ὅσον τὸν φαντάζεται ἕκαστος, εἶναι κίνδυνος ἀπωλείας πάντων τῶν κεκτημένων, τῶν τιμιωτάτων ἐθνικῶν μας παραδόσεων και ἀκόμη και αὐτῆς τῆς τιμῆς και τῆς υπάρξεως. Πάντες ὑπέχουν τὴν ὑποχρέωσιν τῆς κοινῆς και γενναίας θυσίας. Καὶ ὁ ἀλύτρωτος Ἑλληνισμὸς ὡς σύνολον ἀδιαίρετον και μὲ συντεταγμένην τὴν ἐνέργειαν ὀφείλει νὰ κινήθῃ κατὰ τὴν ὑστάτην ταύτην στιγμὴν, βέβαιος ὅτι τοῦ τιμίου του πρῶτος και ἰσχυρότατος πυρὴν θὰ εἶναι ὁ ἀπὸ ἱερὰν φλόγα

πατριωτισμοῦ δονούμενος σήμερον στρατὸς τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ὁ ἐπὶ κεφαλῆς του στρατηγός».

ΠΑΝΑΝΟΣ ΚΕΣΙΣΟΓΛΟΥ

Γεννήθηκε στὸ Μουχλιὸ κατὰ τὸ 1860. Ἐσπούδασε τὴν Νομικὴ. Στὰς Ἀθήνας ἐξέδωκε τὴν πρώτη του ἐφημερίδα τὴν «Βυζαντιδα» ἐπιθεώρησιν. Στὰ 1908, ἐπιστρέφει στὴν Πόλη καὶ ἐκδίδει μὲ τὸν ἀδελφὸ του τὸν Ὀδυσσεὰ τὴν «Πατριδα» καὶ μὲ σπουδαῖο ρέπροτερ, τὸν μικρότερό του ἀδελφὸ Πλάτωνα. Στὰ 1914, διετάχθηκε ὁ Κεσίσογλου, ἀπὸ τὸν Διευθυντὴ τῆς Τουρκικῆς Ἀστυνομίας Πετροῦ βέη, νὰ φύγῃ μὲ τὸ πρῶτο βαπόρι γιὰ τὸν Πειραιᾶ. Ἐγραψε ἐναντίον τῶν Νεοτούρκων.

Ἡ «Πατρις» ἐξελίχθηκε χάρις στὴν πόλμη του. Στὰ στραποδικεῖα πήγαινε συχνά. Εὐτυχῶς ποὺ ὁ ἴδιος ἦταν δικηγόρος. Κάποτε ἔγραψε ἐναντίον τῆς Ἀστυνομίας τοῦ Οὐζούν Κιοπροῦ, ἡ ὁποία συνέλαβε μερικοὺς ὁμογενεῖς, ὡς ἐπιχειροῦντας τὴν ἔνωσιν τῆς κοινότητός των μὲ τὴν Ἑλλάδα! Τοὺς εἶχαν βασανίσει. Ὁ Κεσίσογλου καταδικάστηκε τότε νὰ πληρώσῃ 25 χρυσὲς λίρες, ποσὸ μεγάλο γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη καὶ πρὸ πάντων γιὰ ἓνα δημοσιογράφου. Ἡ «Πατρις» εἶχε καὶ ἄλλα βάσανα. Τὸ πιεστήριό της ἦταν χειροκίνητο. Τὸ γύριζε ἓνας ρωμαλέος ἐργάτης, ποὺ ἅμα τὰ παράπινε, συχνὰ τὸ παρατοῦσε καὶ τότε ὁ Κεσίσογλου... τὸν ἀντικαθιστοῦσε. Ἀργότερα ἔφερε νέο πιεστήριον ἀπὸ τὴ Γερμανία, ἀλλὰ ἀδυνάτισαν ἐν τῷ μεταξὺ τὰ ἀθλητικὰ του μπράτσα.

Στὴν «Πατριδα» πρωτοτύρισε τὴν τυπογραφικὴ μελάνη ὁ Γ. Λαμπρίδης. Συντάκτες τῆς «Πατριδος» ἐχορημάτισαν οἱ Καστρινός, διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδος τῶν Βαλκανίων καὶ ὁ Ἀθηναῖος Ριχάρδος Παρίσης. Τὴν «Πατριδα» ὁ Κεσίσογλου, τὴν πούλησε στοὺς Κολλητιδὴν καὶ Παλαιολόγον, τὸν χρονογράφου τοῦ «Βήματος». Ὁ Κεσίσογλου σ' ὅποια πόλῃ πήγαινε, ἡ πρώτη του δουλειὰ ἦταν νὰ εὔρῃ ἓνα τυπογραφεῖο γιὰ νὰ βγάλῃ αὐθημερὸν ἐφημερίδα. Στὰς Ἀθήνας ἐξέδιδε τελευταῖα τὴν «Προσοχή». Ὁ Κεσίσογλου ἔγραψε καὶ στίχους. Στὸ ἡμερολόγιον τοῦ Εἰρηναίου Ἀσωπίου τοῦ 1896, εἶναι ἓνα δημοσιευμένο ποίημά του, ὁ «Ἀνυφαντής».

Πέθανε στὰς Ἀθήνας τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1940. Τὸ μάθαμε ἀπὸ χρονογράφημα τοῦ Π. Παλαιολόγου στὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα». Τὰ οικονομικὰ τοῦ Κεσίσογλου ἦσαν πολὺ ἄθλια. Ὁ μόνος ποὺ τὰ ἤξευρε ἦταν ὁ ξενοδόχος του.

ΑΡΙΣΤΟΔΗΜΟΣ ΚΑΛΩΤΑΙΟΣ

Δημοσιογράφος μαχητικός. Γεννήθηκε στὸ Μουχλιὸ. Στὰ 1907 ἐξέδωκε τὴν «Βοσπορίδα». Ὅσπερα μὲ τὸν ἀρχισυντάκτην τοῦ «Ταχυδρόμου», Οἰκονομίδην, ἐξέδωκε τὴν ἡμερησίαν «Ἔθνος» καὶ τὸ Κυριακάτικο φύλλον «Ἡμέρα». Οἱ ἐφημερίδες αὐτὲς ἐπαύθησαν ἀπὸ τοὺς Νεοτούρκους. Μετὰ τὴν ἀνακωχὴ, ἐξέδωκε μεγάλη ἐφημερίδα τὴν «Πρωτὰν». Ὅταν ἡ Τουρκικὴ

Κυβέρνησις κατέσχε τὰ μηχανήματά του, αναγκάσθηκε νὰ κατέλθῃ στὰς Ἀθήνας, ὅπου μαζὺ μὲ τὸν Σπανοῦδην, ἐξέδωκεν τὸν «Ἐθνικὸν Ἀγῶνα».

Πέθανε στὴν Καλλιθέα στίς 18 Δεκεμβρίου 1941. Ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, ποῦ τοῦ ἔδωσε τὸν βαθμὸν «ἄριστα», καί τι ἤξευρε. Ὁ Καλωταῖος ἦταν τέλειος ὡς Ἕλληνας.

ΠΑΤΛΟΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

Παλαιὸς δημοσιογράφος. Πολυμαθέστατος καὶ πιστὸς θιασώτης τῆς καθαρευούσης. Γεννήθηκε στὸ Φανάρι κατὰ τὸ 1860. Στὴν Ἀδριανούπολη στὰ 1911, ἐξέδωκε τὴν ἐφημερίδα «Αἴμος» εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας τὸν «Ν. Ἐθνικὸν Ἀγῶνα» στὰ 1930. Διετέλεσε συντάκτης τῆς «Νέας Ἐφημερίδος» τοῦ Καραγιαννίδη. Ἐργάστηκε ὡς συντάκτης στὴν «Κωνσταντινούπολιν», τὴν «Βυζαντιδα», τὴν «Πρόοδο», «Πατρίδα», «Χρόνον» καὶ «Ταχυδρόμος» τῆς Θεοσλίτης». Πέθανε στὰς Ἀθήνας στὰ 1935, ἐπάνω στὴν Ν. Φιλαδέλφεια.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΔΕΛΙΑΔΗΣ

Ἀνάμεσα στοὺς Φαναριώτας δημοσιογράφους, ἂν καὶ δὲν εἶχε ἐφημερίδα, θὰ συγκαταλέξω καὶ τὸν Δελιάδην. Ἦταν γλωσσομαθέστατος. Ἀπὸ τὰ καλλίτερα παιδιὰ τοῦ Φαναριοῦ. Τελευταῖα ἦταν συντάκτης τοῦ «Χρόνου» τοῦ Μαργαρίτη. Πέθανε στὸ Φανάρι νεώτατος. Τὸ ὄνειρό του ἦταν νὰ ἐκδόσῃ ἐφημερίδα, μὲ νέες κατευθύνσεις.

ΟΜΗΡΟΣ ΕΥΕΛΠΙΔΗΣ

Δημοσιογράφος δεινός, ἀλλὰ καὶ πολὺ τραχὺς. Βασιλόφρων μέχρι μυελοῦ ὀστέων. Τὸ σπίτι ὅπου γεννήθηκε ἦταν ἐκεῖ ὅπου ἄρχιζαν τὰ σκαλάκια τῆς Μ. Σχολῆς. Στὰς Ἀθήνας, ἐξέδιδε τὴν «Ἀθηναϊκὴν». Κάποτε παρουσιάσθηκε εἰς τὰς ὁδοὺς, φορῶν δημοκρατικὸν σκοῦφον, ἐνῶ ὅλοι ἀποροῦσαν. Σὲ λίγο διάστημα τὸν πούλησε! Ὁ Εὐελπίδης σπούδασε σὲ μιὰ ἀνώτερη Σχολή τῆς Γαλλίας. Γεννήθηκε στὰ 1887 καὶ πέθανε στὰς Ἀθήνας στὸ διάστημα τοῦ Ἑλληνογερμανικοῦ πολέμου. Ἡ «Ἀθηναϊκὴ» ἐκδίδεται τώρα ὑπὸ ἄλλην διεύθυνσιν ὡς δημοκρατικὴ.

Τοῦ δεινοῦ αὐτοῦ δημοσιογράφου, μεταφέρω μέρος σημειώματος ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα του, τῆς 4ης Ὀκτωβρίου 1922, διὰ νὰ καταδειχθῇ τὸ ἀντιδημοκρατικὸν του πνεῦμα. Δὲν θὰ χάσῃ κανεὶς τὸν καιρὸν του, νὰ γνωρίσῃ καλλίτερα τὸν Εὐελπίδην, ζητῶντας τὸ σῶμα τῆς «Ἀθηναϊκῆς» ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴν βιβλιοθήκην. Ὁ ἀντιβενιζελισμὸς του, ἦταν τόσος, ὥστε πολλοὶ βασιλόφρονες νὰ ζηλεύουν. Ἴδου τὸ σημειώμα του:

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΑ

4 Ὀκτωβρίου 1922, «Ἀθηναϊκὴ»

Ἡ ΣΤΝΤΑΓΜΑ Ἡ Δ' ΑΛΛΩΣ ΣΟΒΙΕΤ.

«Κατὰ τὰς ὁμολογίας αὐτοῦ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Ἐπιστιομοῦ, θὰ ἔχωμεν καὶ ἄλλοις ψωμοῦ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ὅλα τὰ καλά μαζύ. Ἀκρίβεια,

ἀεργία, φτώχεια, προσφυγικὴ δυστυχία καὶ πείνα. Ἐν τῷ μεταξύ, τὰ πουλάκια μου, οἱ ἀντιβενιζελικοί, θέλουν καὶ φωνάζουν γιὰ Δημοκρατία. Ἦτο γνωστὸν ὅτι ἡ ντροπὴ εἶχε ἐγκαταλείψει τὸ κόμμα αὐτὸ ἀπὸ καιροῦ, σήμερον ἅμως παρέχεται πρὸς τοῦτο ἐπίσημος διαβεβαίωσις ἀπὸ μέρους τῶν πρωτοπαλληκαριῶν τοῦ κόμματος.

«Ἐδῶ χανόμεθα, δὲν ξεύρουμε τί θὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἡ αὔριον ἀπὸ ἀπόψεως ἐχθρικῶν ἀπαιτήσεων: Ἴσως θὰ ἔχωμεν συνέχειαν πολέμου, διὰ νὰ σώσωμεν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Κράτους. Ὁ βενιζελισμὸς ὅμως μαίνεται γιὰ πολιτικακὴν μεταβολήν, δηλαδὴ τὴν πλήρη διάλυσιν τοῦ καταστήματος. Ἐχω διακηρύξει πολλάκις τὰς ψυχικὰς μου ἀντιπαθείας πρὸς τὴν πολιτικὴν αὐτὴν ἰδεολογίαν, διὰ τὸ τυραννικὸν πνεῦμα τοῦ τὴν διέπει καὶ τὴν ἐκτρομακτικῶς χυδαίαν, δουλοπρεπειάν της πρὸς τοὺς ξένους, ἥτις παρ' οὐδενὸς ἄλλου κόμματος, καθ' ἅπασαν τὴν ὑφήλιον ἐκδηλοῦται. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ὅμως ποὺ ἀνέγνωσα ὅτι οἱ πολυεκατομμυριοῦχοι τοῦ κόμματος καὶ οἱ χρυσοκάνθηροί του ἔγιναν καὶ εὐαγγελιστὰι τῆς δημοκρατίας, ἡ σιχαμάρα μου πρὸς αὐτὴν μὲ κρατεῖ εἰς διαρκῆ ἔμετικὴν κατὰστασιν».

ΗΡΑΚΛΗΣ Ν. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Γεννήθηκε στὸ Φανάρι στὰ 1892. Ὁ Βενιαμὴν τῆς δημοσιογραφικῆς οἰκογενείας τοῦ Φαναριοῦ. Δημοσιογράφος ἀπὸ τοὺς πρῶτους μαχητικούς. Μόλις τελείωσε τὴν Μ. Σχολήν, ἔκλεισε σ' ἓνα συρτάρι τὸ δίπλωμά του, ἐνῶ ὁ πατέρας του ἤθελε νὰ ἐξακολουθήσῃ τις σπουδές του. Ἀλλὰ ὁ πόθος τοῦ νέου τελειοφοίτου, ἦταν νὰ γίνῃ δημοσιογράφος καὶ ὄχι ἐπιστήμονας. Ἐκδίδει στὰ 1911, δηλαδὴ εἰς ἡλικίαν 19 ἐτῶν, τὸν «Ἐθνικὸν Ἀγῶνα». Ἐγραφε μὲ φλόγα. Δὲν ἄφινε κανένα ἀνεξέλεγκτο. Δὲν χαριζότανε, γιὰ νὰ κερδίξῃ φίλους. Στὰ 1915 φοιτητῆς πλέον τῆς Νομικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, ἰδρύει τὸν σύνδεσμον τῶν ἐκ Τουρκίας φοιτητῶν. Ἔτσι κατορθώνει, νὰ ἐγγράφωνται δωρεὰν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Στὰ 1917, μὲ τὸν Τραμπούλην, ἐκδίδει τὴν «Ἀναγέννησιν». Ὅταν γυρίζῃ ἀπὸ τὸ Παρίσι, ὅπου πῆγε νὰ συμπληρώσῃ τις σπουδές του, ἀνοίξε ἓνα δικηγορικὸν γραφεῖο. Σὲ λίγο καταθέτει τὰ δίπλωμάτα του εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης, γιὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ δικαστικὸν κλάδο. Καὶ ἔτσι ἄφισε κατὰ μέρος καὶ πισωτήρια καὶ στοιχεῖα καὶ μελάνια καὶ ἐπαναστάσεις. Γίνεται ἀντεισαγγελεύς, μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι ἔπαυσε νὰ τρέφῃ τὴν πλουσίαν γενειάδα, ποὺ ἀπὸ νέος, σὰν πιστὸς Φαναριώτης εἶχε. Ἦταν ὁ τελευταῖος τῶν Φαναριωτῶν, ποὺ ἐσεβάσθηκε τὰ γραφόμενα τοῦ Μ. Γεδεῶν, «ἦν ἐπιτετραμμένον μετὰ τοὺς κληρικούς, εἰς τοὺς Ἑλληνας Μεγάλους Διερχομένους καὶ εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαβίας, ἡ γενειὰς καὶ τοῦτο δι' αὐτοκρατορικοῦ φριμανίου».

ΕΥΑΓΓΕΛΙΝΟΣ ΜΙΣΑΗΛΙΔΗΣ

Ὁ Πρύτανις τῆς Ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας. Γεννήθηκε στὰ 1820 εἰς

τὴν ἀρχαίαν Κολόην, τὰ σημερινὰ Κοῦλα, τῆς Μικρασίας. Στὰ 1843, ἴδρυσεν τὴν ἐφημερίδα «Ἀνατολή», στὴ Σμύρνη, σὲ τουρκικὴ γλῶσσα δι' ἑλληνικῶν χαρακτηριστῶν, χάριν τῶν Μικρασιατῶν. Στὰ 1850 μετέφερε τὸ τυπογραφεῖο του στὸ Φανάρι, ἐπάνω στὸ Μουγλιό. Στὰ 1853, ἔκτισε νέο τυπογραφεῖο εἰς τὸ Ταχτὰ καλέ.

Μετὰ τὸν θάνατό του, στὰ 1890, τὴν διεύθυνσι τῆς ἐφημερίδος ἀνέλαβαν οἱ τρεῖς υἱοὶ του, Θεογένης, Χρῆστος καὶ Γεώργιος, μέχρι τοῦ 1915. Κατόπιν τὴν διεύθυνσιν τὴν ἀνέλαβε ὁ ἀρχισυντάκτης τῆς Ἰορδ. Λημνίδης. Μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν, ἡ «Ἀνατολή» ἐξεδίδετο ἀπὸ τὸν ἴδιον ἐπὶ ὀλίγον χρονικὸν διάστημα στὴν Θεσσαλονίκην.

Ἡ «Ἀνατολή» εἶχε τεραστίαν διάδοσιν. Αὐτὸ ἔκαμε τοὺς πρωτεστάντας νὰ δελεάσουν μὲ χρήματα τὸν γέροντα Μισαηλίδην, γιὰ τὴν ἐπιδίωξι τῶν σκοπῶν των. Καὶ τότε ὁ δημοσιογράφος ἐκεῖνος ἠκούσθη νὰ λέγῃ: «Ἀκόμα τὸ Ἔθνος μου δὲν ἔβγαλε τέτοιους ἐγκληματίας». Στὰ 1872, ἐξέδωκε τὸ πολύχροτο ἔργον τοῦ «Δξερκαλιάρ» (Πολυπαθῆς), μυθιστόρημα, πὺν ἐσαπίριζε τὴν τότε κοινωνίαν. Κάποτε ἀπηγορεύθη ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς λογοκρισίας ἢ κυκλοφορία του, ἐπειδὴ κατεφέρετο κατὰ τῆς σουλτανικῆς κακοδιοικήσεως. Ὁ Εὐάγ. Μισαηλίδης ἐξέδιδε καὶ τὸ περίφημον σατιρικὸν περιοδικὸν «Κουκουρίκιος». Στὴν «Ἀνατολή» ἐχηματίσθη ὡς συντάκται οἱ Η. Σουλλίδης, Β. Πυλάδης, Σ. Ρουμῆς, Κ. Βαϊάνης ἐφέντης, Ι. Κυριακίδης, Ι. Πολύβιος, Σ. Χουδαβερδόγλου, Ι. Κάλφογλου, Σ. Ἀλακιδόγλους, Δ. Καρασάββας, Ν. Καμαλακίδης.

Διὰ τὰς ἐθνικὰς του ὑπηρεσίας, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις τὸν ἐτίμησε μὲ τὸν Σταυρὸν τοῦ Σωτήρος, ἡ δὲ Τουρκικὴ Κυβέρνησις μὲ τὸ παράσημον «Μετζιδιέ».

ΜΑΝΟΥΘΑ ΓΕΔΕΩΝ

᾽Ω! Τί ἔξοχη αὐτὴ ἡ προσωπικότης, μ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα μνημονικὰ τοῦ κόσμου! Ὁ δραστήριος δημοσιογράφος ἔχει εὐγενικὲς ροπές. Ροπές πὺν πλαισιώνουν ὀλοκληρωτικὰ τὸ ὄραϊο. Ἡ ζωὴ γιὰ τὸν Γεδεών, εἶναι ἓνα ἐνδιαφέρον, μιὰ χαρὰ, Καταβάλλει προσπάθειες γιὰ τὸν ἄλλον. Τὸ ψωμὶ πὺν ἔφαγε ἀπ' τὸν πατέρα του δὲν πάγει «χαράμι». Δὲν κάθησε στὸ ἀμάξι γιὰ νὰ κυνηγᾷ τὴν ζωὴ. Ἐργάσθηκε γιὰ τοὺς πολλούς, ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας, φωτίζοντάς τους, μὲ τοὺς ἰσχυροτέρους λαμπτήρας. Καὶ ἐνῶ ἄλλοι συγκεντρώνουν στὸ σπίτι τους, τὴ ματαιότητα, ὁ Μ. Γεδεών, ἀντιθέτως μαζεύει τὴν σοφίαν. Γράφει καὶ τυπώνει καὶ πεθαίνει μὲ τὰ δοκίμια στὸ χέρι. Ὁ Μ. Γεδεών, μὲ ἐνδιαφέρει καὶ ὡς δημοσιογράφος, μὲ τὴν βυζαντινὴν γραφὴν του. Ἐχω μιὰ ἐπιστολὴν σου, πρὸς ἐμέ, τὴν ὁποίαν θὰ χαρῶ εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Κερκύρας. Ἐκεῖ ὅμως πὺν γράφει νυχθημερόν, εἶναι ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», ἐπίσημο ὄργανο τοῦ Πατριαρχείου. Ὁ Μ. Γεδεών, ἔρχεται ὡς Μέγας χαρτοφύλαξ τοῦ Πατριαρχείου, μετὰ τὸν Νικόλαον

Ψυχάρην, πατέρα τοῦ Ι. Ψυχάρη. Τιμῆθηκε μὲ τὰ παράσημα τῶσων Κυβερνήσεων, ὥστε νὰ μοῦ εἶναι δύσκολον νὰ τὰ σημειώσω. Γεννήθηκε στὸ Φανάρι στὰ 1854 καὶ πέθανε στὰς Ἀθήνας τὸν Νοέμβριον τοῦ 1943. Τὰ κυριότερα ἔργα του: Τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα περὶ τοῦ Βουλγαρικῷ ζητήματος, μετὰ τῶν προλεγομένων του. Ἡ τριλογία περὶ τῶν Προνομίων τῆς Ἐκκλησίας, Θεολογικαὶ ἱστορίαι, Ἀρχεῖον Ἐκκλ. ἱστορίας, Ἀποσημειώματα χρονολόγου, Μνεῖα τῶν πρὸ ἐμοῦ.

Στὸν Γεδεὼν ὀφείλω, πολλὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ λεπτομέρειες. Ουμᾶμαι πολλὰς φορὰς, στὰ τελευταῖα του, πὺν γιὰ νὰ περάσουμε ἀπὸ τὸ ἕνα πεζοδρόμιον στὸ ἄλλο, κάμναμε τοῦλάχιστον 10 λεπτά. Ἐφοβεῖτο πάρα πολὺ τοὺς ὀδηγοὺς τῶν αὐτοκινήτων. Δὲν τοὺς χώνευε. Τὸ Φανάρι πολλὰ ὀφείλει εἰς τὸν Γεδεὼν. Ὅλοι δὲ οἱ βυζαντινολόγοι, τὸν εὐγνωμονοῦν!

Κάποτε εἰς τὴν ἑφημερίδα μου «Νέα Δύναμις» ἔγραφα ἕνα χρονολόγημα μὲ τὸν τίτλον «Τελειόφροιτοι». Τὸ χρονολόγημα αὐτὸ τὸ διάβασε ὁ Γεδεὼν καὶ ἀμέσως μοῦ στέλνει ἕνα γράμμα ὑπὸ ἡμερομηνίαν 16)12)1936, ἔχον ὡς ἔξῃς: «Φίλε κ. Μισσηλίδη, ἀφίνω τὴν διατριβίτισαν μου εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον, ἀπέναντι λαϊκῆς Τραπεζῆς, πλάγι Βρεταννογαλλικῆς.

Ἐάν δημοσιευθῆ, παρακαλῶ, νὰ μὴ μεταβληθῆ ποσῶς ὁ γραφικὸς χαρακτήρ τῆς διατριβῆς. Ἡ δὲ Κωνσταντινούπολις θὰ μείνη ὡς τὴν γράφω. Καὶ δεῦτερον νὰ μοῦ ἀφίσητε 7, 8, 10 φύλλα εἰς τὸ αὐτὸ βιβλιοπωλεῖον. Ἰμέτερος, Μ. Γεδεὼν. Τὸ μικρὸ χρονολόγημά σας, διὰ τὸν ἀντὶ διδασκάλου, κανδηλανάπτῃν, μοὶ ὑπενθύμισε τὴν πρώτην ὑπόνοιαν, τῆς εἰς κανδηλανάπτῃν ὑποβίβασεως τοῦ διδασκάλου. Τῷ 1865, ἡ 66, διὰ τινος ἑφημερίδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀνηγγέλλετο ὅτι «ζητεῖται διδάσκαλος, δυνάμενος νὰ μετέλθῃ καὶ τὸν ἱεροψάλτην».

Ἐἰς τοὺς «τὰ κοινὰ πράπτοντας» τότε, ἔκαμεν ἐντύπωσιν «ἀλγεινὴν» ἀγγελία ποιαυτή καὶ τὴν ἐν λόγῳ τῶν λογίων ἐντύπωσιν, διετύπωσεν ἡ ἑφημερίς «Ὁμόνοια» σχήματος οὔσα μικροῦ τότε. Καὶ ἔγραψεν ὑποψιξαζομένη ἢ φοβουμένη, ὅτι καθὼς βαδίζον τὰ κοινὰ πράγματα, θὰ ἀκούσουν οἱ μεταγενέστεροι μίαν ἡμέραν, ὅτι «ζητεῖται διδάσκαλος, δυνάμενος νὰ μετέλθῃ καὶ τὸν κανδηλανάπτῃν τῆς Ἐκκλησίας» (συνουκίας ἢ χωρίου).

Ἐιδάσκαλον καὶ κανδηλανάπτῃν ἐγὼ δὲν εἶδον. Εἶδον ὅμως ψάλτην καὶ διδάσκαλον ἀλλὰ καὶ ἱατρὸν κρύφιον, ἐν Πύργῳ, κομοπόλει ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῷ 1892. Ἐνθυμοῦμαι τότε κάποιον Εὐγενιάδην ἐκ Βιζύης, ἡ ἐκ Σωζουπόλεως Θεράκης, τελειόφροτον τῆς Μ. τῆς Γ. Σχολῆς, σπουδάσαντα κατόπιν τὴν ἱατρικὴν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, λαβόντα καὶ δίπλωμα καθὼς ἤκουσα, ἀλλ' ἀπορριφθέντα δις καὶ τρεῖς ὑπὸ τῆς ἱατρικῆς αὐτοκρατορικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Σχολῆς.

Ἐἰς τὰ 1865 εἶδομεν, εἰς τὸ Μυριόφυτον, ὅπου μετὰ τῶν γονέων μου, κατὰ Ἰούλιον, Αὐγούστον καὶ Σεπτέμβριον, ἐλεεινὸν παιδάριον, οὔτε ἔφη-

βος, διέμενα, ένα λαμπαδάριον, ὅστις ἦτο, συνεπῶς, ἱεροψάλτης, ἦτο συνάμα καὶ βιβλιοδέτης, ἀλλ' ἦτο καὶ ἰατρός.

Εἰς πᾶσαν ἀδιαθεσίαν, ὁ λαμπαδάριος ἔδιδε τὸ «μακροβιοπιτικὸν βάλαμον Πασιώτα(;)». Ἦτο δ' αὐτὸς ἰατρός ἡπειρωτῆς σπουδάσας ἐν Βιέννῃ. Ὁ καλὸς ψάλτης — ἰατρός, ὁ πρόδρομος τοῦ Εὐγενιάδου, πρὸ τοῦ ἔσπερινου, ἐφρόντιζε καὶ διὰ τὴν λυγνοκαίαν τοῦ ναοῦ, κανδηλανάφτης ἐπίτιμος ὢν, ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ συνενῶν ἐν ὀφρικόριον λαμπαδαρίου, καὶ πέσσαρα ἐπαγγέλματα: νεωκόρου, ἱεροψάλτου, βιβλιοδέτου, ἰατροῦ. Διέμενε δὲ συνήθως ράπτων βιβλία ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ κεντρικοῦ ναοῦ, ἐνὸς ὄντος, διότι ὁ ναὸς ὁ δεύτερος τοῦ Μυριοφύτου, ἦτο ναὸς τοῦ νεκροταφείου.

«Ὁ λαμπαδάριος ἠγαπᾶτο ὑπὸ πάντων πῶν κατοίκων, διότι ἦτο καλὸς ἄνθρωπος: ἦτο χριστιανὸς καλός.

«Μετὰ πάροδον πολλῶν ἐτῶν, ὁ συνδυασμὸς ψάλτου καὶ κανδηλανάφτου καὶ διδασκάλου, ἐμφανίζεται μεγαλοπρεπῆς ἐν Λονδίῳ, καθὼς μοι διηγείτο, πρὸ πενήντα ἀκριβῶς ἐτῶν, ὁ ἀρχιμανδριτῆς Βασίλειος, ὁ μετὰ ταῦτα (1889 — 1929) Μητροπολίτης Ἀγχιάλου, Πελαγονίας, Νικαίας καὶ Πατριάρχης. Τῷ 1883, ἢ 1884, λαϊκὸς ὢν, ἐπεσκέφθη τὸ Λονδίνον καὶ ἦλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος, τῆς ὁποίας ἐφημέριος ἦτον, ὁ ἐκ Κύπρου παπᾶς ἀρχιμανδριτῆς Ἰερώνυμος Μυριανθεύς. Εὐρέθην εἰς ἔσπερινὸν ἑορτῆς τινός: πρὸ τοῦ ἔσπερινου ἐμφανίζεται ἄνθρωπὸς τις ἐπιμήκης, ἢ μακρουλὸς καὶ ἀνάπτει τὰ κηρία τοῦ πολυελαίου. ὕστερον δὲ λαμβάνει θέσιν ἱεροψάλτου.

«Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἔσπερινου, πλησιάζει τὸν ἐπιμήκη κανδηλανάφτην ὁ Βασίλειος, ἐρωτῶν μήπως συνητηθήσαν ἐν Ἀθήναις, πρὸ ἐτῶν; ἢ τοῦ ἄλλου; Ὁ μακρουλὸς ψάλτης καὶ νεωκόρος, πληροφορεῖ ὅτι βεβαίως συνητηθήσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. «Ἐμμενον ἐκεῖ ἐπὶ τινα καιρὸ, πρὸ τοῦ 1880, διδάσκαλος εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Γεωργάκη τοῦ Ζαζιφῆ! Ἦλθον ἐκ Γερμανίας, σπουδάσας ἐκεῖ Φιλολογίαν καὶ λαβὼν τὸ δίπλωμα τοῦ διδάκτορος. Τώρα μισθοδοτοῦμαι ἐδῶ ὡς ψάλτης, φροντίζω καὶ διὰ τὴν λυγνοκαίαν».

«— Πῶς ὀνομάζεσθε; ἐρωτᾷ ὁ Βασίλειος. Ὁ διδάκτωρ κανδηλανάφτης ἀποκρίνεται δηλῶν τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τὸ ἐπώνυμον. Ἐπωνομάζετο Νικοκάβουρας. Ἐνθυμοῦμαι τὸν Νικοκάβουραν ἐρχόμενον εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον Δεπάστα, πρὸ ἐξῆντα ἐτῶν. Ἄν ἔγινε κατόπιν παπᾶς ἀγνοῶ. Ἐγνώρισα καὶ ἄλλους διδασκάλους, οἱ ὅποιοι ἐχειροτονήθησαν ἱερεῖς, Θεόδωρον Λαμπρίδην, διδάσκαλόν μου, Θεόφιλον ἀρχιμανδριτῆν ἐξ Ἰμβρου, Κωνσταντῖνον Ἀρσενιάδην ἐκ Σηλυβρίας καὶ πούς δύο διπλωματούχους τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς: ἀλλὰ καὶ Νικόλαον Καλόγερον, ἐκ Κεφαλληνίας, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, διδάσκαλον τῆς ἀγγλικῆς, πρὸ τοῦ 1880, ὁ ὁποῖος ἔγραψέ μοι

κατόπιν, ὡς παπὰ Νεόφυτος ἐκ Βουκουρεστίου.

«Ταῦτα ἐν παρόδῳ. Ἄλλ' ὁ Νικοκάβουρας, δικαιολογεῖ τὸν τίτλον τοῦ παρόντος φτωχικοῦ ἀρθροιδίου μου, διότι ἔγινε, κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς ἔτη κανδηλανάφτης, ἐνῶ ἦτο διδάκτωρ διδάσκαλος.

M. I. ΓΕΔΕΩΝ

Δυστυχῶς ἡ διατριβίσα τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Μ. Γεδεών, δὲν ἐδημοσιεύθηκε στὴν ἐφημερίδα μου, ἐπειδὴ ἐσταμάτησε ἡ ἔκδοσίς της. Τότε ἐβασίλευε εἰς τὴν Ἑλλάδα Ἰωάννης ὁ Μεταξᾶς. Ἡ λογοκρισία του, ἐξηνάγκαζε τοὺς δημοσιογράφους νὰ δημοσιεύουν τὰ ρητὰ τοῦ Κορανίου Μεταξᾶ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἔκαμα καὶ σταμάτησα τὴν ἔκδοσι τῆς ἐφημερίδος μου. Τὸ ἀνέφερα στὸν Γεδεών.

— Θεῷ Κύριε φυλακὴν τῷ στόματί μου! μοῦ εἶπε.

Τώρα ὁ Μεταξᾶς ποὺ κάμνει περίπατο στὸν Παράδεισο, φαντάζομαι ὅτι δὲν θὰ μαλώνῃ τὸν Γεδεών!

Δὲν θὰ παραλείψω νὰ σημειώσω καὶ τὴν ἐντύπωσι, ποὺ μοῦ ἔκαμε ἡ ἐπιγραφή τοῦ Γεδεών, στὸ φάκελλο ἐπάνω. Ὁ δημοσιογράφος αὐτός, ὁ Πατριαρχικός, ἔγραφε πλέον στὴν δημοτικὴ! Κον Χ. ΜΙΣΑΗΛΙΔΗΝ - δημοσιογράφον - τῆς «Νέας Δύναμης»!

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΙΠΠΟΔΡΟΜΟΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ¹

Ὁ βυζαντινὸς ἵπποδρόμος δὲν ὑπῆρξε μονάχα χῶρος προωρισμένος γιὰ θεάματα καὶ διασκεδάσεις ὅπως ὁ ρωμαϊκός, ἀλλὰ χῶρος ποὺ συνδέθηκε ἄμεσα μὲ τὴν ἱστορικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ Βυζαντίου. Ἡ βυζαντινὴ ἱστορία εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἔριδες, κοινωνικοὺς διχασμούς, πολιτικοὺς ἀνταγωνισμούς, λαϊκὰ ξεσπάσματα ἀπὸ ὁποιαδήποτε αἰτία, μὲ συνηθέστατη ἐξέλιξι ἐπαναστάσεις γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τῆς ἐξουσίας. Ὁ ἵπποδρόμος τῶν Βυζαντινῶν καὶ ἰδιαίτερα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅλες αὐτὲς τὶς φορὲς ἐκπροσώπησε καὶ ὑπῆρέτησε τὶς ἐλεύθερες καὶ ἀνεξέλεγκτες ἐπιθυμίες καὶ διαθέσεις τοῦ μεγάλου ἀνώνυμου πλήθους, ποὺ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπήρεια τοῦ πάθους ἢ τῆς δίκαιης ὀργῆς, δὲ φοβήθηκε νὰ ἐλέγξῃ, νὰ ἐπικρίνῃ καὶ νὰ καταργήσῃ καὶ αὐτὸ ἀκόμα τὸ αὐτοκρατορικὸ ἀξίωμα.

Ὁ βυζαντινὸς ἵπποδρόμος σὰν χῶρος προσφορᾶς θεαμάτων εἶναι συνέχεια καὶ κληρονομία τοῦ ρωμαϊκοῦ. Ἀγῶνες, διασκεδάσεις, ἵπποδρομίες, ἄρματοδρομίες, φανταχτερά καὶ ἐντυπωσιακὰ θεάματα ξαναζοῦν ἐδῶ πλαισιωμένα ἀπὸ τὸ ἴδιο πάθος καὶ τὴν ἴδια παραφορὰ τοῦ πλήθους. Μονάχα ποὺ δὲν ὑπάρχουν πιά τὰ αἵματηρὰ ὄργια τῶν χριστιανομάχων ρωμαίων αὐτοκρατόρων, οἱ μονομαχίες, ἢ προσφορὰ ἀνθρώπων στὰ ἐξαγριωμένα θηρία, τὰ πυροτεχνήματα ποὺ ἀναβαν στὰ σώματα τῶν χριστιανῶν μαρτύρων.

Κατὰ τὰ ἄλλα οἱ Βυζαντινοὶ ἔμειναν πιστοὶ στὴν παράδοσι ποὺ τοὺς ἀφῆσαν οἱ φιλοθεάμονες ἄμεσοι πρόγονοὶ τους Ρωμαῖοι. Εἰδικὴ διοργάνωσις, εἰδικὰ ὀργανωτικὰ στελέχη, ἓνα ποικιλώνυμο πλῆθος ἵπποδρομικῶν ἀξιωματοῦχων καὶ ὑπαλλήλων, ἔδιναν στὸ χῶρο αὐτὸ τὸ ἀπαραβίαστο προνόμιον μιᾶς ἀπόλυτης κρατικῆς ἀναγνώρισεως.

Τὴ λατρεία τῶν Βυζαντινῶν γιὰ τὰ ἵπποδρομικὰ θεάματα καθὼς καὶ εἰς τεράστιες δαπάνες ποὺ αὐτὰ ἀπαιτοῦσαν κατέκριναν ἱεροὶ ἄνδρες μὲ τοὺς λόγους τους. Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἔβλεπαν τὸν ἵπποδρόμον σὰν μιὰ σατανικὴ δύναμι ποὺ ἀποσποῦσε τὸ λαὸ ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας καὶ ποὺ ἐκανοποιοῦσε μονάχα τὰ πρωτόγονα καὶ βάρβαρα ἔνστικτά του.

1) Ἡ ἐργασία αὐτὴ καθὼς θὰ δῆ ὁ ἀναγνώστης δὲν εἶναι ἐπιστημονικὴ μελέτη. Εἶναι μιὰ γενικὴ, ἐγκυκλοπαιδικὴ διαπραγμάτευσις τοῦ θέματος στηριγμένη ἐπάνω στὶς σπουδαῖες σχετικὰς ἔρευνες δικῶν μας καὶ ξένων σοφῶν ποὺ ἀναφέρονται ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ. Γράφτηκε ἀρχικὰ μὲ τὸν σκοπὸ νὰ συμπεριληφθῇ ἐν κάποια σύγχρονῃ ἐγκυκλοπαιδείᾳ. Ἔτσι δὲν θίγεται ἐδῶ κανένα ἀπὸ τὰ εἰδικὰ προβλήματα ποὺ ἀνακινεῖ ἢ ἐμπεριστατωμένην ἔρευνα τοῦ σχετικοῦ ὕλικου καὶ ἰδίως τῶν ἀμέσων πηγῶν. Ἴσως αὐτὸ ἀποτελέσῃ τὸ στόχο μιᾶς μελλοντικῆς ἐργασίας.

Ἰππόδρομοι εἶχαν ἰδρυθῆ σὲ πολλὰ μέρη τῆς Αὐτοκρατορίας, στὴν Ἀντιόχεια, Ἐφεσο, Καισάρεια, Πέργαμο, Λαοδίκεια, Θεσσαλονίκη, Νικομήδεια, Ἀλεξάνδρεια, ἀλλὰ φυσικὰ τὴν πιὸ μεγάλη λάμψι καὶ τὴν πιὸ χαρακτηριστικὴν σὲ ἱστορία μορφή εἶχε πάντα ὁ ἰππόδρομος τῆς Κων)πόλεως.

Οἰκοδόμημα — ἴδρυσις — τοπογραφία

Ὁ μέγας λαϊκὸς ἰππόδρομος τῆς Κων)πόλεως¹ λέγεται ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς ἰππικόν, θέατρον, ἰπήλατον θέατρον, θεώριον. Μὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ δηλώνονται καὶ τὸ οἰκοδόμημα καὶ οἱ ἀγῶνες. Πρῶτος ἰδρυτὴς του εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ Σεπτίμιος Σεβῆρος (2 μ.Χ. αἰ.) πού κατασκεύασε τὸ πρῶτο οἰκοδόμημα σὲ κεντρικὸ σημεῖο τῆς πόλεως, στηρίζοντάς το ἐπάνω σὲ ὑπόγειες στοῦς καὶ στήλες. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐτελειοποίησε τὸ πρῶτο αὐτὸ οἰκοδομικὸ συγκρότημα. Οἱ κατοπινοὶ αὐτοκράτορες πρόσθεσαν καὶ ἄλλα κτίσματα πού διαφοροποίησαν τὴν ἀρχικὴ μορφή καὶ διεύρυναν τὸν ἀρχιτεκτονικὸ καὶ διακοσμητικὸ του κύκλο. Ἡ θέσις του μᾶς εἶναι σήμερα καθορισμένη μὲ ἀκρίβεια. Παλιοὶ ξένοι περιηγητὲς μᾶς ἔδωσαν θαυμάσια κατατοπιστικὰ περιγραφὰς ὄχι μόνον γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν του διαμόρφωσιν καὶ τὸν καλλιτεχνικὸν του διάκοσμον, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν θέσιν του. Ἀπ' αὐτοὺς ἰδίως ὁ Pierre Gylles² μὲ τὴν περιγραφὴν του βοήθησε σὲ μέγαλο βαθμὸν τὴν ἀπὸ κάθε ἄποψιν ἀναπαράστασίν του.

Στὴ σημερινὴ πλατεῖα Ἄτ-μειντάν (τουρκ. = πλατεῖα τῶν ἵππων) νοτιοδυτικὰ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας, βρίσκονται ὁ γρανιτίνος ὀβελίσκος τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ἡ κτιστὴ στήλη τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ ἡ χάλκινη φιδωτὴ στήλη τῶν Δελφῶν. Ἡ πλατεῖα αὐτὴ ἀποτελεῖ μέρος τοῦ μεγάλου ἰπποδρόμου. Στὴν ὑπόλοιπὴ ἔκτασιν πού κατελάμβανε, εἶναι σήμερα μαγαζιά, δρόμοι, σπίτια. Ὁ χώρος πού εἶναι κτισμένον τὸ τζαμί τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ, πού μμεῖται ὡς πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν μορφήν τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, εἶναι χώρος τοῦ ἰπποδρόμου καὶ τῶν παλιῶν βυζαντινῶν ἀνακτόρων.

Μορφή

Ὁ ἰππόδρομος αὐτὸς εἶχε γενικὰ τὴν μορφήν τοῦ πιὸ μεγάλου ρωμαϊκοῦ ἰπποδρόμου (circus maximus). Κατελάμβανε μιὰ εὐρύτατη ἐπιφάνειαν μῆκους 450 μ. καὶ πλάτους 117,50 μ. κατὰ τὸν E. Mambourg σὲ σχῆμα παραλληλογράμμου πού κατέληγε σὲ ἓνα ἡμικυκλικὸν ἄκρον στὸ νότιον

1) Ἐπὶ τῆσαν καὶ ἄλλοι μικρότεροι ἰππόδρομοι ὅπως ὁ μικρὸς σκεπαστός, προορισμένος μονάχα γιὰ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν ἀκολουθίαν του, τὸ Τζυκανιστήριον (Τζυκάνιον = παιχνίδι μὲ σφαῖρα πού ἔπαιζαν ἄρχοντες καὶ εὐγενεῖς ἑφιπποὶ), ὁ Εὐλόκερκος, κατασκευασμένος ἀπὸ ξύλον ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν κ.ἄ.

2) Petri Gyllii, De topographia Constantinopoleos et de illius antiquitatibus libri quatuor, Lugduni 1562, σελ. 83—95.

Ἡ πλατεῖα Ἄτ-μειντὸν μὲ τὶς στήλες.

τμήμα, τὴν σφενδόνη ἢ κύφη ἢ βαθεῖα τοῦ ἱππικοῦ καμπτοῦ ἢ κοῖλα. Στὸ χῶρο αὐτὸ ποὺ ἦταν διακοσμημένος με στήλες καὶ ἀψίδες γίνηκαν πολλές δημόσιες θανατικὲς ἐκτελέσεις. Οἱ ἀνασκαφὲς ἔφεραν σὲ φῶς τὰ θεμέλια τῆς σφενδόνης.

Τὰ μέρη ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸν Ἱππόδρομο ἦταν τὰ παρακάτω. Τὸ σέντζον (ἀπὸ τὸ λατιν. *sedes* = ἔδρα), ποὺ λεγόταν καὶ τριβουνάλιον (λατιν. *tribunal* = ἔδρα, θῆμα), ἢ κάθισμα, ἦταν τοποθετημένο ἀκριβῶς στὴ μέση τῆς μακρᾶς πλευρᾶς τῆς στραμμένης πρὸς τὸ Μέγα Παλάτιον. Στηριζόταν ἐπάνω σὲ στήλες καὶ προωριζόταν γιὰ τὸν αὐτοκράτορα, τὴν αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια καὶ τοὺς μεγάλους αὐλικοὺς καὶ ἀξιωματοῦχοις. Χωριζόταν σὲ διάφορα πατώματα. Τὸ πιὸ ὑψηλὸ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξέδρα ἀπ' ὅπου ὁ αὐτοκράτωρ μόνος ἢ με τοὺς συμβασιλεῖς του παρακολουθοῦσε τοὺς ἀγῶνες, περιελάμβανε καὶ ἐσωτερικὰ διαμερίσματα ποὺ ἐπικοινωνοῦσαν με στοῆς καὶ διαδρόμους με τὸ Μέγα Παλάτιον. Στὰ κάτω πατώματα παρακολουθοῦσαν τοὺς ἀγῶνες οἱ βασιλικοὶ φρουροὶ καὶ οἱ ἀξιωματοῦχοι. Στὸ σέντζον ἀνέβαιναν οἱ αὐτοκράτορες με μία ἐλικοειδῆ σκάλα, τὸν κοχλίαν. Ἀπ' αὐτὴ τὴ σκάλα ἕνας στενὸς διάδρομος τὸ μονόπατον ἢ μονοπάτιον τοῦ καθίσματος, ὠδηγοῦσε στὴν κεντρικὴ κονίστρα, τὸ πέλμα.

Στὸ πέλμα κάτω καὶ ἔμπρὸς ἀπὸ τὸ κάθισμα, ὑπῆρχε τὸ στάμα ἢ πύλη, χῶρος σὲ σχῆμα π, ἀπ' ὅπου ὁ λαὸς ἐπευφημοῦσε τὸν αὐτοκράτορα ἢ ὅπου γίνονταν ἀγῶνες πάλης, μιμικὲς παραστάσεις καθὼς καὶ ἡ στέψις τῶν νικητῶν.

Στὴ βόρεια πλευρὰ τοῦ Ἱπποδρόμου κοντὰ στὸ αὐτοκρατορικὸ κάθισμα, ὑπῆρχαν οἰκοδομήματα προωρισμένα γιὰ τοὺς στρατιωτικοὺς φρουροὺς ποὺ τὰ παλιότερα ὀνόματά τους εἶναι Χαλκῆ τοῦ Ἱπποδρόμου, πρανδιάρια, (γιατὶ ἦταν κοντὰ στὴν ἀγορὰ πρανδίων = πολυτίμων ὑφασμάτων), Ζευξίπου φυλακή, καὶ τὰ νεώτερα, νόυμερα ἢ ἐξκούβιτα (λατ. *numeri* καὶ *excubitores* = φρουροί).

Στὴ μέση τῆς κονίστρας ὑπῆρχε ἕνα μεγάλο κρηπίδωμα ποὺ ἀποτελοῦσε ἕνα εἶδος χωρίσματος τῆς μεγάλης ἐπιφάνειας σὲ δύο ἰσομεγέθεις στίβους. Τὸ κρηπίδωμα αὐτὸ ἦταν ἡ ἄκανθα ἢ νύσσα ἢ *spina* (λατ.). Οἱ ἀρχαιολόγοι δὲν μπόρεσαν νὰ καθορίσουν με ἀκρίβεια τί ἦταν ἡ *spina*. Ἐπάνω σ' αὐτὴ καὶ στὶς δύο ἄκρες της βρισκόνταν τὰ τετρακίονια, δύο συγκροτήματα ἀπὸ τέσσερις στήλες. Ὁ ἠνίοχος γιὰ νὰ νικήσῃ ἔπρεπε νὰ κἀνῃ ἐπὶ τὰ σπάτια (λατιν. *spatium* = διάστημα), ἐπὶ τὰς φορές δηλαδὴ νὰ κἀνῃ τὸ γύρο τῆς *spina*. Κάθε φορὰ ποὺ ἐτελείωνε ἕνας κύκλος ἔπρεπε νὰ ἀφαιρεθῇ ἕνα ἀπὸ τὰ ὁμοιώματα ὦ ὦ ν, ἢ δελφίνων ποὺ ὑπῆρχαν ἐπάνω στὶς στήλες τῶν τετρακονίων.

Ἀπὸ τὰ δύο μέρη τῆς κονίστρας καθὼς καὶ στὴ σφενδόνη σὲ σαράντα περίπου σειρὲς καὶ σὲ ἀμφιθεατρικὴ διάταξι ἦταν τοποθετημένα τὰ καθίσματα γιὰ τὸ λαὸ καὶ τοὺς ἐκπροσώπους τῶν δήμων, τὰ βάθρα ποὺ λέγονταν ἀ-

κόμη και ἀναβάθραι, ἀνάβαθρα, ἴκρια, βαθμίδες, σκάλια, δῆμοι, και σπανιότερα βάραθρα. Λέγονταν ἀκόμα και περιπατοῖ ἢ στοαὶ ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν περιπάτων ἢ στοῶν πού ἐπλασιῶναν τὸν ἵπποδρόμο και ἐχρησίμευαν ὡς τόπος περιπάτου. Στὴν ἀρχὴ ἦταν ὅλα ξύλινα· ἀργότερα ὅσα καταστράφηκαν ἀπὸ πυρκαϊῆς ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ ἄλλα μαρμάρινα. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ παράλληλα ὑπάρχουν βάθρα ἀπὸ ξύλο ἢ ἀπὸ μάρμαρο. Ἀπὸ τὸν 10ο αἰῶνα ὅλα γίνονται μαρμάρινα γι' αὐτὸ τὰ βρίσκομε στοὺς συγγραφεῖς και μὲ τὸ ὄνομα μάρμαρα. Οἱ ἀρχοντες και οἱ ἀξιωματοῦχοι κάθονταν σὲ ἐπισημότερα καθίσματα, τὰ σκαμνία. Οἱ βαθμίδες δὲν ἔφθαναν μέχρι τὸ στίβο, ἀλλὰ ἐπάνω ἀπ' αὐτὸν σ' ἓνα εἶδος ἐξέδρας, τὸ πῶδιον ἢ λογεῖον. Αὐτὸ προστατευόταν ἀπὸ κιγκλιδώματα, τὰ στηθαῖα. Ἐνας μεγάλος κυκλικὸς δρόμος πού βρέθηκε στις ἀνασκαφὲς ἐπικοινωνοῦσε μὲ κλίμακες και ἀνοίγματα μὲ μικρὰ δωμάτια, — βρέθηκαν 175 —, πού τὰ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ ἀποθήκες, στάβλους και ἴσως γιὰ κατοικίες τοῦ ὑπηρετικοῦ προσωπικοῦ.

Σὲ ὅλο τὸ μῆκος τοῦ ἵπποδρόμου γύρω ἀπὸ τὸ στίβο ὑπῆρχε μικρὸς λιθοστρωμένος δρόμος πού ἀκολουθοῦσε τὴν κατεύθυνσι ἐνὸς ἐσωτερικοῦ χαμηλοῦ τοίχου. Ὁ δρόμος αὐτὸς λεγόταν εὔριπος γιὰ τὴν παλιότερα ἦταν τάρφος μὲ νερὸ πού χρησίμευε γιὰ τὴ συντήρησι ἀμφιβίων ἢ γιὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὰ θηρία τοῦ στίβου νὰ ὀρμῶν κατά τῶν θεατῶν. Στὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ εὐρίπου ἦταν τοποθετημένος ὀ τετρακίω, κτίριον ἀπ' ὅπου ἔκανε τὴν ἐμφάνισί της στις ἐπίσημες ἐορτὲς ἢ Ἀυγούστα. Τὸ οἰκοδόμημα αὐτὸ τὸ ἀποτελοῦσαν τέσσερις στήλες ἀπὸ πορφυρίτη λίθο· λεγόταν ἀκόμα και πύργος. Ἐπάνω στις στήλες αὐτὲς πού δὲν ἦταν πάρα πολὺ ὑψηλές, στις μεγάλες τελετὲς ἔβαζαν τὰ βασίλικα λαοῦράτα, δηλαδὴ εἰκόνες και ἀνδριάντες αὐτοκρατόρων μὲ δάφνινο διάκοσμο.

Τρεῖς κωνομορφες στήλες ἀπὸ χαλκὸ ἢ λίθο ὑψώνονταν ἀκόμα σὲ κάθε μία ἄκρη τῆς spina και σὲ ἀπόστασι ἀπ' αὐτή. Ἦταν οἱ καμπτοὶ ἢ καμπτῆρες, γύρω ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ ἀρματοδρόμοι ἔστρεφαν τὰ ἄρματα τους. Οἱ καμπτοὶ ἔφεραν τὸ ὄνομα καθενὸς ἀπὸ τοὺς πῖο ἀντιπροσωπευτικοὺς δήμους. Κοντὰ στὸ αὐτοκρατορικὸ θεωρεῖο ἦταν τῶν Βενέτων, πρὸς τὴ σφενδόνη τῶν Πρασίων.

Ὄνόματα εἶχαν και οἱ διάφορες μικρὲς πύλες τοῦ ἵπποδρόμου ἀπὸ τις ὁποῖες ἀναφέρονται ἢ πύλη τῶν Βενέτων δεξιὰ στὸ βασιλικὸ θρόνο, ἢ πύλη τοῦ Δεκίμου πού ὠδηγοῦσε ἀπὸ τὸν χοχλία στὸ σέντζον, τοῦ Ἀντιόχου ἀπὸ τὴν ὁποία ἔμπαιναν μόνο οἱ αὐτοκράτορες και βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὸ σέντζον, ἢ πύλη Καρέα, ἢ Νεκρὰ ἢ Σαπρὰ πύλη ἀπέναντι ἀπὸ τὸ κάθισμα πού λεγόταν ἔτσι κατὰ τὸν Ψευδοκωδινὸ, γιὰ τὴν κάτω ἀπ' αὐτὴ μέσα σὲ ὑπόγειες στοῖες εἶχαν ταφῆ ὅσοι σκοτώθηκαν στὴ στάσι τοῦ Νίκα. Ἐπῆρχαν και ἄλλες πύλες γιὰ τὸν λαὸ στὴν πλευρὰ τῆς σφενδόνης, πού δὲν σώθηκαν τὰ ὀνόματά τους.

Ἡ κεντρικὴ πύλη, τὸ π ρ ω τ ὀ θ υ ρ ο ν βρισκόταν στὴ βόρεια πλευρὰ καὶ ἐπικοινωνοῦσε μὲ τὴν κοντινὴ συνοικία τοῦ Διῦπτιοῦ. Πρὸς τὴν πλευρὰ αὐτὴ, στὸ χῶρο ἀπ' ὕπου ξεκινοῦσαν τὰ ἄρματα ὑπῆρχαν θολωτὰ οἰκοδομήματα τὰ μά γ γ α ν α, προσωρισμένα γιὰ τὴ φύλαξι τῶν μηχανῶν καὶ σκευῶν ποὺ ἀπαιτοῦσαν οἱ ἀγῶνες. Ὁ ἐπιστάτης τῶν μαγγάνων, μα γ γ α ν ἄ ρ ι ο ς, ἀμέσως μετὰ τὸ αὐτοκρατορικὸ σύνθημα ἀνοίγε τὰ κ ἄ γ κ ε λ λ α ἢ θ ὕ ρ α ς γιὰ νὰ ξεκινήσουν τὰ ἄρματα. Αὐτὰ ἀνοίγαν μὲ ἓνα μηχανήμα ποὺ λεγόταν λ ἄ μ ν ἄ. Μεγάλια πολύτιμα παρατετάσματα τὰ β ἦ λ α, στηριγμένα μὲ κρίκους ἀπὸ τίς στῆλες τῶν στοῶν ἔδιναν τὴν ὀμι μιᾶς ὑπέριστης ἐορταστικῆς μεγαλοπρέπειας. Μέσα στὸν Ἰππόδρομο ὑπῆρχε καὶ μαρμάρινη κορῆνη, ἡ φ ι ἄ λ η. Στὴν κορῆνη αὐτὴ ποὺ ἓνα μέρος της βρέθηκε στίς ἀνασκαφές, ἐπάνω σ' ἓνα εἶδος στῆλης (στουράκιν) ὁ Κωνσταντῖνος Στ' εἶχε στήσει τὸ ἄγαλμα τῆς μητέρας του Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας.

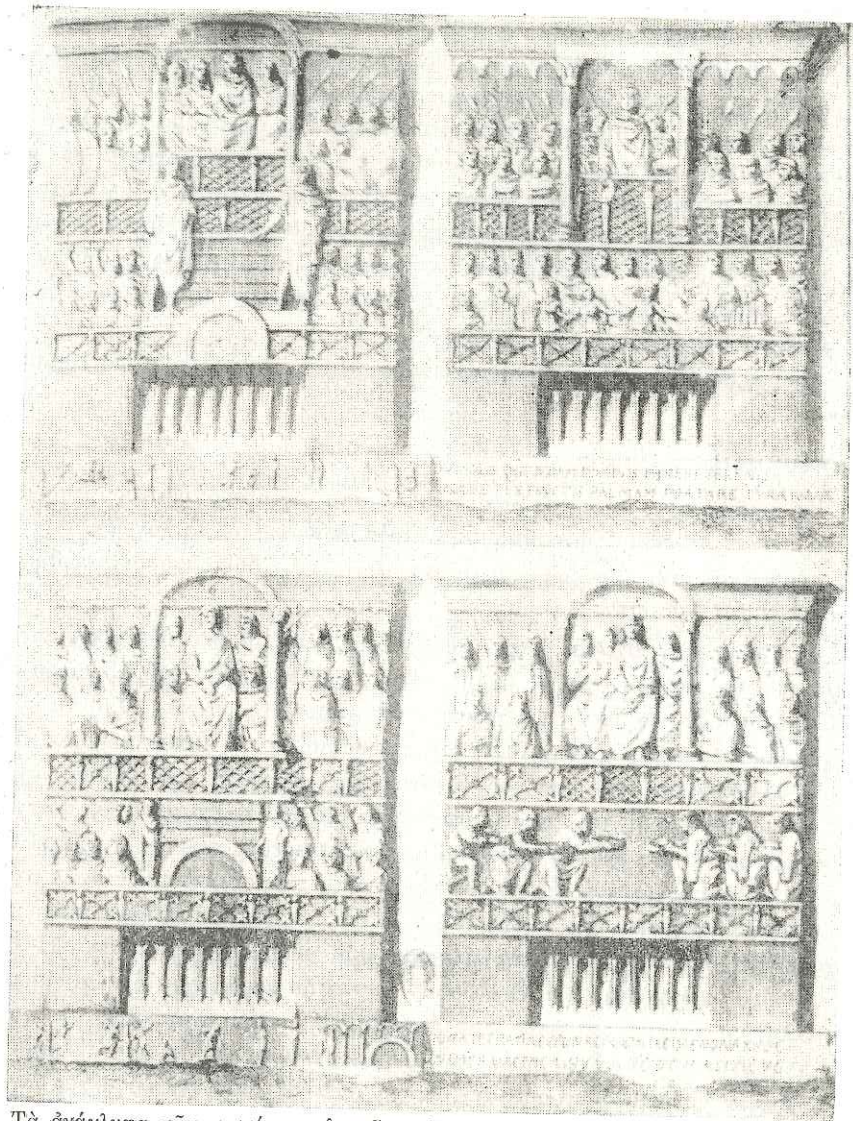
Ὁλόκληρο τὸ Ἰπποδρόμιο μποροῦσε νὰ περιλάβῃ περισσότερα ἀπὸ 100.000 ἄτομα.

Διακόσμησις

Ὁ Ἰππόδρομος ἦταν γεμάτος ἀπὸ γλυπτὰ ἀριστουργήματα. Ἀγάλματα καὶ στῆλες στόλιζαν τὴ sripa, τίς στοές, τὸν εὐριπο, τὸ λογεῖον. Δυστυχῶς σήμερα ἀπ' ὄλο τὸν πλούσιο αὐτὸ καλλιτεχνικὸ διάκοσμο δὲν σώθηκαν παρὰ ἐλάχιστα δείγματα.

Στὴ σημερινὴ πλατεῖα Ἄτ - μεϊντὰν σώζονται οἱ δύο ὀβελίσκοι καὶ ἡ μικρὴ φιδωτὴ χάλκινη στῆλη. Ὁ ὀβελίσκος τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου εἶναι ἓνας ὠραῖος τετράπλευρος αἰγυπτιακὸς μονόλιθος ὕψους 19.59 μ., — 25,60 μ. μὲ τὴ μεταγενέστερη βάσι καὶ τίς βαθμίδες —, ἀναστηλωμένος ἀπ' αὐτόν. Προέρχεται ἀπὸ ναὸ τοῦ Κάρνακ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἔφθασε στὴν Πόλι ὀποσδήποτε μὲ τὴν πρώτη ὑποκίνησι τοῦ Μ. Κωνσταντῖνου, πότε ἀκριβῶς ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ καθορισθῇ. Στίς τέσσερις πλευρές του ἔχει ἱερογλυφικὰ γράμματα ποὺ ἐκφράζουν τὴν ἀγάπη τῶν αἰγυπτιακῶν θεῶν πρὸς τὸν Φαραὸν Τούθμωσι Γ' (1471 π.Χ.). Στὴν κορφή του ὑπῆρχε μικρὸς ὀρειχάλκινος στρόβιλος ποὺ καταστράφηκε ἀπὸ σεισμὸ ἢ καταιγίδα. Ἡ βάσις του εἶναι τῶν χρόνων τοῦ Θεοδοσίου. Στὸ κάτω μέρος ἔχει δύο ἐπιγραφές, μία ἑλληνικὴ καὶ μία λατινικὴ ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἀναστήλωσί του καὶ μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ἡ ἐργασία αὐτὴ ἔγινε μέσα σὲ 32 ἡμέρες. Παριστάνεται ἀκῶμα ἡ πεσμένη αἰγυπτιακὴ στῆλη μαζί μὲ διάφορα ἐργαλεῖα, σχοινιά, ζῶα καὶ ἐργάτες, ποὺ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν ἀναστήλωσί της. Πιὸ ἐπάνω ἀνάγλυφες παραστάσεις καὶ στίς τέσσερις πλευρές παριστάνουν τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιο μὲ τὴν οἰκογένειά του καὶ τὴν ἀκολουθία του στὸ κἀθισμα.

Ἡ κτιστὴ στῆλη τοῦ Κωνσταντῖνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου ὕψους

Τὰ ἀνάγλυφα τῶν τεσσάρων πλευρῶν τοῦ ὀβελίσκου Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου.

32 μ. ἀναστηλώθηκε ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα αὐτὸν καθὼς δηλώνει ἡ ἐπιγραφή ποὺ βρίσκεται στὴ βάση της. Δὲν εἶναι γνωστὸ ποιὸς τὴν ἔκτισε. Ἦταν ἄλλοτε σκεπασμένη ἀπὸ ὀρειχάλκινες ἐπίχρυσες πλάκες ποὺ ἀφαίρεσαν καθὼς εἶναι πολὺ πιθανὸ οἱ Φράγχοι.

Ἡ μικρὴ χάλκινη φιδωτὴ στήλη τῶν Δελφῶν ὕψους σήμερα 5 μ. — 8 μ. στὴν ἀρχικὴ της μορφή —, εἶναι ἀφιέρωμα τῶν 31 ἑλληνικῶν πόλεων ποὺ νίκησαν τοὺς Πέρσες στὶς Πλαταιές καὶ στὴ Σαλαμίνα, πρὸς τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Κατασκευάσθηκε ἀπὸ τὰ τροπαια αὐτά. Μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντῖνο γιὰ νὰ κοσμήσῃ μὲ ἄλλα καλλιτεχνήματα τὸ χῶρο τοῦ Ἱπποδρόμου. Ἐπάνω στὰ κομμένα σήμερα κεφάλια τῶν τριῶν πλεγμένων μεταξὺς τους φιδιῶν ποὺ τὴν ἀποτελοῦν, στηριζόταν ἄλλοτε χρυσοῦ τρίποδο καὶ ἔπάνω σ' αὐτὸ χρυσοῦ ἀγγεῖο. Τὸ τρίποδο καὶ τὸ ἀγγεῖο χάθηκαν πρὶν μεταφερθοῦν στὴν Πόλι. Τὰ κεφάλια τῶν φιδιῶν κόπηκαν πολὺ ἀργότερα μετὰ τὴν ἄλωσι. Σώζεται σήμερα στὸ ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ ἔπάνω μέρος ἐνὸς κεφαλιοῦ. Τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πόλεων ποὺ ἀφιέρωσαν τὴ στήλη στὸ μαντεῖο φαίνονται μόνις χαραγμένα ἔπάνω στὶς χάλκινες σπείρες. Οἱ βυζαντινοὶ θεωροῦσαν τὴ στήλη αὐτὴ τέλεσμα, τῆς ἀπέδιδαν δηλαδὴ μαγικὴ δύναμι καὶ συγκεκριμένα τὴ δύναμι νὰ διώχνῃ μακριὰ ἀπ' τὴν Πόλι τὰ δηλητηριασμένα φίδια. Τέλεσματα θεωροῦσαν καὶ τὸν ὀβελίσκο τοῦ Θεοδοσίου καθὼς καὶ ἄλλα ἀγάλματα καὶ στήλες ποὺ δὲν σώζονται σήμερα.

Στὸ ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως μαζί μὲ μερικὰ ἄλλα ἀνασκαφικὰ λείψανα γλυπτικῆς καὶ κεραμικῆς τέχνης τοῦ Ἱπποδρόμου, σώζεται σπασμένη στὸ ἔπάνω μέρος καὶ ἡ τετράπλευρη βάση ὕψους 2,5 - 2,88 ποὺ ὑπεβάσταζε τὸν ὀρειχάλκινον ἀνδριάντα τοῦ μεγάλου ἠνιόχου τῶν Βενέτων Πορφυρίου ἢ Καλλιόπου. (5 - 6 αἰ.). Ὁ ἀνδριάνς δὲν ὑπάρχει πιά. Ἡ βάση του στὸ κάτω μέρος καὶ στὶς τέσσερις πλευρὰς φέρει γεωμετρικὰ καὶ ἄνθηνα σχέδια. Ἐπάνω ἀπ' αὐτὰ ὑπάρχουν ἀνάγλυφες παραστάσεις Ἱπποδρομικῶν θριάμβων τοῦ Πορφυρίου, ἐπιγράμματα ἀφιερωμένα σ' αὐτὸν καὶ τὰ ὀνόματα — πρᾶγμα σπάνιο αὐτό —, τῶν ἀλόγων του.

Ἐνα πλῆθος ἀπὸ καλλιτεχνήματα, ἀγάλματα θεῶν, ἀνδριάντες αὐτοκρατόρων, ἀξιωματούχων, ἠνιόχων, νικητῶν ἀγῶνων, διαφόρων προσώπων ἢ ζώων, ἔχουν χαθῆ ἢ διαρπαγῆ. Τὰ γνωρίζομε ὅμως ἀπὸ τίς περιγραφὰς καὶ τίς μνεῖς τῶν βυζαντινῶν ἱστορικῶν, χρονογράφων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Ὁ Μαλάλας, ὁ Θεοφάνης, ὁ Κεδρηνός, ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος, ὁ Ζώσιμος, ὁ Σωκράτης, ὁ Σωζομενὸς καὶ ἰδίως ὁ Νικήτας Χωνιάτης¹ καὶ ὁ Ψευδοκωδινός², ἀναφέρουν μὲ ἀκρίβεια καὶ σαφήνεια

1) Νικήτας Χωνιάτης, *Περὶ ἀγαλιμάτων*, ἔκδ. Βόν., σελ. 358 κ.ἑ.

2) Ψευδοκωδινός, *Ἱστορία Κων)πόλεως*, ἔκδ. Th. Preger, Λειψία 1907, II, σελ. 189 κ.ἑ. καὶ 191 κ.ἑ.

πολλά από τὰ καλλιτεχνήματα αὐτά. Οἱ περιγραφές ἀκόμα τῶν περιηγητῶν εἶναι πολὺ κατατοπιστικές. Ἔργα ἀπὸ τὴν κλασσικὴ Ἑλλάδα, ἀπὸ τὴν Ρώμη, ἔργα ἀπὸ πανάρχαιους ἀνατολικούς λαούς, Αἰγυπτίους, Βαβυλωνίους, Ἀσσυρίους, θρίσκονταν συγκεντρωμένα ἐδῶ. Ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα αὐτὰ ἄξια ἰδιαίτερου λόγου εἶναι τὰ τέσσερα χάλκινα ἐπίχρυσα ἄλογα ποὺ στολίζουν σήμερα τὴν κεντρικὴ πρόσοψι τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Μάρκου στὴ Βενετία. Τὸ χάλκινο αὐτὸ σύμπλεγμα ἔργο πιθανὸ τοῦ Λυσίππου, φερμένο σύμφωνα μὲ τὴν ἐπικρατέστερη γνώμη ἀπὸ τὴ Χίο καὶ στημένο στὸν ἱππόδρομο ἀπὸ τὸν Θεοδόσιο Β', τὸ πῆραν οἱ Φράγκοι στὴν πρώτη εἰσβολή τους στὴ βυζαντινὴ πρωτεύουσα. Τὸ 1797 ὁ Ναπολέων τὸ μετέφερε στὸ Παρίσι γιὰ νὰ στολίση τὴν ἀψίδα τοῦ Carrousel. Τὸ 1815 μεταφέρθηκε ὀριστικὰ πάλι στὴ Βενετία.

Ἀπὸ τὰ χαμένα γλυπτὰ ἀριστουργήματα οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρουν τὸν χάλκινο Ἡρακλῆ τοῦ Λυσίππου, ὃχι σὲ στάσι νικητηρίου θριάμβου ἀλλὰ μελαγχολικῆς περισυλλογῆς γιὰ τὴν ἀβεβαιότητα τῆς νίκης· τὸν Καλυδῶνιο κάπρο, τὸν χάλκινο ἀετὸ ποὺ ἔστησε ἐπάνω σὲ στήλη ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς γιὰ νὰ φοβηθοῦν ἀπὸ τὴ θεὰ του τὰ δηλητηριασμένα φίδια, τοὺς Διόσκουρους, τὴν Ἑλένη, χάλκινα ὁμοιώματα ζώων, τὴ Σκύλλα, τὴ Χάρυβδι, τὶς Σφίγγες, ἀγάλματα ἀρχαίων θεῶν, τὴν Ἀθηνᾶ, τὸν Δία, τὴν Ἄρτεμι, τὸν Ἀπόλλωνα, ὠραῖα συμπλέγματα, μὲ τὴν νεαρὴ κόρη ποὺ κρατοῦσε στὴν δεξιὰ τῆς παλάμη ἔφιππο ἄνδρα, μὲ τοὺς ἀρματηλάτες, τὸν «δ ν ο ν καὶ ὀ ν η λ ἄ τ η ν» κ.ἄ.

Ὄνόματα ἡνιόχων καὶ ἀθλητῶν τῶν ὁποίων οἱ ἀνδριάντες εἶχαν στηθῆ ἐδῶ ἀπὸ τοὺς διαφόρους δήμους, γίνονται γνωστὰ ἀπὸ τὰ ἐπιγράμματα ποὺ ἦταν γραμμένα στὴ βάσι τους καὶ ποὺ σώθηκαν μόνο αὐτὰ ἀπὸ τὴν καταστροφή¹. Τὰ ἐπιγράμματα αὐτὰ δίνουν πολὺτιμες πληροφορίες γιὰ τοὺς δήμους, τοὺς ἡνιόχους, καὶ τὴ μορφή τῶν ἀνδριάντων.

Ἱπποδρομικὲς φατρίες

Οἱ Βυζαντινοὶ τελοῦσαν τοὺς ἱππικούς ἀγῶνες τοὺς ὅπως καὶ οἱ Ρωμαῖοι διηρημένοι σὲ φατρίες, ποὺ λέγονταν μέρη ἢ δήμοι. Καθένα ἀπὸ τὰ μέρη αὐτὰ εἶχε τοὺς δικούς του ἡνιόχους, ξεχωριστὴ διοίκησι μὲ ἀρχηγὸ τὸν δῆμαρχο, ξεχωριστοὺς ὑπαλλήλους. Ἀκόμα καὶ ἰδιαίτεροι στάβλοι ποὺ θρίσκονταν στὴ συνοικία τοῦ Δίππιου ἦταν στὴν κατοχὴ τῶν μερῶν. Ἀπὸ τὸ χρῶμα τοῦ ἱματίου ποὺ φοροῦσαν οἱ ἡνιόχοι διακρίνονταν τὰ τέσσερα μέρη, οἱ Πράσινοι, οἱ Βένετοι (γαλάζιο χρῶμα), οἱ Λευκοὶ καὶ οἱ Ροῦσιοι (κόκκινο χρῶμα). Οἱ δήμοι τοῦ κέντρου καὶ τῶν κοντινῶν περιοχῶν λέγονταν πολιτικοί, τῶν προαστείων, περατικοί. Οἱ λευκοὶ ταυτίζονται μὲ τὸν πολιτικὸν δήμον τῶν Βενέτων. Οἱ Ροῦσιοι μὲ τὸν πολιτικὸν δήμον τῶν Πρασίνων. Ἔτσι κύριους δήμους ἀποτελοῦσαν μόνο οἱ Βένετοι καὶ οἱ

1) Βλ. Anthologia graeca, II, Lipsiae 1814, σελ. 617—621 καὶ 727—743.

Πράσινοι. Αὐτοὶ μόνο εἶχαν δική τους διοίκησι με ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς δύο δημάρχους ποὺ ἐρρῶθμιζαν τὴν ὀργάνωσι καὶ τὴν κίνησί τους. Αὐτοὺς ἀκολουθοῦσαν σὲ ὅλα οἱ δευτερεύοντες δῆμοι τῶν Λευκῶν καὶ τῶν Ρουσιῶν. Τὸ λευκὸ καὶ τὸ κόκκινο χροῖμα ἦταν διακριτικὰ μονάχα τῶν ἡνιόχων· δὲν ἐκπροσωποῦσαν καμμία ἀπολύτως ξεχωριστὴ δύναμι.

Μὲ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ κυρίαρχα μέρη συνυφαίνεται καὶ μία ἰδιαίτερη ἐθιμοτυπία ποὺ καθορίζει τις διάφορες ἐκδηλώσεις τιμῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. Αἱ *δοχαί*, δηλαδὴ ἡ ἐπίσημη ὑποδοχὴ του με εὐλογίες καὶ ἐλευφημίες ἀπὸ τὸν δήμαρχο καὶ τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ δήμου στοὺς καθωρισμένους *τόπους ἡστάσεις*, περιγράφονται με ἀκριβεία ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Πορφυρογέννητο στὸ *Περὶ θασιλείου τάξεως* ἔργου του.

Οἱ Ἱπποδρομικὲς φατρίες ἀπὸ τὸν πέμπτο αἰῶνα ἀπέκτησαν πολιτικὸ χαρακτηριστῆρα. Ἄρχισαν νὰ ἀναμειγνύωνται στὰ ἐπίμαχα κρατικά ζητήματα καὶ δὲν εἶναι λίγες οἱ φορὲς μέσα στὴ βυζαντινὴ ἱστορία ποὺ οἱ δῆμοι ἔκριναν τὴν τύχη τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς με τὴν ἐπιδοκιμασία ἢ ἀποδοκιμασία τους. Ἀκόμα καὶ σὲ θρησκευτικὰ ζητήματα, σ' αὐτὲς τις πολὺ συνηθισμένες στὸ Βυζάντιο θρησκευτικὲς ἔριδες ἀναμείχθηκαν. Ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐπιρροὴ τῶν δῆμων φθάνει στὸ κορύφωμά της τὸν 5ο καὶ 6ο αἰῶνα. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μέλη τῶν δῆμων οἱ *δημόται*, με ἀρχηγὸ τὸν *δημοκράτη*, συγκροτοῦν μόνιμα στρατιωτικὰ σώματα ποὺ τις κρίσιμες στιγμὲς τῆς Αὐτοκρατορίας ἐνώνουν τις δυνάμεις τους με τὸν αὐτοκρατορικὸ στρατό. Τὴν ἐνίσχυσιν τῶν σωμάτων αὐτῶν ζήτησε ἀρκετὲς φορὲς τὸ ἐπίσημο κράτος. Καὶ ἦταν αὐτὲς οἱ μόνες φορὲς ποὺ οἱ δῆμοι λησμόνησαν τις ἀντιθέσεις τους καὶ ἐνώθηκαν γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν μαζί τὸν κοινὸ ἐχθρό.

Οἱ αὐτοκράτορες καὶ οἱ μεγάλοι ἀξιοματοῦχοι δὲν ἔμειναν ξένοι σ' αὐτὴ τὴν εὐρύτατη κίνησι καὶ δράσι τῶν Ἱπποδρομικῶν φατριῶν. Ἀναμείχθηκαν καὶ αὐτοὶ στοὺς διχασμοὺς καὶ στὰ πάθη τους. Ὅταν ἀνέβαινε ὁ αὐτοκράτωρ στὸ κάθισμα, ὅλοι πρόσεχαν τί ἔμβλημα φοροῦσε. Οἱ αὐτοκράτορες καὶ οἱ ἀνώτερες τάξεις εὐνοοῦσαν πιὸ πολὺ τοὺς Βενέτους. Οἱ Πράσινοι ἀντιπροσώπευαν γενικὰ τις μεγάλες λαϊκὲς μάζες. Ὁ Θεοδόσιος ὁ Β' (408 - 450) ἦταν με τὸ μέρος τῶν Πρασίνων καὶ φανερὰ ἔδειξε τὴν εὐνοιά του σ' αὐτοὺς. Ὁ διάδοχός του Μαρκιανὸς (450 - 457) ἀντίθετα ἐνίσχυσε τοὺς Βενέτους. Ὁ διάδοχος τοῦ Ζήνωνος Ἀναστάσιος Α', (491 - 518) εὐνόησε τοὺς Ρουσιούς. Ἐπῆρξαν καὶ αὐτοὶ ποὺ δὲν ἔμειναν πιστοὶ ὡς τὸ τέλος στὸ μέρος ποὺ ὑποστήριζαν, εἴτε ἀπὸ προσωπικὴ δυσἀρέσκεια, εἴτε ἀπὸ πολιτικὴ σκοπιμότητα. Οἱ Πράσινοι με τὸ πέρασμα τῶν χρόνων ἔχασαν τὴν εὐνοία τοῦ Μαυρικίου (582 - 602). Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ με τὸν Φωκά (602 - 610) ποὺ ἐνῶ στὴν ἀρχὴ τάχθηκε με τοὺς Πρασίνους ἀργότερα εὐνόησε τοὺς Βενέτους. Ὁ Ἡράκλειος (610 - 641) δὲν εἶχε καιρὸ νὰ ἀναμειχθῇ σὲ ἐσωτερικὲς διαιρέσεις τῆ στιγμῆ ποὺ τόσο ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι ἀπειλοῦσαν τὴν

Αυτοκρατορία. Φέρθηκε διπλωματικά και στα δύο μέρη. Ο Ίουστινιανός (527 - 565) στην αρχή της βασιλείας του έδωσε προνομακή θέσι στους Βενέτους. Αργότερα θέλοντας να αμβλύνη τις αντιθέσεις ανάμεσα στα δύο κυρίαρχα μέρη εξέδωσε διάταγμα με το οποίο ώριζε βαρύτερη τιμωρία σ' όποιονδήποτε ανεξάρτητα από τον δήμο που ανήκε, παρασυρόταν απ' αυτούς τους ιπποδρομικούς ανταγωνισμούς σε έγκλήματα και αδικίες. Στη στάσι του Νίκα ο Ίουστινιανός αντιμετώπισε την όμόφωνη αντίδρασι και τών δύο μερών.

Από τον 7ο αιώνα και ύστερα όλο και άτονεί η πολιτική ισχύς τών δήμων οι παλιές αντιθέσεις ανάμεσά τους αμβλύνονται. Σπάνια εκδηλώνονται έξω από τον αγωνιστικό στίβο. Ένας όμαλότερος πολιτικός βίος θα άφρανίση τη λάμψι και τη δύνάμι τους.

Οι άγώνες

Τπήρχαν ώρισμένοι τύποι, καθιερωμένοι νόμοι, σύμφωνα με τους όποιους ή ά ρ ή ν α ή το ί π π ο δ ρ ό μ ι ο ν ή γ ε τ ο. Οι άγώνες που γίνονταν σε ώρισμένες έπίσημες ήμέρες του χρόνου, λέγονταν τ ο υ κ α τ α λ ό γ ο υ. Αύτοι συνέπιπταν ή με μεγάλες χριστιανικές εορτές όπως τα Χριστούγεννα ή το Πάσχα, ή με ιστορικές ήμερομηνίες όπως ή 11η Μαΐου όποτε εορτάζονταν τα έ γ κ α ί ν ι α ή τ ο γ ε ν έ θ λ ι ο ν της Κωνσταντινουπόλεως, ή με χαρμόσυνες άγγελίες, στέψεις αυτοκρατόρων, γέννησι διαδόχου, νίκες κλπ. Οι άγώνες που γίνονταν δίχως καμία έπισημότητα στις άνεπίσημες ήμέρες άποτελοΰσαν τ ο π α γ α ν ό ν ί π π ι κ ό ν. Στις 3 Ίανουαρίου γινόταν τ ο β ο τ ό ν, άγώνες μόνο πεζών στους όποιους έπαιρναν μέρος όσοι ήθελαν. Όπως-δήποτε ή άναγγελία άγώνων ήταν ένα μεγάλο χαρμόσυνο γεγονός. Οι δρόμοι γέμιζαν από ανθρώπους κάθε τάξεως και κάθε ήλικίας. Παρουσιαζόταν μία εύκαιρία για να έπιδείξουν οι Βυζαντινοί τις βαρειές πολυτελείς άμφιέσεις τους, τα κοσμήματά τους, τη χλιδή και την κομψότητά τους. Χοροί και κάθε είδους διασκεδάσεις, εύθυμη μουσική, έδιναν στην πόλι όλόκληρη, εορταστική όψη. Τό σχετικό τυπικό ύπάρχει στο Π ε ρ ι β α σ ι λ ε ί ο υ τ ά ξ ε ω ς τ ο υ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου.

Η πρώτη αυτοκρατορική διαταγή δινόταν στον βασιλικό αΰλάρχη τόν π ρ α ι π ό σ ι τ ο ν, που κι' αυτός με τη σειρά του διέτασε τόν θ ε σ σ ά ρ ι ο ν για τις προπαρασκευαστικές εργασίες. Την προηγούμενη ήμέρα έπρεπε να ύψωθ ή στο βασιλικό θεωρείο πολύτιμο παραπέτασμα τ ο β ή λ ο ν ή β η λ ά ρ ι ο ν ή π α ν ν ί ν. Από τις άπαραίτητες φροντίδες της παραμονής ήταν και ή έπιλογή με κλήρο τών ήνιόχων και τών ίππων που θα έπαιρναν μέρος, από ένα σταμνόμορφο δοχείο την ο ρ ν α (λατ. urna = στάμνα) ή κ υ λ ί σ τ ρ α.

Την ήμέρα τών άγώνων, άνθρωποι κάθε ήλικίας έντόπιοι και ξένοι από την άνατολή του ήλιου έπαιρναν τη θέσι τους στον ίππόδρομο. Στα κάτω καθίσματα που ήταν πολύ κοντά στον στίβο έπαιρναν θέσι οι έπίσημοι εκπρό-

σωποι τῶν δήμων. Κοντὰ στοὺς καμπτήρες εἶχαν θέσι τὰ ὄργανα (εἶδος φορητῶν ἁρμονίων), ἓνα γιὰ κάθε δήμο, οἱ ὄργανάριοι (παίχτες), καθὼς καὶ οἱ κράκται, φωνοβόλοι ἢ ψάλται τῶν δήμων, αὐτοὶ δηλαδὴ ποὺ ἔψαλλαν ἄσματα πρὸς τιμὴν τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν νικητῶν. Ἡ σφενδόνη πλημμύριζε ἀπὸ τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ. Κληρικοὶ καὶ γυναῖκες δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ παρακολουθήσουν τοὺς ἀγῶνες· μονάχα γυναῖκες ἐλαφρῶν ἡθῶν ἔμπαιναν στὸν ἵπποδρομο. Ἡ αὐτοκράτειρα καὶ οἱ μεγάλες ἀρχόντισσες παρακολουθοῦσαν τοὺς ἀγῶνες ἀπὸ τὸν γυναικωνίτη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, πίσω ἀπὸ λεπτὰ παραπετάσματα χωρὶς νὰ γίνουιν θεατὲς ἀπὸ τὸν λαό. Στὰ ἀνάγλυφα τῆς βάσεως τοῦ ὀβελίσκου τοῦ Θεοδοσίου, παρουσιάζεται καὶ ἡ Αὐγούστα στὸ κάθισμα δίπλα στὸν αὐτοκράτορα. Ἴσως αὐτὸ νὰ ὀφείλεται σὲ ἔμπνευσι τοῦ καλλιτέχνη, ἢ πρᾶγμα πιθανώτερο, τὰ πρῶτα χρόνια ἡ Αὐγούστα νὰ εἶχε τὸ δικαίωμα αὐτό.

Ὁ αὐτοκράτωρ στὶς ἐπίσημες ἡμέρες τῶν ἀγῶνων τοῦ καταλόγου ξεκινοῦσε ἀπὸ τὸ Μέγα Παλάτιον ντυμένος μὲ τὸ χρυσοστόλιστο σαγίον ἀφοῦ διέσχισε τὶς ἀπέραντες στοές του, ἔμπαινε στὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀνεβαίνοντας τὸν κοχλία, ἔφθανε στὸν κοιτῶνα τοῦ καθίσματος. Ὁ τελετάρχης, ὁ ἐπὶ τῆς καταστάσεως, καθὼς λεγόταν, ἔδινε τὸ σύνθημα στὸν πραιπόσιτο γιὰ νὰ ἀναγγεῖλῃ στὸν αὐτοκράτορα ὅτι ὅλα ἦταν ἔτοιμα. Τότε αὐτὸς φορῶντας πιά βαρύτερη χλαμύδα καὶ στέμμα μὲ τὴν συνοδείαν τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλίου, τῶν θαλαμηπόλων δηλαδὴ, ἔμπαινε στὸ μέγα τρικλίνιον, τὸ μεγάλο ἐστιατόριο ὅπου δεχόταν τὴν προσκύνησι τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἀρχόντων. Ὑστερα ἀπ' αὐτὸ μὲ τὴ συνοδείαν πάλι τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλίου καὶ ἄλλων ἀξιωματούχων ἀνέβαινε στὴν ἐξέδρα τοῦ καθίσματος. Στεκόταν λίγα λεπτὰ ὀρθὸς στὸ θρόνον του καὶ εὐλογοῦσε κάνοντας τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ τρεῖς φορὲς τὸ λαό του, πρῶτα τὸ κέντρο, ὕστερα δεξιὰ τὸ μέρος τῶν Βενέτων καὶ τελευταῖα τὸ μέρος τῶν Πρασίνων ἀριστερά. Ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς ἀναφωνοῦσαν τότε τρεῖς φορὲς «ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος» καὶ οἱ κράκται μὲ τὸ λαὸ πάλι ἀναφωνοῦσαν «πολλά, πολλά, πολλά, πολλά ἔτη εἰς πολλά». Παρόμοιες προσφωνήσεις καὶ ἐπευφημίαι ποὺ φέρουν τὸ ὄνομα εὐφημία ἢ ἄκτα ἢ ἀκτολογία, ἀπὸ τὸν λαό, τὸν στρατό, τὰ μέρη καὶ τοὺς κράκτας, συνεχίζονταν σ' ὅλο τὸ διάστημα τῶν ἵπποδρομικῶν ἀγῶνων, ἕως τὴ στιγμή ποὺ θὰ ἔφρευε ὁ αὐτοκράτωρ.

Τὰ ἄρματα ξεκινοῦσαν ὕστερα ἀπὸ τὸ αὐτοκρατορικὸ σύνθημα. Ἀφέτης ἦταν ὁ λεγόμενος μαπάριος, ὁ ὁποῖος πῆρε τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀπὸ τὴν μάπα, τὸ λευκὸ λινὸ μαντήλι ποὺ ἔπαιρνε ὁ ὕπατος τῶν ἀγῶνων ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα πρὶν ξεκινήσουν τὰ ἄρματα. Τὴν ὥρα ποὺ ἔτρεχαν αὐτά, οἱ φωνοβόλοι κάθε δήμου μαζί μὲ τὸν λαὸ παρώτρυναν τοὺς ἡνιόχους ποὺ ὑπεστήριζαν.

Τέσσερις άρματοδρομίες τὸ πρῶτ' καὶ ἄλλες τέσσερις τὸ ἀπόγευμα γίνονταν συνηθέστερα. Στὸς πρώτους ὅμως αἰῶνες τῆς Αὐτοκρατορίας γίνονταν καὶ περισσότεροι. Στὰ ἐνδιάμεσα διαστήματα παρουσιάζονταν τὰ ἐπεισόδια, δηλαδή διάφορα διασκεδαστικά θεάματα, ἀκροβασίες, ταχυδακτυλουργίες, ἐπιδείξεις σπανίων θηριῶν, θηριομαχίες, μιμικὲς παραστάσεις, ἀγῶνες πάλης. Οἱ ὄργανάριοι ἔπαιζαν τὰ ὄργανα, ἐνῶ αὐτοσχέδια σκωπτικά τραγούδια μὲ στόχο ὁποιοδήποτε πολίτη ἢ ἄρχοντα ἢ καὶ τὸν αὐτοκράτορα ἀκόμα, σκορποῦσαν τὴν φαιδρότητα. Ἀρκετὰ παρόμοια αὐτοσχέδια μικρὰ ἄσματα τοῦ ἵπποδρόμου μᾶς ἔχουν σωθῆ¹. Ἀλλὰ καὶ συστάσεις παρακλήσεις, παρὰίονα τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἦταν κάτι πολὺ συνηθισμένο μέσα στὸν χῶρο αὐτό.

Μετὰ τὸ τέλος τῶν ἀγῶνων ἀκολουθοῦσε ἡ στέψις τῶν νικητῶν μὲ στεφάνι ἀπὸ φοῖνικα, τὸ βαῖν. Συνεκδοχικὰ βαῖν ἔλεγαν καὶ τὴν συμπλήρωσι τῶν ἑπτὰ σπατιῶν ἀπὸ τὸν νικητὴ ἠνίοχο. Ἀλλὰ καὶ νομίματα καὶ φορέματα ἢ παλιότερα στεφάνι ἀπὸ ἄργυρο ἔπαιρνε ὁ νικητὴς. Τὰ βραβεῖα τὰ μοίραζε στὸ στάμα βασιλικὸς ἐκπρόσωπος, ὁ ἀκτουάριος, ἢ σπανιώτατα, σὰν ἔκφρασι ἐξαιρετικῆς τιμῆς, ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ στὸ κάθισμα. Μετὰ τῆ στέψι τῶν νικητῶν ὁ αὐτοκράτωρ κατέβαινε ἀπὸ τὸ κάθισμα καὶ μὲ τὴν συνοδεία πάλι τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλίου, διασχίζοντας τὴν παράταξι τῶν μεγάλων ἀρχόντων ποὺ τοῦ εὔχονταν «εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους», ἔμπαινε στὸν κοιτῶνα τοῦ καθίσματος γιὰ νὰ βγάλῃ τὴν χλαμύδα καὶ τὸ βαρύτιμο στέμμα καὶ νὰ φορέσῃ πάλι τὸ σαγίον. Μὲ τὴν ἴδια πάλι εὐχή ἀπὸ τὸ στόμα τῶν ἀλικῶν, ἀποσυρόταν στὸ χρυσοτρικλινον γιὰ νὰ ἀναπαυθῆ.

Μετὰ τὴν λῆξι τῶν ἀγῶνων προσφέρονταν τρόφιμα στὸ λαό, λαχανικά ψάρια παστὰ ἢ κρέατα. Τὰ μέρη μὲ τοὺς νικητὰς τῶν πλημμύριζαν τὶς ἐκκλησίες γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὶς εὐχαριστίες τους γιὰ τὴν νίκη.

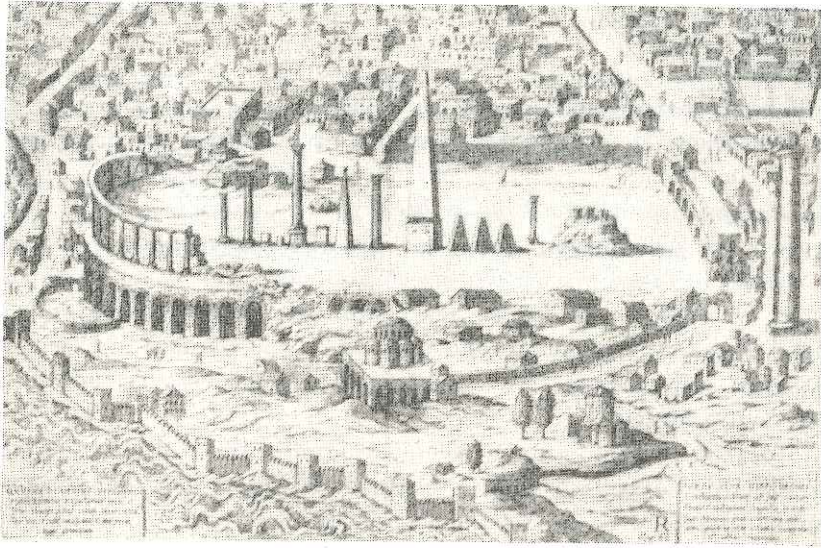
Παρακμὴ τοῦ ἵπποδρόμου

Στοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Αὐτοκρατορίας μεγάλη ἦταν ἡ αἴγλη τοῦ ἵπποδρόμου μεγάλος ἀκόμα καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τῶν Βυζαντινῶν γιὰ τὰ ἵπποδρομικὰ θεάματα. Ὅστερα ἀπὸ τὴ στάσι τοῦ Νίκα παρουσιάζεται ἡ πτώσις του. Γίνονται πάλι ἀγῶνες, ἀλλὰ μὲ λιγώτερη δξύτητα, μὲ λιγώτερη λάμψι. Ἐλειψε ὁ παλιὸς ἐνθουσιασμός ποὺ δημιουργοῦσε ἐκείνη τὴν ξεχωριστὴ ἀτμόσφαιρα τὴν πλημμυρισμένη ἀπὸ μεγαλοπρέπεια, χλιδὴ, πάθος, ἀγωνία καὶ λαϊκὴ μαζὶ ἔξαρσι.

Ἀπὸ τὸν 12ο αἰῶνα καὶ πέρα οἱ βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ πολὺ λίγες φορὲς κάνουν λόγο γιὰ τοὺς ἵπποδρομικοὺς ἀγῶνες. Ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνὸς ὡρ-

1) Φαίδων Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς τόμ. Α', II, ἐν Ἀθήναις 1948, σελ. 38 κ.έ.

γάνωσε παρὰ τῆ διαρκῆ σχεδὸν ἀπασχόλησί του μὲ τίς ἐσωτερικὲς καὶ ἐξωτερικὲς περιπλοκὰς τοῦ κράτους τέτοιους ἀγῶνες. Ἡ κόρη του καὶ ἱστοριογράφος του Ἄννα ἡ Κομνηνὴ στὴν Ἀλεξιάδα τὸ ἀναφέρει αὐτὸ χωρὶς νὰ δίνει καμμιά περιγραφὴ τους. Ἡ κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Φράγκους τὸ 1204 οἱ ὁποῖοι ἀφαίρεσαν ἢ κατέστρεψαν πολλὰ ἀπὸ τὰ καλλιτεχνήματα πὺν στόλιζαν τὸν Ἱππόδρομο, ἔφεραν τὴν ὀλοκληρωτικὴ πτῶσι του. Οἱ ἐξασκημένοι στὴν ἵππικὴ τέχνη δυτικοὶ ἱππότες πολὺ λίγο ἐνδιαφέρονταν γιὰ τίς ἀρματοδρομίαι τῶν Βυζαντινῶν. Ὅταν ὁ Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος στέφθηκε αὐτοκράτωρ στὴ Βασιλεύουσα μετὰ τὴν πτῶσι τῆς Φραγκοκρατίας, δὲν ἦταν καθόλου εὐκολὴ ὑπόθεσις ἡ ἀνασύστασις καὶ ἀναδιοργάνωσις τῶν ἀ-

Ὁ Ἱππόδρομος λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωσι δωρὸν τὸν εἶδε ὁ Οὐν. Panvinio.

γώνων. Ἀνοργάνωτοι ἦταν οἱ δῆμοι, ἡ ψυχὴ δηλαδὴ τοῦ Ἱπποδρόμου, καὶ οἱ αὐτοκράτορες δὲν κατοικοῦσαν πιά στὸ Μέγα Παλάτιον πὺν ἐπικοινωνοῦσε μ' αὐτὸν ἀλλὰ στὸ μακρινὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν. Ἡ ἐπίσημη παρουσίασις τῶν αὐτοκρατόρων στὸν λαὸ δὲν γινόταν πιά ἀπὸ τὸ κάθισμα ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἐξώστη τῶν Βλαχερνῶν. Ἡ καταστροφὴ καὶ ἡ λεηλασία τοῦ Μεγάλου Παλατίου πὺν ἄρχισε ἀπὸ τοὺς Φράγκους καὶ συνεχίσθηκε ραγδαῖα στοὺς τελευταίους αἰῶνες τῆς Αὐτοκρατορίας, ἔφερε ἀναγκαστικὰ τὴν πτῶσι τοῦ Ἱπποδρόμου. Οἱ βασιλεῖς ἐγκατέλειψαν τὸ ἐρειπωμένο ἀνάκτορο καὶ μαζί μ' αὐτὸ καὶ τοὺς Ἱπποδρομικοὺς ἀγῶνες. Ἐννοιο περιηγητὲς ὅπως ὁ Clavijo καὶ ὁ Buondelmonti ἀναφέρουν κάποιους μικροὺς ἵππικοὺς ἀγῶνες στίς ἀρχὰς τοῦ 15ου αἰ. Στίς παραμονὲς τῆς μεγάλης καταστροφῆς λείπουν ὀριστικὰ τὰ θεάματα καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ Ἱπποδρόμου. Μὲ τὴν τουρκικὴ κατάκτησι ὀλό-

κληρο τὸ κτιριακὸ καὶ διακοσμητικὸ του συγκρότημα καταστράφηκε. Ἡ οἰκοδομικὴ του ὕλη χρησιμοποιήθηκε σὲ τζαμιά, λουτρά, ἀκόμα καὶ σπίτια. Τὰ ἔργα τέχνης ποὺ τὸν στόλιζαν ἄλλοτε ἀρπάχθηκαν γιὰ νὰ στολίσουν ξένους ναοὺς, πλατεῖες, οἰκοδομήματα διάφορα. Ὁ χώρος ποὺ τόσο στενὰ εἶχε δεθῆ μὲ τὴν ἱστορικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ Βυζαντίου δὲν λησμονήθηκε, ἀλλὰ καταστράφηκε ἀνεπανόρθωτα. Παρὰ τὴν καταστροφὴ καὶ τὴ σύλησί του οἱ Τούρκοι τοῦ ἔδωσαν τὸ ὄνομα Ἄτ - μείντάν, ὀνομασία μὲ τὴν ὁποία μέχρι σήμερα εἶναι γνωστός, καὶ τὸν χρησιμοποίησαν καὶ αὐτοὶ ὡς τόπο ἱππικῶν ἀγῶνων καὶ ἄλλων ἀγωνισμάτων, μὲ τὴν δημιουργία νέων φατριῶν. Ἀλλὰ καὶ μὲ γεγονότα τῆς τουρκικῆς ἱστορίας συνδέθηκε ὁ χώρος αὐτός, μὲ ἐπαναστάσεις, ἀποκηρύξεις, θανατικὲς καταδίκες καὶ ἀκόμα ἐσορτές καὶ πανηγύρια χαρᾶς καὶ θριάμβων.

Ἄνασκαφές

Συστηματικὲς ἀνασκαφές δὲν καταρτίσθησαν ποτὲ νὰ γίνουν στὸν χώρο τοῦ ἵπποδρόμου. Οἱ ἀρχαιολόγοι μέσα ἀπὸ τὴν πληθώρα τῶν βυζαντινῶν ἐρειπίων ποὺ συσσωρεύονται ἐδῶ, δὲν μπόρεσαν νὰ καθορίσουν μὲ ἀκρίβεια κάθε τι σχετικὸ μ' αὐτόν. Ἔτσι ἂν δὲν εἶχαμε τὶς μνείες τῶν βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων καθὼς καὶ τῶν ξένων περιηγητῶν, θὰ ἦταν πολὺ δύσκολο νὰ ἔχωμε σήμερα μιὰ ὁπωσδήποτε σαφῆ καὶ πλήρη ἀναπαράστασί του. Οἱ διάφορες ἀνασκαφές ποὺ ἔγιναν κατὰ καιροὺς ἔφεραν στὸ φῶς ἀρκετὰ εὐρήματα, ὑπολείμματα ἀπὸ τὸν καλλιτεχνικὸ του ἰδίου διάκοσμο, ποὺ βρίσκονται στὴν πλατεῖα Ἄτ - μείντάν καὶ στὸ ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ 1855 - 1856 ἔγιναν οἱ πρώτες ἀνασκαφές ἀπὸ Ἀγγλοὺς, μὲ σκοπὸ τὴν τέλεια ἀποκάλυψιν τῶν τριῶν στηλῶν ποὺ ἓνα μέρος τους ἦταν βυθισμένο στὴ γῆ. Τὸ 1855 ὁ C. T. Newton ἀποκάλυψε τὰ ὀνόματα τῶν 31 ἑλληνικῶν πόλεων ποὺ ἦταν χαραγμένα στὶς χάλκινες σπεῖρες τῆς φιδωτῆς στήλης τῶν Δελφῶν. Γιὰ τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν του βλ. C. T. Newton, *Travels and discoveries in the Levant*, t. II, London 1865, σελ. 25 - 36. Τὸ 1856 ὁ Napier συνέχισε τὶς ἀνασκαφές καὶ ἔφερε στὸ φῶς τὶς βάσεις τοῦ ὀβελίσκου τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου καὶ τῆς στήλης τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου.

Οἱ ἀνασκαφικὲς ἐργασίες ποὺ ἀκολούθησαν ἔλυσαν μερικὰ τοπογραφικὰ προβλήματα, προσδιώρισαν μέρη τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ συγκροτήματος τοῦ ἵπποδρόμου καὶ ἔφεραν σὲ φῶς νέα εὐρήματα καὶ νέα λείψανα ποὺ ἀνῆκαν στὸ συγκρότημα αὐτό.

Τὸ 1908 ὁ γάλλος ἀρχαιολόγος A. Thiers ἀνέσκαψε τὸ χῶρο αὐτὸ καὶ ἐδημοσίευσε τοὺς καρποὺς τῆς ἐρευνᾶς του στὴν ἔκδοσι, *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres*, Paris 1913, σελ. 38—39.

Τὸ 1927 ἔκαναν συστηματικότερες ἀνασκαφές οἱ ἄγγλοι ἀρχαιολόγοι ST. Casson καὶ D. Talbot Rice μὲ τὴν συνεργασία τῶν G. F. Hudson καὶ A. H. M. Jones. Τὰ πορίσματά τους δημοσιεύθηκαν σὲ ξεχωριστὸ βιβλίον: St. Casson—D. Talbot Rice, ... Preliminary report upon the excavations, carried out in the hippodrome of Constantinople in 1927 on behalf of the British Academy, London 1928.

Οἱ Casson καὶ Rice ἐπανελάβαν τὸ 1928 τὶς ἔρευνές τους ὄχι μόνον στὸ χῶρον τοῦ Ἱπποδρόμου ἀλλὰ καὶ στὰ γύρω ἀπ' αὐτὸν μέρη, μὲ τὴν συνεργασία τῶν G. F. Hudson, Basil Gray καὶ C. M. Beazley. Γιὰ τὰ πορίσματα τους βλ. St. Casson—D. Talbot Rice, ... Second report upon the excavations carried out in and near the hippodrome of Constantinople in 1928 on behalf of the British Academy, London 1929.

Τὸ 1918 καὶ τὸ 1932 ἀνέσκαψαν τὸν χῶρον τοῦ Ἱπποδρόμου οἱ γερμανοὶ Ernst Mamboury καὶ Th. Wiegand μὲ τὴν συμμετοχὴ τῆς διευθύνσεως τῶν μουσείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Βλ. Ernst Mamboury—Th. Wiegand, Die Kaiserpaläste von Konstantinopel zwischen Hippodrom und Marmara meer... Berlin 1934.

Τὸ 1950 μὲ τὴν εὐκαιρίαν οἰκοδομῆς νέων κτιρίων ἔγιναν νέες ἀνασκαφές ἀπὸ τὴν διεύθυνσι τῶν μουσείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. Πηγές

“Ολοι οί βυζαντινοί ἐκκλησιαστικοί συγγραφεῖς, ἱστορικοί, χρονογράφοι, καθὼς καὶ κάθε ἄλλη φιλολογικὴ πηγὴ, ποὺ δίνουν σχετικὲς μὲ τὸν ἵπποδρόμο εἰδήσεις, ἀναφέρονται καὶ χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τὸν Φαῖδ. Κουκουλέ στὴ συνθετικὴ ἐξαντλητικὴ μελέτη του, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, Τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1949, σελ. 7—80.

Οἱ μαρτυρίες τῶν ξένων περιηγητῶν σχετικὰ μὲ τὰ ὅσα εἶδαν στὸν ἵπποδρόμο ἀπὸ τὸν 9ο μέχρι τὸν 19ο αἰ. ἀναφέρονται συγκεντρωτικὰ στὸ βιβλίο τοῦ Jean Ebersolt, Constantinople byzantine et les voyageurs du Levant, Paris, 1918.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μνημειακὰ λείψανα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ποὺ δίνουν ἀναπαράστασεις καὶ ἀπεικονίσεις ἵπποδρομικῶν σκηνῶν καὶ προσώπων (ἀνάγλυφα τῆς βάσεως τοῦ ὀβελίσκου τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, τοῦ μνημείου τοῦ Πορφυρίου), ἀξιολογώτατες σχετικὲς πηγές εἶναι καὶ οἱ ἀκόλουθες :

1) Οἱ τοιχογραφίες τῆς Ἀγίας Σοφίας τοῦ Κιέβου, ζωγραφισμένες ἀπὸ βυζαντινοὺς ζωγράφους τὸν 11ο αἰ. Βλ. A. Grabar, περ. «Seminarium Kondakovianum», 7, Πράγα, 1935, σελ. 103—117.

2) Οἱ μικρογραφίες ποὺ συνοδεῦουν τὴ χρονογραφία τοῦ Ἰωάννη Σκυλίτση, χρονογράφου τοῦ 11ου αἰ. ποὺ ζωγραφίσθηκαν σὲ χειρόγραφο τοῦ 14ου αἰ. σωζόμενο σημεῖρα στὴ Μαδρίτη. Βλ. L. De Beylié, L'habitation byzantine, Grenoble—Paris, 1902, σελ. 106, 107, 110.—A. A. Vasiliev, Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, 324—1453, Μετάφρ. Δημοσφ. Σαβράμη, Ἀθήναι 1954, σελ. 895.

3) Μορφές ἐπάνω σὲ κομμάτια βυζαντινῶν ἀγγείων. Βλ. Ἀ. Ξυγγόπουλος, Πρόσωπα τοῦ ἵπποδρόμου ἐπὶ βυζαντινῶν ἀγγείων, στὸ περ. «Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 20, 1950, σελ. 3—16.

II. Βοηθήματα καὶ μελέτες

1. Σκαρλάτος Βυζάντιος, Ἡ Κωνσταντινούπολις, Τόμ. Α', Ἀθήνησιν 1851, σελ. 225—253 (γενικά).

2. Σπ. Ζαμπέλιος, Βυζαντιναὶ μελέται, ἐν Ἀθήναις 1857, σελ. 78—82 (γὰ τοὺς δῆμους).

3. Ἐπαμ. Ἰ. Σταματιάδης, Ὁ ἵπποδρόμος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἀθήνησιν 1868, (ἀπὸ τίς παλιές, ἢ πληρέστερη ἑλληνικὴ μελέτη).

4. A. Rambaud, De byzantino hippodromo et circensibus factionibus, Paris 1870 (γενικά καὶ ἰδίως γὰ τοὺς δῆμους).

5. Ἐλευθέριος Θωμᾶς, Ὁ ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ ὀβελίσκος καὶ ἡ ἐναυθα ὀφιώδης καὶ κτιστὴ στήλη ἐν οἷς καὶ τινα περὶ τοῦ ἵπποδρόμου, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1874.

6. Ἀ. Γ. Πασπάτης, Τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα καὶ τὰ περίξ αὐτῶν ἰδρύματα, ἐν Ἀθήναις 1885, σελ. 40—59, (γενικά).

7. Ed. A. Grosvenor, The hippodrome of Constantinople and its still existing monuments, London 1889 (γὰ τὰ σωζόμενα μνημεῖα).

8. Th. Uspenskiĭ, (ρωσικά, γὰ τοὺς δῆμους), περ. «Vizantijskij Vremennik», 1, Πετρούπολις—Λειψία 1894, σελ. 1—16.

9. G. Manojlovic, (σὲ σερβοκροατικὴ γλῶσσα), ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περ. «Nastavni Vjesnik», φύλ. XII, Zagreb 1904, σελ. 1—91. Σὲ γαλλικὴ μετάφρ. ἀπὸ τὸν H. Grégoire, Le peuple—démos—de Constantinople, de 400 à 800 après J. C. Étude spéciale des ses forces armées, des éléments qui le composaient et de son rôle

constitutionnel pendant cette période par G. Manojlovic, στὸ περ. «Byzantion», 11, Bruxelles 1936, σελ. 617—716. (Κατὰ τὸν H. Grégoire, ἡ καλύτερη μελέτη γιὰ τοὺς δῆμους).

10. Jean Ebersolt, A propos du relief de Porphyrios στὴ «Revue archéologique publiée sous la direction de M. M. Perrot et S. Reinach», Paris 1911 (γιὰ τὰ ἀνάγλυφα τῆς βάσεως τοῦ Πορφυρίου).

11. Δ. Κ. Ἑσσελιγγ, Βυζάντιον καὶ βυζαντινὸς πολιτισμὸς. Μετάφρ. Σ. Κ. Σακελλαροπούλου, ἐν Ἀθήναις 1914, σελ. 44—47 (γιὰ τοὺς δῆμους καὶ τὴ στάσι τοῦ Νίκαι).

12. Κωνστ. Παπαρρηγόπουλος, Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἔκδ. Παύλ. Καρολίδου, Τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1925, σελ. 80—84.

13. Leclercq, στὸ ἄρθρο Hippodrome, ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ «Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie», 6₂, Paris 1925, στ. 2384—2409 (ἀξιόλογη συνθετικὴ μελέτη).

14. Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Ὁ βυζαντινὸς ἵππόδρομος, «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖαν», Τόμ. ΙΓ', (Ἀθήναι 1930), σελ. 148—153.

15. Albert Vogt, L'hippodrome de Constantinople, περ. «Byzantion», 10, Bruxelles 1935, σελ. 471—488 (σχόλια ἐπάνω σὲ μερικὰ ἀποσπάσματα τῶν σχετικῶν μὲ τὸν ἵππόδρομο κεφαλαίων 68—73, τοῦ Περί βασιλείου τάξεως τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου).

16. Gerda Bruns, Der Obelisk und seine Basis auf dem Hippodrom zu Konstantinopel. Mit einem Beitrag von Friedrich Krauss, Istanbul 1935 (γιὰ τὸν ὀβελίσκο τοῦ Θεοδοσίου καὶ τὴ βάσι του).

17. André Piganiol, La loge impériale de l'hippodrome de Byzance et le problème de l'hippodrome couvert, περ. Byzantion, 11, Bruxelles 1936, σελ. 383—390 (ὀρθὴ χωρογραφικὴ τοποθέτησις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ καθίσματος).

18. Yvonne Jansens, Les Bleus et le Verts sous Maurice, Phocas et Héraclius, Αὐτ. σελ. 499—536 (γιὰ τοὺς δῆμους στοὺς χρόνους τῶν αὐτοκρατόρων Μαυρικίου, Φωκά καὶ Ἡρακλείου).

19. E. Mamboury, Les fouilles byzantines à Istanbul et dans sa banlieue immédiate aux XIX et XX siècles, Αὐτ. σελ. 231—232, 257—260, 271—272 (γιὰ τίς ἀνασκαφές).

20. A. P. Djakonov, (ρωσικά, γιὰ τοὺς δῆμους τὸν 5ο—7ο αἰ.) περ. «Vizantijskij Sbornik», Μόσχα—Λένινγκραδ 1945, σελ. 144—227.

21. H. Grégoire, Le peuple de Constantinople ou les Bleus et les Verts, στὴν ἔκδοσι «Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres», Paris 1946, σελ. 568—578 (γιὰ τοὺς δῆμους).

22. F. Dvornik, The circus Parties in Byzantium. Their evolution and their suppression, περ. «Byzantina Metabyzantina», 1, New York 1946, σελ. 119—133 (γιὰ τὴν ἐξέλιξι καὶ τὴν κατάργησι τῶν δῆμων).

23. M. V. Levenco, (ρωσικά, γιὰ τοὺς δῆμους τὸν 5ο—7ο αἰ.) περ. «Vizantijskij Vremennik», 1, (26) Μόσχα 1947, σελ. 164—183.

24. A. A. Vasiliev, The monument of Porphyrius in the hippodrome at Constantinople, περ. «Dumbarton Oaks Papers», 4, Cambridge, Massachusetts, σελ. 27—49 (γιὰ τὴ βάσι τοῦ μνημείου τοῦ Πορφυρίου).

25. A. Guiland, The hippodrome at Byzantium περ. «Speculum», 23, Cambridge, Massachusetts 1948, σελ. 676—682 (κυρίως γιὰ τὸ βῆλον, τὰ βάθρα καὶ τὴ σφενδόνη).

26. Φαίδ. Κουκουλές, Ὁ ἵππόδρομος καὶ οἱ ἵπποδρομικοὶ ἀγῶνες, ἐνθ' ἄν. (ἀξιολογώτατη μελέτη στηριγμένη στὶς πηγές).

27. R. Guillard, (ἐλλ. μετάφ. Ἄννας Χατζηνικολάου), Μελέται περὶ τοῦ ἵπποδρόμου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περ. «Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 20, 1950, σελ. 33—55 (κυρίως σχετικὰ μὲ τὴ βόρεια πλευρὰ τοῦ ἵπποδρόμου, τὴν κοντινὴ συνοικία τοῦ Δαίπτιου, λογεῖον, στηθαῖα, θύρας, σκαλία καὶ περιπάτους).

28. R. Janin, στὸ βιβλίον του Constantinople byzantine, Paris 1950, σελ. 177—188 (ἱστορία, τοπογραφία, διαίρεσις, περιγραφή καὶ διακόσμησις τοῦ ἵπποδρόμου).

29. Ernest Mamboury, στὸ βιβλίον του Istanbul Touristique, Galata—Istanbul, 1951, σελ. 362—370 (γενικὰ) καὶ 268—269, 484—488 (γιά τὶς σωζόμενες στῆλες).

30. R. Guillard, Les factions à Byzance, περ. «Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 23, 1953, σελ. 1—26 (κυρίως γιά τὴν ἐθιμοτυπία τῆς ὑποδοχῆς τῶν αὐτοκρατόρων ἀπὸ τοὺς δήμους).

31. R. Guillard, La disparition des courses, στὴν ἐκδοσί «Mélanges Octave et Melpo Merlier», tom. I, Athènes 1956, σελ. 31—47 (γιά τὰ αἷτια τῆς παρακμῆς τοῦ ἵπποδρόμου καὶ τῶν ἀγῶνων).

32. R. Guillard, Études sur l'hippodrome de Byzance. Le palais du kathsma. Τὸ παλάτιον τοῦ καθίσματος περ. «Byzantinoslavica», 18, Prague 1957, σελ. 39—76.

33. Théodoridès, Les animaux des jeux de l'hippodrome et des ménageries impériales à Constantinople, περ. «Byzantinoslavica», 19, Prague 1958, σελ. 73—84 (γιά τὰ ζῶα καὶ τὰ θηρία τοῦ ἵπποδρόμου).

34. R. Guillard, Études sur le grand palais de Constantinople. Les Noumera. Τὰ Νούμερα, περ. «Revue des Études Byzantines», XIX, Mélanges Raymond Janin, Paris 1961, σελ. 401—418.

Κ. Μ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ

ΙΛΙΟΝΗ

ἢ ΔΙΚΗΣ ΟΦΘΑΛΜΟΣ

(Τραγωδία εἰς πέντε πράξεις)

Τὰ πρόσωπα τῆς τραγωδίας:

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Βασιλεὺς τῆς Θράκης, μεσηλιξ.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Γέρον πολίος, φίλος τοῦ βασιλέως καὶ παιδαγωγὸς τοῦ τέκνου αὐτοῦ.

ΙΛΙΟΝΗ: Σύζυγος τοῦ Πολυμήστορος.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Τροφὸς καὶ πιστὴ τῆς Ἰλιόνης θεράπαινα.

ΔΙΦΙΛΟΣ: Τίς τοῦ βασιλέως ἔφηβος.

ΕΡΑΤΩ: Σύζυγος τοῦ Διφίλου, νεαρωτάτη.

ΛΥΚΙΝΟΣ: Θεράπων τῶν ἀνακτόρων καὶ ἀδελφὸς τῆς Χρυσάνθης.

ΕΤΡΥΑΛΤΣ: Ξένος τοῦ Πολυμήστορος, ἀνὴρ τέλειος.

ΞΑΝΘΟΣ: Ἀκόλουθος τοῦ Εὐρυάλου.

ΦΗΜΙΟΣ: Ἄοιδός.

Φρουροὶ καὶ Δοῦλοι τῶν ἀνακτόρων.

Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν τῇ Χερρονήσῳ τῆς Θράκης ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Πολυμήστορος τῷ 1183 π.Χ. Ὁ μῦθος ἐκ τῶν Τρωικῶν.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

Ἐπικειμένης τῆς εἰς Τροίαν ἐκστρατείας τῶν Ἑλλήνων ὁ γηραιὸς καὶ ὁ πολύτεκνος τῶν τρώων βασιλεὺς Πριάμος ὑπεξέθετο μετὰ πολλῶν καὶ πολυτίμων θησαυρῶν τὸ νεώτερον τῶν τέκνων αὐτοῦ, τὸν Πολύδωρον, νήπιον τότε ὄντα παρὰ τῷ Πολυμήστορι, βασιλεῖ τῆς Θράκης, ὡς ἀφηγεῖται ὁ Βιργίλιος ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῆς Αἰνείαδος. Ἦτο δ' ὁ Πολυμήστωρ γαμβρὸς τοῦ Πριάμου ἐπὶ θυγατρὶ, τῇ περικαλλεῖ Ἰλιόνη.

Ἡ Ἰλιόνη θέλουσα τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς Πολύδωρον ν' ἀγαπᾷ ὁ σύζυγος μετὰ τῆς αὐτῆς στοργῆς, μεθ' ἧς ἠγάπα καὶ τὸ ἴδιον αὐτῶν τέκνον Δίφιλον, ἀντήλλαξε τὰ ὀνόματα τῶν παιδῶν καλοῦσα τὸν μὲν ἀδελφὸν αὐτῆς Δίφιλον, τὸν δὲ υἱὸν Πολύδωρον. Πάντας δὲ τὸ τοιοῦτον διέλαθεν ἕνεκα τῆς μεγίστης μεταξὺ τῶν παιδῶν ὁμοιότητος ὁμηλικῶν ὄντων.

Ἀλούσης τῆς Τροίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀποθανόντος τοῦ Πριάμου ὁ Πολυμήστωρ, ὅπως νοσφισθῆ τῶν παραδοθέντων αὐτῷ θησαυρῶν, ἀποκτείνει ἐν τῇ πλάνῃ αὐτοῦ τὸ ἴδιον τέκνον ἀντὶ τοῦ Πολυδώρου, τοῦ μό-

νου ὑποληφθέντος, ὡς ἐνόμιζε, Πριαμίδου, ὃν ὑπολαμβάνων ὡς υἱόν, τὸν Διίφιλον ἐνύμφευσε μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Βρυγῶν, τῆς καλλίστης Ἑρατοῦς.

Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ τραγωδία.

Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἐπραγματεύθησαν ὁ τραγικώτατος Εὐριπίδης ἐν τῇ σωζομένῃ τραγωδίᾳ Ἑκάτη καὶ τῇ ἀπολεσθείσῃ Πολυμήστορι καὶ ὁ Λατίνος ποιητῆς PACUVIUS ἐν ἀπολεσθείσῃ τραγωδίᾳ τῇ Ἰλιόνῃ, ἐξ ἧς περιεσώθησαν στίχοι τινὲς ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Κικέρωνος, ἐφ' ὧν ἐποιήθη ἤδη ἡ τραγωδία.

Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν τῇ Χερρονήσῳ τῆς Θράκης ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Πολυμήστορος τῷ 1183 π.Χ. Ὁ μῦθος ἐλήφθη ἐκ τῶν Τρωικῶν.

ΠΡΑΞΙΣ ΠΡΩΤΗ

Ὀνειρῶν ὄψεις

Σκηνὴ Α'.

Προὔλαια τῶν ἀνακτόρων τοῦ Πολυμήστορος μετ' ἀγάλματος τῆς Θεᾶς Ἀρτέμιδος. Νύξ ἔτι. Ἐν τῷ βάθει ἴσταται φρουρὸς ἐπὶ δόρατος ἐρειδόμενος Σύννοος περιφέρεται ὁ Πολυμήτωρ.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Τὴν νύκτα ὄλην ὀφθαλμοὺς δὲν ἔκλεισα.
 Ἄνία μὲ κατέλαβεν. Ὁ προσφιλὴς
 υἱός μου, ὁ Διίφιλος, πλησίον μου
 θὰ ἤθελον νὰ εἶναι ταύτην τὴν στιγμήν.
 Παρῆλθεν ἤδη μὴν, ἄφ' ὅτου ἐν τῇ γῇ
 τοῦ βασιλέως τῶν Βρυγῶν ξενίζεται,
 οὐκ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς ἐγένετο.
 Ἐπανελθὼν ἀπὸ τῶν γάμων οἴκαδε
 τὴν προμελετηθεῖσαν ἐξετέλεσα
 σφαγὴν τοῦ κρύφα πιστευθέντος μοι παιδός... 10
 Τοὺς τοῦ Πριάμου θησαυροὺς κατέχω νῦν
 μὴ διακινδυνεύων πρὸς ἀπόδοσιν.....
 Οὐδεὶς ζῶν ἔτι ἄρρην τῶν Λαρδαυιδῶν
 διάδοχος καὶ κληρονόμος λείπεται.....
 Τὰ πάντα ἐν τῇ γῇ προσμειδιῶσί μοι... 15
 Ἄλλὰ ποῦ εἶσαι ὕπνε, ὕπνε νήδυμε;.....

(Στέκεται ἐπὶ μακρόν... ἀποβλέπει εἰς τὸν ὀρίζοντα καὶ εἶτα εἰς τὸν οὐρανόν).

Πνοὴ ἀνέμου οὐδεμία ρυτιδοῖ
 τὴν λείαν τῆς θαλάσσης ἐπιφάνειαν,

ὀρνίθων φθόγγοι οὐδαμοῦ ἀκούονται,
τὸ ἄρμα τῶν Πλειάδων σπινθηροβολεῖ 20
ἐν τῷ ἀπείρῳ τοῦρανοῦ κοιλώματι.

Βαθεῖα ἔτι νύξ κρατεῖ.

(Συνοφρουούμενος διὰ τῆς δεξιᾶς ἄπτεται τοῦ μετώπου σιγᾶ μικρὸν).

Τί ἔπαθον;

Τὸ φάσμα μὴ τοῦ Πολυδώρου μ' ἐνοχλεῖ; (καγχάζει)
Χὰ - χά... Γελοῖον... Τὸν υἱόν μου παρενθὺς
νὰ προσκαλέσω πρέπει.

(Ἀποτείνεται στραφεῖς πρὸς τὸν φρουρόν, ὅστις ὀλίγον τι προχωρεῖ
καὶ προσκλίνας τὴν κεφαλὴν φεύγει δρομαῖος).

Κάλεσον, φρουρέ, 25
τὸν φίλον καὶ θεράποντα, τὸν πάντοτε
πιστὸν Γλαυκίδην. Μὴ βραδύνη καὶ στιγμῆν.

(Ἀπελθόντος τοῦ φρουροῦ ἀνατείνει ἱκετευτικῶς τὰς χεῖρας πρὸς τὸν
οὐρανόν).

ᾧ θεῖα νύξ, γλυκεῖα ὑπνοδότεια
τῶν πολυπόνων ἐν τῇ γῇ ἡμῶν βροτῶν,
συντόμευσον τὸν δρόμον σου ταχύτερος, 30
ὅπως ἐπέλθῃ ἢ χρυσόθρονος ἠώς,
διότι τῶν θελγῆτρων τοῦ λυσιμελοῦς
καὶ ζωογόνου ὕπνου ἐστερήθην... (Σκέπτεται) Ναι
ἢ παρουσία τοῦ φιλότατου μοι υἱοῦ
μόνη θὰ κατευνάσῃ τὴν ἀνίαν μου 35
κ' εἰς τὴν καρδίαν μου, ἥτις σαλεύεται
θὰ ἐνσταλάξῃ τὴν προτέραν τῆς χαράν.

Σκηνὴ Β'

(Ὡς ἄνωτέρω. Εἰσέρχεται ὁ πολὺς ἀλλὰ πλήρης σθένους καὶ δυνά-
μεως Γλαυκίδης. Τρέφει λευκὸν πάγονα... Ὑποκλίνεται. Ὁ φρουρὸς ἀνα-
καταλαμβάνων τὴν θέσιν αὐτοῦ ἀκίνητεϊ).

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: ᾧ ἀνάξ βασιλεῦ, εὐτύχει. Διὰ
τοιαύτην ὄραν ἄγρυπνος τὸ βῆμα σου
πλανᾶς εἰς τὰ προπύλαια; Μήπως ἀλγεῖς; 40

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Ἄνία τις κατέλαβε τὸ πνεῦμα μου,
δι' ὃ σὲ προσεκάλεσα ἐπίκουρον.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Εὐφῆμι. Μέγας ὁ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ Ζεὺς
καὶ φύλαξ σου αἰδῖος. Εὐπρόσδεκτος
καὶ αὕτη ἔστω σὺν τοῖς ἄλλοις δώροις του, 45
ὅπως τὸν φθόνον μὴ ἐλκύσῃς τῶν Θεῶν,

- διὰ τὴν εὐτυχίαν καὶ χαρὰν τὴν σὴν.
 Τὸ θεῖον φθονερόν. Εἰς τί δὲ νὰ φανῶ
 ὠφέλιμος εἰς σὲ ὃ ταπεινὸς ἐγὼ
 θεράπων δύναμαι;
- ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Νὰ σπεύσης δύνασαι 50
 χωρὶς βραδύτητος τινός;
- ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Ἄκέραιον
 τὸ σθένος τῶν δυνάμεών μου κέκτημαι
 πρεσβευτῆς καίπερ ὢν καὶ πρόθυμον τὸν νοῦν
 ὑπὲρ τοῦ Πολυμήστορος.
- ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ὅδον μακρὰν
 θὰ διανύσης.
- ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Πρόθυμος, ὦ βασιλεῦ, 55
 κ' εἰς τῶν Γαδείρων τὰ στενὰ νὰ πορευθῶ.
- ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Τὴν πρὸς με ἀφοσίωσιν ἀπὸ πολλοῦ
 καὶ τὴν ἀγάπην σου σὺδόλωσ ἀγνοῶ.
 Καιρὸς καὶ αὔθις ταῦτα νὰ δηλώσης σύ.
- ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Καὶ τὴν ζωὴν μου θυσιάξω ὑπὲρ σοῦ. 60
- ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἐκ τῶν φορβάδων ἔκλεξον ἦν προτιμᾶς
 κ' εἰς τῶν Βρυγῶν τὴν φίλην χώραν ὑπαγε.
 Ἐνταῦθα δὲ νὰ ἐπανέλθῃ τάχιστα
 ὃ παῖς Διίφιλος μετὰ τῆς γυναικὸς
 τῆς ἑρασμίας Ἐρατοῦς εἶπέ. Πρὸς δὲ 65
 καὶ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν τῷ βασιλεῖ
- (Ἐξάγων ἐκ τοῦ κόλπου δίδει αὐτῷ ξύλινόν τι πινάκιον δίπτυχον, ἐφ'
 οὗ ἢ ἐπιστολή).
- τῷ ἑξαδέλφῳ δὸς εὐχαριστήριον
 θερμὸν διὰ τὴν ἄκραν περιποίησιν
 πρὸς τὸν υἱόν μου καὶ γαμβρὸν ἦδη αὐτοῦ.
- (Πλήττων ἔλαφρῶς διὰ τῆς δεξιᾶς τὸν ὄμῳ τοῦ Γλαυκίδου καὶ προσ-
 κλίνων αὐτῷ).
- Δὲν δύναμαι, Γλαυκίδη, — ἐννοεῖς; — χωρὶς 70
 τοῦ τέκνου μου νὰ ἡρεμῶ, δὲν δύναμαι.
- ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Πιστῶς θὰ ἐξαγγείλω ταῦτα, βασιλεῦ.
- ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἄν ὁ υἱός μου σ' ἐρωτήσῃ καθ' ὄδον
 περὶ τοῦ Πολυδώρου, ὅτι ζῆ εἶπέ
 καὶ ὑγιαίνει. Εἰς ἐμὲ ἢ εἰδησὶς 75
 περὶ τοῦ φόνου τούτου ἀφορᾷ. Ἴδον
- (Δεικνύει πρὸς ἀνατολὰς διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς)
 καὶ ἡ αὐγὴ νὰ ὑποφώσῃ ἤρξατο.

Ὁ ἥλιος θὰ ἐπιτείλῃ μέχρις οὐ
 ἔτοιμασθῆς. Λαβὲ δὲ ὡς ἐφόδιον
 καὶ τοῦτο τὸ χρυσίον.

(Ἐξάγων ἐκ τοῦ κόλπου δίδει αὐτῷ σακκίδιον πλήρες νομισμάτων).

ΓΛΑΥΚΪΔΗΣ: Αἱ ἐλπίδες σου 80
 οὐδόλως θὰ διαψευσθῶσι βασιλεῦ.

(Προσκλίνων ταπεινῶς τὴν κεφαλὴν ἀπέρχεται ἡσύχως).

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τὸ τέκνον μου
 θὰ ἔχω παρ' ἐμοί. Ὅποια ἡδονή.

(Μετά τινες σκέψεις καὶ θηματισμοὺς κατὰ μῆκος τῶν προπυλαίων).
 Καὶ τώρα ἄς πορευθῶ εἰς τὴν ἀκρόπολιν,
 ὅπως προσαγορεύσω τὴν φρουράν. Φρουροί, 85

(Ἀποτείνεται πρὸς τὸν ἰστάμενον ἐν τῷ βάθει φρουρῶν. Ἀμέσως δὲ
 προσέρχονται ἐκ τῶν παρασκηνίων καὶ τινες ἄλλοι δορυφοροῦντες ἐν οἷς καὶ
 ὁ θεράπων Λυκῖνος).

ἀκολουθεῖτέ μοι... Λυκῖνε, μείνον σύ.

(Ἀπέρχεται ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν φρουρῶν πρὸς τὰ δεξιὰ. Ὁ Λυ-
 κῖνος διὰ τῆς πύλης εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἡ σκηνὴ κενοῦται).

Σκηνὴ Γ'.

(Ἀνατολὴ ἡλίου. Ἐξέρχεται τῶν ἀνακτόρων εἰς τὰ προτύλαια ἡ Ἰλιό-
 νη, τεταραγμένη μέγιστα καὶ ὡς ἐξ ὕπνου ἐξεγενηθεῖσα. Φέρει λευκὴν ἐσθῆτα
 ποδήρη ἄνευ χειρῶν. Ἔχει τοὺς βραχίονας γυμνοὺς καὶ μέρος τοῦ στή-
 θους. Ἡ πλουσία αὐτῆς κόμη, εἶναι ἀτάκτως ἐρριμένη ἐπὶ τῶν ὤμων. Ὁ
 ἀμφιεσμός ἐν γένει ἀτημέλητος. Προχωροῦσα ὀλίγον ἴσταται).

ΙΑΙΟΝΗ: Πῶς τρέμω ἔτι σύσσωμος ἢ δύστηνος!
 πῶς ἡ καρδία μου τοσοῦτον πάλλεται!

(Θέτουσα τὴν ἀριστερὰν ἐπὶ τῆς καρδίας. Μετά τινα σκέψιν).

Τίς αἴθις συμφορὰ μοι προμηνύεται;...

Τί ὄνειρον φρικῶδες... Οὐδεμία νύξ 90

παρῆλθε μέχρι τοῦδε μὴ ταράξασα
 διὰ φασμάτων νυκτικῶν τὸν ὕπνον μου,
 ἀφ' ὅτου ὁ πανάθλιος — αἰσχύνομαι
 νὰ τὸν καλέσω σύζυγον — ἐφόνευσε
 τὸν προσφιλῆ μου...

(Κλαίει καλύψασα διὰ τῶν χειρῶν τοὺς ὀφθαλμούς).

Μόλις πρό τινων λεπτῶν 95

ἐπὶ τῆς ἔδρας ἔκλινα τὴν κεφαλὴν
 τὴν νύκτα ὅλην ἀγρυπνήσασα κ' ἰδοὺ
 ὄνειρων ὄψις... Φεῦ ἡ τάλαινα ἐγὼ

ἀστένακτος καὶ ἄδακρυς οὐδέποτε
 προσβλέπω τῆς ἡμέρας τὴν ἀνατολήν· 100
 ἀπίθانا καὶ πάντων μέγιστα κακὰ
 παθοῦσα. ὦ υἱέ μου, δυστυχοῦς μητρός,
 πατρός δ' ἐχθίστου, τοῦ χρυσοῦ λάτρεως,
 τὸν βίον μου κατέστησας ἀβίωτον...
 ὦ τρισκατάρατε ἀνδρῶν, τίς τῶν Θεῶν 105
 σ' ἐτύφλωσε καὶ τόσης τὴν καρδίαν σου
 τὴν πατρικὴν ὠμότητος ἐνέπλησεν,
 ὥστε νὰ σφάξῃς ἀνοικτίστως τὸν υἱόν,
 τοῦ ἡμετέρου οἴκου μόνον βλάστημα;
 Σκληρό! πατέρα εἶχες τὸν Ὁρφέα σὺ 110
 τὸν ψάλτην τὸν ἠδύλαλον, μητέρα δὲ
 τὴν θείαν Εὐρυδίκην τὴν καλλίμορφον;
 Οὐχί. Τοιοῦτον, τέρας θὰ ἠδύναντο
 αἱ Συμπληγάδες μόναι νὰ γεννήσωσι 115
 καὶ τὰ τοῦ πόντου οἰδαλέα κύματα
 νὰ θρέψωσιν.

(Ἀνατείνει τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν οὐρανόν).

Ἄλλ' ὃ σκοτία νύξ,
 τῶν μελανοπτερύγων μήτηρ καὶ τροφὴ
 ὄνειρων, ὃ καλλίφλοξ τοῦ Διὸς βροντή,
 ὃ χθόνιοι Θεοί, ἀποσοθήσατε 120
 τὸ ὄνειρόν μου τοῦτο ἀνεκτέλεστον.
 Οἰκτίρατε καὶ σώσαντες φυλάξατε
 τὸν ὕστατον ἐκ τῶν τοσοῦτων ἀδελφῶν.
 Φεῦ! οὗτος μόνος πλέον ἀπολείπεται
 ἐκ τοῦ δυσπότημου οἴκου τῶν Δαρδανιδῶν,
 τῆς ἀνορθώσεώς του μόνῃ ἄγκυρα, 125
 ἐν τῇ ἀξένῳ ταύτῃ Θράκῃ ὑπ' ἐμοῦ
 ἀνατραφεῖς.

(Γονυπετεῖ πρὸ τοῦ ἀγάλματος καὶ ὑποῦσα πρὸς αὐτὸ τὰς χεῖρας).

Σὺ δέ, ὃ κόρη τῆς Λητοῦς
 μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου τοῦ Θεσπιωδοῦ
 Ἀπόλλωνος, συμφάνητέ μοι ἄρωγοί,
 ἂν ἔτι εὐμενεῖς διατελῆτέ μοι 130
 διὰ τὴν πρὸς ὑμᾶς πιστὴν λατρείαν μου.

(Ἐγερθεῖσα πορεύεται βραδέως πρὸς τὴν πύλιν τῶν ἀνακτόρων καὶ παρακλύπτουσα) Χρυσάνθη. (Μετά τινας βηματισμούς καὶ σκέψεις).

Ἄν δὲν ἦτο αὕτη ἡ γυνή

τῶν διαλογισμῶν μου καὶ τῶν συμφορῶν
ἢ μόνη κοινωνὸς καὶ σύντροφος πιστή,
ἀδύνατον νὰ ἔζων τῶρ' ἀπὸ πολλοῦ. 135

Σκηνὴ Δ'

(Ὡς ἀνωτέρω. Εἰσέρχεται ἐκ τῆς πύλης τῶν ἀνακτόρων εἰς τὴν σκη-
νὴν ἢ Χρυσάνθη).

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: ὦ δέσποινα, νὰ ἐκτελέσω πρόθυμα
τὴν θέλησίν σου ἔρχομαι. Ἄλλ' ὅμως... τί
τὰ δάκρυα καὶ αὕτη σου ἢ ταραχὴ
σημαίνουνσι; Τί αὐθις σ' ἀπειλεῖ κακόν;
Ἄν, Ἰλιόνη, ἔχῃς πίστιν εἰς ἐμέ, 140

ἣτις ἐκ παίδων ἐκτραφεῖσα μετὰ σοῦ
ὡς ἀδελφὴν μου σ' ἀγαπῶ, τὴν θλιῖψιν σου
εἶπέ μοι, νὰ γινώσκωμεν ἀμφοτέρω.
μὴ κρύπτε εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας σου.
ἸΛΙΟΝΗ: Τὴν θλιῖψιν μου γινώσκεις κάλλιον ἐμοῦ. 145

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ἄλλ' ἐκ τοῦ Ἄδου τὸν υἱὸν Δίφιλον
εἰς τὴν ζωὴν δὲν θ' ἀναστήσης κλαίουσα.
ἸΛΙΟΝΗ: Δὲν ἀγνοῶ... Ἄλλ' ἀγενῆς καὶ ἄσπλαγχος
τυγχάνει καὶ νομίζεται ὑπὸ παντὸς
ὁ λησμονῶν τοὺς φίλους του, οἰκτρότατα 150

ὑπ' ἄλλων τὴν ζωὴν τῶν τερματίσαντας.
ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Εὐφήμει, δέσποινα. Τοσοῦτον δυστυχῆς
δὲν εἶσαι, ὡς φρονεῖς. Παράβαλε τὴν σὴν
πρὸς τὰς τῆς τλήμονος Νιόβης συμφορὰς,
Δακρύεις ἔτι;... Σφαλλομένη ἄκουσον. 155

(Λαμβάνει αὐτὴν μετὰ μητρικῆς στοργῆς ἀπὸ τοῦ βραχίονος καὶ προ-
βαίνουνσιν ὀλίγον πρὸς τὸ προσκήνιον).

Ἄδύνατον ἐν τῇ ζωῇ του δυστυχῆς
νὰ εἶναι ἀπολύτως τις ἢ εὐτυχῆς.
αὐξάνεται ἢ δυστυχία κατ' εὐθὺν
τῆς εὐτυχίας λόγον καὶ τανάπαλιν.
Ἄμφοτέρα δ' ἀλλήλας διαδέχονται. 160

Διὸ ἀρκεῖ τοσοῦτον. Παῦσε κλαίουσα
καὶ τὴν ὑγίειάν σου συγκλονίζουσα.
Σοφίζομένη δὲ μικρὸν ἀπόλαυσον
τῶν ἀγαθῶν σου ρίπτουσα εἰς λήθην πᾶν.
Ἐπίθετες ὅτι ὁ υἱὸς ἀπέθανε.
Παραμυθοῦ. Τοιαύτη ἡ ζωὴ ἡμῶν. 165

- Ἴδὲ τὴν φύσιν περὶ σέ, Ναί, δέσποινα.
 Οὔτε ὁ κρυσταλλώδης πάγος πάντοτε
 τὰς τῶν ὀρέων κορυφὰς καταπονεῖ,
 οὔτε τὸ κυματῶδες πέλαγος ἐκεῖ
 (δεικνύει πρὸς τὴν θάλασσαν)
 ὑπὸ κλυδῶνων διαρκῶς ταράσσεται, 170
 οὔτε ραγδαῖοι ἕτοιοι διηνεκῶς
 τὴν φύσιν πλήττουσιν, οὔτε τὸν οὐρανὸν
 αὐτὸν ἀείποτε νεφέλαι ζοφεραὶ
 ἐπικαλύπτουσι. Τὸν χιονεστεφεῖ
 τῶν σκιερῶν ὀρέων πέπλον ἐν βραχεῖ 175
 ἢ σμαραγδίνη χλόη διαδέχεται.
 τὸν σάλον τὸν ναυφθόρον ἐπακολουθεῖ
 ἢ σῶτειρα γαλήνη εἰς τὸ πέλαγος,
 τὰς καταιγίδας, τοὺς τυφῶνας καὶ βροχὰς
 φαιδρὰ αἰθρία πάλιν ἀντικαθιστᾷ 180
 καὶ τὸ δεινῶς ζοφῶδες χρῶμα τοῦρανοῦ
 τὸ εὐέλπι καὶ πλήρες χάριτος γλαυκόν.
 Λοιπὸν τὰς θλίψεις ἄφες καὶ τὰ δάκρυα
 κ' ἐπιμελήθητι σαυτῆς, ὦ δέσποινα.
 Πρὸς τί θρηνεῖς ματαίως;
 (ἀπτομένη τοῦ ὤμου τῆς Χρυσάνθης)
 Φίλη, ἄκουσον. 185
 Τὴν θλίψιν μου ὀνείρων ὄψεις φοβεραὶ
 ἐπηύξησαν, δι' ὃ χαρὰς εἰς τοῦ παιδὸς
 τὸν τύμβον πρέπει ἀθῶρει νὰ σπείσωμεν.
 ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ὁ φόβος δ' ἀπὸ τῶν ὀνείρων τούτων τίς;
 ΙΑΙΟΝΗ: Τοῦ ἀδελφοῦ μου ἀπειλεῖται ἡ ζωή. 190
 ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Τοῦ Πολυδώρου ἀπειλεῖται ἡ ζωή;
 καὶ πόθεν τοῦτο ἀσφαλῶς ἐμάντευσας;
 ΙΑΙΟΝΗ: Ἐμάντευσα; Οὐδόλωσ. Προαισθάνομαι.
 Τὰ ὄνειρά μου πάντοτ' ἐπηλήθευσαν.
 Χρυσάνθη, ἄκουσον καὶ θὰ ἐννοηθῶ. 195
 Δὲν ἐνθυμοῦμαι τοῦ ὀνείρου τὴν ἀρχήν.
 Ἐν τῷ πατρίῳ αἴφνης ἀνακτόρω μου
 διέτριβον καὶ πρὸς μακρὸν ταξίδιον
 νὰ ἐκκινήσω ἤμην ἤδη ἔτοιμος.
 Ἐνῶ δ' ἡ μήτηρ μὲ περιεπτύσσετο 200
 βεβιασμένη τις φωνή μ' ἀπέσπασε
 τῶν ἀγαλῶν αὐτῆς, φωνή, ἐξ ἧς καὶ νῦν

- ἤχοῦσιν ἔτι ἔναυλα τὰ ὄτα μου:
 «Μὴ πρὸς Διός... ὑψώσης χεῖρα φονικὴν...
 «τὸν ἀδελφόν σου νὰ φονεύσης, δεῖλαιε, 205
 «ὄρμᾶς;... μὴ... τὸν Πολύδωρον... γονυκλινής...
 «σὲ ἱκετεύω... ἔλεος... μὴ... μὴ... Θεοί...»
 Ἐξύπνησα κ' εἰσέτι νὰ συνέλθω πως
 ἐκ τοῦ μεγάλου τρόμου μου ἀδυνατῶ.
 Φοβοῦμαι, τρέμω διὰ τὸν Πολύδωρον. (κλαίει) 210
- ΧΡΥΣΑΝΘΗ: ὦ φίλη, θάρρει, ἔτι ἐν τῷ οὐρανῷ
 ὁ μέγας Ζεὺς ὑπάρχει, ὅστις ἐφορᾷ
 τὰ πάντα καὶ κρατεῖ.
- ΙΛΙΟΝΗ: (Ἄπτομένη τοῦ ὤμου τῆς Χρυσάνθης καὶ κλίνουσα πρὸς
 τὸ οὖς αὐτῆς).
 Χρυσάνθη, ἄτεκνος
 διατελῶ, πρὸς δ' ἄπατρις καὶ ἄφιλος.
 Τὰ στήθη μου ἐκδίκησιν τοῦ αἵματος 215
 ζητοῦσι τοῦ υἱοῦ μου, ἐννοεῖς;
- ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Σιγῆ.
- ΙΛΙΟΝΗ: Θ' ἀκούσωσιν ἡμᾶς. Φοβοῦ τὸν τύραννον.
 (πλήττουσα τοῖς ποσὶ τὸ ἔδαφος καὶ χειρονομοῦσα πυ-
 ρετωδῶς).
 Λυσσῶ, ὡς ἄλλη μαίνομαι Βακχίς.
- ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Θεοί.
- ΙΛΙΟΝΗ: Ἡσύχει, πρέπει σύνεργον νὰ λάβωμεν
 τὸν ἀδελφόν μου μόνον τὸν Πολύδωρον, 220
 ἀφοῦ τὰ πάντα' ἀνακοινώσωμεν αὐτῷ.
- ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Μὴ παραφέρου, τῆς ὀργῆς σου κράτησον
 καὶ μήτε ὑπερμέτρως ἐπὶ συμφοραῖς
 λυποῦ μήτε λησμόνει, τρέπεται τὸ πᾶν
 βραδέως σὺν τῷ χρόνῳ.
- ΙΛΙΟΝΗ: Εἶδες σήμερον
 τὸν τύραννον;
- ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ἄπο πρωίας ἄγγελον
 τεταραγμένος τὸν Γλαυκίδην ἐπεμψεν
 εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ πενθεροῦ, εἰπών:
 ὁ νομιζόμενος υἱὸς ὡς τάχιστα
 νὰ ἐπανέλθῃ μετὰ τῆς συζύγου του. 230
- ΙΛΙΟΝΗ: Τὰ πάντα θαίνουσι καλῶς. Μοὶ εἶπε χθὲς
 ὅτι ἐπόθησε νὰ ἴδῃ τὸν υἱόν,
 διότι λείπει ἤδη ἐκ μηνὸς σχεδόν.

- Εὐθύς ὡς ἐπανεῖλθη, ἢ ἐκδίκησις
 ὑπὲρ τοῦ τέκνου Διυφίλου θὰ ληφθῆ. 235
 Ἐτοίμασον τὴν πρόχουν καὶ τὰ κἀνιστρα,
 ἐγὼ δ' αὐτῇ ἐν τούτῳ θέλω ἐνδυθῆ.
 (Ἀπέρχεται ἐν σπουδῇ εἰσερχομένη εἰς τὰ ἀνάκτορα)
 ΧΡΥΣΑΝΘΗ: (προχωρεῖ τι συμπλέκουσα τὰς χεῖρας καὶ κινουσα με-
 λαγχολικῶς τὴν κεφαλὴν. Μετ' ἑλαχίστην σιγὴν).
 Οὐδέποτε ἐμακάρισα ἐν τῇ ζωῇ
 τὴν εὐτυχίαν τῶν θνητῶν, ὡς ἄδωρον
 τῆς τύχης τῆς ἄλλοπροσάλλου δωρεάν. 240
 Εἴθ' αἱ τμηθεῖσαι εἰς τὸ ὄρος Ἴδην δρυῶς
 νὰ μὴ κατέπιπτον μηδὲ νὰ ἔκτιζε
 τὸ πλοῖον του ἐκ τούτων ὁ Κακόπαρις,
 δι' οὗ διῆλθε τὸ Αἰγαῖον πέλαγος
 καὶ ἤρπασε τὴν κόρην τοῦ Τυνδάρεω
 Ἑλένην, ἣν πασῶν καλλίστην ἐν τῇ γῆ 245
 ὁ ἥλιος αὐγάζει ὁ χρυσοφαῆς.
 ὦ τότε πάντως δὲν θὰ ἐκηρύσσετο
 ὁ τρισκατάρατος ἐκεῖνος πόλεμος,
 ὅστις τοσοῦτους εἰς τὸν Ἄδην ἔπεμψεν, 250
 οὐδὲ θὰ ἤρεμοῦτο ἢ ὑπίπυργος
 καὶ ἢ ἀγέρωχος ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν
 πυρποληθεῖσα Τροία. Τότε καὶ ὁ παῖς
 θὰ ἦτο τῆς δεσποίνης μου ἐν τῇ ζωῇ
 κ' ἐνταῦθα σύμπνοια θὰ ἐβασίλευεν, 255
 ἥτις ἢ ἀσφαλὴς τῶν οἰκογενειῶν
 καὶ μόνη σωτηρία εἶναι, δῆλα δὴ
 ὅταν γυνὴ πρὸς ἄνδρα μὴ διχονοῆ.
 Νῦν δ' ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ ἀσθενεῖ τὸ πᾶν
 κ' ἢ δυστυχία πλέον περιπίπταται. 260

Σκηνὴ Ε'

(Ὡς ἀνωτέρω εἰσέρχεται ἐκ τῶν προπυλαίων εἰς τὴν σκηνὴν ἦσιχος βραδέως καὶ περιφροντὶς πῶς ὁ Λυκῖνος ὅστις βλέπων τὴν Χρυσάνθην διευθύνεται πρὸς αὐτὴν καὶ ἱκετευτικῶς λέγει:)

- ΛΥΚΙΝΟΣ: Χρυσάνθη, ἀδελφὴ μου, χάριν σὲ ζητῶ
 μικράν. Θὰ μοὶ παράσχῃς ταύτην;
 ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Τί ζητεῖς; ἂν δύναμαι, προθύμως.
 ΛΥΚΙΝΟΣ: Ἄπορίαν μου θὰ λύσης,
 ἥτις συνταράσσει μοι τὸν νοῦν.

- ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Εἰπέ, Λυκίνε.
 ΛΥΚΙΝΟΣ: Σὺ γινώσκεις κάλλιον παντός, 265
 ὡς τῆς δεσποίνης σύντροφος πιστή,
 Δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω ὡς μωρὸς
 ἐντὸς τοῦ οἴκου τούτου τί συμβαίνει.
- ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Τί;
 ΛΥΚΙΝΟΣ: Ὁ Πολυμήστωρ χαίρει — τοῦτο ἐννοῶ. —
 διότι πρὸς αὐτὸν οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ 270
 τοὺς τοῦ Πριάμου θησαυρούς, ὡς οὐδενὸς
 διασωθέντος πλέον τῶν Πριαμίδων.
 Ἄλλ' ὅμως διατί ἡ δέσποινα θρηνεῖ
 καὶ ἄσιτος καὶ ἄπνους διατελεῖ;
- ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ἄπλούστατα. Διὰ τὴν πρόσφατον σφαγὴν 275
 τοῦ Πολυδώρου, ὃν ἠγάπα ὡς υἷόν.
 ΛΥΚΙΝΟΣ: Ἄδύνατον. Αὐτήν, ἦν τόσαι λυπηραὶ
 εἰδήσεις δὲν κατέβαλον, ὁ θάνατος
 τῶν ἀδελφῶν, πατρός, μητρὸς καὶ συγγενῶν,
 ἢ πᾶσις τῆς Ἰλίου, ἢ καταστροφή 280
 τῆς γενεᾶς τῆς Ὀλοκλήρου, ἢ σφαγὴ
 τοῦ ἀδελφοῦ εἰς ταύτην τὴν κατάστασιν
 θὰ ἔφευγεν; Οὐχί, ὦ τὴν ἀλήθειαν
 σὺ κρύπτεις, ψεύδουσαι. Ἐγὼ ὑπόπτουσα
 κακόν τι, νὰ πιστεύσω δ' ὅμως οὐδαμῶς 285
 ἐπιθυμῶ.
- ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Τί; Τί;
 ΛΥΚΙΝΟΣ: Ὅτι οὐχὶ μικρὰ
 λανθάνει πλάνη ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ.
- ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Πῶς;
 ΛΥΚΙΝΟΣ: Τὴν ὑποψίαν μου δ' αὐτὴν ἐκράτουναν
 κ' ἐπιφωνήσεις τῆς δεσποίνης μου συχνά!
 μετ' ἀναστεναγμῶν βαθέων καὶ πολλῶν 290
 τοῦ Διυφίλου τοῦ ὀνόματος,
- ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Θεοί!
 ΛΥΚΙΝΟΣ: Οὐχὶ τοῦ Πολυδώρου
 ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Γί λοιπόν;
 ΛΥΚΙΝΟΣ: Λοιπὸν
 τὸν φίλον τῆς υἷον θρηνεῖ Διυφίλον,
 ὃν ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἀπέσφαξεν ἀντί...
 τοῦ Πολυδώρου. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς αὐτὸς
 πῶς εἰς δεινὴν τοσοῦτον πλάνην ἔπεσεν 295

- οὐδὲ μικρὸν νὰ ἐννοήσω δύναμαι.
 Νυχθήμερον ματαίως συλλογίζομαι
 ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Μὴ πρὸς Θεῶν ἐκφύγη τῶν χειλέων σου
 ἐνώπιον ἄλλου τινὸς τοιοῦτόν τι, 300
 διότι καταστρέφει πάντας. Ὅμοσον.
 ΛΥΚΙΝΟΣ: Χρυσάνθη, πῶς δὲν ἔχεις πίστιν εἰς ἐμέ;
 Ἐγὼ τὴν ἐν τοῖς ἀνακτόροις θέσιν μου
 εἰς σὲ ὀφείλων πᾶσάν σου διαταγὴν
 ἀκολουθῶ τυφλῶς. Τοῦ νοῦ μου ἔκβαλε 305
 τὴν ἀπορίαν καὶ σύ. Εἰς τῆς στυγρὸς αὐτῆς
 τὰ ὕδατα ὀρμίζομαι, ὡς οἱ θεοί,
 ὅτι τὸ μυστικὸν πιστῶς θὰ φυλαχθῆ,
 καὶ προκειμένου ἔτι τῆς ζωῆς αὐτῆς
 διὰ βασάνων ἢ πυρᾶς νὰ στερηθῶ. 310
- ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Καλῶς. Ἐνταῦθα σὺ μικρὸν ἀνάμεινον,
 ὅπως κομίσω ἔσωθεν τὰ κἀνίστρα
 καὶ τὰ μελίχροα, καθὼς διέταξεν
 ἡ δέσποινα. Διότι θὰ ὑπάγωμεν
 εἰς τοῦ παιδὸς τὸν τύμβον τῶρ' ἀμφοτέραι. 315
 (εἰσέρχεται μετὰ σπουδῆς εἰς τὰ ἀνάκτορα)
- ΛΥΚΙΝΟΣ: (φαιδρυνόμενος)
 Τὸν Προμηθεῖα σύμπαντες θαυμάζουσι
 διὰ τὸν μέγαν κ' ἐφευρετικὸν τοῦ νοῦν
 κ' οἱ ραψῶδοι ᾠδὰς καὶ ὕμνους ἄδουσι
 διὰ τὸν Ὀδυσσεῖα τὸν Πολύμητιν. 320
 Τούτων κ' ἐγὼ δὲν πρέπει νὰ λογιζώμαι
 ὑποδεέστερος. Καὶ ὄντως μὴ μικρὸν
 κακούργημα ἐκ πλάνης ἀνεκάλυψα;
 Τίς νὰ εἰκάσῃ τοῦτο ἦτο δυνατόν;
 ὅτι πατὴρ κατέσφαξε τὸ τέκνον τοῦ
 Δαιμόνιε Λυκίνε, δέχθητι θερμὰ 325
 συγχαρητήρια διὰ τὸ πνεῦμά σου. (Συγχαίρει αὐτὸν)
 Εἶς' εὐφυῆς, ἀναντιρρήτως εὐφυῆς. (Μετά τινα σιωπὴν)
 Ἴδου δὲ κ' εἷς λαὸς ὅλος ἀμέριμνος
 διὰ τὰς πράξεις τῶν ἀρχόντων του. Λαός;
 ἀγέλη ζώων μᾶλλον μὴ θελήσασα 330
 τὸν ὕπνον νὰ ταράξῃ καὶ τὴν νάρκην της.
 Τίς τῶν Θρακῶν ἠγέρθη κατὰ τῆς σφαγῆς
 ζητῶν ἐκδίκησιν πρὸ τῶν θεῶν; Ἀλλά...
 καὶ τοῦ ἀθλίου τώρα Πολυμήτορος

τὴν θέσιν σκέπτομαι, ὅταν τοῦ τέκνου του 335
 αὐτὸς σφαγεὺς ὄτ' εἶναι ἐννοήσῃ. Φεῦ!
 Εἰς τί τὰ πλούτη καὶ ὁ θρόνος του
 θὰ δυνηθῶσι νὰ τὸν ὠφελήσωσι;
 Καλύτερον νὰ εἶναί τις, καθὼς ἐγώ,
 πτωχός, ἀλλ' εὐφυής, ἢ μυριόπλουτος 340
 καὶ βασιλεύς, ἀλλ' ἄνους καὶ ἡλίθιος
 καθὼς ὁ Πολυμήτωρ... Πῶς δὲν εἶναι βλάξ;

Σκηνὴ ΣΤ'.

(Ὡς ἀνωτέρω εἰσέρχεται ἡ Χρυσάνθη κομίζουσα πρόχουν χρυσῆν καὶ δύο κάνιστρα πλήρη καρπῶν καὶ κριθῶν, ἀφοῦ ἀπέθηκε ταῦτα ἐπὶ τοῦ βάθρου τοῦ ἀγάλματος προχωρεῖ πρὸς τὸν Λυκῖνον).

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Τί αὖθις φλυαρεῖς;

ΛΥΚΙΝΟΣ: Εἰπέ λοιπόν, εἰπέ.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Πρὶν ἢ εἰς Τροίαν τῶν Ἑλλήνων ὁ στρατὸς
 ὀρμήσῃ, κρούφα πρὸς τὸν Πολυμήστορα 345
 ὁ Πρίαμος μετὰ πλουσίων θησαυρῶν
 τῶν τέκνων τὸ νεώτατον ἀπέστειλε,
 τὸν τότε ὄντα νήπιον Πολύδωρον,
 ἵν', ἂν τυχὸν καταστραφῶσιν ἅπαντες,
 σωθῆ τις πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ οἴκου των. 350

ΛΥΚΙΝΟΣ: Ταῦτα ἐξ ἀκοῆς γινώσκω ἅπαντα.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Τὸ τέκνον πρὸς τὴν δέσποιναν ὁμοιάζε
 τὴν ἀδελφὴν του, ἀλλ' ἡ ὁμοιότης του
 πρὸς τὸν Δίφιλον, τὸ μόνον τέκνον της,
 κατέπληξε τοὺς πάντας. Τὴν αὐτὴν μορφὴν, 355
 φωνὴν, ἀνάστημα εἶχον ἀμφοτέρω.

Ἡ δέσποινα τὸν ἀδελφόν της θέλουσα
 ὡς ἴδιόν του παῖδα ν' ἀγαπᾷ θερμῶς
 ὁ σύζυγος, ὅπως τὴν ἔλειψιν πατὸς
 μὴ αἰσθανθῆ, ἐμηχανήθη τὰ ἐξῆς: 360

Ἀντήλλαξε τῶν παίδων τὰ ὀνόματα
 Πολύδωρον τὸ τέκνον της, Δίφιλον
 τὸν ἀδελφὸν καλοῦσα. Πλὴν ἐμοῦ οὐδεὶς
 τῶν θεραπόντων ἄλλος τοῦτ' ἐνόησεν.
 Οἱ παῖδες ἔφηβοι καλοὶ ἐγένοντο 365

ἀλλήλους ἀγαπῶντες ὡσπερ ἀδελφοί,
 οὐδὲν δ' ἐγίνωσκον καὶ οὗτοι πλέοντες
 ἐν τῇ κοινῇ τῶν πάντων πλάνῃ.

- ΛΤΚΙΝΟΣ: Ἐννοῶ.
 ΧΡΤΣΑΝΘΗ: Ὅτ' ἐξηγγέλθη ἡ τῆς Τροίας ἄλωσις
 τὴν ἀπιστίαν του ὡς φύσει βάρβαρος 370
 ἀποδεικνύς ὁ τύραννος ἐγένετο
 τῶν ξένων του προδότης καὶ τῶν συγγενῶν
 καὶ περιφρονητῆς τῶν νόμων βέβηλος
 τῶν ἀνθρωπίνων καὶ τῶν θείων. Ἐννοεῖς;
 Συμμάχους τοὺς Ἀτρεΐδας ποιησάμενος, 375
 ὅπως τοῦ πλούτου τοῦ Πριάμου νοσφισθῆ,
 φονεῖει τὸν Πολύδωρον τὸν ξένον του,
 καθὼς ἐνόμιζεν ὁ ἀλιτήριος.
 Ἄλλ' ἔστι δίκης ὀφθαλμός. Ἐφόνευσε
 τὸν μόνον τῆς οἰκογενείας του βλαστὸν 380
 (κινεῖ περιλύπως τὴν κεφαλὴν)...
- ΛΤΚΙΝΟΣ: Τὸ τέκνον του Δίφιλον. ὦ τοῦ χρυσοῦ
 σὺ πείγ' ἀφόρητε κ' εἰς ποῖον ἐγκλημα
 δὲν ὀδηγεῖς τοὺς πλεονέκτας τῶν θνητῶν!
 ΧΡΤΣΑΝΘΗ: Εἰς τὸ ἐξῆς θὰ περιπτύσσητε θερμοῦς
 ἐκείνον, ὃν νομίζει ὅτι ἔστειλεν 385
 εἰς τὰ τοῦ Ἄδου σκότη, τὸν Πολύδωρον,
 ἀντὶ τοῦ φίλου τέκνου του καὶ κατ' αὐτὰς
 μέλλει νὰ τὸν κηρύξῃ καὶ διάδοχον
 τοῦ θρόνου του, ἀφοῦ ἐτέλεσε λαμπρῶς
 καὶ ὡς εἰς παῖδα βασιλέως ἤρμοττε 390
 τοὺς γάμους του. Καὶ χαίρει καὶ ἀγαλλιᾶ
 διότι νύμφην ἐκ τῆς Θράκης ἔλαβε
 καλλίστην, τὴν Ξανθὴν κ' εὐῶπιν Ἐρατῶ.
 ΛΤΚΙΝΟΣ: Ἢ δ' Ἰλιόνη;
 ΧΡΤΣΑΝΘΗ: Χάριν τοῦ συμφέροντος
 τοῦ ἀδελφοῦ τῆς κρύπτουσα τὸ μυστικὸν 395
 θρηνεῖ καὶ κλαίει καθ' ἐκάστην ἄσιτος
 κρυφίως τὸν ἀποθανόντα παῖδά της,
 μὴ τοῦ τυράννου ἐφελκύσῃ τὴν δογῆν.
 Μισεῖ δὲ τοῦτον καὶ βδελύσσεται δεινῶς.
 Φοβοῦμαι μὴ ἐπιχειρήσῃ τι φορικτὸν 400
 καὶ εἶτα μείζονα τῆς πρώτης συμφορὰν
 ὑπόσχῃ. Σήμερον ὑπὸ πολλῆς δογῆς
 τὸ πνεῦμα της κατέχεται. Τί ἄρα γε
 σκοπεῖ νὰ πράξῃ; Αὕτη ἰδοὺ ἔρχεται...
 ΛΤΚΙΝΟΣ: (στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν πύλην τῶν ἀνακτό-

ρων, ὅθεν ἐξήρχετο ἡ Ἰλιόνη καὶ ταπεινῆ φωνῇ)
 Ταλαίπωρος, ὅποσον εἶναι δυστυχῆς. 405

Σκηνὴ Ζ'

(Ὡς ἀνωτέρω. Εἰσέρχεται ἡ Ἰλιόνη περιβεβλημένη μέλαιναν ἐσθῆτα καὶ κομίζουσα ἀνθοδέσμη. Ὁ Λυκῖνος κατανεύει ἐξ αἰδοῦς καὶ συμπαθείας ἰστάμενος πρὸς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς).

ΙΛΙΟΝΗ: Εἴμ' ἔτοιμος. (Βλέπουσα αἶφνης τὸν Λυκῖνον, ὃν κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς δὲν εἶχε παρατηρήσει).

Πῶς σὺ ἐνταῦθα; τί ζητεῖς; Λυκῖνε;

ΛΥΚΙΝΟΣ: Μὴ ἀνάγκην ἔχητε ἐμοῦ νὰ ἴδω ἦλθον.

ΙΛΙΟΝΗ: (Πρὸς τὴν Χρυσάνθη) Ἄγωμεν. Ὁ ἥλιος ἀνέκυψεν ἐκ τοῦ ὀρίζοντος λαμπρῶς διφρηλατῶν.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Κατάλληλος εἶν' ὁ καιρὸς 410

ΙΛΙΟΝΗ: Λυκῖνε, φύλαττε καλῶς. Ἄν τις ἡμᾶς ζητήσῃ, δήλωσον ὅτι ἐντὸς μικροῦ θὰ ἐπανέλθωμεν. (λαμβάνουσα τὴν πρόχουν πρὸς τὴν Χρυσάνθην).

Χρυσάνθη, ἄγωμεν.

λαβὲ τὰ ἄνθη καὶ ἄς σπεύσωμεν. Ἐμπρός. (λαβούσης τῆς Χρυσάνθης τὰ κἀνιστρα καὶ τὴν ἀνθοδέσμη ἐξέρχονται ἐκ τῶν παρασκηνίων προπορευομένης τῆς Ἰλιόνης ἐν τούτῳ ὁ)

ΛΥΚΙΝΟΣ: Νομίζει ὅτι ἀγνοῶ κ' ἐγὼ τὸ πᾶν. 415

Πῶς προσπαθεῖ ἡ δύστηνος ἐπιμελῶς

ἀπὸ τῶν ξένων καὶ τῶν θεραπεόντων τῆς

τὰς θυμοφθόρους ν' ἀποκρύπτῃ θλίψεις τῆς!

(προχωρεῖ πρὸς τὸ προσκῆνιον καὶ ἀνατείνων περιύ-

πος τὰς χεῖρας του πρὸς τὸν οὐρανόν).

Ἄθάνατοι Θεοὶ τὰς τύχας τῶν θνητῶν

ὑπόθεν διευθύνοντες οἰκτίριμονες

420

τῷ γένει τῶν Πριαμιδῶν γενόμενοι

ἐγγίσατε παραμυθίας βάλαμον

εἰς τὴν αἰμάσσουσαν καρδίαν τῆς! (πίπτει ἡ αὐλαία)

Τέλος τῆς Α'. πράξεως

ΠΡΑΞΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ Β'.

'Ο 'Ορκος

Σκηνή Α'.η

(Προπύλαια τῶν ἀνακτόρων ὡς ἐν τῇ πρώτῃ πράξει. Πλήρης ἡμέρα. Εἰσέρχεται ἐκ δεξιῶν εἰς τὴν σκηνὴν φαιδρὸς ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Γλανκίδου καὶ τοῦ Λυκίνου ἱσταμένου ἐν τῷ βάθει ὀ)

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Λοιπόν, Γλανκίδη, ἔρχεται;

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ:

Ναί Βασιλεῦ.

Εἰς τὰς ἀγκάλας σου θὰ ἦ μετ' οὐ πολὺ. 425

Τοὺς πύργους ἔτι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως

μετὰ τῶν ἀνακτόρων σου διέκρινον

τὴν θαλασσίαν πορευόμενος ὁδόν,

ὅτε δρομαῖον πρὸς ἐμὲ ἐρχόμενον

ἰπέα παρετήρησα. ἦτ' ὁ πεμφθεὶς 430

πρὸς σὲ ὑπὸ τοῦ Διφίλου ἄγγελος

περὶ τῆς ἐπανόδου του. 'Ἐὰν δ' ὀρθῶς

οἱ ὑπολογισμοὶ αὐτοῦ ἐγένοντο,

ἐξ ἅπαντος ὁ ἱππηλάτης ἔφηβος

μεθ' ὅλης φθάνει τῆς ἀκολουθίας του 435

περὶ τὴν μεσημβρίαν πρὸ τῆς πόλεως.

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Εὐχαριστῶ. 'Αείποτε εὐαγγέλια

χαρᾶς μοὶ φέρεις.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ:

Βασιλεῦ, ἡ μόνη μου

εὐχὴ νὰ χαίρης εἶναι καὶ νὰ εὐτυχήσῃς.

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Εἶπε νὰ ἐτοιμάσῃσι ὡς τάχιστα 440

τὸ ἄρμα τὸ χρυσήλατον καὶ ζεύξῃσι

τῶν πτεροπόδων ἵππων τὴν λευκότριχα

τοῦ Ρήσου συναριδα, ὅπως τὸν υἱὸν

αὐτοῦ προαπαντῶν λαμπρῶς ὑποδεχθῶ.

Οἱ δὲ λιγύφθογγοι τὸ στόμα κήρυκες 445

ἀνὰ τὸ ἄστῦ ἅπαν νὰ κηρύξωσιν,

ὅπως καὶ οἱ πολῖται συνεξέλθωσι

κατὰ ἐνωμοτίας, λόχους καὶ φυλάς

πρὸς προῦπάντησιν τοῦ βασιλόπαιδος.

Σπεῦσον. (χωρεῖ πρὸς τὸν Λυκίνον) Λυκίνε!

('Ο Γλανκίδης ἀπέρχεται ἐν σπουδῇ ἀριστερόθεν).

ΛΥΚΙΝΟΣ:

(Προχωρεῖ).

Πρόθυμος, ὦ βασιλεῦ. 450

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Τὴν δέσποινάν σου 'Ιλιόνην κάλεσον,

- ὅπως τοῦ Διυφίλου πληροφορηθῆ
τὴν ἄφιξιν. Πιστεύω ὅτι θὰ χαρῆ
καὶ παύσῃ ἴσως κλαίουσα τὸν ἀδελφόν.
- ΛΥΚΙΝΟΣ: Ἐξῆλθε μετὰ τῆς τροφοῦ.
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Οὕτω πρῶι; 455
- Καὶ ποῦ τὸ βῆμα της, Λυκίνε, ἔτρεψεν;
ΛΥΚΙΝΟΣ: Εἰς τοῦ παιδὸς τὸν τύμβον, ἂν δὲν σφάλλωμαι;
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Πρὸς τί; νὰ κλαύσῃ; νὰ οἰμῶξῃ;
ΛΥΚΙΝΟΣ: Βασιλεῦ,
εἰς τοῦ νεκροῦ τὸ εἶδωλον χοάς...
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἄρχεϊ.
ΛΥΚΙΝΟΣ: Νὰ σπείσῃ, ἐπειδὴ...
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἐννόησα, ἀρχεϊ 460
- Λυκίνε, σπεῦσον μετὰ τῶν θεραπειῶν
πλουσίαν νὰ παρασκευάσῃς τράπεζαν
εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ θρόνου μου.
Ἐκεῖ μετὰ τὴν τοῦ υἱοῦ μου ἄφιξιν
οἱ πάντες θὰ συμφάγωμεν. Θ' ἀνταμεφθῆς 465
διὰ τὴν προθυμίαν σου βασιλικῶς.
- (Ὁ Λυκίνος εἰσέρχεται διὰ τῆς πύλης εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ὁ Πολυμή-
στωρ βηματίζει περιφροντίς. Μετὰ τινὰς σκέψεις).
Τὸ γένος τῶν θηλέων ῥεπ' εἰς τοὺς κλαυθμοὺς
Καθὼς ἢ λάλος ἀηδῶν ὀδύρεται
τὸν Ἴων της καὶ αὐτὴ τὸν αὐτάδελφον
θρηνεῖ Πολύδωρον ἡμέρας καὶ νυκτός.
Τοῦτο μικρὸν μ' ἀνησυχεῖ. Ἰῆς μνήμης της
ὁ χρόνος θ' ἀπαλείψῃ βαθμηδὸν τὸ πᾶν.
Εἶν' ἴδιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως
τῶν μὲν παρόντων νὰ ἐχώμεθα ἀπρίξ,
τῶν δὲ ἀποικομένων ἐπιλήσιμονες 475
μετ' οὐ πολὺ νὰ εἴμεθα. Ναί. (Ἀκροῶνται). Θόρουβος
ἀκούεται, οἱ κήρυκες κραυγάζουσιν
ἄρμάτων κρότοι καὶ τῶν ἵππων καλπασμοί. (Μετὰ τι-
νας στιγμὰς σιωπῆς φαιδρύνεται).
Χαρὰ μεγίστη μὲ κατέχει σήμερον.
Ταύτης νὰ συμμετάσχη ὁ Διυφίλος 480
ἀρμόζει βλέπων τὴν λαμπρὰν ὑποδοχὴν,
ἧς ἀξιῶ αὐτόν. Τῆς πατρικῆς στοργῆς
ἐκδήλωσις μικρὰ καὶ τοῦτο. Πράγματι,
πῶς νὰ μὴ χαίρωσι μοχθοῦντες οἱ γονεῖς,

ἂν ἢ τῶν τέκνων των ζωῆ συνέχεια 485
 τῆς ἑαυτῶν διηνεκῆς νομίζεται,
 ἢ μᾶλλον εἶναι ἢ ἰδία των ζωῆ; (Σκέπτεται)
 Ἄλλ' ὅμως, πῶς τὴν νύκτα μὲ κατέλαβε
 στεναχωρία τις ἀκατανόητος
 καὶ στερηθεὶς τοῦ ὕπνου μου ἠγρυπνήσα; 490
 Μήπως ἐν τῇ ζωῇ δὲν ἐπραγμάτωσα
 πᾶν ὅ,τι ἐπεθύμησα;... Παράδοξον
 καὶ ἀνεξήγητον τῶ ὄντι... Πῶς ἐγὼ
 δὲν εἶμαι ὁ τῆς Θράκης μέγας βασιλεύς,
 ὁ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις πάντα ζηλωτός, 495
 ὅστις διὰ τῶν ἄθλων μου προήγαγον
 τὸ κλέος μου εἰς ἀνυπέρβλητον βαθμόν;
 Ἄπο τοῦ ταραχάδους Πόντου σήμερον
 μέχρι τῆς σκιερᾶς Ροδόπης πρὸς δυσμὰς
 κ' ἐκ νότου ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου τοῦ γλαυκοῦ 500
 μέχρι τοῦ χιονώδους Αἴμου πρὸς βορρᾶν
 οἱ κάτοικοι δὲν σέβονται τὸ σκῆπτρόν μου;
 Ὀδρούσαι, Βρύγες, Γέται, Βίστονες, Βησοί,
 Δολόγκοι, Σάτραι πρὸ ἐμοῦ δὲν τρέμουσι;
 Δὲν ἐξυμνεῖται τ' ὄνομά μου πανταχοῦ 505
 ἀπὸ τῆς τῶν Ἑλλήνων τῶν ἐνδόξων γῆς
 μέχρι τῆς τῶν βαρβάρων Κόλχων; Κλίνατε
 τὰς κεφαλὰς ὑμῶν οἱ πάντες ταπεινῶς.
 Εἶμαι ὁ Πολυμήτωρ, μέγας βασιλεύς,
 μοιρηγενῆς, ὀλβιοδαίμων, πανσθενής, 510
 ἐδρεύων εἰς τὴν εὐκραῆ Χερρόνησον.
 Τίς ν' ἀτενίσῃ πρὸς τὸν θρόνον μου τολμᾷ;
 Τίς πρὸς με τῶν ἀνάκτων νὰ παραβληθῆ;
 Ἔχω τὴν δύναμίν μου ἀνεξάντλητον.
 Οἱ ἵποχάραμαι Σκύθαι δῶρα πλούσια 515
 μοὶ πέμπουσι καὶ ὁ τῆς Τροίας πορθητῆς
 Ἄτρείδης τὴν φιλίαν μου ἐζήτησεν!
 οἱ δὲ τῆς μούσας ἔχοντες διδάσκαλον
 καὶ ὑπὸ πάντων τιμηθέντες ἄοιδοὶ
 τοὺς ἄθλους μου ἐν ὕμνοις ᾄδουσι 520
 παραδιδόντες εἰς τοὺς μεθ' ἡμᾶς. Λοιπόν,
 δὲν εἶμαι ζηλωτός; Μὴ πλοῦτον ἄλλος τις
 κ' ἰσχὺν τοσαύτην κέκτηται; Τοὺς θησαυροὺς
 τοὺς ἀμυθήτους ἔχω τῶν Δαρδανιδῶν.

Χρυσοῦ ἀπέφθου λέβητας ἐξήκοντα 525
 μέχρι στεφάνης πλήρεις, ὄγδοήκοντα
 ἀργύρου καὶ μολύβδου πλήρεις ἀμφορεῖς,
 χαλκοῦ στατήρας καὶ σιδήρου ἑκατόν.
 κρατῆρας δὲ καὶ κύπελλα μετὰ λεπτῆς
 ἐξεργασμένα τέχνης ἀπειροπληθῆ 530
 μετὰ ἠλέκτρου καὶ ἐλέφαντος πολλοῦ.
 Διὰ τοῦ χρήματός μου τούτου δύναμαι
 τὴν γῆν ν' ἀναστατώσω, ὅταν βούλωμαι
 καὶ πόσιν ποίαν δύναμιν ἔχεις Χρυσέ!
 Σύ φρούρια ἄλλως ἀπόρθητα πορθοῖς 535
 καὶ θρόνους βασιλέων ἰσχυροὺς κλονεῖς.
 Σύ τὴν φιλίαν ἐξωνεῖσαι τῶν πολλῶν
 καὶ τῆς ἀσπόνδου ἔχθρας τοὺς δεσμοὺς χαλᾶς.
 Σύ εὐγενῆ τὸν ἀγενῆ χειροτονεῖς
 καὶ τὸν θεροσίτην Γανυμήδην παριστάς. 540
 Σύ στρέφεις ὡς πηδάλιον τὸν νοῦν παντὸς
 καὶ πάντων ὡς πανίσχυρος Θεὸς κρατεῖς.

(Μετά τινες θηματισμούς, οὓς ἐκτελεῖ σκεπτόμενος κατὰ μῆκος τῆς σκηνῆς).

Τοῦ πλοῦτου καὶ τοῦ θρόνου μου μεθαύριον
 κατὰ τὴν τῶν Ἀνθεστηρίων ἑορτὴν
 πρὸ τοῦ πιστοῦ λαοῦ μου τὸν Δίφιλον, 545
 ὡς ἔφηβον γενόμενον, διάδοχον
 θ' ἀνακηρύξω. Οὗτος δὲ τὴν θλίβιν του
 ἐκ τῆς χαρᾶς θ' ἀφίση, ἦν ἡ πένθιμος
 θὰ ἐξεγείρη τοῦ θανάτου εἰδησις
 τοῦ προσφιλοῦς τοῦ Πολυδώρου.

(Ἀνατείνει τὰς χεῖρας ἱκετευτικῶς πρὸς τὸν οὐρανὸν)

ᾠ Θεοί, 550

Ἄλῳμπιοι, τὴν ὑμετέραν εὖνοιαν
 μηδέποτ' ἄρητε ἀπὸ τοῦ οἴκου μου.
 Σφαγίων καὶ θυμιαμάτων πάντοτε
 πληροῦνται οἱ βωμοὶ ὑμῶν. (Σκέπτεται ἐπ' ὀλίγον)

Ἐπὶ στιγμὴν

ἐνόμισα ὅτι τὴν δυσμενῆ ὀργὴν 555
 τῶν Οὐρανίων κατ' ἐμοῦ ἐφείλκυσσα
 καὶ τοῦ λαοῦ τὸ μῖσος διὰ τῆς σφαγῆς
 τοῦ Πολυδώρου. Ἄλλ' οὐχί. Ἡ προᾶξις μου
 ὡς προμηθίας ἐλογίσθη πατρικῆς

ὑπὲρ τῆς χώρας μου καὶ τοῦ πιστοῦ λαοῦ. 560
 Πολέμου ὀλεθροῦ ἀπεσόβησα
 τὴν κήρυξιν πρὸς τὴν ἀνδρείαν στρατιάν
 τῶν ἰσχυρῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀτρειδῶν
 τὴν συμμαχίαν εἴλκυσα. Τὸ αἶτιον
 τῆς πράξεώς μου ἐκαλύφθη ἄριστα 565
 κ' ἐπαίνους ἀντὶ τῶν μομφῶν προσέλαβον.
 Τὸν δὲ τῶν ξένων φύλακα, τὸν ξένιον
 καὶ παντεπόπτην Δία ἐξιλέωσα
 διὰ μεγάλων καὶ πλουσίων θυσιῶν.

(Ἀκούονται ἀπὸ τοῦ βάθους τῶν παρασκηνίων ἀμυδρῶς πῶς σαλπισμοὶ
 καὶ θοῦροι καὶ ρυθμικὰ ὥσει στρατιωτῶν βήματα. Ἀκροᾶται).

Ἴδου τὸ πρὸς με φίλτρον τῶν πιστῶν Θρησκῶν 570
 δηλοῦται. Σαλπισμοὺς ἀκούω (βλέπει πρὸς τὰ ἀριστερά)
 πρόθυμοι

καὶ χαίροντες κατὰ φυλάς πορεύονται
 οἱ μάχιοι. Τὸ πλῆθος συναγείρεται
 παρὰ τὴν παραθαλασσίαν ἔξοδον
 τοῦ ἄστεως, (βλέπει πρὸς τὰ δεξιὰ)
 Ἐν τῇ αὐλῇ τὸ ἄρμα μου 575

εἶν' ἔτοιμον κ' οἱ λευκοθώρακες φρουροὶ
 ἔφ' ἔππων μ' ἀναμένουσιν. Ἦδη καιρὸς
 κ' ἐγὼ νὰ ἐκκινήσω. (Ἀνατείνει τὰς χεῖρας)
 Πόσον σ' ἀγαπῶ

ὦ τέκνον μου Δίφιλε!

Σκηνὴ Β'.

Ὡς ἀνωτέρω, εἰσέρχεται εἰς τὴν σκηνὴν δεξιόθεν ταπεινῶς ὁ Γλαυκίδης
 ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: ὦ βασιλεῦ.

Ὁ Ζεὺς ὁ μέγας μετὰ σοῦ. Οἱ πάντες σὲ 580
 προσμένομεν ἀνυπομόνως, ἔτοιμοι.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Νεώτερόν τι περὶ τῆς ἀπίξεως;

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Οὐδέν. Ἄλλ', ὡς φρονῶ, παρὰ τὴν θάλασσαν
 νὰ γείνη μέλλει ἢ συνάντησις ἡμῶν.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Γλαυκίδη, ἄγωμεν. Ἀπὸ τῆς σήμερον 585
 εἰς ἄλλον βίον παντελῶς εἰσέρχομαι.
 Ἀθάνατοι Θεοί, μήπως φθονήσητε

(Φεύγει ἔχων ἀνατεταμένας τὰς χεῖρας μετὰ τοῦ Γλαυκίδου δεξιόθεν).

Σκηνὴ Γ'.

Εἰσέρχεται ἀριστερόθεν ὁ Εὐρύαλος, ὠραιότατος ἀνὴρ, τὴν τε μορφὴν

καὶ τὸ ἀνάστημα, τρέφων ξανθὴν καὶ οὖλην κόμην, ἀκολουθεῖται δὲ ὑπὸ τοῦ
Ἐάνθου τοῦ ὀπαδοῦ αὐτοῦ, μεσήλικος.

ΞΑΝΘΟΣ: ὦ τοῦ Πριάμου τοῦ ὀλβίου ἄλλοτε
καὶ πολυτέκνου παῖ Εὐρύαλε, ἰδοὺ (δεικνύει τὰ ἀνάκτορα)
ἐκεῖ τ' ἀνάκτορα τοῦ Πολυμήστορος, 590
τοῦ αὐταδέλφου σου σφαγέως μυσσαροῦ.
Τί μέλλομεν νῦν, φίλτατε, νὰ πράξωμεν;
Εἰπέ τὸ σχέδιον τῆς ἐκδικήσεως
προμελετήσας σὺ πρὶν ἢ εἰσέλθωμεν.
Καιρὸς πρὸς συζητήσεις καὶ βραδύτητα 595
δὲν εἰσχωρεῖ, ἀλλ' ἔργων μόνον χρῆζομεν.
Διὸ σκεφθεῖς ἀμέσως ἀποφάσισον.

ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ: Τῶν οἰκετῶν μου πάντων, Ἐάνθε, ἄριστε,
πόσον σαφεῖ διαδηλοῖς τεκμήρια
τῆς πρὸς με βοηθείας σου καὶ πίστεως. 600
Καθὼς εἰς τοὺς κινδύνους ἵππος εὐγενῆς
καὶ γέρον ἤδη ὦν δὲν ἀποδειλιᾷ
ἀλλ' ἀνορθοῖ τὰ ὄτα του καὶ ἐμφυχοῖ
τὸν ἀναβάτην, οὕτω πρόθυμος καὶ σὺ
μὲ παροτρύνεις πάντοτε καὶ βοηθεῖς. 605
Ἴδού ὀριστικῶς τί ἀπεφάσισα.

Σὺ δὲ καλῶς σταθμίσας τὴν ἀπόφασιν
ἂν ἴδῃς τι ἀνάρμοστον, μεθάρμοσον.
ΞΑΝΘΟΣ: Εὐρύαλε, ὃ μόνε τῶν Πριαμιδῶν
σωθεῖς, εἰπέ ν' ἀκούσω τὴν ἀπόφασιν. 610

ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ: Θὰ παραστῶμεν ξένοι εἰς τ' ἀνάκτορα.
Θὰ εἶπω ὅτι Γλαῦκος ὀνομάζομαι
καὶ εἶμαι ὁ μονογενῆς γνωστὸς υἱὸς
τοῦ βασιλέως τῆς Λυκίας, σύμμαχος
τῶν Τρώων κρατερός, ἐφ' ὅσον ἤκμαζεν 615
ἢ Ἴλιος, ὅτι ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν
κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς θείας πόλεως
διασωθεῖς ἰκέτης πρὸς τὸν τύραννον
προσῆλθον, ὅτι εἰς τὴν χώραν μου εὐθύς
θὰ πορευθῶ, ὡς πάντες ἀποπλεύσωσιν 620
οἱ Ἀχαιοὶ ἐκ τῆς Τρωάδος, τοῦ πατρὸς
ἀποθανόντος ποδηγτὸς διάδοχος.
Τὴν ἀδελφὴν μου Ἰλιόνην ἐν ταῦτῳ
θὰ δοκιμάσωμεν μήπως τὸν σύζυγον
ἀκόμη ἀγαπᾷ μετὰ τὸν θάνατον 625

τοῦ ἀδελφοῦ της. Ἄν πιστὴ διατελῇ
 τῷ Πολυμήστορι, τότε φονεύομεν
 τὸν τύραννον καὶ τὸν υἱὸν Δίφιλον
 πρὶν ἢ ἀναγνωρίσῃ με ὡς ἀδελφόν.
 Τὸν φόνον ἐκ τῶν περιστάσεων αὐτῶν 630
 θὰ ἐξαρτήσωμεν. Ἄλλ' ὅμως ἂν μισῇ
 τὸν ἄνδρα, τὴν ταυτότητά μου ἐκδηλῶ
 καὶ τότε σύνεργον αὐτὴν λαμβάνομεν
 κατὰ τοῦ μισητοῦ της Πολυμήστορος.
 Θὰ εὐκολύνῃ τοῦτο τὸν σκοπὸν ἡμῶν. 635
 Συγχρόνως τὸν υἱὸν αὐτῆς φονεύομεν,
 χωρὶς βεβαίως τοῦτο νὰ προαισθανθῇ,
 διότι, ὡς γνωστόν, ἡ μητρικὴ στοργὴ
 εἶν' ἀνωτέρα οἰουδήποτε δεσμοῦ
 συγγενικοῦ ἢ φιλικοῦ ἐν τῇ ζωῇ. 640
 Τοιαύτην θέλω, Εἰάνθε, τὴν ἐκδίκησιν.
 Τὸ σχέδιόν σου ἄριστον, Εὐθύαλε.
 Ἄλλ' εἶθε τώρα κ' ἀθάνατοι θεοὶ
 συναρωγοὶ νὰ παραστῶσιν εἰς ἡμᾶς,
 τὸν τῆς ξενίας βέβηλον κ' αἰμοχαρῆ 645
 κακοῦργον συνεκδικουμένους. Ἄγωμεν.
 Πιστέ μου Εἰάνθε, πρόσεχε. Ἐκ τῶν πυλῶν
 τῶν ἀνακτόρων τις ἐξέρχεται. Καιρὸς
 νὰ λάβωμεν πληροφορίας παρ' αὐτοῦ
 περὶ τοῦ Πολυμήστορος.

ΕΞΑΝΘΟΣ:

ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ:

Σκηνὴ Δ'.

(Ἐξῆλθεν ἤδη τῶν ἀνακτόρων ἀμέριμος ὁ Λυκῖνος, πρὸς ὃν πλησιά-
 ζει ὁ Εἰάνθος).

ΕΞΑΝΘΟΣ: ὦ ἄριστε. 650

ἀνθρώπων, χαῖρε.

ΛΥΚΙΝΟΣ: Καὶ ὑμεῖς σὺν τοῖς Θεοῖς

ὡσαύτως χαίθετε.

ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ: Τὸν Πολυμήστορα

τὸν κρατερόν τῆς χώρας ταύτης τύραννον
 ζητοῦμεν ξένοι ὄντες.

ΛΥΚΙΝΟΣ: Εἰς τ' ἀνάκτορα

εὐθύς εἰσέλθετε καὶ ὅσων θέλετε 655

θὰ τύχητε. Ὁ Πολυμήστωρ τὸν υἱὸν
 ἐκ ξένης χώρας προσερχόμενον, ἐν ἧ

ἔφ' ἱκανὸν διέτριψε, νὰ προσδεχθῆ
 μετέβη καὶ ἡ πόλις πᾶσα μετ' αὐτοῦ.
 Ἄδύνατον τὴν ἐν τῷ ἄστει κίνησιν
 νὰ μὴ παρατηρήσατε. Προσέλθετε.
 Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐπανερχεται.
 Ὡς ἐν καλῷ προσήλθετε.

660

ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ:

Τὴν κίνησιν

τῶν πολιτῶν προσεΐδομεν καὶ ἔορτὴν
 ὅτι τελοῦσιν ἐνομίσαμεν. Νῦν δὲ
 θὰ πορευθῶμεν τὴν λαμπρὰν ὑποδοχὴν
 κ' ἡμεῖς νὰ ἴδωμεν τοῦ βασιλόπαιδος
 καὶ αὐθις ἔπειτα ἐπανερχόμεθα.

665

ΛΥΚΙΝΟΣ:

ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ:

Ἐπιτυχῆς ὑμῶν ἡ σκέψις. Χαίρετε. (Φεύγει δεξιόθεν)
 Καὶ σὺ ἀντίχαιρε. (Πρὸς τὸν Ἐάνθον ἀποτεϊνόμενος)

'Απαρτήρητοι

670

ἐκ τοῦ νεκροῦ τὸν τύμβον νῦν δυνάμεθα
 νὰ πορευθῶμεν, ὅπως κατασπείσωμεν
 τὰς εἰδισμένας τοῖς νεκροῖς χοάς.

Ἡ πόλις ἔρημος τυγχάνει πολιτῶν
 ἀσχολουμένων περὶ τὴν ὑποδοχὴν.

675

ἘΑΝΘΟΣ:

('Ανατείνων τὰς χεῖρας)

Πολύδωρ' ἐν τῷ Ἄδῃ πλέον κατηφῆς
 δὲν θὰ πλανᾶται ἡ σκιά σου ἐν βραχεῖ,
 διότι δὲν θὰ μείνης ἀνεκδίκητος.
 ('Ἀπέρχονται ἀριστερόθεν).

Σκηνὴ Ε'.

(Ἄλσος καὶ παρ' αὐτῷ τύμβος, ἔφ' οὗ διεσκορπισμένα εἶναι κριθαί,
 καρποί, μελιχρὰ καὶ ἄνθη. Ἡ Ἰλιόνη ἴσταται γονυπετῆς πρὸ τοῦ τύμβου ἔ-
 χουσα τὰς χεῖρας συμπεπλεγμένας, τὴν κεφαλὴν νεύουσα χαμαὶ καὶ κλαίουσα.
 Ὁπισθεν ταύτης ἴσταται ὀρθία ἡ Χρυσάνθη περίλυπος, κρατοῦσα διὰ μὲν
 τῆς μᾶς χειρὸς τὴν πρόχουν, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας τὰ κάνιστρα).

ΙΛΙΟΝΗ:

ᾠ τέκνον μου Δίφιλε, τὸ μόνον φῶς
 τῆς τρισαθλίας καὶ παντλήμονος ἐμοῦ.

680

δὲν βλέπω πλέον ἐν τῇ γῆ ἔξ ὄτου σοῦ
 ἀπεστερήθην. Μάτην φεῦ! σ' ἐγέννησα
 καὶ μάτην σ' ἐγαλούγησα καὶ σ' ἔθρεψα
 μοχθοῦσ' ἀείποτε ἡμέρας καὶ νυκτός.

Ὁρφανισθεῖσα πάντων μου τῶν συγγενῶν.
 πολλὰς διέτρεφον ἐλπίδας ἐπὶ σοῦ,

685

ὅτι νά με γηροβοσκήσης ἔμελλες,
 ἀποθανούσης δ' ὕστατον τοὺς ὀφθαλμοὺς
 σύ νά μοι κλείσης καὶ νά κηδεύσης σύ.
 Νῦν δὲ τῶν πάντων στερηθεῖσα λυπηρὸν 690
 καὶ ἀλγεινὸν διάγω βίον. (Κλαίει ὀλολύζουσα)
 Τέκνον μου,

ἐὰν τοῦλάχιστον σύ ἐνυμφεύεσο
 μικρὸν πρὶν ἢ σ' ἀποστερήσῃ τῆς ζωῆς
 ὁ μισαρὸς ἐκεῖνος καὶ τρισάθλιος
 κ' ἐὰν γεννήσας τέκνον ἄρρεν ἀντὶ σοῦ 695
 κατέλειπες διάδοχον ἀγαπητόν,
 ἴσως παρηγορίαν εὐρισκόν τινα
 εἰς τὴν λαμπρὰν ἐκείνου ὡς ἡ σὴ μορφὴν.
 Ἄώρωσ δ' ὅμως σὺ ἀπέθανες κ' οἰκτρῶς,
 πρὶν ἢ ἐγὼ καλλύνω τὴν γυναῖκά σου
 καὶ τὴν γαμήλιον κοσμίσω κλίνην σου,
 πρὶν ἢ ἀκούσω τὸν ὑμέναιον τὸν σὸν
 κ' ἀνάψω τὰς λαμπάδας ἐν τῷ γάμῳ σου.

(Καταλαμβάνεται ὑπὸ λυγμῶν, ἀπομάσσει τὰ δάκρυα αὐτῆς).

ᾠ φίλτατόν μου τέκνον, τέκνον δύσμοιρον.
 δὲν μοι ἐπέτρεψαν μηδὲ νά σ' ἀσπασθῶ 705
 διδοῦσά σοι τὸν ὕστατόν μου ἀσπασμόν,
 νά σε μοιρολογήσω χύνουσα πηγὴν
 δακρῶν ἐπὶ τοῦ ὄχρου προσώπου σου,
 τὰς τελευταίας λέξεις σου ν' ἀκροασθῶ,
 τὴν ἐκπνοὴν σου ν' ἀναπνεύσω... Δύστηνε 710
 ἐνταῦθα φονευθέντα σὲ κατέθαψαν
 ὡς ἀποτρόπαιον κακοῦργον. Τέκνον μου,
 ὑπάρχει ἔτι θεία δίκη, νέμεσις;...

(Κλαίει μεγάλη τῇ φωνῇ, εἶτα ἐξεγείρεται αἰφνιδίως, ἡ μορφὴ αὐτῆς
 λαμβάνει ἀπαισίαν τινὰ ἔκφρασιν, πλήρης ὀργῆς καὶ μίσους χειρονομεῖ).

ᾠ τῶν δαιμόνων καὶ ἀνθρώπων ἔχθιστε,
 ὅστις ἐκ τοῦ παιδὸς τὰ στέρνα ἔπηξας 715
 τὸ ξίφος σου καὶ μ' ἄπαιδα κατέστησας,
 ὦ μισαρὸ καὶ παιδωλέτωρ σύνευνε
 εἶθε κακὸς κακῶς ν' ἀπολεσθῆς καὶ σύ!
 Πῶς ταῦτα πράξας νά προσβλέπῃς νῦν τολμᾶς
 τὸν ἥλιον καὶ νά πατῆς τὴν γῆν αὐτήν; 720
 τολμᾶς νά μὲ θωπεύῃς καὶ ἔρωτος ἀγνοῦ
 νά μοι ἐκφράξῃς λόγους καὶ αἰσθήματα;

Θαυμάζω πῶς ἀκόμη δὲν ἐγένοντο
αἱ τρίχες τοῦ γενείου καὶ τῆς κόμης σου
σκορπίοι κ' ἔχιδναι, ὅπως σὲ δάκνωσι, 725
Πῶς δὲν ἀνοίγεται ἡ γῆ αὐτὴ πρὸ σοῦ,
ὅπως εἰς τὰ τοῦ Ἄδου σκότη βυθισθῆς,
ἢ ὁ ὑπιβρεμέτης Ζεὺς τοὺς κερανοὺς
αὐτοὺς δὲν ἐπιρρίπτει ἤδη κατὰ σοῦ.

(Μετὰ μικρὰν σκέψιν ἀναβλέπει εἰς τὸν οὐρανὸν τείνουσα τὰς χεῖρας).

ἜΩ φῶς ἄγνῶν, αἰθῆρ, ταχύπτεροι πνοαί, 730
τῶν ποταμῶν πηγαί, τοῦ πόντου κύματα,
παμμῆτορ γῆ καὶ παντεπόπτα ἥλιε,
ἐπικαλοῦμαι πάντας μάρτυρας ὑμᾶς
τῆς ἀνηκέστου καὶ δεινῆς μου συμφορᾶς
καὶ τῶν ὀλοφυρμῶν μου, οὓς νυχθήμερον
ὡς ἄλλη ὀλοφύρομαι νῦν ἀηδῶν 735
καὶ οὐδαμῶς θὰ παύσω ὅσον ἔτι ζῶ.

Ἄλλ' ὦ ἀμείλικτοι καὶ ἀδυσώπητοι
τῆς Περσοφόνης ὄψεις καὶ τοῦ Πλούτωνος,
ὦ πότνια Ἄρα καὶ χθόνιε Ἑρμῆ
καὶ σεῖς, αἱ ἔκδικοι παντὸς ἐγκλήματος, 740
ὦ θυγατέρες τῆς Νυκτὸς σεμναὶ θεαί,
σὺ Τισιφώνη, Ἄληκτῶ καὶ Μέγαιρα
δὲν θὰ προσδράμητέ μοι τάχιστα ἀρωγοί;
Πῶς ἡ σφαγὴ τοῦ τέκνου μου ἢ ἄδικος
θὰ παραμείνῃ ἔτι ἀνεκδίκητος;

Οὐχί!

ΧΡΥΣΑΝΘΗ:
ΙΛΙΟΝΗ:

ἜΩ Ἰλιόνη, σύνελθε.

Οὐχί. 745

Τὰ στήθη μου πληροῦνται λύσσης καὶ ὀρμῆς,
ἐκδίκησιν φρικτὴν τὸ αἷμα σου ζητεῖ,
Δίφιλε. Παραφρονῶ καὶ μαίνομαι.

(Ποιεῖται διαφόρους κινήσεις ὡς ἀλλόφρων πλήττουσα τὴν γῆν τοῖς ποσὶ).

Αἱ Πολυμήτορ, χαῖρε καὶ βασίλευε 750
τοὺς θησαυροὺς κατέχων τοῦ Πριάμου νῦν.
Τὸν ὄλεθρον ἡμῶν σὺ παρεσκεύασας.
Μὰ τοὺς χθονίους καὶ ἀλάστορας θεοὺς
τῶν θησαυρῶν δὲν θ' ἀπολαύσης ἀποινεῖ.
Αὐταὶ αἱ χεῖρες θ' ἀφαιρέσωσι τὸ φῶς 755
τῶν ὀφθαλμῶν σου καὶ τυφλὸς θ' ἀκούσης φεῦ!

ὅτι σὺ μόνος ἔσφαξας τὸ τέκνον σου.
 Καὶ ὅταν σ' ἴδω, ἄθλιον, ἔλεινόν,
 τὰ κῶλα μόλις σύροντα, τὴν τύχην σου
 θρηνηοῦντα καὶ θεοὺς ἐπικαλούμενον, 760
 ὦ τότε μόνον θανασίμως πλήττουσα
 θὰ σ' ἀποστείλω εἰς τὸν Ἄδην, δεΐλαιε,
 καὶ ἴσως τότε τὴν καρδίαν μου αὐτὴν
 μικρὰν πρᾶϊνομένην πως συναισθανθῶ
 καὶ σβέσω ἐν τῷ αἵματί σου τὴν πυράν, 765
 ἥτις τὰ σπλάγχνα μου δεινῶς βιβρώσκει. Ναί
 Γυναῖκες εἴμεθα, ὅσον ἀδύνατοι
 τὴν φύσιν καὶ ἂν λογιζώμεθα, καλῶς
 ἐκδίκησιν νὰ λάβωμεν γινώσκομεν.
 Ὠρκίσθην, Πολυμήστορ. Ἐπὶ σήμερον 770
 φοβοῦ καὶ τρέμε κ' εἰς τὸ βλέμμα μου αὐτό.
 Δὲν εἶμαι πλέον ἢ πιστὴ σου σύζυγος,
 ἀλλὰ ἡ ἀδυσώπητός σου τιμωρός,
 Μαινάς, Βακχίς, ἀλάστωρ Δαίμων, Ἐρινύς.
 (Πίπτει τὸ καταπέτασμα)

ΠΡΑΞΙΣ Γ'.

Ὁ Ἔρωσ

Σκηνὴ Α'.

Ἄνακτορα τοῦ Πολυμήστορος. Αἰθουσα πλουσίως καὶ χαριέντως διασκευασμένη. Δεξιὰ φαίνεται βωμὸς τις, οὗ ὀπισθεν ἴσταται ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος. Ἀριστερὰ κεῖται ὁ βασιλεὺς θρόνος, ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος πεποιημένος. Ἐπὶ τῶν τοίχων σχεδιαγραφῆματα τῶν Μυκηναίων χρόνων. Κύκλω ἐν τῇ αἰθούσῃ κλισμοὶ καὶ θρόνοι. Ἐπὶ τοῦ θρόνου κάθηται μεγαλοπρεπῆς καὶ φαιδρὸς ὁ Πολυμήστωρ ἔχων ἐνθεν μὲν τὴν Ἰλιόνην, ἐνθεν δὲ τὴν Ἐρατὴν καὶ παρ' αὐτῇ τὸν Δίφιλον. Ὅπισθεν τοῦ τυρράννου καὶ τῆς βασιλείσης ἴσταται ὄρθιος ὁ Γλαυκίδης. Οἱ ἀμφιεσμοὶ τῶν γυναικῶν εἶναι λευκοὶ καὶ πολυτελεῖς. Ἡ Ἰλιόνη προσποιεῖται ὅτι εἶναι φαιδρά. Μεσημβρία παρῆλθεν ἤδη.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Λοιπόν, υἱέ μου, πῶς διήγαγες ἐξ οὗ 775
 ἀπῆλθον οἴκαδε ἀφείς τὰ μέγαρα
 τοῦ πενθεροῦ σου;

ΔΙΦΙΛΟΣ:

Ἄριστα. Ὡς ὄνειρον
 ἦδὲν διέρρευσεν ὁ χρόνος ἐν χαρᾷ.
 Ἐπιθυμήσας ὅμως τὴν ἀναστροφὴν

- τὴν πατρικὴν καὶ τὴν ἐστίαν μου αὐτὴν 780
ἀπροσδοκῆτως ἦλθον.
- ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Εὖγε διὰ τὴν
στοργὴν τὴν σὴν
- ΙΔΙΟΝΗ: Τίέ μου, σοὶ εὐχαριστῶ.
- ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Ἡ σύζυγός σου Ἐρατὸ μοὶ φαίνεται
μᾶλλον ὠραία τώρα καὶ εὐσώματος
ἢ πρότερον. Τὶ συνοικέσιον λαμπρόν! 785
Ἐγὼ τὴν ἐκ τοῦ οἴκου ἀπουσίαν σου
ἠσθάνθη, μάλιστα δ' ἠ παρελθοῦσα νύξ
βαρεῖά μοι ἐφάνη, ὅθεν καὶ πρὸς σέ
λίαν πρῶτ' ἐξάγγελον ἀπέστειλα
τὸν φίλον μου Γλανκίδην καὶ παιδαγωγὸν 790
τὸν σόν.
- ΓΛΑΤΚΙΔΗΣ: ὦ ναὶ Διίφιλε,
ΔΙΦΙΛΟΣ: ὦ πάτερ μου,
ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Νὰ σέ καλέσῃ. Ἀλλὰ τύχη ἀγαθὴ
σύ ἦσο καθ' ὁδόν. Εἶπέ μοι, τέκνον μου,
νῦν εὐτυχεῖς;
- ΙΔΙΟΝΗ: Τίέ μου!...
ΔΙΦΙΛΟΣ: Πῶς; Καὶ μ' ἐρωτᾷς,
ἀφοῦ προσβλέπω τὴν μορφὴν τῆς Ἐρατοῦς; 795
Ἴδέ, ἰδὲ τί ἄγαλμά μοι ἔδωκας. (Δεικνύει τὴν Ἐρατῶ).
Οἱ θεῖοι ὀφθαλμοὶ τῆς μὲ μεθύσκουσι,
ἢ θεσπεσία τῆς φωνῆ μὲ συγκινεῖ
καὶ κόσμον ἄλλον ἀναπλάττει πρὸ ἐμοῦ.
Ἡ εὐτυχία μου σὺ εἶσαι Ἐρατῶ. 800
(ἀσπάζεται περιπτυσσόμενος αὐτὴν)
- ΕΡΑΤΩ: Διίφιλε, τῶν ὀφθαλμῶν μου φῶς. (ἀντασπάζεται αὐτόν).
ΓΛΑΤΚΙΔΗΣ: (Ἀνατείνει τὰς χεῖρας).
ὦ Ζεῦ,
τὴν θείαν εὐλογίαν σου μηδέποτε
ἀπὸ τοῦ οἴκου τούτου ἄρῃς.
- ΙΔΙΟΝΗ: Τέκνον μου... 805
ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: ὦ τέκνα μου, ἐπιθυμῶ νὰ χαίρητε.
Ἐλπίς καὶ τέρπις ἔστω ἡ ζωὴ ὑμῶν.
Τὸ ἐπ' ἐμοὶ καὶ τώρα κ' ἐν τῷ μέλλοντι
εἰς τὴν εὐδαιμονίαν θ' ἀφορᾷ ὑμῶν
πᾶσα ἐν γένει προᾶξις μου κ' ἐνέργεια, 810
τοῦτο τῆς εὐτυχίας μου κορύφωμα

- λογίζομαι σὺν τοῖς θεοῖς.
 ΔΙΦΙΛΟΣ: ὦ πάτερ μου,
 εὐχαριστῶ.
 ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Εὐχαριστίας περιττὰς
 δὲν θέλω τώρα. Τοῦτο διὰ τῆς χαρᾶς
 θ' ἀποδειχθῆς ἐμπράκτως κ' εὐθυμίας σου. 815
 ΔΙΦΙΛΟΣ: ('Απτόμενος τοῦ πάγονος τοῦ πατρός).
 Ἡ ἀγαθότης, πάτερ, κ' ἡ ἀγάπη σου
 δὲν ἔχει ὄρια.. Ἄλλ' ὁ Πολύδωρος...
 ποῦ εἶναι;... ποῦ εὐρίσκεται;... ἡ μήτηρ μου
 δακρύνει... τί σημαίνει τοῦτο; λέγετε
 πρὸς τῶν Θεῶν!... Καὶ πρότερον ἠρώτησα, 820
 ὄτε τὴν ἔλλειψίν του παρετήρησα
 ἐν τῇ ὑποδοχῇ τῇ γενομένῃ μοι,
 ἀλλ' οὐδαμόθεν ἔλαβον ἀπάντησιν.
 Πολύδωρε... ποῦ εἶσαι;... εἶπατέ μοι
 (Δακρύνουσα) Φεῦ!
 ΔΙΦΙΛΟΣ: (Μαντεύει καὶ προαισθάνεται κακόν).
 Θεοί!
 ΙΛΙΟΝΗ: (Κατ' ἰδίαν. Πῶς θὰ καλύψῃ τώρα τὴν σφαγὴν;)
 ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: ('Απαθής)
 Τὰς παρεστῶσας τύχας πρέπει καρτερῶς 825
 νὰ ὑπομένωμεν.
 ΔΙΦΙΛΟΣ: Τί ἔπαθε;
 ΙΛΙΟΝΗ: (Δακρύνουσα) Θεοί!
 ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἄπέθανε...
 ΙΛΙΟΝΗ: Δίφιλε...
 ΔΙΦΙΛΟΣ Πολύδωρε...
 ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Λησμόνησον αὐτὸν καὶ τὴν γαλήνην σου
 μὴ τάραττε. Ὡς φαίνεται, μισήσας τις 830
 ἀλάστορ δαίμων σύμπαντα τὸν οἶκόν του
 ἄρδην ἠφάνησεν αὐτόν.
 ΙΛΙΟΝΗ: (Κατ' ἰδίαν) Πῶς ψεύδεται!
 ΔΙΦΙΛΟΣ: (Δακρύνων)
 Καὶ πῶς ἀπέθανε;
 ΙΛΙΟΝΗ: Φεῦ!
 ΔΙΦΙΛΟΣ: Ὑγιαίνοντα
 ἐνταῦθα τὸν ἀφῆκα, πάτερ μου. Εἶπέ.
 ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Εἰς ἄλλοτε, Δίφιλε.
 ΔΙΦΙΛΟΣ: Παρακαλῶ

- νὰ ἡσυχάσω, πάτερ, δὲν θὰ δινηθῶ,
 ἀν μὴ ἀκούσω τὰ κατὰ τὸν θάνατον... 835
 Ὡς ἀδελφόν μου τὸν ἡγάπων πάντοτε
- ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Ἀτάραχος)
 Πρὸ δέκα ἡμερῶν παρὰ τὴν θάλασσαν
 ἐξῆλθεν ἐποχούμενος τοῦ ἄρματος...
- ΙΛΙΟΝΗ:
 (Κλαίουσα κατ' ἰδίαν...)
 Τί ἀναιδής... τολμᾷ...
- ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: ὦ γύναι, σύνελθε,
 μὴ κλαῖε... Διακόπτεις τὴν ἀφήγησιν. 840
 Γενναῖα φάνηθι.
- ΔΙΦΙΛΟΣ: ὦ μῆτερ μου!
 ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Θεοί!
 ΔΙΦΙΛΟΣ: Πρὸς χάριν μου μὴ θρήνη. Ἔχομεν καιρὸν
 παρὰ τὸν τύμβον του νὰ τὸν θρηνησομεν
 ἀμφοτέρου...
- ΙΛΙΟΝΗ: Τίέ μου! οἴμοι! ἀδελφέ!
 ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἐξαίφνης χθόνιος ἠχώ, ὡς τοῦ Διὸς 845
 βροντή, ἠκούσθη. Πρὸς τὸν οὐρανὸν εὐθύς
 τὰς κεφαλὰς οἱ ἵπποι του ἀνύψωσαν,
 ἀφροῦ δ' ἐπλήσθη ὁ αἰγιαλός...
- ΙΛΙΟΝΗ, ΔΙΦΙΛΟΣ, ΕΡΑΤΩ: (Ἐνὶ στόματι) Θεοί!
 ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἐπὶ μεγάλου κύματος συγκαλυφθεῖς.
 Τὸ ἔδαφος ἐσεῖσθ' ὑπὸ τοὺς πόδας των 850
 καὶ ὑπεχώρησεν. Ἐκ φόβου ἤρξαντο
 ἀπὸ ρυτῆρος ἀκαθέκτως τρέχοντες,
 ὡσεὶ πετρόεντες. Ὁ δυστυχῆς στεροῶς
 ἐκράτει τὰς ἡνίας ἄφοβος, ἀλλά...
 τὸ ἄρμα παρὰ μέγαν βράχον συγκρουσθέν 855
 ἐθραύσθη. Πάντα συμφυρτὰ δ' ἐγένοντο,
 τροχῶν, ἀξόνων καὶ συρίγγων θρύμματα.
 Αὐτὸς δ' ὁ δειλαιὸς καταπεσὼν πρηγῆς
 ὑπὸ τῶν ἡνιῶν του περιπλέκεται
 καὶ κατὰ γῆς ὑπὸ τῶν ἵππων ἔλκεται 860
 ἐπὶ ἐδάφους πλήρους θάμνων καὶ πετρῶν.
 Αἱ σάρκες του σπαράσσονται ἀνηλεῶς.
 κ' ἡ κεφαλὴ του θανασίμως πλήττεται.
- ΔΙΦΙΛΟΣ: (Κλαίων). Πολύδωρε, ὦ θεῖα νέμεσις.
 ΙΛΙΟΝΗ: Οἴμοι!
 ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ματαίως οἱ ἀκόλουθοί του ἔτρεχον 865

πρὸς ἀρωγὴν. Ἐλύθη τέλος ἡμιθνής
 κοπέντων τῶν ἱμάντων ἐκ τοῦ βάρους του
 καὶ τιναγοῦ, ἀλλ' ἐν βραχεὶ ἐξέπνευσε
 φρικτῶς ἀλγῶν. Οἱ δ' ἵπποι του τὸν δρόμον των
 ἐν μείζονι ὁρμῇ ἀκολουθήσαντες,
 ὥσπερ οἰστροηλατούμενοι, ἐπνίγησαν 870
 ἐκ τῆς ἀκτῆς πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν.
 Ταλαίπωρε Πολύδωρε.

ΔΙΦΙΛΟΣ:

ΙΑΙΟΝΗ:

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ:

ᾠ τέκνον μου!
 Τὸν τάφον δύνασαι νὰ ἴδῃς αὔριον
 καὶ τὰς νομιζομένας τοῖς νεκροῖς χοὰς 875
 νὰ σπείρῃς. Τώρα δάκρυα καὶ στοναχὰς
 δὲν θέλων, ὄχι. Εἰς αὐτὸν βραδύτερον
 ὡς πρέπει, μέγαν τύμβον θ' ἀνεγείρωμεν.

Σκηνὴ Β'.

(ᾠς ἀνωτέρω, εἰσέρχεται ὁ Λυκῖνος.)

ᾠ βασιλεῦ, οἱ ξένοι, περὶ ὧν ὑμῖν
 πρὶν εἶπον, ἐπανῆλθον καὶ νὰ ἴδωσιν 880
 ὑμᾶς ἐπιθυμοῦσιν.

(Ἐξέρχεται ὁ Πολυμήστωρ μετὰ τοῦ Λυκίνου, ὅπως προσκαλέσῃ τοὺς
 ξένους. Ὁ Δίφιλος ἐγειρόμενος τῆς ἔδρας πορεύεται πρὸς τὴν Ἰλιόνην, ἣν
 περιπτυσσόμενος καὶ καταφιλῶν).

ΙΑΙΟΝΗ:

ᾠ τέκνον μου.

ΔΙΦΙΛΟΣ:

Μῆτερ μου!

ΙΑΙΟΝΗ:

Οἴμοι.

ΔΙΦΙΛΟΣ:

Κατανοῶ τὴν θλίψιν σου. Ἐπομονή.
 Ἄνεξιχνίαστοι αἱ τοῦ Διὸς βουλαί.

ΙΑΙΟΝΗ:

ᾠ τέκνον μου.

ΔΙΦΙΛΟΣ:

Ἄπομαξον τὰ δάκρυα
 τῆς ἀγλαῆς μορφῆς σου μὴ τὸν... 885

Σκηνὴ Γ'.

Αἴφνης εἰσέρχεται ὁ Πολυμήστωρ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν ξένων, οἷς
 ὑποδεικνύει κλισμοὺς ἀριστερὰ ἐν τῇ αἰθούσῃ ὅπως καθίσωσιν. Ὁ Δίφιλος
 ἀποσπασθεὶς τῆς Ἰλιόνης ἐπανακάθηται ἐπὶ τὴν ἔδραν αὐτοῦ.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ:

Ἔλθετε,

ὦ ξένοι. Παρ' ἡμῖν παντὸς θὰ τύχητε.
 Ἄφοῦ δὲ φάγητε καὶ πῖητε καλῶς,
 προθύμως εἶπατε ἡμῖν, ὡς εἴθισται,
 τίνες ἀνθρώπων εἰσθε, πόθεν καὶ πρὸς τί

- εἰς τὴν φιλόξενόν μου χώραν ἦλθετε
πλανώμενοι ὡς ἔμποροι ἢ πειραταί;
καθίσατε. (Κάθηνται). 890
- ΞΕΝΟΙ: (Ἀνατείνοντες τὰς χεῖρας)
Πάτερ κύδιστε,
τῶν ξένων σῶτερ Ζεῦ, εὐχαριστοῦμεν σοι.
- ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: (Καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ).
Εἰπέ, Γλαυκίδη, τώρα νὰ καλέσωσι
τὸν αἰοδόν, ὅπως διὰ τινος ὠδῆς 895
εὐφράνη τὴν βασιλικὴν ὁμήγουριν.
Καὶ πρῶν ἄλλως τούτου χρεῖαν εἶχομεν.
ΙΛΙΟΝΗ: (Προσηλώσασα ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῶν ξένων τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς ἐπὶ τοῦ Εὐρύαλου καὶ πλήρης ἐκπλήξεως καὶ θαυ-
μασμοῦ πρὸς αὐτὸν κατ' ἰδίαν).
Πόσον ὠραῖος καὶ ἀρρενωπὸς ἀνὴρ
ὁ ξένος οὗτος εἶναι. Καὶ τοῦ Πάριδος
αὐτοῦ τὸν κρίνεις ἔτι ὠραιότερον 900
Τίνος μορφὴν μοι προσφιλοῦς ἀνακαλεῖ;
(Ἐξέρχεται ὁ Γλαυκίδης κατεσπευσμένως πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς).

Σκηνὴ Δ'.

- (Ὡς ἀνωτέρω)
- ΧΡΥΣΑΝΘΗ: (Εἰσερχομένη) ὦ βασιλεῦ.
- ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Τοὺς εἰθισμένους χέρνιβας
τοῖς ξένοις κόμισον καὶ τράπεζαν ξεστὴν
παράθες ἐδεσμάτων δαιτυλῶν, πρὸς δὲ
διὰ χρυσῶν κυπέλλων οἰνοχόησον. 905
- (Ἡ Χρυσάνθη ἐξέρχεται ἐσπευσμένως. Ἡ Ἰλιόνη δὲν παύεται βλέπου-
σα τὸν Εὐρύαλον καὶ ἐξακοντίζουσα βλέμματα θαυμασμοῦ. Ὁ Πολυμήτωρ
μείλιχος πρὸς τοὺς ξένους).
Ἐνταῦθα, ξένοι, βλέπετε τὸν οἰκόν μου.
ἢ σύζυγός μου Ἰλιόνη, ὁ υἱὸς
Δίφιλος, ἢ νύμφη Ἐρατώ, ὁ δὲ (ἀναζητῶν διὰ τοῦ
βλέμματός του καὶ μὴ ἀνευρίσκων) ἀποχωρήσας, φίλος
καὶ παιδαγωγὸς τοῦ μόνου τέκνου μου Γλαυκίδης. 910

Σκηνὴ Ε'.

(Ὡς ἀνωτέρω. Εἰσερχεται ὁ αἰοδὸς ἐστεμμένος μετὰ τοῦ Γλαυκίδου καὶ
ἵσταται δεξιὰ τῆ ἀιθούσῃ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Χρυσάνθη φέρει χέρνιβας ἐν
πρόχῳ χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦν λεβήτιον. Ὁ Λυκῖνος παρατήθησι τράπεζαν μι-

κράν πρὸ τῶν ξένων. Μετὰ τὴν νίψιν τῶν χειρῶν καὶ ἀπόμαξιν διὰ λινοῦ μάκτρον προσφερομένου ὑπὸ τοῦ Λυκίνου ἢ Χρυσάνθη ἐκκομίζει τὴν πρόχουν, τὸ λεβήτιον καὶ τὸ μάκτρον καὶ εἰσκομίζει ἄρτον, κρέατα καὶ ἀμφορέα οἴνου. Καθ' ὃν χρόνον οἱ ξένοι ἐσθίουσιν αὕτη οἰνοχοεῖ αὐτοῖς ἐντὸς χερσῶν κυπέλλων ἐκ τοῦ κατακειμένου παρὰ τῇ τραπέζῃ ἀμφορέως. Τὰ βλέμματα τῆς Ἰλιόνης προσηλωμένα ἐπὶ τοῦ Εὐρυάλου ἀτενῶς.

ΦΗΜΙΟΣ:

Χαίρετε

σὺν τοῖς θεοῖς.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ:

Χαῖρε καὶ σύ, ὦ ἄριστε.

Λαβὲ τὴν φόρμιγγά σου καὶ μινύρισον
ὠδὴν ἠδεῖαν βανκαλῶν πάντας ἡμᾶς
διὰ τῆς τέχνης καὶ τῆς θείας σου φωνῆς.
Εἰπέ... τὴν τοῦ Λεάνδρου, ἦν τὸ ὕστατον 915
ὁ τάλας ξμελψε τῇ φίλῃ του Ἡροῦ
τὴν τελευταίαν νύκτα χωριζόμενος,
ὡσεὶ τὸ τέλος του προαισθανόμενος.

(Ἐν τούτῳ ὁ Γλαυκίδης λαμβάνων ἀπὸ τινος κλισμοῦ τὴν φόρμιγγα ἐγχειρίζει τῷ Φημίῳ, ὅστις κάθηται ἐπὶ σκίμποδος δεξιὰ ἐν τῷ βᾶθει τῆς αἰθούσης, παρ' ᾧ ἴσταται ὁ Γλαυκίδης. Δοκιμάζει τὰς χορδὰς τῆς φόρμιγγος. Οἱ ξένοι ἐσθίουσιν οἰνοποτοῦντες. Τῆς Ἰλιόνης τὰ βλέμματα ἐπὶ τοῦ Εὐρυάλου).

Τὸ μέλος τοῦτο μ' ἔθελξεν ἐκάστοτε.

ΕΡΑΤΩ:

Ἡρῶ καὶ Λεάνδρος, ὄνοματ' εὔηχα 920
εἰς τὴν ψυχὴν βαθέως χαραττόμενα
Τίς δαίμων τοὺς ἐχώρισε καὶ διατί;
Τὴν ἱστορίαν τούτων ὅλως ἀγνοῶ.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ:

Ὁ Λεάνδρος ἐκ τῆς Ἀβύδου, Ἐρατῶ,
ἠράσθη τῆς καλῆς ἐκ τῆς Σηστοῦ, Ἡροῦς, 925
οὔσης τῆς Πέας ἱερείας ἐν Σησιῶ.
Ἐκάστην νύκτα τὴν συνήντ' ἀκάματος
διανηχόμενος τῆς Ἑλλης τὸν πορθμόν.
Παρέμενεν ὥρας τινὰς συνεντροφῶν
μετὰ τῆς φίλης του καὶ εἰς τὴν Ἀβυδὸν 930
κατὰ τὸν ὄρθρον αὔθις διενήχето.

ΙΑΙΟΝΗ:

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ:

Πόσον ἠγάπα τὴν Ἡρῶ ὁ δυστυχῆς!
'Ἄλλ' ὅμως νύκτα αἶθριον σφοδρὸς τυφῶν
κ' αἰφνίδιος κατὰ τὸ μέσον τοῦ πορθμοῦ
κατέλαβεν αὐτὸν καὶ κατεπόντισε, 935
Μάτην ἢ τάλαινα Ἡρῶ ἰκέτευσε
τοὺς οὐρανίους, ὅπως σώσωσιν αὐτόν.

- Φεῦ! πλανωμένη παρὰ τὸν αἰγιαλὸν
εὔρε το πτώμα τοῦ Λεάνδρου ἄμορφον
τὴν ἐπομένην παρὰ τὸν Σηστὸν νεκρὸν
Τὸ ἀπαφρίζον κῆμα τὸν ἐξέβρασε.
Ταλαίπωρος Ἴρω.
- ΕΡΑΤΩ:
ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: Ἐκ λύπης ἔξαλλος
τὸ περιέβαλε κ' εὐθὺς ἐξέπνευσεν. 945
Ἐκεῖ ὅπου εὐρέθησαν ἐν τῇ ἀκτῇ
νεκροὶ κ' ἠγκαλισμένοι, συνετάφησαν.
Τὸν τάφον των δεικνύουσι κυτάρισσοι.
ΔΙΦΙΛΟΣ: Εἶπε τὸ ἄσμα νῦν, ὦ θεῖε Φῆμιε,
πάντες δ' ἡμεῖς θά ἠδυνώμεθα, ὥσει 950
τῆς λύρας τοῦ Ἀπόλλωνος ἠκούομεν.
ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: Ἵμεῖς, ὦ ξένοι, τρώγετε καὶ πίνετε.
ΦΗΜΙΟΣ: (Ἄναστὰς ἄδει).
Ἵταν ἡ ἀηδὼν πρῶτ
ἀκούσης νὰ θρηγήσῃ
καὶ αὔρας δροσερᾶς πνοῆ
δάκρυ εἰς σὲ κυλήσῃ,
ἔλθε εἰς τὴν ἀκτὴν. Κόσμοι μὲ ἄνθη σου πολλὰ
τὸ πενιχρὸν μου μῆμα,
ὅταν ὁ οὐρανὸς γελᾷ 955
καὶ βαυκαλίζον κῆμα
θωπεῦον τὸ φιλή.
- Ἵπὸ κυμάτων φοβερῶν
τὴν νύκτα ἐρριπτάσθην
καὶ πτώμα εἰς φυκῶν σωρὸν
καὶ ἄμμου ἐξεβράσθην
μετὰ θανὴν φρικτὴν. Τὸ μῦρον τούτων καὶ νεκρὸν
ἐμὲ θά καθηδύνη,
τοὺς ἀσπασμούς σου δὲ μικρὸν 960
τὸ κῆμα ἐν γαλήνῃ
πιστῶς θ' ἀνακαλή.
- Πρὸς τὰ στοιχεῖα πολεμῶν
ἐκ σοῦ ἐνισχυόμην
καὶ εἰς τὸν λοισθιον παλμὸν
ἀγάπην ἠσθανόμην
πρὸς σὲ τρανήν, Ἴρω. Καὶ ὅταν ἀπελις θρηγῆς
τὴν φρούδην εὐτυχίαν,
ἦν οὕτω λαίλαψ ἀπηνῆς 965
διέκοψε μὲ βίαν,
θά σ' ἐννοῶ, Ἴρω.
- Ἵράσθην ἄλλ' ἀπέθανον
ἀποθανῶν ἐρῶ. Κ' ἐγὼ συγκλαίων μετὰ σοῦ
νεκρὸς σοῦ θά ἐρῶ!¹
- Ἵ ἄοιδὸς κἀθηται ἐπὶ τοῦ σκίμποδος κρατῶν τὴν φόρμιγγα. Σιγκίνησις
τοὺς πάντας, κατέχει. Τὴν σιγὴν διακόπτει ὁ
ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: Πόσον γλυκὴ τὸ ἄσμα σου καὶ πένθιμον, 970
ὦ Φῆμιε. Ἵ μοῦσα θὰ σ' ἐδίδαξεν

1) (Τὸ αὐτὸ ἐν τῇ δημόδει γλώττῃ ἴδε ἐν τῷ τέλει τῆς τραγωδίας).

ἢ ὁ Ἀπόλλων. Ἀποστάζουσι πολλὴν
τὰ χεῖλη σου μαγείαν κ' ἢ τῆς φόρμιγγος
φωνὴ γεννᾷ τὴν νάρκη. Οὕτω λέγεται
ὅτι καὶ ὄφεις καὶ θηρία τῶν δασῶν
ὑπὸ τοῦ ἄσματος κατακηλούμενα
ναρκοῦνται ἀβλαβῆ. 975

Οἱ ξένοι ἐν τούτῳ ἔφαγον, ἢ δὲ Χρυσάνθη καὶ ὁ Λυκῖνος μετὰ τὸ τέλος
τοῦ ἄσματος ἐκκομίζουσιν ἀθορύβως τὰ τῆς τραπέζης καὶ αὐτήν. Ὡστε κα-
τὰ τὸν λόγον τοῦ Εὐρυάλου οὐδὲν πρὸ αὐτοῦ ὑπάρχει. Ἡ Ἰλιόνη μετὰ συμ-
παθείας προσβλέπει εἰς τὸν ξένον.

ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ:

Εὐτύχει βασιλεῦ.

Ὅντως οὐδὲν μᾶλλον γλυκὺ καὶ εὐάρεστον
κ' ἐγὼ στοχάζομαι εἰς τὴν ζωὴν ἡμῶν
ἢ τὸ νὰ ἀκούῃ τις τοιοῦτον αἰδῶν.
δυνάμενον καὶ τοὺς θεοὺς τοὺς μάκαρας
νὰ τέρψη. Ἄν δ' ὡσαύτως ὁ πολὺς λαὸς
δικαιοσύνης ἀπολαύῃ καὶ χαρᾶς,
ὡς ὁ παρατυγχάνων ξένον μηδενὸς
τῶν πρὸς τὸ ζῆν τὴν στέρησιν αἰσθάνηται,
— ἰδοὺ ἐξ ἐδεσμάτων βρίθει τράπεζα
παντοειδῶν κ' ἐκ τοῦ κρατῆρος ἀφθονον
ἀντλεῖ ὁ οἰνοχόος εἰς τὰ κύπελλα, —
ὁ βασιλεὺς εἶν' εὐτυχῆς. 980

ΙΑΙΟΝΗ:

(Κατ' ἰδίαν) ὦ τίς φωνή,
ὡς ἐν ὄνειρῳ μοι κηλεῖ τὴν ἀκοήν
κ' εἰς τὴν ψυχὴν μου ἀντηχεῖ; 990

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ:

Λέγεις ὀρθῶς.

Καὶ τώρα τίνες εἶσθε; πόθεν ἔρχεσθε,
οὐδόλως εἶπατε.

ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ:

ὦ βασιλεῦ. Πρὸς τί

τὴν γενεάν ἡμῶν διαπυρρῶσαι;
Ὅποια εἶναι ἢ τῶν φύλλων γενεά,
τοιαύτη καὶ ἢ τῶν θνητῶν, ὡς δ' ἐξ αὐτῶν
τὰ μὲν ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ρίπτονται χαμαί,
τὰ δὲ κατὰ τὸ ἔαρ ἀῖθις φύονται,
οὕτω καὶ τῶν θνητῶν ἡμῶν ἢ γενεά,
τόρ' ἄλλη φύεται, καὶ ἄλλη τελευτᾷ. 995
Ἄλλ' οὐδαμῶς κωλύομαι ν' ἀποκριθῶ
εἰς ὅ,τι μ' ἐρωτᾷς. Ὁ Γλαῦκος, ὁ υἱὸς
τοῦ Ἰππολόχου, βασιλέως τῆς ψυχρᾶς 1000

- Λυκίας εἶμαι, τῶν θεῶν ἀπόγονος,
ὁ δὲ θεράπων μου. Τώρα ἰκέται σου 1005
ἐκ τῆς Τρωάδος ἦλθομεν, τὸν θάνατον
φυγόντες ἐκ Θεοῦ κατὰ τὴν ἄλωσιν.
ΙΛΙΟΝΗ: (Ἐκπληκτος) Πῶς; εἶδετε τὴν πόλιν τὴν θεόδομητον
πυρπολουμένην ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ
τοὺς Τρῶας σφαττομένους καὶ τὰς εὐγενεῖς 1010
Τρωάδας αἰχμαλώτους ἔλκομένας;
ΕΤΡΥΑΛΟΣ: Φεῦ!
κ' ἐπολεμήσαμεν φανέντες κρατεροὶ
προστάται. Τῶν συμμαχικῶν βοηθειῶν
ὁ θεῖος Σαρπηδῶν κ' ἐγὼ ἠγούμεθα.
ΙΛΙΟΝΗ: (Ἄπομένη διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐλαφρῶς τῆς καρδί-
ας κατ' ἰδίαν).
Τί πάσχω;... πόσον τὴν καρδίαν μου σφοδροὶ 1015
παλμοὶ ταράττουσι; (Ἀποβλέπουσα μετὰ πάθους πρὸς
τὸν Εὐρύαλον ἐγειρόμενον τῆς ἕδρας πρὸς τὸν Πολυ-
μήστορα, ἀκολουθοῦντος τοῦ Ξάνθου).
θεῶν ἀπόγονος...
ἡμίθεος καὶ μέλλον ἀναξ... ἴδετε...
τί κάλλος ἔκπαγλον, τίς ὄψις ἀνδρική!
(Σὺν τῷ τέλει τοῦ μονολόγου τῆς Ἰλιόνης οἱ ξένοι φθάνουσι πρὸ τοῦ
Πολυμήστορος καὶ γονυπετοῦσιν ὡς ἰκέται πρὸ αὐτοῦ).
ΕΤΡΥΑΛΟΣ: ὦ βασιλεῦ, τῶρ' ἄσυλον ἐπὶ τινὰς
ἡμέρας παρὰ σοῦ αἰτοῦμεν, μέχρις οὗ 1020
ἐκ τῶν ἀκτῶν τῶν Τρωϊκῶν οἱ Ἕλληνες
εἰς τὴν πατρίδα τῶν ἀναχωρήσωσιν.
Εἰς τὴν Λυκίαν τότε θ' ἀποπλεύσωμεν.
διότ' ἡ χώρα βασιλέα μὲ ποθεῖ
ἀποθανόντος τοῦ πατρὸς μου. 1025
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Κατελθὼν τοῦ θρόνου ἀνεγείρει αὐτοὺς προσηνῆς καὶ
ἐπανάγει εἰς τὰς θέσεις των).
Οἱ θεοί,
ὦ ξένοι, μεθ' ὑμῶν. Τῆς προστασίας μου
θὰ τύχητ' ἐν τῇ χώρᾳ μου καὶ μάλιστα
διὰ πεντηκοντόρου ἐκ τῶν πλοίων μου
αὐτὸς θὰ σᾶς προπέμψω, ὅταν θέλητε,
πολλῶν ξενίων δώρων πρὸς ἀνάμνησιν 1030
ἐμπλήσας τοῦτο.
ΕΤΡΥΑΛΟΣ: Εἶμεθα εὐγνώμονες.

- ΙΛΙΟΝΗ: (Κατ' ἰδίαν καθ' ὃν χρόνον ἐπανέρχεται ὁ Πολυμήτωρ εἰς τὸν θρόνον του).
 Ἄν ἤκουον τῆς Τροίας μου τὴν ἄλωσιν
 καὶ τὴν σφαγὴν τῶν συγγενῶν μου παρ' αὐτοῦ
 εἰς τὴν θεσπέσιόν του γλῶσσαν καὶ μορφὴν
 τὴν ἔκπαυλον τοὺς πόνους μου θ' ἀπέβαλλον 1035
- ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Καθήσας ἤδη) Συμπάσχομεν, ὦ φίλοι ξένοι, μέγιστα
 ἢ τῆς Ἰλίου πτώσις ἔθλιψεν ἡμᾶς,
 διότι τοῦ Πριάμου σύμμαχοί ποτε
 διετελέσαμεν, πρὸς δὲ καὶ συγγενεῖς.
- ΙΛΙΟΝΗ: Ἐάν τι τώρα περὶ ἀλώσεως 1040
 νὰ εἴπης, ξένε Γλαῦκε, ἤθελες ἡμῖν,
 ἀρκούντως νὰ διαφωτίσῃς ἔμελλες
 τὰς σκοτεινὰς εἰδήσεις, ἄσπερ ἔχομεν.
- ΕΡΑΤΩ: Κ' ἐγὼ αὐτὴν ν' ἀκούσω εἶμαι πρόθυμος.
- ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Εἶπε τὰς τύχας, Γλαῦκε, τῶν Δαρδανιδῶν 1045
- ΙΛΙΟΝΗ: Ἄπο τοῦ στόματός σου θὰ ἐξαρηθῶ.
- ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ: (Ἀνακάθηται ἐπὶ τῆς ἔδρας αὐτοῦ ἦν ὀλίγον πρὸς τὰ
 ἔμπροδς ἐφέλκει. Πάντες ἐντείνουσι τὴν προσοχήν).
 Ἄνεκφραστον, ὦ βασιλεῦ, ἐπιθυμεῖς
 ν' ἀνακαινίσω θλίψιν μου ἐξιστορῶν,
 πῶς τῆς Τρωάδος τὴν ἰσχὴν συνέτριψαν
 οἱ Ἕλληνες. Συμβεβηκότα οἴκτιστα, 1050
 ὧν ἄλλων μὲν αὐτὸς μετέσχον πολεμῶν
 καὶ ἄλλα εἶδον. Τίς ἀκούων ἐξ ὑμῶν
 τὰ δάκρυα νὰ συγκρατῆ θὰ δυνηθῆ;
 Εἶπε συντόμως, Γλαῦκε, τώρα χάριν μου
 τὰ τῆς ἀλώσεως. Τὸν πόλεμον αὐτὸν 1055
 ἐξιστορεῖς, ὅποταν θέλῃς ἄλλοτε.
- ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Οὐδὲν παρακαλῶ τὴν ἀφήγησιν.
- ΕΡΑΤΩ: Ὁ χρόνος εἶν' ἡμέτερος, εἰπέ, εἰπέ.
- ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ: (Ἀνασύρων αὐθις τὴν ἔδραν πρὸς τὰ ἔμπροδς).
 Ἄφοῦ τοσοῦτον σφόδρα ἐπιμένετε
 νὰ μάθητε τὴν ἡμέτεραν συμφορὰν 1060
 καὶ τῆς ἐνδόξου πόλεως ν' ἀκούσητε
 τὰς τελευταίας φεῦ! στιγμάς, θ' ἀφηγηθῶ,
 εἰ καὶ ὁ νοῦς μου πρὸ τῆς ἀναμνήσεως
 τοῦ ἀπαισίου γεγονότος φριζιᾷ... (ἀποτεινόμενος πρὸς
 τὸν ἄνακτα).
 ὦ βασιλεῦ! Ἐπῆρξε Τροία ἄλλοτε, 1065

- ὑπῆρξε μέγα ὄνομα. Νῦν δὲ καπνὸς
τῶν ἔρειπίων, ὅστις ἀναδιδόμενος,
αἱ περιπτώσεις τῶν ὀρνέων κ' οἱ κρωγμοὶ
τὸ μέρος, ὅπου ἄλλοτε πανίσχυρος
τὰ κράσπεδά της ἤπλου, πόρρω φαίνουσιν. (ἀναστενάξει)
- ΙΛΙΟΝΗ:
'Ἀλλὰ οἱ Τρῶες, Γλαῦκε, δὲν ἠδύναντο
τοῦ τείχους τοὺς ἐχθροὺς ν' ἀποδιώξωσι;
Τὸ θάρρος καὶ τὴν δύναμιν ἀπέβαλον
ἀνάνδρως τοῦ παντός ἐπιλαθόμενοι;
'Εγὼ ὡς μεγαθύμους πάντοτε αὐτοὺς
ἐγνώρισα. ᾠ Ἐκτορ, ἕρκος μόνον σὺ
τοῦ ἄστεως, μοῖρα κακὴ σ' ἀφήρασεν! 1075
- ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ:
Οἱ Τρῶες καὶ οἱ σύμμαχοι ὡς λέοντες
τὸν ὕστατον ἀγῶνα ἠγωνίσθημεν
ἀλλὰ ματαίως: Πάντες ὑπεκύψαμεν 1080
ὑπὸ τὸ πλῆθος τῶν Ἑλλήνων τὰς ὁδοὺς
τοῦ ἄστεως καὶ τὴν ἀκρόπολιν εὐθύς
καταλαβὸν ἀνθισταμένου οὐδενός.
- ΔΙΠΦΙΛΟΣ:
Πῶς τοῦτο; οἱ φρουροὶ ἀπεκοιμήθησαν;
ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ:
Μήπως ἐτάξαμεν φρουρούς;
ΕΡΑΤΩ:
'Ἀλλά;...
ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ:
'Ἀλλά... 1085
- ἐκ τῆς χαρᾶς ἐπὶ τῷ ὅτι οἱ ἐχθροὶ
ἀπῆλθον κ' ἐπεράνθη ὁ σκληρὸς ἀγὼν
ἄμετρος εὐωχοῦμενοι ἐπέσομεν
εἰς μέθην καὶ βαθέως ἐκοιμήθημεν.
- ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ:
'Ο οἶνος... Γλαῦκε, πόσων αἴτιος κακῶν! 1090
- ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ:
Καὶ ἀνηκέστων μάλιστα... 'Ἀλλὰ πρὸς τί
τοὺς Τρῶας νὰ μεμφώμεθα; Ἡ βούλησις
ἐξετελέσθη τῶν θεῶν. Τοῦ Ἐπειοῦ
ὁ ἵππος καὶ τοῦ Σίνωνος ἡ φοβερὰ
πλεκτάνη καθ' ὑπόδειξιν τῆς Ἀθηνᾶς 1095
ἐγένοντο. Τί ἠδυνάμεθα ἡμεῖς
νὰ πράξωμεν; Οὐδεὶς ἀκόντων τῶν θεῶν
νὰ ἔχη οὔτε πρέπει οὔτε δύναται
ἐφ' ἑαυτοῦ ποτε πεποιθήσιν. Οὐδεὶς
Τὰ θέσφατα τῶν Ὀλυμπίων εἰς ἡμᾶς 1100
ἦσαν καλὰ. Διὸ καὶ ἠπατήθημεν
μηδὲν δυνάμενοι νὰ ὑποπτεύσωμεν.
Διέλαθεν ἡμᾶς καὶ τὸ κοινότατον;

- Φοβοῦ τοὺς Δαναοὺς καὶ δῶρα φέροντας
 Τοῦ ἵππου ἄλλως τὴν κοιλίαν αὐθωρεῖ 1105
 ἠθέλομεν σπαράξει καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ.
 Σὺ δέ, Τροί' ἀγέρωχος θὰ ἴστασο
 καὶ ὑψηλὸν ἀκόμη θὰ ὑπήγειρες
 τὸ μέτωπον, ὃ ἄστου τοῦ Πριάμου...
 ΙΑΙΟΝΗ: (Κινοῦσα τὴν κεφαλὴν καὶ χαμηλῇ τῇ φωνῇ)
 Φεῦ!
 ποσάκις κ' οἱ θεοὶ κοιμῶνται... (μετ' ἀγανακτήσεως καὶ ἀ-
 ποστροφῆς ἰσχυρῶς, χειρονομοῦσα...) Αἱ θεοί... 1110
- ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Εὐφήμει, Ἰλιόνη.
 ΔΙΦΙΛΟΣ: Τοῦτο, μήτερο μου,
 μὴ εἴτης ἄλλοτε. Ἀείποτ' οἱ θεοὶ
 τοὺς λέγοντας τοιαῦτα ἐτιμώρησαν.
- ΕΤΡΥΤΑΛΟΣ: Ἄδίκως ἴσως φέρονται ἐνίοτε,
 ἀλλ' ὅμως τίς γινώσκει τὰς βουλὰς αὐτῶν; 1115
 Οἴμοι!
- ΙΑΙΟΝΗ:
 ΞΑΝΘΟΣ: ὦ φίλοι, ἀδικεῖται τοὺς θεοὺς
 τοιαύτην γνώμην ἔχοντες περὶ αὐτῶν.
 Ἄν τοὺς νομίζωμεν ἀδίκους, πῶς θεοὶ
 νὰ ᾄσιν εἶναι δυνατόν; Ἀδύνατον
 τοιοῦτοι ὄντες πάντως νὰ ὑπάρχωσιν. 1120
 Ἄλλὰ ὑπάρχουσι καὶ ὄντες δίκαιοι
 τὸ πᾶν δικαίως ἐκτελοῦσι. Βέβαιοι
 νὰ ᾄμεν πρόπει περὶ τούτου κατ' ἐμέ.
- ΙΑΙΟΝΗ: Τίς οἶδεν;... Ἄλλ' εἰπέ ἡμῖν, ὦ Γλαῦκε, σὺ
 πῶς ἠδυνήθης νὰ σωθῆς τὸν κίνδυνον 1125
 διαφυγῶν πρὸς ἡμετέραν νῦν χαρὰν;
- ΕΤΡΥΤΑΛΟΣ: Ἄφοῦ τὸ ἄστου σύμπαν νὰ λυμαίνονται
 αἱ φλόγες ἤρξαντο καὶ πᾶσ' ἀπώλετο
 ἐλπίς πρὸς σωτηρίαν τούτου, ἔπρεπεν
 ἢ μεθ' ὀρμῆς νὰ ἐπιπέσω ἄσκοπος 1130
 κατὰ τῶν λυσσαλέων τῶν ἐχθρῶν σιφῶν
 καὶ ν' ἀποθάνω πρὸς αὐτὰ μαχόμενος
 ἢ νὰ ἐκφύγω μετὰ προφύλαξεως.
 Τῆς χώρας μου καὶ τοῦ λαοῦ ἀναμνησθεῖς
 προυτίμησα τὸ δεύτερον. Τὰ ὄπλα μου 1135
 δι' ὄπλων ἀνταλλάξας Ἕλληνος εὐθύς,
 ὄνπερ ἰδίᾳ τῇ χειρὶ ἐφόνευσα,
 δρομαῖος φεύγω ἐξεληθὼν τοῦ ἄστεως.

- Ὅθεν διέρχομαι τῆς πόλεως κρατεῖ
 πανωλεθρία, τρόμος καὶ δεινὴ σφαγὴ 1140
 Ὅπου τὸ πῦρ καθυστερεῖ, οἱ Ἕλληνες
 κρατοῦσιν ὠρυόμενοι ὡς λέοντες.
 Τῆδε κἀκεῖσε πτόματα πολυπληθῆ
 ἀνὰ τοὺς οἴκους, τὰς ὁδοὺς, τὰ ἱερὰ
 τεμένη, παίδων, γυναικῶν, ἀνδρῶν κ' ἐχθρῶν 1145
 ἠκρωτηριασμένα κ' αἰμόφυρτα
 συμμείγδην κείτονται, φορικτὸν ἰδεῖν!
 (Φρικιώσα) Θεοί!
 ὦ Τροία, Τροία.
- ΔΑΦΝΙΟΣ: Δαρδανίδαὶ δυστυχεῖς.
 ΙΑΙΟΝΗ: Κατώρθωσα, πῶς; ἄγνοῶ κ' ἐγὼ αὐτὸς
 ΕΤΡΥΑΛΟΣ: εἰς τοὺς δρυμῶνες τῶν ὀρέων νὰ σωθῶ, 1150
 ὅπου τὸν Ἐάνθον εὔρον εἰς τι σπήλαιον
 ἐκ τύχης. Μεθ' ἡμέρας δὲ πολλὰς ὁμοῦ
 εἰς τὴν ἀκτὴν κατήλθομεν, ἐξ ἧς αὐτοῦ
 τυχόντες λέμβου διεπεραιώθημεν.
- ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Κατὰ τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ Εὐρύαλου ἐγεροθεῖς
 μετέβη πρὸς τὸν φεγγίτην καὶ στὰς ἐνέτεινε τὸ σὺς ὑ-
 ποκροώμενος).
 Περίεργον βαθὺς τις θόρυβος μακρὰν 1155
 κ' ὑπόκωφος βοή ἀκούεται. Ἴδού. (Ἐντείνουσι πάν-
 τες τὴν ἀκοήν)
 ΔΑΦΝΙΟΣ: Τί ἄρα γε συμβαίνει ἐν τῇ πόλει μου;
 Διὰ τὴν ἀφιξίν μου, πάτερ, ἔορτήν
 μετὰ παιάνων πάντως ἄγει ὁ λαός.
- ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Ἐπαναχωρῶν ἀνακάθηται ἐπὶ τῆς ἔδρας αὐτοῦ περι-
 φροντις καὶ σύννους)
 Ἄλλ' ὅπως δήποτε, Γλανκίδη, ἕπαγε 1160
 καὶ πάντ' ἀκούσας πληροφορήσον ἡμᾶς.
 (Ἐξελεθόντος τοῦ Γλανκίδου μετὰ σπουδῆς ὁ Πολυμήστωρ ἐπαναπαύο-
 μενος ἐπὶ τῆς ἔδρας αὐτοῦ καὶ οἶονεὶ φαιδρυνόμενος χαμηλῇ τῇ φωνῇ).
- ὦ πάντως θὰ πανηγυρίξῃ ὁ λαός.
 ΕΤΡΥΑΛΟΣ: Σημεῖον τῆς εὐημερίας του τρανόν.
 ΔΑΦΝΙΟΣ: Ὡς τὰ συμβάντα οὕτω κ' ἡ ἀφήγησις
 ἐλύπησεν ἡμᾶς. Τοιαῦται αἱ βουλαὶ 1165
 τοῦ τῶν τυχῶν ταμίου, τοῦ πατρὸς Διός.
 ΙΑΙΟΝΗ: Γενναίως τὸ καθήκον σου, ὡς ἤρομωπεν
 εἰς παῖδα βασιλέως, Γλαῦκ' ἐτέλεσας.

ΕΡΑΤΩ: Ἄλλα πρὸς τί τώρα ἡμεῖς θλιβόμεθα
ἐπὶ ἀποικομέναις συμφοραῖς; Ἄρκεῖ 1170
τοσαύτη πλέον θλίψις. Φήμε, κρατεῖς
τὴν φόρμιγγα. εἶπε γλυκεῖαν σου ὠδὴν
ἢ κάλλιον παιᾶνα λήθης, τῶν θεῶν
ἐξίλαστήριον.

ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: (Ἀφηρημένος τὸν νοῦν).

Ναί, ἐξ ἐκείνων, οὐς

ὁ θεὸς μου πατήρ, ὁ πάντας συγγινῶν 1175
Ἵορφεύς, ἐποίησέ τε καὶ ἐδίδαξε.

ΕΤΡΤΑΛΟΣ: Τὴν θυμοβόρον θλίψιν πράϋνον ἡμῶν.

ΙΑΙΟΝΗ: Τὴν θλίψιν, Φήμε, καθὼς γινώσκεις σύ.

Σ κ η ν ἢ ΣΤ'.

(Ἐνῷ ὁ ᾄδιδος ἑναστάς ἐτοιμάζεται νὰ ψάλλῃ εἰσέρχεται μετὰ σπουδῆς
ἔντρομος παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Γλαυκίδου ὁ Λυκῖνος).

ΛΤΚΙΝΟΣ: ὦ βασιλεῦ, ἀνάστατος διατελεῖ
ἢ πόλις.

ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: (Ἀνατηδῶν ἀπὸ τὸν θρόνον του).

Πῶς; τί εἶπες;

(Πάντες ἐκπληκτοὶ) ὦ Α!

ΛΤΚΙΝΟΣ: Γονυκλινεῖς 1180

γυναῖκες, ἄνδρες, παῖδες, γέροντες, θερμῶς
εἰς τὰ προπύλαια σὲ ἱκετεύουσιν.

Ἡ πόλις γέμει θυμιάματος, πρὸς δὲ
παιᾶνες μετὰ στεναγμῶν ἀκούονται.

Λοιμὸς ἐπέσκηψε καὶ σὲ τὸν ἄνακτα 1185
ἐπικαλοῦνται πάντες ἄρωγόν

ΠΑΝΤΕΣ: (Ἐντρομοὶ)

Θεοί!

ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: (Μειδιῶν καὶ ἀναλαμβάνων τὴν προτέραν του ἡσυχίαν
καὶ γαλήνην ἀνακάθηται καὶ)

ὦ μὴ ἀνησυχεῖτε. Ὁ λαὸς αἰὶ

ταράσσεται εὐκόλως ἐκ τοῦ μηδενός.

Μικρὰ τις ἀφορμὴ αὐτόν, ὡς εὔπιστον

παιδίον ἢ νὰ ἐκροβίσῃ δύναται 1190

ἢ καὶ νὰ ἐμψυχώσῃ. Ὅθεν πέποιθα

ὅτι καὶ τώρα τοῦτον νόσημα μικρὸν

ἐν ἀκαρεῖ δειλήμονα ἐτάραξε

κ' εἰς τὰ προπύλαια ἡμῶν συνήγειρε. (Ἐγεροθεῖς ἐτοιμάζεται νὰ ἐξέλθῃ πάντες πρὸς τιμὴν συνεγείρονται ἔτοιμοι ν' ἀκολουθήσωσιν αὐτὸν εἰς τὰ προπύλαια).

Τιέ μου, ἄγωμεν, ὅπως ἀκούσωμεν 1195

τῆς ἰκεσίας καὶ καθησυχάσωμεν

τοὺς Θρωῆκας μου. Σεῖς μὴ ἀνησυχεῖτε.

ΙΑΙΟΝΗ:

(Ἐνῶ βαδίζουσα πρὸς τὴν θύραν καὶ ἀκολουθοῦσι πάντες μένει ἐν τῇ αἰθούσῃ μόνη καὶ βλέπουσα τὸν Εὐρύαλον χοροῦντα κατ' ἰδίαν).

ᾠ!

δὲν συγκρατοῦμαι πλέον. ᾠ! Ἀχ!

ΠΟΑΤΜΗΣΤΩΡ: (Ἐκ τῆς θύρας πρὸς τὸν υἱὸν στρεφόμενος)

Δίφιλε,

πλησίον μου.

ΙΑΙΟΝΗ:

(Ἐξερχομένων βραδέως καὶ τελευταίου τοῦ Εὐρυάλου, πρὸς ὃν μετὰ θαυμασμοῦ βλέπει).

Καρδιά μου, τί ἔπαθες;

Ἄδύνατόν μοι πλέον εἶναι νὰ σκεφθῶ. 1200

Μ' ἐδέσμευσε τὸ κάλλος τοῦ κ' ἢ γλῶσσά του.

Τίς ἦρωσ! (Δεικνύει αὐτὸν) Διατί ὠραῖος τόσον σὺ

νὰ εἶσαι κ' ἐκ τοῦ στόματός σου ἢ φωνή

νὰ ρέῃ γλυκύτερα καὶ τοῦ μέλιτος; (Ἀνατείνουσα τὰς χεῖρας πρὸς τὸν Εὐρύαλον, ἐξεληθόντα ἤδη).

ᾠ τῶν παρθενικῶν ὀνείρων μου εἰκῶν! 1205

(Γονυπετεῖ)

Τέλος τῆς τρίτης πράξεως

ΠΡΑΞΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ Δ'

Λοιμὸς καὶ ἀπελπισία

Σκηνὴ Α'.

(Προπύλαια τῶν ἀνακτόρων ὡς ἐν τῇ πρώτῃ πράξει. Νύξ. Ἐξέρχεται ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Γλαυκίδου καὶ Διυφίλου περίφροντις ὁ

ΠΟΑΤΜΗΣΤΩΡ: (Προχωρῶν πρὸς τὸ προσκήνιον)

Γλαυκίδη, μέγιστα μὲ συνεκίνησαν

αἱ ἰκεσῖαι τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' ἄληθῆ,

ὅσα διετραγώδησεν ὁ ἱερεὺς

ἐνώπιόν μου, εἶναι, ἢ φόβος κενός

ταράσσει τοὺς ἀρηιφίλους Θρωῆκας μου;

1210

Περιελθὼν τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀγορὰν

- ἔξήτασας τὰ πάντα κ' εἶδες, φίλτατε;
 Ἐπίσθης ὄντως διὰ τῶν ὀμμάτων σου
 ὅτι κακὸν θεήλατον κατέλαβεν
 ἀπροσδοκῆτως αἴφνης τοὺς πολίτας μου, 1215
 τοὺς ἄρτι χαρωποὺς καὶ τοὺς γελόεντας
 καὶ σύμπασαν τὴν πόλιν μου μετέβαλεν
 εἰς χῶρον συμφορῶν ὑπέρπλεων, ἐν ᾧ
 ἤχοῦσι θρῆνοι, στόνοι καὶ ὀλοφυρμοί;
- ΓΛΑΤΚΙΔΗΣ: ὦ ἀναξ, μετὰ σοῦ αἰείποτ' οἱ θεοὶ 1220
 ὡς καὶ μετὰ τῆς πόλεώς σου ἔστωσαν.
 Ἄλλ' ὄντως νῦν ἡ πόλις σου δεινοπαθεῖ
 μηδόλως δυναμένη ν' ἀνακουφισθῆ.
 Τοῦ ἱερέως ἦσαν πάντες ἀληθεῖς
 οἱ λόγοι κ' ἔτι πλέον.
- ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: Λέγε μοι, ἀνησυχῶ. 1225
 Νὰ βοηθήσω θέλω τοὺς πολίτας μου
 ὡς ἀναξ καὶ πατὴρ αὐτῶν, δυσάλγητος
 δὲν εἶμαι ἐν ταῖς συμφοραῖς.
- ΓΛΑΤΚΙΔΗΣ: Λοιμὸς λυγρός,
 ὡς εἶπε καὶ ὁ ἱερεὺς, ἐπέσηκην
 ἀπὸ τῆς μεσημβρίας αἴφνης σήμερον 1230
 τὸν πανικὸν διασκεδάσας πανταχοῦ.
 Τὰ ζῶα προσβαλλόμεν' ἀποθνήσκουσιν,
 ἐπὶ τῶν δένδρων οἱ καρποὶ μαραίνονται
 καὶ τέχνα αἱ γυναῖκες τίκτουσι νεκρά.
- ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: (Κατ' ἰδίαν)
 Ἢ θεία τιμωρία εἶναι ἄρα γε; 1235
- ΓΛΑΤΚΙΔΗΣ: Διὸ ἐν τοῖς ναοῖς κατάκειται λαὸς
 βοήθειαν παρὰ τοῦ θείου ἐξαίτων.
 Πρὸς δὲ καὶ σὲ τὸν ἀνακτα παρακαλεῖ
 νὰ ἐπισπεύσης βοηθὸς ἀμελλητεῖ
 λαμπρὰν θυσίαν ἄγων. Οἱ θεοὶ τῆς σῆς 1240
 ὡς βασιλέως ἰκεσίας πρόθυμοι
 θ' ἀκούσωσι καὶ ἄρωγοὶ θὰ ἔλθωσι.
- ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: Τί ἄρα τοῦτο ἐκδηλοῖ τὸ νόσημα;
- ΓΛΑΤΚΙΔΗΣ: ὦ βασιλεῦ, τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ
 οἱ πάντες προσδοκῶσι παρὰ μόνου σοῦ, 1245
 διότι μόνος ὑπὸ πάντων σὺ λογίζεσαι
 θεοφιλῆς καὶ ἀγαθός· τῶν δ' ἀγαθῶν
 αἱ σκέψεις ἄγουσιν εἰς ἀποτέλεσμα.

Ἴδού τί πάντες ὁμοφώνως λέγουσιν:
 «Ὁ βασιλεὺς τὴν χώραν μόνος δύναται 1250
 νὰ σώσῃ ἀπὸ τοῦ ὀλέθρου σήμερον.
 Συμφέρεϊ δὲ κ' ἐμπρέπει τοῦτο εἰς αὐτόν·
 διότι εἰς τὸν κυβερνήτην πόλεως
 λαὸς εὐδαιμονῶν τὰ μέγιστ' ὠφελεῖ
 εὐγνωμονῶν, κακοπραγῶν δ' ἐνδέχεται 1255
 νὰ τὸν συμπαρασύρῃ ἄκων ἢ ἐκὼν
 εἰς ὀλεθρον ἢ ἀνηκέστους συμφοράς».

ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: Γλανκίδη, ἔκπαλαι γινώσκεις ἤδη σὺ
 πῶς ἀγαπῶ τοὺς Θερῆκας καὶ τὴν χώραν μου
 κ' ὑπὲρ αὐτῶν ὥσπερ περὶ τοῦ οἴκου μου 1260
 φροντίζω. Μήπως πάσχει τις ὅσον ἐγώ,
 ἐὰν τὴν χώραν τις κακὸν λυμαίνεται;
 διότι ἕκαστος τῶν ἄλλων πολιτῶν
 περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του μόνον κήδεται
 ἐν τοῖς κινδύνοις καὶ δι' ἑαυτὸν ἀλγεῖ, 1265
 ἢ δὲ ψυχὴ μου περὶ πάντων προνοεῖ
 καὶ διὰ πάντας δυστυχιῶντας θλίβεται.
 Διὸ τὸ πᾶν θὰ διαπράξω. Αὔριον
 εἰς τοὺς ναοὺς ἐρχόμενοι θὰ θύσωμεν
 ἐξιλεοῦντες πάντες τοὺς θεοὺς. 1270

ΓΛΑΤΚΙΔΗΣ: Θεοί,

ταχέως εὐμενεῖς ἡμῖν γενόμενοι
 τὴν ἡμετέραν ἀποτρέψατε ὀργήν,
 βοῶν καὶ ταύρων ἐκατόμβας ἔχετε.

ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: (Ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν υἱὸν)
 Σὺ δὲ υἱέ μου, πάντων προσφιλέστατε,
 ἀπὸ πρωίας αὔριον πορεύθητι 1275
 εἰς τοὺς σταθμοὺς κ' ἐκλέξας τοὺς ἀρίστους βοῦς
 εἰς τοῦ Διὸς τὸ τέμενος προσάγαγε
 συμπάσης τῆς πομπείας προηγούμενος
 καὶ φιλοκάλως κόσμησον τὰ τῶν βωμῶν.
 Διότι πᾶσα χώρα στέργει καὶ φιλεῖ 1280
 τὸν βασιλέα τῆς καὶ τὸν διάδοχον,
 ὅταν εἰλικρινῶς αὐτοὺς συμπάσχοντας
 καὶ βοηθοῦντας βλέπῃ ἐν ταῖς συμφοραῖς.
 Νῦν εἴσελθε. Ἡ πρώτη ἤδη φυλακὴ,
 ὡς βλέπω, τῆς νυκτὸς παρήλθε.

ΔΙΠΦΙΛΟΣ (Ἀπερχόμενος εἰς τὰ ἀνάκτορα). Χαίρετε

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: (Προχωρῶν καὶ ἀπτόμενος τοῦ ὄμου τοῦ Γλαυκίδου).
Γλαυκίδη, μὴ τοῦ Πολυδώρου τὴν σφαγὴν
νῦν τιμωροῦσιν οἱ θεοί;

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Ἄπίθανον.
δὲν συμμετέσχε ταύτης ὁ λαός.

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Ἄλλὰ
συνήμαρτε, διότι ταύτην ἀπαθῆς
καὶ ἀδιάφορος ἠνέχθη κ' οἱ θεοὶ 1290
τὸν μέγα χόλον των δηλοῦσι κατ' αὐτοῦ.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Ἄλλ' ὅμως τότε τοὺς ἐξιλέωσαμεν
διὰ μεγάλων θυσιῶν κ' εὐχῶν πολλῶν.

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Εἰκάζω τοῦτο τιμωρίαν τῶν θεῶν
διὸ θ' ἀνακηρύξω τὸν Δίφιλον 1295
τῆς χώρας βασιλέα παραιτούμενος
τοῦ θρόνου μου καὶ εἶθε οἱ ἀθάνατοι
διὰ τῆς ἐκουσίας ταύτης πράξεως
καὶ τῶν ἐπικειμένων νέων θυσιῶν
φρανῶσιν αὐθις εὐμενεῖς κ' οἰκτίρμονες 1300
ὡς πάλαι παραστάται καὶ συναρωγοὶ
(Ἄνατείνων τὰς χεῖρας ἱκετευτικῶς).

Ἦ θύγατερ, τοῦ ἀστεροπητοῦ Διὸς
ἀθάνατε γλαυκῶπις Ἀθηναῖ καὶ σὺ
ὦ πολιοῦχε χρυσηλάκατ' Ἄρτεμι
καὶ σὺ ὦ ἐκηβόλε Φοῖβε Ἄπολλον, 1305
ὧν ἔστησα τ' ἀγάλματα ἐγὼ αὐτὸς
ἐν μέσῃ ἀγορᾷ, πρώτους ὑμᾶς τοὺς τρεῖς
ἐπικαλοῦμαι ἄρωγούς. Οἰκτίραντες
συνδράμετέ μοι μετὰ τῶν λοιπῶν θεῶν
τὴν ὀλεθρίαν νόσον ἐκτοπίζοντες 1310
ἢ ἀπωθοῦντες εἰς τὸν μέγαν θάλαμον
τῆς Ἀμφιτρίτης.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Ἐλεήσατε ἡμᾶς.

(Εἰσέρχεται ὁ Πολυμήτωρ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Γλαυκίδου εἰς τὰ
ἀνάκτορα).

Σ κ η ν ἢ Β'.

(Ἐξέρχεται τῶν ἀνακτόρων ἡ Πιόνη, ἀκολουθουμένη ὑπὸ τῆς Χρυ-
σάνθης, ἥτις ἐν τῷ βάθει τῆς σκηνῆς. Βηματίζει περιφρονῶντις. Ἰσταται. Ὁ
ἀμφιεσμός ὀλίγον ἀτιμέλητος. Ἀναστενάζει).

ΙΑΙΟΝΗ: Πῶς αἴφνης, ὦ θεοί, τοσοῦτον ἐμμανῶς
ἐγὼ ἠράσθην τοῦ ἀνθρώπου τούτου; Πῶς;

- Αἱ ἄλλαι τάχα δέν μοι ἤρκουν συμφοραί, 1315
 ὡς ὁ οἰκτρότατος τοῦ τέκνου θάνατος,
 τὸ ἄσπονδόν μου μῖσος πρὸς τὸν σύζυγον,
 ἢ μέλλουσα φρικτὴ αὐτοῦ ἐκδίκησις
 κ' ἐν γένει ἢ δακρύων, λύπης καὶ ἀλγῶν
 ὑπέρπλεως ζωὴ μου; ὦ καρδιά μου! 1320
 καρδιά γυναικός, λοιπὸν ἐν τῇ ζωῇ
 σὺ μόνη ἄρχεις πάντα στοχασμὸν ὄρθον
 τοῦ νοῦ καὶ πᾶσαν κρίσιν καταπνίγουσα; (σκέπτεται)
 Ἄλλ' ἂν τοιλάχιστον μ' ἠγάπα καὶ αὐτός!... (μετὰ μι-
 κράν σιγῆν...).
- ὦ, ἂν μ' ἠγάπα, πῶς θὰ μεταβάλλετο 1325
 ἐν τῇ ψυχῇ μου πᾶν! Ἄπο τῆς μνήμης μου
 ἢ δυστυχία μου θὰ διεγράφετο
 καὶ πᾶσα ἢ προτέρα μου οἰκτρὰ ζωὴ
 θὰ ἠφανίζετο ἐν ταῖς ἀγκάλαις του.
 Θ' ἀνεγεννώμην ὡς ὁ φοῖνιξ χაίρουσα (μετὰ τινὰς θη-
 ματισμούς). Ἄλλ' ἀπεστράφη ἀπ' ἐμοῦ κ' ἐκόφεισεν
 εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῶν αἰσθημάτων μου
 καὶ τῆς θερμῆς ἀγάτης μου. Μ' ἀπέφυγε
 καὶ οὐδενὸς κἂν βλέμματος μ' ἠξίωσε
 καὶ αὐθις εἰς τελευτέραν μου ἀπόπειραν 1335
 ἦτ' ἄκαμπτος ὡς χάλυψ καὶ ἀνένδοτος. (Μετὰ σιωπῆν)
 Φεῦ! ἴσως αὔριον ἢ τὴν ἀκόλουθον
 ἡμέραν εἰς τὸν οἶκόν του ἀναχωρεῖ
 κ' ἰδοὺ ἢ πάντῃ πάντων δυστυχίης...
 Γλαῦκε, γλαυκῶπα καὶ καλλίμορφε, 1340
 ὁ νοῦς μου φέρεται ταχύπτερος πρὸς σέ,
 ὅταν πλησίον μου δέν εἶσαι καὶ πρὸ σοῦ
 παρόντος πᾶσα σκέψις μου ταράσσεται,
 ὡσεὶ παραφρονῶ καὶ μαίνομαι. Πῶς σὺ
 μικρὰν τινα γωνίαν τῆς καρδίας σου 1345
 δέν μοι δωρεῖσαι, ὅπως ὡς εἰς ἄστυλον
 ἢ τάλαινα προσφύγω καὶ ἀναπαυθῶ,
 ἐνῶ κατέχεις τὴν ἐμὴν ὀλόκληρον;
 ὦ καλλονὴ ἀνοίκτιστος! μοὶ φαίνεται
 ὅτι δυνάμεις ἔχω Ἐκατόγχειρος, 1350
 ὅπως ἐκ τῶν ἐγκάτων της σείσω τὴν γῆν
 ἢ ὡς ἀθύρματα συντρέψω γηραιούς
 κορμούς δρυῶν, ἀλλ' ἀτονῶ ἀνίσχυρος

καὶ καταπίπτω ἄδρανῆς ἐν στεναγμῶ,
 ὅταν τὸ ὄνομά σου ἐκφωνήσω ἢ 1355
 ἀρθρώσω, Γλαῦκε. Ὅνομα λαμπρὸν κ' ἠδύ,
 ὡς τῆς ἡμέρας τὸ ἀυγάζον πάντα φῶς,
 ἀλλὰ καὶ ξίφος σχίζον τὴν καρδίαν μου,
 ἐνῶ τὸ λείχω καὶ φιλῶ μεθ' ἠδονῆς.
 ὄνομα θέλγους καὶ μαγείας ἔμπλεων, 1360
 ἀλλὰ καὶ στάζον δηλητήριοι δριμύ,
 ἐνῶ νὰ τὸ ἐκστοματίσω προσπαθῶ
 ἢ δύσερως... ὦ εἶθε σὺ οὐδέποτε
 νὰ ἔκρουες τὴν θύραν τῆς ἐστίας μου
 κ' εἰς τὴν πυράν μου ἔλαιον νὰ ἔχυνες... 1365
 ἢ λάβρα ἢ σπαράσσουσα τὰ στήθη μου
 ἐκ τῶν τοσοῦτων καὶ τοιούτων συμφορῶν
 ἤρκει τὸ ἔργον τῆς νὰ συντελέσῃ. Φεῦ!
 ἐκτηκομένη ἤδη ἐκ τοῦ πάθους μου
 ἀνέραστος καὶ ἄφιλος τοὺς ὀφθαλμοὺς 1370
 διὰ παντὸς ὡς κλείσω ἀποθνήσκουσα.
 (Ἐξάγει ἐκ τοῦ κόλπου τῆς ἐγχειρίδιον, ὅπερ θεωμέ-
 νη καταλαμβάνεται ὑπὸ λυγμῶν, αἴφνης συνέρχεται ὀρ-
 γίλη). Πῶς; θ' ἀποθάνω; καὶ ὁ μέγας ὄρκος μου,
 ὃν εἰς τὸν τάφον τοῦ υἱοῦ μου σήμερον
 ἐπώμοσα, θὰ μείνῃ ἀνεκτέλεστος;
 Εἰς τὴν φλογώδη μου ριπὴν τοῦ ἔρωτος 1375
 τὸ πρὸς τὸν ἄνδρα μῖσος κ' ἢ ἐκδίκησις
 ἐξηνεμίσθησαν καὶ σ' ἐλησμόνησα.
 Δίφιλε, Δίφιλέ μου, τέκνον μου;

(Χρυσάνθη, ἀποκρύπτει εἰς τὸν κόλπον τῆς πάλιν τὸ ἐγχειρίδιον)

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: (Προχωροῦσα)

Δέσποινα.

ΙΛΙΟΝΗ:

Χρυσάνθη, ἄκουσον.

Ἄνάγκη πάντα κάλων νὰ ἐντείνωμεν 1380
 Τὸ τρίτον θὰ τὸν ἱκετεύσω ταπεινῶς
 ὅπως ἐξ οἴκου τέλος ἀνεχόμενος
 μὲ παραλάβῃ φεύγων εἰς τὸν οἶκόν του
 τοῦλάχιστον ὡς τιν' ἀκόλουθον πιστήν,
 ἐὰν μὴ στέρξῃ ἄλλως νὰ μὲ νυμφευθῇ: 1385
 Ὁ παιδοκτόνος Πολυμήστῳ αἴριον
 δὲν θὰ προσίδη τοῦ ἡλίου τὰς ἀυγὰς
 εἰς σκότος βυθιζόμενος αἰώνιον.

- Περὶ τὸ μεσονύκτιον θὰ τελεσθῆ
τὸ δρᾶμα. Ἔσο ἕτοιμος.
- ΧΡΥΣΑΝΘΗ: (Ἐντρομος) ὦ Δέσποινα! 1390
- ΙΑΙΟΝΗ: Καὶ ἂν τὸν Γλαῦκον μὴδὲ τὴν δυνηθῶ
τὸν ἀνοικτίρμονα νὰ συγκινήσω, φεῦ!
Χρυσάνθη, ν' ἀποθάνω ἀπεφάσισα.
- ΧΡΥΣΑΝΘΗ: (Ἐκπληκτος)
Δι' ἔρωτα σὺ ν' ἀποθάνης, δέσποινα;
μὴ λέγε τοῦτο. Τὸ ν' αὐτοκτονήσῃ τις 1395
καὶ μάλιστα, ἂν ἔρῃ, τί ὠφελεῖ;
Νὰ ζήσης πρέπει, ἄλλως μὴ παραφρονεῖς;
ΙΑΙΟΝΗ: (Κινοῦσα τὴν κεφαλὴν περίλυπος).
Παραφρονῶ· ναὶ πάντως θὰ παραφρονῶ.
ἄλλοίαν πλέον ἑαυτὴν αἰσθάνομαι.
Τὸν ἔρωτά του θέλω ἢ ἐκδίκησις 1400
ὑπὲρ τοῦ φόνου τοῦ υἱοῦ μου θὰ ληφθῆ.
πρὸς τί νὰ ζῶ κατόπιν κ' ὑπὸ ἔρωτος
ματαιίου τηκομένη πρὸς ταῖς συμφοραῖς;
Δὲν θέλω πλέον τὴν ζωὴν. Οὐχί, οὐχί...
ἔκτος ἂν ἢ καρδία του συγκινηθῆ 1405
καὶ μ' ἀγαπήσῃ. Τότε μόνον σώζομαι. (Συμπλέκει τὰς
χεῖρας καὶ κλίνουσα τὴν κεφαλὴν θυθίζεται εἰς στέψεις).
- ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Πόσον ὁ ἔρως εἶν' ἀνήκεστον κακόν,
ἂν ἐπέλθῃ μεθ' ὀρμῆς ἀκράτητος.
Καὶ μήπως καταφύγιον ὑπάρχει που
καὶ δὴ ἂν τὰ νῶτα ὁ ἐρώμενος 1410
εἰς τὸν ἐρῶντα στρέφῃ ἀδιάφορος;
Φεῦ!
- ΙΑΙΟΝΗ:
ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Μόνοι εἶναι τῶν θνητῶν μακάριοι,
ὅσοι μετρίαν τούτου χρῆσιν κάμνουσι
κ' ἐκ τῶν ὀρίων μήποτ' ἐξερχόμενοι 1415
τῆς σαφροσύνης τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς
δὲν ἀπολείπουσι. Διότι προσπαθεῖ
τῆς Κύπριδος τὰ βέλη μάτην ν' ἀποφύγῃ τις.
Ἢ παντοδύναμος θεὰ ἀνὰ τὴν γῆν,
τὸν πόντον, τὸν αἰθέρα, πανταχοῦ φοιτᾷ.
- ΙΑΙΟΝΗ: (Συνερχομένη)
Χρυσάνθη, κάλεσον τὸν Γλαῦκον παρ' ἐμοί, 1420
τὸν εἶδόν ἀγρυπνοῦντα ἐν τοῖς δώμασι
θέλω ἐν τῇ αἰθούσῃ ἀνυπόμονος

- τὸν ἀναμείνει. Ἐννοεῖς;
ΧΡΥΣΑΝΘΗ: (Εἰσερχομένη εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἀνατείνουσα τὰς
 χεῖρας). Ἄθάνατοι
 Θεοί, τὴν δέσποινάν μου σώσατε.
- ΙΛΙΟΝΗ:** Οἴμοι!
 (Μετά τινους θηματισμοὺς)
 Ἢ νῦξ προβαίνει. Σκότος ἐν τῇ γῆ βαθύ. 1425
 (Ἄτενίζουσα πρὸς τὸν οὐρανόν).
 Σκότος κ' ἐν τῇ ψυχῇ μου ζοφερόν.
 Γαλήνη ἐν τῇ γῆ, σιγή, ἀνάπαυσις,
 τυφῶν ἐν τῇ ψυχῇ μου, ἀναστάτωσις.
 Ἄλλ' οἱ ἀστέρες πρὸς τὴν δύσιν βαίνοντες
 ἀγγέλλουσι τοῦ σκότους τὴν διάλυσιν 1430
 καὶ τῆς ἡμέρας τὴν φαιδρὰν ἀνατολήν.
 Τὸ σκότος μόνον τῆς ψυχῆς μου ὄλονέν
 πυκνοῦται ἔτι μᾶλλον. Θὰ διαλυθῆ
 καὶ τοῦτο ἄρά γε, καθὼς τὸ τῆς νυκτὸς
 καὶ θ' ἀναλάμψη ἡ αἰθρία ἐν ἐμοί; 1435
 Ὁ ἥλιός μου μόνος, Γλαῦκε, εἶσαι σύ.
 Μὴ δύσης ἀπὸ τῶν ὀμμάτων μου ποτέ.
 (Εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα δρομαία).

Σ κ η ν ῆ 5 η.

(Εἰσέρχονται ἐκ τῶν παρασκηνίων ὁμοῦ ὁ Εὐρύαλος καὶ ὁ Ξάνθος συν-
 ομιλοῦντες).

- ΞΑΝΘΟΣ:** Τί πάλιν οὕτω σκέπτεσαι, Εὐρύαλε;
 Σὲ βλέπω τεθλιμένον καὶ ἀνησυχῶ.
ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ: Οἰκτίρω τὴν ζωὴν ἡμῶν. 1440
ΞΑΝΘΟΣ: Πῶς; μὴ ὀδὸν
 ματαίαν διηνύσαμεν; ἀδύνατον
 νομίζεις τὴν ἐκδίκησιν;
ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ: Οὐδέποτε
 τοιοῦτον ἐστοχάσθην, τοῦναντίον δὲ
 τώρα εὐελπιστῶ ὑπὲρ ποτέ.
ΞΑΝΘΟΣ: Πρὸς τί
 λοιπὸν σὺ τότε οὕτω δυσανασχετεῖς; 1445
 Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς θείας πόλεως,
 ὑπὸ τῶν ἀθανάτων εἴμαρται ἡμῖν
 τὸν βίον πλάνητες, ἀλήται, ἄστεγοι,
 μακρὰν τῶν ἐστιῶν τῶν μὴ ὑπαρχουσῶν

- νὰ ζήσωμεν. Καὶ αὐτὸς τοῦτο σκέπτεσαι; 1450
 Ἐκδίκεται ταῦτα ὡς ἀτρόμητος ἀνὴρ.
 Ἐκδικηταὶ τοῦ Πολυδώρου ἦλθομεν
 περὶ αὐτοῦ καὶ μόνον ὡς σκεπτώμεθα.
 ΕΤΡΤΑΛΟΣ: Μὴ ἀνησύχει, φίλτατε, περὶ ἐμοῦ,
 δι' ἄλλο τι τεταραγμένος σκέπτομαι 1455
 Ὡς ἄκουσον. Ἡ ἀδελφὴ μου... μ' ἀγαπᾷ.
 Ὡς ἄλλη τις μαινὰς ἀκαταλόγιστος
 ἐνώπιόν μου φέρεται καὶ ὀμιλεῖ.
 Ἦδη τὸ πάθος τῆς μοὶ ἐξεδήλωσε
 γονυπετῆς, ἀποβαλοῦσα τὴν αἰδῶ, 1460
 τὸ μόνον ἔνδυμα κοσμίας γυναικός.
 Ἀμηχανῶν ἐγὼ ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς
 καὶ μήπως ἀποκαλυφθῶ φοβούμενος
 τὴν ἀποφεύγω σιωπῶν. Καὶ σὺ αὐτὸς
 ν' ἀντιληφθῆς τοῦ πράγματος εἶν' εὐχολον. 1465
 Ὁ τρόμος τῆς, ἡ νευρική τῆς ταραχὴ,
 τὰ πλάνα καὶ σπινθηροβόλα βλέμματα,
 τὸ τοῦ ὄχρου προσώπου τῆς ἐρύθημα,
 ἢ πρὸς με στάσις τῆς κ' ἢ συμπεριφορὰ,
 ὅταν πλησίον τῆς εὐρίσκωμαι, σαφῆ 1470
 εἶναι τοῦ πρὸς με πάθους τῆς τεκμήρια.
 Τί πρέπει, Ξάνθε, νῦν νὰ πράξω πρὸς αὐτήν;
 ΕΞΑΝΘΟΣ: Καὶ διὰ τοῦτο οὕτω σὺ ταράττεσαι;
 παιδίον ἄπειρον τοῦ κόσμου... Ἄκουσον.
 Ὅτι ἐρᾷς αὐτῆς ὡσαύτως προσποιοῦ 1475
 καὶ σὺ κατάπεισον δ' αὐτὴν τὸ κώλυμα
 τοῦ ἀμοιβαίου ὑμετέρου ἔρωτος,
 τὸν σύζυγόν τῆς, λέγω, Πολυμήστορα,
 νὰ θέσῃτ' ἐκποδῶν ἐξαφανίζοντες
 καὶ τότε τὴν ταυτότητά σου ἐκδηλοῖς. 1480
 ΕΤΡΤΑΛΟΣ: Ὅρθῆ ἢ σκέψις σου, ἀλλά... πρὸς ἀδελφὴν
 ὡς ἐραστῆς νὰ φέρωμαι ἀδύνατον
 ἐγὼ νομίζω.
 ΕΞΑΝΘΟΣ: Προσοχὴ, Εὐρύταλε.
 Ἡ κοινωνία, ἐν ἣ ζῶμεν σήμερον, 1485
 δὲν εἶναι πλέον ἢ αὐτὴ ὡς ἄλλοτε·
 τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν εἰλικρίνειαν
 περιφρονοῦσα ὡς σοφῶν βλακεύματα,
 τὸ ψεῦδος προτιμᾷ καὶ τὴν ὑπόκρισιν.

Ὅθεν καὶ σὺ τὸ προσωπεῖον φόρησον
καὶ ὅταν ὁ σκοπὸς ἡμῶν συντελεσθῆ,
ἀπόρρητον. 1490

ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ:

Τὴν συμβολὴν σου φρόνιμον
εὐρίσκω, ὅθεν καὶ προθύμως δέχομαι
νὰ τὴν ἀκολουθήσω. Εἶθε δ' οἱ θεοὶ
νὰ βοηθήσωσιν ἡμᾶς ὀλοτελῶς,
ἐὰν ὀσίου ἔργου ὄντως κ' ἱεροῦ 1495
ἡμεῖς πειρώμεθα. (Σκέπτεται) Ὀλίγον πρότερον
διὰ τῆς θεραπεΐνης της μ' ἐκάλεσεν,
ὅπως μοὶ ὁμιλήσῃ, εἰς τὸν θάλαμον,
ὅπου μὲ ἀναμένει.

ΞΑΝΘΟΣ:

Σπεῦσον τάχιστα
Τοῦ Ὀδυσσεῶς πλεόν τὴν ἄλωπεκῆν 1500
ἀνάγκη νὰ περιβληθῆς Εὐρύταλε.

ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ:

Καρδιά συνετὴ γενοῦ καὶ τολμηρά.
Ἐπέστης ἄλλοτε πολλῶ χειρότερα. (Μετά τινα σκέψιν)
Θαυμάζω, πῶς ἀκόμ' ἡ γῆ ὑφίσταται
καὶ δὲν ἀνοίγει ὁ ὑψιβρομέτης Ζεὺς 1505
τοὺς καταρράκτας τοῦρανοῦ ἀηλεῶς
ὅπως τὰ πάντα κατακλύζων ἐντελῶς
τοὺς ρύπους καὶ τὰ αἴσχη ἐκκαθάρη... Πῶς
νὰ κυβερνᾶτε, ὦ θεοί, ἀνέχεσθε
τὴν κοινωνίαν ἔτι ταύτην, φαλεᾶν 1510
τοῦ ψεύδους, τῶν αἰσχῶν, τῆς ὑποκρίσεως;
Ὁ μὲν ἀπάγει τοὺς ξενίζοντας αὐτὸν
τὴν σύζυγον μετὰ πλουσίων θησαυρῶν,
ὁ δὲ τὸν ξένον του φονεῦει ἀσπλαγχνος,
ὅπως χρημάτων ἀλλοτρίων νοσφισθῆ. 1515
Ὁ μὲν συκοφαντεῖ, ἀρπάζει, ἀπατᾶ,
κλέπτει, φονεῦει, πυρπολεῖ, ποιεῖ τὸ πᾶν,
ὅπως ἀνυψωθῆ τρανῶς καὶ δοξασθῆ,
ὁ δὲ πεινᾶ, λιμώττει, δυστυχεῖ, ἀλγεῖ,
αὐτοκτονεῖ ἢ θνήσκει ἐξ αἰτίας του. 1520
Οἱ τῆς οἰκογενείας ἄρρηκτοι δεσμοί,
ἡ πίστις, ἡ ἀγάπη, ἡ ὁμόνοια
ἀπέκτησαν καὶ ὁ ἀνὴρ τὰ τέκνα του
ἂν εἶναι ἴδια πολλάκις ἄγνοεῖ.
Πρὸς δὲ ἡ ἀδελφή... τοῦ ἀδελφοῦ ἐρᾶ. 1525
Ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ ἔτι κάκιον.

- Ἡ θέμις καὶ ἡ ἀρετὴ κατέλιπον
 τοὺς ἑαυτῶν βωμοὺς καὶ ἄρχει ἀντ' αὐτῶν
 ἢ ἀδικία καὶ ἡ βία κρατερῶς. (Κινεῖ τὴν κεφαλὴν)
 Ποῦ πλέον νόμοι θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι 1530
 Ποῦ πλέον δίκαια γραπτὰ καὶ ἄγραφα;
 Κοινωνικὴ σαπρότης καὶ διαφθορά...
 Καὶ ὁμως μεγαλοπρεπὴς ὁ ἥλιος,
 ὡς πρὸ ὀλίγου, δύεται, ὁ δ' οὐρανὸς
 ἀστροφεγγῆς ἀπλοῦται ἄνωθεν ἡμῶν. 1535
 (Δεικνύει τὸν οὐρανόν).
- ΞΑΝΘΟΣ: Τίς οἶδε τὰς βουλὰς τῶν Οὐρανίων; Φεῦ!
 ΕΤΡΥΤΑΛΟΣ: (Πρὸς τὸν Ξάνθον).
 Ἄλλ' εἶδες πόσον εἰς τὸ δεῖπνον δύσθυμος
 ὁ τύραννος ἐφαίνετο καὶ κατηφής;
 ΞΑΝΘΟΣ: Οὐδένα λόγον εἶπεν, οὐδ' ἐγέλασεν,
 ἀλλ' ἐκ διαλειμμάτων στεναγμοὺς βαθεῖς 1540
 ἐξέφερε.
- ΕΤΡΥΤΑΛΟΣ: Τὸ ἔγκλημα' ἀνεγνώρισε,
 καὶ ἤρξατο νὰ μεταμέληται δεινῶς.
 Τὸν συνετάραξεν ὁ ἐπελθὼν λοιμὸς.
 ΞΑΝΘΟΣ: Ὡς τιμωρίαν ἴσως παρὰ τῶν θεῶν
 πεμφθέντα αἴφνης τοῦτον ἐθεώρησε. 1545
- ΕΤΡΥΤΑΛΟΣ: Πάντως· διὸ προῶρος ὡς βαρναλγῶν
 πρὸς ὕπνον ἀπεχώρησεν... Ἐβράδυνα
 καὶ ἡ Χρυσάνθη βλέπω ἐπανέρχεται
 πρὸς ἀναζήτησίν μου.
 (Ἡ Χρυσάνθη ἐφάνη ἐξερχομένη τῶν ἀνακτόρων καὶ ἀναζητοῦσα τὸν
 Εὐρύταλον εἰς τὰ Προπύλαια).
- Σὺ δ' ἐν τῇ στοᾷ
 ἀγρύπνει καιροφυλακῶν. Ἐνδέχεται 1550
 τῆς βοηθείας σου νὰ χρειασθῶ. Βαρὺς
 μὰ τοὺς θεοὺς θὰ ἐπιπέσῃ ἐπ' αὐτὸν
 ὁ πέλεκυς τῆς ἐκδικήσεως.
 (Σπεύδει πρὸς τὴν θύραν τῶν ἀνακτόρων καὶ μετὰ τῆς Χρυσάνθης ὁ-
 μοῦ εἰσέρχεται).
- ΞΑΝΘΟΣ: ὦ νύξ,
 ὁποῖα σκέπεις ἀνοσιουργήματα
 ὑπὸ τὸν πέπλον σου τὸν ἀστερόντα! 1555
 (Πίπτει τὸ καταπέτασμα).
 Τέλος τῆς τετάρτης πράξεως

ΠΡΑΞΙΣ ΠΕΜΠΤΗ Ε΄.

Ἡ θεία δίκη

Σκηνή Α΄.

(Θάλαμος τῶν ἀνακτόρων φωτιζόμενος ὑπὸ μεταλλίνης λυχνίας. Κλισμοὶ καὶ θρόνοι. Θύραι συγκοινωνοῦσαι πρὸς συνεχόμενα δωμάτια. Ἐν τῷ κέντρῳ ἴσταται ὁ Εὐρύαλος νεύων τὴν κεφαλὴν χαμαὶ πρὸς τὰ πλάγια. Ἡ Ἰλιόνη ἐνώπιον αὐτοῦ γονυπετῆς ἔχουσα συμπελεγμένης τὰς χεῖρας ἱκετεύει. Μετὰ μικρὰν σιγὴν).

ΙΑΙΟΝΗ:

Ἴδέ με, Γλαῦκε... Χρόνον ἤδη ἱκανὸν
γονυπετῆς σὲ ἱκετεύει καὶ θρηνεῖ
οὐχὶ ἢ πανσθενῆς τῆς Θοράκης βασιλῆς,
ἀλλ' ἢ ἀλλόφρων ἐκ τοῦ ἔρωτος γυνή.
Ἀκούων με δὲν συγκινεῖσαι καὶ μικρόν; 1560

Γλαῦκε, σὺ μόνον ν' ἀποδώσης δύνασαι
εἰς τὸ λιποψυχοῦν μου σῶμα τὴν ζωὴν,
τὴν ὅλως διαφεύγουσάν με βαθμηδὸν
κ' εἰς διαρκοῦς χαρᾶς λιμέν' ἀκύμαντον
κ' εὐδαιμονίας νὰ μὲ φέρῃς ἀσφαλῶς... 1565

Καὶ λίθον ἄψυχον ἂν εἶχον πρὸ ἐμοῦ,
πιστεύω ὅτι θὰ συνεκινεῖτό πως
πρὸ τῶν θερμῶν μου τούτων παρακλήσεων,
τῶν ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας στοναχῶν,
τοῦ ψυχικοῦ μου ἄλγους, τῶν δακρύων μου. 1570
Μήπως δὲν ἔχεις σπλάγχν' ἀνθρώπου καὶ σιγᾶς;...

Ω τῆς ψυχῆς μου ἴνδαλμα, σὲ ἀγαπῶ.

(Μετὰ μικρὰν σιγὴν)

Ὅμιλησον, ἢ σιωπὴ σου πέλαγος
ἀπέραντον μοὶ φαίνεται καὶ ζοφερόν
χωρὶς νησίδος ἢ ὀρμίσκου οὐδενός· 1575
ἀτέρμων ἔρημος καὶ ἀνεξίτητος,
χωρὶς ὑδροτραφοῦς τινος δάσεως.

Ὅμιλησον, κ' ἐν τῇ ψυχῇ μου ἢ ἐλπίς
ἀκτίνος δίκην θ' ἀναλάμψη ζώπυρος.
καὶ σφύζον πάλιν αἷμα εἰς τὰς φλέβας μου 1580
θὰ ἐγχυθῇ πρὸς δύναμιν νέας ζωῆς.

Εἰπέ μοι μίαν λέξιν μόνον καὶ ἀρκεῖ,
διότι σκληροτέρα εἶναι καὶ τῶν τίγρεων
ἢ σιωπῆ σου αὕτη... Γλαῦκε, τί σιγᾶς;...

Ἔγω πῶς τὴν θεῖαν νὰ μὴ ἔχω δύναμιν 1585
 τοῦ αἰοῖδου Ὀρφέως, ὅστις καὶ αὐτὸν
 τὸν Κέρβερον ἐμάλαξε καὶ τ' ἄψυχα
 διὰ τῆς μάγου συνεκίνει λύρας του;
 Τοῦ Γλαύκου τότε μόνον ἴσως ἡ ψυχρὰ
 καρδία θὰ συνεκινεῖτο, (μετὰ μικρὰν σιγὴν)
 Δός μοι, δὸς 1590

τὸν θάνατον αὐτὸν διὰ τῆς σῆς χειρός,
 ἀφοῦ δὲν θέλεις νὰ μοὶ δώσης τὴν ζωὴν.
 Ἄφοῦ νὰ μ' ἀγαπήσης σὺ δὲν δύνασαι,
 τοῦλάχιστον δὲν ἔλεεις τὴν δύσμοιρον;
 Τί ὄνειροπολεῖς ἀκόμη σιωπῶν 1595
 ἢ δειλιᾶς; Ἔγω πόσον σὲ ἠγάπησα!

ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ:

Ἔγω Ἰλιόνη, συνελθοῦσα σκέφθητι.
 Εἶσαι τοῦ Πολυμήστορος ἡ σύζυγος,
 ὕψ' οὗ ἐν τῇ ἐστία του ξενίζομαι.

ΙΛΙΟΝΗ:

(Ἄνισταμένη)
 Ἄλλὰ τοῦ Γλαύκου μόνου μόνον λάτρις, σοῦ. 1600
 Καὶ τῶρ' ἀφοῦ ἐθραύσθ' ἡ παγετώδης σου
 σιγὴ, ἄφες τὰ χεῖλή σου τοῦλάχιστον
 τὰ δροσοβόλα ν' ἀσπασθῶ ἢ δειλαιος,
 ὅπως δροσίσω καὶ μικρὸν τὰ στήθη μου,
 διότι ὅλη πυρπολοῦμαι, τήκομαι. 1605

Ἐπίτρεψόν μοι νὰ φιλήσω τοὺς γλανκοὺς
 καὶ ἀμυγδαλωτοὺς σου ἅπαξ ὀφθαλμούς,
 διότι εἰς τὸ λαμπηρόλον βλέμμα των
 ἀκινήτῳ, ναρκοῦμαι καὶ λιποθυμῶ.

Δός μοι τοὺς χαλυβδίνους σου βραχίονας, 1610
 ὅπως κλονιζομένη ὄλωσ' στηριχθῶ,
 διότι σείεται ὑπὸ τοὺς πόδας μου
 τὸ ἔδαφος αὐτό. Ἴδέ με, πίστευσον,
 Γλαῦκε, γλυκύ μου φῶς. Μὴ ἀρνηθῆς, ὦ μή...
 διότι ἡ σκληρὰ σου αὐτὴ ἄρνησις 1615

ἀλλόφρονα μὲ καθιστᾷ. (Προχωρεῖ πρὸς τὸν Γλαῦκον
 προβάλλουσα τοὺς βραχίονας, ὅπως περιπτυχθῆ αὐτόν,
 ἀλλ' ἐκεῖνος ὑποχωρεῖ μετὰ φρίκης).

ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ:

Μῆ. Εὐπρεπής,

ὦ Ἰλιόνη, ἔσο πρὸ ἐμοῦ. Γυνὴ
 τοῦ Πολυμήστορος καλεῖσαι. Ἐννοεῖς;

ΙΛΙΟΝΗ:

(Πιλήττουσα τῷ ποδὶ τὴν γῆν καὶ χειρονομοῦσα)

- Μὴ λέγε τοῦτο, μή. Τὸν Πολυμήστορα
 βδελύσσομαι καὶ ἀποστρέφομαι δεινῶς. 1620
 Μισῶ αὐτὸν ὡς τὸν κακὸν μου δαίμονα.
 Ἄν ἴδω τοῦτον τῶρα νὰ κερματισθῆ
 καὶ γείνη τῶν ὀρνέων καὶ κυνῶν βορά,
 θὰ ἠσθανόμην τὴν μεγίστην ἡδονήν.
- ΕΤΡΤΑΛΟΣ:
 Μισεῖς τὸν ἄνδρα σου, τὸν Πολυμήστορα! 1625
 ΙΑΙΟΝΗ:
 Μισῶ. Ὁ ἔρωσ μου πρὸς σὲ ἀνάλογος
 τοῦ πρὸς ἐκεῖνον εἶναι μίσους μου.
 (Τείνει αὐτῷ τὰς χεῖρας).
 Γλαῦκε, πῶς ὑποφέρω, ἂν ἐγίνωσκες,
 θὰ συνεχώρεις ταύτην τὴν παραφοράν.
 Τὸν ἔρωτά μου δέξαι καὶ θὰ εὐτυχῶ. 1630
- ΕΤΡΤΑΛΟΣ:
 (Συνοφρυνόμενος)
 Ἄλλὰ τίς τοῦ τοιοῦτου μίσους ἀφορμή;
 ἐν τῇ ψυχῇ σου ὑποβόσκει ἐκ πολλοῦ,
 ἢ τῶρ' ὁ πρὸς με ἔρωσ τὸ ἐγέννησε;
 Πρὸς τί αἰτεῖς νὰ μάθῃς τοῦτο; (Προχωρεῖ, ὅπως πέ-
 ση εἰς τὰς ἀγκάλας του, ἀλλ' ἐκεῖνος ὑποχωρεῖ πάλιν).
- ΕΤΡΤΑΛΟΣ:
 Σύνελθε,
 μὴ μὲ ἐγγίσῃς. Εἶσαι ἄλλου σύζυγος. 1635
 ΙΑΙΟΝΗ:
 Ὁ ἔρωσ σου τὸ μῖσος δὲν ἐγέννησεν,
 οὐδ' ἐγεννήθη ἐκ τοῦ μίσους.
- ΕΤΡΤΑΛΟΣ:
 (Ἐκπληκτος) Ἄλλὰ πῶς;
 ΙΑΙΟΝΗ:
 ὦ ἄκουσον κ' ἐλπίζω νὰ δικαιωθῶ.
 Ἐμίσησα κ' ἔτι μισῶ τὸν ἄνδρα μου,
 ἀφ' οὔτου ὁ πανάθλιος ἐφόνευσε... 1640
- ΕΤΡΤΑΛΟΣ:
 Τίνα;
 ΙΑΙΟΝΗ:
 (Διακοπτομένη ὑπὸ λυγμοῦ)
 τὸν ἀδελφόν μου τὸν Πολύδωρον...
- ΕΤΡΤΑΛΟΣ:
 Τὸν ἀδελφόν σου, τάλαινα;
 ΙΑΙΟΝΗ:
 κ' ἐκδίχησιν
 νὰ λάβω παρ' αὐτοῦ ὠρκίσθην φοβεράν
 παρὰ τὸν τάφον σήμερον τοῦ ἀδελφοῦ,
 πρὶν ἢ σὲ ἴδω καὶ τῆς μάγου σου φωνῆς 1645
 ἐνωτισθῶ, πρὶν ἢ ὑπὸ τῆς σθεναρᾶς
 κ' ἐκπάγλου καλλονῆς σου ὄλωσ δεσμευθῶ.
 Μὴ ἀποχρούσης τὴν ἀγάπην μου! Οὐδὲν
 ὑπάρχει κώλυμα, ὡς θὰ ἐνόμιζες.
 Δὲν εἶν' ὁ Πολυμήστορ πλεόν σύνευνος, 1650

- ἄλλ' ἀπεχθῆς καὶ βδελυκτὸς μοι τύραννος.
 Διὸ τὸν τύραννόν μου ταύτη τῇ νυκτὶ
 θά θανατώσω καὶ οὐχὶ τὸν σύνευνον.
 Εὐθύς δ' ὡς μόλις ἡ αὐγὴ ἀναφανῆ.
 λάθρα εἰς τὴν πατρίδα σου συμφεύγομεν 1655
 μετὰ τῶν πατρικῶν μου ὄλων θησαυρῶν
 προτοῦ ὁ φόνος ἀνὰ τὸν λαὸν γνωσθῆ!
 ἄνδρας καὶ πλοῖον πρὸς ἀπόπλου ἔχομεν.
 Γλαῦκε, ἐκεῖ θά ζήσωμεν εὐδαίμονες·
 τὸ παρελθὸν ἡμῶν εἰς λήθην θάψαντες 1660
 μετὰ τῶν ἀλγείνων του περιπετειῶν
 εἰς νέον βίον θά εἰσέλθωμεν λαμπρῶν.
- ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ: Θεοί! ἄλλ' ὁ υἱός σου ὁ Διόφιλος;
 ΙΛΙΟΝΗ: ἜΑ! ὁ υἱός μου... λέγεις... (Μετά τινα σιγὴν)
 θά περιβληθῆ
 τὴν ἀλουργίδα τὴν βασιλικήν...
- ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ: Ἄλλά... 1665
 δὲν θά ἐπιχειρήσῃ ἐκ καθήκοντος
 νὰ τιμωρήσῃ ὡς υἱὸς τὸ ἔγκλημα
 τὸ κατὰ τοῦ πατρός;
- ΙΛΙΟΝΗ: Οὐχὶ σὲ βεβαίω.
 Θά ἐπιδοκιμάσῃ ὅ,τι ἔπραξεν
 ἡ μήτηρ, ἄν... (σιωπῶ ἀποτόμως καὶ βυθίζεται εἰς σκέψεις)
- ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ: (Ἐταπεινῆ τῇ φωνῇ καθ' ἑαυτὸν)
 Περιεργὸς στοργῇ υἱοῦ
 πρὸς τὸν πατέρα... (ἀναλαμβάνων πάλιν τὸ ἑαυτοῦ ἦθος).
 Ἰλιόνη ἄκουσον: 1670
 ἡ ἄπιστος καὶ ἡ προδοτικὸς σύζυγος
 τοῦ πρώτου τῆς ἀνδρὸς τοιαύτη θά φανῆ
 καὶ πρὸς τὸν δεύτερον. Τίς συνετὸς ἀνὴρ
 εἰς ταύτην πίστιν νὰ προσδώσῃ δύναται;
 εἰς πονηρὸν καὶ ἄλλοπρόσαλλον κακὸν 1675
 δὲν πείθομαι διὸ ν' ἀκούσω τίποτε
 δὲν θέλω πλέον καὶ ἀποχωρῶ. (Προσποιεῖται ὅτι ἀπο-
 χωρεῖ ἄλλ' ἡ Ἰλιόνη ἀναχαιτίζει αὐτὸν καὶ γονυπετῆς
 ἵκετεύει).
- ΙΛΙΟΝΗ: Μή, μὴ
 μ' ἐγκαταλείπῃς, Γλαῦκε! Πῶς δὲν μ' ἔννοεῖς;
 Μίαν στιγμὴν ἀκόμη μόνον ἄκουσον... 1680
 Ἄν μηδαμῶς ὁ ἔρωσ τὴν καρδίαν σου

- νὰ συγκινήση πρὸς ἐρῶσαν δύναται,
 τοῦλάχιστον ὁ οἶκος καὶ ὁ ἔλεος
 ἄς τὴν μαλάξῃ δι' ἀθλίαν, ὡς ἐγώ.
 Ἄφου τὸν φόνον ἐκδικήσω τοῦ παιδὸς 1685
 εἰς τὰ πατρῶν ἀνάκτορά σου λάβε με.
 Σὺ μόνος εἶσαι τ' ὄνειρόν μου κ' ἡ ἐλπίς,
 τὸ χάριμα τῆς μελλούσης μου ζωῆς καὶ τὸ
 μειδίαμα. Ἐπίσθην, Γλαῦκε, τέλειον 1690
 ὅτι δὲν μ' ἀγαπᾷς, ἀλλὰ τοῦλάχιστον
 μὴ ἐμποδίσης νὰ σὲ βλέπω καὶ νὰ ζῶ.
 Ἄν ἀρνηθῆς καὶ τοῦτο, τότε θὰ δεχθῆ
 κ' ἐμὲ ὁ Ἄδης μετὰ τοῦ ἀνδρὸς ὁμοῦ.
 Ἐλέησον. Ἴδου πρὸ σοῦ γονυπετῆς 1695
 τιμᾶς βασιλικᾶς καὶ ἀξιώματα
 ἀποκηρύττω οὐδὲ πλέον σύζυγος
 τοῦ Γλαύκου μάτην νὰ ὀνομασθῶ αἰτῶ.
 Πλησίον σου θεραπαινίδα λάβε με.
 Ἴδὲ τὰ δάκρυά μου. Εἴν' εἰλικρινῆ.
 (Κλαίει συρομένη πρὸς αὐτὸν)
 Καὶ τοῦτο ἐπὶ τέλους ἂν μὴ δύνασαι, 1700
 ὡς ξένην εἰς τὴν χώραν σου ὀδήγησον.
 Θέλω τὰ δάκρυά μου πρὸ τῆς θύρας σου
 νὰ χύνω, μόνον ὅτι θὰ πατῶ κι ἐγώ
 τὸ ἔδαφος, ὅπερ πατεῖς, τὸν οὐρανόν,
 ὃν σὺ εὐδαίμων θεωρεῖς θὰ θεωρῶ, 1705
 καὶ τὸν αὐτὸν ἀέρα θ' ἀναπνέωμεν,
 θ' ἀρκῆ διὰ τὴν δύσμοιρον ἐμέ, θ' ἀρκῆ.
 ὦ ἄνασσα, τί λέγεις; σένελθε μικρόν.
 Ἔλεος. (κλαίει)
 (Μετὰ σιωπὴν)
 Ματαίως κλαίεις. Σύζυγος
 εἶσαι τοῦ ξένου μου κ' ἐγώ... οὐδέποτε... 1710
 (Ἐγειρομένη)
 Τὴν νύκτα ταύτην οὗτος ἀποθνήσκει. Ναί.
 Ὄρξισθην. Οὔτω οὔτε σύζυγον ἐγὼ
 ὡς κώλυμα θὰ ἔχω, οὔτε ξένον σύ.
 Ὁ ξένος μου; (Συγκεχυμένος)
 Ὁ τύραννος, ὁ μυσαρὸς
 φρονεὺς τοῦ τέκνου τοῦ... σιγῆ
 Ὁ τούτου θάνατος 1715

ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ:

ΙΛΙΟΝΗ:

ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ:

ΙΛΙΟΝΗ:

ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ:

ΙΛΙΟΝΗ:

- θά εἶναι τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀγῆ. Πρὸς τί
διστάζεις ἔτι, τί κωλύει σέ;
- ΕΤΡΤΑΛΟΣ: (Μετά τινα σιωπὴν) Ἄλλά...
ἄς ἀποθάνη...
- ΙΑΙΟΝΗ: Τί; μήπως παρήκουσα;
- ΕΤΡΤΑΛΟΣ: Οὐχὶ ἄς ἀποθάνη.
- ΙΑΙΟΝΗ: (Ριπτομένη εἰς τὰς ἀγκάλας του)
τὰ στήθη σου ὁ ἔρωσ μου μικρὸν ἐκίνησε 1720
καὶ μ' ἀγαπᾶς, τῷ ὄντι σύ;
- ΕΤΡΤΑΛΟΣ: Naί, σ' ἀγαπῶ.
Σ' ἠγάπησα ἀφ' ὄτου γνωρίζομεθα
καὶ πάντοτε θὰ σ' ἀγαπῶ.
- ΙΑΙΟΝΗ: ὦ! πάντοτε;
- ΕΤΡΤΑΛΟΣ: Naί, Ἰλιόνη πάντοτε θὰ σ' ἀγαπῶ.
- ΙΑΙΟΝΗ: Γλυκεῖα λέξεις· εἰς τὴν χώραν τῶν θνητῶν 1725
δὲν εἶμαι πλέον· βαίνω εἰς τοὺς οὐρανοὺς.
- ΕΤΡΤΑΛΟΣ: ὦ βαίνεις εἰς τοὺς οὐρανοὺς; (κινεῖ περιλύπος τὴν κε-
καλήν) Ἄλλ' ὅμως μή...
μὴ ἵπτασο ἐκ τῆς χαρᾶς σου ὑψηλά.
Φοβοῦ τὴν ἐκ τοῦ ὕψους πτώσιν πάντοτε·
εἶν' ἐπικίνδυνος καὶ φοβερά, καὶ δὴ 1730
ὁπότεν αὕτη γίνηται ἐξ οὐρανοῦ.
- ΙΑΙΟΝΗ: Ἀπόθες ταῦτα, Γλαῦκε, αἰσιοδοξῶν,
μωρῶν γερόντων φληναφήματα.
Ἀπὸ τῆς αὔριον εἰς τὴν πατρίδα σου
ἐντεῦθεν ἐκφυγόντες ἀσφαλεῖς, ἐκεῖ 1735
εἰς νέαν, ἄλλην θὰ εἰσέλθωμεν ζωὴν.
- ΕΤΡΤΑΛΟΣ: Αἶ φίλησόν με τότε καθὼς ἀδελφὴ
- ΙΑΙΟΝΗ: (Φιλοῦσα αὐτόν)
- ΕΤΡΤΑΛΟΣ: Ἄς σε φιλῶ καὶ κάλει με καὶ ἀδελφὴν.
(Ἀποσπῶμενος ὀλίγον αὐτῆς).
Ἄλλὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς σου πλέον ἀνοιξον.
ὦ Ἰλιόνη, ταύτην τὴν πυκνὴν ἀχλὺν 1740
διάλυσον, ἥτις σκοτίζει σοι τὸν νοῦν
καὶ εἶναι γέννημα τυφλὸν τοῦ ἔρωτος
τοῦ πρὸς ἐμέ. Ἴδέ με καθαρῶς, ἰδέ. (Φέρει τὸ πρόσω-
πον πρὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς).
- ΙΑΙΟΝΗ: (Θωπεύουσα αὐτόν).
Σὲ βλέπω, Γλαῦκε, καὶ χαρᾶς πολλῆς πληροῖς,
ἀνεκλαλήτου τὴν ἐμὴν ψυχὴν.

- ΕΤΡΤΑΛΟΣ: ('Αποσπασθείς έντελῶς αὐτῆς).
'Αλλὰ 1745
- ΙΛΙΟΝΗ: ὁ ἔρωσ σὲ κατέστησε τυφλὴν
(Μετὰ πικρίας)
(Μειδιῶσα) Τυφλὴν...
- ΕΤΡΤΑΛΟΣ: Πρὸς τί τοὺς ὀφθαλμοὺς μου θέλω, φίλτατε,
ὅταν τοσοῦτον βλέπεις σὺ ἔρατεινῶς
κ' ἐγὼ διὰ τῶν ἰδικῶν σου ὀφθαλμῶν;
Καὶ ὅμως, τάλαινα, μικρὸν ἂν ἔβλεπες, 1750
εὐκόλως θὰ διέκρινες τὸ βάραθρον,
ὅπου ἀπατωμένη σὺ βυθίζεσαι.
- ΙΛΙΟΝΗ: Τί λέγει οὕτω γριφωδῶς;
- ΕΤΡΤΑΛΟΣ: 'Ανάνηψον
ὀλίγον ἐκ τῆς νάρκης σου... Παράδοξον!..
Δὲν μ' ἐνθυμεῖσαι; ἡ μορφὴ μου παντελῶς 1755
εἰς σὲ κατέστη ἄγνωστος; τοσοῦτον φεῦ!
ὁ διαρρέυσας χρόνος μὲ μετέβαλεν;...
- ᾠ Ἰλιόνη, ἔντεινον τὸ νοῦν μικρόν...
'Αν ἴδῃς ταύτην τὴν οὐλὴν παρὰ τὸ οὖς (δεικνύει)
τὸ δεξιὸν καὶ τότε δὲν θ' ἀναμνησθῆς 1760
ὅτ' εἶχες φίλον ἀδελφόν, ὅστις...
(Ἐκπληκτος, ὠχρὰ καὶ τρέμουσα)
- ΙΛΙΟΝΗ: Θεοί!
- ΕΤΡΤΑΛΟΣ: ('Απαθῶς)
διώκων κίνα χάριν σοῦ ἀτίθασσον
ἐδήχθη ὑπ' αὐτοῦ;... Τί οὕτω ὠχριαῖς;
μήπως χαρὰν δὲν σοὶ γεννᾷ ἡ εἶδησις;
- ΙΛΙΟΝΗ: (Πίπτουσα εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ καὶ κλαίουσα).
ᾠ ἀδελφέ, συγχώρει μοι, Εὐρύαλε, 1765
καὶ διατί νὰ μὴ δηλώσης εἰς ἐμὲ
εὐθὺς ὅτ' εἶσαι ἀδελφός μου; ἀδελφέ,
πρὸς τί προσῆλθες ὑπ' ὀθνεῖον ὄνομα;
τί εἰς τὴν χώραν ταύτην τῶν Θρακῶν ζητεῖς;
Εὐρύαλε, Εὐρύαλ' εἶμαι δυστυχής. (Κλαίει μεγάλη τῆ
φωνῇ).
- ΕΤΡΤΑΛΟΣ: 'Απέκρυψά σοι τ' ὄνομά μου, ἐπειδὴ
ἡ Ἰλιόνη ὅτι πλέον ἀγαπᾷ
τὸν σύζυγον τοῦ ἀδελφοῦ ἐνόμισα
καὶ φόβος εἶχον μὴ διὰ τὸν σύζυγον
τὸν ἀδελφόν σου βλάβῃς. Ἐλθον, ἀδελφῆ, 1775

ὅπως τοῦ Πολυδώρου τιμωρὸς φανῶ
τὸν Πολυμήστορα φονεύων.

ΙΑΙΟΝΗ:

Περιττὸς

ὁ κόπος σου, Εὐρύαλε· ἐγὼ αὐτὴ
θὰ ἐκτελέσω τοῦτο... μὴ δὲν ἤκουσας;
φρικτὴν ἐπάμοσα ἐκδίκησιν ἐπὶ
τοῦ τάφου του. Ἄν θέλῃς, σύνεργος γενεῶ.
1780

ΕΥΡΥΑΛΟΣ:

(Ἄσπαζόμενος αὐτήν)
Καὶ τώρα πλέον φίλησόν με, φίλησον
ὡς ἀδελφὸν αὐτόν, οὐχὶ ὡς ἐραστήν,
καλή μου ἀδελφή, γνησίᾳ Δαρδανίς.

ΙΑΙΟΝΗ:

(Κλαίουσα καὶ καταφιλοῦσα αὐτόν).
ᾠ ἄδελφέ μου, μὴ ὀργίζου κατ' ἐμοῦ.
Συγγώρησόν με τὴν ἀθλίαν· τοῦ παιδὸς
ὁ φόνος ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς κ' ἦ λύπη μου
ἐπὶ τοσαύταις συμφοραῖς μ' ἐτίφλωσαν.
1785

(Κλαίει ἰσχυρῶς περιβαλοῦσα διὰ τῶν χειρῶν τὸν τραχὴλον τοῦ Εὐρύ-
αλου καὶ κλίνουσα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ στῆθος αὐτοῦ. Ἐπίσης καὶ ὁ Εὐρύα-
λος ἔκ τε χαρᾶς καὶ λύπης κλαίει. Ἰστανται ἐπὶ χρόνον ἐνηγκαλισμένοι, ἀ-
ποσπώμενοι ἀλλήλων ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ τῆς Χρυσάνθης).

Σ κ η ν ἢ Β'.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ:

(Ἐκκληκτος ἐπὶ τῇ θεᾷ).

ᾠ Α, ἂ! (ἀποσπῶνται). Τὸ φῶς ν' ἀνακαινίσω, δέσποινα,
προσῆλθον. (Ἀνακαινίζει αὐτό).

ΙΑΙΟΝΗ:

Ἐπραξας καλῶς. Καὶ κάλλιον
θὰ πράξῃς ἔτι ἂν τελέσῃς ἀκριβῶς
καὶ ταύτην μου τὴν ἐντολήν
1790

ΧΡΥΣΑΝΘΗ:

(Περιεργος) Τί δέσποινα;

ΙΑΙΟΝΗ:

Εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ τυράννου ὕπαγε
καὶ ἂν βαθύτατα κοιμᾶται, παρ' αὐτῶ
ἐτοίμασον ὕσων ἀνάγκην ἔχομεν.
Ἐγὼ δ' ἀμέσως ἔρχομαι.
1795

ΧΡΥΣΑΝΘΗ:

ᾠ Α, δέσποινα.

ΙΑΙΟΝΗ:

Χρυσάνθη, τόλμα, εἶσ' ἢ δεξιὰ μου χεῖρ.
Ἴδού καὶ ὁ Εὐρύαλος συναρρωγός,
ὁ ἀδελφός μου ὁ Εὐρύαλος,

ΧΡΥΣΑΝΘΗ:

(Ἄπο ἐκπλήξεως εἰς ἐκπληξιν καταπίπτουσα).

Θεοί!

- ΙΛΙΟΝΗ: Ὁ παιδικὸς ἡμῶν εἰς πᾶν ἀκόλουθος 1800
καὶ σύντροφος πιστός. Δὲν ἐνθυμείσαι; πῶς;
- ΧΡΥΣΑΝΘΗ: (Ὁρμῶσα καὶ περιπτυσσομένη ἔνδακρυς τὸν Εὐρύαλον)
Εὐρύαλε, σὺ εἶσαι ὁ σωτὴρ ἡμῶν.
- ΙΛΙΟΝΗ: Χρυσάνθη, ἄγε. Πτέρωσον τοὺς πόδας σου,
πολύτιμος τῶρ' εἶναι ὁ καιρὸς ἡμῶν
καὶ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἀκόμη χρῆζομεν 1805
(Ἡ Χρυσάνθη ἐξέρχεται διὰ τῆς κατὰ μέτωπον θύρας. Ἡ Ἰλιόνη πρὸς
τὸν Εὐρύαλον).
Ὁ Πολυμήτωρ τώρα θὰ τιμωρηθῇ
διὰ τὸ ἔγκλημά του, ὅπως εἶπόν σοι.
Ὡρκίσθην καὶ θὰ ἐκδικήσω τοῦ παιδὸς
τὸν φόνον. Μετὰ τῆς Χρυσάνθης ἰκανὴ
νὰ διαπράξω εἶμαι ὅ,τ' ἐπιθυμῶ. 1810
Σὺ δ' ὅμως μετὰ τοῦ πιστοῦ θεράποντος
λαβόντες ξίφη στῆτε εἰς τὴν εἴσοδον
τοῦ προθαλάμου, ὅπως ἐμποδίσητε
τοὺς φύλακας, ἐὰν εἰς τὰς φωνὰς αὐτοῦ
πρὸς ἀρωγὴν προσδράμωσιν. Εὐρύαλε. 1815
πορεύθητι, μὴ βράδυνε. (Προχωρεῖ πρὸς τὴν κατ' ἐ-
νώπιον θύραν τῆς αἰθούσης βραδέως, ἵσταται συλλο-
γισμένη).
ΕΤΡΥΑΛΟΣ: (Προχωρῶν ὅπως ἐξέβη διὰ τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ θύρας)
Τὸν παιδὰ της
θὰ δυνηθῶ εὐκόλως νὰ φονεύσω νῦν.
Ἐὰν μὴ σπεύσῃ οὗτος εἰς βοήθειαν
τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς ἀκούσας τὰς κραυγὰς,
ἐντὸς θὰ εἰσπηδήσω τοῦ κοιτῶνός του, 1820
ὅπου κοιμᾶται μετὰ τῆς συζύγου του
καὶ θὰ τὸν κατασφάξω ὥσπερ πρόβατον.
Πολύδωρε, Πολύδωρε, ἐκδίκησιν
τελείαν ἐν τῷ Ἄδῃ ἔχεις ἐν βραχεῖ. (Ἐξέρχεται ἀνα-
τείνων τὰς χεῖρας).
ΙΛΙΟΝΗ: (Μείνασα μόνη δειλιᾷ ἵσταμένη πρὸ τῆς θύρας, ἡ μορ-
φὴ αὐτῆς ποικίλας λαμβάνει ἀποχρώσεις. Ὑποχωρεῖ
τρέμουσα, μὴ δυναμένη νὰ στηριχθῇ πού καὶ κλονιζο-
μένη προχωρεῖ πρὸς κλισμὸν τινα, ἐφ' οὗ ἐπερείδεται
ἐλαφρῶς).
ΙΛΙΟΝΗ: Τὸν ἀδελφόν μου βοηθὸν προσέλαβον. 1825
Φρονίμως ἔπραξα μὴ ἐκδηλώσασα

ὅτι ἐγὼ λαμβάνω τὴν ἐκδίκησιν
ὑπὲρ τοῦ φρονευθέντος μόνου τέκνου μου
ἀντὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου ἐξ ἀγνοίας του.

* Ἄν ἀνεκοίνουν εἰς αὐτὸν ὅτ' ἀληθὲς
δὲν εἶναι τὸ διαδοθὲν καὶ πιστευθὲν,
ἀλλ' ὅτι ζῆ ὁ ἀδελφὸς Πολύδωρος,
ἴσως δὲν θὰ προσήρχετό μοι βοηθός.

1830

τὰ πάντα πάντως προσφυῶς ἐπλέχθησαν. (Σκέπτεται.
Προχωρεῖ ὀλίγον, πιέζει τὴν καρδίαν, ἡ μορφὴ τῆς
λαμβάνει ἀπαισίαν ὄψιν).

* Ἄλλ' ὦ καρδία μου, τί μέλλω νῦν ἐγὼ
νὰ διαπράξω ἐξ ὀρμῆς ἀκράτητος;

1835

* Ὡ Ἰλιόνη, σκέφθητι καὶ σύνελθε,
μὴ ἐξαμάρτανε περὶ τὸν σύζυγον.

Λησιμόνησον τὰ πάντα, σύζυγος πιστὴ
καὶ τοῦ ἀνδρός σου εὐπειθῆς θεράπεινα
παράμεινον... Μὴ σὺ ἡ τιμωρὸς αὐτοῦ
διὰ τὸ ἔγκλημα νὰ γείνης προθυμοῦ...

1840

* Ὡς ὁ ἀνόσιος πρὸς ξένον ἔρωσ σου,
ὁ συλληφθεὶς κατὰ κακόν σου δαίμονα,
ἀδῆριτος ἀνάγκη νὰ καταπιγῆ,
διότι ὁ ἐρωμένος εἶν' ἀδελφός,
καὶ ἡ μελετηθεῖσά σου ἐκδίκησις
νὰ ἐγκαταλειφθῆ δὲν εἶναι δυνατόν;

1845

* Ἡσύχασον καὶ ἄφες τὴν κακοῦργόν σου
ἀπόφασιν καὶ κλαῦσον μόνον. Θρήνησον.
πικρῶς τὴν συμφορὰν σου τὴν ἀνήκεστον,
διότι οὕτως οἱ θεοὶ ἐπέκλωσαν

1850

νὰ εἶσαι δυστυχῆς. Ἐχίδνης κεφαλὴν
μὴ ἀνεγείρης κατὰ τοῦ συζύγου σου,
ἀλλ' εἰς τὰ δάκρυά σου μόνον ζήτησον
τὴν λύτην σου νὰ σβέσης. Εἶσαι δυστυχῆς.

1855

(Κλαίει, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπανέρχεται εἰς τὴν προτέραν τῆς ὀργῆν καὶ
ἀγανάκτησιν)

Πῶς; πῶς; πρὸς τί ὀδύρομαι; τί δειλιῶ;
τὸν ὄρκον μου θ' ἀφήσω ἀνεκτέλεστον;

παθοῦσα ὑπὸ τοῦ ἀνδρός μου κάκιστα; (σιγᾶ καὶ τρέμει)

* Ὡ Ἰλιόνη, εὐψυχίας νῦν ἀγών... 1860

μὴ κάμπτου, ἀλλ' ἀνδρίζου εἰς τὸ ἔργον σου.

* Ὡ θάρρος, τόλμη, γενναιότης μὴ μ' ἀφήσ. (ἐξαγοριούται)

Ἄ τρέμω... πῶς; αὐτὸς ὡς τρέμη πρὸ ἐμοῦ.
Ναί! Βάδιζε, προχώρει πρὸς ἐκδίκησιν
στεροῦ ποδὶ... (αὐθις ὑποχωρεῖ προχωρήσασα πρὸς τὴν
θύραν).

Τί αὐθις σὺ ὑποχωρεῖς; 1865

(Σκέπτεται)

Πῶς Δαρδανίς γνησία σὺ τὸ γένος σου
θὰ κατασχύνης; Οὐδαμῶς. (Προχωρεῖ)

Ἐκδικήσεις!

Ἐκδίκησιν φρικτὴν τὸ τέκνον μου ζητεῖ.
ἐκδίκησιν ἐγὼ κ' οἱ χθόνιοι θεοί,
ὦ Πολυμήτωρ, ἔρχομαι ὡς Ἐρινύς, 1870
(μεθ' ὀρμῆς ὡς μαινομένη ἐξέρχεται διὰ τῆς κατ' ἐνώ-
πιον θύρας).

Σ κ η ν ἦ Γ'.

ΕΤΡΤΑΛΟΣ: (Εἰσέρχεται διὰ τῆς δεξιόθεν θύρας κραδαίνων ἀπει-
λητικῶς γυμνὴν σπάθην).

Ἐπλίσθημεν. Τὴν σπάθην εἰς τὰ στέρνα του
θέλω ἐμπήξει ταύτην μέχρι τῆς λαβῆς:

Οἱ Δαρδανίδαί ἄνευ ἐκδικήσεως

οὐδέποτε ἐν τῇ γῆ αὐτῇ θὰ μένωσι.

Καὶ ἂν ἐγὼ ἀπέθνησκον, ἐκδικητῆς 1875

ἐκ τῶν ὄστων ἡμῶν τις θὰ ἐξήρχετο.

(Φεύγει δεξιόθεν γοργῶ βήματι. Κενωθείσης τῆς σκηνῆς ἀμέσως ἀ-
κούονται ἔσωθεν στεναγμοὶ καὶ κραυγαὶ τοῦ Πολυμήστορος).

ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: Ἄχ, ἄχ! θεοί! ὦ τέκνον μου Δίφιλε,
υἷέ μου, σπεῦσον, σπεῦσον εἰς βοήθειαν,
μ' ἐτύφλωσαν... υἷέ μου...

Σ κ η ν ἦ Δ'.

(Ἐξέρχεται τῆς σκηνῆς αἱματόφυρτος καὶ τυφλὸς ὁ Πολυμήτωρ ἀ-
κολουθούμενος ὑπὸ τῆς Ἰλιόνης ὁ

ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: Ἰλιόνη! Ἄχ!

ΙΛΙΟΝΗ: Τί λέγεις; τίνα βοηθὸν καλεῖς; 1880

ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: (Ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς φωνῆς τῆς Ἰλιόνης καταπί-
πτει ἀπελπίς καὶ ἀδρανὴς ἐπὶ τινος ἐδράνου).

Φεῦ, Φεῦ!

Σὺ εἶσαι Ἰλιόνη, τοῦ ἐγκλήματος

- ἢ δραῖστις; Οἴμοι! ὦ θεοί, ἢ σύζυγος
μ' ἐτύφλωσεν. (Κλαίει μεγάλη τῇ φωνῇ).
Ἡ θεία δίκη' λέγε.
- ΙΛΙΟΝΗ:
ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: Πῶς;
ὑπάρχει ἔτι θεία δίκη;
- ΙΛΙΟΝΗ: Ἄστοργε,
σιώπα, ἀλιτήριε,
- ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: Τυφλὸς ἐγώ. 1885
ᾠ τέκνον μου, ποῦ εἶσαι; Ἄχ! Δίφιλε, (Κλαίει)
(Σαρκάζουσα)
- ΙΛΙΟΝΗ: Τὸ τέκνον σου... Φεῦ! ποῖον τέκνον σου; Σύ, σὺ
αὐτὸς ἐφόνευσας, ὦ βέβηλε!
- ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: (Ἐντρομος ἀνεγείρεται) Θεοί!
- ΙΛΙΟΝΗ: Ἄντι τοῦ Πολυδώρου. Τὸν Δίφιλον,
τὸ τέκνον μου ἐσπάραξας
- ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: Ἄδύνατον. 1885
ᾠ τέκνον μου!
- ΙΛΙΟΝΗ: Διότι, ὃν Δίφιλον
καλεῖς, εἶν' ὁ Πολύδωρος, κ' ἐκεῖνος, ὃν
Πολύδωρον νομίζων ἐθανάτωσας
ἦτο τὸ τέκνον μου. Ἐγὼ μετέβαλον
- ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: (Κλαίει καταπίπτον αὐθις ἐπὶ τοῦ ἐδράνου).
Φεῦ!
- ΙΛΙΟΝΗ: τὰ ὀνόματά των, ὅτ' ἀπέστειλεν 1895
πρὸς σὲ τὸν παῖδα ὁ πατήρ μου Πρίαμος.
- ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: Τίέ μου! ᾠ θεοὶ ἀλάστορες. Ἄλγῳ
ὁ δύστηνος ἐγώ... Δίφιλε... Θεοί...
Φρικτῶς μ' ἐτιμωρήσατε... Κλονίζομαι...
- ΙΛΙΟΝΗ: Τὸν φόνον ἐξεδίκησα.
- ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: ᾠ νέμεσις (Κλαίει ἰσχυρῶς 1900

Σ κ η ν ἢ Ε'.

(Ὅρμᾶ ἐκ τῆς δεξιόθεν θύρας ὀπλισμένος ὁ Δίφιλος, συγχρόνως δ'
ἐκ τῆς ἀπέναντι καὶ ὁ Εὐρύαλος ὀπλισμένος).

- ΔΙΦΙΛΟΣ: (Συγκεκλινημένος)
Τίς τὸν πατέρα μου δολοφονεῖ; σύ; σύ;
- ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ἐγώ.
- ΔΙΦΙΛΟΣ: (Ὅρμῶν κατ' αὐτοῦ καὶ ἀνασπομένην τὴν μάχαιραν
ἔχων). Κακοῦργοι ξένοι.
- ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Ἄνθορμῶν μετὰ τῆς μαχαίρας, ἣν διασταυροῖ πρὸς

τὸν Δίφιλον).
θὰ δώσης,

Δίκην νῦν καὶ σὺ

ΔΙΦΙΛΟΣ:

Ἄτιμε!

ΕΤΡΤΑΛΟΣ:

διὰ τὸν φόνον

ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ:

Ἄχ!

ΕΤΡΤΑΛΟΣ:

τοῦ Πολυδώρου, ὡς υἱὸς σφαγέως.

ΔΙΦΙΛΟΣ:

Φεῦ!

ἐχίδνας ἐξενίζομεν

ΕΤΡΤΑΛΟΣ:

Ἀπόθανε

1905

καὶ σὺ.

(Μόλις διεσταύρωσαν τὰς σπάθας πλησιάσαντες ἀλλήλους καὶ ὁ Εὐρύαλος ἐπιχειρεῖ νὰ καταγάγη εἰς τὸν Δίφιλον καιρίαν πληγὴν, ἢ Ἰλιόνη συνελθούσα ἐκ τῆς ταραχῆς ὁρμᾷ εἰς τὸ μέσον τῶν διαμαχομένων καὶ λαμβανόμενη τῶν χειρῶν ἀμφοτέρων συγκρατεῖ αὐτούς. Ταῦτα πάντα γίνονται ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ).

ΙΛΙΟΝΗ:

(Πρὸς τὸν Εὐρύαλον)

Μή, μή, τὸν ἀδελφόν σου πλήξῃς... μή

τὰς σπάθας κάτω ρίψατε, (κρατεῖ αὐτούς). Μὴ πρὸς θεῶν φονεύεσθε. Εἴσθε ἀδελφοί, (ρίπτουσι τὰς σπάθας)

Εὐρύαλε εἶναι ὁ Πολύδωρος.

ΕΤΡΤΑΛΟΣ:

(Ἐκπληκτος)

Θεοί!

ΙΛΙΟΝΗ:

Ὁ φονευθεὶς

ὑπὸ τοῦ Πολυμήστορος υἱὸς μου.

1910

ΔΙΦΙΛΟΣ:

Ἄ!

ΙΛΙΟΝΗ:

ἦτο. Διὸ τὸν σύζυγον ἐτύφλωσα.

Ἐγὼ αὐτὴ ὅτ' ἦσαν οὗτοι νήπια

ἀντήλλαξ' ἀμοιβαίως τὰ ὀνόματα

αὐτῶν δηλοῦσα τὴν ἀδελφικὴν στοργὴν

τῆς μητρικῆς αὐτῆς ἰσοπαλῆ: Διὸ

1915

ἐκ πλάνης καὶ ὁ φόνος τοῦ υἱοῦ.

Θεοί!

ΔΙΦΙΛΟΣ:

ΕΤΡΤΑΛΟΣ:

(Πίπτων εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Διφίλου)

ᾠ θεία δίκη! Τί ἀκούω ἀδελφέ;

ὦ ἀδελφὲ Πολύδωρε.

ΔΙΦΙΛΟΣ:

Εὐρύαλε!

(Κλαίουσιν ἐκ συγκινήσεως ἐνηγκαλισμένοι. Ἡ Ἰλιόνη ἀποχωρεῖ εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς, ἐνεῖ καὶ τρέμουσα. Ἔχει ὄψιν ἀγρίαν καὶ ἀπαίσιον).

ΠΟΛΤΜΗΣΤΩΡ: ᾠ σκότος, νέφος ἀποτρόπαιον, φρικτόν!

Τιέ μου!

Σ κ η ν ή Σ Τ'.

(Ὡς ἀνωτέρω. Εἰσέρχεται ὁ Γλαυκίδης ἐκκληκτος).

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Βασιλεῦ, τί βλέπω; ὦ θεοί! 1920

δὲν ἄρχετε ἐπὶ τῆς γῆς; Τί ἔπαθες;

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Μ' ἐτύφλωσεν ἡ σύζυγος.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Ἄ!

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Φίλε μου,

ἐκ τῆς φωνῆς σου σὲ γνωρίζω. Πρόσελθε
πλησίον μου Γλαυκίδη.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: (Πλησιάζων) Δύστηνε!

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Βοήθησόν μοι, ὅπως ἐγερθῶ. Ἐκτὸς 1925

τῶν ἀπαισίων τούτων ἀνακτόρων μου
ὀδήγησόν με καὶ μακρὰν, πολὺ μακρὰν.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Πῶς τοῦτο;

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Ἡ γυνή μου, ἡ γυνή μου.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Φεῦ!

(Ἀνεγείρει μετὰ κόπου τὸν Πολυμήστορα, ὅστις προχωρεῖ ὑποβασταζόμενος ὑπ' αὐτοῦ καὶ κλαίων ἴσταται εἰς τὸ μέσον τῆς σκηνῆς. Μετὰ τινα σιγὴν ἐκτείνων τὰς χεῖρας αὐτοῦ).

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Ταλαίπωρος ἐγώ, ὡς ἄλλος τις οὐδεῖς.

ᾠ ἔλεήσατέ με. Ἐλεήσατε 1930

τὸν Πολυμήστορα, τὸν μέγαν ἄλλοτε
καὶ κρατερόν δυνάστην τῶν Θρακῶν, νῦν δὲ
τυφλὸν καὶ ἄθλιον... Ἴδου ἐγὼ αὐτός...

Ἠγάπησα τὴν σύζυγον καὶ τὸν υἱόν,
ὅσον οὐδὲν ἐν τῇ ζωῇ μου ἕτερον, 1935

Ἄλλ' αὐτὴ πρὸς ἀνταμοιβὴν μ' ἐτύφλωσεν,
ἐκεῖνον δ' ἐξ ἀγάτης μου ἐφόνευσά...
(σιγᾶ εἶτα ἀποτείνεται πρὸς τὴν Ἰλιόνην)

ᾠ! διατί καὶ ἂν ἐσφάλην φοβερά,
τὸ σφάλμα μου νὰ τιμωρήσης οὕτω σύ;

ᾠ! διατί, ἂν ἦσο σύζυγος πιστὴ 1940

κ' εὐγνώμων, ν' ἀγαπῶ ἐν τῇ ἀπάτῃ μου
τὸν ἀδελφόν σου ὡς υἱὸν δὲν ἔστερξας,
ἀφοῦ τῆς πλάνης ἐν τῷ φόνῳ τοῦ υἱοῦ
σὺ ἦσο ἡ αἰτία μάλιστα; Λοιπὸν

οὐδέποτε τὸν ἄνδρα σου ἠγάπησας; 1945

(Κλαίει μετὰ μικρὰν σιγὴν διασταυροῖ τὰς χεῖρας καὶ προχωρεῖ ὀλίγον
τι ὑποβασταζόμενος πάντοτε ὑπὸ τοῦ Γλαυκίδου. Ἡ Ἰλιόνη κατανεύουσα

φρίττει καὶ ὑποχωρεῖ ἔτι μᾶλλον πρὸς τὸ βάθος. Οἱ δύο ἀδελφοὶ εἰς τὸ ἕτερον βάθος πλησίον ἀλλήλων καὶ κρατούμενοι ταῖς χερσὶ περιλύποι ἀτενίζουσι πρὸς αὐτόν).

- Ω Ἰλιόνη, διατί μ' ἐτύφλωσας;
 Δὲν ὑπερήρκει τάχα πρὸς ἐκδίκησιν
 νὰ μοὶ δηλώσης ὅτι ἐν τῇ πλάνῃ μου
 ἐγὼ αὐτὸς ἐφόνευσα τὸ τέκνον μου,
 ὁπότε ἡ ζωὴ θὰ ἦτο βάσανος
 καὶ σκληροτάτη εἰς ἐμὲ πληγὴ;
 (Διακόπτεται ἀπὸ λυγμοῦς)
 Κατάρατε, κατάρατε, κατάρατε.
 Ἄν ἤμαρτον, ὦ γύναι, σὺ δὲν ὄφειλες
 ἢ τιμωρὸς νὰ γείνης, ἀλλ' ὁ μέγας Ζεὺς
 ἐν οὐρανοῖς κ' ἢ θεία δίκη. Ἄπιστε.
 (Στρεφόμενος ἀλλαχοῦ καὶ μεταβάλλον τὸν τόνον τῆς φωνῆς ἐπὶ τὸ ἠπιώτερον).
- Ω εἴπατέ μοι, εἴπατ' ἐν τῇ γῆ αὐτῇ
 τὸ πᾶν ἀκόμη εἶναι ἐν τῇ θέσει του;
 καὶ θ' ἀνατείλη αὔριον ὁ ἥλιος,
 ὅπως θερμάνῃ διὰ τῶν ἀκτίνων του
 γυναῖκας τρισαθλίας ὡσπερ τὴν ἐμὴν;
- ΓΛΑΤΚΙΔΗΣ: Ω Πολυμήστωρ δύστηνε!
 ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Τί ἔτι ζῶ;
 Ἰδοὺ τὰ στήθη μου. (Δεικνύει αὐτά). Συμπλήρωσον.
 Θεοί!
- ΓΛΑΤΚΙΔΗΣ:
 ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: τὸ ἔργον σου ὡς Ἐρινὺς σὺ τιμωρὸς
 καὶ φόνευσόν με, φόνευσον... Τί δειλιάς;
 ἐκδίκησιν, ὡς λέγεις, δὲν ἐπιθυμεῖς
 ὑπὲρ τοῦ σοῦ κ' ἐμοῦ υἱοῦ; Δίφιλε,
 ἢ μήτηρ σου καὶ σὲ κ' ἐμ' ἐθανάτωσε...
 1965
- ΙΛΙΟΝΗ:
 Σιώπα, μὴ ὀμίλει πλέον. Πῶς τολμᾷς
 ἀκόμη βλασφημῶν καὶ ν' ἀερολογῆς
 καὶ νὰ επικαλῆσαι ὡς ἀθῶος σὺ
 τὸν οἶκτον τῶν ἀνθρώπων, πάντων κάκιστε;
 Τὰς Ἐρινύας ἐν τῷ οἴκῳ ἔστησεν
 ἢ ἀπληστος χρημάτων μαύρη σου ψυχῇ.
 1970
- ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ω πόνους φοβεροὺς αἰσθάνομαι... Ριγῶ...
 1975
- ΙΛΙΟΝΗ:
 (Ἐξάγουσα ἐκ τοῦ κόλπου τῆς ἐγχειρίδιον ὀρμᾶ κατ'
 αὐτοῦ ἀστραπιαίως καὶ πλήττει αὐτόν).

Ἴδού σ' ἀκούω οὔσα εὐπειθῆς γυνή (σαρκαστικῶς).

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: ᾤ! ᾤχ!

ΙΔΙΟΝΗ: Δὲν θὰ κατέλθῃς εἰς τὸν Ἄδην νῦν
μεμφόμενός με... (Πλήττουσα αὐθις)

Δεῖλαιε, ἀπόθανε

(Ὁ Πολύδωρος σπεύδει ὅπως στηρίξει μετὰ τοῦ Γλαυκίδου τὸν Πολυμήστορα πίπτοντα. Ὁ Εὐρύαλος ἀκίνητε. Ἡ Ἰλιόνη ἀποχωρεῖ μακρὰν κρύπτουσα τὸ ἐγχειρίδιον εἰς τὸν κόλπον της).

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Αἰσθάνομαι τὸν θάνατον ἐγγίζοντα.

Ἐλθέ, Πολύδωρε, ἔλθέ πλησίον μου. 1980

ΙΔΙΟΝΗ: Ἐξεδικῆθην νῦν καλῶς ἢ λύσσα μου
ἐσβέσθη. Τέκνον μου. Διφιλε.

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: (Καταπεσὼν ἤδη ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ὑποβασταζόμενος ὑπὸ τοῦ Πολυδώρου καὶ Γλαυκίδου) ᾤχ, ᾤχ!
καὶ ἰδικόν μου τέκνον ἦτο.

ΕΤΡΥΑΛΟΣ:

ᾤΩ θεοί!

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: (Τρεμούσῃ καὶ ἀσθενεῖ φωνῇ)

Τὰ μέλη μου παρέλυσαν... τὸ πνεῦμά μου...

σκοτίζεται... πλησίον μου... ἔλθέ... ἔλθέ... 1985

ΔΙΦΙΛΟΣ: Ἐγὼ αὐτὸς σ' ὑποστηρίζω, σὲ κρατῶ.

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: Πολύδωρε... συγχώρει μοι... ἠθέλησα...

νὰ σὲ φονεύσω... ἀλλ' ἐτιμωρήθην... ᾤχ...

Γλαυκίδη... τὸ διάδημά μου... κόμισον...

(Ἐξέρχεται μετὰ σπουδῆς ὁ Γλαυκίδης, ὅπως κομίσει τὸ διάδημα).

Οἱ πάντες... τέκνον μου... σ' ὑπολαμβάνουσι... 1990

διάδοχος... γενοῦ... τοῦ θρόνου μου... Μηδέν...

ἀποκαλύψατε... εἰς τοὺς ἀνθρώπους... ᾤΑ... (σιωπᾶ)

Σ κ η ν ἢ Ζ'.

(Ἀκολουθοῦμενος ὑπὸ τοῦ Λυκίνου καὶ τῆς Χρυσάνθης εἰσέρχεται δρομαῖος ὁ Γλαυκίδης.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: (Ἐγχειρίζει τὸ διάδημα)

Λάβε, ᾤ βασιλεῦ.

ΠΟΛΥΤΜΗΣΤΩΡ: (Λαβὼν τὸ διάδημα πειρᾶται ὅπως ὑψώσει τὴν χεῖρα, ὅπως ἐπιθέσει αὐτὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Πολυδώρου ὑποκλινομένου, ἀλλὰ δὲν δύναται ἕνεκα τῆς ἀτονίας).

Δὲν ἔχω... δύναμιν...

τὴν χεῖρα... ν' ἀνατείνω... σὺ τὴν κεφαλὴν...

ὑπόκνηπον... Πολύδωρε... (Ὁ Πολύδωρος κίπτει ἔτι

μᾶλλον τὴν κεφαλὴν. Ὁ Πολυμήτωρ στεφανοῖ αὐτὸν διὰ τοῦ διαδήματος. Ὁ Γλαυκίδης παριστάμενος ἀριστερόθεν, ὁ Εὐρύαλος πόρρωθεν καὶ ὁ Λυκῖνος μετὰ τῆς Χρυσάνθης, ὄπισθεν παρὰ τῆ θύρᾳ θεῶνται περιλυποί).

Βασίλευσον...

1995

τὸ δίκαιον... ἀγάπα... καὶ τὴν... ἀδελφὴν...
τὴν σὴν... τὴν Ἰλιόνην... ναί... θεράπευε...
ὑπάρχει... δίκης... ὀφθαλμός... τετέλεσται...

ΕΤΡΥΑΛΟΣ:

ΔΙΦΙΛΟΣ:

Τί μοι ἐπεφυλάσσετε, ὦ μάκαρες!

(Ἀσπαζόμενος τὸν Πολυμήτορα)

Πάτερ! πατέρα μου σὲ θεωρῶ καὶ νῦν.

2000

(Πάντες κλαίουσιν).

ΙΛΙΟΝΗ:

(Προχωρήσασα πολὺ ἔμπροσ)

Ἦδη τὰ πάντα ἔχουσιν ἐκτελεσθῆ.

Ἐκεῖνος, ὃν ὡς τῆς κολάσεως αὐτῆς

ἐμίσησα τὰς πύλας, αἱματοσταγῆς

ὡς δεῖ, πρὸ τῶν ποδῶν μου κεῖται καὶ νεκρός,

δικαίαν δίκην τοῦ ἐγκλήματός του δούς.

2005

Τοῦ τέκνου μου τοῦ Δίφιλου ἢ σκιά

ἐξιλεώθη νῦν καὶ τῆς καρδίας μου

τὸ ἄλγος καὶ τὸ μῖσος ἐπραῦνθησαν.

Τί ἄλλο εἰς ἐμὲ τὴν ἄπολείπεται

ἀκόμη; ὦ! πλὴν τοῦ θανάτου μου οὐδέν.

2010

Καὶ ὄντως ἤδη τοῦ παντὸς ἀπόκληρος

ἐν τῇ ζωῇ πρὸς τί προσβλέπω τὴν ζωὴν;

Τί δύναται νὰ μὲ κρατήσῃ ἐν αὐτῇ;

ὅτε πατρός, μητρός, συζύγου καὶ υἱοῦ

στεροῦμαι καὶ ἐκεῖνος, ὃν ἠγάτησα

2015

παράφορος ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ μου

εὐρέθη ὅτι ἦτο ἀδελφός μου; Ἄ...

(Κλαίει καὶ ἐξάγουσα ἐκ τοῦ κόλπου τὸ ἐγχειρίδιόν της)

Ἀπόθανε καὶ σύ, ὦ Ἰλιόνη, νῦν.

ἂν ἐτιμώρησας τὸν φόνον τοῦ παιδός,

ἐφόνευσας τὸν σύζυγον. Εἶσ' ἔνοχος.

2020

Ναί, ἔνοχος καὶ δυστυχής. Ἀπόθανε.

(Πλήττει ἀκαριαίως τὴν καρδίαν αὐτῆς καὶ κλονίζεται. Ὁ Εὐρύαλος ἀντιλαμβανόμενος τούτου ὀρμᾶ καὶ περιβάλλει αὐτὴν διὰ τῶν χειρῶν, ὥστε πίπτει εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ. Ὁμοίως σπεύδει πρὸς αὐτὴν καὶ ἡ Χρυσάνθη. Οἱ λοιποὶ στρέφουσι τὰς κεφαλὰς πρὸς αὐτὴν).

Ὁ θάνατος θὰ σ' ἀπαλλάξῃ τῶν δεινῶν.

ΕΥΡΥΤΑΛΟΣ: (Ἄσπαζόμενος αὐτὴν μετὰ στοργῆς).

ᾠ ἄδελφή μου Ἰλιόνη.

ΙΛΙΟΝΗ: (Μόλις ἀνεγείρουσα τὴν κεφαλὴν καὶ προσβλέπουσα ἰκετευτικῶς αὐτόν). Ἄδελφέ,

Εὐρύταλε, τὸ θῦμα διὰ θύματος
ἐξιλεοῦται μόνον μετὰ θάνατον.

Δυστυχεστάτη... πάντων... νῦν... πρὸς τί... νὰ ζῶ; 2025
συγχῶρει μοι... διὰ... τόν... ἔρωτα... πρὸς... σέ...

(Κλίνει τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ Εὐρυτάλου κλαίοντας καὶ ἐκπνεεῖ. Μεταξὺ τῶν δύο συμπλεγμάτων ἦτοι τοῦ Πολυμήστορος κατακειμένου καὶ βασταζομένου ὑπὸ τοῦ Πολυδώρου, οὗ ὀπισθεν ἴσταται ὁ Λυκῖνος πλησιάζοντας, καὶ τῆς Ἰλιόνης ἐνηγκαλισμένης ὑπὸ τοῦ Εὐρυτάλου καὶ ὑποβασταζομένης ὑπὸ τῆς Χρυσάνθης προχωρεῖ ὑψῶν τὰς χεῖρας καὶ τὸ βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανὸν ὁ

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: (Περυλῶπως)

Ἐπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ δίκης ὀφθαλμός,
ὅστις τὰ πάντα ἐποπτεύων τιμωρεῖ!

(Καταπίπτει βραδέως τὸ καταπέτασμα)

(ἢ αὐλαία)

Τέλος τῆς πέμπτης πράξεως καὶ τῆς τραγωδίας.

Τὸ ἐν τῇ τρίτῃ πράξει ἄσμα τοῦ Φημίου ἐν τῇ δημῳδί.

ᾠ ὅταν τ' ἀηδόνι τὸ πρωτὶ
ἀκούσης νὰ θρηνήσῃ
καὶ ζ' αὔρας δροσερᾶς πνοῆ
τὸ μάτι σου δακρύσῃ
κατέβα σ' τὸ γιᾶλό

Τῆς πικροθάλασσας ὀργῆ
μ' ἐξέβρασ' ἐκεῖ πτώμα
καὶ μὲ χαηδεύει μὲ στοργῆ
ἢ αὔρα σ' ἄμμον στρώμα
καὶ χόρτου ἀπαλό.

Ἄπ' τὴν ἀγάπῃ σου ὀρμῆ
καὶ δύναμι ἀντλοῦσα
καὶ μὲ ἀτσάλινο κορμὶ
ᾠ τὰ κύματα βαστοῦσα,
φιλάτῃ μου, Ἡρώ.

Ἄλλὰ τῆς μοῖρας νὰ πνιγῶ
ἦτο γραφτὸ σκληρό.

Σκόρπα λουλούδια σου πουλιὰ
ζ' τὸ ἔρημό μου μνημα,
ὅταν ὁ οὐρανὸς γελᾷ
κι' ἀχολογῶντας κῦμα
δίγη ζ' αὐτὸ φιλεῖά.

Τῶν λουλουδιῶν τὴν εὐωδιὰ
νεκρὸς θέλω μυρίζει
καὶ κάθε κῦμα τὴ βραδεῖα
φιλεῖα θὰ μ' ἐνθυμίζῃ
τῶν δύο μας ἀγκαλιὰ

Κι' ὅταν λυπητερὰ θρηνήσῃ
ὀνειράτα πλασμένα.
ποῦ ἔκοψε νύχτας σκοτεινῆς
μπόρα κι' ἀπελπισμένα
τὰ στήθεα σου χτυπᾶς,

θὰ νοιώθω ἀκόμα καὶ νεκρός,
Ἡρώ, πῶς μ' ἀγαπᾶς.

1) Τὸ ἔργο ἔγραψε ὁ Κ. Μ. Ἀποστολίδης στὰ 1895. Εἶναι ὅπως ἐγένετο ἀντιληπτό, μιὰ τραγωδία πάνω στ' ἀγνώρια μιᾶς ἀρχαίας τραγωδίας, ποὺ τῆς λείπει βίως ὁ χορός. Γιατὶ ὁ μακαρίτης ἀπέφυγε νὰ γράψῃ τὰ χορικά δὲν τὸ σημειώνει στὸ χειρόγραφό του. Τοῦτο, τὸ κατέθεσα ἤδη στὰ Γενικά Ἀρχεῖμα τοῦ Κράτους στὸν ἰδικὸ μου φάκελλο.

Τὸ μέλος τοῦ ἐν τῇ τρίτῃ πράξει ἄσματος τοῦ Φημίου
τῆς Σοφίας Δελλαπόρτα.

Ὁταν ἡ ἀ-η-δὴν κρινεῖ ἀ-νοδοσι καὶ ἀρη-
νη-ση καὶ αὐ-ραὶ ἄρο-σι-μαὶ ἀναή δάκρυ καὶ εἰ κα-λὴ-ση
ἐλ-θεῖ εἰς τὴν ἀ-ελίαν. Ὁ καὶ κα-τὰ τὴν γοδερμένην κα-
τὰ ἐρρι-στία-σθον καὶ αἰώμα εἰς φωνὴν κα-ρὴν καὶ ἄρμα
ἔλ-θον καὶ ἀνοδοσι κρινεῖ, ἔρρι-στία-σθον καὶ αἰώμα

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Α' Η ΚΟΚΟΡΟΘΤΣΙΑ ΣΤΟ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟ

..«Παράξενο πράγματι τὸ ἔθιμο τῆς κοκοροθυσίας στὸ Διδυμότειχο. Καὶ ὁμως εἶναι πανάρχαιο διότι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐθυσίαζαν κοκόρους πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ γιὰ νὰ τοὺς δίνη τὴν ὑγεία τους. Καὶ οἱ Διδυμοτεϊχῖται γιὰ τὴν ὑγεία τους — γιὰ γεροσύνη ὅπως λέει ὁ λαὸς — σφάζουν κοκόρους τὴν 26ην Ὀκτωβρίου κάθε χρόνο πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου. Ὅπως ἔμειναν μερικοὶ τύποι ἀπὸ τὴν ἀρχαία θρησκεία, ἔμειναν ὡς τώρα καὶ τὸ ἔθιμον αὐτὸ καὶ δὲν ξεριζώθηκε ἂν καὶ πέρασαν αἰῶνες ἀπὸ τότε πού κατήργησε ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία τὶς θυσίαις. Ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ὅταν πῆγε ἔφιππος στὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Παλαιοκαστρίτου (τώρα Ἀρμενοεκκλησία), πού βρίσκεται καμμιά δεκαριά μέτρα πέρα ἀπὸ τὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἀγίου Δημητρίου γιὰ νὰ στεφθῆ Ἀυτοκράτωρ τὴν 26ην Ὀκτωβρίου κόκορα ἐθυσίασε πρῶτον γιὰ νὰ μὴν ἔλθῃ σὲ ἀντίκρουσι μὲ τὸ λαϊκὸ αἶσθημα καὶ ὅλος ὁ λαὸς πού ἦτο ἐκεῖ συγκεντρωμένος ἐπευφημοῦσε αὐτὸν μὲ τὶς λέξεις «Πολλὰ τὰ ἔτη του Δέσποτα». Ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας τὸ ἔθιμο αὐτὸ ἦταν ἀδιάπτωτο καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τοῦ τόπου αὐτοῦ ἐξακολούθησε χωρὶς διακοπή.

«Κάποτε ὁ ἀείμνηστος ἱεράρχης Φιλάρετος Βαφείδης¹ θέλησε νὰ καταργήσῃ τὸ ἔθιμον διότι ἡ ἐκκλησία τὸ καταδικάζει ὡς εἰδωλολατρικόν. Ἐβάλε καὶ χωροφύλακα νὰ ἐμποδίσῃ τὴ θυσία αὐτὴ πού γίνεται μόνο στὸ Διδυμότειχο καὶ σὲ κανένα ἄλλο μέρος. Οἱ κάτοικοι τὸ κατάλαβαν καὶ τὰ μεσάνυχτα πῆγαν καὶ ἔσφαξαν τοὺς κοκόρους των καί, ὅταν πῆγε πολὺ πρῶτὸ ὁ χωροφύλακας, βρέθηκε πρὸ τετελεσμένου γεγονότος. Τὰ κοκόρια εἶχαν σφαχθῆ.

«Καὶ ἐνῶ σιγὰ σιγὰ μὲ τὸν καιρὸ καὶ τὰ πολεμικὰ γεγονότα ἄρχισε πὸ ἔθιμο ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ λιγοστεύῃ, ἐφέτος παραδόξως παρατηρήθηκε μεγαλύτερη ποίησι στὸ ἔθιμο αὐτό. Ἡ ἐβδομάδα πού εἶναι ἐνωρίτερα τῆς εορτῆς τοῦ Ἀγίου Δημητρίου εἶναι τῆς προμηθείας κοκόρων γιὰ θυσία.

«Σπίτι χωρὶς κόκορα δὲν μένει καὶ ἂν μείνῃ θὰ ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψη μὲ τὸν τρόπο πού θὰ ἀναπτύξωμε παρακάτω. Ἀπὸ πολὺ πρῶτὸ ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ κρατώντας στὰ χέρια των δυὸ κοκόρους ἐπισκέπτονται τὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἀγίου Δημητρίου. Ἐκεῖ τοὺς περιμένουν οἱ σφάχτες — δήμιοι τῶν κοκόρων — ἀρπάζουν αὐτοὺς καὶ τοὺς σφάζουν μὲ τρόπο, ὥστε τὰ πέριξ νὰ γεμίσουν αἷματα. Τότε οἱ θῦται παίρνουν τὸν ἕνα κόκορα στὸ σπίτι καὶ τὸν ἄλλον ἀφιερώνουν στὸν Ἅγιο. Ἐὰν κανεὶς ἔχει ἕναν μόνον, παίρνει τὸ σῶμα καὶ ἀφιερώνει μόνον τὸ κεφάλι καὶ φεύγει. Οἱ οἰκοκυρὲς παρασκευάζουν μὲ τὸν κόκορα φαγητὸ καὶ τὸ μοιράζουν στοὺς περιοίκους γείτονας καὶ αὐτοὶ πάλι σὲ ἄλλους. Τὸ παρασκευασμένο αὐτὸ φαγητὸ τὸ ὀνομάζουν κουρμπάνι (θυσία). Τὸ ἔθιμον τῆς διανομῆς ἄρχισε νὰ καταργεῖται τώρα.

1) Ἀρχὲς εἰκοστοῦ αἰῶνα 1900 κ.έ.

«Μετά την απόλυσι τῶν ἐκκλησιῶν ὅλοι οἱ χριστιανοὶ πηγαίνουν στό παρεκκλήσι νά προσκυνήσουν τήν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καί βρῖσκονται μπροστά στή μακάβριο ἐκατόμβη τῶν θυσιασθέντων περρωτῶν. Ἀφοῦ προσκυνήσουν ἀρχίζει ὁ πληστηριασμός τῶν κοκόρων ἀπό ἕναν ἕναν καί, ἀφοῦ ξεπεράσῃ λίγο ἡ τιμὴ τῆς πραγματικῆς ἀξίας τοῦ ζωντανοῦ κόκορα παραδίδοντας στόν τελευταῖο πλειοδότη καί γιά νά τόν φέρῃ στό σπίτι καί μαγειρευθῆ με τόν ἰδικόν του ἢ τόν μόνον πού ἐπλειοδότησε, ἂν δὲν εἶχε προμηθευθῆ ἐγκαίρως.

«Τὸ παρεκκλήσι αὐτὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου βρῖσκεται σὲ ἕναν ἀνώμαλο βραχῶδη δρόμο πού πηγαίνει στήν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Παλαιοκαστρίτου (Ἀρμενοεκκλησιά) καί λίγο παραπάνω ἀπὸ τὴ Ν.Δ. πύλη τοῦ Φρουρίου Καλέπορτα. Ἀποτελεῖται ἀπὸ πέτρινες πλάκες συνδεδεμένες μιά με τὴν ἄλλη 2,50 μέτρων μήκους 1,50 περίπου πλάτους καί 1,20 ὕψους καί σχηματίζεται ἕνα παραλληλεπίπεδο κενὸν εἰς τὸ μέσον ὅπου τοποθετεῖται ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου καί ἄλλων, χωρὶς νά ἔχη οὐδὲν γνώρισμα χριστιανικόν. Λέγουν ὅτι ἦτο βωμὸς προχριστιανικός. Μόνον στή Νότια πλευρά, ἔδρα τοῦ παραλληλεπίπεδου εἶναι χαραγμένοι 4 κύκλοι ἐκ τῶν ὑστέρων καί ἐντὸς αὐτῶν ἐγγεγραμμένες 2 διαμέτροι σταυροειδῶς. Στὰ σημεῖα ὅπου ἐφάπτονται οἱ διαμέτροι καί στὰ κέντρα ἀπὸ κύκλων ὅπου διατραυροῦνται, ὑπάρχουν γράμματα τὰ ὁποῖα συναρμολογούμενα ἀποδίδουν τὴν ὑπογραφήν τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου.

«Ἡ ἐκκλησία ἂν καί θεωρεῖ τὸ ἔθιμον εἰδωλολατρικόν καί ἀντορθόδοξον ἡμεῖς ἔχομεν τὴν γνώμην ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ ὀλιγότερον θλαπτικόν τῆς θρησκείας διότι εἶναι μέσον σχέσεως λαϊκῆς καί συνδέσμου θρησκευτικότητος μετὰ τὴν ἀγνότητα καί μέτρον ἐνισχύσεως οικονομικῶς τῆς ἐκκλησίας.

Δ. ΜΑΝΑΚΑΣ

XI — 1965

«Ἐλεύθερη Θράκη» Ἀλεξανδρουπόλεως

B' ΓΙΑ ΤΟ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟ FESTIVALE ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΒΑΛΚΑΝΙΑΔΟΣ 1965

Στὴν ἐφετεινὴ χρονιά ὁ Βουλγαρικὸς Τουρισμὸς ἐπραγματοποίησε ἕνα μουσικὸ φεστιβάλ τῶν Βαλκανίων δηλ. τῆς Ἑλλην. Χερσονήσου. Πρὸς τοῦτο ἐκλήθη καί ἡ Ἑλλάς, πού μετέσχε διὰ τῆς Ἑτ. Θρακ. Μελετῶν. Ὁ μουσικὸς καί μουσικολόγος κ. Παντ. Καβακόπουλος ἀνέλαβε τὴν δημιουργία τῆς ὀρχήστρας καί τὴν διεύθυνσιν, ἡ Ἐταιρεία ἀνέλαβε νά ἐπιτύχῃ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Κράτους καί τὴν ἠθικὴν συμπαράστασιν τῆς συμμετοχῆς. Ὅταν ἐφθασεν ἡ ὥρα τῆς ἀναχωρήσεως τῆς ἑλληνικῆς ὀμάδος εἰς τὴν Στέγην Γραμμάτων δόθηκε στὴν αἴθουσα τῆς Στέγης μιά γενικὴ πρόβα τῶν ἱκανοτήτων τῆς ὀμάδος, παρισταμένων ἐπισήμων καί ἐιδικῶν. Τὴν ἐπομένην ἀνεχώρησε ἡ

όμάς. Κατά τὴν γενικὴ πρόβα εἶπεν ὀλίγας λέξεις ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Πολύδ. Παπαχριστοδούλου ὡς ἑξῆς:

Κύριοι,

«Σᾶς ἐκαλέσαμε σήμερα ἐδῶ ἀπὸ καθῆκον: Νὰ σᾶς γνωρίσουμε μιά μας Ἐθνικὴ προσπάθεια σὲ ξένο ἔδαφος. Ἡ Ἑταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν ἕνα τῶν μεγάλων τῆς σκοπῶν ἔθεσε πρὸ τριάντα χρόνια τὴν περισυλλογὴ καὶ τὴ σωτηρία τῶν Θρακικῶν Μουσικῶν κειμένων τῆς. Ἡ μακρὰ αὐτὴ προσπάθειά μας ἐδημιούργησε καὶ τὸ ἀποτέλεσμά τῆς: Τὴ συλλογὴ καὶ ἐκτύπωση μέρους τοῦ ὄγκου τῆς ἐργασίας μας, εἰς ἕνα τόμον προσαρτημένον εἰς τὸν 21 τόμ. τοῦ Ἀρχείου Θράκης, προσωπικοῦ μου ἔργου καὶ ἐκδιδομένου ἀπὸ 34 τώρα χρόνια καὶ ὡς ἐτήσιον ὄργανον τῆς Ἑταιρείας τῶν Θρακικῶν Μελετῶν.

«Ἡ Θρακικὴ Λαογραφία εἶχε τὸ ἥμισυ τοῦ ἸΘ' αἰῶνα μεγάλο ἀριθμὸ λαογράφων κυρίως διδασκάλων, ἱερέων, ἱεροψαλτῶν. Σὸλη τῆ Θράκης ἐνεργοῦσαν λαογραφικὰ καταγραφές. Οἱ προσπάθειες σὲ παντὸς εἶδους κείμενα γλωσσάρια τοπικά, συλλογές τραγουδιῶν, συλλογές παραμυθιῶν, παροιμιῶν, αἰνιγμάτων, διστίχων καὶ παντὸς εἶδους κειμένων χρησίμων πνευματικῶν προσπαθειῶν καὶ συλλόγων, καταγραφόμενες ἐστέλλοντο στὸ Φιλολογικὸ Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως καὶ δημιουργούντων ἕνας ὄγκος συλλογῶν, πού σήμερα ἀποτελοῦν πηγές λαογραφικὰς. Μέσα εἰς τὰ κείμενα αὐτὰ ἐπρώτευσαν τὰ μουσικὰ κείμενα τραγουδιῶν, πού καταγράφονταν μᾶλλον σὲ βυζαντινὴ παρασημαντικὴ καὶ μουσικὴ εὐρωπαϊκὴ. Ὁ Μανασεΐδης, ὁ Παπαχριστοδούλου Μόσχος, ὁ Παχτικός, ὁ Ζῆκος Ἀστέριος καὶ ἀναρίθμητοι ἄλλοι κατέγραψαν τὰ τραγούδια μας ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ μᾶς περιέσωσαν καὶ ἀφῆκαν στὸ ἔργο τους τὸ περιεχόμενον τῆς λαϊκῆς μας μουσικῆς, ὅπου συνεχίζουμε νὰποκαλύπτουμε καλλιτεχνικοὺς θησαυρούς.

«Τὰ ψίχουλα τούτα τῆς λαϊκῆς μας μουσικῆς ἀπὸ τὰ χαλάσματα τῆς φυλῆς μας ἀπὸ τὸ 1922 καὶ δῶθε λιγότεψαν, καὶ οἱ θρηνοὶ τοῦ χαλασμοῦ δὲν ἀφῆκαν ἀπομεινάρια νὰ σωθοῦν, γιὰτὶ ἐγράφηκαν καινούργοι θρηνοὶ!»

«Ἡ προσπάθειά μας ὅμως ἀναζητώντας τὸ λαὸ μας, τὸν εὗρηκε παντοῦ, πρόθυμο ὅπου στάθηκε ἢ μόνιμα ἢ προσωρινὰ καὶ ἄκουσε καὶ κατέγραψε τὰ πολύτιμα κείμενα καὶ τὰ περισυνέλεξε κἔχουμε τώρα τὸν Α' τόμον τῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης. Τοῦτο τὸ ὀφείλουμε στὸ ἀξιόλογο παιδί τῆς Ἡπείρου, ἀπὸ ταπεινὸ χωριό, ἀπὸ οἰκογένεια φτωχικὴ καὶ ἄσημη ὀργανοπαικτῶν, τὸν Παντελῆ Καβακόπουλο, πού ἔφθασεν ἐδῶ μὲ τὸ βιολί του καὶ τὸ λαϊκὸ θησαυρὸ του. Εἶναι πρωτοεργάτης τοῦ ἔργου, πού σαυτὸν χρεωστοῦμε τῆ μουσικῆ καταγραφῇ τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ στὶς πηγές του. Ἐἰσι ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ ξαναφέραμε στὴν ἐπιφάνεια τὰ Θρα-

1) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 69 δημοσίευμα Ἐ.Θρ.Μ. «Δείγματα λαϊκῆς στιχογραφίας». Πολ. Παπαχριστοδούλου.

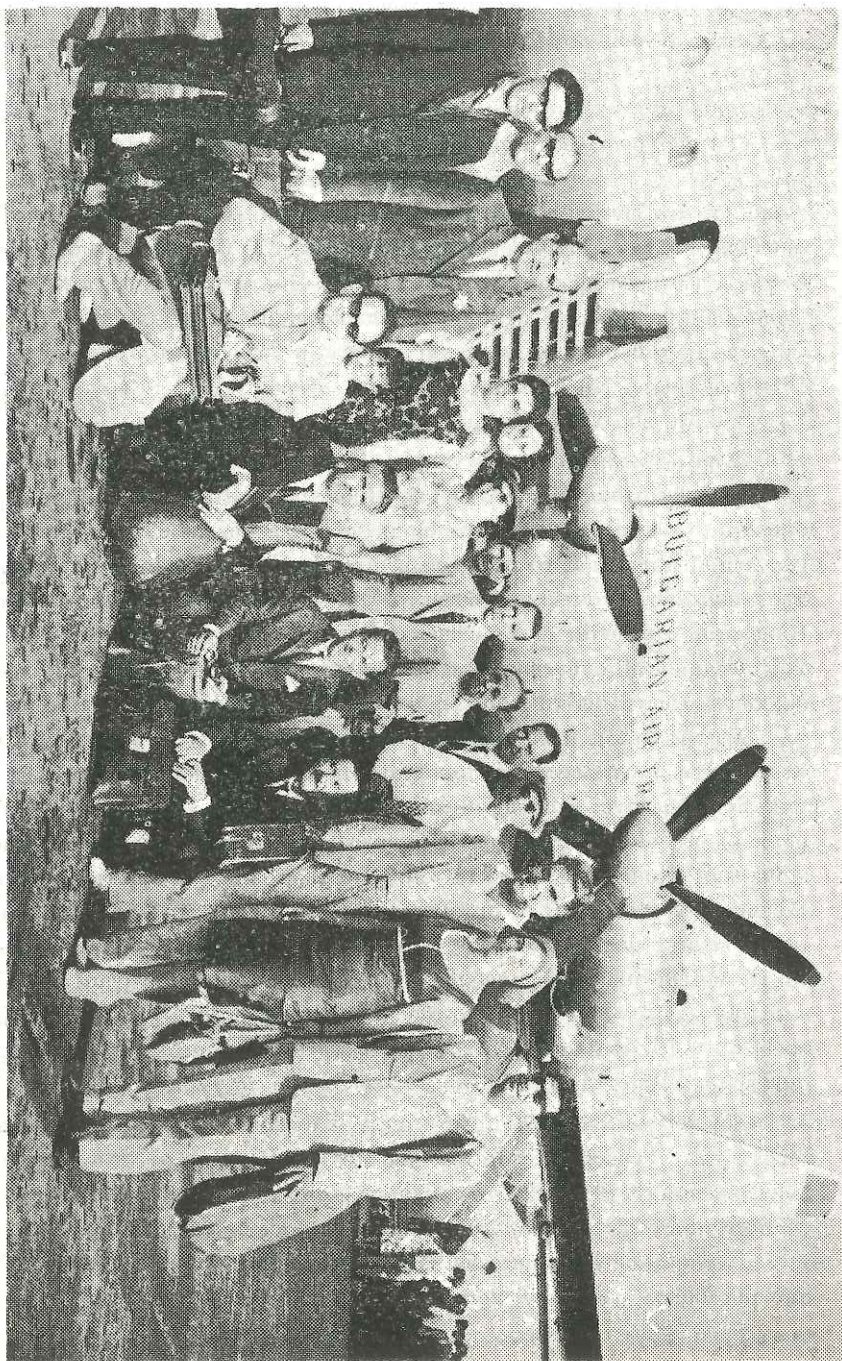
κικά τραγούδια με τὸ ὕφος τους, τὴν πνοή τους, τὸ χροῶμα τους, τὴ μελωδία τους, τοὺς τόνους, τὸ θρησκευτικό τους πάθος, τὴν ἀληθινὴ προέλευσή τους καὶ ὅλα τὰ χαρίσματα τους, ἀνάμεσα σὲ τὴν πελώρια ἐμφάνιση καὶ καταγραφή τῶν Ἑλληνικῶν τραγουδιῶν.

«Τὰ τραγούδια αὐτὰ ἐξέπεμπε ἀπὸ τὸ ΕΙΡ στὰ χρόνια 1952 - 1955. Τὸ ἔργο αὐτὸ — ἡ ἐκπομπή τους — προκάλεσε τὴ συγκίνηση τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ καὶ ἀναζωντάνεψε τὴν παλιὰ συνήθεια καὶ ξύπνησε τὸ μουσικὸ φρόνιμα τῶν Θρακῶν, νὰ ξανατραγουδήσουν ὕστερα ἀπὸ τὴ θρηνώδικη ἐποχὴ τῆς προσφυγιάς. Ἔτσι ἀνέζησε ἡ Θρακικὴ μουσικὴ. Βάσταξε ἡ ἐκπομπὴ 3 χρόνια καὶ περισώσαμε τὰ κείμενα σὲ τόμο καὶ περισώσαμε τὰ κείμενα σὲ καταγραφή, ὥστε νὰ μὴ χαθοῦν ἀλλὰ καὶ σὲ μαγνητόφωνα νὰ μείνῃ τὸ μέλος των ζωντανό. Βάσκανος μοῖρα καὶ ὁ Ἑλληνικὸς φθόνος ἔδωσε τέλος στὸ ἔργο μας, ἀλλὰ ἐδῶ δὲν εἶναι ὥρα νὰ μιλήσουμε γι' αὐτό.

«Σήμερα καλὴ ὥρα ἦρθε τὸ φῶς νὰ φέξῃ πάλι. Μιὰ πρόσκληση γιὰ συμμετοχὴ σὲ Φεστιβάλ Βαλκανικὸ στὴ Βουλγαρία κατέφθασε στὴν Ἀθήνα καὶ θρῖσκεται καὶ πάλι ἡ Ἑταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν σὲ θέση νάποστείλῃ στὴ Βουλγαρία μιὰ ομάδα νὰ μετάρσῃ με τὸν Π. Καβακόπουλο γιὰ νάνταγωνισθῇ πρὸς βαλκανικὰ κράτη με τὰ τραγούδια τῆς στὸν καλλιτεχνικὸ στίβο. Στὴ Βουλγαρία καλοῦνται οἱ Γιουγκοσλαῖοι, οἱ Ρουμᾶνοι καὶ Ἄλβανοι ἐμεῖς καὶ οἱ Βούλγαροι. Μία εὐγενικὴ ἀμίλλα δημιουργεῖται δηλαδὴ ποιὸς ἀπὸ ποιά ομάδα, τῶν 5 λαῶν, ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ παράδοση καὶ ἰσχυρότερη καὶ βαθύτερη πηγὴ ζωῆς τῆς λαϊκῆς μουσικῆς, ἀρχαιότερη καὶ ἱστορικώτερη δημιουργία, ὥστε νὰ ὑπερέχῃ ἡ καλλιτεχνικὴ του διάθεση καὶ τὰ λαϊκὰ ταλέντα τῆς φυλῆς του. Στὴ Βαλκανικὴ εἶμεθα τὸ παλαιότερο ἔθνος. Τί ἐδώκαμε καὶ τί προσφέραμε τόσους αἰῶνες; Τί πῆραν οἱ γειτονικοὶ λαοὶ ἀπὸ μᾶς. Ποῦ ἐφτάσαμε ὁ κάθε λαὸς, ποιὸς πρόσφερε τὰ ἐπικρατέστερα καὶ βοήθησε με τὸ δανεισμὸ καὶ τὴν ἐπικοινωνία καὶ τὸ συγχροτισμὸ τὰ πλιότερα; Ἔχουμε πληροφορίες ὅτι οἱ γείτονές μας καλλιεργοῦν τὴ λαϊκὴ μουσικὴ τους ἐπιστημονικά. Πιθανὸ νὰ ὕστεροῦμε ἢ νὰ προβαδίζουμε. Πρέπει πάντως νάναμετρηθοῦμε με καρτερία καὶ ἐργασία καὶ νὰ σταθοῦμε μεπιμονὴ ἢ νὰ ζήσῃ τὸ δημοσιὸ τραγούδι στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ ἢ νὰ παραδεχθοῦμε τὴν ἥττα μας, διότι ἀμελήσαμε τὸ καλύτερο δῶρο τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ χάρισμα.

«Τὴ πραγματοποίησι αὐτῆς τῆς μεγάλης τοῦ Κράτους προστασίας, οφείλουμε στὸν Πρέσβυ κ. Μπίτσιο καὶ τὸν κ. Βλάχο καὶ στὸν ἀκάματο κ. Σέκκερη, ποὺ ἐδέχθησαν νὰ συντελέσουν ὀλοπρόθυμα, ἀφοῦ δόθηκε αὐτὴ ἡ μεγάλη ἐνκαιρία τοῦ Φεστιβάλ στὸ βουλγαρικὸ χῶρο.

«Εὐχαριστῶντες θερμὰ σᾶς καλοῦμε τώρα νὰ ἀκροασθῆτε τὴν ομάδα μας ποὺ μεταβαίνει στὸ Βουλγαρικὸ ἔδαφος νὰ δρέψῃ δάφνες».

Ἐν τῷ ἀεροδρόμῳ τῆς ἑλλάδος τῆς 1965. Πρὸς τὸ μέσον ὁ ἐκτελεστικὸς ἀρχηγὸς τῆς ἑλ. Ἐ. Ἐ. Μελετών κ. Γ. Τασουλίδης, πρὸς τὸν ἀριστερὰ τῶν καλλιτεχνῶν μας πρὸς τὴν νίκη.

Δ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Studii si cercetari de istorie literara si folclor,
anul XII, Nr. 3-4, Bucuresti, 8ον, σελ. 389—716.

Εἰς τὸ ὀγκῶδες τεῦχος τοῦτο τοῦ 12ου τόμου τοῦ ὡς ἄνω περιοδικοῦ ἐπισημαίνομεν ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς μίαν μόνον ἀξιόλογον φιλολογικὴν καὶ λαογραφικὴν ἐργασίαν, ἡ ὁποία ἀνήκει εἰς τὸν I. C. Chiti-mia ὑπὸ τὸν τίτλον: «Τὸ λαϊκὸν μυθιστόρημα Διήγησις τοῦ φιλοσόφου Ἄρχιρίου εἰς τὴν σλαβικὴν καὶ ρουμανικὴν γραμματείαν καὶ αἱ σχέσεις αὐτοῦ μετὰ τὴν λαογραφίαν» (σελ. 599 - 609). Πρόκειται διὰ τὸ ἀνατολικῆς προελεύσεως δημῶδες βιβλίον «Διήγησις τοῦ φιλοσόφου Ἄρχιρίου». Ἐκ τῶν γνωμικῶν καὶ παροιμιωδῶν φράσεων, ποὺ περιλαμβάνονται εἰς αὐτό, μερικαὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὸν Μένανδρον, τινὰ δὲ ἀπὸ τὰ «παθήματα τοῦ Ἄρχιρίου» εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Τωβίτ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Κατὰ τὴν γνώμην ἐνίων Ἀνατολιστῶν τὸ βιβλίον τοῦτο συνετέθη ἐν μέσῳ τοῦ ἐβραϊκοῦ κόσμου ἐν Παλαιστίνῃ, κατ' ἄλλους δ' ὑπὸ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Συρίας κατὰ τοὺς πρώτους μ.Χ. αἰῶνας. Ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου ἀνεκαλύφθησαν εἰς ἀσυριακὴν, ἀραβικὴν, ἀρμενικὴν, αἰθιοπικὴν καὶ σλαβικὴν γλῶσσαν. Κατὰ τὸν A. N. Veselovski καὶ τὸν V. Jagic' τὸ ἔργον εἰσηλθὲν εἰς τὴν παλαιὰν σλαβικὴν καὶ σλαβορωσικὴν φιλολογίαν διὰ τινος βυζαντινοῦ ἐλληνικοῦ ἐνδιαμέσου. Ἐκ τῆς σλαβικῆς τοῦτο μετεφράσθη εἰς τὴν ρουμανικὴν γλῶσσαν τὸν 17ον αἰ. Ἡ «Διήγησις» αὕτη μετὰ πλῆθος λαογραφικῶν στοιχείων ἀφῆκε σημαντικὰ ἴχνη εἰς τὴν λαογραφίαν πολλῶν λαῶν. Σημειωτέον ὅτι αὕτη εὐρίσκεται ἐν παραλλαγῇ εἰς τὸ ἔργον «Χίλια καὶ μία νύχτες», εἰς ἐλληνικὰ παραμύθια (βλ. B. Schmidt, Griechische Märchen..., σ. 26 κ. ἐξ.), εἰς ρουμανικὰ παραμύθια, ὡς καὶ εἰς δημῶδους περιεχομένου βιβλία λογίων, ὅπως π.χ. τοῦ Ἀντωνίου Πάνν.

Ρουμανικοῦ φιλολογικοῦ καὶ λαογραφικοῦ διαφέροντος εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ Traian Ionescu-Niscov δημοσιευομένη ἀλληλογραφία μετὰ τοῦ Urban Jarnik καὶ τοῦ Ρουμάνου συλλογέως καὶ ἐκδότου παραμυθῶν Πέτρου Ispirescu (σ. 639 - 682). Ἀξιόλογος εἶναι καὶ ἡ βιβλιοκρισία τοῦ O. Paradi-ma διὰ τὸ ἔργον τοῦ Ἀντ. Πάνν, Cîntece de lume (= Κοσμικὰ ἄσματα ...) (σ. 689 - 693).

Revista de Folclor, ἔτ. I, Bucuresti 1956, Nr. 1-2, 8ον, σελ. 382

Εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦτο τοῦ Λαογραφικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Βουκουρεστίου δημοσιεῖονται μελέται καὶ ἄρθρα (μετὰ περιλήψεως εἰς ἀγγλικὴν καὶ ρωσικὴν γλῶσσαν) ἐπὶ τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας, χρονικὰ καὶ

ειδήσεις, αναφερόμενοι οὐ μόνον εἰς τὴν ρουμανικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διεθνῆ λαογραφικὴν κίνησιν καὶ βιβλιοκρισίαι.

Ὁ τόμος ἀρχεται μὲ τὴν μελέτην τοῦ Mih. Pop, Problemele si perspectivele folcloristicii noastre (= Προβλήματα καὶ προοπτικαὶ τῆς λαογραφίας μας), σ. 9 - 32. Ἐξετάζονται αἱ νέαι ὑπὸ Ο. Densusianu ἐγκαινισθεῖσαι μέθοδοι καὶ κατευθύνσεις τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος μας, ὡς καὶ αἱ προσπάθειαι τοῦ Bela Bartok καὶ τοῦ C. Brailoiu πρὸς περισυλλογὴν τῶν δημοδῶν μελωδιῶν τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ. Ἐπεταὶ ἡ συζήτησις διὰ τὰς νέας βάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθησαν αἱ νεώτεραι συλλογαὶ λαογραφικοῦ ὕλικου καὶ αἱ σχετικαὶ μελέται τῶν νεωτέρων λαογράφων ἐρευνητῶν ἐν Ρουμανίᾳ. Κατόπιν μελετῶνται τὰ σημερινὰ προβλήματα τῆς λαογραφίας καὶ ἀναφέρονται οἱ σκοποὶ καὶ τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ σύγχρονος λαογραφικὴ ἔρευνα. — Pascal Bentoiu, Cîteva consideratiuni asupra ritmului si notatia melodiilor de joc romînesti (= Παρατηρήσεις τινὲς διὰ τὸν ρυθμὸν καὶ τὴν καταγραφὴν τῶν μελωδιῶν τῶν ρουμανικῶν χορῶν), σ. 36 - 65. — Gh. Ciobanu, Despre factori care înlesnesc evolutia muzicii populare (= Περὶ τῶν παραγόντων, οἱ ὅποιοι διευκολύνουν τὴν ἐξέλιξιν τῆς δημῶδου μουσικῆς), σ. 68 - 105. Ὁ συγγρ. ἐξετάζει ἐνταῦθα τὰ προβλήματα τῆς σχέσεως τῆς ρουμανικῆς δημῶδου μουσικῆς πρὸς τὴν ἀντίστοιχον μουσικὴν ἄλλων λαῶν, ὡς καὶ τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὴν προσωπικὴν μουσικὴν δημιουργίαν καὶ τοὺς συμφορμῶδες τοὺς παρατηρουμένους οὐ μόνον εἰς τὰ κείμενα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς μελωδίας τῶν δημοδῶν ᾄσμάτων. — Ovidiu Birlea, Cercetarea prozei populare epice (= Ἐρευνα τῶν δημοδῶν ἐπικῶν διηγήσεων), σ. 109 - 132. Διαπιστοῦται ὅτι, ἂν καὶ αἱ συλλογαὶ ρουμανικῶν παραμυθίων καὶ ἄλλων δημοδῶν διηγήσεων εἶναι πολλαί, ἐν τοῦτοις αἱ εἰδικαὶ περὶ αὐτῶν μελέται εἶναι ὀλίγισται. — Vera Proca, Despre notarea dansului popular romînesc (= Περὶ τῆς καταγραφῆς τῶν ρουμανικῶν λαϊκῶν χορῶν), σ. 135 - 169. Ὑποδειγματικὴ μελέτη μετὰ πλήθους εἰκόνων. — Mariana Rodan-Kahane, Cîtece si jocuri de nunta din tinutul Padurenilor, regiunea Hunedoara (= Γαμήλια ᾄσματα καὶ χοροὶ τῆς περιοχῆς Παντουρένιλορ τῆς Χουνεντοάρα), σ. 172 - 210. Μουσικὴ μελέτη. — Emanuela Balaci καὶ Andrei Bucsan, Folclorul coreografic din Sibiel (= Χορογραφικὴ λαογραφία ἐκ Συμπιέλ), σ. 213 - 246. — I. Muslea, Samuil Micu — Clain si folclorul (= ὁ Σαμουήλ Μίκου - Κλαῖν καὶ ἡ λαογραφία), σ. 249 - 255. Ὁ συγγρ. παράθετει βιογραφικὰς καὶ βιβλιογραφικὰς πληροφορίας περὶ τοῦ Τρανσυλβανοῦ Μίκου - Κλαῖν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς 150 ετηρίδος ἀπὸ τοῦ θανάτου του. Ὁ Κλαῖν δὲν ἐνδιέφερετο μόνον διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γλῶσσαν τῆς πατρίδος του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν λαογραφίαν αὐτῆς. — I. Byck, Dr M. Gaster folclorist, σ. 258 - 260. Τὸ ἄρθρον ἐγράφη ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἐν Λονδίῳ ἑορτασμοῦ τῆς 100ετηρίδος ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Ρουμανοεβραίου φιλολόγου καὶ λαογράφου Μ. Γκάστερ. — Tiberiu Alexandru, Bela Bartok si folclorul romînesc (= Ὁ Μπέλα Μπαρτόκ καὶ ἡ ρουμανικὴ λαογραφία), σ. 262 - 269. — Parion Cocisiu, Un strain (anonim) despre muzica romîneasca la începutul secolului al XIX - lea (= Ξένος (ἀνώνυμος) διὰ τὴν ρουμανικὴν μουσικὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰ.), σ. 271 - 277. — Adrian Fochi,

Istoria si folclor (= Ἱστορία καὶ λαογραφία), σ. 279 - 284. Ὁ συγγρ. διαπιστώνει ὅτι διὰ πρώτην φοράν μνεῖα περὶ τοῦ ρουμανικοῦ δημῶδους ἔσματος ἐγένετο ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ χρονογράφου Δούκα. (Βλ. Δούκαν, ἔκδ. Βόννης, 1834, κεφ. 15, σ. 57). — A. L. Lloyd, A noua conferinta anuală a consiliului international pentru muzica populară (= Ἡ 9ῆ ἐτησία σύνοδος τοῦ διεθνoῦς συμβουλίου διὰ τὴν λαϊκὴν μουσικὴν), σ. 286 - 289. — Eugenia Cernea, Din activitatea folcloristicii sovietice (= Ἀπὸ τὴν σοβιετικὴν λαογραφικὴν δρᾶσιν), σ. 290 - 295. — S. C. Stroescu, Din activitatea Institutului de Folclor (= Ἀπὸ τὴν δρᾶσιν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἰνστιτούτου Βουκουρεστίου), σ. 296 - 301. — (Διαφόρων): Din realizările folcloristicii noastre (= Ἀπὸ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς λαογραφίας μας), σ. 305 - 311. — (Διαφόρων): Activitatea folcloristica internațională (= Διεθνῆς λαογραφικὴ δρᾶσις), σ. 312 - 330. — Βιβλιοκρισίαι, σ. 321 - 344. (Κρίνονται τὰ: Deutsches Jahrbuch für Volkskunde. Bd. I (1955) ὑπὸ A. Fochi, Anton Pann, Cîntece de lume (Bucur. 1955) ὑπὸ C. Prichichi, Balade populare (Bucur. 1954) ὑπὸ O. Birlea, 200 cîntece si doine, Culeg. de Gh. Ciobanu (Bucur. 1955) ὑπὸ Αἰμιλίας Comiseli). Ἐπεταί: I. Muslea, Βιβλιογραφία τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1944 - 1950, σελ. 345 - 383.

Ἔτ. II (1957). Ντ. 1 - 2, 8ον, 258 σελ. Paula Carp, Cîteva cîntece de ieri si de azi din comuna Batrîni (= Ἄσματα τινα τῆς χθὲς καὶ τῆς σήμερον ἐκ τοῦ χωρίου Batrîni), σ. 7 - 63. Μουσικολογικὴ μελέτη. — Vera Proca, Despre notarea dansului popular românesc (= Περὶ τῆς καταγραφῆς τῶν ρουμανικῶν λαϊκῶν χορῶν), σ. 65 - 91. Συνεχίζεται ἢ εἰς τὸ προηγούμενον τεῦχος ἀναφερθεῖσα μελέτη. — Ioan Jagamas, Cîntecul satului (= Τὸ ἄσμα τοῦ χωρίου), σ. 93 - 97. — Stefania Golorentia, O poeta populară: Veronica Gabudean (= Μία ποιητρίσσα: Βερονίκη Γκαμπουντεάν), σ. 99 - 122. — Al. I. Amzulescu, Răscoala taranilor din 1907, oglindită în cîntecul popular (= Ἡ ἐπανάστασις τῶν χωρικῶν τοῦ 1907, καθρεπτιζομένη εἰς τὸ δημῶδες ἄσμα), σ. 125 - 147. — Gh. Ciobanu, Contributii la istoria cîntecului nostru popular (= Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἡμετέρου δημῶδους ἔσματος), σ. 149 - 155. — G. Sbircea, Obiceiuri, cîntece si jocuri magice din comuna Toplita (= Συνήθειαι, ἄσματα καὶ μαγικοὶ χοροὶ ἐκ τοῦ χωρίου Τόπλιτσα), σ. 157 - 165. — I. Byck, Barbu Lazareanu, σ. 167 - 168. — Tiberiu Alexandru, Despre localitățile din care Bela Bartok a cules muzica populară românească (= Περὶ τῶν τόπων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Μπέλα Μπαρτόκ συνέλεξε τὴν ρουμανικὴν δημῶδη μουσικὴν), σ. 179 - 181. — C. Zamfir Tiberiu Brediceanu octogenar, σ. 179 - 181. — Jiri Vyslouzil, Folcloristica muzicală în Cehoslovacia (= Ἡ μουσικὴ λαογραφία ἐν Τσεχοσλοβακίᾳ), σ. 182 - 192. — (Διαφόρων): Din realizările folcloristicii noastre (= Ἐκ τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ἡμετέρας λαογραφίας), σ. 193 - 204. — (Διαφόρων): Activitatea folcloristica internațională (= Διεθνῆς λαογραφικὴ δρᾶσις), σ. 205 - 223. — Βιβλιοκρισίαι, σ. 224 - 258. (Κρίνονται: Deutsches Jahrbuch für Volkskunde. Bd. II (1956) ὑπὸ Adrian Fochi, Leopold Schmidt, Anleitung zur Sammlung und Aufzeichnung des Volksliedes in Österreich (Wien 1947) ὑπὸ Adrian

Fochi, Vernam Hull και Archer Taylor, A collection of Irish Riddles (1955) ὑπὸ Monica Rahmil, S. Baud — Bovy, Sur la prosodie des chansons celtiques ὑπὸ Gh. Ciobanu, Al. Motev, Taktovete s hemiolno udaljeni vremena v zapisti na balgarskite folkloristi (= Μέτρα με χρόνου μακροῦς εἰς τὰς μουσικὰς καταγραφὰς τῶν Βουλγάρων λαογράφων) ὑπὸ Emilia Comisel, Vechi cîntece de viteji, Bucur. 1956 (= Παλαιὰ ἑρωϊκὰ ἄσματα) ὑπὸ τῆς ἰδίας, Ἄσματα καὶ παραλογαὶ молδαβικαὶ (οὐγγριστὶ) ὑπὸ Adrian Vicol, Culegere de melodii de dansuri populare din diferite regiuni ale Tarii, Bucur. 1953 (= Συλλογὴ μελωδιῶν λαϊκῶν χορῶν ἐκ διαφόρων περιοχῶν τῆς χώρας) ὑπὸ Z. Suliteanu, 100 melodii de jocuri din Ardeal, Bucur. 1955 (= 100 μελωδία χορῶν ἐκ Τρανσυλβανίας) ὑπὸ C. Zamfir, T. Alexandru, Instrumentele muzicale ale poporului Romîn. Buc. 1956 (= Τὰ μουσικὰ ὄργανα τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ) ὑπὸ I. Muslea· βλ. καὶ τὴν ἡμετέτραν βιβλιοκρισίαν ἐν Λαογραφία, τ. ΙΗ' (1959) σ. 586 - 91.

Nr. 3, 147 σελ. O. Bîrlea, Cîteva consideratiuni asupra metodei filologice în folcloristica (= Παρατηρήσεις τινὲς ἐπὶ τῆς φιλολογικῆς μεθόδου ἐν τῇ λαογραφίᾳ), σ. 7 - 26. — T. Alexandru, Vioara ca instrument muzical popular (= Τὸ βιολὶ ὡς λαϊκὸν μουσικὸν ὄργανον), σ. 29 - 52. — S. V. Dragoi, 20 colinde din com. Zam - Hunedoara (= 20 ἄσματα καλάντων ἐκ τοῦ χωρίου Ζάμ τῆς Χουνεντοάρα), σ. 55 - 73. Μουσικολογικὴ μελέτη. — Far. Josef, Culegerile de poezie populara secuïasca efectuate de elevii din Tg. Mures pe la 1860 (= Συλλογαὶ δημώδους ποιήσεως τῆς Σεκουιάσκας γενόμεναι ὑπὸ μαθητῶν τοῦ Τ. Μούρες περὶ τὸ 1860), σ. 75 - 79. — Gh. Ciobanu, Un cîntec al lui Dimitrie Cantemir în colectia lui Anton Pann (= Ἄσμα τοῦ Δημητρίου Καντεμὶρ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Ἄντ. Πάνν), σ. 81 - 95. Πρόκειται περὶ ἀπομμήσεως τῆς μουσικῆς φαναριωτικοῦ στιχουργήματος, ἀρχίζοντος μετὸν στίχον:

Τί μεγάλη συμφορά, τί ἡμέρα, τί εἰδήσεις.

Aug. Z. N. Pop, G. T. Kirileanu la 85 de ani (= Περὶ τοῦ 85ετοῦς Κιριλεάνου) σ. 97 - 105. — M. Pop, Arnold Van Gennep (νεκρολογία), σ. 106 - 108. — Felix Hoerbuerger, Cercetarea dansului popular în Germania si Austria (= Ἔρευνα περὶ τοῦ λαϊκοῦ χοροῦ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ), σ. 109 - 111. — (Διαφώρων): Σημειώματα ἀφορῶντα εἰς τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας καὶ τὴν διεθνή λαογραφικὴν κίνησιν (σ. 112 - 138). Βιβλιοκρισίαι (σ. 139 - 147): Κρίνονται: Karl Pg, Περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ ὑποκειμένου τῆς λαογραφικῆς ἐρεῦνης (Burgeländische Heimatblätter, Eisenstadt, XIII (1951) Heft 3, σ. 99 - 108) ὑπὸ A. Fochi, Οὐγγρικαὶ μελέται καὶ περιοδικὰ ὑπὸ L. Voita.

Nr. 4, 167 σελ. C. Gh. Prichici, Geneza melodica a baladei lui Pintea Viteazul (= Ἡ μελωδικὴ γένεσις τῆς παραλογῆς Πίντεα τοῦ «γενναίου»), σ. 7 - 25. — G. Retegan, Dracii din valea Tiblesului (= Οἱ δράκοι εἰς τὴν πεδιάδα Τσιμπλέσου), σ. 27 - 52. — A. Giurcescu, Jocurile din Vrancea (= Χοροὶ ἀπὸ τὴν Βράντσεα), σ. 55 - 74. Μουσικολογικὴ καὶ χορογραφικὴ μελέτη. — Gh. Ciobanu, Cîntece romînesti inedite de la începutul secolului al XIXlea (= Ἀνέκδοτα ρουμανικὰ ἄσματα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰ.), σ. 77 - 89. Τὸ ἄρθρον ἐνδιαφέρει καὶ ἀπὸ

έλληνικής πλευρᾶς, διότι ἀφορᾷ καὶ εἰς ἑλληνικά ἄσματα εἰς βυζαντινὴν μουσικὴν καταγεγραμμένα. Ὁ συγγρ. παραθέτει καὶ φωτοτυπίας ἐκ σελίδων χ/φων περιεχόντων τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν. — D. Simonescu, Folcloristul C. Radulescu — Codin (1875 - 1926) (= Ὁ λαογράφος Κ. Ραντουλέσκου - Κοντίν), σ. 91 - 120. Λίαν ἀξιόλογος βιογραφικὴ μονογραφία μετ' ἐξαιρετικῆς βιβλιογραφικῆς ἐνημερότητος. — C. Barbulescu καὶ L. Stanculeanu, Consideratii preliminare asupra culegerilor de folclor facute în zona Hidrocentralei de la Bicaz în anii 1954 - 1955 (= Προεισαγωγικαὶ παρατηρήσεις περὶ τῶν λαογραφικῶν συλλογῶν τῶν γενομένων εἰς τὴν ζώνην Μπικᾶζ), σ. 122 - 128. — Ἔπονται σημειώματα διαφόρων συγγραφέων περὶ τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ρουμανικῆς καὶ διεθνoῦς λαογραφικῆς ἐρεῦνης (σ. 129 - 140) καὶ βιβλιοκρισίαι (σ. 141 - 151). Κρίνονται: R. Wolfram, Die Volkstänze in Österreich (Salzburg 1951) ὑπὸ Veronika Mikznik, Leopold Schmidt, Die kulturgeschichtlichen Grundlagen des Volksgesanges in Österreich (1948) ὑπὸ A. Fochi, καὶ ἄλλα ὑπὸ T. I. Niscon καὶ A. Vicol. Ἐφεξῆς δημοσιεύεται ὑπὸ I. Muslea, Βιβλιογραφία τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1951 - 1955 (σελ. 152 - 167).

Ἔτος III (1958) Nr. 1, 151 σελ. Ὁ τρίτος τόμος τοῦ ὡς ἄνω περιοδικoῦ (Nr. 1) ἀρχεται μετὰ τὴν ἀξιόλογον μελέτην τοῦ Mihai Pop, Mastile de lemn din Birsesti — Topesti — Vrancea (= Ξύλινα προσωπίδες ἐκ Μπирσέστι — Τοπέστι — Βράντσεα), σ. 7 - 26. Ὁ συγγρ. ἐν εἰσαγωγῇ, ἀναφέρει τὰς ἐορτὰς καὶ τὰς ἄλλας περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας συνηθίζεται ἐν Ρουμανίᾳ ἡ χρῆσις προσωπίδων, τὰ εἶδη αὐτῶν καὶ τὴν ὕλην, ἐξ ἧς αὐταὶ κατασκευάζονται, συζητεῖ τὰς σχετικῶς μετὰ τὴν προέλευσιν τούτων γνώμας τῶν Εὐρωπαϊῶν λαογράφων Karl Meuli καὶ Richard Weiss. Ἡ εὐρύτης τοῦ θέματος καὶ ἡ ἀνεπαρκῆς μέχρι τοῦδε ἔρευνα αὐτοῦ ἐν Ρουμανίᾳ ὑπεχρέωσαν τὸν συγγρ. νὰ μελετήσῃ μόνον τὰς ξυλίνας προσωπίδας τοῦ χωρίου Τοπέστι. Ἀπὸ τοῦ 1927, λέγει, ἤρχισαν ἐξετάζομεναι αἱ προσωπίδες τῆς περιοχῆς Βράντσεα ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου D. Gusti. Ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης διεπιστώθη ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ Nereju οἱ ἐπαγρυπνοῦντες κατὰ τὴν τελευταίαν μεταμφιέζονται μετὰ προσωπίδας κατασκευαζομένας ἀπὸ ξύλον ἢ δέρμα προβάτου πρὸς ἀποδιοπόμπησιν τῶν κακοποιῶν πνευμάτων καὶ πρὸς ἀποφυγὴν βρικολακιάσματος τοῦ νεκροῦ. Τὸ αὐτὸ συνηθίζεται καὶ ἐν Τοπέστι. Οἱ ἐπαγρυπνοῦντες μεταμφιέζομενοι καὶ ἐδῶ χορεύουν διαφόρους τοπικοὺς χοροὺς πέριξ πυρᾶς κατὰ τὴν νύκτα μετὰ σκοπὸν τὴν διασκέδασιν αὐτῶν καὶ τοῦ νεκροῦ.

Ἐξετάσας τὸ θέμα τῶν «νεκρικῶν χορῶν» παρὰ τοῖς σλαβικοῖς λαοῖς ὁ M. Nilsson λέγει ὅτι ὡς βᾶσις τῶν χορῶν τούτων ὑπόκειται ἡ ἰδέα τῆς ἀνάγκης νὰ δοκιμάσουν οἱ ζῶντες κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ὁμοῦ μετὰ τοῦ νεκροῦ τὴν χαρὰν τῶν ζωϊκῶν ἀπολαύσεων. Τὸ αὐτὸ δ' ἀκριβῶς συνέβαινε, λέγει ὁ Nilsson, εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας καὶ τοὺς Ἑτρούσκους (Der Ursprung der Tragödie, Opuscula Selecta, I, Lund, 1951, σ. 106). Αἱ μαρτυρίαι, τὰς ὁποίας ἔχομεν ἐκ τῆς ὡς ἄνω περιοχῆς Μπирсέστι, προσθετεῖ ὁ Pop, ὑποβοηθοῦν εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ρουμανικοῦ ἐθίμου συμφῶνως πρὸς τὰς ἀπόψεις τοῦ Nilsson. Πλὴν τῶν μεταμφιέ-

σεων κατὰ τὴν τελευταίαν, ἐν Τοπέστι κάμνουν χρήσιν προσωπίδων καὶ κατὰ τὰ Χριστούγεννα καὶ τὸ Νέον Ἔτος, ὅτε συνηθίζεται ἡ λαϊκὴ παράστασις τῶν «Γιάννηδων». Ὁ Μ. Ρορ, μετὰ λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν ρουμανικῶν νεκρικῶν καὶ λατρευτικῶν ἐθίμων καὶ τῶν μὲ αὐτὰ συνδεομένων μεταμφέσεων, ἐξετάζει τὴν ὕλην ἐκ τῆς ὁποίας κατασκευάζονται αἱ προσωπίδες καὶ ἀναφέρει λεπτομερείας περὶ τῶν τεχνιτῶν, οἱ ὅποιοι γνωρίζουν ἐκ παραδόσεως τὴν τέχνην τῆς κατασκευῆς τῶν. Ἡ δ' ἀκριβὴς περιγραφὴ τῆς κατασκευῆς καὶ αἱ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς κειμένου εἰκόνες προσδίδουν εἰς τὴν μελέτην ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα.

A. I. Amzulescu, Carul de flori (= Τὸ ἄρμα τῶν λουλουδιῶν), σ. 27 - 44. Ὑπὸ τὸν συμβολικὸν τοῦτον τίτλον δημοσιεύεται αἰσθητικὴ μελέτη τμήματος τῆς λυρικῆς ποιήσεως τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ, ἥτοι περὶ ἐρωτικῶν ἄσμάτων, εἰς τὰ ὅποια ὑπόκειται ὡς θέμα τὸ «μαγικὸν ἄρμα». - A. Fochi, Folclorul romînesc din Transilvania sec. al XVIIed (= Ἡ ρουμανικὴ λαογραφία ἐν Τρανσυλβανίᾳ κατὰ τὸν 17ον αἰ.), σ. 45 - 62. Ἐνταῦθα ἀναλύεται ἡ λαογραφικὴ σημασία γνωστοῦ ἐν Ρουμανίᾳ ἐγγράφου τοῦ 1675 τοῦ μητροπολίτου Sava Brancovici σχετικῶς μὲ τὴν ἀπαγόρευσιν 11 ἐθίμων καὶ δοξασιῶν τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ, ἀναφερομένων εἰς τὴν τελευταίαν καὶ τὴν λατρείαν.

C. Zamfir, Atitudinea lui G. Dima fata de muzica populara (= Ἡ στάσις τοῦ Γ. Δήμα ἐνώπιον τῆς λαϊκῆς μουσικῆς), σ. 63 - 80. Ὁ συγγρ. ἐξετάζει τὴν συμβολὴν τοῦ ἐπιφανοῦς μουσικοσυνθέτου Γ. Δήμα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς λαϊκῆς μουσικῆς τῆς πατρίδος του καὶ τὰς ἐπιδράσεις αὐτῆς ἐπὶ τὸ ἔργον του.

M. Ρορ, Νεκρολογία διὰ τὸν Βλαδίμηρον Κικέρωφ, μελετητὴν τῆς ἐπικῆς ποιήσεως καὶ τῶν λατρευτικῶν ἄσμάτων τῆς Ρωσίας.

Ἀκολουθοῦν ποικίλα «χρονικά» περὶ τῆς δράσεως τοῦ Λαογραφικοῦ Ἰνστιτούτου Βουκουρεστίου, τῶν λαογραφικῶν ἀνακοινώσεων κατὰ τὴν γενικὴν σύνοδον τῆς ρουμανικῆς Ἀκαδημίας (1957), εἰδήσεις ἐπὶ τῆς διεθνοῦς λαογραφικῆς κινήσεως, ὡς π.χ. τοῦ Συνεδρίου διὰ τὴν καταγραφὴν τῶν λαϊκῶν χορῶν, τοῦ συνεδρίου τῶν λαογράφων τῆς Γιουγκοσλαβίας, κτλ. Ἐκ τῶν βιβλιοκρισιῶν διακρίνομεν τὴν τοῦ Boris Chr. Marcu (σ. 145 - 51) ἀφορῶσαν εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Tiberiu Alexandru διὰ τὰ μουσικὰ ὄργανα τοῦ ρουμαν. λαοῦ. Βλ. καὶ ἡμετέραν βιβλιοκρισίαν ἐν Λαογρ. τ. ΙΗ' (1959) σ. 586-591.

Nr. 2; 152 σελ. : St. Djudjev, Ritmul si masura in muzica populara Bulgara (= Ρυθμὸς καὶ μέτρον ἐν τῇ δημῳδῇ βουλγαρικῇ μουσικῇ), σ. 7 - 46. Διὰ τῆς μουσικολογικῆς του ταύτης ἐργασίας ὁ ἐν Σόφια καθηγητὴς Djudjev, συνδυάζων τὴν φιλολογικὴν πρὸς τὴν μουσικολογικὴν εἰδικότητα, ἰκανῶς προάγει τὴν ἔρευναν θεμελιώδους προβλήματος τῆς βουλγαρικῆς λαογραφίας, ἀφορῶντος εἰς τὰ μέτρα καὶ τὸν ρυθμὸν τοῦ δημῳδούς ἄσματος τῆς πατρίδος του. - M. Ρορ, Nunta din satul Seliste (= Ὁ γάμος εἰς τὸ χωρίον Σέλιστε), σ. 47 - 78. Περιγραφικὴ μελέτη ἐθίμων τοῦ γάμου, ἐνθα παρεμβάλλονται καὶ γαμήλια ἄσματα μετὰ τῆς μουσικῆς αὐτῶν. - G.

1) Βλ. περὶ ταύτης ἐν ἀρχεῖῳ τοῦ Θρακικοῦ Λαογρ. καὶ Γλωσσ. Θεσ., τ. 24 (1959) σ. 404.

Margu, Cîntecele polifonice Aromîne (= Ἀρωμαυνικά πολυφωνικά ᾄσματα), σ. 79 - 100. Ὁ συγγρ., ἐπισκεφθεὶς ἐπ' ἐσχάτων τοὺς ἐξ Ἑλλάδος καὶ ἐξ ἄλλων βαλκανικῶν χωρῶν καταφυγόντας εἰς Ρουμανίαν καὶ ἐκεῖ ἐγκατασταθέντες (1925 - 1931) Κουτσοβλάχους, ἐξετάζει τὰ ᾄσματα αὐτῶν καὶ διακρίνει δύο κυρίως τρόπους τῆς ὑπ' αὐτῶν χρησιμοποιουμένης πολυφωνίας. Ὁ πρῶτος ἀπαντᾷ εἰς τοὺς Κουτσοβλάχους τοὺς καταγομένους ἐξ Ἑλλάδος, Γιουγκοσλαβίας καὶ Βουλγαρίας, ὁ δὲ δεύτερος εἰς τοὺς προερχομένους ἐξ Ἀλβανίας καὶ βορείου Ἑλλάδος. Ἡ μελέτη εἶναι ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα οὐ μόνον ἀπὸ ρουμανικῆς, ἀλλὰ καὶ γενικωτέρας βαλκανικῆς πλευρᾶς, διότι φορεὺς τῶν ᾄσμάτων τούτων εἶναι πληθυσμὸς ζήσας πρότερον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλας βαλκανικὰς χώρας.

A. Balota, Functiunea sociala a cîntecului batrînesc, balada lui Vartici (= Ἡ κοινωνικὴ ὑπηρεσία τοῦ «γεροντικοῦ ᾄσματος», τῆς παραλογῆς Βάρτιτς), σ. 101 - 12. Εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο ὁ συγγρ., στηριζόμενος εἰς πλείστας ἱστορικὰς μαρτυρίας, προάγει τὴν ἔρευναν τοῦ προβλήματος τῆς «παραλογῆς Βάρτιτς» καὶ ἐρμηνεύει τὴν κοινωνικὴν αὐτῆς προέλευσιν.

Tr. Ionescu-Niscon, Haiducia si cîntecele haiducesti (= Ἡ κλεφτουριά καὶ τὰ κλέφτικα τραγούδια), σ. 113 - 26. Ἡ προκειμένη μελέτη, στηριζομένη εἰς πλουσίαν βιβλιογραφίαν, ἐξετάζει τὴν ἀπὸ ἱστορικῆς καὶ κοινωνικῆς πλευρᾶς προέλευσιν τῶν «χαϊντοῦκ» καὶ τὸν ρόλον, τὸν ὁποῖον διεδραμάτισαν οὗτοι εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Αἴμου κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας. Κατόπιν χωρῶν εἰς τὴν ἐξέτασιν ἱστορικῶν τινῶν παραλογῶν τῶν «χαϊντοῦκ» καὶ τῆς «ντόϊνας» (= ποιμενικοῦ κλέφτικου τραγουδιοῦ) καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἰς τὴν ποίησιν αὐτὴν ἀντικατοπτρίζεται «ὁ ταξικὸς ἀγὼν» τῶν βαλκανικῶν λαῶν ἐναντίον τῆς Ὀθωμανικῆς δουλείας καὶ τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν τῶν. Ὁ συγγρ. ὅμως οὐδὲν λέγει περὶ τῆς ἑλληνικῆς κλεφτουριᾶς καὶ τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἢ γνῶσις τῶν ὁποίων θὰ προσεπόριζεν εἰς τὴν ἔρευναν αὐτοῦ πολυτιμότερα στοιχεῖα.

Ἀκολουθῶς εἰς τὸ ἴδιον τεῦχος δημοσιεύονται χρονικὰ καὶ σημειώσεις ἐπὶ τῆς ἐν Ρουμανίᾳ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν λαογραφικῆς κινήσεως (σελ. 127 - 38), καθὼς καὶ βιβλιοκρισίαι (σ. 139 - 52), ἐκ τῶν ὁποίων ἀξιωμακτικῶς εἶναι ἡ δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ C. Prichici, ἀφορῶσα εἰς τὴν συλλογὴν 125 δημοδῶν μελωδιῶν καὶ χορῶν ἐκ Μολδαβίας.

Nr. 3, 147 σελ.: Adrian Vicol, Contributii la studiul ritmului în cîntecele populare din Muscel (= Συμβολαὶ εἰς τὴν μελέτην τοῦ ρυθμοῦ τῶν δημοδῶν ᾄσμάτων τῆς περιοχῆς Μουσκέλ), σ. 11 - 38. Ἡ λεπτομερειακὴ αὐτὴ μουσικολογικὴ μελέτη καταδεικνύει τὸ βιώσιμον τῶν λαογραφικῶν παραδοσιακῶν στοιχείων καὶ τὴν ὀργανικὴν σχέσιν τοῦ νέου μὲ τὴν κληρονομίαν τῶν παρελθουσῶν γενεῶν.

M. Grosu, Caracterul general istoric al baladei populare romînesti (= Ὁ γενικὸς ἱστορικὸς χαρακτήρ τῆς δημῶδους ρουμανικῆς παραλογῆς), σ. 39 - 50. Ὁ συγγρ., ἀναφέρων παραδείγματα ἐκ τῶν γνωστοτέρων δημοδῶν παραλογῶν τῆς πατρίδος του, ἐξετάζει τὸ πρόβλημα τῆς κατατάξεως αὐτῶν καὶ καταλήγει εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ ἐξῆς σχήματος: 1) Παραλογαὶ ἱστορικαὶ 2) οἰκιακαὶ καὶ 3) μυθικαί. Ἐς σημειωθῆ δ' ὅτι ἐν Ρουμανίᾳ εἰς τὸν ὄρον «παραλογή» περιλαμβάνονται καὶ ἱστορικὰ ᾄ-

σματα και ἄσματα τῶν χαϊντούκ, ἀντιστοιχοῦντα κατὰ κάποιον τρόπον πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν «κλέφτικα».

A. F o c h i, O noua varianta a Mioritei din R. S. S. Moldoveneasca (= Μία νέα Μολδαδική παραλογή τῆς «Μιορίτσας»), σ. 51 - 52. - N. A. M i r o n e s c u, O descîntatoare din Hangu (= Μία ἐξορκίστρια ἀπὸ τὸ Hangu), σ. 53 - 4. - I. C h e l c e a, Obiceiuri în legatura cu viata omului în Patas si Borlovenii Vechi — Caras (= Συνήθειαι ἐν σχέσει πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ Πατάς και τὸ Παλαιὸν Μπορλοβένι - Καράς), σ. 55 - 82. Ὁ συγγρ. ἐκ τῆς ἀναφερθείσης περιοχῆς δημοσιεύει ποικίλον λαογραφικὸν ὕλικὸν σχετικὸν μὲ τὴν γέννησιν, τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, τὰς παιδιὰς, τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, τὴν ἀρπαγὴν τῶν κοριτσιῶν, τὴν προξενεαί, τὸν γάμον και τὴν τελευτήν. Ἐν σελ. 73 - 75 και 80 - 81 παραθέτει και μερικὰ μοιρολόγια. - F l. B. F l o r e s c u, Confectionarea fleuierelor cu aplicatii de alarma (= Κατασκευὴ φλογέρας δι' ὄρειχάλκου), σ. 83 - 86. - V. N e t e a, Petre Ispirescu, σ. 87 - 90. Εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο γίνεται λόγος περὶ τοῦ βίου και τοῦ ἔργου τοῦ Ἰσπρέσκου, ἀρίστου συλλογέως ρουμανικῶν παραμυθιῶν, ἐπὶ τῷ κατὰ τὸ 1957 ἑορτασμῷ 70ετηρίδος ἀπὸ τοῦ θανάτου του.

A. Z. N. P o p, «Cuca - muca» în semnificatia plugusorului, σ. 91 - 100. Ὁ συγγρ. ἐξετάζει στίχους δημῶδους ἄσματος, ἀναφερομένους εἰς ἐπαναστατικὰς ἐξεγέρσεις χωρικῶν κατὰ τῶν κυρίων των μὴ ἀναφερομένας ὑπὸ τῆς ἱστορίας. Παρατίθενται δὲ και 6 ἔγγραφα πιστοποιοῦντα τὰ γεγονότα. - D. P o p, Inceput de activitate folcloristica în nordul Transilvaniei : Ziarul «Gutinul» de la Baia - Mare (= Ἐναρξίς τῆς λαογραφικῆς δράσεως ἐν τῇ βορείῳ Τρανσυλβανίᾳ : Ἡ ἔφημερίς «Γκουτίνου» τῆς Μπαία - Μάρε»), σ. 101 - 14. Ἐν σ. 110 κ.ἐξ. δημοσιεύεται πλήρης λαογραφικὴ βιβλιογραφία ἐκ τῆς ἔφημερίδος ταύτης. - N. J u l i a, Lucrari inedite ale lui Simion Florea Marian (= Ἀνέκδοτα ἔργα τοῦ Συμεὼν Φλόρεα Μαριάν), σ. 115 - 18. Ἐπονται χρονικὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ρουμανικὴν και διεθνῆ λαογραφικὴν κίνησιν (σ. 119 - 137) και δύο βιβλιοκρισίαι : Ἡ πρώτη ὑπὸ A d r. F o c h i ἀναφέρεται εἰς τὴν Διεθνῆ λαογραφικὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἐτῶν 1937 και 1938, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ R. Wildhaber, ἡ δὲ δευτέρα ὑπὸ A. B a l o t a εἰς τὴν μελέτην τοῦ Gh. Vrabie, Περὶ τοῦ ἄσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ εἰς τὰς βαλκανικὰς χώρας (σ. 138 - 47). (Ἄς σημειωθῇ ὅτι τινὲς τῶν ἀπόψεων τοῦ συγγρ. ἐπὶ τῶν συμπερασμάτων τοῦ Vrabie συμπίπτουν μετὰ τῶν ἡμετέρων. Ἄλλας ὁμως ἐκ τῶν ἀντιλήψεων και γνώμων τοῦ συγγραφέως δὲν δέχομαι εἰς βιβλιοκρισίαν μου ἐν Λαογραφίᾳ, 17 (1957/58), σ. 333 - 42).

Nr. 4, 211 σελ. : M. P o p, Noi orientari în studiile de Folclor (= Νέοι προσανατολισμοὶ εἰς τὰς λαογραφικὰς σπουδὰς), σ. 7 - 28. Εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο ὁ συγγρ. θέτει και συζητεῖ τὰ θεωρητικὰ και πρακτικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν τὴν σύγχρονον λαογραφίαν. Βασιζόμενος εἰς τὴν ἰδίαν πείραν, ὡς και εἰς τὰ συμπεράσματα Ρώσων κυρίως λαογράφων και τοῦ A. V. Genper, ἐπιδιώκει νὰ καθορίσῃ τοὺς σκοποὺς και τὰ μέσα τῆς συγχρόνου λαογραφικῆς ἐρεῦνης. Εἰς πλεῖστα σημεῖα ὁ συγγρ. ἀντιτίθεται πρὸς τὴν γνώμην ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι βλέπουν τὴν λαϊκὴν δημιουργίαν ὡς φαινόμενον εὐρισκόμενον εἰς τὸν δρόμον τοῦ ἀφανισμοῦ του. Ἡ ἔρευνα ὄλων τῶν ὕλικῶν και πνευματικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ λαοῦ και

ἡ μελέτη τοῦ «συγχρόνου» λαογραφικοῦ φαινομένου ὀφείλει, κατὰ τὸν συγγρ., νὰ συμβαδίσῃ παραλλήλως πρὸς τὴν ὀρθὴν τοποθέτησιν αὐτοῦ εἰς τὰ ἀνάλογα πλαίσια ἐντὸς τῶν ὁποίων ζῆ καὶ ἐξελισσεται τὸ φαινόμενον. Ἡ ἐξέλιξις καὶ ἡ μεταβολὴ τῶν συνθηκῶν τούτων ἐπιφέρει καὶ τὸν μετασχηματισμὸν τῶν λαογραφικῶν φαινομένων καὶ πράξεων. - V. A d a s c a l i t e i, Grupurile sociale si procesul elaborarii folclorului (= Κοινωνικαὶ ὁμάδες καὶ πορεία τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ λαογραφικοῦ φαινομένου), σ. 29 - 44. Ὁ συγγρ. εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο, συζητῶν τὸ θέμα: Ποία τάξις ἢ ποῖα κοινωνικὰ στρώματα συμβάλλουν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν λαογραφικῶν φαινομένων, καταλήγει εἰς τὴν ἄποψιν ὅτι «ἡ μόνη ὀρθὴ μέθοδος προσανατολισμοῦ τοῦ ἐρευνητοῦ διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν διαφορῶν κοινωνικῶν καὶ λαογραφικῶν προβλημάτων εἶναι ἡ διαλεκτικὴ τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμου». - A. B u c s a n, Breaza, σ. 46 - 72. Ἡ μουσικολογικὴ αὕτη μελέτη ἀφορᾷ εἰς τὸ ἄσμα καὶ τὸν χορὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Breaza» ἢ χορὸς στὰ δύο ἢ οὐγγρικὸς ἢ τσομπάνικος κτλ. Ὁ συγγρ. ἀκολουθῶν τὸν A. I. Dobrescu δέχεται ὅτι ἰδιαίτερα πατρὶς τοῦ χοροῦ τούτου εἶναι ἡ Τρανσυλβανία. Ἡ μελέτη συνοδεύεται μὲ πλῆθος σχημάτων τῶν διαφορῶν χορευτικῶν τύπων καὶ μουσικῶν σημείων, ποὺ καθορίζουν λεπτομερῶς ὅλας τὰς φάσεις τοῦ χοροῦ καὶ τοῦ ἄσματος. - Tib. A l e x a n d r u, Despre cîntareții populari (= Περὶ τῶν λαϊκῶν τραγουδιστῶν), σ. 73 - 84. Ὁ συγγρ., γνωστὸς ἐκ τῆς μελέτης του περὶ τῶν ἐν Ρουμανία δημοδῶν μουσικῶν ὀργάνων, κάμνει λόγον περὶ πολυφωνικῶν καὶ ὁμοφωνικῶν ἄσμάτων καὶ τῶν ἐκτελεστῶν των. Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ἔχουν αἱ πληροφορίες του περὶ τῶν λ α ο υ τ ι ἔ ρ η δ ω ν (lautari), οἱ ὁποῖοι πλὴν τῆς μελωδίας μετέφερον καὶ τὰ κείμενα τῶν ἄσμάτων ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον καὶ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν τόσον κατὰ τὸ παρελθὸν ὅσον καὶ σήμερον. - A. V i c o I, Folclorul muzical in emisiunile posturilor noastre de Radio (= Ἡ μουσικὴ λαογραφία εἰς τὰς ἐκπομπὰς τῶν ραδιοφωνικῶν μας σταθμῶν) σ. 85 - 98. Ἐκ τῆς ἐπιμελοῦς ἐξετάσεως τοῦ θέματος ὁ συγγρ. συμπεραίνει ὅτι οἱ ραδιοσταθμοὶ τῆς χώρας τὸν ὀφείλουν νὰ συνεργάζονται στενῶς μετὰ τοῦ λαογραφικοῦ Ἰνστιτούτου, τὸ ὁποῖον διαθέτει ποικιλίαν ἄσμάτων ἀνοθεύτων καὶ ἐξηκριβωμένων. Εἰδικοὶ μουσικολόγοι λαογράφοι πρέπει, λέγει, νὰ διευθύνουν τὸν καταρτισμὸν τοῦ προγράμματος τῶν τοιούτων ἐκπομπῶν. - G. C i o b a n u, Barbu Lautarul, σ. 99 - 133. Ἐνταῦθα δημοσιεύονται νέα στοιχεῖα συμβάλλοντα εἰς τὴν πληρεστέραν γνῶσιν περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ ἀξιολόγου λαϊκοῦ ὀργανοπαίκτη Barbu. Ἐν σελ. 114 - 130 δημοσιεύονται ἱκανὰ κείμενα καὶ μελωδία ἐκ τοῦ δημόδου ρεπερτορίου αὐτοῦ. - M. P o p, Noi cercetari asupra cîntecului liric rus (= Νέαι ἐρευνᾶ ἐπὶ τῶν λυρικῶν ρωσικῶν ἄσμάτων), σ. 134 - 36. - T. T r i p c e a, Balada «Calatoria fratelui mort» la Aromini (= Ἡ Κουτσοβλαχικὴ παραλογὴ τοῦ «νεκροῦ ἀδελφοῦ»), σ. 137 - 39. Ὁ συγγρ. δημοσιεύει 2 Κουτσοβλαχικὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, καταγραφείσας ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ χωρίον Γ κ ὀ π ε σ ι ἀπὸ στόματος τοῦ Κωνσταντίνου Τζιουλαμίλα. Ἡ μία τούτων εἶναι ἔμμετρος, ἡ δ' ἑτέρα εἰς πεζὸν λόγον. Τὴν δημοσιεύσιν συνοδεύει μὲ ὀλίγας ἀλλ' ἐνδιαφερούσας παρατηρήσεις. - M. R o b e a, Noi date despre folcloristul C. Radulescu — Codin (= Νέα στοιχεῖα διὰ τὸν λαογράφον Κ. Ραντουλέσκου — Κοντίν), σ. 140 - 44. - R. G h i r c o i a s i n, Raspuns unei critici (= Ἀπάντησις εἰς κριτικὴν), σ. 145 - 6. Ἀκολουθεῖ ἡ δημοσιεύσις

«Χρονικῶν καὶ βιβλιοκρισιῶν» Εἰς τὰ «Χρονικά» (σ. 147 - 78) ἀναγγέλλεται ὁ θάνατος τοῦ λαογράφου μουσικολόγου C. Brailoiu, συνεργάτου τοῦ ἐπιφανοῦς μουσικοσυνθέτου G. Enescu, φίλου δὲ καὶ συνεργάτου τοῦ Οὐγγρου λαογράφου καὶ μουσικολόγου Bela Bartok, καὶ δημοσιεύονται νεκρολογίαὶ διὰ τοὺς G. Murnu καὶ I. Breazu. Ἐκ τῶν σχολίων ἐπὶ τῆς διεθνοῦς λαογραφικῆς κινήσεως ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουν ἡμᾶς τὰ γραφόμενα περὶ τῶν Ἑλλήνων λαογράφων τῶν ἀσχολουμένων μετὰ τὴν ρουμανικὴν λαογραφίαν, καὶ δὴ εἰς σχετικὰς μελέτας καὶ ἄρθρα τοῦ ὑποφαινομένου (σ. 172 - 74). Ἐπονται βιβλιοκρισίαι γερμανικῶν, ἰταλικῶν καὶ ρουμανικῶν ἔργων. Ἐκ τούτων διακρίνομεν τὴν βιβλιοκρισίαν τὴν ἀφορῶσαν εἰς τὸ ἔργον: Jan S w a h n, *The Tale of Cupid and Psyche*, 1955.

Ἔτ. IV (1959): Ντ. 1-2, 278 σελ. C. Barbulescu - A. Bucsan - A. Nicol, *Unele realizari ale folcloristicii romînesti in cei 15 ani de la eliberare* (=Μερικὰ ἐκ τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας κατὰ τὰ 15 ἔτη ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως), σ. 11 - 24. Μεταξὺ τῶν ἐπιτευγμάτων περιλαμβάνονται: α) Συλλογὴ ὕλικῶν πρὸς καταρτισμὸν corpus τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας καὶ λαογραφικῶν ἀνθολογιῶν κατὰ περιοχάς, β) δημοσίευσίς μελετῶν λαογραφικοῦ περιεχομένου, γ) μελέτη τοῦ νέου λαογραφικοῦ ὕλικου, προχερομένου ἐκ τῆς ἐργατικῆς τάξεως, δ) ἐργασία πρὸς κατατόπισιν τῶν ἐρευνητῶν, βασιζομένη ἐπὶ τῶν νέων ἐπιστημονικῶν μεθόδων καὶ ε) ἀναδημοσίευσίς λαογραφικῶν συλλογῶν καὶ ἔργων ἀπροσίτων εἰς τοὺς ἐρευνητάς. - V. A d a s c a l i t e i, *Despre actul creatiei folclorice* (=Περὶ τῆς λαογραφικῆς δημιουργίας), σ. 25 - 44. Ἡ ἀτομικὴ καὶ ὁμαδικὴ συμβολὴ εἰς τὴν λαογραφικὴν δημιουργίαν ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς μελέτης. Ὁ συγγρ. παραθέτει καὶ ἐξετάζει τὰς διαφοροὺς ἐν προκειμένῳ ἀπόψεις τῶν ξένων καὶ τῶν Ρουμάνων λαογράφων, δέχεται δὲ οὐ μόνον τὴν συμβολὴν τοῦ «ἀτομικοῦ», ἀλλὰ καὶ τοῦ «ὁμαδικοῦ» εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν λαογραφικῶν φαινομένων. Ἡ τοιαύτη δημιουργία μίς κοινωνικῆς ὁμάδος, λέγει, εἶναι ἀτομικὴ ἐνώπιον τῆς γενικῆς λαογραφικῆς δημιουργίας. Τὸ δὲ ἄτομον ποῦ δημιουργεῖ ἐκφράζει καὶ ἀντιπροσωπεύει τὰς ιδέας καὶ τοὺς πόθους τῆς ὁμάδος. Ὅθεν, ἡ λαογραφικὴ δημιουργία, ἐπιλέγει, ἀντιπροσωπεύει τὴν διαλεκτικὴν ἐνότητα μεταξὺ τοῦ ἐνός, τῶν πολλῶν καὶ τοῦ γενικοῦ. - E m. B a l a c i, *Observatii în legatura cu unele transformari în jocul popular romînesc* (=Παρατηρήσεις ἐν σχέσει πρὸς τινὰς μετασχηματισμοὺς εἰς τὸν λαϊκὸν χορὸν), σ. 45 - 56. Ἐπὶ τῇ βάσει ὕλικου συγκεντρωθέντος πρὸ πάντων ἐν Μολδαβίᾳ καὶ Βλαχίᾳ κατὰ τὴν περίοδον 1951 - 1958, μελετῶνται αἱ ἐπιδράσεις, τὰς ὁποίας ἤσκησαν αἱ νέαι οἰκονομικο - πολιτικαὶ συνθήκαι ἐπὶ τοὺς κατὰ παράδοσιν λαϊκοὺς χοροὺς. — M. P o p, *Cîteva observatii privind cercetarea folclorului contemporan* (=Παρατηρήσεις τινὲς σχετικαὶ πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς συγχρόνου λαογραφίας), σ. 57 - 66. Τὸ Λαογρ. Ἰνστιτοῦτον Βουκουρεστίου, συνεχίζον τὴν ἀπὸ τοῦ 1949 ἀναληφθεῖσαν προσπάθειαν τῆς ἐρεύνης τῶν νεωτέρων λαογραφικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ, διενήργησεν ἀποστολὴν ἐξ εἰδικευμένου λαογραφικοῦ συνεργείου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ συγγρ. πρὸς μελέτην ζώνης πετρελαιοφόρου περιοχῆς τῆς Ὀλτενίας. Αἱ διαπιστώσεις καὶ ἡ μελέτη τῶν λαογραφικῶν μεταβολῶν, αἱ ὁποῖαι ἐσημειώθησαν ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, παρουσιάζουν ἀξιο-

λογον ενδιαφέρον, ἴδια ὅσον ἀφορᾶ «εἰς τὴν λύσιν θεωρητικῶν τινῶν προβλημάτων σχετιζομένων πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῆς λαϊκῆς δημιουργίας διὰ τῆς ἀνανεώσεως τῆς παραδόσεως καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν γεγονότων, ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν νέαν δημιουργίαν» (σ. 57).— L. B i r g u, Unele probleme de compozitie si de realizare artistica în creatia noua (=Προβλήματα τινὰ καλλιτεχνικῆς συνθέσεως καὶ πραγματοποιήσεως ἐν τῇ νέᾳ δημιουργίᾳ), σ. 67 - 80. Ἡ συγγρ. ἐξετάζει, χωρὶς νὰ ἐξαντλῇ, προβλήματα τινὰ ἀφορῶντα εἰς νεώτερα δημῶδη ἄσματα, συντεθέντα μετὰ τὴν 23ην Αὐγούστου 1944.— E u g. C e r n e a, Cîteva din problemele orchestrelor populare (=Προβλήματα τινὰ τῶν λαϊκῶν ὀρχηστρῶν), σ. 81 - 96. Εἰς τὸ μουσικολογικὸν τοῦτο ἄρθρον ἡ συγγρ. ἐξετάζουσα τὰ προβλήματα τῶν λαϊκῶν ὀρχηστρῶν τῆς πατρίδος τῆς συμπεραίνει ὅτι διὰ τὴν καλυτέραν αὐτῶν ἐξέλιξιν ἐπιβάλλεται ἡ συνειδητὴ γνῶσις τῆς λαογραφίας τοῦ τόπου καὶ ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἰδεολογικοῦ καὶ ἐπαγγελματικοῦ ἐπιπέδου τῶν λαϊκῶν μουσικῶν.— F I. G e o r g e s c u, Folclorul si miscarea artistica de amatori (=Ἡ λαογραφία καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ κίνησις τῶν ἐρασιτεχνῶν), σ. 97 - 111. Ἡ ἀμοιβαία ἀνταλλαγὴ στοιχείων μεταξὺ τῆς λαογραφίας καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς κινήσεως τῶν ἐρασιτεχνῶν ἐν Ρουμανίᾳ ἔχει κατὰ τὸν συγγρ. ὡς ἀποτέλεσμα τὸν ἐμπλουτισμὸν ἀμφοτέρων διὰ νέων στοιχείων.— T. A l e x a n d r u, Despre ansamblul de fluiere al lui Iustin Sora... (=Οἱ φλογέρες τοῦ Ἰουστίν Σόρα...), σ. 113 - 22. Ὁ συγγρ. μελετᾷ συστηματικῶς τὰς ἐκ ξύλου δαμασκηνιάς καὶ τὰς μεταλλίνας φλογέρας τοῦ κατασκευάζοντος αὐτὰς Ἰουστίνου Σόρα ἐκ Τικβανίου τῆς Ὁραβίτσας. Μὲ τὰς πολλὰς λεπτομερείας καὶ μουσικολογικὰς παρατηρήσεις τὸ ἄρθρον εἶναι ὑποδειγματικὸν διὰ τὴν μελέτην τῶν μουσικῶν ὀργάνων.— G h. C i o b a n u, Despre asa numita gama tiganeasca (=Περὶ τῆς οὕτω καλουμένης Ἀθιγγανικῆς Κλίμακος), σ. 123 - 46. Ὁ συγγρ. διὰ πολλῶν πειστικῶν επιχειρημάτων ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν μουσικολόγων ἀποκληθεῖσα Ἀθιγγανικὴ Κλίμαξ οὐδὲν τὸ Ἀθιγγανικὸν ἔχει οὔτε ἦλθεν ἐξ Ἰνδιῶν, ἀλλὰ προέρχεται ἐκ τοῦ Περσοαραβικοῦ κόσμου μετεδόθη δ' εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τῶν Τούρκων.— E m i l i a C o m i s e l, Preliminarii la studiul stiintific al doinei (=Προεισαγωγικὰ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μελέτην τῆς ντόινας), σ. 147 - 174. Μετὰ τὸν Bela Bartok, πρῶτον λαογράφον μουσικολόγον, ὁ ὁποῖος ἐπεσήμανε τὰ εἰδικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ντόινας¹⁾ καὶ τὰς ἐρεῦνας τοῦ Κ. Μπραϊλόιου, ἔρχεται ἡ ἐργασία τῆς Κομισέλ, διὰ τῆς ὁποίας προβάλλονται ενδιαφέρονται θέσεις φύσεως μεθοδολογικῆς καὶ μουσικοῦ ὕφους, διευκολύνουσαι τὸν ἐρευνητὴν εἰς τὴν περαιτέρω προώθησιν τῆς μελέτης τῶν προβλημάτων, ποὺ παρουσιάζει ἐν ἀφθονίᾳ τὸ λυρικὸν τοῦτο εἶδος τῆς δημῶδους ποιήσεως τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ.

A I. I. A m z u l e s c u, Observatii critice în problema studierii baladei (=Κριτικαὶ παρατηρήσεις εἰς τὸ πρόβλημα τῆς μελέτης τῆς παραλογῆς), σ. 175 - 94. Διὰ τῆς μελέτης αὐτῆς ὁ συγγρ. προσπαθεῖ νὰ ἀνασκευάσῃ τὰς ἐσφαλμένας κατ' αὐτὸν ἀντιλήψεις τοῦ N. Iorga ἐπὶ τοῦ θέματος, ὡς καὶ τὰς ἐσχάτως διὰ τὸ ἴδιον ζήτημα διατυπωθείσας ἀπόψεις τοῦ I. Chitimia.— O v. B i r l e a, Folclorul si unele probleme ale dezvoltarii poporu-

1) Ἡ ντόινα εἶναι ἄσμα λυρικὸν μὲ ἴδιαν μορφήν, διαφέρειν τοῦ λατρευτικοῦ, τοῦ ἐπικοῦ καὶ τοῦ χορευτικοῦ. Ἔχει κυρίως ἡρωικὸν καὶ ποιμενικὸν περιεχόμενον.

lui romîn (=Ἡ λαογραφία καὶ τινὰ προβλήματα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ρουμαν. λαοῦ), σ. 195 - 204.— *Linda De gh, Cîinile tarului* (Aa Th *449A) în tradiția populară Maghiară (=Τὰ σκυλιὰ τοῦ βασιλιᾶ εἰς τὴν Οὐγγρικὴν λαϊκὴν παράδοσιν), σ. 205 - 226. Μετὰ σύντομον εἰσαγωγὴν, ἐν ἣ ἀναπτύσσονται οἱ νέοι προσανατολισμοὶ τῆς παραμυθιολογίας, ἡ συγγρ. εἰσέρχεται εἰς τὴν μελέτην τῶν Οὐγγρικῶν παραλλαγῶν τοῦ παραμυθιακοῦ τύπου Aa Th*449A τύπου οὐχὶ καὶ τόσον διαδεδομένου εἰς ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Ἐκ τῆς μελέτης ἐξάγεται ὅτι, καίτοι, ὡς διετύπωσεν ὁ Walter Anderson, τὸ τυπικὸν σχῆμα τῶν παραμυθίων εἶναι μόνιμον καὶ σταθερὸν, ἐν τούτοις κατὰ τὴν διάδοσιν αὐτῶν ταῦτα ὑφίστανται μεταβολὰς καὶ ταλαντεύσεις πέριξ τοῦ κεντρικοῦ πυρῆνος τῆς ἀρχικῆς, τῆς «προγονικῆς» αὐτῶν παραλλαγῆς. Ὁ Οὐγγρικὸς τύπος παρὰ τὰς ὁμοιότητας αὐτοῦ πρὸς παραλλαγὰς ἐξ ἄλλων χωρῶν ἔχει ἰδίαν μορφήν. Ἡ διαλογὴ ἐπεισοδίων τινῶν, ἡ εἰσαγωγὴ νέων τινῶν στοιχείων, ἡ χρησιμοποίησις εἰκόνων ἐκ τοῦ ἰδίου βίου, τὸ ὕφος καὶ τινὰ ἄλλα στοιχεῖα συνθέτουσιν καὶ προσδιορίζουσιν τὸ Οὐγγρικὸν παραμῦθι.—A. Kovacs, *Lucrarile si problemele pregatirii Catalogului basmelor populare Maghiare* (=Αἱ ἐργασίαι καὶ τὰ προβλήματα προπαρασκευῆς τοῦ Καταλόγου τῶν Οὐγγρικῶν παραμυθίων), σ. 227 - 42. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ Καταλόγου τῶν Οὐγγρικῶν παραμυθίων ἀρχίσας τῷ 1953 ἀποσκοπεῖ νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς Οὐγγρους καὶ ξένους ἐρευνητάς: α) τὰς αὐτοτελεῶς δημοσιευθείσας συλλογὰς παραμυθίων, β) τὰ παραμῦθια τὰ δημοσιευθέντα εἰς κείμενα φιλολογικὰ, γ) τὰ δημοσιευθέντα εἰς διάφορα περιοδικὰ, δ) τὰ ἀποκείμενα εἰς χειρόγραφα τοῦ Ἐθνογραφικοῦ Μουσείου τῆς Οὐγγρικῆς Ἀκαδημίας καὶ ἄλλων Ἰνστιτούτων καὶ ε) τὰ εἰς χειρόγραφα ἰδιωτικῶν συλλογῶν. Μέχρι τοῦδε ὑπῆρχε, ὡς γνωστὸν, ὁ Κατάλογος τῶν Οὐγγρικῶν παραμυθίων τοῦ J. Honti (FFC nr. 81), ὅστις περιλαμβάνει κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Aarne τὸ ὕλικόν τὸ δημοσιευθὲν μέχρι τοῦ 1928. Ἡ κατόπιν ἀξιόλογος μονογραφία τοῦ B. Nagy ὑπὸ τὸν τίτλον «Τύποι τῶν Οὐγγρικῶν λαϊκῶν παραμυθίων», 1957, συστηματοποιεῖ τὸ μέχρι τοῦ 1933 δημοσιευθὲν ὕλικόν. Ἄλλ', ἐπειδὴ ἔκτοτε ἐδιπλασιάσθη ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοσιευθέντων παραμυθίων, ἀπεφασίσθη καὶ νέα καταλογράφησις τούτων. Ὁ A. Kovacs παραθέτει εἰς τὸ ἄρθρον του ὑπόδειγμα σχήματος παραμυθιακοῦ τύπου μετὰ τῶν παραλλαγῶν αὐτοῦ καὶ ἀναλύσεως τῶν μοτίβων, συμφώνως πρὸς τὸ ὁποῖον θὰ συνταχθῇ ὁ νέος Κατάλογος.

Sabina Stroescu, Functia sociala a satirei în literatura populara (=Ἡ κοινωνικὴ ὑπηρεσία τῆς σατίρας εἰς τὴν λαϊκὴν φιλολογοίαν), σ. 243 - 52. Ἡ συγγρ. ἀναφέρει ἕσματα καὶ διηγήσεις, ἔνθα ἀντικατοπτρίζεται ἐναργέστατα ἡ κοινωνικὴ πραγματικότητα. Ἡ λαϊκὴ σάτιρα κατὰ τὴν συγγρ. στρέφεται πολλὰκις μετὰ δξύτητα ἐναντίον τῶν κοινωνικο-οἰκονομικῶν στοιχείων, «τὰ ὅποια εὐρίσκονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἀγῶνος τῆς ὑφισταμένης τὴν ἐκμετάλλευσιν τάξεως ἢ πρὸς τὴν ἠθικὴν ἀντίληψιν τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ».— *Fel. Hoerburger, Ustensile si instrumentele muzicale în Orient* (=Ἐργαλεῖα καὶ μουσικὰ ὄργανα εἰς τὴν Ἀνατολήν), σ. 253 - 60. Λίαν ἐνδιαφέρουσα μελέτη ἀναφερομένη εἰς τοὺς Τουρκικοὺς λαϊκοὺς χοροὺς, ἐκτελουμένους ὑπὸ χορευτῶν κρατούντων εἰς χεῖρας ὄπλον, μάχαιραν ἢ ἄλλο φονικὸν ὄργανον. Τοιοῦτος χορὸς εἶναι καὶ ὁ ἐν Ἐρζερούμ συνηθιζόμενος καὶ ὀνομαζόμενος τοῦ «Κιόρογλου». Οἱ κατὰ τοὺς γάμους χοροὶ μετὰ πυροβολισμοῦς, ξίφη εἰς τὰς χεῖρας καὶ δαι-

μονιῶδη θόρυβον βασιζονται κατὰ τὸν συγγρ. εἰς τὴν μαγικὴν ἰδέαν τῆς ἀποτροπῆς τῶν κακοποιῶν πνευμάτων. Ἀναμφιβόλως οἱ χοροὶ τοῦ εἶδους αὐτοῦ εἶναι παλαιοί, ἀποσκοποῦντες τὴν ἀποδιοπόμπησιν τῶν ἐχθρικών δαιμόνων τῆς βλαστήσεως. Ἐπειτα ὁ συγγρ. ἐξετάζει ἕτερα εἶδη χορευτικῶν ὀργάνων, ὡς εἶναι τὰ κρόταλα, τὰ κοχλιάρια, οἱ κωδωνίσκοι καὶ ἄλλα χρησιμοποιούμενα ὑπὸ τῶν χορευτῶν ἢ τῶν ὀργανοποικτῶν. Τέλος ἐξετάζεται τὸ τουρκικὸν «νταούλι» ἀνάλογον πρὸς τὸ βαλκανικὸν «τύμπανον». —A. G i u r c h e s c u, Despre ciclurile de joc din Ardeal(=Περὶ τῶν Τρανσυλβανικῶν χορευτικῶν κύκλων), σ. 251 - 78. Περιγραφικὴ μελέτη μὴ ἐξαντλοῦσα τὸ θέμα. Ἐν τούτοις αἱ πληροφορίες τῆς συγγρ. αἱ σχετικαὶ πρὸς τοὺς χοροὺς τοῦ Τρανσυλβανικοῦ χωριοῦ, τοὺς χορευτάς, τοὺς θεατάς καὶ τὰ κατὰ παράδοσιν στοιχεῖα ὡς πρὸς «τοὺς κύκλους τοῦ χοροῦ» εἶναι ἀξιόλογοι. «Ἡ δὲ ἐνωμάτως περισσοτέρων χορῶν εἰς ἓνα κεντρικὸν χορὸν εἶναι, λέγει, ἡ πρώτη ἐνδιαφέρουσα παρατήρησις, τὴν ὁποῖαν δύναται τις νὰ σημειώσῃ ἐξετάζων τοὺς Τρανσυλβανικοὺς κύκλους τοῦ χοροῦ».

Nr. 3 - 4, 229 σελ. Αἱ τρεῖς προτασσόμεναι εἰς τὸ τεῦχος τοῦτο μελέται τῶν S. Dragoi, C. Zamfir, E. Cernea καὶ V. Nicolescu ἀφιερῶνται εἰς τὴν ἔρευναν τῆς δημώδους ρουμανικῆς μουσικῆς. Ἐνδιαφέρον εἶναι κατόπιν τὸ ἄρθρον τοῦ M. Pop διὰ τὸ ἐν Σινάϊα συνελθόν (ἀπὸ 12 - 17 Αὐγούστου 1959) 12ον συνέδριον τοῦ Διεθνοῦς Συμβουλίου τῆς Λαϊκῆς Μουσικῆς. Ἐκ τῶν «Χρονικῶν» καὶ τῶν «Σημειωμάτων» διὰ τὴν ρουμανικὴν καὶ τὴν διεθνή λαογραφικὴν κίνησιν ἐνδιαφέρουσα ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς εἶναι βιβλιοκρισία τῆς M. Marinescu - Himu ἀφορῶσα εἰς τὸ Α' τεῦχος τοῦ ΙΖ' τόμου τῆς Λαογραφίας. Τέλος τὸ τεῦχος κλείει μὲ τὴν ὑπὸ D. Buzeanu καὶ A. Fochi δημοσιευσιν πλουσίας βιβλιογραφίας τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας τοῦ ἔτους 1957 ἐκ 1738 λημμάτων.

Ἔτ. V (1960). Nr. 1 - 2, 184 σελ.

Ἐκ τῶν περιεχομένων τοῦ τεύχους δύο μελέται τοῦ P. Carp καὶ τοῦ A. I. Amzulescu εἶναι ἀφιερῶμεναι εἰς τὴν δημώδη ρουμανικὴν ποίησιν καὶ μουσικὴν (σελ. 7 - 58). Λίαν ἀξιόλογοι εἶναι κατόπιν αἱ παρατηρήσεις καὶ αἱ «προγραμματικαὶ σημειώσεις» τοῦ C. Bărbulescu, ἀφορῶσαι εἰς τὰς ρουμανικὰς λαϊκὰς διηγήσεις (παραμῦθια, ἀνέκδοτα, παραδόσεις) ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Κατάλογος τῶν ρουμανικῶν λαϊκῶν διηγήσεων» (σελ. 59 - 74). Ἐκ τῶν ἄλλων περιεχομένων τοῦ τεύχους διακρίνομεν 2 ἄρθρα τοῦ G. Suliteanu καὶ τοῦ D. Pop (σελ. 75 - 131). Τὸ πρῶτον ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐξονυχιστικῶν μουσικολογικῶν δοκιμῶν περὶ τῆς δημώδους ποιήσεως, τὸ δὲ δεύτερον ἐξετάζει τὸ ἔθιμον καὶ τὸ ἄσμα «Plugisor» ἐν Τρανσυλβανίᾳ. Ἀκολουθεῖ ἡ μελέτη τοῦ A. Fochi καὶ τοῦ N. Mironescu, Συμβολαὶ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ (λαογράφου) Σ. Φ. Μαριάν (σελ. 132 - 137), ἔπεται δὲ τὸ «σχέδιον κατατάξεως τῆς γενικῆς βιβλιογραφίας τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας» τοῦ A. Fochi (σελ. 140 - 150). Ὁ συγγραφεὺς ἀκολουθεῖ σύστημα βιβλιογραφικῆς κατατάξεως ὅπως διάφορον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐφήρμοσε παρ' ἡμῖν ὁ Ν. Γ. Πολίτης καὶ οἱ μετ' αὐτὸν συνεχίσαντες τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου Ἑλληνος λαογράφου. Τοῦτο δ' ὀφείλεται οὐ μόνον εἰς τὴν χρησιμοποίησιν διαφόρου

ἀπὸ ἡμᾶς μεθόδου κατατάξεως, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀντιθέτους ἀπόψεις καὶ πεποιθήσεις ἐν σχέσει πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς λαογραφικῆς ἐπιστήμης. Ἐκ τῶν «Σημειωμάτων» τοῦ τεύχους ἀξιοσημείωτα εἶναι τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς ἐνδοβαλκανικὰς λαογραφικὰς σχέσεις καὶ δὴ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐν Ἑλλάδι καὶ Βουλγαρίᾳ λαογραφικὴν κίνησιν, ἐκ δὲ τῶν βιβλιοκριτῶν διακρίνομεν τὴν ὑπὸ G. Marcu ἀνάλυσιν τῆς μουσικολογικῆς μελέτης τοῦ Σπ. Περιστέρη, «Περὶ τῶν δημοδῶν ᾠμάτων τῆς Δροπόλεως Βορ. Ἡπείρου» (σελ. 165 - 166).

Νr. 3 - 4, 183 σελ. Αἱ κύρια μελέται τοῦ τεύχους τούτου εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: α) V. Adascalitei, Ἴδια χαρακτηριστικὰ τῆς λαογραφικῆς - λογοτεχνικῆς δημιουργίας (σελ. 11 - 32), β) O. Paradima, Ἀπόψεις τῆς πραγματικότητος, καθρεπτιζόμεναι εἰς τὴν δημώδη λυρικὴν ποίησιν: τὰ νανουρίσματα (σελ. 33 - 41), γ) G. Ciomprea, Ὁ μαστρο - Μανόλης εἰς τὴν λογιαν λογοτεχνίαν (σελ. 42 - 64). Ἐκ τῶν ἄλλων περιεχομένων τοῦ τεύχους ἀξιόλογα εἶναι τὰ ἄρθρα τοῦ I. Talos «Ἐπὶ τὰ ἴχνη τῆς ποιητάρισσας Βερονίκης Gabudean» (σελ. 73 - 76) καὶ τοῦ A. Fochi, «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἐργατικῶν ᾠμάτων» (σελ. 77 - 97). Τὸ τεύχος κλείει μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου δημοσιεύσιν τῆς ρουμανικῆς λαογραφικῆς βιβλιογραφίας τοῦ ἔτους 1958 ἐκ 1100 λημμάτων (σελ. 98 - 183).

Ἔτος VI (1961). Νr. 1 - 2, 163 σελ.

Οἱ V. D. Nicolescu, C. Zamfir, A. Vicol καὶ M. Bratulescu μελετοῦν δημώδη ρουμανικὰ ᾠματα καὶ δίστιχα μετὰ τῆς μουσικῆς αὐτῶν (σελ. 11 - 101). Ἡ μελέτη τοῦ δευτέρου (σελ. 34 - 80), ἐκτενεστέρα τῶν ἄλλων, παρουσιάζει περισσότερο διαφέρον καὶ πρωτοτυπίαν. Ὁ ἔρευνητής, πλὴν τῆς μουσικολογικῆς προσφορᾶς του, παρέχει καὶ εἰδήσεις σχετικὰς μὲ τοὺς λαϊκοὺς «ἐρμηνευτὰς» τῶν ᾠμάτων, ὡς εἶναι ἡ Maria Precup μετὰ τοῦ συζύγου της Pavel καὶ τῆς θυγατρὸς των Ἄννης. Ὁ M. Marin δημοσιεύει λίαν ἐνημερωμένον βιβλιογραφικῶς ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ λαογραφία εἰς τὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια τῆς περιόδου μεταξὺ τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων» (σελ. 102 - 114), οἱ δὲ P. Ruxandoiu τὸ σημείωμα «Θέμα καὶ εἰκὼν τῆς ἐργασίας ἐν τῇ δημῳδῇ λυρικῇ ποιήσει» (σελ. 115 - 116). Ἀκολουθοῦν καὶ ἄλλα ἐνδιαφέροντα σημειώματα καὶ ἀξιόλογοι βιβλιοκρισίαι ρουμανικῶν καὶ σλαβικῶν λαογραφικῶν δημοσιευμάτων.

Νr. 3 - 4, 240 σελ.

Τὸ ὄγκωδες τοῦτο τεύχος τοῦ βου τόμου τῆς Revista de Folclor εἶναι, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ἀφιερωμένον εἰς δύο μόνον τομεῖς τῆς λαογραφικῆς ἔρευνας: εἰς τὰ δημῳδα ᾠματα καὶ τὴν λαογραφικὴν βιβλιογραφίαν. Ὁ A. I. Amzulescu, τακτικὸς συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ τούτου, δημοσιεύει ἀξιόλογον αἰσθητικὴν πραγματείαν διὰ τὴν δημῳδὴ λυρικὴν ποίησιν ὑπὸ τὸν τίτλον «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ποιητικῆς ὕφης τῆς λυρικῆς ποιήσεως» (σελ. 7 - 28), ὁ D. Truta, «Ἄσματα τινὰ νέα ἐκ τοῦ χωρίου Luna de Jos» (σελ. 29 - 38) καὶ ὁ O. Paradima τὴν ἀρίστην γραμματολογικὴν πραγματείαν διὰ τὸν λαογράφον συλλογέα δημοδῶν ᾠμάτων τῆς Ρουμανίας κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα G. D. Teodorescu (σελ. 55 - 75). Ἀξιόλογα εἶναι καὶ τὰ ἄρθρα τῶν V. Adascalitei καὶ G. Su-

Liteanu, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὰς σχέσεις τῆς λαϊκῆς πρὸς τὴν λογιαν λογοτεχνίαν καὶ τὰ «δημῶδη ἄσματα» τοῦ D. G. Kiriac. Ἔπονται 2 βιβλιοκρισίαι τοῦ F. Georgescu καὶ τῆς M. Tudoran-Georgescu διὰ τὴν μουσικὴν λαογραφίαν τοῦ Μπανάτ, συγγραφεῖσαν ὑπὸ N. Lighazan καὶ τὸν 5ον τόμον «Ρωσικῆς λαογραφίας» ἐκδοθέντα τῷ 1960 ὑπὸ τῆς Ρωσικῆς Ἀκαδημίας. Τὰς ἐπομένας 134 σελίδας καταλαμβάνει ἢ ὑπὸ A. Fochi δημοσίευσις τῆς ρουμανικῆς λαογραφικῆς βιβλιογραφίας τῶν ἐτῶν 1959-1960 ἐκ 1530 λημμάτων.

Δημήτρ. Β. Οἰκονομίδης

Μαρίας Δ. Μιράσγεζη, Ἔρευνα στὴ δημοτικὴ μας ποίηση. Α' Ὁ Γάμος, Ἀθήνα 1965, 8ον, 206 σελ.

Ἡ καθηγήτρια τῆς Μαρασλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας κυρία Μαρία Δ. Μιράσγεζη, διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, συνέγραψε τὸ ὡς ἄνω βιβλίον, τὸ ὁποῖον συναπαρτίζεται ἐκ προλόγου (σελ. 7-12), ἑνδεκα κεφαλαίων (σελ. 13-176), βιβλιογραφίας (σελ. 177-192) καὶ πίνακος κυρίων ὀνομάτων καὶ λέξεων (σελ. 193-201). Μία γρήγορη ματιὰ εἰς τοὺς τίτλους μερικῶν ἐκ τῶν κεφαλαίων τοῦ ἔργου, ὡς εἶναι π.χ. «ἡ σημασία τοῦ γάμου γιὰ τὸν ἐλληνικὸ λαό», «τὰ προξενεῖα», «ὁ ἀρραβῶνας», «ἡ ἐκλογή τῆς συζύγου», «ἡ ἐκλογή τοῦ συζύγου», «ὁ ρόλος τῶν γονέων στὸ γάμο τῶν παιδιῶν τους», «ἡ τελετὴ τοῦ γάμου» κτλ., ἡμπορεῖ νὰ παράσχη μίαν γενικὴν ἰδέαν περὶ τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ. Ἀπὸ τὴν προσεκτικὴν δὲ μελέτην τοῦ ἔργου θ' ἀντλήσῃ ὁ ἀναγνώστης ἀρκετὰ διδάγματα διὰ τὴν σύλληψιν τοῦ θέματος καὶ διὰ τὸν πρωτότυπον τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἡ συγγρ. ἀντιμετωπίζει τὰ προβλήματα, πού εἶναι συνυφασμένα μὲ τὸ θέμα. Ἀπὸ τὰ παρατιθέμενα ἐντὸς τοῦ κειμένου τοῦ βιβλίου τραγούδια διαπιστοῦται ὅτι καὶ ἐξ αὐτῶν πηγάζουν αἱ ἀκριβεῖς περὶ γάμου ἐλληνικαὶ ἀντιλήψεις καὶ ὅτι τὰ γαμήλια ἔθιμα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένα μὲ τὰ τραγούδια τοῦ γάμου. Ἔθιμον καὶ ἄσμα, ὅπως εὐκρινῶς καταφαίνεται εἰς τὴν μελέτην τῆς κυρίας Μ., ἀποτελοῦν μίαν ἐνότητα ἀδιατάρακτον, πού τὸ ἐξησκημένο μάτι τὴν βλέπει εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν καὶ τὸ βάθος. Ἔτσι μόνον ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ μελετήσῃ καλύτερα τὸν ἐλληνικὸν γάμον.

Ἄν καὶ δὲν συμφωνῶ μὲ τὸν τρόπον τῆς διαρθρώσεως τῆς ὕλης τοῦ βιβλίου (π.χ. τὰ κεφάλαια «ἐκλογή τῆς συζύγου», «ἐκλογή τοῦ συζύγου», «ὁ ρόλος τῶν γονέων στὸ γάμο τῶν παιδιῶν τους» θὰ ἔπρεπε νὰ προηγούνται τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου κεφαλαίου περὶ προξενειῶν καὶ ἀρραβῶνος), ἐν τούτοις μένω μὲ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ συγγρ. γνωρίζει ἐπαρκῶς τὰ δημοτικὰ τραγούδια τὰ σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῆς, εἰσδύει μὲ παρατηρητικότητά εἰς τὸ βαθύτερον νόημα τῶν, ἀναλύει ὀρθῶς τὸ περιεχόμενον τῶν καὶ χαιρέται τὴν αἰσθητικὴν τῶν ἄξίαν. Ὁ ἀναγνώστης τοιοιτοτρόπως δὲν κουράζεται ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν γνωστῶν πραγμάτων καὶ τὴν περιγραφὴν γαμηλίων ἐθίμων, διότι εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς σελίδας τοῦ ἔργου συναντᾷ τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν χάριν, τὴν γοητείαν καὶ τὴν εἰλικρίνειαν, πού ἐκφράζει μὲ τὰ τραγούδια τῆς ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας. Ἄλλ' ἄς μὴ νομισθῇ ἔτι τὸ βιβλίον εἶναι

μόνον περιγραφικὸν ἢ μόνον σύνολον γνώσεων ἀντλούμενων ἐκ πλουσίας βιβλιογραφίας. Ἡ ἐργασία τῆς κυρίας Μ. εἶναι βασικῶς ἐπιστημονικὴ ἔχει δὲ καὶ τὸ προσὸν τῆς λογοτεχνικῆς διατυπώσεως.

Πρὶν κλείσω τὴν σύντομον αὐτὴν βιβλιοκρισίαν, ὀφείλω νὰ ἐξάρω τὸν ἐπιτυχῆ τρόπον μεταφράσεως ρουμανικῶν τινῶν γαμηλίων ἁσμάτων, ποὺ ἔκαμεν ἡ Καίτη Σισμάνογλου καὶ παραθέτει ἡ συγγρ. εἰς ὑποσημειώσεις τοῦ βιβλίου. Τοῦτο ἠδυνήθην νὰ διαπιστώσω, διότι ὀρθῶς παρετέθη καὶ τὸ εἰς τὴν ρουμανικὴν γλῶσσαν κείμενον τῶν μεταφρασθέντων τραγουδιῶν. Συγχαίρομεν τὴν συγγρ. διὰ τὴν ἐπίμοχθον προσπάθειαν καὶ τὴν ἀξιέπαινον γῶσιν ἀξιολόγου κεφαλαίου τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας.

Δημήτρ. Β. Οἰκονομίδης

Μ. ΘΕΟΧΑΡΗ

Η ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΙΣ

(ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΩΝ ΔΟΥΤΑΓΕΡΗΔΩΝ)¹

«Ἡ ἰσχυρὴ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία μὲ τὴν ἐπέκταση τῶν συνόρων της, ἀπομόνωσε τὴν βουλγαρικὴ φυλὴ ἀπὸ ὅλον τὸν τότε πολιτισμένο κόσμον καὶ ἐξουδετέρωσε ποικίλες πιθανὲς ἐπιδράσεις. Ἡ ἀπομόνωση αὐτὴ ἔθεσε τὸν βουλγαρικὸ λαὸ στὴν ἀκτίνα τῆς ἐκπολιτιστικῆς ἐπιδράσεως τοῦ Βυζαντίου, ὅπου καὶ στὸ παρελθὸν εἶχε ἐμπλεχθῆ καὶ μὲ τὸ ὁποῖο συνδεόταν μὲ στενοὺς δεσμούς».

Ἀρχιτέκτων Θ. ΖΛΑΤΕΦ

«Μαζεμένοι στὸ λόφο τῆς ἀκροπόλεως ἀκοῦμε τὴν ξεναγὸ νὰ μᾶς ἐξηγῆ τὴν ρυμοτομία τῆς ξακουστῆς πολιτείας. Ἡ Φιλίππουπολη εἶναι ὀλόκληρη, ντυμένη στὸ πράσινο, μεγαλόπρεπη μέσα ἀπὸ τὴν θέα τῶν παλιῶν της ἀρχοντικῶν. Μᾶς στέλνει ὡς ἐδῶ πάνω τὴν ἀρωματισμένη τῆς ἀνοιξιὰτικῆς πνοῆς. Στὰ πόδια μας ὁ Ἔβρος κυλάει γαλήνιος καὶ ἔτσι πού χρυσίζει στὸν πρωῒνὸ ἥλιο, ἀξίζει στ' ἀλήθεια — ὅπως λέει τὸ διαφημιστικὸ ἔντυπο — ὅσο ὄλο μαζὶ τὸ χρυσάφι πού φυλάγεται στὶς βιτρίνες τοῦ Φιλίππουπολίτικου ἀρχαιολογικοῦ μουσείου.

«Ἀπὸ κεῖ ἐρχόμαστε. Εἶδαμε τὰ γύψινα ὁμοιώματα τῶν βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν τῆς περιοχῆς. Εἶδαμε τὰ προϊστορικὰ εὐρήματα. Καὶ στὴν κεντρικὴ αἴθουσα θαυμάσαμε τὸν «θησαυρὸ» ἀπὸ χρυσάφι, ἓνα σερβίτσιον πού, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ τὸ ἔντυπο, «φιλοτεχνήθηκε χιλιάδες χρόνια πρὶν ἀπὸ κάποιον ξακουστὸ καλλιτέχνη τῆς Ἀθήνας». Ἀκούω γύρω μου τίς ξεναγήσεις: κανεὶς δὲν κάνει λόγο γιὰ τὴν προέλευση τοῦ θησαυροῦ.

«Ἡ ξεναγὸς μας ἀνατρέχει τώρα στὴν τόσες φορὲς χιλιόχρονη ἱστορία τῆς πόλεως. Μᾶς λέγει γιὰ τὴν Εὐμολπιάδα, πού ὁ Φίλιππος ὁ Μακεδόνας διάλεξε γιὰ κέντρο τῶν πολεμικῶν του ἐξορμήσεων καὶ τῆς ἔδωσε τὸ ὄνομά του: Φιλίππουπολη. Πῶς ἔγινε κατόπιν τὸ ρωμαϊκὸ TRIMONTIUM, πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας τῆς Θράκης. Μᾶς λέγει γιὰ τίς ἐπιδρομὲς τῶν Γότθων καὶ τῶν Οὐννων. Καὶ μόνον ἡ παρουσία τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν κατόπιν

1) Δημοσίευμα «Καθημερινῆς» κ. Μαρίας Θεοχάρη 4 Αὐγούστου 1965. Στὸ σημεῖωμα τοῦτο ἀναφέρονται καὶ οἱ παραχαράξεις τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονας Βουλγάρους. Ἡ κατοπιστία των καὶ ἡ ψευδολογία των εἶναι ἐγκληματικὴ. Ἡ παραποίηση ἀληθῶν γεγονότων ἀναξία ἔθνους πολιτισμένου.

Ἑλλήνων τῆς Τουρκοκρατίας περνάει σιωπηρά. Γιατί ἄραγε; Ἴσως γιατί εἶναι μακροχρόνια καὶ τῆς ξεναγήσεως ἡ ὥρα σύντομη.

«Ξαναθυμόμαστε τοὺς Εὐρωπαίους περιηγητὰς ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν Φιλιππούπολη, ἀπὸ τὸν BERTRANDON DE LA PROQUIERE, ποὺ τὴν ἐπεσκέφθη στὰ 1433 ὡς τὸν Λουσινιὰν (18ος αἰ.) καὶ τὸν Λαμαρτινο (19ος αἰ.). Ὅλοι τοὺς ἀναφέρουν γιὰ κατοίκους τῆς πόλεως Τούρκους, Ἕλληνες, Ἀρμένιους, Ἑβραίους. Ὁ Γκέρλαχ, ποὺ ἦρθε στὴν Φιλιππούπολη στὰ 1578, ὅταν δηλαδὴ ὁ πληθυσμὸς εἶχε ἐκτουρκισθῆ, βεβαιώνει πὼς τὰ 250 σπίτια ποὺ ἀπέμειναν χριστιανικὰ ἦσαν ἑλληνικὰ καὶ οἱ ἐκκλησίες καὶ οἱ παραδόσεις τους. Μὲ τὸν Γκέρλαχ συμφωνεῖ καὶ ὁ σύγχρονός του Σλάβος Μπρατισλάβ: μόνον στὸ Πέραν, προάστιο τῆς Φιλιππουπόλεως, κατοικοῦσαν Βούλγαροι ἐξελληνισμένοι — «γραικομανεῖς». Ὁ Τούρκος γεωγράφος Ἑβλιγιὰ Τσελεμιπὶ καὶ ὁ Γάλλος Παῦλος Λουκὰ δὲν μνημονεύουν διόλου Βουλγάρους στὴν πόλη. Ὁ Λουσινιὰν γράφει ὅτι σὲ 26 χιλιάδες σπίτια τὰ 12 χιλιάδες εἶναι ἑλληνικὰ, τὰ λοιπὰ τούρκικα καὶ ἀρμένικα. Οἱ Βούλγαροι, λέγει, ἦσαν νεοφερμένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ δούλευαν τοὺς ἀγροὺς τους. Καὶ ὁ Λαμαρτινὸς ποὺ πέρασε ἀπὸ τὴν Φιλιππούπολη, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1833, γράφει στὸ βιβλίο του «Γαξίδι στὴν Ἀνατολή» (1835): «Ἡ πόλη κατοικεῖται ἡ μισὴ ἀπὸ Ἕλληνας, ἀπὸ Ἀρμένιους καὶ ἀπὸ Τούρκους. Οἱ Ἕλληνες γενικὰ εἶναι μορφωμένοι καὶ ἔμποροι. Οἱ περισσότεροὶ σπουδάζουν τὰ παιδιὰ τους στὴν Οὐγγαρία: ἔτσι ὁ τουρκικὸς ζυγὸς τοὺς φαίνεται κατόπιν ἀκόμη πιὸ βαρὺς. Ποθοῦν τὴν ἀνεξαρτησία τῶν ἀδελφῶν τους τοῦ Μωρηᾶ»¹.

«Κατηφορίζουμε τώρα πρὸς τὶς παλιῆς συνοικίες τῆς πόλεως. Στενὰ καλντερίμια ποὺ πλαισιώνονταν ἀπὸ τὴν μιὰ καὶ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἀπὸ τὰ «ἐξώστεγα» καὶ τὰ «σαχισιὰ» τῶν σπιτιῶν, ποὺ ὁ τύπος τους μᾶς εἶναι γνώριμος ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Μακεδονίας. Ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μιὰ τοξωτὴ πύλη ἀποκαλύπτει ἓνα κομμάτι γαλάζιου οὐρανοῦ. Ἐνα ζωντανὸ μουσεῖο τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι τοῦτες - δῶ οἱ συνοικίες ποὺ δὲν σοῦ κάνει καρδιά νὰ τὶς ἀποχωριστῆς. Οἱ Βούλγαροι ὅπως καὶ οἱ Ρομῆανοὶ ἔχουν περιβάσει, στὰ μεταπολεμικὰ χρόνια μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα τὰ δημιουργήματα τῆς λαϊκῆς τέχνης. Ἀναλογίζομαι πόσο ὑστεροῦμε ἀπέναντί τους ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες. Ἡ νεοελληνικὴ μανία κατεδαφίσεως δὲν ἔχει ἀφήσει οὔτε γιὰ δείγμα ἓνα ἀρχοντικό στὶς Σέρρες ἢ στὸ Κιλκίς. Δύο, καὶ αὐτὰ ἐρειπωμένα, δείγματα στὴν Κοζάνη. Καὶ τὰ ἀξιόλογα νοικοκυρόσπιτα τῆς Βεροίας γκρεμίζονται ἓνα - ἓνα μὲ καταπληκτικὴ ταχύτητα. Καὶ ὅμως στὴν Ἑλλάδα, πολὺ πρὶν σκεφτοῦν οἱ γείτονές μας γιὰ τὴν συντήρηση τοῦ λαϊκοῦ τους πολιτισμοῦ, εἶχε ὑψωθεῖ, ἀλλὰ μάταια, ἡ φωνὴ τῆς μακαρίτισσας Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη.

«Τὰ παλιὰ τοῦτα ἀρχοντικὰ ποὺ βλέπουμε χτίστηκαν ὅλα μετὰ τὴν πολυ-

1) Βλ.: Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης ἀπὸ περιγραφὲς περιηγητῶν Ἑτ. Θο. Μελετών Πολ. Παπαχριστοδούλου 1945 ἀριθ. 5.

ἡμερη πυρκαϊὰ τοῦ 1846¹ ποὺ κατάστρεψε τὸ ἕνα τρίτο τῆς πόλεως μαζί μὲ τὴν ἀγορά. Τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ τους στοιχεῖο εἶναι τὰ «σαχνισιά» μὲ τὰ πολλὰ παραθύρα, δηλαδή οἱ κλειστοὶ ἐξῶστες ποὺ ἐξέχουν πρὸς τὸν δρόμο, στὸν δεύτερο καὶ τρίτο ὄροφο, καὶ ποὺ ὑποστηρίζονται ἀπὸ κορμούς δέντρων σκαλισμένους. Τὸ στοιχεῖο τοῦτο ποὺ χαρακτηρίζει καὶ τὴν δικιά μας μακεδονίτικη ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι πολὺ παλιό. Τὸ βρίσκουμε στὰ σπίτια τῆς Δήλου καὶ τῆς Πομπηίας. Μερικοὶ τὸ θεωροῦν τουρκικὸ γιατί βρίσκεται στὰ σπίτια τῆς Μικρασίας. Ὅμως οἱ Τούρκοι τὸ πῆραν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς, οἱ ὁποῖοι τὸ μεταχειρίστηκαν κατὰ κόρον. Εἶναι τὸ γνωστὸ ἀπὸ τοὺς μεσαιωνικοὺς συγγραφεῖς ἡλιακὸ ἢ σολάριο ἢ ἀκόμη καὶ ταβλάτο καὶ σανιδωτὸ γιατί ἦταν συνήθως ξύλινο. Ὁ καθηγητὴς κ. Ὁρλάνδος τὸ βρήκε καὶ τὸ ἀποτύπωσε στὰ σπίτια τοῦ Μυστρά. Ἄλλὰ καὶ τὰ σπίτια τῶν Φαναριωτῶν στὴν Κωνσταντινούπολη ὑπάρχουν οἱ ἐξῶστες αὐτοί.

Ἐὰν περισσότερα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς ὀφείλει ἡ βαλκανικὴ αὐτὴ ἀρχιτεκτονικὴ στὸ Βυζάντιο. Τὸ πλῆθος καὶ τὸ σχῆμα τῶν παραθύρων — παρακυπτικαὶ καὶ φωτιστικαὶ θυρίδες — τὸ σύστημα δομῆς μὲ τίς ξυλοδεσιές, τὴν διευθέτησιν τοῦ χώρου ἀκόμη καὶ τὴν ἐπίπλωσιν μὲ τὸ μεντέρι ποὺ πῆρε τὴν θέσιν τοῦ βυζαντινοῦ τρίκλινου, τοποθετημένο ἕνα - γύρω στοὺς τοίχους τοῦ δωματίου ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πλευρὰ ποὺ εἶναι τὸ τζάκι.

Ἐὰν πιὸ μεγαλόπρεπα ἀπ' αὐτὰ τὰ σπίτια ἀνῆκαν σὲ Ἕλληνες: Στὸ λόφο τῆς Εὐμολπιάδος τὰ ἀρχοντικά τῶν μεγαλεμπόρων Κεντιντένογλου καὶ Χατζηβασιλείου, στὸ λόφο τῶν Σχοινοβατῶν τοῦ Σαρῆ - Σταύρου Κοσμᾶ μεγάλου εὐεργέτη τῆς κοινότητος, καὶ τὸ ὠραιότερο ἀπ' ὅλα, στὸ λόφο τοῦ Μουσαίου, τὸ σπίτι τοῦ Κοιμτζόγλου. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο χρησιμεύει σήμερα γιὰ ἐθνολογικὸ μουσεῖο τῶν Βουλγάρων.¹

Ἐπερνοῦμε τὴν αὐλόθυρα μὲ τὸ τοξωτὸ ὑπέρθυρο καὶ τὴν ξύλινη πόρτα μὲ τὰ γυφτοκάρφια καὶ μπαίνουμε στὴν αὐλὴ ποὺ τὴν προστατεύει ὑψηλὸς μαντρότοιχος. Ἡ ὄψη τοῦ σπιτιοῦ εἶναι στραμμένη πρὸς τὴν αὐλὴ αὐτή. Τὸ σπίτι εἶναι διώροφο μὲ τὸ ἰσόγειο λιθόχτιστο, τὸν πρῶτο ὄροφο ξύλινο, ἀντισεισμικὸ, τοιχισμένο μὲ τοῦβλα. Μιὰ στοὰ στὸ ἰσόγειο στηρίζει μὲ τοὺς τέσσερεις ξύλινους κίονές της τὸν κεντρικὸ, κλειστὸ καμπυλωτὸ ἐξώστη τοῦ πρῶτου ὄροφου. Ἡ καμπύλη αὐτὴ τοῦ ἐξώστη μὲ τὴν κυματοειδῆ της στέγη καὶ τὴν κιονοστοιχία δίνουν ἕνα ζωντανὸ ρυθμὸ στὴν πρόσοψιν, ποὺ εἶναι χρωματισμένη καὶ διακοσμεῖται μὲ ἀνθικά πλέγματα ροκοκώ. Μέσα σ' ἕνα ἀπ' αὐτὰ τὰ πλέγματα ἡ χρονολογία 1847 δείχνει πὼς τὸ σπίτι χτίστηκε ἀμέσως μετὰ τὴν μεγάλη πυρκαϊά.

Ἐτὸ ἐσωτερικὸ του ἔχει τὴν ἀπλῆ καὶ πρακτικὴ διαρρύθμισιν γιὰ ν' ἀνταποκρίνεται στὶς ἀνάγκας τοῦ βίου. Κάτω ὁ χώρος γιὰ τὴν χειμωνιάτικη δια-

Σ.Δ. 1) Δυστυχῶς δὲ μποροῦμε νὰ παραθέσουμε ἐδῶ φωτογραφία, γιατί δὲν εἶναι καθαρὴ ἢ δημοσιευμένη στὴν «Καθημερινή».

μονή, επάνω τὸ ἀνώγι, πολυτελέστερο, χρησίμευε γιὰ καλοκαιρινή διαμονή, ἀλλὰ κυρίως γιὰ τὶς ὑποδοχὲς καὶ τὶς γιορτὲς τοῦ ἰδιοκτῆτη. Ἐδῶ στὸ ἀνώγι θρῖσκεται τὸ δοξᾶτο, ὁ ἐνιαῖος χώρος ὑποδοχῆς μὲ τὴν ξύλινη τοξοστοιχία — ἀπ' ὅπου πῆρε καὶ τ' ὄνομα — καὶ τὰ μεγάλα παράθυρα πρὸς ὄλες τὶς κατενθύνσεις. Ἐπάνω ἀπὸ τὴν κλίμακα, στὸ πατάρι, ὑπάρχει κι ἡ ἐξέδρα γιὰ τοὺς μουσικούς.

«Θαυμάζουμε τὰ προϊόντα τῆς βουλγαρικῆς χειροτεχνίας, ξυλόγλυπτα καὶ κυρίως ὑφαντὰ — τὰ πασίγνωστα πλουμιστὰ κιλίμια κι οἱ φλοκάτες — ἐκτεθειμένα μὲ λιτότητα καὶ γούστο σύμφωνα μὲ τὶς τελευταῖες ἀπαιτήσεις τῆς μουσειολογίας. Σκεφτόμαστε καὶ πάλι πὼς δὲν ἔχει τίποτε ἀνάλογο νὰ ἐπιδείξει ἡ χώρα μας. Σὲ μιὰ γωνιὰ στὸ ἀνώγι, εἶναι κρεμασμένες στὸν τοῖχο οἱ φωτογραφίες κάποιων νοικοκυραίων τοῦ περασμένου αἰώνα. Δίπλα ἡ διτρίνα φυλάει τὶς ἐπίσημες ἐνδυμασίες τους, ἀνδρική καὶ γυναικεία, φερμένες ἀπὸ τὴν Εὐρώπη. Νᾶναι ἄραγε στίς φωτογραφίες οἱ ἰδιοκτῆτες τοῦ σπιτιοῦ; Κανεὶς δὲν ξέρει νὰ μοῦ πῆ. Καὶ ξαφνικὰ νοιώθουμε μιὰ συγκίνηση: σ' ἓνα γραμμόφωνο μὲ χωνὶ μιὰ πλάκα, μ' ἓνα παλιὸ ταγκό, ἑλληνικό. Εἴμαστε, ἡ παρουσίαση εἶναι τέλεια: σ' ἓνα λαογραφικὸ μουσεῖο. Τὰ ἀντικείμενα πρέπει νὰ παρουσιάζονται σὰν νὰ τὰ ἄφησε μόλις ὁ κάτοχός τους μετὰ τὴν χρήση.

«Περνοῦμε τώρα μπροστὰ ἀπὸ ἓνα ἄλλο τριώροφο ἀρχοντικό. Ἀπ' ἔξω μιὰ μαρμάρινη ἐντειχισμένη πλάκα μὲ τὴν ἐπιγραφή τῆς γραμμμένη στὰ γαλλικὰ μᾶς πληροφορεῖ πὼς ἐδῶ κατέλυσε ὁ Λαμαρτίνος ὅταν τὸν Ἰούλιο τοῦ 1833 διάβηκε τὴν Θράκη στὸ ταξίδι του τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ξεναγὸς μας θρῖσκει τὴν εὐκαιρία νὰ μᾶς μιλήσει γιὰ τὴν «βουλγαρική» — ἀδιαντροπιὰ βουλγαρική — φιλοξενία πὸν τόσο ἔκανε ἐντύπωση στὸ Λαμαρτίνο, στὸ διάστημα τῆς ὀλιγόμηρης διαμονῆς του στὴ Φιλιππούπολη.

«Ἡ βουλγαρική φιλοξενία — δὲν ξέρω ἂν ἀποτελῆ πολιτικὴ κατεῦθυνση ἢ αὐθόρμητη ἐκδήλωση βαλκανικοῦ λαοῦ — εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητο. Ἀπὸ τὸ ἐστιατόριο ὅπου ἡ ὀρχήστρα μᾶς ὑποδεχόταν μὲ ἑλληνικὰ λαϊκὰ τραγούδια ἢ μὲ Χατζηδάκη — ὡς τὰ δημόσια καταστήματα καὶ τὰ μουσεῖα, κάθε σταθμὸς μας στὴν Βουλγαρία μᾶς ἄφησε βαθειὰ ἐντύπωση.

«Ἡ βουλγαρική φιλοξενία εἶναι πραγματικότητα. Κι εἶναι τόσο χειροπιαστὴ σὲ κάθε βῆμα πὸν καμμιὰ δὲν συντρέχει ἀνάγκη νὰ ἐπικαλοῦνται οἱ γείτονές μας τὸν Λαμαρτίνο. Γιατὶ ὁ Λαμαρτίνος ἄλλα γράφει στὸ βιβλίο του «Ταξίδι στὴν Ἀνατολή» (1835): «Μεγάλο καὶ κομπὸ σπῆτι ἐπιπλωμένο κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸ τρόπο (...). Πέρασα τρεῖς μέρες στὴν Φιλιππούπολη νὰ ἀπολαμβάνω τὴν ἐξαιρετικὴ φιλοξενία τοῦ κ. Μαυρίδη, νὰ διατρέχω τὰ περὶχωρα καὶ νὰ δέχομαι καὶ ν' ἀνταποδίδω ἐπισκέψεις, ἐπισκέψεις τῶν Γούρκων, τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ἀρμενίων».

«Ὁ Γεώργιος Μαυρίδης πὸν ὑποδέχτηκε τὸν ποιητὴ ἦταν Ἕλληνας, μεγαλέμπορος, ἐργαζόταν μὲ ὄλες τὶς μεγάλες πόλεις τῆς Αὐστροουγγαρίας. Οἱ τρόποι καὶ ἡ φιλοξενία τοῦ Μαυρίδη καὶ τῆς οἰκογενείας του καταγοήτευσαν

τὸν ρομαντικὸν Γάλλο ποιητὴν, πού 23 χρόνια μετὰ τὸ ταξίδι διατηροῦσε ἀκόμη ἀλληλογραφία μὲ τὸν Ἑλληνα. Ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου δημοσίευσε ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς οἰκογένειας Μαυρίδη μερικὲς ἀπὸ τὶς ἐπιστολὰς πού ἔστειλαν ὁ ποιητὴς καὶ ἡ γυναῖκα του¹.

Ποιά ὑπῆρξε ἡ συμβολὴ τῶν Βουλγάρων στὴν διαμόρφωση τῆς λαϊκῆς αὐτῆς ἀρχιτεκτονικῆς ὅπως τὴν βλέπουμε στὴν Φιλιπούπολη; Ἡ ἀπάντηση δὲν εἶναι τόσο εὐκόλη ἂν καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἱστορικοὺς καὶ ἀρχιτέκτονες ἔχουν μελετήσει τὴν ἐξέλιξη τοῦ βουλγαρικοῦ σπιτιοῦ. Λεῖπουν ὅμως οἱ ἰδιαιτέρως μελέτες γιὰ τοὺς παράγοντες πού ἐπέδρασαν στὴν οἰκοδομικὴ δραστηριότητα τῶν Βαλκανίων: ἡ διάρθρωση τῆς κοινωνίας, ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου κλπ.

«Οἱ Βούλγαροι, νομάδες στὴν ἀρχὴ καὶ πολεμιστὰι πάντοτε, δὲν ἀσχολήθησαν ἰδιαίτερα μὲ τὸ ζήτημα τῆς κατοικίας οὔτε κι ὅταν ἀπέκτησαν μόνιμες ἐγκαταστάσεις. Τὸν 9ο αἰῶνα ὁ Βούλγαρος συγγραφέας Ἰωάννης ὁ Ἐξαρχος ἀναφέρει ὅτι ἐκτὸς τῶν ἀνακτόρων τῆς Πρεσλάβας μόνον καλύτερες σκεπασμένες μὲ χόρτα ὑπῆρχαν στὴν Βουλγαρία. Τὸ ἴδιο βεβαιώνει τὸν 14ο αἰῶνα ὁ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, καλύτερες μὲ στέγην «ἐκ χόρτων ξηρῶν». Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς σύγχρονους Βουλγάρους ἱστορικοὺς ἢ ἀρχιτέκτονες — ὁ СВИЖС, ὁ Ζλάτωφ — παραδέχονται «ἐλληνομεσογειακὴ» ἢ βυζαντινὴ ἐπίδραση στὴν οἰκία τῆς νότιας Βουλγαρίας. Κι ὁ Γίρεσεκ ἔγραφε παλαιότερα: «Τὰ καλύτερα σπίτια τῆς Φιλιππουπόλεως ἔχουν ἓνα ἐντελῶς μεσημβρινὸν χαρακτῆρα καὶ χρησίμευσαν εὐρύτατα σὰν πρότυπο σ' ὅλη τὴν περιοχὴ».

«Ποῦ ὀφείλεται ὁ μεσημβρινὸς αὐτὸς χαρακτῆρας; Μιὰ ἐνδιαφέρουσα θεωρία ἀνέπτυξε τελευταῖα ὁ Βούλγαρος καθηγητὴς Βασίλης Ζαχάριεφ. «Τὸν 15ο αἰ., γράφει, μετὰ τὶς κατακτήσεις τῶν Τούρκων, ὁ Ἄθως ὑπῆρξε τὸ τελευταῖο καταφύγιο τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν τεχνῶν τῶν Βαλκανίων. Ἐκεῖ ἀποσύρθηκαν κι ἐξακολούθησαν τὴν δραστηριότητά τους λόγιοι καὶ καλλιτέχνες. Ἐξ ἄλλου, οἱ δεσμοὶ τοῦ Ἄθω καὶ τῆς Βουλγαρίας εἶναι στενοὶ τὸν 15ο καὶ 16ο αἰ. Ἔτσι τὸν 18ο καὶ 19ο αἰ., Βούλγαροι προσκυνητὰι ἔρχονται στὸ Ἅγιον Ὄρος νὰ μάθουν μιὰ τέχνη, κατὰ προτίμηση ζωγραφικὴ ἢ ξυλογλυπτικὴ. Γυρίζουν κατόπιν στὸν τόπο καὶ δημιουργοῦν σχολή. Κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἀναπτύχθηκαν οἱ σχολὲς τοῦ Σαμόκοβου καὶ τοῦ Ντεμπάρ».

«Σὲ εἰδικὸ σημεῖωμα γιὰ τὸν Ἄθω θὰ ἐπανέλθουμε στὴν θεωρία αὐτῆ. Παρατηροῦμε μόνον τώρα παρουσιάζει κάποια λύση συνεχείας ἀφοῦ οἱ σχέσεις Βουλγαρίας - Ἄθω, κατὰ τὸν Ζαχάριεφ, χρονολογοῦνται στὸν 15ο - 16ο αἰ., καὶ οἱ σχολὲς τοῦ Σαμόκοβου κλπ. δημιουργοῦνται τὸν 18 καὶ 19 αἰῶνα.

1) Βλ. Β' τόμος Ἄρχ. Θρακ. Θεσαυροῦ μέρος Β', ὅπου ἡ ἀλληλογραφία του καὶ τὰ δῶρα του ποτὸς φιλόξενους Μαυρίδηδες, πού οἱ ἀπόγονοί τους βρισκονται στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ 1906, ἔτος διαγμοῦ Ἑλλήνων καὶ χαλασμοῦ τοῦ ὀργανωμένου ἀπὸ αἰῶνων Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη εἶχε γράψει κατ' ἐπανάληψιν γιὰ τὰ μαστοχώρια τῆς Μακεδονίας ἀπ' ὅπου κάθε ἀνοιξὴ ξεκινοῦσαν τὰ ἐσνάφια τῶν «κουδαρέων» (= οἰκοδόμων) πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις τῶν Βαλκανίων, κι ἀφοῦ ἔχτιζαν καλοκαίρι κι' ἀνοιξὴ, γύριζαν τὸ φθινόπωρο στὸν τόπο τους.

«Ἐξ ἄλλου, τὰ κατὰστικα τοῦ ρουφετίου τῶν δουλγέρηδων (= τεκτόνων) ποὺ φυλαγόντουσαν στὴν Μητρόπολη τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ ποὺ ἐξέδωκε ὁ ἀείμνηστος Μυρτίλος Ἀποστολίδης¹, μᾶς ἔδωκαν νέες πληροφορίες. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ μέλη τῆς συντεχνίας δὲν ἦσαν μόνιμοι κάτοικοι τῆς πόλεως, ἀλλὰ ξένοι ποὺ ἐρχόντουσαν ἀπὸ χωριὰ τῆς Ροδόπης καὶ τῆς Μακεδονίας. Ἡ καταγωγὴ πάλι ἄλλων μελῶν δείχνει τὴν ἑλληνικότητά τους: ἀναφέρονται λ. χ. πολλοὶ Μπατοσκοβίτες καὶ εἶναι γνωστὸ πὼς τὸ χωριὸ Μπάτοσκοβο μέχρι τοὺς χρόνους τῆς βουλγαρικῆς αὐτονομίας, εἶχε Ἑλληνες κατοίκους ποὺ ἐργαζόντουσαν σὰν οἰκοδόμοι στὴν Στενίμαχο καὶ στὴν Φιλιπούπολη. Τὰ ρουφετί διευθυνόταν ἀπὸ μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ δώδεκα μαῖστορες — τὴν δωδεκάρα — γι' αὐτὸ στὴν Φιλιπούπολη ὑπῆρχε καὶ τὸ ρητό: «κι' αὐτὸς μὲ τὴν δωδεκάρα» γι' αὐτοὺς ποὺ χωρὶς νὰ τὸ ἀξίζουν, ἀνέβαιναν κοινωνικά.

«Ἡ δωδεκάρα ἐξέλεγε τὸν πρόεδρό της, τὸν πρωτομαῖστορα. Αὐτὸς διοικοῦσε τὸ ρουφετί σύμφωνα μὲ τοὺς καθιερωμένους θεσμοὺς ποὺ ρύθμιζαν τὶς σχέσεις τῶν μελῶν μεταξύ τους. Ὁ πρωτομαῖστορας — ὁ ἀρχιτέκτονας — δὲν ἐργαζόταν ὁ ἴδιος, ἀλλὰ ἐπέβλεπε τὴν ὅλη ἐργασία. Περιφερόταν κρατώντας στὰ χέρια τὸν ξύλινο πῆχιν σὰν σύμβολο τῆς ιδιότητός του. Σ' αὐτὸν ὑπάκουγαν οἱ διάφοροι μαῖστορες, τεχνῖτες πεπειραμένοι σὲ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς οἰκοδομικῆς, ἀλλὰ καὶ εἰδικευμένοι σ' ἓναν κλάδο. Καθένας ἀπὸ τοὺς μαῖστορες εἶχε τὰ «τσιράκια» του, τοὺς βοηθοὺς του, ποὺ μαθήτευαν κοντά του καὶ περνοῦσαν ἐξετάσεις γιὰ ν' ἀναγορευθοῦν μαῖστορες.

«Τὰ κατὰστικα τῶν δουλγέρηδων μᾶς μιλοῦν γιὰ μιὰ ἰδιαίτερη ἐπίδοση τῶν Ἑλλήνων οἰκοδόμων. Ἀλλὰ κι οἱ ἐργοδότες στὴν Φιλιπούπολη, ὅπως κι ἄλλοι στὰ Βαλκάνια ἦσαν Ἑλληνες. Μεγαλέμποροι ποὺ εἶχαν συνηθίσει καὶ πλουτίσει στὶς μεγάλες χώρες τοῦ ἐξωτερικοῦ: στὴν Βούδα, στὴν Λευφία, στὴν Βιέννη, στὴν Μόσχα. Οἱ ἀπόδημοι αὐτοὶ σὰν γύριζαν στὸν τόπο τους εἶχαν ἀπαιτήσεις γιὰ μιὰ πιὸ ἀνετὴ ζωὴ κι εὐρισκαν καὶ τὴν εὐκαιρία μὲ τὰ ἀρχοντικά αὐτὰ νὰ ἐπιδείξουν τὸν πλοῦτο τους. Χαρακτηριστικὲς εἶναι οἱ τοιχογραφίαι τῶν βαλκανικῶν ἀρχοντικῶν, ποὺ παριστάνουν πόλεις καὶ λιμάνια τῆς Μαύρης Θάλασσας καὶ τῆς Ἀδριατικῆς.

Ὅπως βλέπει κανεὶς, τὸ θέμα τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ θεωρητικὰ εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα. Χρειάζεται ὅμως συντονισμένη μελέτη πολλῶν ἐπιστημῶν γιὰ νὰ βγοῦν βασικά συμπεράσματα.

ΜΑΡΙΑ ΘΕΟΧΑΡΗ

1) Ἀρχ. Θεοχ. Θεσσαροῦ, Ἀρχεῖα τοῦ ἐν Φιλιπ)λει τοῦ ἐσναφίου τῶν Ἀμπατζήδων. Τόμ. Γ', σελ. 145—195.

ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΤΡΙΚΚΗΣ ΚΑΙ ΣΤΑΓΩΝ

ΔΙΑ ΣΤΥΝΑΔΕΛΦΩΝ ΤΟΥΤ

'Ο

Μητροπολίτης

Τρίκκης και Σταγῶν

'Αγαπητοί,

'Εν Τρικάλαις τῇ 24ῃ 'Οκτωβρίου 1965

'Ελάβομεν μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν τὰ τεύχη «Σωφρόνιος 'Αν. Σταμούλης» καὶ «Μιλτιάδης 'Αν. Σταμούλης».

'Ο ἀείμνηστος Μητροπολίτης 'Ελευθερουπόλεως Σωφρόνιος συνεδέετο στενωτάτα μετὰ τοῦ μακαριστοῦ Γέροντός μου Μηθύμνης Διονυσίου. Τὸν ἐξετίμα βαθύτατα καὶ ὠμίλει περὶ αὐτοῦ μὲ θαυμασμόν. Τὸν ἐγνωρίσαμεν καὶ ἡμεῖς ἐπισκεφθέντες αὐτὸν εἰς τὴν ἔδραν του. Πεπαιωμένος καὶ σεσαθρωμένος ὁ Μητροπολιτικός του Οἶκος. Μία χαμηλὴ αἴθουσα μὲ ὄλας τῆς τὰς πλευρὰς κεκαλυμμένης μὲ πλήρεις κοικίλων βιβλίων βιβλιοθήκας ἦτο τὸ γραφεῖόν του. Πτωχὸς καὶ ταπεινὸς Δεσπότης, μᾶς ὠμίλησεν εἰς ἄπταιστον καθαρῆσαν διὰ τὸν βαθὺν τραυματισμὸν τῆς ψυχῆς του ἕνεκα τῆς ἀνοικτίμονος συμπεριφορᾶς ἐνίων ἐν Χριστῶ ἀδελφῶν του πρὸς αὐτόν.

Εἶχε πράγματι παρεξηγηθῆ καὶ ἀδικηθῆ, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὁ σοφὸς αὐτὸς καὶ ταπεινός, «ὁ ἀσκητικός, ἀπόκοσμος, λιτὸς καὶ ἀπέριττος τὴν ἐμφάνισιν ὡς ὁ ἔσχατος τῶν μοναχῶν, ὁ ἀδιάβλητος τὸ ἦθος καὶ ἐν μιᾷ λέξει καθηγιασμένος» ὑπέροχος 'Ιεράρχης. Καὶ ἦτο ἔργον δικαιοσύνης ἢ ἀποκατάστασις τοῦ παραγνωρισθέντος ἀγίου 'Ιεράρχου διὰ τῆς ἐκδόσεως παρ' ὑμῶν τοῦ περιέχοντος ἐν συντομίᾳ τὴν βιογραφίαν του τεύχους.

'Οθεν, μετὰ τῶν εὐχαριστιῶν ἡμῶν, παρακαλοῦμεν, ὅπως δεχθῆτε καὶ τὰ ἐγκάρδια ἡμῶν συγχαρητήρια, ἔτι δὲ καὶ τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι ἡ μακαρία ψυχὴ τοῦ Γέροντος, ἀνταποκρινομένη πρὸς τὴν οὕτω ἐπιδειχθεῖσαν διὰ τὸ πρόσωπόν του ἀγάπην σας, θὰ ἱκετεύσῃ ἐκτενῶς τὸν Κύριον ὑπὲρ ὑμῶν.

Εὐχέτης πρὸς Κύριον

'Ο Τρίκκης καὶ Σταγῶν ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ

† ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ

Ύατρος και πολιτευτής γεννηθείς τὸ 1885 ἐν Ἀν. Θράκη. Πτυχιούχος τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, ἐπεδόθη εἰς τὴν μικροβιολογίαν καὶ ὑγιεινὴν, συμπληρώσας τὰς σπουδὰς του ἐν Γερμανίᾳ. Διετέλεσεν ἐπὶ δεκαετίαν ὑγειονομικὸς ἐπιθεωρητὴς τοῦ Ἱπουργείου Ἐσωτερικῶν καὶ βραδύτερον τοῦ Ἱπουργείου Ἱγιεινῆς. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ὑπηρετήσεν ὡς ἐθελοντὴς εἰς τὸν στρατόν, χρησιμοποιηθεὶς διὰ τὴν πρόληψιν καὶ καταπολέμησιν διαφόρων ἐπιδημιῶν. Παραιτηθεὶς τῆς δημοσίας θέσεώς του ἐπολιτεύθη, ἐκλεγείας πληρεξούσιος τοῦ νομοῦ Ροδόπης ἐν τῇ Δ' Ἐθνοσυνελεύσει. Βραδύτερον ὑπηρετήσεν ὡς Γεν. Γραμματεὺς τοῦ Ἱπουργείου Προνοίας, τοῦ ὁποίου διετέλεσε καὶ Ἱπουργὸς ἐπὶ κυβερνήσεως Δεμερτζῆ.

Τὸ 1937 διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Παντείου Σχολῆς, διδάσκων Κοινωνικὴν, Βιολογίαν, Στατιστικὴν καὶ Δημογραφίαν. Πλὴν πολλῶν πραγματειῶν καὶ ἄρθρων εἰς τὸν περιοδικὸν καὶ ἡμερησίον τύπον, ἐδημοσίευσεν: Ἱγιεινολογικὴ πολιτικὴ, Αἱ συνθῆκαι τῆς διατροφῆς ἐν Ἑλλάδι, Ἐπίμαχα ζητήματα διατροφῆς, Μαθήματα Κοινωνικῆς Βιολογίας, Ἡ κληρονομικότης, Ἀντικείμενον καὶ μορφωτικὴ ἀξία τῆς κοινωνικῆς βιολογίας, Στατιστικὴ, Τὸ πρόβλημα τῶν αἰτίων τῆς πτώσεως τῆς θνησιμότητος, Δημογραφία, Ἡ λαϊκὴ διατροφή ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ, Ἡ νόσος ὡς κώλυμα γάμου, Πλάναι καὶ πληγαὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως. Διετέλεσε συνεργάτης καὶ τοῦ Ἡλίου. Ψευδοῦς ὑγιεινῆ καὶ μικροβιολογία. Παράσημα: Ταξίαρχης Φοίνικος. Πολεμικὸς Σταυρός.

Π. Π.

† ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΑΘ. ΧΑΤΖΗΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ

Ἐνας σχεδὸν αἰωνόβιος Θραξ ἐγκατέλειπε τὰ γήινα καὶ ἐπλάγιασε στὸν τάφο του νάναπανθῆ: Ὁ Περικλῆς Χατζηπαρασκευᾶς, υἱὸς τοῦ Ἀθανασίου Χατζηπαρασκευᾶ ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Ἰπῆρξε στὸν ἸΘ' αἰῶνα, ἀπὸ τοὺς δραστηριώτερους νέους τῆς Ἑλληνικῆς παροικίας. Ἀπέθανε ἀφίνοντας στὴν ἀνάμνησή μας πολλά. Τὸν καιρὸ ἐκεῖνο τὰ σχολεῖα μας ἦταν μέσα στὴν Τουρκία ὄχι κρυφὰ σχολεῖα, ἀλλὰ σχολεῖα φανερὰ καὶ συγχρονησμένα πρὸς τὰ Εὐρωπαϊκὰ μὲ τὴν ἀνοχὴ βέβαια τῶν Τούρκων. Μόνον ποὺ εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ χρήματα. Τὰ χρήματα τὰ μάζευαν ἀπὸ πηγῆς οἱ Ἕλληνες πολλές. Μιὰ ἦταν ἀπὸ τίς θεατρικῆς παραστάσεις, ποὺ ὀργάνωναν οἱ συνοικιακῆς ὀργα-

νώσεις καλλιτεχνικές και πνευματικές. Τότε ἡ μουσική καλλιεργοῦνταν φανατικά. Ἰδρύνονταν κατὰ συνοικίες και πολιτείες σύλλογοι μουσικοί. Εἶχαμε στὰ 1880 τὸν Ὁρφέα και τὸν Ἀρίωνα με ξένους διδασκάλους μουσικούς, ὅπως τὸν Φραντζίσκετῆ, ἀπὸ τὴν Ἰταλία. Οἱ σύλλογοι αὐτοὶ συνέτρεχαν τὴν ὀργάνωση θεατρικῶν παραστάσεων. Ἔτσι οἱ νέοι ἀπασχολοῦνταν με συγκρότηση θεατρικῶν παραστάσεων διὰ μουσικῆς συμμετοχῆς. Διὰ τῶν μέσων αὐτῶν ἐμαζεύοντο τὰ ἀναγκαῖα χρηματικά μέσα νὰ συντηροῦνται, τὰ Ἑλληνικά μας σχολεῖα και νὰ πληρώνονται οἱ διδάσκαλοι, ὥστε τὰ παιδιά νὰ μὴ μένουν ἀγράμματα και νὰ μορφώνονται ἀξιόλογα.

Ὁ μακαρίτης Περ. Χατζηπαρασκευᾶς, ἐπὶ μισὸν αἰῶνα προσέφερε μεγάλες ὑπηρεσίες στὴν κοινότητα Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Προικισμένος με τὰ χαρίσματα τοῦ σκηνοθέτου, ἐπὶ 50 χρόνια ἦταν ἡ ψυχὴ τῆς συντηρήσεως τῶν σχολείων και τοῦ θεάτρου. Σήμερα πού ἐξέλιπε και ἔσθθησε, τὸν ἀποθανατίζω με τὸ μικρὸ τοῦτο πνευματικὸ μνημόσυνο, ὡς παράδειγμα ἀνθρώπου πατριώτου, πνευματικοῦ, φιλοπόνου, ἐμπνευστοῦ και ἀκαταπότητου, πού στὸν καιρὸ τοῦ ΙΘ' αἰῶνα, (β' ἡμῶν, και τὸ ἡμῶν τοῦ 20οῦ), ὅσον ζοῦσε ἡ ἀνθηροτάτη ἑλληνικὴ κοινότητα ὡς ἀκρόπολις ἐθνικὴ (1922) και δημιουργικὸ, διὰ τὴν πνευματικὴν εὐγενῆ ψυχαγωγίαν, και τὴν συντήρησιν διὰ τοῦ εἰσιτηρίου τῶν σχολείων, πού ἔθαλλον πρὸς τὸ καλὸν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Περ. Χατζηπαρασκευᾶς ὑπῆρξε διὰ τὴν πατρίδα μας ὁ ἐμπνευστής, ὁ δημιουργὸς πάσης καλλιτεχνικῆς ἐκδηλώσεως και οἰκονομικῆς προστασίας τῶν πνευματικῶν ἰδρυμάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τὸ Ἀρχεῖον Θράκης τὸν περιλαμβάνει εἰς τὸν κατάλογον τῶν εὐεργετῶν τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, και τὴν πνευματικὴν πρόοδον και ἀκμὴν και τοῦ ἀφιερώνει τοῦτο τὸ μικρὸ μνημόσυνον.

Π. Π.

† ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΜΩΝΗΣ

Στίς 8 Ἰουλίου πέθανε και κηδεύθηκε στὴ Νέα Σμύρνη ὅπου ἔζησε τὰ πιὸ πολλὰ χρόνια τῆς ζωῆς του και ἀγάπησε σὰ δεύτερη πατρίδα του, μέσα σὲ εἰλικρινεῖς ἐκδηλώσεις πένθους, ὁ Γεώργιος Μαμώνης, ἕνας εὐγενικός, ἕνας βαθύτατα καλλιεργημένος ἀνθρωπος, ἕνας ἀξίος χριστιανός. Γεννημένος στὸ Μυριόφυτο τῆς Ἀνατ. Θράκης τὸ 1890, ἦλθε παιδί ἀκόμα στὸ Φανάρι ὅπου σπούδασε και πέρασε τὰ πρῶτα παιδικὰ του χρόνια Μέσα στὴν αὐστηρὴ και βαθεῖα θρησκευτικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ Φαναριοῦ, ὁ μικρὸς κανονάρχης τοῦ ναοῦ τῶν Πατριαρχείων, ὁ ἀγαπημένος τοῦ Πατριάρχου με τὴν ἀληθινὴ λατρεία γιὰ τὴ σπουδὴ, διαμορφώθηκε σὲ μιὰ ἀκέραια, ὀλοκληρωμένη ἀπὸ κάθε ἀποψη προσωπικότητα, με κύρια χαρακτηριστικὰ τὴν ἐντιμότητα,

τὴν ταπεινοφροσύνη καὶ τὴν ἀνθρωπιά. Ἄν καὶ νεώτατος ἐπεδόθηκε στὸ ἐμπόριο, εὕρισκε καιρὸ πάντα νὰ μελετᾷ μὲ ἐπιμονὴ καὶ πάθος καὶ νὰ ἱκανοποιῇ ἔτσι τὴ μεγάλη δόξα γιὰ μάθησι πού τὸν διέκρινε. Λάτρης τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς παιδείας, εἶχε θησαυρίσει ἓνα τεράστιο ἀπόθεμα γνώσεων ἐπάνω σὲ ἀρχαιολογικὰ καὶ ἱστορικὰ ἰδίως θέματα. Καὶ τὸν τεράστιο θησαυρὸ τῆς σοφίας πού ὁ ἴδιος εἶχε κατακτήσει, εἶχε τὴν τέχνη νὰ τὸν μεταδίδη στοὺς φίλους του. Πόσες φορὲς δὲν τὸν ἀκούσαμε σὲ ἰώρους ἱστορικοὺς νὰ ἀφηγῆται μὲ γλαφυρότητα, ζωντάνια ἀλλὰ καὶ συγκίνηση κάθε τι σχετικὸ μ' αὐτοὺς καὶ νὰ ἀνασταίνει ἔτσι μὲ ἓνα ἐντελῶς δικό του τρόπο, φυσικὰ καὶ ἀβίαστα, τὰ περασμένα. Ἄπὸ τοὺς πρώτους κατοίκους τῆς Ν. Σμύρνης, μετὰ τὸ μεγάλο ξεριζώμα, ἐργάσθηκε μὲ ὅλες του τὶς δυνάμεις, γιὰ τὴν κοινωνικὴ, μορφωτικὴ καὶ ἐξωραϊστικὴ ἀνοδο τοῦ ὡραίου προαστίου. Οἱ Νεοσμυρναῖοι δὲν εἶναι δυνατὸ ποτὲ νὰ ξεχάσουν τὸν ἄνθρωπο πού μαζί μὲ ἄλλους ἀγωνίσθηκε σκληρὰ γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ ὁ τόπος τους τὸ πρῶτο Γυμνάσιο, τὴν Εὐαγγελικὴ Σχολή, ἀναβίωση καὶ ἐνθύμηση τῆς παλιᾶς. Οἱ φίλοι του δὲν θὰ ξεχάσουν τὸν μελίχιο, τὸν πάντα γαλήνιο, τὸν εἰλικρινῆ φίλο, πού τὸ ἀπόθεμα τῆς πείρας καὶ τῶν γνώσεών του ἦταν γι' αὐτοὺς πηγὴ πολύτιμη. Καὶ οἱ φτωχοὶ καὶ χτυπημένοι ἀπὸ τὴ ζωὴ, θὰ θυμοῦνται πάντα τὸν ἄνθρωπο πού μὲ πνεῦμα ἀληθινῆς χριστιανικῆς ταπεινοφροσύνης καὶ προσφορᾶς, τοὺς συμπαραστάθηκε καὶ τοὺς φανέρωσε ἔμπρακτα τὴν ἀγάπη του. Καμμία ἔπαρση, καμμία αὐτοδιαφήμιση, γύρω ἀπὸ κάθε παρόμοια ἐνέργειά του.

Ἡ Ἑταιρεία Θερακικῶν Μελετῶν ἐκτιμῶντας τὴν προσωπικότητα τοῦ Γ. Μαμώνη, σὰν ἐλάχιστο δείγμα τιμῆς πρόσφερε τὴν ἡμέρα τῆς κηδείας του λουλούδια τῆς ἀττικῆς γῆς. Ἐκ μέρους τῆς Ἑταιρείας ὁ κ. Ἰωάν. Καρδαράς ἀποχαιρέτησε τὸν νεκρὸ μὲ λόγια μεστὰ ἀπὸ νόημα, ἐκφρασμένα μὲ παλλόμενη συγκίνηση.

K. M.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

A

Ἀδελφότης Δημόκριτος 261, 262, 263, 264
 Ἀβελτηρία 6
 Ἀγίσματα 313
 Ἀγιοταφικὸν Μετόχιον 328
 Ἀγιοταφικὸ Παρθεναγωγεῖο (Κολέτσιο) 324
 Ἀθλητισμὸς 326
 Αἰνίγματα 34, 35
 Αἰ περὶ ἠθικῆς θεωρίας τοῦ Δημοκρίτου 270, 271, 272, 273
 Αἰ περὶ Πολιτείας γινῶμαι τοῦ Δημοκρίτου 272, 273
 Αἴρεσις Βογομίλων 305
 Αἰσθάνομαι τὸν θάνατον ἐγγίζοντα 439
 Ἀκαντζινλή 24
 Ἀκριβοῦς στατιστικῆς σύνταξιν 5
 Ἀλέξανδρος υἱὸς Σιωμᾶν ἐξωμότης 311
 ἀλλά... πρὸς ἀδελφῶν ὡς ἐραστῆς 421
 Ἄλλη ἔκθεσις 1884 297, 298
 ἀλλ' ὃ καρδία μου 433
 Ἀλμαλή 14
 Ἀλτίν—Τὰς 16
 Ἀλύτρωτοι εἰς τὴν τύχην των 345, 346
 AL I. AMZULESCK 459, 462
 Ἀνασκαφῆς 368
 Ἀνασκαφῆς οἱ Ἄγγλοι 369
 Ἀναστενάγια 159, 160, 161, 162
 Ἀναστενάγιος χορὸς Θράκης 175, 176, 177
 Ἀνατολικὴ Θράκη—Παλιὰ θέσμοι 71, 72, 73.
 Ἀνατ. Ρωμυλία 210
 Ἀπόθανε καὶ σὺ ὃ Ἰλιόνη 440
 Ἀποκατάστασις Βουλγάρων 302
 Ἀπὸ ποῦ πηγάζουν τὰ θρακικὰ τραγούδια 79, 80, 81, 82
 Ἀρριανὸς 211
 Ἀρμένιος Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς 306
 Ἀρχαία Πέρινθος 12
 Ἀρχαὶ τῆς ἀτομικῆς θεωρίας 267, 268
 Ἀρχμ. Γερμανὸς Ἀφθονίδης 337, 338
 Ἀσὲν Β' 310, 311
 Ἄσμα Φημίου 441
 Ἀτομικὴ Σχολή 266, 267

B

Βαγιαζήτ 311
 Βανιόσης Γρηγόριος 338
 Βασιλειάδης Νίκος 335, 336, 337
 Βασίλευσον 440
 Βασίλειος ὁ Β' 307, 308, 309
 Βιβλιογραφία, βοηθήματα 370, 371, 372
 Βιβλιοκρισία Δ. Οἰκονομίδου 449, 464
 Βουλγαρικὰ χωρία 9

Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία 309
 Βουλγαρικὸν 15
 Βουλγαρόφωνον χωρίον Δουγαντζή 9
 Βυζαντινὴ μουσικὴ 325
 Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ 302
 Βυζάντιον 210
 Βυζάντιον ὑπέκλυψεν εἰς Φράγκους τὸ 1204 310

Γ

Γαβριηλίδης Βλ. 343, 344
 Γεδεὼν Μανουήλ 350, 351, 352, 353
 Γενή — Κιότι 17, 20, 22
 Γεωργιάδης Κ. 17
 Γιαννακάκης Γ. 61
 Γιολτζή — Κιότι 17
 Γλαῦκε τί σιγᾶς 424
 Γλαυκίδης 414, 415, 416
 Γλώσσα Θρακῶν 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226; 227, 228
 Γλωσσάριο 36, 37, 56
 Γρασκούνα 15
 Γρυτζάν 29
 Γυμνάσιον Σουφλίου 299

Δ

Δαρδανίς γνησία 434
 Δαρι—Ντερέ 19
 Δεβετζή—Κιότι 14
 Δελαπόρτα Σοφία Μουσικὴ 442, 443
 Δὲν εἶναι ὁ Πολυμήτωρ πλέον σύννευος 426
 Δενιζλερ 19
 Δερόβεντ 24
 Δερέ — Κιότι 19
 Διάδοσις Ἑλλ. Γραμμάτων 6
 Διάδοχοι Τσιμισκῆ 307
 Διήγησις φιλοσόφου Ἀρχιρίου 449
 Διακόσμησις 359, 361, 362
 Διαμέρισμα Τσορλου 13
 Διδάσκαλον Κ. Γεωργιάδην 17
 Διεϊσδησις τοῦ Ἑλλην. Πολιτισμοῦ εἰς τὴν Θράκην 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260
 Δομοῦς 22
 Διὸ τὸν σύζυγον ἐτύφλωσα 436
 Δόξα τοῦ Φαναρίου 324
 Δορύστολον 306
 Δουάν — Ἀσσάρ 22
 Δύο ἐπιθέσεις τοῦ 1899—1900
 Δυτικὸν Βουλγαρικὸν Κράτος 307

E

Ἐβρὲν Κιότι 19
 Ἐγγραφα τοῦ φακέλλου τοῦ κώδικος 290
 Ἐθμα τῶν ἀρχαίων Θρακῶν 236, 237,

- 238, 239, 240, 241, 242, 243,
244, 245, 246, 247
Εἰσαγωγὴς Ἐραζικῶν Ἐκπομπῶν Ρα-
διοφώνου 65
Ἔσαι τοῦ Πολυμήτορος σύζυγος 425
Εἰς μισθοδοσίαν τριῶν καθηγητῶν 7
Ἐκδοθηρόμενα πρακτικά 9
Ἐκθεσίς τοῦ 1905, 298
Ἐκθεσίς τοῦ 1907, 299
Ἐκκλησιαστικός μουσικός Σύλλογος 325
Ἐκλογή Πατριάρχου 328, 329
Ἐκφραση στὸ τραγοῦδι 183, 184
Ἐλευθερόπουλος Ἀθροτέλης 335
Ἐνεκεν πενίας 9
Ἐνοριακὴ δημοτικὴ Σχολή 11
Ἐξαμίλλιον 15
Ἐπαρχία Μαρωνείας 18
Ἐπετηρίδα 9
Ἐπίλογος 283, 284
Ἐορηνέουον Γερμανοὺς μουσικοὺς ἢ
Σπαθάρη, Παπαδημητρίου, Κεσισόγλου,
Ἀντωνιάδου, Σοφ. Σπανοῦδη 325
Ἔτος 814 (Κροῦμος—Λέων) 304
Ἐδελπίδης Ὀμηρος 348
Ἐγκαταφρόνητον βιβλιοθήκην 7
Ἐμένεια Χαμίτ 325
Ἐδρύαλε, Ἐδρύαλε 430
Ἐδσταθίου Γ. καθηγητῆς 209

Z

- Ζαρίφης Γ. 5
Ζαχαριάδης Πέτρος 339
Ζεὺς 214

H

- Ἡ ἀδελφὴ μου... μάγαπᾶ 421
Ἡ ἀρχαία Βουλγαρικὴ Πολιτεία 301
Ἡ γνωσιολογία τοῦ Δημοκρίτου 260,
270
Ἡδὴ τὰ πάντα ἔχουσιν ἐκτελεσθῆ 440
Ἡ δράστις 435
Ἡ θέμις καὶ ἡ ἀρετὴ 423
Ἡδὴ κῆθμα 315, 316
Ἡ Θράκη ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων 213
Ἡ Θράκη καὶ τὰ ἦθη τῆς 122, 123,
124, 125
Ἡ Θράκη μνημονεύεται 215
Ἡ Μακεδονία 214
Ἡ μελωδία τοῦ Ἐραζικοῦ τραγουδιοῦ
τραγουδιοῦ 101, 102, 103, 104
Ἡ Ἐάνθη 132, 133
Ἡ πολυχρόνιος πείρα 7
Ἡ προθυμία τῶν ξαπλοῦτων 6
Ἡράλεια 12
Ἡρακλείτσα 16
Ἡρόδοτος 216, 217
Ἡρωϊκὰ τραγοῦδια 146, 147, 148

Θ

- Θάνατος Ἰωακείμ Γ', μαρσαμὸς Φανα-
ριώτικης ζωῆς 327, 328.

- Θὰ τελεσθῆ τὸ δρᾶμα 419
Θέατρο 326, 327
Θέλει καταστῆ φητώριον 8
Θεολογία τοῦ Δημοκρίτου 273, 274, 275
Θουκυδίδης 217, 218
Θράκη Ἑλληνικὴ 209
Θρακικά Ἀδδῆρα 209
Θρακικά Βαλλίσματα 138, 139
Θρακικά νανουρίσματα 73, 74, 75.
Θρακικά σκώματα 117, 118, 119, 120
Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίαι 154, 155
Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίαι, σκοποῦ Ἀν.
Θράκης 197, 198
Θρακικὲς παραδόσεις 90, 91, 92, 93
Θρακικὴ γλῶσσα καὶ ἡ Ἀφρικὴ 57,
58, 59
Θρακικὸς φιλεκαπιδευτικὸς Σύλλογος 5
Θρακικὸ τραγοῦδι — Βυζαντινὸ τραγοῦδι
120, 12, 122, 151, 152, 170, 171.
Θρησκεία Ἐραζικῶν 228, 229, 230, 231,
232, 233, 234, 235, 236.
Θωμάδης Ἀρχιμικροῦς Πατριαρχεῖου
324

I

- JIRECEK ἱστορία Βουλγάρων 301
Ἰβρίκ—Τεπέ 16
Ἰδὲ με Γλαῦκε 424
Ἰδιαιτεροὶ παρατηρήσεις τοῦ ἐγγράφου
292
Ἰερεῖς, σχολεῖα, διδάσκαλοι 313
Ἰλιόνη (δίκη ἀφθαλμῶς) 373
IONESCU NISCOV 455
Ἰπποδρομικὲς φαρτίαι 362, 363, 364
Ἰσαάκιος ἐτυφλόθη (1195) 309
Ἰσιαντερλί 20
Ἰστορία Βουλγάρων ἀπὸ μεταναστεύ-
σεως εἰς Μοισίαν 302
Ἰστορικὸς Καρολίδης 212
Ἰωακείμ δ Γ' 324
Ἰωακείμιον Παρθενωγωγεῖον 324
Ἰώσηπος Ἰουδαῖος ἱστοριογράφος 212

K

- Καβατζήκι 24, 25, 26, 27, 28, 29
Καϊμακλίκιον Δαρι—Δερέ 19
Καϊμακλίκιον Δεδὲ Ἀγάτς 21, 22
Καλαϊτζή—Δερέ 18
Καλαμηῖται 17
Κάλαντα Ἐραζικὰ 111, 112, 113, 114
Καλλιφῶρον Βασίλειος 343
Καλωταῖος Ἀρ. 324, 347, 348
Καλόβια 14
Κανέλλος Στέφ. 334
Κανονισμὸν τοῦ Συλλόγου 9
Καραζᾶ — Κιόι 20
Καρά — Κηροτσαλή 20
Καρδία συνετὴ γυνεῦ 422
Καρναί 14
Κασαῖτη 15

Καταγωγή Θρακῶν 218, 219, 220
 Κατανομή τῶν κατοίκων κατὰ πόλεις
 Κατάστασις ἐμφαίνουσα οἰκογενείας με-
 τὰ τῶν μελῶν τῆς 320, 321
 Καταστροφή τοῦ δημ. τραγουδιοῦ 145,
 146
 Κερίγος 303
 Κερμὲν 13
 Κεσίσογλου Πανάγος 347
 Κεσσάνη 15
 Κηϊστρίτσα 13
 Κιζλάρ 18
 Κιουμουλτζίνα 18
 Κιρσάτζια 19
 Κιο—Τζιφλήκ 19
 Κλειδωνας 67, 68, 69, 70, 71
 Κοινότης Ἑρακλείας 6
 Κορυφαῖος χοροῦ Ἀπόστολος Μισαηλί-
 δης 325
 Κουζλουκιοῖ 19
 Κούμβασον 11
 Κουσανλή 20
 Κουτσιοῦ—Κιοῖ 20
 Κτίριον 7
 Κωνσταντῖνος ὁ Ε' (741—775) 302

Λ

Λάβε, ὃ βασιλεῦ 439
 Λαζίδης Γρ. Κ. 10
 Λαογραφικὰ ἔθνη καὶ τραγούδια 114,
 115, 116, 117
 Λαουτιέρηδον (LAUTARI) 457
 Λελιάδη Ἑμμ. 348
 Λεξικογράφος ς' αἰ. 212
 Λεφετζήλερ 18
 Ληθαργία 5
 Λίξια 23
 Λαίπιδα 17
 Λουσιελή 7

Μ

Μάης στοὺς Θρακικοὺς Κάμπους 77,
 78, 79
 Μακρὰ γέφυρα 9, 16
 Μακρὰ δουλεία 5
 Μάλγαρα 14
 Μαλγαρὸς 8
 Μαργαριτῶφ Δ. Μ. 10
 Μαρχαμλή 24
 Μαρώνεια 210
 Μαρωνείας τμήμα 19
 Μερικαὶ παρατηρήσεις ἐκ τοῦ Καταλό-
 γου 294, 295
 Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς θείας πόλεως 420
 Μὴ λές τοῦτο, μὴ 426
 Μὴ μέγγισης. Εἶσαι ἄλλου σύζυγος 426
 Μὴ τὸν ἀδελφόν σου πλῆξῃς 436
 Μία ἐκθεσις 1901 298
 Μία πληροφορία τοῦ Πατριαρχικοῦ Κώ-
 δικου 1859 290
 Μιράσγεξη 463, 464

Μισαηλίδης Γ. 339
 Μισαηλίδης Ἐὐαγγελινὸς 324, 349-350
 Μισαηλίδης Χαρίτων 337
 Μοναστήρι 18
 Μοναστήρια 312
 Μορφὴ 355, 357, 358, 359
 Μουδερλίκιον Μάκρης 20
 Μουσικὰ κείμενα 162, 163, 164, 165
 Μουσικὸς R. RICCI 325
 Μουσικὸς Σύλλογος Ὁρφεὺς 325
 Μουσικοσυνθέτες Φαναριῶτες 338
 Μουσούρος Κωστάκης 334, 342
 Μουτσεσφλίκιον Γκιουμουλτίνης 18
 Μουχλιὸ 329, 330
 Μπαλήκιοῖ 21
 Μπενεντική 15
 Μυριόφυτον 16

Ν

Νάιπ — Κιοῖ 12
 Νὰ προαγάγωμεν τὸ Σχολαρχεῖον 6
 Νέα στοιχεῖα στὰ Θρακικὰ τραγούδια
 95, 96, 97, 98
 Νέες ἀνασκαφές 369
 Νεοχώριον 12
 Νερουλὸς Ἰακ. Ρίζος 334
 Νηριαγωγεῖον 10
 Νικοκάβουρας 353
 Νικολαίδης Δημ. 343
 Νικολαίδης Καλλιφρων 324
 NILSSON M. 453

Ξ

Ξάνθος 410
 Ξεκούραζε ἡ μουσικὴ 325
 Ξένοι 403, 403

Ο

Ὁ Ἀβδηρίτης Πρωταγόρας 275, 276, 277
 Ὁ ἀρχιλυράρης τῶν Θρακῶν τῆς μυθι-
 κῆς ἐποχῆς Ὁρφέας 125, 126, 127
 Ὁ βίος τοῦ Πρωταγόρου 278, 279-280
 Ὁ γάμος καὶ τὰ τραγούδια του 173,
 174, 175
 Ὁ γάμος τοῦ Κουτρούλη 136, 137, 138
 Ὁ Δημόκριτος ἀπὸ λογοτεχνικῆς ἀπό-
 ψεως 264, 265, 266
 Ὁ διάδοχος Συμεῶν Πέτρος (927-968)
 305
 Ὁ Ἔβρος ποταμὸς 130, 131
 Ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος 9
 Ὁ ἐορτασμὸς τῆς Πρωταρχονιάς στὴ
 Θράκη 106, 107, 108
 Ὁ ἔρωσ σὲ κατέστησε τυφλὴν 430
 Ὁ ἦμ. Σύλλογος 6
 Ὁ Θρακικὸς χορὸς τὸ τραγούδι 188, 189
 Οἱ ἀγῶνες 364, 365, 366
 Οἰκογένεια Βρυνέντων 341
 Οἰκογένεια Γεδεῶν 339
 Οἰκογένεια Γεωργιάδη 340—341
 Οἰκογένεια Στουδίτη 339, 340

Ὀικογένεια 323
 Οικοδόμησις, ἴδουσις τυπογραφίας 353
 Οἱ Σοφισταὶ 277, 278
 Ὀλίγα τινὰ ἀκόμη περὶ Δημοκρίτου 275
 Ὀλόχουση προτομή Ρωμαίου αὐτοκρ.
 Τραϊανοῦ 62, 63, 64
 Ὁ Μαῖστρος 133, 134, 135
 Ὁ μέγας ἰππόδρομος τῆς Κων)λεως
 354
 Ὁμηρος 212
 Ὁμηρος θεωρεῖ 213
 Ὄνομα λάμπων καὶ ἦδὺ 418
 Ὄνομασία 211
 Ὄνομαστοὶ ἄνδρες ἀπὸ τὴν Θράκην 260
 Ὄρια Ἀρχαίας Θράκης 213
 Ὄρια Θράκης διὰ μέσου τῶν αἰώνων
 213
 Ὄρτακοῖ 19
 Ὄσακις ἐκτίζετο νέο σπίτι 59, 60, 61
 Ὁ Σύλλογος ἡμῶν χορηγεῖ 7
 Οὐκούφι 20
 Ὁ Χρόνης Ἀηδονίδης 156—157

Π

Παιδοκτόνος Πολυμήτωρ 418
 Παλιὰ Φαναριώτικα σπίτια 341, 342
 Πάλι τὰ κάλαντα τῆς Θράκης 149, 150,
 151
 Πάνιδον 11
 Παπαδόπουλος Γ. 1890 Ἱστορία Ἐκ-
 κλησιαστικῆς μουσικῆς 325, 326
 Παπαδόπουλος Ἡρακλῆς 349
 Παπαρηγόπουλος 333
 Παρακμὴ Βουλγάρων, ἀνύψωσις Σέρ-
 βων 311
 Παραφρονῶ 419
 Παρθεναγωγεῖον 6, 10
 Παρομίαι 30, 31, 32, 33, 34
 Πασμακτοῦ 24
 Περίεργος στοργὴ υἱοῦ 427
 Περίστασις 17
 Πισμάνκιοι 24
 Πλάτανος 16
 Πλάτκιοι 19
 Πόλεμος Λατίνων καὶ Βουλγάρων 310
 Πολιτισμὸς Θράκης 216
 Πολλοὶ καταπέτῃται 209
 ΡΟJΕ M. 456, 458
 Πονταμὸς 20
 Πραῖξις Α' 392
 Πραῖξις Β' ὄρκος 388, 389, 390, 391,
 392
 Πραῖξις Γ' ὁ ἔρκος 398, 399, 400
 Πραῖξις Δ' 413, 414, 415, 416
 Πραῖξις Ε' 424
 Προαιωνίων ἐχθρῶν 211
 Προέτεινε σύστασιν διδασκαλείου ἐν
 Ραιδεστῷ 6
 Πρὸς δὲ ἡ ἀδελφῆ, τοῦ ἀδελφοῦ ἐρῶ 422
 Πρὸςθῆρες στὸ θρησκευτικὸ τραγούδι.

Ἡ γλυκύτητα 186, 187, 188
 Προσωρινὴ μητρόπολις Σουφλίου 299,
 300
 Πτέρωσον τοὺς πόδας σου 432
 Πύλη Πετρίου 330 (Πετροῦ—Καποῦ)
 Πῶς ἐκπέμπονται τὰ Θρακικὰ τραγού-
 δια 165, 166, 167, 168, 169

Ρ

Ραγκαβῆς Ἀλέξ. Ρίζος 333, 334
 Ραιδεστός 8
 Ραπτάρου 1. 343
 Ρουμπζικιοὶ 20
 Ρωμαῖος Κ. Ἰπόμενημα 285, 286, 287,
 288

Σ

Σαμακοβιανὰ Τραγούδια. Ἡ κόνα Ἄν-
 να Βρετοῦ 93, 94, 95
 Σαμουήλ 307
 Σδιατοσλάβος 306
 Σημειώματα 444, 445, 446, 447, 448,
 449
 Σημερινὰ ὄρια τῆς Ἱστορίας 217
 Σιατζῆ — Κιόι 12
 Σιμτλή 12
 Σισλανλή 28
 Σκέψεις καὶ Πρόσωπα 348
 Σκηνή Α' 374, 375
 Σκηνή Β' 375, 376, 377, 392, 393, 394,
 402, 416, 417
 Σκηνή Γ' 377, 378, 379, 402, 403
 Σκηνή Δ' 379, 380, 381, 394, 395, 403
 Σκηνή Ε' 382, 383, 384, 385, 395, 396,
 397, 398, 403, 404, 405, 406, 407,
 408, 409, 410, 411, 412
 Σκηνή ΣΤ' 385, 386, 387, 412, 413
 Σκηνή Ζ' 387
 Σκορδέλης Βλάσος 213
 Σκότος κέν τῆ ψυχῆ μου ζοφερόν 420
 Σολωμὸς 333
 Σαλιτζάν—Κιόι 14
 Σουλτάν—Τσιφλίκι 13
 Σουσοῦρκοιοὶ 19
 Σουῦτσος Ἀλέξ 334, 343
 Σουῦτσος Παναγιώτης 342
 Σουφλίον 290
 Σπαθάρης Ἀνδρέας 334—335
 Σπανούδης Κ. 324, 344,
 Στατιστικὴ 1912
 Στατιστικὴ ἔκθεσις τῆς διανοητικῆς κα-
 ταστάσεως Ραιδεστοῦ καὶ τῶν πέριξ
 μνημάτων 10
 Στατιστικὸς πίναξ 1906 299
 Στέρνα 26
 Συγγράμματα τοῦ Πρωταγόρου 281,
 282, 283
 Συγκεντρωτικὸς Στατιστικὸς πίναξ 1850
 —1912 299
 Συλλογὴ ζῶντων μνημείων 30

- Συμεών (897—927) υἱὸς Βόριδος 304, 305
 Συνέτειναν πάντα ταῦτα 6
 Συναϊκίαι 331
 Σύστασις ἐθνοσωτηρίου σωματείου 6
 Σύστασις Παφθαναγωγείου 8
 Σχολαὶ 10
 Σχολαῖον 12
 Σχολικοὶ ἀγῶνες 317
 Τὰ δίστιχα 157, 158, 159
 Τὰ δροσοδόλα νάσπασθῶ ἢ δέλιαιος 425
 Τὰ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Σχολῇ διδασκόμενα μαθήματα 291, 292
 Ταλαίπωρος ἐγώ, ὡς ἄλλος τις οὐδεὶς.
 Τὰ λυπητερά τραγούδια Ὁρесьτιάδος 98, 99, 100, 101
 Τὰ πρωτοχρονιάτικα ἦθη κέθμα τῆς Θράκης 108, 109, 110, 111
 Τανταλίδης Ἡλίας 334
 Τὰς Ἐρινύας ἐν τῷ οἴκῳ ἔστησεν 438
 Τὰ φῶτα στὴ Θράκη 104, 105, 106
 Τεκὲς 24
 Τελευταῖοι βασιλεῖς Βουλγάρων Συμεών 311
 Τεχνικῶν μαθημάτων 7
 Τεχνατζήκι 24
 Τῆραμ Διάκου τῶν Πατριαρχείων 330
 Τῆραμπάν — Κιόι 20
 Τῆραμπαλή 332
 Τὴν νύκτα ταύτην οὕτως ἀποθνήσκει 428
 Τῆς Κύπριδος τὰ βέλη 419
 Τιμοῦν τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπιστήμη Μιχαηλίδης, Γεωργιάδης, Ζηνοβίος, Μελαχροινός, Σπανοῦδης 324
 Τίς τὸν πατέρα μου δολοφονεῖ 435
 Τίτλος Τσάρου ἀνεγνωριστῆ 305
 Τὸ βορειοθρακικὸν τραγούδι 189, 190, 191
 Τὸ ἔγγραφο 40 ἀπὸ Μαρτίου 1877 290, 291
 Τὸ ἔγκλημα ἀνεγνώρισε 423
 Τὸ ἱστορικὸν Φανάρι 323
 Τὸ λαογραφικὸν μεγαλεῖο τῆς Ροδόπης 88, 89, 90
 Τὸν ἀδελφόν μου βοηθὸν προσέλαβον 432
 Τὸν Κέρθερον ἐμάλαξε 425
 Τὸν δὴν προεθέμεθα σκοποῦν 6
 Τὸν φόνον ἐξεδίαξα 435
 Τὸ πάθος καὶ ἡ κατάνυξις στὸ δημοτικὸν τραγούδι 177, 178
 Τὸ πάθος καὶ ἡ κατάνυξις στὸ δημοτικὸν Θρακικὸν τραγούδι 177, 178
 Τὸ πάθος τοῦ Θρακικοῦ τραγουδιοῦ 182, 183
 Τὸ Πατριαρχεῖο καὶ οἱ τρεῖς μεταφορές του στὴν Παμιμακάριστο, στὴν Ευλόπορτα καὶ στὸ Φανάρι (Ἄγ. Γεωργίου μοναστήρι) 323
 Τὸ πολίτευμα ἐν Θράκῃ 251, 252, 253, 254
 Τοπωνύμια 314
 Τὸ Σουφλί χῶρος λαογραφικὸς 86, 87, 88
 Τὸ τραγούδι τοῦ Ὁρτάκιοι Θράκης 155, 156
 Τὸ ὑπ' ἀριθ. 9 ἔγγραφο 293, 294
 Τὸ ὑπ' ἀριθ. 10 ἔγγραφο 295, 296
 Τὸ ὑπ' ἀριθ. 25 ἔγγραφο 294
 Τὸ ὑπ' ἀριθ. 30 ἔγγραφο τοῦ 1877 292, 293
 Τὸ ὑπ' ἀριθ. 31 ἔγγραφο 296
 Τὸ ὑπ' ἀριθ. 37 ἔγγραφο 296, 297
 Τὸ ὑπ' ἀριθ. 38 ἔγγραφο 294
 Τοῦ Λιδασκαλείου δαπάνην 7
 Τοῦ Ὀδυσσεῶς τὴν ἀλοπεκὴν 422
 Τουρμαλήκιοι 21
 Τὸ Φανάρι ζώηρεε τὸ βράδυ 325
 Τραγούδια Ἀδριανουπόλεως 196, 197
 Τραγούδια Βιζύης καὶ Ἀγαθουπόλεως 205, 206, 207, 208
 Τραγούδια Διδυμοτείχου 152, 153, 154
 Τραγούδια ἐπαρχίας Καβακλή 203, 204
 Τραγούδια Καλλιπολίτικα 191, 192
 Τραγούδια ποῦ μεταφωτεύθησαν στὴ Θράκη 83, 84, 85, 86
 Τραγούδιον Σαμακοβίου Ἀνατ. Θράκης 192, 193, 194
 Τραγούδια Σαράντα Ἐκκλησιῶν 194, 195, 196
 Τραγούδια τ' Ἄγ. Γεώργῃ Μαΐστρου 140, 141, 142, 143, 144
 Τραγούδια τῆς ἀγάπης 169, 170, 199
 Τραγούδια τῆς Αἴνου 148, 149
 Τραγούδια τῆς Μαδύτου 200, 201
 Τραγούδια τῆς Σηλυβρίας Ἀν. Θράκης 201, 202, 203
 Τραγούδια χορευτικὰ 75, 76, 77
 Τραγούδι ξενιτειᾶς 178, 179, 180
 Τραγούδι Σουφλίου 180, 181
 Τραγούδι στὰ Θρακικὰ γλέντια 181, 182
 Τσανακτῆ 12
 Τσελίκη 15
 Τσέχος TOMASCHIEK 212
 Τσιαμπρέν 24
 Τύμβοι 249, 250, 251
- Υ
- Ὑπαρκὰ καὶ ἀνύπαρκτα στοιχεῖα 127, 128, 129
 Ὑπάρχει δίκης ὀφθαλμὸς 441
 Ὑπόθεσις τραγωδίας 373, 374
 VICOL ADRIAN 455
 WISSOVA PAUL 212, 213
- Φ
- Φάκελλος Βιβλιοθήκης Βουλῆς 290, 434
 Φανάρι δὲν ὑπάρχει πιά 331
 Φαναριῶτες δημοσιογράφοι 342
 Φαναριῶτες ποιητὲς καὶ λαογράφοι 332
 Φαρασλή 14
 Φαρμακεῖο ἀρχιμυρεψῶν Πατριαρχείων Ὁωμάδη 330

Φατήρ—Γιακός 19
 Φενά — γέρ 323
 Φέροαι 20
 Φήμιος ἄδει 404, 405
 Φιλεκαπαιδευτικὴ ἀδελφότης 313
 Φίλησόν με τότε καθὼς ἀδελφῆ 429
 Φίλησόν με ὡς ἀδελφόν 431
 Φιλιππουπολιτικά τραγούδια 185, 186
 FOSCHI A. 456
 Φωκᾶς Νικηφόρος 306
 Φωτιάδης Παῦλος 348
 Χαριοῦπολις 8, 13

X

Χάσκοι 13
 Χατζηλάρι 20
 Χεμίτ — Κιόι 14
 Χίλια καὶ μία νύχτες 449
 Χιρκᾶς 18

Χορευτικὰ Θρακιώτικα τραγούδια 171,
 172, 173
 Χριστιανισμὸς 852—388 εἰσεήχθη 304
 Χωρία διαμερίσματος Ραιδεστοῦ 11
 Χωρίον Βαΐριον Θράκης 312

Ψ

Ψυχολογία τοῦ Δημοκρίτου 268, 269

Ω

Ω Δίφιλε 434
 Ω θεοὶ ἀλάστορες 435
 Ω Ἰλιόνη διατὶ με τύφλωσες; 438
 Ω Ἰλιόνη εὐφυχίας νῦν ἀγῶν 433
 Ω Ἰλιόνη σκέφθητι 433
 Ω καλλονὴ ἀνακτιστος 417
 Ωμότατος Κροῦμος 303
 Ὁπλίστημεν 334
 Ὁς σαφῶν βλακεύματα 421
 Ὁφέλεια 6

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Κ Α Τ Α Σ Υ Γ Γ Ρ Α Φ Ε Ι Σ

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ, ἱατροῦ: Βαΐριον (σελ. 312—322)
 ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ Μ.: Ἰλιόνη (σελ. 373—441)
 ΒΑΦΕΙΔΗ Ν.: Ἀρχιμ. Σουφλίον (σελ. 289—300)
 JIRECEK K.: Ἱστορία Βουλγάρων (σελ. 301—309)
 ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΟΥ Γ.: Ἡ Θράκη (σελ. 209—284)
 ΜΑΜΩΝΗ Κ.: Ὁ μέγας Ἰππόδρομος (σελ. 354—372)
 ΜΑΝΑΣΣΕΙΔΟΥ Δ.: Συλλογὴ ζώντων μνημείων (σελ. 30—35)
 ΜΙΣΑΗΛΙΔΗ Χ.: Τὸ ἱστορικὸ Φανάρι (σελ. 323—353)
 ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛ.: Θρακικὴ γλῶσσα (σελ. 57—64)
 ΤΟΤ ΙΔΙΟΥ: Εἰσαγωγὴς Θρακ. Ἐκπομπῶν (σελ. 65—208)
 ΡΩΜΑΙΟΥ Κ.: Πρὸς τὸ Διοκ. Συμβούλιον (σελ. 285—288)
 ΦΙΛΟΛ. ΣΤΑΛΟΓΟΣ: Γλωσσάριον (σελ. 36—56)
 ΦΑΚΕΛΛΟΣ 434 Βιβλ. Βουλῆς (σελ. 5—29)

ΚΑΘ' ὙΛΗΝ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ: Ὁ Μέγας Ἰππόδρομος (Κ. Μαμώνη) (σελ. 354—372)
 ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ: Δ. Οἰκονομίδη (σελ. 433—464)
 ΓΛΩΣΣΙΚΑ: Γλωσσάριον (Μανασεΐδου ἱερέως) (σελ. 36—56)
 ΔΡΑΜΜΑΤΙΚΑ: Ἰλιόνη τραγωδία εἰς πράξεις 5 (Κ. Μ. Ἀποστολίδη (σ. 373—441)
 ΙΣΤΟΡΙΚΑ: Ἡ Θράκη (Εὐσταθίου Γ.) (σελ. 209—284)
 Βαΐριον (Ἀθανασιάδου Π., ἱατροῦ) (σελ. 321—312)
 Τὸ ἱστορικὸ Φανάρι (Χαρ. Μισαηλίδη) (σελ. 328—353)
 Ἐγκατάστασις Βουλγάρων στὴ Θράκη (Κ. Jirecek) (σ. 301—308)
 (Σουφλίον Θράκης (Ν. Βαφείδη, Ἀρχιμ.) (σελ. 229—300)
 ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ: Φάκελλος 434 (σελ. 5—29)
 Εἰσαγωγὴς Θρακ. Ἐκπομπῶν Πολ. Παπαχριστοδούλου (σ. 65—208)
 ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ: Κοκοροθυσία στὴ Θράκη (Μανᾶκα Δ.)
 ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ: Κοκοροθυσία (Μανᾶκα Δ.)
 Τὸ Βουλγαρικὸ Festival 1965 Βαλκανικῆς Μουσικῆς
 Ἡ Φιλίππη ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο Δουλιγέρηδων Μ. Θεοχάρη (σ. 444—470)
 Ἐπιστολὴ μητροπ. Τρικάλων καὶ Σταγῶν (σελ. 471)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 31ου ΤΟΜΟΥ

	Σελ.
Ο ΦΑΚΕΛΛΟΣ 434 περί Θράκης τῆς Βιβλιοθ. τῆς Βουλῆς	5— 29
ΜΑΝΑΣΣΕΙΔΗ Α. ΣΤΜ.: Συλλογή ζώντων μνημείων	30— 35
ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ ἐκ χειρογρ. 371 Φιλολ. Συλλ. Κων)λεως . . .	36— 56
ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΤΟΥ ΠΟΛΤΑ.: Ἡ Θρακικὴ γλῶσσα καὶ οἱ Σλαῦοι	57— 64
ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΤΟΥ ΠΟΛΤΑ.: Εἰσαγωγὲς Θρακικῶν ἐκπομπῶν	65—208
ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΟΥ Γ.: Ἡ Θράκη ἀπὸ τῶν Μυθικῶν χρόνων . . .	209—284
ΡΩΜΑΙΟΥ Κ.: Πρὸς Διοικ. Συμβούλιον Ε.Θ.Μ.	285—288
ΒΑΦΕΙΔΟΥ Ν. ΑΡΧΙΜ.: Φάκελλος Βιβλιοθ. Βουλῆς 434 . . .	289—300
ЈИРЕСЕК.: Ἱστορία Βουλγάρων	301—311
ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ Π.: Βαίριον	312—322
ΜΙΣΑΗΛΙΔΗ Χ. Τὸ ἱστορικὸ Φανάρι Κων)πόλεως	323—353
ΜΑΜΩΝΗ Κ.: Ὁ Μεγάλος Ἰππόδρομος	354—372
ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ Μ.: Ἰλιόνη, τραγωδία	373—441
ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ:	444—448
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ Δ.: Βιβλιοκρισία	449—464
ΘΕΟΧΑΡΗ Μ.: Ἡ Φιλιππούπολις	465—470
ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΤΟΥ Π.: Μνημόσυνα	471—474
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ:	475—480